תלמוד בבלי · ראשונים · מאירי · סדר מועד

מאירי על שבת

רבנו מנחם לבית מאיר [המאירי]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מאירי על שבת

רבנו מנחם לבית מאיר [המאירי]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מאירי-על-שבת/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611161024 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמה 8
דף ב. 13
דף ב: 17
דף ג. 17
דף ג: 19
דף ד. 20
דף ד: 22
דף ה. 23
דף ה: 24
דף ו. 27
דף ו: 32
דף ז. 33
דף ז: 35
דף ח. 37
דף ח: 40
דף ט. 43
דף ט: 49
דף י. 50
דף י: 51
דף יא. 52
דף יא: 56
דף יב. 58
דף יב: 59
דף יג. 61
דף יג: 61
דף יד. 65
דף יד: 67
דף טו. 67
דף טז. 67
דף יז. 72
דף יז: 73
דף יח. 79
דף יח: 80
דף יט. 83
דף יט: 88
דף כ. 89
דף כ: 90
דף כא. 94
דף כא: 97
דף כב. 100
דף כב: 102
דף כג. 105
דף כג: 109
דף כד. 112
דף כד: 114
דף כה. 117
דף כה: 117
דף כו. 121
דף כז. 122
דף כז: 123
דף כח. 125
דף כח: 126
דף כט. 126
דף כט: 128
דף ל. 134
דף ל: 134
דף לא. 135
דף לא: 135
דף לב. 138
דף לג. 138
דף לד. 139
דף לד: 141

דף לה. 143
דף לה: 144
דף לו. 146
דף לו: 146
דף לז. 152
דף לח. 153
דף לח: 154
דף לט. 159
דף לט: 159
דף מ. 160
דף מ: 161
דף מא. 163
דף מב. 165
דף מב: 168
דף מג. 170
דף מג: 171
דף מד. 174
דף מד: 174
דף מה. 175
דף מה: 177
דף מו. 177
דף מו: 178
דף מז. 178
דף מז: 180
דף מח. 185
דף מח: 186
דף מט. 188
דף מט: 188
דף נ. 188
דף נ: 190
דף נא. 193
דף נא: 195
דף נב. 200
דף נב: 201
דף נג. 202
דף נג: 205
דף נד. 207
דף נד: 209
דף נה. 211
דף נה: 212
דף נו. 213
דף נז. 214
דף נז: 222
דף נח. 223
דף נח: 225
דף נט. 226
דף נט: 227
דף ס. 229
דף ס: 232
דף סא. 233
דף סא: 234
דף סב. 236
דף סב: 238
דף סג. 239
דף סג: 242
דף סד. 242
דף סד: 243
דף סה. 247
דף סה: 249
דף סו. 256
דף סו: 256
דף סז. 258
דף סז: 260
דף סח. 263

דף סח: 265
דף סט: 265
דף סט: 267
דף ע: 267
דף ע: 268
דף עא: 270
דף עא: 271
דף עב: 273
דף עג: 274
דף עג: 280
דף עד: 283
דף עד: 284
דף עה: 287
דף עה: 288
דף עו: 290
דף עו: 293
דף עז: 296
דף עז: 297
דף עח: 297
דף עח: 299
דף עט: 301
דף עט: 302
דף פ: 302
דף פ: 303
דף פא: 305
דף פא: 314
דף פב: 315
דף פב: 318
דף פג: 320
דף פג: 321
דף פד: 323
דף פד: 325
דף פה: 328
דף פה: 330
דף פו: 334
דף פו: 336
דף פז: 336
דף פט: 337
דף צ: 338
דף צ: 341
דף צא: 343
דף צא: 345
דף צב: 348
דף צב: 352
דף צג: 354
דף צג: 355
דף צד: 358
דף צד: 359
דף צה: 362
דף צה: 364
דף צו: 366
דף צו: 368
דף צז: 369
דף צז: 371
דף צח: 372
דף צח: 377
דף צט: 379
דף צט: 381
דף ק: 382
דף ק: 387
דף קא: 391
דף קא: 392
דף קב: 393
דף קב: 395

דף קג 398
דף קג: 403
דף קד 404
דף קד: 405
דף קה 406
דף קה: 410
דף קו 412
דף קו: 419
דף קז 420
דף קז: 423
דף קח 424
דף קח: 425
דף קט 427
דף קט: 430
דף קי 431
דף קיא 432
דף קיא: 434
דף קיב 438
דף קיב: 440
דף קיג 440
דף קיג: 443
דף קיד 444
דף קיד: 445
דף קטו 447
דף קטו: 450
דף קטז 452
דף קטז: 453
דף קיז 455
דף קיז: 457
דף קיח 461
דף קיח: 462
דף קיט 464
דף קיט: 464
דף קכ 465
דף קכ: 466
דף קכא 468
דף קכא: 471
דף קכב 473
דף קכב: 475
דף קכג 480
דף קכג: 484
דף קכד 486
דף קכד: 488
דף קכה 490
דף קכה: 492
דף קכו 498
דף קכו: 499
דף קכז 503
דף קכז: 504
דף קכח 507
דף קכח: 508
דף קכט 512
דף קכט: 512
דף קל 513
דף קל: 517
דף קלא 519
דף קלא: 520
דף קלב 520
דף קלב: 521
דף קלג 522
דף קלג: 525
דף קלד 526
דף קלד: 528
דף קלה 529

דף קלה: 532
דף קלו. 534
דף קלו: 535
דף קלז. 535
דף קלז: 538
דף קלח. 541
דף קלח: 542
דף קלט. 543
דף קלט: 544
דף קמ. 547
דף קמ: 549
דף קמא. 551
דף קמא: 553
דף קמב. 558
דף קמב: 559
דף קמג. 561
דף קמג: 564
דף קמד. 566
דף קמד: 567
דף קמה. 569
דף קמה: 571
דף קמו. 572
דף קמו: 575
דף קמז. 576
דף קמז: 581
דף קמח. 582
דף קמח: 584
דף קמט. 586
דף קנ. 588
דף קנ: 590
דף קנא. 590
דף קנא: 594
דף קנב. 596
דף קנב: 596
דף קנג. 596
דף קנג: 599
דף קנד. 601
דף קנד: 601
דף קנה. 604
דף קנה: 606
דף קנו. 609
דף קנו: 611
דף קנז. 611

הקדמה

אמר מנחם בן שלמה לבית מאיר י"א זאת המסכתא ר"ל מסכת שבת אמנם היא מסדר מועד והורגלנו בלמודה אחר מסכת פסחים לסבה אשר הזכרנו בפתיחת החיבור והיא כוללת עשרים וארבעה פרקים וסדרם לפי שטתנו א' יציאות שבת ב' במה מדליקין ג' כירה ד' במה טומנין ה' במה בהמה ו' במה אשה ז' כלל גדול ח' המוציא ט' אמר ר' עקיבא י' המצניע י"א הזורק י"ב הבונה י"ג האורג י"ד שמנה שרצים ט"ו אלו קשרים י"ו כל כתבי י"ז כל הכלים י"ח מפנין י"ט ר' אליעזר דמילה כ' תולין כ"א נוטל כ"ב חבית כ"ג שואל כ"ד מי שהחשיך וענין המסכתא כלו אמנם הוא סובב לבאר עניני הלכות שבת איזו מלאכה נאסרה בו מן התורה הן אב הן תולדה עד שיתחייב בשגגתה חטאת ובזדונה כרת בלא התראה וסקילה בהתראה ואיזו מלאכה נקראת אב להיות מינין שבה נקראים תולדה ואיזה הבדל יש בין אב לתולדה לענין שבת ולבאר איזו מלאכה נאסרה בו מדברי סופרים ואיזה מן הענינים הדומים למלאכה הותרו בו אף מדברי סופרים וכן לבאר הדברים שאדם חייב לעשותן בשבת מדרך חובה או מצוה ועל זה הצד יחלקו עניני המסכתא דרך כלל לארבעה חלקים הראשון לבאר המלאכות האסורות בו מן התורה ועל איזה צד הוא חייב בהן ובאיזה שיעור והשני לבאר בו את שאסורות בו מדברי סופרים השלישי לבאר בו הדברים שאדם חייב לעשותם בשבת מדרך חובה או מצוה והרביעי לבאר בו את שאדם מותר לעשות במינים הדומים למלאכות או במלאכות גמורות אם מפני כבוד שבת או צורך רפואת חולי אם מצד מצוה אם מצד הרשות:

החלק הראשון הוא רוב עניני המסכתא והתחיל בראש המסכתא בזה החלק והקדים ההוצאה לשאר המלאכות מצד שרוב עניני שבת תלוים בה מחמת שהיא כוללת הוצאה וזריקה והושטה והעברה ארבע אמות ברשות הרבים וכן כוללת ידיעת הרשויות איזהו רשות הרבים ואיזהו רשות היחיד או כרמלית או מקום פטור וכן כל דיני טלטול כמו שיתבאר בסמוך ולא באו בביאורה הפרקים על הסדר אלא שהתחיל בה להיותה עקר המלאכות והיותר ארכת הדברים שבכלם והפסיק בה בקצת פרקים עד שחזר לביאור עניניה ויתבאר ענין זה החלק קצתו בפרק זה ורובו בפרק במה בהמה ובמה אשה ובפרק כלל גדול והמוציא ובפרק ר' עקיבא והמצניע והזורק כלם יבאו בביאור זה החלק שהזריקה בכלל ההוצאה היא כמו שביארנו ואף בשאר הפרקים דברים מפוזרים ממנו שכל מה שאמרוהו בטלטול עצים ואבנים ומוקצה וכיוצא בהם כלם ענינים נתלים בהוצאה וכמו שאמרו באחרון של ביצה אטו טלטול לאו משום הוצאה הוא ולא עוד אלא שלא נשלמו ביאוריה בזאת המסכתא רק בהצטרף עמה מסכת עירובין שהיא כולה

באה לתקון עניני ההוצאה וגדריה וכן שיתבארו שם הרבה פרטים בידיעות הרשויות שלא יתבארו כאן כגון דיר וסהר וגינה וקרפף והרבה כיוצא באלו כמו שיתבאר בע"ה וכן יושלם ענין זה החלק בביאור שאר המלאכות בקצת הפרקים שהוזכרו ובפרק אורג ובפרק בונה ובפרק קשרים ובפרק שרצים והחלק השני ר"ל בביאור איסורי סופרים שבה וכן החלק הרביעי במה שהותר ממיני המלאכות אם לצורך שבת אם אפי' לדברי הרשות יתבארו ביחד ובערבוב בפרקים האחרונים ר"ל כל כתבי וכל הכלים ומפנין ותולין ובפרק מילה ונוטל וחבית ושואל ומי שהחשיך וכן בקצת הפרקים הראשונים והם כירה ובמה טומנין וכן יתבאר קצת מזה החלק ודברים מפוזרים ממנו בקצת שאר הפרקים ואמנם החלק השלישי בביאור הדברים שאדם חייב לעשותן מדרך חובה או מצוה יתבאר רובו בפרק שני במה מדליקין וקצתו בפרק כתבי הקדש וכן בענין שלש סעודות ושאר דברים שבערב ודברים מפוזרים ממנו בקצת פרקים אחרים זהו שורש המסכתא דרך כלל אלא שיבאו בה הרבה דברים ארוכי העניינים על ידי גלגול כמו שיתבאר:

והפרק הראשון אמנם יסוד ענינו להתחיל בביאור החלק הראשון ורובו יסוב על שלשה ענינים הראשון להתחיל בביאור עניני הוצאה מרשות לרשות והשני במה שנאסר מערב שבת מחמת שמא יבא לידי חלול שבת וכן בדברים שנאסרו בשבת לא מחמת עצמן אלא שמא יבא בסבתן לידי חילול שבת והשלישי לבאר בקצת דברים שהותרה התחלת עשייתן בערב שבת אע"פ שמלאכתם נגמרת בהם בשבת מאליה זהו שורש הפרק אלא שיבאו בו דברים על ידי גלגול כענין סוגית התלמוד על הדרך שקדם וכמו שיתבאר:

והמשנה הראשונה ממנו אמנם תחל בביאור עניני ההוצאה מרשות לרשות והוא שאמר יציאות שבת שתים שהן ארבע בפנים ושתים שהן ארבע בחוץ כיצד העני עומד בחוץ ובעל הבית עומד בפנים פשט העני את ידו לפנים ונתן לתוך של בעל הבית או שנטל מתוכה והוציא העני חייב ובעל הבית פטור פשט בעל הבית את ידו לחוץ ונתן לתוך ידו של עני או שנטל מתוכה והכניס בעל הבית חייב והעני פטור פשט העני את ידו לפנים ונטל בעל הבית מתוכה או שנתן לתוכה והוציא שניהם פטורין פשט בעל הבית את ידו לחוץ ונטל העני מתוכה או שנתן לתוכה והכניס שניהם פטורין אמר הר"מ פי' קודם שאתחיל בפירוש אקדים בהקדמות שהאדם צריך בהם ולעמוד עליהם ואז יתבארו עניני זאת המסכתא והמסכתא אשר אחריה ומהם כי שנוי המקומות בדיני השבת ארבעה והם הנקראים רשות שבת האחד מהם נקרא רשות הרבים והוא המקום שידרכו בו כל העם כלם ובתנאי שיהיה בלי קרוי ושיהיה ברחבו שש עשרה אמות או יותר ושלא

יהיה תוך דלתים או חומת מדינה כי המדינה כשהיא מוקפת חומה ודלתותיה נעולות אינה רשות הרבים אבל יש לה דינים עוד נבארם בפרק החמשי ממסכת עירובין ואולם כי רשות הרבי' הוא כמו המדברות והיערים והדרכים המפולשים להם והשני רשות היחיד והוא מקום שאין דורכין בו רבים והוא שיהיה גבהו עשרה טפחים וארכו ארבעה טפחים ורחבו ארבעה או יותר על אלו השיעורין אבל אם יהיה פחות מאלו השיעורי' ברוח מן הרוחות השלשה אינו רשות היחיד ואין חלוק בין שיהיה עמוד עומד על שטח הארץ בזה השיעור או חפירה בארץ שיהיה לו אורך ורחב ועומק כאשר התנינו או מקום מוקף בארבעה כותלים כמו הבתים והדיורין הכל יקרא רשות היחיד ובתנאי שיהיה גובה הכותלים עשרה טפחים כאשר ביארנו והחלל ביניהם ארבעה על ארבעה או יותר והשלישית הוא הנקרא כרמלית והוא המקום אשר לא ישלמו בו תנאי רשות הרבים ולא תנאי רשות היחיד וגדרו כאשר אומר והוא כי כל מקום שיהיה בו ארבעה טפחים באורך וארבעה טפחים ברוחב או יותר וגבהו שלשה טפחים הוא יהיה כרמלית בין יהיה חפירה בארץ או עמוד ועומד על שטח הארץ הכל שוה אם לא יהיה העמוד העומד גבהו תשעה טפחים בצמצום אז יקרא רשות הרבים כי בני אדם יניחו עליו חפציהם ויסתייעו בו בנשאם משאות על כתפיהם אבל אם הוא פחות מתשעה טפחים עד שלשה הוא כרמלית וכן אם הוא יתר מתשעה עד עשרה אם הגיע לעשרה טפחים אז יהיה רשות היחיד לפי שנשלמו תנאיו ואם הוא גם כן פחות משלשה טפחים הוא כמו רשות הרבים לפי שהעקר אצלנו בכל התורה כל פחות משלשה כלבוד דמי וכל זה בתנאי שיהיה במקום ארבעה טפחים אורך וארבעה רוחב לפי שהעקר אצלנו אין כרמלית פחותה מארבעה וגם כן המקומות שיש להם שלשה כותלים והרוח הרביעית ממול רשות הרבים הם כרמלית ובתנאי שיהיה בו ארבעה על ארבעה והרביעי מקום פטור והוא שיש בגבהו יותר משלשה טפחים ואפי' עד לרקיע ורחבו פחות מזה השיעור זה יהיה מקום פטור ואפי' יהיה ארכו ארבעה טפחים ורחבו ארבעה טפחים פחות רחב שעורה וגבהו משלשה טפחים עד לרקיע הרי זה מקום פטור ואין הפרש בכאן בין שיהיה עמוד עומד על שטח הארץ או חפירה בארץ יהיה בהם זה השיעור אלא אם יהיה בגובה העמוד העומד תשעה טפחים בצמצום שהוא רשות הרבים מן הטעם שאמרנו ולא נחוש לארכו ולרחבו ודיני אלו הרשויות כך כי רשות היחיד ורשות הרבים ומי שיוציא מאחד מהם לאחר בשבת יתחייב סקילה אם הוא מזיד או חטאת אם הוא שוגג לפי שהיא מלאכה מכלל אבות מלאכות כמו שנבאר ומי שיוציא מאחד מהם לכרמלית או מכרמלית לאחד מהם יתחייב מלקות אם הוא מזיד ואם הוא שוגג אינו חייב כלום

לפי שאין בכל המצות שלנו יתחייב בה השוגג מלקות אלא שפחה חרופה בלבד שהוא לוקה אפי' על השוגג כאשר נבאר במקומו אבל מקום פטור הוא מותר להוציא ממנו לכל אחד מן השלש רשויות מהם אליו וזה מותר לכתחלה ולפיכך נקרא מקום פטור ומפני זה נקראת כרמלית לדמות באשה האלמנה שאינה בתולה ולא בעולת בעל כמו כן אלו הרשויות אינם רשות הרבים ולא נשלמו בהם תנאי רשות היחיד ויהיה אמתת השם כרמלית ודע כי כל יציאה הם גם כן הכנסה כהיקש אל המקום שהוציאו ממנו החפץ אלא שמנהג המשנה לקרות עקירת דבר מרשות היחיד לרשות הרבים [הוצאה] ועקירת דבר מרשות הרבים לרשות היחיד הכנסה ועל זה המנהג יאמרו מכניס ומוציא בכל זה הענין ודע כי בכל מקום שאמרו בזאת המסכתא פנים וחוץ רצונם בזה רשות היחיד ורשות הרבים וכל מה שאמרו בו חייב הוא חייב סקילה אם הוא מזיד או קרבן חטאת אם הוא שוגג וכל מה שאמרו בו חייב חטאת ר"ל אם הוא שוגג ואם הוא מזיד יתחייב סקילה וכל מה שאמרו בו פטור באי זה דבר שיהיה ממשפטי השבת ר"ל פטור מן המיתה ויתחייב מלקות בהכרח אם הוא מזיד אלא בהלכות ידועות שאמר בהם על דרך שתוף הלשון ואע"פ שהוא מותר ועוד נעורר עליהם כשנזכרם ומפני זה אמר העני ובעל הבית ולא אמר איש אחד עומד ברשות הרבים ואיש אחד עומד ברשות היחיד זה היה לאחוז דרך קצרה לפי שהיה צריך לומר האיש העומד ברשות הרבים במקום אמרו עני אם כן תורה לנו מלה אחת כל הענין כמו שיורו ארבע מלות ומה שחייבו להתחיל בדין ההוצאה מרשות לרשות לפי שזאת המלאכה היא נמצאת תדיר ובה יכשלו בני אדם על הרוב לפי שאינם צריכים בה לכלום וטעם שני ללמדנו שהיא מלאכה אעפ"י שהנראה ממנה אינה מלאכה על כן הקדימה להזהיר עליה לפי שהיא מדרשא אתיא כמו שיתבאר והטעם שהצריכו לומר יציאות שבת ולא אמרו הכנסות שבת כי כל יציאה היא הכנסה כאשר ביארנו ועוד כי אחז דרך המקרא כי המוציא מרשות לרשות למדנו אותו מדברי השם ית' שאמר איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה לתרומת הקדש ויכלא העם מהביא למדנו כי הבאתם מה שהיו מביאים תקרא מלאכה והיו מביאים מאהליהם למחנה לויה והיה מרשות היחיד לרשות הרבים והיא הוצאה כמו שביארנו ולפיכך אמר יציאות שבת ואם תקשה ותאמ' מפני מה נאסרה ההכנסה מאחר שלא למדנו מהמקרא אלא ההוצאה זאת הקושיא כבר הקשוה בתלמוד ואמרו מכדי גמרא הוא מה לי הכנסה מה לי הוצאה ענין גמרא בכאן הוא דבר תורה עליו הסברא לפי שענין הוצאה והכנסה אחד כאשר ביארנו:

זהו מה שראינו להקדימו בזה המקום ואני עתה מתחיל לפרש ואומר שתים שהן ארבע בפנים ושתים שהן ארבע בחוץ רוצה בזה שהם שני מינים הכנסה מרשות הרבים לרשות היחיד והוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים ויהיה באלו השני מינים שמנה חלקים ארבע תלויות באדם העומד ברשות הרבים וארבע תלויות באדם העומד ברשות היחיד וזהו ענין אמרו ארבע בפנים וארבע בחוץ והארבע מינים התלוים בבעל הבית חייב בשתים מהם ופטור בשתים וגם כן הארבעה התלויות בעני כפי לשון זאת המשנה והעקרים שנבנית זאת המשנה עליהם הם שלשה וכשתדעם ותבינם תדע מאי זה דבר דנו על בעל הבית פעם חייב ופעם פטור וכמו כן בעני האחד מהם כי לא יתחייב אדם מיתה אם הוא מזיד או חטאת אם הוא שוגג על הוצאתו מרשות לרשות עד שיעקור החפץ מרשות הרבים ויניחנו ברשות היחיד או להפך אבל אם עקר מרשות היחיד ולא הניח ברשות הרבים או הניח ולא עקר פטור הוא והעקר השני כי כשיתחיל האדם מלאכה בשבת ולא גמר אותה ובא אדם אחר וגמר אותה מלאכה בענין שאלו גמר אותה הראשון היה מלאכתו גמורה שניהם פטורין לפי שהמלאכה נגמרה משניהם ולא עשה אחד מהם מעשה גמור וזהו מה שאמר התלמוד יחיד העושה חייב שנים פטורין והרמיזה על זה מאמר השם ית' בעשותה אחת ואמרו העושה את כלה ולא העושה מקצתה והדמיון על זה אם כתב שמעון א' ביום השבת וכתב ראובן בי"ת אע"פ שנגמר השם משניהם יחד וזהו שתי אותיות והוא שיעור הכותב אעפ"כ שניהם פטורי' והעקר השלישי כי לא יתחייב העוקר מרשות ומניח ברשות אחר עד שיעקור ממקום שיהיה בו ארבעה על ארבעה ויניח גם כן במקום שיהיה בו ארבעה על ארבעה או למעלה מזה כי מה שהוא פחות מזה השיעור לא יניחו בו החפצים המונחים ולא יתקיימו אלא אם יהיו אותם החפצים דקים ולפי שיד האדם יניחו בה החפצי' הגדולים למה שיש בם מתכונת הקבוץ והפישוט והאחיזה מפני זה נחשוב אותה כאלו היא מקום שיש בו ארבעה על ארבעה ולפיכך מי שנתן דבר ביד אדם כאלו הניחו בארץ במקום שאותו האדם יושב עליו ולפי שהיו אלו העקרים ידועים באמתת הקבלה אמר כי כשנתן העני לתוך ידו של בעל הבית העני חייב לפי שעקר מרשות הרבים והניח ברשות היחיד וגם כשלקח העני מיד של בעל הבית והוציא העני חייב לפי שעקר מרשות היחיד והניח ברשות אחר לפי שכבר נתתי לך עקר כי כל מה שיבא בידי אדם כאלו הונח בארץ במקום שהוא שם אותו האדם ואם הכניס העני את ידו ונטל בעל הבית מתוכה שניהם פטורין לפי שבעל הבית עקר מרשות היחיד והעני הניח ברשות הרבים אלו הן ארבע בחוץ ועל זה החלוק בעצמו מן הסברא גם כן מארבע שבפנים ואם יקשה עליך מאמרו ארבע בחוץ מפני מה

ייחס ארבעה מינים מאלו לעני ואמרנו שהם תלויים בו והוא אינו מתחייב אלא בשתים מהם בלבד כמו שביארנו לפי כי השנים הנשארים ייחוסם אליו כייחוסם לבעל הבית לפי ששניהם פטורין זה מבואר ואינו קשה כי העני הוא שפשט ידו לפנים ולפיכך ייחס הפעלה לו והיו הארבעה מינים תלויים לו אע"פ שהחיוב לו ולבעל הבית בשנים מהם שוה וכן התשובה באמרו ארבע בפנים כי בעל הבית פשט ידו לחוץ וייחס לו הפעלה אעפ"י ששניהם פטורים וכבר הודעתיך בפתיחת דברי כי בכל מקום שיאמרו בהלכות שבת פטור ר"ל פטור מן המיתה וחייב מלקות וזאת היא כונתם באמרם פטור אבל אסור אלא מקומות שייעדנו להעיר כשיזכרו ומאותן המקומות אמרו בכאן העני חייב ובעל הבית פטור כי בעל הבית אינו חייב כלום לפי שלא עשה מעשה ר"ל שלא פשט ידו אלא שנשא חפץ ונשאר כמו שהיה כלומר לא עקר ולא הניח וגם כן אמרו העני פטור שהוא פטור לגמרי לפי שהוא גם כן לא עקר ולא הניח אבל אמרו שניהם פטורין הוא פטור אבל אסור לפי שכל אחד מהם עשה מקצת מעשה כמו שביארנו:

דף ב.

אמר המאירי יציאות שבת שתים שהן ארבע בפנים ושתים שהן ארבע בחוץ וכו' צריך שתדע שזה שתפס לשון יציאות פירושו על הוצאה ומפני שאין הוצאה אלא על ידי אדם הוא קורא לה יציאות כלומר שהוא יוצא ומוציא בידו איזה דבר ובקצת לשונות שבגמ' אמרו מפני זה רשויות קתני כלומר רשויות שבת שתים ר"ל רשות היחיד ורשות הרבים שהן ד' כלומר שבהן ארבעה חיובין הוצאה לשל חוץ ולשל פנים וכן הכנסה לשניהם וכולן לחיוב ומה שאמר במשנתנו שהן ארבע בפנים וכן בחוץ פירושו עם השנים של פטור שבשניהם יש הוצאה והכנסה לחיוב והוצאה והכנסה לפטור כמו שיתבאר וכבר ביארנו שזה שהוא מתחיל בהוצאה הוא מפני שרוב ענייני המסכתא תלויים בה ומפני שאינה דומה לשאר מלאכות עד שהדעת מפקפקת להיותה נקראת מלאכה מטעם מה לי מזוית לזוית מה לי מרשות לרשות הוצרכו להביא איסורה בפרט ולא הספיק להם הבאתה מלא תעשה כל מלאכה והביאו איסורה בפ' הזורק ממה שאמר ויצו משה ויעבירו קול במחנה איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה במלאכת הקדש ופירש לשעתו ויכלא העם מהביא ומשה היה עומד במחנה לויה והיא היתה רשות הרבים שכל בני ישראל היו באים שם לדון ולשאול ואין מי שימחה בידו ומחנה ישראל כל אחד ואחד היה יודע בו רשותו ואין לחבירו רשות עמו ונמצא שבכלל הדברים שאמר להם הוא שלא יוציאו משם למחנה לויה נמצא שהבאה זו היתה בכלל אל יעשו עוד מלאכה ודרשו

ז"ל שלכך נסמכה פרשת שבת לפרשת משכן לומר שכל שהוא נקרא מלאכה במשכן נקרא מלאכה בשבת ויש גורסין שם ר"ל בפרק שם ר"ל בפרק הזורק וממאי דבשבת קאי דילמא בחול קאי ומשום דשלימא ליה מלאכה דכתיב והמלאכה היתה דיים ולפי מה שפירשנו אין צרך בכך שאף אנו מפרשים שבחול היה אלא שהוא מכניס הבאה בכלל מלאכה ומ"מ הם גורסים בתירוץ שאלה זו גמר העברה העברה מיום הכפרים הכא כתיב ויעבירו קול והתם כתיב והעברת וכו' מה להלן ביום קדש אף כאן ביום קדש:

ומאחר שנתברר שההוצאה מלאכה בירר במשנה זו שהוצאות אלו הן שתים שהן ארבע בפנים ואי אתה מוצא כן אא"כ אתה כולל הכנסה בכלל הוצאה ומפני זה הוצרכו לומר בגמ' תנא הכנסה נמי הוצאה קרי לה שכל עקירת חפץ ממקומו הוצאה הוא שמוציאו ממקומו וראיה אצלי לדבר זה שהרי אמרו משה היכא הוה קאי במחנה לויה וקאמר להו לא תפיקו מרשות היחיד לרה"ר ועל הוצאה זו נאמר ויכלא העם מהביא ומלת הבאה ומלת הכנסה אחת הן ומ"מ מצד שבכל מלאכה אתה צריך לעשות איזה דבר שבה עיקר להיות נקרא בשם אב וכל שאר המינין תולדות לה היתה ההוצאה אב מפני שהוצאה היתה במשכן וההכנסה תולדה ומ"מ אין הפרש בחיובן בין אב לתולדה אלא שאם עשה אב ותולדה שלו בהעלם אחד לא יתחייב אלא בחטאת אחת הא לשאר הדברים אב ותולדה שוים ואחר שכן הוצאות אלו שתים שהן ארבע בפנים ר"ל לאותו העומד בפנים שזהו בעל הבית:

ופירוש שתים שהן ארבע ר"ל שתים מן התורה לחיוב חטאת בשוגג או לכרת וסקילה במזיד והם הוצאתו והכנסתו בעקירה והנחה שהן ארבע עם שתים אחרות שהן לפטור אלא שאיסורן מדברי סופרים והם הוצאתו והכנסתו בהנחה שלא בעקירה או בעקירה שלא בהנחה ועל הדרך הזה בעצמו שתים שהן ארבע בחוץ ר"ל לאותו העומד בחוץ ומכניס לפנים כל שלא נעשית המלאכה כולה על ידו אע"פ שנשלמה על ידי אחר עמו כגון שזה שעומד בפנים עוקר והעומד בחוץ מניח או בהפך פטור שכך דרשו רבותינו בגמ' בדין כל המלאכות בעשותה יחיד שעשאה חייב שנים שעשאוה פטורים וכדי לפרש את דבריו האריך בפרטי הענין ואמר:

כיצד העני עומד בחוץ ובעל הבית בפנים כלומר כבר ידעת שכך המנהג שהעני עומד בחוץ ובעל הבית עומד בפנים ועכשיו פשט העני ידו וכו' ואע"פ שהיה לו לבאר תחלה דין הוצאה שהיא אב לכולן מתוך שנשא משלו בעני ובעל הבית וכן הדרך להיות העני נמהר ושואג לטרף ונחפז לפשוט את ידו הוא תופשו תחלה ומ"מ כשפשט העני ידו וסלו בידו ונתן הסל לתוך ידו של בעל הבית ליתן לו מפתו לתוכה הרי עקר הסל מרה"ר

והניחו ברה"י ואע"פ שלא עקר ממקום ארבעה או שלא הניח על מקום ארבעה פירשו בגמ' שידו של אדם חשובה כארבעה על ארבעה וזו היא הראשונה או שלא היה סל בידו אלא שראה בעל הבית יוצא לקראתו וככר בידו וקפץ והכניס ידו ונטל הפת מידו של בעל הבית והוציאה לחוץ עם הפת והרי שעקר הפת והוציאו מרה"י והניחו ברה"ר והרי שתים של חוץ לחיוב ובעל הבית פטור בשני אלו ולא פטור דוקא עד שתאמר שיהא איסור בידו אלא אין לזה סרך איסור שהרי לא עשה בעל הבית שום דבר:

ועל דרך זה בעצמו שתים לחיוב של בעל הבית פשט בעל הבית ידו לחוץ ונתן פת לתוך ידו של עני או שנטל סלו של עני מידו והכניסו ליתן פתו לתוכו שתיהן לחיוב והעני פטור לגמרי ומותר ונמצאו כמו שביארנו ארבעה דינין שתים לבעל הבית ושתים לעני ואי אתה אומר שמנה עם הפטורים אע"פ שיש בה ג"כ שתים של פטור לעני ושתים של פטור לבעל הבית שהארבעה שאתה אומר פטור ומותר הן ואינן בכלל הוצאה ומה שאמרו בכל מקום שנאמר בו פטור שפירושו פטור אבל אסור חוץ משלש פירושו בדבר שיש בו מעשה אבל זה אין כאן מעשה ולא הוצרך לומר בו פטור כלל אלא שמתוך שחייב את האחר רצה להזכיר שחבירו פטור:

ואחר שביאר שתים של חיוב לשל פנים ושתים של חיוב לשל חוץ חזר וביאר אותן שהן לפטור אלא שאיסורן מדברי סופרים והם שקצת המלאכה לשל פנים וקצתה לשל חוץ ומנה מהן שתים לכל אחד והוא שאמר פשט העני ידו לפנים וסלו בתוכה והרי שעקר העני את הסל מרה"ר לרה"י אלא שלא הניח הוא את הסל ועודנו בידו ובעל הבית בא ונטלו מידו שנמצאת עקירה לעני והנחה לבעל הבית או שפשטה רקנית ונתן בעל הבית לתוכה ככר שנמצא הוא העוקר והעני הוציא ידו מלאה שניהם פטורים אלא שאסור לעשות כן שמא יבאו לעשות מלאכה שלימה וכן הדין אם פשט בעל הבית ידו מלאה לחוץ ונטל העני את הפת מתוכה או שהוציאה רקנית ונתן העני את סלו בתוכה:

ולמדת בחלק זה ארבע הוצאות שכלן בעקירה בלא הנחה שתים לעני והם פשט העני ידו לפנים וסלו בתוכה או פשט ידו בעל הבית לחוץ רקנית ונתן העני סלו בתוכה ושתים לבעל הבית והם פשט העני ידו רקנית לפנים ונתן בעל הבית לתוכה או שפשט בעל הבית ידו מלאה לחוץ ונטל העני מתוכה ואע"פ שאתה מוצא בכללן ד' הנחות בלא עקירה אינו מונה אלא העקירות שהן תחלת המלאכה ויש לחוש בהן שמא יגמור והוא שאמרו בגמ' יציאות תמני הויין תרי סרי הויין ולטעמיך שית סרי הויין בבא דרישא לא קשיא לי פטור ומותר לא קתני אלא תרי סרי מיהא הויין והשיב פטורי דאתי בהו לידי חיוב חטאת ר"ל העקירות שהן תחלת המלאכה ויש לחוש בהן שמא יגמור קא חשיב

דלא אתי בהו לידי חיוב חטאת לא קא חשיב ואע"פ שיש מפרשים בסוגיא זו דרך אחרת זו עיקר:

וקצת מפרשים פירשו במשנה זו שזה שביארו עניניה בעני ובעל הבית ובהושטת יד הוא ללמוד מכאן דברים הרבה אחת שאע"פ שיש צד מצוה בדבר אין מצוה במקום עבירה אפילו בעבירה שמדברי סופרים וכן ללמדך שידו של אדם נגררת אחר הגוף במקצת לענין פטור אבל אסור שאע"פ שיד בעל הבית לרה"ר יש לנותן בתוכה איסור שאין היד נידונת כמקום רה"ר לגמרי אע"פ שהיא שם שנגררת היא אחר הגוף קצת וכן אינה חשובה לגמרי למקום הגוף שאלו כן היה הנותן לתוכה חייב חטאת והוא שאמרו בגמ' ידו של אדם אינה לא כרה"י ולא כרה"ר וכן בא ללמד שאין עיקר הוצאה לחיוב חטאת וכרת וסקילה אלא בהוצאה הצריכה לגופה שהיא הנאה לזה שנעשית בעבורו אבל אם אין הנאה לא לו ולא לאחר פטור אבל אסור על הדרך שאמרוה במוציא את המת לרשות הרבים כמו שיתבאר ויש מדקדקים במשנה זו דקדוקי עניות עד שמתוכן מפרשים פנים וחוץ בדרך אחרת מהם שפירשו בפנים על החפץ העומד בפנים וחוץ על החפץ העומד בחוץ ופירשו יציאות שבת שתים לחיוב לחפץ שלפנים והם הוצאה של בעל הבית והוצאה של עני ושתים לשל חוץ והם הכנסה של עני והכנסה של בעל הבית וכן יש שפירשו בפנים לאותם העומדים בחוץ ופושטים ידם לפנים ובחוץ לאותם העומדים בפנים ופושטים ידם לחוץ ובכולם נושאים ונותנים בקושיות ותירוצים שאין בהם שום צורך ואל תטרח בזה כלל ומ"מ חכמי הצרפתים שאלו בה כהוגן לומר מה ענין למנות הוצאה של עני ושל בעל הבית בשתים והרי שם הוצאה מ"מ אחת היא ובמסכת שבועות בענין ידיעות הטומאה אמרו שם טומאה אחת היא עד שהוצרכו לומר שם שהם שתים מצד טומאת קדש וטומאת מקדש וא"כ אף בזו הרי שם הוצאה ודאי אחת היא ומ"מ הם נדחקו בתירוצה בדברים שאין נראין ועיקר הדברים שמצד שההוצאה חדוש הוא מפני שאינה מעין מלאכה וכן שבבית מותר לישא כמה שירצה ובהוצאה חייב בכגרוגרת מה שאין כן בשאר מלאכות שאין חילוק בהן בחלוק רשויות הייתי אומר שלא להוסיף בחידושה והרי לא נאמרה אלא לבעל הבית המוציא מרשותו לרשות הרבים אבל העומד בחוץ ומוציא מבפנים לחוץ יפטר בא ולימד שאף זו בכלל הוצאה היא:

זה ביאור המשנה וכולה על הצד שביארנוה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

חיוב קרבן עולה ויורד הבא על שבועת ביטוי למי שעבר עליה בשוגג הוא על אחת מארבעה פנים שתים להבא כלומר שנשבע שאעשה דבר זה ולא עשה או שלא אעשה

ועשה ואלו הן הרמוזות בקרא בענין להרע או להטיב שמשמען להבא ושתים לשעבר והם שנאמר עליהם שהן ארבע והם שעשיתי ולא עשה או שלא עשיתי ועשה ומתוך שהכתוב לא דבר להדיא אלא להבא אמר על אלו האחרונות שנתרבו עם השתים ועשה את הראשונות עקר ומ"מ כלן מן התורה עד שהוא חייב קרבן בכלן ממה שאמר אח"כ לכל אשר יבטא וכו' ומ"מ לענין מלקות במזיד אינו לוקה אלא בשלש אבל לא באוכל ולא אכל שהרי הוא לאו שאין בו מעשה ואע"פ שהנשבע יצא מן הכלל ללקות בלא מעשה כמימר ומקלל חבירו בשם לא נאמר כן אלא בשעבר כגון אכלתי ולא אכלתי שאין מעשה בעברתו ולוקה כמו שיתבאר במקומו:

דף ב:

חיוב קרבן עולה ויורד האמור בנכנס למקדש בטומאה בשוגג או אוכל בשר קדש בטומאה בשוגג הוא נאמר בשתים שהן ארבע שתים העלם טומאה ר"ל שנכנס בהעלמתה למקדש או אכל בהעלמתה בשר קדש שהן ארבע עם זכירת טומאה אלא שיש לו העלם קדש והעלם מקדש ומפני שהמקרא מוכיח יותר שבהעלם טומאה הוא עסוק הוא עושה השתים עיקר אע"פ שכלן בדין אחד על הדרך שביארנו בשבועות וזה שהוא קורא להן ידיעות הוא מפני שהוא צריך בקרבן זה ידיעה בתחלה וידיעה בסוף והעלם בנתים בשעת מעשה מה שאין כן בשגגת שאר כריתות שאין צריך לידיעה בתחלה כלל כמו שביארנו במקומו:

מראות נגעים המזקיקות את המצורע להביא קרבנות הנזכרות לטהרתו הם שתי מראות הכתובות בתורה הנקראות בהרת ושאת שהן ד' עם תולדה שבכל אחת מהן שיצאה לנו מן התורה ממלת ספחת שנ' לשאת ולספחת ולבהרת רבי טפילה לשאת טפילה לבהרת וחכמים שיערו במראות אלו בהרת עזה כשלג שניה לה וממינה כסיד ההיכל שאת כצמר לבן שניה לה וממינה כקרום ביצה ולדעתנו האבות ר"ל שאת ובהרת מצטרפין זה עם זה מכח מה שדרשו והיה מלמד שמצטרפין וכן כל תולדה עם אב שלה מכח מין אחד אבל לא שתי התולדות זו עם זו ולא אב של תולדה זו עם תולדה של אב זו וגדולי המחברים חולקין בזו בקצת דברים וכבר כתבנום בראשון של שבועות:

דף ג.

צבי שנכנס לבית ונעל אחד בפניו חייב נעלוהו שנים פטור ומ"מ אם לא היה האחד יכול לעשות לבדו שניהם חייבין ישב האחד על הפתח ולא מלאהו וישב השני ומלאהו השני

חייב והראשון פטור אבל אסור ישב הראשון ומלאהו ובא השני וישב בצדו אפי' עמד הראשון והלך לו הראשון חייב והשני פטור ומותר וכמו שאמרו הא למה זה דומה לאחד שנעל את הדלת בפני הצבי ובא אחר וישב לפני הפתח הסגור שאין בו שום איסור אפי' נפתח הפתח אחר ישיבתו:

נחשים ושאר המזיקים הואיל ומועדים לישוך אע"פ שאין סכנה בנשיכתם מותר לצודן בשבת לכתחילה לכונת הצלה ואם לרפאת בהם חייב הא לכונת הצלה מותר שהרי מלאכה שאין צריכה לגופה פטור עליה בדיעבד ובמקום חשש נשיכה מותר לכתחילה וכמו שאמרו כופין קערה על הנר שלא יאחוז בקורה ועל עקרב שלא ישוך וכן באלו כופה עליהן כלי או מקיפן או קושרן הא אם יש סכנה בנשיכתן ממית לכתחילה ואף אלו שאין מועדין להרוג אם ראה אותם רצים אחריו מותר להרגן אבל יושבים במקומם או בורחים אסור להורגם אלא שמותר לדורסן לפי תומו בהליכתו:

המפיס מורסא בשבת אם לעשות לה פה כדרך שרופאי מלאכת היד עושים לכונת רפואה להכניס שם האויר וליבש את הליחות חייב שהרי מלאכה הצריכה לגופה היא שהרי צריך הוא לפתח זה מצד עצמו ואם להוציא ממנה ליחה שיש בה עכשיו ואינו חושש אם תחזור לסורה ותסתם מותר לכתחילה שהרי מלאכה שאינה צריכה לגופה היא ובמקום הסרת נזק מותרת לכתחילה וכמו שאמרו מחט של יד ניטלת לכתחלה ליטול בה את הקוץ והוצאת קוץ והוצאת ליחה הכל א':

שמא תאמר והרי אף לעשות לה פה אינו צריך לגופה היא שהרי לא היה רוצה במורסא עד שתפיס דעתו בהפסתה לעשות לה פה אין זה כלום שאם כן אף קוצר וטוחן ושאר מלאכות לא היה רוצה שיהא צריך להן ואם נפל ביתו ובונהו הרי רוצה היה בקיומו אלא מלאכה שאינה צריכה לגופה היא שאינו צריך לגוף הדבר שהוא עושה אלא שעושה אותה להסיר מעליו מה שאין צריך לו כלל כגון מוציא מתו בשבת שלא היה צריך להוצאה זו ולא היה רוצה בזה ואינו מתכוין אלא להסיר ולפנות שכל שכונתו להסיר לבד אינו מתכוין לגופה של מלאכה ובמקום נזק גופו מותר לכתחילה:

מי שהיה עומד ברה"י והטעינו חבירו אוכלין ומשקין או שאר דברים והוציאן לחוץ או שהיה טעון מבעוד יום והוציאן משחשיכה הרי זה המוציא חייב ואע"פ שלא עקר שהרי חבירו הוא שהטעינו מ"מ עקירת גופו כשעוקר את רגליו לצאת הוא נחשב לו לעקירת חפץ ואע"פ שאמרנו בידו של עני הפשוטה לפנים לקבל ונתן בעל הבית לתוכה והוציא העני שהוא פטור אינה דומה לזו שהיד אינה כמונחת ברה"י לגמרי שהרי אינה נוגעת בקרקע ואינה דומה לעקירה לגמרי אבל גופו נח ועומד בקרקע ואפי' היתה ידו מונחת

בקרקע הרי היא כאינה מונחת מפני שידו נגררת אחר גופו קצת שצריך הוא להחזירה אבל גופו נח ועומד לשם והרי עקירתו עקירה לגמרי ושמא תאמר מה בא ללמדנו והלא משנה שלימה שנינו לא יצא החייט במחטו שמא ישכח ויצא ואם אין שם איסור תורה גזירה לגזירה היא אפשר שפירושו שמא יניחנה ויחזור ויטלנה ויוציאנה:

דף ג:

אסור לו לאדם להוציא ידו מלאה פירות לרה"ר אפי' דרך חלון ולמעלה מי' שהוא אויר מקום פטור כדי שיתרחק מן העבירה שמא ישכח ויבא לידי איסור שבת אם בשוגג אם במזיד אם יפלו הפירות מידו לרה"ר או שמא יניחם הוא או יכניסם לחצר אחרת שכנגדה שרה"ר באמצע ואפי' היתה מלאה מבעוד יום שלא היתה עקירתו באיסור או שעקר בשבת ולא נתכון בשעת עקירתו להוציאן לחוץ בכלם אסור לכתחילה:

שכח והוציא ידו מלאה לחוץ על דעת להניח לרה"ר או להכניס לחצר אחרת הן שבצדה דרך רה"ר מפתח זה לפתח שבצדו או שכנגדו ורה"ר באמצע אפי' עקרן משחשכה ונזכר קודם שיכניס או יניח והרי ידו תלויה באויר רה"ר מותר לו להחזירה לאותה חצר שהוציאה משם ואפי' הוציאה באויר שלמטה מעשרה שמאחר שלא נעשית מחשבתו אין לחוש שירגיל בכך ועוד שאם לא תתיר לו כן שמא ישכח ויניח ויבא לידי חיוב חטאת אבל לא לחצר אחרת שבצדה אע"פ שסמוכה לה ואין רה"ר באמצע הואיל ודרך רה"ר הוא צריך להכניסה לשם ואין צריך לומר הנחה ברה"ר או הכנסה לחצר שכנגדה שרה"ר באמצע שהרי כל אלו הם כמי שהשלים מחשבתו הואיל ולא החזירה אצלו ואפילו כיון מזו לזו אסור לו להחזירה לאחרת שכל שאינו מחזירה אצלו דומה כמשלים מחשבתו ואין צריך לומר שבמקום שכיון לו אסור אע"פ שאין שם חיוב חטאת הואיל ונזכר שהרי מ"מ השלים מחשבתו לגמרי ומה שאמרו בסוגיא זו הכא איתעבידא מחשבתו פירושה אפי' כיון לזו והניח לזו והענין שהשלים מחשבתו בפנויין או שמ"מ דומה להשלמת מחשבתו הואיל ואינו מחזירה אצלו כמו שפירשנו ואם הוציא במזיד אף להחזירה אצלו אסור קונסין אותו ותהא ידו תלויה ועומדת עד שתחשך ואין לחוש שמא יניח ויבא לידי איסור סקילה שכל שבלבו כן נוח לו להחזירה על כרחנו משיבא לידי איסור סקילה ודבר זה פירשוהו גדולי הפוסקים והמחברים אפי' בלמעלה מעשרה והרבה מפרשים כתבוה דוקא למטה מעשרה הא למעלה מותר אפילו הוציאה במזיד ומ"מ כל שהוציאה מבעוד יום מותר להחזירה אצלו אין מזיד שמבעוד יום חמור משגגת שבת:

למדת שידו של אדם נידונת ככרמלית וא"ת משנתנו היאך עני ועשיר מתחייבים על הוצאה דרך ידם והרי היא הוצאה מרשות לרשות דרך כרמלית לא אמרו לדונה ככרמלית להקל אלא להחמיר ואע"פ שבמשנתנו היינו למדים כן בהוצאות שאמור בהן פטור אבל אסור שאם אינה ככרמלית אסור למה אין זה כלום שלא אמרוה אלא כשנעשית כל המלאכה מיהא על ידי שניהם אבל בשלא נעשית כל המלאכה לא למדנו עד שבאה שמועה זו ללמדנו שכן:

מכאן כתבו קצת מפרשי' באלו התולין מיני פירות או שאר אוכלין בחלונותם מבחוץ אפי' למעלה מעשרה הואיל ואויר רה"ר מהלך תחתיו ויכול לבא לידי איסור שבת אם יתלה לשם דבר ויפול מידו לרה"ר כגון מיני פירות שנושרין מאליהן אסור לו להתעסק לשם ליטול מהם הא אם כרמלית עוברת תחתיו מותר שאין מחמירין בגזירה כל כך:

יש לדון במה שכתבנו שמא יחזור וישכח ויבא לידי חיוב חטאת תינח לדעת האומר אין ידיעה לחצי שיעור ר"ל שאין ידיעה שבין שני חצאי השיעור מחלקת וחייב חטאת ר"ל שאם אכל חצי זית חלב ונודע לו וחזר ושכח ואכל חצי זית אחר בהעלמת ידיעה שבנתים אינה קרויה ידיעה לחלק ביניהם ויתחייב חטאת אבל לדעת האומר יש ידיעה לחצי שיעור ושהלכה כן כמו שביארנו בשני של שבועות שאין זה תחלתו וסופו בשגגה היאך אתה אומר כן תדע שמתוך קושיא זו יש מי שאומר שזה שאמרו בסוגיא זו משחשיכה דאי שדי להו אתי לידי חיוב חטאת לא ליקנסוה ועל כרחך הואיל ונזכר בנתים אתה צריך לפרשה בחזר ושכח אינה אלא לדעת האומר שאין ידיעה מחלקת לחצי שיעור ומ"מ אנו קבלנו בפרושה שאף לדעת האומר בעלמא יש ידיעה לחצי שיעור מודה הוא בזו שלא אמרו כן אלא כשעשה איסור בהעלמה כגון כתב אות אחת או אכל חצי זית חלב שאע"פ שאינו חייב איסור מיהא איכא אבל הוצאה שאינה עיקר מלאכה ולא מעשה עיקר החיוב בהנחה הוא והכל נגרר אחריה ואע"פ שאמרו שהמעביר שתי אמות בשוגג ושתים במזיד ושתים בשוגג פטור מ"מ ההעברה דומה למעשה יותר מן ההוצאה כך קבלנו בענין זה וכך כתבוהו חכמי הדורות אלא שאינם דברים ברורים כל כך:

דף ד.

כבר ידעת שהאפייה אב מלאכה היא אבל רדיית הפת האפויה אינה אלא שבות וכמו שאמרו חכמה היא ואינה מלאכה וכל שהדביק מבעוד יום וקרמו פניה מבעוד יום ושכחו בתנור וקדש עליו היום התירו לו להציל ממנו מזון שלש סעודות מפני כבוד שבת ואף בזו אמרו שלא ירדה במרדה אלא בסכין מעתה מי שהזיד והדביק פת בתנור בשבת

ונזכר מותר לו לרדותה קודם שיקרמו פניה התירו לו שבות כדי שלא יבא לידי איסור סקילה ואע"פ שהתראת ספק היא שהרי יכול לומר אסלקנו קודם שיקרמו פניה מ"מ התראת ספק שמה התראה לכשיתברר המעשה ולא עוד אלא שיש אומרים שהתראת ודאי היא הואיל וגמר המלאכה בא מאליו ומ"מ יש מפרשים מפני אלו קודם שיבא לידי איסור הדומה לסקילה ומ"מ אין כאן סקילה ולא כרת הואיל ומתחרט ומחזר לרדות קודם שיהנו מעשיו ר"ל קודם שיקרמו פניה ויש מתירין אף ברדיה שיש בה קצת מלאכה שלא אמרו לדעתם רדיית הפת חכמה ואינה מלאכה אלא בפת האפויה אבל זה שהתירוהו לרדותו בעודו עיסה ר"ל קודם שיקרמו פניה קצת מלאכה היא שהפת האפויה אפשר לרדותה בסכין וזו אי אפשר לרדותה אלא בידים שנמצא כעין לישה ותקון ואינו מקלקל והתירוהו בכך אע"פ שאיסור חכמים נעשה בידים ואיסור תורה נעשה מכאן ולהבא מאליו:

הדביקה בשוגג אסור לו לרדותה שאם נזכר קודם שיקרמו פניה הרי משנזכר אין כאן חיוב חטאת ואם קרמו פניה הרי נתחייב והפת בכלל מעשה שבת על הדרך שנבאר את דינו בע"ה:

שגג והדביק פת והלך לו אין אחר מותר לרדות כדי להצילו מחטאת שאין אומרים לאדם עמוד וחטא בשביל שיזכה חבירך ושמא תאמר והרי במסכת עירובין התירו לחבר איסור קל שלא לעשות עם הארץ איסור חמור והוא שאמרו שם חבר שאמר לעם הארץ לקט לך כלכלה של תאנים מתאנתי וחבר אחד שומעו מותר לאכול מהן אם נתן לו עם הארץ מהם חזקה עליו שעישרן מפני שהוא יודע שעם הארץ אינו נמנע מלאכול ונוח לו לעשר במקומו שלא מן המוקף משיאכל עם הארץ טבלים תירצו חכמי הצרפתים שלא נאמר שם אלא מפני שאם יחטא עם הארץ נמצא חבר גורם לו אבל בזו שאינו גורם לו לא התירו וחכמי הדורות מוסיפין בתירוץ זה שאף החבר אלו חטא עם הארץ נמצא הוא נותן מכשול ויש לו חלק בעבירה וחכמי לוניל תירצו שכל שחבר יודע בעם הארץ שחוטא בידים נוח לו לעשות הוא איסור קל להיות זה ניצל מעבירה חמורה אבל איסור חמור הבא לעם הארץ מאליו כגון אפיה שאין ההדבקה איסור חמור אינו עובר עליו אפי' איסור קל ויש מתרצין שזו שהתירו בעירובין דוקא בשלא התחיל עם הארץ באיסור אבל זה שהתחיל באיסור אין מתירין לו לעשות בשבילו אף איסור קל אבל לעצמו מיהא התירו כל איסור סופרים שלא יבא לידי איסור תורה:

הזורק מרה"י לרה"י ורה"ר באמצע והרי שעבר הכלי הנזרק דרך רה"ר אע"פ שאסור לעשות כן פטור ואפי' עבר למטה מעשרה שהוא אויר רה"ר ואין אומרים כשנקלט הכלי

באויר רה"ר שהוא כמי שהונח ונמצא עוקר מרה"י ומניח לרה"ר ויתחייב משום הוצאה אלא קלוטה אינה כמי שהונחה והרי לא נחה ברה"ר כלל וכונתו אינה אלא להוצאה מרה"י לרה"י ואין צריך לומר למעלה מעשרה שהוא אויר מקום פטור ומ"מ במושיט מזו לזו ורה"ר באמצע חייב אפי' למעלה מעשרה שכך היתה המלאכה במשכן ואף לדעת האומר קלוטה כמי שהונחה אין אומרין לחייבו שתים אחת משום הוצאה ואחת משום הכנסה שהרי בעל סברא זו ר' עקיבא הוא והוא בעצמו אמר במסכת כריתות שאין מחייבים על תולדה במקום אב ועוד שמא אע"פ שהנחה חשובה לו אף על גבי מקום שאין בו ארבעה בעקירה הוא מזקיק מקום חשוב הואיל והיא תחלת האיסור ושהוא מחשבו להניח שם וכעין מה שאמרו מחשבתו משויא ליה מקום ומ"מ לענין פסק אינך צריך לכך שאף לענין הנחה אינה כלום ואין אומרים קלוטה כמי שהונחה וידו הוא שנעשית כארבעה על ארבעה כמו שביארנו במשנה מפני שהיא קולטת כל דבר הא לשאר דברים למקום חשוב אנו צריכים על הדרך שהיו מוציאין קרשים מעגלה לרה"ר ומשם לעגלה אחרת וסתם מקום חשוב ארבעה על ארבעה וצריך שתדע שאף לדעת האומר קלוטה כמונחת לא אמרה אלא בשתי רשויות לא ברשות אחד שא"כ אין לך זורק ארבע אמות ברה"ר חייב שהרי נקלטה באמצע:

דף ד:

זה שביארנו שהזורק מרה"י לרה"י ורה"ר באמצע שהוא פטור פירושו אע"פ שנחה ברה"ר כל שלא נחה על גבי מקום ארבעה וכמו שאמרו זרק ונח על גבי זיז והוא עץ היוצא מן הכותל פטור ומ"מ כל שעבר בפחות משלשה סמוך לארץ ונחה על גבי משהו אע"פ שנתגלגל משם לשעתו חייב ויש מחייבים בפחות משלשה אף בלא הנחה כמו שיתבאר בפרק הזורק:

אילן העומד ברה"י ונופו נוטה לרה"ר וזרק מרה"י לנוף שאין בו ד' על ד' או מרשות הרבים והוא חוץ לארבע אמות הרי זה פטור ואין אומרין שדי נופו בתר עיקרו עד שנדונהו במקום ד' על ד' ומ"מ אם היה עקרו ונופו ברשות אחד וירק מרשות אחר לנוף או מרה"ר והוא חוץ לארבע אמות ודאי דנין אותו כמקום ד' על ד' וחייב:

כל שאנו מזקיקין בהנחה או עקירה מקום ד' דוקא בשלא כיון הזורק להניח שם אבל אם כיון להניח שם מחשבתו עושתהו מקום וראיה לדבר ממה שאמרו באחרון של עירובין לא יעמוד אדם וישתין או ירוק ברה"ר ואם עשה כן חייב אא"כ פי האמה ברשות שניה ואע"פ שאין כאן עקירה ממקום ארבעה מחשבתו עושה אותם מקום וכן זרק ונחה בפי

הכלב ופי הכבשן ר"ל שהוא מכוין לכך וכן היה אוכל והוציא אוכלין בפיו מרשות לרשות הואיל וחישב לכך חייב שמחשבתו משימה פיו מקום ואע"פ שהוציא שלא כדרך המוציאין ודוקא באלו וכיוצא בהן שאין כאן דעת אחרת מעכבת מחשבתו אבל כל שיש שם דעת אחרת אין מחשבתו מועלת כגון אם כיון לזרוק על רגלו של חבירו וכיוצא בזו הא היד מיהא אין צריכה מחשבה מתוך חשיבותה לקלוט ולהקליט מקום גמור היא ואף ידו של חבירו נעשית מקום לזה על כרחו על הדרך שביארנו במשנה:

הזורק מרה"ר לרה"ר שלא בהעברת ארבע אמות ברה"ר ורה"י באמצע ועבר הדבר הנזרק באויר רה"י אפי' רה"י מקורה ועבר תחת הקירוי שהיה לנו לומר ביתא כמאן דמלי דמי וכבר הונחה ברה"י אין אומרים ביתא כמאן דמלי דמי ואין כאן הנחה במקום ארבעה ואפי' נח על גבי משהו ומ"מ אם עבר בפחות משלשה סמוך לארץ ונח ע"ג משהו אע"פ שנתגלגל לשעתו ויצא לרה"ר חייב אע"פ שלא כיון להנחה באותו משהו:

דף ה.

רה"ר זה שחייבנו עליו בהעברת ארבע אמות שבה פירושה ברחבה שש עשרה אמה ושאינה מקורית הא כל שאין רחבה י"ו אמה או שיש עליה תקרה המעביר בה ד' אמות פטור שאינה כדגלי מדבר אלא שהוא אסור וכן בזורק מרה"י לתוכו:

הזורק חפץ מרה"י לרה"ר ונח בידו של חבירו שכבר ביארנו שהיד חשובה כד' על ד' אם עמד חבירו במקומו וקבלה נמצאת הנחה זו מכח הזורק וחייב הזורק שהרי עקר והניח ואפי' הכין זה את ידו או שולי בגדיו לקבלה אבל אם נעקר חבירו ממקומו וקבלה אין הנחה זו מכח הזורק ונמצא זה עוקר וזה מניח ושניהם פטורין:

נעץ קנה ברה"ר ובראשו טרסקל וזרק מרה"ר ונח על גבי טרסקל פטור אפילו היה הטרסקל כשיעור רה"י ר"ל גבוה עשרה ורחב ד' בין שהיה למעלה מעשרה בין למטה מעשרה שאין זה נידון כרה"י שאין אומרי' גוד אחית מחיצתא והרי היא מחיצה שהגדיים בוקעין בה ואם זרק בה מרה"י אף הוא פטור שאין זה רה"ר גמורה אפי' היה למטה מעשרה אלא ככרמלית ואע"פ שבקופה המונחת ברה"ר גבוה י' ורחבה ארבעה שאין מטלטלים ממנה לרה"ר ולא מרה"ר לתוכה בזו שאני שעומדת על הקנה ואינה רשות קבוע ואין צריך לומר אם היה למעלה מעשרה שהרי אין רה"ר למעלה מעשרה ומקום פטור הוא ואפי' היה הטרסקל עומד הפוך ופניו כלפי קרקע:

כבר ביארנו שהיד חשובה כמקום ארבעה בין ידו שלו בין ידו של חבירו שאין היד צריכה מחשבה כמו שכתבנו ומעתה כל שזרק ונח בתוך ידו של חבירו חייב ומ"מ

ביארנו שאם נעקר חבירו ממקומו וקבל פטור אף הזורק גדולה מזו אמרו זרק חפץ ורץ הזורק עצמו אחר החפץ וקבלו בידו ברשות אחרת או ברה"ר חוץ לארבע אמות קודם שהונח החפץ פטור והרי הוא כאלו בא אחר וקבלה שני כחות באדם אחד כשני בני אדם הם והרי לא נחה מכח הזריקה ולפי' זה אפי' כיון לכך פטור ומ"מ יש מפרשים בה הואיל ולא נח במקום שהיה דעתו עליו מתחלה ויראה לדעת זה שאם כיון מתחלה לכך חייב וכן ראוי להכריע אחר שנשארה בגמ' בספק:

מי שהיה עומד ברה"ר והכניס ידו לחצר חבירו תחת המרזב וקבל מי גשמים בידו והוציא פטור שהרי אין זה עוקר והרי פטרנו בהטעינו חבירו אוכלין ומשקין והוציא ומה לי הטעינו חבירו ומה לי הטעינוהו שמים ולא עוד אלא אפי' קלט כגון שהכה הקלוח בכח בידו אחת ודחפו לתוך ידו האחרת שנמצא הוא עוקר פטור שלא עקר ממקום ארבעה ואין לומר שמחשבתו עושתהו מקום באויר אלא במקום שהדבר נח שם ואפי' קבלם בידו אחת ועירם לתוך ידו האחרת והוציא ראיתי לתלמידי חכמי הדורות שכתבו בשם רבותיהם שפטור כלשון זה ראיתי להם אטו מתני' דפטר בפשט העני אלו החליף העני והוציא מיד ליד מי מיחייב:

נפלו הגשמים על הכותל ונגרו דרך הכותל והוא מקבלם מן הכותל אפילו היה הכותל משופע וקבלם דרך השפוע אף זו פטור שאין המים נחים אפילו במשפע שתחשב קליטתם משם עקירה אבל אם היה גומא בכותל ונפלו המים בתוכה וקלט משם חייב ואפי' מן המים העליונים שבגומא שמים על גבי מים הנחה היא וקליטתם חשובה עקירה ודוקא בגומא וכיוצא בה שהמים נחים שם אבל נהרות המושכין ומעינות הנובעין אם מוציא ממקומן לחוץ אינו חייב הואיל ואין נחים כלל ויש חולקין בזו ובכל אלו לכתחילה אסור ולא יצא מכלל זה להיתר לכתחילה אלא אם עמד ברה"ר שקולט מן המים המקלחין מן הצנור שאין בו ד' על ד' או מן הכותל ושותה ובלבד שלא יגע בצינור או בכותל ויקלוט מעל גבן כמו שיתבאר:

דף ה:

מי שהיה עומד בכרמלית כגון אצטבא שלפני פתחי הבתים והיא גבוהה ג' ורחבה ד' והיא כרמלית כשיעור זה אחר שאינה עומדת להלוך והיה קורא בספר העשוי בגליון כספר תורה ונתגלגל הספר מידו לרשות אחרת אלא שהראש האחר בידו אם ברה"י נתגלגל גוללו אצלו מאחר שאפילו נפל כלו מידו והחזירו לשם אין כאן חיוב חטאת כשראשו האחד בידו מותר לכתחלה וכן אם נתגלגל ברה"ר בתוך ד' אמות אבל אם

נתגלגל ברה"ר חוץ לד' אמות מניחו והופכו על הכתב שלא יתזלזל גזירה שמא ישמט כלו מידו ויבא להעבירו ד' אמות ברה"ר היה קורא בראש הגג שהוא רה"י ונתגלגל לאויר רה"ר אם למעלה מעשרה אפי' נח גוללו אצלו ואם למטה מעשרה אם עדיין הוא באויר גוללו ואם נח כגון שהיה הכותל משופע לשם שהגוילין נחים שם הופכו על הכתב ויש בענינים אלו תנאי' ביארנום באחרון של עירובין:

כלי או אגוז וכיוצא בו שהיה צף על פני המים ונטלו והוציא פטור שאין האגוז או הכלי נח על המים עד שתחשב נטילתו עקירה אבל אם היה האגוז בתוך הכלי והכלי צף על המים שנמצא האגוז נח בתוך הכלי אבל הכלי נד ונטל האגוז והוציא אם נידון כעוקר אם לאו נשארה כאן בספק ופטור אבל אסור ואע"פ שלענין קניה אמרו בראשון של מציעא קפצו דגים לתוך הספינה קנה אע"פ שהיא חצר מהלכת ופירשו הטעם ספינה מינח ניחא ומיא הוא דממטו לה ונמצא שאף הכלי נדון בנח והיה לנו לחייבו מכל וכל אין זה כלום שלענין הפקעת קניה לחצר מהלכת אתה צריך וספינה אינה מהלכת ולענין הלוך קורא לה נחה אבל לענין שבת להנחה גמורה אתה צריך וכל שהוא נד אינו נקרא נח ושמא תאמר תתברר לחיוב ממה שאמרו בהוציא שתי אותיות וכתבן כשהוא מהלך שכתיבתן זו היא הנחתן שמא דוקא באותיות שהנחתן הנחה גמורה מה שאין כן באגוז שאין הנחתן אלא עראי:

שמן ע"ג יין או על גבי מים אין זה הנחתן ואם נטל מן השמן והוציאו פטור הואיל ושני מינין הן אבל שמן על שמן או יין על יין או מים על מים זו היא הנחתן והרי אלו שנטל כמונחים על הקרקע ויש אומרים דוקא במונחים בגומא אבל נגרים לא כמו שכתבנו ויש חולקים לומר שכל שהם נגרין בו קרקע הוא וכמונחים על הקרקע הם ויין במים הואיל ומתערבים לגמרי יש אומרים שדנין אותן כמים על מים או יין על יין וזו היא הנחתן:

שמן תרומה שצף על גבי יין של תרומה ונגע טבול יום שהוא שני בשמן לא פסל אלא השמן ועשאו שלישי אבל היין טהור שכנפרד הוא מן השמן ואין שלישי עושה רביעי בתרומה ואין אומרים שהשמן והיין כאחד הוא עד שיעשה הכל שלישי ודבר זה דוקא בטבול יום אבל טומאה שנייה אחרת שנגע בו פסל את הכל וכמו שאמרו כל הפוסל את התרומה מטמא משקין להיות תחלה חוץ מטבול יום שקלשה טומאתו הואיל וטבל ומ"מ אף בטומאה שנייה דעלמא אין היין אלא שני הואיל ואתה חושבו כנפרד מן השמן ממנו נתקבלה טומאתו:

מי שהיה טעון אוכלין ומשקין מבעוד יום ועקר את רגליו מבעוד יום או שטענן על דעת לפנותן מזוית לזוית ועקר את רגליו על דעת כן ר"ל על דעת לפנות מזוית לזוית ומשעקר

את רגליו נמלך ויצא ונכנס כל היום כלו או הלך לו כמה אינו חייב שאין כאן עקירה לכך ואינו חייב עד שיעמוד ואח"כ יעקור עצמו על דעת לצאת שעקירת גופו כעקירת חפץ כמו שכתבנו למעלה ועמידה זו המחייבת דוקא שעמד לפוש ר"ל כדי לנוח אבל אם עמד לכתף ר"ל לתקן משאו אינה עמידה עקר חפץ מרה"ר והעבירו פחות מד' אמות ועמד ואחר עמידתו השלים ארבע אמות פטור אפי' כל היום כלו והוא שעמידתו היתה לנוח שהליכה שאחריו נקראת עקירה והיא העברה אחרת הא אם היתה עמידתו לכתף אינה עמידה והרי הן ד' אמות מעקירה ראשונה:

עקר והעביר ארבע אמות ועמד לפוש חייב שהרי עמידתו הנחה אבל אם עמד לכתף פטור עד שיעמוד לנוח שאין כאן הנחה ולמדת שהמפנה חפצים מזוית לזוית ונמלך עליהם להוציאן פטור וכבר ידעת בכל אלו שפירושן פטור אבל אסור:

במסכת עירובין יתבאר שכל שאנו אומרים מעביר ארבע אמות ברה"ר או זורק מתחלת ארבע לסוף ארבע שחייב פירושו באלכסונן שהוא לחשבון התלמוד חמש אמות ושלשה חומשי אמה ומעתה כל באורך עד ד' אמות ולא עד בכלל מותר להעביר או לזרוק מתחלה לקצת צורך וגדולי המפרשים כתבו דוקא בשעת הדחק וכל מד' אמות ולמעלה פטור אבל אסור עד חמש אמות ושלשה חומשי אמה ולא עד בכלל ואם השלים חמש אמות ושלשה חומשי אמה חייב וגדולי המפרשים מתירין לכתחילה תוך שיעור האלכסון בשעת הדחק ויש חולקים לומר ארבע אמות דוקא ולא באלכסונן כמו שיתבאר במקומו בע"ה וכן יש מחלוקת בד' אמות אלו שיש מי שפוסק שהן ארבע לכל צד שהם שמונה על שמונה ויש פוסקים ד' על ד' כמו שיתבאר שם:

צריך שתדע שהמוציא או המושיט או הזורק מרה"י לרה"י או מרה"ר לרה"ר וכרמלית באמצע פטור וכן אם הוציא מרה"י לכרמלית והניח שם ולשעתו עקר מן הכרמלית והוציאו ברה"ר פטור מ"מ ביארו בשמועה זו שאם הוציא או הושיט או זרק מרה"י לרה"ר כגון מחנות לפלטיא ועבר בכרמלית או במקום פטור באמצע כגון סטיו שיושבין בו בפתחי הבתים שאינו עשוי להלוך שדינו ככרמלית חייב שהמהלך אינו כעומד ויש אומרים דוקא אצטבא שבין עמודים המתוחים לרחבה אבל אם היה עומד הוא במקום הפטור ונטל מרה"י והוציא לרה"ר פטור שמא תאמר לדעת האומר מהלך כעומד היאך אתה מוצא מעביר ד' אמות ברה"ר חייב והרי עמד בנתים שהלוכו כעמידה לא אמרה האומר אלא מרשות לרשות על הדרך שביארנו למעלה בקלוטה כמי שהונחה ולענין פסק אי אתה צריך לה שאין הלכה כן כמו שכתבנו:

דף ו.

צידי רה"ר כגון חצר שנפרצה שמקום המחיצה נקרא צידי רה"ר הרי הוא ככרמלית והמוציא מרה"י לרה"ר דרך שם חייב הא אם הניח שם פטור ואפי' לא היו שם חפופים ואין צריך לומר אם היו שם חפופים שאותם חפופים מפקיעין משם דין רה"ר וענין חפופים פירשו יתדות שמשימין סמוך לכותלים כלפי הדרך שלא יעברו שם העגלות ויקלקלו הכותל ויראה כשיש שם חפופים שאף צידי רה"ר עצמו ר"ל שלא במקום המחיצה בחצר שנפרצה נידון ככרמלית:

יש מפקפקין לומר שהמוציא מרה"י לרה"ר דרך כרמלית פטור ממה שטרח ר' יוחנן לפרש דברי בן עזאי לומר ומודה בן עזאי בזורק וממה שהביאו גדולי הפוסקים מה שהודה בו בן עזאי ואינו כן שר' יוחנן לפרש את דבריו בא ולא להיות הוא סובר כן ותדע לך שהרי ר' יוחנן בעצמו אמר המפנה חפצים מזוית לזוית ונמלך עליהן והוציאן פטור ואלו לבן עזאי חייב כמו שהתבאר בשלישי של כתובות ואף בירושלמי אמרוה בהדיא לר' יוחנן לחיוב והוא שאמרו שם א"ר יוחנן המוציא מרה"י לרה"ר דרך כרמלית חייב אע"פ שגדולי הפוסקים הביאוה סומכים הם על כלל יחיד ורבים הלכה כרבים:

כבר ביארנו שכל דרך שאין ברחבה שש עשרה אמה אינה רה"ר גמורה זהו שאמרו בכאן אין רה"ר בבבל ויש מפרשים בה מפני שכלה מעלות ומורדות ואין דומה לדגלי מדבר:

כל עיר שדלתותיה נעולות בלילה אין חייבין בה משום רה"ר והוא שאמרו ירושלים אלמלא שדלתותיה נעולות בלילה חייבין עליה משום רה"ר אבל עכשיו שדלתותיה נעולות אין בה חיוב רה"ר אלא כחצר שדרין בתוכה הרבה בני אדם שהם אוסרין זה על זה כשלא עירבו ואם עירבו מותרין כך כתבוה גדולי הפוסקים ומגדולי תלמידיהם הגיהו עליהם לומר שאין עירוב מועיל בה שדינה ככרמלית ובאחרון של עירובין קראוה בפירוש כרמלית כמו שיתבאר בסמוך ואין עירוב לכרמלית וכמו שאמרו למטה חצרות של רבים עירבו מותרים ובכרמלית לא שנאוה כן שאין תקנה לכרמלית בעירוב:

זה שאמרנו שמאחר שדלתותיה נעולות בלילה אין בהם משום רה"ר פירושו אפי' ביום ואע"פ שגדולי המגיהים שהזכרנו פירשו' דוקא בלילה אבל ביום יש בה משום רה"ר הואיל ואינם נעולות וכן הדין בלילה אם לא ננעלו יש לדון עליהם ממה שאמרו באחרון של עירובין לא יעמוד אדם ברה"י ויפתח ברה"ר ברה"ר ויפתח ברה"י אא"כ עשה מחיצה גבוה עשרה דברי ר' מאיר אמרו לו מעשה בשוק של פטמים בירושלים שהיו נועלין ומניחין מפתח בחלון שעל גבי הפתח והקשו שם ורבנן אמר להו ר' מאיר רה"ר ומהדרו ליה כרמלית דא"ר יוחנן ירושלים וכו' ואם כדבריהם היה להם להשיב שלא אמרה ר'

יוחנן אלא בלילה ושוק של פטמים ביום היה אלא אפי' ביום כרמלית הוא ומ"מ זה שאמרו לא יעמוד וכו' אין הלכה כן אלא עומד אדם ברה"י ופותח ברה"ר וכן ברה"ר ופותח ברה"י כמו שיתבאר במקומו:

ארבעה רשויות הן לענין שבת ודיניהן שלשה חיוב גמור ופטור גמור ופטור אבל אסור ומה הן רשויות אלו רה"י ורה"ר כרמלית ומקום פטור איזהו רה"י כל רשות שהוא עמוק עשרה ורחב ארבעה ומשם ולמעלה הן שהוא חריץ הן שהוא תל או גדר שמשתמשין עליו אע"פ שאין שם מחיצות הן בידי אדם הן בידי שמים הן שהוא קרקע שוה שמוקף בד' מחיצות גבהן עשרה וביניהם ד' על ד' אפי' כמה אפי' עיר אחת המוקפת חומה ודלתותיה נעולות וכן מבוי של שלשה כותלים או של שנים ודלתות נעולות בלילה מרוח אחת וכן חצר ודיר וסהר המוקפים לדירה אפי' כלים כגון ספינה ומגדל של עץ וכוורת כל שיש ברחבו ד' על ד' בגובה עשרה או יתר אפי' הונחו ברה"ר רה"י הן וחצרות של רבים ומבואות הסתומים שפירשו בסמוך שאם עירבו בני הבתים וכן שנשתתפו בני המבוי מותרין לטלטל מבית לחצר ולמבוי ואם לאו אסורים מדרבנן מ"מ בכלל רה"י הם ולא נאסר אלא לגדר ולסייג על הדרך שגדרו בית מבית סאתים שלא הוקף בידי אדם או שלא הוקף לדירה וכן על הדרך שהצריכו אף ברה"י גמורה לעירוב בטלטול מזה לזה כמו שיתבאר במקומו וכל שהוא רה"י אויר שלו רה"י עד לרקיע:

זה שכתבנו ברוחב ארבעה שפירושו ביניהן ר"ל שאין עובי המחיצות מצטרף לחללן לעשות רה"י יש חולקין בזו לומר שמצטרף וראיה להם בפ' הזורק בשמועת חולית הבור ושם יתבאר בעזרת האל:

איזוהי רה"ר סרטיא והיא מסילה שהולכין בה מעיר לעיר ופלטיא והיא רחבה שמתקבצים בה לסחורה אע"פ שאינה מפולשת ואפי' דלתות מדינה נעולות בלילה הואיל ואין לאותה פלטיא בפרט דלתות שאם היו בה דלתות הרי אף רה"ר מתערבת בדלתות לדעתנו כמו שביארנו בראשון של עירובין הא כל שאין בפלטיא זו בפרט דלתות אע"פ שכלל המדינה יש בה דלתות נעולות בלילה אין הפלטיא שבתוכה נכללת בהכשר העיר ומה שאמרו ירושלים אלמלא שדלתותי' נעולות וכו' שמשמע הא מאחר שדלתותיה נעולות בלילה אין חייבין עליה ויראה לפרש אפי' בשום מקום ממנה ואפי' פלטיות שבה אינו כן אלא מתוך שמבואותיה רחבים ודריסת רבים מצויה לשם כרשות השוה לכל הוצרכה לנעילת דלתות הא פלטיות שבה כל שרחבות י"ו אמה רה"ר הן אפילו בנעילת דלתות שבעיר וכן כתבו גדולי הצרפתים וגדולי הדור מסכימים בה ויש חולקים ומ"מ דוקא בשאינה מקורית שאם היתה מקורית דינה ככרמלית וכן מדברות

ויערות ומבואות המפולשים להם משני צדדין פירשום גדולי המחברים וחכמי הצרפתים כשהן רחבים שש עשרה אמה כמו שכתבנו למעלה וכמו שלמדנו בפרק הזורק מעגלות ומ"מ חכמי הדורות משיבים עליה שאף בלא רחב שש עשרה אמה יהא קרוי רה"ר לפעמים הואיל ופלושיו ישרים ומכוונים זה לזה ושבקיעת רבים מצויה שם וראיה להם ממה שאמרו בעירובין כיצד מערבין רה"ר וכו' והקשה ורה"ר מי מערבא והא אמר ר' יוחנן ירושלים וכו' ופרשוה במבואות המפולשין לרה"ר כלומר שאין רחבים י"ו הא מתחלה היה עולה על דעתנו לומר בכיצד מערבין רה"ר ברחב י"ו וא"כ אף בלא קושית ירושלים היאך עלה על דעתנו שתהא מתערבת בצורת פתח מצד אחד והרי שנינו במבוי הסתום מצד אחד שאם הוא רחב מצד הפתח יתר מעשר אמות ימעט שאין לחי וקורה מכשרתו ומ"מ מתוך כך פירשו בתוספות בדרך אחרת לומר שאין קרוי רשות בפחות מי"ו אף בבקיעת רבים וכלן הפלושין זה לזה אלא בשארך המבוי המפולש לרה"ר פתוח לארך רה"ר וזו של עירובין בשאינה רחבה יתר מעשר היא שנויה שכל שארך המבוי מפולש לארכן של סרטיא ופלטיא משני ראשיהן רה"ר היא אע"פ שאין בו רחב י"ו שהרי רבים נכנסים ויוצאים בו ביושר כגון זו שאי אפשר לרה"ר להתלקט במלקט ורהיטני אלא מתקצר לפעמים ומתרחב לפעמים ונידון המבוי כרה"ר שמצדדיו וכשהעמידוה אח"כ במבואות המפולשין פירושו בשאורך המבוי יוצא לרחב רה"ר שנראה המבוי כרשות בפני עצמו כגון זה ומ"מ אפשר להעמיד פירוש גדולי הצרפתים וזה שאמרו ברחב מעשר אמות שימעט אף זו של הכשר רה"ר פירוש' כשימעט הפתח עד עשר ואח"כ יניח בה לחי או קורה וצורת הפתח שבראשה האחר במקום סתימה וחזרה לה כמבוי הסתום ואע"פ שהקשו עוד לדעת חכמי הצרפתים ממה שהביאו שם עליה שמועת ר' יהודה ורבנן בפסי ביראות והרי לא התיר ר' יהודה ביתר מי"ג אמה ושליש בפסי ביראות אפשר שלא נאמרה שם אלא דרך דחייה שהרי רב אשי דחאה לומר שאין ללמדה מפסי ביראות ונמצא מ"מ לדעת זה שאף אם הוא מפולש לאורך סרטיא ופלטיא אינו רה"ר אלא מבוי ודיו בצורת פתח ואינו צריך דלתות על הדרך שיתבאר שם:

אלו הן שתי הרשויות שאם הכניס או הוציא מזו לזו בשוגג חייב חטאת במזיד בלא התראה חייב כרת ובהתראה נסקל וכן אם טלטל ברה"ר בחוץ לארבע אמות ואיזהו כרמלית הים והנהרות אפילו מים שברה"ר כל שעמוקים עשרה ורחבים ארבעה שבכך הם מונעים את הרגל מלדרוס לשם והבקעה והיא בקעת שדות שאין רגל רבים דורסת שם ואיסטונית והם אצטבאות שלפני החניות ששם הסוחרים יושבים והכרמלית ופרשו למטה שנתייחד שם זה בפרט לקרן זוית כגון שבנה וכנס לתוך שלו כדי להניח קרן זוית

סמוכה לו לקצת תשמישים שאין דרך הלוך לשם או שהבית עומד באלכסון וזוית אחת שלו סמוכה לרה"ר והשניה מרה"ר ולפנים וזוית הבולטת מעכבת את הרבים מלילך בהדיא ובכלל כרמלית כל מקום מופנה שאין דרך הרבים נוחה לשם וכן כל תל או גדר או חריץ שיש בו רחב ד' על ד' או יתר בגובה שלשה ואינו גבוה או עמוק עשרה או קרקע מוקף במחיצות שתוכן ד' על ד' וגבהן משלשה ולמעלה אלא שאינן גבוהות עשרה וכן מבוי סתום מצד ראשו האחד ומפולש מצד רביעי לרה"ר ואין בו לחי או קורה והוא הנקרא קרן זוית אצל קצת מפרשים וכן רה"ר מקורה כל אלו בדין כרמלית ואין מוציאין או מכניסין מתוכן לרה"ר או לרה"י ואם עשה כן פטור מפני שאינן כרה"י אחר שאין כאן מחיצות ולא כרה"ר שאין דמיון בהם לדגלי מדבר שאין כאן הלוך מצוי ואין נושאין ונותנין בתוכו ר"ל שאין מטלטלים בו אלא בארבע אמות ואם נשא ונתן פטור וביאור המלה אמרו בירושלמי כרמל רך מלא שאינו לא לח ולא יבש אלא בינוני אף זה אינו לא רה"י ולא רה"ר:

איזהו מקום פטור כל אויר של רה"ר או של כרמלית למעלה מעשרה וכן כל תל או גדר או חריץ שהוא בכרמלית או ברה"ר שאין ברחבו ד' על ד' ויש בגבהו או עמקו משלשה ומעלה אפילו כמה וכן קרקע מוקף במחיצות שאין בתוכן ד' על ד'. וגבהן משלשה ולמעלה אפי' כמה ואפי' היו ארוכות כמה אם אין שם ארבעה ברבוע ר"ל ד' על ד' הא כל שאינו גבוה ג' בכלל הקרקע הוא:

זהו מקום פטור ודינו ליבטל אצל רה"י ואצל רה"ר מעתה עומד אדם על איסקופא שהיא בדרך זה ר"ל גבוה שלשה ואינה רחבה ד' על ד' ומשתמש ממנה פעמים ברה"ר ופעמים ברה"י נוטל מבעל הבית ונותן לו או מן העני ונותן לו אלא שאין לו ליטול מבעל הבית וליתן לעני או מעני ליתן לבעל הבית שלא יזלזל באיסור שבת לגרום הרואים להקל בהוצאה מרה"י לרה"ר ואם נטל ונתן שלשתן פטורים וכן מקום פטור מותר לטלטל בכלו כמה שהוא כרה"י:

גדולי המפרשים כתבו שמאחר שאמרו בכרמלית למטה שאין מטלטלין בו אלא בארבע אמות ולא אמרו ארבע אמות שאין לטלטל בו ד' אמות שלימות ובפרק תולין ראיה לזה שאמרו דילמא אתי לאתויי ד' אמות בכרמלית וכל שכן ברה"ר:

קרפף יתר מבית סאתים שלא הוקף לדירה דינו מחולק מכל שאר הרשויות והוא שאסור לטלטל בתוכו לכתחילה אלא בארבע אמות מה שאין כן ברה"י ומקום פטור ואם טלטל בתוכו פטור מה שאין כן ברה"ר ואם הוציא והכניס חייב כמו שיתבאר למטה מה שאין כן בכרמלית ומתוך כך שאלו חכמי התוספות היאך לא מנאוהו ברשות חמישי ותירצו

שבכלל רה"י הוא אלא שחכמים גזרו עליו כן והוא שאמרו מחיצה היא אלא שהיא מחוסרת דיורין:

יש אסקופה שדינה חלוק מאסקופה זו שהזכרנו ודינה שהיא משמשת שתי רשויות פעמים נדונת בזה ופעמים בזה והוא שבזמן שהפתח פתוח הוא כלפנים ובזמן שהוא נעול כלחוץ וענינה יתבאר למטה בסוף הסוגיא וכן ענין אסקופה גבוהה עשרה ורחבה ארבעה שחולקת רשות לעצמה יתבאר למטה בע"ה:

מבוי שהוא סתום משלשה צדדיו ומפולש בצדו הרביעית הוא הנקרא מבוי סתום והכשרו בלחי או קורה ושאין לו אלא שני כותלים והוא מפולש' משני צדדיו הוא הנקרא מפולש והכשרו בצורת פתח מכאן ולחי או קורה מכאן אבל רה"ר גמורה והוא המבוי שרוחבו י"ו אמה או שפתוח לאורך סרטיא ופלטיא לדעת קצת כמו שביארנו צריך דלתות ושיהיו נעולות בלילה וגדולי המחברים כתבו דלתות מכאן ומכאן אלא שאין צריכות לינעל ובלבד שיהיו ראויות לינעל מעתה מי שיש לו שני בתים זה כנגד זה ברה"ר ר"ל במבוי הנידון כרה"ר על הדרך שכתבנו ורוצה להעביר מזה לזה בשבת לא דיו בלחיים או קורות מכאן ומכאן אלא בדלתות הראויות לינעל הא בשאר מבואות רשאי ואע"פ שאין הכשרו בראש המבוי ולא סוף דבר כשהם שלו אלא אם רצו להכשיר החצי מבוי עושין ובלבד שיהא על אותו חצי המבוי המוכשר תורת מבוי ר"ל שלא יהא אורכו פחות מארבע אמות ושיהא ארכו יתר על רוחבו ובתים וחצרות פתוחות לתוכו שאם לא כן צריך שני לחיים או פס ארבעה כדין חצר ומ"מ עיקר רה"ר צריך לדלתות ננעלות בלילה ממש ויש חולקים לומר שאף עקר רה"ר נכשר בכך ר"ל בראויות לינעל כמו שכתבנו ויש חולקים לומר שאין לרה"ר שום הכשר כמו שיתבאר הכל בעירובין ולנדון שלפנינו מיהא כל שלא הכשירו בדלתות אין לחיים וקורות עושין אותו רה"י אפי' לחומרא ר"ל לחייב את הזורק לתוכו ואין צריך לומר לקולא ר"ל לטלטל מזה לזה כך כתבו רוב מפרשים וממה שנאמר כאן מהו דתימא כי פליגי רבנן עליה דר' יהודה לטלטל אבל לזרוק מודו ליה קמ"ל ומ"מ חכמי הדורות שלפנינו כתבו שכל שיש שם שני כותלים ולחיים רה"י היא מיהא לזרוק שהלחי משום מחיצה הוא כמו שיתבאר בעירובין ולא נחלקו בכאן בלחי לזרוק אלא לטלטל ומה שנחלקו עמו לזרוק דוקא בקורה שאינה אלא משום היכר ולדעת חכמים אינה רה"י אף לזרוק והוא שאמרו שם א"ר יהודה מבוי שאינו ראוי לשתוף ר"ל מפולש הכשירו בלחי הזורק לתוכו חייב הכשירו בקורה הזורק לתוכו פטור לחי משום מחיצה קורה משום היכר:

דף ו:

כבר ידעת שחכמים הקלו לעולי רגלים למלאות מן הבורות ברה"ר בדרך עלייתם ואע"פ שהבור הוא רה"י הואיל ורחב ארבעה ועמוק עשרה והממלא מתוכו לשפתו חייב חכמים הקלו לעשות ארבעה פסין וביניהם עשר אמות שיהא כל שביניהם רה"י למלאות מן הבור לשם כמו שיתבאר במקומו היתה דרך הרבים עוברת בין הפסין אינו צריך לסלקה לצדדין שאין בקיעת הרבים מבטלת המחיצות עד שתחזירנה לרה"ר ויש פוסקים בזו כר' יהודה ואע"פ שאמרו כאן למעוטי דר' יהודה הם דוחים אותה ממה שאמרו בשני של עירובין שר' יוחנן סובר כן כמו שאמרו שם ר' יוחנן ור' אלעזר אמרי כאן הודיעוך כחה של מחיצה כלומר במה שאמרו חכמים אינו צריך ונתברר שם שלרבי יוחנן כאן הודיעוך וליה לא סבירא ליה ולר' אלעזר כאן הודיעוך וסבירא ליה וראוי לפסוק כר' יוחנן וכן ממה שפסקנו כר' יוחנן בירושלים שאלמלא דלתותיה נעולות חייבים עליה משום רה"ר אלמא אין רה"ר גמורה מתערבת אלא בדלתות נעולות ממש שתתבטל הדריסה וכל שאינו כן בקיעת רבים מבטלת ושמא תאמר והלא ר' יהודה לא אמרה אלא בפסי ביראות שהם מחיצות קלושות וכמו שהקשו שם דר' יהודה אדרבי יהודה ודרבנן אדרבנן בשתי ברייתות שהוזכרו כאן שבשני בתים בשני צידי רה"ר התיר ר"י בלחיים או קורות ופי' הטעם דלא אתו רבים ומבטלי מחיצתא וחכמים חלקו עליו ובפסין אר"י שבקיעת רבים מבטלת וחכמים חלקו עליו ותירצו שם דר"י אדר"י לא קשיא התם איכא שתי מחיצות מעלייתא הכא וכו' דרבנן אדרבנן לא קשיא הכא איכא שם ארבע מחיצות התם וכו' וירושלים ודאי מחיצותיה גמורות ושמא אפשר שבקיעת רבים לדעת ר' יוחנן מבטלת מחיצות שאינן גמורות כר' יהודה וכן כל שאין שם ארבע כרבנן ונמצא שהוא מזקיק לארבע מחיצות גמורות וירושלים כל מבואותיה מפולשין לרה"ר ואין שם ארבע מחיצות גמורות וכל שכן שבקיעת רבים מצויה שם עד שכלה רשות מסורה לכל ובמסכת עירובין יתרחבו בה הדברים בע"ה:

המדבר כבר מנינו אותו כר"ה וכן הדין ביערים ומ"מ יראה מסוגיא זו שבזמן הזה המדבר כדין כרמלית אחר שאין שם יישוב ומ"מ גדולי המחברים כתבוה בסתם כדין רה"ר ולא יראה כן שהרי הבקעה מצד שאין דריסת רבים לשם קרויה כרמלית כמו שכתבנו:

כבר ידעת שארבעים מלאכות חסר אחת נאמרו בשבת להיותן אבות ושאר המלאכות תולדות להם וכן ידעת שהתולדה אם עשאה יש בה חיוב כאלו עשה אחת מן האבות א"כ מה הפרש בין אב לתולדה שאם עשה אבות מלאכות הרבה בהעלם אחת חייב על כל אחת ואחת ואם עשה אב ותולדותיה בהעלם אחד אינו חייב אלא אחת ומלאכות

אלו כלם בדין זה ואין הלכה כדברי האומר הבערה ללאו יצאת וכמו שאמרו בכאן שיש אחת מהן שאינו חייב עליה ורומז על ההבערה אלא כלן לחיוב והבערה לחלק יצאת כמו שיתבאר:

אע"פ שביארנו בבקעה לענין שבת שהיא כדין כרמלית בין בימות החמה בין בימות הגשמים לענין טומאה מיהא בימות הגשמים שהיא מוכנת לזרוע דינה כרה"י וספיקה טמא וכבר ביארנוה בנזיקין בשלישי של בתרא:

דף ז.

קרפף הוא כל מקום שלא הוקף לדירה אלא לסבה אחרת אע"פ שיש בה מחיצות גבוהות עשרה כגון גנות ופרדסים ורחבה שאחורי הבתים שאינה נעשית לדירה וכל שהוא יתר מבית סאתים שהוא בחשבון מאה על חמשים אין מטלטלים בה אלא בארבע אמות ואם טלטל בכלו פטור הא בבית סאתים או פחות מטלטלים בכלו ולענין להוציא או להכניס מרה"ר לתוכן או מתוכן לרה"ר אפי' ביותר מבית סאתים חייב רה"י הוא דבר תורה ומ"מ להוציא או להכניס מרה"י לתוכו או מתוכו לרה"י אפי' בפחות מבית סאתים אסור אלא שהוא פטור אף ביתר מבית סאתים ואיסור זה אף בששניהם שלו והרבה דיורין נכללים בדין זה שהם רה"י גמור ולהחמיר עשאום ככרמלית מהם בכל ענין ומהם בקצת דיניהם ובמסכת עירובין יתברר הכל בע"ה:

קרפף זה יראה שלענין טומאה בימות החמה מיהא רה"ר היא שהרי תרצה רב אשי במוקפת מחיצות ולא הקשו לו א"כ בימות החמה היאך היא רה"ר לטמאה וא"כ יראה הטעם מפני שאין כאן סתירה שיאמר עליו ונסתרה וכו' שמשם למדו ספק טומאה של רה"י ומ"מ אפשר שאין הלכה כרב אשי:

עמודים שברחבה העשויים להיות התגרים תולים שם מיני פרקמטיאות ויש אצטבאות לפני העמודים שהתגרים יושבים שם וכן כל שהוא כיוצא בזה כל שבין העמודים רה"ר שהרי דריסת רבים מצויה שם אבל אותן אצטבאות ככרמלית כך פסקוה גדולי המחברים ומ"מ ראוי לתמוה היאך פסקו כרב יהודה במקום ר' יוחנן שהרי אף במקום רב שהיה רבו של רב יהודה אמרו רב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן ומתוך כך יש לפסוק שאף בין העמודים נידון ככרמלית וכ"ש אצטבא שלפניהם וכן כתבוה רוב פוסקים:

ממה שכתבנו בשיעור כרמלית למדת שלבנה שיש בה רוחב ד' על ד' וגבוהה שלשה והיא ברה"ר שהיא חולקת מקום לעצמה לידון ככרמלית מעתה אם היתה זקופה וזרק וטח בפניה חייב שההנחה במקום שאין ראוי להתעכב שם אלמלא שזרק דבר הניטוח

אינה הנחה וכל שנזרקה בלמטה מעשרה הרי היא כהונחה ברה"ר וחייב משום אויר רה"ר ואם למעלה מעשרה פטור מטעם אויר מקום פטור אבל אם זרק על גבה פטור אבל אסור מדין כרמלית ואע"פ שעכשיו בזקיפתה נמצא רחבה גבהה וגבהה רחבה ונמצא שאינה רחבה ד' נעשה כשפודין של מתכת ואם לא היתה רחבה ארבעה הרי זה מקום פטור ומותר וכן כל שאינו גבוה ג' אינו כלום והרי הוא כרה"ר ואינו חולק רשות לעצמו אפי' היה דבר שבני אדם מונעין דריסתם ממנו אם מצד היזק כגון אסיפת קוצים וברקנים אם מצד כיעור כגון דברים הנמאסים הא כל שגבוה שלשה ורחב ארבעה והוא ברה"ר נעשה כרמלית לאסור טלטול מרה"ר לתוכו ואם הוא סמוך לכרמלית נושא ונותן ממנו לכרמלית:

ממה שכתבנו נתברר שהכרמלית יש בה מקולי רה"י ומקולי רה"ר מקולי רה"י שכמו שאין רה"י בפחות מארבעה רוחב כך כרמלית ומקולי רה"ר שכמו שרה"ר אינה תופסת באויר למעלה מעשרה וכל אויר שלמעלה מעשרה ברה"ר מקום פטור הוא כך בכרמלית ואין לך תופס אויר למעלה מי' אלא רה"י שתופסו עד לרקיע וזהו שאמרו כרמלית אינה פחותה מד' ותופסת עד י' ואי אתה יכול לפרש תופש י' שלא לקרות כרמלית אלא במחיצות עשרה שכל שהוא כן רה"י הוא וכן שמצינו כרמלית ברוחב ארבעה ובגובה שלשה עד פחות מי' בשמועת בית שאין תוכו י' כמו שיתבאר אלא לא נאמר תופסת י' אלא במקום עיקר כרמלית כגון אויר של בקעה או של ים או של קרפף יתר מבית סאתים שעד י' וי' בכלל שם כרמלית עליו ולמעלה מהם מקום פטור ודבר זה בקולט מן האויר או בזורק בדבר שאין בו הנחה גמורה כגון פני לבינה או פני הכותל שכל שלמעלה מי' מותר להוציאו משם לרה"י או לרה"ר כאויר מקום פטור של רה"ר שאמרו עליו הזורק למעלה מי' כזורק באויר למטה מעשרה כזורק בארץ והקשו והא לא נח ופרשוה בשטח פני הכותל בדבילה וכל למעלה מעשרה מקום פטור הוא ואי אתה יכול לפרש תפיסת י' בהנחה על דבר המסויים כגון שהיה שם עמוד וזרק על גביו שכל עמוד רחב ד' וגבוה י' או יותר רה"י הוא בכל מקום ואם כשאין בו ד' רוחב אף למטה מי' מקום פטור הוא ואם תחמיר בה מצד שתקועה בבקעה שהיא כרמלית נמצאת מחמיר בכרמלית יותר מברה"ר שהרי ברה"ר כל כיוצא בה מקום פטור הוא ולא נאמר תופסת י' אלא להקל וחכמי התוספות טורחים לפרשה במקום מסויים ואין צורך בכך:

דף ז:

בית שאין תוכו גבוה י' ועובי קירויו משלימו לעשרה גגו יש לו דין רה"י ומטלטל בכולו תוכו אויר שהוא רחב ארבעה ושאינו גבוה עשרה דינו ככרמלית ואין מטלטלים בו אלא בד' אמות וקצת מפרשים ראיתי שמפרשים שמועה זו בקרפף ר"ל בית יתר מבית סאתים שלא הוקף לדירה שהוא ככרמלית שלא לטלטל אלא בד' אמות שקרויו הוא רה"י ואין צורך בכך אלא מתוך שאין מצוי לבנות בית שאין תוכו עשרה לדירה פירשוה כן:

חקק בבית זה ד' על ד' עד שהשלים מקרקע החקק לקרוי עשרה מותר לטלטל בכלו שהרי יש כאן רה"י כשיעור החקק והשאר נעשה כטפל לחקק וכחורי רה"י שהן כרה"י ואע"פ שיש משפת חקק ולכותל יתר משלשה שאין כאן לבוד מ"מ הואיל ומחיצות שבה מונעות רגל רבים משם רה"י היא ויש מי שכתב בענין זה דוקא בשקירויו משלימו לעשרה שנראו מחיצות אלו מיהא לטלטל בכל הגג אבל אם אין קירויו משלימו לעשרה אין חקק מועיל אא"כ שפת החקק בפחות משלשה לכותל על הדרך שהתבאר בראשון של סוכה ולא יראה כן שהרי בזו אין הטעם אלא שעיקר הבית הוא מן החקק ושאר המקומות טפלים לו כדין חורי רה"י:

חורי רה"י הם חורים שבכותל הפונים בפנים וחורי רה"ר הם חורים שבכותל הפונים ברה"ר ואע"פ שכתבנו חורי רה"י כרה"י חורי רה"ר אינן כרה"ר והזורק ארבע אמות ברה"ר ונח בחור שבכותל הרי החור כמקום בפני עצמו ואם יש בו ד' על ד' בגובה עשרה הרי הן כרה"י ואם רחבים ארבעה וגבוהים שלשה ואין גבוהים עשרה הרי הן ככרמלית ואם אין רחבים ארבעה וגבוהים שלשה הרי הן מקום פטור ואפי' היה הכותל רחב הרבה שאין הלכה כדברי האומר חוקקים להשלים ואם אין גבוהים שלשה הרי הן כרה"ר ולמעלה מעשרה פטור וכן חורים שבכרמלית אינן ככרמלית כמו שיתבאר בערובין:

חורי הבית המפולשים לרה"י ולרה"ר דינם כחורי רה"י הואיל ומ"מ יש לבני הבית תשמיש בהם היא העיקר ולא סוף דבר חורים אלא כל פאות וזויות ודפין במשמע כלן כרה"י אלא שבדפין היוצאין יש קצת תנאים יתבארו במסכת עירובין בע"ה וחורי רה"י אין בהם שיעור אלא כמה שהן כרה"י הן ולא סוף דבר בכותל בית מקורה שיש לומר בו ביתא כמאן דמלי דמיא והרי הוא כשאר הבית אלא אף בכותל חצר שאינה מקורית והרי הוא כמקום ד' על ד' לחייב הזורק מרה"ר לתוכו ולא סוף דבר בכותל שעביו ארבעה שי"ל בו חוקקים להשלים ר"ל רואין כאלו נחקק כשיעורו לדעת האומר כן אלא אף בשאין עובי הכותל ארבעה על כל פנים כרה"י שהם בו הם נחשבים לגמרי ואם היו

אותם חורים בין שתי חצרות הרי הוא כאויר ששתי רשויות שולטות בו ואסור לכל אחד מהם להשתמש בו אם לא עירבו כמו שיתבאר במקומו:

הזורק למעלה באויר רחוק ארבע אמות וחזרה לאחוריה ונחה בתוך ארבע אמות של מקום זריקה פטור והוא שהקשו בסוגיא זו בזורק באויר למטה מעשרה כזורק בארץ והא לא נח כלומר וכשנפלה חזרה לה לתוך ארבע אמות שבהכאת הכותל היא קופצת לאחוריה ופירשוה בדבילה והדביקה בזריקתו על פני הכותל:

כבר ביארנו שרה"י תופסת אוירה עד לרקיע מעתה מי שנעץ קנה ברה"י וזרק מרה"ר ונח על גביו חייב אפי' גבוה מאה אמה ויש כאן מקום עיון והרי קנה אין בראשו רחב ארבעה וכבר ביארנו שאין חיוב אלא בהנחה על מקום חשוב וכן בעקירה ואי אתה יכול לפרש שכיון לכך ומצד מחשבתו משויא ליה שהרי הוא אומר ונח כלומר שהוא נח שם מאליו עד שמכאן פירשו רבים שברה"י אין צרך להנחה על גבי מקום חשוב וכמו שאמרו בסוגיא זו לימא רב חסדא דאמר כר' דתניא זרק על גבי זיז ר' מחייב וחכמים פוטרים ותירצו אמר אביי ברה"י כ"ע לא פליגי כדרב חסדא כלומר שאין צורך להנחה על גבי מקום ארבעה אלא הכא באילן העומד וכו' וכמו שפירשנו למעלה אלמא כל ברה"י אין צרך למקום ד' ואפי' למעלה מי' וכשאין רחב ארבעה אינו מקום פטור אלא רה"י גמורה ויש להקשות והרי אף בפשט העני ידו לפנים הקשו והא בעינן עקירה והנחה על מקום ד' עד שהוצרכו לבא בה מטעם ידו של אדם וכו' ושמא תאמר שלא הקשו אלא מפשט בעה"ב ידו לחוץ היאך מביא עליה זו של ורק ונח על גבי זיז שפירושה ברה"י ועוד היאך אמרו שם תינח ברה"י מקורה אלמא אף מרה"י היו מקשים ובהכניס ידו לחצר חבירו וקלט מי גשמים הקשו ג"כ והא בעינן מקום ארבעה ועוד כמה שמועות מוכיחות שאף ברה"י אנו צריכים למקום ארבעה ומ"מ לגדולי הדור ראיתי שטורחים בפירושים מחודשים להעמיד הסוגיות על דעת זה ופוסקים שכל שברה"י אין צרך למקום ד' אלא שלדעתנו אין פירושי הסוגיות עולים להם כהוגן ומתוך כך אנו פוסקים שאף ברה"י אנו צריכים למקום ד' ונעיצת קנה יש לפרש בה בשזרק על פני הקנה כגון דבילה שמינה או טיט דרך טיחה וכבר ביארנו שכל שזורק במקום שאינו מסויים כגון פני לבינה ופני כותל דינו כאויר והרי זה כאויר של רה"י ואחר שאויר רה"י כרה"י דינו כזרק בקרקע החצר הא אם נחה על גבה פטור הואיל ואין כאן מקום ד' ומ"מ אין נראה לי כן שהרי אמרו בפי' ונח על גבה וכן שהרי אביי אמר בפירוש כל מרה"ר לרה"י כולי עלמא כרב חסדא ומ"מ בזו אפשר שאין הלכה כאביי וכן על גבה אפשר ששנאוהו לרגילות הלשון ופירושו על פניה אלא שכל אלו דחקים הם ואפשר שפירוש שמועה זו בבית מקורה

ונידון כמלא וגוד אסיק מחיצת' הואיל ורה"י עולה עד לרקיע וכגון שנעץ הקנה דרך נקב שבגג או שמא י"ל על הדרך שכתבו קצת מפרשים בנוף ועיקר שבאילן שלא אמרו שדי נופו בתר עיקרו ברשות א' על הדרך שכתבנו למעלה מטעם שיהא בעיקר רוחב ד' אלא מצד שעקרי בארץ הרי הוא כארץ שיש בה מקום ד' ואף בזו ראשה אחר עיקרה התחוב בארץ הוא נגרר שיש בו רוחב ארבעה וכן הסכימו בה חכמי הדורות ואע"פ שבידו לא אמרו להיותה נגררת אחר גופו שיש בו רוחב ארבעה שתי תשובות בדבר שהיד אינה נגררת אחר הגוף אדרבא הגוף נגרר אחריה ועוד שלא אמרו ליילך נוף אחר העיקר אלא בעיקר הקבוע ושאינו מתנועע כלל וכן עקר:

כשם שרה"י עולה עד לרקיע כך יורד ונוקב עד התהום וכן התבאר בהדיא בפרק בכל מערבין מה שאין כן ברה"ר שכל חריץ רחב ד' וגבוה עשרה אף ברה"ר רה"י היא ומ"מ גאוני הראשונים שבספרד כתבו שלא אמרו אויר רה"י עולה עד לרקיע אלא ברה"י גמורה במחיצות אבל עמוד לא ובפ' הזורק לא יראה כן ואף רוב מפרשים חולקים בזו:

דף ח.

זה שחייבה תורה במוציא מרשות לרשות או בזורק מתחלת ד' לסוף ד' ברה"ר דוקא בכלים וכיוצא בהן מדברים שאינן רשות בפני עצמן כעין הוצאת כלי המשכן אבל אם הוציא דבר או זרק דבר שהוא רשות מיוחד לעצמו פטור מעתה אם הוציא או זרק כלי גבוה י' ורחב ד' על ד' פטור שהרי זה בעצמו רה"י ואם הוציאו מרה"י לרה"י הוציא ואין כאן דרך רה"ר שכל שהוא עובר שם רה"י הוא ואם זרקו מרה"ר אין כאן עקירה מרה"ר ולא הנחה ברה"ר שבכל מקום שהיא תופסת מקומה ומ"מ אסור לעשות כן לכתחלה שלא להקל בהוצאה הא כל שהוא פחות מכן בין בגבהו בין ברחבו חייב שהרי לא רשות הוא מוציא אלא כלי ושמא תאמר ואם רחב ארבעה וגבוה משלשה ולמעלה אלא שאינו גבוה י' יפטר מתורת כרמלית הואיל וכרמלית רשות סופרים הוא לא הכניסו את הכלים בדינו להיותו מבטל תורת כלי מעליהם ואין צריך לומר שכן כשאין רחבים ארבעה למקום פטור:

היה הכלי עגול כגון כוורת צריך אתה בדין לשער היקף עגולה בכדי שיהא רבועו ד' על ד' וא"כ כל שיש בגובהו עשרה ובהקפו ששה פטור שבשיעור זה אתה מרבעו לד' על ד' מפני שכל שיעורי שבת אתה צריך לגופן ולאלכסונן כמו שהתבאר בעירובין וכל טפח ברבוע הוא טפח ושני חומשין באלכסונו ונמצא לד' הטפחים שמנה חומשין ושני חומשין שאתה מוסיף לעובי מחיצות הכלי חומש מכאן וחומש מכאן נמצא עשרה

חומשין שהם שני טפחים ונמצא כל עיגול שיש ברחבו ששה אתה מרבע בתוכו כלי מרובע של ד' על ד' שאלכסון המרובע הוא רוחב העיגול כגון זה הא כל שאינה רחבה ו' עם שני החומשים שבדפני הכלי חייב ויש שאין משגיחי' לעובי המחיצות כלל ומפרשים שכל שברחבו גדול שירבעו בתוכו חמשה טפחים ושלשה חומשין פטור וא"כ אין זה צריך לרחב ששה גמורים וזה שתפס רחבה ששה לא דק ולחומרא לא דק ולא אמרו חייב לחטאת שהרי יש כאן חשש חולין בעזרה וכל שכן שלא אמרוה למיתה אלא להפרישו מאיסור תפשוה שלא בדרך מצומצם ואין דרך לדקדק בשיעור קרוב כל כך ולקצת גאוני ספרד ראיתי שהגיהו בספריהם שלא פטרו בזה אלא בזריקה אבל בהושטה או העברה חייב וכן ראיתי לקצת מפרשים שכתבוה דוקא בשהוציאה או זרקה דרך קומתה אבל דרך רחבה הואיל ועכשיו אין גבוהה עשרה חייב ואע"פ שבתחלת עירובין אמרו נעשו כשפודין של מתכת אפי' לקולא יראה לדעתם בזו שכל שאינה דרך קומתה בטל ממנה תורת רשות:

היה הכלי גבוה למעלה מעשרה אפי' לא היה רחבו ד' פטור שכלו אחר שפתו הוא נגרר והרי הוא כזורק מרה"י לרה"ר או ברה"ר מתחלת ארבע לסוף ארבע למעלה מעשרה שפטור וכן בכל גוף אחר שמקצתו במקום פטור ואע"פ שהמעביר חפץ ברה"ר אף למעלה מעשרה חייב בזו כל שהוא נח בארץ למטה מעשרה הוא אבל זו אף כשהוא נח בארץ מקצתו למעלה מי' הוא:

היה גוף הכלי י' מצומצמים אלא שהוא כלי עשוי מקנים וכיוצא בהם וקרומיות שלו עולות לתחום למעלה מי' הרי הוא כאלו גוף הכלי למעלה מי' שהקרומיות בכלל המחיצות הם:

כלי זה שכתבנו עליו שכל שהוא גבוה למעלה מעשרה אפי' אינו רחב ששה פטור הא כל שאינו למעלה מעשרה חייב ואי אתה בא לפוטרו מתורת לבוד לומר שכשהיה סמוך לארץ בפחות משלשה נחשבהו כמונח ואותה שעה כבר היה מקצתו למעלה מעשרה אחר שגובה הכלי שבעה ושני משהויין והוא המפורש כאן בשבעה ומחצה שבעה ומשהו לתשלום עשרה ומשהו למקצתו למעלה מעשרה לא סוף דבר כשזרקו פיו כלפי מעלה שאין כאן לבוד כלל שהרי חודן של מחיצות למעלה ואין לבוד באויר ושולי הכלי למטה ואין אומרין לבוד אלא לחדן של מחיצות אלא אפי' כפאה על פיה שפי הכלי וחדו של מחיצות כלפי קרקע שהיה לנו לומר לבוד אפי' היה בו שבעה ומחצה חייב שאין אומרין לבוד אלא למחיצות שכונת עושיהן להורידן למטה כגון מחיצה העשויה לחוץ ולהפסיק בין דבר לדבר אבל מחיצות כלי לקליטה בתוכן הן עשויות ואין בהן תורת

לבוד וכן אתה דן ברחבה ששה שכל שאינה גבוהה עשרה שלמים חייב ואין באין בה מתורת לבוד כלל:

יש גורסין בכאן כפפה על פיה ומפרשים אותה שהיתה הכוורת גבוה עשרה ורחבה ששה אלא שעיקם שפתיה כדי להיות מה שבתוכה מוצנע ביותר ומסתמא כפף בה עד שלא נשאר אלא חלל טפח להכניס ידו לשם להשתמש בו ונמצא שכפף שני טפחים ומחצה מכל צד ואם לא נשאר שם אלא שבעה ומשהו כגון שנקלט מעט מצד העקום הרי אפי' תחשוב העקום כישר אין כאן עשרה וחייב ואם נשאר שם שבעה ומחצה כגון שלא נקלט מצד העקום כלל דנין את העקום כישר ונמצאו שם עשרה ופטור ובא רב אשי לומר שאף בשבעה ומחצה חייב שהמחיצות לתוכן הן עשויות ואי אתה דנן כאלו נתפשטו ונתישרו וכן הלכה אלא שלענין פי' אין הדברים נראין והרבה מפרשים הוסיפו בזה דברים זרים שלא נתנו ליכתב:

אע"פ שביארנו שכל שרחב ארבעה וגבוה משלשה ולמעלה ואינו גבוה עשרה כרמלית הוא ואם אינו רחב ארבעה וגבוה משלשה ולמעלה עד כמה מקום פטור הוא יש לך שיעור אחד יוצא מכלל דינין אלו והוא כל תשעה מצומצמים שלא בפחות ויתר כיצד עמוד גבוה תשעה מצומצמות ברה"ר הרי הן כרה"ר בין רחב ארבעה ונמצאת מפקיע משם כרמלית בין שאין רחב ארבעה שנמצאת מפקיע משם מקום פטור מפני ששיעור זה מיוחד לכתוף של רבים שכך הוא נוח לכתפים בשיעור זה ואע"פ שכשאינו רחב ארבעה מיהא אין כאן הנחת מקום ד' כתוף רבים עושה אותו מקום הא פחות או יתר אתה מחזירו לדינו ברחב ארבעה לכרמלית ובלא רחב ארבעה למקום פטור כך הוא דעת גדולי המחברים וגדולי הצרפתים אלא שגדולי המפרשים כתבו שאין שיעור תשעה אלא דין כרמלית הא כל שאינו רחב ארבעה אף בתשעה מצומצמים מקום פטור הוא:

ויש מי שכולל בשיעור זה כל מתשעה ועד עשרה ולא עד בכלל וכן יראה בסוגיא זו בענין קופה במה שאמר פחות מכן מטלטלין והיינו סבורין לומר על זה וכן בגומא:

יש מי שאומר שלא הופקע דין כרמלית או מקום פטור לשיעור תשעה אלא כשהיו רבים מכתפין עליו אבל סתמו אע"פ שהוא ראוי לכך לא ומביאין ראיה ממה שאמרו בעירובין ל"ג א' בענין נתנו באילן וכו' בשרבים מכתפין עליו כדעולא דאמר עמוד גבוה וכו' אלמא דוקא בשמכתפין ויש חולקים בזה ממה שאמרו כאן תשעה ודאי מכתפי וכו' כלומר שסתמו כך הוא ואף סוגיא שבעירובין סובלת פירוש על דרך זה ומצד שיש בדבר זה קולא וחומרא ראוי להחמיר משני הצדדין וקולא וחומרא שבו מן הדין הוא שלדעת ראשון כל שאין מכתפין בו חזר לדינו ואם כרמלית היא אסור לטלטל ממנו

לרה"ר ואם מקום פטור הוא מותר עם כולם ולדעת שני מותר לעולם עם בני רה"ר ואסור עם רה"י וכרמלית:

גומא שהיא בדרך זה עמוקה תשעה מצומצמים ברה"ר ואדם יכול לירד בה מן הצד דרך מדרון ומשאו על כתפו ומכתף על קרקע רה"ר שהרי מקרקעית הגומא שרגליו לשם עד קרקע רה"ר תשעה מצומצמים אינה נידונת כעמוד לענין זה שתשמיש על ידי הדחק אינו תשמיש ואע"פ שבהלוך ע"י הדחק אמרו שהוא הלוך כמו שיתבאר בסמוך בשמועת רקק מים אין אומרים כן בתשמיש כגון כתוף זה וחזרה לדינה אם לכרמלית אם למקום פטור:

מי שהיתה קופתו מונחת ברה"ר גבוהה עשרה ורחבה ארבעה הרי היא כרה"י ואין מטלטלין מרה"ר לתוכו ולא מתוכו לרה"ר פחות מכאן בטלה היא אצל רה"ר ואין משערין בה דין כרמלית ומקום פטור שאין כלים בדין כרמלית ומקום פטור כלל:

דף ח:

כבר ידעת במי שעירב עירובי תחומין שעירובו קונה לו שביתה לילך ממקומו ולהלן אלפים לכל רוח כאלו שבת שם ומ"מ צריך שיהא עירובו במקום שאלו היו הוא שם בין השמשות היה יכול ליטלו ולאכלו מעתה אם נתכוון לשבות ברה"ר צריך שלא יתן עירובו ברה"י ואם נתכוון לשבות ברה"י צריך שלא יתן עירובו ברה"ר שכל שהוא שובת ברשות א' ועירובו ברשות אחרת הואיל ולא היה יכול להביאו במקום שביתתו בין השמשות שהיא שעת קניה לא קנה לו ומ"מ כל שנתכוון לשבות ברה"י או ברה"ר ונתנו בכרמלית עירובו עירוב הואיל וטלטול כרמלית עם רה"ר או רה"י אינה אלא שבות במקום מצות עירוב לא גזרו שהרי סתם עירוב פת לדבר מצוה הוא שאין מערבין לדבר הרשות אלא ברגליו כמו שיתבאר במקומו:

מעתה נתכוון לשבות ברה"ר והניח עירובו בבור שגבוה עשרה ורחב ארבעה אינו כלום אפילו נתנו סמוך לשפתו שמ"מ רה"י הוא בכל מקום שבו והוא שתמהו בסוגיא זו אילימא דאית ביה עשרה מאי למעלה וכו' כלומר מה אתה צריך בו מעלה ומטה והרי כלו רה"י הוא והרי הוא במקום אחד ועירובו במקום אחר לא היה שם גובה עשרה והוא שקרוי כאן למעלה מעשרה עירובו עירוב ולא מצד שנדונהו כרה"ר כדין עמוד גבוה תשעה שהרי אין גומא בכלל זה כמו שביארנו אלא שאע"פ שהוא כרמלית אין שבות במקום עירוב ואין צ"ל אם היה בור זה בבקעה והוא שובת בה שהכל כרמלית:

ממה שאמרו בסוגיא זו זמנין משני ליה הוא ועירובו בכרמלית הואיל ואינו עמוק עשרה אתה למד שהכרמלית כשם שאינה תופסת אוירה למעלה מעשרה כך אינה תופסת תחתיה למטה מעשרה וכל שיש בור בבקעה בעומק עשרה ורחב ארבעה רה"י הוא ואם אין רחב ארבעה מקום פטור הוא שהרי כשתירץ הוא ועירובו בכרמלית מודה הוא שהוא צריך לבור שאין בו עשרה הא אם יש בו עשרה רה"י הוא וכן יראה בפרק הדר במה שאמרו שם סלע שבים בזמן שגבוה עשרה ורחב ד' אין מטלטלין מתוכו לים שהסלע רה"י אע"פ שהוא בתוך הכרמלית וא"כ מה שאמרו בפרק הזורק שהזורק מן הים לאיסטריא או מאיסטריא לים פטור היא כנגד שמועות אלו ושמועות אלו מכוונות לדעת ר' שמעון שאמר שם אם יש במקום שזרק עומק עשרה ורוחב ארבעה חייב:

וגדולי המחברים כתבו בור בכרמלית אפי' עמוק מאה אמה ורוחב ארבעה הרי היא ככרמלית אלא שצוו לתקן אם אינו רחב ארבעה ואיני יודע מה הועילו בתקנתם ואם ברחב ארבעה מודים שהוא רה"י אף כשאין רחב ארבעה יודו שהוא מקום פטור וכבר הגיהו עליהם גדולי המגיהים ופירשו בזו שבפרק הזורק שלא אמרוה חכמים אלא בבורות שבים שמי הים צפין על פיהם ועושין הכל רשות אחת אבל בורות שביבשה שכרמלית בשפתו רה"י גמורה היא ומ"מ לגדולי הדור ראיתי שפירשו לדעת רבנן באיסרטיא אף ביבשה והביאוה מן התוספתא שבמסכת שבת סרטיא על גבי בקעה זרק מן האיסרטיא לבקעה פטור ר' שמעון אומר אם יש במקום שזרק עומק עשרה טפחים חייב אלמא לרבנן אף ביבשה פטור ומעתה כל שאמרו שהוא כרה"י אפשר שבאה לדעת ר' שמעון ומ"מ בסלע שבים הם מודים לאסור הואיל ומוחלק וניכר מן הים ואין היקף הים מונעתו שאף כל העולם אוקיינוס מקיפו כמו שאמרוה שם בפרק פסין והרי ספינה בזמן שגבוהה עשרה אסור לטלטל ממנה לים וכן חוככים לומר בכל תל ועמוד שבכרמלית בגובה עשרה ורוחב ארבעה ולא נחלקו אלא בבור שאין חילוק רשות שבו ניכר ולדעת זה חריץ עמוק עשרה ורחב ארבעה שדנוהו כרה"י צריך לפרשו ברה"ר והוא תמה:

כבר ביארנו שאגם מים שברה"ר עמוק עשרה ורחב ארבעה כרמלית הוא ורה"י אינו שכל שהוא מלא מים כקרקע עבה הוא ומ"מ כל שאין בו עשרה נקרא רקק וכל שרה"ר מהלכת בו רה"ר הוא והזורק לתוכו חייב הא אם אין שם הילוך אע"פ שהם משתמשין בו לתשמיש אחר אינו רה"ר שתשמיש ע"י הדחק אינו תשמיש:

אע"פ שביארנו באגם שאינו רה"י בבור שמחיצותיו ניכרות ברה"ר אפי' מלא מים רה"י הוא ואין המים מבטלים שם מחיצה ממנו וכמו שיתבאר בפ' הזורק שהאגם הוא כימים

ונהרות שגופן כרמלית ומי הכרמלית צפין על כל עומק שבה אבל בור ברה"ר שהוא ביבשה אינו כן:

חבילה של קנים המוטלת על הארץ והוליכה הרבה בלא עקירה והנחה אלא שהגביה הקצה הא' והקצה השני מונח על הארץ ומשליכו וחזר והגביה קצה שני עד שהשלים מחשבתו פטור הואיל ולא עקר וכן הדין במגררה כל היום ולא אמרו במסכת כתובות במגרר ויוצא שיש בו חיוב שבת אלא בהוצאה מרשות לרשות שכל הוצאה מרשות לרשות עקירה היא ויש חולקין לומר שאף בהוצאה צריך עקירה ומפרש מגרר ויוצא שאי אפשר אלא בקצת עקירה ואין הדברים נראין ויש מכריעים לדעת אחרת לומר שאף המגרר ברה"ר חייב ולא פטרו בזו אלא שלא נעשית מחשבתו בפעם אחת שהרי כשעקר ראשו האחד הונח השני והפסיק בנתים:

אסקופה היא המפתן הנדרס ברגלי הנכנס וכן תרגם יונתן ידיו כרותות על המפתן סקופתא ומשקוף הוא העליון והדלתות מתחבטות על פני המשקוף ועל פני המפתן הפנימיים ואסקופה שנעשית לפעמים לחבטת הדלת עליה אם שיש משקוף למעלה וכדי שיתחבטו משני צדדים על המשקוף מלמעלה ועל המפתן מלמטה אם שאין שם משקוף למעלה לפעמים כגון דלתות שבחצר שאין מלמעלה משקוף ולא תקרה אלא מזוזת הפתח הימנית מכאן והשמאלית מכאן וציריהן מצד ראשיהן והדלתות מתחבטות על המפתן לבד ופעמים עושין אותו להיות הגשמים נעצרים מליכנס לבית או עפר הדרכים ואיסקופה זו יש מהן שנדונת כרה"י ומהן כרה"ר ומהן ככרמלית ומהן כמקום פטור וכמו שאמרו בסוגיא זו עומד אדם על האיסקופה נוטל מבעל הבית ונותן לו מעני ונותן לו והקשו אסקופה מאי אי אסקופה רה"ר היאך נוטל מבעל הבית ואי אסקופא רה"י היאך נוטל מעני ואי אסקופה כרמלית היאך מותר לכתחילה והעמידוה באסקופת מקום פטור וכמו שאמרו מקום שאין שם ד' על ד' מותר לבני רה"ר ולבני רה"י לכתף עליו ובלבד שלא יחליפו ר"ל שלא יטול העומד שם מבני רה"י ויתן לבני רה"ר וכמו שאמרו שלא יטול מעני ונותן לבעל הבית או מבעל הבית ויתן לעני ולא סוף דבר ליטול מזה וליתן לזה קודם שיניחנו במקום פטור אלא אף נטל והניח במקום פטור ואח"כ נטלו משם ונתנו לזה ואפילו ברשות של סופרים לדעתנו כמו שנבאר בעירובין פ' חלון בע"ה:

ואף באלו אם נטל ונתן פטור ואע"פ שאמרו המעביר חפץ מתחלת ד' לסוף ד' אע"פ שהעבירו דרך עליו ר"ל למעלה מראשו שהוא למעלה מעשרה שאוירה מקום פטור חייב בזו שאני שהדבר נח ברשות האסקופה מה שאין כן במעביר ואסקופאות אלו יש

מהם בבתים וחצרות ויש מהם במבואות שבני המבוי עושין אותה אם לכונת דלתות שיתחבטו עליה אם לשאר הסיבות:

מעתה צריך אתה לידע איסקופאות אלו על איזה צד שם רשותם משתנה איסקופה רה"י היא כל איסקופה שכנגדה למעלה תקרה ואינך צריך להיות רחב התקרה ארבעה כדי לומר עליה פי תקרה יורד וסותם שאינך צריך לזו אחר שכלה מוקפת במזוזות מצדדיה ותקרה מלמעלה וכן אתה יכול לפרשה בשאין עליה תקרה ובגבוהה עשרה ורחבה ארבעה אלא שאין דרך אסקופה בגובה עשרה שסתם אסקופה נמשכת היא על פני כל חלל הפתח מקרקעית מזוזת ימין לקרקעית מזוזת שמאל ואין דרך כניסה בגובה עשרה ובמבוי כל שהיא לפנים מן הלחיים ואסקופה רה"ר היא איסקופה שאין עליה לא משקוף ולא תקרה ואינה גבוהה שלשה שהיא רה"ר ובמבוי בדרך זה ושהלחי לפנים הימנה אסקופה כרמלית היא שאין עליה תקרה ג"כ ורחבה ארבעה וגבוהה שלשה ושל מקום פטור בדרך זה אלא שאינה רחבה ארבעה ואין בכל אלו חלוק בין פתח פתוח לנעול אלא בין נעול בין פתוח כלם באים כדינם:

דף ט.

מעתה צריך להעירך על ביאור סוגיא זו והוא מה שאמרו אסקופה משמשת שתי רשויות פתח פתוח כלפנים פתח נעול כלחוץ שהיא אמורה באסקופת מבוי ועל דעת האומר שמותר להשתמש תחת הקורה ובין הלחיים אסור שהקורה משום היכר ובני רה"ר אינם רואים אלא פני הקורה החיצוניים והם הם המכשירים כאלו יורדים וסותמין ואע"פ שגדולי הפוסקים פסקו שאף בין הלחיים מותר סוגיא זו מוכחת לאיסור וכמו שפסקנוה במקומה לדעת רוב פוסקים והיה בעל התלמוד סבור שהוא אומר כן במבוי שהכשרו בלחי ומפני כן תמה היאך איסקופה זו ניתרת להיותה רה"י והרי סתם לחי לפנים הימנה ואין עליה תקרה והרי היא רה"ר בשאין גבוהה שלשה או כרמלית בגבוהה שלשה ואם באסקופת מקום פטור הא מ"מ סתם אמרה ועוד שבמקום פטור אין מקום לפתח פתוח ונעול והרי אסקופה זו בבין הפתח של פתחי המבוי שהלחי לפנים מהן שאינו רשאי להשתמש שם שהרי אף בין הלחיים אסור וצריך לחי אחר בחודו של פתח החיצון לכללו בפנים ולהתירו ולא סוף דבר בשבין הפתחים רחב ארבעה שהוא מקום חשוב שלא לבטלו אצל רשות הפנימי אלא אף בשאין רחב ארבעה וכן הלכה ואחר שכן מה ענין להיותה כלפנים אף בפתח פתוח עד שהעמידו דברים אלו בשני דרכים אחת באסקופת מבוי שהכשרו בקורה שמותר להשתמש תחתיה וחודה של קורה הפנימי

כנגד חודה של אסקופה הפנימי ג"כ אלא שהקורה אין רחבה אלא טפח והאסקופה רחבה ארבעה ונמצא מקצת האסקופה חוץ מן הקורה והוא שאמרו חציו מקורה וחציו אינו מקורה וקירויו כלפי פנים ולאו דוקא חציו וכל שאין במבוי זה פתח או שיש שם ואינו נעול הואיל ומקצת האסקופה נכשרת מצד תשמיש שתחת הקורה הוכשרה כולה וכשהפתח נעול אע"פ שניקב חור בדלתו להשתמש באסקופה דרך בו מ"מ נחלקה האסקופה ונעשית כל שחוץ לקורה ממנה כלחוץ ולא דקדק לומר פתח נעול מקצתה כלפנים ומקצתה כלחוץ שמה שהותר בה לא הותר מצד עצמה אלא מצד היתר תשמיש שתחת הקורה הא כל שמצד עצמה כלחוץ וכן הלכה:

ויש מפרשים פתח נעול כלחוץ אף מה שתחת הקורה שמכיון שנסתם בטלה תורת קורה וכן פירשו פתח פתוח כלפנים על מה שתחת הקורה ומ"מ בירושלמי אמרוה בהדיא כשיטתנו פתח פתוח כלה כלפנים ואח"כ רצו לפרשה באיסקופת בית שאין עליה תקרה אלא שקירה עליו להכשיר ואלו קירה במשקוף רחב ארבעה היה רה"י אף בפתח נעול מצד שכל רוחב ארבעה פי תקרה יורד וסותם ואין ירידת סתימתה מתבטלת לנעילת דלת כקורת מבוי וקורה של טפח מיהא אינו מועיל כלום בבית אלא שקירה בשני קירויים קצרים שאין באחד מהם ארבעה ולא סוף דבר אף בין שניהם וסמכם בפחות מג' שכשנצטרפו מתורת לבוד יש בה רחב ארבעה ונמצא הכל מקורה וכשהפתח נעול הוא חוצץ בין שני הקרויין ואין בחיצון מקום חשוב ומעתה פתח פתוח הכל כלפנים אע"פ שצירי הדלתות באמצע פתח נעול כל שבחוץ כלחוץ וכן הלכה ונמצא שאסקופה שחודה החיצון כנגד חודה של קורה החיצון אפילו פתח נעול כלה כלפנים ואל תטעה בדלתות אלו שהזכרנו במבוי שנאמר שיהא הכשרו בדלתות שאלו כן אף בפתח פתוח כל שחוץ לפתח כלחוץ אלא דלתות אלו הם שנמלכו אחר הכשרו לעילוי שמירה:

ממה שכתבנו למדת בבתים שלנו הפתוחות לרה"ר אחר שאסקופתם בצד זה תקרה מותר לנעול במנעול ובמפתח וליטול משם את המפתח ולהכניסו דרך חור שבפתח לפנים ולהוציאו כשירצה לפתוח בלא שום פקפוק והוא רבו תחת המשקוף ומכאן מצריכים רבים להעמיד רגליו על האסקופה בשעת נעילתו ופתיחתו ואין צורך שהרי עומד אדם ברה"ר ומטלטל ברה"י ובלבד שלא יוציא כמו שיתבאר הא מ"מ כל שאין עליו תקרה אסור שכל שבין הפתח צריך לחי לכללו לדין פנים ומ"מ יש מי שאומר שלא אמרו בין הפתח צריך לחי אלא בפתוח לכרמלית שהאסקופה מינה שאינה רה"י גמורה ומצא מין את מינו ונעור ועוד שיבאו לזלזל בו אבל פתוח לרה"ר דינה כרה"י והם צריכים לפרש סוגיא זו בפתוח לכרמלית ואע"פ שהיו יכולים לתרץ שזו של אחרים

בפתוח לרה"ר וזו של רמי בר חמא בפתוח לכרמלית אפשר מפני שאחרים סתם אמרוה ר"ל אף בפתוח לכרמלית ועוד ממה שאמרו פתח נעול כלחוץ ובפתוח לרה"ר אף בנעול כלפנים ויש פוסקים שאף בפתוח לרה"ר כן ואע"פ שבעירובין אמרוה כדעת ראשון רבא הוא שתרצה כן וכלל אמרו אשינויא לא סמכינן אלא שגדולי הפוסקים כתבוה שם ויש מפרשים לדעת רמי בר חמא שאמר בין הפתח צריך לחי אחר בפתוחה לכרמלית אלא שבפתוחה לרה"ר דנין אותה ככרמלית ויש אוסרין בפתוחה לכרמלית במקורית ואין הדברים נראין כלל וכן נאמרו בסוגיא זו הרבה פירושים ואנו כתבנו מה שנראה לנו להכריע מתוכם לענין פירוש ולענין פסק:

למדת מ"מ שאסקופה מקום פטור כל שגבוהה שלשה ואין רחבה ארבעה על כל פנים מותרת ובטלה היא אצל כל הרשויות אלא שלגדולי הדור ראיתי שלא לבטלה אצל רה"ר הואיל ויש לה שלש מחיצות והם כוללים בדין זה שכל שאינה גבוהה שלשה ולא רחבה ארבעה ובמבוי שהכשרו בלחי או קורה אם פתוחה לרה"ר כלפנים ואם לכרמלית צריכה לחי כמו שתרצה רבא בעירובין ואם רחבה ארבעה אף בפתוחה לרה"ר צריכה לחי ולדעת גדולי הפוסקים אף ברחבה ארבעה כל שפתוחה לרה"ר אינו צריך כלום כמו שיתבאר שם:

זה שאמרו בסוגיא זו אסקופה גבוהה עשרה ורחבה ארבעה הרי זו רשות לעצמה לא אסקופה דוקא שאין דרך אסקופה בכך אלא מעין אסקופה והוא שסמוכה לרה"י או שהיא בתוך רה"י והוא שאמרו כל שאתה מוצא שתי רשויות חלוקים זה בפני עצמו וזה בפני עצמו והן ברשות אחת כגון עמוד ברה"י גבוה עשרה ורחב ארבעה שהוא רשות בפני עצמו אסור לכתף עליו גזירה משום תל ברה"ר ומ"מ מטלטלין כגון תיבה וכיוצא בה אינן בדין זה הואיל ואין רגילים ברה"ר וכמו שהתבאר בעירובין פרק גגות ושמא תאמר והיאך פשט המנהג לטלטל בכל עמוד שבבית תדע שתמיהא זו היתה תלויה ועומדת עד שמגדולי נרבונאה תרצוה שלא נאמרה אלא בעמוד שבחצר שהרבה בתים פתוחים לתוכו ולא עירבו וכבר ידעת בזו שכלים ששבתו בבית אסור להוציאן לחצר וכלים ששבתו בחצר מותר לטלטלן בכל החצר אע"פ שלא עירבו ואמר עכשיו בכלים ששבתו בחצר אסור לטלטלם בעמוד שבחצר החולק רשות לעצמו גזירה משום תל ברה"ר שטועים ומדמים רה"ר לחצר אחר שאין מטלטלין מן הבית לתוכו ופירשו שתי רשויות שהם אחת כלומר שתי רשויות כשלא עירבו שהם אחת כשיערבו ויפה פירשוה הא ברה"י עצמו לא ובמסכת עירובין פרק גגות יתרחבו בה הדברים בע"ה:

מה שנתגלגל בידינו שמותר להשתמש תחת הקורה גדולי המפרשים כתבוה אף בפתוח לכרמלית וכל שכן בפתוח לרה"ר וגדולי המחברים כתבו בה דוקא בפתוח לרה"ר הא פתוחות לכרמלית אסור שמצא מין את מינו וניעור וכן מה שכתבנו שבין הלחיים אסור לדעת קצת ושלדעת גדולי הפוסקים אף בין הלחיים מותר יש אומרים דוקא בשאין בו ארבעה אבל יש בו ארבעה לא ויש אומרים אף בשיש בו ארבעה ובמסכת עירובין יתרחבו הדברים בעניינים אלו בע"ה:

המשנה השניה לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה עד שיתפלל ולא יכנס למרחץ ולא לבורסקי ולא לאכול ולא לדין ואם התחילו אין מפסיקין מפסיקין לקרית שמע ואין מפסיקין לתפלה אמר הר"ם פי' ספר ידוע ובורסקי המקום שמעבדין בו העורות וזאת המנחה הנזכרת בכאן ר"ל אפי' מנחה גדולה כל שכן מנחה קטנה שעונתה קצרה כמו שביארנו במסכת ברכות והטעם במניעת התספורת קרוב לשעת התפלה שמא ישבר הזוג או גזרה שמא יארע דבר בכלי מכלי התספורת אחר שהתחיל להסתפר ויצטרך לתקן הכלי ובין כך תעבור עונת התפלה והטעם במניעת הכנסת המרחץ גזרה שמא יתעלף והטעם במניעת הכנסת בית העבוד אפי' לראות העורות בלבד גזרה שמא יראה בהם שום פסדא וישלח ידו להניעם וימשך במלאכתו ותעבור שעת התפלה והטעם במניעת האכילה ואפי' דבר מועט לפי שהם היו שותים בתוך האכילה ומנעו הכל גזרה שמא ימשך באכילה ובשתיה ותעבור עונת התפלה וכמו כן אין דנין סמוך לשעת התפלה ואפי' נגמר הדין ושמעו טענות בעלי הדין ונשאו ונתנו הדיינין בדבר ולא נשאר אלא גמר דין בלבד אין ראוי לדיין לפסוק הדין סמוך לשעת התפלה גזרה שמא יראה לדיין דבר חדש בדין ויצטרך להתחיל בדין מתחלתו וישאל טענות מבעלי הדין שנית וימשך הדבר ותעבור השעה אבל אם התחילו בדין אין מפסיקין בו עד שיגמר ומה שאמר מפסיקין לקרית שמע ואין מפסיקי' לתפלה אינו רוצה בזה שהדיין מפסיק לקרית שמע ואינו מפסיק לתפלה אבל פי' הענין כי כשבני אדם קורין בתורה והגיע זמן קרית שמע מפסיקין וקורין קרית שמע ואם הגיעה שעת התפלה אין מפסיקין אבל בדין אם התחילו אין מפסיקין בשום פנים וכן אם התחיל בתספורת או באכילה או במרחץ או הכנסת הבורסקי לא יפסיק כלל וגדר זמן התחלת התספורת משישים הבגד הידוע אצל הספרים על כתפיו ויכין עצמו לתספורת ונקרא בלשון חכמים מעפורת והתחלת המרחץ משיפשוט בגדו הסמוך לבשרו והתחלת הבורסקי משיחגור חגורו ויתחיל להגיע בעורות וזמן התחלת הדין משיסדרו סדר ישיבתם וישבו לדין ואם סדרו ישיבתם מתחלת היום ונמשכו בדין משיתחילו בעלי הדין לטעון טענותיהם וזאת דברה בחסידים גדולים לומדי

התורה תמיד כר' שמעון בן יחאי וחבריו וכל חכמי התלמוד אמרו מפסיקין בין לקרית שמע בין לתפלה כל שכן זולתם ומפני מה באה זאת המשנה בכאן ואין בה מענין שבת כלום זה היה לשני טעמים האחד שהיא מכלל שמנה עשר דבר שגזרו בו ביום כאשר נבאר לפנים והשני שהיא דומה למשנת לא יצא החייט במחטו שהוא מענין השבת ולפי שהיה צריך לומר לא יצא החייט במחטו אמר כל הדומין לו מן הגזרות והטעם שהקדים זאת המשנה על לא יצא החייט במחטו הוא בספק ואולי על זה הסדר היו הגזרות באותו היום:

אמר המאירי המשנה השניה ואינה מכלל כונת הפרק שהרי לא בערב שבת לבד היא שנויה אלא אף בחול אלא שנתגלגלה כאן על ידי מה שרצה לבאר הדברים שנאסרה עשייתן בערב שבת שמא ימשך בעשייתן לשבת והתחיל לומר שאף בחול לא ישב לפני הספר להסתפר סמוך למנחה עד שיתפלל תפלת המנחה ופירשו בגמ' אף סמוך למנחה גדולה שתחלת זמנה מחצי שבע ולמעלה וכן פירשו שלא סוף דבר בתספורת בן אלעשה וכיוצא בו שהיה מסתפר בדרך שכל השערות ראשו של זה כנגד עיקרו של זה וכיוצא בזה שיש כאן המשך גדול אלא אף בתספורת שלנו שמא ישבר הזוג והוא צריך לחזר אחר זוג אחר ולא ירגיש לזוז משם עד ששעת מנחה עוברת וכן לא יכנס למרחץ ולא סוף דבר לכל עניני מרחץ אלא אף להזיע בעלמא שמא יתעלף ותמצא לו שעתו לכך ולא לבורסקי ולא סוף דבר לתקן העורות אלא אף לעיין במקום חפירה שמתעבדין שם אם נשתהו כצורך אם לאו שמא נשתהו יותר מדאי ויהא נחפז בסלוקן ותעבור שעתו וכן לא לאכול אפי' סעודה קטנה שמא ימשך לגדולה הימנה ולא לדין אפילו לגמר דין שנכתב ונחתם הכל ואינו צריך אלא איש פלוני אתה חייב וכו' שמא תראה לדיין טענה מחודשת מעכשו ויסתור את דינו וכן בשאר הדברים כיוצא באלו שמכיון שהתחילה שעת מנחה אפי' גדולה אין ראוי לו להכניס עצמו בשום מלאכה עד שיתפלל ומ"מ אם התחילו אין מפסיקין אפילו הגיע זמן הקטנה ואפילו התחילו בפשיעה כגון לתספורת בן אלעשה ולסעודה גדולה ולתחלת דין וכיוצא באלו וכשהתחיל משהגיע זמן החיוב אפי' זמן הקטנה פירשוה בגמ' דוקא הואיל ויש שהות ביום הא מ"מ אם אין שהות ביום יפסיק כמו שאמרו כיון שהגיע זמן תפלה אסור לטעום כלום עד שיתפלל ושמא תאמר בזו שעל התחלת אכילה אמרה ולא שאם התחיל יפסיק א"כ היה לו לומר סמוך למנחה וכן לא היה לו להרבית עליה שם איסור ועוד שאסר אף טעימה מועטת כגון פירות וכיוצא בהן ואלמלא שאם התחיל מפסיק לא היה אוסר הטעימה ואע"פ שנדחית שמועה זו במסכת ברכות מ"מ לא נדחית אלא במה שנראה ממנה שמפסיק אע"פ שיש

שהות ביום או שלא נדחית אלא לענין איסור טעימה הא לענין קביעות סעודה אפילו קטנה לא כמו שביארנוה במקומה וכן לענין אם השעה עוברת ודאי יפסיק ויפסיק וזה שאמרו אח"כ מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה הוא מין הפסקה אחרת שהפסקה ראשונה פירושה שלא יפסיק ממלאכתו אלא יתפלל אחר מלאכתו וכגון שיש שהות ביום והפסקה זו פירושה שיעקור תפלה לגמרי מפני עסקו בתורה ופירוש הדברים במי שעוסק בדברי תורה שמפסיק לק"ש שהוא מן התורה ר"ל פסוק ראשון ואין מפסיק לתפלה שאינה אלא מדברי סופרים ולדעת האומר תפלה מן התורה ק"ש מיהא חמורה ממנה שהיא קבלת עול מלכות שמים ומ"מ יתבאר בגמ' שלא אמרו שלא להפסיק מדברי תורה לתפלה אלא למי שתורתו אומנותו אבל מי שאין תורתו אומנותו לא כל הימנו להפסיק דברי תורה לעסקיו ושלא להפסיק לתפלה וכן הדין ובפסוק ראשון של ק"ש אף מי שתורתו אומנותו מפסיק אבל לשאר ק"ש אינו מפסיק כמו שביארנו בשני של ברכות וכן הדין וחדשו בגמ' שבאלו שתורתם אומנותם אם היו עסוקים בהלכות שעניני הדת ותקוני ענינים שבה תלויים בה ושהם צריכים בה למעשה אין מפסיקין אף לק"ש אף לפסוק ראשון והוא שאמרו כשם שאין מפסיקין לתפלה כך אין מפסיקין לק"ש והעמידוה בעבור שנה וכמו שאמר ר' אלעזר בר צדוק כשהיינו עסוקים בעיבור שנה ביבנה לא היינו מפסיקין לא לתפלה ולא לק"ש:

ושמא תאמר והיאך הקלו בתלמוד תורה משאר מצות שהעוסק במצוה פטור מן המצוה כמו שאמרו במסכת סוכה בכותבי ספרים תפלין ומזוזות וכל העוסקים במלאכת שמים לאתויי מוכרי תכלת י"ל שהתלמוד אינו אלא להביא לידי מעשה והיאך יפקיע את המעשה והוא שאמרו בירושׁ' על זה הלמד לעשות ולא הלמד שלא לעשות שהלמד שלא לעשות נוח לו שלא נברא ומ"מ במצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים אינו מפסיק וכן למצוה שאין שעתה עוברת וכבר כתבנוה במסכת מועד קטן ומ"מ לאחר שהתפלל מתחיל במלאכתו בחול ומ"מ בערבי שבתות וימים טובים אסור מן המנחה ולמעלה אלא שאין שם נידוי או מכת מרדות ובערבי פסחים הואיל ויש בו חגיגה וקרבן מחצות ולמעלה אסור ויש שם נידוי או מכת מרדות על הדרך שיתבאר במקומו הא בחול לא נאסר אלא מטעם תפלה כמו שביארנו וקצת מפרשים כתבו שלא נאסרה מלאכה בחול מזמן הסמוך למנחה גדולה על הדרך שהתבאר אלא במלאכות שאין רגילות עשייתן לחצאין כגון תספורת או הבורסקי שמאחר שאתה חושש להפסד עורות היאך יפסיק וכריסו בין שיניו ועוד שדרכם היה ללבוש בגדים צואים באותה שעה עד שישלים וירחץ רגליו וילבש בגדים הרגילים לו והיאך יפסיק על מנת לחזור לאלתר לסורו רע וכן לדין

קשה לו לזוז בעוד שטענתו בידו ועדיו מזומנים לו וכן כל כיוצא באלו אבל תפירה וכתיבה ושאר דברים שאדם רגיל להסתלק מהם לחצי שיעור מתחיל ולכשיגיע זמן תפלה מפסיק וכן יש מפרשים שחולקין לפסוק אף במלאכות אלו שלא נאמרה לדעתם משנה זו אלא בסמוך למנחה קטנה אבל בסמוך למנחה גדולה מתחילין ואע"פ שנדחית בגמ' לא נדחית אלא מפני שהוא כנגד דבריו של ר' יהושע בן לוי שאמר כיון שהגיע זמן המנחה אסור לאדם לטעום וכבר נדחו דברי ר' יהושע במסכת ברכות פרק השחר ומעתה תחזור משנתנו לביאור מנחה קטנה או למנחה גדולה ולענין מלאכה ארוכה כגון תספורת בן אלעשא ובורסקי גדולה וסעודה גדולה ותחלת דין וכיוצא באלו ומ"מ אנו כבר ביארנו שלא נדחו דברי ר' יהושע לענין זה ולא עוד אלא שרב אחא בר יעקב תרצה כמו שכתבנוה ואין לדחות דבריו בלא ראיה וקצת מפרשים כוללים בדין זה מצד שמועות שבסוגיא זו עם מה שנצטרף להם משמועות שבפרק לולב הגזול לפי מה שהם מיישבים בפירוש אותן השמועות שכל בדרבנן כגון תפלה שהזכרנו וכגון נטילת לולב ביום טוב שני שאם יש שהות ביום אינו מפסיק חוץ מתפלת ערבית לדעת האומר חובה שמפסיק אע"פ שהתחיל במכשירי המלאכה הואיל ולא התחיל בגופה מחשש שכרות כמו שיתבאר למטה וכל בדאוריתא מפסיק אע"פ שיש שהות ביום כל שהתחיל אחר זמן החייוב אבל אם התחיל קודם זמן החייוב אינו מפסיק עד שיעבור הזמן מכל וכל והעוסק בדברי תורה אינו מפסיק לכלום עד שעה שיעבור הזמן מכל וכל שמפסיק לכל המצות על הדרך שביארנו:

זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שביארנוה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמ' אלו הם:

דף ט:

מאחר שביארנו שאם התחיל אפי' בהתחלת המלאכה מעיקרא אינו מפסיק צריך אתה לידע במלאכות שהזכרנו איזוהי התחלה שלהן והוא שאמרו מאמתי התחלת תספורת משיניח מעפרת של ספרים על ברכיו והוא הסודר שהספר מעטף בה את המתגלח שלא יפול השער על בגדו ומאמתי התחלת מרחץ משיעביר מעפרתו מעליו והוא סודר שעל ראשו שמעבירו לכונת הפשטת בגדיו ומאמתי התחלת בורסקי משיקשור בין כתפיו עור רך שמעמיד בפני כל חיקו שעליו סומך המקל שבו חובט את העור ומאמתי התחלת אכילה אם דרכו לחגור עצמו בחוזק כבני בבל משיתיר את חגורו שהוא סמוך לנטילת ידים ואם אין דרכו לחגור אלא ברוחב כבני ארץ ישראל עד שאין צריך להתירו

לצורך אכילה משיטול את ידיו ומאמתי התחלת דין אם זהו הדין הראשון שבא היום לפניהם ועליו הם מזמינים עצמם התחלתו משיתעטפו הדיינין שהיו רגילים להתעטף בטלית מיוחד לכך לעמוד בדרך יראת שמים ואם כבר הזמינו עצמם ונתעטפו לדין אחר התחלתו של זה משיפתח אחד מבעלי הדין בטענותיו:

אע"פ שביארנו שתפלת המנחה כל שיש שהות אינו מפסיק מאחר שהתחיל במכשירי המלאכה אע"פ שלא התחיל בגופה של מלאכה לתפלת ערבית מיהא ולענין אכילה הואיל ועכשיו קבעוה חובה מפסיק כדי שיתפלל קודם אכילה אע"פ שהתיר חגורו או נטל את ידיו הואיל ולא התחיל בגוף האכילה ושמא תאמר ומה בינה לתפלת המנחה שהיא חובה ואינו מפסיק מנחה אין השכרות מצוי ביום ולא עוד אלא מתוך ששעתו קרובה לבא מתיירא שלא להתחיל אא"כ בקי בעצמו שיתפלל אחר אכילה אבל ערבית שהשכרות מצוי בלילה ושהוא סומך על אריכותה של לילה שמא יבא לפשוע ואע"פ שבענין נשיאות כפים באחרון של תענית אמרו שבזמן המנחה שכיח שכרות כל לענין כהן אף השתוי קרוי שכור מה שאין כן לתפלה ויש מפרשים ענין זה שבערבית אפילו התחיל באכילה ואין הדברים נראין:

דף י.

המתפלל ראוי לעמוד באימה וביראה ובהכנעת לב ועם כל זה ראוי לו לציין עצמו בבגדים נאים ובטלית נאה שנ' הכון לקראת אלהיך ישראל ובשעת הצרות מ"מ ראוי לו להפליג בהכנעה הרבה כמי שמכיר בעצמו שהוא נזוף:

אע"פ שביארנו שמפסיקין ד"ת לתפלה מ"מ כל שמשנתו ערוכה לפניו ומניחה כדי להתפלל אין ראוי לו להאריך בתפלה כל כך וכן ראוי לו להמתין עד נקדת השעה שאי אפשר לדחות עוד את התפלה ולהעיר על ענינים אלו אמרו כאן רבא חזייה לרב המנונא דקא מאריך בצלותיה אמר מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה וכן אמרו ר' ירמיה הוה יתיב קמיה דר' זירא וקא עסקי בשמעתא נגה לצלויי הוה ר' ירמיה מסרהב קרי עליה ר' זירא מסיר אזנו משמוע תורה גם תפלתו תועבה ונראה לי בפירושה שהיה רוצה להקדים לתפלה אע"פ שלא היתה שעתה עוברת עדיין ושאר מפרשים פירשוה לאחר שעברה השעה ובמי שתורתו אומנותו על הדרך שביארנו:

כבר ידעת שהדין הוא אחד מן הדברים שעליהם העולם עומד לפי' מצותו גדולה ביותר ואע"פ שבני אדם באים תמיד אצל הדיין ואין הדיין יכול לעמוד לדין כל היום מפני רוב הטורח והלאות עם צער התענית ראוי לדיין לקבוע שעות ידועות לכך והוא שאמרו

ויעמוד העם על משה וגו' וכי תעלה על דעתך שמשה יושב ודן כל היום תורתו אימתי נעשית אלא לומר לך כל דיין שדן דין אמת אפילו שעה אחת מעלה עליו הכתוב כאלו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית כתיב הכא מן הבקר עד הערב וכתיב התם ויהי ערב ויהי בקר וזה אמת מצד שהמקיים את היישוב והעמידו הוא משלים כונת ממציאו:

כבר ביארנו בתלמוד סנהדרין שישיבת הדיינין הקבועים לב"ד של שלשה שבכל מקום ולסנהדרי קטנה היא עד זמן סעודת תלמיד חכם שהוא שעה ששית של ב"ד הגדול מתמיד של שחר עד תמיד של בין הערבים:

מרחץ חדש שעדיין לא רחצו בו בני אדם אע"פ שהוכן לכך מתפלל אדם בו אבל כל שרחצו בו בני אדם אע"פ שאין שם אדם עכשיו אסור להתפלל בו הנכנס לבית המרחץ מקום שבני אדם עומדים לבושים יש שם ק"ש ותפלה וכל שכן שאלת שלום ומניחין בו תפלין וכ"ש שאין צריך לחלוץ נכנס למקום שבני אדם עומדים בו מקצתם ערומים ומקצתם לבושים הואיל ואין שם עכשיו אדם ערום הרי אין המקום מוחלט במקום מכוער ויש שם שאלת שלום אבל לא ק"ש ותפלה ואינו חולץ תפליו ולכתחילה אינו מניחן מקום שבני אדם עומדים שם ערומים אין שם שאלת שלום ואין צ"ל ק"ש ותפלה וחולץ תפליו ואין צ"ל שאינו מניח ושאלת שלום זה אף בלא הזכרת השם אסור שהשלום בעצמו משמותיו של הקב"ה הוא שנ' ויקרא לו יי' שלום מכאן למדו קצת חכמים שאין לברך ברכת הטבילה לנדות במקום שעומדות שם ערומות אע"פ שאינה ערומה עכשיו בשעת הברכה וי"א שלא נאמר אלא במרחץ חם שיש שם זוהמא וכן כתבנוה במסכת ברכות:

בית הכסא אע"פ שאין שם עכשיו דברים הנמאסים אסור להתפלל בתוכו ומ"מ אם הוזמן לבית הכסא ולא נפנה שם אדם עדיין אסור להתפלל בתוכו לכתחילה כמו שכתבנו במסכת ברכות וכנגדו מיהא מותר:

דף י:

יש בני אדם שרגילים בדבריהם דרך שבועה לומר הימנותא וביאור ענינה כלומר באמונה או במי שהוא נאמן ומלה זו הואיל ואין גופה מיוחד לאחד משמותיו של הקב"ה מותר לאמרה אף בבית הכסא ואע"פ שהוא נגזר ממלת האל הנאמן אין מלת נאמן אמורה אלא דרך תואר מושאל אצלו ית' כמו שנודע למבינים ואע"פ שרוב שמות בדרך זה מ"מ יש מהן שנתייחדו בפי ההמון יותר ונאסרו על פי יחודם:

הנותן מתנה לחבירו ראוי לו להודיעו קודם שיתננה לו שמא אם יתננה לו בפתע יתבייש לקבלה ומתוך הודעתו מתרצה לו ואינו בוש לקבלה דרך צחות אמרו לדעת כי אני יי' מקדשכם אמר הקב"ה למשה משה מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה ואני מבקש ליתנה לישראל לך והודיע אותם וקראה מתנה מצד שהיה ענינה דבר מקובל לא תשיגהו החקירה ולא יכילהו המופת כמו שידוע למבינים ואם נתנה שלא בהודעה דרך מקרה אין כאן יוהרא ודרך התחסדות אם הוא משתדל שידע המקבל שהוא נתנה לו או לבני ביתו שמתוך כך אהבה מתוספת בין בני אדם והוא שאמרו הנותן פת לתינוק צריך להודיע לאמו ר"ל שישתדל שתהא אמו יודעת שממנו בא הפת ליד התינוק והוא שאמרו עליה דשייף ליה מאותו המין כלומר שנותן מן הלחם פירורין בין שערות ראשו עד שתרגיש בהן האם ותשאלנו ומ"מ בדבר שעשוי ליגלות אין ראוי לו להשתדל שהרי מאליו הוא נודע ואם ימהר בהודעה דומה כמי שמכריז על מה שהוא עושה:

לעולם יהא אדם זריז לשמוע דבריהם של תלמידי חכמים ויהיו כל דבריהם נערכים בעיניו שאין אדם מכיר במעלת החכם אא"כ רוח חכמה לובשתו דרך צחות אמרו מילתא ללבשוהי יקירא ודרך הערה אמרו רב חסדא הוה נקיט מתנתא דתורא ר"ל זרוע לחיים וקיבה שכהן היה ונתנו לו מתנות אמר כל דאתי ואמר לי שמעתתא חדתא משמיה דרב יהיבנא ליה וכבר ביארנו במקומו שהמתנות מותרות לזרים:

לעולם יהא אדם נזהר שלא להטיל קנאה בין בניו ואל ישנה לאחד מהם בין האחרים שבשביל משקל שני סלעים מילת שהוסיף יעקב ליוסף נתקנאו בו אחיו ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים:

לעולם יהא אדם מחזר שתהא ישיבתו במקום שיושביו הולכים בדרך חיים ואין עיניהם משוטטות להיות רגליהם רצים לרע ולא בשאר מקומות כדי שלא ילמד ממעשיהם ואם רואה כל העולם שרוי בצער עד שלא ימצא מקום ליי' ומשכנות לאביר יעקב יהא מחזר לדור בעיר שישיבתה קרובה שלא הושקעו כל כך שלא תהא תשובתם קרובה דרך צחות אמרו מתוך שישיבתה קרובה עונותיה מוצערים:

דף יא.

לעולם יהא אדם נזהר שלא יהיו גגות ביתו גבוהים מבית הכנסת כל עיר שגגותיה גבוהים מבית הכנסת לסוף חרבה שנאמר לרומם את בית אלהינו ולהעמיד את חורבותינו ומ"מ דוקא בבית העשוי לדירה אבל בירניות ומגדלים העשויים לחזוק העיר או הבית ולבצור חומה והם הנקראים קושקי ואברורי אין בזה מניעה כלל וכן הדין בשסבת הגבהתו אינה

דרך שררה אלא להרבות בדיורין ועליות ובחבורי צרפת ראיתי דוקא בגגות שלהם שהיו משתמשין בהם אבל בגגות שלנו אין לחוש:

לעולם יהא אדם נזהר שלא להקניט או להחליש דעתן של תלמידי חכמים מפני שגחלתן לוחשת ביותר אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה וביתום ואלמנה יותר מהם מתוך שדמעתן מצויה עונש הבא בשבילם ממהר לבא דרך צחות אמרו תחת גוי ולא תחת ישמעאל תחת ישמעאל ולא תחת חבר ר"ל פרסי תחת חבר ולא תחת תלמיד חכם תחת ת"ח ולא תחת יתום ואלמנה:

אע"פ שהרבה דברים אדם צריך לבדוק בנשואי האשה מצד ייחוסה וקרוביה כמו שיתבאר במקומו מ"מ במדותיה ובטכסיסיה ראוי לבדוק ביותר שרעת אשה מכאבת לב בן זוגה להיות כל ימיו מכאובים עד שיתיאש לבו מכל טובה דרך צחות אמרו כל חולי ולא חולי מעים כל כאב ולא כאב לב כל מיחוש ולא מיחוש ראש כל רעה ולא רעת אשה:

לעולם יהא אדם מתפלל בשלומה של מלכות ולא יהרהר אחריהם אע"פ שראה לפעמים מצד פעולותיהם דברים שהם שלא כהוגן למראה עיניו אלא יהפך בזכותם ויכריעם לכף זכות כמה שאפשר לו שלא נתנה כונתם להיות נודעת לשעתה ודרך צחות אמרו אלו היו כל הימים דיו וכל האגמים קולמוסים ושמים יריעות ובני אדם לבלרין אין מספיקין לכתוב חללה של רשות ר"ל עומק עצתם וכונתם והוא שנאמ' ולב מלכים אין חקר:

אסור להתענות בשבת וימים טובים ובירושלמי אמרו אין מתענין בשבת עד שש שעות ואע"פ שארבע זמן סעודה לכל מ"מ לא חל שם תענית עד שש שעות ומ"מ תענית חלום מותר בו כמו שביארנו במקומו והצדדין שאדם רשאי להיות לוה תעניתו ופורע והצדדין שאי אפשר לו לעשות כן אלא שישלימהו ביומו על כל פנים כבר ביארנו את כלם במקומם במסכת תענית:

המשנה השלישית לא יצא החייט במחטו סמוך לחשכה שמא ישכח ויצא ולא הלבלר בקולמוסו ולא יפלה את כליו ולא יקרא לאור הנר באמת אמרו החזן רואה מהיכן התינוקות קורין אבל הוא לא יקרא כיוצא בו לא יאכל הזב עם הזבה מפני הרגל עברה אמר הר"ם פי' חייט שם ידוע לאומן מן התפירה ומחט שם כלי התפירה ולבלר הוא הסופר וקולמוס ידוע וזה גזרה שמא ישכח ולא יפלה את כליו ר"ל להסיר הכנים מבגדיו גזרה שמא יתקן הנר ואפי' היה הנר בתכלית הגובה וכן אסור לקרות לאור הנר אלא אם יש אדם אחר עמו לשמרו שלא יתקן הנר החזן רואה זהו שהתרנו למלמד תינוקות ליקח בידו ספר לראות לאור הנר תחלת הפרשה שהוא רוצה להתחיל לתלמידים שתי מלות או שלש כי בזה השיעור לא יטעה שיתקן הנר ואחר שיראה תחלת הפרשה יניח

הספר ויתננו לתלמידים ויקראו בו לאור הנר לפי שהוא שומר אותם ואין ראוי למלמד שיקרא עם התלמידי' בספר לאור הנר וזהו ענין אמרו אבל הוא לא יקרא ומה שחייבנו להרשות לתלמידים לקרות לאור הנר והרב שישמרם ולא הרשינו לרב שיקרא וישמרוהו התלמידים לפי שהוא מושל עליהם והם אינם מושלים עליו ומוראו עליהם מפני הרגל עבירה כלומר שלא ירגילו עצמם באכילתם יחד שמא בתוך האכילה יחשוב ויסתכל בה ויבעול אותה והיא בכרת מלשון תורה ולפיכך אסרו אכילת הזב עם אכילת אשתו הזבה יחד אע"פ ששניהם טמאים:

אמר המאירי המשנה השלישית וענינה בביאור החלק השני והוא שאמר לא יצא החייט במחטו סמוך לחשיכה ואמרו עליה בירושלמי ממה דתנינן מנחה ותנינן סמוך לחשיכה הדא אמרה סמוך לחשכה מנחה היא ויראה דוקא מנחה קטנה ויש מפרשים בגדולה דבר הלמד מענינו שמא ישכח וכו' כלומר שמא יכנס שבת ומחטו בידו או בבגדו ומתוך דקותה לא ירגיש בה ויצא בה בשבת ויש שואלים לדעת זה והרי אף בשבת אין כאן חיוב שהרי אמרו בבבא קמא היתה אבן מונחת בחיקו ולא הכיר בה או הכיר בה ושכחה לענין שבת פטור מלאכת מחשבת אסרה תורה ר"ל שיהא מחשב לעשות מלאכה אלא ששוגג שסבור שהוא חול או סבור שאין איסור במלאכה זו אבל אם שגג שאינו סבור שעשה מלאכה פטור ומאחר שאף בשבת פטור היאך נגזור בה ערב שבת אטו שבת והיא גופה גזירה וכו' שכל אילו עשאו בשבת פטור ואתה אוסרו גזירה היא וכשאתה חוזר ואוסר מבערב הרי היא גזירה לגזירה עד שמתוך כך מפרשים שמא ישכח שהוא שבת ויצא בידיעתו שמחט בידו ומתחייב חטאת ושמא תאמר אם אתה חושש לשכחת שבת אף בכל דבר כן או אף הוא יוציא מביתו שאר כלים ומה ענין לחוש במחטו יותר משאר דברים הם מפרשים שלא אמרוה אלא דרך עצה שהמחט גורם לו שכחת שבת שמתוך שהוא רואה המחט בידו או בבגדו הוא סבור שהוא חול ושמא תאמר והיאך התירו לצאת בתפלין עד חשיכה ומצד מה שאמרו חייב אדם למשמש בתפליו בכל שעה ומאחר שממשמש אף הוא זכור לשבת ואדרבא כשיראה עצמו דרך חול יהא סבור שהוא חול אין זה כלום שמשמוש תפליו גורמת ג"כ לזכור כל המוטל עליו שאין משמוש תפלין בלב הפונה לדברי חול ולא עוד אלא שאף אם יצא בהם בשבת פטור הואיל ודרך מלבוש הוא וכמו שיתבאר באחרון של עירובין בענין מכניסן זוג זוג ומ"מ יראה כפי' ראשון ר"ל שמא ישכח המחט ויצא בידיעת שבת ואע"פ שבשבת עצמו פטור בה בשוגג מ"מ במזיד חייב שדרך הוצאה היא וכל שאם עשאו במזיד בשבת חייב יש לגזור עליו מבערב שמא יעשהו בשוגג בשבת ויבא לידי איסור תורה ואין גזירה לגזירה אלא בדבר

שאם עשאו בשבת במזיד פטור כמו שיתבאר בסוגיא זו בענין כרמלית ושמא תאמר א"כ נמצאת למד מכאן שיש מלאכה שאין שגגתה חטאת וזדונה סקילה ובאחרון של מסכתא זו אמרו דרך זרות יש לך דבר שאין חייבין על שגגתו חטאת וחייבין על זדונו סקילה ומאי ניהו מחמר ולא מנה מוציא אבן בחיקו ושכחה טעם הדברים מפני שהמחמר אין בשגגתו מלאכה בשום צד אף בהעלם שבת למדת מ"מ שאין חלוק במזיד בין הוצאת ידו להוצאת חיקו שהכל דרך הוצאה וכמו שאמרו המוציא בין בימינו בין בשמאלו בין בחיקו ועל כתפו חייב וכן למדת שמשנתנו אף בתחובה בבגדו וכן פירשוה בגמ' ואע"פ שאין זו דרך הוצאה וא"כ אתה צריך לפרשה לדעת ר' יהודה שכל אומן שהוציא מחט בבגדו חייב שדרך הוצאה היא לאומן ומשנתינו כבר אמרו החייט במחטו שאלו היינו פוסקין אומן דרך אומנותו פטור הרי אף בשבת ואף במזיד פטור והרי היא גזרה לגזרה אלא שהלכה אומן דרך אומנותו חייב ומ"מ גדולי המחברים פסקו שאומן דרך אומנותו פטור ופסקו עם כל זה שלא יצא החייט במחטו ערב שבת ושמא פסקוה דרך עצה שלא לבא לידי סרך איסור ומפני שהוא דבר שאין אדם מרגיש בו או שמא דעתם לומר כן במחטו שבידו ובקצת ספריהם מצאתיה כן:

ולא הלבלר בקולמוסו לדעתנו אף בתחובה אחורי אזנו ולדעת הפוסקים אומן דרך אומנותו פטור אף בשבת ואף במזיד הואיל ואינה דרך הוצאה יש לפרשה בקולמוס בידו אלא שיש אומרים בקולמוס שדרך הוצאה היא:

ואחר שדבר בדברים שהוא אוסרן בערב שבת מגזרת שבת הוא מלמדנו בשאר דברים שהוא אוסרן בשבת אע"פ שאין שם סרך מלאכה מחשש שמא יבא לידי מלאכה והוא שאמר לא יפלא את כליו ר"ל לאור הנר ופירשו הטעם בגמ' שמא יטה את הנר שהוא חייב משום מבעיר וכן לא יקרא לאור הנר מטעם זה בעצמו ופירוש הדברים במי שאין אימת אחר עליו אבל תנוקות קורין לפני רבן שאימת רבן עליהם אבל הרב לא יקרא שאין אימתן עליו ועל זו אמרו החזן ר"ל מלמד תנוקות רואה התינוקות היכן קורין כלומר שיפשוט גלילת הספר עד מקום שהוא רוצה להקרותן ומניח הספר פתוח לפניהם וקורין לפניו שמאחר שאינו קורא אינו בא לידי הטייה וכן הם אינם באים לידי הטייה שאימת רבן עליהם ובירושלמי צרפו בה טעם אחר והוא שאמרו אינהו בעו דליטפי ר"ל הם רוצים שיכבה הנר שלא יטריחם בקריאה ויש מפרשים החזן שליח ציבור שעתיד להקרות שבעה העולים למחרתו יכול לעיין היכן יסיים לכל אחד מן הקורים אלא שלא יקרא ואין גורסין היכן התנוקות קורין אלא היכן קורין:

כיוצא בו לא יאכל הזב עם הזבה מפני הרגל עבירה כלומר אע"פ ששניהם טמאים ואין חשש ממה שיאכילו זה לזה בטומאה שהרי שניהם טמאים וכן ששניהם חולים שהרי הזיבה בין לאיש בין לאשה צד חולי הוא כמו שהתבאר במקומו והיה לנו לומר שמתוך דאגתם אין באים לידי הרגל עבירה אעפ"כ גזרו עליהם שמא יצרם תוקף יתר על דאגתם ובאין לידי עבירה ואין צריך לומר בטהור עם הזבה שיש לחוש שאין לב האיש דואג עליו ובא לידי הרגל עבירה אלא שלא הוצרכו לגזור בזו שנזהרים היו בכך מחמת שהיו אוכלין חוליהן בטהרה:

זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שביארנוה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמ' אלו הם:

לא יעמוד אדם ברה"ר וישתה ברה"י או ברה"י וישתה ברה"ר אא"כ מכניס ראשו ורובו במקום שהוא שותה ואע"פ שאמרו עומד אדם ברה"י ומטלטל ברה"ר ובלבד שלא יעביר ד' אמות ברה"ר ומטלטל ברה"י ובלבד שלא יוציא תירצוה במסכת עירובין כאן בחפצים שאין צריכים לו כאן בשצריכים לו כלומר זו שאמרו עומד אדם וכו' בחפצים שאין צריכים לו ואין לחוש שמא ימשכם אצלו וזו שאמרו לא יעמוד וכו' בחפצים הצריכים לו כלומר שהמים הם חפצים הצריכים לו הואיל והוא צמא לשתייתן ושמא ימשכם אצלו ולא התירו טלטול מזה לזה אלא לדברים שאין לגופו צורך בהם וגדולי המחברים פירשו בחפצים הצריכים לו שהיה שותה בכלים נאים אבל בכלים שאינם נאים מכניס ראשו בלבד ושותה וירא מדבריהם שאף במטלטל לבד בלא שתיה בחפצים הנאים אסור ואין הדברים נראין ומ"מ עומד אדם ברה"י או ברה"ר ושותה בכרמלית בהכנסת ראשו לבד ואין צרך להכנסת ראשו ורובו שהרי אפי' הוציא פטור ואין עושין גזירה לגזירה:

דף יא:

כבר ידעת שהפירות לא הוקבעו למעשר עד שתגמר מלאכתן וכבר התבאר במקומו בכל פרי ופרי איזהו גמר מלאכתו ומ"מ היין אין מלאכתו נגמרת להקרא יין ליאסר בשתיית עראי עד שישלה החרצנים והזגים מעל החביות אבל כל שהוא בבור אע"פ שקפה שם ושולהו להכניסו בחביות שותה ממנו עראי בלא מעשר ואין צ"ל שקולט מן הגת או מן הצנור ושותה ואפי' בקולט ומוזגו בחמין על הדרך שהיה מנהגם כמו שביארנו במסכת ע"ז שאין דרך להחזיר את המותר לשם שלא יחמיצו החמין את היין כל שכן במוזגו בצונן שדרכו להחזיר את המותר שלא הופקעה תורת עראי ממנו כלל ויש מפרשים

חמין וצונן בסעודה ר"ל חמין שקולט ממנו לשתותו בסעודה של חמין שדרכו של אדם לשתות בו דרך קבע וצונן לסעודה של צונן שאין דרך לשתות בה דרך קבע:

לא יצא החייט במחט שתחובה לו בבגדו בשבת ולא הנגר בקיסם שבאזנו והוא קיסם ארוך שמביא עמו שבו משוה ומציין מה שהוא צריך למדוד או לנסר במסור ולא סורק במשיחה שבצוארו למדוד הבגדים שאדם מניח בידו לסרק כמה קנים הן ולא גרדי באירא שבאזנו והוא צמר גפן שמביא עמו לסתום פי קנה אחר שהונח בתוכו פקעית של ערב ומשייר בנקב מלא חוט לארוג וזורק את הקנה והפקעית מתגלגלת ואינה יוצאה אלא בכדי שיעור הצריך שסתימתה מונעתה ולא צבע בדוגמא שבאזנו והוא חתיכת בגד צבועה בהרבה מינים לשאול לבני אדם באיזה צבע הם רוצים ולא שולחני בדינר שבאזנו ואע"פ שכל אלו אין דרך הוצאה אעפ"כ לא יוציא ואם יצא מ"מ לדעת גדולי המחברים פטור אע"פ שהוא אומן ודרך אומנותו ולדעתנו כל אומן בדרך אומנותו חייב הא שאר בני אדם מיהא פטורים אף לשיטתנו:

אע"פ שביארנו שכל שהוציא שלא כדרך הוצאה פטור יש דברים שאע"פ שאינן דרך הוצאה הואיל וזו היא הוצאתן ואין שום אדם מוציאה בדרך אחרת חייב מעתה הזב שיצא בכיס שלו העשוי לו לקושרו במקום שפיכתו שלא לטנף את בגדיו חייב שהרי אין דרך הוצאתו אלא בכך שאם לא כן אף בשאר מלאכות יש לך לומר שלא לחייב בהן ההדיוט שאין דרך עשייתן אלא באומן אלא כל שדרך המלאכה בכך חייב ולא סוף דבר מי שהוא צריך לכיס לגופו בעל ב' ראיות שצריך לבדוק עצמו אם יראה את השלישית ליזקק לקרבן או בעל שלש ראיות שהתחיל לספור שבעה נקיים שצריך לבדוק עצמו אם יראה כדי שיסתור אלא אף לבו ביום ר"ל שראה את השלישית בשבת שחרית שהרי אינו צריך לה היום כלל אעפ"כ חייב ואע"פ שמלאכה שאין צריכה לגופה היא שהרי אינו צריך לה אלא להצלת טנוף בגדיו מ"מ הלכה מלאכה שאין צריכה לגופה חייב עליה זו היא שיטת גדולי המחברים אלא שרוב פוסקי' כתבו שמלאכה שאין צריכה לגופה פטור עליה ולדעתם לא יצא הזב בכיס שלו ואם יצא פטור אחר שאינו צריך לה אלא להצלת טנוף על הדרך שביארנו הא מ"מ בעל שתי ראיות או של שלש ולבו ביום שהוא צריך לגופה לגמרי לדברי הכל חייב ויש מפרשים שאף באלו אינה צריכה לגופה היא הואיל ואינו צריך לה לתועלת גופו כגון רפואה ודומה לה אלא בבעל שתים להסיר מעליו חיוב קרבן ובבעל ג' להסיר מעליו עון הבאת קרבן קודם זמנו:

הכופה קערה על הכותל שהמים נופלים בה ונטבלו הפירות בהם אם בשביל שתודח הקערה הרי הן בכי יותן ואם בשביל שלא ילקה הכותל אינה בכי יותן ועל הדרך

שביארנוה בראשון של חולין נתנה תחת ארובה לקבל את המים אע"פ שעיקרו שלא לטנף את הבית מים הנתזין והצפין ממנה לקרקע אינן מכשירין שהרי קשה הוא לו אבל אותם שבתוכם הואיל ומקבלם כבר החשיבם וצרף מחשבת קבלתם עם מחשבת הצלת הטינוף ושמועה זו האמורה כאן ר"ל נתנה תחת הארובה לא מצאנוה בסדר טהרות כלל אלא שמצינו כיוצא בה במסכת מכשירין והוא שאמרו שם עריבה שירדה דלף לתוכה הנתזין והצפין אינן בכי יותן נטלן לשפכן ב"ש אומרים הרי הם בכי יותן וב"ה אומרים אינן בכי יותן הניחה שירד הדלף לתוכה הנתזין והצפין בית שמאי אומ' בכי יותן ובית הלל אומ' אינן בכי יותן נטלן לשפכן כלם מודים שהיא בכי יותן והלכה כב"ה:

דף יב.

יוצא אדם בתפליו ערב שבת עם חשיכה שכיון שחייב אדם למשמש בתפליו בכל שעה ממה שנאמר בציץ והיה על מצחו תמיד ואם בציץ שאין בו אלא אזכרה אחת נאמר כן קל וחומר לתפילין שיש בהם כמה אזכרות מכיון שהוא ממשמש הוא זוכר וחולצם ואע"פ שאף בלא טעם זה מותר שהרי אף בשבת ובמזיד אם הוציאן דרך מלבוש פטור ואם נאסרם ערב שבת הרי היא גזרה לגזרה מ"מ לרווחא דמילתא נאמרה כלומר שאף לדעת האומר שגוזרין גזירה לגזירה מותר ומ"מ יהא אדם זריז למשמש בכליו ערב שבת שמתוך כך ישמר מכמה שגגות:

כבר ביארנו שזה שאמרו לא יפלא אדם את כליו פירושו מחשש שמא יטה ולא נאסר אלא בלילה לאור הנר הא ביום מותר שלא היתה הגזירה שמא יהרוג ולדעת האומר ההורג כנה בשבת כאלו הורג גמל אלא מותר להרוג את הכנה בשבת הואיל ואין הוייתן אלא מן הזיעה ואין פרין ורבין וכן רמשים המתהוים מן הפירות שהבאישו ובגללים והתולעים של בשר ושבתוך הקטנית הא מ"מ כל שפרה ורבה או כל שנעשה מן העפר אע"פ שאין פרה ורבה כגון הפרעושי' אסור לצודן מעל הקרקע או מעל בגדיו הא מעל בשרו מותר ובלבד שלא יהרג וההורגו חייב ושמא תאמר וא"כ נגזור בפלוי כלים אף ביום מחשש שמא יהרגם סתם פלוי אינו אלא מן הכנים שאין עשויים לקפוץ ולברוח ואין גוזרים עיקר ודבר המצוי מפני טפל ודבר שאינו מצוי:

ויש מפרשים בכאן כינה פרעוש ומתירין לצודה ולהרגה בשבת ואומרים שבכלל מאכלת היא שהותרה בסוגיא זו ומה שנאמר בפ' שרצים שההורג פרעוש חייב הוא אצלם מין שפרה ורבה ואע"פ שההורג עכבר הנוצר מן האדמה חייב אע"פ שאינו פרה ורבה אפשר הואיל ובמינו יש שפרים ורבים ואלו הנוצרים מן העפר הם כמין סריסים אבל מין זה

הנקרא אצלנו פרעוש אין במינו פרה ורבה כלל ומותר ומ"מ כל העולם נהגו בזה איסור וכדעת ראשון:

לא סוף דבר שאסור לפלא את הכלים בליל שבת לאור הנר אחר שהם צריכים עיון גדול אלא אף להבחין בין בגדו לבגד אשתו ומ"מ דוקא במקום שהוא צריך בה לעיון גדול מצד שמלבושים אלו כעין אלו אבל במקום שיש בהן הפרש גדול כגון שאלו לבנים ואלו צבועים אלו רחבים ואלו קצרים וכיוצא באלו שאין הדבר צריך עיון גדול מותר וכן כל כיוצא בזה:

ראוי לאדם שלא לפלא את כליו ברה"ר וכן שלא להמאיס את עצמו בעיני הרואים וכן שלא לעשות אפיקטויזין ר"ל הקאה ברה"ר ומטעם זה בעצמו והמפלא את כליו בשבת אם רצה להרוג הורג על הדרך שביארנו ומ"מ מדרך המיאוס ראוי לו שלא להרוג אף בחול אלא מולל בין אצבעותיו להתיש כחו שלא ישוב על בשרו וזורקו וזהו כבודו אף בחול:

משדכין בשבת על התינוקת ליארס ועל התינוק ללמדו תורה וללמדו אומנות ומנחמין אבלים ומבקרין חולים בשבת ומ"מ המבקר את החולה צריך שלא יצטער ולא יהא צועק עליו בתפלה וכן לא יצער בני הבית בדבריו אדרבה אם היו צועקים יהא גוער בהם ומשקיטם בדברי ניחומים שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבא ושמא זכות שמירתה תהא מגינה עליכם ורחמי השם מרובים וכיוצא בדברים אלו וכשהוא נפטר ממנו יאמר הקב"ה ירחם עליך בתוך חולי עמו ישראל שכל מי שיש לו חולה ראוי לערבו בתפלתו עם שאר חולי ישראל וכן כשינחם אבלים יזהר שלא יצערם בדבריו ומצד שדברים אלו אינם מסורים לכל אמרו שבקושי התירו לנחם אבלים ולבקר חולים בשבת:

דף יב:

לעולם אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמי שמתוך שאין הלשון שגור בפי הבריות אין הכונה מצויה בדבריו עד שתהא תפלתו מקובלת ומ"מ כל לענין חולה מתוך שאדם מכוין בתפלתו ביותר אין בזה בית מיחוש וכן כתבו הגאונים בתפלת הציבור שהוא בכל לשון מטעם זה שהציבור שכינה עמהם ר"ל שכונתם מצויה הרבה:

הנכנס לבקר את החולה לא ישב לא ע"ג מטה ולא ע"ג ספסל ולא ע"ג כסא ולא ע"ג מקום גבוה ולא למעלה ממראשותיו של חולה אלא מתעטף ויושב לפניו ועומד בכניעה ויראת שמים כאדם הנותן אל לבו להבין באחריתו עד שאף החולה ירגיש וישוב לה' בכל לבבו

וגדולי המפרשים כתבו דוקא כשהיה החולה ישן ע"ג קרקע אבל אם היה חולה ישן ע"ג מטה מותר:

זה שביארנו במשנה שלא יקרא לאור הנר לא סוף דבר כשהנר נמוך כל כך שהטאתו מצויה אלא אפי' גבוה שתי קומות או שתי מרדעות או אפי' עשרה בתים זה על גב זה ומ"מ לא נאסר אלא אחד בענין אחד והוא הדין לשנים כל אחד בענינו אבל שנים בענין אחד מותרין שאם יבא האחד להטות חבירו מרגיש בו לאלתר ומזכירו ואע"פ שהרב לא יקרא עם התלמידים כמו שביארנו במשנה אינו אלא מפני שאימתו עליהם ולא יזכירוהו ובמדורה אפי' כמה בענין אחד אסור שזנבות האודים סמוכים להם ונוגעים בלא הרגש ואם הוא אדם חשוב שאין דרכו להטות מותר אף ביחיד ואם הוא חפץ כל כך עד שמשים עצמו כהדיוט לדברי תורה אסור מכאן כתבו קצת גאונים שביום הכפורים מותר לשליח ציבור לקרות לאור הנר ביחיד על הבימה בבית הכנסת שאותה שעה אדם חשוב הוא ולא עוד אלא שאימת הצבור עליו:

וגדולי הצרפתים כתבו שבליל ראשון של פסח שחל להיות בשבת אסור לקרות הגדה אלא באחר עמו ומ"מ יש אומרים הואיל ועיקר עניינים אלו אינן אלא לשאול כל בני השולחן עיניהם נשואות לקוראים או לקורא ומ"מ יש נוהגים לומר לנשים שיהו נותנות לב על כך ונסעדים בזו ויש נוטים להתיר לעיין בספר בלא הוצאה בפה והרי זה אצלם כחזן המסדר ראשי פרשיות ואין הדברים נראין שבזו אינו צריך עיון גדול שראשי הפרשיות מעיין הוא בהם על נקל ואינו צריך להרבות בעיון ובפלוי הכלים אפי' שנים בבגד אסור שהרי זה מסתכל בצד אחד וזה בצד אחר ואין הדבר מצוי להסתכל שניהם במקום אחד ויש מתירין ובלבד שיסכימו ביניהם כך או שיהא אחד עומד על גביו ממונה לשומרו:

אע"פ שאסרו לעיין באור הנר בשבת אמרו בירושלמי אבל מסתכל הוא במה שבכוס ומה שבקערה ואינו חושש אלא שנחלקו שם על הטעם והוא שאמרו שם אית דבעי מימר שהיא לשעה כלומר שהוא נעשה מהר ובהבטה בעלמא ואית דבעי מימר מפני הנקיות מפני הסכנה מה נפיק מביניהון לקנב חזירין מאן דמר שהוא לשעה אסור מאן דמר מפני הנקיות מותר ויראה כדעת שניהם:

שמש קבוע בביתו של אדם בקי הוא בכלי הבית יותר משמש שאינו קבוע מעתה שמש שרצה לבדוק כוסות וקערות לאור הנר אם היה נר של נפט וכיוצא בו שאורה גדול והוא מאיס וריח רע מתעורר בהטאתו שאין היד מצויה ליגע בו בין קבוע בין אינו קבוע מותר לבדוק ואם היה של שמן את שאינו קבוע אסור והקבוע הלכה ואין מורין כן כך כתבו

בשטה זו גדולי הפוסקים והם גורסים בכאן הא והא בשמש שאינו קבוע הא בדמשחא הא בדנפטא אבעיא להו קבוע ובדמשחא מאי ותירץ בה הלכה ואין מורין כן ומ"מ יש מפרשים שהקבוע מחמירין יותר שמצד אימת רבו משתדל בעיון יפה ומהפכין הענין שבשל שמן את הקבוע אסור ואת שאינו קבוע הלכה ואין מורין כן והם גורסים הא והא בקבוע ואיבעיא להו שאינו קבוע במשחא מאי והעלוה בהלכה ואין מורין כן וכן יראה משמועה הבאה אחריה משלוחו של רב ירמיה בר אבא:

דף יג.

זה שביארנו במשנה שלא יאכל הזב עם הזבה יראה לחכמי הדורות שלפנינו דוקא בקערה אחת אבל בשתי קערות אע"פ שהם בשולחן אחד ומפה אחת מותר וכן נוהגין בנדה עם בעלה ואע"פ שהנדה אסורה לישן עמו במטה אחת אף הוא בבגדו והיא בבגדה ואין צריך לומר בשאר עריות אינו אלא מפני שהמטה מועדת להרגל עבירה ביותר ואע"פ שלענין בשר בחלב אמרו שאף בשר עוף אינו עולה עם הגבינה בשלחן אחד ואין צריך לומר שאינו נאכל עמו בשלחן א' כמו שיתבאר במקומו אף בזו כל שלענין אכילה שולחן מועדת להרגל אכילה שאינה ראויה ומ"מ זה שאמרו שלא יאכל זב פרוש עם זב עם הארץ שמא יאכילנו דברים שאין מתוקנין או שמא מתוך שיהא רגיל אצלו יאכילנו דברים טמאים אף בימי טהרתו יראה שהיא אמורה אף בשתי קערות כל שהם בשולחן אחד ואע"פ שאמרו עליה כיוצא בו לא היה הדמיון אלא להרחקת כל הרגל עבירה ויש אומרים שאף בזו דוקא בקערה אחת:

לענין בשר בחלב שני אכסניים אוכל זה בשר מכאן וזה חלב מכאן הואיל ואין מכירין זה את זה ובמכירין אסור ויש מתירין בקצת שינוי דרך היכר כמו שביארנו במקומו:

כל שנאסר בענין הנדה בימי נדתה הן מעיקר איסור הן מתורת גדר כך הוא נאסר בימי ליבונה עד שתטבול ותטהר כמו שיתבאר במקומו בע"ה:

דף יג:

המשנה הרביעית אלו הן מן ההלכות שאמרו בעליית חנניה בן חזקיה בן גרון שעלו לבקרו ונמנו ורבו בית שמאי על בית הלל ושמנה עשר דבר גזרו בו ביום אמר הר"ם פי' חנניה בן חזקיה בן גרון ז"ל מבעלי החכמה וגדול בדורו ונסתפקו חכמי דורו בספר יחזקאל והוא נער חצנו לפירוש עניניו ונתיחד בעלייה לחבר הפירוש והיו החכמי' ע"ה מבקרים אותו תמיד והוא מתעסק באותו חבור ופעם אחת בקרו אותו ונתקבץ שם קבוץ

גדול מתלמידי שמאי והלל ולא נשאר באותו הדור מי שהיה ראוי להוראה שלא היה באותו מעמד ונמנו והיו בית שמאי יותר והשם אמר אחרי רבים להטות כאשר נתננו העקר בפתיחת חבורנו זה ובית שמאי הסכימו על אלה הגזרות השמנה עשר באותו היום ויהי כן וגזרו על שמנה עשר דבר ועוד הסכימו לומר בית שמאי ובית הלל באותו היום כשמנה הלכות ולא נמנו עליהם לדעת הרבים ואולי נמנו ורבו בית הלל כי אולי יהיה מתלמידי שמאי סובר כדעת בית הלל או מתלמידי בית הלל סובר כדעת בית שמאי ואמרם אלו מן ההלכות שאמרו ר"ל שהם מן ההלכות שהסכימו עליהם ולא נפל בהם שום מחלקת וזה מספרם יציאות השבת שתים שהן ארבע בפנים ושתים שהן ארבע בחוץ וכבר הקדמתי מחלקותם והט' לא ישב אדם לפני הספר והי' ולא למרחץ והי"א ולא לבורסקי והי"ב ולא לדון והי"ג ולא לאכל והי"ד לא יצא החייט במחטו והט"ו ולא הלבלר בקולמוסו והי"ו ולא יפלא את כליו והי"ז ולא יקרא לאור הנר והי"ח לא יאכל הזב עם הזבה אבל השמנה עשר דבר שגזרו בו ביום אני אמנה אותם לך בלתי מפורשות לפי שכלם יתבארו במקומם מן המשנה הראשונה האוכל אוכל ראשון השני האוכל אכל שני הג' השותה משקי' טמאי' ד' הבא ראשו ורובו במים שאובי' ה' שנפלו על ראשו ועל רובו שלשת לוגין מים שאובים ו' הנוגע בספר ז' הידים ח' האוכלין והכלים ט' המניח כלי תחת הצנור י' כל המטלטלי' מביאין את הטומאה בעובי המרדע י"א הבוצר לגת הוכשר י"ב גדולי תרומה י"ג מי שהחשיך לו בדרך י"ד פת גוים ט"ו שמנן י"ו יינם י"ז ייחוד בנותיהם י"ח שיהא תינוק גוי מטמא בזיבה והשמנה עשר הלכות שנחלקו בהם באותו היום יתבארו בזה הפרק הראשונה אין שורין דיו ב' סמנין ג' כרשינין ד' אונין של פשתן ה' צמר ליורה ו' מצודות חיה ז' מצודות עופות ח' מצודת דגים ט' אין מוכרין לנכרי י' אין טוענין עמו י"א אין מגביהי' עליו י"ב אין נותנין עורות י"ג ולא כלים לכובס נכרי י"ד לא ישאילנו ט"ו לא ימכור לו י"ו לא ילוהו י"ז לא יתן לו במתנה י"ח לא ישלח אגרות:

ונשוב להשלים פירוש זאת ההלכה ומה שאמר כיוצא בו כשאמ' לא יאכל הזב עם הזבה לפי שזה הדין יוצא מענין המסכתא וכשאמר לא ישב אדם לפני הספר והסמוך לו ולא אמ' ממה שאינו מענין השבת זהו מפני טעם והטעם הוא כי לא ישב האדם ושאר המאמר כלו בכלם אנו חוששין הכנסת שום עת כמו לא יצא החייט במחטו שאנו חוששין בו גם כן הכנסת עת אבל לא יאכל הזב עם הזבה אין לחוש בו הכנסת עת ולפיכך אמר כיוצא בו ענינו שזה דומה לזה דמיון בלתי חזק ופנים אחרים והוא כי לא ישב אדם לא קדמו דבר מן הענין שיאמר כיוצא בו אבל לא יאכל הזב עם הזבה קדמהו דבר מן הענין ולפיכך ראוי שיאמר בו ופי' לבקרו ידוע והיא מלה עברית בזה לא יבקר בין טוב לרע:

אמר המאירי המשנה הרביעית ואינה מכלל כונת הפרק אלא שנתגלגלה כאן ע"י מ"ש על קצת דברים שהוזכרו שהן מן ההלכות שנאמרו בעלייה ואמר אלו מן ההלכות שנאמרו בעליית חנניה בן חזקיה בן גרון ששם עלו חכמים לבקרו בזמן שהעמידו ר' אלעזר בן עזריה נשיא והעבירו את רבן גמליאל והסכימו לצאת שם למנין לתקן הרבה דברים ומפרש בגמ' שלא על הבאות הוא אומר כן אלא על אותן שכבר הזכיר ויש מפרשים אותן על לא יפלא ולא יקרא לבד מצד שהוזכרו שתיהן לבד בסוגיית הגמ' ומ"מ יש מפרשים שעל כל הנזכרות אמר כן ממה שאמרו בגמ' שמנה עשר גזרו ובשמנה עשר נחלקו והקשה והתניא השוו ותירץ נחלקו ואח"כ השוו אלמא שמנה עשר גזרו בלא מחלקת והם שנרמז עליהם בכאן ואמר שמנה עשר דבר גזרו בו ביום ועל אותם שנחלקו ואח"כ השוו אמר אלו מן ההלכות וכו' שנמנו ורבו של ב"ש והשוו להם ב"ה ומתוך כך מפרשים שי"ח אלו הם כל אותם שהוזכרו במשנתנו והם שמנה יציאות של פטור אבל אסור ארבע בעקירה בלא הנחה וארבע בהנחה בלא עקירה וישיבה לפני הספר הרי ט' ולבית המרחץ הרי י' לבורסקי הרי י"א לאכול הרי י"ב לדין הרי י"ג חייט במחטו הרי י"ד לבלר בקולמוסו הרי ט"ו לא יפלה הרי י"ו לא יקרא הרי י"ז לא יאכל זב עם הזבה הרי י"ח ובכלם נחלקו באותו היום והושוו למחרתו לאיסור ושמנה עשר דבר שגזרו בלא מחלוקת היו ובגמ' יתבאר ענינם ולא הוזכרו כל אותם שהושוו בכל התלמוד אלא אותן שהיו במעמד אותו היום ויש מוסיפין שבשמנה עשר דבר נחלקו בו ביום והושוו למחרתו והם אותם שהוזכרו במשנה זו על הדרך שכתבנו ושמונה עשר גזרו בו ביום והם אותם שיתבארו בגמ' כמו שייעדנו ובשמנה עשר נחלקו בלא השואה והם אלו הבאות א' שריית דיו ב' סמנין ג' כרשינין ד' אונין של פשתן ה' צמר ליורה ו' מצודות חיה ז' עופות ח' דגים ט' אין מוכרין לנכרי י' אין טוענין עמו י"א אין מגביהין עליו י"ב אין נותנין עורות לעבדן י"ג ולא כלים לכובס וה' הוזכרו בסוגיית הגמ' הבאה על משניות אלו והם לא ימכור ולא ישאיל ולא ילוה ולא יתן אלא בכדי שיגיע לבית החיצונה כמו שיתבאר ושלוח אגרות ביד גוי ומ"מ לא יראה כן שהרי בסוגיית הגמ' נראה שבאותן שנחלקו הושוו ולא הוזכרו שמנה עשר אלא ב' פעמים אחת לגזרו ואחת לנחלקו והושוו:

ויש שמוסיפין ומונים שמונה עשר פעם רביעית מאותם שהוזכר עליהם בתלמוד מודים ב"ש וב"ה ומצאו להם שהם י"ח א' בשביעית מודים במחלק עד שיגרוס שנית בפרק זה ומודים שטוענין קורת בית הבד ג' בסמוך לה והוא עגול הגת ד' בעירובין מודים [בזמן] שמקצתם (שנויי' בקדרים) [ששרויים בחדרים] ה' ו' ז' ח' במסכת ביצה ומודים שאם

שחט יחפור בדקר וכן שאפר כירה מוכן הוא וכן ושוים שמשיקין את המים וכן ומטבילין מגב לגב ט' בחגיגה ומודים שאם חל עצרת וכו' י' בכתובות שאם מכרה ונתנה קיים וכן י"א בכתובות מודים שמוכרת ונותנת וקיים וכן י"ב בכתובות שומרת יבם שנפלו לה נכסים י"ג בגיטין ומודים בנתגרשה מן האירוסין י"ד בבתרא אלו ואלו מודים שיחלוקו ט"ו באהלות ומודים בפותח לכתחילה שיפתח י"ו בנדה ומודים ברואה בתוך אחד עשר יום י"ז בזבים ומודים ברואה ברביעי י"ח בכאן בשוכח בחצר ויש מונים קורת בית הבד ועגולי הגת באחת ומביאים אחרת מצד אחר וכל זה אינו אלא תוספת וריבוי דברים ללא צורך ולא כוונו בענינים אלו אלא לאותן שגזרו ולאותם שנחלקו והושוו וכלן לאותן שבאותו היום שלא דברו במחלקת שאר הימים כלל לא למחלקת ולא להשואה:

זהו ביאור המשנה ומה שנתחדש עליה בגמ' בביאור שמנה עשר דבר עם מה שנתגלגל עליהן כך הוא:

כבר ביארנו במקומו שבטלה מגלת תענית חוץ מחנוכה ופורים מעתה כל שכן שאין לנו לקבוע י"ט על נסים המתחדשים לנו בכל יום בחסד הרחמן ית' ואין זה נחשב לנו קשי עורף והתנכרות לחסדיו ית' והוא שאמרו כאן אף אנו מחבבים את הצרות ר"ל נסים הבאים לנו על ידם להזכיר בהם שבחיו ורחמיו עלינו אלא שאם באנו לכתוב אין אנו מפסיקין:

שמנה עשר דברים אמרו שגזרו עליהם בו ביום קצתם נאמרו לענין פסול תרומה והם א' האוכל אכל שהוא ראשון לטומאה שגזרו עליו להיותו טמא לפסול את התרומה ואע"פ שמן התורה אין אדם מקבל טומאה אלא מאב הטומאה חששו שמא כשיאכל אכל זה ישתה עמו משקה תרומה ויהא טמא באוכל שבפיו והרי אסור לאכל או לשתות תרומה טמאה והאוכל אוכל זה שהוא ראשון לטומאה נעשה מכח תקנתם שני כדינו:

ב' האוכל אוכל שני שאף זה שמא ישתה עמהם משקה תרומה שיהא נפסל באוכל שבפיו והרי אסור לאכול או לשתות תרומה טמאה ואף זה עשאוהו שני לפסול את התרומה ולטמא את הקדש ואע"פ שהיה ראוי לעשותו שלישי להיותו טהור אצל התרומה ולפסול את הקדש הואיל ומצינו לפעמים שאוכל שני עושה שני באמצעות משקה כגון ששני זה נגע במשקין שהמשקין תחלה שכל הפוסל את התרומה מטמא משקין להיות תחלה מגזירת משקה זב וזבה חוץ מטבול יום כמו שהתבאר בחגיגה ונמצא שאם נגע אוכל באותו משקה שנעשה שני הרי שאוכל זה גרם להיות חברו שני באמצעות המשקין גזרו על האוכלו להיות שני אבל אם אכל אוכל שלישי טהור לנגיעת

תרומה מכל וכל אלא שאסור לאכלה עד שיטבול ומ"מ נעשה הוא שני לקדש לטמאו להיותו שלישי כמו שביארנו בשני של חולין:

דף יד.

ג' השותה משקין טמאים שהם תחלה על כל פנים ונעשה הוא מתקנת חכמים שני על ידיהם לפסול את התרומה כדינו במדרגות הטומאה שהראשון עושה שני ואף אלו טעם גזרתם שמא יאכל עמהן אכל תרומה ויטמא אוכל התרומה על יד המשקין ונמצא אוכל תרומה טמאה ושיעור טמאות אלו באוכלין בחצי פרס ובמשקין ברביעית:

ד' הבא ראשו ורובו במים שאובים שגזרו עליו טומאה שניה לפסול את התרומה וטעם גזרתם מפני שלא היה להם הכנה לטבול אלא במערות שמקוותיהם סרוחים ועכורים והיו רוחצין אח"כ במים שאובים יפים דרך נקיות עד שפשט מנהגם לומר שאלו השאובים הם הם המטהרים והיו מזלזלין הרבה בטבילת המקוה ומתוך כך תקנו שהעושה כן יחזור ויטמא ויזקק טבילה אחרת במקוה וכן הדין בטהור הגמור שבא ראשו ורובו במים שאובים ויש חולקים בזו בטהור כמו שכתבנו בשני של גיטין:

ה' טהור שנפלו עליו ר"ל על ראשו ורובו במקרה שלשת לוגין מים שאובים ביחד ומטעם הנזכר בשלפניה ובכל אלו שהזכרנו בשחזר וטבל אינו צריך הערב השמש הואיל וטומאתן אינה עקרית:

ו' הספר והוא שגזרו שיהו ספרי הקדש פוסלין את התרומה וטעם גזירתם מפני שהיה דרכם להצניע אוכלין של תרומה אצל ספר תורה שהיו אומרים זה קדש וזה קדש והיו אוכלין אלו סבה שהיו העכברים באים ומפסידים את הספרים וגזרו שיהו הספרים שניים להיות פוסלין את התרומה במגען:

ז' הידים והוא שיתבאר למטה שבימי שלמה גזרו עליהן להיותן שניות מן הסתם כל שהסיח דעתו מהם אע"פ שלא ידע בטומאתן מצד שמועדות הם שלא ליזהר אלא מן הטומאות הגדולות והמפורסמות אלא ששלמה לא גזר בהם אלא לקדש ובזמן שהזכרנו גזרו עליהם טומאה זו לתרומה ומתחלתן לא גזרו אלא על הבאות מחמת ספר ר"ל שאם נגעו בספר יהו טמאות ומתועלת הספר שלא לאחוז בו ערום ואח"כ גזרו על כל הידים לתרומה ומטעם שהם עסקניות ומ"מ יש מקום לגזור על הבאות מחמת הספר אף במקום גזירה שניה שגזירה שניה אם שמרן ונתכוון להן אינן פוסלות את התרומה וכשנוגע בספר נטמאו על כל פנים וא"כ מה שהקשו בכאן כיון דהא גזור הא תו למה לי עד

שהוצרך לומר שעל הבאות מחמת הספר גזרו תחלה פירושו מצד שכל נגיעת ספר הסח הדעת הוא לשמירת ידים וכל הסח הדעת בכלל הגזירה השניה הוא:

והטבול יום אע"פ שנמנה כאן יתבאר למטה שאינו בכלל שמונה עשר דבר שהרי אף מן התורה הוא פסול לתרומה וכמו שיתבאר מכח המקראות ביבמות ושמא תאמר דוקא לאכילה הא לנגיעה לא הרי אף בכלים נאמר כל כלי אשר יעשה למלאכה וכו' יובא במים וכו' עד הערב וטהר אלמא שכל שלא העריב שמשו אף בנגיעה פוסל את התרומה שאם לא כן מה ענין לומר עליו וטהר:

ח' ואוכלין שנטמאו במשקין ולא במשקין שנטמאו בשרץ שהרי אלו אף מן התורה ראשונים הם ואוכלין מקבלים טומאה מהם אלא אף במשקין שנטמאו מחמת הידים או משאר טומאות של סופרים שהמשקין תחלה מ"מ כמו שביארנו ומה שאמרו גזירה משום משקים דשרץ כלומר שבאו בגזירה זו משום טומאה של תורה:

ט' כלים שנטמאו במשקין ולא סוף דבר במשקין של זב ר"ל רוקו ומי רגליו שהרי הם אב הטומאה ומטמאים כלים מן התורה אלא אף משקין הטמאים מחמת השרץ שהם ראשונים ולא היה להם לטמא כלים שהם גזרו על משקין טמאים שיטמאו אוכלים ומשקין וכלים הנוגעים בהם אבל אוכל טמא אינו מטמא כלי לעולם אפי' מדבריהם אבל אוכל מטמא אוכל ומשקה מדברי סופרים על הדרך שביארנו וזה שגזרו בטומאת משקין להיות תחלה ולא גזרו כן באוכלין מחשש טומאת אוכלין הבאים מחמת השרץ טעם הדבר מפני שהמשקין עלולים הואיל ואין צריכין הכשר שהרי הכשרן בעצמן:

הרי ביארנו תשעה גזירות כלן לפסול את התרומה ויש מהם לישרף על ידיהם לא לתליה לבד וכמו שאמרו למטה ידים תחלת גזרתן לשרפה ושאר הגזירות לתליה ממה שאמרו שמנה ידים אין אחריני לא ויש חולקים בקצתן ולא יראה כן ומ"מ ט' הנשארות מגזירת שמונה עשר הם בענינים אחרים שלא בתרומה ויתבאר ענין כלם למטה אחר שנבאר שאר הדברים שהפסיקו ביניהם בסוגיא זו על ידי גלגול ענינים אלו:

יש סוגיות במקצת מקומות שיראה לך מהם בקצת דברים אלו שהם באים מכח מקראות ואל תתמה עליהם שאף הם כשגזרו הביאו מקראות דרך סמך בעלמא ומ"מ משמונה עשר דבר הם וכן יראה לך בקצת מקומות שעיקר גזירות אלו לא לנגיעה נאמרו אלא לאכילה ואף בזו תדע שעיקרן לאכילה נאמרו אלא שעל ידו גזרו אף על מגעה וכן מה שנאמר בסוגיא זו במשקין הבאים מחמת שרץ דאורייתא היא ובפסחים אמרו שהוא בא מקל וחומר ומה כלי הבא מחמת השרץ מטמא משקין שרץ עצמו לא כ"ש אין כאן בית מיחוש שכל כיוצא בזה מן התורה הוא קרוי:

דף יד:

חכמים גזרו טומאה על ארץ העמים מחשש קברות שבהם ר"ל מחשש מגע ודין טומאתה על גושה לשרוף אם נגע בה ועל אוירה כגון שהכניס בה ראשו ורובו לתלות וכבר ביארנוה בחגיגה ובע"ז:

דף טו.

על ששה ספקות שורפין את התרומה מדבריהם על בית הפרס ר"ל שהכניסוה לבית הפרס ועל עפר ארץ העמים אם נגעה בה תרומה ועל בגדי עם הארץ שטמאום לפרושים מחשש שמא ישבה עליהם אשתו נדה ועל כלים הנמצאים בשוקים וברחובות שגזרו עליהם להיות בחזקת טומאה שמא בזב נטמאו ועל רוק הנמצא שיש לחוש על רוק זה שמא של זב הוא ועל מי רגליו של אדם טמא שנתערבו במי רגלי בהמה מחצה למחצה ואין ידוע אם בטלו מראיהן אם לאו כל אלו שורפים את התרומה בודאי מגע אע"פ שהוא ספק טומאה אבל בספק מגען של אלו תולין שהרי שני ספקות הן ותולין בהם בין ברה"י בין ברה"ר:

מן התורה אין טומאה בכלים אלא בשבעה מינים בגד ושק ועור ועצם ועץ ומתכת וחרס אבל כלי זכוכית אינם ממין אלו כלל ואין מקבלים טומאה מן התורה ומ"מ חכמים גזרו עליהם טומאה מדמיון כלי חרס הואיל ותחלת בריתן מן החול ומ"מ לא גזרו עליהם טומאת אויר אלא עד שתגע הטומאה בהם בין מתוכם בין מגבם וכן לא על פשוטיהן אלא על מקבליהן וכן לא לשרוף אלא לתלות ומ"מ אין להם טהרה במקוה ואחר שכן אינך צריך לידע איזה דבר חוצץ בהם ומה שאמרו אלו חוצצין בכלים הזפת והמור בכלי זכוכית לא כהלכה היא שנויה:

כלי זכוכית שנקב וטהר מטומאתו והתיך זה אבר או איזה מן המתכות וסתם אותו הנקב אין אומרים שיהא דינו ככלי מתכות עד שאם יחזיר ויטמא יהא הכלי מיטהר במקוה אלא הולכים אחר עקרו וכלי זכוכית הוא וכן בשאר כלים אלא שבכלי זכוכית היה דרכן בכך ואין צריך לומר שלא חזרו לטומאתן ישנה כדין כלי מתכות:

דף טז.

כלי נתר והם כלים העשויים מן האדמה שחופרין ממנה צריף שקורין אלום בלעז ומתגבלין ונאפין הרי הן כשאר כלי חרס וטומאתן שוה להטמא באויר לטמא אח"כ אוכלים הנתלים באוירן וכן מיטמאין מאחוריהן ר"ל בבית קיבול שאחוריהם שיש בו

אויר ג"כ במקום חקק בית מושבן שאף זה עשוי לקבלה פעמים שכופין על פיהם ומשתמשים בבית קיבול שאחוריהם ומ"מ אינו אויר גמור מן התורה אלא מדברי סופרים ואין מיטמאין מגביהן ושבירתן זו היא טהרתן שאין להם טהרה במקוה וכלי זכוכית כבר ביארנו שאין מיטמאין מאוירן אלא מגבן ואע"פ שהם בדמיון כלי חרס הואיל ונראה תוכן כברן הרי גבן כתוכן:

כלי מתכות פשוטיהן ומקבליהם טמאים נשברו טהרו חזר ועשה מהם כלים חזרו לטומאתן ישנה ודבר זה אינו אלא מדברי סופרים שמא יאמרו טבילה בת יומא עולה בלא הערב השמש הואיל והשבירה מטהרת והטבילה מטהרת כשם שהשבירה מטהרת לשעתה עד שאם חזר וריתכה טהור לגמרי כך הטבילה ומתוך כך גזרו שאף בריתכה תחזור לטומאה ישנה עד שיטביל ויעריב ושאר הכלים כולם וכלי זכוכית בכללם מקבליהם מקבלין טומאה ולא פשוטיהן נשברו טהרו חזר ותקנן מקבלין טומאה מכאן ולהבא אבל לא למפרע וכבר ביארנו שכלי זכוכית אין שורפין עליהן אלא תולין:

זה שכתבנו בכלי מתכות שחזרו לטומאה ישנה לא סוף דבר בטומאת מת וכמעשה שהיה בשל ציון שעשתה משתה לבנה ונטמאו כליה במת והיתה צריכה להמתין הזאה שלישי ושביעי ושברתם ונתנתם לצורף וריתכן וגזרו עליהם שיחזרו לטומאתן ישנה ושתהא ענין גזרתם לגדר מי חטאת שלא יהא כל אדם שובר ומרתך כדי להשתמש בהם ביומו ולא יחוש לטהרת מי חטאת שאם כן לא היה להם לתקן אלא בטומאת מת אלא אף בכל הטמאות כן ומפני שמא יאמרו טבילה בת יומא עולה כמו שכתבנו ולא סוף דבר בנקבו בכדי טהרתן אלא אף בשברם לגמרי והוא האמור כאן בלשון רצפינהו מירצף:

לענין טבילת הכלים אמרו במסכת ע"ז שכלי זכוכית ככלי מתכות להצריכם טבילה בארבעים סאה ואין להקשות ממנה בכאן שמדתן של חכמים כך היא זיל הכא לחומרא וזיל הכא לחומרא:

כבר ידעת שחכמים תקנו כתובה לאשה ר"ל לכתוב לה שכל נכסיו אחראין וכו' ולא שיהא מיחד לה כתובתה ותקנה זו כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה כמו שיתבאר במקומו בע"ה:

שיעור חלה נחלקו בה חכמים בתלמוד לכמה דעות והוא שאמרו שמאי אומר מקב חלה והלל אומר מקביים וחכמים אומרים קב ומחצה וביאור מחלקתם בדברים אלו הוא שזה שאמרו מקב חלה הוא שסוברים שאחר שהתורה אמרה ראשית עריסותכם תתנו אין נתינה בפת פחות מכביצה והם הולכים אחר בעלי בתים ששיעורם לענין חלה אחד מכ"ד והרי זה עולה לשיעור ביצה שהקב ד' לוגין והלוג ששה בצים וזה שאמר מקביים

מפני שהולך אחר הנחתומין ששיעורן באחד ממ"ח ועולה לשיעור ביצה וכל שהוא פחות מכן אין בו שיעור לחלה ואין הלכה אלא כחכמים שאמרו קב ומחצה ופי' הדברים קב ומחצה ירושלמיים והענין הוא שהתורה אמרה ראשית עריסותיכם ופירשו בה עיסת מדבר והוא עומר ונאמר בו שהוא עשירית האיפה ואיפה שלש סאין וסאה ו' קבין וקב ארבע לוגין ולוג ששה בצים נמצאת עשירית האפה שבעה לוגין וביצה וחומש ביצה וזו היא עיסת מדבר וכשבאו לירושלים הוסיפו המדה ונכנסו ששה לוגין בחמשה ולוג הנשאר עם הביצה וחומש ביצה ללוג מצומצם והם ששה לוגין שהם קב ומחצה ומ"מ כשנכנסו לצפורי הגדילו עוד שתות אחר ונכנסו בחמשה לוגין והוא ענין חמשת רבעים ר"ל רבעי קב שהלוג הוא רובע קב וכן הלכה אלא שר' יוסי אמר חמשה פטורים חמשה ועוד חייבין מפני שהיו לדעתו ביצי מדבר שוחקות והוא שאמרו שם אחד מעשרים בביצה בכל ביצה ושיעור התוספת בין הכל כשני בצים ועוד מעט וגדולי המפרשים כתבו הטעם לתוספת ועוד מפני שלדעתם הגדלת המדות שבצפורי לא היה אלא שתות מלבר ר"ל השבעה לששה והרי ששה לוגין ירושלמיות היו ל"ו בצים ירושלמיות ונכנסו הל"ה שהם ו' ששיות פחות ביצה לה' ששיות צפוריות שהל"ה הם ה' שביעיות ונכנסו בה' ששיות שהם חמשה לוגים צפוריות שהלוג ששה בצים כל אחד במקומו והרי נשארו מן הראשונים ביצה ירושלמית והוא תוספת ועוד ויש מפרשים לשיטה זו שאף של ירושלים היה בשתות מלבר ונמצא שיעור ועוד שני ביצים פחות מעט ואין הדברים נראין ויראה שחכמים שערו ועוד מפני שאי אפשר שלא ילך ממנה לאיבוד והוסיפו בה מעט להשאיר המדה בלא חסרון וכבר ביארנו בה דרך אחרת בערובין ובפסחים:

כבר ביארנו בהרבה מקומות על איזה צד מים שאובים פוסלין את המקוה אם בחסר אם בשלם כמו שכתבנו במסכת מכות ובהרבה מקומות ומ"מ שיעור המים שפוסלין נחלקו בו בתלמוד מהם שאמרו מלא הין שהוא שנים עשר לוג מפני שהולכין אחר שיעור הגדול שבתורה בנסכים שהוא דבר לח ומהם שאמרו תשעה קבין מפני שמצאנו בה הכשר טבילה במקום אחר לבעלי קריין ואין הלכה לא כדברי זה ולא כדברי זה אלא שלשת לוגין שהוא פחות שבשיעורין בנסכים ר"ל רביעית ההין ועל זה אמרו באו שני גרדיים משער האשפות שבירושלים והעידו משום שמעיה ואבטליון ששלשת לוגין פוסלין במסכת עדיות שאלו למה הוזכר שם אומנותם ושם מקומם והשיבו ללמדך שלא ימנע שום אדם עצמו מבית המדרש ואפי' פחות שבפחותים שאין אומנות פחותה מן הגרדי שאין מעמידין מהם לא מלך ולא כ"ג ואין לך שער בירושלים פחות משער האשפות והכריעו בעדותם כל חכמי ישראל:

כל הנשים הרואות דם אין אומרין לענין טהרות שתהא דיין שעתן שלא יטמאו אוכלין שנגעו בהן אלא מכאן ולהבא אלא הרי טמאו כל מה שנגעו בו למפרע וכמה שיעור מפרע זה שני זמנים יש בו להלך אחר הקל שבהן כיצד בדקה עצמה ומצאה טהור ולסוף שני ימים או שלש ראתה אין אומרים לטמא למפרע מאותה פקידה שמצאה טהור שמא עם סלוק ידיה ראתה אלא מטמאה מעת לעת ואם בדקה עצמה שחרית ולחצי היום או לאחר זמן מועט כמה ראתה אין אומרין לטמא מעת לעת שהרי בדקה היום ומצאה טהור והילכך אינה מטמאה אלא מפקידה ראשונה ואילך וזו לא הוצרכה והיאך תעלה על דעתנו לטמא מקודם פקידה וכבר מצאה טהור אלא נגררת אחר הראשונה וכמו שאמרו תמיד איידי דתנא וכו':

כל הקרבנות הקרבים ביום טוב כגון שלמי חגיגה ועולת ראיה סומכין עליהם ואע"פ שהסמיכה שבות מצד שהוא משתמש בב"ח שהרי הוא צריך לסמיכה בכל כחו והיא כעין רכיבה הואיל ומ"מ הסמיכה עשה ואי אפשר לעשותה מבערב שהרי תכף לסמיכה שחיטה הואיל והותרה הקרבתן הותרה סמיכתן וכבר ביארנוה במקומה בחגיגה:

המניח כלים תחת צינור פשוט או שחקקו ולבסוף קבעו שאין המקוה נפסל מצדו כמו שיתבאר במקומו אלא שהניח כלים תחתיו וקבלו מים שבצנור אחד כלים גדולים ואחד קטנים אפילו כלי גללים וכלי אבנים וכלי אדמה העשויים בלא גבול אלא שלקח צרור וחקק בו אע"פ שאין אלו כלים לענין קבלת טומאה מ"מ כלים הם לענין שאיבה ואם כפאן או שברן והלכו המים למקוה פסלוהו על הדרך שמים שאובים פוסלים הואיל וחזקת הצנור לקלח סתם הדברים כונתו היה לכך ואפי' לא הניחם הוא אלא שהיו שם במקרה ושכחם גזירה שוכח אטו מניח הניחם בחצר שלא תחת הצינור אם בשעת קשור עבים חזקתו שמכוין הוא לשאיבתם ואפילו שוכח בחצר כל שבשעת קשור עבים גזרו בו משום מניח הא אם הניחם בשעת פזור עבים ובאו עבים ונתקשרו וירדו גשמים ונתמלאו אין אלו שאובים ואם שברם או כפאם והלכו מאליהם למקוה לא פסלוהו ואין צריך לומר בשוכח הניחם בשעת קשור עבים ונתפזרו וחזרו ונתקשרו ונתמלאו אין פיזור עבים שבאמצע מבטל מחשבתו ופוסלין הא למדת שאין שאיבה פוסלת אלא כשיש בשאיבתן תפיסת ידי אדם או מחשבתו וכונתו ושמועה זו של צינור העלו בסוגיא זו שאינה מכלל שמונה עשר דבר:

צריך שתזכור ששמנה עשר דבר גזרו בו ביום ושכבר מנינו מהם תשעה האמורות לענין פסול תרומה ומעתה אנו מתחילין בחשבון התשעה שהנחנו כמו שייעדנו למעלה א' קטנה אפי' בת יום אחד מיטמאה בנדה אם ראתה ובת עשרה לזיבה וכן קטן בן יומו

לזיבה והגוים אין זיבה ונדות מטמאים בהם דבר תורה אלא שחכמים גזרו עליהם בזכרים ונקבות והוא שאמרו בנות הכותיים נדות מעריסתם ר"ל אפי' סתמן ומ"מ אין הלכה כן ולא היתה גזירה זו אלא לזיבה ולזכר בן ט' ויום א' ולנקבה בת שלש שלא היתה הגזרה אלא לסרך ביאה לנקבה ולזכר שלא יהא תינוק ישראל רגיל אצלו במשכב זכור ואי אתה יכול לפרש שזו וזו גזירה אחת ותפרשה לענין זיבה ולא מעריסתן דוקא שהרי צריך אתה למנין שתיהם כמו שיתבאר לך מסוגיא זו ומתוך כך עיקר הדברים כדברי חכמי הראשונים שהעידו בחיבוריהם שלא נמצא בספרי הגאונים בסוגיא זו בנות הכותים נדות מעריסתן כלל והשלימו תחתיה לענין תשעה שאנו צריכים להשלימן זו של צנור שביארנו לפניה ולדעת ר' יוסי שאמר מחלקת של צינור במקומה עומדת יחשבו אוכלים וכלים בשתים:

ב' היא זו שאמרו באהלות כל המטלטלין מביאים את הטומאה בעובי המרדע ר"ל שאם אהל ראש המרדע על כזית מן המת הרי המרדע מביא טומאה מטעם אהל לכל מה שתחת ראשו האחר אע"פ שאין במרדע זה רוחב טפח ואע"פ שאין המאהל מביא טומאה לטמא דבר אחר אלא ברוחב טפח שלא אמרו לטמא בכל שהן אלא לטומאת עצמן אבל לטמא דבר אחר לא מ"מ מרדע זה יש בהקפו טפח וגזרו הקפו משום עביו ודוקא לאדם הנושאו ולטמא טומאת שבעה שמאחר שהוא טמא מן התורה טומאת ערב משום מגע שהרי מביא ראשו האחד בידו על כתפו וראשו האחר מאחוריו מתאהל על כזית מן המת יאמרו הרואים מחמת אהל נטמא וטבל ליומו אבל שאר אדם וכלים העוברים תחת קצת המרדע הואיל ומן התורה טהור לגמרי שהרי אין נוגעים בו לא גזרו בו כלום ומ"ש ר' טרפון שאף לנושאם לא גזרו ולא טמאוהו במעשה שהיה אלא משום נגיעת כלים המאהילים ולטומאת ערב אין הלכה כן:

יש שואלים במרדע זה או במטלטלין המביאין טומאה בשיעורו אם אין בה ברזל הרי פשוטי כלי עץ הם ואין מקבלים טומאה אף מדברי סופרים שהרי אינו אלא משמש את המשמשים ובשעת מלאכה לבד וכל כיוצא בזה אינו מקבל טומאה כלל כמו שביארנו בבתרא פרק הבית ואף לדעת האומר שמקבל טומאה מדברי סופרים היאך גזרו על טומאת סופרים להביא טומאה בעובי מרדע ואם יש בה ברזל בראשו הרי אמרו בכל כלי מתכות חרב הרי הוא כחלל לטמא הנוגע בו טומאת שבעה ואין צריך לרחב טפח וכבר פירשו בסדר טהרות שכל העץ נעשה בית יד לדרבן הברזל שבו והרי המרדע אבי אבות לטמא הנוגע בו טומאת שבעה ופי' חכמי התוספות שלא אמרו חרב הרי הוא כחלל אלא כשנוגע החרב בחלל אבל כל שלא נגע אלא שנתאהל אינו אלא כטמא מת

דעלמא ומ"מ בפרק הזורק יראה שאף בטומאת אהל נאמר כן אלא שיש מתרצים שלא נאמר חרב כחלל אף בכל שהוא אלא לנוגע בחרב אבל המתאהל עמו אינו מיטמא בו טומאת שבעה אא"כ יש בו רוחב טפח כשאר אהילות ופירשו במרדע שטומאת אהל לבד היתה ולא מגע כגון שלא היה נוגע בידו ואם משום כתפו הרי הבגדים חוצצים בין המרדע לבשרו ואף שיטה זו יראה לסתרה מסוגית פרק כהן גדול ונזיר שהרי שנו שם ענין חרב כחלל עם המטמאים באהל המת ולא עם המטמאים במגע אלא שגדולי המפרשים כתבו בה שלא נמנעו מלשנותה עם המאהילים אלא שלא לטעות לומר שאין לחרב טהרה בעצם כשעורה וכזית מן המת שהם מן המאהילים ושמא תאמר היאך כהן יכול ליכנס בבית שיש שם כלי מתכות שנטמאו באהל המת או שנגע החרב במת לשטה ראשונה כבר ידעת שכל טומאה מן המת שאין נזיר מגלח עליה אין כהן מוזהר עליה ויש מפרשים במרדע זה שהוא של עץ אלא שיש בראשו אחד בית קיבול שבו נכנס חרב המחרישה ולפיכך הוא מקבל טומאת אהל ואינו אלא אב הטומאה וכבר כתבנו מענין חרב כחלל בראשון של חולין ואני חוכך לומר שלא לומר דין חרב כחלל אלא בחרב שנתאהל עם המת או עליו דוקא אבל לא בקבר וכיוצא בו ושמועה זו בשנתאהל על הקבר אלא שאין הדבר ברור בידי:

דף יז.

ג' הבוצר ענבים לאכילה או למכור בשוק או לעשותם צמוקים אע"פ שיצא משקה מהן לא הוכשרו שהרי אין לו נחת רוח בכך ואפי' היה הכלי טמא שכל שאינו מוכשר מחמת שאין המשקה חשוב להכשיר אין כלי טמא מחשבו והוא שאמרו בתוספתא מכשירין עריבה שירד דלף לתוכה מים הנתזין והצפין בית שמאי אומרי' בכי יותן ובית הלל אומרי' אינם בכי יותן בד"א בטהורה אבל בטמאה דברי הכל בכי יותן דברי ר' מאיר ר' יוסי אומר אחד טהורה ואחד טמאה לב"ה אינו בכי יותן והלכה כר' יוסי ולדעת ב"ה:

היה בוצר לגת ר"ל לדרכן הואיל ומן הסתם נוח לו באותו משקה היוצא מהם שהרי לכך הוא עומד הוכשר ואפי' היה אותו משקה הולך לאיבוד מ"מ רוב בוצרים בקופות מזופפות בוצרים וגזרו על כלם בכלל שמנה עשר שהזכרנו משום גזרה שמא יבצרנו בקופות מזופפות ופירשו בה עוד טעם אחר גזירה משום הנושבות ר"ל אשכולות הנושבות זו בזו וכשבא להפרידן נסחט המשקה בסבת הפרדתו עליהם והואיל והוא עושה בידים מכשיר ויש שפירש בו שאף בקפות שאין מזופפות אע"פ שהמשקה הולך לאיבוד מצד שהענבים מתדבקים זה בזה המשקה נשאר עליהם טופח ומכשירן וכן

פירשו בה טעם אחר מפני שפעמים שאדם הולך לכרמו לידע אם הגיעו ענביו לבצור וסוחט אשכול של ענבים לבדוק ומזלפו על הענבים ובוצר לאלתר בעוד שהמשקה טופח עליהם ומ"מ במסיקה ר"ל זתים לא גזרו ולא הוכשרו אפי' במוסקן לבית הבד מפני שאינו משקה אלא מיחל בעלמא ואין כאן ניחא ליה כלל:

דף יז:

ד' גידולי תרומה ר"ל שזרע זרעונים של תרומה בדבר שזרען כלה כגון גרעיני חטה ושעורה ושאר התבואות והקטניות מן הדין פרחה תורת תרומה ממנה ומותרת אף לזרים ומ"מ יראה מסוגיא זו שהן מכח גזרות אלו כתרומה עצמה ולא מגזרת תרומה טהורה ביד ישראל שיחשד לזרעה כדי להפקיע תורת תרומה ממנה שהרי מ"מ בשעת זריעה הוא נעשה גזלן ואם על הגזל אתה חושדו יש לך לחושדו שלא יפריש כלל אלא משום תרומה טמאה ביד כהן שעומדת לשריפה שאינה ראויה לו אף לימי טומאתו ושמא יזרענה להפקיע טומאתה ולעשותה חולין שהכל מופקע מן הדין ממנה ר"ל הן שם טומאה הן שם תרומה ומתוך כך גזרו שתהא בחזקתה לתרומה ולטומאה וכן יראה בשני של פסחים לפי המסקנא שעשו מעלה לתרומה לענין זה ומ"מ גדולי המחברים כתבו שהן כחולין ופקעה מהן שם תרומה ושם טומאה אף לאחר גזרה ולא נשארה הגזרה אלא לאסרן לזרים הא ליאסר אכילתה בטומאה לכהן לא וכן היא בשני של פסחים בתחלת הסוגיא ולא אמרו גדולי תרומה כתרומה אלא לזרים ופירשו גזרת תרומה טמאה ביד כהן שלא ישהנה אצלו לזורעה כדי שתצא לחולין ולדעתם מותר לכהן לאכלם אפי' בטומאה אבל בזורע תרומה טמאה כתבו שאסורה הואיל ואסור' היתה כבר נדחית:

ה' המוציא בפיו וברגליו ובמרפקו ובאזנו בשערו ובאפונדתו פטור שלא הוציא כדרך המוציאין וא"כ מי שהחשיך לו בדרך וכיסו עמו היה מן הדין להתירו לכתחלה בהולכתה הואיל ובכל מקום פטור במקום פסידא גדולה מותר שהרי זה באפונדתו הוא ואע"פ שמ"מ כך דרכו בחול אפשר לשנות ומ"מ חכמים גזרו ליתנה לנכרי ושלא יביאנה בעצמו בשינוי הוצאה ואם אין שם נכרי התירו לו מצד אחר בפרק אחרון להוליכה הוא פחות פחות מארבע אמות ולמדת שהבאה ע"י נכרי קודמת להולכה פחות פחות מד' אמות וכן יראה בפ' אחרון ומגדולי המחברים הקלו בהולכה פחות פחות מד' אמות יתר על הבאה שביד נכרי והוא תימה ושם יתבאר בע"ה:

ו' פתן ז' שמנן ח' יינן וכלם משום חתנות וענין יינם ר"ל סתם יינם ט' בנותיהם פי' אפי' ייחוד שלהם כמו שביארנו במסכת ע"ז זהו מנין שמונה עשר דבר ויש מונין בנות כותיים

וצינור אלא שמונים פת ושמנם כאחת ויש מונין אין קורין ואין פולין בשמנה עשר דבר וכן בנות כותיים וצינור ומונין פת ושמן ויין ובנות כאחת הואיל וכלם מטעם א':

המשנה החמשית בית שמאי אומרי' אין שורין דיו וסממנין וכרשינין אלא כדי שישורו מבעוד יום ובית הלל מתירין אמר הר"ם פי' שורין ידוע ודיו שם לדבר שכותבי' בו ואמרו בכאן שורין דיו ענינו שלא ישרו עירוב סממני הדיו וסם הוא שם העקר אי זה עקר שיהיה ממיני העקרים ובלשון רבים סממנים וכרשינים הכוסמת לפי שבתחלה שורין אותה ואחר כך מאכילין אותה לשורים:

אמר המאירי המשנה החמשית ועניינה בביאור החלק השלישי ר"ל בדברים שהותרה התחלת עשייתן בערב שבת אע"פ שהמלאכה נגמרת בשבת ומתוך שמשניות אלו נקשרות זו בזו נבאר את כלם ביחד והוא שאמר ב"ש אומרים אין שורין דיו וכו' ר"ל שריית העפצים במים להשחירן לכתוב בהן וכן סמנין וכן שריית סמנין ידועים בכל צבע וצבע לצבוע באותן המים וכן כרשינין ר"ל כרשינין קלופים ששורין אותם במים כשהם רכים ונימוחים שם קצת והמים מתעבים בסבתם ונעשים כמים שעיסה או קמח בלולים בתוכו ומאכילין לבהמה להשמינה ויש מפרשים שמתוך שהם קשים מתרככים על ידי שרייה זו ומפרשים הכרשנים קטנית הנקרא ויצא"ש ובכל אלו אוסרים ב"ש לעשותן סמוך לחשיכה ופירשו הטעם בגמ' מפני שהמלאכה נגמרת בשבת ע"י כליו והם סוברים שאדם מצווה על שביתת כליו כשביתת בהמתו והילכך לא יעשה כן אלא אם יש שהות שיגמר הענין מבעוד יום ולמדת שיש לדעת זה שביתת כלים אף במה שאין בו מעשה ובית הלל מתירין שאין להם אזהרה לשביתת כלים ומ"מ לענין שריית דיו יש מפרשים ששניהם סוברים שנתינת מים לדיו היא שרייתו ואין צרך לגבול אחר ואלו שרה בשבת אע"פ שלא גבל ר"ל הגסה בכף חייב חטאת ואם נשרה שיעור שרייתו מבעוד יום מותר אף לב"ש אע"פ שלא נתגבל ואם גבלו אחר שרייתו בשבת אינו חייב חטאת שכבר נעשה הכל ומאחר שהשרייה לבד מחייבת חטאת בשבת נאסר אף סמוך לחשיכה הואיל ושרייה נאסרה בשבת ואלו היה צריך לגבול לא היתה השרייה מחייבת חטאת והיה מותר לשרות אף לב"ש סמוך לחשיכה שלא גזרו אלא במלאכה שאלו עושה בשבת חייב חטאת ואף בזו ב"ה מתירין הואיל וע"י כליו נעשית והלכה כב"ה ומ"מ לב"ש שאלו בגמ' נר וקדרה וגיגית כלומר היאך מדליקין את הנר סמוך לחשיכה והיא דולקת בשבת או מניחין קדרה שאינה מבושלת כל צרכה ומתבשלת כל הלילה וכן שכר בגיגית שהמים עומדים על החטים או השעורים או איזה מין מן המינים שהשכר נעשה מהם והמים צריכין לשהות שם ונמצא כשמשליכן קודם שבת שהמלאכה נגמרת בשבת

ומתרץ אפקורי מפקר להו ופירשו רבים שהוא צריך להפקירן עד שלא יהו קרויים כליו ומפני הצורך התירו לו בכך על ידי הפקר ויש מפרשים שסתמן של אלו הוא שמפקיר מפני שבימים מועטים נפסדים במלאכה זו ואין נקראים כלים:

המשנה הששית בש"א אין נותנין אונין של פשתן לתוך התנור אלא כדי שיהבלו מבעוד יום ולא את הצמר ליורה אלא כדי שיקלוט את העין ובית הלל מתירין אמר הר"ם פי' אונין ערב המטוה שיהבלו בכדי שיעלה מהם הבל ושם האד בלשון חכמי' הבל וכן מנהג מבשלי המטוה להריק התנורים ולהשליך בהם מטוה הפשתים אחר שרייתו במים ואפר ויכסוהו בבגדים עד שיתלבן ויורה קדרת הצבע ואין מודים בזה בית הלל אלא בשני תנאים האחד שתהיה יורה עקורה ולא תהיה תחתיה אש שמא יחתה בגחלים והשני שתהיה היורה טוחה כלומר פיה סתום גזרה שמא יצניע הצבע בשבת פי' לקלוט את העין משיקבל הגוון והענין שיתחיל להצטבע:

אמר המאירי ובאה המשנה הששית אחריה לומר שלדעת ב"ש אין נותנין אונין לתוך תנור וכו' ונתינת אונין ר"ל אגודות של פשתן שמשימין אותם בקדרה ומניחין אותה קדרה מלאה מהם לתוך התנור והפשתן מתלבן וכן צמר ליורה לצבוע אא"כ יש שהות ביום באונין לקבל החום הצריך לכך והוא מה שאמר עד שיהבלו מלשון הבלא ובצמר שיקלוט את העין ר"ל את הצבע וב"ה מתירין הואיל ועל ידי כליו הוא נגמר ומשנה זו לא הוצרכה לדעת ב"ש ולמדה היתה מן הראשונה אלא שבא להשמיענו לב"ה שאין חוששין לחיתוי גחלים והטעם באונין מפני שהרוח קשה להם ונזהר הוא מלגלות ובצמר מפני שפירשוה בעקורה מעל האש ואם מחשש שמא יגיס בה להפך הצמר פירשוה בטוחה ר"ל שפניה טוחות בבצק או בטיט הא אם אינה עקורה וטוחה אף לב"ה אסור כשאינה עקורה שמא יחתה ובעקורה שאינה טוחה שמא יגיס בה והלכה כבית הלל:

המשנה השביעית אין פורסין מצודות חיה ועופות ודגים אלא כדי שיצודו מבעוד יום ובית הלל מתירין אמר הר"ם פי' זה הפירוש מובן בעצמו:

אמר המאירי ובאה המשנה השביעית אחריה להשמיענו לדעת ב"ש שאין פורסין מצודות לחיה ועופות ודגים אלא בכדי שיעור שיצודו מבעוד יום ואף זו לב"ש לא הוצרכה אלא שבא להשמיענו לב"ה שאע"פ שיש כאן מעשה שעל ידי שהמצודה נדה ומתנועעת הפח נקשר והעוף נאחז אין אזהרה לשביתת כלים אף במעשה וכל שפרסן עם השמש מותר ולעולם מה שנצוד בהם אסור כל השבת לחולה או לכל אדם ביום טוב מטעם ספק מוכן וכ"ש בפירס סמוך לחשיכה שהוא ודאי שאינו מוכן ולא באנו בכאן אלא להיתר המלאכה ואע"פ שמ"מ הלכה כב"ה לענין פירוש מיהא צריך לחקור לדעת

בית שמאי מה תועלת בפריסה מבעוד יום ושמא לא יבאו עד השבת ופירשוה במקום שהצידה מצויה שאין הדבר מצוי שלא ליכנס בקרוב וכן יש מפרשים מאחר שיש כאן שני ספקות לקולא והם שמא יבאו לשעתן ואם תמצא לומר באיחורן שמא יתאחרו עד למוצאי שבת הקלו בה אלא שיש כאן עוד מקום עיון והרי אפי' פירס בשבת אין כאן חיוב חטאת הואיל ומאליהן הן באות וכבר ביארנו שאין ב"ש גוזרין אלא בדבר שיש בו בשבת חיוב חטאת יראה שמאחר שאפשר שלא תוחל המלאכה מבערב שבת כלל ותעשה כלה בשבת כגון שלא תכנס עד השבת גוזרין בה:

המשנה השמינית בש"א אין מוכרין לנכרי ואין טוענין עמו ולא מגביהין עליו אלא כדי שיגע למקום קרוב ובית הלל מתירין אמר הר"ם פי' טוענין עמו הגבהת המשא עמו על גבי הבהמה ומגביהין עליו הגבהת המשא על גבו וענין מקום קרוב שיגיע הגוי לביתו ומקום ישיבתו קודם הכנסת השבת ובית הלל אומרי' כדי שיצא מפתח ביתו בלבד:

אמר המאירי ובאה המשנה הח' אחריה ללמד לדעת ב"ש שאין מוכרין חפץ לנכרי ולא טוענין עמו על החמור ולא מגביהין משא על כתיפו בביתו של ישראל עד שיגיע למקום קרוב ר"ל שיהא המקום שרוצה להוליכו שם קרוב עד שיגיע שם מבעוד יום וזו הוצרכה ללמד לדעת ב"ש שהרי גוי בדידיה קא נגע ואין שם כלי של ישראל אלא שהוא אוסר מפני שנראה כמסייעו למלאכת שבת וכל שאסור לעשותו בידים מן התורה אסור לו לגרום שיעשה ואע"פ שסיועו מבעוד יום היה שמא יחשוב הרואה ששלוחו הוא ובשליחותו עושה וב"ה מתירין עם השמש ר"ל שיצא הגוי מן הבית סמוך לשקיעת החמה:

המשנה התשיעית בש"א אין נותנין עורות לעבדן ולא כלים לכובס נכרי אלא כדי שיעשו מבעוד יום ובית הלל מתירין עם השמש רשב"ג אומר נוהגין היינו בית אבא שהיינו נותנין כלים ללבן לכובס נכרי שלשה ימים קודם לשבת ושוין אלו ואלו שטוענין בקורות בית הבד ובעגולי הגת אמר הר"ם פי' עבדן מעבד העורות וכובס הוא מכבס יריעות בגדי פשתן ונקרא בלשון חכמים קצר וגם כן בלשון ערב קצאר פי' הבגדים הלבנים הם צריכין כבוס יותר מן הבגדים הצבועים אבל הבגדים הצבועי' מותר לתתם לכובס ואפי' בערב שבת ואפי' לרשב"ג ואין הלכה כמותו אלא כבית הלל שהתירו לתת אי זה בגד שיהיה לכובס עם השמש ובלבד שיפסוק עמו השכר וקורת בית הבד הוא קורת הבד והענין כי אבן הגת יוריד אותו על הזיתים והן נשחטין ומתמצין כל השבת וגם כן יסבבו החבלים על הענבים הדרוכים כדי שיתמצו ויזובו כל השבת ועגול שם כל דבר עגול אצלם ומותר לעשות כל זה עם חשכה:

אמר המאירי שנאה המשנה התשיעית אחריה ללמד לדעת ב"ש שאין נותני' עורות שלנו לעבדן ולא כלים לכובס ר"ל בגדים אלא כדי שיעשו מבעוד יום מפני שנראה כמסייעו וגורם לו לעשות מלאכה בשבת והוצרכה זו ללמד לדעת ב"ש להודיע שהם מותרים אחר שנתנם מבעוד יום בכדי שיעשו ואם היו מרבים כל כך שהיה צרך להם יום או יומים שיתנם להם כשיעור זה ואע"פ שלא עשה הרי מ"מ לא יראה כשלוחו ואם מפני הכלים לא נאמרה שביתת הכלים אלא בכלים שהמלאכה נעשית בהם אבל אלו הם הם הנפעלים ר"ל שהמלאכה נעשית בגופן של כלים ואין כאן שביתה שהם הם המתכבסים וכן בכלים המתגמרים או המתגפרים ומה שאמר רשב"ג נוהגים היינו ליתן כלי לבן לכובס נכרי שלשה ימים קודם לשבת כב"ש היא ומפני שכלי לבן כבוסם קשה להם וצריך להם שלשה ימים וב"ה מתירים אף באלו אחר שהשמש בעולם ואפילו סמוך לשקיעתו שהרי בדידיה קא טרח ופירשו בגמ' דוקא בקצץ והלכה כב"ה ושוין שטוענין בקורת בית הבד ובעגולי הגת בסמוך לחשיכה אע"פ שהיין או השמן זב בשבת מפני שאלו עשאן בשבת אין בה חיוב חטאת ואע"פ שהסחיטה אב מלאכה לא נאמר כן אלא בשלא נתרסקו מבעוד יום שהוא מפרק ומוציא דבר מתוך מה שהוא גדל בו והוא תולדת דש אבל אלו דרכן לרסקם תחלה זתים בריחים וענבים בדריכה ואח"כ נותנים את הקורה ואת העגול עליהן:

המשנה העשירית אין צולין בשר בצל וביצה אלא כדי שיצולו מבעוד יום אין נותנין את הפת לתנור עם חשיכה ולא חררה על גבי גחלים אלא כדי שיקרמו פניה ר' אליעזר בן יעקב אומר כדי שיקרום התחתון שלה אמר הר"ם פי' חררה חלה פי' קרמו פניה כלומר שקרמו וקפאו פני החררה שהם כלפי אויר התנור ור' אליעזר סבר כי אפי' לא נשאר מן היום אלא כדי שיקרמו פניה הדבקים בחרס התנור שהם קופאים קודם מן הפנים שהם כלפי אויר התנור ואין הלכה כר' אליעזר ואמרו כדי שיצולו בכדי שיהיו ראויים לאכילה ואע"פ שלא נשלם בישולם:

אמר המאירי ובאה המשנה העשירית לדברי הכל לומר שאין צולין בשר בצל וביצה אלא כדי שיצולו מבעוד יום ומפרש בגמ' כדי שיצולו כמאכל בן דרוסאי והוא עד שליש הבישול שאין לגזור לחיתוי גחלים אחר שהגיע לצליה בשיעור זה שבלא חיתוי ימהר להגמר צלייתו וראוי לאכלה בלילה הא פחות מכאן אסור מחשש חיתוי ובבישול הואיל ואין הבישול ממהר כל כך אין שוהין על כירה שאין גרופה וקטומה אלא חמין שהוחמו כל צרכן או תבשיל שבשל כל צרכו הואיל ובישולו מתאחר יבא לידי חיתוי וכן הלכה אין נותנין את הפת בתנור וחררה על הגחלים אלא שיהא שהות ביום בכדי שיקרמו פניה

ר"ל העליונים ובשיעור זה מיהא מותר אע"פ שלא יקרם התחתון שהוא מתאחר בקירומו מפני שהלחות מצנן את דופן התנור שהפת רדוי בה שמאחר שהרבה אוכלין כמותה אין כאן חשש חיתוי ור' אליעזר מחמיר אא"כ בכדי שיקרום התחתון ויש מפרשים שקרימת התחתון הוא קולא והביאוה מן הירושלמי ולא יראה כן ומ"מ הלכה כר' אליעזר ובגמרא יתבארו בה קצת דברים בע"ה:

המשנה האחת עשרה משלשלין את הפסח בתנור עם חשכה ומאחיזין את האור במדורת בית המוקד ובגבולין צריך שתצית את האור ברובן ר' יהודה אומר אף בפחמין כל שהן אמר הר"ם פי' משלשלין תולין עם חשכה כשיחול ארבעה עשר בניסן ערב שבת ולא נגזור שמא יחתה בגחלים כדי למהר הבשול כי בני חבורה זריזים הם ופי' מאחיזין את האור מדליקין או מבערין והעקר מאחיזין את האור ומדורה כמו מוקדה או יקד ובית המוקד מפורש במסכת תמיד והיא לשכה שהיו קורין אותה בית המוקד והיתה שם מדורת אש בוערת תמיד ולפיכך נקראת אותה לשכה בית המוקד והצורך אליה כי ידוע בקבלה שאי אפשר בלי הבערת אש על המזבח בכל יום ואע"פ שהיה שם אש מן השמים והוא אמרם מצוה להביא אש מן ההדיוט והתירו להדליק האש בראשי העצי' באותה מדורה עם חשכה ולא נחוש שישלח ידו לדחות את העצים לגבי האש כדי שתגמר הבערתן כיון שנכנסה שבת ולא נגמרה הבערתן לפי שהכהני' זריזין הם אבל בשאר מקומות אין עושין מדורה אלא בכדי שיצת האור ברובן וכן אמרו כדי שיוצת האור ברובן ויודע זה כשתהא שלהבת עולה מאליה מבלי סיוע ונפיחה והבאת עצי' דקים תחתיה ואין הלכה כר' יהודה שאמר שיאחז האש בראשי הפחמין עם חשיכה ואינו צריך לרובן:

אמר המאירי ובאה המשנה הי"א לדברי הכל לומר שמשלשלין את הפסח לתנור ר"ל תחוב בשפוד ותלוי באמצע אויר התנור שגחלין מפה ומפה בסמוך לשקיעת החמה שלא יגיע לשליש הבישול עד שקדש היום שמאחר שאין פסחים אלא בחבורה בני חבורה זריזים הם ומאחיזין את האור ר"ל מאחיזין את האור במדורת בית המוקד והוא לשכה שבמקדש שבה הכהנים מתחממין במדורת אש הניסקת לשם מצד שהולכין יחפים על הרצפה שהרצפה כלי שרת ואין דבר ראוי להיות חוצץ בינה לבין הרגלים כדין כלי שרת בינו ובין היד ואמר שמאחיזין האור מעט בעצים ומתבערת משתחשך ואין חוששין אחר שלא נעשו העצים גחלים שיבאו לידי חיתוי שהכהנים זריזין הם אבל בגבולין צריך שיאחוז האור ברובן ר"ל ברוב כל בקעת ובקעת בעביה מתוכה ובהקיפה מבחוץ ור' יהודה מיקל בגבולין באש של פחם שיאחיזו בה האור מעט עם השמש ויתבער משתחשך שאין חיתוי צריך בה וכן הלכה:

זהו ביאור משניות אלו ופסק שבהם ודברים שנכנסו תחתיהן בגמ' להשלמת ביאור ענינים אלו עם שאר דברים שנתגלגלו בה אלו הן:

דף יח.

זה שביארנו במשנה שכלם סוברים שנתינת מים לדיו זו היא שרייתו כך יראה ממה ששאלו כאן מאן תנא נתינת מים וכו' כלומר שאלמלא כן לא היו ב"ש אוסרין ואלמלא שב"ה מודים בה לא הוצרכנו לבא בה מטעם שאין צווי לשביתת כלים ומ"מ יש מפרשים שלא נשאלה אלא לב"ש אבל לב"ה נתינת מים אינה שרייה לחייב חטאת אף בשבת והוא ג"כ טעם היתר לב"ה שאינה שרייה ושאין שביתה לכלים והוא שפסקו גדולי הפוסקים כר' יוסי בר יהודה שהועמדה משנתנו שלא כמותו ומ"מ אף לדעת זה נתינת המים אסורה אלא שאין חייבין עליה חטאת ויראה כדעת ראשון כמו שנבאר בסמוך בע"ה:

הקמח בר גיבול הוא ואע"פ שנתן מים לתוכו אינו חייב עד שיגבל אחד נתן קמח ואחד נתן מים שניהם פטורים שאף האחרון לא לש ולא גבל וכן הדין בעפר האפר אינו בר גיבול ומעתה פסקו גדולי הפוסקים שאפילו גבל פטור שאינו גיבול ויש מחמירים לומר שאינו מחסר גיבול ובנתינת מים לבד חייב וכמסקנא האמורה כאן באחד נותן אפר וכו' שפירשוה בעפר הא באפר מנתינת מים חייב וכן פירשוה גדולי המפרשים ואע"פ שבפרק אחרון התירו נתינת מים למורסן עם אמרם שם שאינו בר גיבול ולדעת זה היה לנו לומר שמנתינת מים חייב יראה שהמורסן דומה לקמח ולא אמרו שאינו בר גיבול לומר שאינו מחסר גיבול אלא שאי אפשר לגבלו וא"כ אף זה נתינת מים שבו אינו כלום ואעפ"כ אם גבלו חייב אבל אפר נתינת מים לבד מחייבת ולדעת זה אף נתינת מים לדיו מחייבת וכמו שפרשנו במשנה וכבר מצאתי לחכמי הדורות סעד לשיטה זו שהם מפרשים בפרק אחרון במה שאמרו ונותנין מים למורסן ושאלו מתניתין מני ר' יוסי בר יהודה היא דתניא אחד נותן קמח וכו' ודילמא עד כאן לא קאמר ר' יוסי אלא בקמח דבר גיבול הוא אבל במורסן דלאו בר גבול הוא אף הוא מודה שנתינת מים היא גבולו ותירץ הא תניא בהדיא אין נותנין מים למורסן דברי רבי ר' יוסי אומר נותנים שבר גבול הוא ומ"מ מה שהתירו לכתחלה כן ובקמח לא התירו אלא שאמרו שאינו חייב מפני שאי אפשר לגבלו כקמח ונמצא מחסר גבול ואין גבולו גבול כ"כ או שמא לצורך תרנגולין התירו וזה שלא אמרו כאן לא ס"ד ממורסן והביאוה מאפר שאינו בר גיבול כלל כמים לדיו ונמצא לדעת זה שכל שהוא מחוסר גבול וגבולו גבול כקמח ועפר אינו חייב בנתינת מים ומ"מ לכתחילה אסור שמא יגבל ומה שאינו מחוסר גבול כלל חייב בנתינת המים

כדיו ואפר שהדיו כשנתנו העפצים שחוקים לתוך המים עם שאר הסמנין הידועים אצלם הושחרו מיד ונעשית המלאכה לגמרי והאפר למה שאדם צריך לו כגון שריקת פי תנור וכיוצא בו משנתנו המים לתוכו הוא ראוי לכך ומה שהוא חסר גבול ואין גבולו גבול כל כך מותר לכתחילה בנתינת מים כגון מורסן וחול וכיוצא בהם והדברים נראים:

ומה שאמרו במסכת יום טוב וקיטמא שרי ומטעם שאינו בר גיבול אפשר לפרש שם מטעם שאינו מתגבל ומתייבש למחרתו ונמצא שזה מכשיר שאי אפשר לו מבערב ויש שפירש שם קיטמא שרי אע"פ שלא ציירו מאתמול:

פותקין מים לגנה ערב שבת עם חשיכה ר"ל עשיית נגר או אמה מן המעין לגינה והגנה מתמלאת והולכת כל היום כלו וכן מניחים מוגמר תחת הכלים ר"ל לבונה ובשמים על האש תחת הבגדים להקליטן ריח בשמים והם מתגמרין והולכין כל השבת וכן מניחין גפרית תחת הכלים ר"ל תחת כלי כסף על האש לעשנן בעשן הגפרית להשחירן לעשות בהם פרחים וצורות שמתוך שחרותן ניכר להם יפה וקורין לה הצורפים ניאילאר ואמר שמניח גפרית זה סמוך לחשיכה והן מתגפרין והולכים כל השבת מניחין קילור על העין ואספלנית על גבי מכה והם מתרפאים והולכים כל השבת כלה ויש שואלין בקילור שיראה מכאן שבשבת מיהא אסור ובפרק שרצים אמרו שורה אדם קילור מבערב שבת ונותן על גבי עיניו בשבת ואיפשר שבכאן התירו אפי' בעמיץ ופתח שהדבר ניכר שלרפואה הוא עושה אבל בלא כן מותר אף בשבת והוא שאמרו שם חזייה דהוה עמיץ ופתח אמר כולי האי לא שרי ואעפ"כ אין נותנין חטים לתוך רחים של מים אלא בכדי שיטחנו מפני שיש בה השמעת קול ופרסום גדול והוא זלזול שבת ויש מתירין אף בזו מדמיון האחרות ולא יראה כן:

דף יח:

לא תמלא אשה את הקדרה עסיסות ותרמוסין והם מיני קטניות שצריכין להתבשל ביותר ותניח לתוך התנור עם חשיכה לכונת מוצאי שבת ואם עשתה אסורים למוצאי שבת בכדי שיעשו וכן לא ימלא נחתום חבית של מים ויניח לתוך התנור ערב שבת עם חשיכה ואם עשה אסורים בכדי שיעשו וכל אלו גזירה שמא יחתה אחר שצריכים בישול גדול כל כך ויש מפרשים באלו שאין צריכים בישול גדול ואע"פ שלא בשלן כלל הרי הן כתבשיל שלא בשל כל צרכו ודעתו עליהן לאלתר ויבא לידי חיתוי:

הואיל וכל מה שאסרנו בזה אינו מפני שהוא נעשה בשבת אלא מצד גזירה שמא יחתה כל שאין בו גזרת חתוי מותר הילכך תבשיל חי ר"ל שלא נתבשל כלל מותר להניחה

על הכירה סמוך לחשיכה שמאחר שהוא חי אין דעתו עליה עד למחר ולא יבא לחתות שאינו צריך למהירות בשולו וכן הדין במבושלת לגמרי ושאין צמוקו יפה לו אבל אם לא נתבשל כל צרכו אסור שמא יבא לחתות להשלים בשולו במהרה וכן הדין במבושל לגמרי אם היה צמוקו יפה לו שמא יחתה כדי לצמקו ובגרוף וקטום מיהא מותר על צדדין ידועים כמו שיתבאר ואם נתן בו חתיכה חיה מותר הרי הוא כאלו היה התבשיל כלו חי:

זה שביארנו בנתבשל קצת ולא כל צרכו והוא שקראו כאן בשיל ולא בשיל יש מפרשים שלא הגיע למאכל בן דרוסאי שכל שהגיע למאכל בן דרוסאי מבשל הוא לגמרי ומותר הוא לשהותו בין בתנור בין בכירה וכן כתבוה גאוני הראשונים ויש מפרשים בשיל ולא בשיל אף כשהגיע למאכל בן דרוסאי עד שיתבשל כל צרכו ואפי' נתבשל כל צרכו אם היה הצמוק יפה לו כמו שכתבנו ואע"פ שאמרו כל שהוא כמאכל בן דרוסאי מותר לשהותו על גבי כירה אע"פ שאינה גרופה וקטומה אין הלכה כן וכן כתבוה גדולי הפוסקים ומ"מ יש פוסקים אותה ודוקא בכירה הא בתנור אסור עד שיתבשל כל צרכו שהתנור חמור אצלם יותר מן הכירה כמו שיתבאר ואע"פ שבצלי אמרו לדברי הכל שכל כדי שיצולו עם השמש כמאכל בן דרוסאי דיו ומותר לשהותו דוקא צלי אבל קדרה בתנור לא וא"ת מה בינה לצלי צלי הואיל ואין מחיצה בינו לבין האור כל שהגיע למאכל בן דרוסאי חתויו קשה לו וכן בחררה מה שאין בתבשיל:

כבר ביארנו במשנה שלא התרנו נתינת צמר ליורה אלא בעקורה וטוחה למדת שאף בעקורה מעל האש יש לחוש בו להגסה ויראה הטעם מפני שהגסה בכלי ראשון כבישול ויש כאן מקום עיון א"כ הקדרה שהעבירה מרתחת היאך מוציאין ממנה בכף והלא מגיס יש מפרשים שלא נאמר אלא בצמר ליורה שדרך הגסתה בכך וצריך להגיס בה תמיד שלא יחרך או שאפשר שהצמר מצטבע בהגסה וכן שהוא מתכוין לכך ר"ל להצטבע יותר בחוזק בהגסתה אבל קדרה אין הגסתה בשול אלא הגסה ראשונה שמערב הכל ומקרב הבישול וקרובי בישולא בישולא הוא אבל שאר הגסות אין בהם משום בישול וזהו שלא חששו בעסיות ותורמוסין אלא משום חתוי ולא משום הגסה וכן שמשהין על כירה קטומה ואין חוששין להגסה ולא עוד אלא שנוהגין בסעודות גדולות להגיס אף על הכירה הואיל ומ"מ הכירה קטומה ולא ראינו מוחה ואין צריך לומר בהגסה אחר שהוסרה מן הכירה שמותרת וכן כתבו שבמבשל כמאכל בן דרוסאי אין בו דין הגסה כלל שלא נאסר מגיס אלא משום מבשל ומשהגיע לכך אין בו משום מבשל וכמו

שאמרו בשמן בפ' כירה שלדעת האומר שאין בו משום בישול מותר לתתו במקום שהיד סולדת בו:

כבר ביארנו במשנה שכל שהרוח קשה לו אינו עשוי לגלותו ואין בו חשש חיתוי מעתה גדי שנתנו לתוך התנור אע"פ שלא טח פי התנור מותר אבל של עז ותיש שאין הרוח קשה להם אם טח מותר לשהותו ואם לא טח אסור ודלעת דינה כגדי ואלמלא כן היינו אוסרין אע"פ שהיא חיה לגמרי מפני שבשולה קל והרי היא כתבשיל שנתבשל אלא שלא נתבשל כל צרכו:

זה שביארנו שהגדי אע"פ שלא טח מותר לשהותו דוקא במנותח אבל בשלם אסור שאין הרוח קשה לו וכן היא מתבארת למטה בסוגית משלשלין את הפסח ודברים אלו כלם בשפוד העומד באויר התנור שאין דרך לחתות עד שיוציאו את הצלי שלא לעפרו וכל שהוצאתו קשה מפני הרוח אין ההוצאה מצויה אבל בשרא אגומרי ודאי אסור שהרי מגולה ועומד הוא וכן שכבר הוא מתעפר לשם אא"כ נצלה כל צורכו או שהגיעה למאכל בן דרוסאי על דעת השיטה שכתבנו וא"ת בשרא אגומרי מ"מ כשנוטלה מבעיר הגחלי' ומחתה בהן על כרחו אפשר שממתין עד שיכבו ויש מפרשים בה שלא על הגחלים ממש אלא סמוך להן והמקום מוכן לחתות אחר שאין שם תנור ולא כירה ויש מתירים אפי' באיל ובלא טיחה שכלם הרוח קשה להם ואין הדברים נראין וכבר הכריעו גדולי הפוסקים כדברינו והן הן הדברים:

ויש מפרשים בסוגיא זו שהגדי אף בלא טיחה מותר מצד שאינו צריך טיחה ואדרבא מתוך רכותו יתחרך בחיתויו אבל עז ושור וכיוצא בהם אסור שהחיתוי צריך להם ואם טח מותר שאם יגלהו יכנס הרוח ויתקשה הבשר ויצטנן התנור:

מוכר ישראל חפצו לגוי או משאילו או מלוה לו מעות או נותן לו מתנה אפי' בכלים הראוים למלאכה כל שיצא הגוי עם הכלי או המעות מפתח ביתו של ישראל עם השמש וכן משכיר אדם כליו מערב שבת לגוי ומה שאמרו למטה לא ישכיר אדם כליו לגוי (לא) יראה שלדעת ב"ש היא אמורה וכן נראה דעת גדולי הפוסקים והמחברים ומ"מ יש מפרשים שלא הותר במכירה ושאלה בכדי שיצא מפתח ביתו אלא בחפץ שאין אדם עושה בו מלאכה והוא שאמרו בבריתא זו חפצו שהחפץ הוא מונח על כלי שאין עושין בו מלאכה אבל כלי שעושין בו מלאכה אסור אלא בכדי שיגיע לביתו ובשכירות כל ערב שבת אסור וכמו שאמרו בסמוך לא ישכיר אדם כליו לגוי בערב שבת ובד' ובחמשי מותר ומפרשים שהיא אמורה אף לב"ה שאלו לב"ש אף בשאלה היה ראוי לאסור כל ערב שבת שהרי שאלה ושכירות אינן קונין ונמצאו כליו עושין בשבת ולא עוד אלא אף בד'

ובה' יאסר אלא ב"ה היא ושאלה שאין כאן הנאה מותר בכדי שיגיע לביתו שאינו נראה כמסייעו למלאכת שבת ובשכירות אסור כל ערב שבת שמא יראוהו נוטל שכרו לערב ויראה כמסייע ויש מפרשים שאף בכלים של מלאכה משאיל בכדי שיצא מפתח ביתו ושכירות הוא שאסור שסתם שוכר ערב שבת למחרתו הוא שוכר והרי נוטל שכר שבת אפילו השכיר לשבוע או לחדש הואיל ובשבת מתחיל אין זו הבלעה הא בחמשי מותר שהרי הבלעה היא ושכר שבת מותר ליטלו בהבלעה ובשכירות בהמה ודאי אסור כמו שכתבנו בראשון של ע"ז ויש מתירין להשכירה ברביעי מפני שהם סוברים ששמועה זו ר"ל לא ישכיר אדם כליו לדעת ב"ש אמורה שיש לו איסור בשביתת כלים ואעפ"כ הוא מתירה ברביעי וחמשי ובהמה לב"ה ככלים לב"ש ומשכירה ברביעי ונוטל שכר שבת בהבלעה ואין מחלקין בין לשון חפצו לכליו ולימד בשמועה ראשונה שאף שאלה אסורה אלא בכדי שיגיע לביתו ולימד בשניה שברביעי מותר אף בשכירות ולא יראה כן שהבהמה מ"מ החמירו בה אף במכירה משום שאלה ושכירות מה שלא החמירו כן בכלים ומ"מ יש מתירים בשיתנה עמו על מנת לשבות ואם אינו שובת הרי הוא אונס ומעביר על דעתו ומתירין בזו אף בערב שבת כל שיצא מן העיר בכדי שיגיע למקום קרוב ויש מתירים בשיפקירנה ואין הדבר נראה שאם אמרו במקום שאי אפשר יאמרו בזו שאפשר לו שלא להשכירה ועוד שמתוך שדמיה יקרים אינו גומר הפקרה ואף בתנאי שביתה יש אומרים שאם עבר הגוי על תנאו השכר אסור ולאחר מיהא מותר כמעשה שבת ויש נוהגי' ליטלו ולהפרישו לצדקה:

לענין חמץ קודם זמנו התבאר במקומו שכל שעה שאוכל מוכרו לגוים הן חמץ בעין הן על ידי תערובת ומ"מ דוקא כשהוא או תערובתו ניכרין אבל כל שאין חמוץ ניכר בו אסור כמו שהתבאר במקומו במעשה ההיא ארבא דטבעא בחישתא:

דף יט.

נותנין מזונות לכלב בחצר ואם נטלן ויצא אין נזקקין לו וכן נותנין מזונות לגוי בחצר ואם נטלן ויצא אין נזקקין לו ומ"מ אם שאלן בפירוש להוליכן לביתו אסור אלא נותנין לו סתם ושמא תאמר גוים מיהא ניחא שהרי יש צד מצוה בפרנסתן אלא כלב מה בינו לחזיר שאמרו בפ' אחרון שאין נותנים לפניו מזונות פירשו שם מפני שהכלב מזונותם עליך מה שאין כן בחזיר ויראה שאף בכלב שאינו שלנו מותר וכן ראיתי לגאון שפירש מזונותן עליך מדכתיב לכלב תשליכון ואי נמי בשכר לא יחרץ כלב לשונו:

כל מי שרוצה לשלוח אגרות ביד גוי אם קצץ לו דמים על הולכתו אין זה כמי שמתנה לילך בשבת אלא כמתנה להוליך ודומה לקבולת ומותר כל שיצא מפתח ביתו עם השמש ואם לא קצץ אסור ואם היה דואר קבוע בעיר ר"ל ממונה לכל השלוחים שכל הכתבים באים אליו והוא מריצן ביד שלוחיו אפי' לא קצץ מותר בכדי שיגיע לבית הסמוך לחומה שאין כאן פרט להזכרת הולכה בשבת אלא הוא משלחה לרצונו ולמדת שאסור להתנות עמו לילך בשבת אפי' קצץ אלא שישכור בסתם:

יש שואלין בקצת דברים שהתרנו בסוגיא זו בהרבה דברים שהתרנו עם השמש אע"פ שהדבר ברור שהם נעשים בשבת ומטעם בדידיה קא טרח כגון כלים לכובס והלא מ"מ בשביל ישראל נעשה בשבת ובהדלקת נר ועשיית כבש אמרו שאם לעצמו משתמש בו ישראל ואם בשביל ישראל אסור ותירצו הגאונים שכל אלו שאנו אוסרים אם נעשו בשביל ישראל הם דברים שהגוי מכיר שאי אפשר לישראל בלא אותו ענין בו ביום או למוצאי שבת לאלתר כגון הדלקת הנר ולקוט עשבים לבהמתו וחפירת קבר ועשיית ארון שהוא חושש לנוול המת אבל כלים לכובס ועורות לעבדן הגוי יודע שאין צורך לישראל כל כך לשבת שאלו כן מערב שבת היה רוצה בהם שיכנס עמהן לשבת וכמו שאמרו מתעטף ואומר באי כלה והילכך מותר להשתמש בהם אף בשבת ואע"פ שמצד שכרו הוא צריך לעשותן בשבת אין זה אלא להנאת עצמו והרי יכול היה להניחן:

הרי שלא נמסרו כלים לנכרי מערב שבת ולקחם הוא משחשכה או עבד ישראל מסר לו וכבסם בשבת יש אומרי' שאסור ליהנות בהם לעולם וממה שאמרו בחפירת קבר וארון לא יקבור בו עולמית ולא יראה כן שהרי במרחץ אמרו אם רוב ישראל ימתין בכדי שיעשו ואע"פ שלדעת ישראל נתחמם דיו בכדי שיעשו ומכאן כתבו הגאונים שלא אמרו אסור לעולם אלא בדבר שהגוי יודע שהוא צריך לו בשבת או למוצאי שבת לאלתר כגון נר לשבת עצמה או קבר וארון למוצאי שבת לאלתר אבל מה שיודע בו שהוא צריך לו אבל לא לאלתר כגון מרחץ ובגדים דיו בכדי שיעשו:

אין מפליגין בספינה פחות משלשה ימים קודם השבת בד"א לדבר הרשות אבל לדבר מצוה מותר ובלבד בשיפסוק ע"מ לשבות ומשפסק כן מותר אע"פ שאינו שובת ויש פוסקים שאינו צריך להתנות מפני שלדעתם הלכה כרשב"ג ואע"פ שאמרו הלכה כר' מחבירו לא נאמר כן במקום אביו ומצור לצידן הואיל ובו ביום יכולין לחזור מותר אף בערב שבת:

שמועה זו נתבלבלו המפרשים בענינה וכ"ש ממה שראו שלא נמנעו מעולם להפליג בים אף בערב שבת ולא נשמע להם מי שימחה בדבר ומתוך כך פירשוה גאוני הראשונים

בספינה גוששת ושאין במים עשרה טפחים ומשום איסור תחומין ואע"פ שלשון הפלגה מורה לשון פלג מים עמוקים הם פירשוהו לשון הפרשה כמו המפרש והיוצא בשיירא הא כל שהוא למעלה מעשרה מותר וגדולי הפוסקים כתבוה בהלכותיהם אלא שחזרו בהם והקשו עליהם שא"כ אף לעולם אסור אא"כ על מנת לשבות וכן מה ענין להתיר למצוה ועוד שהרי סתם ספינה אמרו וגדולה מיהא אינה מהלכת ברקק ועוד שהרי בתלמוד המערב כתבו בשמועה זו בפירוש אין מפליגין בים הגדול וכן במדרש ר' תנחומא בפרשת שלח לך שאלו מהו לפרוש לים הגדול שלשה ימים קודם לשבת עד שמתוך כך פירשוה גדולי הפוסקים בחזרותיהם משום עונג שבת שכל שלשה ימים מתוך שהדבר חדש להם התנועה הסבובית מקפת פאת ראשם ומעוררת להם דברים המצערים ומשם ואילך כיון דדש דש ולדעת זה כל סמוך שלשה לדבר הרשות אסור ולדבר מצוה מותר מטעם עוסק במצוה אלא שיש ללמוד ממנה היתר למי שהורגל בכך או שמא בזמנים אלו לכל שהספנים בקיאים בה הרבה ואין כאן צער כל כך ומגדולי המגיהים על דבריהם פירשוה מפני שכמה פעמים באים בה לידי סכנה וצריכים לעשות מלאכה לפקוח נפש והרי זה כמתנה לדחות את השבת וכן אצלם הטעם למה שאסרו לצור על עיירות של גוים שכל אלו מקום סכנה הם וכן הדין אצלם להפריש במדברות ובשאר מקומות של סכנה וראשונם של גאונים היה בא עליה מטעם שט ואין חלוק אצלו בין שט בידו ובגופו בין על חבית של שייטין והוא הדין לספינה וחוץ מכבודם ישתקע הדבר שאם כן לעולם אסור וספינה ודאי אדם נח בתוכה ואין בה סרך שיטה כלל ובתוספות פירשוה מפני שאסור לעבור את המים במעבורת אף בתוך התחום שמא יסייע ועושה דרך חול וקצת ראיה לדבריהם בפרק תולין אלא שאין בה הכרח ומהם שפירשוה מפני שיוצא חוץ לתחום:

ובקצת תוספות מצאתי שברייתא זו לא נאמרה אלא לב"ש שאמרו אין שורין דיו וכרשינין אלא כדי שישורו מבעוד יום וכן הרבה והלכה כב"ה שמתירים בכלם עם השמש והולכים ונעשים כל השבת כלה מאליהם ואף בזו הואיל ונכנס עם השמש הרי הספינה מאליה היא הולכת או על ידי הגוי:

וגדולי הדורות שלפנינו פירשוה בשהספינה של גוים ורוב ההולכים בה ישראל וכל שלשה ימים הם נקראים ערב שבת ושמו מונח עליהם וצריך ליתן לב עליו שלא יבאו לעשות מלאכה בשבת בשבילם הא קודם שלשה אין ליתן לבו על השבת ואחר שהם לשם הם מוכרחים למלאכה שאין הגוי מאמינם לשבות בים ולהמתין רוח רעה לרעתם וכן אין צריכים להכריחו על כך אפי' היה בידם כן שהרי הרוח מצויה בים לבלבל והרי

הוא מקום סכנה ומותר הא ספינה של גוים ויחידים ישראלים נכנסים לתוכה מותר כיון שרובה גוים כל המלאכות נעשות על שמם ומותר אף בערב שבת ומגדולי אחרוניהם משיבים עליהם שהרי מ"מ עושה הוא אף על דעת המיעוט ולא נאמר אדעתא דרובא קא עבדי אלא בשאין הישראל שם ומ"מ אפשר שבטל הוא במיעוטו ואין משגיחין להוליך הספינה בשבילו כלל ואע"פ שבפרק תולין אסרו לעבור במעבורת הואיל וצריך לפרוע עכשיו בפרט הרי משגיח בו כאחד מן האחרים ומ"מ אף הם כתבו מטעם זה שמפליגין אף בשבת עצמו וכן המנהג אלא שכל שדעתו להפליג בשבת נכנס בו מערב שבת ומסדר שם שולחן ונר ומקדש שם לקנות שביתה ולא לאיסור הפלגה שמאחר שהמלאכות לשם הגוים הם עשויות מותר לכתחילה אלא הואיל והספינה עומדת לצאת חוץ לתחום אם לא קנה שם שביתה יהא אסור לו לזוז בתוך הספינה מתוך ארבע אמות שלו הואיל ולא שבת באויר מחיצות מבעוד יום ואע"פ שבעירובין התירו אף בדיר וסהר שלא שבת באויר מחיצות טעם הדבר מפני שהגוים נתנוהו והוא אנוס אבל זה שנכנס לדעת אסור וכשנכנס נעשה מערב ברגליו וקונה שביתה והרי כלה אצלו כד' אמות ויש חולקים בקצת דברים ובמסכת עירובין יתרחבו בה הדברים בע"ה:

במסכת סוכה התבאר שאסור להלך בערבי שבתות יותר משלש פרסאות ולא סוף דבר כשהולך למקום אחר שהדבר קרוב שלא למצוא שם הכנתו לשבת אלא אפי' חוזר לביתו שמא מתוך שאינו לשם אין משתדלין בהכנה כל כך והוא שאמרו שם אמר רב כהנא בדידי הוה עובדא ואפי' כסא דהרסנא לא אשכחי ומ"מ אם נודע לו שמכינים בהעדפה נראה שמותר ואין חוששים למקרה או לסיבה ויראה שעל זה נהגו להקל בה:

אין מתחילין לצור על עיירות של גוים פחות משלשה ימים קודם לשבת שאי אפשר בלא חלול שבת ובשיעור זה צריך ליתן לב על השבת ואם התחילו אין מפסיקין שנ' עד רדתה אפי' בשבת ואפי' במלחמת הרשות ואין צריך לומר לדבר מצוה ובמדרש אמרו לא כבש יהושע את יריחו אלא בשבת:

במסכת עירובין התבאר שהגוים שצרו על עיירות ישראל בשבת אין יוצאין עליהם בכלי זיין אלא שסוגרין בפניהם ומשתדלים בשמירה בכל מה שאפשר בד"א שהדבר ברור שבאו על עסקי ממון אבל אם באו על עסקי נפשות או שיש לפקפק בכך יוצאין ומחללין עליהם את השבת ובעיר הסמוכה לספר אפילו לא באו אלא על עסקי תבן וקש מחללין עליהם את השבת:

במקום אחר התבאר שאף שאר עיירות מצוה לצאת לעזרם וכשיצילו את אחיהם מותר להם לחזור למקומם בכלי זינם שלא ימנעו לעתיד וכן בספינה המיטרפת או עיר

שהקיפה נהר בים משתדלין להציל אף בעשיית כמה מלאכות ואפי' לתקן כלי זין ומה שהותר בעניינים אלו מכלל תפלה וזעקה בשבת כבר ביארנוהו במסכת תעניות:

הפירות לענין סחיטתן חלוקים לשלשה מינים יש מהם שרובם עומדות לסחיטה והם זתים וענבים ומהם שעומדות פעמים לסחיטה ופעמים לאוכל והמשקה שלהם מתבקש לפעמים והם תותים ורמונים ואע"פ שאין בהם כונת משקה כזתים וענבים מ"מ לחותם רב וסחיטתם מצויה ומהם שאין סחיטתם מצויה אלא דרך זרות והם תפוחים ופרישין ושאר הפירות ואיסור סחיטתם בשבת או היתרן או איסור כשיצא מהם משקה בשבת או היתרו יתבאר במסכתא זו וכבר ביארנוהו דרך קצרה בראשון של יום טוב אבל לענין מה שהותר להתחיל בו עכשיו מערב שבת להיתר מה שזב ממנו בשבת ביארנו במשנה שהזתים והענבים שנתרסקו טוען בהם קורה סמוך לחשיכה והמשקה זב מהם בשבת ומינין אלו ר"ל זתים וענבים אין צריך למלאכתן ר"ל להוצאת משקה שלהן צריכין שני מלאכות רסוק וסחיטה והותר בטעינת קורה לסחיטתן הואיל וכבר נתרסקו כמו שביארנו אבל השום והבוסר והמלילות דינם כתותים ורמונים לענין סחיטה ואע"פ שאין בהם לחות מ"מ משקה שלהם מתבקש הרבה לטבל בהם כמו שנהוג היום בבוסר לרוב העולם ובשום לקצתם וכן היה נהוג אצלם במלילות והם שבלים שלא בשלו כל צרכן ומרסקין אותן ומטבלים במשקה היוצא מהם ואחר שמשקה שלהם מתבקש דינן כתותים ורימונים ולא כשאר פירות ולהשלמת מלאכתם צריכים שלשה מלאכות אחר שאין בהם כונת משקה והם ריסוק ר"ל הכאה בעלי מעט מעט עד שיתפרדו ויעשו חתיכות ואח"כ דיכה והיא הכאה מדבקת ותמידה בכח עד שיעשה הכל אחד ואח"כ שחיקה והיא סבוב העלי עליהן לגמר מלאכה והיא כעין סחיטה לענבים וזתים ואע"פ שאדם נוהג לסחוט אחריה השחיקה סחיטה גמורה שהמשקה יוצא כולו בתוך המדוכה ואין צריך עוד אלא לברור הפסולת ויש מוציאין שחיקה וגורסין סחיטה מעתה השום והבוסר והמלילות אם נתרסקו ונידוכו מבעוד יום הואיל ואין מחוסרין אלא שחיקה או סחיטה מותר לטעון עליו אבן בסמוך לחשיכה לזוב אף משתחשך על הדרך שביארנו בענבים והוא שאמרו יגמור משתחשך ולא לגמור דוקא ר"ל לשחוק או לסחוט אלא להשתדל להיות נגמר מאליו בשבת ויש אומרים להריק המשקה לכלי אחר ומ"מ יש מפרשים לגמור דוקא אלא שקשה לפרש היאך אמרוה על מה שאמרו מאן תנא דכל דאתי ממילא שפיר דמי שהדבר מוכיח שלא נשנית אלא כדרך משנתינו ומ"מ הם מפרשים מאן תנא וכו' רבי ישמעאל שמתיר לגמור בידים ואלו היה אסור לעשות בידים לא היו ב"ש מודים בה שמ"מ הרי נעשית מלאכה בהם בשבת ועל הדרך שהיו חולקין

במצודות חיה ועוף הואיל וזיבת המשקה כלה אפשר ליעשות בשבת כמו שביארנו במשנה במצודות אע"פ שלא היה בה חיוב חטאת והדברים נראין ואף גדולי המחברים פירשוה בפירושי המשנה בשני של עדויות שאם נתרצצו מערב שבת להוציא לחותם שמשלים מדוכתם בידיו בשבת ומ"מ למדנו דוקא במחוסרים שחיקה או סחיטה לבד כגון שנתרסקו ונדוכו ושמא תאמר והיאך אתה מפרשה לדעת זה בשנתרסקו ונדוכו והלא משנתינו בענבים וזתים בנתרסקו לבד והיה לך להתיר בנתרסקו לבד והראיה שהרי ר' אלעזר העמיד משנתינו כר' אליעזר שאמר בחלות דבש שריסקן מערב שבת ויצא הדבש מעצמו שמותר ושאלו לו מפני מה לא העמידה כר' ישמעאל שאמר בשום ובוסר יגמור על הדרך שהעמידה ר' יוסי בר חנינא והשיב מפני שכבר הודיע ר' יוחנן שר' ישמעאל לא התיר אלא במחוסר שחיקה או סחיטה הא במחוסר דיכה לא ומשנתנו התירו אף במחוסר סחיטה שהיא במקום דיכה וא"כ אחר שאתה פוסק כר' יוסי בר חנינא להעמיד משנתנו כר' ישמעאל היית צריך להתיר שום ובוסר אחר ריסוק לבד תדע שדבר זה בלבל הרבה מפרשים בשמועה זו ולא עוד אלא שתמהו על גדולי הפוסקים שהביאו דברי ר' יוסי בר חנינא ודברי ר' יוחנן ולדעתם הם סותרות זו את זו ומ"מ תדע שאף ר' יוסי בר חנינא מודה שלא התיר ר' ישמעאל בשום ובוסר אלא במחוסרים שחיקה או סחיטה ולא נחלקו אלא שר' אלעזר נמנע מלהעמידה כרבי ישמעאל שהיה אומר שהשום והבוסר לא הותרו אלא אחר ריסוק ודיכה ומשנתנו מתרת בזתים וענבים אחר ריסוק לבד ומתוך כך הביאה משמועת חלות שריסקן וסחיטתן באה אחר הריסוק כדרך משנתנו ומ"מ ר' יוסי בר חנינא סובר שהסחיטה שאחר ריסוק לענבים כסחיטה שאחר ריסוק ודיכה בשום ובוסר שזו מלאכה אחרונה לזה וזו מלאכה אחרונה לזה כמו שהקדמנו והיא היא שהביאה גדולי הפוסקים להביא את שתיהם והדברים ברורים ומ"מ בבוסר לתוך הקדרה מיהא מותר לסחטו כמו שיתבאר ומגדולי המגיהים היו מתירים בשום ובוסר אף במחוסרים דיכה כדעת שלהם בביאור דבריו של ר' יוסי בר חנינא שהלכה כרבי ישמעאל על כל פנים ממה שאמרו הורה ר' חנינא כר' ישמעאל והם מפרשים דבריו אף במחסרים דיכה כדמיון משנתנו ואין דבריהם נראין:

דף יט:

כבר ביארנו במסכת יום טוב שכל מוקצה מחמת הכנה מותר בשבת ואסור ביום טוב מעתה שמן של בדדין ר"ל היוצא מתחת הקורה ומחצלאות ר"ל מחצלאות המוקצות לבית הבד וכן כרכי דזוגי ר"ל מחצלאות הכרוכות ומונחות לסחורה ועומדות קשורות

שתים שתים ויש מפרשים אותן שמשואות הבגדים שמוליכין לסחורה מכסות בהם וכן עז העומדת לחלבה ורחל לגיזתה ותרנגולת לביצתה ותמרי דעיסקא ושאר פירות העומדים לסחורה ושוורים העומדים לחרישה וכן כל כיוצא באלו בשבת מותרין כלם בטלטול והראוי מהם לאכילה לאכילה אבל ביום טוב אסור ואע"פ שנחלקו בה רב ושמואל והיה רב אוסר אפי' בשבת והיה לנו לומר הלכתא כרב באיסורי כבר אמרו שרב המנונא סובר כר' שמעון ואע"פ שנדה תלמיד אחד על שהורה במקום אחד כר' שמעון כבר אמרו באתריה דרב לא הוה ליה למעבד הכי כלומר שלא עשו כן אלא לכבודו של רב ובמקומו:

מצילין סל מלא ככרות מן הדליקה אע"פ שיש בו שיעור מאה סעודות ודוקא בבא להציל הכל בכלי אחד אבל אם בא לקפל ר"ל להצילו בשנים ושלשה כלים ולקפל אח"כ אותם הכלים עם אוכלים שבתוכם לתוך הטלית כדי להוציא הכל ביחד ר"ל הכלים והאוכלים אסור אא"כ כשיעור שלש סעודות ובמקומות שבמסכתא זו יתבאר עקר הענין:

דף כ.

כל תבשיל שהוא מבושל ביד ישראל כשיעור הראוי לבן דרוסאי אע"פ שנגמר אח"כ על ידי גוי מותר ואין בו משום בשולי גוים ושמא תאמר והלא דיו בחתוי גחלים ומה הוצרך ללמד בהגיע לשיעור בן דרוסאי ע"י ישראל פירשוה במסכת ע"ז כשנטלה תרומתו מן האש וגוי החזירה שאם לא הגיע לשליש לא נקרא זה בישול כלל והרי כל בשולה ביד גוי וצריך לחתות אח"כ ושם יתבאר עקר הענין בע"ה:

זה שביארנו במשנה שנותנים פת לתנור וחררה על גבי גחלים ובלבד שיקרמו פניה המדובקים בתנור יש שואלים בה ואם לשבת הוא רוצה בה היאך נוטלה והרי רדיית הפת שבות וכ"ש נטילת חררה שהוא נוגע בגחלים עד שיש מפרשים בחררה שממתין עד שיכבו הגחלים או שנוטלה בכוש או בסכין וברדיה שממתין עד למחר שיפול הפת מאליו ויש שואלים בה וא"כ אף בפחות משיעור זה יהא מותר שהרי זה כתבשיל חי שאיסור רדייתו מונעתו מליקרב שם ואין זה כלום שאיסור רדייה הואיל והותר מקצתו למי ששכח פת בתנור ובשינוי כמו שיתבאר במסכתא זו קל הוא בעיניו ויבא להקל בו ויש מפרשים מכח משנה זו שאף במזיד מדביק בשיעור זה ורודה על ידי שינוי שיעור שלש סעודות ולא נאמר שם שכח אלא לריבותא שאפילו בשכח אין מתירים לו רדייה אלא לשלש סעודות ובשינוי ולא עוד אלא שלדבריהם המזיד הוא קל יותר משכח שהמזיד שעות היום אנסוהו וחשב שעדיין שהות ביום ומה לו לעשות אבל זה

שכבר הדביק מבעוד יום והיה לו שהות ביום לרדות היה לנו לקונסו ולומר שאף זה אסור בשלש סעודות ועיקר הדברים בשיטה זו בשאין לו מה יאכל ואף במזיד התירו לו בשיעור זה ליתן ולרדות בשבת מזון שלש סעודות:

אברים ופדרים של תמידין ומוספין הקרבים בשבת מקטירין אותן בשבת עצמו ואע"פ שזמנן כל הלילה אין ממתינין אותן מפני שמצוה בזמנה עדיף והוא שאמרו במסכת יומא בא וראה כמה חביבה מצוה בשעתה שהרי תמידין ומוספין זמנן כל הלילה ואעפ"כ קרבין בשבת ויש מי שפרשה באברים ופדרים של ערב שבת שנקטרים בשבת וכגון שיפקעו מבעוד יום וכמו שאמרו במסכת יומא שאם משלה בהן האור מותר ואיפשר שעל זו פירשו גדולי הצרפתים להתיר הקטרן כל הלילה:

כבר ביארנו במשנה שבגבולין כל שמבעיר מדורה צריך להבעירה מבעוד יום ברוב עביה של כל בקעת ובקעת וברוב הקיפה ויש פוסקים כל שהוצת כל כך עד שאין צריך לומר עוד הבא עצים דקים להדליק תחתיו כלומר שבמה שהוצת דולק כלו ועל הדרך שאמרו בתורת כהנים לענין מנורה להעלות נר תמיד שתהא שלהבת עולה מאליה אלמא כל שהוא בדרך זה הדלקה הוא ומ"מ בעץ יחידי דוקא רוב עוביו ורוב הקיפו שבשיעור זה נשחת העץ ממלאכת אומן ר"ל שאינו ראוי עוד למלאכה:

דף כ:

קנים אין צריכים רוב הואיל וסמוכות הם זו לזו הולכות הם ודולקות זו עם זו אבל אם אגדן הואיל ואין השלהבת יכולה ליכנס ביניהם צריכים רוב מדורה של גפת ר"ל פסלת זתים ושל גפרית ושל רבב ושל קירא ר"ל שעוה אין צריכים רוב וכן הדין בנפט וזפת וכיוצא בהם וכן הדין בקש וגבבא וכל שהסקו מצוי כגון עצים של בבל שהם עצים דקים ונוחים להיות הדלקה נאחזת בהם ומ"מ המדליק את הפתילה בערב שבת צריך להדליקה ברוב היוצא ולא דיו שיהא מדליק מעט והדליקה מתאחזת:

גרעיני תמרה מתוך שהם מתפזרים צריכים רוב ואם נתנם בחותלות והם כלים העשוים מלולבי הדקל וזרקה שלא במדורה אין צריכין רוב וכן אתה דן בכל הדברים על דמיון מה שהזכרנו:

ונשלם הפרק תהלה לאל:

פרק שני בעזרת הצור:

במה מדליקין וכו' כבר ביארנו בראש המסכתא על אחד מחלקי המסכתא שהוא בא לבאר הדברים שאדם חייב לעשותם בשבת ושקצת זה החלק יתבאר בפרק זה והוא

שהכונה בו לבאר עניני הדלקת הנר בשבת עם כל מה שנגרר אחריה בשלימות ועל זה הצד יחלקו עניני הפרק לארבעה חלקים הראשון לבאר הפתילות והשמנים הראויים להדליק בהם ואותם שאין ראויים לכך ויתגלגל בחלק זה ביאור עניני חנוכה כלם על השלמות השני היאך הוא צריך ליזהר שלא יבא לידי גרמת כבוי השלישי לבאר אם כיבה על איזה צד חייב ועל איזה צד פטור הרביעי לבאר שמצות הדלקה מסורה לנשים אלא שראוי לאנשים להזהיר עליה זהו שורש הפרק אלא שיבאו בו דברים ע"י גלגול כמשפט סוגיית התלמוד על הדרך שקדם:

והמשנה הראשונה אמנם תחל לבאר עניני החלק הראשון והוא שאמר במה מדליקין ובמה אין מדליקין אין מדליקין לא בלכש ולא בחסן ולא בכלך ולא בפתילת האדן ולא בפתילת המדבר ולא בירוקה שעל פני המים לא בזפת ולא בשעוה לא בשמן קיק ולא בשמן שרפה לא באליה ולא בחלב נחום המדי אומר אין מדליקין בחלב מבושל וחכמים אומרים אחד מבושל ואחד שאינו מבושל אין מדליקין בו אמר הר"ם פי' לכש הצמר המתהוה באילן הארז וחסן הפשתים שאינו מנופץ כלך הוא המשי פתילת האידן כמין צמר מתהוה במין ממיני העץ פתילת המדבר עלי עשב שגודלין אותן ומדליקי' בהן ירוקה שעל פני המים כמין צמר שמתהוה בצדי הספינות כשמאריכין ימים במים וכאשר השלים המשפט בפתילות שאסור להדליק בהם בלילי השבת התחיל לזכור השמנים שאסור להדליק בהם בליל שבת זפת ידוע שעוה גם כן ידוע והוא הדונג שמן קיק זירוע עשב שמנים ונקראין בערב אל כר"וע והשמן הזה הוא עב ביותר שמן שרפה הוא שמן תרומה שנטמאת ונקרא כן לפי שאינו מותר באכילה ואינו ראוי אלא לשריפה כאשר ביארנו במסכת תרומות בפרק אחרון וטעם איסור ההדלקה באלו הפתילות לפי שהאש אינו אוחז בהם וכמו כן אלו השמנים אינם נמשכים אחר הפתילה המשכה יפה ולכן יהיה אור הנר חלוש חשוך ויניחנו ויצא וזה אסור לפי שהעקר אצלנו הדלקת נר בשבת מצוה וטעם איסור שמן שרפה הוא ביום טוב שחל להיות ערב שבת והדלקת הנר אינה אלא מבעוד יום נמצא שורף שמן שרפה ביום טוב והוא אסור כי אין מותר לשרוף קדשי' שנתחייבו שרפה משום טומאה או משום דבר אחר ביום טוב לפי שלא התיר השם ית' ביום טוב אלא אכל נפש בלבד ואמ' והנותר ממנו עד בקר באש תשרופו ואמרו בא הכתו' ליתן בקר שני לשריפתו ר"ל שישרף ממחרת יום טוב ולא ביום טוב והלכה כחכמים ולשון התוספתא כל אלו שאמרו אין מדליקין בהם בשבת אבל עושין בהם מדורה בשבת כדי להתחמם כנגדה או כדי להשתמש לאורה בין על גבי קרקע בין על גבי מנורה ולא אסרו אלא לעשות הפתילה לנר:

אמר המאירי במה מדליקין וכו' עיקר הכונה בפסול הפתילות הוא מפני שפתילות אלו שהוא מזכיר לפסול אין האור מתאחז בו כל כך ואין השלהבת עולה בו יפה אלא נפסקת וקופצת והוא הנקרא בלשון תלמוד מסכסכת כלומר שמתעכבת במקום א' וקופצת משם למקום אחר כמו וסכסכתי מצרים במצרים ואינה נחה במקום אחד אם לא יתקנוה ומתוך כך היא צריכה תיקון תמיד וכן פסול השמנים מפני שאלו שהוא מזכיר לפסול הם עבים ומרוב עבים ועכירותם אין הפתילה אפי' הראויה שבהם שואבת יפה הימנו ואינו נמשך אחר הפתילה והוא צריך תמיד להטות ולתקן וכלם בטעם זה חוץ משמן שרפה שטעם שלו מחמת אסור שרפת קדשים ביום טוב כמו שיתבאר וביאר תחלה פסול הפתילות ואח"כ פסול השמנים ואמר על הפתילות שאין מדליקין בלכש ופירשו בגמ' שוכא דארזא ובעמרניתא דאית ביה והוא כמין צמר שיש בין קלפת הארז לעצו ולא בחסן ופירשו בגמ' כיתנא דדיק ולא נפיץ ר"ל שהוא נכתש אלא שאינו מנופץ במסרקות של ברזל ועדין עץ הוא וקשה שאין האור מתאחז בו יפה ואין צריך לומר שאין מדליקין בנעורת של פשתן ולא בכלך ופירשו בגמ' גושקארא וגושקאיא הוא מונח על פסולת הקמח ר"ל פת של סובין במסכת גיטין ואף כאן פירושו פסולת המשי העשוי ככובע והוא בית התולעת שנקרא פוליל שנופצין אותו וטוין אותו ועושין ממנו בגד והוא הדין לפתילה של משי או של בגד העשוי ממנה שאין השלהבת עולה בהן ולא בפתילת האידן ופירשו בגמ' כמין צמר שיש בעץ של ערבה בין קלפתו לעצו ולא בפתילת המדבר ופירשו בגמ' שברא והוא מין עשב ארוך שעושין ממנו פתילות וי"מ שהוא מוחו של גמי שרוב תולדתו במדבר ובאגמים שבהם אלא שנר' שזו כשירה ולא בירוקה שעל פני המים ופירשוה בגמ' אוכמתא דארבי וענינו שהספינה כשמתעכבת הרבה במקום אחד גדל בה ירקרוקית נוטה לשחרות סביב לשוליה ולא הוצרך להזכיר לפסול ירקרוקית הנמצא במקום כנוס המים ונקרא אוכמתא דחריצי שזה נפרך הוא ואין עושין ממנו פתילה וכן לא הוצרך למעט במשנתינו צמר שנכווץ הוא וכל שכן שער שהוא נחרך וכן סיב של דקל ושאר עצים רכים:

ועד כאן דברו בפסול פתילות ונתגלגלו מהם לפסול שמנים ואמר לא בזפת והוא השומן השחור היוצא מעץ שמן הנקרא פיגה ולא בשעוה ר"ל ליתן זפת או שעוה בנר במקום שמן שיהא שלהבת הפתילה מתיכו ושואב ממנו ופי' על אלו בגמ' שלפתילה מותר ופי' רבים שמותר לעשות פתילה מן השעוה או מן הזפת וכן מן החלב ר"ל כעין פתילה בלא בגד ובלא שום דבר ויתננה על גבי הנר ושמן לתוכה וידליק פתילת השעוה וחברותיה ומושכות השמן ודולקות אבל להדליק בנר של שעוה ר"ל פתילות ארוכות של בגד

מכוסות בשעוה כעין שלנו או של חלב או של זפת כיוצא בהן אסור ודבר זה אי אפשר להעמידו שהשעוה אינה דולקת לעולם בדרך זה ונתכת היא וכן חלב המותך אבל בזפת ובחלב שאינו מותך הוא שאפשר לעשות כן וסוגית הגמ' אמרה על השעוה וא"כ על כל פנים אתה מפרשה בנרות שלנו הן של שעוה הן של חלב שמדליקן כדרך שהוא מדליקן בחול וכן אם עשה נרות כיוצא בהן מזפת ולא נאסרו אלא דרך שמן כגון שישים שעוה או זפת בנר שפתילה לתוכו ומכאן סמכו קצת מפרשים להתיר להשתמש בנרות של שעוה בלילי שבת ולחכמי הדורות שלפנינו ראיתי שמוחין בה והרי אנו רואים שצריכות הן להטיה ולמחיטה יותר מכל נרות שבעולם ואף גדולי הפוסקים אסרוה בתשובת שאלה ועיקר הדברים מעתה לפרש בסוגיא זו לפתילה מותר שאם לקח נר ר"ל פתילת הבגד המכוסית בחלב או בשעוה כעין שלנו ונתנה בתוך הנר כעין פתילה ונתן שמן לתוכה מותר שהפתילה שבתוך השעוה דולקת אף מחמת השמן:

ולא בשמן קיק ופרשוהו בגמ' בשלשה פנים מהם שפרשוהו שמן עוף ששמו קיק שאדם נותן חלבו לנר במקום שמן והוא קאת וכן אמרו בירושלמי קאת זה קיק ותרגום ירושלמי של קאת קקא ומהם שפירשוהו משחא דקזא ר"ל שמן העשוי מגרעינין שבצמר גפן ומהם שפירשוהו קקיון ר"ל גרעינין הנולדים בו שעושים מהם שמן ולא בשמן שריפה פי' העומד לשריפה והוא שמן תרומה שנטמאת שתרומה טמאה אינה ראויה אף לכהן טמא ולשרפה קיימא ופירשוה בגמ' ביום טוב שחל להיות בערב שבת ומשום שאין שורפים קדשים ביום טוב והוא שאמר בסמוך אין מדליקין בשמן שריפה ביום טוב שלא חדש דבר אלא שגילה שלא נאמר אלא ביום טוב ומטעם שהזכרנו ולא באליה ר"ל השומן שבה שראוי לאכילה ולא בחלב והוא האסור באכילה ונחום המדי מתיר במבושל וחכמים אומרים אחד מבושל ואחד שאינו מבושל אין מדליקין בו ושאלו בגמ' חכמים היינו תנא קמא ותירץ איכא בינייהו דרב ברונא ולא מסיימי והוא שרב ברונא התיר בחלב מהותך ע"י תערובת שמן כל שהוא כמו שיתבאר ובזו נחלקו הן שתנא קמא מחמיר לומר ולא בחלב אפי' מותך וע"י שמן וחכמים מתירין הן שיהא הדבר בהפך ומ"מ הלכה כרב ברונא וחלב מהותך זה שרב ברונא מתיר גדולי הצרפתים מפרשים שהוא בעצמו חלב מבושל ואין נראה כן שאם כן היה לו לומר חלב מבושל אלא פירושו חלב שהותך ועדין לא נקרש והוא כעין שמן ומבושל הוא שנקרש כבר ולפי' הסוגיא אתה מפרש לדעת זה איכא בינייהו דרב ברונא הן שתאמר לתנא קמא ולא בחלב אפילו מחוי ומותך שהוא עדין בהתיכו וחכמים אומרים אחד מבושל וכו' ר"ל שנקרש הא אם הוא בהתכו עדין מותר הן שתאמר לתנא קמא ולא בחלב ר"ל שהוא עומד קרוש הא אם הוא בהתיכו

מותר וחכמים אוסרין אף במותך ולדעת זה מותך דוקא קודם שנקרש ועל ידי שמן מותר הא נקרש לא ולדעת גדולי הצרפתים אף בנקרש ואין דבריהם נראין:

זה ביאור המשנה וכלה על הצד שביארנוה הלכה היא ודברים שנכנסו תחת משניות אלו בגמ' אלו הן:

השיראין והכלך והסירקין והם מיני בגדי משי ומילת וכן הדין בבגדי צמר גפן כלם פטורים מן הציצית מן התורה שאין לך חייב בציצית מן התורה אלא בגד של צמר ופשתים ומה שאמרו כאן חייבים פירושו מדברי סופרים כמו שיתבאר במקומו:

כבר ביארנו שהשעוה הוא פסולת הדבש וכן העטרן היא פסולת הזפת מעתה מי שמכר לחבירו עטרן או שעוה אינו יכול לומר לו שיערב שם מגוף הזפת או הדבש שאין שמות אלו מונחין כלל אלא על הפסולת וכן כל כיוצא בזה:

דף כא.

כל אלו הפתילות שאמרו אין מדליקין בהם בשבת עושין מהם מדורה להשתמש בה בשבת בין לאורה בתשמיש של התר כגון אכילה וכיוצא בהן בין להתחמם בה שהאחד מדליק את חבירו ועל כל פנים יתאחז האור בכלה והיתר זה בין ע"ג קרקע בין ע"ג מנורה שלא אסרו אלא בפתילה לנר:

כל השמנים שאסרו חכמים להדליק בהם אפילו בתערובת שמן אסור ואע"פ שע"י תערובת נמשכים אחר הפתילה גזירה שמא ידליק בהם בלא תערובת וגדולי המחברים פרשוה שאף ע"י תערובת אין נמשכים ונראה שהם גורסים אמר ליה אין מדליקין מה טעם לפי שאין דולקין ולדעת ראשון גורסים לפי שאין מדליקין כלומר לפי שאין מדליקים בהם בעין ושמא יבא לידי כך וכן שיטת הסוגיא מוכחת ומ"מ חלב מותך וקרבי דגים שנימוחו נותן לתוכן שמן ומדליק ואין כאן גזירה שאין טועי' מחלב או קרבי דגים לשמן ובסמוך ג"כ פירשו הטעם שחלב מותך נמשך הוא אלא שגזרו בו על יד שאינו מותך ובתערובת שמן מותר שאם תאסור נעשית גזירה לגזירה ושמן דגים עצמו מותר הוא לגמרי ואין צריך תערובת:

כרך דבר שמדליקין בו על דבר שאין מדליקין בו אסור להדליק ומ"מ דוקא בשכונתו להדליק על דבר שאינו ראוי אבל אם לא נתכוון אלא להעבות ראש הפתילה להפליג באורה והוא שקראו כאן להקפות מותר וכיצד אתה מכיר דבר זה אם נתנו על פני כלו להדליק הוא ואם לא נתנו אלא בראשו אינו אלא להקפות ויש מפרשין להקפות ר"ל להכביד ראש הפתילה שלא תקפה בתוך השמן לרוב קלותה וכן פתילות שבעששיות

שאדם משים עץ דק לתוכם שלא תכוף קומתם הרי זה כעין להקפות ומותר וגדולי המחברים כתבו בזה שכל להוסיף אורה אסור ולא הותר אלא להקפותה שלא להשתלשל למטה בתוך הנר וכן כתבו שנותנין גרגיר מלח וגריס של פול על פי הנר בערב שבת כדי שתהא דולקת יפה בשבת וכן כיוצא בזה:

כל הפתילות שאסרו בהדלקתם בשבת אין מדליקין בהם במנורה במקדש שנאמר להעלות נר שתהא שלהבת עולה מאליה ולא שתהא עולה ע"י תקון והטיה תמיד ומה שאמרו בגדי כהונה שבלו מפקיעי' אותן ר"ל קורעין אותן ועושים מהם פתילות למקדש לא בשל אבנט שהוא כלאים אלא בשאר בגדים שהם של בוץ שכל בגדי כהן הדיוט של בוץ היו חוץ מן האבנט וזה שאמרו מבלאי מכנסי הכהנים ומהמייניהם היו מפקיעים ובהם היו מדליקים והרי אבנט מיהא כלאים היה של צמר ופשתים וכבר ביארת שכל שכרך דבר שמדליקין עם דבר שאין מדליקין אסור בהדלקה לא נאמרה שמועה זו במנורה אלא בשמחת בית השואבה ובשמנים מיהא לא הוצרכה ללמדה לענין מנורה שהרי שמן זית זך כתיב:

הלכות חנוכה:

כל פתילות ושמנים שאמרו עליהם חכמים שאין מדליקין בהם בשבת מדליקין בהם בחנוכה אפי' בשבת שבה ולמדת מכאן שני דברים א' שממה שהתרת כן בשבת אתה למד שאסור להשתמש לאורה של נר חנוכה שאלו היה מותר להשתמש לאורה לא היית מתיר בהדלקתן של אלו בשבת שהרי היה שם חשש שמא יטה והשני הוא שלמדת שמאחר שהדליק נר חנוכה אם כבתה אין זקוק להדליקה ויצא ידי חובו במה שהדליק שאלמלא כן היאך היית מתיר בהדלקתן של אלו בשבת ונמצאת גורם לכיבויים ואי אתה יכול לחזור ולהדליקן ולא עוד אלא שאף בחול היה אסור שמא יתרשל אחר כבויין וא"כ זו השניה אתה למד אותה בין מהדלקת חול בין מהדלקת שבת ואע"פ שגדולי הפוסקים הביאו את שתיהן מהדלקת שבת סוגיא זו מוכחת להדיא שלא כדבריהם ועוד שאין ללמדה משבת שמ"מ הייתי אומר שבשבת הוא שאין זקוק לה שאף בשל עצמה כן הא בחול זקוק ושמא תאמר לכלם אף על פי שאין זקוק לה היאך מתירין לו לכתחילה לעשות המצוה שלא כראוי מתוך מיעוט הזמן לא חששו שסתם הדברים אינה כבה בשיעור זה:

ממה שכתבנו למדת שנרות של שעוה מותרות לנר חנוכה ומ"מ נויי מצוה הוא לעשות בשמן אחר שהנס היה בשמן והוא שאמרו למטה כל השמנים יפים לנר ושמן זית מן

המובחר ואע"פ שקצת מפרשים פירשוה לענין שבת בתוספות פירשוה לענין חנוכה ומטעם שכתבנו:

זה שביארנו שאסור להשתמש לאורה פירושו בכל תשמיש ואפי' תשמיש של מצוה ותשמיש של קדושה ואפילו לקריאת ספר או לסעודת שבת ובכיוצא באלו ודבר זה יש שפרשוהו משום בזויי מצוה ואף לתשמיש של מצוה וכל שמשתמש ממצוה זו לאורה מראה עצמו כמי שאינה חביבה לו ולא התירו הדלקה מנר לנר אלא מפני שהיא אותה מצוה בעצמה ומה שאמרו למטה אסור להרצות מעות לאורה של נר חנוכה לא הוצרכה אלא מתוך שהוא עיון קל ונעשה מרחוק והייתי סבור להתיר ובא ולמד שאף בזה יש בזוי מצוה וזה שאמר שמואל על דבר זה למטה וכי נר קדושה יש בו שנראה לדבריו שמותר לא חלק אלא בתשמיש זה שהוא קל ואינו נראה כנהנה ממנו וכמיקל בכבוד המצוה ואף בזה השיבו רב יוסף וכי דם קדושה יש בו ואעפ"כ אמרו עליו במה ששפך יכסה שלא יכסנו ברגל שלא יהו מצות בזויות עליו וכן הלכה ומ"מ נראה ששמואל לא היה בא בזה מטעם בזויי מצוה אלא מטעם שיהא הרואה אומר לצרכו הוא שהדליק ואפי' היה שם נר אחר פעמים שאדם מדליק כמה נרות ומתוך כך היה חולק בהרצאת מעות שאין כאן חשש צרכו הואיל ואין אדם מרגיש בתשמישו מתוך שהוא נעשה במהירות ומפני זה תמה וכי נר קדושה יש בו ליאסר בכל הנאה כתפלין וספר תורה ותשמישיהן שאסורין בהנאת תשמיש של חול הא מ"מ מודה הוא באיסור שאר תשמישין ואף בזו השיבו רב יוסף וכי דם קדושה יש בו והרי תשמישי מצוה נזרקין לאחר תשמישן ואעפ"כ בשעת מצותן נוהגין בהן כדבר שבקדושה ליאסר בכל תשמיש של חול שלא לבזות את המצוה והלכה כרב יוסף והיא היא שהביאה גדולי הפוסקים להביא שמועת הרצאת מעות ומכאן אתה אוסרן לכל תשמיש שבעולם ויש באים בה מטעם איסור הנאה וקדושה גמורה הואיל והן זכר לנרות ולשמן היכל הקצהו מדעתו לגמרי והרי הן כנויי סוכה או הדס של מצוה ולא עוד אלא שמפריזים על מדותיהם לאסור בהנאה כל שבהן אף לאחר מצותן אלא אם נשאר שם שמן בראשונה יוסיף עליו בשניה וידליק וכן בכל הלילות ואם נשאר שם כלום באחרונה עושה לו מדורה ושורפו במקומו וכן מנהיגים לכנס כל הפתילות ובלילה אחרונה שורף את כלן ואע"פ שעצי סוכה ונוייה לאחר מצותה מותרים בזו כך היה דעתו אבל נר חנוכה דעתו היה שיכלה הכל ולכך הקצהו שאין הלכה כדברי האומר אדם יושב ומצפה מתי תכבה נרו והרי זה מעתה כמקדישו לשמים וכן אינו דומה לנר שבת שמותר לאחר מצותו שנר שבת אף בשעת איסורו מותר ולא עוד אלא שעיקרו לתשמיש:

ולמדת ענין זה בשלשה דרכים שבאחת אתה אוסר כל תשמישיו מטעם בזוי מצוה ואחר מצותן מותר לגמרי והשנית שאתה אוסר ברוב תשמישין ומתיר במיעוטן כל שאין בהם לרואים חשש צרכו והשלישית מטעם קדושה ואף לאחר מצותה וכל זה אינו מעיקר הדין שהרי אתרוג של מצוה מותר להריח בו ושופר לגמע בו וטלית רשאי להתכסות בה ומאחר שהחמירו בחנוכה בתחלתה יותר מאלו החמירו בה בסופה יותר משאר תשמישי מצוה ואף חידוש הפתילות בכל לילה אינו מן הדין אלא דרך הדור ומדמיון נרות של מקדש ועיקר הדברים לדעתנו כשיטה ראשונה הואיל והוזכרה בגמ' להדיא וכן שהשיבו ממנה על שמואל להעמיד דבריו של רב ואף גדולי הפוסקים ראיתי נוטים בו שכתבו לאיסור הרצאת מעות כדי שלא לטעות בפי' אסור להשתמש לאורה כדעת ראשון להתיר הרצאת מעות וכתבו להיתר בפירוש לשיעורא שאם היתה דולקת עד שיעורה ורצה לכבותה או להשתמש לאורה מותר וקצת גאונים מוסיפין בה דוקא כשנוטלה ממקומה ומ"מ כ"ש שאם הותיר אין הנותר בשריפה ומותר להשתמש בו ואף בתוך חנוכה ואע"פ שיש מפרשים את דבריו דוקא בשדלקה כשיעורה שלא חלה המצוה על הנותר הא כל שכבתה בתוך זמנה לא אין זה כלום שמאחר שפסקת כבתה אין זקוק לה כל שכבתה הרי הוא כמה שנותר אחר שיעורו והדברים ברורים:

ויש שכתבו בענין הרצאת מעות דברים זרים אין צרך לכתבן וכן יש מתירין בתשמיש של מצוה ואינו כלום שא"כ לא היינו מתירים בשמנים ופתילות שהוזכרו מ"מ יש שואלים ואף לדעת האומר משום קדושה היאך נאסרה תשמיש אורה והרי אמרו אשה בוררת חטים לאור בית השואבה והרי אותה אורה בפתילות בלאי בגדי כהונה ואם נפשך לפרש בה ולומר יכולה היתה לברור ולא שבוררת ולא בא אלא ללמדנו רוב האורה והרי בתלמוד המערב הקשו עליה וכי יכולה היתה לברור בלא מעילה עד שתרצו קול ומראה וריח אין בהם מעילה ומ"מ לא יפה שאלו שהרי בשני של פסחים אמרו מעילה הוא דלית בהו הא איסורא אית בהו ובשמחת השואבה הקלו להרבות בשמחה והרי עיקר האורה להאיר להם היתה לילך לשילוח לשאוב:

דף כא:

אחר שכתבנו שאם כבתה אין זקוק לה מהו שאמרו מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק שמשמען של דברים שאם כבתה ידליק אינו כן אלא שאם לא הדליק עד שיעור זה מדליק ולאחר מכן לא יצא ידי זמן הדלקתה מפני שהנר צריך להתפרסם לעוברי דרכים והרי כלו והוא שפירשו בה עד דכליא רגלא דתרמודאי ר"ל הנושאים

עצים שהם המעריבים יותר והם מתעכבים עד חצי שעה אחת אחר שקיעת החמה ואחר זמן זה כבר כלה רגל כל אדם מרשות הרבים ואינו יוצא ידי חובת הדלקה בזמנה וגדולי המחברים כתבו בה שאינו מדליק כלל ויש אומרים שמדליק שלא בברכה ופי' עוד בגמ' אי נמי לשיעורא וכבר כתבנו מה שפי' בה גדולי הפוסקים ומ"מ שאר מפרשים כתבו שצריך ליתן שמן בנר בכדי שיעור זה וכן עיקר שאם כפי' גדולי הפוסקים אחר שאתה מתיר בה תשמיש אורה היאך מדליק בפתילות ושמנים שהוזכרו ושמא ישתמש בהם לאחר שיעורה ויטה ומ"מ יש לתרץ שלא אמרו מדליקין אלא לשיעור מצות חנוכה ומ"מ לענין מה שאמרנו שלא יצא אחר זמן זה ידי הדלקה בזמנה יראה לגדולי הדורות שלפנינו שלא נאמר אלא לאותם הזמנים שהיו מדליקים מבחוץ וצריך היכר לעוברי דרכים אבל בזמן הזה הואיל ואין אנו צריכים אלא להיכר בני הבית ידליק מתי שירצה וגדולי הצרפתים התירוהו אפי' עד שיעלה עמוד השחר וכן נוהגים שם בני ישיבה להדליק אחר שעומדים מבית המדרש ומ"מ קודם שקיעת החמה לא שהרי היא כשרגא בטיהרא ואין בה פרסום נס ומ"מ בשבת שאי אפשר להדליק אלא קודם שקיעה שהרי משתשקע עד שיראו ג' כוכבים בנוניים הוא בין השמשות כמו שיתבאר על כל פנים מדליקין בכדי שישלים הדלקתן עם שקיעתה או סמוך לזה וכלל גדול אמרו היכא דלא אפשר שאני:

אחר שביארנו שמצות נר חנוכה חצי שעה יש אומרים ששיעור נתינת שמן לנר הוא שמינית ביצה ולמדת ממקדש שהיו דולקות כל הלילה בחצי לוג שהן שלש בצים נמצאת ביצה לארבע שעות שהוא שמינית לחצי שעה ולא עוד אלא ששיעור זה ניתן בהם אף ללילות ארוכות שבכל השנה שיש בהם יותר מי"ב שעות ונמצא שאף שיעור כזה לחצי שעה אינו צריך ומ"מ אם הוסיף מוסיפין לו:

מצות חנוכה נר איש וביתו כלומר שידליק נר אחד בכל לילה ולילה בלא תוספת והמהדרין במצוה נר לכל אחד ואחד לפי מנין בני ביתו הגדולים ובלא תוספת והמהדרים יותר יום ראשון מדליק אחת בין לא' בין למאה מכאן ואילך מוסיף והולך שמעלין בקדש ולא מורידין כמו שהתבאר במנחות פרק שתי הלחם ממחתות בני קרח שנעשו תחלה תשמישי מזבח ואח"כ נאמר בהם ועשה אותם רקועי פחים צפוי למזבח שנעשו מזבח עצמו וכן למדנו שם שאין מורידים ממה שנאמר ויקם משה את המשכן ונאמר אחריו ויקם את עמודיו כלומר שאף בהקמת העמודים לא סייעוהו אחרים מן הכהנים ושמא תאמר והרי היה ההדור גדול נר לכל אחד ובתוספת כל לילה ולילה תדע שגדולי המחברים כתבוה כדבריך אבל לדעתנו אינו כן שמאחר שאתה מדליק לחשבון בני הבית

אף הרואים יאמרו שכך וכך בני הבית יש שם ולא ירגישו בתוספת ומעתה אין הדור אלא בכך וכן המנהג:

נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ לפרסם את הנס לעוברי דרכים ואם היה דר בעליה מניחה בחלון הסמוכה לרשות הרבים ובשעת הסכנה ר"ל שמד שאין מניחים את ישראל לעסוק במצות מניחה על שולחנו ודיו ובלבד בנר אחרת שישתמש לאורה ואם יש שם מדורה שיכול לאכול או להשתמש לאורה אין צריך לנר אחרת ובאדם חשוב שאין דרכו במדורה צריך נר אחרת להשתמש לאורה אפילו לא היה צריך לתשמיש שלא יאמרו לצרכו הדליק ולא סוף דבר בלילה ראשונה אלא אף באחרות שאין התוספת היכר שהרי לפעמים אדם מדליק שנים ושלשה סמוכות זו לזו ועוד שיאמרו מ"מ קצתם לצרכו זה היה דרך כל העולם וכן המנהג ומ"מ יראה לי מכח הסוגיא שלא אמרו צריך נר אחרת אלא במניחה על שלחנו אבל כל שמניחה סמוך לפתח אינו צריך לנר אחרת אע"פ שעומד לו לשם הואיל ואינו בא להשתמש בפרט לאורה לאיזה תשמיש וכבר ראיתי קצת רבנים נוהגים לעמוד שם ולדבר עם חבריהם בלא נר אחרת אלא שלמעשה אני נוהג להדליק נר אחרת אף בלא צורך תשמיש ומנהג אבותינו ורבותינו בידינו:

ויש שפירש בשעת הסכנה יום איד של פרסיים שלא היו מניחים להדליק אלא בע"ז שלהם ואין נראה כן שאם כן היאך מדליק על שלחנו וכן יש מי שפירש מבחוץ לא ברשות הרבים ממש אלא בחצרו וראיה לדבריהם ממה שאמרו בפרק כירה מהו לטלטולי שרגא דחנוכה מקמי חברי בשבתא אלמא שלא היה בו אלא איסור טלטול ואלו בחוץ היתה הרי יש כאן איסור הכנסה והיאך התירו כמו שיתבאר שם ומ"מ יש לפרשה בכרמלית:

נס זה של חנוכה בבית שני היה שגזרה מלכות יון גזרות הרבה על ישראל לבטל דתם ונימוסיהם ומצותיהם ולצור על עיירותיהם ונכנסו להיכל ופרצו בו פרצות הרבה וטמאו כל השמנים ושאר הטהרות שהיו שם עד שגברה יד בני חשמונאי הכהנים ונצחום ומנו מלך מן הכהנים ועמדה מלכות לישראל עד זמן החרבן ותגבורת זה היה בכסלו בכ"ד בו ונכנסו להיכל ולא מצאו שמן טהור אלא פך אחד שהיה מונח בחותמו של כ"ג והכירו שלא נגעו בו ואע"פ שהיה להם לחוש שמא הסיטו והרי הם כזבים שמטמאים בהיסט שמא לא נגזרה עליהם עדיין טומאת זבים וי"א שלא גזרו אלא על התינוקות אלא שזו נדחית ממה שאמרו במסכתא זו בפרק ר' עקיבא שאף בגדולים גזרו וכן יש מפרשים שבתוך חלון הסגור ששעריה היו חתומים מצאוה ולדעתי אין צורך בכך שאלו הסיטו חזקה עליהם שהשחיתו ושברו:

ונחזור לענין הנס והוא שפך זה לא היה בו להדליק אלא לילה אחת והדליקו ליל כ"ה שהיה יום ראשון לנס ומחרתו הלכו לתקוע שמשם היו לוקחין שמן למקדש וכמו שאמרו תקוע אלפא לשמן ר"ל ראשון ומבכר כמו אלף שהיא אות ראשונה והיה שם מהלך ד' ימים וכתשו שם ביום מהלכן וכתשו זתים בטהרה והוציאו שמן טהור וחזרו ושמן הפך לא כלה עד שהיה להם זה שהדליקו בו ולשנה אחרת קבעום ימים טובים ולא לבטול מלאכה אלא ליאסר בהספד ובתענית ולהודאה בתפילה ולגמור את ההלל ואע"פ שבגאולת מצרים אין גומרין את ההלל אלא יום ראשון ולא אמרו לגמור בח' ימים של חג אלא שהקרבנות חלוקים לעצמם בכל יום חנוכה שאני שבכל יום ויום היה הנס מתרבה ומתחדש יותר ולילה הראשון שלא היה שם נס השמן מברכין על הגאולה ועל הודאת מציאת הפך ושאר הלילות על נס השמן ויש מי שפירש שאף הם הרגישו במיעוט השמן וחלקוהו לשמנה לילות כשיעור ההליכה והחזרה ואין נראה לי שא"כ היאך היו הם סומכים על הנס בלילה ראשונה:

נר חנוכה אע"פ שאדם יכול להניחה ברה"ר אם הזיק חייב לשלם והוא שאמרו גץ היוצא מתחת הפטיש והזיק חייב גמל טעון פשתן ועובר ברה"ר ונכנסה פשתנו לתוך החנות ודלקה בנרו של חנוני והדליק את הבירה בעל הגמל חייב שלא היה לו להרבות במשאוי כ"כ הניח החנוני את נרו מבחוץ חנוני חייב ואפי' בנר חנוכה שאף העושים ברשות צריכים ליזהר שלא להזיק וכמו שאמרו באלו שפותקין ביבותיהן בימות הגשמים שאע"פ שברשות הם עושים אם הזיקו חייב לשלם ואין חילוק בין רשות גמור לרשות של מצוה ומה שאמ' ר' יהודה בנר חנכה פטור אין הלכה כן כמו שיתבאר במקומו:

דף כב.

נר חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה פסולה כסוכה וכמבוי שאין כאן היכר ומ"מ למטה מעשרה מותר לא הושוית לסוכה ומבוי אלא למעלה מעשרים ומ"מ הדור מצוה להגביהה עשרה להרבות בפרסומה ויש פוסקים בהפך ממה שאמר רבינא בכאן זאת אומרת מצוה להניחה בתוך עשרה ולא יראה כן שהרי נדחית בטעם הראוי כמו שתראה בסוגיא בפירוש:

נר חנוכה מצוה להניחה בטפח הסמוך לפתח ולהדליקה שם הן מבחוץ לזמן הקדום הן מבפנים לזמן של עכשיו ומצד שמאל כדי שתהא מזוזה בימין הנכנס שנ' בה ביתך דרך ביאתך ודרכו של אדם להרים רגל ימין תחלה ותהא נר חנוכה משמאל הנכנס

ופרשו בהגדה ויבא בעל הבית בתפליו ובטלית מצוייצת ביניהם חונה מלאך י"י סביב ליראיו ויחלצם:

כבר ביארנו בנר חנוכה שאסור להשתמש לאורה ואפי' בהרצאת מעות והרצאת מעות יש מפרשי' מנין ויש מפרשים בדיקתן וכמו שאמרו מעות יש לי ואין לי שולחני לרצותן ר"ל להראותם ומ"מ בין זו ובין זו אסור:

נויי סוכה יתבאר במקומו שאסור להסתפק בהן כל ז' והוא שאמרו סככה כהלכתה ועטרה בקרמי' ובסדיני' המצויירים ותלה בה אגוזים שקדים אפרסקים ורמונים ופרכילי ענבים ועטרות שובלין יינות שמנים וסלתות אסור להסתפק מהם עד מוצאי י"ט האחרון של חג ומ"מ אם התנה עליהם הכל לפי תנאו והוא שיאמר איני בודל מהם כל בין השמשות שנמצא שלא חלה עליהן קדושה כלל שאם לא התנה בין השמשות או שהתנה למחרתו הואיל ונאסר בין השמשות הוקצה לכל שמאחר שאין בקדושה זו הפסק בין לילות לימים כולם כיום אחד ארוך הם ובעצי סכה מיהא אין תנאי מועיל בהם שעל כל פנים אסור בהם בין השמשות מכח סתירת אהל ויש חולקים בזה וכבר ביארנוה במקומה:

הדלקת נר חנוכה מנר חנוכה אחרת נחלקו בה רב ושמואל רב אוסר ושמואל מתיר והעלוה בגמ' כשמואל ויראה שאף ע"י קינסא מותר אע"פ שיש כאן קצת ביזוי שהרי נחלקו בגמ' בטעמו של רב שיש אומרי' שהוא אומר כן מצד אכחושי מצוה ר"ל שדומה כמו שנוטל מאורה ושואב קצת מלחלוח השמן ולדעת זה אף בלא קינסא אסור וי"מ טעמו משום בזויי מצוה ולדעת זה לא נאסר מנר לנר אלא ע"י קינסא והעלוה בגמ' כטעם זה ואף בזו חלק שמואל והלכה כמותו ומ"מ יש מפרשים שלא אמרה רב אלא משום אכחושי מצוה ומצד חולשת טעמו קבעוה כשמואל הא על ידי קינסא אף שמואל אוסר ואע"פ שכבר פירשנו שאין שמואל חושש לבזוי מצוה בזו שאני הואיל ומבזה בגופה ומ"מ שיטת הסוגיא מוכחת כדעת ראשון והדלקה מנר לנר שלא ע"י קינסא אחר שהדלקה במקומה עושה מצוה אתה מפרשה בכלי של נרות אחד שהוא מדליק את הראשונה ואח"כ מדליק את השניה ממנה במקומה והשלישית מן השניה וכן בכלם שאם היה מביא נרות של בית זה להדליקן בנרות של בית אחר הרי להדלקה במקומה אנו צריכים וכן אתה יכול לפרשה בשני בני אדם העומדים בבית אחד או סמוכים זה לזה שמביא את המודלקות ומדליק מהם את האחרות במקום קביעותם וחוזר ומניח את האחרות במקומן:

יש דברים שאין חוששין כל כך לבזוי מצוה אחר שאין מבזין בגופה והוא שאמרו שמותר להתיר ציצית מטלית ישנה ולהטילו לטלית חדשה ולא סוף דבר לדעת האומר חובת גברא הוא אלא אף לדעת האומר חובת מנא הואיל ולצורך בגד אחר הוא עושה ומ"מ כל שלא להניח בבגד אחר אסור מכיון שהישן ראוי לתשמישו הראשון אסור להפקיעו ממנו שלא לצורך מצוה ודברים אלו דוקא במתיר הקשרים וחוזר וקושרן בבגד שני אבל אם חותך הכנף ומוציא הציצית שלם וחותך כנף הבגד החדש להכניסו שלם יראה שיש בו משום תעשה ולא מן העשוי:

גורר אדם מטה כסא וספסל ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ שכל שאין מתכוין להם מותר אא"כ הוא פסיק רישיה ולא ימות שאסור ויש בענין זה תנאים ודברים ארוכים ובמקומות שבמסכתא זו יתרחבו בה הדברים:

אע"פ שהקלנו בהדלקת קינסא אע"פ שיש בו קצת ביזוי הואיל וגוף אותה מצוה בעצמה נעשית בה במקום שיש בה חשש לדבר אחר אין עושין כן והוא שאמרו מעשר שני אין שוקלין כנגדו אפילו דינרי זהב שאין כאן צורך למשקל גדול ואפי' על דעת לחלל עליהם מעשר שני אחר שהוא [מקיימן מצוה וטעם האיסור משום גזירה שמא יכוין ממנו משקולת כלומר אחר שהתחיל לשקול בהן יצניעם לצורך משקולת כשיצטרך לו לשקול פעם אחרת אחר שמצאם מכוונים למשקל הצריך לו ויתחסרו הפירות וכששוקל בהם פעם אחרת נמצא מוציא מעשר לחולין בפחות מדמיו וגדולי הצרפתים גורסין שמא לא יכוין משקלותיו ומפרשין אותה בענין אחר כמו שתראה בפירושיהם ואין דבריהם נראים:

דף כב:

מנורת המקדש נחלקו בה בסדר קדשים על נרותיה כיצד היו עומדות מהם שאמרו מצפון לדרום היו מונחים ונר מערבי הוא אמצעי שנ' אל מול פני המנורה יאירו וכו' מלמד שכולן פונות כלפי אמצעי נמצאו שבצפון פונות לדרום ושבדרום פונות לצפון ואמצעי פניו למערב ומהם שאמרו ממזרח למערב היו מונחים ולדעת זה היו קורים לשניה שכנגד המזרח מערבית שהרי כלם מערביות כשתקישם אל הראשונה ומפני שאין מעבירין על המצות היו קורין לשניה מערבית שכשהיה נכנס פוגע במזרחי ואחריו בשני לו שהוא נקרא מערבי וממנה היה מתחיל ובה היה מסיים ומשניות של תמיד נר' שהם שנויות על שיטה זו והוא שאמרו במסכת תמיד פרק שלישי מי שזכה בדשון המנורה נכנס ומצא שתי נרות מזרחיים דולקים מדשן את השאר ומניח את אלו במקומם מצאם שכבו

מדשנן ומדליקם מן הדולקים ואח"כ מדשן את השאר ומשנה זו ודאי שנויה על דעת האומר מזרח ומערב היו עומדות וקורא השני למזרחי מערבי על הדרך שביארנו ומתוך כך היו שתי נרות אלו המזרחיים דולקי' כל היום והראשון שהוא המזרחי הגמור לא היה דולק מצד עצמו ולמצותו אלא ליעשות שני לו מערבי שאלו לא היה הראשון דולק נמצא השני מזרחי גמור ונמצא הכרח הדלקת הראשון מפני שיהא השני מערבי והשני היה דולק למצותו משום נר תמיד ואם מצא כלן כבות מדליק את המערבי ממזבח העולה ולא ממזבח הפנימי ולא מבית הכירים והוא שאמרו במסכת תמיד מצאו שכבה מדשנו ומדליקו ממזבח העולה ולא ממזבח הפנימי ופירושה בשכבו כלם הא אם היה במנורה נר דולק מדליקו ממנו וכמו שאמר למעלה מדליקן מן הדולקים:

ויש חולקין לומר שבכל שעה אין מדליקה אלא ממזבח העולה ואין הדברים נראים ובכבו כלם מדליק את זו ממזבח העולה והאחרות ממנה וזה שאמרו במשנה זו מניח את אלו במקומם פירושו עד שידשן את השאר ומפני שממנה היה צריך להתחיל וודאי אף המזרחי הוא מדשן בכל בקר ונותן פתילה חדשה ושמן כמדת היום ומדליק ושאר הנרות מיהא י"א שזה שנאמר בהם שמדשנן פירושו כשמצאן שכבו שאם היו דולקים לא היה מדשנם שלא נאמר להדליק כל היום אלא במערבי מצד עצמו ובמזרחי כדי לעשות שני לו מערבי הא באחרים מצאם שכבו מדשנם ומניחן עד הערב שהוא זמן הדלקה לכל ואם היו דולקים מוחטן ומניחם ולערב מכבם ומדשנם ומדליקם מנר מערבי שמצוה בהדלקה בכל יום ואף נר מערבי אחר שהודלקו האחרות ממנו מדשנו ומדליקו ואפי' בזמן שהיה הנס שלא כבה נר מערבי מאליו מ"מ בכל יום היה הוא מדשן ומכבה ומדליק שבכל ערב וערב מצות הדלקה בכלם וזהו שאמרו במסכת תמיד נכנס ומצא שתי נרות מזרחיים דולקים מדשן את המזרחי ומניח את המערבי שממנו היה מדליק את המנורה בין הערבים וענין משנה זו בבקר ר"ל שאף בבקר מכבהו ומדשנו ומדליקו כדי לעשות שני לו מערבי ונמצא סדר המנורה לדעת זה הטבה בבקר ר"ל דשון ועליו נאמר בבקר בהטיבו והדלקה בערב ואם כבו בלילה מדשנן ומדליקם לאלתר והוא שאמרו במנחות נר שכבה נתדשן שמן נתדשנה פתילה כלומר שמחדש שם שמן ופתילה אבל ביום אם היו חמשה הנרות דולקים לא היה נוגע שם עד הערב וזהו שאמרו ביומא שהטבת חמש נרות קודמת להטבת השתים שמשמען של דברים שכלם היו בהטבת שחרית פירושו כשמצאן שכבו:

ולמדת מ"מ בנר מערבי זה שממנו מתחיל להדליק האחרים אחר שכלה שמנן ובו הוא מסיים שאינו מדשנו עד שיודלקו כלם ואע"פ שאין שם שמן אלא כמדת חברותיה בנס

היה עומד והוא שאמרו עדות היא לכל באי עולם ויש מפרשים בסדר המנורה שאף בשחרית היה מדשן כל הנרות ומטיבן ר"ל שהיה מקנח את הנר שיהא יפה ומשים בו פתילה חדשה ומדליק דכתיב בבקר בבקר בהטיבו וכן בערב ובשניהם היה מתחיל במערבי והוא שכשמוצאן דולקים מדשן את השאר ומשים שמן ופתילה והמערבי דולק ואחר שהותקנו כלם להדלקה אוחז את פתילת המערבי ונותנה בכוז עד שיחדש ויתקין בשמן ופתילה ומדליקה מן הישנה או ממזבח העולה ואח"כ מדליק את האחרות ממנה שכשם שבהדלקה ראשונה משה הטיב את כלן והדליק נר מערבי ואח"כ הדליק ממנו את כלן אף הדלקות שאחריו מהדלקה שאחר הטבה הוא מדליקן:

ולדעת זה הדלקה ראשונה התחילה בערב ומשעת חינוך ואילך הטבה בבקר והטבה בערב ושחרית וערבית שוים בה ושתיהן מצוה אחת אלא שבשחרית חמש קודם קטרת ושתים מאחר קטרת ובערב כלן לאחר הקטרת וי"מ שבערב היתה שם הדלקה גמורה ונתינת שמן והיא הקרויה העלאה ובבקר אין שם אלא תקון אלא שמדליק אותם שכבו ויש מפרשים שבשחרית לא היתה שם הדלקה כלל ואפי' מצאן דולקין מכבן ומדשנן לצורך ערב ולא היה שם נר דולק כל היום אלא מערבית והם קורין זו של שחרית הטבה ושל ערבית העלאה ומנו אותם בשתי מצות הטבה והעלאה ויש אומרים כן אף במערבית ואף גדולי הרבנים פירשוה כן בסוף חגיגה ואין שיטת התלמוד מכרעת לנו בזו בכדי הצורך:

נחלקו בגמרא בהדלקת נר חנוכה אם הדלקה עושה מצוה אם הנחה עושה מצוה ועל דעת האומר הנחה עושה מצוה אין קפדים בהדלקתה תדלק במקום שירצה ועל יד מי שירצה ובלבד שיניחנה בן דעת במקום הראוי אחר שהודלקה וכן אם היתה הנר מאליה במקום הראוי לה והודלקה שם צריך להגביהה ולחזור ולהניחה שהנחתה אחר הדלקתה היא המצוה ומ"מ הלכה שהדלקה עושה מצוה וכמו שאנו מברכים להדליק ולא להניח ומעתה צריך שידליקנה בן דעת ובמקומה הראוי הא אם הדליקה חרש שוטה וקטן אפילו במקומה או בן דעת שלא במקומה ואח"כ הניחה במקומה אין זה כלום מעתה היה תופש נר חנוכה ועומד אינו כלום וכן הדליקה לפנים והוציאה בחוץ ואף באלו אתה רשאי לצרף טעם אחר בפיסולו שהרואה אומר לצרכו הדליק וכן אתה למד מדין הדלקה עושה מצוה שעששית שהיתה דולקת והולכת כל היום למוצאי שבת צריך לכבותה ולהדליקה ואין צריך להגביהה כדי להניחה לשם מצוה:

דף כג.

אע"פ שאמרו בחרש שוטה וקטן שהדליקו שאינו כלום אשה ודאי מדלקת אע"פ שמצות עשה שהזמן גרמא היא נשים חייבות בה שאף הן היו באותו הנס ומעתה מדלקת אף להוציא את האחרים כדין כל המחוייב בדבר וקצת מפרשים כתבו דוקא לעצמה ואין זה כלום ויש מתירין בקטן אם הגיע לחינוך הואיל ומצותה מדברי סופרים וכן חתמוה חכמי פורווינצא בחבוריהם ואין הדברים נראים:

אכסנאי חייב בנר חנוכה ומ"מ אינו צריך להדליק לעצמו אלא שישתף עצמו עם בני הבית ויסייע להם בפרוטה לשמן בד"א כשאינו פותח דלת לעצמו אבל אם פותח דלת לעצמו אע"פ שאוכל ושותה עמהם חייב להדליק ומ"מ אם היה נשאוי שנמצא קובע בית לעצמו בעיר אחרת אע"פ שאין לו בית בזאת העיר אינו צריך אף לשתוף שהרי מדליקין עליו בביתו ואפי' פתח דלת לעצמו שאינו דומה לחצר שיש בה שתי רוחות שצריך להדליק בשתיהן שזה אינו אלא מפני שאין העובר בזו יודע בשל זו והוא שאמרו שברוח אחת אינו צריך שאין חשד בדבר שמרגישים הם שעל האחרת הוא סומך וחוקרים עליו ואף בזה חוקרים הם עליו ויודעים שעל ביתו הוא סומך ויש חולקין לומר שאין ביתו מפקיעו אלא כשאינו פותח פתח לעצמו ולענין שיתוף הא כל שפותח לעצמו מדליק מפני החשד והדברים קרובים:

חכמי התוספות כתבו ששני בעלי בתים הדרים בבית אחד וסמוכים על שולחן א' אפי' בן גדול ונשאוי בבית אביו צריך להדליק או להשתתף וזו השניה מיהא אינה נראית כלל שלא נאמרו הדברים אלא בזרים שאינם מכלל בני הבית אבל כל שהוא מכלל בני הבית אינו צריך כלום ומ"מ אף הם כתבו שצריך ליזהר בשיתוף זה שלא ידליק זה לילה אחת וזה לילה אחרת אלא יהא השמן משותף בכל לילה ולילה או יתן לו פרוטה לזכות לו חלק שם בכל הלילות ואלו ודאי דברים ברורים:

כל השמנים יפים לנר ושמן זית מן המובחר וכבר ביארנו לדעתנו שבנר חנוכה נאמרה ומה שאמרו כל השמנים יפים לדיו ושמן זית מן המובחר בין לגבל בין לעשן והוא שהיו מעשנין כלי זכוכית בעשן שמן שעל האור עד שמשחירו וגורר השחרורית ומגבלו בשמן זית או באחר עם שרף אלנות ובמעט דבש ומיבשו וכשרוצה לכתוב ממחהו במי עפצא ונותן לתוכו קנקנתום וכן מה שאמרו כל השרפים יפים לדיו ושל כשף יותר מכלם ר"ל של עץ הנקרא פורוניר בכל אלו לענין פסק אין לנו שהדיו כל שנעשה בדברים משחירים ומדביקים יעשהו ממה שירצה כמו שביארנו במסכת מגלה ולא נאמר דיו אלא למעט שאר מיני צבעונין:

המדליק נר חנוכה לילה הראשונה מברך שלש להדליק ושעשה נסים ושהחיינו והרואה מברך שתים שעשה נסים ושהחיינו מלילה ראשונה ואילך המדליק מברך שתים להדליק ושעשה נסים והרואה מברך אחת ר"ל שעשה נסים רואה זה שאנו מחייבים לברך אם בירך כבר בביתו אין ספק שאינו חייב לברך אבל אם לא בירך עדיין בביתו אם אינו עתיד לברך כגון בן בבית אביו או אורח בבית אושפיזו מברך ואם עתיד לברך עדיין אינו צריך לברך בראייתו עכשיו ומ"מ מי שלא בירך ואינו עתיד לברך אלא שמדליקין עליו בתוך ביתו יש פוטרין אותו מלברך ולא יראה לי כן:

מי שאין לו להדליק ואינו במקום שיהא אפשר לו לראות יש אומרים שמברך לעצמו שעשה נסים ושהחיינו בלילה ראשונה ושעשה נסים בכל הלילות והדברים נראין וכן ראיתי מי שכתב שמי שלא הדליק עדיין ובא לו בתוך ימי חנוכה שלילה ראשונה שהוא מדליק מברך זמן:

מי שהיה בכפר שאינו מדליק ואינו רואה כגון כפר של גוים יש מחייבים אותו להדליק שלא נפטר מהדלקה אחר שאינו רואה במקומו שום הדלקה ואף גדולי הדורות שלפנינו החמירו על עצמם בזו ואין הדברים נראים:

יש מדקדקין לברך ברכת להדליק בראשונה ושעשה נסים באחרונה בשעה שהוא רואה כל מה שהוא חייב להדליק ואיני רואה הכרח בכך ומ"מ להדליק מיהא ראוי לברך בתחלתו מטעם עובר לעשייתן:

זה שאנו אומרים בנר חנוכה אשר קדשנו במצותיו וצונו וכו' פירושו משום לא תסור ר"ל שמאחר שהתורה אמרה לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך וכו' הרי כלל לקיים כל מה שמדברי סופרים והרי נצטוינו מן התורה בכל שהם מתקנים ומ"מ לא כל הדברים שוים בזו אלא יש מצוה מדברי סופרים ואין מברכין עליה והוא שאמרו הדמאי מערבין בו ערובי חצרות ומשתתפין בו שתופי מבואות מפני שהוא ראוי לעניים וכן מברכים עליו המוציא וג' ברכות ומזמנים עליו וכשמפרישין ממנו לתקנו אין מברכין עליו מפני שהוא ספק ולפי' יכול להפרישו ערום ומעשרין אותו בין השמשות שאין זה מתקן גמור הואיל ורוב עמי הארץ מעשרין הם מעתה צריך שתדע הואיל וחכמים תקנו בהפרשתו היאך אין מברכין עליו אלא הואיל ותקנה זו לא באה אלא על הספק אין מברכין עליו ולדעת זה כל שתקנתו מדברי סופרים מצד איזה ספק אע"פ שעיקר הדבר מן התורה ספק דבריהם הוא קרוי והוא שאמרו ודאי דבריהם כגון מצוה של סופרים כהדלקת נר חנוכה וחברותיה בעי ברכה ספק דבריהם לא בעי ברכה אף בספק הבא מחשש תורה ואע"פ שיום טוב שני ספק דבריהם הוא ומברכים עליו אינו אלא שלא יבאו

לזלזל בו הא ספק של תורה כגון ספק עשה את המצוה ספק לא עשאה וודאי דדבריהם מברכים ואע"פ שבגמ' נחלקו בה אביי ורבא ואלו שהזכרנו הם דברי אביי והרי רבא תרצה מפני שרוב עמי הארץ מעשרים חכמי הדורות מסכימים שלא חלק בה רבא אלא שהפליג בטעם דמאי שאף ספק גמור אינו ומ"מ מודה הוא שבספק דבריהם אין מברכים אף דבר שספקו בא מחשש תורה והילכך אין מברכים על כיסוי דם הכוי שהרי עיקר חיובו בכיסוי אינו אלא מדברי סופרים ומספק שמא חיה הוא וכן נולד מהול שצריך להטיף ממנו דם ברית מתקנת חכמים ומספק ערלה כבושה כמו שיתבאר אינו מברך עליו אע"פ שספקות אלו מחשש תורה הן באות הא כל שנולד לו ספק בדבר שעיקר חיובו מן התורה כגון ספק נטל לולב ביום ראשון ספק לא נטל נוטל ומברך ודעת גדולי המחברים נראית כשיטה זו:

ויש בזו דעת אחרת לפסוק כרבא לומר שאף ספק של דבריהם צריך ברכה ולא אמרו בדמאי אלא משום שרוב עמי הארץ מעשרים והילכך מברכים על כסוי דם הכוי ועל נולד מהול וכן כתבוה גדולי המפרשים ויש בזה דעת שלישית לקצת מפרשים לפסוק באיזה מן הדעות ולהוסיף בו שכל ספק שבעולם נקרא ספק דדבריהם שלא חייבה תורה על הספקות וחכמים החמירו עליהם ואין הדברים נראין שאם כן לא היה לו לומר אלא אין מברכים על הספק ומה היה לו לפרוט ספק דדבריהם ועקר הדברים שלדעת רבא כל שתקנתו מדברי סופרים בא מצד איזה ספק של תורה מברכים עליו כגון כסוי דם הכוי מספק חיה ונולד מהול מספק ערלה ודמאי שאני דרוב עמי הארץ וכו' אבל כל שהוא ודאי שאינו מן התורה וחכמים תקנוהו לגמרי אין מברכים בספקו כגון ספק הדליק נר חנוכה ספק לא הדליק וא"כ ביום טוב שני אין אנו צריכים לבא בה מחשש זלזול ואע"פ שקראוהו בסוגיא זו ספק דבריהם אפשר מפני שבימי אביי ורבא לא היה יום טוב שני אלא מתורת מנהג אבות ונמצא שאין בו סרך תורה אלא מנהג על הספק הקדום והרי הוא כספק דבריהם או שמא לדעת אביי נאמרה שהיה קורא את הדמאי ספק דבריהם ותשובתו של רבא כוללת שכל ספק דבריהם שעיקרו מן התורה טעון ברכה ודמאי שאני מטעם רוב עמי הארץ מעשרין הם ויום טוב שני עקרו מן התורה ולדעת ראשון שכתבנו לדונו בספק דבריהם אנו באים בה מחשש זלזול וזהו עיקר הדברים:

הרבה סוגיות מתחלפות בתלמוד שמצינו בהם הפך סוגיא זו והוא שאביי נעזר לעצמו בטעם רוב עמי הארץ מעשרין בגיטין בפרק הניזקין ובכתבות בפרק שני ורבא נעזר בטעמים אחרים ובסוגיא זו ובפרק ראשון בענין זב פרוש ובכתבות פרק אע"פ נעזר רבא בטעם רוב עמי הארץ ואביי בירר לו טעמים אחרים עד שמתוך כך הרבו בה המפרשים

הרבה דחקים ללא צורך ועיקר הדברים שטעם זה ר"ל רוב עמי הארץ מעשרין הם כללי הוא לכל ושניהם סוברים כן אלא שכל שנראה לתנא או לאמורא לישען בטעם אחר נוח לו בכך שלא לישען על משענת חסידותו של עם הארץ ופעמים סובר זה שיש לו טעם אחר ואינו צריך לרוב עמי הארץ והאחר אין אותו הטעם ערב לו וחוזר לו לטעם הקדום שאמרנו וזהו החלוק שיש ביניהם:

ברכה זו של חנוכה ר"ל להדליק נר חנוכה ושאר הברכות הנעשות בל' כמוה ואין נעשות בעל כשחיטה וביעור וחברותיהן הרבה מפרשים טרחו בענין לכמה טעמים ואחת מהם שכל שהוא חובה על כל פנים בלא שום תנאי וצריך זמן לעשייתה מברך בל' כגון נר חנוכה ושופר וציצית אבל נטילת לולב אע"פ שהוא חובה אין צריך בה לזמן שמשהגביהו יצא וביעור מדאורייתא בביטול בעלמא סגי ליה ושחיטה אע"פ שצריך בה לזמן אינה חובה על כל פנים אלא אם אינו רוצה לאכל לא ישחוט ואם תשיבנו מקרא מגילה שהיא חובה וצריך בה לזמן שמא אם יאמר לקרוא ידמוה לקריאת ההלל ויבאו להקל בדילוג ומצה ומרור אין בהם צורך זמן שאין זמן לאכילת כזית ומ"מ יש מברכין בהם לאכול ודבר זה יש בו טעמים אחרים יתבארו במקומן במסכת פסחים בע"ה:

חצר שיש לה שני פתחים צריכה שתי נרות ודוקא כשהם בשתי רוחות ומחשד בני העיר שיש עוברין בזו ואין עוברין בזו וסוברים כשם שלא הדליק בזו כך לא הדליק בזו אבל ברוח אחת אינו צריך שהרי העוברים רואים הדלקה בפתחו האחת ואם מפני בני עיר אחרת שאינן יודעין ששתיהם לאחד לחשד בני עיר אחרת אין חוששין שאין תולים הענין אלא להעדר ידיעתם ומ"מ עכשיו שמדליקין בתוך הבית אף משתי רוחות אינו צריך להדליק אלא מצד אחד ואף באותו זמן יראה שאין מברכין אלא על הראשונה:

אף התורה כוונה בקצת דברים להוציא אדם מן החשד והוא שאמרו בשביל ד' דברים אמרה תורה שיניח האדם פאה בסוף שדהו ולא בתחלתה ולא באמצעה מפני גזל עניים שלא יראה בעל הבית שעה פנויה ר"ל שאין שם אדם ויניחנה ויתננה לעני קרובו ומפני בטול עניים שלא יהו עיניהם נשואות על שדה אחד מתחילת קצירתו לומר עכשיו יניח פאה ומפני החשד שמא כבר הניחה ונטלוה עניים ואחרים באים וחושבים שלא הניח אחר שעדיין רואים אותו קוצר בשדה ואומרים תבא מארה לפלוני שקצר ולא הניח פאה ומפני הרמאים שלא יתכוין לקצור הכל ויאמר לבאים כבר הנחתי פאה בתחלת השדה:

דף כג:

נר שיש לה שני פיות עולה לשני בני אדם ופרשוהו גדולי הצרפתים למהדרים שעושים נרות כחשבון בני הבית ויש מפרשים אותה לענין בעל הבית ואכסנאי או שאר בני אדם הדרים בבית אחד ונראה לי דוקא שהפיות משני צדדין אבל מצד אחד אין בזה היכר כלל ושמועה זו הם פירשוה בנר של חרס מכוסה שמניחים בה הפתילה דרך נקב וכשנוקבה מצד אחר ומדליק בה פתילה דומה לשני כלים ולדעת זה אף מצד אחד כן וי"מ בה לפי הסוגיא שאפי' אינה מכוסה הואיל והפיות חלוקות זו מזו בין מצד א' בין מב' צדדים עולה לשני בני אדם ולא אמרו במלא קערה שמן שצריכה כסוי כמו שיתבאר אלא מפני שאין לה פיות כמו שיתבאר עכשיו:

מלא קערה שמן והקיפה פתילות כפה עליה כלי עולה לכמה בני אדם שהכסוי עושה אותה כמי שיש לה פיות חלוקות לא כפה עליה כלי עשאה כמדורה ואף לאחד אינו עולה וחכמי פורווינצא כתבו בחבוריהם שאם הרחיקם זו מזו כאצבע אינה כמדורה ולאחד מיהא יצא ואלו המנורות של נחשת העשויות בפיות ארוכות והם עגלות הם כשרות לנר חנוכה בלא שום פקפוק אם מצד שהפיות חלוקות אם מצד שיש להם כסוי:

מי שאין לו אלא פרוטה א' לנר ושתי מצות לפניו נר חנוכה ונר שבת ואין הפרוטה כדאי אלא לאחת מהן הרי זה נותנה לנר שבת משום שלום ביתו שלא יהיו בני ביתו יושבים בחשך וי"מ מצד אשתו שהמצוה מסורה לה וכן נר ביתו וקדוש היום כגון שאין לו יין ולא פת הראוי לקדש עליו עכ"ז נר ביתו עדיף אבל נר חנוכה וקדוש היום נר חנוכה קודם משום פרסומי ניסא:

יש לו נר לשתיהן ר"ל לחנוכה ולביתו ונסתפק איזו מהן הדלקתה קודמת יראה לגדולי הדורות שנר שבת קודם שהוא תדיר וכל שאין בה הפקעת פרסום הנס תדיר קודם וגאוני הראשונים מקדימין של חנוכה מצד אחר והוא שלדעתם כי שהדליק בשבת כבר קבלו עליו ואינו רשאי להדליק אחריה נר אחר ואת"ל רשאי אין הדבר יפה ומעולם לא חששנו לכך שאין קבלת שביתה בהדלקת הנר ואם אמרוה ביום הכפרים ובברכת זמן ובמקום שתוספת חול שבו צריך ליזהר בו שלא לימשך אחר אכילה יאמרו בהדלקה שהיא מעשה נשים שמקדימין אותה לפעמים לתור להן מנוחה ולפרוק מעליהן עול מלאכות ועוד שההדלקה אינה קבלת שבת אדרבה מפני שאינה שבת הוא מדליק אבל זמן של יום הכפרים כשאמר זמן הודה שהוא יום קדש אצלו והרי בסוף הפרק אמרו הדליק המדליק ושוהא כדי לצלות דג קטן וכונה זו למי שהיא עני ואין לו טורח הכנה שיהא מכין סמוך לחשיכה מיעוט הכנתו ואמר שאחר שהדליק המדליק יכול לצלות שבודאי הדליקו

בתקיעה זו ומ"מ מי שרצה להקדים נר חנוכה עושה ובלבד שיתכפם להדלקת נר שבת שהרי שעורם משתשקע החמה ובמקום שאי אפשר יהא תוכף לשקיעה כמה שיוכל:
אף במוצאי שבת נחלקו בה קצת מפרשים ומנהגנו להדליק קודם הבדלה ונסעדים בה בהבדלה שבתפלה שמאחר שנתאחרה ההדלקה כ"כ מקדימין אותה כמה שנוכל וזה שנהגו להדליקם בבית הכנסת עיקר הענין משום פרסומי ניסא ולא לכונה אחרת והדבר נאה:
נר שבת אין ראוי לאחרה עד שעת שקיעת החמה אלא יקדים שעד שלא תכבה שמשו של יום תזרח נרו של לילה אע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר לא ימיש עמוד הענן וכו' מלמד שעמוד הענן משלים לעמוד האש ועמוד האש משלים לעמוד ענן ר"ל שהיה זה בא קודם שישקע חבירו ומ"מ אין להקדימה יותר מדאי שלא תדמה כשרגא בטיהרא אלא קודם שקיעת החמה מעט וי"מ את השמועה בחנוכה ובימי החול שבה שלא יקדים ביותר ולא תאחר עד שתשקע החמה לגמרי אבל בערב שבת מקדמת קודם שקיעת החמה:
לעולם יהא אדם זריז לקיים את המצות ובקלה כבחמורה שאינו יודע מתן שכרן של מצות ומ"מ יהא לבו סמוך שאין השם מקפח שכר כל בריה ושמדתו לשלם מדה כנגד מדה דרך הערה אמרו הרגיל בנר חנוכה דרך חבוב מצוה ובהערה מפורסמת הויין לו בנים תלמידי חכמים לקיים עליו נר מצוה ותורה אור הרגיל במזוזה זוכה לדירה נאה הזהיר בציצית זוכה לטלית נאה הזהיר בקידוש היום זוכה וממלא גרבי יין וכל אלו מדה כנגד מדה וכל עוד שמרבה במצות שכרו מתרבה דרך הערה אמרו ובאחד מגדוליהם שראה באחד והיה רגיל בשתי נרות ר"ל של חנכה ושל שבת בהדור ודרך חבוב ואמר גברי רברבי נפקי מהכא וראה באחד שהיה רגיל באחת בהידור ובחיבוב ואמר גברא רבא נפיק מהכא וכאשר פתר כן היה:
מכיון שכך היא המדה לשלם מדה כנגד מדה ראוי לאדם שיכוין ארחותיו כדי שישתלם במה שראוי דרך הערה אמרו דרחים רבנן הוו ליה בני רבנן שהבן רחמי האב עליו כדכתיב כרחם אב על בנים ואף הבנים רחמיהם עליו וכמו שאמרו מכניס ומוציא מאכיל ומשקה ומלביש וכשאהב תלמידי חכמים מדת הדין משלמת להיות מה שרחמיו עליו ביותר בענין זה וכן דמוקיר רבנן הוו ליה חתנואתא רבנן שדרך החותן לכבד את חתניו ואף החתנים לחותניהם וכמו שדרשו במדרש תלים אבי ראה גם ראה מכאן שחייב אדם בכבוד חמיו ככבוד אביו ואחר שכבד תלמידי חכמים מדת הדין משלמת להיות מה שדרכו לכבדו ביותר כדרך זה וכן דדחיל מרבנן הוא גופיה צורבא מרבנן ואי לאו בר הכי הוא כלומר שאינו יודע עד שיהא אפשרותו מגיע לכך לישתמען מיליה כצורבא

מרבנן שמאחר שנתירא מתלמידי חכמים מדת הדין משלמת להיות הוא נורא ג"כ בפני האחרים שאין לך נורא אלא מי שראוי להוכיח וכמו שאמרו עד שלא חטא אדם נותנין לו יראה והבריות מתביישות הימנו משחטא אין נותנין לו יראה ואין הבריות מתביישות הימנו וכשהוא ירא תלמידי חכמים ודאי למד מהם מה שהוא ראוי להוכיח והבריות מתייראות ומתביישות הימנו:

כבר ביארנו במשנה שאין מדליקין בשמן שריפה ביו"ט והעמדנוה ביו"ט שחל להיות בערב שבת ומטעם איסור שריפת קדשים ביו"ט הא בשאר שבתות מותר ומ"מ הוזכר בגמ' טעם אחר לאסרה בכל יום טוב ואף בשבת והזכירו הטעם הואיל ומצוה עליו לבערו שמא יטה כדי למהר את ביעורו עד שהקשו על טעם זה א"כ ביום טוב מיהא ר"ל ביום טוב עצמו לשתרי ור"ל בלא הדלקה מבערב שהרי אין דרך להדליק ביום טוב מבעוד יום ונמצאת למד לדעת זה אחר שהקשה לו ביום טוב גופיה לשתרי ולא השיבו מפני שאין שורפים קדשים ביום טוב אחר שהיום טוב אין הדלקתו מבערב והשיבו באיסור זה מגזרת יום טוב אטו שבת בהדלקה מבערב ושמא יטה שלא היית אוסר בשריפת קדשים ביום טוב אלא בשריפה שאינה צורך יום טוב הא שריפה של צורך יום טוב כגון הדלקה היית מתיר אא"כ מגזרת שבת ואע"פ שלא היית גוזר כן בשמנים ופתילות שהוזכרו אין זה כלום ששמנים ופתילות הבדל גדול יש ביניהם ואדם מרגיש באיסורן לשעתו אבל שמן שריפה אינו מרגיש עד שיבערנו ויטה מחמת מהירותו לבערו ומתוך כך יש לגזור בה אטו שבת ואע"פ שבחלה שנטמאת אמרו לא יזיזה ממקומה אע"פ שיש בה צורך יום טוב להסיקה תחת תבשילו טעם הדבר מפני שאין דרך להסיק בבצק וניכר שלצורך שריפה הוא עושה ומ"מ כבר נדחה טעם זה ולא באנו עליה מחשש הטייה שא"כ לדעת זה בי"ט מותר וגזירת שבת אין כאן שהרי גזירה לגזירה היא אלא דבר זה אינו ולא נאסר בשבת כלל הואיל ומבערב שהוא חול מדליק ובי"ט נאסר שיש בהדלקה איסור ביעור ביום טוב ואף לצורך יום טוב ומשנתנו ביום טוב שחל בערב שבת וכן הלכה שהרי נסעדו דברי רב חסדא בתניא כוותיה ובטלו דברי רבה ולמדת שאין התיר לשריפה בי"ט אף לצורך י"ט ומ"מ יש מפרשים דברי רבה בענין שאף הוא סובר שיש איסור בשריפת קדשים בי"ט ומה שאמרו במשנתנו באין מדליקין בשמן שריפה ביום טוב אף בהדלקה מבערב ושאלוהו בי"ט מיהא לישתרי ובהדלקה מבערב ובא עליה מגזרת יום טוב אטו שבת ושמא תאמר ונגזור מהדלקת ערב להדלקת עצמו של יום טוב אפשר שיש לדמותה למכשירין שאפשר לעשותו מבערב שאסור לעשותן ביום טוב ואעפ"כ אין גוזרין בהם מערב יום טוב ליום טוב ואין זה כלום שמכשירין כל מלאכתם נעשית מבערב אבל זו

הרי המלאכה נגמרת והולכת בשבת אלא שאין לגזור לעולם חול אטו יום טוב ומ"מ כבר דחה רב חסדא את טעמו לומר שהדלקה ביום טוב אינה מבעוד יום אלא בעיקר יום טוב ואלו בערב י"ט ודאי מותר ולמדנו משניהם שאין תורת ביעור בהטייה שאלו כן אף בי"ט והדלקה מבערב היה אסור ולא הוצרכנו לגזרתו ומ"מ יש לאסור מטעם שמא יוסיף ביום טוב כמו שביארנו במשנה הא ערב שבת שהוא חול מותר ואע"פ שאין שורפין קדשים בשבת הואיל ומבערב הודלק מותר שאין לחוש להוסיף בו בשבת:

ויש נוטים בה לדעת שלישית לומר ביום טוב מיהא לישתרי ביום טוב עצמו ואע"פ שאסור לשרוף קדשים ביום טוב דוקא במקום טורח כגון שעושה לו מדורה שלא לשום צורך יום טוב ואינו נראה שבודאי כל ביעור נאסר ואף שלא במקום טורח שלא תחלוק בביעור ויש מביאים ראיה לזה ממה שאסרו לטלטל תרומה טמאה ביום טוב בפני עצמה ר"ל שלא עם הטהורה כמו שיתבאר ומפני שאינה ראויה לכלום אף לבערה ואם כדבריך הרי ראויה להאכילה לכלבו ומ"מ למדת לדעת זה שהם סוברים שהביעור בתרומה מיהא הוא בכל מיני ביעור וכן כתבו גדולי הצרפתים בפרק מפנין אלא שזו אינה נראית לגדולי הדורות שאף בחול לדעתם אין ביעור אף בתרומה אלא בשריפה כקדשי' אבל האכלת כלבו אסורה על כל פנים וכן נראה שלא לבזות את התרומה ואף לדעתם הרי אפשר להעמידה ביין שאין ראוי לא לכלב ולא להדלקה אלא שהם מפרשים אותה בזילוף מ"מ עיקר הדברים כאחד מן הראשונים ויש באין באיסור ביעור זה שאף לדעת האומר נדרים ונדבות קרבות ביום טוב דוקא מפני שיש שם איזה דבר ראוי להדיוט לבד אבל ביעור הדלקה אע"פ שההדיוט נהנה בה מ"מ מצות ביעור מעורבת בהנאתו בכל שעת הנאתו וזהו לכם ולא לגבוה:

דף כד.

כבר ביארנו שימי חנוכה נקבעו ימים טובים להלל ולהודאה ופי' הודאה להזכיר ענינה בתפלה ומקומה בהודאה שכל שיש בה הודאה לשעבר אומרו בהודאה ומ"מ לענין ברכת המזון לא חייבו חכמים בהזכרתה אלא שאם בא להזכיר מזכיר בברכה שנייה ר"ל ברכת הודאה ועכשיו נהגו בהזכרתה הכל כאלו היא חובה:

כל יום שיש בו קרבן מוסף ואינו יום טוב גמור כגון ראש חדש וחולו של מועד ערבית שחרית ומנחה מתפלל שמנה עשרה ואומר מעין המאורע בעבודה ואם לא אמר מחזירין אותו בכלם חוץ מערבית של ראש חדש ומפני שאין מקדשין את החדש בלילה כמו שביארנו במקומו ואין בהן קדושה על הכוס ויש בהן הזכרה בברכת המזון בברכת

ירושלים כדין כל תפלה להבא ואם שכחה אין מחזירין אותו אלא שאם נזכר עד שלא פתח הטוב והמטיב אומר ברוך שנתן ראשי חדשים לעמו ישראל לזכרון כמו שביארנו במקומו:

ימים שאין בהם קרבן מוסף כגון שני וחמישי של תעניות ומעמדות ערבית שחרית ומנחה מתפלל שמנה עשרה ואומר מעין המאורע ר"ל עננו בשומע תפלה ואם לא אמר אין מחזירין אותו ואין בהן הזכרה בברכת המזון ר"ל בלילה שמתענה למחר ואין צריך לומר שאין בהן קדושה על הכוס ולחנם הוא מזכירה בשמועה זו חנוכה ופורים הרי הם ימים שאין בהם קרבן מוסף ומעין המאורע שלהם בהודאה ומ"מ למדת שאם טעה אף בתפלה ולא הזכיר על הניסים אין מחזירין אותו:

מאחר שכתבנו בתענית שמתפלל עננו בכניסתו למדת שפעמים שאין אדם שרוי בתענית והוא מתפלל עננו ופעמים שאדם שרוי בתענית ואינו מתפלל עננו שהרי ערבית של כניסה אומר עננו והוא עתיד לאכול לאלתר וליל מחרתו מתפלל ערבית והתענה כל היום ואינו אומר עננו וכך היא בברייתא ומ"מ יראה שלא נאמר עננו בערבית של כניסה אלא בתענית שפוסקים מאכילה מבעוד יום אלא שהראשונים כתבו שמן התורה דין תענית מערב עד ערב אלא שחכמים הקלו בקצת תעניות הא מכיון שהתענית חל עליו מן התורה כדין הוא קוראו יום תענית ועכשיו נהגו שלא לאומרו אלא במנחה של יום התענית חוץ משליח ציבור שאומרו אף בשחרית לשם כל המתענים הא יחיד לא שמא יארע לו אונס ונמצא תפלתו שקר ואין נראה לי כן שהרי מ"מ דרך כלל הוא מתפלל ובנוסח כללי לכל הציבור ואחר שכונתו להתענות אין חוששין לאונסין:

שבת ור"ח הבאים בתוך חנוכה מזכירין של חנוכה במוספין אע"פ שאין מוסף בחנוכה מ"מ יום הוא שנתחייב בארבע תפלות ועל כל פנים אתה משוה בהם את המדות וכן יום הכפרים שחל להיות בשבת המתפלל תפלת נעילה צריך להזכיר של שבת בין באמצע תפלה ר"ל את יום המנוח הזה וכו' בין בחתימתה יום הוא שנתחייב בחמש תפלות וכן יום הכפרים שחל להיות בשבת המפטיר בנביא אף במנחה צריך להזכיר של שבת אע"פ שאין הפטרה למנחה בשבת יום הוא שנתחייב בשתי הפטרות לאיזו סבה שיהיה ויש גורסין יום טוב שחל להיות בשבת המפטיר בנביא אף במנחה צריך להזכיר של יום טוב אע"פ שאין הפטרת מנחה ביום טוב ואע"פ שאמרו במגלה שאין מפטירין בשבת במנחה מקומות מקומות יש ואף גאוני הראשונים העידו שעדיין יש מקומות בעולם שנוהגים כן:

ראש חדש שחל להיות בשבת אע"פ שאין הפטרה בר"ח היה לנו לומר לשיטה זו שיזכיר בה של ר"ח ר"ל מקדש השבת וישראל וראשי חדשים וכן כתבוה גדולי הפוסקים ממה

שאמרו בסוף הסוגיא ולית הילכתא ככל הני שמעתתא אלמא שעל כלם הוא סובב לומר כן ומ"מ חכמי הצרפתים כתבו שאין לזו דמיון עם האחרות שזו אין הפטרה בר"ח כלל לא בשעה זו ולא בשעה אחרת שביום וכמו שאמרו התם נביא בר"ח ליכא כלל אבל יום הכפרים יש בשבת שחלה בו הפטרה בשחרית ולמי שגורס בה יום טוב אף ביום טוב כן שנעילה ומוסף חנכה יש לשבת ולחנוכה תפלה בשאר תפלות של יום וראוי לנו להשוות בהם את המדות אבל בר"ח אין בו נביא כלל ואין להזכירו וכן הדברים נראין לענין סברא ואף בנרבונאה נוהגין כן אלא שמכח סוגיא נראה כדעת ראשון שלא אמרו מי דמי התם נביא בר"ח ליכא כלל אלא לומר שאף רב מודה בחנוכה שיזכיר וכשדמו את דבריו לזו של יום הכפרים נתברר בדעת רב שאינו מטעם שאין נביא כלל אלא אף אם היה בו נביא כן ונמצאו של ר"ח ושל יום הכפרים בחדא מחתא ובשתיהן אין הלכה כרב ועוד שהרי אמר ולית הלכתא ככל הני שמעתתא ואף שמועת ר"ח בכללן היא:

דף כד:

מ"מ שליח ציבור היורד לפני התיבה ערבית ביום טוב שחל להיות בשבת אינו מזכיר בברכה מעין שבע אלא שבת שאלמלא שבת אין ברכה מעין שבע ביום טוב ואפי' שהיה לך לומר יום הוא שנתחייב וכו' מ"מ זו אף בשבת לא נתקנה אלא מפני הסכנה והוא שבתי כנסיותיהן היו חוץ לעיר ולא היו באים שם ההמון בערבית של חול אלא יוצאים ממלאכתם לבתיהם ומתפללין שם ובערב שבת באים ושמא יש מהם ששוהים לבא והאריכו בתפלה זו עד שישהו יותר כדי שיגיע האחרון לסיום תפלה ומאחר שאף בשבת אין חייובה מן הדין אין לך בו אלא חדושו:

כבר ביארנו ששמונת ימי חנוכה אלו גומרים בהן את ההלל והם בכלל שמנה עשר יום שהיחיד גומר בהן את ההלל ובגולה עשרים ואחד אבל הלל של ראש חדש אינו אלא מנהג והוא שאמרו יחיד לא יתחיל ואם התחיל בברכה גומר בלא ברכה ויש חולקים בזו בקצת דרכים וכבר ביארנו כלם או רבם בשני של ברכות:

כבר ביארנו במגלה שבחנוכה מוציאין ספר תורה בכל יום וקורין בנשיאים ומ"מ סדר הקריאה חלוקה למנהגות יש נוהגים ביום ראשון לקרא הראשון בברכת כהנים והב' פרשת ביום כלות משה והג' ביום הראשון וביום שני קורא ראשון ביום השני עד מלאה קטרת והשני עד סופה ושלישי קורא ביום השלישי וכן בכל יום שנים קורים הקרבנות יום הדומה ליום זה אם שני אם שלישי ושלישי בשלפניו ויום ח' ראשון קורא ביום השמיני או כל הפרשיות עד סוף כלן ושנים בסוף הסדר בפרשת חנוכת המזבח עד סוף

הסדר ויש נוהגין לצרף בקריאת האחרון פרשת מנורה שבהעלותך ויש נוהגין בקריאתה דרכים אחרים להיות ראשון קורא ביום ראשון ברכת כהנים ופרשת כלות משה וקרבן נחשון ושני בשני ושלישי בשלישי וביום ב' קורא ראשון ושני שניהם בשני ושלישי [חוזר וקורא כל יום שני] וכן בכלם על הסדר האמור ובשבת של חנוכה קורין שבעה בסדר היום ומפטיר בנשיאים ביום הדומה לו אם שני אם שלישי ומפטיר בנרות של זכריה ואם חל ראשון של חנוכה בשבת שנמצאו בה שתי שבתות מפטיר ראשונה בשל זכריה ושניה בשל שלמה ור"ח שבה שאירע בחול מוציאין ב' תורות וקורין שלשה בר"ח ראשון עד רביעית ההין ושני עד ובראשי חדשיכם ושלישי פרשת ראש חדש ורביעי קורא בחנוכה ואם חל ר"ח טבת בשבת מוציא שלש תורות ששה בענינו של יום ושביעי בר"ח ומפטיר בחנוכה ומתוך כך מפטיר בשל חנוכה הואיל ועולה ממנה:

מאחר שהשלמנו עניני נר חנוכה נשוב לעניני הסוגיא:

משנה אין מדליקין בשמן שרפה ביום טוב ר' ישמעאל אומר אין מדליקין בעטרן מפני כבוד השבת וחכמים מתירין בכל השמנים בשמן שומשמין בשמן אגוזים בשמן צנונות בשמן דגים בשמן פקועות בעטרן ובנפט ר' טרפון אומר אין מדליקין אלא בשמן זית בלבד אמר הר"ם פי' כבר ביארנו הטעם מפני מה אסרו הדלקת שמן שרפה ביום טוב עטרן ידוע והוא יוצא מן העץ שיוצא ממנו הזפת ואסרו אותו מפני שריחו רע שומשמין ידוע והוא זרע דק מתוק ושמן אגוזים גם כן ידוע וגם כן צנונות פקועות בלשון ערב עלקם ועלקם בלשון עברי לענה נפט הוא ממין הזפת אלא שהוא לבן והלכה כחכמי' אלו בשני המינין שאסור להדליק בהם בשבת האחד שמן אפרסמון וזה למעלתו שלא יסוך ממנו ואסור למעט דבר מן השמן שבנר לפי שהוא מקרב זמן כבויו והעקר אצלנו גורם לכבוי אסור והשמן השני הוא הנפט הלבן שאסור להדליק בו מפני שהוא עף ושורף ולפיכך יברח ממנו ויצא:

אמר המאירי אין מדליקין בשמן שריפה ביום טוב על הדרך שביארנו הא בשאר שבתות הואיל והוא מדליק בחול מותר ובערבי ימים טובים מיהא אע"פ שמדליק בחול יש לאסור שמא מתוך שאתה מתירו להדליק ממנו לצורך יום טוב מוסיף ממנו בלילי יום טוב ר' ישמעאל אומר אין מדליקין בעטרן והוא פסולת הזפת וריחו רע מאד ומ"מ נמשך הוא אחר הפתילה שהזפת מתוך עביו הוא שאינו נמשך אבל פסולת שלו דק ונמשך אחר הפתילה ולא אסרוה אלא מפני הריח שמא יניחנו ויצא והרי חובה עליו לישב לאור הנר והוא שאמר מפני כבוד השבת והלכה כדבריו וזה שאנו אומרים בו פסולת זפת לא פסולת הזפת עצמו אלא אף הוא יוצא מן העץ ע"י האור אלא שבתחלה יוצא הזפת

עב ואח"כ יוצא זה והוא צלול וחכמים מתירים בכל השמנים בשמן שומשמין והוא זרע הנקרא ירדולינש ובשמן אגוזים ובשמן צנונית ובשמן דגים ופרשוהו גאוני הראשונים בשמן דגים עצמו והעידו בו שהוא זך ומזוקק ומדליק ונמשך אחר הפתילה יפה ולא אמרו בגמ' שלא הותר אלא על ידי תערובת אלא בקרבי דגים שנימוחו והוא שאמרו בגמ' בפירוש ומדליקין בשמן דגים:

ובשמן פקועות ר"ל דלעת מדברית ובעטרן ובנפט והלכה כדבריהם בכל אלו שהזכירו חוץ מן העטרן ואף נפט זה שהתרנו דוקא בשאינו לבן שהנפט הוא מין שמן שריחו רע ויש בו שני מינים האחד לבן והאחר שאינו לבן והלבן אין מדליקין בו מפני שהוא עף ר"ל שלהבתו קופצת למרחוק ומוצאת בכל המוצאת אותה ובאין לידי סכנה ואף בחול אסור מפני הסכנה ואף הצרי נאסר בגמ' מטעם זה ועוד מטעם אחר שמא מתוך שריחו נודף יבא ויטול ר' טרפון אומר אין מדליקין אלא בשמן זית ואין הלכה כמותו:

זהו ביאור המשנה ועל הצד שביארנוה הלכה פסוקה היא:

זה שאמרנו שאין שורפין קדשים ביו"ט יצא לנו ממה שנאמר לא תותירו ממנו עד בקר והנותר ממנו עד בקר שאין ת"ל עד בקר מה ת"ל עד בקר ליתן בקר שני לשרפתו נמצא שאין שורפי' קדשים ביום טוב ולא בשבת ואף במקום עבודה שנ' עולת שבת בשבתו ולא עולת חול בשבת כלומר אברים של תמיד שלא הוקטרו אין מעלין אותן משחשיכה וכל שכן שאין שורפין אותן. ושמא תאמר ומה הוצרכת ללמוד דבר זה מן הכתוב והלא נדרים ונדבות אין קרבים ביום טוב ואע"פ שיש בהם צורך הדיוט אסורים מצד חלק גבוה שהוא נשרף אין זה כלום שהבאת נדרים ונדבות אינו מצווה עכשיו בהקרבתן ואע"פ שאמר ובאת שמה והבאתם שמה יכול להקריבו בחולו של מועד אבל קדשים דכתיב תשרפו הייתי סבור להתיר אלמלא שהמקרא ממעטו:

מכשירי אוכלין אין נעשין ביום טוב כגון שפוד וסכין ותנור וכירים שהרי אפשר מבערב וכן מילה שלא בזמנה אינה דוחה יום טוב ואין צריך לומר שבת מילה דוחה את הצרעת בין בזמנה בין שלא בזמנה הואיל ובשעת עקירת לאו של השמר בנגע הצרעת ר"ל שלא תקוץ בהרתו מתקיים העשה והצרעת דוחה את העבודה והעבודה דוחה שבת ואעפ"כ מילה שלא בזמנה אינה דוחה לא שבת ולא י"ט כמו שיתבאר:

יש שואלין תהא הבערת קדשים מותרת במתוך שהותרה הבערה לצורך הותרה וכו' וכן מילה שלא בזמנה תהא דוחה יום טוב במתוך שהותרה חבורה לצורך ונדרים ונדבות יהו קרבים ביום טוב במתוך שהותרה שחיטה לצורך דברים אלו כלם הואיל והותר איחורם

עד למחר אין בהם שום צורך וכבר ביארנו שלא נאמר מתוך אלא בקצת צורך על הדרך שחלקנו ענייניהם בראשון של יום טוב:

דף כה.

כשם שמצוה לשרוף הקדשים הפסולים כך מצוה לישרוף תרומה טמאה שאף היא נקראת קדש ומכאן כתבו רוב מפרשים שאין ביעורה אלא בשריפה כמו שכתבנו למעלה ואע"פ שביין אמרו פסחים כ' ב' תעשה זלוף מפני שאין ראוי לשריפה הוא אבל לבהמתו ולכלבו לא ומ"מ יכול הוא ליהנות בה דרך ביעורה כגון שמן טמא להדלקה ודגן להסיק בו את התנור שנ' ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומותי בשתי תרומות הכתוב מדבר אחת טהורה ואחת טמאה ולענין הנאתו דרך ביעור וכן אמרו ראשית דגנך תתן לו לו ולא לאורו מכאן שאין תורמין מן הטמא על הטהור ולמדת שהטמא מיהא ראוי לו לאורו ומ"מ קדשים אין בהן הנאת ביעור ולא עוד אלא אף מעשר שני שנ' לא בערתי ממנו בטמא אלא יפדה שמעשר שנטמא פודין אותו אפי' בירושלים ויאכל דמיו בטהרה בתורת פירות מעשר כמו שיתבאר:

כל הקדשים קרויים קרבן ויש בענייניהם דין פיגול ונותר ומעילה לכהנה אם בקדשי קדשים לפני זריקת דמים ואם בקדשים קלים באמוריהן לאחר זריקת הדם אבל קדש הניתר לכהנים אין בו מעילה וכן כל הקדשים כל האוכלם בטומאה חייב כרת ואסורים לאונן אבל התרומה אין בה אחד מכל אלו ומ"מ יש בה מיתה בידי שמים לנהנה ממנה במזיד מה שאין כן בהקדש שהנהנה ממנו במזיד אין בו אלא מלקות כמו שביארנו בסנהדרין פר' שריפה אבל תרומה יש בה מיתה בידי שמים לזר הנהנה ממנה במזיד וחומש לזר האוכלה בשוגג מה שאין כן בקדש משיצא להיתר לאכילת כהנים ואין לה פדיון להוציאה לחולין אע"פ שקצת קדשים נפדין קודם שחיטה ואסורה לזרים לעולם אע"פ שיש קדשים שהותר בשרן לבעליהן לאחר זריקה:

דף כה:

הדלקת נר בשבת חובה מדברי סופרים מפני שהיא ראש לכל עונג שאין עונג בלא אורה וכתבו הגאונים שמאחר שכן מברכים עליה להדליק נר של שבת כשאר מצות שמדברי סופרים ומ"מ רחיצת ידים ורגלים או כל גופו או ראשו בחמין רשות והמרבה בתענוג נקיות ובחבוב מצות שבת הרי זה משובח:

טלית של פשתן אם ראוי להטיל בו ציצית אפי' ממינו ר"ל חוטי פשתן אם לאו נתבלבלו בו המפרשים ועיקר הדברים לדעתנו שמותר וכמו שכתבוה גדולי הפוסקים והמחברים וענין זה לדעתנו הוא שהדרך סלולה בכל התלמוד לומר שהתורה התירה כלאים בציצית ומסמיכות לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדו גדילים תעשה לך ר"ל אף מן הכלאים ועיקר הענין שאחר שסמך גדילים תעשה לך לצמר ופשתים כבר גילה שהגדילים צריך לעשותן הן לבגד צמר הן לשל פשתים וכבר גילה במקום אחר שהציצית יש בה פתיל תכלת והדבר ידוע שהתכלת צמר הוא למדת שהותר התכלת בשל פשתי' ומאחר שהותרה הרצועה הותרה אף לשאר החוטים והוא ששאלו במנחות של צמר פוטרים בשל פשתים דכיון דתכלת פטרה לבן נמי פטרה כלומר אחר שהותר התכלת בפשתים אף שאר החוטים כן אלא של פשתן מהו שיפטרו בשל צמר שהרי לגוף הציצית אין כלאים בשל צמר שהתכלת צמר הוא והיאך נתירהו לשאר חוטין והשיבו לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדו גדילים תעשה לך לא שנא צמר לפשתים או פשתים לשל צמר ומ"מ חכמים גזרו על הכלאים אף בציצית אם של פשתים בשל צמר הואיל ואפשר ליעשות במינה וכל שאתה מוצא עשה ולא תעשה אין אומרים יבא עשה וידחה את לא תעשה במקום שאפשר לקיים את שתיהן ואם של צמר בפשתים גזרו בו אף על פתיל התכלת שאי אפשר בזולתו מצד גזירות הרבה ואחת מהם משום כסות לילה כלומר שמא יתכסה בו בלילה שהוא שעה שאינה חייבת בציצית ונמצא מתחמם בכלאים שלא במקום מצוה וכן מגזרת קלא (אלין) [אילן] וכן גזרו מסיבות אלו של פשתים בשל צמר אף במקום שאינו מוצא ממין הצמר ושאלו עליה ביבמות וכי ב"ד מתנים לעקור מצוה מן התורה ותירצו בה שב ואל תעשה שאני ומ"מ חוטי פשתן בשל פשתן מותר ואם מפני התכלת הרי אמרו התכלת אינו מעכב את הלבן כלומר שאם אין לו תכלת מטיל את הלבן נמצא עכשיו צמר בשל צמר ופשתים בשל פשתים אין בו פקפוק:

מעתה צריך שתתעורר בשמועה שהוזכרה כאן ונתרחבו בה דברים במסכת מנחות לידע ביאורה לפי שטה זו והוא שאמרו סדין בציצית בית שמאי פוטרין ולשון סדין הוא מונח על כל בגדי פשתן אלא מפני שהוא בן ד' כנפים מה שאין רגילות כן בשאר בגדי פשתן ושאדם רגיל להתכסות בו בשעה שרוצה לרחוץ בתוך ביתו הוא תופש לשון סדין ואמר שב"ש פוטרין אותו משום ציצית אף מחוטים לבנים של מינו והוא שאוסרים בו את התכלת וזה שלדעת ב"ש לא הותרו כלאים בציצית כלל ואינן דורשין סמוכין ואע"פ שבראשון של יבמות דורשים סמוכים אף הם סוברים שסמכן להזהיר שלא לטעות לבא עשה לדחות לא תעשה כלומר לא תלבש כלאים אף במקום גדילים וא"כ הרי נסתלקה

ציצית מן הפשתן לגמרי שהרי עיקר הציצית בתכלת ובשל תכלת בשל לבן ואע"פ שאין התכלת מעכב את הלבן מ"מ טלית שאסור בתכלת אינו בדין ציצית ולא אמר כנפות כסותך וכנפות בגדיהם אלא בבגד הראוי לתכלת וכמו שאמרו בספרי כסותך פרט לסדין ונמצא לדעת ב"ש שאין שום ציצית בפשתן פטור מן הלבן ואסור בתכלת:

ואמר אח"כ וב"ה מחייבין פי' בתכלת ר"ל מן התורה ומדרשת סמוכים והלכה כדברי ב"ה ואמרו במנחות א"ר אלעזר בר צדוק והלא כל המטיל תכלת בסדינו בירושלים אינו אלא מן המתמיהים נראה אומרו המטיל תכלת ולא אמר המטיל ציצית ר"ל לבן כלומר אחר שאתה פוסק כב"ה מפני מה מתמיהין למטילי תכלת בסדין שלא היה ר' אלעזר בר צדוק מרגיש בגזירת חכמים והוא שסמך לו א"ר א"כ למה אסרוהו והן הן דברי ר' אלעזר בר צדוק אלא מתוך שלא היה ר' אלעזר בר צדוק מרגיש בדברי חכמים חיזק ר' את השאלה כלומר אף אם תשיבהו שלא עשאוהו מן המתמיהין אלא מגזרת חכמים אמור מעתה אף חכמים מפני מה גזרו בה ופירשו שם לפי שאין בקיאים כלומר אינם יודעים בהיתר כלאים בציצית מתורת סמוכין ויבואו להתיר כלאים בכל ענין ועוד טעם אחר משום כסות לילה וכמו שביארנו [הגה"ה, וי"מ אחר שהלכה כב"ש מפני מה אתה אומר מתמיהין שיראה דחומרא איכא איסורא ליכא]:

מעתה ראוי לפסוק כב"ה אם מצד שב"ש במקום ב"ה אינה משנה אם מצד שאמרו בברייתא זו והלכה כב"ה ואע"פ שאין למדין הלכה מפי תלמוד הואיל וראינו כאן שר' יהודה בר אלעאי שאלה לתלמידיו וחיזק להם שהלכה כדבריהם נר' שלמדין ממנה ואחר שהלכה כב"ה הרי הפשתן בתורת ציצית מן התורה וחכמים הפקיעוהו מן התכלת מגזירות שהזכרנו ומ"מ נשאר חיובו בציצית אחר שאין התכלת מעכב את הלבן ולא היו בירושלם מתמיהין אלא במטילי תכלת ומ"מ מטילין היו בו לבן ואף בשמועה שבכאן ר' יהודה בר אלעאי היה מתעטף בסדין המצויי"ץ בתכלת ותלמידיו לא היו נוהגין כן אלא שהיו מציינין בלבן וכשראה אותם מחבאין כנפי כסותם ממנו והרגיש בהם גער בהם ואמר לא כך שניתי לכם וכו':

ובעל התלמוד הודיע התנצלותם ואמרו אינהו סבור משום כסות לילה כלומר אע"פ שקבלו ממנו שב"ה היו מחייבים בתכלת ושהלכה כדבריו שמא דוקא מן התורה אלא שמגזרת חכמים אסור משום כסות לילה ולא שיהו חולקים עם רבן וא"ת שלא היו מציינין כלל אף בפשתים במה היו מתנצלים במה ששנה להם רבן שהלכה כב"ה ואין גזרת כסות לילה אלא במקום תכלת ושמא תשאל לדעת זה מה שאמרו במנחות מלאכא אשכחיה לרב קטינא דהוה מכסי סדינא וא"ל קטינא קטינא סדינא בקייטא סרבלא

בסיתווא ציצית מה תהא עליה שמשמע שלא היה שם ציצית כלל אפשר שלבן היה שם והיה תופשו על שלא היה מתכסה בבגד שיהא חיובו בתכלת ואע"פ שאמר ציצית אפשר שהציצית כולל תכלת ולבן ואין ראיה לומר שהציצית אינו מונח על התכלת כמו שדמו רבים אלא מונח הוא על כלל הציצית וכונתו לומר אתה משתדל בבגדים שיהא עיקר המצוה נפקע ממנה סדינא בקייטא ליפטר מן התכלת וסרבלא בסיתווא ליפטר מן הכל מצד שאינה בת ד' כנפים ולמדת שלא גזרו על הלבן בפשתן שאם מגזירה שמא יבאו להטיל בה תכלת גזירה לגזירה היא ואם מפני שאין ציצית אלא בבגד הראוי לתכלת הרי ראוי הוא אלא שחכמים גזרו בו:

זו היא שטתנו וזו היא דרך כל העולם להביא טלית של פשתן מצוייצת בחוטי פשתן ואף בשבת ואלו לא היה שם תורת ציצית היה אסור שהרי אמרו המוציא טלית שאינה מצוייצת כהלכתה חייב חטאת ומ"מ לשיטתנו אע"פ שאין שם תכלת הרי היא מצוייצת כהלכות סופרים ובטלים לגבה ומ"מ קצת מפרשים חולקים להפקיע ממנה ר"ל מטלית של פשתן מצות ציצית מפני שהם פוסקים כב"ש ומונים את זו בכלל הששה שהלכה כב"ש במקום ב"ה ואין תורת ציצית בפשתן כלל שמאחר שנאסרה בתכלת הופקע לבן ממנה לגמרי ואין זה ציצית ומאחר שאינה ציצית הויא לה משאוי לענין שבת וזה שאמרו סדינא בקייטא כלומר שאינה חייבת בכלום ובדמיון סרבלא בסיתווא והוא שאמרו שם גם כן שרייה ר' זירא לסדיניה כלומר שהתיר ציציותיו ונמצא לדבריהם עכשיו שאין ציצית אלא בשל צמר ובחוטי צמר ויש מפריזים עוד על מדותיהם לומר שאף של צמר עכשיו אינו כלום מפני שהם פוסקים שהתכלת מעכב את הלבן שהרי ר' אמרה והלכה כר' מחבירו ועוד ממה שהשתדלו שם להעמיד המשנה כר' ואין זה כלום שלא השתדלו בכך אלא מפני שהוא סתם המשניות ואם אמרו הלכה כר' מחבירו דוקא מחבירו ולא מחביריו והרי חלקו שם עמו רבנן ובבריתא שנאוה כן וכן שיטת הסוגי' מוכחת שם ממה שאמרו ולא יהא אלא לבן וכו' ומ"מ נמצאו לדעתם פוטרים את כל העולם מן הציצית אלא שיודו בו מתורת זכר ומ"מ בשבת מיהא אסור ואין דבריהם נראין כלל ותפוש לשון ראשון שמנהגן של ראשוני' תורה היא:

זה שכתבנו בכסות לילה שפי' כסות יום שמתכסה בלילה ושזה פטור מן הציצית כך כתבוה גדולי הפוסקים והמחברים ומפני שהם פוסקים בציצית חובת גברא הוא ונמצא שאם יש שם כלאים הרי הן כלאים שלא במקום מצוה ומ"מ גדולי הצרפתים כתבו כסות לילה כסות המיוחד ללילה הא כסות יום חייב בציצית אף אם היה מביאו בלילה ומפני שהם פוסקי' חובת מנא הוא ואין להביאו אף בלילה אלא בציצית ואף בתלמוד המערב

פירשו שכסות המיוחדת ליום ולילה חייבת ביום ובלילה ומ"מ נראה כדעת ראשון שאם חובת מנא הוא היה לנו לברך לאחר גמר עשייתו שהרי לדעת זה אף כלי קופצא חייבין בציצית והיה לנו לברך אשר קדשנו וכו' לעשות ציצית שהרי יש גמר מצוה בעשייתה ומ"מ מצוה שאין עשיית' גמר מצותה כגון סוכה ולולב אין מברכים על העשייה ומה שאמרו בירושלמי העושה סוכה לעצמו מברך אשר וכו' לעשות סוכה אין הלכה כן שהרי חולקת עם סוגיא שבמסכת מנחות וציצית לדעתנו אף הוא מן המצות שאין המצוה גמר מצותה אלא לבישתה ומ"מ טליתות שלנו הואיל ואין בהם תכלת אף לדעתנו אינו צריך לפשטו בלילה:

כבר ביארנו שאין מדליקין בצרי שמא יבא להסתפק ממנו וכן מפני שהוא עף ואף בנפט לבן אסור מפני שהוא עף ומאחר שמטעם זה הוא אף בחול אסור כדי שלא יבא לידי סכנה וטבל אף בחול אין מדליקין בו ולא סוף דבר בטהור שהרי יש בו צד תרומה אלא אף בטמא משמרת תרומותי כתיב מה תרומה טהורה אין לך בה להיתר אכילה אלא משעת הרמתה כך טמאה אין לך בה להיתר הדלקה אלא משעת הרמה ואילך:

דף כו.

שבעה מיני כלים הם שמקבלים טומאה מן התורה והם של בגד של שק ושל עור ושל עץ ושל עצם ושל מתכת ושל חרס והבגד עיקר ענינו כל שהוא ארוג מצמר או פשתים ובכללם אף הארוג מן הקנבץ או מן המשי ושאר מיני הבגדים והלבדי' בכלל זה והשק הוא גדילה של חוטי שער או אריגתם וכן העשוי מצמר של עזים והוא הנקרא נוצה מצד שאין דרך לגזזו אלא למרטו וכן העשוי מצמר גמלים או זנב הסוס והפרה וכיוצא באלו ולענין סדר טומאתם הבגד חלוק לב' דרכים צמר ופשתים לדין אחד ושאר מינין לדרך אחרת והשק לדרך שלישי' והוא שבגד של צמר או של פשתי' שיעורו ליטמא ג' טפחים על ג' טפחים למדרס ושלש אצבעות על שלש אצבעות לשאר טמאות כגון מת ושרץ ודומיהם כל אחד כטומאתו ושלש אצבעות אלו פירושן עם המלל ומלל זה הוא שדרך התופרים לכפלו מעט סביב התפירה ושלש על שלש סופו לתפירה לטלאי שבבגדי העני ואע"פ שאין אותו המלל ראוי לטלאי נמנה הוא בכלל השלש לטומאה ושאר מיני הבגדים צריך ג' על ג' לכל טומאה ודברים אלו כלם בקרעים הבאים מן הבגד אבל ארג בגד בפני עצמו מטמאין במה שהם בכל הטומאות כמו שיתבאר בששי של מסכתא זו חוץ מן המדרס שאינם מטמאים בו אלא בשיעור ג' על ג' והשק שיעורו לכל טומאה ד' טפחים על ד' טפחים למדת שכל היוצא מן העץ אין בו טומאת שלש על שלש

אלא פשתן אבל קנבס וצמר גפן ושאר המינים דוקא בשלשה על שלשה ומ"מ בטומאת נגעי בגדים אין שום בגד מיטמא אלא צמר ופשתים והלבדים כיוצא בהם אבל של קנבץ וצמר גפן וצמר של גמלים ונוצה של עזים אינו מיטמא בנגעים כלל ולמדת שאין הלכה כדברי האומר הואיל ונאמרו בגדים בתורה סתם בכל הטומאות ונאמר צמר ופשתים בטומאת נגעים מה של נגעים בצמר ופשתים אף בשאר הטמאות כן אלא טומאת נגעים לחוד ושאר טמאות לחוד:

כשם שנשתנית טומאת נגעים משאר טמאות להקל בשאר בגדים כך נשתנית להחמיר בצמר ופשתים שבשאר טמאות לא יטמאו אלא באריג מהם ובנגעים אף השתי והערב ר"ל הואיל וכבר נטוו מיטמאין דכתיב או בשתי או בערב ואין ממתינין לפשתן עד שיתלבן ולצמר עד שישלוהו מן היורה ששולקין אותה בתוכה ללבנה אלא משנטוו מיטמאין ובלבד שיהא שם כדי לארוג מהן שלש על שלש ואונין של פשתן האמורים בסוגיא זו פירושו לאחר טויה שעושין מהן כמן אונין ומלבנין אותן ויש מפקפקין לטמא בפשתן אף בשלא נטוה ממה שאמרו בסוכה י"ב ב' באניצי פשתן שכל שהוא דייק ונפיץ אין מסככין בו והם מפרשים אותה מצד קבלת טומאה ומ"מ אינו כן ולא אמרו שם שלא לסכך מטעם טומאה והוא שגדולי המחברים כתבו שם מפני שנשתנית צורתם ודומים כמי שאינם מגדולי קרקע ואף גדולי המפרשים שבאים עליה מתורת טומאה לא לטומאת עצמן אלא מפני שהם ראוים ליתנם בכרים וכסתות ונמצאו מקבלין טומאה על יד דבר אחר ולמדת מ"מ שאין מסככין בטווי שבהם וכן למדת שכל היוצא מן העץ אין נמנעין מלסכך בו בשלש על שלש לבד אלא פשתן ויש אומרים שמאחר שמינו מקבל טומאה שהרי הם מקבלין טומאה בשלשה על שלשה אין מסככין בהן:

זה שכתבנו שהלבדים מיטמאים בכל הטמאות יש שואלין בה ממה שאמרו בששי של מסכתא זו כשטימא בשרץ לא טמא אלא טווי וארוג והם מתרצים שלא אמרוה אלא להוציא חבלים ומשיחות אף של צמר ופשתים אבל לבדים שהוא בגד עצמו לא וכבר ידעת שכל המיטמא בשרץ מיטמא בכעדשה:

דף כז.

כלאי בגדים אין נוהגין אלא בצמר ופשתים אבל שאר המינין כגון קנבוס וצמר גפן ונוצה של עזים וכן כל המינין עם הצמר או הפשתן מותרין אלא שיש מהן אסורין מדברי סופרים והם הכלך עם הצמר והוא צמר שגדל על האבנים בכרכי הים והוא רך ביותר ודומה לצמר ומתוך כך אסרוהו עם הפשתן מפני מראית העין וכן השיראין עם הכלך:

דף כז:

מן התורה אין שום בגד חייב בציצית אלא של צמר ושל פשתים אבל שאר בגדים כגון צמר גמלים ושל עזים ושיראין וכלך וכל מיני שאר בגדים אין חייבין בציצית אלא מדברי סופרים כמו שכתבנו למעלה ולענין ציציות שלהם אחר שהם חייבים מדברי סופרים חוטין של צמר ופשתים פוטרים בהם ואם רצו לעשות בהם חוטים ממינם עושין אבל חוטין שממין אחד מהם לחברו אינן פוטרין שהצמר והפשתים חוטיהם פוטרין בין במינן בין שלא במינן ושאר החוטין פוטרין במינן אבל לא שלא במינן ועל זה נאמר הכנף מין כנף ולא נאמר אלא דרך אסמכתא שהרי אין חיובן מן התורה ומה שאמרו בכאן סד"א כדרבא כלומר שאין הלכה כרבא הוא מפני שרבא מדין תורה אמרה ונמצא לדעתו ששאר מיני בגדים חייבין מן התורה ואין הלכה כן אלא מדברי סופרים כמו שביארנו ולא נדחית אלא לשאר מינין ומן התורה הא לענין צמר ופשתים שיהו פוטרין במינן ובשלא במינן לא נדחית כלל ולמדת מכאן ראיה להיות חוטי פשתן ראויים מיהא לפשתן וכשטה שכתבנו למעלה ושאר מפרשים דוחים אותה לגמרי מפני כך ולא עלה בידם:

הסומא חייב בציצית ואין אומרים וראיתם אותו פרט לסומא שהרי מ"מ בראיה הוא אצל אחרים ולא אמרה תורה וראיתם אלא למעט כסות לילה על הדרך שביארנו:

המשנה השלישית כל היוצא מן העץ אין מדליקין בו אלא פשתן וכל היוצא מן העץ אינו מטמא טומאת אוהלין אלא פשתן פתילת הבגד שקפלה ולא הובהבה ר' אליעזר אומר טמאה היא ואין מדליקין בה ר' עקיבא אומר טהורה היא ומדליקין בה אמר הר"ם פי' טומאת אוהלין הוא שיטמא האהל עצמו כמו שמת בתוכו מת ואמר השם ית' והזה על האהל ואמרו חכמים למד על האהל שהוא טמא כמת ואין כל אהל נטמא במת כי אם יהיה האהל מעצים או אבנים או בנוי מטיט אינו מטמא אבל מטמא האהל אם הוא מדבר ארוג או מעורות כמו שיתבאר בפרק כ"ז ממסכת כלים כי אין לנו דבר יוצא מן העץ ויטמא כשהוא אהל למת אלא הפשתים בלבד וידענו זה ממאמרו בטומאת מת והזה על האהל ואמר במשכן ויפרוש את האהל על המשכן וכבר ידעת כי אהל המשכן היה מיריעות פשתים ויריעות שער ארוגות ומעורות וכל זה לשון תורה וקריאת הפשתים עץ הוא לשון תורה כאמרו ותטמנם בפשתי העץ ופי' קפלה גדלה ופי' הובהבה חרוכה באש ועוד יתבאר לך זה בפרק שבעה ועשרי' ממסכת כלים כי הבגד כשיש בו שלש אצבעות על שלש אצבעות או יותר על זה שהוא נטמא במת וכמו כן מטמא בנגעים ואם הוא פחות משלש אצבעות על שלש אצבעות הוא טהור ואינו מטמא בשום דבר ממיני הטמאות וזו החתיכה של בגד שקפלה ועשה ממנו פתילה שבה נחלקו בכאן היא שלש

אצבעות על שלש אצבעות מצומצמות וכשיקפל זה הבגד ויעשה ממנו פתילה ר' אליעזר אומר כי אותו הקפול לא חסר ממנה דבר והיא מטמאה בנגעים ובמת כמו שהיתה קודם הקפול ור' עקיבא סובר כי אותו הקפול הפסידה ובטלה מתורת כלי ולפיכך אינה מטמאה בנגעים ולא במת וטעם המחלקת שביניהם בהדלקת הפתילה הנזכרת בשבת הוא גזרת יום טוב שחל להיות ערב שבת וטעם מחלקותם להדליק בה ביום טוב שחל להיות ערב שבת כי העקר אצלנו כי שריפת הכלים ביום טוב מותר ושריפת שברי כלים אסור לפי שהן מוקצה כאשר יתבאר במסכת ביצה ויש לנו עקר אחר כי הדלקת הנר בשבתות וימים טובים צריך קודם שידליקם להבהב קצתם ר"ל מן הפתילות ואז ידלוק אותם כי בזאת ההבהבה יאירו הנרות יותר ולפיכך חייב ר' אלעזר האומר שהוא כלי כי כשישרוף קצתם יהיו שברי כלים ואין מדליקין בשברי כלים ור' עקיבא אומר שאינה כלי היא אצלו עץ בעלמא וכשמדליק אותה עץ בעלמא הוא מדליק כי הקפול בטלה ואין הלכה כר' אלעזר:

אמר המאירי ובאה אחריה המשנה השניה להשלמת חלק זה לומר דרך כלל שכל היוצא מן העץ הראוי לפתילה אחר כתישה וטויה כגון גינישטא שעושי' מהם בגדים גסים וכן קנבוס אין מדליקין בהם אלא בפשתן שהוא נקרא עץ כדכתיב בפשתי העץ ומדליקין בו אחר הניפוץ כמו שביארנו אבל אלו אין מדליקין בהם אף אחר התקון וצמר גפן מיהא אינו יוצא מן העץ אלא מן הפרי שכמין גבעולין יוצאין מן הארץ ובראשן פרי כעין תפוח בקליפה דומה לערמון והצמר בתוכו ויש מפרשים שהקנבוס מדליקין בו אחר התיקון:

וכל היוצא מן העץ אינו מיטמא טומאת אוהלים אלא פשתן והוא שכבר ידעת שכל המתאהל עם המת תחת אהל אחד טמא ומ"מ אהל עצמו אינו מקבל טומאה ואפי' היו נסרים או יריעות של גינישטא ושאר היוצאים מן העץ אין האהל מיטמא ואין צריך הזאה וטבילה הא פשתן ר"ל אם יריעה של פשתן מאהלת על המת ועל הכלים טמאה היריעה ועליו נאמר והזה על האהל ולמדת שאף אהל המיטמא מביא טומאה למה שמתאהל תחתיו עם המת ויש מפרשים שלא באו במשנה זו לפסול את הקנבס שאינו יוצא מן העץ אלא מין זרעים הוא ואף הפשתן בכלל זרעים אלא שהוצרך למעטו ממה שהוא קרוי עץ במקרא והראיה שהרי אמרו בברכות כל היכא דכי שקלת לפירא לא הדר אילנא ומפיק לא מברכינן עליה בורא פרי העץ וקנבס ופשתן אין חוזרין ומוציאין:

פתילת הבגד שקפלה כדרך שגודלין פתילות ולא הבהבה על השלהבת שתהא חרוכה ותדלק יפה ר' אליעזר אומר טמאה ר"ל מקבלת טומאה שלא יצאת מתורת בגד בקפול זה ואין מדליקין בה שמתוך שאינה מחורכת אינה דולקת יפה ושמא יטה ור"ע אומר

טהורה שהקפול הפקיעה מתורת בגד ואין חוששין שמא ימלך ויפשטנה ומדליקין בה שאין הבהוב אלא תוספת אורה לבד והלכה כר"ע:

זה ביאור המשנה וכלה על הצד שביארנוה הלכה היא ודברים שנכנסו תחת משניות אלו בגמ' אלו הן:

כבר ביארנו במשנה שהאהל עצמו המאהל על הטומאה אע"פ שלא נגעה בו הטומאה טמא טומאת שבעה וצריך הזאה וטבילה ועליו נאמר והזה על האהל וביארנו שדבר זה דוקא ביריעה של פשתן והוא הדין לבגד צמר או שק או עור בין של בהמה וחיה הטהורות בין הטמאות שכל אלו קרויים אהל שהרי ביריעות של עזים נאמר ויפרוש האהל על המשכן ור"ל על יריעות של שש משזר אלמא שאותם היריעות קרויות משכן והמשכן קרוי אהל כדכתיב משכן אהל מועד ובשל עור נאמר ונשאו את יריעות המשכן מקיש עליון לתחתון אבל אם היה האהל נסרים של עץ כגון תקרה או מחצלת או של עצם או מתכת ואין צריך לומר בנין הכל טהור ועל זה אמרו אין לך יוצא מן העץ מטמא טומאת אהלים אלא פשתן ומ"מ כתבו גדולי המפרשים שאף אלו לא הופקעו מטומאת אהלים אלא בשנעשו אהל קבוע ובפשתן אפי' נעשה אהל קבוע וכן בחביריו וכך הביאוהו משמיני של אהלות ואף גדולי הדורות כתבוה כן ויראה לי משם שלא תפשוה בעשויים אהל אלא לחוץ בפני הטומאה אבל להפקיע טומאת עצמן אין צריכין קביעות:

דף כח.

העור מטמא בנגעים כבגד עצמו בין של בהמה טמאה בין של טהורה ובגד עצמו לענין נגעים שיעורו כבשאר טמאות לשלש על שלש ואם קצץ משתים או שלש ועשה מהן אחת מטמא בנגעים שהתפירה כאריג ויש מפרשים קצץ מכלן מכל אותם האמורים במקרא ולא יראה כן:

כל נגע שהראה לכהן בין של אדם בין של בגדים ובתחלתו ראה בו בכדי לטהרו או שלא לטמאו ולקה ביד כהן עד שבעוד שהוא מאריך בעיונו נולדו שם סימני טומאה הרי זה דנו לטומאה:

כשם שביארנו במת בקצת אהלים שמיטמאים כך בנגעים האהלים מיטמאין בהם כל שהן של צמר או של פשתים או של עור שיעור טומאת נגעים בכגריס ושל שרץ בכעדשה ושל מת בכזית ושיעור כזית הוא גדול מכגריס:

כבר ביארנו שנוצה של עזים הוא בכלל כלי השק ומיטמאין באהל המת ואינם מטמאים בנגעים ושתי וערב בהפך שמטמאים בנגעים ואין מטמאים באהל המת:

דף כח:

קבלה ביד רבותינו ז"ל שלא הוכשר למלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה ותחש שבימי משה אע"פ שלא ידעו אם מין חיה היה אם מין בהמה היה קבלה היתה בידם מ"מ שטהור היה ולפי שעה נזדמן לו ולא נראה ממינו אחריו מעתה אין כותבים ספרים תפלין ומזוזות בעורות של בהמה וחיה הטמאות אלא בשל טהורות וכן עור שמחפין בו את הקציצה ועור של רצועות הכל בשל טהורה וכן כשתופרין אותם בגידים של אותו המין אין תופרין אלא בגידים של בהמה טהורה וכן כשמכניסין אותם בתוך הבתים שכורכין אותם במטלית ונותנין שער של מין הקלף על המטלית צריך שיהא אותו שער מבהמה או חיה טהורה:

הלכה למשה מסיני שיהו תפלין מרובעות ושתהא תפירתו ואלכסונן ברבוע עד שיהו להם ד' זויות שוות ושיהא עור הקציצה נקמט משני צדדיו בצורת אות השין בכל צד וקשרי הרצועות בצורת ד' ובצורת יו"ד ושיהו הפרשיות נכרכות בשערן ונתפרות בגידן ר"ל בשער וגידין שמאותו המין ושיהו הרצועות שחורות ויש בהלכותיהם שאר דברים צריכים לידיעת ענינם כמו שיתבאר במקומו בע"ה:

כבר ביארנו במשנה שפתילת הבגד שקפלה ולא הובהבה שמדליקין בה שמדליקין בפתילה שאינה מחורכת ובסמרטוטין שאין מחורכים שאין בחירוכן אלא הבהקה בעלמא וכן ביארנו לענין טומאה שאינה מקבלת טומאה שהקפול בטלה מתורת בגד:

צריך שתדע שכמו שהקפול בטלה מתורת בגד כך בטלה מתורת כלי לגמרי עד שאינה נקראת בהדלקתה שבר כלי ואחר שכן אם היה י"ט בערב שבת שאין מסיקין בדבר המוקצה כמו שידעת שהלכה כר' יהודה בי"ט והוא שאמרו מסיקים בכלים ואין מסיקים בשברי כלים והיה בחתיכת בגד זה שנתקפלה שלש אצבעות על שלש מצומצמות שהן חשובות ככלי וכבר ידעת שהמדליק צריך להדליק ברוב היוצא מן הפתילה קודם שיסלק את ידו ואחר שאין כאן אלא שלש מצומצמות ושהוא צריך להדליק ברוב היוצא כבר נשרף משהו ממנה בועה שמשלימה לרוב ונמצאת השלמתו שהיא עיקר ההדלקה בשבר כלי ואלו לא היה הקפול מבטלה לגמרי מתורת כלי היית אוסר ועכשיו שאמרנו שהקפול מבטלו מתורת כלי הרי אף בהתחלת הדלקתה אין כאן כלי ומותר לגמרי:

דף כט.

מעתה גוי שחקק בבקעת הרי זה נולד ואין מסיקין בהם ביום טוב וכן מסיקין בתמרים ואם אכלן אין מסיקין בגרעיניהם ומדליקין באגוזים ואם אכלן אין מסיקין בקליפיהן

ודוקא בתמרים החשובים שאין נשאר מבשרם על הגרעין אבל תמרים שאין חשובים הנקראים בתלמוד תמרי ארמייתא הואיל ונשאר מבשר התמרים עליהם מיטלטלין הן אגב בשר האם וכן בקליפי אגוזים היערים שנשאר מן האוכל בתוכן ובגרעיני אפרסקין החשובים במינם שדרכן בכך וכן כל כיוצא בזה אלא שיש מפרשים חזיין אגב אמייהו שהם רכים ונאכלים עמהם ואין נראה כן וכל אלו דוקא כשאכלן בי"ט אבל מערב י"ט כבר הוכנו ומותר וכן הדין בכלים שנשברו מערב י"ט וי"א בזו הפך הדברים ואין נראה כן ובשבת מיהא ולחולה מסיקין בשברי כלים ובגרעיני תמרים וקליפי אגוזים שאין מוקצה לשבת:

טלטולן של אלו שאסרנו י"א שמותר אגב הפת ואע"פ שלא אמרו ככר או תינוק אלא למת בלבד דוקא בשאוחז בדבר האסור ומטלטלו אגב הככר אבל כשאוחז בידו הככר והגרעינין עליו מותר ואע"פ שבכלכלה ואבן בתוכה אמרו שהכלכלה בסיס לדבר האסור ואף אחיזת הכלכלה אסורה וכן בתרומה טמאה בפרק נוטל פירשוה כשהיתה שם האבן או התרומה מערב שבת הא בשבת ולפי שעה לא ושמא תאמר והרי מטה שיש עליה מעות אסור לטלטלה אע"פ שלא היו שם בין השמשות מעות חשיבי ולא בטלי הא כיוצא באלו אין אומרים נעשה בסיס וכן יראה בפרק אחרון בשמועת היתה בהמתו טעונה כלי זכוכית וכו' כמו שיתבאר שם בע"ה:

זה שכתבנו שמסיקין בכלים צריך לבאר שהרי משהודלקו מעט נעשו שבר כלי ונמצא מהפך באיסור ומ"מ אין לך בה אלא להרבות עליה עצים מוכנים ולבטלן ברוב על הדרך שביארנו בעצים שנשרו מן הדקל בי"ט ודברים שיש לדון עליה מחמת שאר איסורין כבר ביארנום בראשון של יום טוב:

כבר ביארנו שג' על ג' מטמאים מדרס ואפי' זרקו לאשפה כל שהוא ג' על ג' חשוב הוא ואינו בר ביטול פחות מג' על ג' אע"פ שיש בו יתר על שלש אצבעות אם זרקו לאשפה בטלו ואינו מיטמא אף בשאר טמאות אלא שאם החזירו חוזר לטומאתו התקינו לפקק בו את המרחץ ר"ל לסתום את נקביו או לנער את הקדרה ר"ל לכרוך ידיו בו בשעת אחיזת הקדרה מעל האש או לקנח בו את הריחים אע"פ שמחשיבה לכך הואיל ולא מעין מלאכתו הוא פקעה מתורת טומאה ואפי' החשיבו כל כך שתלאו במגור ר"ל ביתד והוא הנקרא כאן מן המוכן וכ"ש בהניחה אחורי הדלת ואין צריך לומר בזרקו אח"כ לאשפה והוא הנקרא כאן שלא מן המוכן שמ"מ אף בתלאו במגור לא בטל התקנתו שמא עדין הוא תולה אותו לכך הא אם הניחה בקופצא טמא בשאר טומאות חוץ מן המדרס שהרי מבטל הוא אותה התקנה מעתה וחוזר לדינו:

וגדולי המחברים כתבו אף בראשונה טמא וסוגיא זו מוכחת כדברינו ומעתה פתילת הבגד שכיוצא בזה שתלאה במגור או באחורי הדלת מדליקין בה ובדין הוא אע"פ שלא קפלה אלא שאין דרך להדליק שלא במקפל ויש מפרשה דוקא במקפל כעין התקנה למרחץ ולשאר הנזכרות עמו ולמדת מדבריהם שזה שאמרו התקינו לפקק וכו' לא שהקצהו והצניעו לכך לבד כמו שפירשו גדולי הרבנים אלא שכנס קצותיו ועשה בו איזה מעשה לכך ומ"מ לא אמרו אלא בהתקינו על איזה צד שתפרש בהתקנה אבל פקק בה בטלו לדברי הכל ואם חזר ופשטה אחר הקפול מ"מ חוזרת לטומאתה ויש מפרשים שטהור' שהפשוט בזו כהנחה במגור ואין זה ביטול התקנה שהתקין ואין הדברים נראים אלא שגאוני ספרד כתבוה כן:

דף כט:

המשנה הרביעית לא יקוב אדם שפופרת של ביצה וימלאנה שמן ויתננה על פי הנר בשביל שתהא מנטפת ואפי' היא של חרס ור' יהודה מתיר אבל אם חברה היוצר מתחלה מותר מפני שהוא כלי אחד לא ימלא אדם קערה שמן ויתננה בצד הנר ויתן ראש הפתילה בתוכה בשביל שתהא שואבת ור' יהודה מתיר אמר הר"ם פי' שפופרת של ביצה קליפת ביצה ר"ל העליונה הקשה והטעם שאסרו חכמים אלו השלשה דברים ר"ל שפופרת של ביצה ושל חרס וקערה גזרה שמא יסתפק מאותו השמן לסוך בו ויהיה מכבה ור' יהודה התיר זה לפי שהוא עושה זה המעשה לפני החכמים ולא הקשו על מעשה ולפיכך חשב כי יהיה מותר לעשותו לכתחלה ולפיכך לא מנעוהו מזה ולא היה הדבר כן אבל מה ששתקו לפי שלא היה אפשר לו לשלוח יד לשמן הנר כי הם היו רואים אותו ובטול טעם האיסור באותו המעמד ולפיכך לא הקשו עליו ומה שהיה צריך לתנא להשמיענו מחלקותם באלו השלשה דברים לפי שלא היה מספיק לנו ידיעת המחלקת באחת מהן אלא בכלן כי אלו השמיענו המחלקת בשפופרת של ביצה בלבד היינו אומרי' כי שפופרת ביצה לנקיותה אפשר לאדם להסתפק משמנה ובה נחלקו החכמים אבל בשל חרס לא נחלקו ואלו השמיענו המחלוקת בשל חרס היינו אומרי' גם כן כי זאת היא בלבד מה שהתיר ר' יהודה לפי ששמנה מטונף ומאוס ואין אדם נמשח בו אבל שפופרת של ביצה אסור ואלו השמיענו המחלקת באלו השנים היינו אומרים בכאן התיר ר' יהודה כי אין ביניהם ובין הנרות חבור אבל קערה שיש בינה ובין הנרות חבור הפתילה אסור על כן הודיענו שהם חולקין בכלן והלכה כחכמים:

אמר המאירי המשנה השלישית והכונה בה לבאר ענין החלק השני והוא שאמר לא יקוב אדם שפופרת של ביצה וימלאנה שמן ויתננה על פי הנר בשביל שתהא מנטפת טיפה אחר טיפה בתוך הנר כדי שיתקיים הנר זמן כששמנה מתחסר והולך שמתוך שהוא כלי אחר מובדל מן הנר עצמו אינו נותן אל לבו ושמא ישתמש בו ומאחר שהקצהו לכך כבר ביטלו לשם ונמצא עכשיו גורם לכיבוי בתשמישו ואפי' היתה אותה שפופרת של חרס שהוא מאוס והיה לנו לומר שמיאוסו ירחיקהו מלהשתמש אינו כן שהרבה דברים אדם משתמש בשמן שאין מיאוס החרס מרחיקו מאותו תשמיש ור' יהודה מתיר שאינו חושש לכך ואין הלכה כמותו ומ"מ אם חברה היוצר מתחלה מותר מפני שהוא כלי אחד ואין חשש לטעות בכך שהרי הכל כלי אחד בעיניו ופי' בגמ' אפי' לא חברה היוצר מתחלה אלא שנתחבר אח"כ בסיד ובחרסית שהוא כעין חיבור שמתחלה מותר ועל הדרך הזה בעצמו אמר שלא ימלא אדם קערה שמן ויתננה בצד הנר ויתן ראש הפתילה לתוכה בשביל שתהא שואבת ומטעם שהזכרנו תחלה ור' יהודה מתיר והלכה כחכמים בשתיהן ואף בזו כל שנעשה כלי אחד אפילו ע"י חיבור שאחר עשיית הכלי מותר:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ומה שנכנס תחתיה בגמרא כך הוא:

כל תלמיד חכם שרואה באחד שהוא עושה שלא כהוגן ויודע בעצמו שבידו למחות ואינו מוחה גורם תקלה לעולם וכל שכן בדברים הקרובים לטעות שאדם נעזר אח"כ בעשייתן מצד שכבר עשוהו לפניו ולא מיחה דרך הערה ספרו בסוגיא זו אמר רבי יהודה פעם אחת שבתנו בעליית בית נתזא בלוד והבאנו שפופרת של ביצה ונקבנוה ומלאנוה שמן ונתננוה על פי הנר והיה שם ר' טרפון וזקנים ולא אמרו לנו דבר והרי שר' יהודה הביא שתיקתם לראיה במה שנתפרסם איסורו ודרך צחות חזרו ואמרו באחד מגדוליהם שמיחה בדבר ונענה והוא שאמרו אבין צפוראה גרר ספסלא בעלייתא דשישא לעילא מר' יצחק בן אלעזר ר"ל לפניו מצד שאחר שהיה של שיש לא חשש לעשות חריץ אמר ליה אי שתיקנא לך כדשתקי חבריה לר' יהודה נפיק מינה חורבה גזירה עלייתא דשישא אטו עלייתא דעלמא ושמא תאמר למעשה זה מ"מ והרי במסכתא זו אמרו אמימר שרא זילחא במחוזא אמר טעמא מאי אמור רבנן דילמא אתי לאשויי גומות הכא ליכא גומות והרי שלא גזר על אלו שהיו של שיש מתוך האחרות אפשר שבמחוזא כל העיר היתה כן ואין גוזרין מעיר לעיר אבל זו שבכאן אם זו של שיש הרי יש בעיר כמה שאינם של שיש ועוד טעם אחר שהגרירה נשמעת אף למי שאינו רואה אותה ואינו יודע שבמקום שיש הוא גורר אבל הזילוח אינו נשמע ואם מפני הרואים הרי ראיית הזלוח וראיית קרקע השיש באים כאחת:

שמא ממה שכתבנו תטעה לומר שהגרירה אסורה ואינו כן ואף אנו לא כתבנוה אלא להודעה שהחכם צריך למחות ולהודעה שגוזרין בדברים אלו מקום היתר מחשש מקום איסור אבל הגרירא מ"מ מותרת מפני שכל דבר שאינו מתכוין מותר והוא שאמרו גורר אדם מטה כסא וספסל ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ ואין בזה חילוק בין קטנים לגדולים שאף הגדולים אין בהם פסיק רישיה וכן לענין כלאים מוכרי כסות מוכרין כדרכן ולובשין אותם בשוק להראותם ללוקחים ובלבד שלא יתכוין להנאת לבישתם בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים ומ"מ הצנועים הרוצים להרחיק עצמן מכל לזות שפה מפשילין במקל לאחוריהם ומ"מ לעיקר הענין מותר הוא לכל שכל דבר שאין מתכוין מותר ואע"פ שזו מיהא פסיק רישיה הוא אפשר שאינו פסיק רישיה כגון שהיה לבוש בכדי צרכו או שמא לא אסרה תורה אלא לבישה שמדרך כונת הנאת לבישה:

:

מה שהוצרכנו לפרש כן בכלאים מפני שאם לא פירשנוה כן היה קשה לנו לפרשה מפני שהיה הדבר פסיק רישיה וכן בגרירה לפרש שאף הגדולים אין בהם פסיק רישיה וכמו שראינו בסוגיא שהגדולים מותרים בגרירה כקטנים ולא עוד אלא שהיתר הקטנים היה להם יותר בפקפוק מצד שאפשר בהגבהה אלא שמ"מ נשאר היתר בכלם:

כל אלו הוצרכנו להם לדעת גדולי הרבנים שפירשו דבר שאין מתכוין בדבר שעסוק בהיתר ושמא יבוא לידי מה שאנו חוששים שמא לא יבא ופסיק רישיה הוא דבר שבודאי יבא ומ"מ חכמי פורווינצא כתבו שאף דבר שבודאי יעשה מותר הואיל ואין כונתו לכך כל זמן שאותה מלאכה הנגררת מחמת מעשה של היתר קשה לו ואין איסור מצד פסיק רישיה אלא שבאות' הנגררת ממנה ניחא ליה ומביאים ראיה לדבריהם ממוכרי כסות האמור כאן וממיעוט הדס שבפרק לולב הגזול וממורט כנף שבמסכת בכורות שבכולן נעשה הדבר בודאי והתרנוה הואיל ואינו מתכוין והם מפרשים הענין מצד שאין האיסור הבא נוח לו ומ"מ בפ' כלל גדול לא יראה כן אלא כשהמלאכה הנגררת קשה לו הא אם אין קשה לו ר"ל שאינו קפיד בה ר"ל שאינו צריך לו פטור אבל אסור וא"כ אתה צריך לפרש בגרירה מפני (שהארץ) [שהחריץ] קשה לו וכן נר' ממה שאמרו בפרק תולין לא ליהדק איניש אודרא אפומא דחביתא דילמא אתי לידי סחיטה אע"פ שאין הסחיטה צריכה לו ואינו קפיד בה הואיל ומ"מ אינה קשה לו וכן שאמרו האי מסוביתא דנוזייתא אסור להדוקה ביומא טבא ומ"מ הם מפרשים דילמא אתי בכונה לידי סחיטה:

ויש מוסיפים לומר שלא אסרו פסיק רישיה אף בניחא ליה אלא בחשש איסור שאלו היה עושהו בכונה היה בו איסור תורה הא כל שלא היה בו אלא איסור חכמים אף בניחא

ליה מותר ואע"פ שבפרק כתבי אמרו נר שאחורי הדלת פותח ונועל ואם כבתה כבתה והעלינו בה שהוא אסור כמו שיתבאר שם ואע"פ שאינו מתכוין ומצד פסיק רישיה והרי הכיבוי מדברי סופרים הוא הואיל ואינו צריך לגופו אפשר הואיל ולפעמים הוא מן התורה כשהוא צריך להבהב הוא קוראה מן התורה ויש סותרים ראיה זו ממה שאמרו בסוף פרק כירה כל היכא דכי קא מכוין איכא איסורא דרבנן כי לא מכוין שרי ר"ש ואפילו הכי מודה בפסיק רישיה ואין זו ראיה שהרי טעם זה לא עלה שם במסקנא ולא שנא בדרבנן לא שנא בדאורייתא כל שאינו מתכוין הוא מתיר ומ"מ כשמודה בפסיק רישיה שמא דוקא בדאוריתא וכן מה שאמרו במיעוט ענפי הדס והא מתקן מנא ותירץ שלקטן לאכילה ודבר שאין מתכוין הוא והקשו עליה והא מודה ר"ש בפסיק רישיה אע"פ שתקון כלי אינו אלא מדברי סופרים שמא לא נאמר שתקון כלי אינו אלא מדברי סופרים אלא במקום שאין בו מעשה כגון הפרשת תרומה ומעשרות אבל לקוט בידים מדאורייתא הוא ואע"פ שאין הענף מחובר לאילן מ"מ במקום תקון אסור:

ומ"מ יש אומרים שדבר שאינו מתכוין בפסיק רישיה חלוק לשלשה דרכים הראשון שאין שם איסור תורה ולא ניחא ליה ר"ל שאין צריך לאותו תקון כגון צירוף שבמסכת יומא וזה מותר לכתחלה שהרי יש שתים לקולא שאין צריך לגופו ושאינו מתכוין השני שאין בו איסור תורה וניחא ליה כגון שצריך לאותו תקון או שיש בו איסור תורה ולא ניחא ליה וזה אסור מדרבנן והג' שיש שם איסור תורה והוא צריך לאותו תיקון שזהו ניחא ליה וזו אחר שהוא פסיק רישיה אע"פ שאינו מתכוין יש בו חיוב כמו שאמרו בפרק הבונה בתולש עולשין מקרקע שלו שאע"פ שכונתו לאכילת העולשין חייב משום חורש ומתוך כך הוצרכה תורה להתיר מילה בצרעת אע"פ שאינו מתכוין לקציצת הבהרת שלא בשבת לבד נאמר דבר שאין מתכוין אלא אף בדברים אחרים וכמו שאמרוה לענין כלאים וכמו שאמרו בבכורות ר' שמעון אומר יקיז אע"פ שאפשר שיעשה בו מום הא כל שמתכוין אין חלוק בין צריך לגופא לאינו צריך לגופה בדברים אחרים חוץ משבת שאנו צריכים בה למלאכת מחשבת ובפ' כלל גדול ובפרק הבונה יתבארו מזה עקרי הדברים:

המשנה הרביעית המכבה את הנר מפני שהוא מתירא מפני גוים ומפני לסטים ומפני רוח רעה או בשביל החולה שיישן פטור כחס על הנר כחס על השמן כחס על הפתילה חייב ר' יוסי פוטר בכלן חוץ מן הפתילה מפני שהוא עושה פחם אמר הר"ם פי' רוח רעה קורין לכל מיני החולי הנקרא בערבי מלאינ"קוניאה כי יש מין ממיני החולי הנזכר שיברח החולה ויבדל מן הטבע האנושי הממוצע כשיראה האור או כשיתחבר עם בני אדם וישתעשע ותנוח נפשו בחשך ובהתבודדות ובעת ההשתוממות והדבר הזה נמצא

הרבה בבעלי המרות ושיעור זאת המשנה כך מפני גוים מפני לסטים מפני רוח רעה פטור ואם בשביל החולה שיישן מותר ומפני זה אמר פטור במקום מותר לפי שהדין בסוף המשנה חייב ולא יתכן שיצא מדין מותר לדין חייב וזה החולה הוא חולה שיש בו סכנה ובתנאי שאי אפשר להוציאו למקום אחר או להסתיר האור ממנו ואמרו כחס על הנר כחס על השמן כחס על הפתילה חייב ר' יוסי פוטר בכלן חוץ מן הפתילה מה שאמר חייב הוא דעת ר' יהודה שהוא אומר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה ולפיכך יאמר שהוא חייב לפי שלא היתה כונתו כבוי הנר אלא שלא ישרף חרס הנר או שלא יכלה השמן ור' יוסי אומר מלאכה שאינה צריכה לגופה היא ופטור עליה ולפיכך הוא פוטר בכלן חוץ מן הפתילה ובתנאי שיכוין להבהב עד שנשרף ממנה כדי שתאיר יפה כשידליקנה פעם שניה ואז תהיה מלאכה שצריכה לגופה ואין הלכה כר' יוסי:

אמר המאירי המשנה הרביעית והכונה בה לבאר ענין החלק השלישי והוא שאמר המכבה את הנר מפני שהוא מתיירא מן הלסטים וכו' כבר ידעת שר' יהודה ור' שמעון נחלקו במלאכה שאינה צריכה לגופה שלדעת ר' יהודה חייב עליה ולר' שמעון פטור ומלאכה הצריכה לגופה בכיבוי הוא כגון המכבה את הנר וצריך לגוף הכבוי כגון מכבה הגחלת לעשות פחם או מהבהב את הפתילה ומכבה שהכיבוי עשוי כדי שכשירצה להדליקה יתאחז בו האור יפה ושאין צריך לגופה הוא כגון שכבה מפני גוים או ליסטים שלא יראוהו וכיוצא בזה ומשנה זו כלה פירשו בגמ' שבאה לדעת ר' יהודה ותחלת המשנה פירושה בחולה שיש בו סכנה שכל מלאכה הותרה אצלו ובכללן שאם האור מזיק לו שמותר לכבותו או להפכו לצד אחר וכן יראת גוים או לסטים אין לך סכנה גדולה מזו וכן רוח רעה שמעוררת דמיונו בשעה שרואה את הנר ומתוך כך אמר במכבה לסיבות אלו שהוא פטור ופירשו בגמ' מותר לגמרי אלא מתוך שהוצרך לשנות בסמוכה לה חייב נמשך לשנות בזו פטור ואע"פ שאמרו כל פטורי דשבת פטור אבל אסור לבד מתלת דפטור ומותר ואין זה מכללם לא הטריחו עצמם להזכירו שהדבר מפורסם הרבה להיתר שהדבר ידוע שהשבת דחויה היא אצל הסכנה ומ"מ מה שאמרו בברייתא בשביל חולה שיישן לא יכבה ואם כבה פטור פירושה בחולה שאין בו סכנה ולדעת ר' שמעון שלדעת ר' יהודה בחולה שאין בו סכנה אין צד היתר לעשיית מלאכה ע"י ישראל והיה חייב לגמרי במזיד כדינו ובשוגג כדינו אלא לר' שמעון היא שנויה שפוטר בכל מקום במלאכה שאינה צריכה לגופה:

כחס על הנר כלומר אם כבה מתוך שהוא חס על הנר כגון שכלה השמן והפתילה משתלהבת ומתירא שמא יפקע נרו או כחס על השמן להשאירו לליל מחרתו וכן שחס

על הפתילה בדרך זה חייב שהרי לדעת ר' יהודה מלאכה שאין צריכה לגופה חייב עליה ור' יוסי פוטר בכולן חוץ מן הפתילה מפני שהוא עושה פחם פירשו בגמ' שר' יוסי סובר כר' שמעון וזה שחייב בפתילה לא שיכבנה כחס עליה שאין זו צריכה לגופה שאם תאמר זהו כיבוי לצורך פחם שיתאחז האור במקום הכיבוי אין זה כלום שהרי ראש הפתילה שהוא מכבה לא יועיל לו כלום שכשירצה להדליקה פעם אחרת יצטרך להסיר ראש הפתילה ממנה תחלה אלא פירוש הדבר בפתילה שאינה מהובהבת והבהבה וכיבה שזהו כיבוי הצריך לגופו וזהו שהוא עושה פחם כלומר שהוא מתכוין לעשותה פחם לידלק בו האור שכל שמדליק ומכבה על דעת שיתאחז האור בו יפה הוא נקרא בלשון פחם מצד שהוא ענין הפחם ולא אחר שהיא נעשית פחם ושמא תאמר אם כך הוא הרי הוא חייב ג"כ על הדלקתה ודאי כך הוא אלא שאפשר שהדליק בנקדת כניסת שבת ובשעת הכבוי קדש היום:

זהו ענין משנתנו ולענין פסק נחלקו בה הרבה מפרשים והוא שגדולי המחברים פסקו כר' יהודה והרבה נמשכים אחריהם מכח סתם משנה זו ומכח מה שנ' בפרק כירה בכיבוי גחלת של עץ לשמואל ולרבינא וכן בפ' המצניע בכזית מן המת ורבינא ורב אשי סוברים כן בפ' המצניע וגדולי הפוסקים נראה מדעתם שפטור עליה והרבה נמשכים אחריהם מכח פטור ומותר האמור באותם שלשה דברים שהוזכרו בראש המסכתא וכן שסתם משנה מוכיח כן בפרק אריגה בענין קורע על מתו וקצת משניות ג"כ סותמות כן בפרק שרצים ואף רבא שאמרה כדעת זה בפרק נוטל ולזו דעתנו נוטה ממה שראינו במשנה זו שר' יוסי חלק בה עם ר' יהודה וכלל ידוע ר' יהודה ור' יוסי הלכה כר' יוסי:

ותדע שעיקר מחלוקת ר' יהודה ור' שמעון במלאכה שאין צריכה לגופה היא אף בדבר שהוא מקלקל כל שיש צד תקון בקלקולו שר' יהודה מחייב אפי' לא היה תקונו אלא להרחיק נזק או צער או הפסד או קיום מצוה כגון קריעה על מתו ור' שמעון פוטר בכל אלו ואין קלקול אצלו לחייב אלא כשהוא תחלת תקון כגון מוחק במקום שהיה בו טעות על מנת להגיהו וסותר כותל רעוע לבנותו שכל אלו ודומיהם תחלת התיקון וצורך גופה היא אע"פ שלא היה רוצה שיצטרך לכך אבל מכבה את הנר מפני גוים או לסטים וחולה אין בזה צורך גוף כלל שאין התקון בגוף הקלקול שאין כיבוי הנר מסיר החולי או הנזק בידים אלא שגורם כן לפעמים ומתוך כך פטור אלא שאסור ואע"פ שבהפסת מורסא התירו לכתחילה ואף בזו היה לנו לומר כן שהרי להסרת נזק החולה הוא מכוין כבר כתבנו שאין זה הסרת נזק בידים ועוד שאין הנזק מבורר כל כך שיבא מצד הנר ועוד שאפשר לו בצדדים אחרים כגון מחיצה והדומים לה ובמקומות שבמסכתא זו יתבארו

מענינים אלו דברים על סדר הפרטים הנכללים תחת מינים אלו ונבארם אחת אחת לשטתנו כפי היכלת בע"ה:
זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

דף ל.

לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות בחייו שמאחר שמת אין לו תורה ומצות ואין תשובה לנפש אחר מיתה ומי שטרח בערב שבת יאכל בשבת מי שלא טרח בערב שבת מהיכן יאכל בשבת וכבר הארכנו בענין בחיבור התשובה:

דף ל:

מחתכין את הנבלה לפני הכלבים בשבת ואפי' נתנבלה היום כמו שביארנו בראשון של יום טוב ומטלטלים את המת מחמה לצל על ידי ככר או תינוק כמו שיתבאר במסכתא זו:
לעולם אל יהרהר אדם אחרי מדותיו של מקום אע"פ שרואה לפעמים העדר הסדור בין בני אדם כענין צדיק ורע לו רשע וטוב לו שהכל במשפט על דרך ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו ולהערה זו אמרו טוב כעס משחוק טוב כעס שהקב"ה כועס עם הצדיקים בעוה"ז משחוק שמשחק עם הרשעים בעוה"ז וטובה שמחה שהקב"ה משמח את הצדיקים בעולם הבא משחוק ששוחק את הרשעים בעולם הזה רצו בזה שתכלית הגמול והעונש הוא לענין נצחי וקיים והוא אמרם מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש תחת השמש הוא דאין לו הא למעלה מן השמש יש לו ר"ל לעולם העליון הוא עולם הנפשות וי"מ בעמל התורה וסודותיה והכל אמת למבין:
אע"פ שראוי לאדם לעמוד נכנע ושפל רוח ראוי לו להעמיד עצמו בשמחה לקיים מצותיו ולמה שיגיעהו מן השלמות שאין השכינה שורה מתוך עצבות שהעצבון מטמטם את הלב וסותם שבילי ההכנה ולא מתוך עצלות שקידה והתבוננות אלא מתוך שמחת הלב ליושר המזגים ואף דרך החכמים היה בישיבתם לפתוח במילי דבדיחותא:
לעולם יהא אדם שואל בחכמה ואל יבוש לחסרון שאלתו שהשאלה נתיב ומבוא לידיעה כבר אמר החכם שאל בחכמה שאלת השוטים ואף הרב לא יהא נואש ושותק לו לסכלות שאלתו אלא יהא משיב לו בנחת אבל במילי דעלמא רשאי לשתוק לו או להשיב כסכלותו ועליו נאמר ענה כסיל כאולתו ועל הראשונה נאמר אל תען כסיל כאולתו:
לעולם יהא אדם ענותן כהלל ולא יהא קפדן כשמאי שענותנותו של אדם גורמת ברכה לו ולאחרים שבאין ושואלים בלא בושת ומתקרבים על ידו תחת כנפי שכינה וכבר ידעת

לא הביישן למד ולא הקפדן מלמד וכבר אמר אחד דרך צחות קפדנותו של שמאי בקשה לטרדנו מן העולם ענותנותו של הלל קרבתנו תחת כנפי השכינה:

דף לא.

כבר ידעת שכל שחכמתו קודמת ליראתו אין חכמתו מתקיימת לפיכך יהא אדם זהיר ביראת שמים שאפי' הגיע לידיעת כל השלמויות ולא היה בו יראת שמים לא הועיל כלום הוא שאמר יראת יי' היא אוצרו משל לאדם שאמר לשלוחו לך והעלה חטים לעלייה הלך והעלה אמר לו עירבת בהן קב חומטין והיא ארץ מליחה שעפרה משמרת את הפירות מהתליע ואין בעירובן אונא' כמו שיתבאר במקומו אמר לו לאו א"ל א"כ מוטב שלא העלית כך יראת שמים היא השומרת והמעמדת כל הידיעות כי היא הכל ובה הכל ומפתח של תחיית המתים תלוי בה וכשזו נעדרת ממנו נוח לו שלא נברא נוח לו שלא למד וכבוד אדם מי שנודע ביראת שמים קודם לכבוד מי שנודע בחכמה מעשה בשני חכמים שעבר חכם אחד לפניהם ואמר אחד לחבירו ניקום מקמיה דגבר דחיל חטאין הוא והשיבו האחר ניקום מקמיה דגבר בר אוריין הוא ואמר לו דרך תמה אמינא לך דגבר דחיל חטאין הוא ואת אמרת דגבר בר אוריין הוא וכן אמרו אין לו להקב"ה בעולמו אלא יראת שמים בלבד שנ' הן יראת יי' היא חכמה וכבר ביארנו במסכת ברכות שכל שאינו יכול להשליט יצר טוב על יצר רע יהא מזכיר לו יום המיתה תמיד לרכך טבעו וליסרו להשיבו אל אביו ומי שאינו עושה כן נשאר בקשי עורפו ואחריתו עדי אובד הוא שאמרו לא דיין לרשעים שאין חרדים למיתתם אלא שלבם בריא להם כאולם:

דף לא:

כבר ביארנו שהמקלקלין בשבת פטורים אלא שאם קלקל על מנת לתקן חייב ומ"מ דוקא שקלקל ע"מ לתקן במקומו כגון מוחק ע"מ להגיה במקומו סותר ע"מ לבנות במקומו קורע ע"מ לתפור במקומו אבל במקום אחר לא אף בסותר ע"מ לבנות במקום אחר באותן אבנים שלענין סתירה זו מיהא מקלקל הוא ומ"מ לא סוף דבר במקום הסתירה על כל פנים אלא כל שהוא באותו בנין כגון שסותר ובונה על מה שהיה מקודם כדי להוסיף באורה וכיוצא בדברים אלו חייב:

המשנה החמשית על שלש עברות נשים מתות בשעת לידתן על שאינן זהירות בנדה ובחלה ובהדלקת הנר שלשה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשיכה עשרתם ערבתם הדליקו את הנר ספק חשכה ספק אינו חשכה אין מעשרין את הודאי

ואין מטבילין את הכלים ואין מדליקין את הנרות אבל מעשרין את הדמאי ומערבין וטומנין את החמין אמר הר"ם פי' הודאי הוא הטבל והוא הדבר שאינו מעושר ולא הוציאו ממנו חק מחקי השם ודמאי הוא הדבר המסופק אם הוציאו ממנו המעשר או לא הוציאו וכבר קדמו אלו הדינים כלם במסכת דמאי פרק ראשון ובארנו בפרק השני ממסכת תרומות כי אסור להוציא תרומות ומעשרות ולא הטבלת כלים בשבת ועוד יתבאר זה טעמו במסכת ביצה ולפיכך אסור לעשות כן בין השמשות לפי שהוא ספק וזהו שקורין אותו בכאן ספק חשיכה ספק אינו חשכה וזהו העירוב שאמר שמותר לעשותו בין השמשות הוא עירובי חצרות אבל עירובי תחומין אסור לעשותו בשעת הספק אלא מבעוד יום לפי שדינו חמור יותר כאשר נבאר בעירובין. והתירו כמו כן הטמנת החמין והוא המים החמין בין השמשות כי לא אסרו ההטמנה בשבת עצמו כל שכן בין השמשות אלא משום גזרה כאשר נבאר לפנים ותכלית הגזרה בשבת אבל בין השמשות לא ודע כי אחר ביאת השמש עד שיראה כוכב מן הכוכבים הבינוניים בגדולה נקרא יום ומשיראה כוכב עד שיראו שנים הוא גם כן יום ומשיראו שנים עד שיראו שלשה הוא זמן בין השמשות וכשיראו שלשה הוא לילה בלי ספק והעקר אצלנו כי בין השמשות ספק ועוד יתבארו אלו הדינין:

אמר המאירי המשנה החמשית והכונה בה לבאר ענין החלק הרביעי ואמר דרך הערה שעל שלש עבירות נשים מתות בשעת לידתן על שאינן זהירות בנדה ובחלה ובהדלקת הנר ומפני שמצות אלו מסורות לנשים ושאין האנשים רגילים להתעסק בהם היה מאופני המשפט להיותן נענשות עליהן והזכירו עת הלידה להיות אימתו עליהם להפליג בהתעוררות ובאזהרה ובגמ' אמרו היא כבתה נרו של עולם ואבדה את חלתו ר"ל אדם הראשון ושפכה את דמו ר"ל שגרמה לו מיתה לפי' נמסרו לה מצות אלו ואמר אח"כ שאעפ"כ ראוי לאנשים להזהירן במה שיוכלו:

ואחר שהוא צריך להזהיר בדברים אחרים בערב שבת ראוי לו להזכירן בענין הדלקת הנר והוא שאמר ג' דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשיכה ר"ל שאם ימהר להזכירם מבעוד יום לא יועיל שמא הן סבורות עדין יש שהות ביום ויתרשלו בדבר אלא עם חשיכה ר"ל סמוך לה עשרתם ר"ל לסעודת שבת שבחול היה אפשר לו באכילת עראי ועכשיו השבת קובעת לאסור אף אכילת עראי כמו שביארנו בהרבה מקומות בין בתבואה בין בפירות שאין עראי לשבת עירבתם ר"ל עירובי תחומין אבל עירובי חצרות אינו צריך להזכיר עם חשיכה כמו שיתבאר בסמוך ודברים אלו הוא צריך לשאול אם

נעשה אם לאו שהרי אינו יודע וכן שכבר הגיע זמנן ומסתמא כבר נעשה אבל בנר כבר הוא רואה שאינו מודלק וכן שלא הגיע זמן עדיין עכשיו וצריך לומר הדליקו דרך צווי:
ונתגלגל מדברים אלו להודיע בהן אם איחר יותר מדאי שהפסיד והוא שספק חשיכה ספק אינו חשיכה ר"ל בין השמשות אין מעשרין את הודאי מפני שהוא תקון ואע"פ שתקון שבות הוא גזרו עליו ואע"פ שאמרו כל שהוא משום שבות לא גזרו עליו בין השמשות קמא לא אמרוה אלא למצוה כגון עירוב וכן אין מטבילין את הכלים לטהרם שאף היא תקון כמו שביארנו בגמ' ביצה ואין מדליקין את הנרות שהרי ספק תורה יש כאן וזו ואין צריך לומר זו קתני ויש שפרשה אפי' ע"י גוי ואינה נר' שכל לדבר מצוה מיהא לא גזרו על שבות בין השמשות ויש סותרים אותה מטעם שבות דשבות ר"ל שאם יעשה הוא בעצמו אין שם אלא שבות וכשאומרה לגוי הוא שבות דשבות והיאך יאסר ואין זה כלום שהרי אף שבות דשבות אסור וכמו שאמרו פ' שואל שלא ישכור אדם פועלים בשבת אף ע"י גוים ובפרק כתבי בנכרי שאין אומרין לו כבה ואע"פ שהכבוי עצמו מלאכה שאין צריכה לגופה ויש מכריעין לומר ששבות דשבות אסור במקום שאלו הוא עושהו יש שם ספק איסור תורה הא בספק חכמים לא ומכאן התירו לומר לגוי לטלטל את הנר ממקום למקום שהטלטול מדרבנן וראיה להם בעירובין פרק הדר בההיא ינוקא דאשתפוך חמימיה אמר להו רבה לייתו לי מגו ביתאי והא לא עירב לסמוך אשיתוף והא לא שתיפו אמרו לגוי דלייתי ואמר אביי בעינא לאותובי למר ולא שבקן רב יוסף דאמר כל בדאורייתא מותבינן והדר עבדינן וכל בדרבנן עבדינן והדר מותבינן אמר ליה ומאי בעית לאותובי אמר אמירה לגוי שבות והיכי דחיה שבת והא הזאה שבות ואינה דוחה שבת אמר ליה ולא שני לך בין שבות דאית ביה מעשה לשבות דלית ביה מעשה דהא מר לא אמר זיל אחים אלא זיל אייתי ואי מייתי איהו ליכא אלא שבות הואיל ודרך מבוי הוא אלא שאינו משותף ומ"מ אינה ראיה שמא במקום מצוה שאני ולמדת ששבות אף במקום מצוה כגון הדלקה לכבוד שבת אסור ובטלטול שרגא שלא במקום מצוה אסור במקום מצוה מותר ואע"פ שבקונה בית בא"י התירו לכתוב אונו אף בשבת ע"י גוי משום יישוב ארץ ישראל נגעו בה ושאם לא יעשה עכשיו שמא לא יעשה לעולם אבל מילה וקדוש שאיפשר למחר לא אא"כ על הדרך שהזכרנו:
אבל מעשרין את הדמאי הואיל ורוב עמי הארץ מעשרין אין זה תקון ומערבין פי' בגמ' עירובי חצרות שאינו אלא חומרא בעלמא וזה שאמרו בסמוך לה עירבתם שמשמען של דברים שאם לא ערבו אי אפשר לערב פירשוה בעירובי תחומין שהם תקון גמור וקנין בית ולפיכך אסור ואם עירב אין עירובו כלום ואף לדעת האומר כל שמשום שבות לא

גזרו עליו בין השמשות כל קנין בית הרי הוא כעין של תורה וגזרו אפי' במקום מצוה שהרי אין מערבין עירובי תחומין בפת אלא לדבר מצוה וי"מ אותה בעירב ברגליו שיכול לעשות אף לדבר הרשות שכל ששבת בו בין השמשות הוא ביתו לגמרי וטומנין את החמין ליתנן בתוך קופה של מוכין להיות חמימותם עומד בתוכם ודוקא בדבר שאין מוסיף הבל כמו שיתבאר הא משחשיכה לגמרי אין עושין אף אלו כלל שאף בהטמנה אסרו בשבת שמא ימתין בהטמנתו עד שימצאנה צוננת וירתיחנה ובין השמשות מיהא אין כאן גזרה שסתם קדירות בין השמשות רותחות הן:

זה ביאור המשנה וכולה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמ' אלו הן:

דף לב.

לעולם יהא אדם נזהר שלא למסור עצמו לסכנות ואל יסמוך על הנס שאינו יודע להיכן המאזנים מכריעות כלל גדול אמרו השטן מקטרג בשעת הסכנה לעולם יהא אדם מתמיד בתשובה ויתודה היום שמא ימות למחר ואל יטעהו בריאות ושלוה שכמה שערים פתוחים ליכנס בהם ענשו של הקב"ה וכ"ש שצריך לו להתעורר בימי החולי והצרות דרך הערה אמרו מי שחלה אומרין לו התודה אדם יוצא לשוק יהא דומה בעיניו כמי שנמסר לסרדיוט חש בראשו יהא דומה לו כמי שנתנוהו בקולר עלה למטה ונפל למשכב יהא דומה בעיניו כמי שעלה לגרדום ר"ל מקום ששם דנין דיני נפשות שכל העולה לגרדום לידון אם יש לו פרקליטין גדולים ניצול ואם לאו אינו ניצול ואלו הן פרקליטין של אדם תשובה ומע"ט:

כבר ידעת ממדת הדרכים התוריים במשפט יושר השם ית' להרבות העונש בדבר שהמכשול מצוי בו וכן להעניש מדה כנגד מדה ועל אלו הכונות הרבו רבותינו ע"ה להעיר בסוגיא זו שעונש פלוני בא בעון פלני הן בקלות הן בחמורות הן במעשה המוזהר כגון חלול שבת והקל בכבוד הראוי לכבוד הן בדבור בלשון הרע ונבול הפה ונדרים ודומיהם הן בשלילת המחוייב ופריקת עול המצווה כגון בטול תורה ושאר המצות ואין אנו צריכים בזו להזכיר הפרטים אלא יזהר מכל עבירה וישמר מכל עונש:

דף לג.

אע"פ שלשון הרע שרש לכמה עבירות ודבר שחכמים האריכו בגנותו הרבה יצאו מכללו שני דברים להיתר הא' הוא שאמרו במסכת ערכין כל מילתא דמתאמרא באפי מרה לית בה משום לישנא בישא והשיבו עליה כ"ש חוצפ' ולישנא בישא והוא שהיה המקשה

סבור שהשיבה בעל הלשון למי שנאמרה עליו בפני אותו שאמרה ותירצו בה שאינה כן אלא כמה שאמרו לא אמרתי דבר וחזרתי לאחורי כלומר כל דבר שאף האומרו אינו נמנע מלאמרה לפני אותו שהוא אומרה עליו כגון שהוא קובל עליו ומשיא עליו שם גזילה וכיוצא בה אין למספר תורת לשון הרע בזה שאף הוא מכוין שיהא חוזר בו והשני הוא שאמרו שם כל מלתא דמתאמרא באפי תלתא לית בה משום לישנא בישא שהרי על כרחו מי שאמרה על דעת שתגיע למי שאמרה עליו אמרה שכל ששלשה יודעים אותו אינו בתורת העלמה וא"כ זה שמספרה לו אינו בתורת לשון הרע:

יש צד אחר בלשון הרע שהוא מותר ויש בו צד מצוה והוא שיספר בגנות חבירו שהוא רשע כדי להבאיש מעשיו על השומעים שלא ילמדו ממנו כאמרו ע"ה שונאי השם יהללו רשע ושומרי תורה יתגרו בם:

דף לד.

זה שאמרו במשנתנו ששלשה דברים אדם צריך לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשיכה יזהר שלא יאמרם בכעס וטרוניא שמא מתוך יראתו יאמרו שעשו ולא עשו ויחללו את השבת אלא ישאלם בנחת ובדרך שיכירו שאם לא עשו לא יכעס עליהם והוא שאמרו בראשון של גיטין ו' א' לעולם אל יטיל אדם אימה יתירה בתוך ביתו שהמטיל אימה יתירה בתוך ביתו מביא בני ביתו לכמה עבירות ומהם חלול שבת וכמה חסידים מזהירים בבתיהם על תבשיל של שבת שלא לבדוק בו משחשכה ואל יקפידו עליו כדי שלא יבאו מחשש יראתו לידי חילול שבת:

כבר ידעת שכל שנאכל עירובו או אבד מבעוד יום אינו עירוב משחשיכה הרי זה עירוב מ"מ אם נאכל בין השמשות גאוני ספרד כתבו שבערובי תחומין אין עירובו עירוב וכמו שכתבנו במשנתנו בעירבתם שאם לא עירבו אין מערבין בספק חשיכה ואם עירבו אינו עירוב ומ"מ בעירובי חצרות הרי זה עירוב שספק עירוב להקל בעירובי חצרות מעתה אחד שאמרו לו שנים צא וערב לנו לאחד עירב עליו מבעוד יום ונאכל עירובו בין השמשות ולאחד עירב לו בין השמשות ונאכל עירובו משחשכה שניהם קנו עירוב מספק שזה שעירב עליו מבעוד יום אנו דנין לו בין השמשות כלילה וכאלו נאכל משחשיכה וזה שעירב עליו בין השמשות אנו דנין לו בין השמשות כיום ונמצא שהונח עירובו ביום ואפי' באו לישאל כאחת הואיל ועירוב דרבנן הקלו בו ודבר זה בעירובי חצרות כמו שביארנו הא בעירובי תחומין לא קנו עירוב כמו שביארנו ומ"מ גדולי המחברים וגדולי הרבנים פירשוה בעירובי תחומין ובדיעבד ולא נאמר לדעתם במשנתנו שספק חשיכה

אין מערבין אלא לכתחילה ומ"מ בפרק בכל מערבין ראיה לשטתנו בשמועת נתגלגל חוץ לתחום נפל עליו גל או נשרף תרומה ונטמאת מבעוד יום אין זה עירוב משחשיכה (אינו) עירוב ואם ספק ר' יהודה אומר הרי זה חמר גמל ור' יוסי ור' שמעון אומרי' תרומה ונטמאת העמד תרומה על חזקתה ועכשיו נטמאת וכן בנתגלגל עכשיו נתגלגל אבל הניח עירובו בין השמשות שהוא ספק שאין בו חזקה כולם מודים בו ובירושלמי אמרו בענין הנחתו הדא דתימא בחצרות אבל בתחומים דבר תורה הוא:

יתבאר בפרקים הבאים שאין טומנין אפי' מבעוד יום בדבר המוסיף הבל כגון גפת וזבל וכיוצא בהם וכן שאין טומנין משחשיכה אף בדבר שאינו מוסיף כגון כסות ופירות וטעם איסור שניהם יש בהם צד מחלקת מצד חילוף גירסאות שבכאן וגדולי הפוסקים גורסין בה מפני מה אמרו אין טומנין בדבר המוסיף אפי' מבעוד יום גזירה שמא ירתיח ופירשו בה גדולי המפרשים שמכיון שמטמין בדבר המוסיף גלה בדעתו שלרותח הוא מכוין ושמא תפסק רתיחתו ומרתיחה משחשיכה אחר שדעתו לכך ואחר שאסרנו לו לא יהא סומך על כך וירתיחנה בדרך שלא תצטנן והקשו אי הכי אפי' בין השמשות נמי כלומר אף בין השמשות נמי יאסר אף בדבר שאינו מוסיף שמאחר ששהה מלהטמין לרותח הוא מכוין ותירץ שסתם קדרות בין השמשות רותחות הן ולא תפסוק רתיחתם ויראה לפירוש זה שקדרות אלו לצורך הלילה הוא רוצה באכילתם אבל מ"מ הם עצמם פירשו בתשובת שאלה שמא ירתיח כלומר שמא תרתח הקדרה ויצטרך לגלותה עד שתנוח ויחזור ויכסה ונמצא טומן בדבר המוסיף בשבת ובין השמשות מותר אף בדבר המוסיף שרותחות הן כלומר כבר נחו מרתיחתן ולפי' זה אתה מפרשה אף לצורך מחר כסתמן של דברים ואח"כ גורסין מפני מה אמרו אין טומנין בדבר שאינו מוסיף משחשכה וכמו שביארנו במשנה שלא הותרה אלא בספק חשיכה שמא יטמין ברמץ ויבא לידי חתוי:

וגדולי הרבנים גורסין מפני מה אמרו אין טומנין בדבר שאינו מוסיף משחשיכה גזירה שמא ירתיח כלומר שמא ימצאנה צוננת בשעת הטמנה וירתיחנה שמאחר שבא להטמין מגלה בדעתו שבמחממת הוא רוצה והקשו אי הכי אפי' בין השמשות ליגזור ותירץ שסתמן באותה שעה רותחות הן כמו שביארנו במשנה ודיין בהטמנה וכן הם גורסים מפני מה אמרו אין טומנין בדבר המוסיף אפי' מבעוד יום גזירה שמא יטמין ברמץ ויטמין שמא יחתה משחשיכה וכלה חדא גזירה היא וגירסא זו מיושרת יותר כדי שלא לגזור דבר שאינו מוסיף אטו רמץ שהוא דבר המוסיף אלא שיש מפרשים לשיטתם שדבר שאינו מוסיף הוא ובפרק כירה תתבאר סתירת דבריהם וכן לשיטה זו איפשר לפרש אותה בשל יום ויש מקשים והאיך חוששין לחיתוי לדבר שאינו רוצהו אלא למחר ושכבר

נתבשל וכבר ביארנו ההפך בפרק ראשון אלא שתדע שבימי רבותינו לא היו משהין על גבי כירה וטומנין אלא או משהין או מסלקין מעל הכירה וטומנין וההטמנה חמורה יותר מהשהיה שהשהיה אינה מגלה בדעתו שיכיון כל כך בחמימות יותר כמטמין ועקרי דינים אלו יתבארו בפרק שלישי בע"ה:

התבאר במסכת כריתות שהחותה גחלים בשבת חייב חטאת ופירשוה בנתכוון לכבות והובערו מאליהן וחייב על הכיבוי ולא על ההבערה הואיל ולא נתכוון והחותה כדי להתחמם והובערו פרשו שם שהוא פטור לדעת הפוטר במלאכה שאינו צריך לגופה וכתבו גדולי הדורות שלפנינו לפי סוגיא זו שכל שאנו גוזרין שמא יחתה פירושו שיהא מתכוין להבעיר שאם לא כן אין החיתוי אסור אלא משום טלטול שהרי דבר שאין מתכוין מותר וראיה להם בפ' כלים בחררה שטמנה בגחלים שאם קצתה מגולה מותר לטלטלה ואם לאו אסור אלא תוחבה בכוש וננערת מאליה:

דף לד:

בין השמשות הרי הוא ספק יום ספק לילה ואיזהו בין השמשות נחלקו בו ר' יהודה ור' יוסי שבין השמשות לר' יהודה הוא משתשקע החמה סוף שקיעתה ר"ל שנכנסה כולה וכל שפני מזרח מאדימים ופרשו למטה צד המערב וקוראו פני מזרח מפני שאותו הצד מאדים פני המזרח בערב כשהחמה נוטה לשקוע כאורה הנכנסת בחלון שמבהקת כותל שכנגדה ויתבאר למטה ג"כ שאפי' הכסיף התחתון ר"ל שכבר הלכה הבהקתו של תחתון ר"ל תחתית כיפת הרקיע הנראה לנו כאופן המפריש בין חצי הרקיע העליון לחציו האחר ולא הכסיף העליון והיא גובה הכיפה שבאותו צד למעלה מאופן המפריש שאינו ממהר כל כך להכסיף כתחתון מצד שהאורה מבהקת יותר לנכוחיותה לפי הנראה לנו עדיין הוא בין השמשות אבל כשהכסיף העליון והושוה לתחתון הרי הוא לילה ושיערו במהלך זמן זה שלשת חלקי מיל ומה שאמרו בפסחים משקיעת החמה עד צאת הככבים ארבעת מילין פירושה מתחלת שקיעתה כשמתחלת ליכנס והיא נראית עדין מעט מעט עד שתכנס כולה ומ"מ גדולי הדורות משתמשים בתחלת שקיעה זו לומר בה שהיא בכלל תוספת חול ר"ל שקודם שתתחיל לשקוע כלל אינה בכלל תוספת ומשתתחיל לשקוע אם רצה להוסיף הרי הוא בכלל תוספת אם רצה להוסיף כלו מוסיף ואם רצה להוסיף מקצתו ולא כלו מוסיף ובלבד שיהא בודל בתחומו מעט לשם תוספת הא משנשקעה עד יציאת הכוכבים ספק יום ספק לילה ואינה בכלל תוספת וביציאתו מוסיף עד שיראו שלשה כוכבים רצופים בתחום אחד שברקיע:

ונחזור לענינינו והוא שמסוף שקיעת החמה עד שיכסיף העליון הוא בין השמשות לר' יהודה והלכה כמותו לענין שבת ומעתה מ"ש כוכב א' יום שנים בין השמשות שלשה לילה ופירשו בה לא כוכבים גדולים הנראים ביום ולא קטנים שאין נראים אלא בלילה אלא בינוניים יראה שאינה הלכה ותמהני על גדולי הפוסקים שהביאוהו שהרי חמה שקעה ואין כוכב נראה ואפשר שלא הביאוה אלא לשלשה לילה וממה שראיתי לגדולי המחברים שכתבו בשיעור בין השמשות משתשקע החמה עד שיראו ג' כוכבים בינוניים ושמא ראיית שלשה כוכבים והכספת העליון אחד הוא ומתוך שאין הכספת עליון ותחתון ניכרת להמון נתן להם סימן בראיית שלשה כוכבים בינוניים:

בין השמשות לר' יוסי הוא רגע הסמוך ליציאת הכוכבים זה נכנס וזה יוצא והלכה כמותו לענין שלא לאכול כהנים שטבלו לטומאתן בתרומה התלויה בהעריב שמשו עד גמר בין השמשות זו והוא נקרא הערב השמש הגמור והוא צאת הכוכבים כמו שביארנו בראשון של ברכות וכן לענין הטבילה אינו צריך לטבול בעוד שהשמש נראה עד שיהא הערב השמש אחר טבילה אלא כל שיטבול קודם צאת הכוכבים דיו ששעת צאת הכוכבים היא הערב שמשו הבא אחר טבילה ולא עוד אלא שהיו מכוונים לאחר טבילתם עד סמוך לאכילתם שמא תארע להם טומאה אחר טבילה ונמצאו טובלים בחנם כמו שביארנו בברכות:

ויש מוכיחין מכאן שהטבילה צריכה להיות עם השמש שהרי אמר אילימא מטבילה ספיקא הוא וכו' כלומר ועל כל פנים צריכה להיות קודם שיתחיל בין השמשות של ר' יהודה כדי שיבא בין השמשות אחריה ומ"מ יראה כדברינו הואיל והלכה כמותו בתרומה לכל עניני תרומה וכן ממה שאמר לו ר' יהודה לר' מאיר והלא מבעוד יום הם טובלים ואמר ליה מי סברת בין השמשות דידך כמו שכתבנו שם והוא שאמרו כאן בין השמשות דר' יהודה לר' יוסי כהנים טובלים בו:

ממה שכתבנו למדת שבין השמשות ספק לנו בענינו אם יום אם לילה ומ"מ או כלו יום או כלו לילה תדע שיש דברים שאנו מפקפקים בו להיותו מן היום ומן הלילה ומטילין עליו חומר שני ימים וזה ממה שכבר ידעת שהזיבה החמירה תורה בטומאתה יתר על שאר הקרי וכן ידעת שהזיבה הוא קרי יוצא מאליו בלא הנאה וקושי וסימני' המוכיחים בינו ובין הקרי מפורשים במסכת נזיר והדבר ידוע שכל שראה ממנה ראיה אחת אינו זב כלל אלא כקרי בעלמא וטמא טומאת ערב נתוספה עליו ראיה שנית הן ביומו הן במחרתו נעשה זב לטומאה למשכב ומושב ולשבעה נקיים אבל אינו טעון עדיין הבאת קרבן אלא סופר וטובל ומעריב ודיו נתוספה עליו ראיה שלישית הן בראשון הן בשני הן

בשלישי הואיל ולא הפסיק יום שלם בין ראיה לראיה נעשה זב גמור לכל ענין ולמדת שהזב תלוי בראיות ולא בימים ר"ל שאם ראה שתי ראיות של זוב אפילו בשעה אחת נעשה זב לטומאה ואם שלש נעשה זב לקרבן וכן אם ראה שלשתם בשלשה ימים רצופים או בפחות מהם הא כל שהפסיק יום אחד בין ראיה לראיה אין זו מצטרפת עם חברתה אלא שאם ראה שלש ומנה וחזר וראה אף בשביעי סותר את הכל כמו שיתבאר במקומו:

ראה ראיה אחת ארוכה כשתים הרי היא נחשבת כשתים ושיעור זה הוא שראיית הזב שיעורה למטה במשהו שנאמר החתים בשרו כל שניכר בבשרו ואם נמשכה זמן אם אין בשיעור הארכתה כשיעור טבילה וספוג אינה נחשבת אלא לאחת אפי' פסק בנתים ואם יש בשיעורה כשיעור זה או יותר נידונת כשתים ואם היתה ארוכה כשלש ראיות והוא שהיתה הארכתה כשתי טבילות ושני ספוגין נחשבת כשלש ראה ראיה אחת מקצתה בסוף היום ומקצתה בתחלת הלילה אע"פ שהוא בשיעור ראיה אחת נידונת כשתים שהימים מחלקים מעתה ראה יום אחד בין השמשות הרי זה זב לטומאה מספק ראה שני ימים רצופים כל אחד בבין השמשות הרי זה ספק בין לטומאה בין לקרבן לטומאה שמא ראשונה ביום ושניה בלילה והרי הפסיק יום שלם בנתים ולקרבן שמא א' מהן מקצתה ביום ומקצתה בלילה וחשובה כשתים ונמצאת שלישית רצופה לה למחרתה ולפי' מביא קרבן ואינו נאכל ואם ראה אחת ביום ואחת בין השמשות הרי הוא ודאי לטומאה וספק לקרבן:

דף לה.

כבר ידעת שכל כלי העשוי לנחת אינו מקבל טומאה הרי אמרו מה שק מיטלטל מלא וריקן אף כל מיטלטל מלא וריקן מעתה כוורת הקש ר"ל העשויה מזנב השבולת וכוורת הקנים ובור ספינה אלכסנדרית והוא כלי גדול עשוי כמין בור ומכניסין אותו לתוך ספינה גדולה ליכנס שם מים מתוקים אף על פי שיש להם שוליים שנמצאו דומים בזו לכלי והיה לנו לומר מזו שהוא כלי אם היו מחזיקין מ' סאה בלח שהם כורים ר"ל ששים סאים ביבש בקצת כלים ר"ל בכל כלי שהוא מרובע ורחבו כפלים בגבהו שכל כגון זה הגודש הוא שליש המוחזק בתוכו טהור שמתוך גדלו אינו מיטלטל ויצא לו מתורת כלי וכן לענין שבת אסור לטלטלו שאין תורת כלי עליו:

העושה מלאכה בערב שבת בין השמשות חייב באשם תלוי עשה מלאכה בערב שבת ובמוצאי שבת בבין השמשות של כל אחד מהם הרי זה חייב חטאת ממה נפשך ודוקא כשהמשיך מלאכתו כל בין השמשות שאם לא כן יש לספקו במקצתו מן היום מקצתו מן

הלילה ושמא מה שעשה בערב שבת יום היה ובמוצאי שבת לילה היה וכן הדין לאשם תלוי בבין השמשות אחד ונראה לגדולי הדורות שלפנינו שאפי' נודע לו בשבת חייב הואיל ובשני בין השמשות שוגג ואין זו ידיעה לחצי שיעור שאין זו ידיעה בחצי מלאכה שאע"פ שאינו חייב אלא ע"י מלאכת שניהם מ"מ חיובו במלאכת האחד הוא אלא שהא' מגלה על חבירו ואחר שכן לא הוצרכו גדולי הרבנים לכתוב ערב שבת ומוצאי שבת בהעלם אחד:

מי שעומד במקום שאינו יכול לעמוד על שיעור חכמים בענין הדלקת נר שבת צריך שידליק בעוד שהשמש נראה במקומות הגבוהים ואם הוא יום המעונן אם הוא בעיר יתבונן בתרנגולים כשהולכים לשכב ובמדבר בעורבים או ירגיש בעשב אחד הנקרא בלשון תלמוד ארנא שעליו נוטים לצד החמה לעולם שחרית למזרח חצי היום זקופה לערב שוחה למערב וכשיראנה שהיא סמוכה לשחיית כלה ידליק:

מעיין המיטלטל שנאמר עליו בכאן שהוא טהור מלקבל טומאה ושטובלין בתוכו שאינו נידון בכלי להיות מים הנובעים בתוכו כשאובים אין לנו בה עסק לענין הוראה שהרי אמרו עליה שזו היא בארה של מרים כלומר שאין לך מעיין המיטלטל בעולם אלא בארה של מרים ולענין הוראה תלמודית אין לנו עסק בה ומ"מ פשוט הוא שאם היה צינור יוצא מן המעיין ונכנס לכלי שאין טובלין בתוך הכלי אפי' בשעה שהצינור מקלח בתוכו והרי הן על תורת הדין שהזכרנו במניח כלים תחת הצינור או על הגג בפרק ראשון:

דף לה:

שש תקיעות היו תוקעים ערב שבת בין תקיעות ותרועות ראשונה להבטיל עם שבשדות והיו כלם נמנעים מלעדור ולחפור ומתחילים ובאים ואין הקרובים רשאים ליכנס עד שיהיו הרחוקים עמהם ויכנסו ביחד ועדיין חניות פתוחות ותריסין שעליהם המקח מונחים על פתחי החנויות שיוכלו הבאים ליקח תבלין ופירות הצריכים לשבת ומלאכה נעשית בכל העיר התחיל לתקוע בשנייה להבטיל עיר ממלאכה וחניות מלמכור ונסתלקו התריסין וננעלו החניות ועדיין התבשילין מונחים על גבי כירות ותוקע שלישית לחלוץ תפלין ולהדליק את הנר ושיסלק המסלק ויטמין המטמין שמנהגם היה בהטמנתם שלא על גבי כירה היתה אלא לאחר סלוקו מטמין וי"מ סלק לצורך הלילה ומטמין לצורך מחר ומ"מ אע"פ שמפרשים כן הטמנתם מ"מ לא על גבי כירה היתה כמו שכתבנו למעלה ואחר תקיעה זו שוהא במקומו בכדי לצלות דג קטן או להדביק פת בתנור שהרי עדיין יקרמו פניה קודם שחשיכה שממהרין היו התקיעות כדי להוסיף

מחול על הקדש ואח"כ תוקע ומריע ותוקע ושובתין הכל ואין עושים אחריה כלום ושמא תאמר והרי שליח זה צריך להוליך שופרו בביתו שהתקיעה היתה בגובה העיר ובאמצעיתה ונמצא שעדיין אינו שובת אינו כן שא"כ נתת דבריך לשיעורין אלא מקום צנוע לו בראש גגו שתוקע לשם ששם מניח שופרו:

כל כלי שמלאכתו להיתר מותר לטלטלו אף לצורך עצמו של כלי שלא יגנב או שלא ישבר וכל שמלאכתו לאיסור אסור לטלטלו לצורך עצמו של כלי ומותר לטלטלו לצורך גופו כגון שצריך לו לצרך תשמיש של היתר כגון רחיים לעלות עליהם למטה או קורנס לפצוע בו אגוזים או לצורך מקומו כגון לישב במקום שהכלי לשם מעתה השופר והחצוצרות מלאכתן לאיסור ואסור לטלטלן אא"כ לצורך גופן כגון בשופר לגמע בו מים לתינוק או לצורך מקומן ונמצאת אומר בסוגיא זו שהלכה אין מטלטלין לא את השופר ולא את החצוצרות שהרי בכאן לצורך עצמו של כלי הוא וכמו שאמרו מקום צנוע היה לו ששם מניחו ואע"פ שמניחו אחר תקיעה אי אפשר לצמצם ואע"פ שזו שאמרו לא את השופר ולא את החצוצרות העמידוה לדעת ר' נחמיה שאומר שאף כלי שמלאכתו להיתר אינו ניטל אלא לצורך תשמיש שהוא מיוחד לו ואין הלכה כמותו כמו שיתבאר אפשר שהסוגיא נאמרת לצורך מקומה ולצורך גופה וזו שמתיר בשופר ואוסר בחצוצרות ר' יהודה מצד שהוא ראוי לגופו כגון גמיעת מים שבשופר הא חצוצרות הואיל ואין לה תשמיש גופה אסור אף למקומה וזו שמתיר בשניהם ר' שמעון שאין לו מוקצה בשום כלי לצורך מקומו ולצורך גופו הראוי לאחד לאחד הראוי לשניהם לשניהם ור' נחמיה אוסר בשניהם שאין מתיר טלטול אלא בכלי שמלאכתו להיתר ולצורך תשמיש המיוחד לו ולענין זה הלכה כר' שמעון בשבת וכר' יהודה בי"ט ומותר בשניהם ומ"מ כל שאין גופו ראוי לשום תשמיש לא של היתר ולא של איסור אין מטלטלין אותו כלל כגון אבנים ומעות וכיוצא בהם:

ואע"פ שלענין פסק אין אנו צריכים לדברי ר' נחמיה לענין ביאור מיהא צריך לשאול למה שייחסנו לדעתו שאין כלי ניטל אף במלאכתו להיתר אלא לצרך תשמיש המיוחד לו ומצינו שאמרו לדעתו במסכתא זו שכל שמלאכתו להיתר ניטל מיהא לגופו ומקומו ולזה פרשו לדעתו שאין כלי שמלאכתו להיתר ניטל אלא לגופו ומקומו וא"כ כשמלאכתו לאיסור אף לגופו ומקומו אסור ועל זו אסר אף בשופר וכן אסר בהסקת כלים שמאחר שאין דרכם בהסקה נעשה כמוקצה למלאכה ובמקומו שבמסכתא זו יתרחבו הדברים בענינים אלו:

דף לו.

שופר של ר"ה וערבה שבלולב כבר ביארנו תכונתם במקומם ואם ראינו בלשון ההמון קורים שופר למה שביארנו בו שאינו שופר או ערבה למה שביארנו בו שאינו ערבה אין לנו וללשונם כלום לענין המצוה וכן ביארנו במחט הנמצא בעובי בית הכוסות על איזה צד כשירה ועל איזה צד טריפה במסכת חולין ומעתה אם נכשל ההמון לקרות שם אחר לבית הכוסות זה שביארנו ענינו אין לנו וללשונם כלום שאין השם מפקיע את הענין לענין מצוה או איסור ומ"מ לענין דיני ממונות ומקח וממכר כל שהיו קורין לדבר א' מקדם בשם אחד ונשתנה השם בפי העם הולכים אחר לשון של עכשיו אחר שהוקבעה קריאת השם על דרך זה ועיר שהיה שמה נקרא מקדם בשם א' ועכשיו נשתנה השם צריך לכתוב בגט שם העיר של עכשיו אחר שכך שמה קבוע בפי הכל או שיכללהו בכל שום דאית ליכי ולאתרייכי כמו שיתבאר במקומו ויש מפרשים ענין גיטין בשמועה זו לענין בפני נכתב ובפני נחתם וזו עיקר:

ונשלם הפרק תהלה לאל:

דף לו:

פרק שלישי בעזר הצור:

כירה שהסיקוה וכו' כבר ביארנו בתחלת המסכתא שקצת חלקי המסכתא באו לבאר קצת דברים שנאסרו בשבת מדברי סופרים ושקצת חלקיה ג"כ לבאר מה שהותר מכלל קצת המלאכות לכבוד שבה ושזה הפרק אמנם ענינו בביאור קצת אלו הענינים אע"פ שלא יושלמו עניני ביאורם בו ועל זה הצד יחלקו עניני הפרק לשלשה חלקים הראשון לבאר על איזה צד משהין או נותנין קדירה על גבי כירה בדבר שכבר הותחל בשולו ועל איזה צד אסור והשני בענין זה ג"כ ובדבר שלא נתבשל כלל עדיין כגון נתינת צונן לתוך חמין וביצה בצד המיחם ודומיהם על איזה צד מותר ועל איזה צד אסור וכן להחם את הצונן על איזה צד אסור או מותר והשלישי בקצת איסורי סופרים בעניני ביטול כלי מהיכנו וקצת דיני מוקצה ואיסור טלטול זהו שורש הפרק דרך כלל אלא שיתגלגלו בו הרבה ענינים כמשפט סוגית התלמוד על הדרך שקדם:

והמשנה הראשונה ממנו תחל לבאר עניני החלק הראשון והוא שאמר כירה שהסיקוה בקש ובגבבא נותנין עליה תבשיל בגפת ובעצים לא יתן עד שיגרוף או עד שיתן את האפר בש"א חמין אבל לא תבשיל ובה"א חמין ותבשיל בש"א נוטלין ולא מחזירין ובה"א אף מחזירין אמר הר"ם פי' נותנין עליה ר"ל נותנין מערב שבת וישאר עד למחרת בית הלל

מתירין להשהות על הכירה הנזכרת חמין ותבשיל ובש"א חמין בלבד בה"א מחזירין בשבת על גבי גרופה וקטומה או על גבי שהוסקה בקש ובגבבה ובש"א אין מחזירין כלל ומה שאמרו בית הלל מחזירין בתנאי שלא תונח הקדרה לכל דבר אלא שתהיה באויר עד שתשפוך ממנה ויחזיקנה ומה שאמרו בית הלל שאסור לשהות תבשיל על גבי כירה אא"כ הוסקה בקש ובגבבה או שתהיה גרופה וקטומה הוא בתבשיל שנתבשל חצי בישולו לפי שנאמר גזרה שמא יחתה בגחלים לגמור בשולו אבל אם לא נתבשל כלל עד שנתייאשו מבישולו עד הבוקר או אם נגמר בישולו עד שאינו צריך לאש והאש הוא מפסיד אותו מותר לשהותו על גבי גחלים ואינו צריך להוציא אש והוא אמרם עד שיגרוף וגם אינו צריך להשים דשן על הגחלים כדי שיועמו והוא אמרם עד שיתן את האפר והוא שקורין אותה קטומה תרגום דשן קטמא והוא האפר וכשתתבשל בשיל ולא בשיל ישימו בו דבר חי בעת הטמנתו כגון בשר או ירך ויהיה מותר לשהותו על גבי גחלים מפני שהוא מסיר דעתו וקש הוא התבן וגבבה זבל השדות וגפת פסולת הזיתי' נשאר אחר סחיטתם והוצאת שמנם:

אמר המאירי ענין משנה זו נתבלבלו המפרשים בין בפירושה בין בפסק שלה והוא שגדולי הרבנים פירשוה מטעם מוסיף הבל על הדרך שיתבאר באיסור הטמנה ואמר שאם הסיקוה בקש ובגבבה הואיל ואין גחלים שלהם מוסיפין הבל נותנין עליה תבשיל בלא גריפה וקטימה ר"ל תבשיל שנתבשל ובסמוך יתבאר אם דוקא לשהות או אף להחזיר אבל בגפת ובעצים לא יתן עליה תבשיל עד שיגרוף או יקטום שכל שאינו גורף או קוטם מוסיף הבל הוא ומכאן אתה רואה לדבריהם ששהיית הקדירה על הכירה שגחלים שלה מוסיפים הבל והטמנה בדבר המוסיף הבל בדין אחד וכשם שאסור להטמין בדבר המוסיף הבל אף בסלוקו מעל הכירה כך המטמין בדבר שאין מוסיף הבל על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה אסור כשם שאין הטמנה בדבר המוסיף כך אין הטמנה על גבי דבר המוסיף אע"פ שמטמין בדבר שאינו מוסיף או אפילו שלא יטמין כלל אלא שישהנה מגולה שאף בדרך זה מ"מ מוסיף הבל הוא ומ"מ בגרופה או קטומה מותר כמו שאמר עד שיגרוף וכו' ולמדת שבגרופה וקטומה הואיל ואינו דבר המוסיף מותר לשהות או להטמין עליה בדבר שאינו מוסיף ומכאן אתה סומך למנהגנו שאנו טומנים בבגדים ובדבר שאינו מוסיף על כירה קטומה ואע"פ שהם בעצמם פירשו בפרק במה טומנין כלומר הבא לסלק מעל הכירה שמשמען של דברים שעל הכירה מיהא אין טומנין פירושה באין גרופה וקטומה וכן מה שאמרו למעלה סלק המסלק את של לילה והטמין המטמין את של יום מחרת אלא שנחלקו ב"ש וב"ה שלא התירו ב"ש אלא במים

אע"פ שגירף וקטם הואיל ואין צורך כל כך לתוספת הבל שבהם אבל תבשיל שהוא צריך עדיין בישול לא וב"ה מתירין אף בתבשיל והלכה כדבריהם אלא שקשה לפרש לדעת זה מה שאמרו קופה שטמן בה אסור להניחה על גבי גפת והרי הטמנה זו בדבר שאין מוסיף הבל הוא ואסר להושיבה ולהשהותה על גבי גפת ומה תוספת הבל לגפת על גחלת קטומה אלא שהם מפרשים שהגפת כל שאדם טומן בהם דבר חם מוסיף הבל בכל שעה אבל הגחלים הקטומות מתנוונות והולכות וחמימות שלהם קלוש ועוד שהגפת הוא מושיבה עליהם וכורך קרקעית הקדירה בהם אבל זו אינו מושיב הקדירה על הגחלים ממש ועוד טעם אחר ועיקר שהמטמין בגפת מראה בדעתו שמכוין להחם כמה שיוכל אבל זה מראה בדעתו שאין דעתו בחמימות גדול שהרי ממעטו בידים בקטימתו או בגריפתו זו היא שיטת גדולי הרבנים ויראה טעם לדבריהם שאלו לא באו עליה מטעם מוסיף הבל אלא משום שמא יחתה כמו שיתבאר לשטה האחרת תינח בקטומה בגרופה היאך שהם מפרשים גרופה שמפנה קרקעית הכירה מהן לגמרי ואף בירושלמי אמרו כן שפרשו הגרוף כל צרכו דתני הגורף צריך לטאט ביד הקוטם אף אם לא קטם כל צורכו דתני מלבה עליו נערת פשתן אלמא אינו צריך לקטום עד שלא יראה האש כלל והרי אמרו גחלי' עוממות כקטומות ויש מפרשים טעם לדבריהם מפני שפרק זה טמון בין שתי הטמנות הטמנה שבסוף פ' הדלקה והטמנה שבפרק במה טומנין אלמא אף פרק זה מטעם איסור האמור בהטמנה הוא והוא כשמשהא או מטמין בדבר המוסיף הבל ובכלם שמא יטמין ברמץ כמו שהתבאר:

זו היא שיטת גדולי הרבנים אלא שגאוני הראשונים שבספרד כתבו שמשנה זו וכל הנמשך אחריה בגמ' אין בהם סרך לטעם מוסיף הבל שלא נאמר טעם זה אלא בהטמנה ומחשש הטמנה ברמץ ובסלוק מעל הכירה אבל שהיה על הכירה איסור אחר הוא ואין לו שייכות בתוספת הבל ולא נגעו בה אלא מחשש חיתוי גחלים ועל זה אמרו שאם הסיקוה בקש וגבבה נותנים עליה תבשיל מפני שקש וגבבה מתנונים והולכים ואין משאירים אחריהם גחלים שנחוש עליהם לחיתוי אבל בגפת ועצים לא יתן עד שיגרוף או יקטום שמא יחתה הא בגריפה וקטימה אין חוששין לחיתוי שהרי אנו רואים שהוא רוצה למעט את חומם בש"א חמין אבל לא תבשיל שמא מתוך שאדם רוצה בבישול יבא לחיתוי ושמא תאמר בגריפה מיהא היאך הוא בא לחתוי שמא אי אפשר שלא ישתיירו שם גחלים מפוזרות וכל שכן למי שמפרש גרופה לגורפן בצד אחד שבכירה ואע"פ שבירושלמי אמרו כל צרכו פירושו כל צרכן ממקום שגרף הא מ"מ כלם יגרפו לצד אחד וב"ה מתירין אף בתבשיל הואיל והוא גורף או קוטם פרח לו חשש חיתוי ומ"מ הטמנה

על גבי כירה לא דברו ממנה במשנה זו אף בגרופה וקטומה לא אמרו אלא בקדירה מגולה על הכירה ר"ל שלא בהטמנה הא בהטמנה אסור שעל ידי הטמנה מוסיף הבל ואין היתר להטמנה בתוספת הבל הן שיבא התוספת מחמת הדברים הטומני' הן שיבא מחמת הטמנה על המקום שגחלים שבו מוסיפין הבל שהרי בקופה שטמן בה אמרו שאסור להניחה על הגפת כמו שביארנו ואיסור הטמנה בדבר המוסיף פירושו אפי' מבעוד יום ואפי' נתבשל כמאכל בן דרוסאי ואפי' בגרופה וקטומה ומעתה מנהגנו אין לו סעד ואף חכמי התוספות כתבו עליו שטנה מפני ששאלו היאך חששו שלא להטמין בדבר המוסיף הבל אע"פ שאין שם איסור תורה מחשש שמא יטמין ברמץ ובשהיה על כירה קטומה לא חששו לחיתוי ואם על האש עצמו לא גזרו קטומה מפני שאינה קטומה כ"ש שאין לגזור גפת אטו רמץ והשיבו שלא התירו שהיה זו אלא בקדירה שאינה טמונה כגון אותה של סעודת ליל שבת אבל הטמנה הואיל ומגלה דעתו שלחמימותה הוא מחזר לצורך מחר ודאי מתירא הוא על כך ומחזר להטמינה בדבר המוסיף הבל מגופו ויש בה חשש שמא יטמין ברמץ וכ"ש שהיה על כירה קטומה בשום הטמנה הילכך או ישהא על הקטומה בלא שום הטמנה או יסלק ויטמין בדבר שאין מוסיף הבל וכן ערערו על מה שנהגו להטמין קיתון של מים חמים ליתן לתוך הקדירה בשבת כשהתבשיל המוטמן מצטמק ורע לו ופעמים שזה שבקומקום אין היד סולדת בו ושבקדירה היד סולדת בהן ומתבשל זה בתוך זה ואפי' היתה היד סולדת בשניהם עירוי אינו ככלי ראשון ונמצא כשמערה המים פסקה רתיחתן לאלתר ר"ל תכף שיוצאים מן הקומקום כדין כלי שני שאמרו עליו שאינו מבשל ומתבשלים בתוך כלי ראשון ומים מבושלים שפסקה רתיחתם יש בהם משום בישול וכן הזהירו שלא ליתן מים בקדירה סמוך לבין השמשות אא"כ ירתיחו המים ויתבשלו מבעוד יום ואע"פ שדברים נכונים הם למנהג שלנו בעיקר ההטמנה מיהא ראיתי לגדולי קטלוניא שאף לשיטה זו מנהגנו כהלכה הוא שמנהגנו אינו בדין הטמנה אלא בדין שהיה כמו שכתבנו שאין הקדירה נוגעת בגחלים והטמנה ענינה שהקדירה מסלקים מעל הכירה ומטמיני' בגפת ובשאר המטמינים אבל זו יושבת בכסא של טיט או של ברזל ואע"פ שמכסים אותה בבגדים וכיוצא בהם אינה הטמנה לגחלים אלא שיש כאן הטמנה מצד אחר שמותרת בפני עצמה הואיל ונעשית מבעוד יום ובדבר שאינו מוסיף ושהייה מצד אחר שמותרת לעצמה ג"כ:

ואחר שביארנו שמשנתנו אין ממנה מניעה למנהגנו לאיזו מן השטות הואיל וקטומה היא אנו צריכים לבאר דין שאינה קטומה בפירוש משנה זו לענין פסק וצריך אתה לידע מה ששאלו עליה בגמ' והוא שאמרו האי לא יתן לא יחזיר הוא כלומר משחשיכה הא

לשהות ר"ל נתינה מבעוד יום ולשהותה משחשכה אף בשאינה גרופה וקטומה מותר וכדעת חנניה שאמר כל שהגיע למאכל בן דרוסאי מותר לשהותו על גבי כירה אע"פ שאינה גרופה וקטומה שאי אפשר להעמידה בנתבשל כל צורכו ולהתיר שהייתה אף לדעת חכמים שאם מצטמק ורע לו הוא לא היו ב"ש אוסרים ואם מצטמק ויפה לו הרי דינו כהגיע למאכל בן דרוסאי שאף הוא מבושל הוא אלא שמצטמק ויפה לו ולדעת זה אתה מפרש משנתנו כן כירה שהסיקוה בקש וגבבה מחזירין עליה תבשיל אף משחשיכה אבל בגפת ועצים לא יחזיר משחשיכה אלא בגרופה וקטומה הא לשהות משהין אף בלא גרופה וקטומה ומהו שהתרנו לשהות בלא גרופה וקטומה ב"ש אומרים חמין לבד וב"ה אומרים אפי' תבשיל ואף חזרה זו שהתרנו בגרופה וקטומה מחלוקת ב"ש וב"ה היא לב"ש נוטלים אותה משם אבל לא מחזירין ולב"ה מחזירין ונמצא לדעת זה שלדעת ב"ה מחזירין בקטומה ומשהין בשאינה קטומה אחר שנתבשל כמאכל בן דרוסאי אע"פ שמצטמק ויפה לו ואין חוששין לחיתוי וכדברי חנניא או דילמא לשהות תנן ר"ל שאף בשהייה מצריכין בה גריפה וקטימה וכך היא הצעה של משנה כירה שהסיקוה בקש וגבבה משהין עליה תבשיל אעפ"י שלא בישל כל צורכו הא בגפת ועצים לא ישהא אלא בגרופה וקטומה והשהאה זו דוקא חמין לב"ש ולב"ה אפי' תבשיל וכשם שנחלקו בהשהאה כך נחלקו בחזרה שלב"ש משהין אבל לא מחזירין ולב"ה לא סוף דבר משהין אלא אף מחזירין ונמצאת למד שאף השהייה אינה אלא בגרופה וקטומה ושלא כחנניא שמתיר אף בלא גריפה וקטימה ואי אתה מפרשה בשאינו מבושל אף כמאכל בן דרוסאי ואף לדעת חנניא שבזו היאך היו ב"ה מתירים אף החזרה אלא ודאי בשמבושל כמאכל בן דרוסאי ומכיון שנתבשל אין לנו בצימוקו אחר שקטם שאין בקטימה בישול למה שנתבשל אלא שמעמיד ואע"פ שמצטמק לעינינו אף בחום המעמיד הוא כן ולארך השעה לא מצד בשול:

ומעתה תדע שגדולי הפוסקים פסקו שלא כחנניה ואף בשהייה צריך גריפה וקטימה ונמצא שבשאינה קטומה אם הוסקה בקש וגבבה נותנין מבעוד יום ומשהין משחשיכה וכן מחזירים הא בגפת ועצים אין משהים כלל ואין צריך לומר שאין מחזירין בגרופה וקטומה משהים בכל צד אפי' חי לגמרי או נתבשל קצת ויפה צמוקו ואין צריך לומר נתבשל לגמרי ולהחזיר מותר בנתבשל אע"פ שיפה לו צמוקו משנתבשל כבן דרוסאי הא פחות מכן לא יחזיר שבשול הוא וכבר הביאו גדולי הפוסקים שהזכרנו ראיה לדבריהם ומצד שיצא עליהם ערער אנו צריכין להכריע ביניהם כפי קבלתנו והוא שגדולי הפוסקי' הביאוה ממה שאמרו בסוגיא זו מהו לסמוך בה תוכה וגבה הוא דאסור וכו' אלמא אסור

לשהות ואע"פ שהמערערים תמהו על ראייתו לומר שאף היא אפשר לפרשה בחזרה כלומר חזרתה על גבה ותוכה הוא שנאסרה אבל סמיכתה מותרת אף משחשיכה אין ערר זה כלום שאם בחזרה מה ענין תוכה בכאן ותוכה ודאי אף בקטומה אסור שהרי מטלטל בגחלים אלא ודאי לשהות ואסרו בתוכה אע"פ שדעתו לשהותה עד שיכבה הכל ואפי' אין דעתו לשהותה עד שיכבה הרי בסלוקה אין כאן טלטול שכשהוא מגביהה בנחת אין בה טלטול לגחלים ואפי' אתה קורא זה טלטול הרי הוא טלטול מן הצד והרי אף נטילת חררה שמקצתה מגלה ומקצתה מכוסה בגחלים מותרת כמו שיתבאר ועוד ראיה לדעתי שהרי הביאוה ראיה משתי כירות ובענין שהייה ואם בחזרה היאך היה שואל חזרה ומשיב שהייה וכן הביאו ראיה ממה שאמרו בסוגיא זו כירה שהסיקוה בגפת או בעצים סומכין לה ואין משהין עליה וגחלים שעממו או שנתנו עליהם נעורת של פשתן דקה הרי היא כקטומה ואע"פ שהמערערים כתבו שזו באה אליבא דר' יהודה מ"מ סתם נאמרו הדברים וכן האריכו בראיות תמצאם בהלכותיהם וראיה נכונה לדבריהם אע"פ שלא הביאוה הוא שבסוף הסוגיא אמרו מצטמק ויפה לו אסור וטרחו לבאר הדברים שצמוקם יפה וודאי אי אפשר למאכל בן דרוסאי שלא יהא צמוקו יפה ואע"פ שקצת בעלי שיטה זו פוסקים אף בצמוקו יפה שמותר הרי הסוגיא שלא כדבריהם וכן אע"פ שיש מפרשים להחמיר במצטמק ויפה לו יותר מתבשיל שהגיע למאכל בן דרוסאי אין הדברים ראויים לשמעם ואף שיטת המשנה אי אתה מפרשה במחזיר אלא בחסורי מחסרא ואין חסרון בלא דוחק וכשר הדבר לפרשה בלשהות עד שתהא משנתנו מסתפקת בשלה ולא תצטרך לבקש טרפה ממקום אחר וכן בסוגיא זו ר' אושעיא ורבה בר בר חנה כך הם סוברים ואין דבריו של רב ששת במקום שניהם ואע"פ שרבא סייע בה לרב ששת לדבריו של רב ששת אמרה ולא מהלכת עצמו:

ואע"פ שגדולי הפוסקים כתבו בחררה כדי שיקרמו פניה ובצלי כדי שיגיע למאכל בן דרוסאי וזו ודאי כחנניה אין זו סתירה להם כמו שחשבו המערערים שהפת והצלי משהגיעו לשיעור זה לא יבאו לידי חיתוי שאם יחתה יבואו לידי חירוך הואיל ואין מחיצה בין האש וביניהם אבל קדרה אינה כן ובירושלמי אמרו מה בין פת לתבשיל תבשיל דרכו ברותח פת אין דרכה ברותחת תמן אמרי' פת חמה חמתה בצדה הא מקודם שהגיעו לשיעור קרימת פנים ומאכל בן דרוסאי ודאי אסור שאין החיתוי מביא לידי חירוך:

דף לז.

כבר ביארנו במשנה שלא התירו להחזיר אלא על גבה אבל לא בתוכה אף בקטומה מפני שהוא מטמין להדיא ברמץ ונמצא מחתה ואפי' בגרופה כבר פירשנו שאי אפשר לגרופה בלא גחלים וכ"ש למי שפירש גריפה בגריפה לצד אחד הא לשהות מותר אף בתוכה ויש שואלים ולמה נאסרה בחזרה בתוכה והרי החיתוי דבר שאינו מתכוין עד שפירשו שפסיק רישיה הוא וכשתעיין במסכת כריתות תמצא סתירת דבר זה שאמרו החותה בגחלים בשבת חייב חטאת אחת ראב"צ אומר שתים מפני שהוא מכבה את העליונות ומבעיר את התחתונות ושאלו בה אי דקא מכוין לכבות ולהבעיר מאי טעמא דתנא קמא ואי דלא מכוין אלא לכבות מאי טעמא דראב"צ והעלוה במסקנא שנתכוין לכבות והובערו מאליהם תנא קמא סבירא ליה כר' שמעון דדבר שאינו מתכוין מותר וראב"צ סבירא ליה כר' יהודה למדת שלר' שמעון מותר ואינו כוללו בדין פסיק רישיה וא"כ למה אסרו ותירצוה חכמי הדורות שלפנינו שמא בהנחתו יתכוין לחיתוי ואין צורך בכך שהרי מ"מ מטלטל הוא הגחלים בהנחתו מה שאין כן בסלוקו כמו שכתבנו ואין זה טלטול מן הצד שמגע על ידי דבר אחר מגע הוא שהרי אף דרכו בחול כן ואע"פ שהתירו בחררה על גבי גחלים הרי בחררה אינו נוגע בגחלים אף ע"י דבר אחר אלא שתוחב כוש בחררה וגחלים נשמטים מאליהם:

שתי כירות המתאימות ר"ל שמחוברות יחד וקיר של חרס מפסיק בנתים אחת גרופה וקטומה ואחת שאינה גרופה וקטומה משהים על גרופה וקטומה ואין חוששים למה שההבל מגיע לה מן השניה וכן שאין גוזרים בזו משום חברתה שכל שהוא גורף וקוטם כבר הוא מראה שנזהר הוא מלעבור ומ"מ כל שעושה דרך הערמה אסור:

כירה זו אע"פ שאינה גרופה וקטומה סומכין לדפנותיה את הקדירה ודבר זה פירשוהו גדולי הדורות לסמוך מבעוד יום ולשהותה משחשיכה אע"פ שההבל מגיע לה מכירה שאינה גרופה וקטומה והראיה ממה שהביאו ראיה משתי כירות שפירושו בשהייה:

מי שקטם את הכירה ואח"כ הובערה מאליה הרי היא כקטומה ואפי' היו גחלים של רותם שהם מתבערים הרבה ומשהין עליה בכל צד ומחזירין על הצדדים שביארנו בקטומה וכל שכן שסומכין אף משחשיכה וקדירה שהיא על הכירה אפי' לא קטמה נוטלים אותה משם ואפי' מתוכה ואין בה חשש טלטול גחלים בסלוקה כמו שביארנו אלא שהתבשיל אסור בשבת על צדדין ידועים יתבארו בסמוך בע"ה וגחלים שעממו מאליהם או שנתן עליהם נעורת של פשתן דקה הרי היא כקטומה:

זה שהתרנו לסמוך בדפני הכירה מבעוד יום אף בשאינה גרופה וקטומה גדולי הדורות מסכימים כן בכל תבשיל ואפי' לא נתבשל כשיעור בן דרוסאי אבל משחשיכה סומכין בנתבשל כשיעור בן דרוסאי על הצדדים שהתרנו בחזרה ובלבד להעמיד חומו לגמר בשולי שאין גמר בישולו כלום אבל להחם את הצונן לא דברו בה עכשיו כלל ולמטה יתבאר דין זה בע"ה:

דף לח.

תבשיל זה שאסרנו לשהותו ע"ג כירה שאינה גרופה וקטומה כגון שלא נתבשל כשיעור בן דרוסאי לד"ה או שנתבשל כשיעור בן דרוסאי לשיטת גדולי הפוסקי' אחר שלא נתבשל כל צורכו אם שכח ושהה אסור לאוכלו עד מוצאי שבת מתוך שהערמה מצויה בכך החמירו בה ופי' בה שאין צורך להמתנה בכדי שיעשו ואם עבר ושהה אסור בכדי שיעשו ואם נתבשל כל צורכו אע"פ שצמוקו יפה בשכח ושהא מותר מיד ובעבר אסור לדעת גדולי המחברים אבל גדולי הפוסקים דנים אותו כשכח:

זה שקנסו בשוכח שלא לאוכלו בשבת גדולי הדורות פירשו דוקא לשוכח עצמו אבל לאחרים מותר ואינו דומה למבשל בשבת שהמבשל בשבת יש בו משום מעשה שבת מה שאין כן בזה ומ"מ יראה לי לשוכח עצמו ולמי שנעשה בעבורו:

גדולי המחברים כתבו בפת בתנור וחררה על גבי גחלים שאמרו עליהם שלא ליתנם אא"כ בשיעור שיקרמו פניהם המדובקים בתנור עד שלא חשכה כמו שהתבאר שאם נתן בפחות משיעור זה אם במזיד אסור עד מוצאי שבת בכדי שיעשו ואם בשוגג מותר לו לרדות מזון שלש סעודות אלא שלא ירדה במרדה כדרך שהוא עושה בחול אלא בסכין וכיוצא בו ודבר זה כך הוא בפרק כתבי אלא שיש מפרשים שם דוקא בקרמו פניה עד שלא חשכה אבל בלא קרמו פניה משחשיכה דינו כתבשיל ששהו אותו שאסרוהו אלא שגדולי הדורות מסכימים לדבריהם וכתבו שלא קנסו אלא בתבשיל אבל לא בפת מפני כבוד השבת והוא שאמרו מצילין מזון שלש סעודות ואלו הצלת תבשיל לא שנו כאן מפני שאפשר לו בלא תבשיל ואי איפשר לו בלא פת:

המבשל בשבת בשוגג לא יאכל בו ביום לא לו ולא לאחרים ובמוצאי שבת יאכל לו ולאחרים במזיד יאכל למוצאי שבת לאחרים אבל לא לו לעולם וזהו דעת ר' יהודה ואע"פ שאמרו בראשון של חולין כר' יהודה דרשינן וכר' מאיר מורינן ור' מאיר היה מתיר לאכל הוא בעצמו בשבת לא נאמרה שם אלא לדעת רב ומ"מ הרבה סוגיות נאמרות כדעת ר' יהודה והוא שנאמר בפרק שרצים שירקא טויא שרי פעפועי ביעי אסור דביתהו דזעירי

עבדא ליה לרב חייא ולא אכל אמרה ליה לרבך עבדי ואכל ואת לא אכלת ובפ' תולין אמרו אמיה דאביי עבדא ליה ולא אכל וכל אלו שוגגים היו שהרי כסבור שמותר והיה להם לאכל ולאסור לשבת הבאה וכן בפרק ביצה ברב פפי אייתו ליה דייסא ולא אכל ומ"מ יש פוסקין כר' מאיר ממה שאמרו בירושלמי של י"ט של בית ר"ג היו שוחקין פלפלין ברחיים שלהם א"ר אלעזר בר צדוק פעם אחת אכל אבא אצל ר"ג והביאו לפניו אניגרון ובתוכו פלפלין שחוקים כיון שטעמן משך ידו מהן אמר לו אל תחוש להם מערב יום טוב הם שחוקים ושאלו ויעשה ר' צדוק אצל ר"ג בשוגג אלא שלא להתיר מלאכה על ידי ר"ג כלומר שלא ילמדו מהם ויש מפרשים שמנהג חסידות נהג בו שלא לעשות היתר זה על ידו אלמא מן הדין מיהא מותר אלא שהיה מחמיר על עצמו ומ"מ הואיל וסוגיות שבתלמוד שלנו כר' יהודה נראה לפסוק כר' יהודה וכדעת גדולי הפוסקים ולמדת מ"מ ממעשה זה שהזכרנו שהחכם שמתיר דבר אחד וחכם אחר אוסרו אין המתיר נעשה חשוד אצל האוסר שלא להאמינו בשל עצמו אלא מאמינו ומותר לו בעדותו:

דף לח:

כבר ביארנו שכל שאסור לשהות אסור להחזיר ולא עוד אלא שאין מחזירין כשאינה גרופה ואינה קטומה אפי' בנתבשל כל צורכו ואפי' מצטמק ורע לו אבל גרופה וקטומה מחזירין משנתבשל כמאכל בן דרוסאי ולא סוף דבר בין השמשות אלא אף בשבת עצמו והוא שאמרו לדברי האומר מחזירין אף בשבת ובתוכה מיהא אסור אף בגרופה וקטומה תדע שאף מה שהתירו להחזיר בשבת בין בלילו בין ביומו דוקא כשנטלן על דעת להחזיר אבל אם אין דעתו להחזיר אם הניחן על גבי קרקע אסור אבל עודן בידו מותר אפי' לא נטלה על דעת חזרה וגדולי הפוסקי' כתבו בהפך ר"ל שעודן בידו מותר בנוטל על דעת חזרה ועל גבי קרקע אסור אף בדעת חזרה ויראה כשיטתנו אם מכח לשון אחרון אם מכח ספק סופרים להקל:

לא הניחם על גבי קרקע וכן אין עודן בידו אלא שתלאן במקל או הניחה על גבי מטה או על גבי ספסל וכיוצא באלו הרי זה ספק וראוי להחמיר לדונם כקרקע ויש מקילין לדונו כעודן בידו וכן אם פינם ממיחם למיחם הרי זה ספק וענין פנה ממיחם למיחם יש מפרשים שעירה התבשיל מקדירה זו לאחרת ועודן בידו אם עירה ידונהו כעל גבי קרקע אם לאו ואע"פ שבפ' טומנין אמרו בענין הטמנה בדבר שאינו מוסיף שאסור להטמין בו משחשיכה ואמרו שאם פינן ממיחם למיחם מותר כבר ביארנו שאין הטמנה דומה לשהייה והטמנה מכיון שפינם ממיחם למיחם אין חוששים להטמנה ברמץ שכבר אנו

רואים אותו משתדל בצנון אחר שמערה ממיחם למיחם אבל החזרה על הכירה מ"מ דומה למבשל ואף לדעת המפרשים הטמנה ושהיה בענין אחד ר"ל משום מוסיף הבל יש לפרש כאן שמיחם שני על גבי קרקע ושאל אם הוא כקרקע אם לאו אחר שדעתו לנטלו אחר העירוי וזו מסייעת לגדולי הפוסקים או שמא שאלו אם יש להקל בו מצד שנראה בדעתו להחזיר וי"מ כשנטל מיחם אחד מן האור ונטל אחר כן קדירה זו והניחה על גבי אותו מיחם ושאל אם יש להקל בו מצד שנר' בדעתו להחזיר וי"מ פינה ממיחם למיחם כשנטלה מכירה זו אם יכול להחזירה לכירה אחרת ומ"מ היה ראוי לומר מהו לפנות ממיחם למיחם וכן י"מ בשאלה זו אם פינה קדירה זו מכירה גרופה וקטומה אם יכול להוציא התבשיל ממנה ולערות לתוך קדירה אחרת המונחת ג"כ בגרופה וקטומה או שמא כל נתינה במיחם אחר נראה כהתחלת בישול ומ"מ ספק סופרים להקל לדעתנו ולפירוש זה התירו רבים ליתן מן המים שמושיבין לצד הקדירה לתוך החמין אלא שיש לחוש להם מצד אחר כמו שכתבנו למעלה:

משנה תנור שהסיקוהו בקש וגבבא לא יתן בין מתוכו בין מעל גביו כיפה שהסיקוה בקש וגבבה הרי היא ככירים בגפת ובעצים הרי הוא כתנור אמר הר"ם פי' כיפה הוא שאשו פחות מאש התנור ויותר מאש הכירה והכירה מקום בנוי בארץ כדי לשפות בו שתי קדרות ויתנו האש תחת שתי הקדרות בכירה אחת על זאת הצורה וכיפה הוא כמו כן בנוי בארץ והוא מקום ששופתין בו קדרה אחת ונותנין האש תחתיה ולכן יגדל חמימות הכיפה יותר מן לפי שהאש מתחלק תחת שתי הקדרות בכירה:

אמר המאירי ואחר שהשלים במשנתנו דין הכירה חזר לפרש דין התנור ואמר שתנור שהסיקוהו בקש וגבבה לא יתן בין מתוכו בין על גביו והוא הדין לגפת ועצים אע"פ שגרוף וקטום ולשיטתנו שאנו מפרשים לא ישהא נמצא שאסור לשהות בתנור אע"פ שגרוף וקטום ולא עוד אלא אפי' לסמוך שדין תנור בגרוף וקטום ככירה שאינה גרופה והטעם שהכירה אויר הרבה שולט בה שהיא רחבה מלמעלה מקום שפיתת שתי קדירות אבל התנור צר מלמעלה הרבה וחומו נשמר בתוכו ולשיטה האחרת מותר לשהות בו כל שהגיע למאכל בן דרוסאי ואף לשיטתינו כתבו גאוני הראשונים דוקא בתנור של נחתומים המפורש בשני של בתרא שחמימותו נשמר בתוכו הרבה אבל בתנורים שלנו לא:

כיפה פי' בגמ' שהיא כירה שאין בה אלא שפיתת קדירה אחת והיא מרבעת אורכה כרחבה ואין חומה נשמר בה כתנור אבל נשמר הוא יותר מכירה שאין אויר שולט בה כל כך ומתוך כך אם הסיקוה בקש וגבבה דינה ככירה להיתר שהיה ואם בגפת ועצים

דינה כתנור אפי' לסמיכה וכתבו הגאונים שכירה שלנו אע"פ שאין בה אלא שפיתת קדירה אחת הואיל ויש בדפנותיה פתח רחב ואע"פ שסותמין אותו ברעפים כיון שאין הסתימה נעשית לגמרי בסיד או בטיט וכיוצא בו האויר שולט בו ודינה ככירה:

זהו ביאור המשנה ומאחר שעיקרה משום חיתוי כל שאין חשש לחיתוי כגון חי לגמרי או שהניח חתיכה של בשר חי סמוך לחשיכה כבר פסלו לכל הלילה ולצורך מחר אינו צריך לחיתוי ומותר בכל שהייה מבעוד יום אפי' בתנור על הדרך שכתבנו בפרק ראשון ודברים שנכנסו תחת משנה זו בגמרא אלו הן:

התנור כבר ביארנו שאין לו היתר אלא אפי' הוסק בקש וגבבה ואפי' גרוף וקטום אסור לשהות על גביו אא"כ נתבשל כל צורכו וצמוקו רע לו ואין צריך לומר לתוכו ואפי' לסמוך לו אסור וכן ביארנו שהכיפה בגפת ועצים דינה כתנור ובקש וגבבה דינה ככירה ויש מתירים בתנור גרוף וקטום וראייתם ממה שאמרו בסוגיא זו אלא כירה כי אינה גרופה וקטומה על גבה מי שרי אלא לסמוך משמע שהיה אביי סובר שאף התנור כל שגרוף וקטום מותר שאם לא כן היאך מקשה ממנה לסמיכה ופרשה בגרוף וקטום שבכירה מותר והם פוסקים כאביי אלא שגדולי הפוסקים כתבו כאביי לענין לסמוך וכרב אדא בגרוף וקטום ושמא הם סוברים שאף אביי כך הוא סובר ואיפשר לפרש הסוגיא ג"כ בדרך זו:

כבר ביארנו שהכירה מקום שפיתת שתי קדירות לפי' אם נחלקה לרחבה כבר נשאר מקום שפיתת קדירה אחת בכל חלק וחלק ואין זה קרוי נתיצה והרי היא בטומאתה נחלקה לאורכה הרי לא נשאר מקום שפיתה כלל וזו היא נתיצה גמורה ופקעה טומאתה והכיפה הואיל ואורכה כרחבה ואין שם אלא מקום שפיתת קדירה אחת כל שנחלקה בין לאורכה בין לרוחבה נתיצה גמורה היא וטהורה:

המשנה השניה אין נותנין ביצה בצד המיחם בשביל שיתגלגל ולא יפקיענה בסודרין ור' יוסי מתיר ולא יטמיננה בחול ובאבק דרכים בשביל שתצלה אמר הר"ם פי' מיחם שם הכלי שיחמו בו המים והוא נעשה מנחשת או מברזל ברוב ותשאר חמה אחר שיורידוה מן [האש] ופי' תתגלגל תתערב הענין שתתבשל קצת בשול וסודר שם הבגד והקבוץ סודרין וכשיהיה הסודר חם והוחם השמש לא תתגלגל בו ביצה ולא חלק ר' יוסי בסודר שהוחם באש שאסור לצלות בו לפי שהכל מודים בתולדות האור שהוא אסור אבל המחלקת במה שהוחם בשמש רבנן אוסרין אותו כדי שלא יתגלגל בתולדות האור ור' יוסי אינו מודה בזאת הגזרה וכמו כן אינו חולק ר' יוסי בחול ואבק דרכים כי הוא אסור

להטמין שם הביצה לבשל אע"פ שהוחמו מן השמש אלא מפני טלטול העפר שהוא אסור לדברי הכל ואין הלכה כר' יוסי:

אמר המאירי המשנה השניה ועניינה להתחיל בביאור החלק השני ואמר על זה אין נותנין ביצה בצד המיחם ר"ל הוא סיר של נחושת שהיא על האש או שהוסרה משם ועדיין היא חמה ביותר ואמר שאין נותנין ביצה בצדה כדי שתתגלגל מחומה ופירשו בגמ' שאם עשה כן ונתקיימה מחשבתו ר"ל שנתגלגלה חייב שהמבשל בתולדת האור כמבשל באור עצמו ואמר אח"כ ולא יפקיענה בסודרין ר"ל שלא יכרכנה בסודר שהוחם בחמה כדי שתתגלגל מחומה של סודר ואע"פ שתולדות חמה אינן כתולדות האור ליקרא בישול גזרו עליהן משום תולדות האור ובזו מ"מ בדיעבד פטור ור' יוסי מתיר לכתחילה שאינו גוזר תולדות חמה אטו תולדות האור ואין הלכה כמותו אלא כתנא קמא ומ"מ בהוחם ע"י האור חייב כנתינה בצד המיחם ולא יטמיננה בחול ובאבק דרכים ר"ל בשעה שהחמה בצהרים שחול הדרכים והאבק חם ביותר אסור להטמין ביצה לשם בשביל שתצלה וה"ה בשביל שתתגלגל אלא שדבר בהווה שצלייתה בחול מצויה אבל בצד מיחם ובכריכת סודר אין צליה מצויה בהם אלא גלגולה ור' יוסי לא חלק בזו ופי' הטעם בגמ' בזו שתי סבות אחת הואיל והחול דומה לרמץ שמא יטמין ברמץ והשניה שמא לא יהא שם חול ואבק עקורים בכדי צורך הטמנה ויבא לחפור בידיו ומ"מ באלו בדיעבד פטור ויש לך שלישית שמותרת לכתחילה והוא בחמה עצמה וכמו שאמרו בגמ' בפרק חבית קמ"ו ב' נותנין את המים הצוננין בחמה כדי שיחמו מפני שהחמה אין בה תורת בשול ואין בה גזירה להחליף חמה באור אבל תולדת חמה שמא הרואה יחשוב שתולדת אור הוא וראוי לגזור ונמצאת למד בה יפה כח הבן מכח האב ושמא תאמר בחול מיהא מה הוצרך לאסור בשבת וכן מה הוצרכנו בפירושה שנתחממה בחמה והלא אף הטמנה מערב שבת אסורה בו וכמו שאמרו שאין טומנה בחול ואפי' שלא נתחממה בחמה וכן אף באבק פשוט איסורו אע"פ שאינו מוסיף הבל מיהא משחשיכה שלא התירו הטמנה בדבר שאין מוסיף הבל אלא מבעוד יום תדע שלא נאמר איסור הטמנה אף בדבר המוסיף הבל אלא בהטמנת חמין אבל צונן מותר להטמינו אף בדבר המוסיף הבל שאין הדברים המוסיפין הבל מולידים הבל לדבר שאין שם חום כלל אלא שמוסיפין אותו לדבר שיש בו חום קצת וכמו שאמרו לי התיר ר' להטמין את הצונן ואע"פ שיש מפרשים אותה להטמינן שלא יחמו אין הדברים נראין ואף לדבריהם פירושו מפני שאפי' מטמינם כדי שיחמו אין בו איסור הילכך הטמנת ביצה צוננת או כל דבר צונן אף בדבר המוסיף הבל ואף בשבת מותר:

משנה מעשה שעשו אנשי טבריא והביאו סלון של צונן לתוך אמה של חמין ואמרו להם חכמים בשבת כחמין שהוחמו בשבת ואסורים ברחיצה ובשתייה ביום טוב כחמין שהוחמו ביום טוב ואסורין ברחיצה ומותרין בשתיה אמר הר"ם פי' סלון צנור עגול יהיה עשוי מחרס או עופרת או זולתם וחמי טבריא ידועים כי היו מימיהם כלם מרחצאות חמים בטבעם ואמה שם שוקת המים ומושכין ממנו בסלונות והיו אותן הסלונות ונתנו חכמים אותן המים בשבת כחמין שהוחמו בשבת שהן אסורין בשתיה ולרחוץ בהם אפי' אבר קטן מאיברי הגוף וביום טוב כחמין שהוחמו ביום טוב שהן מותרין בשתיה וברחיצת פניו ידיו ורגליו ואסורין לרחוץ בהן כל גופו:

אמר המאירי מעשה שעשו אנשי טבריא והביאו סלון של צונן לתוך אמה של חמין וכו' יש מפרשים שכונת אנשי טבריה להחם את הצונן היה ולצורך שתיה מפני שלא היו חמי טבריה ראויים לשתיה אלא מדרך רפואה ואף המים הסמוכים שהיו שותים מהם היו צוננות יותר מדאי ואנשי טבריה נתנו סילון של מתכת בתוך אמת החמין ראשה האחד סמוך לשפת המים הצוננים וראשה האחר יוצא חוץ לשפת אמת החמין והמים הצוננים נכנסים באותו סילון ומקלחין חוץ לשפת החמין ולא היו המים החמין מתערבים עם הצוננין שהרי עובי הברזל מפסיק שהסילון עגול הוא ונמצאו המים מתחממין בעברם תחת המים החמים בתוך הסילון כעין פך של שמן באמבטי והיו לוקחים מהם כשהיו מקלחים בעוד שהיה חומם עליהם ושותים ואסרו להם חכמים אע"פ שמבעוד יום היו מכניסים את המים מפני שזה כהטמנה בדבר המוסיף ואע"פ שלא אסרוה אלא בחמין טעם הדברים מפני שהדברים המוסיפים אין בהם חום מורגש אבל המים החמים הואיל וחמימותם עמהם נעשה הצונן בהם כהטמנת חם בדבר המוסיף ונחלקו בגמ' עולא ורב נחמן שעולא אמר הלכה כאנשי טבריה ונראה מפני שלא היה חושש להטמנת צונן כלל ורב נחמן השיבו כבר תברינהו אנשי טבריא לסילוניהו כלומר ואי אתה רשאי להתיר הואיל ואסרו להם חכמים וגדולי הפוסקים והמחברים פסקו כרב נחמן אלא שיש סוברים לפסוק כעולא ומ"מ יש שפירשו במעשה של טבריא שלא כונו אלא לצנן את החמין שלא היו יכולים לרחוץ שם להדיא מרוב חמימותם והיו מערבין בהם מים צוננין דרך סילון ואסרו להם חכמים מצד חמום המתילד בצוננין שהרואה יאמר להחם הוא או שיאמר מה בין זה לזה ומטעם הטמנה בדבר המוסיף ולשיטה זו חזקו דברי הפוסקים כעולא ולהתר הואיל ולא עשו להחם את הצונן אלא לצנן את החם שהוא מותר אפילו בשבת אין לגזור בה משום הטמנה דעלמא ונשוב לביאור המשנה והוא שאמרו להם חכמים אם בשבת כלומר אם הבאת סלון זה לתוך החמין היה בשבת הרי הם כחמין

שהוחמו בשבת ואסורים ברחיצה ושתיה והוא הדין לפניו ידיו ורגליו ואם ביום טוב הרי הם כחמין שהוחמו ביום טוב ואסורים ברחיצת כל הגוף אבל מותרים הם בשתיה שהרי כל צורך אוכל נפש מותר בי"ט וכן מותר לרחוץ בהן פניו ידיו ורגליו:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמ' אלו הן:

דף לט.

המבשל על האור דבר שהיה מבושל כל צורכו או דבר שאין צריך בישול כלל פטור אבל אסור אבל שרייתו במים חמין או בתולדת האור לפי שעה מותר מעתה כל שבא בחמין מערב שבת ר"ל שנתבשל כל צורכו שורין אותו בחמין בשבת וה"ה נתינתו בתולדות האור כגון בין הבגדים החמין שאינם על האור וכל שלא בא בחמין מערב שבת מדיחין אותו במים חמין אבל לא שורין ר"ל לעכבו לשם הואיל וצריך בשול חוץ מדג מליח ישן וקוליס האספלנין והוא דג רך אף במליחה חדשה שזה וכיוצא בו אם לא בא בחמין מאתמול וצריך בישול מעט הדחתו היא גמר בשולו ותנור גרוף מבעוד יום יש דנין אותו כתולדות האור להתיר נתינת צונן בתוכו כל שנתבשל בכדי צורכו מבערב אלא שיש להחמיר לדונו כאור עצמו אחר שדרך אפייתו בגריפה וכן אף בכירה אע"פ שאין דרך בשולה בגריפה הואיל ומקום האור לשם אין זה תולדה:

הסיד אע"פ שהוא דבר המוסיף הבל לא נאסר להטמין בו צונן כמו שביארנו אבל אם הוא רותח הרי הוא תולדת האור ואסור לגלגל בו ביצה בשבת אבל מגלגלין אותו על גג רותח שרתחהו חמה וסיד זה יש לפרשו בעוד שהוא רותח מכח האור אבל אם נצטנן וחזר ונרתח במים שכבהו יש מקילין ואינו כלום שהרי אף משנצטנן מרתיח את מקומו ולא זזה ממנו רתיחה שמכח האור אלא שהיא מתוספת בשעת הכיבוי:

דף לט:

חמין שהוחמו בשבת אסור לרחוץ בהם אפי' פניו ידיו ורגליו ואם הוחמו מערב שבת מותר לרחוץ בהם פניו ידיו ורגליו אבל לא כל גופו אפ' אבר אבר וכן אפי' אבר אחד חוץ מפניו ידיו ורגליו:

הוחמו בי"ט מותר לרחוץ בהן פניו ידיו ורגליו אבל לא כל גופו אפי' אבר אבר וכן היא בתלמוד המערב כמו שכתבנוהו בשני של יום טוב ואם הוחמו מערב יום טוב רוחץ בה כל גופו בי"ט אפי' בבת אחת וכן פסקוה גדולי הפוסקים ויש חולקין לאסור אלא באבר אבר ולא יראה כן:

נתינת מים על ראשו ורובו והוא הרמוז כאן במילת שטיפה דינה כרחיצה עצמה ולא עוד אלא שהחמירו בה אף בצונן מפני ששטיפת הצונן הוראה שכבר רחץ בחמין ויש בה משום מראית העין ומ"מ הלכה כרבי יהודה שהתירה בצונן שאין מחמירין בשטיפה במקום שאף הרחיצה מותרת ושטיפת חמין מיהא אסורה כרחיצה ולא סוף דבר בכלי שהוא רחיצה ממש אלא אף בקרקע ר"ל שיושב בקרקע ונותנין עליו מים דרך ראשו ולפי דרכך למדת שהגירסא הנכונה במסקנת סוגיא זו מחלקת בקרקע אבל בכלי דברי הכל אסור ופי' הסוגיא שתחלה אמרו מחלקת בכלי אבל בקרקע דברי הכל מותר והקשו ממעשה של טבריא שהיה בקרקע ואסרו ברחיצה והוא הדין לשטיפה ותירץ מחלקת בקרקע אבל בכלי דברי הכל אסור והואיל ופסקנו כר' יהודה בין בכלי בין בקרקע בחמין מיהא אסור ובצונן מותר וי"מ אותה על רחיצה עצמה כלומר מחלקת בקרקע כגון אמבטאות של מרחצאות שאין אדם חושד שהוחמו בשבת שחומם משתמר בהם ומעלים על דעתם שמאתמול הוחמו ומתוך כך התיר ר' שמעון אף בחמין כל שהוחמו מערב שבת אבל בכלי דברי הכל אסור שהרי הכל יודעים שאלו הוחמו מבערב לא היה חומם משתמר בהם כ"כ ולענין פסק לא הוצרכה לנו אלא להתיר את הצונן בין בשטיפה בין ברחיצה הא בחמין אסור על הדרך שביארנו ואע"פ שבסוגיא זו העמדנו סתם משנתנו בשטיפה כל גופו במים שהוחמו בשבת וכר' שמעון אין הלכה כן ואי אתה פוסק כמשנתנו אלא על הדרך שפירשנוה ויש אוסרין שטיפה בצונן בכלי ומפרשים אבל בכלי דברי הכל אסור אפי' בצונן ולא יראה כן:

דף מ.

פחות מג' על ג' שהתקינוהו לפקק בו את המרחץ בין המוכן בין שאין המוכן טהור ואע"פ שר' אליעזר אמר בכלם טמא ור' יהושע אמר בכלם טהור ור' עקיבא הכריע לומר שבמוכן טמא ובשלא מן המוכן טהור אין הלכה בזו כדברי המכריע שהרי חזר בו ר' עקיבא לדברי ר' יהושע וביאור הענין כבר כתבנוהו בפ' שני בסוף סוגיא הבאה על המשנה השניה וכן מה שהתבאר כאן בהתרה מבגד לבגד והדלקה מנר לנר ובגרירה כבר ביארנו בפרק שני:

מרחץ של מים חמין שפקקו נקביו מערב שבת ר"ל שסתמו נקביו לשמור חומם שיהא מוצאם חמין בשבת אסור לרחוץ בהם בשבת כמו שביארנו אבל במוצאי שבת מותר לרחוץ בהם לאלתר הואיל ולא בשבת הוחמו וי"מ בסתימה זו סתימת הנקבים שהמרחץ מתחמם על ידיהם שהאור נסוקת בהם בחוץ מתחתיו כדי שלא יתחממו בשבת פקקו

נקביו מערב יום טוב למחר נכנס ורוחץ ומזיע ויוצא ומשתטף בצונן בבית החיצון ר"ל שמותר בכל צורכי רחיצה ואפי' לא היו המים החמין מחופין בנסרים עד שלא יהא חום האור שולט בהם:

רחיצה זו שנאסרה בשבת בחמין שהוחמו מערב שבת לא מן הדין אסרוה אלא מגזירה והוא שבתחלה היו רוחצים בחמין שהוחמו מערב שבת התחילו הבלנים להחם חמין בשבת אסרו להם את החמין והתירו להם את הזיעה והוא העמידה או הישיבה בתוך בית המרחץ סמוך למים החמין בלא נתינת מים עליו ומתחמם ומזיע ועדיין היו רוחצים ואומרים מזיעים אנו אסרו להם את הזיעה והניחום על היתר חמי טבריה אף ברחיצה ועדיין היו רוחצים בחמי האור ואומרים בחמי טבריה רחצנו אסרו להם חמי טבריה והתירו להם את הצונן ראו שאין הצבור יכול לעמוד בה וחזרו להתיר להם חמי טבריה הא חמי האור אף איסור זיעה שבהם במקומה עומדת אלא שאמבטאות של כרכים ר"ל החריצים הגדולים שהמים החמים נקוים לתוכם מותר לטייל בהם כל שלא ירחץ הואיל ורחבות הם אין זיעה מצויה בטיול שבתוכם אבל של כפרים הואיל והם צרים הבל שבהם גדול וזיעה שבהם מצויה ולמדת מתוך דברינו שחמי טבריה מותרין אף בבית הזיעה וגדולי הפוסקים אוסרים הזיעה אף בחמי טבריה ממ"ש בפ' חבית הרוחץ במי מערה ובחמי טבריה כלומר דיעבד אין לכתחילה לא והם פי' שלא תפשוה בלשון דיעבד אלא מפני מי מערה ופי' שמי מערה הם כמין חמי טבריה אלא שהיא מכוסת והבלה גדול ויבא לידי זיעה אלמא חמי טבריה דוקא במגולים מותר לכתחלה ובמכוסים אסור לכתחילה משום זיעה ולא יראה כן שהרי אף במקום שאסרו הרחיצה היו מתירין את הזיעה חמי טבריה שהתירו את הרחיצה היאך יאסרו את הזיעה אלא מי מערה הוא חמי האור שהיו מחמין מע"ש ונותנין למערה שהבלה גדול כדי להעמיד את המים בחומם הא חמי טבריא כל שבה מותר וכן הדברים נראין:

כבר ידעת שלשון הרע מגונה ביותר ומ"מ כל שמספרו כדי להבאיש מי ששמועותיו רעות ומספר בגנותו כדי להרחיק אחרים מעליו שלא ללמוד ממעשיו תבא עליו ברכה ואף בעבירה של דברי סופרים מותר לקרותו עבריין ולספר בגנותו שאלמלא דברי סופרים אף דברי תורה אין מתקיימים והנוגע בהם כנוגע בבבת עינה של תורה:

דף מ:

מותר להתחמם כנגד המדורה ולצאת אח"כ ולהשתטף בצונן שאין כח בחמימות גופו לחמם את המים שעליו אבל להקדים שטפתו ולהתחמם בעוד המים עליו אסור מפני

שעושה מים שעליו פושרים ונמצא כרוחץ במים שהוחמו בשבת ומתוך כך אסור אע"פ שהפשר המים כנגד המדורה מותר מצד עצמו כמו שיתבאר:

לא ישוט אדם בבריכה מלאה מים אע"פ שאין לחוש לחבית של שייטין מצד מיעוטן וכן אע"פ שהיא בחצר ואין חשש להתזת המים מרשות לרשות במה דברים אמורים כשיש לבריכה זו שפתים מכאן ומכאן אבל אם אין לה שפתים מכאן ומכאן אסור שמא ישוט בכיוצא בה במקום שתהא התזתו מרשות לרשות והתזה זו היא הנקראת עקירה בסוגיא זו וי"מ אותה בעקירת רגלים מן הקרקע ומפני שהוא שיטה גמורה וכשיש בה גדודין הרי היא ככלי ואין לגזור בה ויש מפרשים כפי' ראשון ולא משום התזה אלא שילכו המים בחצר וידמה לנהר ויבאו להתיר שיטה בנהר:

מיחם אדם אלונטית והוא הבגד שמסתפגין בו כשיוצאין מבית המרחץ וה"ה לבגד אחר או כלי ומניחה על בני מעים בשבת להשקיט את הכאב ובלבד שלא יביא קומקום של חמין ויניחנו שמא ישתפכו מהמים עליו ונמצא רוחץ במים שהוחמו בשבת ודבר זה אף בחול אסור מפני הסכנה שמא יהיו רותחין יותר מדאי:

מביא אדם קיתון של מים ומניחו כנגד המדורה לא שיחמו ר"ל שיקרבם כל כך שיחמו שהרי יש בו סרך לבישול הואיל ולא נתבשלו אלא שתפוג צנתן והוא סמוך לפושר הא על גבה מיהא אסור שהרי אסרו להחזיר בכירה גרופה וקטומה וכך כתבוה גדולי המפרשים אלא שלגדולי הדורות מצאתי מתירין אף על גבה כל להפשירן כמו ששנינו במיחם נותן לתוכו מים מרובין להפשירן ודוקא בגרופה ואף הם כתבו בכאן שמאחר שהמים יש בהם בישול גמור ביד סולדת כל שנתבשלו כן מאתמול אין בהם עוד בישול ומכאן התירו ליתן מים חמין בתוך החמין כמנהג של עכשיו שהרי לדעת האומר שהשמן אין בו משום בישול היה מותר להניחו אף לחמם וכן אמרו למעלה בקומקום של ר' חייא שהעלהו מדיוטא תחתונה לעליונה ואע"פ שנצטנן בנתים היו מחזירים אותו למקומו ומ"מ יש אוסרים בנצטנן ויש באים עליו מצד אחר כמו שכתבנו למעלה:

מביאה אשה פך של שמן ומניחתו בצד המדורה לא בשביל שיתבשל אלא בשביל שיפשר ולמדת שהשמן יש בו משום בישול ושהפשרו לא זהו בישולו ומעתה אין צריך לומר שסכה אשה ידה ומחממתה כנגד המדורה וסכה לבנה קטן ואינה חוששת ובזו מיהא בין במים בין בשמן דוקא שלא יחמו בידו כל כך שאלו היו במקום אחר והיה נוגע בידו בהם היתה ידו סולדת ר"ל חוזרת לאחוריה מחמת רוב חומה שאין דבר זה חוזר להעמדת מים כנגד המדורה שהתיר כל שאין היד סולדת בו אלא לענין סכה אשה ידה

שמן וזהו ששאלו היכי דמי יד סולדת בו כלומר בסכה אשה ידה האיך אתה משער פה יד סולדת ופירש בה כל שכריסו של תינוק נכוית במשיחתה:

מאחר שהשמן יש בו משום בישול אסור ליתן פך של שמן באמבטי והוא הבריכה שהמים החמין נקוין בתוכה כדי לסוך ממנו שמא יתבשל שם ומ"מ אם נטל מן המים החמין בכלי שני ונתן הפך לתוכה מותר שמאחר שנתערו המים החמין מכלי ראשון לכלי שני אינן מבשלין ואפי' בחמין מעיקרן שהרי מעשה זה בחמי טבריה היה ואע"פ שמפשרין כבר כתבנו שהפשרו לא זהו בשולו ולמדת שהמבשל בחמי טבריה חייב מדברי סופרים אע"פ שמן התורה מיהא פטור:

דרכן היה כשהיה אדם נכבד בא באמבטי לרחוץ שהיו פוקקין סילון שהמים נכנסין דרך בה לאמבטי ופותחין נקב שבצד האחר שילכו אותן המים ומנקין את הקרקע מפני הזוהמא ומדיחים אותו וסכין אותו במים של עשבים ידועים להיות ריח המים נודף עליהם וריח הזוהמא בטל והדחה זו וסיכה זו שתיהם אסורות אף באמבטי שהותרה רחיצתם כגון חמי טבריה מגזירת שמא יבא להשוות גומות ואפי' היו של שיש גוזרים מפני האחרות:

מותר להרהר בכל מקום בדברי תורה ואפי' היה ספק לו בקצת טינוף חוץ מן המרחץ ובית הכסא שסתמן כמטונפים ואפילו הדיחוהו שאין הריח עובר להדחתו ואסור לדבר בהם בדברי תורה אף בלשון חול אא"כ הוא עושה להפרשת איסור שכל שלכונה זו מותר אף בלשון הקדש ודברי חול מותר לאמרן שם אף בלשון הקדש:

דף מא.

בולשת שנכנסה לעיר בשעת שלום חביות פתוחות אסורות סתומות מותרות בשעת מלחמה אלו ואלו מותרות שאין להם פנאי לנסך כמו שיתבאר במקומו:

לעולם יהא אדם צנוע בדרכיו ובכל ענייניו וינקה עצמו מכל הרהור ומחשבה מכוערת כ"ש שלא יעשה דברים המביאים אותו לידי כך:

לעולם יהו כל מעשיו של אדם לשם שמים ואף כשהוא משתמש בתענוגי גופו לא תהא כונתו לתענוג לבד אלא לרפואת גופו והעמדת בריאותו עד שתהא נפשו שולטת להתעסק בדרכי השם יתברך והוא שהיה אחד מגדוליהם אומר לתלמידיו בשעה שהיו רוחצים בבית המרחץ פתחו פומייכו ואפיקו הבלא כלומר שהבל המרחץ מוציא ההבל היתר שבגוף דרך זיעה ואשתו מיא דבי בני וכמו שאמרו דרך הודעת רפואותיהם כל שרחץ בחמין ולא שתה מהם דומה לתנור שהסיקוהו מבחוץ ולא הסיקוהו מבפנים רחץ

בחמין ולא נשתטף בצונן דומה לברזל שהכניסוהו לאור ולא הכניסוהו לצונן רחץ ולא סך מתחילה הרי הוא כמים על גבי חבית ר"ל שאין נכנסין לתוכן ובדברים אחרים אמרו אכל ולא שתה אכילתו דם וזו היא תחילת חולי מעים אכל ולא הלך ארבע אמות אכילתו מרקבת ר"ל שאינה מתעכלת וזו היא תחילת רוח רעה ר"ל ריח הפה הנצרך לנקביו ואכל דומה לתנור שהסיקוהו ע"ג אפרו וזוהי תחילת ריח זוהמא וכן בכל כיוצא באלו:

המשנה השלישית מולייר הגרוף שותין הימנו בשבת אנטיכי אע"פ שהיא גרופה אין שותין הימנה אמר הר"ם פי' מולייר הוא כלי מנחשת ידליקו בתוכו האש וסביב האש העלה מבחוץ וממלאין אותה מים וזאת היא צורתה וכשמסירין האש מן המולייר בערב שבת הרי אותן המים מותרין לשתותן בשבת ואפי' הן חמין ואנטיכי זו היא צורתה וכשמסירין האש מאותו הצד שיש שם המים החמין בשבת הנחשת אשר בו המים יתחמם ויתמיד חומו וכאלו האש תחתיו בשבת והם חמין שהוחמו בשבת ואסורין בשתיה כאשר הוא העקר אצלנו ומוליאר אינו כן כי צדדיו בלבד הם חמים ואנטיכי זה שוליו הם החמים והלכה כחכמים:

אמר המאירי המשנה השלישית והכונה בה ככונת מה שהתחיל לבאר בשלפניה והוא שאמר מולייר הגרוף שותין ממנו בשבת וכו' פי' מולייר הוא כלי של נחושת שיש לו שני גגין והמים בתחתון והגחלים בעליון ואמר שאם הוא גרוף מבעוד יום שותין בשבת מן המים שניתנו לשם מבעוד יום אבל אנטיכי ומפרש בגמ' בי דודי ר"ל של נחשת ויש לה שני שולים ג"כ והגחלים נתונים בתחתון והמים בעליון ואף בגרוף מבעוד יום אסור לשתות ממים שבתוכו שהנחשת מחמם ומוסיף בבישול משא"כ במולייר ושמא תאמר והלא פי' זה אינו אלא לדעת המפרש איסור שהיה מטעם מוסיף הבל אבל לדעת המפרשה משום חיתוי בזו מיהא אין חששא לחיתוי ותירצו שבאנטיכי אי אפשר שלא ישארו שם ניצוצות ויחתה להבעיר את האחרות ולדעתי פירוש הדברים בשנתנם מבעוד יום אלא שלא הופשרו עד שחשיכה ואף לחכמי הדורות מצאתי שפירשוה בנתינה לתוכם בשבת ולא דברו בשהיה כלל אלא בנתינת צונן לתוכו בין שהיו שם חמין מבעוד יום ופינן בין שהבעירוהו מבעוד יום וגרפוהו ונתנו בו צונן בשבת להפשירן במולייר מותר שאינו מעמיד חמימותו כ"כ שיבא לידי בשול כמיחם שפנהו ולא עוד אלא שבמיחם דוקא במרובי' כמו שיתבאר ובזו אף במועטין שאין כאן חום הראוי לבשל ומשום צירוף אין כאן שכבר נצטנן עד שאין בנתינת מים שבו סרך לצירוף ואנטיכי אסור מפני שנחשתו ר"ל שוליו מחממין ומבשלים ואין מפרשים נחשתו ל' נחשת שאף המולייר מנחשת הוא ולמדת שכל שאין חשש לבישול מותר אע"פ שמתחמם ומ"מ דוקא

בתולדת האור אבל אור עצמו לא ומתוך כך בתנור גרוף מיהא יש לדונו כאור עצמו וכן תולדות האור בעודן על האור:

המיחם שפינהו ר"ל שהעבירו מעל האש ויש בו מים חמין לא יתן לתוכו צונן בשביל שיחמו ר"ל מועטין אבל נותן לתוכו מים או לתוך הכוס להפשיר ר"ל לתוכו מים מרובים ובעירה מן המיחם לכוס נותן לכוס צונן אפי' מועטים הא אם פינהו מן המים אע"פ שבשל חרס אינו אסור אלא בכדי שיחמו ולא במרובים עד שלא יכוין אלא להפשר במיחם מיהא אף במרובים אסור מפני שהוא מצרף שכל כלי מתכת חם כשנותנין עליו מים צוננין מחסמין אותו ומחזקין אותו והוא גמר מלאכת הצירוף שרתיחת האור מפעפעו ושבירתו קרובה וצנון המים מחזקו ואע"פ שדבר שאין מתכוין הוא יש כאן סרך פסיק רישיה ומים מרובין כל כך עד שיצטננו המים שבתוכם לגמרי והוא הנקרא שיעור לצרף אסור שהרי זה צירוף ויש מתירין אף בפנה ממנו מים ומצד דבר שאין מתכוין וצירוף אינו פסיק רישיה שמא לא הגיע חומו להיות צונן זה מצרפו או שמא כבר נצרף עד שאין זה צירוף מועיל כלום ואף אם תמצא לומר שהוא פסיק רישיה כבר ביארנו שאין דין פסיק רישיה נאמר אלא באיסור תורה והצירוף אינו אלא מדרבנן כמו שנאמר ביומא ל"ד ב' שעששיות של ברזל היו מחמין מבערב ומטילין לתוך הצונן שתפוג צנתן ואפילו לדעת ר' יהודה שאין שבות במקדש ומעתה בזה מותר לכתחילה ויש מפרשים שצירוף עששיות הוא מדרבנן אבל צירוף כלי מדאוריתא הוא ולדעת זה אתה מפרשה כשטה ראשונה ואף סוגיא זו כשאסר מפני הצירוף לא אסרה אלא לר' יהודה ולא משום פסיק רישיה ולדעת זו אף נתינת מים מרובין כל כך שיצטננו מים שבתוכו לגמרי מותר ולזה דעתי נוטה הואיל ונאמרה בגמ' לדעת ר' שמעון:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמ' אלו הן:

דף מב.

גחלת של מתכת הנמצאת ברשות הרבים מותר לכבותה הואיל ואין כבויה כיבוי גמור אלא מדברי סופרים במקום נזק רבים לא גזרו אבל גחלת של עץ הואיל וכבויה מן התורה אסור אף במקום נזק ואע"פ שאין מתכוין לגוף הכיבוי מ"מ מתכוין לכיבוי הוא מאיזה טעם שיתכוין לו ומה שהקשו כאן ואם איתא דסבר לה כר' שמעון אפי' של עץ נמי הוא מפני שהיה סובר שכל שאין מתכוין ומלאכה שאין צריך לגופה בחדא מחתא נינהו הואיל ואינו מתכוין לגופה של מלאכה והודיעו שאינו כן אלא דבר שאינו מתכוין לחוד ומלאכה שאין צריך לגופה לחוד והכיבוי בין בשל עץ בין בשל מתכת מתכוין לכיבוי הוא

אלא שהוא מלאכה שאין צריך לגופה ומתוך כך בכיבוי גחלת של מתכת שהוא מדברי סופרים במקום נזק התירו בשל עץ שהוא מן התורה לא התירו אף במקום נזק ואע"פ שבנחשים ושאר מזיקים הותרה צידתן אפשר שצידה כזו אינה אלא מדברי סופרים והראיה שהרי לא התירו להרוג אלא ברצים אחריו או דריסה לפי תומו שאינו מתכוין להרוג ולדעת זה מלאכה שאין צריכה לגופה חייב עליה כדעת גדולי המחברים ובהלכות גדולות ראיתי שגחלת של עץ אין בה היזק רבים שכל שהיא שורפת אדומה היא ומכירים הם בה מתוך אדמימותה ואם עבר אדמימותה אין כאן היזק אבל של מתכת אף משעבר אדמימותה שורפת ולדעת זה אף בשל תורה כל שיש שם נזק רבים ואינו צריך לגופה מותר ולשיטה זו מלאכה שאין צריך לגופה פטור עליה כדעת גדולי הפוסקים:

המוצא קוץ ברשות הרבים מוליכה פחות פחות מד' אמות עד שיסלקנו ממקום שאין רגל אדם עוברת שם ובכרמלית מותר אפי' בכמה וא"ת לדעת האומר במלאכה שאינה צריכה לגופה שפטור עליה יהא מותר אף ברשות הרבים אפשר שבאיסור תורה ולכתחלה כל שאיפשר לו לשנות ישנה:

מאחר שביארנו שכלי שני אינו מבשל כל שיש מים בכלי שני כגון כוסות וקערות נותן בהם מים מצד אחר בין חמין לתוך צונן בין צונן לתוך חמין בין לשתיה בין לרחיצת פניו ידיו ורגליו ואפי' בספל שהספל אינו כאמבטי אלא ככלי שני אבל בכלי ראשון אסור על הצדדים שביארנו במיחם:

המשנה הרביעית המיחם שפנהו לא יתן לתוכו צונן בשביל שיחמו אבל נותן לתוכו או לתוך הכוס כדי להפשירן אלפס וקדרה שהעבירן מרותחין לא יתן לתוכן תבלין אבל נותן הוא לתוך הקערה או לתוך התמחוי ר' יהודה אומר לכל הוא נותן חוץ מדבר שיש בו חומץ וציר אמר הר"ם פי' אינו רוצה באמרו פנהו שלא הניח בו כלל מן המים אבל ר"ל שחסר מן המים והניח שם מים חמין ולפיכך אסור לו להוסיף על אותן המים מעט מים כדי שיהיו הכל חמין אבל יכול להוסיף עליהם מים מרובין עד שיהיו הכל פושרין וזהו ענין אמרם אבל נותן לתוכו או לתוך הכוס כדי להפשירן והאלפס והקדרה הכלים שמשימין בהם התבשיל להתבשל אבל אם נתן התבשיל בקערה ואע"פ שהוא רותח מותר לתת בה התבלין לפי שהתבשיל כשהוא בקערה חסר חמימותו ואינו מבשל מה שמשימין בו ר' יהודה אומר כי מותר לתת התבלין בקדרה רותחת אלא אם יש בתוכה קדרה חומץ או ציר לפי שהם ממהרים הבשול וכל זה בתבלין אבל מלח הכל מודים שמותר לתתו בקדרה רותחת כי עד שישלוט האש עליו ואין הלכה כר' יהודה:

אמר המאירי המשנה הרביעית והכונה בה ככונת משנה שלפניה האלפס והקדרה שהעבירן מרותחין ר"ל שסלקה מעל האש בין השמשות או משחשכה ועדיין היא רותחת לא יתן לתוכה תבלין שכלי ראשון כל זמן שהוא רותח מבשל הוא ואין צ"ל כשהוא על הכירה אבל אם נתן תבשיל לתוך הקערה או לתוך התמחוי הואיל ובכלי שני הוא נותן הוא לתוכו תבלין שכלי שני אינו מבשל רבי יהודה אומר שאף בכלי ראשון נותן הוא תבלין אא"כ יש בתבשיל חומץ או ציר של דגים שהם ממהרים לבשל בריתוחן כל הנוגע בהם ואין הלכה כר' יהודה אלא אף בכל תבשיל אסור ופי' בגמ' שמלח מיהא מותר ליתן לתוך הקדירה ואפי' בעודה על האש שבשולה קשה וכמו שאמרו צריכה מילחא בשולא כבשרא דתורא ואע"פ שאנו רואים אותה נימוחה אף בכלי שני מיחויו אינו בישול שאף בצוננת אתה רואה כן אלא אינו בישול עד שישתנה טעמה מפני הבשול וכלי שני זה שהתרנו פי' גדולי הרבנים דוקא כשהוציא התבשיל מכלי ראשון ונתנו בכלי שני שכבר נצטנן ומותר ליתן בתוכו תבלין אבל אם נתן מתחילה תבלין בקערה ועירה עליהן התבשיל מכלי ראשון הרי זה מבשל עירוי ככלי ראשון הוא ומ"מ מגדוליהם באו אחריהם והתירו ובירושלמי אמרו בהדיא עירוי אינו ככלי ראשון ואע"פ שאמרו בזבחים וכלי חרש אשר תבושל בו ישבר לרבות את המערה ר"ל שאם עירה דבר רותח של חטאת בכלי טעון שבירה אינו משום בישול אלא משום בליעה ומ"מ יראה מכאן שלענין בליעה ופליטה דיו בעירוי ומכאן אסרו קצת מפרשים המליגה על ידי עירוי כמו שיתבאר במסכת חולין פרק כל הבשר וכן יראה לדונה לענין הגעלה ככלי ראשון אע"פ שיש חולקין בה כמו שיתבאר במקומו:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ולא נתחדש עליה בגמ' דבר שלא ביארנוהו אלא שלמדת שאם נתן תבלים בקערה ונתן לתוכה רותחין על ידי הכף או שנתן רותחין בקערה ואח"כ נתן לתוכה תבלין או שנתן תבלין בקערה ועירה מן התבשיל עליהם לדעת האומר עירוי ככלי שני אסור להחזירה אח"כ לתוך קדרה רותחת אע"פ שכבר נתחממו בקערה שכלי שני אינו מבשל והפשרו לא זהו בישולו יש מי שאוסר להוציא מן התבשיל שבקדירה בעוד שהיא על הכירה בכף מפני שהוא מגיס בהוצאתו והרי מבשל בהגסתו כשמערבו ואף גדולי המחברים כתבו אסור להכניס מגריפה לקדירה והיא על האש להוציא ממנה בשבת מפני שמגיס והוא מצרכי הבשול כמ"ש בקדשים זר שהפך בצינורא חייב מיתה ויש מתירין בהוצאה אלא שאוסרין בהגסה אפי' בסלקה מעל האש כמו שכתבנו ביורה עקורה בסוף פרק ראשון וכבר כתבנו שם דעתינו להיתר:

דף מב:

המשנה החמשית אין נותנין כלי תחת הנר לקבל בו את השמן ואם נתנוהו מבעוד יום מותר ואין נאותין הימנו לפי שאינו מן המוכן מטלטלין נר חדש אבל לא ישן ר' שמעון אומר כל הנרות מטלטלין חוץ מן הנר הדלוק בשבת אמר הר"ם פי' הטעם שבעבורו אסרו נתינת כלי לקבל בו שמן בשבת כי אותו שמן המנטף מן הנר אסור ליהנות ממנו בשבת לפי שאינו מן המוכן כי כבר הקצה אותו להדלקה ועשה אותו מוקצה ונאסר טלטול הכלי מפני אותו השמן שיש בו שהוא אסור לטלטלו לפי שהוא מוקצה והעקר אצלנו אין מבטלין כלי מהיכנו בשבת וטעם איסור טלטול נר ישן לפי שהוא מאוס וזה יקרא מוקצה מחמת מיאוס ור' שמעון אינו חושש למין ממיני המוקצה ולפיכך יתיר כל הנרות מלבד הדולקת גזרה שמא יכבה והפתילה מותר אצלו לטלטלה אע"פ שהוא אסור קודם לכן ואין הלכה כמותו בנר שהדליקו בו בשבת כי העקר אצלנו כי כל מה שהוא מוקצה בין השמשות ואינו מותר לטלטלו באותה שעה שאסור לטלטלו בכל השבת והוא אמרם מיגו דאתקצאי לבין השמשות אתקצאי לכלי יומא ושאר הנרות דינם כר' שמעון לפי שמעקרנו בשבת כר' שמעון שהוא אומר אין מוקצה ואמרם נותנין כלי תחת הנר לקבל ניצוצות הוא בשבת כי אותן ניצוצות אינן חשובות עד שיאסר טלטול הכלי בשבילם והוא אמרם ניצוצות אין בהם ממש ואסרו לתת בו מים ואפי' מערב שבת וכל שכן בשבת לפי שממהר כבוי הניצוצות והעקר כבוי אסור כאשר הודעתיך:

אמר המאירי המשנה החמשית והכונה לבאר בה ענין החלק השלישי והוא שאמר אין נותנין כלי תחת הנר לקבל השמן המטפטף שהרי השמן מוקצה מחמת איסור כבוי וכשיפול על הכלי נמצא הכלי נאסר בטלטול מחמתו ואסור לבטל כלי מהיכנו ר"ל להושיב כלי הראוי לטלטל במקום שיהא אסור בטלטולו מפני שזה כקובע לו מקום ומחברו והוא תולדת בונה ולמדת שאין מכאן טענה להסיר אותו כלי העשוי לקבל השמן המטפטף באלו המנורות של נחושת אע"פ שהוא מיטלטל או ליתן שני נרות של חרס א' על חבירו שלא נאמר אלא תחת הנר על השולחן אבל אלו זהו מקומן כל השנה והרי הם כמחוברים אצל חביריהם ואין ביטול כלי מעתה וי"מ שהוא כסותר ר"ל כשובר את הכלי ולא יראה כן ואם נתנוהו מבעוד יום מותר הואיל ואינו מבטלו עכשיו והרי בטולו נזדמן מבעוד יום ואין נאותין ממנו ר"ל שאין נהנים ממותר השמן שבנר או שנטפטף ממנו שאינו מן המוכן ר"ל שהרי הוקצה להדלקת נר שבת וכן שהוקצה מחמת איסור כיבוי:

מטלטלים נר חדש כלומר שלא דלק בו נר מעולם הואיל והוא ראוי לתשמיש של איזה דבר הראוי הרי תורת כלי עליו ואינו מאוס עד שנדונהו במוקצה מחמת מיאוס אבל

לא ישן ולא סוף דבר שהדליקו בו באותה שבת שהוא מוקצה מחמת איסור אלא אפי' לא הדליקו בה באותה שבת מפני שהוא מוקצה מחמת מיאוס ר' שמעון אומר שאפי' ישן מטלטלין ואפי' הדליקו בה באותה שבת שאינו סובר באיסור מוקצה לא מחמת מיאוס ולא מחמת איסור ואינו אוסר אלא בנר הדולק בשבת שהוא דולק וטעמו משום שנעשה בסיס לדבר האסור ואין הטעם מחשש כיבוי כמו שדמו רבים שהרי דבר שאינו מתכוין מותר אלא שהוא אסור לעשות כן ובתלמוד המערב אמרו נר המונח על הדלת פותח ונועל בשבת ובלבד שלא יתכוין רב ושמואל פתרין בשוכח ומקילין למאן דעבד כן יכרת ה' לאיש אשר יעשנה ומ"מ יתבאר בגמ' דוקא לדעתו בנר קטן שאדם מצפה לו מתי יכבה ולא הסיחו מדעתו שהרי דעתו מ"מ על הפתילה ועל הנר עצמו ומאחר שדעתו על הנר דעתו מתרחבת אף על השמן אם יזדמן שתכבה קודם שתכלה השמן אבל כוס וקערה ועששית שיש בהם שיעור להדלקת כל השבת הרי נתיאש מטלטולם ואסורים אף לדעתו ובפרק מי שהחשיך נחלקו רב אחא ורבינא שאחד מהם פסק שלא כר' שמעון אף במוקצה מחמת מיאוס וכל שכן מחמת איסור כסתם משנתנו וא"כ כל נר ישן אסור אע"פ שלא הדליקו בו באותה שבת ולדעת האחר במוקצה מחמת מיאוס הלכה כמותו וכן הלכה אלא שי"א דוקא לצורך גופו ומקומו אבל מחמה לצל אסור כדין כל כלי שמלאכתו לאיסור הואיל ומיוחד לכך ונמצא מ"מ שנר ישן מותר לטלטלו כל שלא הדליקו בה באותה שבת אבל אם הדליקו בה באותה שבת אסור שבמוקצה מחמת איסור אין הלכה כמותו:

נותנין כלי תחת הנר אפי' בשבת לקבל ניצוצות ואין כאן בטול כלי שאין ממש בניצוצות לאסור את הכלי בטלטול אבל לא יתן מים לתוך אותו הכלי אפי' מערב שבת שהרי הוא מכבה בידים:

זהו ביאור המשנה וכולה על הצד שביארנוה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמ' אלו הם:

אין נותנים כלי תחת התרנגולת לקבל ביצתה שהרי ביצתה אסורה לטלטל ונאסר הכלי בטלטול אגבה ואסור לבטל כלי מהיכנו אבל כופה עליה כלי בשביל שלא תשבר שהכלי ניטל אף לצורך דבר שאינו ניטל ואין כאן ביטול הכן שהרי נוטלו לכשירצה ופירשו בירוש' דוקא שלא יהא הכלי נוגע בגופה של ביצה זה שאסרנו בנתינת כלי תחת התרנגולת לקבל ביצתה לא סוף דבר במקום שאין הביצה צריכה הצלה אלא אף במקום שהולכת לאבוד אסור כגון שהיתה מטלת במקום מדרון והביצה תתגלגל ותשבר וכן מה שהתירו בכפיית הכלי עליה לא סוף דבר במקום שהיא צריכה בהצלה כגון שהטילה

באשפה אלא אף בבית כן שמה שאסרו אף במקום שפסידתה מצויה ומה שהתירו התירו אף במקום שאין הפסידא מצויה שם:

מי שנשברה לו חבית של טבל בראש גגו מביא כלי ומניח תחתיו אף במקום שלא היתה הפסידא מצויה כגון שהיתה החבית חזקה ואינה עשויה לישבר וביטול כלי מהיכנו אין כאן שהטבל מוכן הוא אצל שבת שאם עבר על דברי סופרים ותקנו מתוקן והרי יש כאן צד שגוף אותו דבר האוסרו מוכן מה שאין כן בביצה שאפי' עבר וסלק את הביצה מן הכלי מ"מ אין דבר האוסרו חוזר ונראה ושמא תאמר הואיל ולא נתקן בין השמשות נאסרהו אף בעבר ותקנו מגו דאתקצאי לבין השמשות וכו' תירצו גדולי הרבנים שלא נאסר במיגו אלא דבר שאיסורו מן התורה כגון עצי סוכה שהוקצו משום סתירת אהל והוקצו לכל השבעה שכלם כיום אחד וכן נר שהדליקו באותה שבת אבל דבר שאין איסורו אלא מדברי סופרים אין אוסרים אותו במיגו ומ"מ דוקא באוכלים כגון טבל אבל בדבר שאינו בר אכילה אף מדברי סופרים אוסרים אותו במיגו וכמ"ש במיטה שהיו עליה בין השמשות מעות שאסור לטלטלה אף לאחר שנסתלקו וכן בסל שהיו בו אפרוחים שאסור לטלטלו אף לאחר שהוסרו אע"פ שלא הוקצו אלא מחמת טלטול ומוקצה למצוה כנויי סוכה ואתרוג הרי הוא כאיסור תורה ויש מתרצים שהטבל זה שאין אנו אוסרים אותו במיגו שסתם הדברים דעתו עליו לתקנו:

כופין קערה על הנר בשביל שלא תאחוז בקורה ואפי' במקום שאין אחיזתה קרובה כל כך הואיל ומ"מ הוא חושש בדבר שהרי מ"מ אין כאן בטול כלי מהיכנו שהרי מסירה לכשירצה ובלבד שלא תגע בנר עצמו וקורה שנשברה וחושש לה שתפול וביתו עמה סומכה בספסל או בארכות המטה הואיל והספסל והארכות כלים הם וראויים לטלטלם ואפי' במקום שלא היתה שבירתה מצויה כ"כ כגון קורה חזקה ומ"מ דוקא כשיעמיד הסמוכות בריוח שיהא יכול ליטלן בלא שום איסור שאם ידחקם הרי נמצא מבטל כלי מהיכנו:

דף מג.

נותנין כלי תחת הדלף בשבת ואפי' במקום שלא היה הדלף מצוי שם ומ"מ דוקא בדלף הראוי מיהא לרחיצה שאין כאן ביטול כלי מהיכנו אבל כשאינו ראוי לא ואם עבר ונתן מטלטלו מתורת גרף של רעי אלא שאין עושין גרף של רעי לכתחלה ודבר זה פירושו בנתמלא שהבית מתלכלך בשפיכתו ומותר לסלקו והוא שאמרו נתמלא שופך ושונה ואם הוא בבית שאינו דר שם שאין קפידא בלכלוכו אם הוא חושש לפסידת הבית מכניס

שם מטתו כדי שיהא לו עליו דין גרף של רעי ויהא מותר לשופכו ובמקום שאין פסידא לא שאין עושים גרף של רעי אלא לצורך וכבר הרחבנו בדבר זה את הדרך באחרון של יום טוב:

כופין את הסל לפני האפרוחים שיעלו עליו וירדו אע"פ שיאסר הסל בטלטול בעוד שהאפרוחים עליו שהרי מ"מ אין כאן ביטול הכן שהרי חוזר ונראה לכשירדו אחר שלא היו שם בין השמשות שיאסר מטעם מגו:

כל כלי האסור לטלטלו מחמת איסור טלטול שבו כגון שמלאכתו לאיסור או כיוצא בזה לא נאסר אלא לצורך עצמו כגון שרוצה לפנותו כדי שלא יגנב אבל לצורך גופו לעשות בה דבר היתר כגון לשבור אגוזים או לעלות עליו דרך למטה מותר וכן לצורך מקומו כגון שהיה צריך לישב במקום שהכלי לשם ומכיון שטלטלו לצורך מקומו מוליכו למקום שרוצה להניחו ומ"מ דוקא כשלא יבטל כלי מהיכנו כמו שביארנו:

אחת ביצה שנולדה בשבת ואחת ביצה שנולדה ביום טוב אין מטלטלים אותה לא לכסות בה את הכלי ולא לסמוך בה כרעי המטה אבל כופה עליה כלי שלא תשבר וכבר ביארנוה בראשון של יום טוב:

אבנים שהיו הגשמים יורדים עליהם ומתירא שמא לא יקבלו את הסיד יפה פורס עליהן מחצלת בשבת אע"פ שאין האבנים מקורזלות שיהיו מותרות בטלטול וכן על גבי לבנים שלא ימוחו אע"פ שהם עומדים לבנין ואין עומדין להסב עליהם שיהיו מותרין בטלטול שכלי ניטל אף לצורך דבר שאינו ניטל כמו שביארנו ומעתה פורסין מחצלת על גבי כוורת דבורים בחמה מפני החמה ובצנה מפני הצנה ואפי' לא היה שם דבש ובלבד שלא יתכוין לצוד ואפי' עשאה כמצודה והם ניצודות מאליהן כל שאינו מתכוין מותר ואין כאן פסיק רישיה שהרי אין המחצלת מחוברת שם כ"כ שלא יוכלו לצאת וכבר ביארנוה באחרון של יום טוב:

דף מג:

מת המוטל בחמה ומתירא שמא מתוך חומו ימהר להסריח אם יש שם ככר או תנוק מניח עליו ומטלטלו אגבו ואם לאו יניחנו במקומו ואל יטלטלהו אף דרך היסט ממטה למטה שטלטול מן הצד שמיה טלטול ואע"פ שפגה שטמנה בגפן וחררה בגחלים תוחב בכוש או בכרכר במקום שאין שם גחלת והשאר ננערות מאליהם שטלטול מן הצד אינו טלטול באוכלין שאני אבל במת ואבנים וכיוצא בו שמיה טלטול:

פעמים שמתירים טלטול גמור במת במקום שאין שם ככר או תינוק כגון שנפלה דליקה בחצר שהמת בתוכו שאם לא תתירהו מתוך שהוא בהול על מתו שלא ישרף יבא לכבות ואם איפשר לו בפת או תנוק עושה וכן אם אי אפשר לו בככר או תנוק ואיפשר לו בהפיכה ממטה למטה עושה הא כל שאי איפשר לו מצילו בטלטול גמור וגדולי הפוסקים חולקים בזו שלא התירו אלא בטלטול מן הצד אלא שגדולי המפרשים כתבוה כדברינו וכן נראה ויש פוסקים שטלטול מן הצד אינו טלטול שכל שמטלטל איסור והיתר מותר לטלטל האיסור אגב ההיתר ואף בלא הצלת דליקה הופכו ממטה למטה וקצת ראיה לדבריהם ממ"ש פרק תולין הקש שעל גבי מטה לא ינענענו בידו אבל מנענעו בגופו ואם היה מאכל בהמה מנענעו אף בידו אלמא רישא אף כשאינו בר אכילה מנענעו מיהא בגופו שהוא טלטול מן הצד ומ"מ אפשר הואיל וראוי לשכיבה הרי צרכו כדבר שבמאכל ושמא תאמר ונתיר כל טלטול לכבוד הבריות שדוחה את לא תעשה דרבנן שהרי טלטול דרבנן הוא יש מתרצים שלא נאמר כבוד הבריות אלא לכבוד החיים הא כל שהמת מסריח והחיים מתבזים בו מותר כמו שהוזכר בפרק המצניע במשנה הששית צ"ד ב' בההוא שיכבא דהוה בדרוקרת והתיר רב נחמן להוציאו בכרמלית ומ"מ לגדולי המחברים ראיתי בה מת שהסריח ונמצא מתבזה בין החיים והם מתבזים בו אלמא שאף לבזיונו יש לחוש אלא שיראה לי שלא הותר מיהא קודם שהסריח ולא מדברי האומר שאין דוחים לא תעשה אלא לכבוד החיים שהרי מת מצוה אין שם כבוד לחיים אלא שכל שאינו מסריח אין בעמידתו זלזול אחר שאינו ראוי לקבורה:

היה המת מוטל בחמה ואין להם פת ותינוק או שלא היה במטה שיהפכוהו ממטה למטה או שלא היה להם מקום לפנותו לשם באים שני בני אדם ויושבים בצדו זה מכאן וזה מכאן חם להם מלמטה בקרקע זה מביא מטה ויושב עליה וזה מביא מטה ויושב עליה חם להם מלמעלה מביאין מחצלת ופורסין עליהם זה זוקף מטתו ונשמט וזה זוקף מטתו ונשמט ונמצאת מחיצה עשויה מאליה שעושין מחיצה למת בשביל חי ואין עושין מחיצה למת בשביל מת ושמא תאמר והרי התרת לטלטל דבר הניטל לצורך דבר שאינו ניטל והיאך אינך מתיר כן אף לצורך מת יראה מפני שיש כאן סרך מחיצה ואם התרת הטלטול תתיר המחיצה ואע"פ שהסוגיא העמידוה לדעת ר' יצחק ופסקת שאין הלכה כמותו יראה שהסוגיא אינה מדוייקת ויש חולקים מזה להתיר אף שלא בשביל חי וכן יש חולקים לדרך אחרת לאסור כל שלא בשביל חי ופוסקי' ממנה כר' יצחק ומ"מ גדולי המחברים נראה שנוטים בה לשטתנו שפסקו שלא כדעת ר' יצחק ופסקו שמועה זו על הדרך שפסקנוה וראיה אצלי לשבוש סוגיא זו שהרי רב הונא הוא שאמר כאן זו של

מחיצה ועל כל פנים הוא סובר שלא כר' יצחק ממה שאמר הוא בעצמו בפרק אחרון היתה בהמתו טעונה כלי זכוכית מביא כרים וכסתות ומניח תחתיה ומתיר חבלים והשקים נופלים ופירשוה בקרני דאומני שאין גופם ראוי לטלטול ובשליפי זוטרי שיכול לנער את הכר ונשמטים מאליהם ואין כאן בטול כלי מהיכנו ולמדת שהכרים נטלים בשביל קרני דאומני ואם תפרשה בצריך למקומו הרי בהדיא אמר מביא כרים וכו' כלומר אף כשאין צריך למקומו אלא לצורך אותו כלי הזכוכית וכבר ראיתי מי שאמר שלא אסר ר' יצחק אלא בהפסד מועט אבל בהפסד מרובה לא וקרני דאומני הפסד מרובה הוא אלא שימחול על כבודו ויקבל תשובה מקורה שנשברה שלא מצא לה מקום אלא בצריך למקומו אלא שראיתי עוד מי שמפרשה משום צער בעלי חיים ואף הוא צריך למודעי שאם כן היאך לא התיר אף בשלפי רברבי שהרי בטול כלי מהיכנו דרבנן וצער בעלי חיים דאורייתא כמו שיתבאר בפרק מפנין וכמו שכתבנו בשני של מציעא ואף גדולי הפוסקים למדו ממנה בפרק אחרון שאין הלכה כרבי יצחק ומ"מ איפשר שרב הונא סובר כר' יצחק במת וכיוצא בו שאין תורת כלי עליו אבל לצורך כלי אע"פ שאינו ניטל אינו סובר כר' יצחק ואני מפרש לדעת זה הא תרגמא רב הונא לשמעתיך בבבל כלומר על איזה צד הלכה כמותך והשתא דאתית להכי איפשר ג"כ שרב הונא סובר כר' יצחק במקום שאין שם פסידא וחולק עמו במקום שיש שם פסידא וקצת ראיה לזו מה שמצינו באוכלין שנטלין לצורך ב"ח כגון חתוך נבילה לפני כלבים אע"פ שאין בעלי חיים נטלים ובלבד כשמזונותם עליו הא בשאין מזונותם עליו לא אלא שאינה ראיה שלא נאסר כשאין מזונותם עליו משום טלטול אלא משום טורח שלא לצורך ויש מפרשים שלא אמרה רב הונא כאן אלא לדעת ר' יהודה שהחמיר במוקצה וליה לא סבירא ליה ועיקר הדברים כמו שכתבנו:

טלטול ע"י ככר או תינוק לא הותר אלא במת וכמו שאמרו לא אמרו ככר או תינוק אלא למת בלבד וא"כ אלו שנוהגים לטלטל את הנר שהדליקו בו באותה שבת אגב חתיכת אוכל יש לאסור אלא שהם מפרשים לא אמרו ככר או תינוק בדבר שאין עליו תורת כלי אלא למת הא לדבר שיש עליו תורת כלי שהותר טלטולו לצורך גופו ומקומו מותר על כל פנים בככר והביאו ראיה ממה שאמרו בפרק כל הכלים קכ"ג א' מדוכה אם יש בה שום מטלטלים אותה אגב השום ואפי' מחמה לצל אלא שהאוסרים מפרשים אותה כשהיתה שם מערב שבת או מערב י"ט וכן יש אוסרים אף בדרך זה כמו שיתבאר שם:

דף מד.

פמוט ר"ל מנורה של מתכת וכן נר של מתכת אע"פ שאינו מאוס אין חילוק בינו לשל חרס אע"פ שהנר של חרס מאוס שהרי אם לא הדליקו בו באותה שבת הרי אף של חרס מותר אף בישן כמו שביארנו במשנה שאין אוסרין במוקצה מחמת מיאוס ואם הדליקו בו באותה שבת אף בפמוט אסור מחמת מוקצה מחמת איסור ולא ידעתי גדולי הפוסקים מה הוצרכו להביאה ותדע שכל מוקצה מחמת איסור דעלמא כגון פירות המחוברים שנתלשו בשבת ודומיהם אף ר' שמעון מודה בו לא חלק אלא בנר זוטא שדעתו עליו ואף בזה אין הלכה כמותו כמו שביארנו וכל שהוא מוקצה בין השמשות מחמת איסור אע"פ שנסתלק האיסור אסור כל השבת ואין חילוק במוקצה מחמת איסור בין שדחאו בידים ללא דחאו וכל שנאסר טלטולו מצד מוקצה מחמת איסור אסור לטלטלו אף לצורך גופו ולצורך מקומו וראיה לדבר ממה שאמרו למטה מניחין נר על גבי דקל בשבת ואם לצורך גופו מותר הרי יש לחוש שמא יטלנו משם וישתמש במחובר ויש אוסרים מטעם זה אף בככר או תינוק אלא שאיפשר שכל שאתה מצריכו ככר זוכר הוא איסור תשמיש של מחובר ונמנע ואין צריך לומר לצורך עצמו שאסור ואף ע"י ככר לדעתנו כמו שכתבנו בסמוך:

דף מד:

מטה שיש עליה מעות אסור לטלטלה שהרי היא נעשית בסיס לדבר האסור אין עליה מעות מותר לטלטלה אע"פ שהיא מיוחדת לכך ושהוא מניח עליה בחול תמיד והוא שלא היו שם בין השמשות שכל שהוקצה בין השמשות אף מחמת איסור סופרים הוקצה לכל היום:

כשם שביארנו במוקצה מחמת איסור שאין הלכה כר' שמעון ולא עוד אלא שאף הוא מודה ברוב מוקצים שבו כך הדין במוקצה מחמת חסרון כיס כמו שיתבאר בפ' כל הכלים קכ"ג ב' בשמועת המסר ויתד של מחרישה לא הקלו אלא במוקצה מחמת מיאוס ובמוקצה מחמת הכנה חוץ מגרוגרות וצמוקים כמו שיתבאר:

השידה והתיבה והמגדל ושאר הכלים הגדולים כל שמחזיקים ארבעים סאה בלח אין מקבלין טומאה שכל כלי שאינו עשוי להטלטל מלא וריקן אינו מקבל טומאה וכבר ידעת שכל כלי שיש בשבורו אמה על אמה ברום שלש הוא מחזיק ארבעים סאה בלח ופירשו בסדר קדשים שכשמודדין את הכלי מודדין אותו מבחוץ שאם היה משפתו לשפתו כשיעור זה אע"פ שאין תוכו כשיעור זה טהור שרואין אותו כאלו הוא בתוך כלי

אחר וכל שחלל הכלי האחר מחזיק ארבעים סאה אף זה טהור היה בצד השידה כלי קטן שכך היה דרכם בשידה זו שהיא עגלה של עץ מוקפת במחיצות שמשימים אותו עגול בצדה לאיזה תשמיש בזמן שהוא נשמט ממנה ר"ל שאינו מחובר לה אינו נמדד עמה להשלים החזקת ארבעים סאה כדי לטהרו אלא רואין אותו כאלו הוא ניטל והשאר נמדד לארבעים סאה וכן אינו חבור לה שאם נגעה טומאה במוכני אינו נחשב כשידה עצמה אלא טמא לעצמו ואם השידה בת קיבול טומאה כגון שאינה מחזקת ארבעים סאה ונגעה טומאה בשידה לא נטמא המוכני ואינה מצלת עמה באהל המת והוא שכל שאין השידה מקבלת טומאה הרי היא אהל לעצמו ומצלת כלים שבתוכה באהל המת אם הוא מכוסה ואין המוכני בדין זה אע"פ שהוא מכוסה שאם אינה מכוסה הרי גג הבית מאהיל על מה שבתוכה ואם אתה רוצה לפרשה במגולה כסתם כל השיטות אתה מפרשה בבית הקברות שאין עליו גג ולדעת האומר אהל זרוק שמיה אהל ואין לפרשה בשל חרס ובמוקפת צמיד פתיל שאף המוכני כן אם הוא מוקף ועוד שסתם שידה של עץ היא וכן היא שנויה במקומה עם כלי עץ ואם היו מעות באותה המוכני בין השמשות אין גוררין אותה בשבת שכבר הוקצה בין השמשות ואם אינה נשמטת הרי היא כעגלה עצמה לענין חיבור ומדידה והצלה ואפי' מלאה מעות מיטלטלת עם השידה אגב כלים או פירות שבתוכה כמו שאמרו מטלטלים תרומה טמאה עם הטהורה ועם החולין וכן נוטל אדם כלכלה והאבן בתוכה:

דף מה.

מאחר שהנר שהודלק בשבת אסור לטלטלו מניחין נר על גבי דקל בע"ש שמאחר שאף לאחר שכבתה אסור לטלטלה לא יבא להשתמש במחובר אבל ביום טוב אסור שמאחר שהוא מותר בטלטולו יבא ליטלו וישתמש במחובר ומ"מ אע"פ שאסרנוה בטלטול במקום סכנה יש לסמוך והוא שאמרו מהו לטלטולי שרגא דחנוכה לבתר דכביא מקמי חברי בשבתא ר"ל שהיתה מבחוץ ואע"פ שכבתה רואין את הנר ומכירין שהודלק והם גוזרין שלא להדליק על הדרך שביארנו בפרק שני והעלו בה כדאי הוא ר' שמעון לסמוך עליו בשעת הדחק כך נראה לי אע"פ שרוב פוסקים לא הביאוה:

חטים שזרען בקרקע ולא נשרשו עדיין שתהא לקיטתם קרויה תלישה וכן לא נתכסו בעפר שתהא צד חפירה בלקיטתם מותר ללקוט מהם בשבת לאכול מהם וכן הדין בבצים שהושיבם תחת התרנגולת עד שלא נתחממו ואע"פ שהקצם בידים שאין מוקצה מחמת דחיית הכנה בשבת אלא גרוגרות וצימוקים הואיל ומסריחות בנתים:

כשם שמוקצה מחמת איסור אסור כך מוקצה למצוה אסור מעתה סוכה שסככה כהלכתה ועטרה בקרמין ובסדינין המצויירין ותלה בה אגוזים שקדים ורמוני' ואפרסקי' ופרכילי ענבים ועטרות שבולים יינות שמנים וסלתות אסור להסתפק מהם עד מוצאי י"ט האחרון של חג ואם התנה עליהם הכל לפי תנאו והוא שיאמר איני בודל מהם כל בין השמשות:

אין נוטלים עצים מן הסוכה אלא מן הסמוך לה בין בסוכת החג בין בסוכה דעלמא בשאר ימים טובים שהרי הוקצת לאיסור סתירתה ואם נפלה אסור ליטול מהם בי"ט (ובשבת) מותר אם היתה רעועה ואם לא נפלה אסור ליטול מעציה אף במועד בסוכת החג שהרי מוקצת למצוה היא הא כל שנפלה אין כאן עוד מוקצה למצוה ואם התנה בה בסוכת החג אין מועיל לו כלום בסוכה דעלמא יש בו צדדין שהתנאי מועיל בה וכבר הארכנו בביאור שמועות אלו ברביעי של ביצה:

ולענין ביאור השמועה מ"ש כאן כעין שמן שבנר קאמינא הוא מפני שאמרו תחלה אין מוקצה לר' שמעון אלא שמן שבנר בשעה שהוא דולק הואיל והוקצה לאיסורו והוקצה למצותו כלומר שיש שם ב' מוקצים והקשה לו ממוקצה למצוה ותירץ כעין שמן שבנר הואיל והוקצה למצותו הוקצה לאיסורו כלומר שעיקר איסורו משום מוקצה למצוה והוקצה למצוה כל זמן האיסור שהוא זמן הדליקה הא משכבתה אין בו משום מצוה אבל מוקצה למצוה אינו צריך לאיסור שהרי עצי סוכה אסורין כל זמן מצותן אע"פ שאין שם איסור כגון חולו של מועד וזה שאמר כעין שמן שבנר פי' לא בשמן דוקא ולא באחר אף הדומה לו כגון שאר מוקצים של מצוה אלא כעין שמן ר"ל כל המוקצים למצוה ולי נראה לפרש כעין שמן שבנר כלומר שהוא מוקצה אחד אי משום מצוה אי משום איסור וגורסין בה בראשונה הואיל והוקצה לאיסורו והוקצה למצותו כלומר ויש לאסרו מאיזה צד שתרצה וכן כל כעין זה שהוא אסור משום מוקצה אי זה שבמוקצים:

האוכל בענבים והותיר והעלם לגג לעשות מהם צמוקים בתאני' והותיר והעלם לגג לעשות מהם גרוגרות אע"פ שהוא אוכל עכשיו אין אומרים שלא תהא העלאתן בגג הקצאה אלא הוקצו בהעלאתן ואסור לאכול מהם בשבת אא"כ הזמין וכן הדין בשאר פירות ובי"ט וכבר ביארנוה ברביעי של ביצה הא בשבת אין מוקצה אלא גרוגרות וצמוקים ואפי' פצעילי תמרים ר"ל תמרים הנלקטים קודם בישולם שכונסים אותם בכלי ומתבשלות שם מותר לאכול מהם אע"פ שלא נתבשלו עדין לא נאמר בגרוגרות וצימוקים אלא מפני שמסריחות בנתים וכן פירשוה בירושלמי:

דף מה:

אין שוחטין את המדבריות בי"ט אבל שוחטין את הבייתיות והם הלנות בעיר או בתחומה וכבר ביארנוה בסוף מסכת ביצה:

קינה של תרנגולים אסור לטלטלו בשבת שאינו עשוי אלא לתרנגולים ואפי' לא היה שם ביצת אפרוח שהרי הוקצה לתרנגולים שטלטולן אסור ויש אומרים דוקא שהיו שם תרנגולים בין השמשות שהוקצה מחמת איסור טלטולן אבל אם לא היו שם תרנגולים בין השמשות מותר ואפי' היה שם אפרוח מת שהרי טלטולו ראוי לחתכו לכלבים שמחתכין את הנבלה לפני הכלבים ואפי' נתנבלה היום ואפי' בבעלי חיים שמתו ר"ל שלא היתה שם מסוכנת מבערב לדעתנו כמו שביארנו במסכת י"ט ומ"מ אם היה שם ביצת אפרוח אסור מחמת שאינו ראוי לכלבים ואפילו היה שם ביצה שנולרה שהרי טלטולה אסור לא מחמת נולד לבד אלא מחמת הכנה דרבה או גזרת משקין שזבו או גזרת פירות הנושרין כמו שביארנו במקומו:

ממה שכתבנו למדת שאין הלכה כר' שמעון במוקצה מחמת איסור והוא שאמרו בסוגיא זו על ר' יוחנן אמרו הלכה כר' שמעון אמרו וליה לא סבירא ליה ואע"פ שר' יוחנן בעצמו פסק בפרק אחרון כר' שמעון פירושו בשאר מוקצין:

מנורה בין גדולה הניטלת בשתי ידיו בין קטנה הניטלת ביד אחת מותר לטלטלה ולזקפה אם נפלה אע"פ שאדם קובע מקום מיהא לגדולה ואינה עשויה לטלטל:

כילה שאין אהל בנטייתה כגון כילת חתנים שנקלטין יוצאין משני ראשי המטה אחד מכאן ואחד מכאן ופורשים כלונסא מזה לזה ואדם פורש הכילה עליהם הואיל ואין כאן אהל אין בו לא בנין ולא סתירה ומותר לנטותה ולפרקה בשבת:

דף מו.

זה שהתרנו טלטול של מנורה פירושו במנורה שאין בה חוליות אבל של חוליות אסור שמא ע"י טלטולה תתפרק ויחזיר חוליותיה למקומן ונמצא עושה כלי לכתחלה לא היו שם חוליות המתפרקים אלא כעין חוליות שהם מחוברים במסמרים אלא שמתנדנדים כעין חוליות והם הקרוים חידקי אף זה אסור לטלטלה גזירה חידקי אטו חוליות ממה שכתבנו למדת שאם נתפרקה אסור להחזיר חוליות למקומן תדע שלא נאמר אלא בחוליות שיש בהחזרתן צרך לחדש דבר או לחזק ולהדק ביותר והוא כעין בנין לכתחילה שאסור אף בכלים מגזירה שמא יתקע ואף באוכלים כגון מגבן (לקמן צ"ה א') אבל ברפויה קצת מותר וכבר ביארנו כן בסוף שני של י"ט:

מה שהתרנו בנר ישן לטלטלו בשבת אחר שלא הדליקו בו באותה שבת לא סוף דבר בשל שמן אלא אף בשל נפט שהוא מאוס ביותר שהרי מ"מ ראוים הם לכסות בהם את הכלי ואע"פ שהצרורות שבחצר ראויות לכסות בהם את הכלי מ"מ הנרות יש עליהם תורת כלי מה שאין כן בצרורות והרי אמרו השירים והנזמים והטבעות אע"פ שאסור לצאת בהם ברה"ר כמו שיתבאר הרי הם ככל הכלים וניטלים בחצר אף שלא כדרך מלבוש הא כל שהדליקו בה באותה שבת אסור (אחר) לאחר שכבה ואין צ"ל כשהיא דולקת כמו שהתבאר:

דף מו:

במסכת י"ט התבאר שאין רואין מומין בי"ט וכל שאין מומו ניכר מבערב אינו מן המוכן שאין דעתו עליו בין השמשות שאע"פ שנפל בו מום סובר הוא שמא אינו קבוע ואפי' מכיר בו שקבוע הרי אין התירו אלא ע"פ חכם וסובר הוא שלא יזדמן לו חכם ומ"מ מיפר אדם נדרים לאשתו בשבת לצורך השבת ואע"פ שנדרה מאתמול שהוקצה מדעתה בין השמשות כל שלא שמע בעלה עד השבת מיפר לה ומותר לה לאכול מה שנדרה עליו ואין בו משום מוקצה שכל הנודרת על דעת בעלה היא נודרת ר"ל ע"מ שירצה בעלה וסומכת על הפרתו ואינה מקצה דעתה ממנו וכן נשאלים על הנדרים לחכם בשבת לצורך השבת ומותר לאכול אותו דבר שנדר עליו ואין בו משום מוקצה שהרי היו שלשה הדיוטות מספיקין לו ושלשה הדיוטות מצויים הם בכל מקום ודעתו נשואה עליהם אבל כל שהוא צריך בו חכם כגון מומי הבכור הרי הוא מוקצה גמור כמו שכתבנו [וכבר ביארנוה במסכת] יום טוב:

דבר שאין מתכוין על איזה צד מותר ועל איזה צד אסור ועל איזה צד מחלקין בו בין איסור תורה לאיסור סופרים וכן מוכרי כסות של כלאים על איזה צד מוכרים כדרכן כבר ביארנו הכל בפ"ב:

דף מז.

כלי הראוי לטלטלו שהיה בתוכו דבר האסור לטלטלו כגון מחתה שאפר בתוכה ואין האפר צריך לכלום או כלכלה ואבנים בתוכה אין מטלטלים אותו מפני שהכלי נעשה בסיס לדבר האסור אבל אם היה שם דבר האסור ודבר המותר כגון כלכלה מלאה פירות והאבן בתוכה מטלטלין את הכל היה שם מחתה ואפר בתוכה ויש שם עדיין קורטין של לבונה שראוים להריח מותר לטלטל בבית שהקורטים חשובים אצלם ועשויים לגמר

בקורטין אבל בבית שאין קורטין חשובים אצלם הרי הם בטלים אצל האפר וכן לענין טומאת מדרס בגדים העבים שמסרטים את הבשר הרי הם כבגד לעניים ליטמא בג' על ג' ואצל עשירים שיעורן כשק ליטמא בד' על ד' ויש מפרשים אותה בענין אחר וזו עיקר ומ"מ יש משוים את המדות בין בבגד לטומאה בין בקורטין שכל שראוי לעניים ראוי לעשירים:

גרף של רעי והוא הדין לכל הדברים המאוסים אם הם מגולים מותר לטלטלם כדי להוציאם מן הבית וכבר ביארנו עיקר הענין במסכת י"ט:

יקוד של ברזל שמלאכתו להבעיר בו את האש שהיה בו אפר וצריך להם לכסות בו רוק או צואה שהרי כשם שמותר לטלטל גרף של רעי כך מותר לטלטל עפר לכסותו מטלטלין את הכלי אגב האפר אע"פ שהיו שם שברי עצים שהן אסורים לטלטל שהרי זה ככלכלה והאבן והפירות בתוכה ודוקא שכבה מבע"י וי"מ דוקא לצורך גופו ומקומו הא כלי שמלאכתו להיתר כגון כלכלה ואבן ופירות בתוכה מותר אף מחמה לצל וכל שהתרנו כלי שמלאכתו לאיסור לטלטלו אגב דבר המותר דוקא כשאותו דבר המותר היה שם בין השמשות וכן נר ישן שהיה שם שמן ושברי פתילה מותר לטלטל את השברים אגב השמן ואם היה מקום שיש להם שמן הרבה ואינו חשוב להם הרי עיקר בסיסו לשברי הפתילה ואסור לטלטלו וכן במקום שאין הבגדים מצויים להם ומדקדקין על שברי פתילה אסור שהרי עיקר הבסיס לפתילה וכן כל כיוצא בזה:

מטה העשויה פרקים פרקים והוא הקרויה מטה גללניתא וכן נקראת מטה של טרסיים מפני שהטרסיים ר"ל גרדיים הולכים מעיר לעיר למלאכתן ונושאים עמהם מטות של פרקים אם הם רפויות שאין שום הדוק בחזרתן מותר לכתחילה ואם רפויות קצת אסור שמא יתקע ואם תקע חייב חטאת שהתוקע נעשה כמכה בפטיש שהוא אב לכל גמר מלאכה אע"פ שאין בנין בכלים וכן מנורה שיוצאים ממנה קנים לנרות הרבה ונוטלים הימנה ובשעת הצורך מחזירין אותם וכן קנה של סיידים הטחים את הבית בסיד המחוי וכשהוא טח בשיפולי הכותל היה די להם בקנה קצר וכשהוא הולך ומגביה מוסיף קנה על קנה מעט מעט ומאריכין וכן קרן עגולה וקרן פשוטה והם כלי זמר עשויים נקבים נקבים ומכניס בהם יתדות וחלילים להוציא קולות ונגונים וכן מלבנות המטה והם כעין רגלים קטנים שיש להם בית קיבול ומכניס לתוכם ראשי כרעי המטה שלא ירקבו בארץ וכן כרעי המטה ולוחין של סקיבוס והוא דף עשוי כמין יתד שתוקעין בקשת שעליו מושיב החץ בכל אלו וכיוצא בהם ברפויים מכל וכל עד שאין צורך בהם (לצורך) לשום הדוק מותר וכל שכן במעשה לבנה בעלמא כגון דלת שאין שם ציר כלל

וכן הדין ברפויה קצת אלא שאינו מחזיר כל צורכו אלא עד מקום שנכנסה לשם ברפיון גמור שלא בשום הדוק וכל שמכניס בשום הדוק כגון רפויה ואינה רפויה אסור ואע"פ שבנין כלים בלא תקיעה מן הצד הוא ועליו נאמר שאין בנין בכלים מ"מ יש לחוש שמא יתקע ואם תקע חייב חטאת וגדולי המפרשים כתבו במה שהתרנו ברפוי שלא נאמר אלא בדברים שדרכם להשמט ולהחזיר ואין אדם קפיד עליהם אבל דבר שאין דרכו להשמט ושאדם קפיד בהשמטתם אף ברפוי גמור אסור שמא יתקע שם יתד עד שלא ישמט ונמצא מכה בפטיש וזהו שאסרו בדלת שידה תיבה ומגדל בפ' כל הכלים ולא חלקו בין רפוי לשאינו רפוי:

דף מז:

כבר ביארנו במשנה שנותנים כלי תחת הנר לקבל ניצוצות ואפילו בשבת ואין צריך לומר בערב שבת מפני שהניצוצות אין בהם ממש ואין בהם ביטול כלי מהיכנו ומ"מ לא יתן לתוכו מים אפי' בערב שבת ואין צריך לומר בשבת ואע"פ שגורם לכיבוי מותר כמו שיתבאר בפרק כתבי שעושין מחיצה בכל הכלים בין מלאים בין רקנין כדי שלא תעבור הדליקה בזה אסור שמקרב הוא את הכיבוי בידים ואין מכאן טענה לאסור נתינת מים בעששית מצד שכשיכלה השמן יפלו הניצוצות במים ונמצא מקרב את כבויים שלא נאסר אלא במקרב הכיבוי ושמכוין לכך ויש לגזור לכיבוי בידים אבל עששית להבהקת אורה הוא מתכוין לא לכיבוי ועוד שהכלי אדם עשוי להניחו תחת הנר בלא מים וחוששין שמא יבא ליתן בו מים בשבת אבל עששית אין אדם עשוי להדליק בלא מים עד שנחוש שמא יתן בו בשבת ואע"פ שבטלית שאחז בה האור נותן מים מצד אחד שלא יתלהב האש טעם הדבר מפני שאין מים אלו מכבין אלא מעכבין:

ונשלם הפרק תהלה לאל:

פרק רביעי בעזר הצור:

במה טומנין וכו' כבר ביארנו בתחלת המסכתא על קצת חלקי זאת המסכתא שהם אמנם באו לבאר המלאכות האסורות בשבת מדברי סופרים ושקצת חלקיה באו לבאר מה שהותר מן הענינים הדומים למלאכה בקצת המלאכות לכבוד שבת ושזה הפרק עם הפרק הג' אמנם ענינם בביאור קצת אלו הענינים אע"פ שלא הושלם ביאורם רק בהצטרף עמם הפרקים האחרונים וכבר ביארנו בפרק שלישי שההטמנה איסור אחר חלוק מאיסור שהיה על גבי כירה ושהטמנה עיקר איסורה מחשש שמא יטמין ברמץ ועל זה הצד יחלקו עניני הפ' לשני חלקים הראשון במה טומנין ובמה אין טומנין ר"ל

מבעוד יום והשני אם לא הטמין מבעוד יום או שהטמין ונתגלה אם מותר להחזירו אם לא ודין הטמנת הצונן זהו שורש הפרק אלא שיבאו בו דברים על ידי גלגול כמשפט סוגיית התלמוד על הדרך שקדם:

והמשנה הראשונה ממנו תחל לבאר עניני החלק הראשון והוא שאמר במה טומנין ובמה אין טומנין אין טומנין לא בגפת ולא בזבל ולא במלח ולא בסיד ולא בחול בין לחים בין יבשים לא בתבן ולא בזגין ולא במוכין ולא בעשבים בזמן שהם לחים אבל טומנין בהם יבשים טומנין בכסות ובפירות ובכנפי יונה ובנעורת של פשתן ובנסורת של חרשים ר' יהודה אוסר בדקה ומתיר בגסה אמר הר"ם פי' גפת כבר ביארנו שהוא פסולת הזיתים שיצא מתחת קורת בית הבד אחר שיצא ממנו השמן וכן פסולת השומשמין וסיד ידוע וזגין קלפי הענבים והחרצנים הם הגרעינים והוא הנשאר מן הענבי' אחר דריכתן וסחיטתן בגתות ומוכין הוא הצמר ובלאי הבגדי' ודומיהם שממלאין בו הכרים והכסתות וזולתם ואמרו בזמן שהם לחים אינו רוצה בו העשבים בלבד אבל חוזר על הכל ר"ל תבן וזגים ומוכין ועשבים ואינו רוצה באמרו לחים שיהיו שרוים במים אבל רוצה שלא יהיה בהן לחלוחית טבעית ויתכן להיות זה בצמר אם יהיה מבין יריכות הצאן ומן הסמוך לאליה כי יש שם לחלוח טבעי ונעורת שם הדבר הנופל מן הפשתים כשמנפצין אותו ונסורת של חרשים הוא הקש הדק הנופל מן העצים כשמגררין אותן במגרה וזו היא שאוסר ר' יהודה כמו הנעורת ואין הלכה כר' יהודה וטעם איסור הטמנה בתבשיל באלו הדברים המנויים לפי שהן מוסיפין בחמימות הדבר הטמון בהם ובשולו והדברים שהתירו בהם ההטמנה הם המחזיקים אותו הטמון בחמימותו כאשר הוא בלי תוספת ודע כי זאת ההטמנה שהוא מדבר בה שאסורה בדברים והתירוה בדברים כמו שהזכיר היא ערב שבת אבל ביום שבת לא התירו הטמנת דבר חם אבל יטמין בשבת התבשיל הקר בלבד כאשר יתבאר בזה הפרק והדעת היה מחייב שתהיה ההטמנה בשבת בדבר שאינו מוסיף הבל מותרת והם הדברים שאמרה המשנה טומנין בהן מותר אבל אסרוה גזרה שמא יטמין ברמץ והוא האפר החם לפי שהוא אינו מוסיף ואסרנו ההטמנה באפר החם מפחדנו שתהיה בה גחלת אש קטנה ובעת שמגיעין האפר יחתה בגחלים ולפיכך לא התירו ההטמנה בשבת ואפי' בדבר שאינו מוסיף גזרת רמץ ורמץ גזרת שמא יחתה בגחלים ואולי תקשה בעיניך בעקר שהוא אצלנו אין גוזרין גזרה לגזרה והוא שיגזור בדבר בשעה מן השעות ואח"כ ישוב ויגזור גזרה לאותו גזרה זה הדבר אינם עושים אבל אם יהיו שתי הגזרות בשעה אחת הרשות בידם והוא דבר נעשה תמיד והוא ענין אמרם כלה חדא גזרתא היא ר"ל כי מי שגזר זאת הגזרה ראה שלא תתקיים זאת הגזרה אלא בגזרה

אחרת תחזק אותה ותסמוך אותה ולפיכך גזר שתי הגזרות יחד ודע כמו כן כי הדברים שלא התירו בהן ההטמנה והם המנוים בכאן לא התירו ההטמנה בהם אפי' מערב שבת והסברא תחייב שתהיה ההטמנה בהן מותרת ואפי' בשבת לפי שלא אסרו בשבת תוספת החמום או החמום מתחלתו אלא בתולדות האש ואלו אינם מתולדות האש אבל אסרו אותם בשבת גזרה שמא ירתיח ויאמר האומר כמו שהוא תוספת החמום בהטמנה מותר כך הוא מותר על גבי האש ויבא לידי חמום על גבי האש בשבת על כן אסרו ההטמנה בדבר המוסיף ואפי' מבעוד יום להרחקה יתרה והתירו ההטמנה בין השמשות שהוא נקרא ספק חשכה בדבר שאינו מוסיף ובזאת השעה לא נאמר גזרה שמא יטמין ברמץ וירתיח לפי שסתם קדרות בין השמשות רותחות הן מערב שבת כי אינו אסור להוסיף הבשול בשבת הלא תראה כי התבשיל שלא נגמר בשולו מותר לשהותו על האש כדי שיתבשל כל הלילה כאשר ביארנו בפרק שלפני זה אבל אסרו זה גזרה שמא יטמין בדבר המוסיף מערב שבת ותרתיח הקדרה אחר ביאת שבת במה שיעורר החום ויצטרך לגלות הקדרה מפני הרתיחה עד שתנוח רתיחתה ואח"כ יחזיר אל הקדרה מה שהוציא ממנה ונמצא טומן בדבר המוסיף בשבת אבל בין השמשו' מותר להטמין בדבר המוסיף כי הקדרה כיון שנגמרה רתיחתה לא הרתיח אח"כ וכשיבא בין השמשות כבר נגמרה רתיחת כל הקדרות וזהו אמרם בנתינת הטעם בזה הענין סתם קדרות בין השמשות רותחות הן הנה נתברר לך מזה כי דבר המוסיף והם הדברים המנוים שאין טומנין בהן ר"ל אין טומנין בהן מבעוד יום אבל בין השמשות מותר מן הטעם שזכרנו ודבר שאינו מוסיף טומנין בו בכל עת בין השמשות בין מבעוד יום ואינו אסור אלא בשבת בלבד כמו שזכרנו הנה נתבאר ענין זה הפרק ביאור יפה ואתה תעיין בו ותשמור אלו הדינין כי לא נתבארו מן התלמוד אלא אחר העיון המדוקדק במקומות מפורדים:

אמר המאירי במה טומנין וכו' כלומר הטמנה שכבר התרנוה על צדדים ידועים כמו שביארנו בפרק שלישי אם במסלק את הקדירה מעל הכירה לדעת רוב מפרשים אם אפי' על גבי כירה גרופה או קטומה לדעת קצת בכירות שלנו שאין הקדירה נוגעת בגחלים הכל כמו שביארנו שם וכבר ידעת שאיסורה שלא להטמין אפי' מבעוד יום בדבר המוסיף הבל ואפי' נתבשל כמאכל בן דרוסאי ואף בגרופה וקטומה משום חשש שמא יטמין ברמץ אלא שיטמין בדבר המעמיד הבל ובא עכשיו לבאר איזה דבר מוסיף הבל ליאסר בהטמנתה ואיזה אינו מוסיף הבל להתיר את הטמנתו ועל זה הוא אומר אין טומנין בגפת והוא פסולת של זתים הנשאר בבית הבד של שמן שכשהוא כנוס יחד הוא חם מאד ומוסיף הבל אף לאחר שנתייבש וכן מטעם תוספת הבל אין טומנין בזבל

או במלח וסיד ולא בחול וכל אלו החמשה בין לחים בין יבשים ולענין חול מיהא הקשו בירושלמי תמן את אמר ומטילין אותו ר"ל המת על החול כדי להצטנן ותירץ הדין חלא דרתיח מרתח דצונן מצנן הדין תיבנא מרי פקדונא הוא מה דאת יהיב ליה יהיב לך ואח"כ הוא מזכיר באיסור זה תבן וזגין ר"ל פסולת היקב ומוכין והוא כלל לכל דבר רך כגון מוכין של צמר או של צמר גפן או אפי' סמרטוטי בגדים על הדרך שאמרו בנגעים בגד מוסגר שנתערב באחרים כולם טמאים קצצן ועשאן מוכין טהרו וכן לא בעשבים ואלו הארבעה אין איסורן אלא בלחים הא יבשים אינן מוסיפין אלא מעמידים ומ"מ לחים אסורים ונחלקו בה בגמ' יש אומרים אפי' בא לחותם מצד אחר כגון שנפל עליהם מים ויש אומרים דוקא בלחות שמחמת עצמן ופירשוה במוכין כגון צמר המטונף שבין יריכותיה של בהמה שיש בו לחלוחית קבועה שאינה עוברת וכן פסקוה גדולי הפוסקים ופי' בגמ' שלא סוף דבר כשהטמין את הקדירה בגוף דברים אלו שאסור אלא אפילו היה סודר או קופה מפסיק ביניהם והוא שאמרו קופה שטמן בה אסור להניחה על גבי גפת של זתים כלומר שהניח בתוכה מוכין וטמן בה קדירה וכן כל שטמן בדבר שאינו מוסיף וטמן על הכל בדבר המוסיף:

טומנין בכסות ובפירות כגון קטניות ותבואות ובכנפי יונה והוא הדין לכל נוצה ובנסרת של חרשין היוצא מן העץ בשעה שמנסרין אותו ובנעורת של פשתן אפי' בדקה ור' יהודה חולק בנעורת לאסור בדקה ואין הלכה כמותו ופי' בגמ' דוקא בכסות יבשה ובפירות יבשים אבל בלחים לא ולדעת גדולי הפוסקים דוקא בלחות שמחמת עצמן ופירשו בכסות כגון כסות העשוי מצמר המטנף שבין יריכותיה:

משנה: טומנין בשלחין ומטלטלין אותן בגזי צמר ואין מטלטלין אותן כיצד יעשה נוטל את הכסוי והן נופלות ראב"ע אומר קופה מטה על צדה ונוטל שמא יטול ואינו יכול להחזיר וחכמים אומרי' נוטל ומחזיר אמר הר"ם פי' שלחין עורות תרגום והפשיט את העולה ואשלח וגזי צמר ידוע והוא לשון רבים והנפרד גז צאנך או גזה ואמרו אין מטלטלין אותן זה כשלא ייחד להטמנה אבל אם הזמינם לטמון בהם מותר לטלטלן נוטל את הכסוי הוא שיתן על פי הקדרה חתיכת בגד ואח"כ יתן על אותה החתיכה הגזות ואמר יטול הבגד שעל פי הקדרה ויפלו הגזות שעליו זהו טלטול מן הצד והוא מותר והכל מודים כי כשישתנה סדר מושב הדברים שטומנין בהם להחזיר החמין לאותו מושב ועל דרך הדמיון אמר במי שהטמין קדרה בתבן וכשהסיר הקדרה והרס המקום ונתרפה התבן אסור לו להשיב הקדרה לאותו התבן כי מקומו נפסד ורפה ותצטרך הקדרה לעשות לעצמה מקום בתבן כשמחזיר אותה ונמצא כמי שטומן בשבת ואין מחלקת בזה אבל

המחלקת כי ראב"ע רואה כי הוא חייב להשמר ולהזהר בשעת נטילה הקדרה מן הקופה שיטמין בה כדי שלא יפסיד מקום הקדרה ויחזיר אותה אחר הריסת המקום ולפיכך יאמר שישנה מן הקופה ויטה אותה כדי שלא יפסד מקום הקדרה כשיוציאנה ואז יגלה אותה ויוציאנה וחכמי' לא הצריכו לזה אבל אומרים יטול כדרכו ויחזיר ואם נתקלקלה גומא לא יחזיר:

אמר המאירי טומנין בשלחין ר"ל עורות של בהמה דקה נגזר מלשון והפשיט את העולה שפירושו וישלח ומטלטלין אותן בשבת בין שטמן בהם וכדי לסלקן בין שלא טמן בהן ולצורך דבר אחר שהרי ראויים הם לישב או לסמוך עליהם וכן טומנין בגיזי צמר אבל אין מטלטלים אותן שהרי מוקצות הם לטוות ולארוג ופי' בגמ' דוקא שלא ייחדן להטמנה לעולם בפירוש הא ייחדן מותר אבל כשלא ייחדן אע"פ שמ"מ כבר טמן בהם הואיל ולא ייחדן בפירוש לכך אינו כלום שלא עשה אלא לפי שעה ומעתה כיצד הוא עושה אם טמן בהם כשיבא לסלקן מעל הקדירה נוטל את הכסוי שעל פי הקדירה והן נופלות מאליהן ושמא תאמר היאך הוא מטלטל את הכיסוי ואע"פ שיש עליו תורת כלי הרי מ"מ נעשה הוא בסיס לדבר האסור תדע שאין זה נעשה בסיס להם אחר שלא הונח שם לבסיס אלא לכסות את הקדירה ודבר זה בשמקצת הכיסוי מגולה אבל אם היה הכיסוי מכוסה מכל וכל מטה על צדה קצת ונופלים מן העליונים עד שיתגלה קצת הכיסוי:

וראב"ע אומר וכו' פי' בא עכשיו לבאר אחר שנטל הכיסוי לגמרי היאך יטול תבשיל שבתוך הקדירה ר' אלעזר אומר שיטלנו בהטיית הקדירה על צידה שיטול את התבשיל בזומא ליסטרון ר"ל הכף שמנערין בה את הקדירה ולא יטול משם את הקדירה לגמרי מפני שאם יטלנה לגמרי לא יוכל להחזירה ונמצא מה שרוצה להשאיר ממנה לסעודה שלישית במנחה נפסד וזה שלא יוכל להחזירה הוא מפני שמא יפלו הגיזין מכאן ומכאן לתוך גומא שיש שם והוא מקום מושב הקדירה ולא יוכל לטלטלן לעשות גומא להחזירה בתוכה ר"ל להסיר הגיזין משם ואף לדחקן אילך ואילך בגוף הקדירה אינו יכול שהוא סובר שטלטול מן הצד אסור וחכמים אומרים נוטל ומחזיר כלומר יגביהנה לגמרי ומחזירה ואין חוששים שמא תתקלקל הגומא ר"ל שמא יפלו הגזין למקום מושב הקדרה ויבא לטלטל בידים שאם תתקלקל אף הוא מניחה על הגיזין ואינו מטלטלם כלל וכן הלכה ומ"מ פי' בגמ' שאם נתקלקלה בודאי ר"ל שנפלו לשם אסור להחזירה ר"ל אף בטלטול מן הצד שמא יבא לטלטל בידים אלא יניחנה במקומה או על הגיזין:

זהו ביאור המשנה וכולה על הצד שביארנוה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמ' אלו הן:

פסולת שומשמין אסור להטמין בו כפסולת של זתים ומ"מ קופה שטמן בה מותר להניחה על גבי פסולת שומשמין אע"פ שאסור להניחה על גבי פסולת של זתים כמו שביארנו במשנה שהפסולת של זתים מעלה הבל אף מאחורי מחיצה מה שאין כך בשל שומשומין אבל להטמין בגופן אף בשומשמין אסור:

דף מח.

אסור להניח כלי של מים צונן לתוך כלי של מים חמין אע"פ שאינו על גבי כירה מפני שהתחתון מוליד חום לעליון ואע"פ שהתרנו כיוצא בה במיחם על גבי מיחם אין זה כלום שמיחם ע"ג מיחם הואיל ושניהם חמין אין כאן אלא מעמיד בחומו אבל בזו הוא מוליד חום ואע"פ שהתרנו ליתן קיתון של מים לתוך ספל של מים בין חמין לתוך צונן בין צונן לתוך חמין כבר ביארנו הטעם מפני שהוא כלי שני וכלי שני אינו מבשל אבל בזו שהוא כלי ראשון אסור ואפי' להפשיר מפני שאי אפשר לצמצם ומבשל מהרה ולאו אדעתיה והוא שלא התירו במדורה אלא כנגדה ולא על גבה ויש מתרצים שזו שבכאן כשהקומקום על הכירה ואין צרך בכך וגדולי המחברים כתבו שנתינת כלי מים צוננין על גבי קומקום של חמין אם הניח מבערב מותר ואינו כטומן בדבר המוסיף:

אסור לפרוס סודר על גבי כלי של מים ולהניח כוס או קערה על הסודר שמא יפול הסודר במים ויבא לסחטו בשבת אבל אם היה הסודר עומד שם לסנן בו יין לכלי והוא הנקרא בכאן פרונקא מותר שמאחר שעומד לסנן אינו מקפיד עליו אם יפול במים ואינו בא לידי סחיטה ויש שואלים בה מה שאמרו בפרק תולין קל"ט ב' בפרונקא זו אפלגה דכבא שארי אכולה כובא אסור והם מפרשים אפלגא דכבא שארי שאינו עשוי לישמט וליפול במים ובכלה אסור שעשויה היא לישמט ולבא לידי סחיטה ואלמא שאף בפרונקא יש לחוש לסחיטה ותרצו חכמי הדורות שלא אסרו שם בכלה אלא משום אהל וכגון שדפני הכלי גבוהים מקרקעיתו טפח ואע"פ שהכובה מלאה מים אינן חוצצות להפסיק אהל ובחציה מותר שמאחר שחציה מגולה אין כאן אהל ולא באו באיסורה כלל משום סחיטה ויש לשאול לדעת זה שהרי היה לו לאסור בכאן משום אהל אלא שהם מפרשים שבחצי כובא היה וי"מ אותה לשיטה זו בכלה כובא אלא שלדעתם המים חוצצים ומבטלים אהל הואיל ואין בה טפח בין שטח המים לשפת הכלי ואותה ששנו שם בשאין מלא מים עד שנשאר טפח בין שטח המים לשפת הכלי:

ויש מתרצים שפרונקא האמורה שם במשמרת העשויה לסנן ואסורה משום דרך חול או למי שרוצה לשפות יין מכלי לכלי על ידי פרונקא זו לענין יין המותר לסננו

בסודרין על הדרך שיתבאר שם ופרונקא האמורה (שם) [כאן] פירושה בפרוסה לשמירה משקין שבתוכה וכל שאין לחוש לסחיטה מותר ויש שפירשו במה שאמרו כאן מאי שנא מפרונקא ותירץ התם לא קפיד וכו' שזו שבכאן במים שיש לחוש לסחיטה מתוך שסחיטתן מלבנתן ואותה האמורה שם ביין שאין חוששין בטבילתו לסחיטה וז"ש לא קפיד עלה ושיטה זו נראית במסכת י"ט פ' המביא:

טומנים בגיזי צמר ובציפי צמר ר"ל אחר שנפצוהו וכן בלשונות של ארגמן והוא לאחר שנצבעו ונסרקו שעושין אותן כמין לשונות ארוכים לטוותם וכן במוכין היבשים ואין מטלטלי' אותן שהרי הוקצו לטוות ולארוג ואין אומרין חזי למזגא עלייהו אחר שאין עשויים לכך ואפי' טמן בהם אין אומרין שכבר הפקירן ובטלן להטמנה אא"כ ייחדן בפירוש לכך כמו שביארנו במשנה וי"מ שמועה זו במוכין הלחין ושואלים בה אחר שאסורין בהטמנה היאך שאל מוכין שטמן בהם מהו לטלטלן והרי מלאכתן לאיסור מ"מ ומתרצין דמכיון שטמן בהם מבעוד יום הפקירן גם כן מן הסתם לישיבה והרי הוא כמלאכתו להיתר:

אין נותנין מוכין ונוצה לתוך הכר או הכסת בי"ט ואין צריך לומר בשבת שהרי עכשיו עושהו כלי אבל אם נשרו משם בשבת מחזירין אותן בשבת ואין צריך לומר בי"ט שאין זה עשיית כלי אחר שהדיוט יכול להחזירם ואין צריך אומן:

בית הצואר של בגד שכבר נפתח אלא שקשרוה כדרך שהכובסין עושין בשעת כיבוסו מתירין אותו אפי' בשבת שאין זה קשר העשוי לקיימא אחר שאין שם תפירה אבל אם לא נפתח כלל אין פותחין אותו בשבת מפני שעכשיו הוא עושהו כלי ואם עשה כן חייב חטאת ואע"פ שבמגופת חבית אמרו לק' קמ"ו א' שמביא אדם חבית של יין ומתיז את ראשה זו חיבור אחר שנארג ביחד זו אינה חיבור שהמגופה אינה מגוף החבית ואינה חבור שהרי לינטל עומדת ושמא תאמר הרי מ"מ אמרו שובר אדם את החבית ליטול ממנה גרוגרות ור"ל שבירת גוף החבית ומה בין זה לפותח בית הצואר כבר שנו בה ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי ר"ל שעושה פתח כמו שיזדמן ולא פתח הראוי לכלי אבל אם מתכוין לעשות פתח הראוי לכלי חייב ובית הצואר ודאי מכוין הוא לפתח הראוי:

דף מח:

דרך הכובסים לחבר הבגדים הדקים עם הגדולים בשעת כיבוס בשלילת חוטים אלו עם אלו שלא יאבדו מחמת קטנם וחיבור זה אע"פ שעומד לינתק חבור הוא לטומאה שאם נטמא זה נטמא חבירו עד שיתחיל להתיר שהמעשה מוציא מיד מעשה והרי גילה

בהתרתו שאינו בגד אחד ולא סוף דבר בשעת הכיבוס שהוא צריך לחבור זה אלא אף שלא בשעת מלאכה ר"ל שעת הכבוס הרי הוא חיבור שאף לאחר הכבוס דעתו על החיבור מפני שאם יחזרו ויטנפו יהו מצויים לו לכבסם וכן בגד שתפור בכלאים כגון שתי חתיכות צמר בחוטי פשתן אע"פ שסופו ליפרד מחמת איסורו כל שלא נתפרד מיהא הרי הוא חיבור:

מקל שעשאה לקרדום הרי הוא חבור לטומאה ליטמא בטומאת הקרדום אע"פ שהוא מפשוטי כלי עץ שהרי בית יד הוא וידות נתרבו לטומאה בשעת מלאכה אבל שלא בשעת מלאכה אינו חיבור שהרי אין דעתו על החיבור ואדרבה זורק הוא את המקל אחר מלאכתו לבית העצים ואינו מחזירו שלא עשאו בית יד אלא לשעה והוא שאמר מקל שעשאו יד לקרדום ולא אמר יד הקרדום אבל יד העשוי לו לכל שעה הרי הוא חיבור בכל זמן אלא שיש צדדין שאין כל היד בכלל זה אלא מקצתו כמו שיתבאר במקומו:

כירה האמורה בתלמוד כבר ידעת שהיא מיטלטלת והיא בכלל כלי חרס ויש בה כלים קטנים של חרס מחוברים לה ליתן בהם פך של שמן וחבלים ונר דולק ועל זה אמרו בית הפך ובית החבלים ובית הנר שבכירה אם נטמאת הכירה במגע נטמאו כלם עמה ואם נטמאת באויר לא נטמאו אלו עמה מפני שחיבור זה אינו חיבור אלא מדברי סופרים הואיל ואינם צורך כירה כל כך עשו היכר ורושם בדבר זה שלא יטמאו עמה בטומאת אויר כדי שיכירו שטומאת סופרים הוא ולא ישרפו עליה תרומה וקדשים אלא תולין:

כלי המחובר משתי חתיכות ולא נתחברו במסמר אלא בחליות כגון מספורת של פרקים שמחברין את זוגותיה בשעת מלאכה או בתקיעה מהודקת כגון איזמל של רהיטני שתוקעין להב החרב בתוך דפוס של עץ המתקן לה להחליק את העץ ומסירין אותו משם אחר מלאכה כל אלו וכיוצא בהן דבר תורה בשעת מלאכה הרי הן חבור בין לטומאה ליטמא אחד בטומאת חברו בין להזאה ליטהר אחד בנפלה הזאה על חברו כאלו הם גוף אחד ושלא בשעת מלאכה אינו חבור כלל וחכמים גזרו באלו להיותן חבור לטומאה אף שלא בשעת מלאכה ושלא להיותן חבור להזאה אף בשעת מלאכה וכן שלל הכובסים ובגד התפור בכלאים גדולי המחברים כתבו בהן שאינן חבור להזאה אע"פ שהן חבור לטומאה כמו שכתבנו ולענין מקל שעשאו יד לקרדום יראה לומר בה כן ולא עוד אלא שיש אומרים בו כן אף מדין תורה שלא נתרבו ידות אלא לטומאה אבל לא להזאה אלא שיראה לי שכל שלא נטמא היד אלא לטומאת הכלי שטהרה כטהרת הכלי גם כן:

דף מט.

תפלין צריך הנושאם להיותו נקי מעבירות ומהרהורים רעים עד שלא יתחלל שם שמים על ידו להיותו רשע בצורת צדיק בברייתא אמרו לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא שלא תהא מתעטף בציצית ומניח תפילין והולך ומרמה את הבריות ונמצאת נושא שם שמים לשקר ובירושלמי אמרו חד בר נש חמא להדין חברא מוביל תפילין ברישיה אפקיד גביה חד מודלא בתר יומין תבעיה אמר ליה לית אנא ידע לך א"ל לא לדידך המנית אלא להלין דברישך הימנית באותה שעה אמרו תפלין צריכין גוף נקי כאלישע וכן צריך שלא יקל ראשו בהם אפי' יישן עמהם אסור וכבר ביארנו מה שצריך לביאור ענין זה בשלישי של ברכות:

שלחין שהתרנו טלטולן במשנה לא סוף דבר שלחין של בעל הבית שעשאן לצורכו שהרי אינו קפיד עליהם בטנופם וראוים לישב עליהם אלא אף של אומן המעבדן למכירה מותר שהרי מגדולי החכמים היו אומנין במלאכה זו והיו אומרים הביאו שלחין ונשב עליהן אלמא שאף האומנין אין קפדים בכך ומ"מ דוקא בעורות אבל נסרים של בעל הבית מטלטלין אותן אבל של אומן העושה אותם למוכרם אין מטלטלין אותן מפני שהוא קפיד עליהם שמא יתעקמו ואם חשבו עליהן הבעלים ליתן עליהם פת לאורחים מותר לטלטלן הואיל ויש עליהם קצת תורת כלי מחשבה מועלת בהם להיתר טלטול:

דף מט:

עורות אלו שהתרנו טלטולן אין בהם חלוק בין עבודים לשאין עבודים ולא אמרו עבודים אלא לענין טומאה ר"ל שאין מקבלים טומאה אלא העבודים:

כבר ביארנו בגיזי צמר ובמוכין שכל שלא ייחדן להטמנה אין מטלטלין אותן אפי' טמן בהם לא סוף דבר בגזין ובמוכין של הפתק ר"ל של אוצר שמכיון שנתנן באוצר מסתמא חשובות הן עליו ואינם בטלות אצל הטמנה זו אלא אפי' לא הכניסן באוצר ואין הלכה כרבינא שאמר כאן בשל הפתק אלא כרבא שתלה את הדבר בייחדן להטמנה בפירוש:

דף נ.

חריות של דקל שקצצן לצורך עצים הרי הן אסורות לטלטלם בשבת ואם חשב עליהם מבעוד יום לישיבה מותרות אע"פ שלא עשה בהם מעשה ר"ל שלא קשרם לתקנם לישיבה שמחשבה בלא מעשה מועלת בכך וכן הדין במעשה בלא מחשבה כגון שישב עליהם מבעוד יום במקרה ולא בכוונה ומחשבה לישב עליהם למחר או לייחדן לישיבה

הרי הן מותרות לישב עליהן ולטלטלן ואע"פ שגיזי צמר שטמן בהם נאסרו הואיל ולא ייחדן להטמנה שאני גיזי צמר שחשיבותן גדול לעשיית בגדים ואין מעשה שבמקרה מועיל בו:

מה שכתבנו שהמחשבה מועלת בלא מעשה יש שואלין בה ממה שאמרו בסוף עירובין איזהו נגר הנגרר שנועלין בו במקדש אבל לא במדינה כל שקשור ותלוי וראשו האחד מגיע לארץ ר' יהודה אומר זו אף במדינה מותר אלא איזהו שבמדינה אסור כל שאינו לא קשור ולא תלוי ושומטו ומניחו בקרן זוית ואמר רבא והוא שקשור בדלת אלמא כל שאינו קשור אסור וודאי טעמא דמילתא שכל שלא עשה בו מעשה אסור לטלטל ותירצו שבנגר הנגרר לא מתורת טלטול נגעו בה שאלו כן במחשבה לבד היה מותר לטלטל אלא משום בנין נגעו בה שכל שאינו קשור הרי הוא כבונה ואין נועלים בו וענין נגר הוא כמין יתד שתוחבין באסקופה לנעול הדלת והנגרר הוא שקשור בחבל ארוך ואינו נראה כקשור וכל שארוך כל כך שאינו עומד בתליה אלא ששומטו ומניחו בקרן זוית הרי הוא כמו שלא נקשר כלל ואין כאן הוכח שלנעילה הוא עומד והרי הוא כבונה ומ"מ במקדש מותר והוא שיהא קשור בדלת עצמה ששבות בעלמא הוא אבל אם לא היה קשור בדלת אלא במזוזה אין זה כלום והרי הוא כבנין הגמור ושמא תאמר מה ענין שבנגר אסור בלא קשור ופקק החלון מותר בלא קשור וכמו שאמרו קנ"ז א' שפוקקין וקושרין ומודדין יש לומר שהפקק צריך תקון למדת המאור והתקנתו זהו כעין קשורו ונמצאו שתיהן במדה אחת:

מותר לצאת בשבת בפוקרין ר"ל פשתן סרוק שנותנים על המכה וי"מ צמר גפן וכן בציפי צמר ר"ל צמר מנופץ שנותנין על המכה גם כן בד"א בשצבען מבעוד יום בשמן וכורך עמהם משיחה לכרכה בה על המכה שגלה בדעתו שלמכה הוא מכינם ומניחם בשבת ואין כאן משום רפואה שאין עקרו משום רפואה אלא שלא יסרטו המלבושים את מכתו והרי זה כמלבוש אחר אבל אם לא צבען בשמן אין זה מלבוש ואין זה נראה כעושה שלא לשרוט המלבושים את מכתו שאף הם בעצמם שורטים אחר שלא נטבלו בשמן ומ"מ אם יצא בהם שעה אחת מבעוד יום אע"פ שלא צבען בשמן מותר לצאת בהם שהרי מ"מ עשאן מלבוש מבעוד יום:

מה שאסרנו כריכה זו בשלא נצבעו יש אומרים דוקא באלו שאינם ראויים לבגד אבל סמרטוטי בגדים שאדם מניח על גבי מכתו כשחתך בשרו בסכין אע"פ שאין שם סכנה מותר לצאת בהם אבל אותו בגד שתולין בצואר למי שיש לו מכה ביד גדולי המפרשים הצריכו בו למעשה שיצא בה שעה אחת מבעוד יום וקצת חכמי צרפת אוסרים בכריכת

בגד על האצבע שנחתך בה בסכין משום צובע בדם וכן אסרו לדחקו להוציא דם משום רפואה:

הקש סתמו לטיט או להיסק והרי הוא אסור בטלטול בכל מקום שהוא היה על גבי המטה שהניחו שם במקרה ובא הוא בשבת לשכב עליה וצריך לנענע את הקש שלא יהא קשה לו מתוך שהוא צבור במקום א' לא ינענענו בידו לפי שאסור הוא בטלטול אלא ינענענו בגופו שהוא טלטול כלאחר יד ואם היה עומד למאכל בהמה מותר לטלטלו וכן אם היה עליו כר או סדין ר"ל ששכב עליו מבעוד יום אע"פ שלא ייחדו לכך ולא חישב עליו אלא שנזדמן כן מנענעו בידו ששכיבתו עליה התירתה אף בלא מחשבה והוא הדין אם שכב עליו בלא כר וסדין אלא שדבר בהווה:

מכניס אדם מערב שבת מלא קופתו עפר ועושה בה כל צרכיו בשבת ר"ל לכסות צואה או גרף של רעי או מה שירצה מפני שמוכן הוא והוא שייחד לו קרן זוית אבל אם לא ייחד לו קרן זוית הואיל ודריסת בני הבית עליו בטל הוא אגב קרקע ומוקצה הוא שאין במלא קופה הוכח בפני עצמו שלצרכיו הכניסו אא"כ בייחוד קרן זוית:

בכל משפשפין את הכלים בשבת כדי לצחצחן חוץ מכלי כסף בגרתקון והוא שמרים היבשים שסביבות החביות של יין וי"מ אותו עפר הנקרא אלום מפני שעיקר תיקונם באלו והכסף נגרר על ידי צחצוחם והוא ממחק שהוא אב מלאכה ואע"פ שאינו מתכוין מ"מ פסיק רישיה הוא אבל נתר וחול מותר שאין תקונו בכך ואין כאן גרירה ואע"פ שאף באלו הוא נגרר לפעמים מ"מ אין כאן פסיק רישיה ומשום טלטול אין כאן כגון שחישב עליהם לזו או שהכניס ממנה מערב שבת וייחד לו קרן זוית שהרי אין אנו צריכים להכנה זו מעשה בגוף העפר לשנותו מכמו שהיה כמו שביארנו בחריות שאין אנו צריכים בהם לקשור:

דף נ:

נזיר מותר לחוף שערו בנתר וחול שאין באלו הסרת שער ומ"מ מין אדמה יש שמשרת השער והוא אסור לחוף בה כמו שביארנו באחרון של יום טוב וכן מותר לו לפספס ר"ל לנפץ שערו בידו ואסור לו לסרוק במסרק וכן הדין לשאר בני אדם בשבת שבני אדם בשבת לעניין ניפוץ וסריקה כנזיר בחול פניו ידיו ורגליו מותר הנזיר לחפפן אף במין אדמה המשרת שער הראש ששער הזקן ושער ידיו ורגליו אינו עשוי לינשר כל כך כשער הראש והרי הן כל דבר אצלם כנתר וחול אצל הראש ויש חולקין בזו:

מותר לאדם לצחצח פניו ידיו ורגליו בשבת בעפר כתישת הלבנה או עפר כתישת פסולתן של שומשומין או אבק פלפלין ושאר מינין העשויים לצחצח הואיל ואין השרתן מוכרחת על כל פנים אע"פ שמשירין לפעמים ואיסור גבול אין כאן שאינן בני גבול וכן שהוא גבול על ידי שינוי שאין כאן אלא נתינת מים וכל שמחוסר גבול ואין גבולו גבול כ"כ מותר לכתחלה בנתינת מים כמו שביארנו בפרק ראשון ומכאן התירו רבים לידים מזוהמות לרחצן במורסן ואפי' כיון באלו ליפות עצמו אין כאן משום שמלת אשה ואף לתלמיד חכם מותר שאין זה אלא להתראות נאה בין הבריות שלא יתגנה עליהם ויתחלל שם שמים על ידו לפחיתותו והוא שאמרו רוחץ אדם פניו ידיו ורגליו בכל יום בשביל קונו שנ' כל פעל י"י למענהו כלומר שהכל ברא לכבודו וכן מגרר אדם גלדי צואה וגלדי מכה שעל בשרו בין שעושה כן מפני צערו בין שעושה ליפות עצמו ומ"מ אסור לפצוע זתים בשבת לשוף בהם את הידים ואף בחול אסור מפני הפסד אוכלין ואף לדעת שמואל שאמר עושה אדם כל צרכיו בפת מ"מ בפת אין כאן מיאוס ואע"פ שהוא אמרה אף בדבר שיש בו מיאוס כמו שנזכר בברכות נדחו דבריו אצל סוגיא זו בשאר הדברים חוץ מן הפת ומ"מ אף בפת אין הלכה כן כמו שביארנו במס' ברכות פרק זמון י"מ באיסור פציעת זיתים זו שהוא נעשה לצורך עצמן כגון למתק מרירותן ומשום תקון אוכלין ומ"מ אין נראה לי כן שא"כ בחול אמאי אסור ואין בזוי אוכלין במה שנעשה להכשר האוכל עצמו:

אגדה של בשמים כגון חבצלת וכיוצא בה שנועצין אותה בטיט או בעפר לח כדי שלא תיבש ומעמידין לפני הנכבדים ונוטלין ומריחין ומחזירין לשם מותר ליטלה בשבת ולהחזירה לשם בשבת ואין צריכין לשלפה מערב שבת אחר הנעיצה ולחזור ולנעצה כדי שיהא מקום נעיצתה רחב עד שלא יזיז עפר כשיטלנה בשבת אלא מכיון שלא נשתרש ולא ננעצה לכונת השרשה ויניקה אלא להעמיד לחותה מותר שאין בהזזת העפר כונה ולא פסיק רישיה וכן סכין שתחבו בין שורות הלבנים של בנין להשתמר מותר ליטלו ולהחזירו בשבת אע"פ שלא הוציאו משם אחר התחיבה מערב שבת ואין צ"ל בקנים הרבה היוצאים בגזע א' התכופים זה בזה שמותר לנעוץ הסכין בתוכם ושמא תאמר באגדה של בשמים זו והיא הנקראת סליקוסתא הרי עושה גומא בהסרתה והעושה גומא פטור אבל אסור אף במקום שאין חפירה כגון תיחוח יש לומר שלא נאמר כן אלא במסיר עפר שהיה העפר בטל לשם והסרתו נקראת עשייה גומא אבל זו כבר נעשית הגומא ומה שנתמלאת באגדה זו אינו כלום שיהא הוצאתו נקראת עשיית גומא ואע"פ שבמסכ' ביצה בענין דקר נעוץ הקשו והא קא עביד גומא מ"מ עיקר הכונה בנעיצת הדקר אינה אלא להוצאת עפר:

הטומן לפת וצנון תחת הגפנים להשתמר וכסן בעפר הקרקע הואיל ואין כונתו להשרשה ולתוספ' יניקה וכן שלא נשתרש אינו חושש משום כלאים שאין זו קרויה שתילה ולא משום מעשר ר"ל שתהא בטלה אגב קרקע עד שיחשב כלוקטה מתחלה או שנחוש בה שמא ניתוספה שם ויעשר על התוספת אחר שלא ראינוהו שנשתרש וכן אין לחוש בה משום שביעית שאין זו עבודה כלל הא אם כונתו ליניקה ותוספת יש בה משום כלאי הכרם שאין חלוק בין שתילה לזריעת הזרעים וכן משום מעשר ומשום שביעית ולענין הסרתה משם בשבת אע"פ שלא היתה כונתו להשרשה ויניקה אם היתה כולה מכוסית בקרקע אסור ליטלה שהרי מזיז עפר בידים אבל אם היו מקצת העלין מגולים אוחז במגולה ונוטל ואינו חושש אחר שלא הונחו שם אלא לשמירה לא לכונת השרשה ויניקה שאלו כן הרי אף בעציץ שאינו נקוב אסור ולמדת לפי דרכך שלא הוצרכנו למקצת עלים מגולים אלא לענין שבת וכ"ש אם היה מקצת הגוף מגולה אלא שדבר בהווה ושמא תאמר ואפי' כלם מכוסים יהא תוחב בכוש או בכרכר כמו שאמרו קכ"ג ב' פגה שטמנה בתבן וחררה בגחלים והרי שהתבן והגחלים אין ראויות לטלטל ואומר עליהם שהוא תוחב בכוש או בכרכר והם ננערות מאליהן יש שפירשוה דוקא בשמקום הכוש והכרכר מגולה שאם לא כן הרי טלטול הגחלים מיהא כדרכו בחול הוא ואע"פ שת"ק שבאותה שמועה אמר אם מגולה מקצתה מותר לטלטלה ואם לאו אין מטלטלין אותה ועל זה אמר אלעזר בן תדאי תוחבו בכוש או בכרכר והן ננערות מאליהם ונפסקה הלכה כמותו ואלמא שאף במכוסית כלה אמרה כן פירוש הדברים שלת"ק למגולה עד כדי אחיזת יד אנו צריכים שאין כאן טלטול כלל שנותן הוא לבו להסירה בדרך שלא יזיז התבן והגחלים אבל מגלה בכדי תחיבת כוש אינו כלום והרי יש כאן מיהא טלטול מן הצד על ידי הכוש ולאלעזר בן תדאי טלטול מן הצד אינו טלטול הא במכוסה כלו וצריך לפנות הגחלים מצד לצד וכן התבן טלטול גמור הוא ובגחלים הוא לגמרי כטלטולן בחול ונמצא ששמועת פגה ולפת וצנון עולות לדעת א' וי"מ זו של בן תדאי אף במכוסה כלו ולפת וצנון מיהא אם נתכסה כלו והוציא בכוש וכרכר הרי הוא חופר מה שאין כן בפגה וחררה וגאוני הראשונים גורסי' בשמועה זו אם היו מקצתם מגולים ואין מתירין אלא במקצת גופן מגולה אבל אם נטמן כל הגוף אע"פ שמקצת עלין מגולין אסור ששתילה מעולה היא שהרי כל הזריעות דרכן בכך אלא שבמקומה במשניות ובירושלמי שנויה כדברינו ובטומן שלא מדרך שתילה וזריעה:

דף נא.

המשנה השניה ואם לא כסהו מבעוד יום לא יכסנו משתחשך כסהו ונתגלה מותר לכסותו ממלא את הקיתון ונותן תחת הנר או תחת הכסת אמר הר"ם פי' אמרם לא כסהו מבעוד יום לא יכסנו משתחשך כדי שלא יטמין בשבת מן הטעם שזכרנו ואמרם ממלא את הקיתון ונותן תחת הכר ר"ל בשבת כי הטמנת מים בשבת על זה הדרך מותרת וכר בגד מלא מוכין או נוצה וכיוצא בו משימין תחת הראש כשהאדם שוכב וכסת מאותו המין אלא שהוא גדול יותר והלכה כחכמים:

אמר המאירי המשנה השניה והכונה לבאר בה ענין החלק השני והוא שאמר שאם לא כסה מבעוד יום לא יכסה משתחשך ואף בדבר שאינו מוסיף וכבר ביארו הטעם בפרק שני גזירה שמא ירתיח כלומר שמא ימצאנה צוננת בשעת הטמנה וירתיחנה אבל אם כיסה מבעוד יום ונתגלה בלילה כגון שנטל משם לצורך הלילה מותר להחזיר קדירתו ולכסות ואין כאן גזירה שמא ירתיח שבגלוי מועט והסרה מועטת לא תצטנן כ"כ שיהא צריך הרתחה ובבריתא אמרו כסהו מבעוד יום ולא כסהו כראוי מוסיף עליו משתחשך שאף זו רותחת היא ואין כאן גזירה שמא ירתיח ממלא אדם בשבת קיתון של מים מן המעין או מן הבאר ונותן תחת הכר או הכסת שלא יחמו בהבל האויר שבבית מצד החמה הזורחת שם ובא להשמיענו שאין גוזרין הטמנה העשויה שלא להחם אטו הטמנה העשויה להחם שאסורה וי"מ הטמנה זו להפיג צנתה מעט:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הם:

זה שהתרנו בהטמנת צונן לא סוף דבר בהטמנת מה שאין דרך להטמינו ובדבר שאין דרך להטמין בו כגון מים בכר וכסת אלא אף צונן אחר שדרך להטמינו כגון תבשיל שדרכו בצונן ובדברים שדרך להטמין בהם כגון סמרטוטים מותר ואין גוזרים בהם כלל על הדרך שביארנו במשנה:

מים שחממן פלטר גוי מותר לשתותם ואין בהם משום בשולי גוים כמו שיתבאר במקומו ומ"מ אדם חשוב ראוי לו שיחמיר אף במותר לו בכל מה שהבריות סבורות עליו שהוא קולא שכל שרואין אותו מיקל למדין הימנו דבר מתוך דבר ונמצא גורם תקלה:

אע"פ שכבוד נשיא חביב ביותר ואין לו לדחות הוראתו אחר שהוא חכם אא"כ בראיה ברורה ראוי לו להניח מקום לגדולי החכמים בענין הוראה אע"פ שכפופי' לפניו בישיבתו מצד נשיאותו המצטרפת עם חכמתו מעשה ברבינו הקדוש שהיה אוסר להטמין את הצונן ואמר לפניו ר' ישמעאל בר' יוסי אבא התיר להטמין את הצונן ואמר לו כבר הורה זקן:

כבר ביארנו שאין טומנין משחשיכה אף בדבר שאינו מוסיף מגזירה שמא ירתיח מ"מ אם כבר טמן והוא צריך להוסיף מוסיף או מחליף במחממים יותר מאלו ואין צריך לומר אם טמן ומתיירא שמא יקדיח שרשאי להקל או להחליף בדבר שאינו מחמם כל כך כיצד נוטל את הסדינין ומניח את הגלופקרין שהם מחממים יותר או מניחן עליהם ואין צריך לומר שנוטל את הגלופקרין ומניח את הסדינין:

זה שהתרנו בתוספת ביאורו אפי' לא היה הראשון בכדי שיעור והוא שאמרו בתלמוד המערב אין טומנין משחשיכה אבל מוסיפים עליהם כסות וכלים כמה יהא עליו ויהא מותר לכסותו ר' זריקא אומר אפי' מפה א"ר זעירא ובלבד דבר המועיל א"ר חנינא כל הדברים מועילים א"ר מתנא ויאות אלו מאן דנסיב סמרטוט ויהיב ליה על רישיה בעידן צנתא דילמא לא כביש ליה צנתיה:

זה שאסרנו שלא להטמין משחשיכה דוקא בעוד שהתבשיל או המים באותו מיחם בעצמו שנתבשל בו או שנתחממו בו אבל אם פינן ממיחם למיחם מותר ואין כאן גזירה שמא ירתיח שהרי מתכוין הוא לצנן בפנינו והיאך נחוש לשמא ירתיח:

מקצת בני אדם היו נוהגין בהטמנה ובכסוי ר"ל שהיו מניחים הקדירה בתוך דברים המחממין עד שהיו אותם הדברים סביב דפנות הקדירה ותחתיה והוא ההטמנה ומכסין אותה אח"כ בפי הקדירה בבגדים או בדבר אחר שלא יפול בתוכה דבר והוא הכסוי טמן וכסה בדבר הניטל בשבת הרי זה נוטל את הקדירה ליטול מקצת תבשיל ממנה ומחזירה בשבת ויראה לומר אף בהניחה על גבי קרקע ואע"פ שבפ' כירה אמרו דוקא בעודה בידו אבל הניחה על גבי קרקע אסור לא נאמר אלא בהחזרה על גבי כירה או בדבר המוסיף טמן בדבר שאינו ניטל וכסה בדבר הניטל אף זה נוטל ומחזיר הואיל והכסוי ניטל נוטל את הכסוי ואוחז את הקדירה בידו ומחזיר:

טמן וכסה בדבר שאינו ניטל או שטמן בדבר הניטל וכסה בדבר שאינו ניטל אם היה מגולה מקצת פי הקדירה נוטלה מצד אותו המגולה ומחזיר ואם לאו אינו נוטל שאין לו במה יאחזנה ושמא תאמר הואיל והטמין בדבר הניטל יגלה מצדדיה ויטלנה בדפניה ויטה על צדה ויפול הכיסוי וכמו שאמרו האבן שעל פי החבית מטה על צדה והיא נופלת ואם היתה בין החביות מגביה ומטה על צדה והיא נופלת כבר פירשוה דוקא בשוכח אבל במניח נעשה בסיס לדבר האסור ונידון החבית כאבן ואף לאחר שנפלה האבן אסור לטלטל החבית ובזו מניח הוא ומ"מ במגולה מקצתו אין בו דין בסיס וטלטול אין כאן שהרי מן הצד הוא ואף באבן אמרוה כן שם שלא נאסר במניח אלא כשהאבן מכסה כל

פי החבית ואע"פ שבמעות ע"ג מטה או הכר נעשית המטה או הכר בסיס באלו דרכן בכך אבל כסוי אין דרכו אלא בכלו:

יש מפרשים בשמועה זו שאין בה דין בסיס כלל שכל שאינו נעשה אלא לצורך שעה ודעתו מאתמול ליטול משם אין בו דין בסיס אלא כסוי זה במקום הטמנה הוא ר"ל שמקיף כל הקדירה וזה שאמרו אם היתה מגולה מקצתה לא על פי הקדירה הוא אומר אלא על כל הקדירה שאם הכיסוי מקיפה מכל צדדיה עד הקרקע אינו נוטל ומחזיר ואם מגולה מקצתה אוחזה לשם ומנער והכסוי נופל מאליו ובסיס אין כאן הואיל ולצורך שעה הוא כמו שביארנו:

ויש אומרים שלא נאמר דין בסיס אלא כשהדבר נעשה בשביל האיסור ואבן על פי חבית פירושו לדעתם שלא באה לכסות החבית אלא שייחדו לה מקום להצניעה לשם אבל כיסוי קדירה שהוא בא לצורך הקדירה ולכסותה אין אומרים נעשה בסיס והוא שבפגה וחררה ולפת וצנונית שהטמינן בעפר הותרו ואין מגלגלים עליהם דין בסיס:

דף נא:

מניח אדם מיחם על גבי מיחם וקדירה ע"ג קדירה וכן מיחם על גבי קדירה וקדירה על גבי מיחם וטח את פיהם בבצק הנילוש מבעוד יום ומ"מ לא שיהיו העליונים צוננין לגמרי עד שהוא עושה כן כדי שיחמו מחומן של תחתונים אלא כשהם חמין מעט ועושה כן כדי להעמידן בחומם ומיחם פירושו כלי העשוי לחמם את המים וקדירה עשויה לתבשיל וי"מ קדירה של חרס ומיחם של נחשת ויש גורסין בכאן אבל לא מיחם על גבי קדירה ולא קדירה על גבי מיחם אלא שבספרים מדויקים היא כתובה כשיטתנו:

אין מרסקין את השלג ואת הברד ר"ל שאין משברים אותו לחתיכות להתיכן בידים ולעשותם מים מפני שהוא כמוליד אבל נותן לתוך הכוס בימות החמה כדי לצננו אע"פ שנימוח שם מאליו וכן לתוך הקערה ובתוספתא שנו אבל מוחק הוא לתוך הקערה ומ"מ אם הניחן בחמה או כנגד המדורה ונפשרו מותרים הן שאינו מוליד בידים ואין זה כמשקים שזבו שאף בעודן קרושים תורת מים עליהם וקצת חכמי צרפת כתבו שאסור ליתן קדירה שקרש שמנוניתה כנגד המדורה הואיל ומתחלתו עב וקפוי ועכשיו נימוח ונצלל הרי הוא כנולד ולדעתם אף בחמה אסור ואין נראה כן שהשומן אוכל הוא ואפי' לרסקו לכתחילה מותר שהרי פירות שאינן בני סחיטה סוחטין אותן לכתחילה ואף בתותים ורמונים היוצא מעצמן אם לאוכלין מותר אלא ודאי הכל מותר בין בחמה בין

כנגד המדורה בין במקומות שנשאר בהם חום מצד מה שהחמו בו מאתמול שכל זה מאליו הוא ולא גרע מנתינה לתוך הכוס ומשום חמום ליכא שאין זה אלא תולדת הפשר:
ונשלם הפרק תהלה לאל:
פרק חמשי בעזר הצור:
במה בהמה יוצאה וכו' כבר ביארנו בתחלת המסכתא שהחלק הראשון שבה הוא לבאר המלאכות האסורות בו מן התורה וכבר ידעת שאדם מצווה על שביתת בהמתו בשבת כדכתיב למען ינוח ומ"מ אין בה איסור לאו ואע"פ שכתוב לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ועבדך ואמתך ובהמתך פירשו בה דוקא כשהוא מחמר אחריה כמו שיתבאר בפרק אחרון וגדולי המחברים כתבו שהוא בעושה מלאכה בגוף הבהמה כגון חורש וכיוצא בה ומתוך כך כתבו שאין במחמר אחר בהמתו מלקות שהרי איסורו עשה דלמען ינוח ולא בחורש וכיוצא בו שלאו הניתן לאזהרת מיתת ב"ד הוא וכן ביארנו שההוצאה היא מלאכה ושרוב הפרקים הבאים באו לבאר ענינה ולמדנו שאף הבהמה אנו צריכים ליזהר שלא תוציא הואיל ונצטוינו על שביתתה ומעתה באו לבאר בזה הפרק איזה דבר הוא הנקרא אצלה הוצאה עד שיאסר ואיזה אינו קרוי הוצאה עד שנתיר יציאתה עמו ועל זה הצד יחלקו עניני הפרק לשני חלקים הראשון לבאר הדברים שמותר לנו להניחה לצאת עמהם והשני הדברים שאסור לנו להניחה לצאת עמהם וכלל הדברים בענין זה שכל ענין שהוא עשוי לשמירה ושהבהמה צריכה לשמירה זו מותר שזהו כעין תכשיט ומלבוש אבל מה שאינו עשוי לשמירה או שעשוי לשמירה ואינו צריך לה כגון שמירה מעולה ביותר או שעשוי לשמירה ואינה שמירה כגון שמירה פחותה ביותר הרי הוא משוי ואסור להניחה לצאת עמו:
זהו שורש הפרק דרך כלל אלא שיבאו בו קצת דברים ע"י גלגול כמשפט סוגיית התלמוד כמו שקדם:
והמשנה הראשונה ממנו תבאר החלק הראשון והוא שאמר במה בהמה יוצאה ובמה אינה יוצאה יוצא הגמל באפסר ואנקה בחטם והלובדקס בפרומביא והסוס בשיר וכל בעלי השיר יוצאין בשיר ומזין עליהן וטובלין במקומן אמר הר"ם פי' אפסר הוא חבל שקושרין על פיות הגמלים וחטם הוא טס של ברזל שקושרים אותו על הלחיים ובלשון ערבי פח את פחי הזהב ומה שדקדק באנקה לבנה לפי שהיא חזקה יותר ותצטרך שמירה מעולה ולובדקס הוא מין מן החמורים שאינם למודים והוא בינוני בין חמור הבר וחמור היישוב ופרומביא הוא רסן של ברזל ושיר המתג וענין אמרו יוצאין בשיר ונמשכין בשיר שיוצאות הבהמות בעלי השיר וכליהן כרוכין על צואריהן ונמשכין בשיר

כי הוא מותר למשכן במתג שלהן ומזין עליהם ר"ל על אותן המתגים כשנטמאו באהל המת ואמרו וטובלין במקומן בתנאי שלא יהיו חלקי אותן המתגים דחוקות קצתם אל קצתם ויהיה הריוח ביניהם מעט כדי שלא יעשו חציצה ודע כי העקר אצלנו כי כל מה שהוא מתכשיטי הבהמה אינו מקבל טומאה כאשר נבאר במסכת כלים ומה שאמרנו בכאן כי השיר וכיוצא בו יקבל טומאה לפי שהוא מכלי האדם בשעת הרכיבה לפי שהוא מנהיג בה הבהמה והוא ממשמשי האדם ולפיכך יקבל טומאה:

אמר המאירי יוצא גמל באפסר והוא הקרוי בלעז קבישטרי מפני שהוא עשוי לשמירה ודיו בכך אבל נאקה והוא מין פרדה לבנה וקורי' לה דרומי"ל אין שמירתה מספקת באפסר מפני שטבעה לברוח והיא צריכה חטם והוא זמם של ברזל שנוקבים את חוטמה ומכניסים בתוכו כמין טבעת ומתוך כך יוצאה בחוטם אבל לא באפסר שמאחר שאין האפסר שמירה אצלה הרי הוא משאוי ולובדקיס בפרומביא פי' לובדקיס מין חמורים גדולים וקלי התנועה ובאים מארץ לוב וקורין לו חמרא לובא ושמירתו קשה וצריך פרומביא הנכנסת לתוך פיו ולא דיו באפסר וחטם מיהא אין צריך לו ומתוך כך יוצא בפרומביא:

הסוס יוצא בשיר והוא כמין אצעדה סביב צואריו וטבעת קבועה בו ומכניסים בו רצועה או חבל ומושכין בה את הבהמה וכן כל בעלי השיר יוצאים בשיר כגון כלבים ציידים וכן חיות קטנות שנותנין שיר בצואריהם לנוי ואף לדעת האומר שכל העשוי לנוי משאוי הוא הואיל ודרכם בכך אף בחול חזר להם כעין תכשיט:

יוצאין בשיר ונמשכין בשיר פי' בגמ' יוצאין כרוכים או נמשכים ר"ל יוצאין כרוכים והוא שהרצועה שבשיר כרוכה ואע"פ שאינו אוחז בה ולא עוד אלא שאין כרוכה לימשך ר"ל שאינו יכול להכניס ידו בין הרצועה והצואר מ"מ הואיל וכך דרכה אינו משאוי ויוצאין נמשכי' ר"ל שמפשט הרצועה ומושך בה ומעתה יוצא הסוס אף באפסר ששמירת האפסר והשיר ברצועה שבו שוות הן ומעתה מה שנהגו עכשו להוציאם בפרומביא שלא כהלכה הוא שהרי דיין באפסר או בשיר אלא שאנו רואין עכשיו שאין להם שמירה אלא בפרומביא ושמא שמירת הסוסים של עכשיו קשה משלהם או שהאפסר והשיר והפרומביא אין מלאכתן שבאותו זמן שוה לשל עכשיו ואין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות:

ונתגלגל מדברים אלו לומר על השירין שהזכרנו שאם נטמאו מזין וטובלין אותן במקומן ר"ל כמות שהן בצואר הבהמה והוא שמכניסין את הבהמה עם השיר במים ופי' בגמ' שאע"פ שטבעת הבהמה והכלים אין מקבלים טומאה הואיל ודרך הבעלים להניח ידם

בין הטבעת וצואר הבהמה למשכה למקום שירצו הרי היא כטבעת אדם ומ"מ צריך שיהא הטבעת נתון שם בריוח ליכנס המים בלא חציצה וכן שהחבל הקשור בו לא יהא קשור בדוחק:

זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שביארנוה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

זה שביארנו במשנה שכל שמירה מעולה ביותר הרי היא נידונת כמשאוי כך פסקו גדולי הפוסקים והמחברים וראייתם מזו ששאלוה בגמ' והביאוה ממה שחלקו חכמים וחנניה בחיה אם יוצאה בסוגר אם לאו שלדעת חנניה מותר ולדעת חכמים אסור ושאלו בה במאי עסקינן אילימא בחיה גדולה ר"ל כגון דוב מי סגי ליה בסוגר ומעתה שמירה פחותה היא וכל שמירה שאין דיה בכך אין ספק שמשאוי הוא אלא בחיה קטנה כגון נמיה וחולדה והרי ודאי דיה בכך ואין כאן משאוי והעמידוה בחתול שדיו במתנא בעלמא ר"ל בחבל אחד ונמצא סוגר שמירה יתירה ומתוך כך לדעת חכמים אסור והלכה כרבים ואע"פ שפסק שמואל הלכה כחנניה הרי בכיוצא בה חלק רב עמו במה שאמרו ולא תצא פרה ברצועה שבין קרניה ששמואל אמר לנוי אסור ר"ל שלא הניחה שם אלא לנוי כגון שצבעה ועשאה כמין קליעה אבל לשמור ר"ל לאחזה בידו משם ולהוליכה מותר ואע"פ שאין פרה צריכה אחיזה ודיה בהולכה לפניו (ששמירה) [כשמירה] מעולה מ"מ לאו משאוי הוא וחלק רב לומר שאפי' לשמור אסור הואיל ואין צריכה לכך וכבר ידעת שהלכה כרב באיסורי ואע"פ שהקשו עליו ממה שאמרו בענין פרה אדומה שאם קשרה במוסרה כשירה פירשה רבינא במורדת שהיא צריכה שימור הא אם לא היתה צריכה לכך אף היא פסולה מחמת משאוי וכן פסקוה גדולי המחברים ויראה שהדין כן במוליכה מעיר לעיר וכדעת אביי שאף באינה מורדת צריכה היא לכך שלא לפנות הנה והנה לרעות או שמא אף בלא הולכה מעיר לעיר ובלא מורדת שאני פרה דדמיה יקרים וצריכה שמירה מעולה וכדעת רבא הא לענין שבת כל שמירה מעולה משאוי הוא ומ"מ גדולי המפרשים פוסקים כחנניה ממה שפסק שמואל בהדיא כמותו ואע"פ שהלכה כרב באיסורי כבר נצטרף דעת רבה בר רב הונא עם שמואל במה שספרו בכאן לוי בר חייא ורבה בר רב הונא הוו קאזלי באורחא קדמיה חמריה דלוי לחמריה דרבה בר רב הונא פי' וחשש לוי שלא יהא רבה כעוס עליו להחזיקו כמיקל לכבודו וחשב בעצמו להודיעו לפי תומו שמחמת החמור היה שלא היה יכול לעכבו ואמר לו חמור שעסקיו רעים כגון זה מהו לצאת בפרומביא בשבת כלומר אע"פ שאין רוב חמורים צריכים פרומביא ואמר לו הלכה כחנניה כלומר ואפי' לא היה צריך לכך מותר ולא שלדעת חכמים יאסר שהרי אף

לרב שאסר בפרה ברצועה שבין קרניה הקשו לו מפרה אדומה והעלוה במורדת כלומר שאף לענין שבת כל שזו צריכה לכך מותר וכן אמרו עגלי דרב הונא נפקי באפסרייהו ואע"פ שרב הונא תלמידו של רב היה מפני שהעגלים סתמן מורדין אלא שרצה לומר לו שאין צריך לומר בעסקיו רעים שמותר לדברי הכל אלא אף בתם מותר שאין הלכה כחכמים אלא כחנניה וי"ח לומר ובכל שמינו אינו צריך פרומביא אין מורדין שבאותו המין יוצאים בפרומביא ולא יראה כן:

ולגוף המעשה מיהא אתה צריך לשאול שלא היה צריך לכך וכבר אמרו אין מכבדים בדרכים ופירשו מקצת חכמי צרפת שלא אמרו שלא לכבד אלא בשזה הולך לענינו וזה לענינו אבל כל ששניהם הולכים לענין אחד מכבדין ולי נראה שאע"פ שסתם בני אדם אין צריכים לכבד זה את זה בדרכים אין הטעם אלא מפני שאם כן הרי כל אדם צריך להתעכב בכל רגע אבל כל ששני בני אדם הולכים ומעלת היחיד מפורסמת על חבירו אין ספק שצריך להניח לו מקום לילך ראשון:

ונשוב לדברינו והוא שגדולי המפרשים הביאו ראיה לדעת זה ג"כ ממה שאמרו עז שחקק לה בין קרניה יוצאה באפסר כלומר שמאחר שעבר האפסר בנקב הקרן אין הש להשמט אבל בקשירה בצוארה לא שמא מתוך שראשה דק כשהיא מתנתקת בשעת הולכתה ישלף מראשה ויבא להביאה ד' אמות וכן אם היה תחוב לה בזקנה כגון שקשר שערות זקנה ונעשה שם כמין נקב ותחב האפסר לתוכו נשארה כאן בספק וראוי להחמיר שמא מתוך שקשרי שערה עשויים להתרפות מתוך שמתנתקת מעט ניתר הקשר ויפול האפסר הא מ"מ בנקב הקרן מותר והרי זו שמירה יתירה היא אלא שלדעתי אין ראיה מזו שלא נאמר אלא בשעת הולכת' לשמרה שלא ליכנס בשדות והרי היא צריכה לזו שמירה מעלה:

חכמי הראשונים שבקטלוני"א מכריעין בשיטות אלו לדעת שלישית לומר שכל שמירה יתירה שאין דרכה אף בחול כגון גמל בחטם אסורה ואף חנניה מודה בה אבל שמירה יתירה שמקצת בני אדם נוהגים בה בחול מותרת כגון היה בסוגר והלכה כחנניה וברצועת פרה נחלקו אם דרכה בחול בכך אם לאו ולפי הסוגיא אין זו נראית כלל שהרי לענין גמל בחטם אמרו כתנאי משמועת חיה בסוגר אלא שהם גורסי' בשמועת הסוגר תנו רבנן ולא כתנאי ומה שהביאם לזה הוא שהם מקשים מאחר ששמואל פוסק כחנניה היאך הוא מעיד ששאלו לפני ר' בגמל בחוטם ושהעיד לו ר' ישמעאל לאיסור כלומר למעוטי גמל בחטם עד שהתלמוד מתרץ לו שמא לא אמרה אלא למעט נאקה באפסר והרי נמצא מעיד כנגד עצמו ואף הרבה דוחקים בשאלה זו לתרצה בדוחק ולדעתי אין

כאן קושיא ושמא זה שאמרו למעוטי נאקה באפסר תשובת ר' היתה והכל היה מעדותו של שמואל שכך אמר וכך השיבו לו והוא נסמך על התשובה האחרונה:

מ"ש בסוגיא זו ארבע בהמות יוצאות באפסר הסוס והפרד והגמל והחמור כבר ביארנו במשנה שאין ממנה מחלוקת למ"ש הסוס יוצא בשיר שהשיר אף הוא שמירתו שוה לאפסר אלא שדרכו של גמל באפסר לבד ודרכו של סוס בשניהם ולשטתנו כולם אין יוצאין בחטם אא"כ מורדים וכן לשיטה אחרונה שהרי אף בחול אין אדם נוהג באלו בחטם אבל לשיטת גדולי המפרשים כולם יוצאים בחטם וכן מה שאמרו לובדקיס וגמל יוצאים באפסר אין הלכה כן שהרי אפסר ללובדקיס שמירה פחותה היא ולא הביאוה גדולי הפוסקים אלא לענין גמל:

אע"פ שביארנו לדעתנו במין שאינו צריך לשמירה יתירה שהמורדים שבו יכולין לצאת בה אין אומרין בכיוצא בו שהמין שצריך לשמירה יתירה יהו תמים ובני תרבות שבו אסורין לצאת בה שהתמות יוצאה בנקל לכלל מרד ואין צד המרד חוזרת לתמות כ"כ וראיתי מי שחולק בה ופוסק ברייתא של לובדקיס יוצא באפסר ומעמידה בקטן או בתם כ"כ שדיו באפסר ומ"מ אף הם מודים שלא אמרוה אלא בלובדקיס שהדבר מצוי בו לשתי פנים יש מהם ששמירתן באפסר ויש שצריכין פרומביא ומתוך כך יוצאין זה בראוי לו וזה בראוי לו או שמא פרומביא לכולם ששמירה יתירה במקום שהיא שמירת מינו מותר:

דף נב.

זה שביארנו במשנה בסוס שיוצא בשיר כרוכין או נמשכין לא סוף דבר בסוסים אלא אף עגלי' ופרדו' יוצאין באפסריהם כרוכים הואיל ושמירתם בכך ושאף אותם שאין צריכין שמירה דרכן בכך בחול לנוי אין זה משאוי:

טבעת האדם העשויה ליתן באצבעו לנוי מקבלת טומאה שהרי תכשיט היא והרי נתרבו במדין אצעדה וצמיד אבל טבעות הבהמה שאין עשוים למשכה בהם וכן טבעות הכלים העשויים ליתן בראש ידות הכלים וכן כל שאר הטבעות כגון העשויים לדלתות וכיוצא בהם כל שהן בפני עצמן טהורות שהרי טומאה מתורת תכשיט אין כאן שאין תכשיט לבהמה ולכלי וטומאה מתורת כלי אין כאן שאין זה כלי ומ"מ כל שהם מחוברים לכלי נטמאו בטומאת הכלי ומ"מ טבעת בהמה העשויה להיות האדם מושך בה את הבהמה כגון שיר שהזכרנו במשנה הרי זה כטבעת אדם ומקבל טומאה כמו שביארנו במשנה

וכן מקל שרודין בו את הבהמה אם הוא של מתכת שפשוטיהן מטמאין הואיל ואדם רודה בהן תכשיט אדם הוא ומקבל טומאה:

דף נב:

טבעת שהיתה לאדם ונטמא ואח"כ הניחו לבהמה לא נפקעה טומאתו והרי הוא צריך טבילה:

כל הכלים יורדין לידי טומאה במחשבה ואין עולין מטומאתם אלא בשינוי מעשה כיצד טבעת בהמה שחישב עליה להיותה טבעת אדם הרי זו מקבלת טומאה וכן עור שהיה עומד למנעלים ולא נגמרה מלאכתו לענין זה וחישב עליו לעשותו עוצבא ר"ל כמין שולחן לערוך עליו את המפה והרי שנגמרה מלאכתו לענין זה הרי זה מקבל טומאה חזר וחישב על הטבעת להיותו לבהמה או על העור לעשות ממנו מנעלים לא פקעה טומאתו לא דין טומאה שלא ליטמא ואין צריך לומר טומאה עצמה אם נטמא הא מ"מ אם יש שם שינוי מעשה כגון שהתחיל לשוף בטבעת לתקנו לבהמה או שהתחיל לקצע את העור פקעה טומאתו הן דין טומאה שלא ליטמא הן טומאה עצמה אם נטמא ומ"מ הנחה לבהמה אינו שינוי מעשה לטהר שהרי שאלו בכאן והא איכא חציצה ופירשה רב אמי בשרתכן ר"ל שהכה בפטיש עד שנתפשט ונמצא שנתרחב עד שיכולין המים ליכנס ואמרו על זה לימא ר' אמי כרב יוסף סבירא ליה שאמר הואיל ואדם מושך בהם כלומר שאף כשהוא של בהמה מקבל טומאה ואין הריתוך מוציאו שהרי עדיין ראוי לכך דאי כר' יצחק סבירא ליה דאמר בבאין מנויי אדם לנויי בהמה כלומר שאם של בהמה הוא אינו מקבל טומאה אלא שהיתה לאדם וקבלה טומאה מעתה הרי ריתוך זה מבטלו מתכשיט אדם ופרחה טומאתו בשינוי מעשה עד שהעמידוה במחוללין ר"ל שמתחלת עשייתן היה חלל בין צואר הבהמה ובין הטבעת ולמדת לפי דרכך שהנחה לבהמה אינה נקראת שינוי מעשה:

טבעת אדם שביארנו עליו שהוא מקבל טומאה פירושו בשל אצבע אבל שאר טבעות שלו כגון העשוי לחגור בו מתניו ולקשור בו את כתפיו והוא תחוב בבגד טהורה שאינו אלא תשמיש של משמשין ר"ל הבגדים ובזו אתה נשמר ממה שהרבה שואלי' היכי גרע מטבעת בהמה שהאדם מושך בה שטבעת בהמה תשמיש אדם היא אבל זה אינו אלא תשמיש הבגד ותשמיש דתשמיש טהור וכל הטבעות שאמרו עליהן לקבל טומאה כגון של אדם ושל אצבע אין בה חלוק בין יש עליה חותם לאין עליה חותם ולא נאמר חלוק זה אלא לענין שבת על הדרך שיתבאר בפרק הבא:

טבעת של מתכת וחותמה של אלמוג טמאה שאחר הטבעת הולכין והרי פשוטי כלי מתכות מקבלין טומאה אבל אם היא של אלמוג וחותמה של מתכת טהורה שפשוטי כלי עץ אין מקבלין טומאה:

מחט בין שהיא נקובה בין שאינה נקובה עדיין מותר לטלטלה בשבת ואע"פ שהמחט שאינה נקובה אין תורת כלי עליה אחר שעומדת לינקב שהרי לא נגמרה מלאכתה לא נאמר כן אלא לענין טומאה שלא ליטמא עד שתנקב אבל לענין טלטול שבת הרי ראויה ליטול בה את הקוץ והרי הוא עושה אותה כלי במחשבתו ואם לא היתה עומדת לינקב כגון מחט שאינה עשויה לתפירה אלא לתכשיט לחבר בה קצות הבגדים אף לענין טומאה מקבלת טומאה היא ואין חילוק בכגון זה בין נקובה לשאינה נקובה אלא לענין שבת שהאשה שיצאתה בנקובה חייבת חטאת ובשאינה נקובה פטורה כמו שיתבאר בפרק הבא ומ"מ היתה שלימה ונקובה וניטל חרירה ר"ל נקב שלה או עוקצה פקעה טומאתה וכן אם עלתה בה חלודה עד שמעכבת מתוך חלודתה את התפירה שהחלודה הואיל ומעכבת את התפירה הרי היא כשבר:

המשנה השניה חמור יוצא במרדעת בזמן שהיא קשורה לו אמר הר"ם פי' מה שאמר קשורה לו ר"ל מערב שבת אבל אם עבר אדם וקשר עליו המרדעת אסור לצאת בו בשבת:

אמר המאירי המשנה השניה והיא גם כן מענין החלק הראשון ואמר על זה חמור יוצא במרדעת והוא הנקרא בלעז באש"ט ודרך להניחו על החמור אף שלא בשעת הולכת משאוי עליו כדי לחממו מצד קרירותו הדבק עמו תמיד כמו שאמרו חמרא אפי' בתקופת תמוז קריר ליה ואמר שיוצא במרדעת זה ובתנאי שתהא קשורה לו ופי' בגמ' שתהא קשורה לו מערב שבת שגילה בדעתו שצריכה היא לכך ונעשית לה כעין מלבוש והביאוה ג"כ ממה שאמרו למטה שאינו יוצא במרדעת בזמן שאין קשורה לו ואם תפרש שאין קשורה פשיטא דילמא נפלה ואתי לאתויי ארבע אמות אלא פירושו בזמן שאין קשורה לו מערב שבת והוא נראה עכשיו כקושר למשאוי ולא עוד אלא שאף בחצר יש לאסרה מצד שמשתמש בבעלי חיים כמו שיתבאר:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

דף נג.

אע"פ שהתרנו להיות חמור יוצא במרדעת באוכף מיהא אסור אפי' היה קשור בו מערב שבת שהאוכף הוא של עצים ונתון על המרדעת ואין דרך להניחו אלא כשרוצים להטעינה משאוי ולא סוף דבר בשקשר לו מסרך שלו והוא הקרוי פייטראל ועשוי שלא

ירד המשאוי על זנבו בעלייתו בהרים וכן שהפשיל רצועתו תחת זנבו העשוי' שלא להוריד המשאוי על צוארה כשיורדת מהר לבקעה שהרי אלו מוכיחים שלמשאוי נתכוון אלא אף בלא מסרך ורצועה אסור כל עצמו אינו אלא למשאוי ואוכף העשוי לרכיבה שקורין שי"לאה הואיל ואינו למשאוי אלא לרכיבה ואין הרכיבה משאוי שהרי חי נושא את עצמו יש מתירין לצאת בה אם היתה קשורה מערב שבת או שקשרה גוי להוליכה או לאיזו סיבה:

אע"פ שאסרנו להיות חמור יוצא במרדעת בזמן שאין קשורה בו מערב שבת מותר להניחו עליו על מנת שלא לצאת ברשות הרבים אלא בחצר מפני הצנה ואף זו דוקא בשלא יקשרנה אלא שיניחנה הנחה פשוטה על גביו שהקשירה אסורה לו בשבת ולא משום קשר שהרי עשוי להתיר הוא אלא שאי אפשר שבקשירתו לא יהא סומך על צידי הבהמה ונמצא משתמש בב"ח ומ"מ פרומביא ואפסר אין בקשירתם תשמיש דצדדין ומותר ויש שמצריכים בהן קשור מערב שבת ולא יראה לי כן שהרי סתם אמרו יוצא באפסר יוצא בפרומביא:

יש מי שאומר שאף נתינת אוכף על המרדעת להפליג בחומו מותר ומ"מ מה שהתרנו נתינת מרדעת או אף נתינת אוכף דוקא לחמם וכדי להצילה מצער הקור אבל נטילתם ממנה אסור אע"פ שאפשר שהיא מתחממת יותר מדאי שאין צער חמימות נידון בצער אצל חמור ומ"מ מתיר קשריה ומוליכה ומביאה בחצר והוא נופל מאליו ומ"מ לצורך גופו כגון לישב עליו אין פקפוק בהתרו:

רגילים היו לתלות טרסקל ר"ל סל בצואר הבהמה ופיה נתון בתוכו לאכל משם שלא תטרח לשוח בקרקע ודבר זה בשבת אסור אף בחצר הואיל ואין כאן הצלת צער אלא תענוג ויראה בסוגיא זו דוקא בגדולים אבל קטנים שארכובותיהם גבוהות וצוארם קטן ויש להם צער לשוח ולאכול מותר בחצר הא לצאת בהם לרה"ר אסור מפני שהוא כמשאוי:

רוב ספרים גורסים במלה זו קלסתר אלא שהמפרשים פירשוה ג"כ מענין טרסקל וקצת גאונים מפרשים בו מלשון קלסתר פנים והוא מכסה שקרוי בית פנים שמכניסים בו ראשו של סיח ומלבישין את פניו ממנו שלא יכנו שרב או צנה ואף זו ברה"ר אסור ובחצר מותר בקטנים ואסור בגדולים:

לא יצא הסוס בזנב שועל והוא שהיו רגילים בדברים המוניים ליתן זנב שועל בין עיניו שלא ישלוט בו עין הרע ולא בזהורית שבין עיניו והוא נתון שם לנוי שכל העשוי לנוי בבהמה אסור וכמו שאמרו למעלה ברצועת פרה שבין קרניה שלדברי הכל לנוי אסור

ויש שואלין בה ממה שאמרו למטה אין חמור יוצא בזוג אע"פ שהוא פקוק ותלו הטעם משום דמחזי כאזיל לחינגא הא משום נוי מיהא ליכא ופירשו בה שלרוחא דמילתא אמרוה כן כלומר אף לכשתמצא לומר שכל לנוי מותר בזו מיהא אסור וי"מ שכל נוי הרגיל בחול אף בשבת מותר וזו היא שהוצרכנו בזוג החמור לטעם אזיל לחנגא אבל כל שאינו רגיל לרוב בני אדם בחול כגון זהורית ורצועה בשבת אסור ונידון כמשאוי:

לא יצא הזב בכיס שלו העשוי לו ליתן פי האמה בתוכו לקבל זיבתו לידע מנין ראיותיו שאין זה תכשיט אצלו אלא משאוי ולא עזים בכיס שבדדיהן העשוי להן לקבל חלב הנוטף או שלא יסרטו דדיהן על הקוצים ויעשו בהם חבורה מרוב רכותם ולא פרה בחוסם שבפיה העשוי לה שלא תפנה דרך כרמים ושדות לרעות בשל אחרים עד שיגיעו למרעה שמוליכים אותה לשם ונוטלים אותו הימנה ולא סייחים בקרסתלים שבפיהם ואפי' קטנים אע"פ שבחצר מיהא הותר לקטנים כמו שביארנו שכל אלו אין כאן שמירת גוף לעשות כדרך מלבוש והרי הן משאוי ולא בהמה בסנדל שברגליה העשוי לה של מתכת כדי שלא יזיקוה אבנים שאע"פ שיש כאן שמירת גוף יש לחוש דילמא שליף ואתי לאתויה ולא בקמיע והוא כתב המוני עשוי לרפואת איזה חולי ואע"פ שהוא מומחה אצל האדם ר"ל שנתרפא בו אדם שלשה פעמים ובא ללמדנו שאע"פ שהוא מומחה לאדם אינו מומחה לבהמה שאדם אפשר שטבעו מתחזק מתוך בטחונו על הקמיע ומתרפא ואצ"ל שמומחה לבהמה אינו מומחה לאדם שהבהמה מתוך גסות חומרה רפואתה קרובה הא בהמה במומחה לבהמה ואדם במומחה לאדם מותר ולא אמרו זה חומר בבהמה מבאדם אלא בסנדל:

אבל יוצא באגד שעל גבי המכה מפני שהוא שמירת גוף ונדון כמלבוש ומשום דילמא שליף אין כאן שאינו חשוב אצלו עד שיבא להביאו אם נפל ממנו וכן יוצא בכתיתין שעל גבי השבר והוא שכשנשבר בה עצם עושים לה דפין מכאן ומכאן וקושרים אותם שם להעמיד את העצם שלא יתנדנד ויתחבר ובשיליא המדולדלת בה ר"ל שיצתה מקצתה ופוקק לה זוג שבצוארה והוא הנקרא אשקילאה העשויה להשמיע קול ואמר שסותמה בצמר לבטל השמעת קולה ומטיילה בחצר אבל לא ברשות הרבים שלא יחשב בה כמאן דאזיל לחינגא ר"ל שמוליכה למכור כמו שביארנו ובלא סתימה אף בחצר אסור שמתוך השמעת קול יחשדוהו בני רשות הרבים שיוליכנה למכור ושמא תאמר ואף בפקפוק ובחצר היאך מותר והרי כל שאסרו משום מראית העין אף בחדרי חדרים אסור ואין להפליג בדבר זה בין אדם לבהמה שהרי בפרק הבא אחר זה יראה שאין חלוק בין

אדם לבהמה באיסורי מראית העין ומ"מ במקום פסידא נראה שהקלו וכבר כתבנו מזו בראשון של ביצה בשמועת שוטחן בחמה:

סכין את המכה בשמן ומפרכין גלדי המכה ביד ולא סוף דבר בשיש שם מכה ולהצלת צער אלא אף בגמר מכה ומשום תענוג ומ"מ בבהמה במקום צער מותר אבל בגמר מכה ומשום תענוג אסור על הדרך שהתרנו בה במרדעת ואסרנו בקרסטאל ואע"פ שזו לדעת שמואל והלכה כרב באיסורי שהתיר אף בתענוג כל הסוגיא מוכחת בזו כשמואל:

בהמה שאחזה דם מעמידים אותה במים כדי שתצטנן ואין גוזרין משום שחיקת סמנין שיש בה משום טוחן שבבהמה ובמקום צער לא גזרו בדבר שאין בו מלאכה וכן אדם שאחזו דם מעמידים אותו במים להצטנן ואע"פ שבכל רפואה גזרו בה משום שחיקת סמנין בזו הקלו מפני שנראה כמיקר:

בהמה שאכלה כרשינין הרבה ואחזה חולי וצריכה להשתלשל מותר להריצה בחצר כדי שיתרפו מעיה וכתבו גדולי המפרשים שמ"מ אין מורין כן ודקדקוה ממה שאמר רבי יאשיה מיקל ולא אמר ר' יאשיה מתיר ויש אומרים בהפך שלשון מיקל מורה אפילו לדרשה ברבים והראיה מה שאמרו בסמוך דרש רבא הלכה כר' יאשיה:

מי שהיתה בהמתו עומדת חוץ לתחום ואינו יכול להביאה שהרי אין לו לצאת חוץ לתחום הרי זה קורא לה והיא באה שאינו מצווה על תחומי בהמתו ואם היתה בתוך תחום שלו כגון ששבת הוא בתוך תחום עמידתה אע"פ שהיא חוץ לתחום מצד עצמה כגון שנמסרה לרועה שהיא כרגליו הרי זה מביאה אף בידיו שאינו מצווה על תחומי בהמתו כלל ומה שנאמר בסוגיא זו מענין עזים צרורות ורחלות כבונות וענין ליבש ולחלוב יתבאר בסמוך:

דף נג:

המשנה השלישית הזכרים יוצאין לבובין רחלות יוצאות שחוזות כבולות וכבונות והעזים צרורות ר' יוסי אוסר בכלן חוץ מן הרחלות הכבונות ר' יהודה אומר עזים יוצאות צרורות ליבש אבל לא לחלב אמר הר"ם פי' לבובים הוא שקושרין עורות על איברי הזרע מן הזכרים כדי שלא יעלו על הנקבות ולא יתעברו ושחוזות שקושרין אליות הנקבות על גביהן כדי שיעלו הזכרים עליהן בחוזק ויתעברו וכבולות הפך זה הוא שקשר אליותיהן ברגליהן כדי שלא יעלו עליהן הזכרים וכבונות פירושו שמורות והוא שיכרכו בגד על צמרן כדי שלא יתלכלך באבק ושישאר בלחלוחיתו ורכותו ויעשו זה בכבשות לפי שצמרן יותר רך מהזכרים וצרורות קשורות קשרים כדי שלא יזוב מהן החלב וחלק ר'

יהודה על זה ואמר כי אסור להוציאן צרורות בחלב ר"ל שתהיה הכונה בקשירת השדים כדי שיתקבץ החלב ולא יזוב כדי שיחלבו מהן חלב הרבה אבל מותר להוציאן צרורות אם הכונה ליבש החלב מן השדים כלל והלכה כר' יוסי ואין הלכה כר' יהודה:

אמר המאירי המשנה השלישית והכונה בה ככונת מה שלפניה ואמר על זה זכרים ר"ל אלים יוצאים לבובים ופי' בגמ' ענין לבובים בשלשה פנים הראשון תותרי והוא שקושרין אותן שנים שנים כדי שלא יברחו ואע"פ שאמרו לא יקשור גמלים זה בזה משום דדמי כמאן דאזיל לחינגא אינו כן באלו שכל שמוליכם בשוק רוצה הוא שילכו מהרה ואינו קושרם וי"מ מטלניות מרוקמות שמיפין ומקשטין בהם את הבהמה וקצת גאוני הראשונים פי' שקושרין רגליו זה בזה שיתקרבו פסיעותיו זו בזו ולא יתרחקו שלא תתקלקל מרוצתו והביאור השני עור שקושרין להם כנגד לבם מפני שכשהחיות נלחמות עמהם מנהגם לזקוף עצמם והחיות מכות אותם בחזה אבל הנקבות דרכן לילך בכובד ראש ושלא להתריס כנגד החיות ואין להם תועלת בזה העור וכן שאין החיות סבורות עליהם שיבאו להלחם וסבורות כן בזכרים מצד תכונת הליכתם והוא שאמרו אזכרים נפלי דזקפי חוטמייהו ומסגו כדאיבי ר"ל שהולכים כזאבים או דובים והביאור השלישי עור שקושרים להם תחת זכרותם כדי שלא יעלו על הנקבות ושלשתן הלכה הן ויוצאת הבהמה באלו:

רחלות יוצאות שחוזות פי' בגמ' שאוחזין אליה שלהם וקושרין אותה על גבן עד שתתגלה ערותן עד שתהא פרצתן קוראה לזכרים ויתעברו בזמנן וכבולות הוא בהפך שקושרין אליתן על ערותן שלא יהו הזכרים יכולים לעלות עליהם בזמן שאין העיבור בזמנו וענין כבולות מלשון כבלים או מלשון ארץ כבול שפרושו ארץ מלחה ומתבקעת עד דמשתכא בה כרעא עד כבלא ר"ל שטובעת הרגל בה עד פרק התחתון שקורין קביילייא"ה וכן לשון הדיוט ארעא מכבלתא דלא עבדא פירי וכבונות והוא שביום שגולדו מעטפים אותן בבגד שלא יטנף צמרן ומניחין אותו למילת ומצד שקושרין שני ראשי הבגד בחוזק ומתחברין שני קצות הבגד בכעין קרסים הוא קוראן כבונות מלשון תנתן כבנתי לבתי והוא שאמרו בענין שאת כצמר לבן כצמר נקי בן יומו שמכבנין אותו למילת כמו שיתבאר במקומו ומנהגם לעשות כן בנקבות ולא בזכרים מפני שצמרן לבן ביותר:

והעזים צרורות והוא שקושרין בגד תחת דדיהן פעמים ליבש ולהמס החלב מפני שהחלב מכחישן וכשנעשה מפני כך קושרין אותו בחוזק ודוחקים אותן כלפי עצמה הרבה ופעמים להחלב ר"ל לשמור את חלבן שלא יטפטף לארץ וילך לאיבוד ויש מפרשים לסמוך דדי הבהמה שלא יתנדנדו וימלאו יותר מן החלב וכשנעשה מפני אלו מעמידין

המטלית או העור בריוח ור' יוסי אוסר בכלם חוץ מן הרחלות הכבונות ואין הלכה כדבריו ור' יהודה אומר עזים יוצאות צרורות ליבש מפני שמאחר שלצורך גופה הוא ר"ל שלא תכחיש הרי הוא כמלבוש אבל לא לחלב שאין כאן אלא תענוג והוה ליה משאוי והלכה כר' יהודה שהרי רב ושמואל נחלקו בה רב כר' יהודה ושמואל כר' יוסי לאסור בין לייבש בין לחלב והלכה כרב באיסורי ויש פוסקין בזו כרבי יוסי ממה שאמר ר' יהודה בן בתירא הלכה ליבש ולא להחלב אבל מי מפיס שזו ליבש וזו לחלב מתוך שאין מכירין אחד זה ואחד זה אסור ומ"מ נראה לי שאין כאן סיוע שהרי נכר הוא מתוך ההדוק:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ולא נתחדש עליה בגמ' דבר שלא ביארנוהו:

דף נד.

המשנה הרביעית ובמה אינה יוצאה לא יצא הגמל במטולטלת לא עקוד ולא רגול וכן כל שאר הבהמות לא יקשור גמלים זה בזה וימשוך אבל מכניס חבלים לתוך ידו ובלבד שלא יכרוך אמר הר"ם פי' מטולטלת חתיכת בגד קשורה בזנב הבהמה לסימן או לסגלה לשום דבר ועקוד קשור היד והרגל ביחד ורגול הוא שיכפפו היד על הזרוע ויקשרו אותו והרבה עושין זה בגמלים ולא יקשור גמלים זה בזה וימשוך ואפי' היו קשורין מערב שבת כדי שלא יראה כמי שמוליכין למקום שחוק הבהמות ואמר ובלבד שלא יכרוך רוצה בו שלא יקשור ויכרוך וזה המאמר שאמר ובלבד שלא יכרוך אינו תלוי בשבת בלבד אלא בשבת ובשאר ימים (טובים) כי הטעם משום כלאים וזה כי כשהחבלים שמנהיגים בהם הבהמה הם מקצתם צמר ומקצתם פשתים ומקצתם גמי אז יהיה אסור לו שיקשור ויכרוך וינהיג אותם בהם ומה שהתיר בשאר חבלים בשבת בתנאי שלא יהיו ראשי החבלים תלוים מיד:

אמר המאירי המשנה הרבעית והכונה בה בביאור החלק השני ואמר על זה לא יצא גמל במטולטלת ופי' בה כמין כר מלא מוכין שנותנין תחת זנבו כדי שלא תשרוט הרצועה שתחת הזנב את בשרו בשעה שהגמל יורד במורד ומשאו על גבו וטעם איסור זה מפני שעשויה ליפול ויבא להביאה ברה"ר וי"מ מטולטלת לגמל כמרדעת לחמור ולאיזה מן הפירושים אתה צריך לומר שדרכן של בני אדם לקשרה לפעמים תחת הזנב ולפעמים בחטוטרתו ר"ל כר הגמל ולפעמים בשניהם ולפיכך פי' בגמ' שלא נאסר במשנה זו אלא בקשורה באחד מהם לבד אבל אם היתה קשורה בשניהם מותר שאין כאן עוד חשש לנפילה וכן פי' שאם היתה קשורה בשליתה מותר מתוך שנדנודה שם מכאיבתה נזהרת היא שלא לנתח עצמה עד שתתפרק ותהא עשויה ליפול ולא עקוד ולא רגול מפרש בגמ'

שעוקדין היו ידיהם ורגליהם שלא יברחו ועקוד הוא עקידת יד ורגל כיצחק בן אברהם שנאמר ויעקוד אברהם את יצחק בנו ואמרו בדרש כפף רגליו וידיו לאחוריו וקשר ידיו עם רגליו עד שנתפשט צוארו לאחוריו רגול הוא שלא יכוף ידו על זרועו ויקשור והא שהיו נוהגים לכוף אחד מרגליה הראשונים כלפי מעלה וקושר פרק תחתון עם העליון שלא יהיו לו אלא שלשה רגלים לברוח וכן הדין בשתי אלו בשאר בהמות ודקדקו קצת מפרשים מכח הסוגיא שקשירת שתי ידיו או שתי רגליו מיהא מותר:

ולא יקשור גמלים זה בזה בחבל אחת עד שיוליך האחד בידו וימשך האחר אחריו ופי' הטעם בגמ' דמחזי כמאן דאזיל לחינגא ר"ל כמי שמוליכן לשוק למכרן ועל שם שסובבים את השוק הוא קרוי חינגא אבל מכניס חבלים לתוך ידו ר"ל אם רצה להוליך שתי בהמות או הרבה ביחד תהא כל אחת קשורה בחבל בפני עצמה ויכניס כל החבלים בידו שאין זו דרך המוליכים למכור ואף בזו הצריכו בה בגמ' שני תנאים אחד שלא יהו ראשי החבלים יוצאין מתחת ידו טפח שאלו כן יראה כנושא חבלים בפני עצמן ולא יהא ניכר שמאפסר הגמל הם ואף זו בטפחים אין איסור אלא שאין מורין כן אלא בטפח והשני במשך החבלים שבין צואריי הגמלים לידו שיהו זקופים מן הקרקע טפח שיהא ניכר שהוא מושך בהם את הגמלים שאם יהו נמוכים עד שמגיעים לקרקע פחות מטפח לא יראה הוא כמושכם ויראה כנושא דבר בפני עצמו ובלבד שלא יכרוך ר"ל שלא יכרוך ידיו בחבלים אלו ופי' בגמ' שלא נאסרה הכריכה אלא לענין כלאים ר"ל אם היו קצת החבלים של צמר וקצתם של פשתן ומפני שידו מתחממת באחיזתם ואף זו לא כריכה לבד שהרי התוכף תכיפה אחת אינו חיבור ר"ל התוכף בגדי צמר ופשתים בתכיפה אחת ר"ל בחיבור א' הן על ידי מחט בתחיבה הן ע"י קשר בקשר א' אינו חיבור שעשוי הוא להתפרק מיד עד שיכפול את החיבור פעם אחרת אלא כריכה וקשירה וענינו ובלבד שלא יכרוך ויקשור פי' שתי קשירות או שמא הכריכה והקשר ידונו בשתי תכיפות והרבה מפרשים ראיתי שדוחין לזו ומתירין בכריכה הואיל ואינו מתכוין וכדתנן מוכרי כסות מוכרין כדרכן ובלבד שלא יתכוין בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים וכתבו גדולי הרבנים כדרכן שלובשין אותם ומתוך כך הם מפרשי' על גדולי הפוסקי' שלא הביאוה אלא לפרש משנתנו ולא לכונת פסק ויראה לי שהלכה היא ומוכרי כסות שאני שאין הלוקחים קופצים אלא כשרואין את המלבוש על גבי אדם ורואים הלימותו ונועם תכונתו מכל צד עד שמתוך ראייתם הם חומדים אותם וקופצים עליו:

דף נד:

משנה אין חמור יוצא במרדעת בזמן שהיא קשורה לו ולא בזוג אע"פ שהוא פקוק לא בסלם שבצוארו ולא ברצועה שברגלו אין התרנגולים יוצאים בחוטין ולא ברצועות שברגליהם אין הזכרים יוצאים בעגלה שתחת האליה שלהן ואין הרחלין יוצאות חנונות ואין העגל יוצא בגימון ולא פרה בעור הקופד ולא ברצועה שבין קרניה פרתו של ר' אלעזר בן עזריה היתה יוצאה ברצועה שבין קרניה שלא כרצון חכמים אמר הר"ם פי' בזמן שאינה קשורה לו מערב שבת כאשר ביארנו קודם זה וזוג פעמון ותולין אותו בצוארי הבהמה כדי שישמע קולה בעת מרוצתה ואסור להוציאה בזוג שדומה כמי שמוציאה לשוק ופקוק הוא שממלאין הפעמון בצמר או בצמר גפן וכיוצא בו כדי שלא ישמע קולו וסולם שבצוארו פירושו עצים שעושין כמו שתי וערב על צואר החמור כדי שלא יחזיר ראשו לגבו לחכך חבורתו אם יש שם חבורה ולא יניחנה להתרפא ורצועה שברגלו עור שקושרי' ברגלו כשפרסתו סדוקה עד שתדבק ותרנגול ידוע הוא והוא שם הזכר ושם הנקבה תרנגולת ושם הכללי לכלן תרנגולין וחוטין שברגליהן הוא חוט קשור על הרגל סביב ולא יתלה ממנו כלל והוא עשוי לסימן שלא יתערב ורצועה היא הרצועה התלויה מן הרגל ומן הכבשים מין שיש להם אליה גדולה כמו הכבשי' הנמצאים במצרים שיש להם אליות גדולות כבדות בחלק גדול מגופם עושי' לאותן אליות עגלות כדי שלא יתחככו על הארץ ויפשיטו העור מעליהם וחנונות מגזרת צמח ששמו יחנון והוא צמח עשב שמשימין אותו בנחירי הנקבות מן הצאן כדי שישליכו התולעים שהם במוחן והזכרים אינן צריכים לזה לפי שהם מנגחין זה את זה ונופלים התולעים וגימון מחרישה של גמי ישימו אותו עליה כדי שתתלמד לחרוש וחברו הלכוף כאגמון ראשו ועור הקופר עור של שרץ מלא קוצים קושרים אותו על שדי הפרה כדי שלא יינקו אותה הנחשים כשתישן בלילה וכשבאין לינק מכין אותן הקוצין שבעור ובורחין מהם ואמר פרתו של ר' אלעזר בן עזריה ר"ל כי הוא דן בזה הדין לאשה בשכנתו ואין הלכה כמותו לפי שהוא כמו משאוי ומזה הטעם אסרו כל מה שאסרו:

אמר המאירי אין חמור יוצא במרדעת בזמן שאין קשורה בו ר"ל מערב שבת וכמו שביארנו ולא בזוג אע"פ שהוא פקוק ואינו משמיע קול שמ"מ נראה כמוליכו למכור ולא התרנו למעלה בפקוק אלא בחצר ולא בסולם שבצוארו פי' בגמ' בדלועא ועניו שכשיש לו מכה בזרועו או מגבו עושין דפין ומניחין אותן בצדי הצואר מכאן ומכאן והוא הרמוז בלועא ר"ל לחי שלא יהא פושט צוארו אצל המכה ומחככה וטעם האיסור מפני שהדפים חשובים אצלו ונפילתם מצויה ואע"פ שהתרנו בכתיתין שבשבר כבר ביארנו

הטעם שאינן חשובין אצלו עד שאם יפלו יהא חס עליהם או שמתוך שהם נקשרים על השבר עצמו אין נפילתם מצויה וכן שאין נראין כמשאוי אחר שהם על השבר עצמו:

ולא ברצועה שברגליו ופירשו בגמ' דעבידי לגיזרא וענינו כשפסיעותיה צרות עד שרגליה מכים זה את זה בהליכתו וניזוקין רגל ברגל כורכין להם מטלית או עושין להם טבעת של הוצי דקל או רצועות רחבות של עור קשה שלא יזוקו זה בזה ואף זו טעם איסורה מתוך שנפילתה מצויה וחס עליה:

ואין התרנגולים יוצאין בחוטים והוא שעושין סימנים ברגליהם שלא יתחלפו בשל שכניהם ולא ברצועות שברגליהם והוא שקושרין רגלי התרנגול זה בזה ברצועה קצרה שלא תוכל להרס ולשבר את הכלים:

ואין הזכרים יוצאים בעגלה שתחת האליה פי' זכרים אלים ועושים כמין קרון קטן שכל ארך הזנב עליה ומתגלגלת הקרון עם הזנב בהליכת האיל ועושין כן בשל עור או של עץ מפני ששומן האליה עב וכשהולך בהרים וגבעות נשרט ואין הרחלות יוצאות חנונות ופי' בגמ' שיש בכרכי הים עץ אחד ששמו יחנון ומביאים קיסם ממנו ומניחין בחוטמה שתתעטש ויפלו הדרנים שבראשה ומ"מ הזכרים אין צריכין לכך שמתוך שמנגחים זה את זה נופלים אותם הדרנין מאליהן וכל אלו מתוך שנפילתם מצויה ויחוס עליהם וי"מ בכלם משום משאוי:

ואין העגל יוצא בגימון והוא עול קטן שנותנין בצווארו להדריכו בכפיית ראשו כדי שילמד לכוף ראשו לכשיגדל וקורין לו בר נירא:

ולא פרה בעור הקופר והוא עור חיה ששערותיה חדים וממאירים וקושרים אותו בדדיה שלא יינקוה השרצים וי"מ שמנעלים עושין לה מזה עד ארכובותיה שלא יינקוה עלוקות כשעומדת במים ולא ברצועה שבין קרניה הן לנוי הן לשמור לדעתנו על הדרך שכתבנו למעלה פרתו של ר"א היתה יוצאה ברצועה שבין קרניה שלא ברצון חכמים ושאלו בגמ' וכי פרה אחת היתה לו וכו' עד שתרצו של שכנתו היתה ומתוך שלא מיחה בה העלו עליו כאלו היתה שלו ובירושלמי לא נראה כן ששם אמרו תני ר' יודא אמרו לו או העבר רצועה מפרתך או עבור מבינותינו אף הוא הושחרו שיניו מפני צומותיו ר"ל שחזר בו ועוד אמרו לא פרתו היתה אלא אשתו כדכתיב לולי חרשתם בעגלתי וכו':

זהו ביאור המשנה וכולה על הצד שביארנוה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמ' אלו הן:

אע"פ שאסרה תורה לחרוש או למשוך בקרון או להנהיג איזה דבר כאחד בהמה טהורה עם הטמאה אדם מיהא מותר בכולם לא אסרה תורה אלא בשני מינים שבבהמה ר"ל טהורה עם טמאה כמו שיתבאר במקומו:

יש בני אדם שנוהגין בקצת רחלות מצד חולשתן שבשעה שגוזזין אותן מטבילין ערק ר"ל צמר גפן או איזה דבר רך בשמן ומניחין על פדחתה שלא תצטנן וכן בשעה שכורעת לילד טומנין לה שני ערקין בשמן ומניחין לה אחת על פדחתה ואחת על בית הרחם כדי שתתחמם וכל שהוא כן אסור להניחן לצאת עמהן שדברים אלו אין דרכם בכך שאף בבני אדם אין דרך בזה אלא בעשירים ומעונגים והילכך הרי הוא משאוי:

דברים אלו וכיוצא בהם כשם שאדם צריך ליזהר מהן כך צריך למחות בכל מי שאיפשר לו למחות וכל שאיפשר לו למחות ואינו מוחה הרי הוא כאלו עשאו והוא שאמרו כל שאפשר לו למחות באנשי ביתו ואינו מוחה נתפש על אנשי ביתו באנשי עירו נתפש על אנשי עירו בכל העולם נתפש על כל העולם כלו וכן אמרו י"י במשפט יבא עם זקני עמו ושריו אם שרים חטאו זקנים מה חטאו אלא על זקנים שלא מיחו בשרים למדת שהמלך נענש בעון העם על שאינו מוחה בהם וכלל העם נענש בעון המלך על שאינם מוחים בו וזו תשובה למה ששאל דוד המלך ואלה הצאן מה עשו:

דף נה.

אעפ"י שהגדול ראוי למחות ביותר והוא הראוי ליענש ביותר מ"מ אף הקטנים ממנו הואיל ובידם למחות נענשים אלא שהגדול נענש יותר וכן בכל דבר שראוי להם לפקוח עין עליו ומעלימים עיניהם הימנו והוא שאמרו רב יהודה הוה יתיב קמיה דשמואל אתיא ההיא איתתא לקמיה צוחה ולא אשגח בה אמר ליה לא סבר לה מר האי דכתיב אוטם אזנו מצעקת דל גם הוא יקרא ולא יענה אמר ליה רישך בקרירי ורישא דרישך בחמימי כלומר אני שאני ראש שלך נענש מעט אבל מי שהוא ראש שלי ואב ב"ד קבוע הוא נענש יותר הא מר עוקבא דיתיב אב ב"ד וכתיב בית דוד כה אמר י"י דינו לבקר משפט:

אע"פ שאדם משער בעצמו שלא יקבלו הנוכחים ממנו הואיל ולא נתברר לו שכן אין לו לימנע שלא להוכיח והוא שאמרו דרך הערה אמרה מדת הדין לפני הקב"ה מה נשתנו אלו מאלו אמר לה הללו צדיקים הם אמרה לפניו היה להם למחות אמר לה גלוי וידוע לפני שאם מיחו בהם לא קבלו מהם אמרה לפניו אם לפניך גלוי לפניהם מי גלוי כלומר והיה להם למחות עד שיתברר להם שלא יקבלו מהם הא כל שנתברר להם כן אין נענשים

כלל ולא עוד אלא שהשתיקה נאה להם והוא שאמרו במסכת יבמות ס"ה ב' כשם שאדם מצווה לומר דבר הנשמע כך מצווה שלא לומר דבר שאינו נשמע:

מעיקרי הדת להאמין שכל מה שיקרה לאדם מטוב ועד רע הכל מושגח מאתו ית' השגחה פרטית מצד פעולות האדם ולא יבלבל זה מה שנראהו מהעדר הסדור למראית עינינו בענין צדיק ורע לו רשע וטוב לו וכן מאמר מקרה אחד לצדיק ולרשע הנאמר גם כן למראה עינינו שאופני המשפט נעלמים ממנו ולא נדע במה יענש זה ובמה יגמל זה שאין הקב"ה מקפח שכר כל בריה אם לגמול אם לעונש והוא שאמרו אין מיתה בלא חטא ואין ייסורין בלא עון ואל יבהילך מאמר ד' מתו בעטיו של נחש ר"ל מה שנקנסה מיתה בסיבת הנחש והונחה בטבע שלא נאמר בטבע אלא דרך הפלגה למיעוט עונותיהם עד שלא היו ראויים לעלות במאזנים ואף זו לא נאמרה אלא למראה עיני בשר ודם ומי יודע לבות בני האדם עד שיחלצוהו דברי פינו וישללוהו מכל חטא ונמצאת מכחיש מאמר אין אדם שלא יחטא וכן אין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא ואע"פ שנשאר דעת האומר כן בתיובתא אין עיקרי האמונות תלויות בראיות של פשוטי מקראות ואגדות וכבר ידעת שאין משיבין באגדה ומה נכבד מאמר אף משה ואהרן בחטא מתו מכאן ואילך ימחלו האחרים על כבודם:

דף נה:

כל המקניט את החכם ומביאו לידי כעס וטרדה עד שמונע התבודדותו ושלימותו הרי עונש בטולו בקדקדו של זה וכן כל המסבב לעכב את האדם שלא לעשות מצוה והוא שאמרו ז"ל על ראובן בן יעקב שתי מצעות בלבל אחת של אביו ואחת של שכינה שנאמר כי עלית משכבי אביך כלומר כשעלית משכבי אביך חללת אותו שהיה עולה על יצועי ר"ל הקב"ה והטרדתני עד שנמנעה ממני השגתו ית' וכן אמרו בבני עלי שנאמר בהם אשר ישכבון את הנשים מתוך ששיהו את קניהם ר"ל שהיו מקריבין קרבנותיהן בקושי ומאחרות אותן לשם שלא לילך אצל בעליהן מעלה עליהן כאלו שכבום:

כשהגדול הראוי להנהיג את העם או הממונה להנהיגם חוטא ונמשך אחר העבירות עונשו כפול עד להרבה מפני שהיא סיבה להכשיל את האחרים לומר דיו לעבד שהוא כרבו והוא שהבינו רבותינו ע"ה במה שנאמר אל בני כי לא טובה השמועה אשר אנכי שומע מעבירים עם י"י כלומר שאתם מעבירים אותם בהנהגתכם בהפך מה שהיה ראוי לכם והוא שאמרו לדעת האומר שפנחס לא חטא מעבירם כתיב כלומר שאתה מעביר עם י"י ובא כינוי ללא צורך כמו אשר אנכי נותן להם לבני ישראל ואע"פ שמדרך הפשט

אפשר לפרשו על העם כלומר שעם י"י מעבירים ר"ל מרננים ומכריזים שמועה זו עליכם מלשון ויעבירו קול מ"מ כונת רבותינו היא זו שכתבנו וגדולי הרבנים היה קשה להם לפרשה עד שמחקוה מן הגירסא ואיני רואה צורך בכך:

דף נו.

אע"פ שמדת חסידות בנטיה אל קצה אחרון מדה יתירה היא ולא נתנה לכל עד שיענש הנמנע ממנה מ"מ מי שנתפרסמו אבותיו במדה זו באיזו ענין ובא הבן למלא מקומו באותו ענין הרי אותה מדה שבה אצלו כמדה ממוצעת שכל אדם ראוי לאחוז בה עד שאם יניחנה ראוי לו ליענש עליה והוא שנא' בבני שמואל שלא חטאו בעון הנזכר בהם ר"ל ויטו אחרי הבצע ויקחו שוחד ויטו משפט אלא מתוך שלא עשו כמעשה אביהם שהיה שמואל מחזר בכל מקומות ישראל ודן אותם בעריהם ובניו לא עשו כן אלא ישבו בבתיהם כדי להרבות שכר לחזניהם ולסופריהם ומ"מ כל שמרפה ידיו מן הדין כדי שלא לחייב את העשיר או את האלם או מי שהגיע לידו הנאה ממנו הרי זה בכלל עול שנוא ומשוקץ א"כ מה שאמרו כאן מלאי הטילו על בעלי בתים כלומר פרקמטיא לעסוק בה בשבילם עד שמתוכה היו מטים להם את הדין אין זה התנצלות בגופו של חטא ואין לך שוחד גדול יתר הימנו:

כהנים או לויים המכירים בעצמם שמתוך שררותם בני אדם נשמעים להם אין ראוי להם לשאול חלקם ומתנותיהם בתרומות ומעשרות ושאר מתנות בפיהם מתוך שאין בני אדם מסרבים להם בכלום הרי הם כעין גוזלים לשאר עניי כהנים ולויים ואין צריך לומר שיזהרו שלא ליטול קופה יתירה ר"ל ביתר מן הראוי להם וכן שלא ליטלם בזרוע שנאמר ונתן לכהן ולא שיטול לעצמו:

אע"פ שדיני המלכות דינים קבועים הם ויש לה רשות להרוג ביתר ממה שאין יד הסנהדרין שולטת להרוג כמו שיתבאר במקומו מ"מ כל שבא להרוג מצד כבודו ונקמתו ראוי לו לדונו בסנהדרין עד שלא יאמרו שיהו כעס או קנאה מביאין אותו לכך ומ"מ אם עשה אינו נענש והוא שאמרו את אוריה החתי הכית שהיה לך לדונו בסנהדרין ולא דנתו ואעפ"כ דרשו ואותו הרגת בחרב בני עמון מה עמון אי אתה נענש עליו אף אוריה וכו' מ"ט מורד במלכות הוה דקאמר ואדני יואב:

המגרש את אשתו ע"מ שאם ימות יהא גט מעכשיו ובא אחר וקדשה קודם שימות לכשימות מיהא קדושין חלין למפרע ואע"פ שביאתו אסורה והבא עליה באשם תלוי לכשתתברר מיתתו פקע את הכל והוא שאמרו ואת אשתו לקחת לך לקוחין יש לך בה

שכל היוצא למלחמת בית דוד גט כריתות כותב לאשתו על מנת שאם ימות במלחמה יהא גט מעכשיו ואע"פ שאוריה כבר חזר מכיון שלביתו לא ירד אין זו חזרה ועוד שדעתו לחזור למלחמה היה ואין זו חזרה שכך הוא תרפן של דברים שישוב לביתו אחר גמר המלחמה וכך היה דרכו של בית דוד לעולם שהרי במלחמת שאול מצינו לישי אביו שאמר לו ואת אחיך תפקד לשלום ואת ערבתם תקח ודרשו בו דברים המערבים בינו לבינה ר"ל הקידושין ושיבטלם בהבאת גט ומ"מ פשט המקרא ר"ל שילמוד בענינם ועם מי הם מתערבים שהאדם נכר מתוך אותם שהוא מתחבר עמהם כמו שאמרו חכמי המוסר המופת על האנוש חברתו והוא שתרגם יונתן ית טיבהון תילף כלומר טבם ושיכות שלהם אצל מי:

לשון הרע מדה פחותה ומגונה עד מאד וגורמת להשחתת כל חבה והריסת כל מצב ולא סוף דבר שהאומרה נענש עליה אלא אף המקבלה דרך הערה אמרו אלמלא לא קבל דוד לשון הרע לא נחלקה מלכות בית דוד ולא עבדו ישראל ע"ז ולא גלינו מארצנו והוא שציבא הלשין על מפיבושת ודוד קבל עד שאמר אתה וציבא תחלקו את השדה ודרשו ז"ל באותה שעה יצתה בת קול ואמרה רחבעם וירבעם יחלקו את המלכות כלומר שנענש על כך מדה כנגד מדה:

ונשלם הפרק תהלה לאל:

דף נז.

פרק ששי בעזר הצור:

במה אשה יוצאה וכו' מצד שביארנו בראש המסכתא על החלק הראשון שבמסכתא שבא לבאר המלאכות האסורות בו מן התורה ושההוצאה מכלל זה החלק ושהרבה מפרקי המסכתא באו בביאור עניניה ושזה הפרק אחד מהם התחיל עכשיו בדבר שאין אדם מוציאו להדיא בדרך הוצאה אלא דרך תכשיט ומלבוש איזה מהם נקרא תכשיט ומלבוש שיהא מותר לצאת בו ואיזה דבר נקרא משאוי שיהא אסור לצאת בו ועל זה הצד יחלקו עניני הפרק לששה חלקים הראשון הדברים שהאשה אסורה לצאת בהם ושאם יצתה אינה חייבת חטאת השני את שהאיש אסור לצאת בהם ושאם יצא בהן גם כן אינו חייב חטאת השלישי לבאר את שהאשה אסורה לצאת בהם ושאם יצתה חייבת חטאת הרביעי לבאר את שהאיש אסור לצאת בהם ושאם יצא יהא חייב חטאת החמישי במה שהאשה יכולה לצאת בהן הששי במה ששניהם ר"ל בין איש בין אשה יכולים לצאת

בו ואת ששניהם אסורים בו זהו שרש הפרק דרך כלל אלא שיתגלגלו בו דברים מענין טומאה וטהרה ושאר דברים שלא מן הכונה כמשפט סוגית התלמוד כמו שהקדמנו:

והמשנה הראשונה תיוחד לבאר ענייני החלק הראשון והוא שאמר במה אשה יוצאה ובמה אינה יוצאה לא תצא אשה לא בחוטי צמר ולא בחוטי פשתן ולא ברצועה שבראשה ולא תטבול בהם עד שתרפס ולא בטוטפת ולא בסרביטין בזמן שאינן תפורין ולא בכבול לרשות הרבים ולא בעיר של זהב ולא בקטבלא ולא בנזמים ולא בטבעת שאין עליה חותם ולא במחט שאינה נקובה ואם יצתה אינה חייבת חטאת אמר הר"ם פי' מה שאמר לא תטבול בהם עד שתרפס הוא טעם איסור יציאתם באלו החוטין בשבת לפי שנחוש שתצטרך לטבילה בשבת ותסיר אותה מעל ראשה ומצחה כדי שלא יהיו חוצצין ותעבירם ארבע אמות ברה"ר כי אלו החוטין הם על הראש אבל חוטי הצואר מותר לטבול בהם ולפיכך תצא בהם בשבת וטוטפת ציץ יקשרו אותו על המצח מאוזן לאוזן וסרביטי' נקראי' בלשון חכמי' לחיים והם ממיני התכשיט ונתלין מן הציץ על הצדעים ועל הלחיים ולפיכך נקראים לחיים ואמ' בזמן שהם תפורין ר"ל תפורין בטוטפת וכבול חתיכה של בגד כמו מצנפת שקושרין אותה על המצח ונותנין הציץ עליה כדי שלא יזיק הציץ למצח והוא בפני עצמו זולת הציץ תכשיט ואמרו ברה"ר הוא משמש לכל מה שזכר כי טעם איסורם גזרה שמא יפלו ברשות הרבים ותטלם ותביאם בידה ועיר של זהב כליל של זהב על צורת ירושלם הוא אצלם תכשיט וקטבלא חונקת והיא חוטין שעורכין בה גרגירי זהב וקושרין אותן על הצואר בדוחק כאדם החונק את עצמו ולפיכך נקראת חונקת ובלשון ערב מכנק"ה ואמרו אינה חייבת לפי שטבעת שאין עליה חותם יש בה קצת תכשיט ואע"פ שאינה מתכשיטי הנשים לגמרי ומחט שאינה נקובה אפשר שתחלק האשה בה שער ראשה ולפיכך הוא ממיני תכשיטיה ולפיכך אינה חייבת חטאת:

אמר המאירי במה אשה יוצאה וכו' עיקר הדבר שענין זה תלוי עליו הוא שאין היתר ליציאה בדבר שאינו מלבוש גמור אלא בשני ענינים הא' שיהא הדבר תכשיט שכל שאינו תכשיט אצל הנושאו הרי הוא משאוי והשני שאפי' הוא נקרא תכשיט כל שיש לחוש שיהא הנושאו שולפו להראותו לאחרים מתוך שהנאתו עליו מצד חשיבותו עם זרות התכשיט אסור לצאת בו משום דילמא שלפא ומחויא ליה כלומר ויבא הענין להביאו בר"ה אלא שטעם זה יש אומרים שאינו נאמר אלא באשה כמו שיתבאר וכדי לבאר איזה דבר הוא תכשיט ואיזה אינו תכשיט ותאסר בה אמר לא תצא אשה לא בחוטי צמר או חוטי פשתן או רצועת איזה דבר העשוי לענין שחוטי צמר וחוטי פשתן עשויין ושלשתם עשוים לקלע בהם שער ראשם ואע"פ שאין כאן משאוי שהרי דרך מלבוש הוא שקליעת

השער בכלל קשור הראש הוא הרי הוא בכלל איסור שני ר"ל דילמא שלפא והוא שאמר אח"כ ולא תטבול בהם עד שתרפם ושאלו בגמ' טבילה מאן דכר שמה כלומר שאע"פ שבפרק בהמה אמרו ומזין עליהן וטובלין במקומן ולא שאלו כך מפני שהוצרך ללמדנו לפי דרכו שאותם הכלים מקבלים טומאה אע"פ שכלי בהמה אין מקבלים טומאה וכמו שאמרו בפרק זה בורית טהורה כבלים טמאים אבל כלי אשה לא בא ללמד בהם שמקבלין הם טומאה שהרי לא דבר בגוף הכלים אם צריכים טבילה אם לא שפשוט היה לו שמקבלין הם טומאה ולא דבר אלא בטבילה גופה של אשה ומשום חציצה ומה הוצרך ללמד והדבר פשוט הרבה שחציצה פוסלת בטבילה וא"כ למה היא באה אלא שהיא באה כעין טעם לאלו שהזכיר איסור יציאתם כלומר שמאחר שידוע שאינה יכולה לטבול באלו אף בחול עד שתרפם כדי שיכנסו המים בינם ובין השער ולא יהו חוצצות שמא תזדמן לה טבילה של מצוה בשבת ותתירם מצד מה שהיא צריכה לרפותם ותבא להביאם מצד עמל חזרת הכריכה על השער שהוא אצלה עמל ומלאכה דקה ושהרבה נוהגות לילך בשבכה שבראשם בזולת אותן החוטים עד שיטבלו ומ"מ מקצת חכמי צרפת כתבו דוקא כשלא קלעה בהם שערה שאלו קלעה מותר לצאת מפני שאם תזדמן לה טבילה לא תבא להתיר מכל וכל אלא לרפות שיודעת היא שהיתר הקלוע אסור וכמו שאמרו בפרק הבונה הגודלת חייבת משום בונה ואחר שכן אף המתרת חייבת משום סותר:

אף הם כתבו דרך כלל בכל מה שהוזכר בה חשש העברת ד' אמות ברה"ר שלא נאמר אלא בדברים קטנים שאין אדם מרגיש בהם כל כך אבל בדברים גדולים מותר שאם לא כן אף סרבל יאסר וכן חגורה והדבר פשוט להתיר אף התרת חגורה וחזרת חגירתה בשבת ברה"ר כמו שיתבאר למטה בענין קמיע מומחה וכן חדשו בדינין אלו שלא נאמר חשש דילמא שליף אלא באשה שדעתה קלה ומתפארת בהבלי התכשיטים אבל באיש שדעתו מיושבת לא ואע"פ שבמשנה אחרונה בבני מלכים בזגים וכל אדם אמרו בגמ' דוקא באריג בכסותו הא כל שאינו כן אסור בזו דוקא מפני שחושש שיתלוצצו עליו ומפני חשש הליצנות הוא שולף ויש מתרצים שמה שאמרו בה וכל אדם פירושו בקטנים שדעתם כנשים אבל גדולים אף באינו אריג מותר ואין זה כלום שהרי סתם אמרו וכל אדם ואף בירושלמי פירשוה וכל אדם בין גדולים בין קטנים:

ולא בטוטפת ולא בסרביטין בזמן שאין תפורים ואף אלו משום חשש דילמא שלפא וענין טוטפת פירשוה בגמ' ציץ של זהב נתונה על פדחתה ומקפת ראשה מאזן לאזן ואף סרביטין כענין טוטפת אלא שרחבה יותר ומקפת עד הלחיים ומ"מ כשהם תפורים

עם השבכה והוא כלל קשורי הראש אין בה חשש שלא תטול כל השבכה מראשה עד שיתגלה כל שערה ברה"ר ומכאן התירו לבחורות לצאת בציץ של כסף או של זהב שכל שראשו נשאר מגולה אין דרכו לשלוף ולא בכבול לרה"ר ופירשוה בגמ' כיפה של צמר עשויה כמין כובע בשרשרות וי"מ שהיתה רחבה כשתי אצבעות ממה שאמרו כיפה של צמר היתה מונחת בראש כ"ג ועליו הציץ נתון שנאמר ושמת אותו על פתיל תכלת ולי נראה שהיא כשיעור הראש וקולטת כל השערות ומניחתו תחת השבכה ומרוב חשיבותה מסירה כל השבכה ליטול את הכבול ומחזרת השבכה מיד ומשתעשעת עם הכבול ומ"מ אף בזו אם היתה תפורה מותר שאין לחוש שתעמוד בגלוי הראש עד שיראו כל חברותיה את הכבול ומ"מ כבול זה לא נאסר אלא ברה"ר אבל בחצר מותר ופירשוה גדולי המחברים אף בשאינה מעורבת וכל הנזכרים למעלה נאסרו אף בחצר שמא תרגיל לצאת בה לרה"ר ובכבול התירו שהיה תכשיט צריך הרבה אצלם ושלא תתגנה על בעלה בהעדרו:

ולא בעיר של זהב והוא תכשיט אחד מונח תחת הצואר על שפת הבגד וקורים לה נושקלאה ומציירין בה בבליטה צורת עיר ולא בקטלא ופי' בגמ' מנקטא פארי והוא תכשיט נתון על צדעיה לכלות השערות היוצאות משם שלא יצאו וי"מ בגד נקשר בצוארה ותלוי על לבה ומצוייר כלו בזהב וראשון עיקר ולא בנזמים ר"ל נזמי האף אבל של אזן מתוך שהם קבועים ביותר מותר וכלן מחשש דילמא שלפא ומחויא אע"פ שהם תכשיט:

ולא בטבעת שאין עליה חותם ר"ל אע"פ שאין בה חותם שהוא תכשיט שלה שאלו היה בה חותם אין זה תכשיט של אשה אלא של איש שצריך לחתום תמיד לשלח הנה והנה והיה אצלה משאוי ואע"פ שלא הוציאתו דרך הוצאה אלא מונח באצבעה פי' בגמ' שפעמים שבעלה מסירה מאצבעו ומוסרו לאשתו שתצניענו והיא מניחתו באצבעה עד שתגיע לקופסא שלא בכונת תכשיט ועדי ונמצאת דרך הוצאה בכך והיתה חייבת חטאת אבל כשאין עליה חותם הרי הוא תכשיט שלה אלא שנאסר מחשש דילמא שלפא ומחויא כשאר הנזכרות:

ולא במחט שאינה נקובה ר"ל אפי' שאינה נקובה והוא תכשיט שבחול חולקת בה שערה להיות צמתה חלוקה בשוה ובשבת שאינה יכולה לעשות שמא תתלוש שערה היא תוחבתו בפי השבכה ויש כמין כוס של זהב בזנבה שמכוון לעמוד בפדחתה לנוי ומתוך כך הוא נקרא תכשיט לענין שבת ויש מדמין לתכשיט זה תכשיט הקרוי אשפינולאה העשוי לחבר בה ראשי הצואר הא מחט הנקובה וראויה לתפירה אינה מלבוש כלל

ואע"פ שהוציאה במלבושיה חייבת חטאת שכך היא דרך הוצאתה לאומן ואומן דרך אומנותו חייב ואף לדעת הפוסקים פטור אשה מיהא כל שעושה ממנה תכשיט ואינו תכשיט דרך הוצאה היא וכן היא דרכה בכל הנשים להביא מחט תחובה בבגדיהם להיותה מזמנת להם לתקון בגדיהם מה שאין כן באיש אפי' באומן אלא דרך טרדה אבל כל אותם שהוזכרו כמין תכשיט הן ולא נאסרו אלא מחשש דילמא שלפא ומחויא ומתוך כך כולל בכולם שאם יצאתה אינה חייבת חטאת:

זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שביארנוה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

כבר ביארנו במשנתנו שטבעת שאין עליה חותם הוא תכשיט של אשה אלא שאסורה בו לכתחילה מחשש שלפא ומחויא ובטבעת שיש עליה חותם הוזכר במשנה שלישית שהוא משאוי אצלה וחייבת חטאת וטבעת לאיש לא הוזכר דינו במשניות לא בשניה באותן שהוזכרו לו לפטור אבל אסור ולא ברביעית באותם שהוזכרו לו לחיוב חטאת אבל בסוגיא הבאה על משנה שלישית במה שאמר לא תצא אשה במחט הנקובה ולא בטבעת שיש עליה חותם ואם יצתה חייבת חטאת אמרו בגמ' וחילופיהן באיש ופי' גדולי הרבנים שהוא חוזר על הטבעת לבד וגדולי הפוסקים כתבו שהוא חוזר אף על המחט ומ"מ הנח עכשיו למחט שאין אנו מבארים עכשיו את דינו אלא דין הטבעת והרי שהכל מסכימים שעל הטבעת מיהא נאמר שחילופיה באיש וא"כ אחר שבאשה טבעת שאין עליה חותם הוא תכשיט שלה ואסורה מחשש שלפא ומחויא אלא שפטורה וביש עליה חותם אינו תכשיט אצלה כלל וחייבת חטאת נמצא חילופו באיש שיש עליה חותם תכשיט שלו ויאסר לכתחילה מחשש שליף ומחוי ואין עליה חותם יהא משאוי אצלו ויתחייב בו חטאת וכן פסקוה גאוני הראשונים ואע"פ שאינה דרך הוצאה פעמים שהאשה נותנתו לו להוליכה אצל אומן ונושאה באצבעו על הדרך שביארנו באשה:

ומ"מ רוב פוסקים וגדולי המחברים התירו לכתחילה ביש עליה חותם מפני שאין באיש חשש שליף ומחוי אלא שכתבו שנהגו העם שלא לצאת בה כלל והיא היא שיטת חכמי הצרפתים שהזכרנו במשנה ולדעתם לא נאמר וחילופיהם באיש אלא לעיקר הענין והוא שיש עליה חותם הוא תכשיט לאיש ואין עליה חותם לאשה אבל לא לענין הדין ר"ל שיתחלף הדין מכל וכל שאינו מתחלף אלא בחיוב חטאת אשה בחותם ואיש בלא חותם אבל לא לפטור אבל אסור אלא איש בחותם מותר לכתחילה וכן יראה משמועת הקימרא ואבנט של מלכים אלא שמתוך שהם כמלבוש גמור אין לחוש בהם לשליפה אבל הירושלמי מסייע לסברא זו שאמרו תכשיטין למה נאסרו אמר ר' בא על ידי שהנשים

שחצניות הן מתירתה ומראה לחברתה ושוכחת ומהלכת בהן ד' אמות והאיש ע"י שאינו שוחץ מותר אלמא כל שהוא תכשיט לאיש מותר בו לכתחילה ומ"מ יש חולקין ממה שסיימו בירושלמי נשמעינה מן הדא כלומר זה שאתה אומר שהאיש ע"י שאינו שוחץ מותר מעשה בר"ג ברבי שירד לטייל בתוך חצרו בשבת ומפתח של זהב בידו וגערו בו חביריו משום תכשיט הדא אמרה העשוי לתכשיט אסור הדא אמרה העשוי לכך ולכך הדא אמרה אחד האיש ואחד האשה הדא אמרה אף מקום שאם יצאה אינה חייבת חטאת אסור בחצר ולא עוד אלא שהם קורין ענין האיש בלשון שאלה כלומר והאיש ע"י שאינו שוחץ מותר בתמיהה נשמעינה מן הדא וכו':

ומ"מ הם מפרשים שלא גערו בו אלא במפתח שהוא עשוי לכך ולכך ר"ל בין לאיש בין לאשה אבל המיוחד לתכשיט של איש מותר וזה שאמר הדא אמרה לכך ולכך פירוש הוא כלומר זה שאמרו באיש העשוי לתכשיט אסור פירושו בשעשוי לכך ולכך ואסור בין לאיש בין לאשה גזירה איש מפני אשה וחדא גזירה היא הא מיוחד לאיש מותר וי"מ לכך ולכך לשתי מלאכות כגון מפתח לפתוח ולנעול ולתכשיט והואיל ויש בו תכשיט אחר שהוא של זהב אינו כשאר מפתחות להיותו כשאר חפצים שבבית להתיר הוצאתן מבית לחצר שמאחר שיש בו קצת קשוט שמא יצא בו לרה"ר ומ"מ לענין מפתח אין פוסקין כירושלמי ואינו קשוט כלל והרי הוא כשאר כל הכלים הניטלים בחצר שאין חוששין בהם להוציאם אלא שי"מ שז"ש ומפתח זהב בידו לאו בידו ממש אלא תלוי בגופו כהוצאת חול והיה בו לחוש לצאת ברה"ר למדת מ"מ שהירושלמי אין לך ראיה ברורה ממנו להתיר ולא לאסור ואף מה שאמרו בפרק נוטל המוציא כליו מקופלים ומונחים על כתיפו וטבעותיו בידיו חייב ואם היה מלובש בהם פטור אלמא פטור אבל אסור וודאי על הטבעת הוא אומר כן שאם על המלבוש ודאי מותר הוא לכתחילה איפשר שאף על הטבעת מותר ומאחר ששנה בתחלה חייב שנה בסופה פטור:

וסוף הדברים איני רואה ראי' ברורה לא לאיסור ולא להיתר בענין יציאת טבעת אלא שסוגיית התלמוד שלנו מראה פנים לאיסור וכלל הדברים שכל שאין עליה חותם באשה אסור לכתחילה ובאיש חייב חטאת ויש עליה חותם באשה חייבת באיש לדעתנו אסור לכתחילה ולדעת רוב פוסקים מותר לכתחילה מעתה הרבה מנהגים נעשים בטבעת שלא כהלכה אחד שהנשים מביאות טבעת שיש עליה חותם והוא ששמן חתום ומפותח עליו ויש כאן חיוב חטאת אלא שבזה יש לנו לומר שחקק האותיות לא נקרא חותם שאין אותיות שבו חקוקות כל כך שיהא אדם יכול לחתום בו הא מ"מ לענין איסור לכתחילה היאך מביאות טבעת אף בשאין עליה חותם וכל שכן באנשים שמקצתם מביאים אותם

ומקצת חכמים מחזרים בהיתרם לנשים מצד שעכשו כלם רגילות בכך ואין בהם חשש שלפא ומחויא וכן נראה לי בה שכלן חשובות בעיניהן לענין זה וכעין מה שאמרו בגמ' אשה חשובה לא שלפא ומחויא אלא שאני רואה בה כלך לדרך זו שעכשיו נולד בהן איסור אחר והוא שלפי משנתנו אסורה היא לצאת עם כל דבר שיהא חוצץ בטבילה וראוי לתמוה מפני מה לא אסרו הטבעת מטעם זה ואין לך בה אלא אחת משתים או מפני שלא הוצרך לה שהרי בפני עצמה יש בה חשש שלפא ומחויא או מפני שדרכן היה בנתינת טבעות בריוח שלא יהיו חוצצים והיא הנותנת לחשש שלפא שיוצא לו מאצבעה מהר ושלא בנתינת לב ומעתה עכשיו שטבעותיהן חוצצין יש לאסור על כל פנים דילמא מיתרמיא להו טבילת מצוה וכו' ואע"פ שקצת חכמי צרפת ראיתי שפירשו לא תטבול עד שתרפם ודילמא אתו לאתויינהו כשהם מרופים ונמצאת הוצאתם שלא כדרך תכשיט אבל להוצאת יד אין חוששין כלל וא"כ בטבעת מיהא אין כאן חשש אינו כן שהרי בקמיע אמרו זמנין דמצטריך לבית הכסא ואתי לאתויינהו ובזו ודאי בהוצאת יד היא שנויה וכן הרבה ואף בשנתיר את הרצועה לנשים במוטב שיהו שוגגות מה נאמר באנשים אלא שאף בהם יש דנין להקל שכבר נשתנו הדורות ונשתנה המנהג ונעשו מקצת אנשים שחצנים כנשים ומביאים אותו לתכשיט והרי הם נעשים אצלם כנשים ואין חוששין לעשוי לכך ולכך והרי הוא עכשיו אין עליו חותם כיש עליו בדורות הראשונים ואע"פ שנאסר בב"ד ואין כאן מנין אחר הם אומרים שלא גזרו על הטבעת אלא על שאינו תכשיט וכל שלא היה תכשיט אצלם והוא תכשיט אצלנו הותר לנו ברשותם וקצת חכמי צרפת מצרפים בה שאין אצלנו רה"ר גמורה ברוחב ט"ז אמה ובמדרס ששים רבוא בכל יום ותמה על עצמך טצדקי להתיר עבירות והרי אף בחצר גזרו ועוד שהרי עיירות יש שרוחב קצת דרכים שבהם ט"ז אמה ונתת דבריך לשיעורין ואף מה שהזכירו בששים רבוא לא מצינו אותו בכל התלמוד אלא שגדולי הרבנים פירשוה לדמיון דגלי מדבר וסוף הדברים אין סמך להיתר כלל ובמסכת עירובין ס"ט א' שנינו ההוא דנפק בחמרתא דאמדושא לרה"ר ר"ל בטבעת של עץ הקרוי אמדושא בהדי דחזייה לר' יהודה נשיאה כסייה אמר כגון זה יכול לבטל רשות כלומר שאינו משומד בפרהסיא והן שנפרש' אף ביש עליה חותם ובאיסור סופרים לדעתנו שאף בדברי סופרים נקרא משומד לענין בטול רשות הן שתפרשהו באין עליה חותם ובאיסור תורה לדברי הכל מ"מ במה ידחו שמועות אלו וכן שנינו במועד קטן י"ב ב' ר' יהודה נשיאה נפק בחמרתא דאמדושא והעמידוה בחצר כמו שיתבאר באותה סוגיא אלמא ברה"ר אסור וגדולי הדורות בקאטאלונייאה ובבדי"רש ראיתי בחבוריהם שהם מתמיהים על ההיתר ומכריזין לאסור ולענין חותם מיהא אין

האבנים נידונות כחותם כלל כדי לאוסרן לאשה בחיוב חטאת וכן נראה לי סעד להיתר הוצאת טבעת אם עשוי לרפואה מצד עצמו או מצד אבנו ממה שאמרו בקמיע שמותר לצאת במומחה ובלבד שלא יקשרנו בשיר ובטבעת מפני מראית העין ר"ל שלא יראה כנושאו לרפואה אלא לתכשיט ואינו תכשיט ושואלין בה ויאסר מצד הטבעת ואע"פ שקצת מפרשים מתרצים שבטל הוא אצל הקמיע מ"מ י"מ אותה כשהטבעת ג"כ עשוי לרפואה ואין צריך לומר במקום שאין שם איסור אלא מחשש שליפה שאם עשוי לרפואה מותר שאין אדם עשוי להזיזו ממקומו כלל:

מאחר שביארנו שאסורה אשה לצאת בתכשיט שחוצץ לטבילה יש לך לדון שאם הוא עשוי בדרך שלא יהו חוצצות יוצאת בהן מעתה חוטי צמר וחוטי פשתן ורצועות שאסרנו במשנה מטעם חציצה אם היו עשויים בשרשראות של חוטים חלולים עגולים עד שכשקלעה בהם שערה אין נדחקים כל כך על השער מפני עביו ונמצאו המים נכנסין שם מותר לאשה לצאת בהם שאפי' תזדמן לה טבילה אינה מסירתם כלל והוא שאמרו כל שהוא אריג לא גזרו כלומר כל שהם חוטים רבים ארוגים ביחד שהם עבים וגסים הואיל ואין ההדוק מצוי בהם ואין חוצצים לא גזרו עליהם שלא לצאת בהם בשבת וי"א דוקא בחלולות אבל בטמומות חוצצות ואף בחלולות אם היה שם דבר שבסבתו היא קפדה שלא לטבול עמהן כגון שהיו מטנפים בטיט ומתיראה שאם תטבול בהם יהו המים ממחין את הטיט וילכלכו לחייהן אע"פ שאין כאן משום חציצה אסור וכן כל כיוצא בזה:

חוטי צמר וחוטי פשתן ורצועות שבראשי הנשים כבר ביארנו שהן חוצצות בטבילתה וכלן בראשי הבנות שנינו אבל חוטים שבצואר העשוי לה לתלות בם איזה תכשיט אינן חוצצין שאין האשה חונקת עצמה בד"א בחוטין אבל חדקים שבצואריהן והם רצועות מוזהבות הואיל ורחבות הן ואין הידוקן מזיק להן הרי הם מהדקות אותן שיהא בשרן בולט למעלה מהן ויראו כבעלות בשר ודינן כקרטילא והוא בגד חשוב תלוי בצוארה ויוצא לה עד לבה להיות מתנאה בו בין שדיה ואין זה קטלא האמור במשנתנו כמו שביארנו שם ומ"מ חוטי שער אפי' הדקתם אין חוצצים שאין הדוקו מונע את המים מליכנס ואע"פ שאמרו נימא אחת קשורה חוצצת בזו הואיל והשער עצמו קשור הדוקו הדוק אבל כשהשער קשור על דבר אחר או עם דבר אחר אין הדוקו הדוק והוא שאמרו יוצאה אשה בחוטי שער אם קלעה בהם שערות ראשה וקווצותיה בין משלה בין משל חברתה בין של בהמה שכל שער במשמע וכן מותרת לצאת בחוטין שבאזן והם עשויים

שכשנוקבים את האזן להוציא ליחות המזיקות לעין דרך שם נותני' בהם חוטין מאיזה מין או של כסף וזהב שלא יחזור הנקב ליסתם:

דף נז:

אף חוט שבצוארה העשוי לתלות בו איזה דבר נהוג אצל הנשים מחשש עין רעה הרי הוא אצל ההמון כקמיע מומחה ונעשה להם כמלבוש גמור ומותר לצאת בו:
יוצאה אשה בשבכה המוזהבת ובטוטפת וסרביטין הקבועים בה על הדרך שביארנו במשנה ואם אין תפורין בה אסור ואע"פ שתפורין זה בזה וגדולי המחברים שתולין את הדבר בתפירה שמזה לזה אין דבריהם נראין:
כבר ביארנו במשנה שאין האשה יוצאה בכבול לרה"ר אבל בחצר מותרת מה שאין כן בשאר תכשיטין ומ"מ איצטימא הרי היא ככבול לגמרי לאסור ברה"ר ולהתיר בחצר ופי' בה בגמ' ביזני כלומר מטלית העשויה ממיני צבעונים מלשון למינהו שתרגומו לזנוהי ופירשו בענינה כליא פרוחי והוא שתולין אותו לכלה כנגד פניה למנוע ממנה הזבובים שהיא מתביישת לטרדם בפני הצבור על הדרך שתולין לבהמה שאין לה יד להסירם ולשון כליא ענין מניעה מלשון לא תכלא כדרך האמור במקדש אמה לכולא עורב והוא שבמקדש שני מצד שלא היו בטוחים בקדושתו כל כך לסמוך בו על הנס היו מתיראים שמא יפרחו עליו עופות וישליכו דבר טומאה לשם ועשו על גגו צורה להבהיל העופות על הדרך שעושין אותה עכשיו שומרי זרעים והיו קורים לה כולא עורב כלומר מונע העורבים ומפריחם משם ולפי דרכך למדת שאיצטימא זו אין בה משום עטרו' כלות שגזרו עליהן שלא לצאת בהן מחורבן הבית ואילך:
איצטימא זו אין בה משום כלאים ופי' בה גדולי הפוסקים מפני שאינו אריג וכשאנו משיבין והרי הלבדים אינן אריג ויש בהן משום כלאים וכמו ששנינו הלבדים אסורים מפני שהן שועין אע"פ שאין בהם טווי ונוז הם מתרצים דוקא מדרבנן וכאן אמרו אין בה משום כלאים ור"ל כלאים גמורים מן התורה ואין הדברים נראין שהרי סתם נאמרה אין בהם משום כלאים אלמא אף מדרבנן וכ"ש שקושיתנו מתחזקת לדעת גדולי המחברים שכתבו בלבדים איסור תורה ממה שהביאוה מן המקרא אע"פ שאין שטתנו כן וקרא אסמכתא בעלמא כמו שביארנו במסכת י"ט וכן לקצת מפרשים שנתנו טעם לדברי גדולי המחברים מפני שזה שאמרו שאין כלאים מן התורה אלא בשוע טווי ונוז אין הטעם אלא משום גמר מלאכה ואף לבדים גמר עשייתן בכך והרי שוע אצלם כשוע טווי ונוז בשאר בגדים וא"כ אף איצטימא גמר עשייתה כך הוא ובעלי תוספות פירשוה מפני שהיא קשה

ועשאוה כנמטא גמדא המבוארת בראשון של יום טוב ולפי הענין אין נראה כן שהרי על פניה היו מניחין אותה ולדעתי שרשרות של חוטים היתה נעשית בנקבים דקים כדי שלא תסתום מראיתה ואין בה משום כלאים הואיל ואינו עשוי להתחמם בה כלל:

אף לענין נגעים אמרו בה שאין איצטימא מיטמאה בנגעים ופי' בה גדולי הפוסקים מפני שאין בה שתי וערב ופי' קצת מפרשים בדבריהם שאלו היה טווי היה מטמא בנגעים אע"פ שלא היה קרוי בגד אחר שאינו ארוג מתורת שתי וערב וזהו שאמרו ואין צריך לומר בשרצים וטמא מת כלומר שאפי' היה טווי לא היה מיטמא אלא באריג וי"מ מפני שאינו בגד ולא טמאו בנגעים שתי וערב אלא בעומד לעשות ממנו בגד וזו אפי' היה בה שתי וערב הואיל ואינה עומדת לעשות בגד אינו מיטמא ואין כאן קושיא מלבדין שלא מצינו בלבדין אם מטמאין בנגעים אם לאו וכן י"מ אין בה משום נגעים מפני שהיא ממיני צבעונין ואין בגד מיטמא בנגעים אלא לבן וכך היא בתוספתא:

דף נח.

דרכן היה בימי רבותינו שהיו בעלי בתים מניחים חותם לעבדיהם כסימן שלהם כדי שיכירו רואיהם שהם של פלוני פעמים בצוארם פעמים על כסותם פעמים בשל טיט פעמים בשל מתכת אלא שפעמים היו להם מקצת עבדים כשרים היו חסים על קלונם ולא היו מניחין להם חותם ואעפ"כ לזמנים היו הם בעצמם מניחי' אותם בשעה שהיה להם עסק עם בעלי מכסים או בעלי טסקא וארנוניות כדי לפרסם שהם של פלוני אלם ולא יזדלזלו בעיניהם לגבות מהם במדה גדושה וכבר ידעת שכשם שאדם מצווה על שביתת בהמתו כך הוא מצווה על שביתת עבדו ואמתו מעתה כל שעושה העבד חותם זה מעצמו בין של טיט בין של מתכת בין בצוארו בין בכסותו אסור לצאת עמו פעמים שיראה קצת בני אדם שהוא מתבייש מהם ונוטלו עד שיעבור מהם ומביאו בידו אחר שאין לו אימת הרב בנטילתו הניח לו רבו אינו עשוי ליטלו משום בושת כלל שמא יודע לרבו ויאמר שהוא נטלו להראות שאינו עבד ומ"מ אם הוא של מתכת אסור לצאת עמו בין בצואר בין בכסות שמא יפול ממנו ומתוך שרבו מקפיד בו על המתכת יתירא ויביאנו ד' אמות ואם הוא של טיט שאין כאן חסות אם בכסותו אסור שמא יתירא שיהא רבו חושב עליו שהוא נטלו ויקפל טליתו על כתיפו עד שלא ירגיש הרב במקום החותם והיוצא בטלית מקופלת ומונחת על כתפו חייב חטאת שאינה תכשיט אלא כשלובשה דרך מלבוש אבל אם היתה בצוארו מותר שאם תפול אין כאן חסות וליראת רבו אין כאן לו תקנה שאפי' יביאנה בידו אין כאן הוכחה של עבדות שאין הוכחה אלא או בצוארו

או בבגדו על הכתף זהו הנראה לנו בפסק שמועה זו ולרוב פוסקים ראיתי שאין מחלקין בין עבד לנפשיה לעבד ליה רביה אלא בכסותו אסור בכלם ובצוארו מותר בשל טיט על כל פנים כתירוץ שבסוף הסוגיא ולא יראה לי כן:

עבד זה שאנו מצווים על שביתתו לא סוף דבר בקטן שהוא תלוי בדעתנו אלא אפי' בני דעת שעל דעת עצמם הם עושים מצות עשה עלינו לשמרם ולמנעם שנ' וינפש בן אמתך והגר:

עבד זה שהוטלה שמירתו עלינו גדולי המחברים כתבו בעבדים שמלו וטבלו לשם עבדו' אבל אותם שלא מלו וטבלו לשם עבדות אע"פ שקבלו עליהם ז' מצות מותרין לעשות מלאכה בפרהסיא בשבת לעצמן אפי' היה עבדו של ישראל אבל לרבו אינו עושה אפי' לא היה עבדו אם הוא שכירו ולקיטו של ישראל וגדולי המפרשים כתבו שאם מלו וטבלו לשם עבדות אין כאן חיוב שמיר' לרבו כלל אלא הרי הן בני עונשין לעצמם כנשים ולא הזהירה תורה אלא על התושבים שלא יעשו מלאכת רבן או של ישראל שלא תאמר שבות בעלמא הוא כאמירה לגוי אלא בעלים באיסור לאו אע"פ שעשה מעצמו אבל לצורך עצמן עושין וכבר כתבנו מזה בשני של י"ט:

לא יצא העבד בזוג שבצוארו שמא יפסק ויחוס עליו ויביאנו אבל יוצא הוא בזוג שבכסותו ובלבד שיהא ארוג על הבגד שכל שהוא אריג לא גזרו עליו כמו שביארנו אבל בהמה לא תצא בחותם לא בצוארה ולא בכסותה אפי' הוא אריג שאין זה תכשיט אצלה והרי הוא משאוי וכן לא תצא בזוג לא בצוארה ולא בכסותה ואפי' פקוק שאין בה השמעת קול מפני שנראה כמי שמוליכין אותה למכור כמו שביארנו:

כלי גללים ר"ל של צפיעי בקר וכלי אבנים וכלי אדמה אין מקבלים טומאה כלל לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים בין פשוטיהם בין מקבליהם וכלי אדמה אלו פירושן בשלא נצרפו בכבשן הא אם ניצרפו בכבשן הרי הן כלי חרש ואע"פ שברביעי של ביצה נראה שאף בשלא נצרפו טמאות יש להעמידן בנצרפו כמו שביארנו שם ומ"מ י"מ שכל שנתגבל עד שנראה לעשות כלי מקבל טומאה ואין כלי אדמה אצלם במגבל אלא בנטל צרור וחקקו וזו שבכאן ר"ל בחותם של טיט שאמרו עליו שאינו מקבל טומאה פירושו כשאינו מגובל ושמא תאמר א"כ מהו שדקדקו בכאן אלא אי אמרת בשל טיט הני הוא דלא מקבלי טומאה הא כלים דידהו מקבלי טומאה והא תנן כלי אדמה וכו' והרי כלים שבמינן מקבלים טומאה כל שמתגבלים אפשר שסתם חותמות של טיט אינן מגבלין אלא שנוטלין מטיט של חוצות וחותמין ואינו קורא כלים דידהו אלא כגון זה שאינו מגובל:

חותם של עבד הן של כסותו הן של צוארו וכן חותם של בהמה הן של צואר הן של כסות כלן טהורים אין לך חותם שמקבל טומאה אלא חותם של מתכת שחותמין בו לבד:

דף נח:

זוג העשוי לעבד או לשאר בני אדם אם לגדול הרי זה תכשיט ומקבל טומאה אע"פ שאין בו ענבל שאין כאן הרמת קול הא לקטן אינו מקבל טומאה בלא ענבל שלא נעשה לתכשיט אלא להשמעת קול שיהו שומעין אותו כשיתנענע והרי אין כאן קול ואם יש בו ענבל הרי זה מקבל טומאה וכן זוג של בהמה בין של צואר בין של כסות אם אין בו ענבל טהור ואם יש בו ענבל טמא ר"ל מקבל טומאה ואע"פ שכלי בהמה אינו מקבל טומאה כל שהוא נעשה להשמעת קול תשמיש אדם הוא שיהא שומעה אף כשנסתרת בעובי האגם וילך לה לאלתר וכן הדין בזוגים העשויים לכלים כגון למכתשת שמפטמין בה סמנין ועשויים שם בשביל הולדת קול מפני שהקול יפה לבשמים וכן לעריסה שהתנוק בתוכו יקשקש בה עד שיהא לב התינוק עליה ויישן וכן למטפחות ספרים כדי שיהא קול ספר תורה נשמע בהוצאתו ושיהו הכל שומעין ובאים וכן למטפחות התינוקות שישמעו קולו כשיתנענע וכן כל כיוצא בזה אם יש להן ענבל הואיל ולהשמיע קול לאדם נעשו הרי הן כתכשיטי אדם וטמאים ואפי' נטלו ענבליהם שהרי מ"מ ראוי להקיש בו על כלי חרס ונמצא משמיע קול כבתחילה והרי זה מעין מלאכתו אבל ענבל עצמו טהור שאינו ראוי לכך ואין אומרין ליחשב עדין כאלו הוא בתוכו אחר שהדיוט יכול להחזירו שכל כלי שניטל מקצתו אע"פ שיכול להחזירו טהור אא"כ ראוי למעין מלאכתו הא כל שלא היה להם עינבל מתחלה טהורין:

זוג של דלת אע"פ שיש בו ענבל הואיל והדלת מחובר לקרקע והזוג בטל אצלו אין עליו תורת כלי וטהור:

זוג של דלת שעשאו לבהמה טמא משחישב עליו לכך ושל בהמה שעשאו לדלת אפי' קבעו שם במסמר טמא עד שיעשה מעשה בגופו להתקנת דלת שכל הכלים יורדין לידי טומאה במחשבה ואין עולין ממנה אלא בשינוי מעשה כמו שהתבאר:

הזוג והענבל שבתוכו הרי הן חבור בין לטומאה בין להזאה ר"ל שאם נטמא האחד נטמא חבירו ואם הזה על האחד טהר חבירו וכן כשנשבר טהור כל שאין ראוי למעין מלאכתו כגון הענבל:

מספורת של פרקים והוא ששני סכינים שלו מתפרדים ואין תקועים במסמר אלא ע"י חוליות ואחר המלאכה פורקן זו מזו וכן אזמל של רהיטני התקוע בתוך העץ ואחר

מלאכה נוטל אזמל ומצניעו דבר תורה שבשעת מלאכה חבור לטומאה ולהזאה ושלא בשעת מלאכה אינו חבור לא לטומאה ולא להזאה אע"פ שהדיוט יכול להחזירו אבל חכמים גזרו בשני אלו שיהא חבורם חבור לטומאה אף שלא בשעת מלאכה ושלא יהא חבור להזאה אף בשעת מלאכה:

לפי מה שכתבנו למדת בפירוש הסוגיא שלדעת אביי שהיה מתרץ הואיל והדיוט יכול להחזירו היה הזוג טמא בלא הענבל והענבל בלא הזוג וכן כשנפסקו אחר שנטמאו לא פקעה טומאה מאחד מהם וכן מיטמאין תחלה זה בלא זה הואיל והיו מחוברים מקודם שכל שנתחברו מקודם ונפרדו והדיוט יכול להחזירו אחד הוא הא אם לא נתחברו מקודם אין כאן כלי כלל ואין אחד מהם מקבל טומאה והקשו לו מזוג וענבל חבור ופירושו שאם נשבר הוי ככלי שנשבר וטהור אע"פ שיכול להחזירו ושמא תאמר ועד שאתה מקשה לאביי צא והקשה לגופה של שמועה שאמרה ניטלו ענבליהן עדיין טומאתם עליהן מ"מ היינו מפרשים אותה מטעם ראוי להקישו ועם הזוג דוקא והיינו מטהרים את הענבל וזו שאמרה חבור עד שאם תפרד טהורה פירושה על הענבל אבל לאביי קשיא ותירץ רבא הואיל ויכול להקישו וכו' וענבל מיהא טהור על הדרך שביארנו ומקצת חכמי צרפת וכן חכמי הראשונים שבגירונאה פירשו בענין זה השמועה דרך אחרת כמו שכתוב בחיבוריהם אלא שאין צרך בכך:

דף נט.

כבר ידעת שכל כלי שנטמא ונשבר או ניקב כשיעור המבואר לו במקומו פרחה טומאתו ויש בענין זה חלוק בין כלי מתכות לשאר כלים בשני דברים אחת ששאר כלים אפי' חזר ותקנן לא חזרו לטומאתן וכלי מתכות חזרו לטומאתן ואין להם טהרה אלא שישארו בשבירתן או יטבילם במקוה והשנית ששאר כלים יש לשבריהם או לנקביהם לכל אחד ואחד שיעור ידוע מבואר במקומו מהם כמוציא רמון מהם כמוציא זית ומהם כשאר שיעורין וכלי מתכות כל שאינו ראוי למלאכתו ראשונה טהור כגון אם נשבר הדלי עד שאין ראוי לדלות בו וכן בכלם:

טומאת מדרס האמורה בזב אינה אלא בכלים הראויים לישיבה או לשכיבה כגון בגדים בג' על ג' וכיוצא בהם הא אם כפה סאה או תרקב וישב עליהם אין כאן טומאת מדרס ואם לא נגע בהם טהורים שאין אלו מיוחדים לישיבה אדרבה אומרין לו עמוד ונעשה מלאכתנו וכן הדין בסוף טומאה ר"ל שאם היה יושב עליו בשעה שהיה מיוחד לישיבה ונטמא אם נפחת אח"כ עד שאינו ראוי לישיבה כגון בגד ג' על ג' שנחסר משיעורו פקעה

טומאתו אבל בני אדם הטמאים בשאר הטומאות כגון טמא מת שהוא אב הטומאה הואיל ואין טומאתו במדרס אלא במגע אין אומרין כן אלא הואיל ונטמא במגען אפי' נפחתו משיעור מדרס לא פרחה טומאה מהם הואיל ועדיין דין טומאת מגע עליהם כגון שלש אצבעות על שלש אצבעות אע"פ שאין ראוי למלאכתו ראשונה הואיל וראוים לאיזו מלאכה הראויה לעיקר טומאה ואין צריך לומר בתחלת טומאה שכל כלי טמא בהם שאף האומר אומרים בטמא מת עמוד ונעשה מלאכתנו לא אמרה אלא בסוף טומאה להיות טומאה פורחת אחר שאין ראוי למלאכה ראשונה:

סנדל של בהמה של מתכת העשוי שלא ליזק פרסותיה באבנים טמא ואע"פ שהוא כלי בהמה הרי ראוי לאדם שבשעה שבורח מן המלחמה מניחם ברגליו ורץ על הקוצים ועל הברקנים ואם היה כבד כ"כ עד שאין ראוי לכך טהור משחישב עליו לבהמה שהרי אין ראוי למלאכה ראשונה הא אם לא חישב עליו לבהמה עדיין טמא אף בכבד שהרי ראוי לשתות בו מים ושם כלי עליו:

דף נט:

כלילא הנזכרת כאן הוא תכשיט עשוי טסים טסים של כסף או זהב רצופים על חוט אחד או קבועים על מטלית המונח על פדחת האשה מאזן לאזן וי"מ עטרה המונחת על הראש ומותרת האשה לנושאה ולא סוף דבר בקבועים על מטלית והוא הנקרא כאן דארוקתא אלא אפי' ברצופות על גבי חוט ר"ל שהם נקובות ומכניסין בהם חוט להעמידן והוא הנקרא כאן דאניסכא ומכאן התירו רבים לצאת בטסי כסף וזהב התקועים ברצועה אע"פ שמפוזרים לכאן ולכאן וי"מ דאניסכא שכלה טס אחד של כסף מלשון נסכא ודארוקתא רצועה מציירת בזהב ובמרגליות ומתוך שהנסכא חשובה יותר חששו בה לשלפא ומחויא יותר מן האחרת ולענין פסק אף של נסכא מותרת ומטעם שמתוך שאין דרכן של אלו אלא בחשובות אין בחשובה חשש שליפה ויש פוסקי' לאסור בניסכא ולהתיר בארוקתא:

עיר של זהב כבר ביארנו במשנה שאסורה אשה לצאת בה לכתחילה ומ"מ גדולי המפרשים כתבו שמאחר שפסקנו בכלילא שהיא מותרת ונתפרש הטעם בגמ' משום דאשה חשובה לא שלפא ומחויא וראינו טעם זה בעצמו שהוזכר בעיר של זהב לדעת ר' אלעזר בסוגיא זו ראוי לפסוק בו ג"כ להתיר לכתחילה ואין הדברים נראין שמ"מ לדעת חכמים אין עיר של זהב חשובה כ"כ עד שתהא מיוחדת לחשובה שבנשים ככלילא:

קמרא הוא תכשיט של איש והוא אזור שבמתנים כעין אבנט אלא שאינו נכנס בשוצי המכנסים אלא שאדם כורך בגד על פניו וחוגר עליו והוא עשוי בטסים של כסף או זהב מהם באניסכא ומהם בארוקתא על הדרך האמור בכלילא ומותר לצאת בו בשבת בין באניסכא בין בארוקתא אם מן הטעם שהזכרנו בכלילא או שמא מתוך שהיא במקום צנוע אין שם חשש שליפה אם מצד שאין ראוי לחוש לשליפה אלא באשה על הדרך שהזכרנו לקצת מפרשים וכן אבנט של מלכים וטלית מוזהבת מותר לצאת בו שהרי אבנט של מלכים הוא כקמרא העשוי באניסכא וטלית המוזהבת הוא העשוי בארוקתא אבל אסור לצאת בשני אבנטים או באבנט וקמרא וכמ"ש כאן תרי הימייני ודאי אסירי מתוך שאין דרך אלא באחד נמצא השני לו משאוי ויש גורסין ודאי שארו וכן נראה שכל שהותר אין ליתן בו את הדבר לשיעורין ולפעמים הוא צריך להם לפי תכונת המלבושים ואע"פ שבפרק כתבי הקדש ק"כ א' מנו במנין הבגדים חגור שבמתניו ולא מנו אלא אחד טעם הדבר שלא מנה אלא מה שדרך רוב בני אדם בו ומ"מ רוב גאונים אוסרים עד שמכאן אסרו רבים לנעול שני מנעלים ברגלו ע"ד שעושים קצת בני אדם להציל מן הטיט ואין טענה מהיתר סנדל שאינו מסומר שזה תכשיט גמור ודרכו בכך:

אזור של עור רחב והוא הנקרא ריסוקא ונראה לי שקרוי כך מפני שהוא עשוי למי שנתרסקו אבריו להעמיד צלעותיו אם יש לו שנצים מכאן ומכאן ליקשר אלו באלו ולהתהדק סביבותיו יפה מותר לצאת בו ואם לאו אלא שמתחברים ראשיהם זה בזה אסור שמתוך רחבן אין קשרי הראשים מתחברים יפה והקשר ניתר מאליו ויבא להביאה ברה"ר:

טבעת שיש עליה חותם כבר ביארנו במשנה שאינו קרוי תכשיט אצל האשה ומ"מ לענין טומאה תכשיט הוא ומקבל טומאה שכל התכשיטין מקבלי טומאה הם כגון קטלאות ונזמים בין של אף בין של אזן וטבעות בין יש עליהם חותם בין שאין עליהם חותם:

טבעת של מתכת וחותמה של אלמוג טמאה היא של אלמוג וחותמה של מתכת טהורה שהכל הולך אחר הטבעת ופשוטי כלי מתכות מקבלין טומאה ולא פשוטי כלי עץ ואין אומרין בטבעת הלך אחר חותמו ואף החותם אינו מקבל טומאה אחר שהוא מחובר לעץ וטפל לו וכן העול אין הולכים אחר סמלונין אלא אחר העול שהוא מעמיד את סמלוניו וענין זה הוא שנוקבין שני נקבים בעול וביניהם כעובי ערף השור ותוחבים בהם שני יתדות פעמים של מתכת פעמים של עץ להיות רוחב צואר השור שקוע בין שני הסמלונין ואם היו הסמלונין של מתכת והעול של עץ אינו מקבל טומאה שהכל הולך אחר העול וכן הסולם אין הולכים בו אחר שליבותיו אלא אחר הסולם והוא עמודים

הארוכים שמכאן ומכאן שהשליבות תקועות לתוכן והוא מעמידן וכן הקולב אין הולכים בו אחר מסמרותיו אלא אחר הקולב עצמו וענין זה הוא כמין עמוד רחב שמסמרים הרבה קבועים בו והחנוני מעמידו לפני חלון חנותו ותולה באותן המסמרים אבנטים ורצועות לימכר וכל שהקולב של עץ אין כאן טומאת מסמרים כלל וכן העדשה והם מאזנים גדולות העשויות לשקול בהם צמר ושעוה ושאר דברים אין אומרין לילך בו אחר שלשלותיו שהם תלויות בהם עם הקנה עד שאם הן של מתכת שיהו מקבלות טומאה אלא אחר העדשה עצמה ר"ל גוף המאזנים עצמן ונקראת עדשה על שם העגול וי"מ הקנה הארוך שהשלשלאות תלויות בה משני קצותיה:

דף ס.

הבורית והוא תכשיט עשוי לקשור בו בתי שוקים להדקן שלא יפלו על רגליה טהורה מלקבל טומאה שאינה תשמיש אדם אלא תשמיש של בתי שוקים והרי היא כטבעת הכלים ויוצאין בה בשבת שאין בהם חשש שליפה הואיל ומקום צנוע הוא ואין עין חברותיה שולט בו וכן אין חשש שמא תפול שצריכה היא להדקה יפה:

כבר ביארנו במחט שאינה נקובה שאסורה היא לצאת בה בשבת ואפי' יש בה טס של זהב שהיא ראויה אף בשבת ולא סוף דבר ברשות הרבים אלא אף בחצר שהרי כולן אסורות אף בחצר חוץ מכבול ופאה נכרית ומה שאמרו ובשבת מניחתה על פדחתה פירושו ובשבת ראויה להניחה על פדחתה ואעפ"כ לא תלך בה אף בחצר ומ"מ גדולי המפרשים כתבו שכל שיש טס בראשה מותרת בחצר והוא שאמרו ובשבת מניחתה על פדחתה כלומר בחצר ומתוך שראויה לכך אין בה חיוב חטאת אף ברה"ר ואם אין לה טס אף בחצר אסור שהרי נמצא שאינה ראויה אלא לחלוק בה שערה ואין חלוקת שער בשבת הא מחט הנקובה אסורה לדברי הכל כמו שיתבאר אבל זו שנוהגות להתאחז בה ראשי הצעיפים יראה שתכשיט גמור הוא ואין בהם חשש שליפה שהרי תשמט צעיפה בשליפה ובאה לידי גנאי וטורח ומתוך כך נראה שמותר ולא עוד אלא שיראה שזהו פירוש הואיל ואשה אוגרת בה שערה כלומר שכורכת שערה בצעיפיה ותוחבת מחט בשני ראשי הצעיף להלמן ולהדקן ושאל עליה אי הכי להוי כבורית ותשתרי ופירשו בה חולקת שערה כלומר בחול אבל אינה ראויה שאין חלוקת שער בשבת והוצרך להפקיע ממנה חיוב חטאת בשבת מצד טס של זהב שיש לה על ראשה שבשבת מניחתה על פדחתה הא כל שאוגרת בה שערה על הדרך שיתבאר מותר לכתחילה:

המשנה השניה לא יצא האיש בסנדל המסומר ולא ביחיד בזמן שאין ברגלו מכה ולא בתפלין ולא בקמיע בזמן שאינו מן המומחה ולא בשריין ולא בקסדא ולא במגפים ואם יצא אינו חייב חטאת אמר הר"ם פי' סנדל מסומר מסומר במסמרים ובלבד שיהיו עשויים לחוזק וטעם איסורו כי בזמן שמד מן השמדות היו מתקבצין לתפלה ולקרית שמע במערות ושמעו קול המון וסברו שמא הרגישו בהם האויבי' דחקו זה את זה ודרסו זה את זה באותן הסנדלים המסומרים ומתו מהם רבים ולפיכך אסרו לצאת בסנדל המסומר בשבת וביום טוב לפי שהם ימי כנוסיה וכנופיא ואם יש ברגלו מכה יוצא בסנדל יחיד ברגלו הבריאה ואמרם מומחה סמך על התאר וחסר המתואר כמנהג כאלו אמר מאדם מומחה ומומחה הוא מי שנבחן ונתנסה שלשה פעמים שריין ידוע שריון קשקשים וקסדא כובע של ברזל מגפים מלבוש של ברזל יתכסה בו כל האדם בשעת המלחמה כדי שלא יכו אותו ויפול:

אמר המאירי המשנה השניה והכונה בה לבאר ענין החלק השני והוא שאמר לא יצא האיש בסנדל המסמר והוא של עץ ומסמרים תחובי' בו לחזק התחתון עם העליון ופי' הטעם בגמ' שאין איסור זה ממין שאר התכשיטין אלא מגזרת חכמים והוא ששליפי השמד היו ר"ל בני אדם הנשמטים מן השמד ונסים ממערכ' הגזרה ונחבאו להם במערה והסכימו ביניהם הנכנס יכנס מפני שבשעת כניסתו יביט לכאן ולכאן וכשירגיש שאין אדם רואהו יכנס והיוצא אל יצא מפני שמא בשעת יציאתו יראוהו אויבים וירגישו שאנו בכאן נהפך סנדלו של אחד והוא שסנדליהם היו עשויים בדרך שהיה אדם יכול לנעלן הפוכים והוא שהיו סנדליהם עשויים כעין שלנו עגולים כנגד העקב ומחודדים כנגד אצבעות הרגל אלא שלא היה העור שהרגל מתאחז בו עם העץ כנגד האצבעות אלא באמצע הסנדל והיה העור שם חתיכה רחבה שרוב הרגל מתאחז בה והיה העור נכרך לצד קרקעית הסנדל מכל צד והמסמרים תחובים להדק העור עם קרקעית הסנדל שהיה כלו שטוח ולא היו שם אותם תלוליות המחודדות שהם בשלנו לצד הראש ולצד העקב ונמצא לפי תכונתם שאם רצה לנעלם צד העגול לנגד האצבעות וצד המחודד כנגד העקב הוא יכול לעשות כן ועל דרך זה נהפך סנדלו של אחד מן הנכנסים וכשראו דפוס הרושם בקרקע נראה להם מצד הרושם שאחד מהם יצא ונתיראו שמא הכירו בהם אויבי' ודחקו זה את זה עד שמתו מהם הרבה וי"מ שהיו מסמרים הסנדל על פני כל שפתו בעיגול כעין אותן שעושי' לסוסים והצד העגול כלפי הראש והרחב כלפי הזנב ונהפך אותו הסמור בסנדלו של זה ואירעה התקלה על ידו ובדרך אחרת פי' בגמ' שבבית הכנסת היו יושבים ושמעו קול אויבים ודחקו זה את זה עד שהרגו זה את זה בסנדליהם ומצד שמעשה זה

היה בשבת שהיא כנופיא של איסור מלאכה אסרוה אף ביום טוב שדומה לו בכנופיא של איסור מלאכה אבל לא בחול אף בתענית צבור שיש בו כנופיא הואיל ואינו כנופיא של איסור מלאכ' אבל בשבת ויום טוב גזרו כדי שלא יזכרו וידאגו ותהא שמחתם עגינה:

וחזר לו אח"כ למין שאר הדברים ואמר שלא יצא במנעל יחידי או סנדל יחידי אע"פ שאינו מסומר ר"ל רגלו אחת נעולה ואחת יחפה ופי' בגמ' דילמא מחייכי ליה ושליף ומייתי לה ובירושלמי פירשו הטעם שיחשדוהו כטוען את האחרת תחת כנפיו והוא שאמרו שם מפני החשד שלא יאמרו פלוני נפסק סנדלו ותלאו בשחיו בזמן שאין ברגלו מכה הא יש ברגלו אחת מכה מותר ופירשוה בגמ' מותר לנעול אותה שאין בה מכה והאחרת מכתה מוכחת עליה שהמנעל מזקת לה:

ולא בתפלין מפני שהשבת אינו זמן תפלין שאינו צריך אות והרי הוא משאוי אלא שמאחר שהוא דרך מלבוש אין בו חיוב חטאת ואף לדעת האומר שהשבת זמן תפלין שמא יצטרך ליפנות ויחלוץ ויביא או שמא תפסק רצועה ויביא ולא בקמיע והוא של כתב מסודר במיני תפלה ובשמות מיוחדים או של עקרי עשבים ידועים ותלויים בצואר החולה שיתרפא או בצואר המתיירא מאיזה חולי שלא יגיענו ואסור לו בזמן שאינו מן המומחה כלומר שלא עשאו אדם המומחה ואינו סומך עליו ושמא ישלוף ויביא אבל אם עשאו מומחה או שהקמיע מומחה מצד עצמו אע"פ שלא הומחה אותו שעשאה הרי היא לו תכשיט וכאחד ממלבושיו מפני שלבו סמוך עליו ובגמ' יתבאר על איזה דרך נעשה מומחה הן האיש הן הקמיע ומילת קמיע פירושה מענין קשר שקושרין אותה:

ולא בשריון והוא מין כלי זיין העשוי לשיעור הגוף לבד מצואריו עד מתניו ונקרא אזבירק ולא בקסדא והוא העשוי לצורת הראש והפנים עד הצואר ועד בכלל ולא במגפים והם העשויות לירכותיו או לשוקיו וי"מ כלי זיין שברגל העשויי' להניע את הבהמה ובלעז אישפר"ונש וסוף הענין שכל כלי המלחמה אסורים אלא שכל שהם דרך מלבוש כגון אלו שהוזכרו וכיוצא בהם אין בהן חיוב חטאת ויראה שכל אלו אף בנשים כן אלא שמתוך שאין דרך בכל אלו אלא באנשים נתיחדו במשנה זו לאיש:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

אין משלחין ביום טוב סנדל המסומר ולא מנעל שאינו תפור ואע"פ שסנדל המסומר נאותין ממנו בחול ואמרו שם שכל שנאותין בו בחול משלחין אותו בי"ט פירושו בדבר שיש בו קצת צורך אע"פ שאין בהם צורך לבישה וסנדל המסומר אין בה שום צורך ויש שפירשו מגזירת שמא ינעול וכן נראה שהרי מ"מ אפשר שיש שם קצת צורך לסמוך בה כרעי המטה:

ב"ד הגדול גזרו שלא להעביר מי חטאת בנהר בספינה ולא אפר פרה וגזרו על דבר זה מתוך מעשה שהיה באחד שהיה מעביר מי חטאת בספינה בירדן ונמצא כזית מת תחוב בקרקעיתה של ספינה ואע"פ שאירע זה בירדן גזרו על כל הנהרות וכבר ביארנו ענין זה במסכת חגיגה פרק חמר בקדש:

דף ס:

לא גזרו בסנדל המסומר אלא כשהמסמרים עשויים בו לחזק אבל לנוי מותר שלא גזרו אלא מעין המאורע וכיצד לנוי כל שאין שם אלא שבע מסמרים שלש מכאן ושלש מכאן ואחת בתרסיותיו והוא שהיו קצת סנדליהם שלא הי' עיקר דבוקם במסמרים אלא שיוצאות רצועות של עור שנכרכות על רגלו או מהם לשוקיו נמצא שעקר הלימתן על ידי הרצועות ואעפ"כ תוחבין בהם קצת מסמרים שלא לחזק אלא לנוי וכל שאין שם אלא שבע שלש מכאן ושלש מכאן ואחת בתרסיותיו ר"ל בראשי הרצועות אין זה אלא לנוי שאלמלא כריכת הרצועות לא היה דבוקם שעל ידי המסמרים מספיק כלל יתר מכאן הרי זה חזוק אע"פ שהיו שם רצועות היה הסנדל נוטה והוא שפעמים היו עושין צד העקב שבקרקעית הסנדל גבוהה על צד שאצל האצבעות כדי שלא ישמט מן הרגל הרי זה צריך חזוק מסמרים הרבה וכל שאין שם אלא שש מכאן ושש מכאן ואחת בראשי הרצועות הרי זה נוי:

היו שם מסמרים הרבה ונעקרו משם הרוב אע"פ שנשתיירו שם יתר משבע אין זה חזוק שכל שנעקרו רובן נחלש כח הנשארים והרי זה כמי שהיו שם לנוי לבד ומ"מ אם לא נעקרו מכל וכל אלא שנגממו ר"ל שנדלדלו ונטלטלו והלך רחב המסמר שבראשו אלא שעדיין ניכר רישומן בתוך העץ אין מתירין בנשארים אלא בארבע מסנדל קטן או בחמש מסנדל גדול תפרו מבפנים ר"ל שנתן מנעל של עור לפנים מן הסנדל ותפרו עם הסנדל מותר שאין זה אלא כמנעל ולא גזרו אלא על תכונת סנדל גמורה:

וכן אם עשה המסמר כמין קלבוס שהוא עשוי כמין כי ושני ראשיו חדין ונקרא בלעז אשפ"ה או שעשה ראשו רחב כמין טס או מחודד כיתד המחדד מותר שלא גזרו אלא באותם שהמעשה היה בהם וכן אם חפה קרקעית הסנדל במסמרים על פני כלו שלא תהא הקרקע אוכל בו כלל או שחפהו בעור קשה מלמטה וקבע בו המסמרות מלמעלה כללו של דבר כל ששינה מתכונת הסנדל שהיו רגילים בהם באותו הזמן מותר לא גזרו אלא בכעין המאורע ומכאן יש להקל בשלנו שאינן באותה תכונה וכל שכן אם עשאם בלא מסמר אלא שאני רואה להחמיר בהם מצד אחר מפני שהשמטת תרסיותיהן מצויה

הרבה ושמא תשמט אחת מרגלי ויבא להביאה ואין לומר כן באותם הנקראי' באטינש שהרגל מהודק בתוכם ואף אם ישמט במקרה אין דרך להגביהו ביד אלא מחזיר רגלו בהם והולך לו אחר שאין שם רצועות שישמטו ממקום חבוריהן כאלו הסנדלים ומ"מ כל שנעשה בדרך שאין השמטתם מצויה כגון שיעשם בנעילה מצד העקב וכיוצא באלו מותר:

סנדל זה שאסרנו לא סוף דבר ביציאה עמו אלא אף בטיול מבית לבית או ממטה למטה ומ"מ מותר לטלטלן לכסות בהן את הכלי או לסמוך בהן כרעי המטה וכל כיוצא בזה שמ"מ תורת כלי עליו והרי הוא כדין כל כלי שמלאכתו לאיסור שמותר לטלטלו לצורך גופו ולצורך מקומו ולא הוצרכה ללמוד אלא שהייתי סבור שמאחר שאין טלטולן מצוי שמא כשיראם בידו יניחם ברגלו ויצא:

דף סא.

תלמידי חכמים כל מעשיהם פונות אל תכלית אחת אפי' בשעה שעסוקים בצרכי גופם לבם פונה לכונת עבודת השם כבר ידעת שכשהוא נועל מנעליו מברך שעשה לי כל צרכי כמו שהתבאר במקומו אף כשהוא נועל נועל של ימין תחלה כדי להעלות על לב שבכל דבר ראוי להימין ולחלוק כבוד לכל מי שהוא הולך דרך ימין וכשהוא חולץ חולץ של שמאל תחלה כדי שלא לעמוד רגל ימין יחף ואע"פ שסוגיא זו חולקת בכך הוזכרה במס' דרך ארץ ובסוגי' זו הוזכרה בהפך מפני שצד השמאל צד התפלין וכדי להעלות על לב ענין שרשי האמונה והיחוד וזה וזה לדבר מצוה נתכונו:

כבר ביארנו במשנ' שאין יוצאין בקמיע בזמן שאינו מן המומחה אבל בזמן שהוא מן המומחה יוצאי' בו ולא סוף דבר שהומחה האיש והקמיע אלא כיון שהומחה האיש אע"פ שלא הומחה הקמיע וכל שכן אם הומחה הקמיע אע"פ שלא הומחה האיש שעיקר בטחונו הוא בקמיע וכל שהותר הקמיע לצאת בו לא סוף דבר של כתב אלא אפי' של עקרים ולא סוף דבר בחולה שיש בו סכנה אלא אף בשאין בו סכנה ולא סוף דבר שכבר הגיעו החולי אלא אע"פ שלא הגיעו אלא שמתיירא שיגיענו מצד סימנין שרואה בעצמו וקושר ומתיר אפי' ברה"ר ואין חוששין שמא יביאנו ארבע אמות ברה"ר שמתוך שהוא אדוק בה לא יזוז עד שיחזור ויקשור ובלבד שלא יקשור קמיע זה בשיר ובטבעת או בשאר תכשיטין מפני שיחשדוהו הרואים שלא לסבת חולי או לדאגת חולי הוא עושה אלא לתכשיט והרי אינו תכשיט כלל הא מ"מ כל שלא הומחה לא האיש ולא הקמיע אסור לצאת בו מטעם שהזכרנו במשנה:

דף סא:

ומעתה צריך אתה לידע הדברים שבהם הומחה האיש והדברים שבהם הומחה הקמיע ולענין המחאת הקמיע שאלו בגמ' איזהו קמיע מומחה כל שרפא ושנה ושלש והקשו בה והתניא כל שרפא שלשה בני אדם כאחד כלומר והיאך אמרת כל שרפא ושנה ושלש שפי' אפי' באדם אחד ותירץ הא לאימחויי גברא הא לאימחויי קמיע כלומר זה שאמרו כל שרפא שלשה בני אדם כאחד הוא לענין המחאת האיש שלא הומחה ברפא אדם אחד ג' פעמים עד שירפא שלשה בני אדם ופי' שלשה בני אדם בשלשה קמיעין חלוקין בין בחולי א' בין בחליים חלוקים וז"ש כאחד כלומר אפילו בחולי א' הואיל והקמיעים חלוקים וכל שכן בשלשה חליים אבל באדם אחד לא הומחה ובחליים חלוקים שאלוה למטה ונשארה בספק אבל לשלשה בני אדם הומחה וכל שהוא כן הומחה האיש להיות כל קמיע היוצא מתחת ידו מרפא ומותר לצאת בכל קמיע היוצא מתחת ידו אפי' היה קמיע חדש אבל הקמיעין לא הומחו בכך וכל שיצא קמיע העשוי כאחד מאלו מתחת יד רופא אחר אסור לצאת בו וזה שאמרו כל שרפא ושנה ושלש ופי' באדם אחד ובקמיע אחד הוא להמחאת הקמיע שכל שרפא בקמיע אחד אפי' אדם אחד בחולי אחד שלשה פעמים נעשה הקמיע מומחה לאותו חולי ואם רפא שלשה חליים אף באדם אחד הומחה לכל חולי וכל שכן אם רפא בו שלשה בני אדם ומותר לצאת בו אע"פ שיוצא מתחת ידי אחר מעתה רופא שעשה שלשה קמיעין חלוקים ורפא בכל אחת מהם ג' בני אדם בחליים חלוקים הומחה האיש לכל קמיע והומחה כל קמיע מאלו לכל חולי ואם כלם בחולי אחד הומחה הקמיע לאותו חולי שמצד שרפא בקמיעין חלוקים הומחה האיש ומצד שכל קמיע מהם רפא ג' פעמים הומחה הקמיע שלשה קמיעין חלוקים לשלשה בני אדם ורפא בכל קמיע כל אחד מהם פעם אחת הומחה האיש ולא הומחה הקמיע קמיע אחד לשלשה בני אדם בחליים חלוקים הומחה הקמיע ולא הומחה האיש והוא הדין לאדם אחד אחר שרפאו בו שלשה פעמים אם בחולי אחד הומחה לאותו חולי ואם בשלשה חליים חלוקים הומחה לכל חולי:

שלשה קמיעין חלוקים לחליים חלוקים לאדם אחד קמיע ודאי לא הומחה שהרי לא ריפא כל אחד מהם אלא פעם אחת אבל האיש הרי זה ספק אם הומחה הואיל ורפא שלשה פעמים בחליים חלוקים או אם לא הומחה הואיל ולא ריפא בהן ג' בני אדם ומעתה דנין בה להחמיר ואין יוצאין בה זו היא שיטת כל הגאונים ושמא תאמר ומה ענין [ש]שלשה קמיעין לאדם אחד נשאר בספק לענין האיש וקמיע אחד שרפא שלשה פעמים אף באדם אחד החלטנו לענין הקמיע להיותו מומחה וכמו שפירשנו ברפא

ושנה ושלש יש לדון שבאדם ראוי לומר מזליה דהאי גברא הוא דמקבל כתבא כלומר שמקבל כח כל כתב ר"ל שכחו מתאמץ וטבעו מתחזק לכך אבל לענין הקמיע אין לומר כן ומ"מ יש מדמין זו לזו ואומרים בה שאף הקמיע לא הומחה אלא לאותו אדם בלבד וזו אינה נקראת המחאה סתם ודוקא אמר רב פפא חד קמיע לתלתא גברי קמיע אתמחי אבל באדם אחד אפי' קמיע לא הומחה ופירשו בסוגיא זו הא לאיתמחויי גברא הא לאיתמחויי קמיעא שזו ששנינו כל ששנה ושלש לאיתמחויי גברא ופירושו ששנה ושלש בקמיעין ר"ל שרפא בקמיע אחד ושנה לעשות קמיע אחר ושלש עוד בקמיע אחר ופירושו לשלשה בני אדם וזו ששנינו כל שרפא ג' בני אדם כאחד הוא לענין המחאת הקמיע שאם רפא שלשה בני אדם בקמיע אחד הומחה אותו הקמיע והצעות אלו של רב פפא הוא שהציע תחלה תלתא קמיעי לתלתא גברי תלתא זמני ללמדנו המחאת שניהם באדם אחד ותלתא קמיעי לתלתא גברי חדא זימנא גברא איתמחי קמיעא לא איתמחי הוא פי' כל שרפא ושנה ושלש וחד קמיע לתלתא גברי קמיע איתמחי גברא לא איתמחי הוא פי' כל שרפא שלשה בני אדם כאחד כלומ' מחולי אחד אבל חד קמיע לחד גברא תלתא זימני אפי' קמיע לא הומחה אלא לאותו אדם וזו אינה המחאה מן הסתם ולא הוצרך רב פפא ללמדה שפשוטה היא:

כתבו הגאונים שכל שהומחה האיש יוצאים בקמיע שלו ואף באותם שעשה קודם שהומחה הוברר הדבר שמומחה היה ובתלמוד המערב אמרו נאמן אדם לומר קמיע זה רפאתי בו שלשה פעמים:

יש שואלים היאך לא נאסרו הקמיעין משום שחיקת סמנין כשאר הרפואות בשלמא קמיע של כתב אין כאן חשש ולשמא יכתוב אין לחוש שרפואת הקמיעין כלם היו אצלם רפואות המוניות שלבם בטוח עליהם ולא היו סומכים אלא על כתיבת המומחה בהם אבל קמיע של עקרי' הרי יש לחוש לשחיקת סמנין ויראה לי שאף של עקרין לא היו רפואות טבעיות אלא סגוליות ולא היה אדם מהרהר אחריהן עד שיבא לחדש בהם שום דבר ויש מתרצין שאין לחוש לשחיקת סמנין אלא ברפואה שהגוף נהנה או מרגיש בה:

קמיעין אלו לא הותרו לצאת בהן אלא דרך מלבוש כגון שהם קשורים בצוארו או בזרועו או באיזה מקום שבאבריו אבל להביאו בידו אסור ואין הלכה כמה שאמרו חולה כיון דמסי אע"ג דנקיט לה בידיה כלומר שהוא תכשיט אף בידו אלא כמה שאמרו ובלבד שלא יאחזנו בידו ויעבירנו ד' אמות ברה"ר:

דף סב.

קמיעין של כתב שהזכרנו יש בהם משום קדושה וכל שאינן מחופין עור אסור ליכנס בהם לבית הכסא אבל אם היו מחופין עור מותר ואע"פ שהתפילין מחופין עור ואעפ"כ אסור ליכנס בהם לבית הכסא טעם הדבר מפני השי"ן הגלויה בהם שמאחר שאמרו שי"ן של תפלין הלכה למשה מסיני וכן הדין בקשרי הדל"ת והיו"ד לדעת קצת הרי היא ככתב אחר שבו וזהו שאמרו הנכנס לבית הכסא חולץ תפליו ברחוק ארבע אמות ואע"פ שבמסכת ברכות אמרו גוללן בימינו כנגד לבו לא אמרוה אלא במקום שצריך שמירה ומתירא עליהן:

הואיל והקמיע כשאין מחפה עור אסור ליכנס בו לבית הכסא לא הותר קמיע של כתב לצאת בו אלא מחופה שאם אינו מחופה יש לחוש שמא יצטרך ליכנס לבית הכסא ויבא להביאה ארבע אמות אבל קמיע שאסור לצאת בו מ"מ מותר הוא בטלטול:

קמיעין אלו אע"פ שיש בהם צד קדושה כמו שביארנו אין מצילין אותן בשבת מפני הדליקה במבוי שאינו משותף ואפי' היו בהם שמות ופרשיות של תורה וכן הדין במיני התפלות והברכות אע"פ שהועתקו שם הרבה פרשיות של תורה אין דינן ככתבי הקדש לחלל שבת עליהן בהצלת דליקה ומ"מ אסור לנהוג בהם מנהג חול ולהשליכם אלא אם ראה שהם בלים יגנזם אפי' היה כתוב לו שם על ידות הכלים או על כרעי המטה והוצרך להשתמש בהם תשמיש של חול חייב הוא לגררו ולגנזו:

המשנה השלישית לא תצא אשה במחט נקובה ולא בטבעת שיש עליה חותם ולא בכוליאר ולא בכובלת ולא בצלוחית של פוליטון ואם יצתה חייבת דברי ר' מאיר וחכמים פוטרין בכובלת ובצלוחית של פוליטון אמר הר"ם פי' כאשר השלים לזכור כל הדברים שאם יצא באחד מהן לא יתחייב חטאת לדברי הכל התחיל לזכור הדברים שאם יצא באחד מהם יתחייב חטאת ומפני זה לא דבקו בזה המין הראשון וכוליאר כמו טבעת שמסבב כן הראש כלו ובלשון חכמים קורין אותו מכבנתא וכובלת כלי קטן מחרש או זהב נותנין בו משיחה טובה יתעדנו בה הנשים ופוליטון המור והוא המוסק והדומה לו ממיני הבשם והלכה כחכמים:

אמר המאירי המשנה השלישית והכונה בה לבאר ענין החלק השלישי והוא שאמר לא תצא אשה במחט נקובה ר"ל שתופרין בה את הבגדים מפני שזו אינה תכשיט כלל ואין דרך להביאה אלא לצורך תפירה וחייבת בהוצאתה חטאת אע"פ שהיא תחובה בלבושיה על הדרך שביארנו במשנה ולא בטבעת שיש עליה חותם על הדרך שביארנו במשנה ולא בכוליאר ופי' בגמ' מכבנתא ופירשו בה כעין ציץ שמסבב את הראש ואין

רוב נשים יוצאות בו ולפיכך הוא נדון כמשאוי וי"מ בה אותו תכשיט הקרוי נושקא על שם שמכבנת ואוחזת פתחי החלוק ומ"מ אין זה נכון שיהא זה משאוי גמור עד שנחייב בה חטאת:

ולא בכובלת ופי' בגמ' חמרתא דפילון וענינה צרור שקושרין בו סם קרוי אצלם פילון וי"מ הרבה מיני סמים ולשון דפילון אצלם ענין בילה מלשון בלולה בשמן שתרגומו דפילא במשח וענין התכשיט הוא לאשה שריחה רע וכן צלוחית של פוליטון והוא שמן אפרסמון ובכולם חייבת חטאת לר' מאיר ולדעת חכמים בכובלת ופוליטון הואיל ודרך כל אשה שריחה רע בכך כעין תכשיט הוא ופטורה ומ"מ לכתחילה אסור ולא משום שלפא ומחויא שאין דרך אשה שריחה רע לפרסם שהיא צריכה לכך אלא שאינו תכשיט גמור והלכה כחכמים ומ"מ גדולי המפרשים מקילין לומר שאם היה צרור זה מעביר ריח רע לגמרי הרי הוא כקמיע מומחה ומותר אלא שאינו מעביר אלא מגין שלא ירגישו בה בני אדם:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

כבר ביארנו בראש הפרק על זה שאמרו בסוגיא זו וחלופיהן באיש שגדולי הרבנים פירשוה על הטבעת לבד ואף גאוני הראשונים מסכימים בה כן אבל גדולי הפוסקים פירשוה אף על המחט ויש לתמוה בה שהרי מחט באיש בין נקובה בין אינה נקובה משאוי הוא ואלו היה חלוף היה לנו לומר מזו (הנקובה שאינה) [שאינה נקובה שהיא] אצלו משאוי ולחיוב חטאת והנקובה שאינה משאוי לפטור אבל אסור ומ"מ יראה שהם אמרוה מפני שאמר וחלופיהן שמשמע שעל שניהם הוא חוזר שאם תאמר על הטבעת לבד היה לו לומר וחלופו ומ"מ היאך נחדש דברים זרים מפני הוראה מועטת שבלשון והרי איפשר לפרש וחלופיהן על שני מיני הטבעת ר"ל בחותם ובלא חותם ויש מקיימין את דבריהם שהמחט הנקובה לאיש הואיל ותחובה בבגדו פטור אבל אסור ומפני שאין דרך הוצאתה לאיש בכך אלא בבד של מחטין וצינורות דרך סחורה אבל כשאינה נקובה חייב חטאת שדרכו בהוצאה זו להיות מצויה אצלו תמיד ליטול בה את הקוץ ומ"מ מה שצריך בה לענין הטבעת כבר ביארנוהו:

יוצאין הרועים בשקים שמתכסים בהם מפני הגשמים ולא סוף דבר רועים אלא אף שאר בני אדם אע"פ שאין רגילים בהם מפני שמ"מ הואיל וראוי לזה כזה והורגלו בו קצת בני אדם תכשיט הוא לכלם ואין אומרים אצל הרגילים שעם בפני עצמו הוא לענין זה:

המוצא תפילין בשבת בשוק או בדרך מכניסן בעיר זוג זוג כדרך שלובשן בחול אחד בראש ואחד בזרוע וכשמגיע למקום המשתמר חולצן וחוזר ומניח זוג אחר ומכניסו על

דרך זה שהרי זה כעין תכשיט לאיש הואיל ודרכו בהן בחול אבל אשה הואיל ופטורה מן התפילין שהרי בכלל זמן גרמא הם שלילה ושבת אינו זמן תפלין אינה מכנסת בדרך זו אלא מוליכה פחות פחות מארבע אמות:

טבעת שיש עליה חותם שאסרנו לאשה אפי' היתה גזברית וצריכה לשלוח חותמות לממונים תחתיה לומר עשו כך וכך עד שמתוך כך היא רגילה להניח באצבעה תמיד טבעת שיש עליה חותם אעפ"כ אסור לה ואין זה תכשיט אצלה והרי יצאה לה מכלל נשים לענין זה לגמרי:

דף סב:

כבר ביארנו שהמפתח אסור להביאו בחגורו כדרכו בחול ואין צריך לומר בידו ומ"מ קצת חכמי צרפת נוהגין שעושין דפוס מפתח בראש החגורה של כסף והוא אצלו בראש החגורה ויוצאין בה שהרי מכלל החגורה היא:

זה שביארנו בכובלת ופליטון שפטורה היא בהוצאתה דוקא כשיש בה בשם אבל אם אין בה בושם חייבת על הכלי ואע"פ שכבר קלט ריח הבשם והיה לנו לומר שהכלי טפל לאותו בושם ויהא פטור אף על הכלי שהרי משנה שלימה שנינו המוציא אוכלין פחות מכשיעור בכלי פטור אף על הכלי מפני שהכלי בטל אצל האוכלין מ"מ אוכלין יש בהם ממש מה שאין כן בריח בשם:

ראוי לאדם להזהר שיהא נקי הדעת בכל ענינו ואל ישקץ עצמו בדברים המלוכלכים והנמאסים וישתדל במיני הנקיות הרבה דרך הערה אמרו ג' דברים מביאים את האדם לידי עניות המשתין מים בפני מטתו ר"ל בקרקע ושלא בתוך הכלי ר"ל שמתוך עצלותו אינו רוצה להתרחק וללבוש בגדיו ומשתין בפני מטתו ערום וכן המזלזל בנטילת ידים ואין דברים אלו יוצאין אלא מבני אדם הנרדמים בתרדמת עצלה וכן מי שאשתו מקללתו בפניו ר"ל מי שגורם לאשתו שתכעוס עליו כ"כ עד שתקללהו בפניו כגון שמונע ממנה תכשיטיה ויש ספק בידו לעשות וכשהיא רואה בעצמה כך אף היא מתרשלת בשמירת נכסיו ומביאתו לידי עניות וכן כל כיוצא בדברים אלו ובדרש אמרו בזו מפני שאשתו ובני ביתו תלוים עליו והוא תלוי במי שאמר והיה העולם וכל שמרחם על אותם שהם תלוים עליו אף מי שהוא תלוי עליו מרחמו:

דף סג.

המשנה הרביעית לא יצא האיש לא בסיף ולא בקשת ולא בתריס ולא באלה ולא ברומח ואם יצא חייב חטאת ר' אליעזר אומר תכשיטין הן לו וחכמים אומרים אינן אלא גנאי שנ' וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות בורית טהורה ויוצאין בה בשבת כבלים טמאים ואין יוצאין בהם אמר הר"ם פי' תריס הוא המגן ואלה צנה מעץ ואין בין המגן והאלה אלא שהמגן תבניתו כמו משלש ואלה תבניתו עגולה ושניהם מעץ בורית אצעדה בשוק כבלים עכסים בצורת אצעדה והיו מטילין ביניהם שלשלאות והיו מתקשטין באלו הכבלים הבתולות כדי שלא יפסעו פסיעה גסה ויגיע להם היזק בבתוליהם ומה שאמר טהורה וטמאים אינו נכלל בדיני השבת אבל אמר זה מפני שהזכיר בכאן כבלים והודיענו דין אחר והוא כי העכסים אינם מקבלי' טומאה לפי שאינם מכלי מתכות שיש לו שם בפני עצמו והכבלים מקבלין טומאה לפי שהם מכלל הכלים שיש להם שם מיוחד ועוד יתבארו אלה העקרים במסכת כלים ופי' תכשיטי' עדי וחליה וגנאי פירושו לפי מקומו והוא הפך השבח כלומר רוע וכיעור והלכה כחכמים:

אמר המאירי המשנה הרביעית והכונה בה לבאר ענין החלק הרביעי והוא שאמר לא יצא האיש לא בסייף ולא בקשת ולא בתריס ר"ל מגן ולא באלה והוא שקורים מאצא"ה ולא ברומח ואם יצא חייב חטאת מפני שאינם דרך מלבוש כלל אבל שריון ומגפיים שאמרנו עליהם פטור הם עשוים דרך מלבוש ור' אליעזר אומר תכשיטין הם לו ומועילין מיהא להפקעת חיוב חטאת וחכמים אומרים אינן אלא גנאי שנ' וכתתו חרבותם ואלו היו תכשיט לא היה מייעד את ביטולם אלא היו עומדות לנוי בעלמא והלכה כחכמים:

בורית טהורה ויוצאים בה בשבת כבלים טמאים ואין יוצאין בהן בשבת פי' בורית היא תכשיט כעין רצועה והוא של מיני מתכות עשויה לקשור בה בתי שוקיה והוא לשוק כאצעדה בזרוע ואמר שהיא טהורה ר"ל שאינה מקבלת טומאה מפני שאינה תשמיש אדם אלא תשמיש הבתי שוקים וזהו תשמיש של כלי וכבר אמרו טבעת העשויה לקשור בה מתניו ולחגור בין כתפיו טהורה ויוצאים בה בשבת שאין כאן גזירת דילמא שלפא שהרי בשליפתם מתגלים שוקיה ובאה לידי גנאי:

כבלים הוא תכשיט זה בעצמו אלא שמוסיפין בו שלשלת של כסף או של שאר מיני מתכות באה מזו לזו שמחברת שוקיה שלא יתרחבו בהליכתה יתר מדאי והוא שאמרו שהיא טמאה כלומר שמקבלת טומאה ושאלו עליה בגמ' ושלשלת משויא להו מנא כלומר מפני מה הוא נעשה תשמיש אדם בשלשלת יותר מכשאין בה שלשלת ואם מצד אחר אתה בא לטמאה ר"ל ממ"ש שכל משמיע קול בכלי מתכות טמא בזו דווקא מפני

שהשמעת קול צריכה לו והוא אצלו מעשה ותירץ שאף זו לצורך היא עשויה והזכירו שמשפחה אחת היתה בירושלם שהיו פסיעותיהן גסות ר"ל שהיו פסיעותיהן רחבות הרבה והיו בתוליהן נושרין ועשו להם כבלים ומטילי' שלשלת ביניהם שלא יתרחבו פסיעותיהם יותר מדאי וי"מ שהיו גסות בחבטה על גבי קרקע ברוב מהירות הליכתן ועשו להם שלשלת זו שאם יעשו כן יהא קול השלשלת נשמע ויתביישו ומלמדות עצמן ליילך בנחת עד שלא ישמע קולן ונמצא מ"מ שהשלשלת עושה הכל תכשיט אחד והרי הוא תשמיש אדם ואין יוצאין בה בשבת שעשויה היא לשלוף השלשלת אם להראותה לחברותיה הצריכות לעשות כיוצא בה אם להקל מעליה לפעמים לרוב כבדותה ומ"מ נתחדשו בגמ' שאר דברים בתכשיט זה והוא שאמרו רבין אמר בורית באחת כבלים בשתים ופירשו רבים באחת שאינה אלא בשוק אחד וכבלים בשתים ורב הונא אמר אחד זה ואחד זה בשתים אלא שבכבלים מוסיפין שלשלת ונעשין בה כבלים על הדרך שפירשנו ואח"כ שאל ושלשלת משויא להו מנא וכו' ולא באה השאלה אלא לחקור מה בין כבלים לבירית לקבול טומאה כלומר לא סוף דבר שיש לשאול כך לרבין שאם שתים טמאות מה לי אחת מה לי שתים והרי אין כאן שום חידוש אלא אף לרב הונא שמוסיף לה שלשלת וכי שלשלת משויא להו מנא ומ"מ לעיקר הפירוש צריך דרישה וחקירה לדעת רבין שאין בה שלשלת מה ענין שלא לקשור אלא אחת ואף לענין קיבול טומאה מה ענין לשתים שיקבלו טומאה יתר מן האחת ואם לענין שבת מה ענין שלא לצאת בשתים ואם באחת מותר מפני שהוא לצניעות ואין חוששין לגלוי השוק אף בשתים כן ואע"פ שמ"מ משנתנו כבר היא מתפרשת יפה לדעת רב הונא אעפ"כ לענין פירוש צריכי' אנו לחקור בדברי רבין ויראה לי שדברי רבין במחילה מכבודו משובשים הם והוא שאמר אמר ליה רב הונא ולא אמר רב הונא אמר שיראה כחולק עמו אלא כמשיב על דבריו לומר שהן טעות ואף הוא קבל ממנו ואין עוד חקירה עליהן ומ"מ י"מ שהבורית והכבלים ממין אחד הם וענין בירית באחת שכל אחת ואחת בפני עצמה ואין ביניהם דבר שיחברם כבלים בשתים ר"ל שרצועה ממינם מחברת ביניהם ורב הונא אמר שכלם בשתים אלא שהכבלים מתחברים בשלשלת של מתכת והבירית מתחברת ברצועה ממינה ולפירוש זה כשחקר ושלשלת משויא להו מנא אף לרבין שאלו ורצועה משויא להו מנא אלא מפני שהשלשלת מפורסם בקבול טומאה יותר שאל אף עליה ואם קבול טומאה קשה לשלשלת כ"ש שקשה לרצועה ותירץ בכלן שזו תשמיש אדם הוא וכדי שלא יתרחבו פסיעותיהן והרי התירוץ עולה אף לרצועה ושמא רב הונא חולק לומר שהרצועה אינה עושתן כלי שאין השלשלת אלא להשמעת קול וכדי להתבייש ורבין היה אומר שאינו

אלא להדק פסיעותיו שלא להתרחב יותר מדאי והרי הרצועה מועילה בזה כשלשלת ומ"מ נראין דברי רב הונא שהרי אף רבין שתק לו ולענין שבת אתה צריך לפרש לשיטה זו שהבירית יוצאין בה הואיל ואף מחברת ממין האריג אין בה חידוש כדי להראותו אבל השלשלת שהיא של כסף תבא לשלוף ולהראות או שמא שלשלת מתוך כבדותה צריכה לפעמים לשלפה:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

שני תלמידי חכמים המצויים זה אצל זה צריכין שיחדדו זה את זה בהלכה ולא שלא לשמה ר"ל לכונת ניצוח וקטרוג אלא להוציא את הדברים לאמיתן וכל שעושין כן לימודם בא לידי הצלחה ותכלית החיים הנצחיים והוא שאמרו ארך ימים בימינה במיימיניה של תורה כלומר לעוסקים בה לשמה ולבקשת התכלית הא למשמאילים בה והם המתכוונים לקטרוג ולניצוח עושר וכבוד איכא אורך ימים ליכא שאין חפץ השם מצליח בידם עד שיגיעו ממנו לתכלית המבוקש והוא ענין מה שאמרו שני תלמידי חכמים הנוחים זה את זה בהלכה הקב"ה מקשיב להם:

כל שאיפשר לו לאדם ללמוד מזולתו ילמוד שהקבלה עיקר החכמה ושרשה ובסבתה יסתלקו השבושים והמחלוקות וכל מי שאין לו רב ללמוד ממנו יחזר אחר חבר ויהו מרגילין ומדריכין זה את זה בהלכה ואיפשר שיעלה בידם אחד בסבת חבירו והוא שידעו כלל הענין בקבלה אלא שבאים לידע סעפי הענין בדרך חקירה ומופת לא שיהיו תולין את הכל בחקירתם עד שיפקפקו בכלל הענין בהעדר ידיעתם והוא שרמזו בכאן באומרם והוא דידעי צורתא דשמעתא:

מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה וכל שלבו של אדם למצוה אפי' נאנס ולא עשאה מעלין לו שכר כאלו עשאה וכל העושה את המצוה כמאמרה ר"ל על דעת המכוון בה יהא בטוח בתכליתו ובעלות נפשו על המזל עד שלא יהא המזל מושל עליו כלל כי הוא עליון לו והוא אמרם דרך צחות באשר דבר מלך שלטון ומי יאמר לו מה תעשה וסמיך ליה שומר מצוה לא ידע דבר רע כלומר מי הוא שיכול לומר מה תעשה שומר מצוה וכו':

מצות הצדקה חלוקה על הרבה מדרגות זו למעלה מזו כמו שביארנו בראשון של בתרא ומ"מ גדול המלוה לעני יותר מן הצדקה מפני שאינו בוש בדבר כלל אלא שיהא לבו שלא לבקש ממנו יפרע כשירצה והמטיל בכיס יותר מכלם שממציא לו ריוח ומכין לו פרנסה דרך כבוד:

ראוי לאדם שישתדל בחברת החכמים ויזהר מישיבת עמי הארצות ויושבי הקרנות הולך את חכמים יחכם ורועה כסילים ירוע דרך צחות אמרו אם ת"ח נחש הוא חגרהו על מתניך ואם עם הארץ חסיד הוא אל תדור בשכונתו:

ראוי לאדם להזהר שלא יגדל שום מזיק בתוך ביתו שהרי הוא גורם שלא ליכנס אדם לביתו מחשש ההיזק המצוי להם ונמצא מונע חסד מתוך ביתו:

דף סג:

הציץ היה דומה כמין טס של זהב ורחב שתי אצבעות ומקיף מאזן לאזן וכתוב עליו בשני שיטין קדש לי"י ל' בשיטה התחתונה ויו"ד ה"א וא"ו ה"א בשיט' עליונה בצורה זו קדש ל יהוה ופי' בירושלמי כמלך היושב בקתדרא שלו ואע"פ שמגדולי החכמים העידו אני ראיתיו ברומי וכתוב עליו קדש לי"י בשיטה אחת לא הכחישו את הידוע אצלם אף בעדות ראיה:

אריג כל שהו מקבל טומאה מתורת בגד ולא נאמר בו דין ג' אצבעות על ג' אצבעות אלא בחתיכה הבאה מבגד גדול אבל כל שארגו בפני עצמו מיטמא בכל שהוא ומ"מ דוקא בשאר טומאות כגון מגע שרץ ואהל המת ודומיהם אבל למדרס לעולם אינו מיטמא בפחות משלשה טפחים אף באריג בפני עצמו וכן התכשיטין אפי' היו באים מבגד גדול כגון שעשה תכשיט מחתיכת בגד מיטמאין בכל שהן וכן הדין בשעשה תכשיט בלא שום אריג כגון שעשה חומרין מן החוטים אבל חוטין עצמן שקלעם אין מקבלים טומאה לא מתורת תכשיט שאין דרך לעדות בחוטין כלל ואפי' כקליעה מתוך דקותם ולא מתורת אריג שקליעתן אינה נידונת כאריגה ומוסף בזו השק על הבגד שאף חוטים שבו אם קלעם מקבלין טומאה מתורת תכשיט שכן דרך העני לקלע מהם שנים ושלשה נימין לתלו' בצואר בתו אבל לא מתורת אריג ולימד שמאחר שדרך בני אדם בכך קליעתם זו היא אריגתם שהרי אף אריג שלו אינו מיטמא אלא בד' טפחים על ד' כמו שביארנו בפרק שני וגדולי הרבנים יש לחוש בזו בקצת דבריהם:

דף סד.

הקילקי והוא תכשיט הבהמה המונח בחזה שלה ונקרא פייטרא"ל וכן החבק והוא החוגרו מגבה על בטנה ונקרא צינגאלא"ה כלם מיטמאין מתורת שק ואע"פ שכלי בהמה אין מקבלים טומאה מ"מ תשמיש אדם הם שיכול להנהיג בהמתו בראשי הרצועות שבהם וכן שבשעה שהוא רוכב כשיש בה קילקי וחבק מנהיגה כרצונו והרי היא כמקל

של בהמה שמיטמא הואיל ואדם רודה בו וכטבעת של בהמה שאדם מושך בו אבל חבלים ומשיחות הואיל ואין בהם טווי ואריג אין מיטמאין כלל ואע"פ שיש בהם קליעה שלא טמאנו קליעה בשק אלא מתורת תכשיט ולדעת גדולי הרבנים שמטמאין בקליעה מתורת אריג אתה צריך לפרש שהחבלים אין בהן קליעה או שאינם טווי ומ"מ כבר כתבנו מה שיש לנו לפקפק בדבריהם:

דברים אלו ר"ל הבאת קילקי וחבק לטומאה והפקעת חבלים ומשיחות ממנה שוים הם בין לטומאת מת בין לטומאת שרץ וכן הבאת בגד העשוי מצמר של עזים לטומאה והוא הנקרא נוצה על שם שדרך בני אדם למרטו ולא לגזזו וכן העשוי מן הגמלים או מזנב הסוס ומזנב הפרה כלם שוים הם בין לטומאת מת בין לטומאת שרץ ששניהם למדים זה מזה בג"ש ואע"פ שיש להשיב בשתיהם שהרי המת טומאתו חמורה והשרץ טומאתו מרובה ר"ל שרוב טומאות בדינה לטומאת ערב הרי היא מופנת משני צדדים וכל ג"ש שמופנת משני צדדין למדין ואין משיבין אע"פ שיש להשיב בה אבל כל שאינה מופנת אלא מצד א' למדין ממנה אם אין שם תשובה אבל משיבין אם יש שם תשובה ואין למדין בה:

כבר ידעת שהרהורי עבירה קשים מעבירה ומעתה אדם צריך כפרה על ההרהור כעבירה עצמה והוא שנאמר במדין ונקרב את קרבן י"י איש אשר מצא אצעדה וצמיד טבעת עגיל וכומז לכפר על נפשותינו לפני י"י ונאמר שם ויקצוף משה על פקודי החיל ודרשו בו א"ל משה לישראל שמא חזרתם לקלקולכם הראשון כלומר כשראה אותם מזקיקי' עצמם לכפרה חשב שזנו עם בנות מדין כדרך שזנו עם בנות מואב בשטים והשיבוהו לא נפקד ממנו איש כלומר לא נפקד ממנו איש לעבירה א"ל א"כ כפרה זו למה א"ל אם מידי עבירה יצאנו מידי הרהור לא יצאנו מיד ונקרב את קרבן י"י וכן אמרו מפני מה הוצרכו ישראל שבאותו הדור כפרה מפני שזינו עיניהם מן הערוה הא למדת שראוי ליזהר מהרהורי עבירה כגוף העבירה והוא שדרשו מפני מה מנה הכתו' תכשיטין שבחוץ ר"ל טבעת עם תכשיטין שבפנים ר"ל עגיל וכומז לומר לך כל המסתכל אפי' באצבע קטנה של אשה כאלו מסתכל במקום התורף:

דף סד:

המשנה החמשית יוצאה אשה בחוטי שער בין משלה בין משל חברתה ובין משל בהמה ובטוטפת ובסרביטין בזמן שהם תפורין ובכבול ובפיאה נכרית שבחצר ובמוך שבאזנה ובמוך שבסנדלה ובמוך שהתקינה לנדתה בפלפל ובגרגיר מלח ובכל דבר שתתן לתוך

פיה ובלבד שלא תתן כתחלה בשבת אם נתן לא תחזיר שן תותבת ושן של זהב ר' מתיר וחכמים אוסרין אמר הר"ם פי' חוטי שער הם החוטי' הנעשין משער כי אין ענינם כענין חוטי צמר וחוטי פשתן הנזכרים בראש הפרק כי חוטי שער אפי' קשרן על עצמה קשר מהודק אינה חוששת לפי שהמים נכנסין בהם ולפי שמותר לטבול בהן מותר לצאת בהן בשבת כאשר ביארנו בראש הפרק ואלו השמיענו שלה היינו אומרין שלה שאין מאוסין לה מותר אבל של חברתה שהן מאוסין לה דשמא יש לחברתה בראשה חולי הנקרא חלי השועל והוא מריטת השער וכיוצא בו אסור ואלו השמיענו של חברתה היינו אומרין של חברתה שהיא ממינה אבל של בהמה שאינה ממינה אסור על כן השמיענו שהכל מותר ופיאה נכרית כמו מגבעות ידבקו בה שער נאה והרבה ותשים אותם האשה על ראשה דרך עראי כדי שתתקשט בשער ומוך מעט צמר או צמר גפן ודומיהם ובמוך שהתקינה לנדתה ואפי' נשתמשה בו או שלא יהיה קשור לפי שאם נפל לא תטלנו ולא תביאנו מפני מאיסותו אבל מוך שבאזנה ושבעקבה לא תצא בו עד שיהיה קשור קשר מהודק באזן או בעקב ומה שתתן האשה בפיה פלפל או מלח והדומי' להם הוא להעביר ריח הפה אם יש בו זוהמא או ריח רע ושן תותבת הוא שן נכרי שנותנת האשה בפיה במקום שנה שנפל לה דרך עראי ותחזק בלחיצת השנים האחרים ושן של זהב הוא שיהיה משניה משונה במראיתו ותעשה מכסה מזהב בצורת אותו השן ותרכיבה עליו להסתיר מומה ור' אומ' שכיון שזה המעשה להסתיר מומה שלא תעקור אותו להראות לחברתה וחכמים אומרים שתעקור ותראה ברה"ר ולפיכך אסור לצאת בו והלכה כחכמים:

אמר המאירי המשנה החמשית והכונה לבאר בה ענין החלק הה' והוא שאמר יוצאה אשה בחוטי שער ר"ל באותם חוטים שקולעת בהם שערה וקווצותיה שהיו נוהגות לקלען בשער בין בשלה ר"ל בשערות התלושים שלה שקלעה בהם שער ראשה בין משל חברתה בין משל בהמה כגון של סוס ואין לחוש שמא תטבול ותרפם שהרי חוטי שער אין חוצצי' ופי' בגמ' ששלשתן הוצרכו כלומר לא סוף דבר בשלה שאינו מאוס אצלה ואין לחוש שמא תשלפם מתוך מיאוסה בהם אלא אף בשל חברתה ולא סוף דבר בחברתה שמתוך שהיא בת מינה אינה חוששת שיכירו בה ותתבייש אלא אף של בהמה שהוא ניכר ויש לחוש שמא תתבייש ותשלוף מותר שמ"מ הואיל וכרכה בהם שערה אין לחוש להיות שולפתם מעל ראשה ופי' בגמ' דוקא ובלבד שלא תצא ילדה בשל זקנה וזקנה בשל ילדה ששחורות ע"ג לבנות ולבנות על גבי שחורות מאוס הוא ותבא לידי שליפה ויש פוסקים שילדה בשל זקנה מותר שגנאי הוא לה ולא תבא לידי שליפה ובטוטפת וסרביטין בזמן שהם תפורין לשבכה על הדרך שביארנו במשנה ראשונה:

ובכבול ופאה נכרית לחצר אבל לא ברה"ר ואע"פ שכל שאסרו בר"ה אסרו אף בחצר בשני אלו התירו שלא תתגנה על בעלה כמו שביארנו במשנה ראשונה ומילת כבול כבר ביארנוה במשנה ראשונה וענין פאה נכרית היא קליעת שער עשויה משער חברתה אם מפני ששער שלה מועט אם מפני שהוא לבן במוך שבאזנה הנתון בה לשאוב ליחת האוזן ופי' בגמ' דוקא בקשור באזנה קשר מהודק או תחוב באזנה בהדוק ויש פוסקין דוקא בקשור ומהודק ומחלקת זו תלויה במה שאמרו בגמ' הא דמיהדק הא דלא מיהדק ולשיטה ראשונה מה שהוקשה והא תני רמי והוא שקשור הוא מקשה כלומר והיאך יצאו הם בלא קשר ותירץ הא דמיהדק כלומר הא דאמרינן והוא שקשור בדלא מיהדק והא דלא בעי קשור במיהדק ולשיטה שניה אתה צריך לפרש שהוא מקשה הואיל ופירשת משנתנו בקשור ודאי ר' ינאי בקשור יצא ולמה חלקו עליו ותירץ מפני שיצא בלא הדוק וחלקו עליו אע"פ שהיה קשור וראשון עיקר:

ובמוך שבסנדלה הנתון בתוכה לחמם או להגין מקושי הקרקע ואף בזו פי' בגמ' בקשור בסנדלה ומאחר שנקשרו אין בהם חשש שליפה ובמוך שהתקינה לנדתה ליתן בחדריה הצנועים לשאוב את הדם שלא יטנפו בו בגדיה ומתוך מיאוסו אין בו חשש שליפה ואפי' בלא קשר ואפי' עשתה בית יד לאותו מוך ליטלו בלא לכלוך ידיה כך פירשוה בגמ' וכן יוצאה בפלפל הנתון בפיה לריח הפה ובגרגיר מלח הנתון בפיה לחולי השנים והוא שאמרו עליה בגמ' לדור שיני כלומר לשורת השנים ובכל דבר שנתון לתוך פיה ופי' בגמ' כגון זנגביל או דרציני והוא בשם הנקרא קאני"לאה ובלבד שלא תתנם לכתחילה בשבת כלומר מה שהתרנו באלו לא התרנו אלא מחשש הוצאה ומצד שאין חוששין בהם לשליפה ומ"מ מה שיש יחוש בו משום רפואה ומחשש שחיקת סמנין לא התרנו ומעתה לא התרנו אלא כשהם עליה מבעוד יום אבל לא תתן לכתחילה בשבת שיש לחוש לשחיקת סמנין ואפי' היו שם מבעוד יום אם נפל מפיה אסור להחזירה:

שן תותבת ושל זהב פי' הכל אחד כלומר שן תותבת שהיא של זהב ר"ל שן שהושיבתה בשורת שיניה של זאת והיא של זהב ר' מתיר שמאחר שהיא מתגנית בהסרתה אין בה חשש שליפה וחכמים אוסרים שאע"פ שאין בה חשש שליפה כדי להראות לחברותי' שהרי גנאי הוא לה מ"מ שמא מתוך שינויה יהו חברותיה מתלוצצות בה ושולפתה והלכה כחכמים שהרי סברת האומרים כל מידי דמתגניא ביה לא אתיא לאחוויי כבר העמידוה בגמ' בשיטה ואין הלכה כשיטה אבל של כסף מותר לדברי הכל שאינו ניכר ואין כאן בשת וגדולי הפוסקים לא הביאו חלוק זה שבין זהב לכסף והוא תמה שהרי בגמ' פירשוה בהדיא בלא שום מחלקת וכן פסקוה גדולי המחברים וי"מ שן תותבת ושן

של זהב שהם שני דברים שאם לא כן שן שן למה לי ומ"מ יש ספרים שגורסין שן תותבת ושל זהב ומ"מ הם מפרשים שן תותבת של עץ וכן יראה מלשון תלמוד המערב שבסוגיא זו אלא שלענין פסק הכל א':

זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שכתבנו הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמ' אלו הן:

כל שאסרו חכמים לצאת בו לרה"ר אסור לצאת בו לחצר ופירשוה גדולי המחברים דוקא כשאינה מעורבת וי"מ אף במעורבת חוץ מכבול ופאה נכרית שאסור ברה"ר ומותר בחצר כדי שלא תתגנה על בעלה ויש שואלין והרי בפרק בהמה נ"ג א' אמרו ופוקק לה זוג ומטיילת עמה בחצר וברה"ר אסור וכמה שאמרו שם ולא בזוג שבצוארה ותירצו שלא נאמרה זו שבכאן אלא באשה וכל מין אדם שהוא בן דעת ואם נתירהו בחצר יבא לצאת עמה ברה"ר ויש מתרצים שלא נאמרה בכאן אלא במה שאסרו מפני מראית העין כגון אלו שאיסורם מחשש שלפא ומחויא שמא יבאו להקל לצאת בו אבל בשאר איסורין כגון זוג שהוא משום משאוי דוקא ברה"ר אסור אבל בחצר מותר כשאר דברים הניטלין לאדם בחצר ושמא תאמר והרי טבעות איסורן מחשש שליפה ואמרו בפרק כירה השירים והנזמים והטבעות הרי הן ככל הכלים וניטלין בחצר פירושו בדרך טלטול בידו שאין לחוש להוצאתם לא דרך מלבוש באצבעותיו ומ"מ עיקר התירוץ אינו שהרי איסור זוג אינו אלא שנראה כמוליכו למכור כמו שביארנו למעלה:

הנדה מותר לה לכחול ולפקס ולהתקשט בבגדי צבעוני' שלא תתגנה על בעלה ואע"פ שזקנים הראשונים היו דורשים והדוה בנדתה שתהא יושבת בבגדי נדות כבר בא ר' עקיבא ולימד א"כ נמצאת מגנה על בעלה והרי בעלה מגרשה אלא והדוה בנדתה שהיא בנדתה עד שתבא במים אע"פ שעברו ימי נדות:

כל מה שאסרו חכמים מפני מראית העין אפי' בחדרי חדרים אסור והקשו עליה בסוגיא זו ממה שאמרו ופוקקין לה זוג ומטיילת בחצר אע"פ שאמרו ברה"ר ולא בזוג אע"פ שפקוק ופירש בה תנאי היא וכמו שאמרו בנשרו כליו במים שוטחן בחמה שלא כנגד העם ור' אלעזר ור' שמעון אוסרים ומ"מ אחר שפסקנו שאסור אף בחדרים ראוי לאסור אף טיול חצר בזוג פקוק ומעתה באו ונתמה על גדולי הפוסקי' שפסקו זו שבחדרי חדרים אסור וזו שבזוג פקוק בחצר וגדולי המפרשים דחו זו של חדרים ופסקו זו של טיול חצר בזוג פקוק שבכמה דברים אמרו שהם אסורים מפני מראית העין ובצנעה הותרו כמו שאמרו במסכת כתבות פ"ה צינור שעלו בו עשבים ממעכן בצנעה בשבת וכן במסכ' ע"ז ישב לו קוץ לפני ע"ז לא ישוח ויטלנו מפני שנראה כמשתחוה לע"ז ואם אינו נר' מותר

וכן אמרו שם בנתפזרו לו מעות לפני ע"ז ובפרצופים המקלחים וכבר ביארנו מענין פסק זה במסכת י"ט:

דף סה.

המשנה הששית יוצאין בסלע שעל הצינית הבנות יוצאות בחוטין אפי' בקסמין שבאזניהם ערביות יוצאות רעולות ומדיות פרופות וכל אדם אלא שדברו חכמים בהווה אמר הר"ם פי' צינית חולי הנקרא בערבי סל"עא וחכמים קוראין אותה בת ארעא לעובי חלטיה וקושי עצמה וסלע כמו פשוט מפותח מכסף או נחשת וזולתו כי סגלת התועלת הוא בפתוח וחוטין חוטין קשורין בצואר ובלבד שלא יהו צבועין כי אם היו צבועים מחמת יפים תסיר אותם מצוארה ותראם לחברותיה ברה"ר רעולות כמו פעמונים או זגים כי הנשים הערביות היו יוצאות בזגין כמו שמנהגן לצאת תמיד והוא מין ממיני החלי הנטיפות והשירות והרעלות וכמהו והברושים הרעלו כלומר הונדו והרעלו והונעו כדי שיפול פרים וקסמין שבאזניהם עצים קטנים עגלים היו מכניסי' אותם בנקבי אזניהם כדי שלא יסגר הנקב ופרופות כמו כרוכות ר"ל כי הנשים היו אוספות שולי הרדיד וכנפותיו יחד על דבר קשה כמו אבן או עץ וקושרות מלמעלה ואח"כ אמר כי כל הנשים מותר להם לצאת בזה הענין ומה שייחד ערביות ומדיות לפי שהן הידועות בזה המעשה וזה המנהג:

אמר המאירי המשנה הששית והכונה לבאר בה ענין החלק הששי והוא שאמר יוצאין בסלע שעל גבי הצינית ופי' בגמ' בת ארעא ר"ל מכה שתחת כפות הרגל והיו רגילים לקשור בה סלע לרפואה ולענין גוף הרפואה שאלו בה בגמ' מאי שנא סלע אי משום דאקושא ר"ל שהיא קשה ומגינה על המכה מקוצים ויתדות ליעביד לה חספא אי משום שוכתא ר"ל חלודה היוצאת מן הכסף שמועיל למכה ליעביד לה טסא ר"ל רדיד של כסף ומה ענין למטבע אי משום צורתא ר"ל הצורה שבמטבע שהיא שוקעת ומניחין מקום שקיעתה על המכה שלא תדחק בדריסתו על המכה ליעביד ליה פולסא ושאלו בזו שנראה מכאן שהפולסא יש עליה צורה ובמציעא אמרו אין מחללין מעשר שני על אסימון ואמרו שם מאי אסימון פולסא אלמא פולסא אין עליה צורה עד שפירשו כאן ליעביד פולסא ויחוק עליה צורה ויש שפירשו כאן פולסא חתיכת עץ ויחוק עליה צורה וגדולי המפרשים פירשו שסתם פולסא ודאי יש עליה צורה על הדרך האמור בסוגיא זו אלא שהוא מטבע שאינו יוצא ולענין מעשר צריך מטבע היוצא ומטבע היוצא צריך לצורה מפורסמת לאותה מלכות כגון כתב שם האדון או שם עירו ותירץ בה שמע מינה

כלהו מעלו ר"ל הקושי והצורה והחלודה ואין שלשתם אלא במטבע גדול כגון סלע וצריך שתדע שזו שאמרו אי משום צורתא שנר' ממנה שהם היו רגילים לרפא בצורות לא בצורות הנעשות על פי השעה לפי מבט הכוכבים חלילה שזהו מין ע"ז כמו שביארנו בסנהדרין אלא שהוא סלע מן הסלעים העוברים בהוצאה והיא רפואה המוניית כעשיית הצורה הנקראת צורה שלומיית על הלחי הבולט ולגדולי מפרשי הלכות ראיתי שהצורה שהיא שוקעת מועילה למכה ונראה ביאור דבריהם שמניחין מקום שקיעתה על המכה שלא ידחק מקום המכה בדריסתו וינזק ויפה פירשו:

הבנות יוצאות בחוטין ר"ל הבנות הקטנות שמנקבים את אזניהם ואין עושים להם נזמים עד שיגדלו ונותנין חוטים או קסמין באזן שלא יסתמו הנקבים וזהו שאמר אפילו בקסמין שבאזניהם כלומר אע"פ שהקיסמין אינם תכשיט כלל וי"מ חוטין שקולעין בהן שערותיהן שאסרנום בגדולה מסרך טבילה והקטנות הואיל ואין טבילה מצויה בהם מותר ויש דוחין פירוש זה מפני שהטבילה לקטנות אע"פ שלענין דמים אינה מצויה לענין טהרות מיהא מצויה ומצויה ועוד שהקסמין מעידין על החוטים שבתכשיטי האזן אנו עסוקים וי"מ בחוטין שבצואריהם ואין כאן סרך טבילה שאין אשה חונקת עצמה כמו שביארנו בראש הפרק:

ערביות רעולות ר"ל נשים ישראליות שבערביא יוצאות רעולות ר"ל בעיטוף ראשיהן ופניהן חוץ מן העינים והוא מענין הרעלו' הנזכרות בתכשיטי הנשים בנבואת ישעיה וכן מדיות יוצאות פרופות והענין שהיו נוהגות להתעטף בטלית שבו רצועה בשפה האחת כנגד הצואר וכורכת בשפה האחרת אבן או אגוז או מטבע וקושרת הרצועה על אותו הכרך שלא ישמט הטלית מעליה ואותו חבור הבא מצד אחד לחבירו הוא קרוי פריפה על הדרך שמתרגמים קרסים פורפיא והוא שאמר:

משנה פורפת על האבן ועל האגוז ועל המטבע ובלבד שלא תפרוף כתחלה בשבת אמר הר"ם פי' זאת הפרפה היא בשבת כי אין בה קשר ולא כריכת החוט בלבד ואמר ובלבד שלא תפרוף כתחלה בשבת הוא חוזר על המאמר האחרון והוא אמרו על המטבע לפי שהוא אסור טלטול מטבע בשבת:

אמר המאירי פורפת על האבן או על האגוז או על המטבע וז"ש אח"כ ובלבד שלא תפרוף לכתחילה בשבת שאלו עליה בגמ' והא אמרת רישא פורפת לכתחילה ופירש בה סופא אתאן למטבע כלומר שהמטבע אחר שאינו ראוי לטלטול לא תפרוף לכתחילה בשבת אלא שאם פרפתהו מערב שבת יוצאה בו אבל אבן אחר שהקצה אותה והכינה

לכך ראויה לטלטול היא ומותר ובתי ידים הנקראים גאנץ וכן כובע שעל הראש העשוי להולכי דרכים להגין מן החמה לא הוזכרו כאן ורוב גאונים מסכימים בהיתרם:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הם:

זה שהתרנו בחוטי הבנות אם היה של מיני צבעונין אסור ויש מתירים ולא הוזכר לדעתם על אבוה דשמואל שלא היה מניח את בנותיו לנשאן אלא מדרך חסידות ועל הדרך שהוזכר בו שלא היה מניחן לישן זו אצל זו ואע"פ שנשים המסוללות זו בזו לא נפסלו לכהונה היה עושה כן שלא יהו רגילות בקירוב בשר אחרים עד שיבאו לידי הרהורים רעים:

דף סה:

הוזכר עוד באבוה דשמואל שהיה עושה לבנותיו מקואות בימי ניסן ומחצלות בימי תשרי ופרשו הטעם במקואות בימי ניסן שמא ירבו נוטפים על הזוחלים והוו להו שאובים כלומר היה חושש שזה שנתרבה הנהר עד שהוא מלא על גדותיו הוא מפני הגשמים והשלגים שנתפשרו סמוך לסוף ימי הגשמים ומי הגשמים אין מטהרין אלא באשבורן ר"ל במקום עמוק שהמים עומדים נקוים לשם כדין מקוה אבל הנובעים מטהרים אף כשהם נוזלים והולכים והיה חושש שמא מים אלו שהם טובלות בהן רובן מי גשמים ואין מטהרים בזחילה ומפני כך היה עושה להם מקואות בבתיהם של מים מכונסים או סמוך לנהר וממשיך לתוכם מי הנהר והוא שאמרו מיטרא במערבא סהדא רבא פרת כלומר שכשהוא מתגדל הוא סימן שהגשמים שירדו במערב רבו עליו ושלא לטבול בו מחשש שמא רבו נוטפין על הזוחלין אבל בתשרי שכבר יבשו הנהרות ואין שם אלא מי המקור נמצאו מטהרין אף בזוחלין והיה מתירן לטבול שם והוא שאמרו אין המים מטהרים בזוחלים אלא מי פרת בימי תשרי אלא שהיה חושש שמא יש טיט בנהר במקום שהן טובלות בו וידבק ברגליהן ויחוץ בהם והיה פושט מחצלאות בתוך הנהר במקום טבילתן להיות הן מניחות רגליהן עליהן ויש דוחין פירוש זה לומר שמאחר שנכנסו במים ורגליהם לחים מן המים אין עוד שם חציצה וכמו שאמרו המטביל את הכלים מדיח ידיו תחלה במים ואח"כ לוקחם בידו ומטבילם ואין חיבור היד עם הכלי נקרא חציצה אחר שהודחה מתחלה וכן אמרו במסכת מקואות המטביל את המטה אע"פ שרגליה שוקעות בטיט עלתה לה טבילה מפני שרגליה מקדימין כלומר כבר נטבלו הרגלים במים קודם שהגיעו לטיט וכיון שנטבלו תחלה אין הטיט יכול להדבק לגמרי ברגל והמים נכנסין ביניהם ואע"פ שעד ששקעו בטיט לא נכנסה כל המטה במים ולא

נגמרה טבילתה ומכאן אמרו במוחלט שהנדה אינה צריכה בטבילתה להגביה רגליה מן הקרקע שלא יהא דבר דבוק עם רגליה אלא שיש חולקים בה כמו שביארנו באחרון של נדה והם מפרשים בכאן שלא היה עושה כן אלא בשפת הנהר ששפת הנהר מרבה טיט תמיד וכבר נטנפו רגליהם קודם שיכנסו במים ויש נוטים לדעת שלישית שלא היה עושה כן אלא לצניעות שלא יראום העוברים אחר שהמים מועטין ואין יכולות להחביא עצמן עד צוארן במים כשיכנסו שם או שמא מתוך שיתביישו לא יטבלו כראוי:

ממה שכתבנו למדת שהנוטפים והם מי גשמים מטהרין באשבורן ולא בזוחלין והזוחלין והם מי המעיין והנהרות ושאר המקורות מטהרין בזוחלים ויש לך לפרש בה אף בזוחלין והוא הדין באשבורן ואף צורת השמועה מוכחת כן שאם לא כן לדעת המפרש במקואות אלו שהוא היה עושה אותן סמוך לנהר וממי הנהר שהיה ממשיך לתוכן הרי היה לו לחוש יותר שמא רבו זוחלים על הנוטפים וכן אמרו בסוף השמועה אין המים מטהרין בזוחלין אלא בימי תשרי משמע הא באשבורן כלן מטהרין ואף במקואות פירשו שמעין שהוא צר וחקקו ועשאו רחב מטהר באשבורן ואינו מטהר בזוחלין אא"כ במקום שהמים יכולים לילך שם מתחלה אלמא שאף מעין מטהר באשבורן וטעם הדבר שהנוטפין צריכין אנו בהם לארבעים סאה במקום אחד אבל מים חיים חיותם מחברם אף בזחילתן ואין צריכים במקום אחד ולא עוד אלא כל שהגוף עולה בהן יהו שם כמה שיהו כגון אם היה הטובל ננוס או שהיה מטביל את הכלי דיו שיעלה שם כל גופו מה שאין כן במקוה שהוא צריך ארבעים סאה אף להטבלת מחטין וכמו שאמרו המעין בכל שהוא והמקוה בארבעים סאה ולא אמרו בכל שהוא אלא למחטים וצנורות או לאדם קטן אבל לאדם בינוני ולכלים גדולים אנו צריכין למים שכל גופו עולה בהם וכן אמרו בתורת כהנים מה ביאת שמשו כלו כאחת אף רחיצת גופו כלו כאחת ואף רבותינו הצרפתים הביאו ראיות לדעת זה אלא שאינן מוכרחות והוא והביאו ראיה מים שעשה שלמה שהיו המים מכונסים שם והיו באים לתוכה מן הים ואינו הכרח שאיפשר שמצד אחד היו נכנסים ומצד אחר היו יוצאים ונמצא שהם זוחלים והוא שאמרו בירושלמי שרגלי השוורים היו פחותים כמוציא רמון ונמצא המים באים דרך הים מלמעלה והיו יוצאין דרך רגלי השוורים וכן הביאו הם ראיה ממה ששנינו ביומא פרק ממונה חמשה טבילות ועשרה קדושין טובל כהן גדול בו ביום וכלן בקדש בבית הפרוה ופירשו שם על גג בית הפרוה היה ומעין עיטם היה בא ומ"מ אף בזו אפשר שמצד א' נכנסין ומצד אחר יוצאין אלא שראיות שכבר כתבנו מספיקו' א"כ מה ששנינו במקואות הזוחלים במעיין והנוטפים במקוה פירושו הזוחלין הותרו במעין ואין צריך לומר האשבורן והנוטפים במקוה ר"ל

באשבורן אבל לא בזחילה ויש גורסין הזוחלין כמעין והנוטפין כמקוה ר"ל שהנמשכים מן המעיין דרך זחילה הרי הן כגוף המעיין לטהר בכל שהן והנוטפין אפי' ניטפו מן המעיין הואיל ואין נזחלין הרי הן כמקוה ואין צריך לומר מי גשמים:

ממה שכתבנו אתה למד שכל שנתערבו זוחלין בנוטפים אם רבו זוחלים ר"ל של מקור דינו כמעיין לטהר בכל שהוא ובזחילה ואם רבו נוטפים מטהרים כנוטפים בארבעים סאה ובאשבורן והוא שאמר שמא ירבו נוטפים על הזוחלים ויש שואלים ומה אנו צריכים לרוב ליפסל בזחילה והלא אף במחצה על מחצה נפסלו מטהרת זחילה שהרי בבחירתא שנינו העיד ר' צדוק על הזוחלים שרבו על הנוטפים שכשרים ר"ל לטהר בזחילה אלמא מחצה על מחצה נפסלו ושמא לאו דוקא שמא ירבו אלא לרוחא דמילתא אמרה כן ומ"מ מחצה על מחצה נפסלו וגדולי המפרשים תרצו שלא נאמר פסול מחצה על מחצה אלא לענין זבים ומצורעים וקדוש מי חטאת שהם צריכים למים חיים אבל לענין אשבורן אפי' מחצה על מחצה אין אנו צריכים אשבורן:

ויש שואלין כלך לדרך זו ואפי' רבו נוטפים מפני מה נפסלו מלטהר בזחילה ויתבטל ראשון ראשון כמו שאמרו במערה יין נסך מחבית לבור שאפי' כל היום כלו ראשון ראשון בטל ושאלה זו נתפשטה אף בכלאים מפני מה נאסרו בתוספת מאתים וכן מה שאמרו בנדרים פרק ירק בבצל שעקרו בשביעית ונטעו בשמינית שאם רבו גדוליו על עיקרו מותר והם שואלים בה אמאי נימא קמא קמא בטיל ומקצת חכמי תוספות תירצו שם שהבצל וכן הכלאים הואיל ווסתן ליגדל בכך מעט אין אומרים בהם קמא קמא בטיל וכן הדין והתירוץ בעצמו בנוטפים על הזוחלים ואין בהם דמיון ליין נסך וקצת חכמי צרפת תירצו שלא נאמר ביין קמא קמא בטיל אלא בדרך פסיקה שכשעירה מעט ומשך ידו נתבטל וכן בכל מה שעירה שם מעט מעט אבל בצל וכלאים שמשהתחיל הגידול לא נפסק אין לומר ראשון ראשון בטל ואף נוטפים על הזוחלים שמא בלא הפסק רבו ומ"מ יש אומרין ביין נסך שאף בלא פסיקה כן כמו שיתבאר במקומו אלא שזו שבכאן יש מתרצה שבדבר הבא בידי שמים אין אומרים קמא קמא בטיל הואיל ואין בידו לעכב שלא ירדו:

מאחר שכל נהר שיש לחוש בו לרבוי נוטפים אתה פוסלו מלטהר בזחילה יש לשאול היאך נתפשט המנהג לטבול בנהרות אף בימי ניסן ואף לאחר ריבוי גשמים עד שמתוך המנהג פסקו קצת רבותינו הצרפתים שאין חוששין בנהר לרבוי נוטפין והלכה כשמואל שאמר בנדרים פרק אין בין המודר נהרא מכיפיה מיבריך כלומר ממקורו הוא מתגדל ולא ממי הגשמים כמו שאמרו אין לך טפח יורד מלמעלה שאין תהום עולה לקראתו טפחים

ומותר לטבול בנהר אף ביום הגשם עצמו שאע"פ שנראה לעין שמתרבה מן הגשמים מ"מ ממקומו הוא מתגדל יותר ומסתייעים ממה שאמרו בבכורות ר' מאיר אומר יובל שמו ולמה נקרא שמו פרת שמימיו פרין ורבין מסייע ליה לשמואל דאמר שמואל נהרא מכיפיה מיבריך ואין זה סעד כלל חדא שרב ושמואל הלכה כרב ועוד שלא נסתייעו שם דברי שמואל אלא מדר' מאיר והרי רבנן אמרו פרת שמו ומתוך כך כתבו חכמי האחרונים שלא חששו בכך אלא בפרת שהוא רבה על ידי גשמים הרבה מחמת שהרבה מורדות של הרים ניגרים לתוכו וכן שבעצירת גשמים מימיו מכזבים וכמו שאמרו בספרי נהר פרת שכלה והולך כמגריפה ר"ל כשמגיע לבבל הוא כלה שם בימי הקיץ אבל שאר נהרות אין חוששים להם אלא יום או יומים לאחר הגשמים ומ"מ אף הם כתבו דוקא בנהרות הגדולים אבל נהרות קטנים שיבשים תמיד ולפעמים מושכים מים הרבה על ידי גשמים או הפשרת שלגים שאין טובלין בהם עד שתכלה הפשרת השלגים והוא שאמרו המים המכזבים פסולים ואלו הם המכזבים פעם אחת בשבוע אבל המכזבין בפולמוסיאות ובשני בצורת כשרים ויש חוששין בכל נהר עד שיתברר מעין שלו כמה הוא ואיזה מקום המשכתו בין בימות החמה בין בימות הגשמים ובנמשכים לדעת זה הקלו אחרים לומר שלא נאמר כן אלא בטובלת בשפת נהר מקום שלא היה זוחל בו מתחלה אבל באמצע שכבר היו המים נזחלים בו מתחלה מותר אף בשעת הגשמים ולא יראה כן שאף שם איפשר שרבו הנוטפין ומ"מ גדולי המפרשים נוטים לדעת זו ר"ל לפסול בכל נהרות המכחדים ונפסקים ממקום פסיקתם ולמטה אע"פ שמושכין הרבה ע"י גשמים וכן פסקו בכל נהרות שבעולם הואיל ומתמעטים ואין עושים ידים אילך ואילך אלא שהולכים דרך מהלך האמצעי ובימות הגשמים מתפשטים ועושין זרועות לכאן ולכאן שאותם הזרועות והנחלים יש להם דין מעיין העומד הואיל ובימות החמה נפסקים לגמרי וראייתם ממה ששנינו מעין המושך כנדל וכו' ר"ל דוקא שהוא מושך מעט אבל אם נפסק לגמרי ממקום שנפסק ולמטה דינו כמעיין העומד ונמצא שאין מעיין מטהר בזוחלים אלא עד מקום זחילתו הראשונה:

מערמת אשה ופורפת על האגוז כדי להוציאה לבנה קטן להאכילה לו ברה"ר ויש חולקים להחמיר ויש מקילין באגוז אחד ומחמירין ביותר מאחד מפני שהערמתה ניכרת בכך ובדליקה מיהו מערימין ומוציאין מן הבית דרך מלבוש לובש כל מה שהוא יכול ללבוש ומתעטף בכל שהוא יכול להתעטף כמו שיתבאר אלו שמחמירים לאסור הערמת פריפה הוא מפני שאין זה צרך מלבוש אצלה ואוסרין מכאן להביא מלבוש לאחר אפי' בדרך מלבוש גמור הואיל ואינו לובשו לצרכו אלא להביאו לאחר ואפי' פשט הוא מבגדיו

עד שמלבוש זה צריך לו שהרי בזו סותרת היא פריפתה הראשונה ופורפת מתחלה על האגוז ואין הדברים נראים ואף אם תמצא לומר להחמיר בהערמת פריפה אין הערמת המלבוש דומה לה שאין הפריפה מלבוש אלא מכשירי מלבוש:

המשנה השביעית הקטע יוצא בקב שלו דברי ר' יוסי ור' מאיר אוסר אם יש לו בית קבול כתיתין טמא סמוכות שלו טמאים מדרס יוצאין בהן בשבת ונכנסין בהן לעזרה כסוי סמוכות שלו טמאות מדרס אין יוצאין בהן בשבת ואין נכנסין בהן לעזרה לוקטמין טהורין ואין יוצאין בהן אמר הר"ם פי' בית קבול כתיתין ענינו שיהא באותו עץ שהוא קב הקיטע גומא שיכנסו בה קצוות הבשר שיבש ונשאר יוצא לחוץ ממי שקטעו ידו או רגלו ולא כונו החתך ואמרו טמא ענינו שהוא מקבל טומאה אפי' טומאת שרץ לפי שהוא כלי קבול כאשר נבאר במסכת כלים טומאת מדרס הוא כי כל מה שהוא ראוי למשכב ומושב כשנתן כובד הזב עליו טמא ואפי' יהיה בין הזב ובין המושב דברים בינוניים מאבנים וכיוצא בו ועוד התבאר זאת הטומאה משלם במסכת זבים ולפי שזכר הקב והוא הרגל שיעשה הקטע וזכר מסעדיו שהוא מותר לצאת בהן בשבת לפי שהן קיימות וחזקות ושיכול להכנס בהם לעזרה ואינו דרך בזיון כמו הסנדל והמנעל שהוא אסור להכנס בהן בהר הבית כלו כאשר ביארנו בסוף ברכות דבר גם כן על סמוכות של כסא אי זה כסא שיהיה ואמר שהן מקבלות טומאה ומצורות אלו המסעדים שהם ידועים אצלם יודע מאי זה טעם לא יצא בהם בשבת והוא לרוב התפרקם מן הרגל וההולך בהן כאלו הוא מוליכן או גוררן אנקטמין כמו מנעל מעץ ולפי שאינם ראויים למשכב ומושב ולא תקל ההליכה בהן אין מקבלין טומאת מדרס ועוד יתבארו אלו העקרים כלם במסכת כלים והלכה כר' יוסי:

אמר המאירי המשנה השביעית והכוונה בה ככונת מה שלפניה והוא שאמר הקיטע יוצא בקב שלו ר"ל קיטע והוא שנקטעה רגלו הא' יוצא בקב שלו והוא שעושים לו צורת רגל וחוקקין בו מעט כדי להניח ראש שוקו בתוכו וקושרו עם השוק דברי ר' מאיר מפני שהוא סובר שסנדל של עץ קרוי מנעל והרי הוא מנעל אצלו כשאר מנעלים אצל שאר בני אדם ור' יוסי אוסר מפני שהוא סובר שאין זה מנעל ואינו אצלו אלא משאוי זו היא שטתינו בטעם ר' מאיר ור' יוסי והראיה ממה שאמרו ביבמות חלצה בסנדל של עץ חליצתה כשירה ואמרו שם מאן תנא ר' מאיר היא דאמר הקטע יוצא בקב שלו ומאחר שדמו אותה לחליצה וודאי חליצה אין הדבר תלוי בה אלא במה שקרוי מנעל ובמה שאינו קרוי מנעל אלמא אף בזו כן וכן אמרו בגמ' סנדל של סיידין אשה חולצת בה ויוצאין בו בשבת דברי ר' עקיבא ולא הודו לו והתניא והודו לו ומתרץ מאן הודו ר'

מאיר ומאן לא הודו ר' יוסי ואנו מפרשים שלא הודה ר' יוסי לא בחליצה ולא בשבת ומפני שאינו מנעל ונמצא שבחליצה אין כאן מנעל ובשבת הרי הוא משאוי ומ"מ יש מקשין שהרי באחרון של יומא אמרו רב יהודה נפיק בדחיטני ואביי נפיק בדהוצי ורבא נפיק בדבילי והוא סנדל של קש ויש גורסי' בדיקולי והוא סנדל העשוי מנסרים של דקל וטעם כלם מפני שאינו מנעל והקשה והא תנן הקיטע יוצא בקב שלו ור' יוסי אוסר ותני עלה ושוים שאין יוצא בה ביום הכפרים כלומר אלמא אע"ג דלאו מנעל הוא לר' יוסי אוסר הוא ביום הכפרים והני נמי אע"ג דלאו מנעל נינהו ליתסרו ותירץ התם בדאית ביה כתיתין ומשום תענוג וחזר והקשה ותענוג בלאו מנעל מי אסיר והא רבא כריך סודרא עילויה ונפיק אלא אמר רבא קב הקיטע לדברי הכל מנעל הוא ובשבת היינו טעמייהו מר סבר גזרינן דילמא משתמיט ואתי לאתויי ומר סבר לא גזרינן עד שמתוך כך מפרשים משנה זו באוקמתא דהתם ומה שאמרו כאן לא הודו לו לענין יציאה בשבת ומשום דילמא משתמיט הא לענין חליצה מנעל הוא וכשירה ומ"מ עדיין קשה להם סוגיא של יבמות והם דוחים אותה מפני זו ועיקר הדברים שלא נאמר שם לדברי הכל מנעל הוא אלא לגבי יום הכפרים מפני שכל שהוא של עץ מגין הוא כעור ואף יותר ממנו אבל לשאר דברים אינו מנעל לדעת ר' יוסי שהלכה כמותו והוא שפסקנו במקומו בסנדל של עץ שחליצתו פסולה אלא א"כ מחופה עור וא"ת ביום הכפרים שעם חיטני והוצי אם אינם מנעל יאסרו משום משאוי שהרי עירוב הוצאה ליום הכפרים כשבת פירשו בה שלא הותרו אלא בחצר וכן כתבו גדולי המפרשים שם באנפליא של בגד העשויה כתבנית מנעל שמאחר שאין לה שם מנעל לא הותרה אלא בתוך ביתו ובחצרו וביבמות פרק חליצה אמרו אבל מטייל הוא ביום הכפרים באנפליא בתוך ביתו אלמא שברה"ר אסור אע"פ שכתבנו שכל שנאסר ברה"ר נאסר בחצר חוץ מכבול ופיאה ופי' שבאלו הקלו הואיל ובחצר עצמו אין התירו פשוט לכל וע"י שאלה לחכם הוא שמתירין לו ואף החכם מזכיר לו את איסורו בשעת התירו ולא יבא לידי העברה ברה"ר ויש מתרצים שלא נאמרה אלא כדרך מלבוש ואם נתיר בחצר לא יהיו נותנים על לבם חשש גזירה זו ויצאו לרה"ר ויש לחוש בה דילמא שליף אבל מה שהותרו אלו בחצרו ענינם שלא כדרך מלבוש ועיקר הדברים שאף ברה"ר הותרו שכל אלו דרך מלבוש הם כמנעל גמור ואין בהם חשש דילמא שליף וכן הדין באנפליא של בגד שכל שאינו מנעל והיא דרך מלבוש מותר ונשוב לענין המשנה והוא שהלכה כרבי יוסי ואינו יוצא בקב שלו ומ"מ יתבאר ביבמות שכל שחפהו עור מנעל הוא ולדעתנו במחפה עור מיהא יוצא:

ונתגלגל מענין זה לענין אחר והוא שאם יש לו בית קיבול כתיתין ר"ל שחקק בו כל כך שיש בו בכדי להניח שם בגדים רכים ומכין להניח ראש שוקו עליהם טמא ר"ל שמקבל טומאה ולא סוף דבר טומאת מגע כגון טומאת מת או שרץ אלא אף טומאת מדרס שהרי כל גופו נשען עליהם שאינו קרוי עוד פשוטי כלי עץ הא אם אין לו אלא בית קיבול שוקו אין זה בית קיבול לגלגל עליו טומאה דדומיא דשק בעינן והוא שיהא בית קיבולו עשוי ליטלטל מה שבתוכו על ידו ואין השוק מיטלטל אגב הקב:

סמוכות שלו ר"ל שהוא קיטע בשתי רגליו והוא מהלך על ארכובותיו ושוקיו נגררים אחר הארכובות בגרירת קרקע ועושה סמוכות של עור לשוקיו ולארכובותיו ואמר עליהם שהם טמאות מדרס אם הוא זב שהרי לסמיכת כל גופו הם עשויות מה שאין כן בקב שאחר שאינו קיטע אלא ברגלו אחת אין כל גופו נשען עליו ויוצאין בהן בשבת שזהו תכשיט של שוק וארכובה והרי הוא אצל ארכובה של זה כמנעל ברגל אצל שאר בני אדם ונכנסין בהם לעזרה ואע"פ שאמרו לא יכנס אדם להר הבית במנעלו אין אלו מנעל והרי הוא כשאר בגדיו:

כסא סמוכות שלו טמאין וכו' פי' יש קיטע שגידי שוקיו כווצים ויבישים ואינו יכול לילך אף על ארכובותיו ועושין לו כמין כסא נמוך ונותן עגבותיו לתוכו וקושרן עמו ויש לו כמין שני ספסלים קטנים בשתי ידיו שנשען עליהם ודוחף עצמו בהם ר"ל שעוקר גופו עם הכסא מן הארץ בסמיכות הספסלים וגורר עצמו מעט מעט למקום שרוצה לילך ויש שם מלבד אלו סמוכות לרגליו שהם חוץ לכסא תלוים באויר ואינן מגיעין לארץ אלא שפעמים כשהוא עולה במקום גבוה כשנשען ועוקר עצמו נשען גם על רגליו והוא צריך להם לסמוכות של עור בנעיצת רגליו על הקרקע ועל אותם הסמוכות הוא אומר שטמאות מדרס שהרי כל שנשען על רגליו כל גופו הוא נשען ואין יוצאין בהם בשבת שמאחר שרגליו תלויות ועומדות פעמים שאינו מרגיש והם נשלפות ויבא להביאם וכן שאיפשר בזולתם על ידי הדחק ואין נכנסין עמהם בעזרה שהרי מנעל גמור הוא והכסא עצמו הסכימו כל הגאונים שהוא מותר לצאת בו וכן הספסלים ולא הוצרך להזכירם שהרי אין יכול לילך בכסא בלא ספסלים ומכאן התירו רבותי' הצרפתים באדם חגר או שנכוצו גידי שוקיו לילך ברה"ר ולסמוך במקלו הואיל ואין יכול לילך בזולתו שהמקל הוא כדמות הספסלים ואפי' לא נקשר עמו שאין לחוש להשמטה אחר שאין יכול לילך בזולתו ומ"מ זקנים ההולכים במקלות מחמת זקנה אסור לצאת בהם בשבת שאין זה לצורך הלוך גמור אלא ליפותו וכן התירו בבני אדם הנחבשים לצאת בזיקים וכבלי ברזל שכל שנעשה לשמירה אינו משאוי ולשליפה אין לחוש שהרי נזהרים הם בכך ויש

חולקים באלו ואין דבריהם נראים והסומא כבר ביארנו בתלמוד ביצה שאף בי"ט אינו יוצא בו ואין צריך לומר בשבת:

לוקטמין ופי' בגמ' חמרא דאכפא וביאורו חמור הנישא בכתפים ובלעז קבא"ל פוש"ט והוא דמות חמור של עץ חלול ותולה בו מיני צבעונין ומרכיבו על כתפו והוא עומד בתוכו ומניעו ושוחק בו לפני רבים בשוק טהורים שאין לו תורת כלי ואין יוצאים בו בשבת שאין בו שום צורך והרי הוא משאוי:

זהו ביאור המשנה ולענין קב הקיטע הלכה כר' יוסי ושאר הדברים שם הלכה הם ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הם:

דף סו.

החולץ ליבמה במנעל שאינו שלו או שחלצה סנדל של שמאל מעל רגלו הימנית או בסנדל של עץ והוא מחפה עור חליצתו כשרה אבל בסנדל של עץ ואינו מחופה עור או של סיב או של שעם וכן אם חלצה מעל רגלו השמאלית חליצתו פסולה:

סנדל של סיידין והם העסוקים במלאכת הסיד שנועלים סנדלים רחבים של עץ שלא יכנס חום הסיד ברגליהם ואין עושין אותן מן העור מפני שחום הסיד שורף את העור טמא טומאת מדרס שהרי כל גופו נשען עליהם ואע"פ שאינו עשוי להלוך שכן סייד מטייל בו עד שמגיע לביתו אבל אין חולצין בה ואין יוצאין בה בשבת כמו שביארנו:

כוורת של קנים או של קש מקבלת טומאה ובכלל כלי עץ הם כדין כל הכלים העשויים מן הגומא ומן הערבה ומכפות התמרים ומן העלים והשריגים ומקליפי האלנות שכלם בכלל כלי עץ הם וכן שפופרת של קש מקבלת טומאה ככל כלי העץ המקבלים ואפי' אינה מקבלת אלא טיפה אחת כמו שיתבאר במקומו:

עגלה של קטן העשויה ללמדו לילך אם קטן זה הוא זב מיטמאה מדרס שהרי כל גופו נשען בה ומיוחדת היא לכך וכבר ביארנו ענין זה בארוכה בסוף שני של ביצה אבל מקל של זקנים אינו טמא מדרס שאינו עשוי לגוף הלוך אלא לתקנו וליפותו:

דף סו:

וכן סמוכות הנקראים קשורי והם הנקראות בלשון לעז אשקא"צאש העשויות לסמוך בהם על הטיט שלא יתלכלך העובר עליו טהורות ממדרס ואין יוצאים בהם בשבת וכן פרמי והם צורות עשויות להבהיל התנוקות ונקראות בארבאקאנ"אש טהורות ממדרס ואין יוצאין בהם בשבת וכבר פירשנו כן במשנה בחמרא דאכפא אלא שיש מפרשים

שלש אלה בענין אחר והוא שהם מפרשים קישורי כל עצים ארוכים תחת כפות הרגלים ומרקדים בהם ופרמי חתיכת בגד העשויה להניח לפני הצואר להגין על הרירין שלא ילכלכו המלבוש ואע"פ שעל הרוב היא עשויה לנערים שאין בהם חיוב הוצאה עשויה היא לפעמים לזקנים ששפתותיהן מתרפטות וכן בחמרא דאכפא פירשו אדם שידיו רצוצות שעושין לו משענת דפין מכאן ומכאן:

שנינו בנדרים פרק ירק יוצאין בשק עבה ובסגוס עבה וביריעה ובחמילה מפני הגשמים והרועים יוצאין בשקים ולא רועים בלבד אמרו אלא כל אדם אלא שדברו חכמים בהווה ובתוספתא שנו עלה אבל לא בתיבה ולא בקופה ולא במחצלת מפני הגשמים וכן שנו בתוספתא יוצאין במוך ובספוג שעל המכה ופירשו בה אע"פ שאינו עומד שם לרפואת המכה אלא כדי שלא ישרטו בגדיו את המכה ובלבד שלא יכרוך עליהם חוט או משיחה פי' שמאחר שאינו צורך מכה לגמרי יקל בהשמטת החוט והמשיחה ויבא להביאם וכן יוצאין בקליחת שום או בצל שעל מכה ואם נפל לא יחזיר ואין צ"ל שלא יתן לכתחלה בשבת ויוצאין באגד שעל המכה וקושרו ומתירו בשבת ואספלנית שפירשה מן האגד והוא מטלית של בגד הנמשחת ברטייה וניתנת על גבי המכה מחזירין אותה עם האגד ויוצא באספלנית ובמלוגמא וברטייה שעל גבי המכה ואם נפל לא יחזיר ואין צריך לומר שלא יתן לכתחילה בשבת והתבאר בערובין בהלכת חזרת רטיה במקדש שלא אסרו חזרת רטיה אלא בפירשה על גבי קרקע אבל בפירשה על גבי כלי מותר:

המשנה השמינית הבנים יוצאין בקשרים ובני מלכים בזוגין וכל אדם אלא שדברו חכמים בהווה אמר הר"ם פי' אלא הקשרים נתבארו בתלמוד והוא כי הם זכרו כי הבן הקטן כשיש לו אהבה רבה באביו ולא יוכל הנער לעזוב את אביו וישוב עליו להיזק שהאב לוקח שרוך נעלו הימני ויקשרנו לו בזרועו השמאלי ויועיל לו בסגולה ואלו הן הקשרים ואמרו וכל אדם חוזר להתיר לבני מלכים שיצאו בזגים:

אמר המאירי המשנה השמינית והכוונה בה ככונת מה שלפניה והוא שאמר הבנים יוצאים בקשרים וכו' שאלו בגמ' מאי קשרים קשרי פאה ר"ל שתולשין משערות פיאה ידועה אצלם וקולעי' ותולים בצואר ולא פירשו בה באיזה חולי אלא שהיה ידוע כן אצלם עד שאמרו ששלשה קליעות מאלו מעמידים את החולי שלא יכבד וחמשה מרפאים ושבעה מועילים אפי' לכשפים והקשו על זו וא"כ מאי איריא בנים אפי' בנות נמי ומאי איריא קטנים אפילו גדולים נמי ופירשו בו שבן שיש לו געגועין על אביו נוטל האב רצועה ממנעל ימין של בן ותולה וקושר בשמאלו של עצמו והוא אצלם נחש המוניי להעמדת אהבה והיו רגילים לנשאם ולא היה רגיל כן אלא בבנים קטנים ויש מפרשים

שהבן היה נושאה ממנעל האב ולא יראה כן שלא הוצרך להשמיע היתר הוצאה לתינוק ושמא בהגיע לחינוך וכן יש מפרשים בו כשמת האב והניח בן קטן וגדל עצבו על מיתת אביו שנוטלים רצועה ממנעל האב וקושרין בשמאל הבן והיו רגילים לומר שדבר זה משקיטו מן הדאגה ובני מלכים בזגים והם אותם המשמיעים קול הן של כסף הן של זהב וכן בכל אדם ר"ל הקטנים כיוצא בהם אלא שדברו בהווה שאין דרך בכך אלא בבני מלכים וכבר פירשנו דוקא בארוג בכסותם:

דף סז.

משנה יוצאין בביצת החרגול ובשן של שועל ובמסמר הצלוב משום רפואה דברי ר' מאיר ור' יוסי אוסר משום דרכי האמרי אמר הר"ם פי' חרגול מין חגב את החרגול למינהו וזה יועיל לחולשת עצבן הירכים בסגלה ושן של שועל יעשה לשינה ומי שיקח שן של שועל חי ויתלה אותו על מי שארך שנתו יקיץ אותו ואם לוקח משועל מת יעשה להפך וכמו כן יזמו בעלי הסגלות כי כשיוקח מסמר מעץ הצלוב ויתלו אותו על גרגרת מי שיש לו קדחת שלישית יועיל לו והלכה כר' יוסי כי העקר אצלנו כל שיש בו משום רפואה אין בו משום דרכי האמרי ועל זה לא אמר הכתו' ולא תלכו בחקות הגוים:

אמר המאירי יוצאין בביצת חרגול ופי' בגמ' דעבדי ליה לשיחלא ר"ל לרפואת כאב האזן ובשן של שועל ופירשו בה דעבדי ליה לשינתה הן להביאה הן להסירה שאם נתלשה כשהוא חי מעכבת השינה ואם נתלשה משמת מועילה להביא את השינה ואף בספר הסגלות לחכמי הטבע הוזכרה כן ומצד סגלה ובמסמר הצלוב והוא המסמר שרגילין לתוקעו בעץ שתולין בו כדי שלא יפול אותו שהם תולים במהרה ופי' בגמ' שמועיל לזירפא ר"ל לנפח של מכת חרב וחכמים אוסרים אף בחול משום דרכי האמורי שכל שאינו מרפא מצד היקש טבעי או סגולה ידועה אלא מדרך חוק ונחשים המוניים אין זה רפואה אלא דרך ע"ז והוא שאמרו כל שיש בו משום רפואה אין בו משום דרכי האמורי ר"ל שרפואתו נכרת כגון שתיית סם ותחבושת מכה אבל הלחשים ומיניהם אסורים מדרכי האמורי ואין צריך לומר בצורות העשויות על פי משפטי הכוכבים שהם בלא ספק סרך ע"ז כמו שביארנו בסנהדרין:

זהו ביאור המשנה והלכה כחכמים ויש פוסקים כר' מאיר ודברים שנכנסו תחתיה בגמ' אלו הן:

מותר לסוך בשמן ומלח בשבת והיו רגילים לעשות כן לשכרות שהיו סכים תוכו של יד ושל רגל במים ומלח או מביאין לו חומר ממגופת החבית שהיא לחה מחמת המים

ושורין אותה עוד במים ומלחלחין אותו בו וכל זה רפואה אצלם ואע"פ שהוזכרו בה מיני לחשים אין עיקרם אלא מצד רפואה ידועה אצלם והלחש מדרכי ההמון ואין הבלי ההמון אוסרים מה שיש בו רפואה:

סחיפת הכוס על הטבור בשבת מותר והיו עושים אותה למי שהיה בטנו כואב מביאים כוס שיצאו ממנו חמין לאלתר ונשאר בו אותו הבל וסוחפין אותו על הטבור לחמם ואין גוזרים משום שחיקת סמנין והוא הדין לבגדים חמין או חרסים ושאר מינים שרגילים לעשותם בזה ואפי' בחולי שאין בו סכנה שאינה רפואת סמנין שנגזור בה לשחיקת סמנין:

מותר ליחנק בשבת והוא למי שנפלה חוליית מפרקתו בתוך גרונו ודרך שתולין אותו בראשו שיתפשט צוארו ומגביהין עצמותיו כאלו רוצים לחנקו:

מותר לתקן אברי הולד ולכרכו בבגדים ולקשרו בחגורה רחבה לישב פרקי אבריו שהם רכים ונשמטים בחבלי הלידה והוא הנקרא חתול בלשון והחתל לא חתלת ויש שואלין בזו ומה הוצרך בכאן להשמיענו כן והרי בהדיא אמרו במסכתא זו כל האמור בפרשת תוכחה עושין לתינוק בשבת והחתל לא חתלת מלמד שמלפפים את התינוק ותירצו שלא הייתי מוכרח משם אלא יום ראשון ללידתו אבל שני ושלישי לא ולמדנו כאן שכן בכל הימים כל שהוא צריך לו ובמקומה במסכתא זו יתרחבו הדברים בע"ה:

יוצאין באבן תקומה בשבת והיא אבן ידועה שכשהיתה תלויה על אשה הרה אינה מפלת ואף המשקל השקול כנגדה מועיל לכך ויוצאין בו והוא שנמצא אותו משקל מכוון מאליו לא שגררוהו עד שהעמידוהו על משקלו ומ"מ משקל המזדמן בשקילתו כנגד המשקל אינו מועיל ואין יוצאין בו ומה שהתירו לצאת בה לא סוף דבר באשה שהפילה תמיד ומתיראה על של עכשיו אלא אף באשה שלא הפילה מעולם הואיל ומ"מ מתיראה עכשיו על כך ולא עוד אלא אפי' לא עיברה הואיל והיא מתיראה שתתעבר ותפיל כגון שהיא באה ממשפחה מוחזקת בכך:

כל מיני הלחשים וההשבעות אחר שאינם בשם ע"ז או כוכב אינן מיני ע"ז ומ"מ יש בהם משום דרכי האמורי אחר שאין בהם צד רפואה מדרך טבע או סגולה וזה שכתבו רבותינו ע"ה הרבה מהם בסוגיא זו ובמקומות אחרים הם נעזרו בדבר זה בצירוף בשני דברים הא' שלא היה שם דבר כדאי להטעות אלא הבלים המוניים וכזבי הנשים כמו שתראה ברובם שהיו מיחסים אותם על שם הנשים המיניקות והמגדלות את הילדים ומגדלות אותם בלימוד הבליהם והוא אמרם אמרה לי אם וכו':

והשני שמצד שהיו ההמון באותו זמן בטוח באותם הענינים היה טבעם מתחזק ונמצא מצד ההרגל עזר טבעי בהם אבל כל שאין ליחס בו עזר טבעי או סגוליי באיזה צד ואע"פ שאין המאמר בהם בשם כוכב או ע"ז וכיוצא באלו מ"מ יש בו משום דרכי האמורי ואם היה הענין בשם או כוכב או צורה הנעשית על פי נקודת הכוכב וכן אם היא בשם ע"ז הרי זה סרך ע"ז כמו שביארנו בסנהדרין ס"ז א' וכן הדין בפעולות המוניות שנזכרו כאן שלא הותרו אלא מן הצד שהזכרנו ומ"מ יש קצת דברים בסוגיא זו שהוזכרו בספרי החכמות בעניני הסגולות על הדרך שהונחה הלטאה בצואר סובלי קדחת רביעית ועל הדרך שהזכירו קצת רופאים שאם יקח שן אריה ויתלה בזרוע הימני יועיל מן השכחה בסגולה לא במזג וכן הרגל השמאל מן האריה או צפורניו והרבה בספרי הרפואה כיוצא באלו ומה שהוזכר בסוגיא זו מהזכרת קצת מקראות כגון וירא אליו מלאך י"י בלבת אש עם מה שנודע שאסור להתרפאת בדברי תורה איפשר שלא נאמר אלא כשעיקר רפואתו מן התורה אבל כאן הרי הוא מונה הרבה דברים בזולת הזכרת אותם המקראות:

אילן המשיר פירותיו לרוב שמנו טוענו באבנים כדי שיכחיש כחו או סוקרו בסיקרא ואע"פ שצביעת הסיקרא כעין דרכי האמורי אינו כן שאינו נעשה אלא שיראוהו בני אדם ויבקשו עליו רחמים וע"ד שאמרו וטמא טמא יקרא שמודיע צערו לרבים ורבים מבקשים עליו רחמים ועל צד זה אמרו שמותר לתלות נצר של דקל בדקל ואין בו משום דרכי האמורי:

דף סז:

אבל אלו שהוזכרו אח"כ אמרו גדולי הרבנים שבכלם גורסין יש בו משום דרכי האמורי ומ"מ יש מהם שהם בעזר טבעי והוא שאמרו נותנין בול של מלח ר"ל מלא אגרוף לתוך הנר בשביל שתאיר ותדליק שאין זו פעולה דרך נחש אלא טבע גמור שהמלח צולל את השמן ונמשך יפה אחר הפתילה וכן נותנין טיט וחרסית תחת הנר כדי שיצטנן השמן מלחותם ולא ימהר להדלק כל כך כל מה שנאמר דרך ברכה אין כאן נחש שלא נאמר אלא דרך תפלה ומזה המין מה שאמרו אישתי ואייתר אישתי ואייתר אין בו משום דרכי האמורי ומכאן התירו לומר אסותא וחיי וכן אמרו חמרא וחיי לרבנן אין בו משום דרכי האמורי ומעשה בר' עקיבא שעשה משתה לבנו ועל כל כוס וכוס היה אומר חמרא וחיי לפום רבנן ולפום תלמידיהון אמן אמן סלה:

ונשלם הפרק תהלה לאל:

פרק שביעי בעזר הצור:

כלל גדול אמרו בשבת וכו' כבר ביארנו בראש המסכתא על החלק הראשון שבזאת המסכתא שהוא בא לבאר המלאכות האסורות בו מן התורה ועל איזה צד הוא חייב בהם ובאיזה שיעור ושזהו החלק הגדול שבזאת המסכתא שרוב עניני המסכתא תלויים עליו וכן ביארנו שזה הפרק הוא בא בביאור עניני זה החלק ועל זה הצד יחלקו עניני הפרק לארבעה חלקים הראשון על איזה צד הוא חייב חטאת אחת לבד על מלאכות הרבה ועל איזה צד הוא חייב על כל אחת ואחת השני בביאור המלאכות שאדם חייב בשבת על עשייתם הם ותולדותיהם השלישי בענין ההוצאה על איזה דבר חייב כל מי שיוציאנו ועל איזה דבר אינו חייב אלא מי שהכין עצמו להצנעת אותו דבר והחשיבו אבל אחרים אין אותו דבר חשוב אצלם כלל עד שיהו חייבים בהוצאתו הרביעי יתחיל בביאור הוצאת כל הדברים איזה שיעור מהם הוא חשוב שיתחייב אדם על הוצאתם ועל איזה מהם פטור ולא יושלם חלק זה רק בהצטרף עמו שני הפרקים האחרים ר"ל המוציא יין ופרק א"ר עקיבא זהו שורש הפרק אלא שיתגלגלו בו קצת דברים שלא מן הכונה כמשפט סוגיית התלמוד כמו שקדם:

והמשנה הראשונה ממנו אמנם תחל בביאור עניני החלק הראשון והוא שאמר כלל גדול אמרו בשבת כל השוכח עקר שבת ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה אינו חייב אלא חטאת אחת והיודע עקר שבת ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה חייב על כל שבת ושבת היודע שהוא שבת ועשה מלאכות הרבה חייב על כל אב מלאכה ומלאכה והעושה מלאכות הרבה מעין מלאכה אחת אינו חייב אלא חטאת אחת אמר הר"ם פי' מפני זה אמר כלל גדול מפני היות עונש שבת חמור משאר עונשי' לפי שהוא בסקילה ואמרם כל השוכח עקר שבת ואפי' היתה לו ידיעה קודם לכן ומלת שוכח תורה על זה והוא ששכח כי השם ית' צוה לבני ישראל באיסור מלאכה בשבת והוא מאמין כי זה היום שהוא עושה בו מלאכה הוא שבת ולפיכך אינו חייב אלא קרבן אחד לפי שאין לו אלא שגגה אחת בעקר התורה אבל אם ידע כי השם ית' אסר המלאכה בשבת אבל חושב כי זה היום אינו שבת הוא חייב קרבן אחד על כל שבת ושבת כי שגגה הוא ליום כלו אבל כשידע כי היום שבת והמלאכה בו אסורה אבל אינו יודע אם זה שהוא עושה הוא מלאכה ותאסר או לאו אבל חשב שהיא אינה מלאכה ואינו יודע שהוא בכרת ולא שחייב במלקות הרי הוא חייב קרבן על כל מלאכה ומלאכה כי שגגה היא בכל מלאכה ואמרו מלאכות הרבה מעין מלאכה הוא שיעשה בשוגג אב מאבות מלאכות עם תולדותיו הנקראות תולדות ואינו חייב אלא חטאת אחת ודרך משל אומר כי הטוחן חטים בשגגה שהוא אב מאבות מלאכות ואח"כ ישור עץ במשור לקבל הנסורת שלו ויטחן חתיכה של מתכת לקחת

טחינתו וכל זה בהעלם אחד אינו חייב אלא אחת כי זאת הנסורת וזאת הטחינה תולדת טוחן הוא:

אמר המאירי כל השוכח עיקר שבת ר"ל שהוא סבור שאין איסור שבת בעולם ושלא נאסר לעולם לישראל הן שלא ידע מעולם בכך כגון תינוק שנשבה לבין הגויים או גוי שנתגייר בין הגויים בפני שלשה ולא הודיעוהו מצות שבת הן שכבר ידע אלא ששכח ועכשיו מ"מ הוא סבור שאין שבת אסור במלאכה ועשה מלאכות הרבה בין בשבת אחת בין בשבתות הרבה ולזמן מרובה נודע לו ענין שבת אינו חייב בכל מה שעשה אלא חטאת אחת ועל זו נאמר את שבתותי תשמורו שמירה אחת לשבתות הרבה מפני שכל אלו אינם אלא שגגה אחת:

היודע עיקר שבת ר"ל שיודע שארבעים מלאכות אסור לעשותן בשבת אבל שכח שהיום שבת ועמד זמן מרובה שלא נתן אל לבו איזה יום שבת ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה בשגגת היום ולא נודע לו חטאו בנתים חייב על כל שבת ושבת ופירשו במס' כריתות מפני שימים שבנתים הוא ידיעה לחלק ופירשו בה גדולי הרבנים שאי איפשר שלא שמע בנתים ששבת היה ביניהם או שלא יזכור בעצמו שאין שבעה ימים בלא שבת אע"פ שלא נודע לו שחטא כגון שלא היה זכור שעשה בו מלאכה ונמצא כל שבת ושבת שגגה בפני עצמה הא מ"מ על כל מלאכות שבשבת אחת אינו חייב אלא אחת שכל השבת חדא שגגה היא שלא היה הוא מסופק במלאכות אלא בגוף השבת ויש מקשים לפי' זה והא ידיעה דחטא בעינן והיאך ידיעה בנתים ששבת היה באמצע מחלקת ומתוך כך פירשו קצת אחרונים שידיעתו עיקר שבת ושאין שבעה בלא שבת ושעמד שבעה בלא נתינת לב על השבת נקרא ידיעה ושמא תאמר ואחר שתודה שהוא חייב על כל שבת ושבת היאך אמרו למטה קצר וטחן כגרוגרת בשגגת שבת זדון מלאכות וקצר וטחן כגרוגרת בזדון שבת ושגגת מלאכות ונודע לו על הקצירה על שגגת שבת וזדון מלאכות וחזר ונודע לו על קצירה וטחינה של זדון שבת ושגגת מלאכות קצירה גוררת קצירה ואינו חייב אלא אחת כמו שיתבאר אינו דומה שבזו כשהוא יודע ששבת היום הוא סבור שהמלאכות מותרות וכמו שאמר וחזר וטחן בזדון שבת ושגגת מלאכות אבל כאן כשהוא יודע ששבת היום הוא יודע שהמלאכות אסורות והילכך אעפ"י שאינו סבור שעשאן חייב על כל שבת ושבת:

היודע שהוא שבת ר"ל ששבת היום ושהוא אסור בקצת מלאכות אבל אינו יודע שהוא אסור במלאכות אלו שהוא עושה ועשה מלאכות אלו שהוא סבור בהן שהן מותרות ועשה הרבה פעמים בשבת אחת ובכמה שבתות בלא ידיעת אסורם בנתים הרי זה חייב

על כל מלאכה חטאת אחת הן שעשאה הרבה פעמי' הן בשבת אחת הן בשבתות הרבה הן שלא עשאה אלא פעם אחת שאע"פ שחזר וכפלה ואפי' בכמה שבתות חדא שגגה היא ואע"פ שבשגגת שבת אמרנו שהימים שבנתים ידיעה לחלק בשגגת מלאכות אינו כן שאין הפסק הימים מביא ידיעה באיסור המלאכות והרי זה כאוכל חלב שלשה פעמים בשלשה ימים בלא ידיעה בנתים שאינו חייב אלא חטאת אחת וכן אם עשה הרבה מלאכות בשבת אחת אין פוטרין אותו באחת כאלו היה שגגת שבת ששגגת מלאכו' שגגות חלוקו' הם וחייב על כל שגגה ושגגה אבל שגגת שבת וזדון מלאכות חדא שגגה היא ופוטרין אותו באחת:

ויש גורסין על כל אב מלאכה ומ"מ אף הם מפרשים שלא בא למעט את התולדות שאם עשה תולדה של מלאכה זו ותולדה של מלאכה זו אף הוא חייב בשתיהן וכן בכמה מלאכות אלא למעט שאם עשה אב ותולדה שלו אינו נידון אלא כמלאכה אחת כמו שיתבאר עכשיו והיא שאמר העושה מלאכות הרבה מעין מלאכה אחת כגון אב וכל תולדותיו בלא ידיעה בנתים אינו חייב אלא אחת שכלם כפל מלאכה אחת הן שאין חלוק חטאות להרבה מלאכות אלא לחלוק מלאכות שאין דומות זו לזו כגון זרע וקצר אבל זרע ונטע והבריך והרכיב כלן זריעה ותולדותיה הם:

זהו ביאור המשנה וכולה הלכה פסוקה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

דף סח.

כלל גדול אמרו בשביעית כל שהוא מאכל אדם ומאכל בהמה וממין הצבעי' ואינו מתקיים בארץ יש לו שביעית ולדמיו שביעית יש לו ביעור ולדמיו ביעור ועוד כלל אחר אמרו כל שהוא מאכל אדם או מאכל בהמה או ממין הצבעים ומתקיים בארץ יש לו שביעית ולדמיו שביעית אבל אין לו ביעור ולדמיו ביעור שהרי מתקיים הוא בארץ אלא נהנין בו עד ראש השנה כמו שיתבאר במקומו:

כלל אמרו במעשרות כל שהוא אוכל ונשמר וגדולו מן הארץ חייב במעשרות ר"ל אוכל אדם אבל אוכלי בהמה אע"פ ששביעית נוהגת בהם שהרי כתיב ולבהמתך ולחיה אין מעשר נוהג בהם דגן ותירוש ויצהר כתיב ולא תקנו פירות וירק אלא בדומה לאלו ר"ל שיהו מאכל אדם אבל אכל בהמה שאין ראוי לאדם פטור מן המעשר הא אם ראוי לאדם ונתנו לבהמה מעשר נוהג בו ומה שאמרו במסכת חולין דמאי שלקחו לזרע ולבהמה פטור דוקא בדמאי שהקלו בו ויש אומרים שאף בדמאי דוקא כשלקחו מתחלה לבהמה אבל לקחו מתחלה לאדם ונמלך ונתנו לבהמה חייב:

ועוד כלל אחר אמרו כל שתחלתו אוכל וסופו אוכל אע"פ ששומרו להוסיף אוכל חייב קטן וגדול כגון קשואים שראויים לאכילה בקטנן ואין מניחין אותן אלא להוסיף בגופן וכל שאין תחלתו אוכל ר"ל שאין ראוי לאכילה בקטנו אבל סופו אוכל אינו חייב עד שיעשה ר"ל עד שיגדל ויעשה ראוי לאכילה וזהו ענין עונת המעשרות כמו שיתבאר במקומו:

כשם שיש תולדות לאבות הנזכרות בענין שבת כמו שביארנו וכמו שיתבאר כך יש תולדות לענין שביעית שלא הוזכרו בתורה אלא זריעה וקצירה זמירה ובצירה ושאר עבודות קרקע כלם מכח תולדה נאסרו וכבר ביארנוהו בראשון של משקין:

דין שביעית אינו אלא בדבר שהיה מחובר משעה שנכנסה קדושת שביעית אבל מה שכבר נתלש קודם שנכנסה שביעית אין קדושת שביעית נוהגת בו ומותר לעשות מלאכה בשביעית בתלוש כמו שיתבאר במקומו:

אע"פ שמעשר נוהג בפירות וירק מדברי סופרים אינו כן בפאה כלל אמרו בפאה כל שהוא אוכל ונשמר וגידולו מן הארץ ולקיטתן כא' ומכניסו לקיום חייב בפאה שנ' ובקוצרכם את קציר ארצכם כל שדומה לקציר בחמשה דברים אלו חייב בפאה אוכל למעט ספיחי סטיס וקוצה שאינן אוכל ואע"פ שהוזכרו לענין שביעית הוא מפני שמיני הצבעים נוהגי' בו ולשון ספיחי' הוא מפני שאין אדם נוהג לזרען ונשמר למעט את ההפקר ומה שאמרו המפקיר את כרמו והשכים בבקר ובצרו חייב בפרט שכחה ופאה טעם הדבר שמאחר שהוא עצמו זוכה בו יאמרו שלו הוא וקוצר בלא פאה וכן שלא ליתן מקום לזייפנים להערים וגדולו מן הארץ למעט כמהין ופטריות ולקיטתו כא' למעט תאנה אע"פ שפאה נוהגת באילנות דוקא באותם שלקיטתם כא' אבל תאנה יש בה תאנים גמורים היום ויש בה למחר ולימים הרבה ואלו היה מתחייב בפאה היה שם בטול עניים ומכניסו לקיום למעט את הירק:

ממה שכתבנו למדת שמה שאמרו בכאן דאלו מעשר איתיה בתאנה וירק פירושו מדברי סופרים מה שאין כן בפיאה אף מדברי סופרים וא"כ מה שאמרו בספרי (מכל עשב) [וכל מעשר] הארץ לרבות את הירק אסמכת' בעלמא הוא ויש חולקי' לומר שמן התורה הם וכבר כתבנוהו במסכת ע"ז ובברכות:

כבר ביארנו במשנה שאפי' תנוק שנשבה לבין הגוים ולא היתה לו ידיעת ענין שבת מעולם לכשיודע לו יהא חייב חטאת וכן אם אכל חלב ודם לכשיודע לו יהא חייב על הדם אחת ועל החלב אחת וכן בכלם למדת שכל המחוייב חטאת על שגגתו ועשה בשגגה ונודע לו אחר שחטא אע"פ שלא היתה לו ידיעה בתחלה שדבר זה עון הרי זה חייב

חטאת לכשיודע לו ואין הלכה כמונבז שיהא דנו כאנוס לפוטרו מכל וכל אלא הרי הוא כהכיר ולבסוף שכח וכן למדת שהכיר ולבסוף שכח הואיל ועכשיו מ"מ אינו זוכר עיקר שבת הרי הוא כשכוח מעיקרו ואינו חייב אלא אחת על כל שבת ושבת ואין הלכה כלשון ראשון האמור בסוגיא זו לרב ושמואל שהיו דנים הכיר ולבסוף שכח כשכח שהיום שבת ויודע עיקר שבת שהוא חייב על כל שבת ושבת אלא שכוח מעיקרו והכיר ולבסוף שכח שניהם שוים להתחייב חטאת אחת על כל שבת ושבת כמו שביארנו במשנה ושמא תאמר גר שנתגייר בין הגוים מיהא היאך אפשר שלא ידע ענין שבת מעולם והרי הוא צריך שלשה ומודיעים אותו מצות קלות וחמורות כמו שהתבאר ביבמות אפשר בגר קטן שמטבילין אותו על דעת ב"ד ולא הכיר מעולם או שמא נתגייר בלא שלשה וכמו שאמר שנתגייר בין הגוים ולכתחילה הוא שצריך שלשה אבל בדיעבד אפי' בינו לבין עצמו על הדרך שפסקו שם גדולי הפוסקים:

דף סח:

כשם שביארנו שאין אנו צריכים בחיוב חטאת לידיעה בתחלה כך ידיעה בתחלה אינה מפקעת חיוב חטאת אלא אע"פ שהיתה לו ידיעה בתחלה הואיל ועכשיו הוא שוגג חייב חטאת ומ"מ אם היתה לו ידיעה בשעת מעשה שהוא חוטא אע"פ ששוגג שאינו סבור שיהא חייב עליה קרבן פטור מן הקרבן שמזיד הוא ושגגת קרבן לא שמה שגגה בד"א כשיודע שהיא בכרת אבל אם היה יודע שהיא בלאו ונעלם ממנו אם היא בכרת אם לאו הרי זו שגגה וחייב קרבן ואין הלכה כדברי האומר עד שישגוג בלאו וכרת:

אין מביאין חטאת אלא בשגגה הבאה על דבר שיש בו מעשה ולאו וכרת שנ' תורה אחת יהיה לכם לעושה בשגגה והנפש אשר תעשה ביד רמה הוקשה כל התורה לע"ז מה ע"ז דבר שחייבי' על זדונו כרת אע"פ שיש שם מיתה שהרי נאמר בה ונכרתה ועל שגגתו חטאת אף כל שחייבים על זדונו כרת חייבין על שגגתו חטאת ואין הפרש בין שיש שם מיתה כגון ע"ז וקצת עריות לאין שם מיתה כחלב ודם וקצת עריות הא כל שאין זדונו כרת ואפי' היה שם מיתה כגון מכה אב ואם אין חייב על שגגתו חטאת:

דף סט.

מי שעשה כל אבות מלאכות בהעלם אחד חייב על כל אחת ואחת כמו שביארנו במשנה שהרי הואיל וידע ששבת היום אלא ששגג במלאכות הרי המלאכות שגגות הרבה הן ושמא תאמר ואחר שהוא שוגג בכל המלאכות מה אתה קורא זדון שבת ומהו זדון שבת

אחר שעל כל המלאכות הוא סבור שמותרות בו אפשר שיודע שהם אסורות בלאו אלא שאינו יודע שיש בהם כרת ואפי' היה שוגג בכלן אף בלאוין שבהן כגון שידע בתחומין ר"ל באיסור הליכה חוץ לשלש פרסאות שאין שם חטאת ושאינה בכלל המלאכות שהרי אינו אלא עשה והוא הדין לאלפים אמה ואליבא דר' עקיבא שסובר תחומין דאורייתא ר"ל אף באלפים אמה אלא שאין הלכה כמותו וכן הדין אם היה יודע באיסור מחמר שאין בו חטאת ואע"פ שאינה בכלל המלאכות אחר שאינה נעשית בגופו לפי דרכך למדת שכל השוגג בזה ובזה ר"ל בשבת היום ומלאכה זהו שוגג גמור וחייב חטאת כדין שהזכרנו בשגגת שבת הזיד בשניהם זהו מזיד גמור ופטור מקרבן ומקומו מונח לו שגג בשבת והזיד במלאכות או שגג במלאכות והזיד בשבת חייב על כל אחת ואחת הזיד בשבת ובמלאכה ושגג בקרבן הרי זה מזיד ופטור מן הקרבן:

אע"פ ששגגת קרבן לענין חטאת אינה קרויה שגגה כמו שביארנו לענין שבועת ביטוי מיהא שגגה היא והוא שכבר ידעת ששבועת בטוי אין בה חיוב קרבן שלה אלא בשוגג שהרי כתיב בה ונעלם ואם היה אנוס בה פטור וביארנו במקומו על אונס זה שכל שנשבע לשקר על דבר שכבר עבר וסבור שבאמת נשבע אונס הוא וא"כ אין לך שבועת בטוי לשעבר שיהא חייב עליה קרבן אלא באומר יודע אני ששבועה זו אסורה אלא שאיני יודע שחייב עליה קרבן ומודים חכמים בזו למונבז ששגגה היא שכל שזדונו לאו שגגת קרבן שגגה היא מפני שהיא מצויה אחר שאין רוב קרבנות באין על זדון לאו אבל דבר שזדונו כרת אין שגגת קרבן שלו מצויה ומתוך כך אינה קרויה שגגה ומ"מ בשבועה להבא יש בה שגגה או בשגגת קרבן על הדרך שהזכרנו בלשעבר או אפי' שכח שבועה בשעת מעשה הואיל ויודע עיקר ענין שבועה ואיסורה שמאחר שבשעת שבועה אין בדבריו שבוש היה לו להעלות דבורו על לב שלא יבא לידי ביטולו ואין כאן אונס לדעתנו אע"פ שגדולי המחברים חולקים בה כמו שכתבנו במקומו א"כ מה שאמרו בסוגיא זו הכל מודים בשבועת ביטוי שאין בה קרבן עד שישגוג בלאו שבה אינו ר"ל שלא יהא יודע ענין איסור שבועה שזה ודאי אונס הוא אלא שישכח השבועה בשעת המעשה שזה נידון כשגגת לאו ואף בזו אין הלכה כן אלא כל שגגת קרבן קרויה בה שגגה ולענין ביאור הסוגיא גדולי הרבנים החליפו בה גירסא ואין צורך בכך וכבר היא מבוארת בחבורי הראשונים ופשוטה היא:

דף סט:

זר שאכל תרומה בשוגג משלם חומש על שגגתו ובמזיד חייב מיתה בידי שמים ואיזו היא שגגה המחייבתו קרבן לא שגגת הלאו לבד כגון שלא ידע באיסורה או שהוא סבור שהיא חלין אלא אף אם ידע שתרומה היא ושהיא בלאו הואיל וסבור שאין בה מיתה שוגג היא והמיתה בתרומה ככרת אצל שאר כריתות והחומש בה כקרבן לשאר כריתות וכשם שבשאר כריתות מביא קרבן בשגגת כרת אע"פ שמזיד בלאו כך בתרומה מביא חומש בשגגת המיתה אע"פ שמזיד בלאו:

מי שהיה מהלך במדבר ואינו יודע אימתי הוא שבת מונה ששה ומשמר יום אחד ומתחיל למנות מן היום שנתן שכחתו אל לבו ובכל יום ויום עושה כדי פרנסתו ואפי' ביום שהוא מונה לשם שבת ואין מצריכין אותו להתענות ונראה לי הטעם מפני שאין מתירין לו בשאר הימים אלא לכדי חייו בצמצום וכל שמחיתו מצומצמת בכל יום אף תענית של יום אחד סכנה לו וכל שכן במקום שהוא סבור להתענג בו ובמה יכיר באותו היום שהוא שבת בקדוש ובהבדלה שהוא מקדש בכניסתו ומבדיל ביציאתו ואין זה הלכה אלא לזכרון בעלמא שיהא לו יום חלוק משאר הימים שלא תשתכח ממנו תורת שבת ופירשו רבותינו הצרפתים שמותר לו לילך חוץ לתחום אף באותו היום שתחומין דרבנן ובכל שהוא מדבריהם לא גזרו ומ"מ דוקא עד שלש פרסאות הא בשאר הימים הולך כדרכו ואם היה יודע לפי יום שיצא בו אם יום זה שלישי או רביעי או שמיני וכל כיוצא בזה עושה מלאכה בכל יום שהוא שמיני לו אע"פ שאינו זוכר שם היום שיצא בו שחזקה עליו שלא יצא בשבת ומ"מ אין מקילין להתיר לו אף ביום שלפניו לומר חזקה עליו שאף בערב שבת לא יצא שפעמים ששיירא מזדמנת לו ויוצא אף בערב שבת:

דף ע.

כבר ביארנו שזדון שבת עם שגגת מלאכות חייב על כל אחת ואחת והוא שאמרו לא תבערו אש הבערה בכלל לא תעשה כל מלאכה היתה למה יצאה להקיש אליה ולומר לך מה הבערה מיוחדת שהיא אב מלאכה וחייב עליה בפני עצמה אף בעשייתה עם אחרת אף כל שהיא אב מלאכה חייב עליה בפני עצמה אף בעשייתה עם חברתה ואפי' עשה כמה בהעלם אחד שכל דבר שהיה בכלל ויצא לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כלו יצא ולמדת שאין הלכה כדברי האומר הבערה ללאו יצאתה כלומר שאין בה סקילה וכרת אלא לחלק יצאתה:

ושמא תאמר והרי חריש וקציר גם כן יצאו מן הכלל דכתיב בחריש ובקציר תשבות ונוח לנו לדרוש כן מהם שהם שנים כאחד והוזהרו בכל אחד מהם לעצמו תדע שכל שכלל בלאו ופרט בעשה אין דנין אותו בכלל ופרט לומר עליו כל דבר שהיה בכלל וכו' ועוד שהם שני כתובים ואין מלמדין וא"ת והלא כשתצרף הבערה עמהם נמצאו שלשה כתובים והוא פשוט יותר שאין מלמדים אין זה כלום שמאחר שהוצאנו הבערה לחלוק מלאכות אתה מעמיד חריש וקציר לדרשות אחרות אם לתוספת שביעית אליבא דר' עקיבא ואם לקצירת העומר שדוחה שבת לדעת ר' ישמעאל שהוא דורש מה חריש רשות אף קציר רשות כמו שהתבאר במקומו ואף אתה למד חלוק מלאכות ממה שדרשו מאחת מהנה אחת מאחת הנה מהנה אחת שהיא הנה והנה שהיא אחת אחת שמעון מאחת שם משמעון שהוא חייב אע"פ שכיון לכתוב כל התיבה כמו שיתבאר הנה אבות מהנה תולדות אחת שהיא הנה זדון שבת ושגגת מלאכות הנה שהיא אחת שגגת שבת וזדון מלאכות על הדרך שביארנו:

דף ע:

היה בידו העלם שבת ר"ל שאינו זוכר שהוא שבת וכן העלם מלאכות שאינו יודע שמלאכות אלו שהוא עושה עכשיו אסורות בשבת לא נתברר דינו בגמ' אם הולכים אחר שגגת שבת לחייבו אחת לבד אם אחר שגגת מלאכות לחייבו על כל אחת ואחת ומ"מ יראה לי שאינו חייב אלא חטאת אחת וכן פסקוה גדולי המחברים ולענין ביאור הסוגיא גדולי הראשונים כתבוה בחבוריהם שלא כדברי גדולי הרבנים והוא שהם שאלו והלא משנתנו היא שזה שוכח עיקר שבת הוא אחר שהוא סובר שכל המלאכות מותרות בו ומ"מ אינה קושיא שלא עשה כל המלאכות אלא מקצתם והרי הוא יודע עיקר שבת במקצת הנשאר ואף בכל המלאכות הם מפרשים שעשה העשרים בבקר בשכחת שבת ושגגת מלאכות אלא שיודע עיקר השבת בי"ט הנשארות ובערב עשה י"ט הנשארות בשכחת שבת ושגגת מלאכות אלא שיודע עיקר שבת באותן העשרי' שאין זה שוכח עיקר שבת וכן אינו דומה ליודע שהוא שבת ושוגג במלאכות שהכל הולך אחר המלאכות וזהו שהקשה אי אמרת בשלמא העלם זה וזה בידו חייב על כל אחת ואחת שפיר שחייב הוא בכלן על הדרך שביארנו והם האריכו בה הרבה בחבוריהם ואין צרך בכך אלא שהפירוש נאה:

מי שקצר וטחן בכגרוגרת שהוא שיעור כל המלאכות של שבת באוכלין בשגגת שבת וזדון מלאכות ר"ל שיודע שמלאכות אלו אסורות אלא שאינו יודע שהיום שבת שנמצא

שאינו חייב לכשיודע לו אלא חטאת אחת וחזר וקצר וטחן כגרוגרת א' בזדון שבת ושגגת מלאכות ר"ל שיודע שהיום שבת אבל אינו יודע שקצירה וטחינה אסורות בשבת שנמצא חייב לכשיודע לו שני חטאות ולא נודע לו בנתים כלום עד שעשה ארבע המלאכות ולא שתפרש שלא נזכר בעשיית האחרונות שעשה את הראשונות שאם זכר בכך יהיו שתי העלמות אינו כן אע"פ שקצת מפרשים כתבוה אלא אפי' ידע שעשאן קודם שחזר ועשאן כיון שלא נודע לו שחטא ועדיין הוא סבור שבהיתר עשה העלמה אחת היא ואחר שהשלים ד' מלאכות אלו בדרכים שהזכרנו נודע לו בקצירה וטחינה של שגגת שבת וזדון מלאכות שדינן בחטאת אחת או על א' מהן שכיון שדינן בחטאת אחת אין לנו אם זוכר אחת אם שתים והפריש חטאת והרי שנתכפר על שתי הראשונות הן שזכר את שתיהן הן שלא זכר אלא אחת מהן שהרי שתיהן כאחת נתכפרו ארבעתן שהרי קצירה וטחינה ראשונות נתכפרו והרי קצירה ראשונה גוררת קצירה שניה להתכפר עמה וכן הטחינה הראשונה גוררת טחינה שניה ג"כ להתכפר עמה הואיל וכלן מ"מ בהעלמה א' אע"פ שההעלמות שונות זו מזו והרי קצירה שניה עם ראשונה וכן טחינה שניה עם ראשונה כשני זיתי חלב בהעלם אחד ונודע לו על אחת מהן והביא קרבן שנתכפר אף בשניה ונמצא כשידעם אח"כ שאינו צריך להביא חטאת אחרת שאין שנוי העלמות מחלקות אלא ידיעות לבד הוא שמחלקות והילכך חטאת הבאה על קצירה וטחינה ראשונה נתגלגלו עם הקצירה כל קצירות שעליו בהעלמה זו ועם הטחינה כל טחינות שעליו בהעלמה זו ג"כ אבל אם נודע לו תחלה קצירה של זדון שבת ושגגת מלאכות והקריב חטאת שנמצא שאין הטחינה עולה בכלל חטאת זה שהרי הוא חייב שתים הרי זה נתכפר על קצירה שניה שנודעת לו מן הדין ונתכפר עמה על קצירה ראשונה שקצירה גוררת קצירה שעמה בהעלם א' אע"פ שיש שינוי העלמה ביניהם וכן נתכפרה טחינה ראשונה ממילא עם גלגול קצירה ראשונה שהרי כל שנתכפר בקציר' ראשונה נתכפר בטחינה שעמה הואיל ושתיהן היו בהעלמה אחת אבל טחינה שניה במקומה עומדת וכשיודע לו חייב עליה חטאת שניה ואין אומרין שטחינה ראשונה תגרור את השניה הואיל ושם טחינה אחת היא הואיל ואף הראשונ' על ידי גרירה נתכפרה גרירה לעיקר אמרו גרירה לגרירה לא אמרו ואם נודעו לו ארבעתן כאחד מביא כפרה אחת על הראשונות ונתכפרו האחרונות עמה או שתי כפרות על האחרונות ונתכפרו ראשונות עמהן:

דף עא.

אכל שני זיתי חלב בהעלם אחד ונודע לו על אחד מהם ולא הביא חטאתו עדיין ואכל כזית שלם בהעלמה של שני הביא קרבן על הראשון שני מתכפר עמו שהרי היה בהעלמה אבל שלישי אינו מתכפר עמו שהרי נודעה לו אכילת הראשון קודם שאכל את השלישי הביא קרבן על השלישי ושני ג"כ מתכפר עמו שבהעלם אחד היו אבל ראשון אינו מתכפר עמו שהרי ידיעה ביניהם הביא חטאת על השני נתכפרו כלן שהרי ראשון ושלישי כלן היו עמו בהעלם א' וכשיודע לו על ראשון ושני ושלי' אינו צריך להביא חטאת אחרת ואע"פ ששמועה זו מתנגדת לראשונה וכמו שהקשו ממנה ומי אית ליה לרבא גרירא וכו' והוא על מה שאמר בנודעה לו קצירה אחרונה שנתכפרה קצירה ראשונה וטחינה עמה והטחינה הוא קורא גרירה וכאן אמרו שאם נתכפר הראשון שנתכפר השני עמו ואין אומרין שיתכפר השלישי ממילא בכפרת השני שהוא עמו בהעלם א' עד שתרצו בה לבתר דשמעה מאביי הדר ביה אלמא שאין אתה יכול לפסוק את שתיהן שנויא דחיקא היא ואין לסמוך עליו שטחינה וקצירה הואיל ושתיהן בהעלמת שבת כמעשה אחד הם אבל שני זיתי חלב שביניהם ידיעה היאך הם מתכפרים ע"י אמצעי הואיל והאמצעי אינו מתכפר מצד עצמו ויש מחליפין מפני זו בפסק זה קצת דברים ואין צורך בכך וגדולי המחברים פסקוה כדברינו:

קצר או טחן כחצי גרוגרת בשגגת שבת וזדון מלאכות וחזר וקצר או טחן כחצי גרוגרת בזדון שבת ושגגת מלאכות הרי אלו מצטרפין זה עם זה וחייב שקצירה גוררת קצירה הואיל ואין ידיעה בנתים אע"פ שאין העלם של זה שוה לשל זה אבל אם היתה ידיעה בנתים אינן מצטרפות שידיעה מחלקת אף בחצי שיעור שאין הלכה כדברי האומר אין ידיעה לחצי שיעור ר"ל שידיעת חצי שיעור אינה ידיעה אלא ידיעה היא כמו שביארנו:

ולענין ביאור הסוגיא מה שאמרו מילתא דפשיטא להו לאביי ורבא מבעיא ליה לר' זירא ר"ל אם קצירה גוררת קצירה בשינוי העלמה כמו שאמרנו אם לאו מיבעי ליה לר' זירא פירושו על מה שאמרו תחילה דבעי ר' זירא ולא על מה שחזר ואמ' ואמרי לה ר' ירמיה מר' זירא שא"כ הרי ר' זירא היה משיב הואיל וחלוקים לחטאות אין מצטרפין כלומר אחר שאלו היה שיעור בכל אחת מהן היו חלוקים לחטאות וזה כנגד רבא ואביי לגמרי והיה לו לומר ופליגא דר' זירא ויש מחליפין גירסא מפני זו ואין צורך בכך וחזר והקשה וכל היכא דחלוקין לחטאות לא מצטרפי והרי מין אחד בשני תמחויין לדעת ר' יהושע שבשני שיעורין בהעלם אחד מחלקין לחטאות שיעור אחד בשני תמחויין מצטרפין

ותירץ לו אנן אסיפא מתנינן לה וכו' ופשוטה היא ומ"מ לענין פסק אין הלכה כר' יהושע כמו שאנו מבארים עכשיו:

מי שאכל שני זיתי חלב בהעלם אחד אינו חייב אלא אחת ואפילו אכלם בשני תמחויין שאין תמחויין מחלקין אכל חלב ודם נותר ופגול בהעלם אחד חייב על כל אחת ואחת וזה חומר במינין הרבה ממין א' ויש חומר במין א' שאם אכל כחצי זית חלב וחזר ואכל כחצי זית חלב אחר בהעלם א' מצטרפין ואפי' אכלם בב' תמחויין שאין תמחויין מחלקים לא להקל ולא להחמיר והוא שלא ישהא ביניהם יתר מאכילת פרס אכל בחצי זית חלב ובחצי זית דם בהעלם א' אינו חייב קרבן שאין ב' מינין מצטרפין לכזית:

דף עא:

מי שאכל שני זיתי חלב בהעלם א' שאינו חייב אלא בחטאת א' אם נודע לו על הראשון תחלה בלא ידיעת הב' ואח"כ חזר ונודע לו על השני מביא ב' חטאות שהידיעה שבנתים מחלקת אע"פ שלא היתה ידיעה בין שתי העשיות ולא סוף דבר כשהביא כפרתו על הראשונה אלא אף בשלא הביא ואפי' בשלא הפריש קרבנו הואיל ונזכר באחת קודם זכירת חברתה ואינם בחטאת אחת לבד אלא בשנודעו לו שניהם כאחד ויראה שהדין כן אם אכל כזית ומחצה ואח"כ חצי זית בהעלם אחד ונזכר על זית ראשון ואח"כ על ב' החצאין אבל אם אכל כזית ומחצה בהעלם אחד ונודע לו על כזית וחזר ואכל חצי זית בהעלמו של שני אינו חייב אלא חטאת אחת שאין חצי זית אחרון מצטרף עם הראשון אע"פ שהוא בהעלמו שכבר נודע לו על מקצת העלמה ראשונה:

יש חולקין בפסק זה לומר שאינו כן אלא כשהפריש בידיעה ראשונה אבל כשלא הפריש אין ידיעה שאחר מעשה מחלקה שהרי פסקנו בקצר וטחן כגרוגרת כרבא ואי אפשר להעמיד את שתיהן אלא כשתפרש דברי רבא קודם הפרשה ודברי ר' יוחנן לאחר הפרשה ומ"מ מה הועילו בתקנתם והא רבא אף בכפר' אמר שאינה מחלקת וכמו שאמר הביא קרבן על הראשון ראשון ושני מתכפרים ופירושו אע"פ שלא נודע לו על השני עד שנתכפר עד שמפרשי' זו של רבא כשנודעו לו שתיהן כאחת אלא שלא הביא קרבן אלא על דעה הראשון כגון שהיה סבור שאין שני מתכפר בו ומ"מ גדולי המחברים פסקוה אף בלא הפריש אע"פ שפסקו זו של רבא שנראה ממנה שאין ידיעה שאחר מעשה של שניהם מחלקם אלא שאפשר להעמיד את שתיהן על ידי הדחק ויש בה מקום עיון:

קרבן חטאת הכל מודים בו שהוא צריך ידיעה בתחילה ר"ל שאם הביא חטאתו קודם שנודע לו שחטא אפי' הביאו על תנאי זה אינה מכפרת שנאמר או הודע אליו והביא אבל

אשם ודאי נחלקו בה בסדר קדשים יש סוברים שאינו צריך ידיעה בתחילה וכל שהביאו מספק על תנאי עולה לו לכשיודע וכן הלכה ויש סוברים שם שאף אשם צריך ידיעה בתחלה אלא שמקום מחלקת זו נעלם לקצת מפרשים והוא שגדולי הרבנים הביאוה ממה שאמרו במס' כריתות פרק דם שחיטה ר' עקיבא מחייב על ספק מעילות אשם תלוי וחכמים פוטרים ר"ל שאם היו לפניו שתי חתיכות אחת של קדש ואחת של חולין ואכל א' מהם ואינו יודע איזו אכל מביא אשם תלוי ולכשיודע לו יביא קרן וחומש ואשם ודאי שכשם שאשם תלוי הבא על ספק כרת אינו מחליטו לכפרה ולכשיודע לו שודאי חטא מביא חטאת אף זה כשיודע לו יחזור ויביא אשם ודאי אע"פ שאשם תלוי ואשם ודאי מין אחד מהם ר"ל איל בן שתי שנים א"ר טרפון מה לזה מביא שתי אשמות כלומר אין זה דומה לאשם תלוי הבא על ספק חטאת שהתלוי באיל והחטאת בנקבה ר"ל כשבה או שעירה בעבודה זרה לכל ר"ל בין הדיוט בין מלך בין כהן משיח ובשאר חטאות בהדיוט מיהא בנקבה ונשיא בשעיר ומשיח בפר כמו שיתבאר במקומו ומעתה מה לזה מביא שתי אשמות אלא יביא מעילה וחומשה ויביא עמה אשם בשתי סלעים ויאמר אם ודאי מעלתי זו מעילתי וזו אשמי ואם ספק יהא אשמי תלוי ומעות נדבה ואם יתברר לו יהא פטור בכך ואמר לו ר"ע נראין דבריך במעילה מועטת הא מי שבא לידו ספק מעילה במאה מנה לא יפה לו שיביא אשם בשני סלעים ואל יביא ספק מעילה במאה מנה ופירשו בה גדולי הרבנים שלדעת ר"ע צריך ידיעה בתחלה הואיל ואמר שאין מביא מעילתו עד שתודע לו ואין זה כלום שהרי בהדיא אמרו שם מדברי שניהם נלמוד אשם ודאי לא בעי ידיעה בתחלה ר"ל הואיל ואף ר"ע מודה לו מיהא במעילה מועטת וא"כ עדיין אתה צריך לברר בעל סברא זו שהזכרנו ר"ל שיהא טעון ידיעה בתחלה ומגדולי קדמוננו שבנרבונא"ה פירשו שהוא ר' יוסי והביאוה ממה שאמרו שם הרי שהיו לפניו שתי חתיכות אחת של הקדש ואחת של חולין ושאר בני אדם עומדין אכל ראשון אחת ושני אחרת א"ר עקיבא שניהם מביאים אשם תלוי וחכמים אומרים שניהם מביאין אשם ודאי שהרי ודאי אחד מהם אכל של קדש ור' יוסי אומר אין שניהם מביאין אשם ודאי ופרשו שטעמו של ר' יוסי מפני שאין אשם ודאי בלא ידיעה ואף זו אינה ראיה שהרי רבי עקיבא אינו מטעין ידיעה כתחלה ואעפ"כ אמר שניהם מביאין אשם תלוי ולא אשם ודאי:

אלא שעיקר הדברים להביאה ממה שאמרו שם פרק המביא אשם תלוי ר' אליעזר אומר מתנדב אדם אשם תלוי בכל יום ובכל שעה שירצה והוא הנקרא אשם חסידים אמרו עליו על בבא בן בוטא שהיה מתנדב אשם תלוי חוץ מאחר יום הכפרים יום אחד אמר

המעון הזה אלו היו מניחים אותו הייתי מביא אלא אומרים לי המתן עד שתכנס לבית הספק וחכמים אומרים אין מביאין אשם תלוי אלא על דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת כלומר הא בספק מעילות לא הואיל ואין זדונן כרת אלא לכשיודע לו יביא אשם ודאי ואינו מביאו ליפטר בו לכשיודע לו שצריך הוא ידיעה בתחלה וכן אמרו שם חייבי חטאות ואשמות ודאין שעבר עליהם יום הכפרים חייבים להביא אחר יום הכפרים וחייבי אשמות תלויים פטורים בא על ידו ספק עבירה ביום הכפרים אפילו עם חשיכה פטור שכל היום מכפר והואיל ואמר פטור אלמא צריך ידיעה בתחילה וכן ראיה ממה שהזכרנו תחלה מפרק דם שחיטה ממה שאמר שם וחכמים פוטרים שעיקר מה שהם פוטרין הוא מפני שמצריכים ידיעה בתחלה וכן אמרו שם חתיכה של חולין וחתיכה של קדש אכל אחת מהם ואינו יודע איזה מהם אכל פטור ועיקר הפטור אינו אלא ממה שהם מצריכים ידיעה בתחלה ומ"מ יש לפקפק בכלם שהרי אנו פוסקים שאינו צריך ידיעה בתחלה אעפ"כ אנו פוסקים בכל אלו שפטור וכן בענין מעילה שאינו חייב בכלום ובפירושים ישנים מגדולי הרבנים מצאתי שהאומר צריך ידיעה לא נתפרש מי הוא אלא הכי קאמר אי איכא מאן דבעי ידיעה וכו' זהו לשונם ונראים הדברים:

דף עב.

מאחר שביארנו באשם ודאי שאינו צריך ידיעה בתחלה בעל כמה בעילות בשפחה חרופה שאמרו עליה במסכת כריתות שהיא מאותן שמביאים קרבן א' על עבירות הרבה לא סוף דבר בשוגג ושכלם בהעלם אחד או בביאות במזיד וכמו שידעת שבשפחה חרופה מביאין קרבן על מזיד כשוגג והרי המזיד והשוגג בדין אחד אלא אפי' שגג ונודע לו בין ביאה לביאה אינו חייב אלא אחת שאין ידיעה זו מחלקת בשפחה שאין הידיעה יותר ממזיד ומ"מ לדעת האומר שהוא צריך ידיעה לא רבהו הכתוב ליפטר בקרבן אחד אלא במזיד כמו שלמדוה שם וכל שכן בשוגג ובהעלם א' אבל שוגג ונודע לו בין ביאה לביאה אותה ידיעה חשובה לחלק האשמות על הדרך שהתבאר בשני זיתי חלב לדעת ר' יוחנן אלא שמאחר שאינו צריך ידיעה אינו חייב אלא אחת ודוקא בגוף שפחה אחת אבל על גופין חלוקין אף בהעלם אחד חייב על כל שפחה ושפחה אף באחת אם בעל והפריש אשמו וחזר ובעל חייב על כל אחת ואחת שההפרשה מחלקת ואפי' היו כל הבעילות בהעלם א' אם נודע לו על הראשונה לבד והפריש אשמו ואח"כ נודע לו על השניה אינה מתכפרת באשם זה והרי הוא כבועל אחר הפרשה הואיל ולא נודע לו עד לאחר הפרשה

וביאור הסוגיא לפי מה שכתבנו פשוט הוא וכבר כתבוהו גדולי הראשונים בחבוריהם דרך ביאור:

דף עג.

כבר ידעת בענין שבת שמלאכת מחשבת אסרה תורה מעתה לא סוף דבר נתכוון להגביה את התלוש וחתך את המחובר שפטור מחטאת שהרי לא נתכוון לשום חתיכה בעולם אלא אפי' נתכוון לחתוך את התלוש וחתך את המחובר שהוא מתכוין מיהא לחתיכה הואיל ומ"מ אינו מתכוין לחתיכה של איסור פטור מלאכת מחשבת אסרה תורה וזה חומר בשאר מצות מבשבת ששאר מצות אף במתעסק חייב חטאת כגון אם היה מתעסק עם האשה ונתקע בה בלא כונה או שהיה חלב בפיו ודמה שהוא רוק ובלעו בלא כוונת שום אכילה חייב ואין צריך לומר אם היה סבור שהוא שומן ובשבת כיוצא בה פטור על הדרך שביארנו וכן אם נתכון בשבת לזרוק שנים וזרק ארבע אע"פ שמתכוין לזריקה הואיל ולא נתכון לזריקת איסור פטור מקרבן וכן בסבור רה"י ונמצא רה"ר:

במסכת כריתות התבאר שאפילו נתכון למחובר שבמין א' וחתך מחובר שבמין אחר כגון עסוק ללקט תאנים ולקט ענבים או אפי' מתכוין לתאנים שחורות ולקט לבנות פטור אפי' נתכון ללקט ענבים תחלה ואח"כ תאנים ונהפך הדבר ולקט תאנים תחלה ואח"כ ענבים אע"פ שלקט כל מה שחשב עליו הואיל ולא לקט כסדר שחשב פטור שהרי בשעה שלקט תאנים מחשבתו היתה לענבים אבל אם היו לפניו שתי נרות דולקות או כבות ונתכון לכבות את זו וכבה את זו או להדליק את זו והדליק את זו חייב שהרי מלאכת מחשבת היא אין זה אלא כמתכוין ללקוט תאנה זו ולקט זו שבצדה או נתכוון להרוג את זה והרג את זה שהרי קיים מלאכת מחשבת הא אם נתכוון להדליק ראשונה ולכבות שניה אחריה ונהפך הדבר וכבה ואח"כ הדליק פטור כבה והדליק בנשימ' אחת חייב אע"פ שלא הקדים את ההדלקה מ"מ אף הוא לא אחרה וכן כל כיוצא בזה ובפרק הזורק יתבאר שאף בנתכוון לזרוק ארבעה וזרק שמנה פטור אם לא אמר למקום שתרצה תנוח כמו שיתבאר ומעתה יש שואלין בסוגיא זו מה הוצרכה ללמדנו כאן בנתכוון לזרוק שתים וזרק ארבע ותירצו שזו שבכאן בנתכון לזרוק עד מקום פלוני וקיים מחשבתו אלא שטעה בשיעור שהיה חושב שאין שם אלא שני אמות והיו שם ארבע אמות וזו של פרק הזורק הלכה יותר מכדי מחשבתו והיה ראוי לפוטרה יותר מזו:

כשם שחלוק מלאכות מחלקות חטאות לשבת וכן בשאר עבירות כגון קצירה וטחינה בהעלם אחד או חלב ודם בהעלם אחד שמחייב שתי חטאות כך הדין בע"ז זבח וקטר

ונסך בהעלם אחד חייב אחר שהוא שוגג בעבדות ר"ל שהיה יודע שהיא ע"ז ושאסור לעבוד לה אלא שלא היה סבור שעבודות אלו אסורות שגג בה בלא מתכוין כגון שהיה סבור שהיא בית הכנסת והשתחוה לה פטור שהרי לבו לשמים ולא עוד אלא אפי' היה סבור שהיא אינדרוטא בעלמא ר"ל צלם העשוי לכבוד המלך והשתחוה לכבוד המלך לא לקבלת אלהות פטור ואפי' סרך איסור אין כאן ואם קבלו לאלוה חייב עבדה מאהבה או מיראה ר"ל מאהבת מי שעשאה או יראתו הואיל ואינו מקבלו עליו באלוה אפי' אין לבו לשמים פטור ממיתה או קרבן אלא שיש בדבר איסור ויש מפרשים מאהבה או מיראה בצדדים אחרים וכבר ביארנום במקומה בשביעי של סנהדרין טעה בגוף הענין כגון שהיה סבור שמותר לעבוד ע"ז אינה חייב אלא אחת על כלן על הדרך שביארנו בענין שבת ולענין ביאור הסוגיא יש שואלים במה שאמרו בכאן שגג בלא מתכוין היכי דמי מפני מה לא העמידוה בנתכוון ללקוט לבנות ולקט שחורות שכתבנו בו שהוא פטור אע"פ ששניהם תאנים מה שאין כן בשאר מצות שאם אכל חלב של כבש וסבור שהוא של שור חייב עד שמפקפקין מזה לפסוק שחורות ולקט לבנות לחיוב אלא שיש מתרצים בסוגיא זו הואיל ודבר זה לא נתברר לו עדיין וכן שחולקים עליה במסכת כריתות לא רצה להעמידה במחלקת:

המשנה השניה אבות מלאכות ארבעים חסר אחת הזורע החורש הקוצר המעמר הדש הזורה הבורר הטוחן המרקד הלש האופה הגוזז את הצמר המלבנו המנפצו הצובעו הטווה המסיך והעושה שתי בתי נירין הפוצע שני חוטין הקושר המתיר התופר שתי תפירות הקורע על מנת לתפור שתי תפירות הצד צבי השוחט המפשיט המולחו המעבדו המוחקו המחתכו הכותב שתי אותיות המוחק על מנת לכתוב שתי אותיות הבונה והסותר המכבה המבעיר המכה בפטיש המוציא מרשות לרשות אלו אבות מלאכות ארבעים חסר אחת אמר הר"ם פי' מעמר הוא הגודש העמרים הקצורים אחת על אחת ועמיר שם האגודה מן החטה והשעורה וזולתם מכל מה שיקצרו בני אדם בורר הוא מי שמנקה ובורר האבנים והצרורות ודומיהם מהזרע מרקד הוא המנפה הקמח להפרישו ממורסנו מנפצו בשבט כמו חובטו והמסיך והוא המושך השתי והיא ההסכה נגזר מן המסכה הנסוכה ובתי נירין הם חוטים תלוים קצתם בקצתם והוא מין מן האריגה בהם יארוג האורג ושם הנירין עצמם מפורסם אצל האורגים והמולחו ר"ל המולח העור והמעבדו ר"ל הנותנו בעבוד והמוחקו ר"ל הגורר שער ממנו והמחתכו מי שיחתוך העור וסותר כמו הורס והמכה בפטיש הוא כלי שמשתמשין בו הצורפים ואומני ברזל ונחשת והוא ידוע כמו וכפטיש יפוצץ סלע ומכה בפטיש אפי' בשעת גמר מלאכה כאשר עושים

המכים בפטישים כי מנהגם להכות הכאות על עצם הסדן בשעת ההכאה ולפיכך כל תקון מלאכה והשלמתה כמו המירוט והחכוך ומיני היפוי כלם הם תולדות מכה בפטיש והוא אמרם כל מה דאית ביה גמר מלאכה חייב משום מכה בפטיש ואלו האבות כלם הם דמיונות והוא כי אמרם קוצר הוא מאבות מלאכות וכמו כן כל התולש (צמר) [צמח] מחובר לארץ כשכונתו באותו דבר שתולש כמו שאורה תאנים או בוצר ענבי' או חובט זיתים כל אחת מאלו המלאכות לא נאמר בהן שהן תולדות בוצר אבל הוא קוצר ממש כאשר לא נאמר במי ששחט כבש או שור שהוא תולדת השוחט או במי שבשל תבשיל מן התבשילים שהוא תולדת האופה אבל הוא אופה עצמו אבל התולדה שתוף ענין אותה המלאכה המנויה באבות בלבד ובאי זה מקום שתמצא אותו הענין הוא תולדה לאותו האב המשל על זה אמרנו כי הטוחן מאבות מלאכות וענין הטחינה הוא כתיתת החלק הגדול ועשיתו חלקים קטנים ולפיכך חתוך הירקות בשבת או נסורת עץ לקבל הנסורת שלו או שפיית חתיכת מתכת לקחת טחינתו או (או) כריתת עצים לשרפה כל זה תולדת טוחן וכמו כן ענין הבשול הוא רפיון העצמים הקשים ולפיכך כל מי שיתיך דבר מן המתכות או יחם אותם הוא תולדת אופה אע"פ שאינו מדליק אש ואינו מבעיר אותה אלא שנתן החתיכה באש עד שתתחמם ועל זה הדרך תקח הסברא כי ענין האריגה קבוץ החלקים הנפרדי' ודבוקם והכנסת קצתם בקצתם וענין העבוד חזוק הדברים הרפים כדי שלא יפסדו במהרה והבן זה הענין ושמרהו וזכור אותו תמיד כשתראה מלאכה מן המלאכות תעיין תולדת אי זה אב הוא ולא יתערב עליך המעשה שהוא אב מן האבות עם התולדה כאשר ביארתי לך ואמרם המולחו והמעבדו אינן שתי מלאכות כי מליחת העור הוא מין ממיני העבוד וזכר אותו ללמדך כי המליחה עבוד והשלים מנין התשעה ושלשים במלאכת הסטירה ופשע התנא בזכירתה בשעת הכתיבה ושם אותה מעניני הכותב ואמרם ארבעים חסר אחת ואחר כך מנאם להשמיענו כי מי שעשה אותם כלם בשגגה אחת בהעלם אחד חייב על כל אחת ואחת ובתנאי שתהיה השגגה במלאכה כמו שביארנו בתחלת הפרק וכאלו אמר כי אלו המלאכות השוגג בהם כלם בהעלם אחד יביא ארבעים חטאות חסר אחת ואמרו אחר שמנאם אלו אבות מלאכות לפרש שאינו חייב שני חטאות אלא על שתים מאלו המנויות אבל כשעשה אב ותולדה אינו חייב אלא אחת וכמו כן כשעשה תולדות הרבה אלא שהן כלן תולדות אב אחד אינו חייב אלא חטאת אחת ומה שכפל ואמר ארבעי' חסר אחת לדחות ר' יהודה שהוא מונה שובט ומדקדק מאבות מלאכות ושובט הוא המכה בשבט או בקנה על השתי כשימשך על מנוד האורגים כדי להפריד החוטין ומדקדק הוא המפריד החוטין בידו בשעת האריגה

וחכ"א כי אלו המלאכות ודומיהם הם כלם תולדות המכה בפטיש כאשר ביארנו קודם לכן וכל אלו האבות שמנה מפני זה קראום אבות כמו שהן שמושן במעשה המשכן שזכר אותם הכתו' בשם מלאכה וכל דבר הנתלה או הדומה באחד מהן יקרא תולדה כמו שחלקנו:

אמר המאירי המשנה השניה והכונה בה בביאור החלק השני לבאר פרטי הדברים שנקראים מלאכה אצל שבת ואמר על זה אבות מלאכות ר"ל שחייבין עליהן סקילה במזיד ובהתראה וכרת במזיד ובלא התראה וחטאת בשוגג ארבעים חסר א' ולהן תולדות כל אחת בדומה לה ואין הפרש בין תולדה לאב אלא שאם עשה אב ותולדותיו בהעלם אחד אינו חייב אלא אחת הא אם עשה תולדה חייב כאלו עשה אב בעצמו ואם עשה שתי תולדות היוצאות משני אבות חייב כאלו עשה שני אבות ולמדת שאלו עשה כל ארבעים חסר אחת בהעלם אחד חייב על כל אחת ואחת ואלו עשה אלף מלאכות אינה חייב אלא ארבעים חסר אחת שכל המלאכות נכללות באבות אלו שהשנויות כאן הם חשובות ליקרא אבות ושאר המלאכות תולדות להן ולא נמנית בכאן העברת ארבע אמות ברה"ר מפני שהיא תולדה של מוציא שכל ארבע אמות של אדם רשותו הם וכשמעביר חוץ מהם נקרא מוציא וזהו שאמרו עליה גמרא גמירי לה פירושו לחייבו משום מוציא שאלמלא כן לא חייבוהו מיתה שאין עונשין מהלכה למשה מסיני אלא שעשאוה תולדת הוצאה וכן יראה לי בהושטה ומ"מ בירושלמי אמרו יתר עליהן הושטה ולמה לא תניתה עמהם שכל המלאכות באחד וזו בשנים שכל המלאכות יש להם תולדה וזו אין לה תולדה ובסותר מיהא שהיא מנויה בכלל יש אומרים שצריך לפרשה אליבא דר' יהודה שהרי סותר אי אתה מוצא בה מלאכה צריכה לגופה והרי ר' שמעון פוטר על כל מלאכה שאינה צריכה לגופה ומ"מ לפי מה שכתבנו בפרק שני בענין כחס על הנר אינך צריך לכך:

ומלאכות אלו כלן יצאו לנו ממשכן שלא נסמכה מלאכת שבת למלאכת המשכן אלא שהמלאכות העשויות במשכן שנאמר בהם מלאכת מחשבת הם מלאכה לענין שבת הן שנעשית בבנין המשכן הן שנעשית ביריעות שש ועזים או בעורות האילים והתחשים או בסמנין הצריכים לצבעם והתחיל במנין המלאכות:

א' הזורע והוא אב לכל מיני הצמחה ותולדות שלו נטיעה והברכה והרכבה ודומיהם ב' החורש בקרקע לרפותו כדי לזרוע בתוכו ושאלו בגמ' מכדי מכרב כרבי ברישא והדר זרעי ליתני החורש ברישא ותירץ תנא בארץ ישראל קאי דזרעי והדר כרבי כלומר שבא להשמיענו שכל שהוא בארץ קשה ונחרשה ונזרעה אם חרשה אחר הזריעה חייב אף על חרישה שניה ג' הקוצר והוא אב לזרעים ותולדות שלו בוצר בענבים וגודר בתמרים

ומוסק בזיתים ואורה בתאנים ודומיהן ד' המעמר והוא שמאסף העמרים אחר שהניחום הקוצרים במקומם וצוברם במקום אחד וקושרם והוא הדין אם אסף השבלים אחת אחת ועשה מהם עמרים וכן כל כיוצא בזה ה' הדש כלומר שדש בבהמות או במקל להוציא התבואה מתוך השבלים ותולדה שלו מי שכותש להסיר קליפת החטה כגון אלו שמתקנים אותם לצורך מעשה קדירה ו' הזורה ר"ל ברחת לרוח או בכברה שנקביה גסים להפריש התבן מן הבר ז' הבורר ר"ל שבורר בידיו פסולת מתוך האוכל כגון צרורות ועפר ח' הטוחן ט' המרקד בנפה להסיר הסובין והמורסן מתוך הקמח ובגמ' שאלו שהרי זורה ובורר ומרקד שלשתן מין אחד הן להפריש אוכל מתוך פסולת ולמה נחלקו לשלשה ותירץ כל מילתא דהויא במשכן אע"ג דאיכא אחריתי דמיא לה חשיב להו ופירוש הדברים אחר שאין מעשיהם שוים ולא בזמן אחד ובענין אחד אלא זה בתבן וזה בצרורות וזה בסובין י' הלש י"א האופה ומ"מ אפיה לא היתה במשכן שאין אפיה אלא בפת ופת לא היה צריך למלאכת המשכן ואל תשיבני לחם הפנים שאין הכונה במה שנעשה שם אחר השלמת בנין המשכן אלא מה שנעשה שם בעוד שהיו בונין אותו אבל כל שאר המנויות היו במשכן בסמנין של צבע תכלת וארגמן ושאלו בגמ' שביק בישול סמנין דהוה במשכן ונקיט אפיה דפת דלא הואי במשכן ופי' סידורא דפת נקט ונקיט ליה במקום בישול של סמנים שהבישול והאפייה מין א' הוא וכל שממהר לאפות או לבשל כגון בולל ומגיס בקדירה או משים כסוי של קדרה על הקדירה חייב משום מבשל ועד כאן גמרו מלאכות הנעשות במשכן לצורך הסמנים ומתחיל אח"כ באותם העשויות לצורך היריעות:

י"**ב** הגוזז את הצמר ובכללו התולש בנוצה של עזים או בנוצת העוף י"ג המלבנו ר"ל המכבסו בנהר כדי ללבנו י"ד המנפצו במסרקות של ברזל ונקרא קרמינא"ר ט"ו הצובעו י"ו הטווהו י"ז המיסך והוא הנקרא אורדיר והוא מתיחת חוטי השתי על המסכה שרוצין לארוג בה י"ח העושה שתי שני בתי נירין ר"ל באלו שאורגים בגדים דקים וקצרים דרך אריגה ביד כדרך שעושין נפה וכברה והדומים לאלו מן העשויים בתים בתים ומשיעשה בהם שני בתים נקרא מלאכה ועשיית נפה וכברה וסל וסבכה וסירוג מטה בחבלים כלם תולדת עשיית בתי נירין הם ומשעשה בהם שנים חייב י"ט האורג שני חוטין במעשה אריגה ואף במעשה הנירין בחוט ראשון נתחייב בעשיית נירין בשני בתים וכשהשלים אותו החוט וחבר עליה חוט שני הוא נעשה אורג ואין שיעורו צריך למלא רוחב הבגד או האריגה אלא כמלא רוחב הסיט כפול ורחב הסיט כפול הוא ההבדל שבין אצבע לאמה כמה שאדם יכול להרחיבם ושיעורם בכפל שיעור זה כמו שיתבאר בפרקים הבאים

בשיעור כולם כ' הפוצע שני חוטין ר"ל שכשנפסק החוט באמצע היריעה ורוצה לחברו ולהשלימו פוצע שני ראשי החוטים וטווה אותם בראשי אצבעותיו ואע"פ שאינו קושרם לגמרי מ"מ מתקיים הוא עד שיוכללו בתוך היריעה וי"מ פוצע מנתק החוטין לצורך שפעמים שהיריעה רחבה יותר מדאי ומנתק ממנה חוטין להשוותה ונתוק שני חוטין ממנה נקרא מלאכה כ"א הקושר ר"ל קשר של קיימא והוא שלפעמים כשנפסק החוט באמצע היריעה קושרם במקום פציעה שאמרנו תחלק כ"ב המתיר ר"ל מה שהיה כבר קשר של קיימא והוא שפעמים שהוצרך האורג להתיר קשרים שמוצאן בחוטי האריגה שנקשרו בשעת הטויה וכשאינם נקשרים כהוגן כגון שיש מהם הרבה במקום אחד מתירן ומתקנן כרצונו ובגמ' שאלו קשירה במשכן היכי הואי שאם תאמר שכן קושרים ביתדות אהלים ר"ל שנועצים היתדות בקרקע וקושרין היריעות בהם אין זה קשר של קיימא וקושר על מנת להתיר הוא וא"ת שכן אורגי יריעות שנפסקה להם נימא קושרין כדרך שביארנו למעלה תינח קושר מתיר מאי איכא למימר וא"ת שאם יזדמנו לו שני קשרים מקטר חד ושרי חד כלומר שמניח האחד קשור ומתיר האחר על הדרך שביארנו שלא יראה כבולט יותר מדאי השתא לפני מלך בשר ודם אין עושין כן שהרי נראית התרה זו כנקב ביריעה וכל שכן ביריעת המשכן שחוטיה כפולים ששה והיא גסה ונראה כנקב גדול וודאי נזהרים היו מתחלה שלא יזדמן להם כך ותירץ שכן צדי חלזון קושרין ומתירין וחלזון הזה כעין דג קטן וצדין אותו לצבוע תכלת בדמו ופעמים שצריך ליטול חוטין מרשת זו ולהוסיף ברשת זו ונמצא מתיר כאן וקושר כאן כ"ג התופר שתי תפירות ושאלו בגמ' והא לא קאי והיאך הוא נקרא מלאכה ותירץ בה שקשרן כלומר וחייב שתים אחת משום תופר ואחת משום קושר ומ"מ בשלשה תפירות אינו צריך קשירה וחייב בתפירה לבד כ"ד הקורע על מנת לתפור שתי תפירות שכל מקלקל על מנת לתקן דינו ושיעורו כמתקן ופעמים שהנקב עגול וצריך לקרוע כדי לתפרו כהוגן וכן היה במשכן שכל יריעה שנפל בה דרנא קורעין אותה ותופרין אותה ומ"מ קורע שלא על מנת לתפור מקלקל גמור הוא ופטור אבל אסור ומ"מ יתבאר במסכתא זו שהקורע להטיל אימה על אנשי ביתו או על מי שנתחייב עליו לקרוע חייב משום שבת שמתקן הוא ומ"מ קורע בחמתו אף במקום שאין שם משום שבת כגון מקרע בחול חייב מפני שנראה כעובד עבודה זרה וכל שכן שהוא חייב בשבת שהרי חמתו שוככת בכך ועד כאן נמנו מלאכות שביריעות ומתחיל אח"כ באותן העשויות במשכן בתחשים ובעורותיהם:

כ"ה הצד את הצבי על הדרך שהיו צדין שם את התחש והוא הדין לשאר חיות ודברים הצריכין צידה כ"ו והשוחטו שהרי תחש שבימי משה טהור היה וכן שהיו שם אלים

מאדמים וחיובו משום נטילת נשמה ובכללם מנבל או מעקר כ"ז המפשיטו כ"ח המולחו ר"ל שמולח את העור שהוא תחלת עיבודו כ"ט המעבדו פי' בסיד ושאר מיני עיבוד ושאלו בגמ' היינו מולחו היינו מעבדו כלומר שהרי במליחה לא נתחייב אלא ממה שהוא תחלת עיבוד ותירץ אפיק עבוד ועייל שרטוט והוא שכשבא לחתכו משרטטו תחלה על הדרך שרוצה להאריך או להרחיב ואח"כ חותך דרך השרטוט ל' הממחקו ר"ל שמגרר את שערו ומחליקו לעשותו קלף או עור ל"א המחתכו ר"ל לרצועות כלומר שמכוין לחתכם שוות זו בזו על הדרך שהיו מחתכין שם עורות האלים והתחשים להיות שוים זה כזה ועכשיו מתחיל בשאר מלאכות שהיו שם:

ל"ב הכותב שתי אותיות שכך היו כותבים בקרשי המשכן לידע איזה בן זוגו א' בזו וב' בזו ואין האחת סימן אלא בסמיכות בת זוגו אצלה שכל עצמו של רושם אינו אלא לידע איזו היא בת זוג לחברתה ל"ג המוחק על מנת לכתוב שתי אותיות שפעמים שהיו טועים במשכן בכתיבתם והיו מוחקים על מנת לתקן ל"ד הבונה ל"ה הסותר פי' על מנת לבנות שכך היתה סתירת המשכן מפרקין אותו על מנת לבנותו בשעת חנייה ל"ו המכבה ל"ז המבעיר ונמצאו במשכן באור שתחת דוד הסמנין פעמים שמכבה שלא יקדיחו הסמנין בקדרה ואח"כ מבעירם בכדי הצורך כדי לבשלם ולסיבה זו גם כן אפשר שהזכירו תחלה כבוי ואח"כ הבערה וי"מ בהקדמת הכיבוי שכן דרך הצורפים מכבין גחלת לעשות ממנה פחם ומבערין אותה ל"ח המכה בפטיש ובכללו כל גמר מלאכה שזו היא דרך האומנים כשגומרים מלאכתם מעיינים בה אם נשאר בה דבר מועט להשלים תקונו ומתקן בקורנס שבידו לעגלה או להרחיבה וכל שהוא גמר מלאכה באיזה ענין נתחייב מתולדת מכה בפטיש וי"מ שכן דרך האומן להכות על הסדן בקורנס תיכף שנגמרה מלאכתו ל"ט המוציא מרשות לרשות כגון מרשות היחיד לרשות הרבים או בהפך והיא מלאכה במשכן כמו שביארנו בראש המסכתא הרי אלו אבות מלאכות ארבעים חסר אחת וכל שאר המלאכות בכלל אלו והרבה דברים אתה צריך לידע בפרטי מלאכות אלו הן בשיעורן של כל אחת מהן הן בכמה דברים וכלם מתבארים בפרקים הבאים בארוכה: **וזהו** ביאור המשנה דרך קצרה וכלה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

דף עג:

כבר ביארנו במשנה שהזורע והנוטע והמבריך והמרכיב כולם מלאכה אחת הן ובהעלם א' אינו חייב אלא אחת וכן יש מפרש שאם התרוהו בנוטע משום זורע או בזורע משום נוטע או במבריך ומרכיב משום אחת מאלו ר"ל זריעה או נטיעה חייב:

אף הזומר בכלל נוטע או זורע הוא שהרי כונתו להצמיח ואם זמר וצריך לעצים חייב שתים אחת משום קוצר הואיל ומכוין לעצים ואחת משום נוטע וכן הקוצר את השחת שקצירתו צריכה לו לגרף השחת ולהצמחת הנשאר חייב שתים וכן הדין בחותך את התרדין בשיש שם יותר מדאי שנמצא קוצר לצורכו לאכילה ולתקן בהצמחת הנשאר וזהו ענין קניב סילקא וכן כל כיוצא בזה:

בתלמוד המערב שנינו כל שהוא מכחיש את הפרי חייב משום זורע המבריך והמרכיב והמקרסם והמזרד והמפצל והמזהם והמאבק והמעשן והמפרק והמתליע והקוטם והסך והמשקה והמנקב והעושה לו בתים חייב משום זורע וכבר ביארנו ענין רוב מלאכות אלו במועד קטן שנינו עוד בתלמוד המערב אהן דשחיק תומא כד מפריק ברישיה חייב משום דש כד מברר בקליפתיה משום בורר כד שחיק במדוכתיה משום טוחן כד יהיב משקין משום לש גמר מלאכתו משום מכה בפטיש בצל שריסקו אם ליתן טעם אסור אם להוציא שורפו מותר צנון טומנו וטובלו במלח ובלבד שלא ישהא באו לו כלים מבית האומן לובשן ואם נקרעו נקרעו נתכסכסו בגדיו בקוצים מפרשן בצנעה ובלבד שלא יקרע נפל טיט על בגדיו ממרחו בידו א' ובלבד שלא יכסכס:

החורש במחרישה והחופר במר או בסכין והעושה חריץ בקרדום או באיזה כלי כלן מלאכה אחת הן ותולדת חרישה שכלם באים לרפות את הארץ להיותה ראויה לזריעה וכן הדין בתולש עשבי' לכונת ריפוי הקרקע וכן כל כיוצא בזה במקום הראוי לכך כגון שדה וכיוצא בו היתה לו גבשושית ר"ל תל עפר ונטלה עד שהשוה פני הקרקע בבית חייב משום בונה שהוא מתכוין להשוות פני הקרקע שמא יגוף בו רגלו ובשדה חייב משום חורש שאינו אלא לכונת חרישה שאף השואת קרקע צרך חרישה הוא שנ' הלא אם שוה פניה ובירושלמי שנינו המדייר והמעדר והמכבד עד שמשוה גומות המפעפע והמסקל והממלא נקעים שתחת הזיתים והעושה עוגיות לגפנים והמצית אור באגם והמתקן אמת המים והמכשיר צדדיה לזריעה וכל שהוא להנאת קרקע חייב משום חורש היתה לו גומא וטממה בעפר אף זו בבית חייב משום בונה ובשדה משום חורש על הדרך שביארנו בגבשושית:

החופר גומא בשבת ואינו צריך אלא לעפרה כגון לכסות בו צואה פטור עליה שאם בשדה אין כאן חרישה שהרי נוטל העפר והולך לו ואם בבית אין כאן בנין אלא הריסה ואף לדעת ר' יהודה המחייב במלאכה שאינה צריכה לגופה כמו שיתבאר דוקא במתקן כגון מוציא את המת לקברו שאע"פ שאין צריך לגוף ההוצאה אלא לפנות את ביתו מן הטומאה מ"מ מתקן הוא אצל ביתו אבל זה שאינו צריך לאותה גומא להשואת קרקע

כלל והוא מקלקל פטור לדברי הכל והוצאה הצריכה לגופה הוא כל שהוא צריך לחפץ זה שהוא מוציאו לאותו מקום שהוא מוציאו לשם ואע"פ שבפרק שני בענין חס על הנר פירשנו דברי ר' יהודה אף במקלקל מ"מ צריך שיהא שם צד תיקון כמו שביארנו שם ויש מתרצים שזה שאמרו כאן שלא חייב ר' יהודה במלאכה שאינה צריכה לגופה אלא במתקן דוקא במלאכות שעיקר מלאכתן תקון כגון חופר אבל כל שעיקרו קלקול אלא שאתה מחייבו על העתיד כגון סותר על מנת לבנות והדומים לו מתחייב לדעתו אף במקלקל ועיקר הדברים שזה צד תיקון הוא והתחלת התקון כמו שכתבנו בפרק שני:

מי שזרק פיסת רגבים בדקל והשיר את התמרים אינו חייב לא משום תולש שהוא תולדת קוצר ולא משום מפרק שהוא תולדת דש שאין דרך תלישה או פריקה אלא ביד או בכלי לא בזריקה והילכך אין כאן סקילה וכרת או קרבן בשוגג אלא שאסור בכך והרי הוא תולש ומפרק כלאחר יד:

יש שואלים ומה ענין פריקה בכאן ואין כאן דמיון לדישה כלל שאם תפרש מפני שהוא מפרק האילן מן הפירות שעליו אין זה דומה לדש ומתוך כך פירשו קצת רבני צרפת שיש על התמרים קליפה עליונה וכשמכה את התמרים משיר אותה קליפה מעליהן וזהו ענין דישה שמפרק את התבואה מן השבולת ומ"מ קצת אחרוניהם שאלו אם המפרק תולדה של דש היאך אמרו בפ' המצניע בחולב שהוא חייב משום מפרק והרי אמרו אין דישה אלא בגדולי קרקע והתבאר במציעא פרק פועלים שכל שבבהמה לא נקרא גדולי קרקע וכמו שאמרו שם מה דיש מיוחד שהוא גדולי קרקע ופועל אוכל בו וכו' יצא החולב והמחבץ וכו' עד שפי' שהמפרק האמור בחולב תולדת ממחק וכשהוא חולב ממחק את הדד ומחליקו וי"מ בכל מפרק שהוא תולדת גוזז שכל שמסיר מעליו דבר המכבידו הוא תולדת גוזז ואין הדברים נראין שא"כ למה אמרו חולב אדם עז לתוך הקדרה ומ"מ אי משום דישה הוא ראוי לומר כן שכל שבא מאוכל לאוכל אינו דישה וכן כל (שמשתנה) [שאינו משתנה] כגון זיתים וענבים שסחטן למשקין אין כאן דישה אלא ודאי משום דש הוא וחזרה קושיא למקומה אלא שיש אומרי' הואיל והבהמות רבות בארץ כגדולי קרקע הם וכמו שאמרו בברכות מירבא מארעא רבו מינק לא ינקי אבל חלזון גדל בים ולא בארץ כלל ואין הדברים מחוורים כל כך ושמא תאמר וכל עצמה של שמועה ר"ל אין דישה אלא בגידולי קרקע היאך אפשר להעמידה והלא בסוחט אמרו שאיסורו משום מפרק אלא שמקצת רבנים כתבו שלא נאמר בסחיטה דין מפרק אלא בסחיטת פירות אבל סחיטת בגדים משום מלבן היא וכבר ביארנוה במסכת ביצה ולענין השמועה יש מפרשים שזה שזרק לא תלש התמרים מעיקרן שאלו כן ודאי חייב משום תולש אלא

שהיו כבר תלושין ועומדים בין המכבדות וכשזרק השירן וע"ז אמר שאין זה דרך תלישה ולא דרך פירוק אחר שאין מחוברין מעיקרן הא במחוברין מעיקרן יש בהם משום תולש ומ"מ אף הם מודים שאין כאן משום מפרק שאלו כן הקוצץ את המחובר חייב שתים ובהדיא אמרו האי מאן דקניב סילקא חייב שתים ולא הוזכר בו מפרק כלל ואין זו ראיה שהחותך את הסילקא אינו מפרק שאין מפרק אלא מוציא דבר ממקום שנסתר שם ומפרישו ממנו:

חריצים שהם סביב הים שממשיכין מי הים לתוכם והחמה שורפתם ונעשה מלח בתוך אותם החריצים ואח"כ מוציאים אותה מן החריצים ועושין ממנה תל סביב החריץ וחוזרין וממשיכי' מים לתוך החריצים המאסף אותו המלח בשבת ועושה ממנו תל חייב משום מעמר ואין אומרי' שאין עימור אלא בגדולי קרקע אע"פ שבדישה פסקנו שאין דישה אלא בגידולי קרקע דישה לחוד ועמור לחוד ומ"מ גדולי המחברים פסקו שאין עמור אלא בגדולי קרקע ופטור אבל אסור:

ויש שואלים בעימור היאך נאסר והלא בראשון של יום טוב י"ג ב' אמרו מעמיד אדם ערימה בשבת ואינו חושש והוא שאמרו שם שלענין מעשר נעשה העימו' גמר מלאכה אבל לא לגבי שבת ומתרצים שבביתו מותר לעמר שאין דרך עמור אלא במקום שקצר שם וכגון אלו שקוצרי' הערימו' בשדות אבל כשמביאן בביתו אע"פ שמעמרן אין בכך כלום והוא שאמרו דכניף מלחא ממלחתא וי"מ שכל שצריך כוון בעימור שבו חייב בכל מקום ואפי' בחצרו אבל המאסף פירות וצברם בלא כוון מותר:

הדש והמנפץ נפוץ עפרורית מן האוכל וי"מ המנפץ פשתן מגבעוליו והמנפט צמר גפן בקשת כדרך שהאומנין עושין ומפרק הגרעינין ממנו כלן תולדת דש הן ואם עשאן בהעלם אחד אינו חייב אלא אחת אבל נפוץ של צמר הוא אב בפני עצמו ואינו תולדת דש שאין שם ניפוץ גרעינין מתוך הצמר ועוד שאינו מגידולי קרקע וכל צמר גפן הוא מגדולי קרקע ונעשה כדישה:

דף עד.

כבר ביארנו במשנה שהזורה והבורר והמרקד אע"פ ששלשתן דומין זה לזה אבות חלוקים הם אבל הכותש הוא תולדה של דש ולא נחשבה מלאכה בפני עצמה כאחת מאלו מפני שאין הכתישה שוה לכל שכן עני אוכל פתו בלא כתישה ושמא תאמר מרקד נמי אין דרך הכל ברקוד וכמו שאמרו שכן עני אוכל פתו בלוסה ר"ל מעורבת בסובין ומורסן י"ל שמ"מ מרקד הוא בנפה בשביל עפר וצרורות:

זה שביארנו שהברירה אב מלאכה לא כל הצדדין שוים בה כיצד מי שהיו לפניו מיני אוכלים מעורבין ורוצה לברור לו מין מתוך מין או אוכל מעורב עם פסולת ורוצה לברור לו אוכל מתוך פסולת מותר לו לברור בידו לאכול לאלתר ופי' בתלמוד המערב כל זמן שהוא מיסב על השלחן ולאו דוקא שיאכל תכף לברירה אלא כל שהוא מיסב ודעתו לאכלם או להאכילם לבני שולחן קודם עקירת שולחן לאלתר הוא ומותר שאין זה אלא כפוצע את האגוזים ואוכל מה שבתוכם וזורק השאר וכל לצורך אחר זמן אפי' לבו ביום אסור שנעשה כבורר לאוצר וחייב חטאת ובקנון או תמחוי אסור אף לאלתר אלא שפטור ובנפה וכברה אף לאלתר חייב וכן אם בירר פסולת מתוך אוכל אף בידו ואף לאלתר חייב וכל ברירה שהיא אסורה איסורה אף בפחות מכשיעור ר"ל פחות מכגרוגרת אע"פ שאין בה חיוב חטאת שחצי שיעור אסור מן התורה:

הבורר תורמוסין מתוך פסולת שלהם אף בידו ואף לאלתר ואף אוכל מתוך פסולת חייב שהתורמוסין צריכים לשלקם הרבה הרבה ואם אינם נשלקים בקליפתם הם מסריחים שהפסולת ממתקן כשנשלקו עמה ומאחר שכן הרי הוא כבורר (אוכל מתוך) פסולת [מתוך אוכל] ולשיטה זו אנו גורסים ואי לא שלקי ליה מסרח כלו' אם אינו נשלק עם הפסולת הוא מסריח וגדולי הרבנים גורסים ואי לא שקלי ליה מסרח ובשם קצת רבותיהם גורסים ואי שקלי ליה מסרח ונוסח דבריהם מבואר בפירושיהם:

גדולי הפוסקי' גורסי' בשמועה זו היו לפניו שני מיני אוכלין ומפרשי' בדבריהם שהאוכל האחד ראוי לאכלו כשהוא חי והאחר אינו ראוי לאכלו אלא לאחר שנתבשל וזה בורר לו אותו שראוי לאכול כשהוא חי והרי הוא כאוכל מתוך פסולת אבל בשניהם ראויים לאכלן חיים אין כאן ברירה אא"כ בהרבה מינים ואיני רואה הפרש בדבר זה אלא הן שני מינים הן הרבה מינים כל שמכוין לברירה ברירה היא ואינו מותר אלא על הדרכים שביארנו שכל שבורר בכלי אין בה היתר בשבת וי"מ אף לגירסת מיני אוכלין שהם מעורבים עם פסולת אבל אוכלין לבד אין ברירה ואין זה כלום וכן יש לקצת מפרשים ברירה אחרת בדין ברירה זו מהם להתיר לאלתר אף בקנון ותמחוי לכתחילה ומהם בדרכים אחרים ומה שכתבנו עיקר ולענין יום טוב יש דרכים אחרים בברירה כמו שביארנו במקומו:

דף עד:

המחתך את הירק אחר שנתלש חייב משום טוחן וכן המבקע את העצים לעשות מאחת שתים או שלש כדי להדליק בהם את האור והוא הנקרא כאן דסלתי סלותי ואם הוא

קפיד על מדתו כגון שהיה צריך למדת טפח וזה העץ עבה או ארוך יותר מטפח וממעטו כדי להתקינו לצורכו חייב משום מחתך האמור בעור וי"מ בסלות סלותי עצים שעומדים שיבי שיבי וכשמפרקן זו מזו מוציא מביניהן קמח דק והוא שעושהו כטוחן ואין הדברים נראים שהרי קמח זה כנוס בתוך העץ ואין הוא טוחנו אין זה אלא כשובר חבית מלאה קמה והקמח יוצא ועוד שאין חיוב טחינה אלא כשצריך לאותה טחינה וזה כשמפרקו אינו צריך לאותו קמח אלא אין הדברים אלא כדעת ראשון ונראין הדברים כשמחתכן לעצים דקים וכן בסילקא שמחתכה דק דק ומתוך כך התירו קניבת ירק ביום הכפורים ונתפרשה בחתיכות גסות שאין בהם דין טחינה וי"מ שלא התירו קניבת ירק אלא באותן שדרכן לאכל בלא פירור ואין הקניבה אלא הסרת קצת דברים קשים להתבשל ולא שהן פסולת אלא אכל קשה להתבשל והדברים צריכים עיון ולענין שמועתנו למדת מ"מ שכל שמדקדק את הדבר עד שעושה מאחת שתים ושלש הוא תולדה של טוחן והוא הענין במחתך את הירק כמו שביארנו:

מי שהשליך יתד לח לתוך התנור כדי ליבשו חייב משום מבשל ואע"פ שאינו מתכוין אלא לחזקו וליבשו מ"מ מתוך לחות המים שבתוכו הוא מתרפה תחלה עד שהמים כלים ומתיבש ורפויו הוא לו כעין בישול לחייבו לענין שבת משום מבשל אע"פ שלענין בשולי גוים אנו הולכים בה אחר תכלית הכונה שהוא חזוק הכלי ושלא לדונו כבשול כמו שביארנו בשני של ע"ז וכן הדין בכלים העשויים מעץ לח וכן מי שהתיך את הזפת אע"פ שמתקשה לשעתו אחר התכה חייב משום מבשל וכן כל כיוצא בזה:

העושה את החבית בשבת חייב שבע חטאות שהרי מתחלה חפר את הקרקע ליטול את העפר וזו אינה מן המנין שאינו צריך אלא לעפרה אלא שאחר שנטל את העפר הוא שוחקו הדק והרי טוחן ואח"כ בורר את הצרורות הנשארות הרי שתים ואח"כ מרקדו בנפה הרי שלש ואח"כ מגבל וחייב משום לש הרי ארבע ואח"כ עושה את הכלי ומחליקו ונמצא ממחק והרי חמש ואח"כ מבעיר את האור כדי לצרף את החבית בתוכו הרי שש ואח"כ מצרפו בתוכו והרי מבשל ואם היה צריך לגומא אף אתה מחייבו בשמונה מצד שאתה מוסיף עליו החפירה ובתנור חייב בשמונה אלו השבעה שהזכרנו ועוד אחרת שאחר שצרפו טחו בטיט על גביו להבליע חומו בתוכו ולחזקו והוא גמר מלאכה שלו ונמצא מכה בפטיש מה שאין כן בחבית שגמר מלאכתו בא מאליו:

עשה כוורת של קנים חייב אחת עשרה שתים בקציצת הקנים שהוא זומר וצריך לעצים וחייב משום קוצר ומשום נוטע וכשאספן נעשה מעמר וכשמברר את הפסולת מתוך האחרות נעשה בורר משהחליקו נעשה ממחק וכשחתכן אחת לשתים ושלש נעשה

טוחן וכשהשוה את מדתן נעשה מחתך הרי שבע הסך את הבית הרי הוא מיסך והרי שמונה הכניס הערב בתוך השתי משעשה שני בתים נתחייב משום עשיית נירין הרי תשע וכשחבר קנה אצל חבירו נעשה לו אורג הרי עשר וכשחתך לאחר האריגה ראשי הקנים היוצאים הרי הוא מכה בפטיש הרי י"א ואם עשה לו שפה הוסיף לו שנים תפירה וקשירה שהוא צריך לקשור אחר התפירה ולא נתחייב אחד מאלו משום עשיית כלי ר"ל משום בנין שאין בנין בכלים:

הטווה צמר על גבי בהמה בשבת אינו חייב לא משום גוזז ולא משום מנפץ ולא משום טווה שאין דרך גזיזה בכך ואין דרך ניפוץ בכך ואין דרך טויה בכך ואע"פ שאמרו שטוף בעזים וטווי מן העזים ודרשו כן ממה שכתוב טוו את העזים שמשמע בגופן של עזים ודרשו שהיו שוטפין ומדיחין אותו על העזים וטוים על העזים מ"מ חכמה יתירה שאני אבל שאר העולם אין דרכן בכך והרי הוא מלאכה כלאחר יד ופטור אבל אסור:

התולש את הכנף או איזה נוצה מן העוף חייב משום גוזז והקוטמו והוא שאחר התלישה נוהגים לחתך את הנוצה מצד ראשה דק כדי להניחה בכר וכסת חייב משום מחתך והמורט והוא שאחר שקטם סביב קנה הנוצה כרצונו מורט בידו כל הנשאר כדי להשאיר הקנה בלא נוצה לארוג ממנו כובעים חייב משום ממחק שהוא מכוין להחליק הנוצה עד שתהא ראויה לכובע:

זה שביארנו שהתולש חייב משום גוזז גדולי הרבנים פירשו בתולש נוצה מכנף עוף החי אלמא מן העוף המת אינו חייב ואין הדברים נראין שמאחר שהתולש חיובו משום גוזז הרי חיוב גזיזה בחיים ובמיתה שוים הם שהגזיזה אין חיובה מצד עקירת דבר מגדולו שנחייבהו דוקא בחיים שאם כן היינו קוצר אלא חיובו אף לאחר מיתה ובדרך גזיזה הא דרך קצירה לא שאין קצירה אלא בגדולי קרקע וכן התבאר בתוספתא ר"ל שהגוזז אף לאחר מיתה חייב והוא שישנו בה הגוזז את הצמר או את השער בין מן בהמה בין מן חיה בין מן החי בין מן המת אפי' מן השלח שלהן חייב ומעתה אף התולש כנף מן העוף חייב אף לאחר מיתה ומעתה מחיים ולאחר מיתה שוים הם בגזיזה מקום שנאסרה מחיים אף לאחר מיתה כן ומקום שהותרה לאחר מיתה אף מחיים כן ומכאן הורו גדולי הדורות שלפנינו שהשוחט את העוף ביום טוב מותר לתלוש את הנוצה שבצווארו שהרי לאחר שחיטה אתה מתירו לתלוש את כלה ואין חלוק בתלישה בין מחיים בין לאחר מיתה וכשם שמחיים שלא לצורך יום טוב אסור כך לאחר מיתה וכשם שלאחר שחיטה לצורך יום טוב מותר כך מחיים ומ"מ גדולי המחברים אסרו [והוציאוה ממסכת בכורות

בסוגיא הבאה על משנת השוחט את הבכור עושה מקום לקפוץ ומ"מ יש לפרשה יפה לשטה זו וכבר ביארנוה במסכת יום טוב]:

דף עה.

המותח חוט של תפירה בשבת חייב חטאת וענין זה הוא בבגד שהוא תפור ועומד והניח החוט ארוך ונתפרדו שתי חתיכות הבגד זו מזו במקצת וחוטי התפירות נתרפו ונמשכו והוא מותח את ראש החוט להדק ולחבר את החתיכות ונמצא שזהו כתפירה גמורה ואם היו שתי תפירות לבד הרי הוא כתופר שתי תפירות ואינו חייב אלא בקשירה והקשירה מיהא חייב שתים ואם היו שם יותר משתי תפירות חייב אף בלא קשירה על הדרך שביארנו בתפירה גמורה ויש אוסרין מכאן שלא להדק חוט של בית הזרוע הנקרא קורדאר ואיני רואה מכאן טענה כלל שאין זה תפירה אלא הדוק בעלמא לבד ולנוי:

צריך לאדם שיזהר שלא להתחבר עם המינים האדוקים בע"ז ומסיתים את האחרים לעבדה ושלא יתחבר עמהם אף ללמוד מהם דברי תורה שמא ימשך אחריהם ואף המכשפים אסור להתחבר עמהם ולילך בדרכיהם אלא שמותר ללמוד מהם להבין ולהורות עד שאם יעמוד איזה מדיח להתנבא שקרים מתוך אותות ומופתים שידעו להבחין שמעשה כשפים הוא:

מצוה על האדם להתבודד בדרכי מהלכות הכוכבים ושיחשב בתקופות ומזלות מפני שחכמה זו חכמה מפוארה בידיעה אותות השמים ולקות המאורות בלא שום שגיאה ועל זה נאמר ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים איזו היא חכמה ובינה שהיא לעיני העמים זה חשוב תקופות ומזלות:

הצד חלזון ופוצעו עד שיצא דמו אינו חייב אלא אחת ר"ל על הצידה אבל לא על הפציעה אע"פ שדומה לדישה והוא שמפרק הדם מתוכו שמ"מ אין דישה אלא בגדולי קרקע וכן אינו חייב על נטילת נשמה שממיתו בפציעתו שמתעסק היא אצל נטילת נשמה ואין זו מלאכת מחשבת שאינו מתכוין שימות ואע"פ שפסיק רישיה הוא מ"מ אין נוח לו במלאכה זו הנמשכת מפציעתו ר"ל אדרבא נוח היה לו שיחיה וכל עצמו רוצה בקיומו כדי שתהא מראית הדם צלולה יותר ונמצא שהוא מתכוין בהוצאת דמו שלא ימות אלו היה אפשר ולא אמרו מודה ר' שמעון בפסיק רישיה אלא במקום שאע"פ שאינו מתכוין למלאכה הנמשכת ממעשיו מ"מ אינו מתכוין להפכה אבל זה שהוא מתכוין אין בה דין פסיק רישיה ואפשר לפרש כמה דאית ביה נשמה ניחא ליה ואין כאן פסיק רישיה שאפשר לחיות בהשארת דם מועט ונוח לו להשאיר דם מועט כדי להיות הדם שבידו

צלול ומ"מ כל המפרשים נסכמים להיותו פסיק רישיה ולהתירו אחר שקשה לו מצד קצת שמועות שהם נעזרים בהם כבר רמזנו עליהם בפרק שני ולא עוד אלא שכתבו שאף ר' יהודה מודה בזו וזהו פסיק רישיה ששניהם שוים בו להקל ופסיק רישיה שמודים בו שניהם להחמיר הוא שאין המלאכה הנמשכת קשה לו ואדרבא יש במעשה תיקון הצריך לו כמו שהתבאר בסכה בפרק לולב במיעוט ענבי הדס ויש בפסיק רישיה דין שלישי שהוא מחלקת ביניהם והוא שאין המלאכה הנמשכת קשה לו ויש במעשיו תיקון אלא שאינו צריך לו כגון ממעט ענבי הדס ביום טוב ויש לו השענא אחרת או תולש עולשין בקרקע שאינו שלו שלר' יהודה חייב ולר' שמעון פטור שהרי אינו צריך לגופה של מלאכה אלא שהוא אסור ואע"פ שבענבי הדס אמרו מותר לכתחילה כבר העמידוה בלקטן לאכילה ומשום מצוה התירו לכתחלה ואע"פ שלא התירו במקום מצוה לומר לגוי זיל אחים לי במקום מילה בזו מגזירה שמא יחם הוא עצמו הוא אבל זו הואיל ולא הותרה לו אלא ע"י אכילה זכור הוא והילכך כל שאין לגזור עליו מן התורה מותר במקום מצוה או במקום צער כגון הפסת מורסא ויש בו דין רביעי והוא פסיק רישיה בדרבנן כגון צירוף וכיוצא בו שלר' שמעון מותר לכתחילה הואיל ואינו צריך לו ולר' יהודה פטור אבל אסור וכבר ביארנו מענינים אלו בפרק שני:

דף עה:

כבר ביארנו במשנה שהשוחט אב מלאכה ושחיובו משום נטילת נשמה ומתוך כך חייב אף בנוחר ומעקר ומ"מ אם כיון בשחיטה כדי לצבוע את בית השחיטה שיהו בני אדם רואים אדמימות הדם ובאים ולוקחים ממנו הרי זה חייב אף משום צובע:

כבר ביארנו במשנה שהמולח והמעבד מלאכה אחת הן עד שאמרו על אחת מהן שאינה מן המנין והוא שאמרו אפיק חדא מנייהו ועייל שרטוט וזה שהוצאנו אחת מהן לא מן החיוב אלא מן המנין וכל מולח ומעבד שניהם חייבים ומתורת מלאכה אחת ומ"מ דוקא במולח את העור אבל מולח את הבשר אינו חייב משום מעבד שאין עיבוד באוכלין ולא סוף דבר במולח להכשיר לאכילה לבד אלא אפי' במולח ליבשה לצרך הדרך או להעמידה זמן מרובה שמ"מ אין עיבוד באוכלים להתחייב בה משום מלאכה אלא שמ"מ אסור:

השף בין העמודים ר"ל עמודי אבנים יפות שבונין אותם בחלונות של היכלות ובני אדם עומדים ביניהם וזה שף ומחליק ביניהם כדי שיהא המקום ערב ונוח ליושבים חייב משום ממחק המגרר ראשי כלונסות במגרה כדי להשוות ראשיהן למדה שהוא מכוין

לה חייב משום מחתך והממרח רטיה ר"ל שמחליק תחבושת על המכה חייב משום ממחק והמסתת את האבן ר"ל שמחליקה אחר שנחצבה חייב משום מכה בפטיש שזהו גמר מלאכה ויש שואלים לפי' זה והרי יש לחייבו גם כן משום מחתך ומשום ממחק שהרי הוא מחתכה ומחליקה עד שפירשו בזו אף משום מכה בפטיש אלא שעיקר הדבר שאחר שנחצבה והושוית למדתם אין בה עוד משום מחתך שהרי נעשה הכל ודין ממחק אין כאן שאין הכונה בה להחליקה להיות תשמיש שלה נוח לו כענין ממרח רטיה ושף בין העמודים ומוחק את השער מן העור להחליקו ואין זה אלא נוי בעלמא ואין כאן אלא גמר מלאכה וכבר ביארנו שכל שהוא נעשה לגמר מלאכה אף בלא כונת שום מלאכה חייב משום מכה בפטיש:

הצר בכלי צורה ר"ל שנשלם הכלי וזה עושה בו צורה לנאותו הואיל ואין הכלי צריך לה כלל הרי זה הכאה בפטיש ולא סוף דבר בהשלמת הצורה אלא אף בהתחלתה וכמו שאמרו במסכתא זו הצר צורה כל שהוא שכל שהוא גמר מלאכה אין הגמר נעשה בפעם אחת לבד שאף הכאה בפטיש הוא מכה וחוזר ומכה וכן כתבוה גדולי המפרשים וי"מ הצר בכלי של צורה ר"ל שחותם את הדפוס וטובעו בשעוה ובדומה לה עד שנעשית שם הצורה בפעם אחת וזהו גמר מלאכה לאומן לראות בתכלית פעולתו היאך נזדמנה לו:

אף המנפח בכלי זכוכית אחר שהותך שהוא נעשה כלי ע"י ניפוח חיובו משום מכה בפטיש ואף זו לאו דוקא בנפוח אחרון אלא אף בהתחלת הנפוח:

הנוטל ראשי חוטין היתרים ותלויים בקצוות היריעה או קסמין גסין שנארגו בה בלא מתכוין ומדקדק בהן ונוטלם לאחר גמר מלאכה חייב משום מכה בפטיש ודוקא כשהוא קפיד עליהם ליטלם:

הכותב אות אחת גדולה שיש במקומה כדי לכתוב שתים פטור אבל אם מחק אות אחת גדולה לכתוב בה שתים חייב שהמחיקה אין חיובה אלא על דעת הכתיבה העתידה לבא והרי כיוון לכתוב שתים וזה חומר במוחק מבכותב:

דרך האורגים שמותחין החוטין תחלה על יתדות זו מכאן וזו מכאן כמדת ארך היריעה שהוא רוצה לעשותה או על הכלי העשוי לארוג בו והוא הנקרא מסכת ואח"כ שובט בשבט על החוטין שיתפרקו החוטין זה מזה ויתישרו למקומם החוטין זה בצד זה ושובט זהו תולדת מיסך והמדקדק את החוטין תמיד בשעת האריגה להפרידן בידו זה מזה הוא תולדת אורג:

כל אלו אבות מלאכות שהזכרנו יש הרבה דברים נכללים תחתיהם הן בפרט המלאכות הן בשיעוריהן הן בשאר דברים וכלן יתבארו במקומן בפרקים הבאים אחת לאחת בעזר הצור:

המשנה השלישית יעיד כלל אחר אמרו כל הכשר להצניע מצניעין כמהו הוציאו בשבת חייב עליו חטאת וכל שאינו כשר להצניע אין מצניעין כמהו והוציאו בשבת אינו חייב אלא המצניעו אמר הר"ם פי' כשר להצניע ר"ל שהוא ראוי להצניעו ולשמרו ויש בו תועלת ולא יפסד כשישאר ומצניעין כמהו ר"ל כי מנהג בני אדם להצניעו כי יש דברים אלו היו מצניעין אותם היו נשמרים ולא היו נפסדים אבל אין מצניעין אותם ואין משמרין אותם מרוב מציאותם באותו המקום ופחיתותם שם וכאשר יכלול זה הדבר אלו השני ענינים כל מי שהוציא מאותן הדברים והסחורות בשבת השעור שנבאר הוא חייב ואם אותו הדבר חסר אלו השני דברים שלא יהיה ראוי להצניע ושאין מצניעין אותו בני אדם ובא זה והצניעו אותו שהצניעו בלבד הוא חייב על הוצאתו ושאר בני אדם פטורין:

אמר המאירי המשנה השלישית והכונה בה לבאר ענין החלק השלישי ואמר על זה כל הכשר להצניע כלומר אחר שכל הדברים אין חיוב סקילה וכרת וקרבן בהוצאתם אא"כ מוציא ממנו שיעור המועיל לאיזה דבר כמו שיתבאר אחר משנה זו ובפרקים הבאים הודיע תחלה שיש דברים שמצד שאינם ראויים לכלום אין חיוב בהוצאתם אפי' בשיעור גדול שאין גודל שיעורם מביא בהוצאתם תועלת ומעתה כל דבר שהוא ראוי ושיש לאדם בו איזה תועלת עד שדרך זה המצניע להצניעו ודרך שאר בני אדם להצניע כיוצא בו והוציאו בשבת חייב המוציא אפי' אותו שלא הצניעו ובלבד שיוציא כשיעור וכל שאין ראוי להצניע ושאין בני אדם מצניעין כמוהו ומפרש בגמ' כגון עצי אשרה שהן איסור הנאה ודם נדה שלא ידעו בה שום תועלת ובא זה והחשיב אותו דבר והצניעו הרי הוא חייב בהוצאתו ושיעור אין כאן שלא נתחייב אלא מתוך מחשבתו והרי החשיבו במה שהוא ואין שיעור למצניע שאין הלכה כדברי האומר לא אמרו כל השיעורין אלא למצניעיהן ושאר בני אדם פטורין:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ולא נתחדש עליה בגמרא דבר:

דף עו.

המשנה הרביעית המוציא תבן כמלא פי פרה עצה כמלא פי גמל עמיר כמלא פי טלה עשבים כמלא פי גדי עלי שום ועלי בצלים לחים כגרוגרת יבשים כמלא פי גדי אין מצטרפי' זה עם זה מפני שלא שוו בשיעוריהן המוציא אוכלין כגרוגרת מצטרפין זה עם

זה מפני ששוו בשיעוריהן חוץ מקליפיהם וגרעיניהם ועוקציהן סובין ומורסנן ר' יהודה אומ' חוץ מקלפי עדשים המתבשלות עמהן אמר הר"ם פי' עצה הוא תבן הקטנית כגון הפולין והאפונין והתורמוסין ודומיהם מן הזרעי' קליפיהם קלפה העליונה הדומה לעור הבהמה גרעיניהם הם גרעינים הקשים שהם בתוך הפרי עוקציהן הם אותן העוקצין שהפרי תלוי בהם באיליהם כגון עוקצי התאנים והענבים והאפרסקין והאתרוגים וזולתם וסובין הסובין שלהם והוא הקמח הבינוני ומורסנן הוא המורסן שלהם והוא הקלפה העבה העליונה היוצאה בנפה תחלה וכאשר אמר כי האוכלין כלן מצטרפין קצתם אל קצתם ושיעורן להוצאת שבת כגרוגרת והיא תאנה אחת בינונית ומן המאכלים מהם שיש להם קלפה ומהם שיש להם גרעינה ועוקצין וסובין הודיעך כי לא יחשב דבר מאלו הדברים עם האוכל ומה שמשערין כגרוגרת הוא מן האוכל הברור המנוקה מכל מיני אלו הפסולת כלם ואמ' ר' יהודה כי העדשי' בלבד משערין אותן בקלפה הדקה שעליהן לפי שהוא מתבשל שלם ויאכל וכמו כן סברתו בפולין הרטובין לפי שהוא נאכל בקלפתו הסמוך אל האוכל ואין הלכה כר' יהודה:

אמר המאירי המשנה הרביעית והכונה בה בביאור החלק הרביעי בביאור הוצאת כל הדברים איזה שיעור מחייב בהוצאתם והלכו בכל דבר ודבר אחר ענינו למה שאדם רגיל להשתמש בו ודבר זה שמתחיל עכשיו לבאר אינו נשלם בפרק זה אלא בהצטרף עמו פרק המוציא ופרק ר' עקיבא ופרק המצניע שכל אלו באים בביאור חלק זה והתחיל בענין זה בכאן ואמר שהמוציא תבן של תבואה שיעורו כמלא פי פרה שמאחר שמנהג הפרה באכילת תבן הלכו בה אחר שיעורה ואפי' היה הוא מוציאה לצורך גמל שאין די לו באכילה אחת כמלא פי פרה יתבאר בגמ' שהוא חייב הואיל והוא חשוב אצל פרה:

עצה והוא תבן של מיני קטניות ואין דרך בהמות לאכלו אלא גמל שיעורו כמלא פי גמל ואינו מתחייב בשיעור פי פרה ומ"מ יתבאר בגמ' שמאחר שאף הפרה אוכלתו ע"י הדחק אם הוציאו לצורך פרה חייב כמלא פי פרה שאכילה ע"י הדחק שמה אכילה ויש פוסקין בהפך מפני שהם פוסקי' כר' יוחנן בגמרא עמיר והוא קש של שבלים ואינו ראוי לגדי והטלאים אוכלים אותו ולפיכך שיעורו כמלא פי טלה אבל עשבים אחרים שראויים אף לגדי שיעורם כמלא פי הגדי שהוא מועט ממלא פי טלה ואפי' הוציאו לטלה או אפי' לגמל כמו שביארנו אבל עמיר אף לגדי אינו אלא כמלא פי טלה שאין העמיר ראוי לגדי אף על ידי הדחק ובטלה דעתו של זה:

עלי שום ועלי בצלים לחים כגרוגרת שמאחר שהם לחים אוכלי אדם הם וכל אוכלי אדם שיעורן כגרוגרת אבל יבשים הם מאכל הגדי ושיעורן כמלא פי הגדי ואין מצטרפין

זה עם זה פי' בגמ' שאין הקל מצטרף עם החמור כגון אם הוציא תבן לפרה פחות ממלא פי פרה והשלים מלא פי פרה בעצה אינו חייב שאין העצה משלמת לשיעור פרה אחר שאין ראויה לו אבל החמור מצטרף עם הקל שאם הוציא עצה ששיעורה כמלא פי גמל פחות מכשיעור והשלימו בתבן חייב שהרי אף התבן ראוי לגמל המוציא אוכלין ר"ל אוכלי אדם שיעורן כגרוגרת וכל האוכלין מצטרפין זה עם זה שהרי כלם שוים לשיעור כגרוגרת ומ"מ דוקא שיהא שם כגרוגרת מן האוכל חוץ מן הקלפין בזרעים וחוץ מן הגרעינים בתמרים ודומיהן וחוץ מן העוקצים בתאנים וכיוצא בהן וחוץ מן הסובין והוא קליפת התבואה הנושרת מחמת כתישה והמורסן והוא הנשאר בנפה במיני התבואות ור' יהודה מודה בזו חוץ מקלפי עדשים שאומר בהם שהם מצטרפות אחר שמתבשלות עמהם וכן הלכה ומודה הוא בקליפה החיצונה שהם גדלות בתוכה ונושרת בשעת הגורן שאין מצטרפות ובגמ' הוסיפו להחמיר בקליפי פולים בעוד שהם לחים אבל יבשים אין קלפתם מצטרפת שאין מתבשלות עמהן מפני שנראות כזבובים בקערה ואין דרך בני אדם לאכלן יבשות אלא בהסרת קלפיהן קודם בשול או טוחנן ועושה מהן גריסין:

זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שביארנוה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

כבר ידעת שהבגד שיעורו ליטמא מדרס שלשה טפחים על שלשה טפחי' והשק והוא העשוי מנוצה של עזים ארבעה על ארבעה והעור חמשה על חמשה והמפץ ששה על ששה לכל טומאה מי שחבר שני טפחים מן הבגד עם טפח של שק או שלש מן השק עם טפח של עור או ארבעה של עור עם אחד מהמפץ טהורים מן המדרס שהרי השלים שיעור החמור בקל הימנו אבל אם היה לו חמשה טפחים מפץ והשלים טפח ששי בעור או ד' מן העור והשלים החמשי בשק או שלשה מן השק והשלים את הרביעי בבגד טמא שהרי השלים את הקל בחמור הימנו ואף בזו צריכי' אנו בו לטעם אחר והוא מפני שכלן ראויים ליטמא מושב ר"ל שלא נאמרו שיעורין הללו אלא בקרע שנקרע שלא בכונה הא אם קצע לכוונת מושב כגון לעשות מרדעת של חמור ולתקן טפח על טפח עליו למושבו טמא להיות אב הטומאה במושב הזב כמו ששנינו המקצע מכלן טפח על טפח טמא מושב ופירשו בראשון של סכה הואיל וראוי ליתנו על החמור שאינו מקפיד אם הוא משני מינים ואף במשנתנו זה שכתבנו שהחמור מצטרף עם הקל מפני שכלם ראויים להצטרף לענין דוגמא שמי שיש לו למכור צובר מכלם ונותן לפני חלונו להראות שיש לו למכור מהם והוא צוברן ואוגדן ביחד שלא יהא הרוח מפזרתן:

דף עו:

אע"פ שלענין שבת באוכלין לא נכללו סובין ומורסן בשיעור גרוגרת לענין חלה אינו כן אלא חמשת רבעים קמח ועוד חייבין בחלה הם וסובנן ומורסנן שכן עני אוכל פתו בעיסה בלוסה ויש מתמיהין מכאן היאך אנו מודדין עכשו חמשת רבעים קמח מרוקד ונמצאנו מוסיפין על השיעור ויש בו חשש חמוץ וכן מתמיהין היאך משערין בקמח כלל והלא בחטה היה לו לשער שהרי עומר בזרעוני' היו מלקטין אותו בשיעור עומר ואח"כ טוחני' אותו ואין אצלי קושיא בכל אלו שכל שהוא פחות מזה אין בו שיעור לחלה ומ"מ אם יש בו יותר מעט אין חשש חמוץ בכך ולא אמרו קפיזא קפיזא אלא להפליג בשמירה אבל בדקדוקין של הבל אין קפידא כלל:

ונשלם הפרק תהלה לאל:

פרק שמיני בעזר הצור:

המוציא יין וכו' כבר ביארנו על מלאכת ההוצאה שרוב עניני שבת תלוים בה ושבאו עליה בזאת המסכתא דברים ארוכים יתר על כל שאר המלאכות וכן ביארנו שאחד מעניני ההוצאה הוא לידע בכל הדברים באיזה שיעור מהם יתחייב בהוצאתם ושכבר הוחל ביאור אלו הענינים בסוף פרק כלל גדול ובאו אלו הפרקים ר"ל פרק זה ופרק ר' עקיבא ופרק המצניע להשלים ביאור אלו הענינים ואין הכונה בזה הפרק לבאר בו דבר אחר זולתי דברים באו שם ע"י גלגול כמשפט סוגיית התלמוד כמו שקדם והחל על זה ואמר:

המשנה הראשונה המוציא יין כדי מזיגת הכוס חלב כדי גמיאה דבש כדי ליתן על הכתית שמן כדי לסוך אבר קטן מים כדי לשוף את הקלורית ושאר כל המשקין ברביעית וכל השופכין ברביעית ר' שמעון אומר כלם ברביעית לא נאמרו כל השיעורין האלו אלא למצניעיהם אמר הר"ם פי' הכוס שרמז אליו בזה המקום הוא כוס של ברכה ושיעורו כדי רביעית וכבר ביארנו פעמים כי שיעור רביעית אצבעים על אצבעים אצבעיים וחצי אצבע וחומש אצבע וכל המדות בגדל שהוא הבהן בלשון עברי והיו מוזגים יינם חלק אחד יין ושלשה חלקים מים אם כן יהיה מזיגת הכוס רובע רביעית מיין שלהם וגמיעה הוא כדי בליעה אחת אם הוא חלב בהמה טהורה שהוא ראוי לשתות אבל חלב בהמה טמאה שעורו להוצאת שבה כדי לכחול עין אחת וכתית הוא קצת המכה ר"ל פי המכה והקבוץ כתיתין וכבר קדם פירושו ואמרו אבר קטן ר"ל אבר קטן של אדם בן יומו והאבר הקטן שבאדם הוא אצבע קטנה שברגל לשוף את הקלורית שיעור שימס בו הסם הנקרא בערבי שו"אף וזהו במימי היאור בלבד שהן יפין לעין אבל שאר המימות שיעורן כדי

לרחוץ פנים של מדוכה ושופכין הדברים הנשפכים כלם ר"ל הנגרים והם המשקין כלם ואין הלכה כר' שמעון:

אמר המאירי המוציא יין כדי מזיגת הכוס פי' בגמ' כדי מזיגת כוס יפה ר"ל כוס של ברכה שהוא צריך שיהא שם רביעית אחר שנמזג ונמצא שצריך ליתן יין חי לתוך הכוס רובע רביעית למזוג בו על חד תלתא ואם כל שהוא מוציא רובע רביעית של חי חייב ובלבד שיהא יין הראוי למזגו על חד תלת שהרי הוא כרביעית ובמזוג כהלכתו ברביעית הא יין שאינו ראוי למזגו בכך אין משערין אותו אלא לפי אומד שלו והוא שאמרו בגמ' יין שרוני לחוד דרפי:

חלב ר"ל חלב של בהמה טהורה כדי גמיאה והוא מלשון הגמיאיני נא ור"ל כדי גמיעת אדם בינוני ואין שמין לכל אדם בשלו וכן הסכימו בה גדולי הדורות אף לדעת האומר ביום הכפרים שמשערין לכל אדם בשלו שביום הכפרים יתובי דעתא מחייבתו ואין דעתו של אדם מתיישבת אלא למדת עצמו אבל בשבת לדבר חשוב אנו צריכין וכל גמיעה בינונית דבר חשוב הוא ושיעור גמיעה בינונית הוא פחות מכדי רביעית ואין צריך לומר פחות מכגרוגרת ואע"פ שבחולב הלכו לשיעור גרוגרת כמו שיתבאר בפרק המצניע טעם הדבר ממני שאין אדם טורח לחלוב בפחות מכן אבל להוצאה כל בכדי גמיעה הוא דבר חשוב וחייב בהוצאתו:

וחלב בהמה טמאה לא התבאר דינה במשנה זו עד שמתוך כך יש מפרשים שיעור זה בין לטמאה בין לטהורה ומ"מ בתלמוד המערב אמרו הדא דתימא בחלב בהמה טהורה אבל של בהמה טמאה כדי לכחול בה עין א' וכן פסקוה גדולי המחברים וחלב של אשה יתבאר בגמ' שעורו כדי ליתן במשיפה ר"ל כלי שנותנין בו את הקילור ולאחר שהניחו שם את הקילור נותנין שם חלב אשה מעט וממחין אותו לתוך הקילור שלא יהא הקילור עבה יותר מדאי אלא זך וצלול והיו רגילים בזה בחלב אשה או במים או בלובן ביצה ומתוך כך נתנו שיעור זה בלובן ביצה שאף הוא ראוי לכך כחלב אשה וכן במים כמו שיתבאר בסמוך:

דבש כדי ליתן על הכתית ר"ל מכה שבגב הבהמה הבאה לה מחמת משאוי וכמו שאמרו במציעא ל"ח ב' דבש והדביש למאי חזי לכתיתא דגמלא וי"מ מכה שעל גב היד והרגל ובכלל הוא כל בועה היוצאת וכשמתבשלת להוציא מורסא מתחדדת מעט ואותו שפוע נקרא פי כתית וכל השטח נקרא כתית ומתוך כך שאלו בברייתא בגמ' אם שיעור זה כדי ליתן על פי כתית והוא שיעור מועט בערך כל הכתית או כדי ליתן על הכתית כלו ולא נתברר וגדולי המחברים כתבוה לחומרא ואע"פ שהדבש עיקרו לאכילה והיה לנו לילך

בה לשיעור גרוגרת כשאר אוכלין הואיל ורפואה מצויה בה הולכין בה לשיעור רפואתה ולהחמיר שכל שראוי לשני דברים ושניהם מצוין הולכין בה אחר השיעור החמור אע"פ שהדבר האחד מצוי יותר אבל דבר שאינו מצוי אלא לענין אחד כגון יין שהשתיה מצויה בו ולא הרפואה אע"פ שקצת בני אדם נוהגין בו לרפואה אין דנין בו אלא אחר המצוי והוא השתיה:

שמן כדי לסוך אבר קטן פי' בגמ' אבר קטן של קטן בן יומו ר"ל אצבע קטנה וי"מ אחד מפרקי אצבע קטנה וגדולי המחברים כתבו אצבע קטנה של רגל קטן בן יומו:

מים כדי לשוף בו את הקילור והוא שהיו נותנים מים בתוך הקילור העשוי לחולי העין וממחין אותה בתוכו ואע"פ שהמים עיקרן לשתיה והיה לנו לילך בם לרביעית מ"מ אף רפואתו מצויה ממה שאמרו בגמ' כל שקייני מסו ומטללי בר ממיא דמסו ולא מטללי כלומר כל ששפין בו את הקילור ר"ל שממחין אותו בה מרפאים החולי אלא שמסככים על העין ר"ל שמונעים ראייתו מתוך עוביין וסמיכותן עד שיכלו מראיתן לגמרי בר ממיא שכשהוא ממחה אותן בתוך הקילור צלילות הקילור עומד הרבה ואינו נגלד בתוך העין ובירושלמי פירשו מים כדי לרחוץ בהם פני המדוכה ומתוך כך פירשו קצת מפרשים שהמים הנזכרים במשנה זו פירושה על הטל והוא שנתנו בו שיעור כדי לשוף בו את הקילור שהטל הוא שראוי לכך יותר אבל מים ממש שיעורו ברחיצת פני המדוכה וגדולי המחברים פסקוה כן ולא יראה לי כן ממה ששאלו בגמ' אלא מים ששתייתו שכיחא רפואתו לא שכיחא עד שתרצו רפואתו נמי שכיחא מדאמר שמואל כל שקייני מסו וכו' ואלו בטל היאך אמר שתייתו שכיחא אלא ודאי תלמוד המערב חולק בה עם תלמוד שלנו ולפי תלמוד שלנו שיעור המים ושיעור הטל אחד הוא ושאר כל המשקין שאין רפואתן מצויה כגון יין מזוג ושכר והדם ודומיהם שיעורן ברביעית וכל השופכים ר"ל מים סרוחין ברביעית שהרי ראויות לגבל בהן את הטיט ר' שמעון אומר כלן ברביעית ר"ל אף היין והדבש והחלב והשמן ולא נאמרו שיעורין הנזכרים בהם במשנה זו אלא למצניעיהן ר"ל שאף המצניעין צריכין שיעור ואם הצניעו פחות מכשיעור והוציאו אינו כלום אבל שאר בני אדם שיעורן ברביעית ואין הלכה כן אלא המצניע הואיל והחשיבו אינו צריך שיעור ושיעורין הנזכרים הוא לשאר בני אדם על הדרך שביארנו ופירוש מצניעיהן הוא שמצניעים אותם לכך והואיל והוא הצניעו לדבר זה אע"פ שאינו כשיעור הראוי לכך מ"מ הוא החשיבו לכך אבל מצניע סתם שאין שיעורו אלא שאר בני אדם שכל הדברים ניתנו להצניע:

זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שביארנו הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמ' אלו הן:

דף עז.

יתבאר במקומו שיש באשה דמים טמאים וטהורים שנ' בין דם לדם בין דם טמא לדם טהור והדם הגמור הוא האדום שנ' ויראו מואב מנגד את המים אדמים כדם שמא תאמר לא יטמא אלא האדום הגמור מפי השמועה למדו וטהרה ממקור דמיה והיא גלתה את מקור דמיה הרי כאן ארבעה מכאן אמרו חמשה דמים טמאים באשה האדום והשחור וכקרן כרכום וכמימי אדמה וכמזג ואע"פ שאין המקראות רומזים אלא ד' שחור ואדום אחד הוא כמו שאמרו האי שחור אדום הוא אלא שלקה ומזג זה שאמרו פירושו בשני חלקי מים ואחד יין מן היין השירוני ר"ל הגדי בשרון והוא מראה חשוב אצלם אבל בשאר צבעים כמימי תלתן וכמימי בשר צלי והלבן והירוק והרבה מן הצבעים אעפ"י שנוטים לאדמימות או לשחרות טהורים מדין הלכה ומ"מ דברים אלו כלם בזמן חכמי התלמוד שהיו בקיאים בטבעי הדמים ובמראיהם אבל עכשיו נתמעט הבקיאות ומטמאין כל מראה הנוטה לאדמימות או לשחרות אפי' בצבע חלוש הרבה ומ"מ הלבן והירוק עדיין בטהרתן הן עומדין כמו שיתבאר במקומו:

יין קרוש נזכר שיעורו בסוגיא זו שהוא כזית והענין הוא ששיעור כזית בקרוש הוא רביעית בלח וכן פסקוה גדולי המחברים ושמא תאמר והרי מ"מ בלח שיעורו ברובע רביעית ואף בקרוש היה לך לומר ברובע זית פירשוה גדולי הרבנים שיין קרוש אינו בר מזיגה ומעתה אתה צריך בו לרביעית ומ"מ יש חולקין שלא לפסוק כן ממה שברייתא זו דברי יחיד הם כמו שאמר דברי ר' נתן ומשערין בו כגרוגרת כאוכלין ויש חולקין בו מצד אחר לומר שדינו כמשקין ושהוא בר מזיגה ונמצאת ברייתא חולקת לדעתם עם משנתנו שלא הזקיקה ביין אלא רובע רביעית ואף זה שיעורו ברובע זית ותלמוד המערב מוכיח כן שם אמרו אתיא דר' נתן כר' שמעון דאמר כל המשקין ברביעית:

מאחר שכתבנו שכל כזית קרוש הוא רביעית לח יש דנין מכאן שאם נפל כזית חלב בקדרה ונימוח שאינך מבטלה בשיעור ששים זתים אלא בשיעור ששים רביעיות בלח שהוא יותר שהרי כשנימוח נתרבה וחזר לו לרביעית ואתה צריך לששים כשיעורו:

הנבלה אב הטומאה לטמא אדם במגע ומשא ושיעור טומאתה בכזית ומ"מ דם הנבלה אפי' היה שם רביעית שיכול לקרש ולעמוד על כזית אינו מטמא כנבלה והרי הוא כמשקין טמאים שאין מטמאין אדם וכלים מן התורה:

דף עז:

המוציא את הקילור שיעורו כדי הראוי לשופו במים ולהכניסו לעין ופרשו גדולי הרבנים לשתי עיניו ולא יראה כן שכל הדברים אחר רגילותם אנו דנין ואין קילור בא אלא מצד חולי והרבה מיחושין רגילים בעין אחת שאין חבירו נעשה לו ערב ואין צריך בזה לכדי אחיזה ר"ל מה שנדבק באצבעותיו אלא בכדי שיפה לבד:

מפנות הדת ומיסודות האמונה הוא שלא ליחס לשם ית' פעל הבטלה ואע"פ שהרבה דברים נעלמה ממנו סיבת מציאותם והוא שרמזו בסוגיא זו כל שברא הקב"ה בעולמו לא ברא דבר א' לבטלה ברא שבלול והוא החומט הנקרא לימאק לכתית כשמגיע להוציא מורסא מניחי' שבלול כתוש עליו ומתבקע וכן ברא זבוב לצרעה שמי שעקצתו צרעה כותש זבובים ומניחו על העקיצה ומשקיטו מכאב העקיצה וכן יתוש לנשיכת נחש ונחש לחפפית ר"ל ספחת וסממית והוא הנק' ארני"יה לנשיכת עקרב וכן הרבה כיוצא באלו:

דף עח.

המוציא טיט שיעורו בכדי לעשות פי כוש ר"ל לסתום פי הכוש הנקרא ווירט"יל שרגילין בכך מצד שהוא מתרחב יותר מדאי וסותמין אותו בטיט ותוחבין העץ הארוך שטווין בו לתוך הטיט והולמו שם בשיעורו והטיט נשאר סבי' הנקב ונשאר שם העץ הלום במדתו ויש גורסין פי הכור ויראה לפרש כן בכדי לחדש פי הכור שהפתילה יוצאה דרך בו וי"מ לעשות ממנו נר קטן הראוי לצרוף בו הנחשת וי"מ לסתום בו נקב שנותנין המפוח לתוכו ומדביקין אותו בטיט כדי להכניסו בדוחק להעמידו הלום לשם ומלת לעשות לפי' זה ולפי' ראשון ביאורה לסתום וע"ד מה שאמרו בפרק זה בזפת וגפרית כדי לעשות בו נקב ושמא תאמר אחר שהטיט ראוי לשיעור מועט כזה היאך שיערו בשופכין שחיוב הוצאתם מפני שראויות לגבל את הטיט לרביעית והיה לנו לשער בהן כל שיכול לגבל בהן בכדי לעשות פי כוש הואיל וכל עצמן אין חיובן אלא מפני שראויות לגבל בהן את הטיט אינו כן שכל שלא נתגבל אין אדם טורח לגבל מתחלה לעשות פי כוש אבל כל שנתגבל אדם מוציאו לכך:

ומה שנאמר בסוגיא זו אטו מצניע לאו מוציא הוא ותירצוה בתלמיד שאמר לו רבו וכו' ואע"פ שאינה צריכה לנו לענין פסק כך פירושה שאמר תחלה בד"א במוציא אבל מצניע אינו צריך שיעור אלא שיעורו בכל שהוא הואיל והחשיבו בהצנעתו והיה המקשה סבור מצניע בלא הוצאה ושאל אטו מצניע לאו מוציא הוא והיאך יתחייב בהצנעתו בלא הוצאה וא"ת במצניע והוציאו קאמר היה לו להזכיר כן וכדתנן המצניע לזרע ולדוגמא

ולרפואה והוציאו חייב בכל שהוא ותירץ שלא רצה לשנות והוציאו שיהא במשמע שהמצניע עצמו יוציא מפני שרצה לחדש בו דין שיתחייב בו אף בלא הצנעתו והעמידה בתלמיד שאמר לו רבו לך ופנה לי מקום לסעודה והלך ופינה לו ורבו מלקט מה שהוא מפנה ומצניע ואח"כ הוציא זה התלמיד מה שרבו הצניע ואמר מידי דחשיב לכל חייב אף בלא הצנעת רבו והוא שאמר בד"א במוציא כלומר בלא הצנעה שאי אתה יכול לילך בה אלא בשיעורה אבל כל שיש שם הצנעה אפי' לא היה הוא המצניע אלא רבו חייב הוא בכל שהוא כמצניע עצמו ולא שיהא סבור כר' שמעון שאמר נתחייב זה במחשבתו של זה שאין בשאר בני אדם כן אלא בתלמיד שהוא נגרר אחר דעת רבו ומחשיבה בדעתו בהצנעת רבו וזהו שאמר אבל במצניע חייב בכל שהוא אף זה שאינו מצניע ונמצאו שלש מחלוקות בדבר שר' שמעון סובר שאף בשאר בני אדם אומרים נתחייב זה במחשבתו של זה ותנא של סוגיא זו סובר ששאר בני אדם פטורין אבל תלמיד אצל הרב ושראה או ידע בהציעת רבו חייב ותנא של פרק המצניע שהזכירו בה והוציאו משמע דוקא כשהוציאו המצניע סובר שאף תלמיד אצל הרב פטור וכן הלכה ולעולם אין שום אדם מתחייב בהצנעת אחר ויש בסוגיא זו הרבה פירושי' לבעלי החבורים והפירושים איש על מקומו:

המשנה השניה המוציא חבל כדי לעשות אוזן לקפה גמי כדי לעשות תלאי לנפה ולכברה ר' יהודה אומ' כדי ליטול ממנו מדת מנעל לקטן נייר כדי לכתוב עליו קשר מוכסין המוציא קשר מוכסין חייב נייר מחוק כדי לכרוך בו פי צלוחית קטנה של פוליטון אמר הר"ם פי' גמי הוא הגומא ובעברי תיבת גמא תלאי כמו בית יד שיתלה ממנו ונפה ידועה והיא דקת הנקבים וכברה היא שנקביה רחבים יותר וקשר מוכסין הוא הסימן שכותבין לוקחי המעשר ובעלי המכס להודיע כי זה פרע מה שנתחייב ושיעורם שתי אותיות וקרא אותו קשר כמו שקוראין אנשי דורנו הרשמים והצורות שמחשבין בהם הפנקסין עקר אלרו"מי בלשון ערבי ובלשון עברי קשר הרומיי ונייר ידוע ונייר פסול שטר של נייר שנתבטל ואין מוציאין בו חוב ופוליטון מר דרור והוא המוסק ואין הלכה כר' יהודה:

אמר המאירי המשנה השניה והוא מענין שהזכרנו בשלפניה המוציא חבל שיעורו כדי לעשות אזן לקופה לאחוז אותה בו גמי כדי לעשות תלאי לנפה וכברה ר"ל לתלותו בו והוא שיעור מועט מעשיית אזן לקופה עד ששאלו בגמ' שאף בחבל נשער בתלאי לנפה וכברה לחומרא ותירץ כיון דחדיק במנא לא עבדי אינשי כלומר שהחבל אוכל העץ ומתוך כך נזהרים שלא לעשות ממנו תלאי לכלי עץ הדקי' כגון נפה וכברה אלא לקופ'

שמעשיה רכין שנעשי' מלולבי תמרים ואין החבל אוכלתן אבל הגמי עושין ממנו תלאי לנפה וכברה שהם קלים ודבר מועט סובלם:

ר' יהודה מחמיר בשניהם לומר ששיעורן כדי ליטול ממנו מדת מנעל קטן להראותו לאומן לומר כזה אני צריך וי"א לקשור טרסיותיו זו בזו שלא ישמט המנעל מרגלו והלכה כחכמים:

נייר כדי לכתוב עליו קשר של מוכסים והוא שדרך המוכסים להיות אחד עומד במקום אחד קרוב יעיר ואחד עומד ברחוק שאם עבר ההולך על המכס ולא פרעו במקומו יהא זה חוזר וגובהו ומתוך כך כשזה פורעו לראשון במקומו נותן לו סימן שיראהו לשני והיה המנהג אצלם שהיה כותב לו שתי אותיות גדולות יותר משלנו על הנייר והוא כשיעור שתי אותיות שלנו עם בית אחיזה שלהם ר"ל הגליון והוא הנקרא בסוגיא זו גם כן לובן ולפיכך שיערו בהוצאתו כשיעור זה:

דף עח:

נייר מחוק שאין ראוי עוד לכתוב עליו שיעורו גדול מזה והוא בכדי לכרוך על פי צלוחית קטנה של פוליטון ובגמ' יתבאר בה עוד שיעור אחר והוא אם יש בלובן שלו ר"ל הגליון כדי לכתוב בו שתי אותיות של קשר מוכסים:

זהו ביאור המשנה וכולה על הצד שביארנו הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמ' אלו הם:

המוציא הוצין והן של לולבי דקל שיעורן כדי לעשות אזן לכפיפה מצרית והוא סל קטן העשוי מאותו המין סיב והוא אותן הוצים קטנים שנעשים סביב הדקל וי"מ גמי לח שאינו ראוי לעשות ממנו תלאי אלא שמפזרין אותו בקרקע הבית שיעורו כדי ליתן על פי משפך של יין והוא שלוקחין כמלא היד מהם ונותנים על נקב המשפך כשרוצים להריק היין ממנו לכליו של קונה כדי שלא יכנסו היתושים לתוך הכלי או שמעכב את הפסולת ואת הפקטים:

רבב והוא שומן כדי לשוף תחת אספוגית קטנה ר"ל רקיק והוא עוגה קטנה שעושין אותה לקטן ונותנים אותה באלפס או בתנור וטחין אותן בשומן וכל שמוציא רבב בכדי שיעור טיחה הראויה לעוגה קטנה ששיעורה כסלע או כגרוגרת חייב וי"מ כדי לטוח מקום המכה ליתן עליה אספלנית קטנה כשיעור סלע ר"ל רטיה שנוהגין לטוח מקום המכה קודם שיתנו עליה אספלנית ומפרשים אספוגית כאספלנית ואין נראה כן מוכין כדי לעשות ממנו כדור כשיעור אגוז:

המוציא קשר מוכסים עד שלא הראהו למוכס חייב משהראהו למוכס פטור שאינו מועיל לכלום וגדולי המחברים פוסקים כר' יהודה שאע"פ שהראהו ונפטר לו חייב שמועיל הוא לו להחזיק עצמו כנאמן ושאינו עובר על המכס והוא שאמרו כאן חזי גברא דמכיס אנא וחזקתו מועלת לו לאחר זמן ועוד הוזכרו בה טעמים אחרים והם רהוטי מכסא ומוכס גדול וקטן על הדרך שהתבאר ענינם בפירושי גדולי הרבנים:

המוציא שטר חוב עד שלא פרעו חייב ואין כאן שיעור אלא בכמות שהוא משפרעו שיעורו כנייר מחוק אם יש בלובן שלו כדי לכתוב שתי אותיות או בכלו כדי לכרוך על פי צלוחית של פוליטון חייב ואם לאו פטור וא"ת מה הוצאת שטר פרוע מועלת והלא אסור לשהות שטר פרוע וא"כ אם המלוה מוציאה אינו כלום שלא ישהנה כדי לצור על פי צלוחיתו הואיל ואיסור יש בדבר ואף לוה לא ישהנה שהרי מתירא הוא שתפול לידי מלוה ויחזור ויגבנה תדע שבהוצאת לוה אנו עסוקים ומועיל לו שמחזיק עצמו בגברא פרענא אבל מלוה פטור לעולם בפרוע ומ"מ כשאינו פרוע אפי' אמר הלוה פרעתי ואין ביד המלוה לקיימו אע"פ שהלכה מודה בשטר שכתבו צריך לקיימו ואין הודאתו של זה מועלת לו אחר שאף הוא שדי בה נרגא לומר פרעתי ואע"פ שידוע שאין בידו של זה לקיימה מ"מ חייב שהרי מ"מ צריך הוא להשהותה שמא היום ומחר יזדמן לו לקיימה ואין אומרין בכיוצא בו שיהא אסור לו להשהותה ואע"פ שבסוגיא זו נראה שלדעת האומר צריך לקיימו אם הוציאה המלוה פטור אין לסמוך עליה ומ"מ לענין פירוש אתה צריך לפרש בה כן ר"ל שמשנודע שאין בידו לקיימה יהא נדון כפרוע אבל לענין פסק אינו ולענין ביאור הסוגיא במה שנזכר כאן בכותבין שובר כך היא הצעה של שמועה דכלי עלמא אסור לשהות וצריך לקיימו ובכותבין שובר קא מפלגי תנא קמא סבר כותבין שובר ויכול המלוה לטעון אכתוב לך שובר ואיני מחזיר שטרך ואין לוה יכול להכריחו להחזיר לו שטרו ונמצא שאינו צריך למלוה כלל ואע"פ שלא נאמר כותבין שובר במקום שיש שטר בודאי מ"מ הואיל ואי בעי קלתה ועל כרחו כותב שובר אין הוצאתו חשובה לענין שבת ולר' יהודה אין כותבים שובר ועל כל פנים הוא צריך לה להחזירה שאם לא יחזיר אף הוא תובעו מה שפרעו ויש גורסים ומפרשים בדרך אחרת ושבוש הוא ומ"מ הלכה כותבים שובר ומלוה פטור בהוצאת שטר פרוע כמו שביארנו:

המשנה השלישית עור כדי לעשות קמיע קלף כדי לכתוב עליו פרשה קטנה שבתפלין שהיא שמע ישראל ודיו כדי לכתוב שתי אותיות כחל כדי לכחול את העין אחת זפת וגפרית כדי לעשות נקב שעוה כדי ליתן על פי נקב קטן אמר הר"ם פי' לעשות בו קמיע לכסות בו קמיע וקלף ידוע ועל הקלף יכתבו התפלין וזו הלכה למשה מסיני ופרשיות

התפלין ארבע קדש לי כל בכור והיה כי יביאך שמע והיה אם שמוע וכבר כי השעוה היא הדונג:

דף עט.

אמר המאירי המשנה השלישית ואף היא מענין שהזכרנו בתחלת הפרק המוציא עור כדי לעשות קמיע והתבאר בגמ' שאין שיעור זה אלא לאחד ממיני העור והוא שאמרו שלש עורות הן מצה וחיפה ודפתרא מצה כמשמעה ר"ל שלא נתעבד כלל לא במלח ולא בקמח ולא בעפצים אלא שהוא עדיין לח בלא שום עיבוד והוא נקרא בסוגיא זו בושלא וזה שיעורו כדי לצור בו משקלת קטנה שהיה דרכם לכרוך משקלות העופרת בעור שלא יפחת ופירשו על המשקולת ריבעא דריבעא דפומבדיתא רובע הליטר' ושיעורה בשקל: **חיפה** הוא שנמלח כדי לנגב העור אבל לא נתנוהו בקמח ומים שרגילין ליתנו שם אחר המליחה וכל שכן שלא תקנוהו בשחיקת העפצים שרגילין לתקנו בהם אחר הקמח וזהו שהוזכר עליו במשנה זו כדי לעשות קמיע והוא מועט משיעור ראשון:

דיפתרא הוא שנמלח והשהו אותו אח"כ בקמח ומים אבל לא תקנוהו בשחיקת עפצים וזה שיעורו כדי לכתוב את הגט ופירשו גדולי הרבנים שהוא שיעור מועט שבכלם וי"מ שהוא שיעור מרובה ואע"פ שהוא חשוב יותר מן האחרים והיה לו למעט בשיעורו מתוך חשיבותו טעם הדבר מפני שכל הדברי' אנו הולכין בהם אחר מה שרגילי' לעשות בהם וכשאין בו שום עיבוד הוא ראוי לכריכ' משקלות וכשנתנגב על ידי מליחה ולא נתנוהו בקמח ולא תקנוהו בעפצים דרכן של בעלי קמיעין לחזר אחר עורות אלו וכשהוא מליח וקמיח אע"פ שאינו מתוקן בעפצים ראוי לכתוב בו את הגט ואם נשלם העבוד לגמרי והוא שנתקן בעפצים הרי הוא עור גמור ודינו בחמשה על חמשה כשיעור טומאתו והוא הנקרא קרטבלא והיה לו לומר ארבעה עורות אלא שלא נתעסק אלא באותן שלא נתקנו לגמרי וי"מ קרטבלא שבשלוהו ברותחין ונתקשה עד שנר' לישב עליו ומפרשים שאם נתקן בעפצים אינו בכלל עור אלא בכלל קלף ואינו נראה כן שעיבוד העור אין מדקקין אותו כלל אלא מעבדין אותו בכסותו להיותו עור שאינו ראוי לכתוב בו ספר תורה ותפלין ומזוזות ותקון עפצים שלו אינו אלא על הדרך שנוהגין עכשיו לתקנו בשחיקת קליפת עצי ארזים ודומיהם ואינו ראוי לכתיבה אלא לכתיבת הגט שכותבין אותו על הרבה דברים ואין חוששים בו לקיום הכתב אלא שתראהו לבית דין ויתירוה במעשה בית דין שלהם ועוד שהרי עידי מסירה כרתי כמו שיתבאר במקומו הא מ"מ יראה שכל

שנתדקדק ונגרד עד שנעשה ראוי לכתיבה אעפ"י שנתעפץ אינו בכלל עור אלא הרי הוא גויל ודינו לענין זה כקלף:

דף עט:

קלף כדי לכתוב עליו פרשה קטנה של תפילין מארבעה פרשיות שבה והיא שמע ישראל עד ובשעריך ודוכסוסטוס פי' שיעורו בגמ' כדי לכתוב עליו מזוזה שהיא שתי פרשיות שמע והיה אם שמוע ואע"פ שבנייר הלכו לשיעור קשר מוכסין שהוא שיעור מועט ביותר מ"מ קלף ודוכסוסטוס חשובים ואין דרך לעשות מהם קשר של מוכסים וענין קלף ודוכסוסטוס נחלקו בפירושם גדולי עולם ובפרט על מה שאמרו הלכה למשה מסיני תפילין על הקלף מזוזה על הדוכסוסטוס קלף במקום בשר דוכסוסטוס במקום שער ובגמ' יתבאר דינם בע"ה:

דף פ.

דיו כדי לכתוב בו שתי אותיות ופי' בגמרא דוקא כשהוא מוציאו על הקולמוס אבל אם הוציאו בפני עצמו הן לח הן יבש או בקסת צריך יותר ופירשו בירושלמי בכדי שיעלה ממנו על הקולמוס כדי לכתוב בו שתי אותיות שאין כל הדיו שהוא בפני עצמו או בכלי יוצא בקולמוס ומ"מ בסוגיא זו אמרו שיעור שתי אותיות בין בדיו ר"ל בפני עצמו בין בקולמוס בין בקומרין ר"ל קסת אלא שגדולי המחברים פסקו כדעת הירושלמי ונראין הדברים:

כחול כדי לכחול עין א' ופי' בגמ' בצנועות שהולכות מעוטפות ואין מגלות אלא עין אחת כדי להביט בהליכתן וכוחלות אותו ושיעור זה אף בשאין צנועות הואיל והוא חשוב לצנועות שרוב בנות צנועות הן אבל בנות הכפרים שאינן צריכות צניעות כל כך שאין שחוק וקלות ראש מצוי שם והולכות פניהם מגולות וכוחלות שתי עיניהם שיעור הוצאה להם בכדי לכחול שתי עינים ומ"מ חלוק זה בכוחלות לתכשיט אבל לרפואה בעין אחת וי"מ שלא הוזכר בגמ' שיעור שתי עינים אלא לדעת האומר לא נאמרו שיעורין הללו אלא למצניעיהן ואין הדברי' נראין:

המשנה הרביעית דבק כדי ליתן בראש השבשבת חרסית כדי לעשות פי כור של צורפי זהב ר' יהודה אומר כדי לעשות פטפוט סיבין כדי ליתן על פי כור של צורפי זהב סיד כדי לסוד קטנה שבבנות ר' יהודה אומר כדי לעשות כלכול ר' נחמיה אומר כדי לעשות אנטפי אמר הר"ם פי' דבק הוא דבר עשוי בידי אדם כל הנוגע בו ידבק בו ושבשבת הוא

הגמי שבראשיה נותנין הדבק וקושרין אותן בקנה ומכניסין אותן בקני העופות ומוציאין האפרוחין וחרסית טיט החומה והוא ידוע אצל הרופאים פי כור שפת הכור שמתיכין בו והוא שם עברי בחנתיך בכור עוני פטפוט רגל הכור כי עושים לו רגלים כשהוא גדול ובמשנת כלים פטפוטי כירה צורפי זהב ידוע והוא עברי ואתנהו לצורף סובין ידוע וכן יעשו הצורפי' ישליכו הסובין על פני הכור בשעת ההתכה וסיד הוא עברי ושדת אותם בשיד והוא נעשה מאבני' שרופות והיה מנהגם למשוח בו הנערות על כל בשרם כמו מלבוש וכונתם להביא להם הנדות ולמהר הבגרות ולהנעים בשרן כלכול הצדעים ואנטפי המצח ואין הלכה כר' יהוד' ולא כר' נחמיה:

אמר המאירי דבק והוא הנקרא גליד כדי ליתן בראש השפשף ויש גורסין בראש השבשבת והוא מענין זמורה מלשון שריגים שמתרגמין שבשין ומלשון יהיב שבשתא לאריסיה והוא שמושחין ראש הזמורה בדבק שכשיבא העוף וינוח לשם שיהא נדבק שם ולא יוכל לברוח לשעתו ובאין עליו ותופשי' אותו ואף לשון שפשף הוא בענין עוף: **זפת** וגפרית כדי לעשות נקב ר"ל כדי לסתום והוא כלי שנותנים בו כסף חי סותמין אותו בזפת וגפרית וי"מ כדי לסתום בו נקב גדול שנסדקה החבית שהיין בתוכה ומתוך שהנקב גדול אין דרך לסתמו בשעוה שאין השעוה נדבקת כ"כ כזפת וגפרית והוא שהזכירו בשעוה כדי ליתן על פי נקב קטן ופרשו בגמ' על פי נקב קטן של יין:

חרסית ר"ל לבנה כתושה כדי לעשות ממנו פי כור י"מ כדי לסתום פי כור שהמפוח נכנס בתוכו על הדרך שביארנו בטיט וי"מ בכדי לעשות נר קטן שראוי לצרוף בו הזהב וכן פירשו בטיט והוא לצרוף בו הנחושת כמו שכתבנו למעלה ר' יהודה אומר כדי לעשות פטפוט פי' בגמ' כדי לסוד פטפוט של כירה ר"ל לסוד בקעים שבו שכל שדבר ר' יהודה במשנתנו הוא מחמיר על שיעור של חכמים:

דף פ:

סיד כדי לסוד אצבע קטנה שבבנות והוא שטפלת הסיד מאדמת המקום שהוא נטפל לשם וכמו שאמרו אנן דלא שתינן שיכרא לא בעיין בנתין טיפלא כלומר שהיין מאדימן וכשאדם טופל בסיד כל הגוף כאחד הוא סכנה אלא שטופלין אותה אבר היום ואבר למחר והוא שאמרו רב ביבי הוה ליה ברתא טפלה אבר אבר שקל בה ארבע מאה זוזי הוה ההוא גוי בשבבותיה הויא ליה ברתא טפלה בחד זימנא ומתה אמר קטלה ביבי לברתי ומאחר שעיקר הטפול אבר אבר שיעורו בכדי טפלת אבר קטן והוא אצבע קטנה ר' יהודה אומר כדי לסוד כלכול ופי' בגמ' צדעא שהיו נוהגות לסוד שם כדי להשיר את

השער רבי נחמיה אומר אנדיפי ופי' בגמ' לעשות ממנו שנתות לכלי העשוי למדוד בו יין או שמן שמסמנין אותו בסיד עד כאן בדינר עד כאן בחצי דינר על הדרך שאמרו שנתות היו בהין עד כאן לפר עד כאן לאיל וכן פירשו בה ענינים אחרים אלא שהלכה כתנא קמא ואין בזה חלוק בין סיד הנימוח במים הרבה והוא הנקרא בסוגיא זו בלשון חביט ובין שאינו נימוח כל כך ועומד בצים בצים והוא הנזכר בסוגיא זו בלשון ביצת הסיד:

סובין כדי ליתן על פי כור של צורפי זהב והוא שבמקום שאין הפחמין מצויין צורפין באש של סובין:

משנה אדמה כחותם המרצפין דברי ר"ע וחכ"א כחותם האגרות זבל וחול דק כדי לזבל קלח של כרוב דברי ר' עקיבא וחכ"א כדי לזבל כרישה חול גס כדי ליתן על מלא כף סיד קנה כדי לעשות קולמוס אם היה עבה או מרוסס כדי לבשל ביצה קלה שבביצים טרופה נתונה באלפס אמר הר"ם פי' אדמה טיט אדום שמן יעשו ממנו חותמות על השקים שמשימים בם הסוחרים ממונם הנקראים מרצפין וכמו כן יעשו חותמות על הכתבים וקלח ענינו שורש וכרישה כרתי ובעברי חציר ואת החציר וחול הגס הוא החול העבה עבה שיהיה עצם הקנה עב עד שלא יהיה ראוי לכתיבה ואמר קלה ר"ל ממהרת להתבשל והיא ביצת התרנגולת ופי' טרופה מעורבת ר"ל שמערבין אותה בשמן ומנענעין אותה היטב ומפני זה היא ממהרת להתבשל ואל תדמה כי מכלל השיעור הוא מה שיחס בו כלי הבשול כמו המרחשת או המחבת כי אינו אלא שיעור מה שקולין בו מביצת התרנגולת שיעור גרוגרת והוא אמרם כגרוגרת מביצה קלה ותהיה האלפס הוחמה כבר חמום בינוני ואין הלכה כר' עקיבא:

אמר המאירי אדמה כחותם המרצופין והם כעין שקים שמביאים בהם סחורה וחותמין אותם בחותם באדמה הנקראת ארגילא"ה להכיר שלא יפתחם אדם וחכ"א כחותם האיגרת העשוי שלא יקרא בו אדם אלא מי שנשתלחה לו והוא מועט מן הראשון והלכה כחכמים זבל וחול הדק כדי לזבל בו קלח של כרוב וחכ"א כדי לזבל כרישא והוא מלשון כרתי והוא שיעור מועט מן הראשון חול הגס כדי ליתן על פי כף סיד ר"ל כף של סיידין שמערב את החול בסיד והוא הנקרא פלושטרי"א ור"ל כדי הראוי לערב עם מלא כף של סיידין סיד קנה כדי לעשות קולמוס הראוי לכתוב והוא המגיע לקשרי אצבעותיו ולא נתברר בגמ' אם קשר העליון והוא פרק שלישי המחובר עם פיסת יד אם פרק שני שבאמצע האצבע ואם היה עבה או מרוסס שאינו ראוי לקולמוס שיעורו כעצים לבשל בו ביצה קלה שבביצים ופי' בה בגמ' ביצת התרנגולת שהיא קלה להתבשל מכל שאר

הבצים טרופה בשמן ונתונה באלפס שהיא קלה להתבשל יותר ופי' בגמ' שלא כל הביצה אלא כגרוגרת ממנה שכל שיעורי שבת בהוצאתן וטחינתן וקצירתן כגרוגרת:

דף פא.

משנה עצם כדי לעשות תרוד ר' יהודה אומר כדי לעשות חף זכוכית כדי לגרור בה ראש הכרכר צרור או אבן כדי לזרוק בעוף ר' אליעזר בן יעקב אומר כדי לזרוק בבהמה אמר הר"ם פי' תרוד כף הרופאים קטן ועוד קורין תרווד והרבה עושין אותו אצלנו וחף שן משני מפתח העץ וכרכר ידוע בלעז טורטור והוא הכישור:

אמר המאירי עצם כדי לעשות תרווד ר"ל כף ר' יהודה אומר כדי לעשות חף והיו סבורים בגמ' לפרש בו פותחת והקשו היאך ר' יהודה מיקל ותירצו בה חפי פותחת ר"ל שנים הקבועים בה ולא היא עצמה זכוכית כדי לגרור בו ראש הכרכר להחליקו וכן כתבו בו בגמ' שיעור בכדי שיפצע ב' נימין כאחד והכל אחד ובירושלמי אמרו תמן תני של זכוכית כדי לצוק לתוכו שמן ובה את אמר הכן אלא כאן בעבה כאן בחדה צרור או אבן כדי לזרוק בעוף ר' אליעזר אומר כדי לזרוק בבהמה שאין אדם טורח להרים צרור כדי להבריח את העוף ודיו בגערה והמיית קול והלכה כר' אליעזר בן יעקב ופי' בגמ' לזרוק בבהמה ותרגיש עד שתברח משם והוא צרור או אבן במשקל עשרה זוזים:

משנה חרס כדי ליתן בין פצים לחברו דברי ר' יהודה ר' מאיר אומר כדי לחתות בו את האור ר' יוסי אומר כדי לקבל רביעית אמר ר' אע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר לא ימצא במכתתו חרש לחתות אש מיקוד אמר לו ר' יוסי משם ראיה ולחשוף מים מגבא אמר הר"ם פי' פצים חצי לבנה כשיש חלל בין החצאי לבנה וימלאו אותו החלל בחרסי' ובאבנים דקות והלכה כר' יוסי:

אמר המאירי חרס כדי ליתן בין פצים לחבירו והוא שכשמסדרים קורות או פצימין בארץ והוא מתנדנד סומכו מצד נדנודו בחרס והוא שיעור מועט ורבי מאיר אומר כדי לחתות בו האור ואין חיתוי אלא בחרס גדול ור' יוסי אומר כדי לקבל בו רביעית מים והוא מועט משיעורו של ר' מאיר וזכר לדבר מה שאמר לא ימצא במכתתו חרש לחתות אש מיקוד ולחשוף מים מגבא כלומר לא סוף דבר לחתות שהוא שיעור גדול אלא אפי' לחשוף מים מגבא שהוא שיעור מועט והלכה כר' יוסי:

זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שכתבנו הלכה פסוקה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

המעבד את העור בכדי לעשות קמיע בין שיעבד לגמרי בין שיעבד אחד ממיני עיבוד כגון מליחה או קמוח או עפוץ ויש שואלין והלא בפרק בונה ק"ג ב' אמרו המעבד חייב בכל שהו ותירצו קצת מפרשים בשהחשיב עיבודו לאיזה דבר ועיקר הדברים שלא נאמר שם כל שהו אלא בשיעור זה והוא שלא נתעסקו לשם אלא במקצת מלאכה שהיה ר' שמעון אומר אינו חייב עד שיעבד את כלה שיעבדנו עיבוד גמור אבל אם התחיל בעיבוד ולא השלימו אפי' בעור שלם פטור ורבנן סברי בעבוד כל שהוא חייב ואין כל שהוא הנזכר שם אמור אלא מצד העיבוד לא מצד כמות העור ולעולם בשיעור הנזכר בעור היא אבל העיבוד אפי' בכל שהוא והוא שכתבנו בין על כל העבוד בין על א' ממיני העיבוד ואם הוציאו שיעורו מבואר במשנתנו בין שאינו מעובד והוציאו לעבדו בין שאינו מעובד והוציאו שלא לעבדו ובין שהוא מעובד והוציאו:

המלבן את הצמר או את הפשתן והמנפצו והצובעו והטווהו כלם שיעורם כמלא רוחב היסט כפול ורוחב היסט פי' בו גדולי הרבנים כדי מתיחת אצבע לאמה בהפרשה ביניהם בכל כחו ושיעור שני סיטין ממנו הוא שיעור שבת אבל גאוני ספרד פירשו כדי מתיחת גודל לאצבע והוא קרוב לשני שלישי זרת והוא באורך ארבעה טפחים ורחב היסט פשוט לפי' האחרון הוא כפול לפירוש ראשון אבל האורג שחיובו בשני חוטין אין שיעורו במלא רחב היסט אלא ברוחב שתי אצבעות כמו שיתבאר:

המוציא סמנין שרויים לצורך צביעה שיעורן כדי לצבוע בהם דוגמא לאירא והוא שצובעין מעט להראותו לדוגמא שהוא רוצה בצבע זה וענין לאירא לאורג שמעכבו לסתום פי קנה שפקעית הערב נתונה בתוכו אבל אם הוציא סמנין שאינן שרויין כגון קלפי אגוזים וקלפי רמונים או סטיס ופאה ושאר מיני הסמנין שיעורן כדי לצבוע בגד קטן כסבכה שמניחין לבנות על ראשיהם ושמא תאמר והרי במנפץ ומלבן הואיל וכלן צורך טויה הם אתה נותן בהם שיעור טויה ואף באלו הואיל וכלן לשריה הם עומדים נשער בהם כשרויים טעם הדבר שאין אדם טורח לשרות סמנין לצבוע בהן דוגמא כמו שביארנו בטיט שהשופכין הראויים לגבלו שיעורן ברביעית והטיט עצמו כדי לעשות פי כוש:

המוציא זרעוני גנה הואיל ואין נאכלין אין שיעורן כגרוגרת אלא כל אחד ואחד לפי חשיבותו ומה שאדם רגיל בו זרע קשואים ודלועין ופול המצרי שיעורן בשנים שאין אדם זורע מהם אלא מעט ושאר הזרעונים לפי מה שאדם רגיל בהם ואע"פ שכשנזרעו שיעור זבולם אפי' באחת כמו שביארנו במשנה כדי לזבל כרישה בזריעה מיהא אין שיעורן כאחת שאין אדם טורח להוציא נימא אחת לזריעה ע"ד שביארנו בסמנין וטיט:

הבגד והשק והעור כשיעורן לטומאה כך שיעורן להוצאת שבת הבגד ג' על ג' השק ד' על ד' העור ה' על ה' ומפץ דינו לטומאה ו' על ו' ולענין שבת לא נתברר שהרי לא אמרו אלא הבגד והשק והעור כשיעורן לטומאה וכו' ולא הוזכר בה מפץ ויש גורסין בה מפץ או שאין גורסין מפץ אלא שמשוין בו את המדה ויראה ששיעורה כדבר שהיא עשויה ממנו אם סיב אם גמי אם כמה שהיא:

מה שאמרו כאן מצה כמשמעה דלא מליח וכו' יש למדין ממנה שאין ליתן מלח בעיסה של מצה אע"פ שלשה בצונן הואיל ואמרו מצה כמשמעה דלא מליח וכו' ומגדולי קדמונינו מביאין בה ראיה ממה שאמרו בשני של בתרא מרחיקין את המלח מכותלו של חבירו שלשה טפחים ושאלו בה תנן התם במה טומנין וכו' מאי שנא הכא דקתני סלעים ולא קתני חול ומאי שנא התם דקתני חול ולא קתני סלעים ומסקנא התם לא קתני אלא הנך דאפי' קרירי חיים לאפוקי חול דחמימי חיים קרירי קריר אלמא שהמלח מיהא אפי' קרירי חיים ואחר שכן אסור ליתנה במצה שהרי צריך ליזהר בה מכל דבר המחמם ויש חולקים בזו כמו שיתבאר במקומו בע"ה:

כבר ביארנו שהקלף והדוכסוסטוס נחלקו בענינם גדולי עולם וצריכים אנו לברר את דינם כדי לפסוק במה שאמרו הלכה למשה מסיני תפילין על הקלף ומזוזה על הדוכסוסטוס קלף במקום בשר ודוכסוסטוס במקום שער וכן מה שהעלו בסוגיא זו שהמזוזה אע"פ שדינה בדוכסוסטוס אם כתבה על הקלף כשירה ולא עוד אלא אף לכתחילה וכמו שאמרו ר' מאיר היה כותבה על הקלף מפני שמשתמרת שמשימין אותה בקנה דק וקלף יפה לה שהוא דק ונגלל שם יפה אבל התפילין צריכין קלף על כל פנים ומה שאמרו אם שינה פסול פי' על התפילין לפי מסקנת הסוגיא וענין מחלקת זו הוא על דרכים אלו גאוני הראשונים כתבו שכך היו עושים לוקחין עור בהמה או חיה ומעבירין ממנה השער ומדקקין אותו מעט בגרירה ומולחין אותו במלח ומעבדין אותו בקמח ומתקנין אותו בעפצים וכיוצא בו בדברים שמכווצים את העור ומקבצים אותו ומחזקים אותו וזהו הנקרא גויל שלא ניטל ממנו כלום וכמו שאמרו בבנין גויל אבני דלא משפיין ולפעמים לוקחין את העור אחר שהעבירו ממנו השער ומדקקין אותו מעט בגרירה ואחר שעבדוהו במים וקמח קדם שיעבדוהו בעפצים מיבשין אותו ומקלפין אותו עד שנחלק לשני' ואותו חלק העליון שכלפי השער הוא הנקרא קלף והוא דק כעין קליפה והוא הוא לשון קלף ואותו שממול הבשר והוא העבה נקרא דוכסוסטוס והלכה למשה מסיני לכתוב תפילין על הקלף והמזוזה על הדוכסוסטוס ואם שינה במזוזה לכתוב על הקלף כשר לא נאמר דוכסוסטוס אלא למצוה ואף לכתחילה מותר לשנות

כמו שביארנו אע"פ שהמצוה בדוכסוסטוס אבל אם שינה בתפילין פסול וכן אם כתב תפילין על הגויל פסול וכמו שאמרו בסוגיא זו ותפילין אגויל מי כתבינן ובמזוזה כשר ומה שאמרו קלף במקום בשר דוכסוסטוס במקום שער לא מקום בשר ומקום שער ממש שהרי אין בקלף פנים דבוקים בבשר ולא בדוכסוסטוס פנים דבוקים בשער אלא קלף כותב בו במקום שכלפי הבשר וזהו בצד המחולק מן התחתון שהיו פניו כלפי מקום בשר אבל לא בפנים העליונים שהעביר משם השער ודוכסוסטוס כותב בו בפנים העליונים שנחלק בהם מקלפה העליונה והוא כנגד מקום השער אבל לא בצד המחובר בבשר ונמצאו תפילין ומזוזות נכתבים במקום חלוק אחד מחבירו סימן לדבר כבוד אלהים הסתר דבר ואם שינה לכתוב בקלף במקום שער ובדוכסוסטוס במקום בשר פסול וכמו שאמרו בסוגיא זו שינה בזה ובזה פסול אקלף במקום שער ואדוכסוסטוס במקום בשר וכן אמרו בתלמוד המערב של מגלה על הגויל במקום שער ועל הקלף במקום נחשתן ואם שנה פסול ולשון נחשתן הוא ענין שולים וזהו צד התחתון שבקלף שממול הבשר ולמדת שאף הגויל כדוכסוסטוס ליכתב במקום שער וזו לא הוצרכה שצד הבשר שבגויל אינו נתקן כלל ואינו ראוי לכתיבה וגדולי הרבנים אף הם נמצא במקצת פירושיהם דוכסוסטוס קלף שנטלה קליפתו העליונה ולשון זה מוכרח כשיטה זו אלא שבמקצת פירושיהם נמצא שלא נטלה קליפתו העליונה והיא שיטה שניה להרבה מפרשים לפרש הקלף כמו שביארנו והדוכסוסטוס מה שביארנו בגויל והגויל מה שביארנו בדוכסוסטוס ושנתעבד בעפצים וקלף ודוכסוסטוס אין בהם לדעתם עיבוד עפצים ואין הדברים נראים כלל אלא כדעת ראשון ולמדת לשיטה זו שהתפלין אין כשרים אלא הקלף ובמקום בשר ע"ד שביארנו ומזוזה נכתבת בכלן ובלבד בקלף במקום בשר ובגויל ודוכסוסטוס במקום שער:

ועכשיו שאין אנו בקיאין בחלוק העור לשנים לתפילין אין לו לגרור מן השחור שהרי הנשאר יהא דוכסוסטוס אלא גורר מצד הלבן שהוא מקום בשר ממש ויקלוף הרבה עד שישאר דק מאד והלך הדוכסוסטוס ונשאר הקלף וכותב בצד הגרירה אבל למזוזה או אינו גורר כלל שהרי כשירה בגויל ויכתוב במקום שער ממש או יגרור מאיזה צד שירצה אלא שאם יגרור בשחור נשאר הדוכסוסטוס וכותב כנגד שער ואם גורר בלבן הרי הוא קלף וכותב כנגד הבשר ושניהם כתיבתן במקום הגרירה ויש פוסלין בכתיבת מזוזה על הגויל מפני שהוא צריך לכתוב במקום שער ממש ולא מצינו מי שיכשיר במקום בשר ממש ומקום שער ממש:

זו היא שיטתנו וגדולי המחברים כתבו בהפך שהעליון הוא הדק והוא קרוי דוכסוסטוס והתחתון הוא העבה וקרוי קלף ופירשו קלף במקום בשר מקום בשר ממש ודוכסו' במקום שער מקום שער ממש:

וספר תורה יש מכשירין אותה בין בגויל בין בדוכסוסטוס בין בקלף ובלבד שיכתוב בכל אחד במקומו הראוי לו כמו שביארנו וכמו שאמרו בסוגיא זו על הקלף ועל הגויל ועל הדוכסוסטוס כשרה והעמדנוה בס"ת אלא שלדעתי אינה ראיה שלא הוצרכנו להעמידה בספר תורה אלא למה שהיינו סבורים שאין המזוזה נכתבת על הקלף ואחר שהעלו בסוגיא שהמזוזה נכתבת אף על הקלף איפשר להעמידה במזוזה שכשירה בכלן כמו שכתבנו אבל ספר תורה יש שאין מכשירין אותו אלא בגויל מפני שהיא צריכה לחזק שבכלם מפני שהיא נגללת ומיטלטלת תמיד ויש מכשירין אף בדוכסוסטוס שהרי הוא חזק הרבה ונגלל כגויל אלא שפוסלין אותה בקלף שהוא הדק והחלוש שבכלם והמכשירים בכלם כשאנו שואלים להם היאך הכשירו ספר תורה בדק שבכלם הם משיבים שהקלו בה כדי שתהא נקלה להושיבה בחיקן של חסידים וגדולי המחברים נמשכו לשיטתם שפירשו שהדוכסוסטוס הוא הדק והחלוש שכתבו שאע"פ שהלכה למשה מסיני לכתוב ספר תורה על הגויל אם כתבו על הקלף כשר לא נאמר גויל אלא למעט את הדוכסוסטוס:

וכן מה שהזכרנו בשם תלמוד המערב שבמסכת מגלה מוכיח כן שהרי בענין ספר תורה אמרו וכותב על הגויל במקום שער ועל הקלף במקום נחשתן אלא שאיפשר לפרש הגויל במקום הראוי לו ועל הקלף במקום הראוי לו אלא בראשון של בתרא אמרו שאלו לר' שיעור ספר תורה בכמה א"ל בגויל ששה טפחים בקלף איני יודע למדנו בבירור שספר תורה נכתב בקלף ומעתה נראה שהוא הצד העבה מקום בשר פי' מקום בשר ממש ומקום שער שבדוכסוסטוס מקום שער ממש וכן הרבה גאונים הביאו כלשון תוספתא אע"פ שכך הלכה אם כתב ספר תורה על הקלף כשר לא אמרו גויל אלא למעט הדוכסוסטוס ושמא זו של בתרא לא נאמרה אלא לדעת המכשיר בכולם ושמא היה לו לומר ג"כ דוכסוסטוס איני יודע אינו כן שהדוכסוסטוס שיעורו קרוב משל גויל שהרי לא ניטל ממנו אלא קליפה דקה וכל שהלכה דוקא בגויל או בדוכסוסטוס שהוא דומה לו ונמצא לפי שיטתנו התפלין הואיל ואין צריכין שרטוט דיין בקלף ועוד מפני שהם נגללים לכמה כפלים כעגול ספר תורה בחתיכות דקות ועומד בבית צר וקצר והקלף נוח לכך שהוא דק והמזוזה מתוך שצריכה שרטוט צריכה מקום חזק אין צריך לדחוק בה כל כך שיש לשיטותיה מספר כ"ב ומונחת בתיק ארוך וראוי לה דוכסוסטוס שהוא עבה וכן עיקר

ומ"מ כמה קשה המחלקת שהרי בתפלין כשר לשטתנו פסול לדבריהם וכשר לדבריהם פסול לשיטתנו ויי' יכפר בעד ורחמנא ליבא בעי:

ובספר תורה לשטתנו כשירה על הגויל או שמא אף על הדוכסוסטוס ולדעת גדולי המחברים כשירה על הגויל ועל הקלף מ"מ הדין שוה לומר שדינו בגויל ושאחר הגויל כשירה על העבה שבשנים הנשארים שהוא דוכסוסטוס לשיטתנו וקלף לדעת גדולי המחברים וא"כ אף בספר תורה כל שאינה בגויל כשר לשיטתנו פסול לדבריהם וכשר לדבריהם פסול לשיטתנו:

ממה שכתבנו אתה למד שהספר תורה דינו בגויל והתפילין דינם בקלף והמזוזה דינה בדוכסוס' ואם שינה בתפלין פסול בין בגויל בין בדוכסוסטוס ואם שנה במזוזה כשר בין בגויל בין בקלף ואם שנה בספר תורה לפי שטתנו פסול בין בקלף בין בדוכסוסטוס או שמא בדוכסוסטוס כשר ובקלף פסול ולדעת גדולי המחברים בקלף כשר בדוכסוסטוס פסול ויש חולקי' בקצת דברים אלו הן להכשיר ספר תורה בכלם הן לפסול מזוזה בגויל כמו שכתבנו אלא שאין הדברים נראין אלא או כשטתנו מצד הסברא או כשטת גדולי המחברים מצד הראיות מוכיחות בדבריהם אע"פ שנדחקו לתרצם לפי שטתנו:

ועיבוד שלנו אע"פ שאין בו עפצים כשר לספר תורה ובלבן שבו שתקון הסיד שומרו שאינו יכול להזדייף וכן כתבו חכמי צרפת אף הכשר בשנים פירשו בתלמוד המערב שבמסכת מגלה שלא יהא כותב חציו בזה וחציו בזה אלא או כלו בזה או כלו בזה:

כבר ידעת שבראשונה היו מניחים ככרות של תרומה בצד הספרים והיו סומכים על ששניהם קדש והיו העכברים באים מצד האוכלין ומקרעים הספרים ולפיכך גזרו שכל תרומה שתהא נוגעת בא' מכתבי הקדש תטמא כנוגע בשני ר"ל שתידון כשלישי וצרפו בתקנה זו שכל הידים אפי' טהורות שיהו נוגעות באחד מכתבי הקדש יהו נחשבות כשניות לטמא תרומה רצועות התפילין אם אינן מחוברות עם התפלין אין מטמאות את הידים אבל כשהם עם התפלין הרי הן כגליון שבספר ומטמאין את הידים ואין הלכה כדברי האומר עד שיגע בקציצה וכ"ש שאין הלכה כדברי האומר עד שיגע במזוזה עצמה ר"ל בפרשיות שבתוך הקציצה אלא אף הרצועה מטמאה כל שהיא מחוברת עם הספר:

ספר תורה או תפלין או מזוזה שכתבום על הנייר ועל המטלית פסולה:

תפילה של יד יתבאר במקומו שעושין אותה של ראש אבל של ראש אין עושין אותה של יד שאין מורידין מקדושה חמורה לקלה אבל ספר תורה שבלה אין חותכין יריעה שפרשת שמע בתוכה לקובעה במזוזה וכן תפלין שבלו אין עושין מהם מזוזה שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה כמו שיתבאר במקומו:

כבר ביארנו במשנה ששיעור הוצאת הדיו הוא בכדי לכתוב שתי אותיות ולדעת סוגיא זו שיעור זה הוא בין שהוציאו בפני עצמו בין שהוציאו בקולמוס בין שהוציאו בקומרין ר"ל קסת אע"פ שא"א לכתוב מהם שתי אותיות שאי איפשר שלא ישאר מעט בקסת או בקולמוס ושתלמוד המערב חולק לומר שבכלי או בפני עצמו צריך יותר על הדרך שביארנו במשנה הרי שהוציא דיו בפני עצמו בכדי לכתוב אות אחת ובקולמוס בכדי לכתוב אות אחת ובקסת כדי לכתוב אות אחת הרי זה ספק אם הוצאות אלו מצטרפות ועל הקסת והקולמוס אי אתה מחייבו שהמוציא אוכלין פחות מכשיעור בכלי פטור אף על הכלי ואף לדעת האומר חייב אתה מפרשה בשגג בדיו והזיד על הכלי שאין חטאת [אלא] בשוגג:

הוציא שתי אותיות על דרך זה שהיה כותבם כשהוא מהלך אע"פ שלא עמד ליפש עד שנדון הנחת גופו בהנחה חייב שכתיבתו היא הנחתו שעיקר הנחת הדיו על הכתב היא ויש שואלים והרי להנחה על מקום ארבעה אנו צריכים ומשום ידו חשובה לו ארבעה אי אתה יכול לדונה שהעוקר מידו אחת ומניח בידו השנית אינו מתחייב כמו שביארנו בפרק ראשון עד שהעמידוה בשהנייר רחב ארבעה ואין נראה כן אלא שכתיבתו מחשיבתו ועושתהו מקום ואפי' בכל שהוא שמה הנחה וכעין מה שאמרו מחשבתו משויא ליה מקום ויש אומרים דוקא בכתיבה אבל בהנחת הטיפה בנייר פטור שאין זה הנחה וצריך להניחו ברה"ר כשאר הוצאות שכל שחייבנו בהוצאה בשיעורם פירושו דוקא בעקירה והנחה ויש חולקין לומר שאף זה הנחת הדיו בכדי שיעור שתי אותיות חשובה הנחה:

הוציא דיו כשיעור אות אחת וכתבה וחזר והוציא כשיעור אות אחרת וכתבה בהעלם אחד פטור שבשעה שהוציא את השניה כבר חסר שיעור הראשונה שנתיבשה וכשגמרה הוצאתו אין כאן שיעור שתי אותיות ומ"מ משום כתיבה חייב כמו שיתבאר בפרק הבונה אף באחת בשחרית ואחת בין הערבים ושמא תאמר ולענין הוצאה מיהא שאתה פוטרו מאי שנא מחצי זית חלב שחרית וחצי זית בין הערבים שחייב בהעלם אחת אע"פ שבשעת אכילת השניה כבר חסר שיעור הראשונה בזו דרך אכילה כך הוא ואין הולכים באכילה לסוף אכילה שאף כשאכל כזית בבת אחת מ"מ אין כזית במעין אלא שכבר נהנה גרונו בכזית אבל לגבי שבת אנו צריכים לעקירה והנחה בשתי אותיות ומ"מ בהוצאה הוא שאינו חייב אבל בכתיבה חייב כמו שביארנו וי"מ אותה בצד שאין לחייבו על הכתיבה כשהן שתי אותיות שאין בהן תיבה על הדרך שיתבאר:

הוציא כחצי גרוגרת והניחו וחזר והוציא חצי גרוגרת בהעלם אחד והניחו חייב שהרי בשעת הנחה השניה נמצאת כל הגרוגרת מונחת מכוחו קדם והגביה את הראשונה קודם הנחת השניה פטור שהרי נעשית הראשונה כמו שקלטה כלב שאינה קרויה הנחה מכחו כמו שיתבאר או נשרפה ואין כאן הנחה מגרוגרת כאחת הוציא חצי גרוגרת והניחה וחזר והוציא חצי גרוגרת אחרת והעבירה דרך עליה חייב ואע"פ שלא נחה ודוקא כשהעבירה תוך שלשה ואע"פ שאפי' תוך שלשה צריך הנחה על גבי משהו ואפי' עברה סמוך לקרקע אינו חייב עד שתנוח על גבי משהו ואין סמיכות תוך שלשה מועיל אלא שלא להצריך הנחה על גבי מקום ארבעה דוקא בזורק אבל מעביר תוך שלשה אינו צריך הנחה כלל:

הוציא חצי גרוגרת וחזר והוציא חצי גרוגרת בהעלם אחד חייב בשני העלמות פטור כך יראה מסוגיא זו ולפסוק כדעת חכמים ומ"מ גדולי המחברים פוסקים כר' יוסי ויראה לי כן ממה שטרח רבא לפרש את דבריו ומעתה אף בהעלם אחד דוקא לרשות אחת חייב אבל לשתי רשויות ר"ל ששתיהם רה"ר אלא שיש הפסק בנתים פטור והוא שיש חיוב חטאת ביניהם כגון שרה"י מפסקת ביניהם אבל אם היה כרמלית מפסיקן כגון קרפף יתר מבית סאתים או בקעה ושני בתים פתוחים אחד לרה"ר זה ואחד לזה והוציא בכל אחד מהם הואיל ואין רשות היחיד מפסיקתם נעשה הכל כרשות אחד וחייב ואע"פ שבכרמלית אסור להעביר ארבע אמות ואם היה ביניהם פיסלא ר"ל עץ גבוה עשרה ורחב ארבעה הואיל ומקום פטור הוא כ"ש שאינו מפסיק ומ"מ יש פוסקים שהוא מפסיק וגדול כחו מן הכרמלית ממה שאמרו רשות שבת כרשות גיטין ולענין גיטין אמרו שאם השאילה מקום בחצרו לזכות בו בגיטה ונפל על הפיסלא שאינו גט שרשות בפני עצמו הוא וחד מקום מושלי אינשי תרי לא מושלי:

המוציא שער שיעורו כדי לגבל בו את הטיט שהשער יפה לגבל הטיט ורגילים היו ליתנו שם:

משחרב בית המקדש תקנו חכמים שבאותו הדור להעלות חורבנו על ראש כל שמחה ומ"מ סד אדם את ביתו בסיד ואין צריך להשחירו בתבן ובעפר אלא בסיד לבדו ומותר לערב בו חול לחזקו אלא שמ"מ משייר בו דבר מועט בלא סיד והוא אמה על אמה:

כלי עצם הרי הם ככלי עץ לכל עניני טומאה מקבליהם טמאים ופשוטיהם טהורים על הדרך האמור בעץ מעתה חפי פותחת ר"ל שיני המפתח הנעשים מעצם או מעץ עד שלא נקבעו במפתח טהורים כפשוטי כלי עץ משנקבעו בפותחת שהוא של עץ ג"כ טמאות שהרי יש להן בית קיבול לקבל המפתח בד"א במפתח שאינו מחובר לדלת כגון של שידה תיבה ומגדל אבל של גל ר"ל של דלת והפותחת מחברת עמה אפי' חבר חפי

הפותחת בפותחת וקבעו במסמרים טהורים הואיל והפותחת מחברת עם הדלת והדלת בנין מחובר לקרקע שכל המחובר לקרקע הרי הוא כקרקע וטהור ויש חולקין בזו:

אבנים של בית הכסא י"א שאין שיעורן להתחייב בהוצאתן אלא במלא היד שעל הפחות אדם צריך לשלש מהן לקנוח על הדרך שפירשו גדולי הרבנים בפירושיהן ופחות מכן אינו מועיל ולדעתם מה ששאלו כאן אבנים של בית הכסא בכמה פירושו להתחייב בהוצאתם ואף אם תפרשנה להיתר טלטול כלומר כמה מהם צריכות לקנוח שעד כאן נתיר בטלטולם מ"מ זו תלויה בזו שכל שאתה מתירו בטלטולם בבית או בחצר לצורך קנוח הוא דבר הראוי וחשוב לכך ועליו הוא ראוי להתחייב בהוצאתו ומ"מ יראה שכל שהיא ראויה לקינוח מתחייב בהוצאתה אף באחת ולא שאלו כאן בכמה אלא להיתר טלטול והעלו בה כמה שידו מחזקת מהן ובלבד שלא יהא בין כלם אלא מלא היד ושיהו מקרזלות כדי שיהו ראויות לקינוח ומ"מ הפס ר"ל פיסת רגבים שקרובה להתפרך אפי' היתה מקורזלת בצורתה אסורה לטלטל ובמקום שפיסת רגבים שבה קשה כעין אבנים ואינה עשויה להתפרך מותר והוא שהוזכר שם באיסור זה כרשיני בבליאתא ר"ל צרורות של בבל שהיא ארץ לחה ורגביה קרובים להתפרך וכן במה שאמרו בנצרך ליפנות ואינו יכול שימשמש את הנקב בצרור עד שיפתח אסור לעשות כן בשבת ואם אין לו במה ימשמש והוא מסתכן יעשה כלאחר יד כגון שיאחזנה בשתי אצבעותיו לבד שלא יהדק כל כך שתהא נוחה להתפרך:

יש בסוגיא זו חלוף גירסאות בין שיטת צרפת לשיטת ספרד והוא שגדולי הרבנים גורסים אם יש מקום קבוע לבית הכסא כמלא היד ואם לאו בהכרע ומפרשין זה ששיעורו היתר טלטולן כמלא היד דוקא כשיש לו מקום קבוע לבית הכסא ואם ישתיירו מהן ערבית יקנח בהן שחרית אבל אם אין לו מקום קבוע אין מתירין לו אלא בהכרע ר"ל באמצעי שבשיעורין הנזכרים למעלה שהוזכרו כזית כאגוז כביצה ואין מתירין לו אלא אחת וכאגוז ואח"כ גורסין מדוכה קטנה של בשמים אסור לטלטלה לקנוח שמלאכתה לאיסור ואם יש עליה עד ר"ל סימן קינוח הואיל וכבר נתקנחו בה הרי הוכנה לכך ומותר בין גדולה בין קטנה ואע"פ שמאוסה לו שמא בצואה יבשה או מקנח מצד האחר ירדו עליה גשמים ונטשטש אותו סימן הקנוח אם רשומו ניכר מותר ואם לאו אסור ומ"מ מה שפירשו במלת בהכרע הוא רחוק שלא נאמרה בלשון הכרעה ועוד שאין דרך בני אדם לקנח במדוכה של בשמים עד שיצטרך התלמוד להתעסק בה ומתוך כך גירסת הגאונים מיושרת יותר שהם גורסים ואם לאו ר"ל שאין לו מקום קבוע בהכרע מדוכה קטנה של בשמים כלו' מותר לטלטל אבן אחת וכשיעור הכרע מדוכה קטנה של בשמים והכרע

זה הוא הטבעת שתקוע בה שאדם מכריע בו לאיזה צד שירצה והוא פחות ממלא היד ואח"כ אמרו שאם היתה שם אבן כמלא היד או יותר והיתה עליה סימן קנוח מותר ואם נטשטשה הדבר תלוי ברישומו ניכר על הדרך שהתבאר בפירוש ראשון ובירושלמי נראה כן שגורסין שם כמלא רגל מדוכה ונ"ל שהוא היד שדוכין בו:

וגדולי הפוסקים חדשו בביאורה דברים זרים מהם שפירשו אם יש עליה עד באבן גדולה מכשיעור שיש בה סמרמוט מלשון משמשת בעדים ובירדו עליה גשמים ונטשטש הם גורסים ירדו עליהם גשמים ונטשטשו ומפרשים אותה על האבנים המקורזלות כלומר ירדו עליהם גשמים ונשקעו בקרקע מהו להסירן כלומר אם נחוש לסותר או טוחן אם לאו והעלוה שאם רשומן ניכר מותר ולא פירשו מהו רשומן ניכר ויראה לפרש לשיטתם אם הוא מכיר מסביבות האבן שעדיין יש מי גשמים תחתיה מותר שעדיין לא נתחברה כל כך ואע"פ שהדברים זרים לענין פירוש צריכים אנו לכתבם לענין פסק:

דף פא:

אבנים של בית הכסא כל שהותר טלטולם לא סוף דבר אחר שנפנה אלא אף קודם שנפנה מטלטלם ומביאם למקום שהוא נפנה לשם ואין מטריחין אותו לילך למקום שאבנים מצויות לשם ולא עוד אלא שאין שיעור לטורח הבאתם בבית או בחצר אפי' עלה לראש הגג ליפנות מעלה אותן עמו ואין חוששין לטירחא יתירא גדול כבוד הבריות שדוחה כל לא תעשה מדברי סופרים כמו שהתבאר:

במסכת יום טוב התבאר שיש צדדין שאדם נוטל קיסם מלפניו לחצות בו שניו אע"פ שלא נתנו עצים אלא להסקה והוא שכל דבר שראוי למאכל בהמה קוטמו לכתחילה אף בשבת אבל כל שאינו ראוי למאכל בהמה אסור כמו שביארנו שם:

שדה נירה אם היא של חבירו אסור ליפנות בה אף בחול שהרי דש את נירו ומזיק לזריעה ואם שלו אסור ליפנות בה בשבת שמא יטול מן התלמים ויניח על הגומות וכבר אמרו היתה לו גומא וטממה בבית חייב משום בונה בשדה חייב משום חורש:

צרור שנפלו בו עשבים מצד לחלוחית הניר מותר ליטלו כדי לקנח הואיל והצרור בפני עצמו עומד ואינו מחובר לקרקע כל כך אע"פ שיונק מן הארץ אין כאן עקירה ואע"פ שיש לחוש שמא יתלוש עשבים מן הצרור הרי מ"מ אינו מתכוין והתולש ממנו ר"ל שתולש העשבים מן הצרור במתכוין חייב כדין עוקר דבר מגדולו:

זה שהתרנו לעקור צרור ממקומו אע"פ שהעשבים יונקים מן הקרקע לא הותר אלא לצורך כגון כבוד הבריות על הדרך שביארנו אבל שלא לצורך אסור מעתה עציץ נקוב

המונח על הקרקע אסור לטלטלו שהרי יונק הוא מן הארץ אע"כ היה מונח על גבי יתדות שאינו יונק מן הארץ והוא שאמרו היה מונח על גבי קרקע והניחו על גבי יתדות חייב משום תולש היה מונח על גבי יתדות והניחו על גבי קרקע חייב משום נוטע ומ"מ גדולי הרבנים כתבו שלא נאמר כאן חייב אלא משום אסור שאלו חייב ממש היאך יתירו איסור סקילה וכרת משום כבוד הבריות ואין כבוד הבריות דוחה אלא לאו דלא תסור אלא שהוא אסור ודומה לו חייב משום נשג"א ומשום נשג"ז והדברים נראים ומ"מ בשאינו נקוב יראה שאין איסור בדבר וכן כתבוה חכמי הדורות ובתלמוד המערב אמרו הנותן עציץ נקוב על עציץ נקוב חייב משום קוצר ומשום זורע וי"מ בזה שקוצר התחתון שעשבים שבו אין יכולין ליגדל וזורע העליון שמוסיף לו יניקה מן התחתון ונמצא לדבריהם שאם אין מוסיף לו יניקה אלא שמשנהו ממקום למקום פטור ולי נראה שמשהעתיקו ממקומו נקרא קוצר וכשהניחו במקום יניקה אפי' אינה כיניקה ראשונה נעשה זורע ולמדת שאסור לשנותו ממקום יניקה כלל ומ"מ הניח עציץ נקוב על שאינו נקוב אינו נעשה קוצר מצד התחתון שהרי התולש מעציץ שאינו נקוב פטור ואם בתולש ביד אמרו כן כל שכן בזו:

דף פב.

חרס כל שהוא חושש לסכנת חבורה או לכשפים ידועים אצלם שהיו שולטים במי שהיה דרכו לקנח בחרס אסור אף בחול ששמירת עצמו מן הסכנות בכלל המצוות הוא אבל במקום או באדם שאין לחוש לכך מותר אף בשבת ואע"פ שהוא קרוב להשיר שער דבר שאין מתכוין מותר שהרי אף בנזיר אמרו שהוא חופף ומפספס ביד אלא שאינו סורק במסרק כמו שיתבאר במקומו:

היו לפניו צרור וחרס מוטב לקנח בצרור אע"פ שאינו בר טלטול שכל לגבי קינוח בר טלטול הוא ומוטב לו משיקנח בחרס אם מצד הסכנות שהזכרנו אם מצד השרת נימין ואם הוא מאגני כלים שהוא חלק ואין בו סכנת חבורה ולא השרת נימין מקנח בחרס שיש עליו תורת כלי ולא בצרור ואף אתה מפרשה במקום שאין בו סכנת כשפים:

היו לפניו צרור ועשבים מחוברים מקנח בעשבים בעוד שהם מחוברים ואין גוזרים שמא יתלשם ומשום משתמש במחובר לקרקע אין כאן איסור שכל שאין גבוהים מן הקרקע שלשה טפחים מותר להשתמש בו במחובר וכן באילן מותר להשתמש בסמוך לארץ פחות משלשה כמו שיתבאר בשלישי של עירובין והילכך מותר לישב על גבי עשבים בשבת שלא אסרו אלא בעוזרדין וקנים שהם קשים ונשברים מהרה ולמדת לפי דרכך

בפי' שמועה זו שבשבת היא אמורה ואתה צריך לפרש על מה שאמרו מקנח בעשבים ולא בצרור והקשו עליה ממה שאמרו המקנח בדבר שהאור שולט בו שיניו נושרות ר"ל שינים שהכרכשא תלויה בהם עד שתרצו כאן בלחים כאן ביבשים צריך אתה לפרש שכך הוא מקשה היאך יקנח בעשבים בשבת והרי אף בחול אסור ותירץ שלא נאסרו בחול אלא ביבשים הא בלחים מותר ובשבת מקנח בעשבים בחבורן שהרי לחים הם ויש אומרים בהפך מפני שהיבשים אין בהם משום תלישה וכך היא בפירושי ההלכות אלא שאין הדברים נראין ויש מפרשה בשבת ובעשבים תלושים אלא שיש לתמוה היאך יחלוק האחר לומר יקנח בצרור ולא בעשבים אלא שהם מפרשים שהלחים חותכין את הבשר וי"מ כל השמועה בחול:

לעולם יקדש אדם עצמו בנקיות כמה שאיפשר לו ואל ישהא את נקביו בשום צד שכל העושה כן רוח רעה ורוח זוהמא שורין עליו ואף אם מוצא עצמו שטבעו עצור ואינו יכול לטהר עצמו כמה שצריך לו יהא משתדל בכל כחו להכין עצמו לכך וכ"ש כשהוא עומד ללילך לסעודה והוא שאמרו הצריך ליפנות ואכל דומה לתנור שהוסק על גבי אפרו וזהו תחלת ריח הפה אכל ולא שתה אכילתו דם וזהו תחלת חולי מעים אכל ולא הלך ארבע אמות אכילתו מרקבת וזו היא תחלת רוח רעה רחץ ולא סך שמן תחלה דומה לזולף מים על גבי חבית רחץ בחמין ולא שתה מהם דומה לתנור שהסיקוהו מבחוץ ולא הסיקוהו מבפנים רחץ בחמין ולא נשתטף בצונן דומה לברזל שהכניסוהו באור ולא הכניסוהו במים:

אבנים של בית הכסא יש מי שפוסק ברה"ר אסור להוליכם בפחות פחות מארבע אמות אבל בכרמלית מותר:

ונשלם הפרק תהלה לאל:

פרק תשיעי בעזר הצור:

אמר ר' עקיבא וכו' כבר ביארנו על פרק זה שעיקר הכונה בו מה שהתחיל לבאר בסוף פרק כלל גדול ובפרק המוציא בעניני השיעורין שבהם יתחייב המוציא בכל דבר ודבר ושלא יושלם זה החלק עדיין עד שיצטרף עמהם פרק המצניע ומ"מ נתגלגלו בזה הפרק הרבה ענינים שלא מן הכונה כלל ופירשו גדולי הרבנים שמתוך שהיה לו לשנות מנין שמרחיצין את המילה וכו' שהוא מצרכי שבת נתגלגלו בה כל האחרות שנאמרו בלשון מנין ולא יראה לי כן שהרי אף זו טפלה היא ושלא מן הכונה שלא היתה הכונה בפרק זה אלא בחיוב שיעור ההוצאה על הדרך שביארנו ועיקר הדברים שמאחר ששנה בסוף פרק המוציא ענין הוצאת כלי חרס והביא בו מקרא דרך אסמכתא גלגל דברים אלו

שבכל אחת מהן הביאו עליה מקרא דרך אסמכתא ושלא במכוין לאותו ענין וכל שכן ממה שהיה צריך לשנות מוציא משמשי ע"ז שהוא חייב בכל שהוא ולהביא עליו מקרא של ולא ידבק בידך מאומה מן החרם וכן יראה לי עוד ממה שהמקרא שהביאו בסוף פרק המוציא נדרש במדרשות על עניני ע"ז לא ימצא במכתתו חרש לחתות אש מיקוד להדליק נר לפני ע"ז ולחשוף מים מגבא לזלף לפני ע"ז ונתגלגל מזו לענין ע"ז וממנה לכל הדומים לה הנאמרים בלשון מנין ושהוא מביא עליהם מקראות דרך אסמכתא ואמר על זה:

והמשנה הראשונה אמר ר' עקיבא מנין לע"ז שהיא מטמאה במשא כנדה שנ' תזרם כמו דוה צא תאמר לו מה נדה מטמאה במשא אף ע"ז מטמאה במשא אמר הר"ם פי' טומאת משא הוא כי מי שנושא דבר שהוא מטמא במשא אפי' שלא נגע בו אלא שיהיה בינו ובינו דבר מבדיל כיון שיהיה כובד אותו הדבר הטמא עליו טמא ובתחלת סדר טהרות ביאר הדברים המטמאין במשא ומה שאינן מטמאין ושם נזכור הראיות כלם ור' עקיבא סובר כי מי שנשא ע"ז נטמא ואפי' היתה בקופה וכיוצא בה וחכ"א כי אינה מטמאה אלא במגע והנוגע בה בעצמו הוא נטמא והראיה שהביא ר"ע שהיא מטמאה במשא מאותה הראיה עצמה אומרי' חכמי' שהיא לא תטמא לאיברים והוא אמרם אקשייה רחמנא לנדה שאינה מטמאה לאיברים וכמו שיד הנדה ורגלה כשהן קטומין אינן מטמאין משום נדה כמו כן חלק מצורת ע"ז אינו מטמא אלא כלה היא המטמאה במגע כשרץ שאינו מטמא אלא במגע כאשר נבאר בתחלת טהרות והמשילה הכתו' לשרץ כאמרו שקץ תשקצנו ותעב תתעבנו כי חרם הוא וטעם מה שהלכו חכמים בטומאת עבודה זרה לקולא לפי שהיא מדרבנן והעקר אצלנו כי כל מה שהוא מדרבנן ונוכל להקל או להחמיר שנלך בה להקל והלכה כחכמים:

אמר המאירי מנין לע"ז שהיא מטמאה אדם הנושאה במשא אע"פ שאינו נוגע בה שנאמר תזרם כמו דוה ובע"ז הוא אומר כן מה נדה מטמאה במשא שהרי הוקשה לזב כדכתיב והדוה בנדתה והזב את זובו וזב מטמא במשא דכתיב וכל הנוגע בכל אשר יהיה תחתיו יטמא והנושא אותם וכו' והרי אף הזב במשמע אף ע"ז מטמאה במשא:

זהו ביאור המשנה ומ"מ אין הלכה כן אלא מטמאה היא את האדם במגע אבל לא במשא כשרץ שנ' שקץ תשקצנו מה שרץ אינו מטמא במשא אלא במגע אף ע"ז כן ודברים שנכנסו תחת משנה זו בגמרא אלו הן:

מי שהיה ביתו סמוך לע"ז וכותל מפסיק בין ביתו לע"ז ומשתמשים בה שניהם ונפל אותו הכותל אסור לבנותו ועד עכשיו מותר היה בתשמישו שהרי אנו עסוקים בשכל

הכותל לישראל כגון שהיה ביתו בנוי ובנה הגוי סמוך לו בית לע"ז ולא בנה שם אלא שלשה כותלים והוא נסמך על הרביעי בכותלו של ישראל ועכשיו נפל הכותל אסור לבנותו שהרי בונה בית לע"ז אלא כונס ארבע אמות לתוך שלו עם עובי הכותל ובונה וביארנו במקומו שממלא את הריוח היזמי והיגי וכיוצא בזה שלא להרויח לע"ז היה הכותל שלו ושל ע"ז כגון שבנאוה שניהם לשם בית ואח"כ בנה הגוי שאר כותליו לע"ז או שבנה הנכרי את כלה ונמלך אח"כ ועשאה ע"ז ידון מחצה על מחצה ואינו כולל בריחוק ארבע אמות אלא חצי עובי הכותל ודבר זה כלו כשהבית עצמו נעבד והוא שאמר אבניו ועציו ועפריו מטמאין כשרץ כלומר במגע אבל לא במשא כמו שביארנו במשנה ואין צריך לומר שאסורים בהנאה אפי' חלקו של ישראל לדעת גדולי הרבנים אלא שגדולי המפרשים חולקין להתיר של ישראל בהנאה כל זמן שהוא מכיר חלקו כמו שביארנו במקומו ומ"מ אם אין הבית עצמו נעבד אע"פ שייחדו לעבודת אלילים שהכניס בתוכה מותר הבית בהנאה אחר שהוציאם ואין טומאה באבניו ועציו ועפריו כמו שביארנו במקומו ואי אתה יכול לפרש את המשנה בבית שע"ז בתוכו שהרי אין הבית אלא משמשי ע"ז והיאך יאמר בהם ר"ע כנדה ולטמא במשא והרי במשמשי ע"ז לא נחלקו כלל שאין טומאתן אלא כשרץ:

דף פב:

הזב והדומים לו בטומאת משכב ומושב כגון נדה ויולדת וזבה ונכרי ונכרית מדברי סופרים כלם מטמאין משכב ומושב וטומאת משכב ומושב הוא שכל שהזב יושב עליו טמא ולא סוף דבר אותו שנוגע בו אלא אפי' היו אלף מצעות זו על גב זו וישב על העליון אף התחתון טמא ואע"פ שלא נגע בו הואיל והוא מכלי הראוים למשכב ומושב ולא עוד אלא אפי' באבן מושמא וטומאת אבן מושמא פירשו בה גדולי הרבנים ששמוה על גבי יתדות וכלים תחתיה מלשון והייתיית אבן חדא ושומא על פום גובא והזב ישב על האבן וכל מה שתחתיה מכלים הראוים למשכב ומושב טמא אע"פ שלא הכביד בישיבתו על הכלים שהרי האבן אינה נדחקת בישיבתו על הכלים שהרי נסמכת ביתדות משני קצותיה וכן אע"פ שאין הזב נוגע בשום דבר המקבל טומאה שהרי האבן אינה טמאה בישיבתו שכלי אבנים אין מקבלין שום טומאה לעולם אף מדברי סופרים מ"מ כל שתחתיה מן הראוי למשכב ומושב טמא בישיבתו ומ"מ לא נתברר לנו אם צריך שיהו הכלים ר"ל העליון שבהם נוגע באבן אם לאו וראיתי לראשונים מחלקת בזו ומסכימים מדרך סברא שאף בלא מגע טמא ולא יראה כן שהרי סוגיא בכל התלמוד עשר מצעות

זו על גב זו שמ"מ לנגיעת אחת אנו צריכים ואם אף באויר מפסיק בנתים טמא לא היה לו להשמט שלא להודיע כן ומ"מ הם סבורים לדקדק בדבריהם מלשון גדולי הרבנים שכתבו מושמא על גבי יתדות כלומר ועומדת באויר ואינו כן שאף הם חזרו וכתבו אע"פ שלא הכבידה על הכלים כלומר שנוגעת היא בהם אבל אינה מכבדת מצד היתדות שתחתיה בשני הקצוות:

יש שואלים בדין זה ממה ששאלו פרק המצניע צ"ג ב' היה יושב על המטה וארבע טליות תחת ארבע רגלי המטה טמאות מפני שאינה יכולה לעמוד על שלש הא אילו היתה יכולה לעמוד טהור מפני שאינו מכביד וכל רגל ורגל נדון באותו שאינו צריך לשם ומה נשתנה מאבן מושמא שכלים שתחתיה טמאים אע"פ שאינה מכבדת על הכלים ואם תפרשה מפני שאין הזב יושב על רגלי המטה מלמעלה כנגד הכלים אלא בתוך המטה אין זה כלום שהרי יושב סתמא קאמר ועוד שזו ודאי ישיבה היא ואין ישיבה זו פחותה מהיסט אלא שנראה שאלו היתה יכולה לעמוד על שלש הרי הוא כאלו נעתק הרגל משם ואינו נשוא עליו כלל ומ"מ כלים שתחת גוף המטה עצמה היו טמאים ככלים שתחת אבן מושמא אפי' היתה יכולה לעמוד וגוף המטה הוא שנדון כאבן המושמא לטמא מה שתחתיה אם בנגיעה אם אף שלא בנגיעה ובהפסק אויר על הדרך שכתבנו ומ"מ הלכה שאינה יכולה לעמוד על שלש והרי הוא כנשוא עליהם לטמא כל שתחתיה:

טומאת משא חלוקה לשני פנים אחת כללית לרוב טמאות והוא כשהטהור נושא את הטמא ואחת פרטית לטמאות חמורות והוא כשהטמא נושא את הטהור ר"ל שהטהור נישא עליו וזו אינה אלא בזב וחביריו וכל שישנו במשא זה ישנו בטומאת אבן מושמא וכל שאינו במשא זה אינו בטומאת אבן מושמא ולענין ביאור הסוגיא מה שאמרו כאן במשא כולי עלמא לא פליגי דמטמא פירושו במשא הכללי שהרי הקשו בה לוקשה לנבלה ונבלה אין לה דין האחר של משא:

ע"ז ארבע טומאות יש לה ע"ז עצמה ומשמשיה ותקרובת שלה ויין נסך ומשמשי ע"ז דינם כע"ז לטמא אדם וכלים במגע ולא במשא:

נדה כבר ביארנו שהיא ממטמאי משכב ומושב אף באבן מושמא מ"מ אינה מטמאה טומאה זו לאברים ר"ל שאין אבר הפורש ממנה מטמא באבן מושמא אלא במגע ומשא כאבר מן החי וכן ע"ז אינה מטמאה לאברים ר"ל שאם קצץ אבר ממנה או חוליא אם היא עשויה חוליות אפילו גדול הרבה אינו מטמא:

שמא תאמר והרי אמרו אבניו ועציו ועפריו מטמאים כשרץ והרי זה טומאת אברים יראה שלא נאמר כן אלא בע"ז העשויה בתבנית בריה אברים אברים אבל ביתו שהוא ע"ז

אין בו דין אברים להפקיע טומאה מהם בכך ויש מפרשים אותה כשהאבנים שלימות והעצים שלמים ובעפר מיהא הכל נידון כשלם הואיל ובר גבול הוא אבל אם נשתברו האבנים והעצים טהורים ואין נראה לי כן שמן הסתם בית הנופל אי אפשר שלא ישתברו בו עצים ואבנים והיה לו לפרש שאינו כן אלא באותם שלא נשתברו ויש מחדשים שיטה אחרת לומר שלא הופקעה טומאת אברים אלא מע"ז של גוי שיש לה בטלה אבל בזו הואיל והכותל של ישראל וע"ז של ישראל אינה בטלה אין חתוך אברים מפקיע טומאתה ואף זו אין נראה לי כן שאם מתורת בטול אתה בא מה הוצרך לומר שלא לטמא אלא בשנשברה שלא בדרך ביטול אנו עסוקים ועדין ע"ז היא ואעפ"כ אינה מטמאה וודאי אף בשל ישראל כן ועיקר הדברי' כדעת ראשון ולגדולי המחברים ראיתי חדוש בענין זה והוא שהם כתבו שמשמשי ע"ז מטמאין לאברים אם קצץ מהם כזית וזה חומר במשמשין מבע"ז עצמה ומתוך כך בית ע"ז אבניו ועציו ועפריו מטמאין כשאר המשמשין ולמדת שהם מפרשים בבית שאין גופו ע"ז אלא שע"ז בתוכו והוא תימא שא"כ היאך יאמר בה רבי עקיבא כנדה והלא הכל מודים במשמשים שאינם במשא ומ"מ בתלמוד המערב מצאתי שאף במשמשין נחלקו אלא שהלשון מבולבל וכך היא שנויה שם אית מתניתא אמרה ע"ז כנדה ומשמשיה כנדה ואית מתניתא אמרה ע"ז כנדה ומשמשיה כשרץ מאן דמר ע"ז כנדה ומשמשיה כנדה ניחא ומאן דאמר ע"ז כנדה ומשמשיה כשרץ כל עצמו אין כתוב נדה אלא במשמשיה וטמאתם את צפוי פסילי כספך ואת אפדת מסכת זהבך תפתר בחקוקים על גופה ר' יעקב אמר תפתר במשתחוה לאפוד עצמו כענין שנ' ויעש אותו גדעון לאפוד מתניתא אמרה כמאן דמר משמשיה כנדה אבניו ועציו ועפריו מטמאין כשרץ ור' עקיבא אומר כנדה תפתר במשתחוה לבית ואח"כ בנאו והא תנינן שלש בתים הם תפתר שמשתחוה לבית ואח"כ חדשו דאמר רב המשתחוה לבית אסרו:

דף פג.

ממה שכתבנו למדת שהנכרי והנכרית הם והיסטן טמא ואי אפשר לומר בפירוש הן מגען שא"כ מאי הן ואם מגען אינו טמא היסטן מהיכן אלא כך פירושו בין הן שהסיטו אחרים בין אחרים שהסיטו אותן טמאים ודינן שוה לטומאת הן שהסיטו והוא הדין לאבן מושמא שהיא תלויה בה כמו שביארנו ע"ז לא היא ולא היסטה ר"ל בין היא שהסיטה בין אחרים שהסיטוה טהורין שאינה מטמאה במשא וכן במשמשיה:

ולענין ביאור הסוגיא הרבה מפרשים נתבלבלו בחלוף גרסאות ובלבול פירושין ואיני צריך להעירך בהם שעיקר כל מה שנאמר בה דרך ביאור הוא מה שכתבו גדולי הרבנים

בפירושיהם אלא שצריך להוסיף בו מעט והוא שראוי לשאול במה שתרץ רב אשי על דעת ר' אלעזר ע"ז ומשמשיה בין שהסיטו בין שהוסטו טהורים א"כ מאי הן ולא היסטן והיה לו לומר לא הן ולא היסטן אלא שאתה מוסיף ומחבר במלת הן הן והיסטן והוא מוסב על נכרי ונכרית ואתה חוזר ומוסיף עם ולא היסטן לא הן כלומר לא הן ולא היסטן והוא מוסב על ע"ז ומשמשיה שכך הדרך בכל מקום שנ' שם מתרץ לטעמיה שאדם מוסיף בה דברים ומ"מ י"מ את הסוגיא בדרך אחרת כמו שכתבו גדולי הראשונים בחיבוריהם ואין צורך בכך:

כל מה שביארנו בזב וחבריו שאם הוסטו על יד טהור נטמא הטהור כאלו הוסט הטהור על ידו פירושו באדם טהור שהוסט הזב על ידו או בכלים הראויים למשכב ומושב שהוסט הזב על ידם או נישא עליהם אבל שאר כלים או אוכלין ומשקין שהוסט הזב על ידיהם בלא מגע טהורים מעתה היה הזב בכף מאזנים וכלים הראויים למשכב ומושב או אדם בכף שניה כרע הוא טמאים שהרי הזב הסיטן והרי הוא כנוגע בהם כרעו הם הם טמאים משום משכב ונעשו אב הטומאה שהרי הסיטו הם את הזב והוא כאלו עמד עליהם היו בכף שניה שאר כלים או אוכלין ומשקין כרע הזב טמאים שהרי נעשה הזב מסיט שדינו כנושא אבל אם כרעו הם טהורים ואפי' תורת ראשון אין בהם מדין הזב שלא נאמר דין משא הזב אלא באדם ואין בכל אבות הטמאות טומאה שתסיט את האדם הטהור או את הכלי הטהור ויטמאם אלא זב והדומים לו על הדרך שביארנו:

מה שכתבנו בענין זה הוא שטת גדולי הרבנים ומצד מה ששנינו כל שהזב נישא עליו טהור חוץ מן הראוי למשכב ומושב והאדם וכל הנישא על הזב טמא ומ"מ במקום אחר יתבאר שהאדם שוה לשאר כלים או אוכלים בזו וכן שכלי ראשון לטומאה וכן כתבוה גדולי המחברים ובמקומו יתבאר בע"ה:

דף פג:

זה שהחלטנו לומר שע"ז אינה מטמאה לאברים פירושו כשאין הדיוט יכול להחזירה אבל אם היא של חוליות ונתפרק אבר ממנה והדיוט יכול להחזיר' הדבר בספק ומ"מ גדולי המחברים כתבוה בסתם ר"ל שאינה מטמאה לאברים כלל אלא הצורה לבד בעוד שהיא שלימה:

ע"ז שהיא פחותה מכזית כגון זבוב בעל עקרון והדומים לו אע"פ שהיא שלימה בתבניתה וצורתה ואסורה בהנאה מ"מ לענין טומאה אינה מטמאה כלל ואע"פ שהוקשה לשרץ לא להחמיר הוקשה לטמא בכעדשה אלא להקל לומר שאינה מטמאה במשא הואיל

וטומאתה מדברי סופרים כל שהקישוה לשאר טומאות לא הקישוה אלא לקולא לנדה שלא לטמא באברים לשרץ שלא לטמא במשא למת שלא לטמא בפחות מכזית ואין ע"ז מטמאה באהל כלל:

יש בתלמוד המערב קצת דברים חלוקים בסוגיא זו עם תלמוד שלנו ואל תחוש להם והוא שאמרו שם כתיב תועבה בשרץ וכתיב תועבה בנדה וכתיב תועבה בע"ז לאיזו הוקשה רבנין אמרי' לתועבה שבשרצים הוקשה מה שרץ אינו מטמא בהיסט אף ע"ז אינה מטמאה בהיסט אי מה שרץ בכעדשה אף ע"ז כן ר' זעירא בשם ר' יוחנן ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים מה מת בכזית אף ע"ז כן אי מה מת משיכניס ראש אצבעו אף ע"ז כן יליף נתיצה מבית המנוגע מה בית המנוגע עד שיכניס ראשו ורובו אף ע"ז עד שיכניס ראשו ורובו שנ' צא תאמר לו אין אומרין צא אלא למי שהכניס ראשו ורובו ולמדת מכאן שעבודה זרה מטמאה באהל מיהא משיכניס ראשו ורובו ואינו כן אלא לעולם אפילו נכנס כלו אינו טמא כמו שיראה מסוגיא זו וכן מה שאמרו שם הדא אמרה בע"ז שבורה אבל שלימה אפי' כל שהוא אף זה אינו כמו שכתבנו:

המשנה השניה מנין לספינה שהיא טהורה שנ' דרך אניה בלב ים אמר הר"ם פי' ראינו מאמרו בלב ים שהוא כמו הים וכאשר הים אינו מטמא כמו כן כל מה שבתוכו אינו מטמא ואפי' היתה ספינה של חרס ואפי' טענוה ביבשה והורידוה לים:

אמר המאירי המשנה השניה ואף היא מן הדברים שנתגלגלו בה ואמר מנין לספינה שהיא טהורה ר"ל שאינה מקבלת טומאה שנ' דרך אניה בלב ים ר"ל ששלמה אמר שלושה המה נפלאו ממני וארבעה לא ידעתים ואחת מהן דרך אניה בלב ים וכי מה פליאה יש בדרך אניה בלב ים פשוט הוא שדרך אניה בלב ים אלא כך פירושו מה ים טהור כדכתיב אך מעין ובור מקוה מים יהיה טהור אף ספינה כן והיה אומר שטעם זה נעלם ממנו ויש שואלין למה לא דרשו באחרים הנזכרים עמה ר"ל דרך נחש עלי צור ודרך נשר בשמים ודרך גבר בעלמה ופשט המקראות בכלם מפני שדרכים אלו אין רישומן ניכר עד שיכיר שום אדם שעבר זה דרך שם ואמר שהם נעלמים מעין בני אדם ומ"מ למה שהתחילו לדרוש מפני מה לא דרשו אף באחרים ותרצו בה מפני שהאחרים מהלכותיהם משתנים ומתחלפים תמיד זה בכה וזה בכה אבל אניה לעולם אינה יכולה להלך אלא בלב ים:

ויש דורשין את כלם בדרך זה לענין טומאה וטהרה שלשה המה נפלאו ממני שאיני יודע ליתן בהם טעם דרך נחש עלי צור שהוא טהור ושמנה שרצים טמאים ומה חולדה שאינה ממיתה מטמאה נחש שממית ומרבה טומאה אינו דין שיטמא דרך נשר בשמים

שהוא עוף טמא ואינו מטמא בגדי' ונבלת עוף טהור מטמאן בבית הבליעה דרך גבר בעלמה ששכבת זרע במעי אשה טהור ואם פולטתו תוך שלשה טמא:

ולענין ספינה מיהא שאלו בגמ' והלא טהרתה מן התורה ומצד שאינה מטלטלת מלא וריקן שכל כלי עץ למדים משק מה שק מיטלטל מלא וריקן ואינו נשבר אף כל שמיטלטל מלא וריקן ואינו נשבר הא כל שאינו כן כגון שמחזיק ארבעים סאה בלח אין מיטלטלין מלאים בלא שבירה ופרשוה בשני פנים אחת בספינה של חרס שלא נאמר עליה דין מלא וריקן הואיל ולא נזכרו בפרשת מדין וכן שהחמיר בה מצד אחר ליטמא מאוירן ושלא ליטהר במקוה ובא ללמד שמאחר שהיא גדולה כל כך שהולכת בים טהורה והוא הדין בשאר נהרות והשנית בספינת הירדן ר"ל ספינה קטנה שמיטלטלת מלא וריקן על ידי שוורים עד שאמרו עליה שהיא טמאה מפני שטוענין אותה ביבשה ומורידין אותה במים על ידי שוורים וכל שמיטלטלת על ידי שוורים מיטלטל הוא ובא ללמד שאין הלכה כדברי האומר ספינת הירדן טמאה אלא כל שהיא הולכת בים או בנהר טהורה וכן הלכה שכל ספינה אע"פ שמטלטלת טהורה שאין הספינה בכלל הכלים האמורים בתורה כלל בין גדולה הראויה לים בין קטנה של שאר נהרות בין של חרס בין של עץ ואף האומר ספינת הירדן טמאה לא במדרס שהרי אינה ראויה לישיבה אלא במגע מגבה לעץ ומתוכה לחרס:

לעולם אל ימנע אדם עצמו מבית המדרש אפי' שעה אחת פעמים שיעלם ענין אחד כמה שנים וברוב הימים ימצאנו אם יתמיד עמידתו בבית המדרש וכן לעולם אל ימנע אדם עצמו מדברי תורה אפי' בשעת מיתה שנאמר זאת התורה אדם כי ימות באהל אפי' בשעת מיתה תורה ואין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה שנ' זאת התורה אדם כי ימות באהל:

דף פד.

שלש עגלות הם העשויה כקתדרא שהיא קצרה ומוקפת משלשה צדדין טמאה מדרס שהרי מיוחדת היא לישיבה ואם עשויה כמטה שהיא ארוכה ומקבלת מתחתיה כגון מטה של עור טמאה טומאת מת כלומר שמקבלת שאר טומאות חוץ מטומאת מדרס מפני שהוא כלי לקבל טומאה ואינה מיוחדת לישיבה מפני שהדבר מצוי לטעון בה פרקמטיא ולא תפשה בלשון טומאת מת אלא מפני שהיא אב הטומאה כמדרס ואם היא של אבנים ר"ל עשויה להוליך בה אבנים טהורה שמן הסתם פרוצה היא מתחתיה

בנקבים גדולים כמוציא רמון ומ"מ אם לא ניקבה כמוציא רמון טמאה ולמדת שהטלטול על ידי שוורים טלטול הוא שהרי עגלה של אבנים אינה מיטלטלת אלא ע"י שוורים:

שלש תיבות הן תיבה שפתחה מצדה טמאה מדרס שהרי ראויה לשכיבה עליה ואין אומרים לו עמוד ונפתח שהרי מצדה פותחין אותה ואם היה פתחה למעלה כעין שלנו טמאה טומאת מת כלומר נעשית אב הטומאה על ידי מת וראשון ע"י שאר הטומאות כשאר הכלים ואינו מיטמא מדרס שהרי כלי הוא ליטמא ואינו עומד לישיבה שהרי אם ישב עליה יאמרו לו עמוד ונפתח והבאה במדה ר"ל גדולה הרבה מל' אנשי מדות ויש לה חלון מלמעלה להשתמש בתוכה טהורה מכלום שבמדרס אינה מטמאת הואיל ויש לה חלון מלמעלה אינה עשויה לשכיבה ובשאר טמאות אינה מיטמאית שהרי אינה מיטלטלת מלא וריקן:

כלי חרס בין גדולים בין קטנים בין פשוטיהם בין מקבליהם טהורים מן המדרס שהרי אינם ראויים לישיבה אפי' ישב עליו כל שלא הכניס אצבעו באוירו טהור ואין מגעו שבישיבה מטמאתו שהרי אינו מטמא מגבו ומ"מ הכניס אצבעו לתוכו או הסיטו טמא וזה שאמרו כאן ומגעו טמא פירושו שנגע בו מתוכו אבל לא למדרס שנ' וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו טמא הוא הא יש צמיד פתיל עליו טהור ואפי' ייחדהו לאשתו נדה לישב עליו ואעפ"כ טהור אפי' ישבה ואפי' הסיטה שמאחר שהוא מיוחד לה לישב עליו תמיד אי איפשר שלא תסיט ומעתה צמיד פתיל אין לו שום טומאה לא טומאת מדרס שאין מדרס לכלי חרס ולא טומאת מגע שאין מיטמא אלא מאוירו והרי הוא צמיד פתיל ולא היסט שכל שלא בא לכלל מגע לא בא לכלל היסט וכן פכים קטנים שאין אצבעו יכול ליכנס בתוכה טהורים בזב טהור מן המדרס שאין מדרס לכלי חרש וממגע שאין אצבעו יכול ליכנס בתוכו ואע"פ שיכול להכניס בו שערו ושער הזב מטמא כמו שהתבאר בתורת כהנים וכן רוקו ומי רגליו לא נאמרה טומאת שער ורוק ומי רגלים אלא במקום שאפשר לו ליגע בבשר וזהו לדעתם שהוציאו הכתוב בלשון נגיעת בשר שנאמ' והנוגע בבשר הזב שלא ליטמא בשער וחבריו אלא במקום הראוי לנגיעת בשר:

מה שכתבנו בענין צמיד פתיל הוא שיטת גדולי הרבנים ולמדת שאין כלי חרס הסתום מיטמא אף בהיסט ומ"מ מגדולי אחרוניהם הקשו עליהם שהרי במסכת גיטין פרק נזקין אמרו בכלי חרש המוקפים צמיד פתיל וליחוש שמא תסיטם אשתו נדה וכן בראשון של נדה אמרו נדה מטמאה מעת לעת ומה היא מטמאה אוכלין ומשקין ומשכבות ומושבות וכלי חרש המוקף צמיד פתיל ומ"מ חכמי הדורות שלפנינו פרשום לענין אוכלים שבתוכו שהן מטמאים מצד ההיסט שהוא אצלם כמגע כמו שאמרו איזהו מגעו שהוא

ככלו הוי אומר זה היסט אבל הכלי עצמו טהור ואל תתמה שהרי כיוצא בו נושא אוכלים בפשוטי כלי עץ שהאוכלין טמאים אע"פ שמה שהסיטן בו טהור ומ"מ לדעת המקשים אין צמיד פתיל מציל אלא במת אבל לא להיסט כלל ולדעתם מה שאמרו כאן מי לא עסקינן שייחדן לאשתו נדה וקאמר רחמנא טהור כלומר שיחדן לנדה לישב עליו ואין היסט אא"כ הנידו וקאמר טהור הא בהיסט מ"מ טמא ושמא תאמר ואלו בהיסט טמא היאך מציל והרי כל שמקבל טומאה אינו חוצץ תדע שאלו נטמא בהיסט ואח"כ הכניסו אינו מציל אבל זה שלא נטמא מעולם ועכשיו מכניסו מוקף הואיל ואין בו טומאת אהל חוצץ וכך הוא הענין כל דבר המקבל טומאת מת אינו חוצץ לפי שהכלי עצמו מיטמא באהל המת והשתא לדידיה לא מגני לאחריני מגני אבל מאחר שהוא טהור באהל המת חוצץ ומציל על מה שבתוכו ויש מכריעים לומר שהפתוח מתחלה ונסתם טמא בהיסט הואיל וכבר בא לכלל מגע אבל מוקף מעיקרו אף בהיסט טהור:

יש שואלים בשמועה זו מאחר שכלי חרס מציל במדרס על האוכלין שבתוכו וחוצץ והוא עצמו טהור מן המדרס היאך אמרו כיפת שאור שייחדה לישיבה טמאה מדרס ואינה קושיא שכלי חרס המוקף צמיד פתיל גזירת הכתוב הוא:

אף מה שכתבנו בפכים קטנים שבשל חרס אנו עסוקים ולא חששנו לשערו ורקו ומי רגליו הוא שיטת גדולי הרבנים אבל גדולי אחרוניהם חולקים בה מחשש רקו ומי רגליו ולא נאמר לדעתם שלא ליטמא אלא במקום הראוי ליטמא בבשר ויש מסייעים לדבריהם ממה שאמרו במסכת חולין פרק רוטב קולית של נבלה וקולית של שרץ הנוגע בהם סתומים טהור נקובים כל שהם מטמאה במגע שהרי באו לכלל מגע מצד שער ומ"מ אפשר לתרץ בה שעומדים לינקב אלא שלא נגמרו ואחר שבאו לכלל מגע שער ועומדים לבא לכלל מגע בשר טמאים אבל פכים קטנים אין עשויים להשתנות ומ"מ הם מפרשים אותה בפכים של עץ וטהרתן במדרס לבד ומפני שאין עומדים לישיבה ואלו גדולים ראויים הם לישיבה ומיטמאין מדרס ועיקר הדברים כדעת ראשון:

מפץ אע"פ שאינו מן הכלים הנזכרים בתורה מיטמא הוא טומאת מדרס הואיל וראוי לשכיבה וכן מיטמא באהל המת מקל וחומר הנזכר כאן או מגזירה שוה הנזכרת בשני של בבא קמא:

דף פד:

מפץ זה יראה מכאן שאין לו טהרה במקוה וגדולי הרבנים מפרשים את הטעם שלא נזכרה טבילה אלא בפרשת שרצים ובפרשת מדין ואחר שכן אינה עולה אלא לאותם

הכלים שהוזכרו שם ופשוטי כלי עץ לא הוזכרו שם לטומאה ומעתה כל שאנו מזקיקין אותם לטומאה אם מדברי תורה כגון מדרס אם מדברי סופרים בקצת טומאות על הדרך שהזכרנו במסכתא זו בפרק ראשון ובראשון של חולין אין להם טהרה במקוה ואף בזו גדולי אחרוניהם סותרים את דבריהם ממה שאמרו מטה מיטמאת חבילה ומיטהרת חבילה והעמדנוה במסכת סכה בארכה ושתי כרעים אלמא פשוטי כלי עץ יש להם טהרה במקוה והם מפרשים שהמפץ הוא של גמי ושל שיפה ואינו כפשוטי כלי עץ ליטהר במקוה ומה שאמרו הואיל ויש במינו טהרה לא נאמר אלא מצד שכשהוא מתיבש דומה לעץ ובשני של בבא קמא יראה שיש למפץ טהרה ואיפשר שהיא אמורה במפץ העשויה ממיני העצים כגון חריות של דקל ודומיהם וגדולי הדורות שלפנינו פרשוה מצד שסתם מפץ היא ששה על ששה וכמו שהתבאר בשיעורן לטומאה וסתם מקוה ששה על ששה ברוחב כמו שאמרו אמה על אמה וכו' ואמתא באמתא לא יתיב ועניינה כפשוטי כלי עץ ולא אמרו אין להם טהרה במקוה אלא במקוה סתם והוא אמה על אמה אע"פ שיש להם טהרה במקוה גדול או בנהר ולכרכו אינו יכול שקשה הוא כעץ והדברים זרים והוא שאמר שיש במינו טהרה והוא בכל שאר פשוטי כלי עץ הא כל שאין במינו טהרה במקוה אינו טמא מדרס ואע"פ שאמרו כיפת שאור שייחדה לישיבה בטלה ומיטמאת מדרס ואע"פ שהשאור אין למינו טהרה במקוה בזו הואיל וייחדה לישיבה עץ גמור הוא ואנו קורין בו יש במינו טהרה וכן שהשאור הואיל ומגדולי קרקע הוא יש במינו טהרה הוא:

המשנה השלישית מנין לערוגה שהיא ששה על ששה טפחים זורעים בתוכה חמשה זרעונים ארבעה על ארבע רוחות ערוגה ואחד באמצע שנ' כי כארץ תוציא צמחה וכגנה זירועיה תצמיח זרעה תצמח לא נאמר כאן אלא זירועיה תצמיח אמר הר"ם פי' ערוגה שהיא ששה על ששה טפחים כבר ביארנו בפרק שלישי מכלאים ואני אזכור בכאן ממנו מעט מזער כפי דרכנו זה והוא כי אנחנו צריכין שיהיה בין כל זריעה וזריעה טפח ומחצה מריחוק כדי שלא יתערבו משום כלאים אלא אם תטה זוית בצד זוית או בצד סלע מקום זריעה שניה או לא נצטרך להרחיק ביניהם כי הגבלת הזוויות יראה הבדלתם וכבר ציירנו בכלאים צורות הרבה ואני אצייר לך בכאן צורה אחת כדי שיתבאר ענין זאת ההלכה ואיך יזרע אדם חמשה הזרועים וזאת היא הצורה [ראה הציור בפיה"מ הנדפס בגמ'] וראייתו ממלת זרועיה שהיא מורה על הרבוי ואינה ראיה אבל היא אסמכתא חלושה כמו סימן וכשתרצה לדעת דיני ערוגה תעיין דברינו בה בכלאים והוא כלו דבר אמת ואינו לר' עקיבא בלבד:

אמר המאירי המשנה השלישית והיא מענין מה שלפניה והוא שאמר מנין לערוגה וכו' כבר ידעת שכלאי זרעים אין נוהגים אלא בארץ ישראל ומ"מ כל הזורע כלאי זרעים בארץ לוקה ומשנתנו בארץ היא שנויה ואף בארץ איסור כלאי זרעים אינו אלא כששני המינים יונקים זה מזה ושהדבר נראה כן לעין אבל אם לא היה נראה לעין אע"פ שיונקים זה מזה כגון היה גדר בנתים או ששני המינים נראים באיזה צד כמובדלים זה מזה מותר וכן אם אין יונקים זה מזה אע"פ שנראין מעורבין מותר הא אין איסורן אלא ביניקה ובמראית העין ואמרו במשנה זו שהערוגה שהיא מרובעת ששה טפחים על ששה טפחים יכול לזרוע בתוכה חמשה מיני זרעים ארבעה בארבע רוחות הערוגה ולא בנקודת הזויות אלא בנקודת האמצע שברוחות ואחת באמצע כל הערוגה בנקודת מרכזה והוא שיש זרעים מזרעוני גנה שאין דרך בני אדם לזרוע מהם אלא ערוגות קטנות כגון כוסבר וכרפס ודומיהם ותכונת זריעות אלו עם ביאור המשנה וסוגיא שלה מבולבל ביד המפרשים ומ"מ רוב מפרשים מסכימים בה שכל ארבע הזריעות שבארבע הרוחות יש בכל אחת מהן גרעיני' הרבה עד שאורך הזריעה בכל אחת מהן יש שישה טפחים ורחבה טפח והזריעה שבנקודת האמצע ארכה טפח ורחבה טפח ונמצאת למד בזריעת הרוחות שמשפת אורך כל אחת מהן עד הקרן טפח ומחצה מכאן וטפח ומחצה מכאן וכן משפת רחבן עד שפת זריעת האמצע טפח ומחצה שהרי כשתפרנס ארבעה הזריעות רוחב טפח לכל אחת מהן נשתיירו בתוך הערוגה ארבעה טפחים על ארבעה טפחים וכשזרע בנקודת האמצע טפח על טפח נשאר מכל שפה שבטפח עד שפת רוחב כל אחת מארבע הזריעות טפח ומחצה ונמצאו י"ג טפחים זרועים בערוגה וכך היה ידוע להם שבשיעור הרחקה זו אין יונקים זה מזה ואי אפשר לו לזרוע את הקרנות שהרי זריעת הקרן תהא סמוכה לשל אמצע יותר מדאי וזו היא צורת הערוגה ויש מפקפקין בה מצד סמיכות נקודת הזויות שבזריעות זו לזו שאין ביניהם אלא טפח המשל בזה הרי זריעת המזרח טפח רוחב ואלו היתה הזריעה הולכת על פני כל הערוגה לא היתה רחוקה מזריעת הצפון והדרום אלא חצי טפח והילכך זוית שבזריעת המזרח אינה רחוקה מזוית שבצפון ובדרום אלא טפח ומ"מ כבר הקדמנו שכל שאין בו מראית העין מותר ואין מראית אלא ברוחב הזריעה וארכה ומורשא דקרנתא אין אדם מרגיש בה והרי בראש תור ירק אמרו שמותר כמו שיתבאר בגמ' אבל מ"מ ראוי לשאול ויזרע תשעה מינין כל א' בטפח על טפח ארבע בארבע קרנות וארבע בארבע נקודות האמצעיות ואחת באמצעה ונמצא בין זריעה לזריעה טפח ומחצה חלק כגון צורה זו ולא עוד אלא שאף מצד הזויות יש בה גם כן ריחוק טפח ומחצה ועוד באמת כך הם הדברים אלא שמשנה זו עצה טובה

קמ"ל שבדרך זה אין כאן אלא תשעה טפחים זרועים ובדרך שהזכרנו יש בהן י"ג טפחים זרועים בתשבורת אלא שיש עוד לדון בה יזרע שבעה בדרך זה שיזרע צד המזרח על פני כלו ברוחב טפח וצד המערב שלשה טפחים שנים בקרנות ואחת באמצע וכן ברצועה האמצעית ונמצאו לו שנים עשר טפחים זרועים ונוח לו זריעת שבעה בהפסד זריעת טפח וזו היא הצורה ואם על כל פנים אתה חס על הטפח יזרע ששה בדרך זה שיזרע צד מזרח על פני כלו ברחב טפח ושלשה ברצועה האמצעית על הדרך שציירנו בזו וברצועת המערב יזרע בצד ימין שני טפחים אורך ברוחב טפח ובצד שמאל שני טפחים ומחצה אורך ברוחב טפח ונמצאו לך י"ג טפחים ומחצה זרועים וששה זרעים והרי שהרויח חצי טפח וזרע אחד וזו היא צורתה:

וכן שואלים שלא יזרע אלא ארבעה ויוכל לזרוע כמה טפחים וכל שכן אם לא יזרע אלא שלשה מינין והתשו' בכל אלו הוא שהגננים מצמצמים את זריעותיהם עד שיהו באים במדה ואע"פ שלחמשה מינין אתה זקוק לפרש את האמצעי בטפח על טפח כך היא המדה שהאמצעית מעוטה בשיעורה וכן יראה לי שדרך הערוגה ליזרע בארבע צדדים וחמשי שבאמצע והוצרכו חכמים ליתן שיעור בריבועה כפי מנהגם כלומר מנהג זריעתם בערוגה אחת צריך שיהא ריבועה כך וכך ויש מתרצים שכך הוא ידוע לחכמים חמשה בשית' לא ינקי טפי ינקי אף בשיעור הרחקה זו שאם היה זורע שלשה זרעים בכל רוח מתוך שהם סמוכים לגבולים הגבול מערבבם ע"י שהוא מושך העפר תמיד לגבוליו ונוטל מכאן ונותן לכאן ויונקים זה מזה כשמזיז העפר מן הזרעים לגבולים מצד שלחלוחית הזרעים מעורבת עם העפר ובירושלמי שאלו שאלה זו לתני תשעה ותרצו בערוגה שבערוגות מתניתא וחכמי שיטה זו מפרשים לשיטתם שמתוך שהוא בין הערוגות והא חופר תמיד מכאן ומכאן הגבולים מתמוטטים והוא צריך למשוך להם עפר תמיד ומזיז עפר מן הזרעים שעל הגבול ומתקן הגבול ולפיכך החמירו שלא לזרוע בכל רוח אלא זרע אחד שהוא סמוך לגבול ולא יבא למשוך העפר לזרע שזרע ואף גדולי המחברים נוטים לדעת זה כמו שיתבאר למטה [בע"ה] והרבה טורחים לתרצה ואיני רואה צורך בכך:

דף פה.

זהו ביאור המשנה אלא שאנו צריכין להשלים ביאור הסוגיא על הסדר כדי להסדירה לתלמידים בקצרה מתוך בלבולים שנתבלבלו בה רוב מפרשים והוא שאמרו בגמרא ערוגה ששה חוץ מגבוליה והוא שהיו מניחין בערוגה טפח קרקע סביבותיה למקום

דישה שיהלך דרך שם כשישקה את הזרעים ואמר שלמנהג הגננים שנוהגים לזרוע חמשה מינים בערוגה צריך שיהא תוכה ששה על ששה ולא שיהו גבוליה בכלל שיעור זה ופירשו בגבולין אלו שהם כמלא רחב פרסה ר"ל רחב פרסת הרגל והיא טפח וכל שהוא כשיעור זה חשוב הפרש לדונה ערוגה בפני עצמה מופרשת משאר שדות ומה שאמרו כדתנן ר' יהודה אומר כמלא רחב פרסה לענין כלאים אמרה להיות שיעור זה חשוב הפרש למראית העין ומוציאו מדין ערבוב ואח"כ חזר בביאור דין הערוגה ואמר א"ר ערוגה בחורבה שנינו כלומר זה שהתרנו לזרוע ברוחות הערוגה דוקא בערוגה בחורבה ר"ל שאין סביבותיה ערוגות שאלו היתה ערוגה סביבותיה היאך הוא זורע לכל שפת ערוגה שבשדה והרי כשזרע בשפת ערוגה זו מכאן ובשפת ערוגה זו מכאן אין כאן אלא טפח של גבול בנתים שאע"פ שדין כל ערוגה להיות לה גבול טפח מ"מ כל שסומכין שתי ערוגות זו לזו אין מניחין לגבול אלא טפח והוא משמש לשתיהן ואע"פ שאמרו זה סומך לגדר מכאן וזה סומך לגדר מכאן אע"פ שיונקים הואיל ונראין כמובדלים גדר שאני שהפרשתו נכרת או שמא הואיל ולשני בני אדם היא הפרשתו ידועה ונכרת לכל והקשה והא איכא מקום קרנות כלומר ויזרע באחת באמצע ובאחרת יזרע בקרנות ותרצה בממלא את הקרנות והוא שאינו זורע על הדרך שביארנו אלא שהוא מתחיל זריעתו בקרנות וממשיכה שלשה טפחים ומחצה ונמצא טפח ומחצה חלק ביניהם כגון זו:

ואף הוא חוזר ומקשה ולמה אתה מפרשה כן וכדי לאסור זריעה של סביבותיה ולזרע מאבראי ולא למלייה כלומר נתיר זריעה של סביבותיה ולא ימלא קרנותיה של זו אלא כעין שציירנוה תחלה ותירץ שאפילו לא ימלא את הקרנות אנו חוששין שמא ימלא ויבא אח"כ לזרוע סביבותיה ומתוך כך אסור ואף בשאינו ממלא את הקרנות וחזר והקשה ואפי' נתמלאו הקרנות יהא טפח גבול שבנתים הבדל ביניהם וכבר הקדמנו שכל שהזרעים מובדלות זו מזו בהבדל הניכר אפי' היו יונקות זו מזו מותר שהרי כיוצא בה שנינו היה ראש תור ירק נכנס לתוך שדה ירק אחר מותר מפני שנראה כסוף שדה והוא הבדל הניכר כגון זו ותירץ שאין היתר ראש תור או כיוצא בו בערוגה שמאחר שהכל שדה אחד אין הרואים מחזיקים אותו בשדה אחר ואין זה הבדל הניכר:

ושמואל מתיר אף בערוגה בין הערוגות אע"פ שאין ביניהם אלא טפח ואע"פ שהצמחים מתערבים ויש כאן יניקה ומראית העין אינו מתירה אלא בנוטה שורה לכאן ושורה לכאן כלומר שהופך צמחים אלו לצד זה והאחרים לצד האחר כגון זו והרי נסתלק מכאן מראית העין ואין היניקה מעכבת כמו שהקדמנו וחזרו ושאלו הפקיע תלם אחד על פני כלה מהו ושאלה זו בין לרב בין לשמואל היא כלומר אם בערוגה בין הערוגות שאין הגבול

מפסיק לדעת רב אף עם נטיית השורות או לשמואל בשלא הטה את השורות ומ"מ הפקיע תלם אחד ביניהם והניחו בטל בלא זריעה אם דיו בכך אם לאו ואמר רב ששת בא ערבוב ר"ל שגדלו העשבים ונתערבו זו בזו ובטל את השורה ורב אמר אין ערבוב מבטל את השורה ודיו בכך והקשו על רב ממה שאמרו הנוטע שתי שורות של קשואים שתי שורות של דלועים שתי שורות של פול המצרי מותר אע"פ ששלשתם כלאים זה בזה שמאחר שיש שתי שורות מכל מין כל מין מהם נקרא שדה בפני עצמו והבדל הנכר הוא שלא בערוגה אחת הוא זורעם אלא בשדה גדולה אבל שורה א' קשואין ושורה אחת דלועין ושורה אחת פול המצרי אסור שאין כל אחת מהן חשובה בפני עצמה ליקרא שדה ומאחר שהוא אומר אסור סתמא אלמא אין כאן תקנה ואף בהפקעת תלם ותירץ שאני התם דאיכא שדאכא כלומר שענפיהם ארוכים והוא ערבוב גדול אבל ירק שאינו גדל כל כך אין ערבובו מבטל את השורה:

ויש מפרשים בשמועה זו שהקשואים והדלועים או דלועים ופול המצרי אינם כלאים זה בזה אבל קשואים ופול המצרי הם כלאים זה בזה ומתוך כך כשיש ביניהם שתי שורות של דלועים מפסיקין ביניהם ושתי שורות של קשואין ושל פול המצרי לאו דוקא אלא מתוך שהוצרך לשנות שתים בדלועים שנה שתים בכלם אבל שורה אחת של קשואים ואחת של דלועים ואחת של פול המצרי אסור ששורת הדלועין שביניהם אינה מפסקת ויש כאן מראית העין ויניקה ושורה אחת של קשואין ושל פול המצרי לאו דוקא אלא מתוך שהוצרך לשנות אחת בדלועים שנה בשלשתם כן:

דף פה:

הרוצה למלאות כל גנתו ירק ולא יפסיד טפח ומחצה חלק שהזקקנו להניח בין זרע לזרע עושה ערוגה ששה ועוגל בה חמשה ואינו מפסיק אלא משהו בנתים וכיון שהמיני' זרועים כל אחד מהם בעגול אין כאן מראית העין והכל מתירים שמובדלים הם זה מזה מתוך זרות הזריעה והשתדלות זריעת כל אחת מהן בעגול ואע"פ שיש כאן יניקה מותר והקשה לו והא איכא ביני ביני שמאחר שאתה אומר למלא כל גינתו אין כאן מקום פנוי אלא הכל זרוע והרי שנמצא שאחר שזרע את העגולין זרע את ההבדל שהניח בין העגולין ונמצאו גדלים ומבלבלים את העגול עד שאינו ניכר ומתרץ לה במחריב את הבינים שאינו זורען וכל גנתו לאו דוקא אלא שבא להודיע שאינו צריך לטפח ומחצה אלא כשזורעו ברבוע שהוא דרך זריעה אבל בדרך זה אינו צריך להניח אלא אותם הבינים כדי שיהא העיגול ניכר וזו היא צורתה ורב אשי מתיר אף לזרוע ביניהם ולהבדיל ביניהם

שאם היו העגולין זרועים שתי יזרע את החלק ערב ואם זרועים ערב יזרעם שתי והקשו עליו ממה שאמרו עבודת ירק בירק אחר ששה טפחים כלומר שכשרוצה להכניס מין ירק בתוך מין ירק אחר עושה ערוגה ששה ועושה אותה כמין טבלא מרובעת שבזה הוא נידון כשדה בפני עצמו אבל בפחות מששה ובלא רבוע אינו חשוב כשדה בפני עצמו אלמא שאין תקון בזריעת שתי וערב ותירץ בו שבזו לא תפש בה תכונת ריבוע זה אלא להתיר בה ראש תור ירק הנכנס לה שלא התרנוהו אלא בדרך שיהא ניכר לכל שהוא שדה בפני עצמו כמו שביארנו למעלה ומ"מ בזריעת שתי וערב הזריעות מותרות אלא שאין מתירין בה ראש תור:

זהו ביאור ההלכה על היותר קצר שבידינו לבארה ולענין פסק הלכה כמשנתנו ולא בכל מיני זרעים הותר כן שלא הותרו במיני התבואות והקטניות אלא בזרעוני גנה שהם נאכלין כירק הואיל ואין דרך לזרוע מהם אלא מעט ומעתה כל שזורע מהם בערוגת ששה יכול לזרוע בהם חמשה על הדרך שביארנו וכן על ערוגה יתירה מזו יותר בדרך הרחקה זו וגדולי המחברים כתבו שיתר לחמשה אפילו בערוגה גדולה מזו שירחיק ביניהם כשיעור אסור שיתר לחמשה מינין בערוגה כזו ערבוביא היא ומ"מ הלכה שלא התרנו אלא בערוגה בחורבה או בערוגה שבין הערוגות ובנטיית השורות לכאן ולכאן הלכה כרב והלכה כשמואל להקל בכל אחת מהם וכן הלכה שהפקעת תלם מתרת בכך וכן זו של הרוצה למלאות גנתו ירק ושל זריעת שתי וערב הלכה היא וכן זו של עבודה ירק בטבלא מרובעת ולהתיר בה ראש תור הא ראש תור בערוגה לא:

זהו ביאור הלכה זו שבידינו ופסק שלה ויש בה הרבה דרכים לשאר מפרשים הן בכלה דרך כלל הן בחלקים ממנה ודרך כלל פי' מקצת רבני צרפת שחמשה זרעונים האמורים במשנתנו חמשה גרעינין הם ובמחריב את הקרנות וזורע באמצע כזה ושיעור יניקת הזרעים שלשה טפחים וכדתנן מרחיקין את הזרעים מן הכותל שלשה טפחים ואע"פ שהיניקות מתערבות הואיל ואין זה יונק מגופו של זה מותר ושמא תאמר נתיר בתשעה אלו שהזכרת וארבע בארבע קרנות אינה שאלה אם לרב הרי העמידו בממלא את הקרנות כגון שזרע כל רצועת המזרח וכל רצועת המערב בגרעינין רצופים על פני כלן והרצועה האמצעית גרעין בדרום וגרעין בצפון וגרעין באמצע כגון זו והרי הם יותר מתשעה אלא שהכל נידון כאחד ושמא תאמר ולא ימלא את הקרנות ויזרע תשעה שמא ימלא את הקרנות ואם לשמואל שפרשה בבין הערוגות הרי לדעתו אף בממלא את הקרנות היא ובין ממלא בין שאינו ממלא מתערבין הן בשל סביבותיה אלא שמתקנן בנטיית שורות או שמא הרי קים להו לרבנן חמשה בשיתא לא ינקי הא תשעה ינקי כל שמרבה בזרעים

היניקה מתפשטת ולדברי הכל זה שגזרו שמא ימלא את הקרנות ולא גזרו בזריעה של צד אחד מפני שדרך זריעה כך היא לזרוע בערוגות שורה אחת על פני כלה ואחת כנגדה ושבצדדים די להם אף בגרעין אחד שלא יראה כחרב בנתים או שמא אדם נזהר בערוגה אחת ואינו נזהר מערוגה לערוגה שאין אדם זורע ערוגה אחת לחצאין ונזהר הוא בגרעיני' הנזרעים בה להרחיקם זה מזה כדינם אבל שתי ערוגות פעמים שהוא זורע ערוגה אחת היום וממלא קרנות שבה ולמחר שהוא בא לזרוע ערוגה אחרת אינו משתמר להרחיק זרעוני' של ערוגה זו מאותה ערוגה האחרת ותדע שכל שאמרו ביניקת הזרעונים אם לשלשה טפחים אם לטפח ומחצה אינו אלא עם מקומו שהוא זרוע בו שהרי תוכה של ערוגה אינו אלא ששה ואין בין זרע אמצעי לאותו שבצדיו אלא פחות משלשה אלא שמקום הזרעים מן המנין הוא שאין אנו עסוקים אלא בזרעים דקים ומתוך דקותם לא חשו למקומם:

וברוצה למלאות גנתו ירק פירושו שעוגל בתוכו עגול אחד של חמשה על חמשה והוא הזרע האמצעי וזורע אח"כ ארבע בארבע רוחות באותו הטפח הנשאר לכל צד והגע עצמך להיות אותם הזרעים חצי טפח חרב בין כל זרע וזרע והוא ביני ביני וחוזר וממלא הקרנות והם המורשות שהמרובע יתר על העיגול והקשו והא איכא ביני ביני כלומר והיאך נזרעה כל גנתו והרי נשאר חצי טפח חרב לכל צד ותירץ שאף הוא כך אמרה במחריב אותם הבינים ואע"פ שאמר כל גנתו לא דקדק בשיעור מועט כזה ורב אשי תרצה בשתי וערב על הדרך שפירשנו:

ויש נמשכים לשיטה זו להצריך הרחקת ג' טפחים אבל מפרשים שזורע באמצע כל רוח שני טפחים פחות חומש אורך ברחב הגרעין לבד והרי נשאר חרב מב' צדדי האורך שני טפחים וחצי חומש לכל צד ונמצא בין זריעת רוח מזרחית לשל רוח דרומית שלשה טפחים אחר שתמדוד אלכסון של שני טפחים וחצי חומש על שני טפחים וחצי חומש לחשבון כל אמתא ברבוע אמתא ותרין חומשי באלכסונא ואחת באמצע של [ערוגה] גרעין לבדו ולשני שיטות אלו מה שאמרו בערוגה בחורבה שנו פירושו אפי' בשיש גבול טפח בכל א' מהן שהרי לג' טפחים הרחקה אנו צריכים וכן יש הרבה דרכים לשאר מפרשים בביאור סוגיא זו לגדולי הרבנים בפירושיהם ולחכמי האחרונים בחבוריהם:

זה שנכפל בדברינו לשאול בכל ביאורי הלכה זו שיזרע תשעה וכתבנו בשם גדולי הראשונים שבתלמוד המערב שאלוה תדע שאע"פ שהם כתבוה אין כונת הירושלמי נראית כדבריהם והוא ששם נחלקו ר' יוחנן בשם ר' ינאי כלהון בתוך ששה כלומר כל הזרעים בתוך הערוגה על הדרך שביארנו כהנא בשם ריש לקיש כלהון חוץ לששה

כלומר ואינו זורע בתוכה אלא טפח על טפח באמצעה ונשארו שני טפחים ומחצה אויר מכל צד וארבעת הזריעות מבחוץ והקשה אם כלהון חוץ לששה ליתני תשעה הא לדעת האומר כלהון בתוך ששה לא שאלו ליתני תשעה כלל מצד הערבוב וכמו שכתבנו ואף הם חזרו ותרצו בערוגה שבערוגות והרי הוא כבתוך הערוגה ומ"מ צריך שתדע שבסוגיא זו שהזכרנו מתלמוד המערב אמרו בשם ר' יהודה שערוגה זו יכול לזרוע בה ששה זרעונים ואף בשלישי של כלאים אמרו ערוגה ששה על ששה זורעין בתוכה חמשה זרעונים ארבע בארבע רוחות הערוגה ואחת באמצע היה לו גבול גבוה טפח זורעין בתוכה שלשה עשר שלשה על כל גובל וגובל ואחת באמצע ר' יהודה אומר ששה באמצע ופירשו בה שר' יהודה אף על ערוגת ששה על ששה הוא חוזר לומר שזורע בה ששה שאינו מזקיק להרחקת טפח ומחצה והוא שאמרו עליה בירושלמי על מה שאמרו זורע בתוכה שלשה עשר ר' יהודה אומר שמנה עשר ויראה מ"מ שהלכה כחכמים וכסתם משנתנו ודברי תימא ראיתי לגדולי המחברים שפסקו בנסח זה היה לה גבול טפח סביב זורעין בה אפי' שמנה עשר מינין שלשה על כל גבול וששה באמצע וזו אינה אלא לר' יהודה שהתיר בערוגת משנתנו ששה זרעים אבל לדעת חכמים אינן אלא שלשה עשר ונראה הטעם שעכשיו נעשה הריבוע שמונה על שמונה הואיל וזורע בגבולין וזורע שלשה מינין בהרחק' על כל גבול וגבול בדרך זה שתניח טפח על טפח חלק בארבע קרנות הגבולין ונשאר משך הרוחות ו' טפחים וזורע טפח מכאן וטפח מכאן בצד החלק שבקרן ונשתיירו ארבעה טפחים מניח טפח ומחצה לכאן וטפח ומחצה לכאן וזורע הטפח האמצעי ונמצאו ג' זרעים לכל רוח כל אחד מהם טפח על טפח בהרחקת טפח ומחצה ונמצאו שנים עשר מינים בגבולים ואחד באמצע הערוגה והוא שזורע כל תוך הערוגה ואין צריך להרחיק אחר שהגבול גבוה טפח שהרי הם כמובדלים ולר' יהודה שממעט בשיעור הרחקה שמנה עשר ויש בה מקום עיון:

זה שנכפל בדברינו שכל שאין שם מראית העין אע"פ שיש שם יניקה או שאין שם יניקה אע"פ שיש שם מראית העין מותר יש מקשים בה ממה ששנינו המבריך את הגפן בארץ אם אין על גביו שלשה טפחים לא יביא זרע לשם ואמרו עליה אבל זורע את הצדדים אילך ואילך והרי זו אין בה משום מראית העין שהרי נתכסה הגפן בעפר ואעפ"כ כל שאין שם עפר שלשה טפחים הואיל ויש יניקה אסור ואי אתה יכול להפריש בין כלאי זרעים לכלאי הכרם לומר שלא הקלו אלא בכלאי זרעים ממקום שבאת והוא היה גדר בנתים זה סומך וכו' והרי זו בכלאי הכרם היא שנויה וכן בעירובין אמרו מעשה בר' יהושע שהלך אצל ר' יוחנן בן נורי ומצאו שיושב בין האילנות ומתח זמורה בין אילן לאילן ואמר לו ר'

אם גפנים כאן מותר לזרוע כאן אמר לו בעשר מותר ביתר מעשר אסור מפני שעד עשר הוא קרוי צורת פתח ומחיצה ואין בה מראית העין ואע"פ שיונקים מותר וא"כ זו של הברכה כנגד כלן ומ"מ נראה לי שלא הקלו בשאין שם מראית העין אלא במקום שאף אם היה מגולה היו המינין נראים כמובדלין זה מזה אבל זה שאלו היה נראה היו מעורבין זה בזה הדבר תלוי ביניקה לבד וגדולי הדורות שלפנינו תרצו בה שכשנזרעים על הגפן מחלחלים העפר והמים באים ומגלים את הגפן והרי הענין בא לידי יניקה ומראית העין או שמא לא באו בה משום כלאי הכרם אלא משום הרכבת אילן בירק שאסור אף בלא מראית העין וכשאין שם עפר בכדי הראוי הזרעים משתרשים בגפן שתחתיהם ויונקים ונמצא מרכיב אבל זורע את הצדדים שכל לצדדין לא משתרשי שאלו היו משתרשים היה אסור אע"פ שאין שם מראית העין ומשום מרכיב ולא מרכיב גמור אלא כעין מרכיב אבל כל שיש שם מחיצה מותר אע"פ שנשרשים תחת הקרקע הואיל ואינו מרכיב גמור ואף הם אמרו שלא נאמר שם זורע את הצדדין אלא שלא להזקיק הרחקת שלשה טפחים בגובה אבל הרחקת טפח ומחצה צריך על כל פנים כמו שביארנו בערוגה ואף בתלמוד המערב נראה כתירוץ זה במסכת כלאים והוא שאמרו שם לא יביא זרע לשם אבל זורע הוא את הצדדים מה אנן קיימין אי משום זרעים באילן למה לי גפן אפילו שאר כל אילן אי משום עבודה ניתני ששה כר' עקיבא דאמר שלשה כלומר שצריך להרחיק בזרעים שלשה אי כר' עקיבא אף מן הצד ניתני שלשה ותירץ בו אלא משום זרעים בגפן וזהו כתירוץ שתירצנו ולמדת לפי דרכך שר' עקיבא מצריך ג' להרחקה ויש ממנה סעד לקצת הביאורים שבשמועת ערוגה:

דף פו.

המשנה השלישית מנין לפולטת שכבת זרע ביום השלישי שהיא טהורה שנ' היו נכונים ליום השלישי אל תגשו אל אשה מנין שמרחיצין את הקטן ביום השלישי שחל להיות בשבת שנ' ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים אמר הר"ם פי' ממה שהזהיר על משכב האשה קודם מתן תורה בשלשה ימים ראיה כי כשתפול מן האשה שכבת זרע תוך שלשה ימים לבעילתה שהיא נטמאת באותה שכבת זרע ואם הפילה השכבת זרע תוך שלשה ימים הרי היא טהורה לפי שאותה שכבת זרע כבר נפסדה ולא תטמא בה ופסק ההלכה כי פולטת בשלישי טהורה ועוד נבאר זה בפרק שמיני ממקואות ומאמרו בהיותם כואבים ראיה כי היום השלישי קשה למהול כי הליחות נגרות ויורדות ומתהוה

מהם חבורה ורבו המכאובות ומפני זה התירו לרחצו במים חמין בשבת ואפי' הוחמו בשבת לפי שהיא סכנת נפשות:

אמר המאירי המשנה השלישית והיא מענין משניות שלפניה מנין לפולטת שכבת זרע בשלישי שהיא טמאה וכו' ביאור הענין הוא ששכבת זרע הוא אב הטומאה לטמא אדם וכלים במגע אלא שאינו מטמא במשא וכן אינו מטמא בגדים וטומאתו בין לנוגע בין לרואה ושניהם ראשון לטומאה כדין נוגע באב הטומאה אין בין נוגע לרואה אלא שהנוגע בכעדשה והרואה בכל שהו כמו שיתבאר במקומו ולמדת שהמשמש מטתו טמא ואף האשה טמאה כמוהו אלא שאין טומאתה מדין נוגעת בשכבת זרע שמגע בית הסתרים אינו מטמא אלא שדנו כל הראויה לביאה ששמשה כרואה קרי ואם טבלה לתשמישה ואח"כ פלטה שכבת זרע נטמאת בפליטתה ובלבד בשיעור שלא הסריח ושעדיין הוא ראוי לקלט להיות עובר נוצר ממנו שכל כשיעור זה שם שכבת זרע עליו ונטמאת היא בפליטתו וכן אחרים אם נגעו בו אבל משעבר עליו זמן שכבר הסריח ואינו ראוי עוד ליצירת ולד אינה טמאה בפליטתו וכן אחרים אין מיטמאין בו בנגיעה שכבר נפסדה צורתה ואע"פ שבאיש שפרש ממנו שכבת זרע הרי שכבת זרעו מטמאה כל זמן שהיא בלחותה בפליטת האשה אינו כן ובאו במשנה זו לבאר שכל שלשה ימים טמאה וסמכו לה ממה שנאמר במתן תורה היו נכונים לשלשת ימים אל תגשו אל אשה שנמצא שהקפיד הכתוב שלא ליתן תורה לבעלי קריין והפרישן שלשה ימים וברביעי נתן תורה והוא שבתחלת רביעי פרשו וקבלו תורה בשבת אחר שטבלו בליל שבת ומשום אנשים לא הוצרך לכך שבעל קרי אין טומאתו אלא טומאת ערב אלא בשביל הנשים ומחשש פליטה ואע"פ שלא הקפידה על שאר טומאות כגון נדה וזב ומצורע מפני שכל אלו לבם דואג עליהם אבל טומאה זו שבאה להם מחמת תענוג ובחירת תאוה הזהירם בכך כדי לקבל את התורה באימה ברתת ובזיע וכל שכן שלא הקפידה תורה על טבולי יום ולענין פסק אין הלכה כן אלא אם פלטתו בתוך שלש עונות היא טמאה וכן הנוגע בו טמא מכאן ואילך טהורה וכן הנוגע בו טהור ועונה זו פירושה או יום או לילה ואין עונת התשמיש בכלל ולמדת שאם ביום חמשי [שמשה] שיעור כל שתפלוט עד נקדת שחרית של שבת שהרי שלש עונות הם ליל חמישי ויום ששי וליל שבת כמו שיתבאר במקומו:

מנין שמרחיצין את המילה ר"ל שמחמין לו חמין אפי' בשבת מפני שסכנה היא אפי' ביום השלישי וכל שכן ראשון ושני שאלו לא נמול אין מקלין להחם לו חמין אלא ממתינין לו עד לאחר השבת אבל כשנמול מרחיצין אותו שנ' ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים כלומר שעדיין היו כואבים וכל שכן שהיו כואבים בראשון ושני אלא שהיו

נמלכים בעצמם אם יעשו אם לא יעשו וכשהגיעו לשלישי ודנו בעצמם שאם לא יעשו באותו היום אף הם מתרפאים למחרתו נמנו וגמרו להרגם אלמא כאב של מילה ושאר הפצעים אף בשלישי הם וכ"ש בראשון ושני וכן הלכה:

וזהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

מדרכי הקדושה והפרישות שלא יהא אדם משמש מטתו ביום ובבית אפל מותר ותלמיד חכם שיודע בעצמו שנזהר מן הכיעורין ועוצם עיניו מראות ברע מאפיל בטליתו ודיו:

דף פו:

כבר ביארנו במשנה ששכבת זרע שפירש מן האיש מטמאה כל זמן שהיא לחה הא אם יבשה טהורה ומ"מ במסכת נדה יתבאר שאפילו יבשה אם תחזור לכמות שהיתה בשרייה בפושרין מעת לעת הרי היא טמאה:

שכבת זרע של נכרי טהורה מכלום כמו שיתבאר במקומו ומעתה גוי הבא על אשת ישראל ופלטה טהורה מכלום אבל ישראל הבא על הגויה ופלטה וכן בהמה שפלטה שכבת זרע של ישראל כל שלש עונות אותו שכבת זרע טמא ומטמא משם ואילך הדבר בספק שהרי בסוגיא זו נשאלה ונשארה בספק אלא שהדברים נראין לטהר:

דף פז:

אין בין עצרת לעצרת ובין ראש שנה לראש שנה אלא ארבעה ימים בלבד ואם היתה שנה מעוברת חמשה ואין פוחתין מארבעה חדשים מעוברין בשנה ואין מוסיפין יתר על שמונה וכבר ביארנו ענינים אלו בראשון של ראש שנה:

לעולם יהא אדם מן הנעלבין ואינם עולבין שומעין חרפתם ואין משיבין עושין מאהבה ושמחים בייסורין שכל שעושה כן עליו הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו:

המשנה הרביעית מנין שקושרין לשון של זהורית בראש השעיר המשתלח שנ' אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו אם יאדימו כתולע כצמר יהיו אמר הר"ם פי' צורת תכונת המעשה בשעיר המשתלח עוד אבאר אותו בפרק ששי ממסכת יומא:

אמר המאירי המשנה הרביעית והיא מענין משניות שלפניה מנין שקושרין לשון של זהורית בראש שעיר המשתלח שנאמר אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו וכו' והוא שהיה אות זה בא להם מן השמים שאם זכו היה מלבין ובתלמוד המערב אמרו בתחלה היה כל אחד ואחד קושר בחלונו והיו מתביישין זה מזה התקינו שלא יהו קושרין אותו אלא בחיל ועדיין היו כל ישראל מתביישין כשלא היה מלבין התקינו שיהיו קושרין אותו בהיכל ועדיין היו מתביישין התקינו שיהו קושרין אותו בראש שעיר המשתלח:

משנה מנין לסיכה שהיא כשתיה ביום הכפרים אע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר שנ' ותבא כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו אמר הר"מ פי' אינו רוצה באמרו כשתיה שיהיה חייב כרת עליה כמו שהוא חייב על השתיה אבל הכונה שהוא אסור כמו השתיה ויתחייב עליה מלקות כמו שנבאר במסכת יומא:

אמר המאירי מנין לסיכה שהיא כשתיה ביום הכפרים שנ' ותבא כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו ומ"מ לא הושוית סיכה לשתיה אלא לענין איסור אבל לענין כרת לא שעל אכילה ושתיה חייב כרת אבל לא על שאר ענוין וכן הלכה כמו שיתבאר במקומו:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ולא נתחדש עליה בגמ' דבר:

דף פט:

המשנה החמשית המוציא עצים כדי לבשל ביצה קלה תבלין כדי לתבל ביצה קלה מצטרפין זה עם זה קלפי אגוזים קלפי רמונים אסטיס ופאה כדי לצבוע בהם בגד קטן כסבכה מי רגלים נתר ובורית קמוניא ואשלג כדי לכבס בהן בגד קטן כסבכה ר' יהודה אומ' כדי להעביר על הכתם אמר הר"ם פי' כבר ביארנו כי ביצה קלה היא ביצת התרנגול ותבלין בשמים כמו הפלפלי והזנגביל וכלנגאר וקנה ודומיהם וכלן מצטרפין זה עם זה לפי שפעולתן אחת איסטיס פל"ג בלשון ערב והוא דבר שצובעין בו כעין הרקיע ופאה בערבי אלפואה והם שרשי עשב אדומים צובעים בהם אדום סבכה כובע הראש שעושין כמו ציץ על המצח או על הראש נתר ובורית וקמוניא ואשלג כלם הדברים הרוחצים בחוזק ומלבנן ושמותם בערבי ידוע כתם הוא כתם הדם הנמצא בבגד והוא בספק אם הוא דם נדה או לא ורוחצין אותה בשבעה דברים ממרקין ומלבנין ומכללם אלו הארבעה כאשר נבאר בנדה ואין הלכה כר' יהודה:

אמר המאירי המשנה החמשית והיא חוזרת לענין שכתבנו בפרק האחר בשיעור ההוצאה בקצת דברים ואמר המוציא עצים שיעורן כדי לבשל ביצה קלה כלומ' שיש בהם כדי לבשל בגחליהם ביצה קלה והיא ביצת תרנגולת וכבר פרשנוה בכגרוגרת מביצת תרנגולת טרופה בשמן ונתונה באלפס שבדרך זה היא נוחה להתבשל הרבה הא פחות מכאן אע"פ שראויים לעשות מהם שיני פותחת או דבר אחר פטור שסתם עצים להסקה עומדות ואין משערים אלא בראוי להם תבלין כדי לתבל בהם ביצה קלה ומצטרפין זה עם זה שכל שצירף שנים ושלשה תבלין ובין כלם כשיעור זה חייב הואיל וכלם ראויים לתבל אע"פ שזה חד הרבה וזה אינו חד וחריף כל כך ואע"פ שלענין איסור אין מצטרפים ליקרא מין במינו כמו שהתבאר במסכת ע"ז בזו הואיל וכל התבלין שיעורן

שוה בכדי לתבל מצטרפין שהרי אף לענין איסור לא אמרו שלא להצטרף אלא להיותן מין במינו אבל לענין שיעור כגון שלא היה בשל היתר בכדי לתבל ונצטרף זה עמו ותבל מצטרפין כמו שביארנו שם ואף זו י"מ אותה בכגרוגרת ממנה ופלפל אינו בכלל זה כמו שיתבאר בסמוך:

קלפי אגוזים ר"ל הקלפים העליונים הירוקים הנושרין מאליהן ביבשותן קליפי רמונים סטיס ופאה שהם דברים הראויים לצביעה כדי לצבוע בגד קטן בשיעור סבכה שמניחין על ראשי הבנות ויש אומרים על מצחן כעין ציץ והוא עיקר ואע"פ שבמוציא סמנין אמרו כדי לצבוע בהם דוגמא כמו שביארנו בקלפין מיהא אין אדם טורח בהם לשרות סמנין לכתחילה כדי לצבוע דוגמא לאירא:

מי רגלים נתר ובורית קמוניא ואשלג שהם דברים המנקים ומעבירים את הכתם כדי לכבס בהם בגד קטן כסבכה ר"ל במי רגלים כבוס גמור ובאחרים בכדי הראוי לערב עם מים שיכבס בהן בגד כסבכה ויש גורסים פי סבכה והוא שנותנין מעט בגד בראש הסבכה העשויה קליעות קליעות ופירשו בגמ' במי רגלים דוקא כשהסריחו והוא בן ארבעים יום שבדרך זה הוא ראוי לכך אבל בפחות מכאן דינו כשאר השופכין לרביעית וכן פירשו בנתר דוקא נתר אלכסנדרי שהוא חזק ושיעורו מועט אבל לא נתר של שאר מקומות וקמוניא פי' בגמ' שלוף דוץ ופירשו בו נקורת היוצא מפסולת האבנים ועל שם הכלי שמפצלין בו שהוא מכה והנקורת יוצא הוא קוראו שלוף דוץ ואשלג פי' בו בגמ' נקורת היוצא מקצת מרגליות הנמצאות בקצת מחצבים שבים:

דף צ.

משנה פלפל כל שהוא עטרן כל שהוא מיני בשמים מיני מתכות כל שהן מעפר המזבח מאבני המזבח ממקק ספרים ממקק מטפחותיהן כל שהן שמצניעין אותן לגנזם ר' יודה אומר אף המוציא ממשמשי ע"ז כל שהו שנ' ולא ידבק בידך מאומה מן החרם אמר הר"ם פי' עטרן ידוע ומיני מתכות הן הם כלי המתכות ששוחקין בהן הבשמים לפי שהם דברים קשים וחזקים ואפי' דבר קטן מהם הוא ראוי שיעשה ממנו דרבן ודומה לו ומקק הוא הדבר הכלה שנתעפש ולא נשאר בו אלא רושם והיא מלה עברית אתם ימקו ור' יודה אומר מאחר שהמעט ממשמשי עבודה זרה חוששין לו וראוי להסירו הרי הוא חייב כשהוציא מהם כל שהוא לפי שהוא חשוב ואין הלכה כר' יהודה:

אמר המאירי פלפל כל שהוא אפי' בגרעין אחד מפני שהוא עשוי להעביר ריח הפה בשיעור זה ואע"פ שהוא עשוי לתבל הואיל ואף רפואתו מצויה בו הולכין אחר רפואתו

להחמיר עטרן והוא פסולת הזפת כל שהוא מפני שהוא ראוי למשוח בו ראשו לכאב חצי הראש ופי' בגמ' שכל ריח רע וכל ריח טוב בכל שהוא וריח רע הוא עשוי לעשן בו התנוקות לקצת חליים ידועים מיני בשמים כל שהוא שסתמן לרפואה:

מיני מתכות כל שהן פי' בגמ' שראויים לעשות מהן דרבן קטן להניע את הבהמה וזה שאמר שמצניעין אותן לרפואה על מיני הבשמים הוא אומר כן מאבני המזבח כל שהן מפני שמצד קדושתם אדם מחשיבן כשמוצאן ומצניען כדי לעשות מהם גניזה וכן הדין במקק הספרים ומטפחותיהם והוא שהתולעת הנעשה בהם ואוכלן ומרקיבן נקרא מקק ומקום אכילתן הוא קורא מקק על שם התולעת עצמו ואמר שכשהוא נוטל משם אותן הבלאות ומוציאן שיעורם בכל שהוא שמצד קדושתו אדם מחשיבו ומצניעו לגנזו ר' יהודה אומר המוציא משמשי ע"ז בכל שהן ואין הלכה כר' יהודה אלא אף בשיעור גדול פטור שאינו כשר להצניע ואין מצניעין כמהו כמו שיתבאר ושאר הדברים כלם על צד שביארנום הלכה הם:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

תבלין שנים ושלשה שמות ממין אחד או משלשה מינין יהא שם אחד מצטרפין שאם אין בשל היתר כדי לתבל ונצטרף של איסור עמו מצטרף לאסור ולא סוף דבר כשכלן באים למתק כגון תבלין של מתיקה הבאים ליתן ערבו' לתבשיל אלא אפי' זה בא למתק וזה בא לחדד מצטרפין ויש בענין זה חלוף גרסאות וביאורים וכבר ביארנום באחרון של ע"ז:

כל שיש לו עיקר יש לו שביעית וכל שאין לו עיקר אין לו שביעית ויש בעיקר זה חלוף ביאורים כמו שיתבאר בסמוך ומ"מ כובריתא הנזכרת כאן אי איפשר לפרש בה הצפון הנקרא בלעז שאב"ון ולא הגפרית שהרי אלו אין ראויים למאכל אדם ולא לבהמה ואין שביעית בכיוצא בזה ואע"פ שהצפון נעשה מקצת שרשים הרי משנעשו אפר הופקעה שביעית שאע"פ שבעצים נחלקו ואמרו עצים להסקה תנאי היא באפר מיהא הכל מודים שאין בו שביעית ומ"מ איפשר לפרשה על השרשים שהוא נעשה ממנו והיה ידוע להם שהכובריתא אין לו עיקר על איזה צד שנפרש בעיקר זה והוא שיש מפרשים בו שכל שחותכין אותו וצומח אח"כ כגון אילן או איזה שורש המוציא פירות היא דבר שיש לו עיקר וכל שאינו כן אין לו עיקר ופירוש זה אין לו עיקר שאם כן אין הדגן בכלל שביעית וי"מ כל שמניחין ממנו עיקר בארץ כשתולשין אותו והוא אותם הניטלים בלקיטה או בקצירה ואותם הניטלין בעקירה משרש אין לו עיקר ואף זה אינו שהרי הקטניות ניטלין בעקירה וישנן בדין שביעית ואנו מפרשים שיש אילנות שיש להם עיקר ר"ל פרי ואמר

עליהם שאף לולביהם בכלל ביעור אם יש להם לולבים הנאכלים כגון חירובין אבל אותם שאין להם פרי אלא עלין ולולבים כגון אלני סרק אף לולביהן אינן בכלל שביעית אף על פי שנאכלים ברכותם על ידי הדחק ומ"מ אין זה כלל גמור אצל הכל ובמקומו יתבאר בע"ה:

המוציא בתולת הורד והוא מין ורדים שריחו נודף שיעורו באחת ר"ל בעלה אחת ויש מפרשים בורד אחד ארגמן בכל שהוא שכל אלו הם דברים חשובים שכל שהוא מהם חשוב אצל בני אדם:

האומר הרי עלי ברזל לבדק הבית ולא פירש כמה לא יפחות מטבלא של אמה על אמה שכיוצא בה היה ראוי במקדש שהיו עושין מהם כלא עורב ר"ל שהיו מחפין בהם גגו של היכל והיו מסמרים חדים על כל שטח שלהן והיו העורבים נמנעים בסבתם שלא לישב על גג ההיכל נחשת לא יפחות ממזלג קטן של נחשת שראויה לחטט בה את הפתילות ויש פוסקין שלא יפחות ממעה כסף:

המשנה הששית המוציא קפת הרוכלים ואע"פ שיש בה מינים הרבה אינו חייב אלא חטאת אחת זרעוני גנה פחות מכגרוגרת ר' יודה בן בתירא אומר חמשה זרע קשואין שנים זרע דלועין שנים זרע פול המצרי שנים חגב חי כל שהו מת כגרוגרת צפורת כרמים בין חיה בין מתה כל שהוא שמצניעין אותה לרפואה ר' יהודה אומר אף המוציא חגב חי טמא כל שהוא שמצניעין אותו לקטן לשחק בו אמר הר"ם פי' רוכלין הבשמים זרעוני גנה הם הזרעים שאינן ראוים לאכילה כמו זרע המלפפונות והלפתות והבצלים ודומיהם ומי שהוציא מאחת מאלו קרוב לגרוגרת הוא חייב ור' יהודה בן בתירא חולק על זה ואמר שאפי' לא הוציא מאלו הזרעים אלא חמשה גרגרים בלבד או יותר על זה שהוא חייב ונסתלקו דברי ר' יהודה בן בתירא ואחר כן התחיל מאמר שני והוא דברי הכל ואמר כי מי שהוציא מזרע הקשואים או הדלועין או הפול המצרי שנים גרגרים שהוא חייב וענין אמרו חגב חי כל שהוא ר"ל אפי' היה קטן ביותר ואין הלכה כר' יהודה בן בתירא ולא כר' יודה:

אמר המאירי המשנה הששית והוא מענין מה שלפניה המוציא קופת הרוכלים ר"ל שיש בה מינין הרבה אינו חייב אלא חטאת אחת שהרי אין כאן אלא הוצאה אחת וכן הדין אם הוציאם בכפו ויש לשאול בה מה הוצרכנו לזו והיא אפי' הוציא מין אחר מין בהעלמה אחת אינו חייב אלא אחת כשהוציאם ביחד בהעלמה לא כל שכן ופירשו בה שלא הוצרכה אלא לדעת ר' יהושע שאמר תמחויין מחלקין ואם אכל כזית חלב בתמחוי אחד כגון מבושל וכזית אחר בתמחוי אחר כגון צלי חייב שתים אע"פ ששתיהן בהעלמה

אחת ולימד שאף לדעתו הוצאת מינין הרבה אינו חייב אלא אחת ובתלמוד המערב מצאתי לשאלה זו אלו הוציא והוציא בהעלם אחד חייב הוא אלא אחת לא צורכא אלא לר' אליעזר שלא תאמר מינין הרבה יעשו העלמות הרבה כלומר לר' אליעזר שמחייב שתים על אב ותולדה שלו או על שתי תולדות של אב אחד ולימד שאין אומרין בשני מינין כן ויש מתרצין בה שאף לדעת חכמים הוצרכה וכגון שנודע לו על זו וחזר ונודע לו על זו ולימד שמאחר שהוציאן בבת אחת אין ידיעה מחלקת ואלו הוציאן בזה אחר זה ידיעה כזו מחלקת כשני זתים הלב שאם אכלן בבת אחת אין ידיעה כזו מחלקת ואלו אכלן זו אחר זו ידיעה כזו מחלקת כמו שביארנו בפרק כלל גדול:

זרעוני גנה כלומר שאין נאכלין שאלו נאכלין שיעורם בכגרוגרת אבל זרעונים שאין נאכלין ואין ראויים אלא לזריעה שיעורם בפחות מכגרוגרת כל אחת כפי מה שראוי לזרוע ממנה ומתוך כך אמר זרע קשואין שנים ר"ל שני גרגרים זרע דלועין שנים פול המצרי שנים שכל אלו אין אדם רגיל לזרוע מהם אלא מעט ואע"פ שבזבל וחול הדק אמרו כדי לזבל כרישה אלמא זרע הבא מגרעין אחד חשוב הוא כל שהוא זרוע אדם טורח לזבלו אף באחת אבל אין אדם טורח להוציא גרגיר אחד של זרעים לזריעה חגב חי טהור כל שהו שראוי הוא להצניעו לתינוק לשחק בו מת כגרוגרת כשאר אוכלין שהרי מותר הוא בלא שחיטה ואלו טמא מת בכזית שהמת והנבלה והשרץ שיעור הוצאתן כשיעור טומאתן אבל חי פטור שאינו ראוי אף לתינוק שמא ימות ויאכלנו והרי גדולים מצווים על הקטנים להפרישן מנבלות ואף לדעת האומר שאין מצווים מ"מ אין מאכילין אותו בידים שנ' לא תאכלו לא תאכילו:

צפורת כרמים והוא עוף טמא ידוע אצלם והיו מצניעין אותו לרפואה בין חי בין מת בכל שהוא ור' יהודה אומר אף חגב חי טמא בכל שהוא שמצניעין אותו לקטן ואין חוששין לשמא ימות ויאכלנו אדרבה מתאונן הוא עליו ומ"מ הלכה כחכמים ושאר המשנה כלה הלכה היא:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

דף צ:

המוציא גרעינין כגון גרעיני תמרה וכיוצא בהם אם לאכילה כמלא פי חזיר אם להיסק כשיעור המבואר בעצים אם לחשבון ר"ל ליתן בהם סימנים למאיות או לעשיריות שתים וגדולי המחברים פסקו לאכילה חמש וכן כתבו שלזריעה שתים המוציא נימין מזנב הסוס או הפרה חייב פי' בשתים שמיעוט נימין שתים והטעם מפני שמצניעין אותם

לנשבים ר"ל למצודות מקשה של חזיר ר"ל משער הקשה שעל גבו חייב באחת שהיא ראויה לאושכפים ליתנה בראש חוט התפירה צורי דקל והם חוטי העץ הקלופים לעשות מהם סלים שיעורן בשתים לשני בתי נירין חורי דקל והם קלפי החריות אחת ולא נתפרש לאיזה דבר הוא ראוי וי"מ עץ כמין חוט ארוך דק מאותם שביארנו בצורי דקל והוא מן הסיב הגדל סביבותיו והוא ראוי להכות את הבהמה ומתוך לחותו אינו משתבר:

חגב אע"פ שאינו טעון שחיטה אסור לאוכלו חי ולא משום אבר מן החי שכל שאינו טעון שחיטה אין בו איסור אבר מן החי אלא משום בל תשקצו וכן יראה להדיא בסוגיא זו וגדולי המחברים כתבו שמותר לאכלן חיים והוא תמה:

ונשלם הפרק תהלה לאל:

פרק עשירי בעזר הצור:

המצניע וכו' כונת הפרק להשלים מה שהתחיל לבאר משיעורי ההוצאה ובא להודיע שיש צדדין שאדם חייב בהוצאתם במשהו אף בדברים שיש בהם שיעור ואח"כ נתגלגל לבאר ענינים אחרים במלאכת ההוצאה שיש צדדין שהוא חייב בה ויש צדדין שהוא פטור בה הן מצד הרשויות הן מצד איכות הוצאתו וכן נתגלגל מעניינים אלו להתחיל בענין מלאכת התלישה על איזה צד חייב בה ועל איזה צד פטור בה ועל אלו הדרכים יחלקו עניני הפרק לששה חלקים הראשון שיש דרכים שהמוציא חייב בכל שהוא אף בדברים שיש בהם שיעור ובדברים שפטור בהוצאתם מצד שאין שם שיעור אם הוציאם בדבר שהוא חייב בשיעורו מה דינו וכן בקצת דברים שלא נתבאר שיעורם עדין איזהו שיעורם השני על איזה צד חייב בהוצאתו ועל איזה צד פטור בחיוב ופטור הבא מצד הרשויות השלישי על איזה צד חייב בהוצאתו ועל איזה צד פטור בחיוב ופטור הבאי' מצד איכות הוצאתו כגון מוציא בידו או ברגלו או בפיו הרביעי על איזה צד חייב בהוצאתו ועל איזה צד פטור בה בחיוב ופטור הבאים בהוצא' שלא נתקיימה בה כל מחשבתו החמשי בשנים שהוציאו על איזה צד פטורים ועל איזה צד חייבים הששי במה שהתחיל אח"כ לבאר קצת עניני הגזיזה והתלישה על איזה צד חייב בה ועל איזה צד פטור בה זהו שרש הפרק דרך כלל אלא שיתגלגלו בו דברים על דרך משפט סוגית התלמוד כמו שקדם:

והמשנה הראשונה המצניע לזרע לדוגמא ולרפואה והוציאו בשבת חייב עליו בכל שהו וכל אדם אין חייבין עליו אלא כשיעורו חזר והכניסו אינו חייב אלא כשיעורו אמר הר"ם פי' שיעור המשנה הוא זה המצניע קודם השבת לזרע ולדוגמא ולרפואה ושכח למה הצניע והוציאו בשבת סתם חייב על כל שהו שעל דעת הראשונה הוציא וכאשר נשלמה

כונתו והוציא אותו דבר שהצניע לאותו הסבה או סתם כאשר פרשתי פעמים או נשלמה מחשבתו והיה ייחוס אותו דבר לו כייחוסו לשאר בני אדם ומפני זה כשחזר והכניס אינו חייב אלא כשיעורו וכבר קדם זכר השעורים כלם ופי' דוגמא משל ודמיון ר"ל שהצניע אותו דבר להראותו לעיון:

אמר המאירי והמשנה הראשונה תכוין לבאר בעניני החלק הראשון והוא שאמר המצניע לזרע ר"ל שהצניע גרעין אחד של זרע קשואין לזריעה והוציאו בשבת חייב אע"פ ששאר בני אדם אין חייבים בו אלא בשנים כמו שהתבאר שזה שהצניעו החשיבו בהצנעתו ולא סוף דבר כשהוציאו על דעת כן ר"ל לזריעה אלא אף בהוציאו סתם ואפילו שכח את הצנעתו שכל העושה על דעת ראשונה הוא עושה וזהו שהודיענו ענין זה במצניע שאלו במוציא על דעת כן אף בלא הצנעה חייב הא מוציא סתם לא נתחייב בפחות מכשיעור אלא במצניע וכן המצניע לדוגמה ר"ל שיהא מראה לכל שמינין אלו בידו ויבאו לקנות ממנו וכן המצניע לרפואה ושאר בני אדם מיהא אין חייבים אלא בשיעורן הנזכר למעלה:

חזר והכניסו כלומר שאחר שהוציא לזריעה או בסתם נמלך שלא לזרוע ובטל אותה מחשבה ואינו חייב בהכנסתו אלא בשיעורו שכבר נתבטלה מחשבתו וחזר בה ככל אדם ולא סוף דבר בבטלו לגמרי אלא מכיון שזרקו לאוצר עם שאר פירותיו הואיל ולא הצניעו לבדו זהו ביטול מחשבה ואפילו היה מקומו ניכר שם ר"ל שלא התערב יפה ושמא תאמר ומה הוצרכה משנתנו כאן וכבר למדנוה בפרק כלל גדול כל שאינו כשר להצניע ואין מצניעין כמהו אינו חייב אלא המצניעו לא למדנו משם אלא בדבר שאינו כשר להצניע מצד פחיתותו והייתי סבור שלא לחייב את המצניע אלא בכגרוגרת או כזית אע"פ ששאר בני אדם אין חייבין בה אף בשיעור גדול אחר שאינו ראוי לכלום ובא כאן ללמדנו שהצנעתו מועלת לחייבו במשהו:

זהו ביאור המשנה וכלה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

דף צא.

מתוך דברינו למדת שהמוציא פחות מכשיעור לזריעה חייב אף בלא הצנעה וכן בסתם ובהצנעה שכל המצניע או המוציא לזריעה ורפואה ודוגמא החשיבו להיות פחות מכשיעור מהם כשיעור הגמור שמא תאמר ואחר שמחשבתו מועלת ליתן דין שיעור לפחות מכשיעור אף אם חישב להוציא שיעור גדול ולא הוציא אלא כשיעור המחייב תועיל מחשבתו ליתן דין פחות מכשיעור לכשיעור ולא יתחייב אלא במה שהיתה מחשבתו עליו אינו כן שכל שמראה בדעתו שאין בשיעור המבואר לכל הדברים חשוב

לו בטלה דעתו ואין הוצאה נפקעת ממנו במחשבתו ואע"פ שלא השלים מחשבתו כבר ידעת שכל המתכוין לעשות מלאכה והתחיל בה ועשה ממנה כשיעור חייב אע"פ שלא השלימה שכל כיוצא בזה מלאכת מחשבת הוא שהרי עשה כשיעור ממלאכה שנתכון לה:

מי שהוציא כשיעור אלא שהוציאו מרה"י במחשבה אחת והניחו ברה"ר במחשבה אחרת חייב כיצד הוציא כגרוגרת לאכילה ונמלך עליה לזריעה או שהוציאה לזריעה ונמלך עליה לאכילה אע"פ שעקירתו במחשבה אחת והנחתו במחשבה אחרת חייב הוציא חצי גרוגרת לזריעה וקודם הנחה נמלך עליה לאכילה והניחה פטור שהרי לפי מחשבתו השניה אין כאן שיעור ואם כשנמלך עליה לאכיל' נתפחה והיה בה כגרוגרת והניחה חייב מאחר שאף אם לא נתחדשה לו מחשבה היה חייב בה במחשב' ראשונה מפני שהיה בה שיעור למחשבתו אף עכשיו חייב הואיל ויש בו שיעור גם כן למחשבתו האחרונה הוציא כגרוגרת לאכילה וצמקה ועמדה על חצי גרוגרת והניחה פטור ואם קודם הנחה נמלך עליה לזריעה חייב הוציא כגרוגרת לאכילה וצמקה וחזרה ונתפחה והניח' הרי זה ספק אם יש דיחוי אצל שבת אם לאו ולמדת מ"מ שהמוציא פחות מכשיעור ונתפח קודם הנחה וחזר לכשיעור או שהוציא כשיעור ונצמק קודם הנחה וחזר לפחות מכשיעור פטור:

כבר ידעת ששיעור הוצאת אוכלין בשבת כגרוגרת וכן ידעת ששיעור אוכלין לטמא אחרים הוא בכביצה הרי שזרק כזית אוכלין לבית טמא והיו שם אוכלים אחרים בפחות מכביצה ובא כזית זה והשלימן לכביצה חייב שמאחר שנצטרף כזית זה לפחות מכביצה והשלים את השיעור לענין טומאה אף לענין שבת חייב ואע"פ שבשתי הלחם ולחם הפנים אמרו ששיעורן בכגרוגרת והיה לנו לומר לפי שיטתך שמאחר ששיעורן בכזית לענין אם נפסלו ביוצא ר"ל שיצאו חוץ לחומת העזרה שאם אכלו אח"כ עובר בלאו וכמו שאמרו כל שבקדש פסול בא הכתוב ליתן לא תעשה על אכילתו ושיעור אכילה זו בכזית אף נפסל ולענין שבת יהא שיעורם בכזית אינו דומה שבקדשים משהוציאו חוץ לחומת העזרה נפסל ולענין שבת לא נתחייב עד שיוציאנו לרה"ר ולא נאמר שעזרה רה"ר היא אלא לענין טהרת ספק טומאה הא לענין שבת כל שיש שם מחיצות אין זה רה"ר אבל בזו שבת והשלמת אוכלין לשיעור טומאה באין כאחד וגדולי המחברים כתבו שאף בזו הדבר בספק אם נתחייב לענין שבת אם לאו:

דבר זה י"מ אותו בכזית דוקא הא פחות מכזית וכגון שהיה שם פחות מכביצה מעט והשלימו פחות מכזית זה לכביצה פטור לא שאלוה אלא בכזית שהוא חשוב מיהא לענין

איסור ויש חולקין לומר שאף בפחות מכזית כן כל שהוא משלים שיעור טומאה וכן מה שתפשוה בכזית תרומה יש אומרים תרומה דוקא אבל חולין הואיל ואין טהרתו חשובה אצל בני אדם שאין אדם חייב לאכול חוליו בטהרה אלא מדרבנן אין מצטרף לענין שבת אבל תרומה שצירוף טומאתה חשובה טומאה ליאסר מן התורה צירופה מועיל אף לענין שבת וי"מ שלא תפשו לשון תרומה בדוקא ואף גדולי המחברים כתבוה בלשון אוכלין:
זה שכתבנו באוכלין ששיעורן לטומאה בכביצה פירושו לטמא אוכלין אחרים אבל לקבל טומאה לעצמם אף בכל שהוא מקבלין טומאה והוא שאמרו בספרי מכל האוכל מלמד שהוא טמא בכל שהוא ומ"מ גדולי הדורות שלפנינו סוברים שאף לקבלת טומאה הם צריכים לכביצה וזו שבספרי הם מפרשים אותה לענין צירוף כגון כלי מלא חרדל שאם נגעה טומאה בגרגיר אחד מהם נטמא הכל שהכלי מצרפן וי"מ אותה בביריא שלא אמרו שיעור כביצה אלא באוכלין המכונסים כגון פת וכיוצא בו אבל מה שהוא בריה בפני עצמה [מיטמא בפני עצמו] כגון אגוז ולוז וערמון אפי' חטה אפי' עדשה הא בשאר אוכלין אין מקבלים טומאה אלא בכביצה ושמא תאמר לדעת האומרים שכל אוכל מיטמא בכל שהוא מה הוצרך לומר כגון דאיכא פחות מכביצה תיפוק לי שמאחר שהונח כזית זה בבית נטמא ומדלענין טומאה בכזית אף לענין שבת בכזית אין זה כלום שפשוט הוא בזו שאע"פ שנטמא בפני עצמו לענין שבת פטור שהרי שבת וטומאה לא באו כאחד שהרי משנקלט לאויר הבית נטמא וחיוב שבת לא בא עד שהונח ומאחר שצירופו מועיל בשעת הנחה לענין טומאה שמתחלה לא היה ראוי לטמא אחרים ועכשו מטמא צירופו מועיל אף לשבת:
קצת מפרשים כתבו שהאוכלין צריכין כביצה אף לטומאת עצמן ופרשו בשמועה זו תרומה דוקא ולחייב את הזורקה על שהוא מטמאה מדכתיב משמרת תרומותי כלומר שאתה צריך לשמרה מן הטומאה וכן אומרים בכל קדש לא תגע אזהרה לרבות את התרומה שלא תטמאנה בנגיעתה ואין הפרש בין טמא שטימאה בנגיעתו בין טהור שטמאה לבית טמא והענין הוא שמאחר שצירופו מועיל לחייבו על שטמא את התרומה בידים אף לענין שבת כן:

דף צא:

המשנה השניה המוציא אוכלין ונתון על האסקופה בין שחזר להוציאן בין שהוציאן אחר פטור שלא עשה מלאכתו בבת אחת קפה שהיא מלאה פירות ונתונה על האסקופה הראשונה אע"פ שרוב הפירות מבחוץ פטור עד שיוציא את כל הקופה אמר הר"ם פי'

אסקופה נקראת המשקוף התחתון ממשקופי הבתים והדיורין וזולתם כמו שקוראין המשקוף העליון משקוף ואסקופה התחתונה היא אצטיבא שהיא לפני המשקוף פתחי הבתים ונקראת חיצונה לפי שהיא לצד רשות הרבים וזאת האסקופה שמדבר בה בזאת ההלכה היא כרמלית וכבר קדמו מצרי הכרמלית ודיניה בתחלת זאת המסכתא ופי' בבת אחת בפעם אחת לפי שאינה נקראת מלאכה ולא העתקת דבר מרה"י לרה"ר או מרה"ר לרה"י אם לא יהיה ביניהם רשות אחרת כאשר נתננו העקר בתחלת דברינו בזאת המסכתא:

אמר המאירי המשנה השניה והכונה בה לבאר ענין החלק השני והוא שאמר המוציא אוכלין ר"ל מרה"י ונתנן על האסקופה ר"ל קודם שיוציאם לרה"ר ופי' בגמ' באסקפה כרמלית ר"ל גבוהה שלשה ורחבה ארבעה והוציאן אח"כ מן האסקופה לרה"ר פטור ולא סוף דבר בהוציאן אחר שהרי המוציא מרה"י לא הוציא לרה"ר והמוציא לרה"ר לא הוציא מרה"י אלא אפי' חזר הוא עצמו והוציא שנמצא מוציא מרה"י לרה"ר אלא שהניח לכרמלית בנתים פטור שלא עשה מלאכתו בבת אחת אלא עקר ממקום חיוב והניח בכרמלית ואח"כ עקר מכרמלית והניח במקו' חיוב ולמדת לפי דרכך שאם לא הניח לכרמלית בנתים אע"פ שהעביר דרך עליו חייב ואין אומרין מהלך כעומד דמי כמו שכתבנו בפרק ראשון במוציא מחנות לפלטיא דרך סטיו שהוא חייב:

קופה שהיא מלאה פירות והוציאם מרה"י ונתנם על האסקופה חיצונה ר"ל שחוץ לפתח שהיא רה"ר גמורה אע"פ שרוב פירות מבחוץ ומיעוטן מבפנים אינו חייב עד שיוציא את כל הקופה ובא להשמיענו שלא סוף דבר בחפץ שכלי אחד שהוציא מקצתו ונשאר מקצתו מבפנים שפטור עד שיוציא את כלו אלא אפילו קופה מלאה חפצים ואפי' חרדל שאלו נשברה הקופה נמצא מקצת החרדל ברה"ר אע"פ כן אינו חייב ואפי' היו כל הפירות בחוץ כל שיש מן הקופה בפנים עד שיוציא את כל הקופה שהקופה עושה כל מה שבתוכה כחפץ אחד והוא שאמרו אגד כלי שמיה אגד ואפי' הוציאה אח"כ שהרי לא הוציא את כלה בבת אחת בלא הנחה בנתים:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה אלא שיש חולקים בקצת דברים שכתבנו כמו שנבאר עכשיו ודברי' שנכנסו תחת משנה זו בגמרא אלו הם:

זה שביארנו שאפי' בקופה מלאה חרדל אינו חייב עד שיוציא את כלה ואגד כלי שמיה אגד כך פסקוה גדולי המחברים ואע"פ שנחלקו בה חזקיה ור' יוחנן והיה חזקיה מחייב בחרדל והדבר ידוע חזקיה ור' יוחנן הלכה כחזקיה שהוא רבו ואע"פ שנ' בסוגיא זו קים ליה רבא בשיטתיה דאביי ונמצא רבא כדעת ר' יוחנן כבר הוקשה דידיה אדידיה

ותירצנו איפוך ופרשו בה איפוך בתרא ר"ל אותה שמועה של מוציא פירות ולעולם קם רבא בשטתיה דר' יוחנן והלכה כמותו ולא מצד מחלקת אביי ורבא שאין זה מחלקת שלהם אלא מצד שהיה רבא בתרא וגדולי הדורות שלפנינו פוסקים כחזקיה אם מצד שהוא רבו אם מצד מה שנאמר בסוגי' זו בהיה מגרר ויוצא ומה שתירץ בה ר' יוחנן שינויא דחיקא הוא ופירשו באיפוך איפוך קמייתא ולא קם רבא בשטתיה דאביי אלא חזרו לדבריהם וקם רבא כחזקיה או אפי' קם רבא כשטתיה דאביי מ"מ הואיל ואי אתה יכול לבא בה מצד מחלקת אביי ורבא הלכה כחזקיה וכסתם משנת היה מגרר לא נאמר לדעתם שפטור אלא בחפץ א' שמקצתו בפנים ומקצתו בחוץ ובקופה מליאה קשואים ודלועים שהם ארוכים ויש מהם עדיין בפנים מעתה המוציא קופת הרוכלים שיש בה הרבה מיני בשמים על האסקופה החיצונה אע"פ שרוב מינין מבחוץ לדעתנו פטור וכן הדין בכל הפירות כל שיש אפי' אוגן הקופה בפנים ולשיטה שניה חייב אא"כ בעצי קנמון ודומיהם מן השרשים הארוכים הנקראים כאן אורוסי שיש עדיין מגוף הבשמים בפנים:

הגונב כיס בשבת ואע"פ שמתחייב בנפשו בהוצאתו ואין אדם מת ומשלם מ"מ הרי אין מיתה ותשלומין באין כאחד שמשהגביהו בתוך הבית קנאו להתחייב בגניבה וחיוב שבת אין בו עד שיוציא לרה"ר היה מגרר ויוצא מגרר ויוצא פטור שהרי חיוב שבת וגניבה שניהם בשעת הוצאה ואתה צריך לפרשה בשהגביהה בשעת הוצאה או שצירף ידו למטה משלשה וקבלו שאם במגרר לבד הרי לא קנאה להתחייב בגניבה שמשיכה ברה"ר אינה קונה וכן פירשוה בכתובות או שהוציאה בצדי רה"ר ובסימטא שהוא רה"ר לענין שבת ולענין קניה אינה כרה"ר מכל בכיוצא בזה פטור מלשלם אם אבד הכיס אח"כ ומ"מ אם היא בעין חייב להחזירה ואין אומרים בדמיה קננהו וכמו שיתבאר במסכת סנהדרין פרק סורר:

יראה מסוגיא זו שאם הוציא הכיס ומקצתו בפנים עדיין אם הוא מוציא דרך פיו קנאו להתחייב בגנבה הואיל ויכול להוציא המעות קודם שיוציא את כלה ואף במוציא דרך שוליו אם היו מעות טבועים במטבע ויש בשוליו מקום תפירה שיהא יכול להרחיבה שלא באיסור תורה עד שיצאו משם קנאו שכל שאפשר לו לעשות שלא באיסור הרי הוא כעשוי הא כל שא"א לו לעשות אלא באיסור אין דנין אותו כעשוי אע"פ שהוא מוחזק בעבירה שכל שאפשר לו להביא המעות לידו בלא איסור אינו חשוד לעשות באיסור ולענין שבת מיהא אינו מתחייב אלא בהוצאת כלו כמו שביארנו שאגד כלי שמיה אגד וא"כ אתה צריך לפרשה בהוצאה דרך שוליו ובנסכא ואף זו כשאין שם שנצים שיהו

עדיין בתוך הבית אחר הוצאת כל הכיס או שיש שם שנצים ונכרכים על הכיס שאלמלא כן הרי נתחייב בגניבה קודם איסור שבת ומ"מ במקומה לא הזקיקו בה לתנאים אלו עד שמכאן יראה לגדולי הדורות לפסוק אגד כלי לא שמיה אגד וכשהוציא מקצתה נתחייב בשניהם בבת אחת ומ"מ יראה לי שר' יוחנן לא הוזקק לתרץ כן אלא לחזקיה שהיה סובר לחייבו בגניבה בהוצאת מקצתו כלומר אם כך הוא אף אתה מפרשה בדרך זה ומ"מ בין לשבת בין לגניבה אינו מתחייב אלא בהוצאת כלו ואין אומרין הואיל ויכול להוציאו והם ברה"ר קנה שהרי במקח וממכר כל שהקופה ברשות בעלים לא קנה:

דף צב.

המוציא פירות ברה"ר בידו ולא הניחן נחלקו בה בכאן אביי ורבא אביי אמר חייב ורבא אמר פטור ונאמר עליה אח"כ איפוך כלומר רבא אמר חייב ובתוך שלשה לארץ שכל תוך שלשה כלבוד דמי והרי היא כמונחת בקרקע ואין אומרין ידו בתר גופו גרירא אלא למעלה (מעשרה) [משלשה] כידו של עני ובעל הבית המבוארים במסכתא זו ואע"פ שרבא בעצמו אמר בפרק הזורק תוך שלשה לרבנן צריך הנחה על גבי משהו שמשמע שאע"פ שתוך שלשה כלבוד אינה חשובה הנחה עד שתנוח בכל שהוא מ"מ אף בזו יש קצת הנחה הואיל והיא בידו והוא מעמידה סמוך לקרקע הרי היא כמנחה וכארעה סמיכתא דמיא וכבר ביארנו למעלה שיש מפרשים איפוך על הראשונה באגד כלי ולדעת רבא ביד פטור ואף למטה משלשה הואיל וידו בתר גופיה גרירא אינה חשובה כמנחת בקרקע אלא נגררת היא אחר הגוף וראשון עיקר שאם תהפך את הראשונה על כל פנים אתה צריך להפך את זו מיהא בכלי לומר לדעת רבא שבכלי פטור ועוד שאחר שהם בעצמם החליפו שטתם כמו שאמר קם רבא בשטתיה דאביי ואביי בשטתיה דרבא היאך אנו מהפכין אותה פעם אחרת:

המשנה השלישית המוציא בין בימינו בין בשמאלו בתוך חיקו או על כתפו חייב שכן משא בני קהת לאחר ידו ברגלו ובפיו ובמרפקו באזנו ובשערו ובאפונדתו ופיה למטה בין אפונדתו לחלוקו ובחפת חלוקו במנעלו ובסנדלו פטור שלא הוציא כדרך המוציאים אמר הר"ם פי' הוצאת בני קהת לארון היתה בכתף וקראה השם עבודה שנ' כי עבדת הקדש עליהם בכתף ישאו לאחר ידו פירושו על גב ידו מרפקו כך נקרא בלשון ערבי מרפק והוא הפרק האמצעי מן הזרוע אפונדתו הוא בגד הזיעה והוא בגד צר ילבש אותו האדם דבק לבשרו ובו מקומות תפורים חלולים כמו חריטים ומצניע שם האדם מה שהוא רוצה ולובש עליו בגד הנקרא חלוק וכאשר יהפך אפנדתו מלמטה למעלה ישוב

פתיחת אותן החריטים למטה ויפול מה שבתוכם מדבר שיש לו כובד בלי ספק חפת חלוקו שפת בגדו:

אמר המאירי המשנה השלישית והכונה בה בביאור החלק השלישי והוא שאמר המוציא בין בימינו בין בשמאלו או בתוך חיקו או על כתפו חייב שאף הכתף דרך הוצאה היא והוא שאמרו בתלמוד המערב ופקדת אלעזר בן אהרן הכהן שמן המאור וקטרת הסמים ומנחת התמיד ושמן המשחה שמן המאור בימינו קטרת הסמים בשמאלו מנחת התמיד שבכל יום תלויה בזרועו ר"ל ראש הזרוע שהוא הכתף ושמן המשחה היכן היה נתון כמין צלוחית קטנה היתה תלויה באפונדתו אין תימר שהיה קטן כלומר שמאחר שהיו משתמשין בו בכל אלו אין חשיבותו גדול הא כתיב ונשיא נשיאי הלוי דוך דוכנין היה ר' יודה אומר מרכל ולמה נקרא מרכל שהיה מר על הכל אלא שאין גדלה בפלטרין של מלך למדת שאף הכתף דרך הוצאה הוא והוא שאמרו כאן שכן משא בני קהת ואפי' היה למעלה מעשרה שאף משא בני קהת למעלה מעשרה היה כמו שיתבאר אבל אם הוציא באחורי ידו ר"ל על גב היד וברגלו או בפיו ובמרפקו ר"ל אצילי ידיו פטור שאין זה דרך הוצאה וכן אם הוציא באפונדתו והוא אזור חלול שמניח בו מעותיו ופיה למטה פטור שאין זה דרך השומרים ואע"פ שאפשר לקשור ראש האזור מפני שהקשר עשוי להתיר הא אם פיה למעלה סמוך לראש האזור שבחגירת מתניו שהוא עשוי למשמש בה כל שעה חייב בין פונדתו לחלוקו פטור כגון שתולה אמצע הכיס בפונדתו חציה סמוכה לחלוקו וחציה תלויה על האזור ופעמים שמכביד מצד אחד ונופל לארץ וכן בחפת חלוקו ר"ל שפה התחתונה וכל שהוא רחוק ממנו כל כך אינו מקום שימור וכן במנעלו ובסנדלו פטור שאין זה דרך המוציאים:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ובפיו מיהא באוכלין חייב אם חישב לכך כמו שביארנו בפרק ראשון ודברי' שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הם:

המוציא משאוי למעלה מעשרה בידו חייב שהרי משא בני קהת למעלה מעשרה היה כמו שביארנו ואע"פ שמשא בני קהת בכתף היה והיאך למדין הוצאת יד להוצאה בכתף לחייב למעלה מעשרה שהוא מקום פטור אין זה כלום שמאחר שהוצאה ביד היא היא עיקר הוצאה והוצאת כתף טפלה לה ומצינו חיוב להוצא' כתף למעלה מעשרה מבני קהת למדה היא הוצאת יד מאליה ומה שאמרו הזורק ארבע אמות למעלה מעשרה פטור דוקא בזורק אבל מעביר חייב:

המוציא משאוי על ראשו אפילו למטה מעשרה פטור דאין דרך בני אדם לשאת על ראשיהם ואין זה דרך הוצאה ואע"פ שבהוצל נוהגים כן בטלה דעתם אצל כל אדם ואתה

למד מסוגיא זו שאף בני הוצל פטורין בזו אע"פ שהם נוהגין בכך שהרי בסמוך היה סבור לומר שאחד מבני הוצל שהוציא על ראשו חייב ושאל עליה ותבטל דעתם אצל בני אדם עד שתירץ אלא אי איתמר הכי איתמר המוציא משאוי על ראשו פטור וא"ת אנשי הוצל בטלה דעתם אצל כל אדם ואע"פ שבפרק המוציא החמירו בשיעור מים לילך בהם לשיעור רפואה מפני שבגליל היו רגילים ברפואה והיתה רפואה מצויה להם במים וכן בפרק כירה בענין שברי פתילה אמרו שבגליל שהיה להם שמן הרבה ולא היה חשוב להם נמצא עקר הבסיס לשברי הפתילה ואסור לטלטל את הנר הישן על גב השמן שבו שמתוך שאינו חשוב להם אין הנר בסיס לשמן אלא לשברי הפתילה ואין אומרין בכל אלו גליל רובא דעלמא הוא יש מתרצים בה מפני שהגליל מחוז גדול והוצל כפר קטן ואין נראה כן שהרי במסכת קדושין ו' א' אמרו האומר חרופתי מקודשת שכן ביהודה קורין לארוסה חרופה ושאלו שם וכי יהודה רובא דעלמא הוא הא למדת שאף בכרך גדול ואף במחוז הם שואלים וכי רובא דעלמא הוא וא"כ מחלו כבודם על הגליל שלא לשאול עליו כן ויראה לי שכך שבני אותו מקום נוהגים כן מצד הראוי לפי ענינם אין אומרין וכי גליל רובא דעלמא הוא שמ"מ רובא דעלמא הם לעצמם ומעתה בגליל שהמים חשובים אצלם לרפואה שיעורם כדי לשוף בהם את הקילור ולא היינו למדין מהם לשאר העולם אלא שבאו עליה אח"כ מטעם כל שקייני מסו ומטללי כמו שהתבאר בפ' המוציא וכן שברי פתילה ראוי להם לחוס על הפתילה יותר מן השמן ואחר שכן רובא דעלמא הם לעצמם אבל מה שמחוז אחד או עיר או כפר או כרך נוהגים מצד פחיתות ורוע סדר ראוי לשאול עליהם וכי רובא דעלמא הם שיקובל מהם מה שהוא אצלם ברוע סדר ואח"כ פירשו בהם שאין הנהגתם מקובלת אף לעצמם הואיל ומצד רוע סדר הוא בא להם ומה שנאמר בקדושין וכי יהודה רובא דעלמא הוא צד אחר והוא שענין קדושין תלוי בהבנת הלשון ואחר שבני העולם אין קורין לארוסה חרופה היאך מקודשת בלשון זה במקום שאין קורין אותו כן והעלה שם שלא אמרוה אלא ביהודה וכן הדין שבמקום שקורין לארוסה חרופה תהא מקודשת בלשון זה כבני גליל אצל שברי פתילה:

וכן מה שאמרו המקיים קוצים בכרם ר' אליעזר אומר קדש שכן בערביא עושין כן לגמליהם ולא שאלו כן וכי ערביא רובא דעלמא הוא מפני שמנהג ערביא אלמלא איסור כלאים מנהג ראוי היה להם מצד שהם צריכים להם ופירוש הדבר הוא שידוע שהרואה בכרם עשב שאין דרך בני אדם לזרעו אע"פ שהוא רוצה בקיומו לבהמה או לרפואה לא קדש עד שיקיים דבר שכמוהו מקיימים רוב העולם באותו מקום ומעתה המקיים קוצים בערביא הרי זה קדש שכל בני אותו המחוז רוצים בקיום הקוצים לצורך גמליהם ומתוך

כך ראוי להיותם רובא דעלמא אצל עצמם לאסור להם קיום קוציהם נמצאו כאן שני ענינים שבאחד מהם אומרין שהם כרובא דעלמא אצל עצמם ולא ללמוד מהם לאחרים ובשני אין אומרין לדון אחר מנהגם אפילו אצל עצמם והוא לדעתי מה שבא להם מצד פחיתות ורוע סדר ויש בה כת שלישית שדנין אותה כרובא דעלמא אף ללמוד ממנה לאחרים שבאותו המין והוא שבפרק במה אשה הקשו על חיוב אשה בטבעת שיש עליה חותם והא הוצאה כלאחר יד היא והיו סבורים לתרץ באשה גזברית עסקינן עד שהקשו תירצת אשה איש מאי איכא למימר עד שתרצו פעמים שאדם נותן לאשתו טבעת שיש עליה חותם וכו' למדת מ"מ ממה שתרץ באשה גזברית עסקינן שדרכה לצאת בטבעת שיש עליה חותם שממנה למדנו חיוב לכל הנשים והטעם מפני שכל הנשים ראויות להיות גזברות והיתה הוצאה זו ראוי' להם וכן מה שאמרו למטה שכן לבלרי מלכות עושין כן שהרי כל אדם ראוי לכך וכן מה שאמרו בפרק המוציא ההיא בעירניות וכתבנו שם שהעירניות והם הצנועות שיעורן באחת ובנות הכפרים בשתים אף זה בדין הוא בא שהעירניות מנהגם ראוי לפי מקומן ובנות הכפרים ג"כ מנהגם ראוי לפי מקומן וראוי לדון בכל אחת על פי מנהגה והוא מן החלק הראשון כך נראה לי לדון בענינים אלו והרבה מפרשים טרחו ליישבה בדברים אחרים:

זה שכתבנו במוציא על ראשו שהוא פטור כתבו בה גדולי המחברים דוקא במשאוי קל כגון בגד או סדין או ספר ומוציאו על ראשו ואינו אוחזו בידו שאין דרך הוצאה בכך אבל משאוי כבד כגון שידה תיבה ומגדל ומוציאו על ראשו ותופש בידו חייב שכן דרך הוצאה ואני תמה בדבריהם אם הכל תלוי באחיזה בידו מה הפרש בין קל לכבד ואם הכל תלוי בקל וכבד היאך חלק ביניהם באחיזה בידו וכשאתה מדקדק בדבריהם בכבד חייב בתופס בידו הא כשאינו תופש בידו פטור ובקל פטור כשאינו אוחז הא באוחז חייב וא"כ הכל אחד ויראה לדבריהם שחפץ קל אף באחיזה בידו פטור ובכבד ובאחיזה בידו חייב או שמא כבד אף בלא אחיזה חייב שכך היא דרך הוצאה בדברים הכבדים ובקל באחיזה ביד חייב וראשון עיקר:

המזבח גבהו עשר אמות ומה שנאמר בתורה ושלש אמות קומתו פירושו משפת סובב ולמעלה והוא שאמרו עלה אמה וכנס אמה זהו יסוד עלה חמש וכנס אמה זהו סובב עלה שלש וכנס אמה זהו מקום המערכה ואמה של מקום קרנות הרי עשר אמות והמקרא לא חשש למקום קרנות והזכיר שלש אמות למשפת סובב ולמעלה ויש שואלים א"כ קלעים מה תקנתם שהרי לפי המקרא רוחב הקלעים חמש אמות ומה צניעות בהן והרי אין מגיעות אלא לחצי מזבח פירשו בזבחים על חמש אמות אלו שלמעלה מן המזבח

היו ונמצא רחבם ט"ו אמה ושוב אין כהנים נראין בעבודתם אף המשכן גבהו עשר אמות שנאמר עשר אמות אורך הקרש ומכאן אתה למד שמשא בני קהת למעלה מעשרה טפחים היה שנ' ויפרוש האהל על המשכן ודרשו בו משה רבינו פירשו מכאן אתה למד גובהן של לויים הנבחרים לכך עשר אמות ר"ל מן הכתף ולמטה כשיעורו של משה ומשה כך היה צריך לו אחר שפירש האהל עליו בידיו צריך היה שיהא ראשו וצוארו למעלה מן המשכן ומתוך כך היה פורשו בידיו והיה ידוע אצלם שכל המשאוי הנשא במוטות שליש מלמעלה ושני שלישים מלמטה ונמצא כשהיו המוטות על כתפיהם והמזבח נישא באותם המוטות שהיה שליש המזבח למעלה מכתפם והוא שלש אמות ושליש אמה ולמטה מכתפם ו' אמות ושני שלישי אמה ונשאר משולי המזבח עד הקרקע אויר ג' אמות ושליש אמה שהם עשרים טפחים וא"ת שלא נאמר גבהן של לויים עשר אמות אלא עם הראש והצואר לא מכתפם ולמטה אין זה כלום שאפי' אתה נותן לראשם עם צוארם אמה או אפילו אמה ושליש הרי נשארו אויר עד הקרקע י"ב טפחים ואף אם תפרשה באמת חמשה נשתיירו עשרה טפחים אויר ונמצא מ"מ המזבח למעלה מעשרה ומ"מ בגמ' חזרו ולמדוה ממקום אחר מפני שאיפשר שהלויים לא כגובהו של משה היו ושמא לא היה מכתפם ולמטה אלא שלש אמות כשאר בני אדם ולמדוה מן הארון והוא שאמרו ארון תשעה וכפרת טפח הרי כאן עשרה טפחים והיו נושאין אותו שני שלישים מלמטה שהם ו' טפחים ושני שלישי טפח ונמצא אויר תחתיו עד הקרקע אחד עשר טפח ושליש שהרי גבהם מן הכתף ולמטה י"ח טפחים שהן שלש אמות ומ"מ אתה צריך לשאול ואם תדון באמת בת חמשה אף הארון למטה מעשרה הוא אלא על כרחך גבוהים היו יותר משלש אמות ועוד אם לא היה להם אלא גובה שלש אמות מכתפם ולמטה היאך היו נושאין את המזבח שהיה יורד מכתפם ולמטה ז' אמות פחות שליש אמה אלא גבוהים היו לפי משא המזבח ז' אמות מכתפם ולמטה שיהו שולי המזבח גבוהים מן הקרקע שליש אמה וא"ת שהיו נושאים אותו לרוחבו שהוא חמש אמות שהם שלשים טפחים ונמצאו למטה מן הכתף עשרים טפחי' הרי על כרחך אתה צריך ליותר משלש אמות ששלש אמות אינם אלא י"ח טפחים אלא שאתה מציירו בגובהן יותר משלש אמות כדי שיגיע אויר שלמטה מן הארון למעלה מעשרה:

דף צב:

המשנה הרביעית המתכוין להוציא לפניו ובא לו לאחריו פטור לאחריו ובא לו לפניו חייב באמת אמרו האשה החוגרת בסינר בין מלפניה בין מלאחריה חייבת שכן ראוי

להיות חוזר ר' יודה אומר אף במקבלי פתקין אמר הר"ם פי' סינר חגור וכאשר תתלה דבר בסינר שלה בין מלפניה בין מלאחריה חייבת לפי שהוא סובב כלומ' חוזר ומקבלו פתקין הם הלוקחים הכתבים והאגרות ר"ל שלוחי המלך הרגליים כלומ' הרצים כי הם נותנים אלו הפתקין בעצים חלולים בצורת קנה חלול ותולין אותו בצואריהם ר' יהודה אומ' כי זה הקנה החלול הוא סובב בצוארו וחוזר מצד אל צד כלומר לפניו ולאחריו ואין הלכה כר' יהודה:

אמר המאירי המשנה הרביעית והכונה בה לבאר ענין החלק הרביעי והוא שאמר המתכוין להוציא לפניו והוציא לאחריו כגון שצרר מעות בסדינו וכיון בהם שיהו תלויים לפניו כדי שיהו נשמרים כראוי ובא לו לאחריו פטור שהרי לא נתקיימה מחשבתו ואין דנין אותו אלא כמתעסק אבל אם היה מתכוין להוציא מאחוריו ובא לו לפניו חייב שהרי לשמירה פחותה כיון ועלתה בידו מעולה וכך הוא כלל הדברים שכל שכיון לעשות מלאכה ועלה בידו יתר ממה שלא נתכון חייב פחות ממה שנתכוון פטור הא כל שנתקיימה מחשבתו אף בנתכוון להוציא לאחריו ובא לו לאחריו חייב שהרי מ"מ נתקיימה מחשבתו:

באמת אמרו האשה החוגרת בסינר בין מלפניה בין מלאחריה חייבת פי' שהאשה חוגרת בסינר והוא כעין סדין קטן לפניה לצניעות שלא יראו שפולי מעיה ואם היא תולה דבר באותו סינר אפי' כוונה להוציא לפניה ובא לו לאחריה חייבת שכן דרך סינר זה להתהפך תמיד והרי ידעה שסופו להתהפך ולבא משאה לאחריה והרי זו כמתכוונת לכך ר' יהודה אומר אף מקבלי פתקין והם אותם השלוחים הרגילים להביא כתבים ממקום למקום ומניחי' את הכתבי' בכלי קטן עגול ותוכו חקוק ויש לו כיסוי ותולין אותו בחגורתם ואפי' נתנו לפניו ובא לו לאחריו חייב שכן דרכו להיות חוזר ומתגלגל ויש שפרשוה בקבלת פתקין של מלך להוליכם הנה והנה ואף הם דרכם לחגור בסינר ותולין פתקיהם במתניהם ופעמים שבאים לפניהם וחוזרים לאחוריהם ובא ולימד שאף בדברי מלכות שצריכים שמירה מעולה חייב שעל דעת כן נתכוון וראשון עיקר ומ"מ ר' יהודה אינו חולק בזו עם תנא קמא אלא שניהם מודים בה:

וזהו ביאור המשנה וכלה הלכה היא ולא נתחדש עליה בגמ' דבר שלא ביארנוהו:

המשנה החמשית המוציא ככר לרה"ר חייב הוציאוה שנים פטורין אם לא יכול אחד להוציאו והוציאוהו שנים חייבין ר' שמעון פוטר אמר הר"ם פי' השמיעך בזאת ההלכה העקר שהקדמנו בראש פרק ראשון מזאת המסכתא והוא כי המלאכה כששנים גומרין

אותה שהן פטורין העושה את כלה ולא העושה את מקצתה ור' שמעון אומר אפי' לא יכול אחד להוציאו והוציאוהו שנים פטורין ואין הלכה כר' שמעון:

אמר המאירי המשנה החמשית והכונה בה לבאר ענין החלק החמשי והוא שאמר המוציא ככר לרה"ר חייב וזו לא הוצרכה ללמדה אלא מתוך שרצה ללמד בדין שנים שהוציאו הוא מתחיל כן דרך סידור הדברים הוציאוה שנים פטורין ופרשוה בגמ' בזה יכול וזה יכול וכל שכל אחד מהם יכול לעשותה בלא חבירו ונשתתפו שניהם בה בין שעשה זה מקצתה וזה מקצתה כגון שזה עקר וזה הניח בין שעשאוה שניהם כאחד מתחלה ועד סוף פטורים ואפי' לא היתה הוצאה זו נאותה באחד כבשנים הואיל ומ"מ יכול להוציאה אין אחד יכול להוציאו והוציאוהו שנים שניהם חייבים שכל שאין כח באחד מהם לעשותה ונשתתפו שניהם ועשאוה חייבין כשעשאוה כאחד מתחלה ועד סוף לא שיהא זה עוקר וזה מניח ור' שמעון פוטר אף בזה אינו יכול וזה אינו יכול וכן פי' בגמ' שר' מאיר מחייב אף בזה יכול וזה יכול וסתם משנתנו כר' יהודה והלכה כסתם משנתנו הא בזה יכול וזה אינו יכול יתבאר בגמ' שהיכול חייב והשני אינו אלא מסייע ומסייע אין בו ממש:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

ממה שכתבנו למדת שאם שנים אוחזין במזלג וזולגים בכרכר ושובטים בקולמוס וכותבים בקנה ומוציאים לרה"ר הואיל וכל אלו דברים קלים הם וכל אחד מהם יכול לעשותם שניהם פטורין ועל זה נאמר בעשותה יחיד שעשאה חייב שנים שעשאוה פטורים אבל בעגול של דבילה והוציאוה לרה"ר וכן בקורה הואיל ומתוך כבדותם של אלו אין אחד מהם יכול לעשותה שניהם חייבים וכן כל כיוצא באלו בכל המלאכות:

דף צג.

בית דין הגדול שטעה בדבר ששגגתו חטאת להתירו ועשו רוב ציבור על פי הוראתם מביאין קרבן והוא הנקרא פר העלם דבר של ציבור אבל ב"ד שהורה וטעו ועשה היחיד על פי הוראתם חייב חטאת והב"ד פטורין כמו שיתבאר במקומו והוא הדין אם הורו לו לבד והתירו לו דבר ששגגתו חטאת:

זב שהיה יושב על המטה וארבע טליות תחת רגלי המטה טמאות מפני שאינה יכולה לעמוד על שלש ומעתה הרי זה כזה אינו יכול וזה אינו יכול שצירופן מחייבן היה רכוב על גבי בהמה וארבע טליות תחת ארבע רגלי הבהמה טהורות מפני שיכולה לעמוד על שלש ונמצאת הרביעית כמסייע שאין בו ממש ודנין אותה כמי שאינו נשען עליה כלל

והואיל וכל אחת ראויה לומר עליה שהיא אותה שאינו נשען עליה לא הוחזקה טומאה באחת מהם ולפיכך כלן טהורות ויראה לי אף ברה"י וי"מ אותה ברה"ר ומספק טומאה ואע"פ שבאבן מושמא מטמאין כלים שתחתיה אע"פ שאינה מכבדת עליהן בזו מיהא יש אחת שהיא כמי שאינה וכתבו גדולי הדורות שכל שתחתיה גם כן טהור ולמדת מ"מ שאם היה טלאי אחד מונח תחת שתי רגלים שלה טמא שהרי ודאי נשא הזב על משכב זה שהרי אין הבהמה יכולה לעמוד בשתים וכן כל מה שתחתיה טמא לדעת האומר באבן מושמא שמטמאה אף בלא נגיעה:

זב שהיה מוטל על חמשה ספסלים או על חמשה פונדאו' והם כעין שקים ארוכים אם היו ספסלים מונחים לאורכם עד שהוא שוכב עליהם לאורכם טמאים שהרי נשא רובו עליהן על כל אחד מהם אבל אם היה שוכב עליהם לרחבם טהורים שהרי לא נשא רובו על כל אחד מהם ואם ישן עליהם בין כך ובין כך טמאים שמא נתהפך עליהם ונמצא רובו נשא על כל אחד ואחד וי"מ בפונדאות הנזכרים כאן שהם כיסים ארוכים מלאים מעות והם מפקיעים מהם דין עמוד ונעשה מלאכתנו מתוך שאיפשר לו להוציאם דרך פי הארנקי ואין הדברים נראין וי"מ את השמועה לנוסחא זו שאינו שוכב אלא על אחד מהם והואיל ויש שם אחד טמא בודאי ואין ידוע איזהו יש לספק בכל אחד מהם שזהו ומטמאים את כלן והראשון עיקר וכן כתבוהו גדולי המחברים ויש גורסין לארכן טהורים ופרשו בו מפני שרובו נשא על אחד מהם בודאי והוא יודע איזהו והוא טמא וכלן טהורים אבל לרחבן כלם טמאים שהרי שכב על כלם ואין זה כלום שהרי לא נשא רובו עליהם וסוף דבר הגירסא הראשונה עם הביאור הראשון הוא עקר:

דף צג:

הסוס משענתו על רגליו הראשונים והחמור משענתו על רגליו האחרונים מעתה זב שרכב על סוס וטליות תחת רגליו הראשונים טמאות הא תחת רגליו האחרונים טהורות וההפך בחמור וא"כ זו שאמרו למעלה ארבע טליות תחתיה כלן טהורות פירושו בשאר בהמות שמשענתן שוה לכל ארבע רגליה ומ"מ גדולי הרבנים כתבו שזו סותרת את זו וכן עקר וזו של סוס וחמור דחויה ובכלן טהורות בין ביד בין ברגל:

כל העוסק בעבודת המקדש צריך שיהא עומד על הרצפה עד שאם היה דבר חוצץ בינו לבינה פסל עבודתו היה רגלו אחת על הכלי ורגלו אחת על הרצפה רואין כל שאלו ינטל הכלי הוא יכול לעמוד על רגלו האחרת עבודתו כשרה ואם לאו עבודתו פסולה וכן עבודת המקדש אינה אלא בימין ואם עבד בשמאל פסול אלא שאינו לוקה קבל בימין

ושמאל מסייעתו עבודתו כשרה שהמסייע אין בו ממש ואע"פ שלענין ברכת המזון אמרו שאין שמאל מסייעת לימין ברכה שאני שאנו צריכין בה להדור גדול ואף זו אם סייע יצא והרי היא שוה לדין עבודה:

כל שכתבנו בשנים שעשו מלאכה אחת ששניהם חייבין פירושו אף בשיעור א' ר"ל כגרוגרת בין שניהם וכן בזב שאנו מטמאין במטה שיש ארבע טליות תחת ארבע רגליה פירושו אף בשאין רובו של זב נשא על כל אחת מהן הואיל ורובו נשא בין כלן:

צבי שנכנס לבית ונעל אחד בפניו חייב שזו היא צידתו ואם נעלו שנים פטורים הואיל והאחד היה יכול לנעול לא היה אחד מהם יכול לנעול ונעלו שניהם חייבים ואע"פ שאין כאן שיעור צידת צבי לכל אחד מהם שהרי אינו ניצוד על יד אחד מהם מ"מ הואיל וניצוד בין שניהם שניהם חייבים:

כבר ידעת שהגונב שור או שה וטבחו או מכרו משלם תשלומי ארבעה וחמשה השותפים שגנבו וטבחו או מכרו אם טבח ומכר אחד מהם לדעת חבירו הרי הם חייבים בתשלומי ארבעה וחמשה כמו שיתבאר במקומו:

שנים שהוציאו קנה כל שאין אחד מהם יכול להוציאו חייבים אע"פ שאין בו כדי לבשל ביצה קלה לכל אחד מהם וכן בקנה של גרדי אע"פ שאין בו כדי לארוג מפה לזה וכדי לארוג מפה לזה וכן כל כיוצא בזה ומ"מ לענין ביאור קנה של גרדי זה יכול וזה יכול הוא ולא באה כאן אלא למי שמחייב בזה יכול וזה יכול שאף הוא די לו בשיעור אחד לשניהם והוא הדין באינו יכול ואינו יכול שהוא חייב לדברי הכל וכן אתה מוצא שסוגיא זו נשאלה לדעת האומר זה יכול וזה יכול חייב ומ"מ אתה למד ממנה לענין פסק לאינו יכול ואינו יכול שהוא חייב לדעתנו והראיה שהרי הביאו עליה שותפין שגנבו והרי טביחה ומכירה זה יכול וזה יכול הוא:

המשנה הששית המוציא אוכלין פחות מכשיעור בכלי פטור אף על הכלי שהכלי טפלה לו את החי במטה פטור אף על המטה שהמטה טפלה לו את המת במטה חייב וכן כזית מן המת וכזית מן הנבלה וכעדשה מן השרץ חייבין ור"ש פוטר אמר הר"ם פי' העקר אצלנו כי כזית מן המת ומן הנבלה וכעדשה מן השרץ הוא מטמא כפי טומאת מינו ופחות מזה השיעור אינו מטמא ועוד יתבארו עקרים אלו במקומן וטעם ר' שמעון כי הוא רואה כי אין דעת המוציא דבר מן הדברים האחרים ככונת המוציא אלו הנזכרים אבל כונתו הסרת הטומאה אם כן תהיה הוצאת מלאכה שאינה צריכה לגופה שהוא פטור עליה וחכמים אומרי' כי אין הפרש בין המוציא דבר מאלו הטמאות ובין המוציא דבר אחר ודע כי העקר אצלנו החי נושא את עצמו ולפיכך המוציא אחרים אינו משאוי

אא"כ היה כפות שהוא משאוי לדברי הכל אבל בהמה חיה ועוף אע"פ שהם חיים הם משאוי לדעת חכמים ואין הלכה כר' שמעון:

אמר המאירי המשנה הששית והיא מהחלק הראשון והוא שאמר המוציא אוכלין פחות מכשיעור בכלי פטור אף על הכלי שמאחר שלא הוציא את הכלי אלא לעשותו טפלה לאוכלין הרי הוא בטל אצל האוכלין ונמצא פטור מכלום ואלו היה שיעור באוכלין היה חייב מצד האוכלין ופטור מצד הכלי עד שאלו היה מזיד באוכלין ושוגג בכלי פטור מן הקרבן וכן אם הוציא את החי במטה שנמצא פטור על החי הואיל ואינו כפות מפני שהחי נושא את עצמו פטור אף על המטה שהמטה טפלה לו את המת במטה חייב ר"ל על המת מפני שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה והוצאת המת לקוברו מלאכה שאינה צריכה לגופה היא שאין לו שום צורך בהוצאתו ובקבורתו אלא שהוא צריך לפנות את ביתו ואין צריך לומר אם היה מוציאו להניחו ברה"ר לבד וכן צידת נחש כדי שלא ינשכנו וכן כבוי הנר לצורך השמן או הפתילה לא שיהא צריך לגוף הכבוי וכן מעביר את הקוץ ומכבה את הגחלת שלא יזוקו בה רבים שכל אלו אין לו צורך בגוף הדבר שהוא עושה אלא שהוא עושהו להרחיק את הנזק ואין לך כבוי צריך לגופו אלא הפתילה שלא הובהבה שהוא צריך להדליקה ולכבות' והכבוי הוא התקון וכן מכבה את הגחלים לפחמין ומ"מ התופר ביריעה שנפל בה דרנא נהנה הוא בגוף המלאכה וצריכה לגופה הוא וכן כזית מן המת וכזית מן הנבלה וכעדשה מן השרץ חייב שכל אלו שיעור הוצאתן כשיעור טומאתן ור' שמעון פוטר אף במת שלם ומצד מלאכה שאינה צריכה לגופה והלכה כתנא קמא ויש פוסקים כרבי שמעון כמו שיתבאר ופי' עליו בגמ' אף במוציאו לקוברו ואני תמה הואיל והקבורה מצוה היאך אין הוצאה לקבורה צריכה לגופה עד שראיתי בתלמוד המערב שהעמידוה במת גוי ר"ל מעובדי האלילים שאינו חייב בקבורתו וכן העמידוה בשאין בו ריח רע וראיתי לגדולי הדור שפירשו בו שאלו היה בו ריח רע הרי אמרו המוציא ריח רע בכל שהוא והיה חייב אף לר' שמעון ואע"פ שפירשנוה בריח רע העשוי לעשן בו תינוקות נראה שהם כוללים בה כל ריח רע ואע"פ שהוצאת ריח רע מלאכה שאינה צריכה לגופה איפשר הואיל וכבר הוא מקבל ההיזק צריך הוא לגופה אלא שממה שראיתי באותה שמועה בירושלמי נראה לי שזו שהעמידוה בגוי הוא מצד היתר הנאה וכן שהמוציאו לריח רע הוא שאינה צריכה לגופה והוא שראיתי שם את (החי) [המת] במטה לא כן תני ריח רע כל שהוא ואמר ר' פלוני אף מודה ר' שמעון כלומר ויהא חייב משום ריח רע ומודה רבי שמעון באיסורי הנאה ר"ל בתמיהה תפתר במת גוי כלומר מה שרבי שמעון מודה בה הוא במת

גוי שאין בו איסור הנאה ומוציאו לכלבו שהוא צורך גוף הוצאה ושאין בו ריח רע [אבל אם יש בו ריח רע] ומוציאו בסיבתו אין זה צורך גוף המלאכה הא מ"מ לדעת חכמים אף במת ישראל הואיל ומוציאו לקוברו ואפי' היה בו ריח רע ואע"פ שכל הוצאת ריח רע אין כאן צורך גוף ולא אמרו בה בכל שהוא אלא בריח רע העשוי לעשן כמו שכתבנו שם מ"מ מלאכה שאין צריך לגופה חייב ולשיטה זו לר' שמעון במת ישראל פטור שאין כאן צורך גוף הן שהיה בו ריח רע הן שלא היה בו וחזרה שאלתנו במקומה היאך אפשר שהקבורה מצוה ולא תהא הוצאה זו מלאכה וצריכה לגופה:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

כבר ביארנו שהמוציא כשיעור אוכלין בכלי חייב באוכלין ופטור על הכלי מ"מ אם היה הכלי צריך לו חייב אף על הכלי ודוקא אם נודע לו וחזר ונודע לו על הדרך שביארנו בפרק כלל גדול לדעת קצת מפרשים הא אם אין חלוק ידיעות ביניהם אינו חייב אלא אחת שזהו כשני זיתי חלב בהעלם אחד ואם הזיד באוכלין ושגג על הכלי חייב על הכלי הואיל והיה צריך לו:

דף צד.

אע"פ שאמרו באדם חי נושא את עצמו והמוציאו פטור בבהמה חיה ועוף מיהא כל המוציאן חייב אפי' חיים ואין אומרין בהם שהם נושאין את עצמם אדרבא משתמטים הם כלפי מטה ומגביהין עצמם להשמט מיד הנושאם ואף באדם אם היה כפות חייב שאין לומר עוד בו שיהא נושא את עצמו וכן כל מי שניכר שאינו נושא את עצמו חייב כגון בעל בשר הרבה שהרי אמרו בסוגיא זו והא פרסאי דכמאן דכפיתי דמו ר"ל מצד שהם מסורבלים בשר ותירץ רמות רוחא הוא דאית בהו דההוא פרדשכא דרתח מלכא עליה ורהט בכרעיה תלתא פרסי אלמא כל שידוע שאינו נושא עצמו חייב וא"כ אף בחולה חייב וכן כתבו גדולי המחברים ואף במסכת יומא שנינו איש עתי אפילו בשבת למאי הלכתא שאם היה חולה ר"ל השעיר מרכיבו ר"ל על כתיפו והקשה ואי כר' נתן מאי צריך קרא הא לרבי נתן חי נושא את עצמו אף בבהמה ותירץ כיון שחלה ככפות דמי ומודה ר' נתן בכפות ויש ללמוד הימנה לאדם לרבנן שאם חלה דינו ככפות:

הקטן יש אומרים שדינו כבהמה לחייב הנושאו ויוצא להם כן ממה שהקשו בסוגיא זו על מה שאמרו עליה באדם חי אפי' רבנן מודו והרי אמרו בפרק נוטל המוציא תינוק חי וכיס תלוי לו בצוארו חייב משום כיס ר"ל שאין הכיס טפלה לתינוק והקשה וליחייב משום תינוק ותירץ רבא כר' נתן סבירא ליה אלמא שלדעת רבנן חייב אף על התינוק

ובכאן אמרו באדם חי נושא את עצמו מודו רבנן ולמדו מכאן שהתינוק כבהמה ולדעת רבנן חייב ומ"מ יש מתרצין שלא אמרה אלא לרוחא דמילתא כלומר אפילו תמצא לומר שנחלקו רבנן באדם אני סובר כר' נתן ומ"מ מודים חכמים אף בתינוק וכן הלכה ויש פוסקין חי נושא את עצמו אף בבהמה חיה ועוף ואין נראה כן ובפרק מפנין יתרחבו הדרכים:

בראשון של ע"ז התבאר שאסור למכור בהמה גסה לגוי מחשש מלאכת שבת ר"ל שמא ישאילנה או ישכירנה לו ויעשה בה מלאכה בשבת ובסוס מיהא מותר מפני שאף הגוי עושה בו מלאכה שאין חייבין עליה חטאת ר"ל שעושה בו מלאכה שאפי' עשאה אדם פטור שהרי סתמו אינו אלא לרכיבת אדם ולהיותו נושא את האדם ולא למשאוי ואלו היה האדם נושא אדם אחר בשבת פטור שהחי נושא את עצמו ואפי' היה הסוס מיוחד למשאוי כגון של ציידין שקושרין העופות עליהם מ"מ סתמן לרכיבה ומה שנ' כאן בסוס המיוחד לעופות כלומר ולרבנן אסור דחיה בעלמא הוא ואין לסמוך עליה ומ"מ יש שואלים בהיתר מכירת הסוס והרי מ"מ הוא נושא אותו אכף העשוי לרכיבה שקורין שילא"ה והוא מלאכה שחייבין עליה חטאת ומתרצין שאין זה לסוס אלא כדרך מלבוש ועל הדרך שאמרו חמור יוצא במרדעת הקשורה לו וכו' וכן בפרומביא:

דף צד:

כבר כתבנו שיש קצת מפרשי' שפוסקי' כר' שמעון שאינו חייב אלא במלאכה הצריכה לגופה מעתה המוציא את המת פטור ולא סוף דבר להניחו ברה"ר אלא אף לקברו כמו שביארנו אבל המוציא את הקרדום לחצוב בו או את המר לחפור בו או את הספר לקרות בו הרי זה מלאכה הצריכה לגופה ואין צריך לומר אם היא צריכה לגופה כגון מר לעשות לו טס ר"ל שנרצף פיו וצריך להוסיף עליו כמין טס דק שיהא ראוי לחפור או את הספר להגי' בו וזה שאמרו במר לחפור בו לא סוף דבר בחפירת שדהו אלא אפילו לחפור בו קבר למת וכן מוציא מטה להניח בה את המת חייב ויש חולקין בשני אלו וכוללים אותם עם מלאכה שאין צריכה לגופה:

מלאכה שאין צריכה לגופה שלדעת ר' שמעון אין חייבין עליה מ"מ לכתחלה אסור לעשותה ואף לדעת הפוסקים חייב עליה שנמצאו מחייבי' בהוצאת המת אם היה המת עומד בבית בזלזול החיים כגון שמריחין ממנו ריח רע מוציאין אותו לכתחילה לכרמלית הואיל והוצאה לכרמלית אינה אלא מדברי סופרים גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה ר"ל לאו דלא תסור כמו שביארנו במסכת ברכות ומ"מ אם היה להם

מקום לעמוד בו מניחין את המת והם עומדים במקום אחר וככר או תנוק אין צורך בו שכל שלכבוד החיים מותר בלא ככר ואדרבא אם הוציא ככר או תינוק חייב בהוצאתם ואין אומרים שהם טפלים למת אדרבא המת טפל להם ולא אמרו ככר או תינוק אלא בטלטול הנעשה לכבוד המת כגון מוטל בחמה ולטלטלו בתוך הבית עצמו וגדולי הרבנים כתבו כנגד סברא זו ואין דבריהם נראים:

שמא ממה שכתבנו אתה למד שלא נאמר גדול כבוד הבריות אלא לכבוד החיים והרבה מפרשים כתבוה כן בפירוש שבמת המוטל בחמה לא התירו במקום שאין ככר או תינוק לטלטלו מפני שאין שם כבוד החיים ומת ביום טוב שני יתעסקו בו ישראל לכבוד החיים ואין זה כלום שהרי במת מצוה התירו משום כבוד הבריות בהולך לשחוט את פסחו ובמקרא מגלה ומת מצוה מאי כבוד החיים איכא וא"ת שכל שהמת מוטל בבזיון זלזול [החיים] הוא אינו כן אלא כשמסריח אלא כל כבוד הבריות הותר הן לכבוד המת הן לכבוד החיים וכל שראוי לקוברו ומשהין אותו זלזול המת הוא וכבר כתבנו מענין זה בפרק כירה:

כבר ידעת שאסור לתלוש סימני טומאה שבבהרת ושאר מיני הצרעת שנ' השמר בנגע הצרעת כלומר שלא יקוץ בהרתו וכל מקום שנ' השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה ואפי' לא הועילו מעשיו אסור אלא שאינו לוקה עד שיועילו מעשיו והוא שיתלוש או יקוץ בדרך שכשיראהו הכהן לא ימצא שם סימני הטומאה ויטהר מעתה היתה בו בהרת ששתי שערות לבנות מטמאין בה ותלש את האחת לוקה שהרי גורם לטהרו שלא כדין היו שם שלש ותלש את האחת אינו לוקה שהרי הוא נשאר בטומאתו וכן אם היתה בו מחיה והוא סימן טומאה בכעדשה ואם היתה שם ביתר מכעדשה וכואה שלא יהא שם מחיה כל כך אם לא כוה את כלה אלא שכוה מקצת ממנה ונשאר בה כעדשה אינו לוקה שהרי הוא טמא כמות שהיה אבל אם כוה ממנה עד שלא נשאר ממנה אלא פחות מכעדשה לוקה וכן כל כיוצא בזה בכל הנגעים:

מה שכתבנו במת שהמוציא ממנו כזית חייב הא חצי זית פטור יש צדדין שאף בהוצאת חצי זית חייב והוא כל שהועיל במעשיו ר"ל שנתמעט השיעור מלטמא כיצד היה בבית כזית מת מצומצם והוציא משם חצי זית חייב שהרי נתמעט השיעור הנשאר מלטמא אבל חצי זית מכזית ומחצה פטור שהרי לא מיעט שיעור הנשאר מלטמא וכן הדין בשאר הטמאות:

המשנה השביעית הנוטל צפרניו זו בזו או בשניו וכן שערו וכן שפמו וכן זקנו וכן הגודלת וכן הכוחלת וכן הפוקסת ר' אלעזר מחייב חטאת וחכמים אומרים משום שבות

התולש מעציץ נקוב חייב ושאינו נקוב פטור ור' שמעון פוטר בזה ובזה אמר הר"ם פי' מי שנטל אלו בידו מעצמו כמו צפרניו בזה הוא המחלוקת שזכר וכל מי שנטל אחת מהן במספרים ודומה לו מכל הגלוח בין שנטל שתי שערות יתחייב לדברי הכל וכמו כן אם עשה בזה לאדם אחר אפי' ביד שהוא חייב ודע כי שער הראש כשנפסק או נתלש רובו ונשאר תלוי מן הראש ומצער אותו מותר לו לכרתו בידו בשבת וגודלת היא האשה היודעת לגדל השער ולעשותו עבות ופוקסת היא הנותנת שער על הצדעים והוא ממין גדילת השער וכוחלת היא הנותנת כוחל בעין ור' אליעזר אומר כי אלו תולדות כי גודלת תולדת בונה וכוחלת תולדת כותב וחכמים אומרים כי ענין גדילת השער אינו ענין בנין וענין הכחל אינו ענין הכתיבה והעקר אצלנו לבאר עציץ נקוב הרי הוא כארץ ושיעור הנקב כדי שרש קטן וכבר ביארנו זה בפרק חמשי ממסכת דמאי ור' שמעון אינו סובר שיהיה כארץ לענין שיתחייב סקילה ואין הלכה כר' שמעון והלכה כחכמים:

אמר המאירי המשנה השביעית והכונה לבאר בה ענין החלק הששי והוא שאמר הנוטל צפורניו זו בזו שהוא דרך שנוי או בשניו וכן שתולש שערו בידיו וכן שפמו או זקנו וכן הגודלת שערה והפוקסת ושניהם תקון בשער הראש הגודלת שעושה אותם גדילים ופוקסת היא הסריקה במסרק ויש חולקים בפיקוס ממה שהיו סבורים לחייבו בגמ' משום טווה ומה דמיון ממסרק לטוייה אלא שהוא פירוד השערות ביד ובירושלמי פירשו פוקסת משום צובעת אלמא שהוא כעין סרק על פניה וכן הכוחלת בכלם ר' אליעזר מחייב חטאת נוטל צפורניו ושערו ושפמו וזקנו מפני שהן תולדת גוזז ואע"פ שהוא עושה בשינוי חייב לדעת ר' אליעזר וגודלת ופוקסת משום בונה והוא שמצינו בענין זה לשון בנין ויבן יי' את הצלע מלמד שקלעה הקב"ה לחוה והביאה אצל אדם והכוחלת חייבת משום כתיבה שמוליכה הכחול סביבות העין כאדם המוליך את הקולמוס סביב האותיות ופי' בגמ' שלא חייב ר' אליעזר בנטילת צפרניו בדרך זה אלא לעצמו אבל לחבירו הואיל והדבר מאוס אין דרך בכך ופטור וחכמים אוסרים בכלם משום שבות מדברי סופרים ואפי' בלא שינוי הואיל ומ"מ בידו הוא עושה הא בכלי חייב מעתה אין חלוק בין לעצמו בין לחברו אלא כל שנטל צפורנים ושער בכלי חייב בין לעצמו בין לאחר מתולדת גוזז בידו פטור בין לאחר בין לעצמו אלא שמ"מ אסור אפילו לרחוץ בדבר שמשיר את השער כמו שיתבאר וכן הגדילה והפקוס כעין בנין הוא ואסור ומ"מ אינו בנין גמור להקרא תולדת בונה לחייב חטאת על הדרך שאמרו בכלים שאין בנין בכלים ואעפ"כ לכתחילה אסור להחזיר מנורה של חוליות וכיוצא בה מפני שנראה כעין בנין וכן הכוחלת כעין כתיבה ורשום הוא והוא מן הדברים שנאסרו מחמת שהן כעין

מלאכה ואינן מלאכה ולא תולדת מלאכה והלכה כחכמים התולש מעציץ נקוב חייב שהרי הוא כמחובר לקרקע שעל ידי הנקב לחלוחית הקרקע עולה והוא יונק ואפי' לא נקב בקרקעיתו אלא בדפנו הדין כך לפי מה שהתבאר בגמ' ושיעורו בכדי שיצא משם שרש קטן וכשאינה נקוב פטור שאין זה נקרא מחובר והרי המחובר בתוכו הוא כמי שמונח בסל וכן הלכה:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

הנוטל שער בכלי שכתבנו במשנה שהוא חייב שיעורו כמלא פי הזוג והוא שתי שערות ואם היה מלקט לבנות מתוך שחורות אפילו אחת חייב ודבר זה אף בחול אסור משום לא ילבש גבר שמלת אשה:

הקורח קרחה על המת לוקה ושיעורו מבואר במקומו משיראה מראשו פנוי כגריס בלא שער ואין הלכה כמה שאמר כאן כמלא פי הזוג:

צפורן שפירשה רובה וקרובה לינתק וכן ציצין והם כמין חוטי' של עור מפורשות מסביב הצפורן ומצערות הרבה ופירשו רובן וקרובים לינתק אם פירשו הציצין כלפי מעלה לצד אורך הצפורן מותר ליטלן ביד ובכלי מיהא פטור אבל אסור ואם לא פרשו רובן ואין מצערות אותו כל כך ביד פטור אבל אסור בכלי חייב חטאת:

דף צה.

כשם שביארנו בגדילה ופיקוס שהם כעין מלאכה ואסור כך אסור לאשה להעביר סרק על פניה והוא הדבקת סמים אדומים על פניה להראות את עצמה כאשה נאה מפני שזה כעין צביעה הוא וכן פסקוה גדולי המחברים ומ"מ גדולי הפוסקים לא הביאוה ושמא פקפקו בה מפני שהיא בגמרא דעת יחיד או שמא הם מפרשים את הסרק והפיקוס הכל אחד כדרך הירושלמי שכתבנו:

החולב את הבהמה חייב משום מפרק והוא תולדה של דש וכבר ביארנו מה שהקשו עליה ממה שאמרו אין דישה אלא בגדולי קרקע והמחבץ ר"ל המעמיד את החלב חייב משום בורר שמפריש הקום מן החלב וי"מ במחבץ שנותנו בסל והקום יוצא מאליו אלא שיש חולקים להתיר כן והמגבן חייב משום בונה ואע"פ שאמרו אין בנין בכלים יש בנין באוכלים:

רדיית הדבש אסור כעין תלישה שהיא תולדת קוצר ומ"מ אינה אסורה אלא מדברי סופרים:

מכבד ומרבץ אסורים משום שבות שמא ישוה גומות שאף המרבץ מדביק העפר בגומא ומ"מ במקום שהוא רצוף באבנים מותר והוא מה שנזכר בסוגיא זו אמימר שרא זילחא במחוזא ומ"מ גדולי הפוסקים מתירים בשניהם לכתחילה ואף בכבוד בהוצא מפני שדבר שאין מתכוין הוא ואין בה פסיק רישיה ומ"מ יש נוהגים בבגד וכיוצא בו שלא לעשות כדרך חול וכן הדבר נאה וגדולי המחברים מתירין בריבוץ ואוסרין בכיבוד והדברים נראים מפני שהשואת גומות קרובה בכבוד ואינה קרובה ברבוץ וכן הסוגיא מוכחת שאמרו להדיא ברבוץ והאידנא דסבירא לן כרבי שמעון מותר לכתחילה וגדולי המפרשים כתבו שהבית שנתכבד מערב שבת ולא נפלו בו בשבת קליפי אגוזים ודומיהם מן הדברים האסורים בטלטול אלא שרוצה לכבדו משום פרורין מותר אבל כל שלא נתכבד מערב שבת אי אפשר בלא השואת גומות ואסור והוא הדין אם היו שם קליפין ודברים האסורים לטלטל שהוא אסור משום טלטול מן הצד ונראה מדבריהם שהריבוץ מיהא מותר ואין אנו צריכי' למה שהתיר אמימר הזלוף במחוזא מצד שהיתה כל העיר רצפה של אבנים ומ"מ ראוי לאדם שלא יעשה כן אלא מתוך הצער וכן שלא יעשה כן להדיא והוא שאמרו באחד מגדוליהם שהיה מצטער מהבל שהיה עולה מן הקרקע והביאו לו מה ששנו בברייתא הרוצה לרבץ את ביתו בשבת מביא עריבה מלאה מים ורוחץ פניו בזוית זו ידיו בזוית זו רגליו בזוית זו ונמצא הבית מתרבץ מאליו ומ"מ אין אנו צריכין לכך אלא עושה לכתחלה וכן אין אנו צריכים למה שאמרו אשה חכמה מרבצת ביתה בשבת כלומר שרוחצת כוסות בזוית זו וקיתוניות בזוית זו עד שתרבץ כל הבית שכל זה אינו אלא למי שאינו סובר כר' שמעון אבל לר' שמעון מותר לכתחילה מצד שכל דבר שאין מתכוין מותר ומה שיש להקשות בסוגיא זו במעשה של אמימר היאך לא היה אוסר במחוזא מגזירת המקומות האחרים כבר ביארנוהו בפרק שני:

יש שואלים בסוגיא זו כשהיו אוסרין את הריבוץ מצד שלא היו סוברים כר' שמעון היאך היו מתירין בהערמה ופירשו שהערמה לצורבא מרבנן מותרת שאינו מדמה מילתא למילתא וכמו שאמרו בההוא צורבא מרבנן דהוה נאים במברא ומעברו ליה בעוד שהוא ישן ושומר שדותיו ופרדסיו ואע"פ שאסור לעבור בספינה מצד אל צד גזירה שמא יעשה כלי של שייטין מ"מ הערמה בדרבנן בצורבא מרבנן מותרת:

יש לשאול בסוגיא זו דרך ביאור חכמים שבמשנתנו שאסרו כבוד וריבוץ משום שבות אם הם סוברים כר' שמעון אף לכתחילה יתירו ואם הם סוברים כר' יהודה הרי לר' יהודה כל דבר שאינו מתכוין אסור מן התורה ממה שאמרו למטה בשר אע"פ שיש שם בהרת יקוץ והקשה למה לי קרא ותירץ לא נצרכה אלא לר' יהודה דאמר דבר שאין מתכוין

אסור ומאחר שהוצרך הכתוב להתיר ודאי איסור תורה הוא שלא חששה תורה להתיר שבות ותרצו חכמי הדורות שלפנינו שהם סוברים כר' יהודה ולא אמר ר' יהודה שדבר שאינו מתכוין איסור תורה אלא בשאר איסורין אבל שבת אינו אסור אלא מדברי סופרים שמלאכת מחשבת אסרה תורה ומ"מ בכריתות מצינו שרבי יהודה אמרה לענין שבת בשמועת החותה גחלים בשבת אלא שיש מתרצי' שבזו אף לר' יהודה אין בו איסור תורה הואיל ומשוה גומות כלאחר יד הוא:

עציץ שהוא נקוב בכדי שיצא ממנו שרש קטן והוא פחות מכזית מעט הרי הוא כקרקע והנטוע בו אינו מקבל טומאה וכן אם היו שם מים אין מכשירין ושאינו נקוב אינו כקרקע והנטוע בו מקבל טומאה וכן אם היו מים בתוכו הרי אלו מכשירין אף לענין תרומה ומעשר זרע תבואה בעציץ נקוב הרי הוא כארץ וחייב בתרומות ומעשרות וכשאינו נקוב פטור ולמדת שאין הלכה כר' שמעון שהיה אומר אין בין עציץ נקוב לשאינו נקוב אלא הכשר זרעים ולהחמיר כלומר שלענין תרומה ומעשר אף כשאינו נקוב חייב עד שהקשו מדידיה אדידיה על שהיה מיקל בשבת לומר שהנקוב כשאינו נקוב ומחמיר במעשר ותירץ בה שאף לענין מעשר לא אמרה להחמיר אלא להקל לעשות נקוב כשאינו נקוב וגדולי הראשונים טורחים לפרש סוגיא זו בדרך אחרת ואין צורך בכך:

דף צה:

יראה מסוגיא זו שלא סוף דבר שנקרא עציץ נקוב כשהשרש כנגד הנקב אלא אף כשאינו כן שהרי לר' שמעון שאלו שרש כנגד הנקב מה לי אמר ר' שמעון אלמא לרבנן אף כשאין שרש כנגד הנקב עציץ נקוב הוא וי"מ מכאן אפי' היה הנקב בדפנות ולא יראה לי כן אלא שהיו הנקבים בשוליו אלא שלא היו כנגד השרש:

כל כלי שניקב למטה מרביעית ר"ל שאינו מחזיק רביעית מן הנקב ולמטה אין שם כלי עליו אבל כל שמחזיק רביעית אע"פ שניקב כלי הוא אלא שהנקב מוציאו מידי טומאה אם הוא בשיעור המבואר בכל אחד מהם באיזה שיעור ישבר הכלי ויצא מידי טומאתו וכלי חרש העשוי לאוכלין שיעורו משינקב כמוציא זתים והעשוי למשקין בכונס משקה ר"ל שאם יושיבוהו על המים יכנסו המים באותו נקב:

חמש מדות בכלי חרש ניקב במוציא משקה והוא נקב דק שהמשקין יוצאין ממנו אע"פ שהוא דק שבדקים טהור מלטמא גיסטרא כלומר אם כלי שלם הוא אינו נטהר בכך אבל אם הוא שבר כלי שהיה ראוי להשתמש בו שהיא מקבלת טומאה עדיין טהרה במוציא משקה לפי שהוא עשוי לקבל המשקין הנוזלים מן הכלי ואם מוציאה משקין בטל

תשמישה שאין אומרים הבא גיסטרא לגיסטרא ונמצא כלי זה שניקב במוציא משקה טהור שלא יטמאו שבריו שנקב זה בהם ועדיין כלי הוא לקדש בו מי חטאת אם הוא שלם אע"פ שנקב במוציא משקה ואע"פ שכלי צריך לו כדכתיב מים חיים אל כלי שעדיין תורת כלי עליו ומשום נקב זה אינו נפסל שהקדוש הוא נתינת האפר על המים ומתוך דקות הנקב ועבוי המים שמחמת האפר אין יוצא כל כך בשעת הקדוש ושמא תאמר והלא מצד עצמו הוא פסול מפני שהוא מקבל טומאה ותנן כל מעשיה אין נעשין אלא בכלי אבנים כלי גללים כלי אדמה י"מ שלא אמרוה אלא עד שלא נתנו אפר למים הא משעת נתינת אפר ואילך אין חוששין לכך מפני שמאותה שעה ואילך לא היו מקבלים טומאה כמו שאמרו מי חטאת שנגע בהם שרץ טהורים אלא שזו אינה שלא אמרוה אלא בנגיעה מגבו ובכלי חרס וללמד שאף לחטאת אינו מיטמא מגבו אלא שמתרצים הקושיא בדרך אחרת וכבר כתבנוה במסכת נדה פרק סימן ניקב בכונס משקה טהור מלקדש בו מי חטאת כלומר הופקעה טומאתו ונפסל מלהיות כלי לכך ועדיין כלי הוא להכשיר זרעים שבתוכו במים שבו ניקב בכדי שורש קטן אין מים שבתוכו מכשירין והרי הן כמי שאינם בכלי ועדיין כלי הוא לקבל זתים ר"ל והוא עצמו מקבל טומאה עדיין שכל כלי חרס סתם עשוי לאוכלין שיעורו במוציא זתים ניקב כמוציא זתים טהור מלקבל זיתים כלומר טהור מלקבל טומאה מתורת סתם כלי חרס והרי הן ככלי גללים ואבנים ואדמה שאין מקבלים טומאה ומ"מ עדיין חשוב הוא להציל בצמיד פתיל ואין אומרים שתהא הטומאה נכנסת דרך נקב עד שיפחת רובו ומה שנאמר כאן עדיין כלי הוא לקבל רמונים ופירושו שאם ייחדו לרמונים מקבלין טומאה מכאן ולהבא או שאם היו מיוחדים מתחלה לרמונים לא נטהרו אין הלכה כן אלא אף ייחדן לרמונים נטהרו במוציא זית ולא אמרו בבעלי בתים ששיעורם ברמונים אלא בכלי עץ ויש שואלים אחר שהגיסטרא טמאה היאך הכלי נטהר בנקב כזית ומפרשים אותה בשניקב בשוליו שאין שבריו מטמאין גיסטרא שאין יושבין אלא מסומכין ויש מתרצים שאין גיסטרא טמאה אלא בייחדה לתשמיש:

אע"פ שבצמיד פתיל הולכין בכלי עד שיפחת רובו בצמיד עצמו מיהא אפי' נפחת במיעוטו נטמא הכלי וכן כתבוה גדולי הדורות:

כלי אדמה שכתבנו שאין מקבלים טומאה כבר ביארנו בתלמוד ביצה כשנטל צרור וחקקו אבל אם גבל הטיט ועשה ממנו כלי הרי אלו מקבלין טומאה:

ונשלם הפרק תהלה לאל:

דף צו.

פרק אחד עשר בעזר הצור:

הזורק וכו' כבר ביארנו בתחלת המסכתא שאע"פ שהקדימו בהתחלת ביאור ההוצאה בפרק ראשון להיותה עיקר המלאכות והיותר ארוכת הדברים שבכלם שמ"מ לא התבארו עניניה על הסדר והפסיק בעניניה בקצת פרקים וחזר לביאור דבריה בפרק בהמה ואשה ובפרק כלל גדול והמוציא ופרק ר' עקיבא והמצניע ובא עכשו זה הפרק להשלים מה שבא ממנה בזאת המסכתא לבאר עניני הזריקה וההושטה שהם בכלל הוצאה ותולדות שלה רק שיבאו דברים מפוזרים ממנה בעניני טלטול בקצת הפרקים הבאים ועל זה הצד יחלקו עניני הפרק לחמשה חלקים הראשון בענין זריקה מרשות לרשות וזריקה ברשות הרבים וכן הושטה ברה"ר על איזה צד יתחייב כולו ועל איזה צד יפטר בשתיהם ועל איזה צד יתחייב באחת מהן ויפטר בחברתה והשני לבאר בענין קצת מקומות הנקראים רה"י כגון גובה תל או חריץ גבוה עשרה ורחב ארבעה אם מחיצות משלימות לשיעור זה השלישי לבאר בו דין זריקה במקום פטור ר"ל למעלה מעשרה ודין זורק למקום חיוב ונתגלגל למקום שאין בו חיוב או למקום שאין בו חיוב ונתגלגל למקום שיש בו חיוב על איזה חייב ועל איזה פטור הרביעי לבאר דיני זריקה בתוך הים או הנהר וזריקה מן הים ליבשה ומן היבשה לים ומן הים לספינה ומן הספינה לים ומספינה לחברתה ועל איזה צד מותר לטלטל מזו לזו ועל איזה צד אסור החמישי לבאר שאין חיוב חטאת אלא במי שתחלתו וסופו בשגגה זהו שורש הפרק דרך כלל אלא שיבאו בו קצת דברים על ידי גלגול כמשפט סוגית התלמוד על הדרך שקדם:

המשנה הראשונה הזורק מרשות היחיד לרשות הרבים או מרשות הרבים לרשות היחיד חייב מרשות היחיד לרשות היחיד ורשות הרבים באמצע ר' עקיבא מחייב וחכמים פוטרין אמר הר"ם פי' דע כי רה"ר מגיע עד עשרה טפחי' ולמעלה מעשרה טפחי' ברה"ר הוא מקום פטור והמחלקת ביניהם הוא כי הזורק דבר מרה"י לרה"י ועבר על רה"ר ר' עקיבא אומר כי אם עבר אותו החפץ שזרק על אויר רה"ר בתוך עשרה שהוא כאלו נח ורבנן אינם אומרים כן אבל אם זרק למעלה מעשרה אפי' ר' עקיבא פוטר והלכה כחכמים:

אמר המאירי והמשנה הראשונה ממנו תיוחד לבאר עניני החלק הראשון והוא שאמר הזורק מרה"י לרה"ר או מרה"ר לרה"י חייב שהזריקה תולדת ההוצאה היא וא"כ כשזורק מרה"י לרה"ר הרי זו הוצאה ומרה"ר לרה"י הרי זו הכנסה ומ"מ הזריקה לא נקראת אב שלא מצינו זריקה במלאכת המשכן אלא הוצאה או הושטה ומ"מ אין ההושטה נמנית

באב שהושטה מין הוצאה היא כמו שיתבאר והרי שובט ומדקדק כיוצא בה שהיו במשכן ואעפ"כ הם תולדות למיסך ואורג אחר שהם ממינה לגמרי:

זרק מרשות היחיד לרשות היחיד ורה"ר באמצע והרי שעבר הכלי הנזרק דרך רה"ר ר' עקיבא מחייב מפני שהוא סובר קלוטה כמי שהונחה דמיא וכשנקלט הכלי באויר רה"ר הרי הוא כמי שהונח ונמצא עוקר מרה"י ומניח ברה"ר וחייב אחר שנקלט באויר שבתוך עשרה שהוא אויר רה"ר וחכמים פוטרים אפי' בתוך אויר עשרה שקלוטה אינה כמי שהונחה ואפי' בתוך שלשה לארץ ואין צריך לומר למעלה מעשרה שהוא מקום פטור והזורק בו פטור אפי' הונח שם אע"פ שהמוציא למעלה מעשרה או המושיט למעלה מעשרה חייב באלו חיובן מפני שמשא בני קהת כך היה בהוצאה כמו שהתבאר בפרק המצניע ובהושטה כמו שיתבאר בפרק זה ואין למדין זורק ממושיט והלכה כחכמים ואפי' נחה באויר זה על גבי זיז הואיל ולא נחה על מקום ארבעה ומ"מ כל שעבר בפחות משלשה סמוך לארץ ונחה על גבי משהו אע"פ שנתגלגל לשעתו חייב וכבר הרחבנו בביאורה בפרק ראשון:

משנה כיצד כצצריות שתים זו כנגד זו ברה"ר המושיט הזורק מזו לזו פטור היו שתיהן בדיוטא אחת המושיט חייב והזורק פטור שכן היתה עבודת הלויים שתי עגלות זו אחר זו ברה"ר מושיטין הקרשים מזו לזו אבל לא זורקין אמר הר"ם פי' כצצריות גזוזטראות והוא בנין מעצים יוצא מהכותל ולחוץ בעליות על רה"ר ועושין אותו כדי להרחיב העליה והיו אותן גזוזטראות רה"י גמורה כבר הקדמנו זכירת מצריה וכשהיתה אותה הגזוזטרא יוצאה לרה"ר מזה הצד וגזוזטרא אחרת מצד אחר יהיה רה"ר באמצע ורה"י מכאן ורה"י מכאן בדיוטא אחת שהיו שתיהן בשוה בעליה אחת האחת אחר חברתה ורה"ר ביניהן כזאת הצורה המושיט חייב כי כן היתה עבודת הלויים כאשר יתבאר והזורק פטור כמו שאמרו חכמים כי זורק מרה"י לרה"י ורה"ר באמצע פטור והדין היה גם כן במושיט לולי כי שהיא עבודה נשתמשו בה במשכן וכל המלאכות ממשכן גמרינן ודע כי אמרם המושיט חייב ואפי' למעלה מעשרה לפי שהלויים למעלה מעשרה היו מושיטין ואח"כ חזר לבאר איך היתה עבודת הלויים ואמר שתי עגלות זו אחר זו מושיטין את הקרשים מזו לזו כי העגלות היו נושאין עליהם הקרשים וכל אחת מאלו העגלות היו רה"י:

אמר המאירי שתי גזוזטראות זו כנגד זו ברה"ר פירוש גזוזטראות זיזין היוצאים מן הכותלים ונסרים מונחים עליהם רחבים והם רה"י מפני שהם ברוחב ארבעה וגבוה (ג') [י] ואמר שאם היתה גזוזטרא בצד זה של רה"ר וגזוזטרא אחרת בצד שכנגדה ורה"ר באמצע הזורק והמושיט פטור ולענין זורק באה משנה זו לדעת חכמים שקלוטה אינה

כמי שהונחה ואף לענין מושיט פטור שאע"פ שמצינו הושטה במקדש כמו שהתבאר לא היתה ע"ד זו שהושטת קרשים מעגלה לעגלה ורה"ר באמצע לא מעגלה לעגלה שבצדה היתה שיהא רחב רה"ר מפסיק בנתים אלא מעגלה לעגלה שלפניה ואורך רה"ר בנתים: **ויש** שואלים ומה ענין שנדקדק באיזה דרך היתה ההושטה ומ"מ ההושטה היתה שם יראה שמאחר שמן הדין היה לנו לפטור אחר שהוא למעלה מעשרה ואין אנו מחייבין אלא מצד שהיו במשכן דיינו אם מחייבין אותו על הדרך שהיה במשכן וא"ת לפטרו מטעם שנים שעשאוה הואיל ודרך המלאכה בכך שאי אפשר להושטה בלא שנים חייבים וכך היא בירושלמי וי"מ שהמושיט תחלה ומכניסה לעגלה האחרת קודם שיבא חבירו ויניחנה על קרקע העגלה הוא הוא עקר הענין והוא חייב וזהו שאמר חייב ולא אמר חייבים ומעתה זורק ומושיט באלו פטור אפי' למטה מעשרה וכן הלכה:

היו שניהם בדיוטא אחת ר"ל בעלייה אחת באורך רה"ר והיה אורך רה"ר מפסיק בנתים הזורק פטור ר"ל אפי' היה למטה מעשרה שהקלוטה אינה כמי שהונחה לדעת חכמים שלדעת ר' עקיבא כל שהיה למטה מעשרה חייב והמושיט חייב אף למעלה מעשרה שכך היתה עבודת הלוים במקדש ששתי עגלות היו הולכות זו אחר זו ברה"ר ומושיטין את הקרשים מזו לזו שלפניה אבל לא זורקין שלא היו הקרשים כדאי לזרקן מפני כבדותן ואף הושטתן לא היתה לאותה שבצדה אלא לאותה שלפניה על הדרך שכתבנו וכמו שיתבאר בגמ' בע"ה וכל שאנו פוטרים בין בזריקה בין בהושטה פטור אבל אסור ויש צדדין בזריקה שהוא פטור [ומותר] ובגמ' יתבאר בע"ה והושטה עצמה שחייבנו י"מ הטעם מפני שידו בתר גופו גרירה וגופו למטה מעשרה אבל זורק הולכין אחר הנזרק עד שלמדו מכאן שאם היה עומד למעלה מעשרה והושיט פטור ואין הדברים נראין:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה על הדרך שכתבנו ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

דף צו:

כבר ביארנו בראש המסכתא שההוצאה אב מלאכה ושבפרק זה הוצרכו לשאול מהיכן נאסרה ואע"פ שהוא פשוט שבמשכן היתה מ"מ יש לפקפק בה שתהא מלאכה ומה לי מזוית לזוית מה לי מרשות לרשות והוצרכנו להוציא איסורה ממה שנ' איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה ופירש לשעתו ויכלא העם מהביא ואין גורסין בסוגיא זו וממאי דבשבת קאי שאף אם לא היה אלא בחול מ"מ הוא מכניס הבאה בכלל מלאכה ואף בתלמוד המערב אמרוה כן מנין שהוצאה קרויה מלאכה שנ' אל יעשו עוד מלאכה ויכלא העם

מהביא ומ"מ יש גורסין כאן ממאי דבשבת קאי והביאוהו העברה מיום הכפרים ומ"מ הזריקה לא מצאנוה במשכן שאם אתה מביאה ממה שאורגי יריעות זורקין בוכיאר ביריעה וענין בוכיאר ביריעה הוא כלי שקנה של ערב נתון בתוכו והוא זורקו בין שני דפני היריעה הרי אגדו בידו ר"ל שחוט של ערב נאחז בידו ואינו נשמט ממנו ואפי' אם תפרשה בניסכא בתראה ר"ל בחוט אחרון שהכל נשמט ממנו והבוכיאר נופל לצד האחר הרי תוך דפני היריעה מקום פטור הוא שהרי אין רחבן ארבעה ואם מפני שאורגי יריעות זורקין אותו [לשואליהן או לשולייהן ר"ל] לתלמידיהם מלשון שוליא דנגרי כלומר שהיו אלו צריכים לכליהם של אלו הרי אמרו איש איש ממלאכתו ממלאכתו הוא עושה ולא ממלאכת חברו שלא היו שואלין זה מזה כלל ועוד הרי מ"מ העברה ברה"ר לא מצינו אלא כל העברת ארבע אמות ברה"ר וכל זריקה קבלה היתה בידם להיותם תולדת הוצאה ואף ההושטה אע"פ שהיתה במשכן ממין הוצאה היא ותולדה שלה והוא שאמרו גמרא גמירי לה ויש גורסין הלכתא גמירי לה ר"ל הלכה למשה מסיני עד שפרשו מתוכה שהזורק או המעביר והמוציא בהעלם אחד חייב שתים ואין זה כלום שהרי בפרק זה אמרו בזו רבי יהודה מחייב שתים אחת משום הוצאה ואחת משום העברה ולא אמרה אלא שהיה מחייב על התולדה במקום אב ולמדת לפי דרכך שההעברה תולדה היא וכבר ביארנו שכל שעושה שתי תולדות היוצאות מאב אחד או כל שעושה אב ותולדה שלו אינו חייב אלא אחת:

הזורק ארבע אמות בכותל בדבר המדביק כגון דבילה שמינה למעלה מעשרה פטור כזורק באויר שהרי לא נחה ברה"ר שאין רה"ר למעלה מעשרה ודין רה"י אין לו שאינו מקום מסויים שיהא לו רחב ארבעה בגובה עשרה שהרי לא נח בראש הכותל אלא בפניו אבל הזורק בה למטה מעשרה חייב:

כבר ביארנו שאבות מלאכות ארבעים חסר אחת וכלן כל שהזיד בהן בהתראה בסקילה בלא התראה בכרת ובשוגג חטאת ואם עשה את כלן בהעלם אחד חייב על כל אחת ואחת:

דף צז.

לעולם יזהר אדם שלא לחשוד בכשרים שכל החושד בכשרים לוקה בגופו אין לך גדול ממשה רבינו ואמרו דרך הערה משה אמר הן לא יאמינו לי אמר הקב"ה הם מאמינים בני מאמינים מאמינים דכתיב ויאמינו בי"י ובמשה עבדו בני מאמינים דכתיב והאמין בי"י ואתה אין סופך להאמין דכתיב יען לא האמנתם בי וכתיב הבא נא ידך בחיקך ומ"מ

כל ששב משגגתו ממהרין רפואתו דרך הערה אמרו מדה טובה מרובה ממדת פורענות דאלו במדת פורענות כתיב ויוציאה והנה ידו מצורעת ואלו במדה טובה כתיב ויוציאה מחיקו והנה שבה כבשרו מחיקו שבה כבשרו:

כבר ביארנו שכל שזרק מרה"י לרה"י ורה"ר באמצע אפי' למטה מעשרה שהוא אויר רה"ר פטור שקלוטה אינה כמי שהונחה ואפי' נחה על גבי זיז אחר שאין בו ארבעה אבל אם זרק באויר שבפחות משלשה סמוך לארץ ונח על גבי משהו אע"פ שנתגלגל לרה"י שכיון לו חייב ולמדת שאף תוך שלשה צריך הנחה שאין תורת לבוד אלא בדבר המונח א"כ מה שאמרו כאן תוך שלשה דברי הכל חייב על כל פנים אתה מפרשה בנח על גבי משהו וכדעת רבא שאמר למטה תוך שלשה לרבנן צריך הנחה על גבי משהו ויש חולקין לומר שאף בלא הנחה חייב ולא נאמרו דברי רבא אלא בזורק ברה"ר עצמה מתחלת ד' לסוף ד' וברשות אחת אין אומרים קלוטה כמי שהונחה שאם כן אף כשזורק עשר אמות מרה"ר ונחה בכרמלית יהא חייב מטעם קליטה אבל מרשות לרשות אף בלא הנחה חייב:

כבר ביארנו שאף לדעת חכמים אסור לזרוק מרה"י לרה"י שכנגדו ורה"ר באמצע אע"פ שקלוטה להם לאו כמי שהונחה דמיא מ"מ אסור לכתחילה משום שבות ולא עוד אלא אפי' בזורק למעלה מעשרה מ"מ אם היו ב' הרשויות שלו או של שנים וערבו מותר לכתחילה לזרוק מזו לזו למעלה מעשרה ודוקא כשהם שוים לגובה אחד אבל אם היה האחד גבוה והשני נמוך כגון שזה גבוה י"ב טפחים וזה גבוה ט"ו אסור שמתוך שאינם שוים שמא לא יכוין יפה ותפול לרה"ר ויבא להעבירה וקצת מפרשים כתבו בה שבכלים שהם בני שבירה אף בדרך זה מותר שאם יפול הרי הוא משתבר ולא יבא להעבירה וראיה להם באחרון שבערובין בשמועת זיז שלפני החלון ואם היה כרמלית עוברת ביניהם מותר אף כשאין שוים ואף בשאינם בני שבירה הואיל ואף רה"ר אינה אלא גזירה אלו אתה בא לאסרה בכרמלית הרי זו גזירה לגזירה וכן יראה מכיוצא בה במסכת עירובין פרק תפילין ובמושיט מיהא חייב:

זה שאמרו שכל פחות משלשה כלבוד דמי לא מן הסברא לבד אמרו כן ומצד שאי אפשר לרה"ר שיחליקוה עד שתהא שוה כלה כאלו נלקטת במלקט וברהיטני בלא שום גבשושית אלא שיש שם גבשושיות גבוהים ואעפ"כ נחשבים מן הקרקע שאם כן תינח בסמוך לקרקע ותורת לבוד אף כשאין הלבוד נאות לקרקע נאמר כגון הרחיק את הדפנות מן הסכוך שבפחות משלשה כשירה ובשלשה פסולה וכן הרבה אלא הלכה למשה מסיני היא בכל מקום:

כל מה שכתבנו בזורק מרה"י לרה"י ורה"ר באמצע הן הן הדברים בזורק מרה"ר לרה"ר ורה"י באמצע שפטור ואפי' בית מקורה שהוא מלא הבלא והיה לנו לומר ביתא כמאן דמלי דמי וכמונח הוא אין דנין בה כן אלא קלוטה לעולם אינה כמי שהונחה הא בפחות משלשה ונחה על גבי משהו חייב ומ"מ אינו חייב אחת משום הוצאה ואחת משום הכנסה שאין מחייבין על תולדה במקום אב:

דף צז:

המכוין לזרוק שמונה אמות וזרק ארבע חייב שהרי נעשית המלאכה בשיעור חיובה ואף החפץ נח במקום שהיתה מחשבתו עליו שהרי אי אפשר להיות החפץ מגיע לסוף ח' עד שיעבור על מקום סוף הארבעה והרי זה ככותב שם משמעון אבל אם נתכון לזרוק ארבעה ולא נח עד סוף שמנה פטור שהרי לא היתה מחשבתו כלל על אותו מקום שנח בו ואף לדעת האומר בפרק כלל גדול נתכון לזרוק שתים וזרק ארבע חייב פירושו שהיה סבור שלא יהו שם אלא שתים אבל מ"מ הוא נתכון לזרוק שם ואף בזו פטור כמו שכתבנו שם ומ"מ בנתכון לזרוק ארבע וזרק שמנה אם חישב בעצמו בשעת זריקה להיות החפץ נח באיזה מקום שיזדמן חייב כך היא שטתנו בסוגיא זו וכך פסקוה גדולי המחברים ומה ששאלו כאן מי דמי ענינו בלשון שאלה ולא בלשון קושיא וביאורו מה דמיון לשם משמעון בנתכון לזרוק ארבע וזרק שמנה ותירץ התם כמה דלא כתב שם לא כתיב שמעון והכא נמי כמה דלא זריק ארבע לא זריק תמני ומ"מ גדולי הרבנים גורסין נתכון לזרוק שמנה וזרק ארבע פטור ופי' הדברים לדעתנו שהרי לא נעשית מלאכתו אלא בפחות ממחשבתו אבל נתכוון לארבע וזרק שמנה שנעשית ביתר ממחשבתו מאי והשיבו על שניהם שפטור עד שיחשב באיזה מקום שתרצה תנוח והקשה על הראשונה והרי זה ככתב שם משמעון ותירץ מי דמי התם כל כמה דלא כתב שם לא כתיב שמעון וא"כ הוא מכוין הוא לכתיבת שם והרי כיון לשיעור זה ועשה כשיעורו והרי זה כנתכוין למלאכה והתחיל בה שמשעשה בה כשיעור חייב כגון נתכון לארוג בגד גדול חיובו משארג שני חוטין וכן כל כיוצא בזה אבל זה כל כמה דלא זריק ארבע לא מיזרקי תמני בתמיהה כלומר צריך הוא להנחה במקום ארבע כלל עד שלא יוכל להגיע לכונתו אא"כ נחה בסוף ארבע וא"כ אינו מתכוין להנחה זו כלל:

הזורק מרה"י לרה"ר והיה דעתו שתנוח תכף שיצא מן הפתח ועבר ארבע אמות ברה"ר פטור ואם לא חישב כן חייב:

זה שכתבנו בזורק מרה"ר לרה"ר ורה"י באמצע שהוא פטור דוקא בשאין שיעור ארבע אמות לזריקתו של רה"ר כגון שהיה קרוב אמה ומחצה לרה"י זה וזרק לרה"ר שכנגדו אמה ומחצה דרך רה"י זה אבל אם זרק ארבע אמות בין ב' הרשויות חייב משום זורק ארבע אמות ברה"ר שהרשויות מצטרפות הואיל ולא נח החפץ בנתים וכל שכן במעביר שתי אמות מרה"ר זה ונכנס לו לרה"י ולא נח והעביר שתי אמות ברה"ר שכנגדו שהוא חייב ומעתה אין צריך לומר בזורק מרה"י לרה"י ורה"ר באמצע שאם היה ברה"ר שבאמצע ד' אמות חייב:

זה שכתבנו שהרשויות מצטרפות יש שואלין בה והלא פסקנו לענין הוציא חצי גרוגרת וחזר והוציא כחצי גרוגרת שבשתי רשויות פטור כר' יוסי וכמו שכתבנו בפרק המוציא ואפשר שכל שמוציא פחות מכשיעור ראוי להקל בו ואינה דומה לזו ומ"מ גדולי הרבנים גורסין כאן ודלא כר' יוסי אלא שאינו בספרים המוגהים:

דף צח.

המעביר ארבע אמות ברה"ר מקורה פטור שכל שיש עליו תקרה אע"פ שהוא רה"ר דינו ככרמלית:

מלאכת המשכן הוא שהיה ארכו שלשים אמות ורחבו עשר אמות וכן בגבהו והיו בו מ"ח קרשים עשרים בצד צפון כל אחת בגבה עשר וברחב אמה וחצי ובעובי אמה וכן עשרים בצד הדרום על דרך זה וברחבו בצד שאחוריו שמנה קרשים בשיעור הנזכר והששה מהם סותמים תשע אמות ונמצא עדיין חצי אמה מכאן ומכאן אויר והיו באים שני קרשים בשיעור הנזכר למקצעות וכל אחת מהן סותמת חצי האמה הנשאר אויר מכאן ומכאן ונשאר בכל אחת מהן אמה רחב ומדבקות ברחב זה עם עובי הקרשים שבאורך הצדדים וכיצד היו הלוים משמרין במלאכת המשכן בני קהת בדרום עם (היריעות ושאר כלי האריגה) [הארון והשלחן והמזבחות ושאר כלי הקדש] וחוצה להם שלשה שבטים ראובן שמעון וגד בני גרשון במערב עם (הארון והשלחן והמזבחות ושאר כלי הקדש) [היריעות ושאר כלי האריגה] וחוצה להם שלשה שבטים אפרים ומנשה ובנימין בני מררי בצפון עם הקרשים והאדנים והבריחים וחוצה להם שלשה שבטים דן ואשר ונפתלי ולצד המזרח שהוא פתח המשכן משה ואהרן ובניו וחוצה להם שלשה שבטים יהודה וישששכר וזבולון:

ולענין ביאור הלכה זו של עגלה צריך שתדע שמבואר בפרשת נשוא שהנשיאים הביאו שש עגלות צב וי"ב בקר ונתן משה מהם שתים לבני (קהת) [גרשון] עם ארבעת בקר

וארבע לבני מררי עם שמונת הבקר לשאת בהם את הקרשים וארבע עגלות אלו היו הולכות זוג זוג וארכן מונח ממערב למזרח באורך המשכן והולכות למזרח שתים מהן זו בצד זו לצד הצפון שכלפי המערב ושתים זו בצד זו לצד הצפון שכלפי המזרח ואורך כל עגלה היה חמש אמות וכשהיו פורקין את המשכן היו נותנים כל העגלות זו לפנים מזו באורך המשכן כדי שיהו כלם סמוכות למשכן והם מתחילין לפרוק מצד הפתח לרוח צפון וכשהיו פורקי' לצד צפון לא היו צריכי' להושטה שהרי בעלי עגלות סמוכים לצד זה והם בעצמם מגביהים הקרשים אחר שנדנדו אותם לויים שבתוך המשכן ועומדים ומושכים וטועניים כל אחד על עגלה שלו כסדר מתחלת רוח צפון בסמוך לפתח עד כדי שיכלה שיעור אורך העגלה ואח"כ פורקין הכהנים שבתוך המשכן כנגד בעלי עגלה שנית ועושין כדרך שעשו הראשונים ואחר שכלה רוח צפון כלו והיו במערב ויש להם לפרוק שמנה שבמערב ועשרים שבדרום ומתחילין בצד המערב הסמוך לרוח צפון ואחריו לרוח דרום הסמוך למערב לפרוק את כלם כסדר שהם התחילו לפרקן זו בצד זו ולא שיעתקו ממקום למקום וידוע שי"ב קרשים מגיעות לכל עגלה וכשמביאין הפורקים את הקרשים מן המערב ומן הדרום מביאים אותם לבני עגלה אחרונה שבצפון הסמוכה לקצה המערבי הצפוני ואף הם נותנין כבוד לאותם הראשונים לטעון תחלה עד שיטענו כל י"ב הקרשים הראויות להם ומושיטים בני עגלה אחרונה לבני הקודמת לה וכן זו לזו עד שתשלים הראשונה י"ב שלה שהרי נמצא שמרוח צפון לא הגיעו אלא חמש לכל א' וכשהיו בצד המערב נתנו הפורקים ב' קרשים לבני האחרונה וזו אינה הושטה מפני שכל זמן שבני עגלה נוטלים קרשים מיד הפורקים שהם בקרקע הפורקים מזמינים אותם לפניהם והם מגביהים אבל כשלקחו בני עגלה אחרונה ר"ל הרביעית ב' קרשים מושיטים אותם לשלפניהם שהיא השלישית ובני שלישית לבני שניה ובני שניה לבני ראשונה ואח"כ חוזרים ופורקים ונותנים עוד שני קרשים לבני אחרונה שסמוכה להם ומושיטים לבני שלישית ובני שלישית לבני שניה אח"כ חוזרים ופורקים ונותנים עוד שני קרשים לבני אחרונה ומושיטים לשלישית ואח"כ חוזרי' הפורקים ונותנים להם ב' קרשים הנשארים לבני אחרונה ומעכבין לעצמם ומסדרים בעגלה שלהם וכן על דרך זה כל צד רוח (צפון) [דרום] חמשה לכל אחת מן העגלות ונותנין תחלה לבני אחרונה שבצד המערב והם מושיטים לשלפניהם עד שיגיעו לכת ראשונה ואחריה חמשה לשניה ואחריה חמשה לשלישית ואחריה חמשה לרביעי' שמעכבתן לעצמה ומסדרתם בעגלה שלה וכל זה שלא ישתנה סדר הקרשים ויפרקום כסדר זו אחר זו ואף הטוענים ידעו על זה סדר טעינתם ולמדת שלא היתה שם הושטה מצד לצד אלא משל אחריו לשלפניו

וכשהשלימו לטעון חוזרים לסדר עגלותיהם שתים זו בצד זו ושתים זו בצד זו לפניהם ותכונת העגלות ארכן חמש אמות בין חללן ועובי דפנותיהם ורחבן שתי אמות ומחצה בין חללן ועובי דפנותיהם ויש להם אופנים מצדיהם סמוך לראשיהן לצד רחבן בכל צד שבהם היו העגלות מתגלגלות והיו צריכי' בהם להיותם יוצאים הרבה כדי שיהו משתמשים ביניהם לחשוקי העגלות וחשוריהם וכן היו הרבה חבלים ושאר מיני חשוק וחשור יוצאים מזה לזה עד שהיו משמשין לסמיכת הקרשים עליהם כעגלה עצמה בדרך שלא יהא עגולן מתגלגל בכך והיו אופנים אלו בשני צדי כל עגלה ר"ל לדרומן של עגלות ולצפונן ואורך האופן יוצא לדרום ב' אמות ומחצה והוא שאמרו צדי עגלה כרחב עגלה וכן של צפון ונמצא אורך שניהם חמש אמות וכן כלם ואלו היו העגלות ההולכות זו בצד זו מזדוגות כראוי עד שהיו אופניהם נושקים זה לזה כשתחשוב מתחלת אופנים שבצד החיצון ורוחב העגלה בלא צדיה הפנימיים הם חמש אמות וכן השנית וכשתחשוב צדיהן הפנימיים מכל אחת מהן הרי הם ברחב ה' אמות ועליהם אמרו בין עגלה לעגלה כאורך עגלה ונמצאו בהם צדדים חיצונים של עגלה עם רוחב העגלה חמש וכן השנית עם צדדיה החיצוניים חמש ואויר שבנתים כשתצרף צדדין הפנימיים חמש הרי לך ט"ו אמות ומ"מ לא היו האופנים נושקים זה את זה אלא היו מניחין רחב אמה ביניהם שיהא לוי א' יכול לילך בין העגלות אם יתנדנד שום דבר בקרשי' והרי י"ו אמה רחב ומכאן יצאו לנו שש עשרה אמה לשיעור רחב רה"ר ובסדור הקרשים היו נותנים אורך הקרשים לרוחב העגלות וכבר ידעת שאורך הקרשים עשר אמות והיו מתפרנסות חמש מהם בין רוחב העגלה ורחב צדדין הפנימיים ושני' וחצי ברוחב צדדים החצונים ושנים וחצי נשארות באויר של רה"י וכן בשנית ומ"מ לא מנו מה שנשאר מן הקרשים חוץ לעגלות באויר רה"ר ללמוד משם שיעור רחב רה"ר לכ' אמה או לכ"א עם האמה שבנתים שהקרשים למעלה מעשרה היו ולמעלה מעשרה אינו רה"ר וכן שהיו יכולים להשתמש תחתיהן כשאר רה"ר ולא חשבו אלא מה שהעגלות היו תופשות עם צדיהן והוא י"ו אמה עם האמה שהנחנו על הדרך שביארנו והיו מסדרין בכל עגלה שלש שורות בכל שורה מהם ארבעה קרשים ונמצא גבהן על העגלה בין כלם ארבע אמות שלא היה שיעור גובה זה גדול כל כך שיהיו קרשים מתנדנדים מתוך הגובה ונמצא רחב כלם ארבע אמות וחצי והרי שהיה להם חצי אמה לאויר בין השלש שורות רביע אמה מזו לזו נמצאת למד שצדי העגלה הפנימיים כשמתחברים האופנים בין שניהם כמלא רחב העגלה שהוא ב' אמות ומחצה וביניהם כשהקרשים מונחים שם כמלא אורך עגלה:

וגדולי הרבנים מפרשים לשיטה זו שהאופנים אין לכל אחד מהם אלא אמה ורביע ונמצא רחב גוף העגלה עם אופני הפנימיים שלכאן ולכאן חמש אמות אבל הם היו מרחיקים עגלה מחברתה חמש אמות והיה אורך הקרש נתון על רחב העגלה ונמצאו חמש אמות ממנה בין רחב העגלה והאופנים וב' ומחצה מכאן וב' ומחצה מכאן באויר ואף הם מפרשים שלא היו הקרשים נסמכים על האופנים ועל חשוקיהן וחשוריהן וכן שהיו הקרשים שבעגלה זו נושקים עם אותם שבעגלה אחרת ואמת הלוי בחוצה להן אלא שיש לתמוה היאך הקרש יכולה לעמוד על שני אמות ומחצה רחב אא"כ בסמיכה על הקשורים והחשורים מעט ואף לפירושנו יש לתמוה היאך היו הקרשים נסמכים באופנים וקשוריהם וחשוריהם ואי אפשר שלא יתעכב הגלגל בסבה זו מעט או הרבה וכן שהקרשים אין אמצעיתם נתון על רחב העגלה וראוי לפרש שיהו יוצאין בשוה מכאן ומכאן כך יראה עיקר הדברים שהקרשים היו מונחים על רחב שתי העגלות ולא היו יוצאו' משפת העגלה החיצון לצד רה"ר כלל וכן אינן צריכות לסמיכה על אופנים שבין העגלות כלל ולא עוד אלא שהיו נזהרים מזה כדי שלא יתעכב גלגול האופן בסמיכת הקרש עליו והיו עושין מפני זה דופן העגלה גבוהה על האופן וכשאתה מונה רחב גוף העגלות עם רחב שבצדיהם הפנימיים הם עשר אמות כארך הקרשים ואע"פ שהאופנים של זו ושל זו הפנימיים נושקים זה את זה אין עכוב לגלגל בכך שהרי בבת אחת מתגלגלים ואין קודם אחד לחבירו ולא עוד אלא שאפשר שעץ אחד מחברם להיות גלגולם ביחד וא"כ היו הקרשים מונחים שלש שורות של שמנה שמנה ומה ששאל באמתא ופלגא סגיא הוא שנחסר מן הצדדין או מן העגלות אמה ר"ל שתי אמות בין שתיהן שהרי כשתחסר שתי אמות בין שתיהן יהא רחב גוף העגלות וצדיהן הפנימיים ה' אמות וכשאתה סומך ח' אמות מגוף הקרשים מה לנו אם יצאו אמה מכאן ואמה מכאן לשפה חיצונה שבכל עגלה ועגלה והשיבו שלא היו רוצים שיהו יוצאות כלום שמא על יד מה שהם יוצאות יבאו לידי נדנוד והדברים מחוורים ואף ענין הטעינה אתה מפרש לדרך זה שהיה זוג ראשון עומד כנגד הפתח שבמשכן וטוען ואין כאן הושטה שמגביהים היו מעצמם ואע"פ שבני עגלה שבצדה מסייעים מ"מ אותה הסמוכה למשכן אוחזים אותה ג"כ ואין הושטה אלא במה שכשאדם נותנו לחברו הוא מניחו אבל כשהיו הפורקים כנגד זוג שני היו נותנין לבני זוג שני והם מושיטים לשלפניהם על הדרך שביארנו ומ"מ אמה של בן לוי אתה צריך לפרשה ג"כ במקום שפרשנוה ואע"פ שאין בה אויר שהרי אמצעית הקרשים הוא בין עגלה לעגלה אין קפידא בכך שכל שאין בלבול האופנים ומיני החשוק והחשור היוצאין מהן מעכבו אין הקרשים מעכבין שלא לעבור

תחתיהן הלוך מועט לראות אם הקרשים עומדים מכוונים זה כנגד זה לסייע בנטילתן אם היו צריכות תקון זהו מה שנראה לי לשיטה זו:

ושאר מפרשים פירשו אמה של בן לוי לסביב העגלות ואין נראה לי שהרי כל המדבר לפניו לנטות ימין ושמאל ומה אנו צריכין לו שם לאמה אלא ודאי לא היו צריכין לה אלא לבין העגלות כדי שיהא אדם יכול להלך בין העגלות לכל צד חצון ופנימי ומעתה השמועה פשוטה לפניך והוא שהם שאלו והא עגלות מקורות היו שהרי כל אורך העגלה מקורה ברחב הקרשים ואעפ"כ אמר רב שהוא רה"ר שהרי אמר צדיהן ר"ל האופנים ותחתיהן ר"ל קרקעיתן של עגלות וביניהן ר"ל ריוח שבין עגלה לעגלה אע"פ שמכוסה בקרשים הכל רה"ר ואע"פ שביניהן היה אמה אויר לבן לוי הרי מ"מ הוא אמר כן על כל מה שביניהם אלמא עגלה גופה אף כשהקרשים מסודרים עליו רה"ר היא וכן ריוח שבינה לחברתה ותירץ כי קאמר רב בדראתא ואין גורסים בדרא תתאה אלא בדראתא כלומר לא אמרה אלא מפני שאין הכל מקורה שהרי שורות שורות מסדרן ונמצא אויר בין השורות ועל אותו אויר הוא אומר שהוא רה"ר והקשה לו שהרי כשתפרנס אורך העגלה שהוא חמש אמות ורחב הקרש אמה ומחצה ושלש שורות באורך העגלות לרחב הקרשים אין אויר אלא שלשה טפחים כמו שכתבנו וכשתחלקה בשני אוירים שבין שני צדי השורה האמצעית אין בידך אלא טפח ומחצה בין כל אחת ואחת והרי הוא לבוד והשיב שהשורות לא היה מושיב בהם הקרשים אלא דרך חודן שהוא אמה רחב והקשה ומה תועלת והרי אחר שכן אתה צריך להושיב בהם ארבעה שורות של שלש שלש שאם תושיב ארבעה זו על גב זו דרך חודן מתנדנדות על כל פנים וכשתושיב ארבעה שורות יש לך שלש אוירים ולא נשאר לך אויר אלא אמה ונמצא שאין בין אויר לאויר אלא שני טפחים בשלמא למאן דאמר שעובי הקרש מלמטה הוא שעבה אמה אבל מלמעלה כלה והולך ומשתפע בחוץ עד שאין עביו בשפתו אלא כאצבע שפיר שמאחר שמעמידן דרך חדן הרי יש אויר לצד העליון הרבה יותר משלשה טפחים שראשו העבה הולך כלפי חוץ ומה שמשתפע והולך מונח על העגלה ויוצא ראשה לצד הפנימי שבינה ובין חברתה ועליו אתה רשאי לומר שאינו מקורה והויא ליה רה"ר ואע"פ שמ"מ צדיהן מקורה אפשר שנותנן זו ראשה החד כלפי חוץ וראשה העבה כלפי פנים וזו ראשה העבה כלפי חוץ וראשה החד כלפי פנים ונמצא אויר בצדיהן ותחתיהן וביניהן אלא למאן דאמר שעביין שוה אמה לשני ראשיהן מה תועלת ופרשה רב כהנא באטבי ופירושו טבעות שהיו לקרשים להיות הבריחים נכנסים בהם והענין שאינו מפרנס את האויר בין הד' שורות אלא שתי שורות הקרשים מדבק לצד אחד שבעגלה ושתי שורות האחרות לצד האחר

וטבעות שבקרשים שבראש העגלה הולכים לצד חוץ וטבעות שבשורה השניה הסמוכה לה טבעותיה לפנים כדי שיהיו שתי השורות דבקות זו בזו ועל דרך זה בשורה האחרת ונמצאו הטבעות שבשורות הפנימיות מכוונים זה כנגד זה ואותו אויר צריך להם בין שתיהם ושאל לו אח"כ דרך שאלה לא דרך קושיא אמרי [אטבי] היכא מנח להו כלומר לאיזה מקום שבעגלה היו ופירש בהם אגבה דעגלה רוצה לומר שפת העגלה ועוביה וחיפוי הנסרים שבסביבותיה והקשה ומאחר שהזכרתני שיש לעגלה חיפוי סביבותי' ממקום שבאת נהי שמצד הקרשים אינה מקורית מ"מ מקורית היא מצד עצמה בנסרים סביב ברחב ארבעה כדי לילך על הנסרים כשירצו בכל סביבותיה ופירש שלא היתה מקורית אלא ביתדות קצרות רחוקות זו מזו ואין היתדות מבטלות אויר שלה ומגדולי הראשונים מפרשים באטבי כלומר לא אמר רב שהוא רה"ר בזמן שהקרשים לשם אלא בעוד שאין שם קרשים אלא האטבי והם כעין עמודים נתונים על גב עגלה להעמיד הקרשים כבושות זו בזו והקשה אטבי היכא מנח להו אגבה דעגלה שכן דרכן לנעצן למטה בנסרים שהעגלה מחופה בהם וזקופים כלפי מעלה וא"כ אחר שהזכרתני מקומן ושיש לעגלה נסרים מחפים את סביבותיה הרי עגלה גופה מקורית היא ותירץ שלא היתה מחפה בנסרים אלא ארוגה ביתדות על הדרך שביארנו כעין העגלות שנושאין בהם אבנים ובאותם יתדות היו נקבים שבהם היו נועצים אותם האטבי:

דף צח:

וחזר למה שנתגלגל בה מעובי הקרשים שלדעת האחד הולכים ומשתפעין והביאה ממה שנ' תמים מלשון תמו כלומר שיהא עביין כלה למעלה ואע"פ שנ' יחדו פירושו שיהו מושיבים את האדנים מכוונים עד שיהא חבור הקרשים מכוון עביו של זה כנגד עביו של זה ולדעת האחר עבין שוה ממה שנ' יחדיו ומה שנאמר תמים שיהו שלימות ולא תבא אחת מהן משתי חתיכות והוא ענין דלא ליתו דניסרא ומתוך שהיה סובר על האומר שעבין כלה לכאצבע שיהא שפועו של קרש משני צדדין שאל לו על הקרשים שבמקצועות שהרי אין רחבן מתחבר עם עובי הקרשים שבאורך הצדדין ונמצא האי עייל והאי נפיק ותירץ דשפי להו כטורין ר"ל כשיפוע ההר שאינו משפע אלא מצד אחד וכך הקרש משפע מצד חיצון ופנימיותו נשאר שטוח כגון זה והרי הצד השטוח שבו מתחבר עם עובי הקרש:

ואחר כך נתגלגל להודיע על הבריח התיכון המבריח בתוך הקרשים שבנס היה עומד והוא שלדעתו אינו של חוליות ומבריח שלשה רוחות ממה שנאמר בה מן הקצה אל

הקצה ומ"מ במשנת המשכן מפרשו מקצה מזרחי לקצה מערבי והוא שהיה עושה חמשה בריחים ואינן תחובים אלא בשלש מקומות והוא שהעליון והתחתון עשוי משתי חתיכות זה מבריח עד חצי הכותל וזה מבריח עד חצי הכותל זה נכנס בטבעות מצד זה וזה [נכנס] בטבעות מצד זה עד שמגיעים זה לזה אבל האמצעי אורכו כנגד כל הכותל ולא היה נכנס דרך טבעות אלא בעובי הקרשים שהיו נקובים בכוון באמצע עביין ונמצ' אורכו של בריח זה שלשים אמה ואפשר שאף על זה אמר שלרוב אורכו וטורח ישובו נס היה כשהיה עומד כאחרים שאינו מתקלקל:

ונתגלגל מזה לענין היריעות שבמשכן להודיע שהיריעות התחתונות המכסות את חלל המשכן [שהן של תכלת ושש ותולעת שני וארגמן] היו עשר יריעות אורך היריעה כ"ח אמות ורחבה ארבע אמות ואחר כך תפר את היריעות לרחבן חמש יריעות לבד [וחמש היריעות לבד] ומתחברין בקרסי זהב בלולאות תכלת שהיו נראין קרסים בלולאות ככוכבים ברקיע ונמצא רחבן ארבעים אמה והיו נותנין אורכן לרחב המשכן ופרנסת מהן עשר לרוחב חלל המשכן ונשארו תשע מצד זה ותשע מצד זה לאחורי הקרשים שבארך המשכן ולדעת האומר שהקרשים היו משפעין ואינם רחבים בראשיהן אלא כאצבע הרי כל התשע אמות הולכין לאחורי הקרשים ונמצאו כל הקרשים מכוסים ואעפ"י שגבהן עשר אמות הרי אמה מהן נכנסת בתוך האדנים ואמה מן הקרשים מגולות וכן ע"ד זה כשאתה מפרנס רחב היריעות שהוא ארבעים אמות לאורך המשכן אתה נותן שלשים לאורך החלל נשארו עשר אמות אחורי המערב לדעת האומר בשיפוע הקרשים כל צד המערב מכסה ואפי' האדנים ולדעת שני האדנים מגולים ותשע אמות שבקרשים מכוסים ומכל מקום בברית' התבאר שאמה מן הרחב נתונה כנגד הפתח לכסות עובי עמודים שבמזרח ונשתיירו תשע אמות אחורי המשכן במערב ונמצאו לדעת האומר בשיפוע האדנים מגלות ולדעת שני אף אמה מן הקרשים מגלות וכן נראה כדי שיהו הצדדין שוים בכך:

ופירש אחר כן ענין יריעות העזים הבאות על אותן היריעות שהזכרנו והם י"א יריעות כל אחת מהן ברחב ארבע ואורך שלשים והיה מחברן לצד רחבן שש יריעות לבד וחמש לבד ומחברן בקרסי נחשת וכשאתה מפרנס ארכן לרחב המשכן אתה נותן עשר לרחב חלל המשכן ונשארו עשר מכאן ועשר מכאן לדעת האומר בשיפוע אף האדנים מתכסות ולדעת שני אמה של אדנים מגולות וכן כשאתה מפרנס רחב יריעות לאורך המשכן אתה נותן [ל'] לחלל אורך המשכן וכן אתה נותן חצי יריעה על פני המזרח דכתיב וכפלת את היריעה הששית וכו' הרי ל"ב נשארו י"ב לדעת האומר בשפוע הרי כל הי"ב לאחורי

המשכן לצד המערב ונמצא הכל מכסה וחצי יריעה עודפת על הארץ והוא שכתוב חצי היריעה העודפת תסרח על אחורי המשכן [ולדעת שני אין חצי היריעה עודפת אלא אמה ולא אמר שתסרח כל חצי היריעה אלא מחברותיה ר"ל ממקום שהאחרות שבצדדין לארך המשכן כלות] והוא מאמה של אדנים שהיתה מגולית ובזו היתה מכוסית ועוד אמה על הארץ ונמצאת אמה זו נגררת אחר המשכן כאשה המהלכת ושוליה אחריה נגררים על הארץ:

וזה שפירשנו בקרשים שהיו נכנסים בתוך האדנים חרוצים היו הקרשים וחלולים היו האדנים ר"ל שלא כל רחב הקרש היה נכנס בתוך האדן אלא היה חורץ את הקרש באמצע רחבה מלמטה בגובה אמה ונשארים ידות לכאן ולכאן ואף הידות חרוצים בשפתיהם מבחוץ כשיעור עובי דופן האדן ברחב ובגופה אמה כדי שירכבו הקרשים על האדן שיהו משולבות קרש אל קרש ולא יפסיק עובי שני אדנים ביניהם והאדנים היו חלולים בדרך שיהו ידות הקרשים נתקעים לתוכם:

ואחר כך חזר לענין העגלות ושאל על אורכן למה היה חמש אמות ולפי מה שסדרנו די היה להם בארך ארבע אמות וחצי שהרי שלש שורות היו כל אחת ברחב אמה וחצי ואעפ"י שאמרו אמתא באמתא לא יתיב פירושו במצומצמות ומ"מ בארבע אמות וחצי מרווחות מספיק להם ותירץ שלא יהו הקרשים נדחקות יותר מדאי ואחר כך שאל על צידי העגלה ר"ל הזרועות שבהם היא מתגלגלת והם הנקראים אופנים מה הוצרך להיות כל אחד מהם יוצא ב' אמות ומחצה ודי לו באמה ומחצה שהרי מ"מ יהו הקרשים סמוכים בין רחב העגלה והאופנים חמש אמות וחצי וכל שרובן סמוך על העגלה אין חשש בהם שיפולו ונמצא שאתה יכול לקצר בשיעורן באויר רשות הרבים ותירץ שבשיעור זה אעפ"י שאין בהם חשש לנפילה היה בהם חשש לנדנוד עד שיהו שלשה חלקים שבה סמוכים על הדרך שציירנו:

דף צט.

המשנה השניה: חוליית הבור והסלע שהן גבוהים עשרה ורחבים ארבעה הנוטל מהן והנותן על גבן חייב פחות מכאן פטור. אמר הר"ם פי' חוליית הבור הוא הרפש והטיט הנמצא בקרקעיתו והודיענו כי כשיש בעומק הבור עם החוליא עשרה טפחים יצטרף הבור עם החוליא להשלים עשרה טפחים ואמר הנוטל מהם ונותן על גבן שיטול מהם ויתן ברשות הרבים והנוטל עליהם שיטול מרשות הרבים ויניח עליהם על העקרים שביארנו בתחלת זאת המסכתא:

אמר המאירי המשנה השניה והכוונה בה בביאור החלק השני והוא שאמר חולית הבור והסלע פירוש חולית הבור כשחופרין את הבור מניחין את העפר סביביו להיות לו כמעקה וכבר ידעת שכל שהבור גבוה עשרה ברחב ארבע נדון כרשות היחיד ולא הוצרך לומר דבר זה עד שיאמר הבור והסלע שהם גבוהים עשרה שכבר נתברר אלא שהוא מודיע במשנתנו שאם אין בבור עשרה אלא שמחיצה זו משלימתו לעשרה כשתחשוב מקרקעית הבור עד שפת החוליא הרי חוליא זו משלמת וכל שהוא ברשות הרבים אסור לטלטל מרשות הרבים לתוכו ומתוכו לרשות הרבים וכן המשתמש באותה חוליא בשפתה חייב כמשתמש בעובי כותלי הבית שהוא נדון כרשות היחיד כמו שאמרו לאחרים עושה מחיצה לעצמו לא כל שכן ואין הפרש במחיצת חוליא זו בין גבוהה שלשה לשאינה גבוהה שלשה וראיתי לגדולי (הדורות) [הדור] שכתבו שעובי החוליא מצטרפת לרחב ארבעה גם כן ואיני מבין מה הוצרכו לכך שבודאי אחר שהבור רחב ארבעה אין שפת חוליא נכנסת לחלל הבור ומ"מ בירושלמי הביאוה ופירשוה והוא שאמרו שם העומד והחלל מצטרפין לארבעה והוא שיהא העומד רבה על החלל למדת שאם אין עומד מרובה על החלל אעפ"י שראויות להשתמש בשפתן אין עוביין מצטרף לארבעה ואם הדברים כן זהו שאמרו בור רחב שמנה שחלקו (המחיצות) [במחצלת] שנסתלקה המחיצה אלמא שאין המחיצה מצטרפת לחלל וכן הדבר פשוט בכוורת של פרק ראשון כמו שכתבנו שם שהרי בכל אלו אין עוביין מרובה על החלל ומ"מ יש חולקים בה כמו שכתבנו בפרק ראשון:

וכן הדין בסלע ר"ל כשם שביארנוה בחריץ כך היא אמורה בתל שכל תל שהוא גבוה עשרה ברוחב ארבעה נידון כרשות היחיד ואם לא היה שם בעיקרו עשרה והשלימו בחוליא סביבות התל חולייתו מצטרפת לחייב הנוטל משם להניח ברשות הרבים והנותן מרשות הרבים לשם הא פחות מכאן פטור כדין כרמלית:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

בור ברשות הרבים גבוה עשרה ורחב ארבעה הואיל וביארנו שהוא רשות היחיד אין ממלאים הימנו בשבת אחר שהבור ברשות הרבים אלא אם כן עשה סביב לו מחיצה עשרה שימלא לפנים הימנה ואין שותים הימנה כגון שיעמוד על שפת הבור ויהא שואב בכוס שבידו אעפ"י שלא יוציא הכוס מן הבור אלא שישתה בתוכו אלא א"כ מכניס ראשו ורובו לשם שכל שאינו מכניס אלא ראשו גוזרין שמא ימשך עם הכוס אחר רובו ונמצא מוציא ויש שואלין ומה אנו צריכים בה לגזרת הוצאת הכוס והרי יש כאן הוצאת המים דרך פיו לתוך גופו שהוא ברשות הרבים ואם מפני שאין שם הנחה על מקום ארבעה

הרי אמרו לא יעמוד אדם ברשות הרבים וישתין ברשות היחיד וכן לא ירוק וכו' ואם השתין ורק חייב חטאת ופירשו הטעם מחשבתו משויא לגופיה מקום ואם לעקירה כן כל שכן להנחה ואינה שאלה שמאחר שנכנסים לתוך פיו בהיתר ביאתן לרשות הרבים ממילא הוא בא ולפיכך הוצרכו לבא עליה מתורת גזירה וכמו שאמרו בפרק ראשון [כרמלית] מאי אביי אמר היא היא רבא אמר היא גופה גזירה וכו' ואחר שלא באנו עליה אלא מגזירת הכוס אם בא לשתות שם בפיו שלא בשום כלי מותר ואין אומרין שמא יוציא המים בפיו לרה"ר שאין גזרה לגזרה שאף המוציא בפיו פטור הוא ואפי' באוכלין ומשקין אם לא חישב לכך כמו שביארנו בפרק ראשון:

דף צט:

עמוד בר"ה גבוה עשרה ורחב ארבעה כבר ביארנו שהוא רה"י והנותן מרה"ר על גביו חייב וכן הזורק על גבו ואע"פ שהזורק זורק למעלה מעשרה ומשם הנזרק בא על גבו ונמצא נכנס בתחומו ממקום פטור שאע"פ שאויר רה"י עולה עד הרקיע דוקא כנגד רה"י אבל זה כבר הגיע למעלה מי' קודם שיגיע לאויר העמוד ונמצא בא לו ממקום פטור אעפ"כ חייב הואיל ועקירתו מיהא למטה מעשרה הוא הרי הוא עקירה והנחה באיסור שאם לא כן אף בנותן אי אפשר שלא יהא הדבר הניתן שם למעלה מעשרה קודם שיכנס לאותו אויר או שמא לא אמרו אויר רה"י עולה אלא במחיצות הנכרות ומטעם גוד אסיק אבל במחיצות שאין ניכרות לא ושמא תאמר והיאך אתה מחליט פסק זה לחיוב והרי לא נתבררה כאן מ"מ הרי הסכימו עליה רבה ורב יוסף ואביי ועוד שכמה שמועות מסכימות לחיוב דבר זה ואע"פ שיש קצת דחיות בקצתם דחיות בעלמא הם והוא שבפרק ראשון אמרו המוציא מחנות לפלטיא דרך סטיו חייב ואפי' בן עזאי שפטר בה משום מהלך כעומד מודה בזורק וכן אמרו המעביר חפץ מתחלת ארבע לסוף ארבע אע"פ שהעבירו דרך עליו ר"ל למעלה מעשרה חייב וכן נעץ קנה ברה"ר ובראשו טרסקל ונח על גביו חייב ואע"פ שבא לשם מאויר שלמעלה מעשרה וכן הרבה:

כותלי הבית אע"פ שאינן רחבים ארבעה ואינן רה"י מצד עצמן המשתמש על גבן חייב כל שעושה מחיצה לאחרים כל שכן שהוא עושה לעצמו ואפי' לא היה כותל זה נעשה לכונת רה"י אלא לכונת היקף כרמלית כגון מקום שהיה מוקף בשלש כותלים והשלים בה את הרביעית הואיל ומ"מ על ידה נעשית רה"י הרי הן כרה"י וזה שתפשה בהקף כרמלית ולא תפשה בהיקף רה"ר מפני שאין רה"ר נעשה רה"י בהקף מחיצה אחת שאם

יש שם שלשה כרמלית הוא וזה שקוראה כותל ברה"ר מפני שהכרמלית היה סמוך לרה"ר ובא זה ובנה כותל רביעי בכניסה לרה"ר הואיל ומ"מ נעשה רה"י על ידו חייב:
זה שהתבאר שהמוציא מרה"י לרה"ר או המכניס מרה"ר לרה"י חייב דוקא שבשעה שעקר ושהניח כבר היה מקום עקירתו ומקום הנחתו רשות אבל לא נעשה רשות עד עכשיו ר"ל שעקירתו או הנחתו והיות אותו מקום נקרא רשות הכל בא כאחד פטור כיצד בור תשעה ברה"ר ורחב ארבעה ועקר חוליא מקרקעיתו והוציאה לרה"ר פטור שבשעת עקירת חוליא נעשה הבור עשרה הרי עקירת החפץ ועשיית המחיצה ר"ל להיות שם רה"י חל על הבור באין כאחד וכן אם היה הבור עשרה ועקר חוליא מרה"ר או אבן או כל דבר שמן הסתם הוא מבטלו לשם ואין דעתו עליו ומעטו מעשרה פטור שהרי הנחת החפץ וסלוק המחיצה באין כאחד ויש מחייבין בזו הואיל ומחיצה היתה כבר בשעת הנחה ושטת הסוגיא מוכחת כדעת ראשון:
מעתה היה עומד ברה"ר בארבע אמות מצומצמות לכותל וזרק דבר המתדבק על הכותל שהוא של רה"י כגון בצק או דבלה שמנה אם נדבקה בכותל למעלה מעשרה פטור כאלו נזרקה באויר רה"ר שלמעלה מעשרה ואם למטה מעשרה חייב כזורק בארץ ואע"פ שצד הכותל שכלפי חוץ רה"ר הוא מ"מ הרי נמצא זורק ארבע אמות ברה"ר ואע"פ שעובי הבצק והדבילה ממעטים שיעור הד' אמות מ"מ הואיל ואינן בני בטול אצל בני אדם אין כאן מיעוט ולמדנו שאם זרק שם טיט וכיוצא בו פטור הואיל ונתמעט בדבוקו שיעור ארבע אמות:
היו יתדות תחובות ברה"ר למעלה מעשרה ולא היו ברחב ארבעה וזרק דף רחב ארבעה עליהן פטור אע"פ שעכשו רה"י הוא שהרי עשיית המחיצה והנחת החפץ באין כאחד על הדרך שביארנו ולא עוד אלא אפי' זרק דף בחפץ שעל גביו על היתדות שהיה ראוי לומר שאפשר שבהנחת הדף נתנדנד החפץ ונמצא שהיתד נח תחלה ואח"כ החפץ אעפ"כ פטור:
ולענין מים על גבי מים ואגוז על גבי מים ואגוז בכלי וכלי צף על גבי מים ושמן על יין הן לענין שבת הן לענין טבול יום כבר ביארנו הכל בפרק ראשון:

דף ק.

כבר ביארנו למעלה שלא נאמר הנחת חפץ וסלוק מחיצות פטור אלא בדבר שהוא בר מבטול מ"מ כל שכיון בזריקתו למעט הרי אותו דבר אצל כונה זו בר בטול מעתה בור עשרה ורחב שמנה שנמצא רחבו יתר מדאי לפי שיעור ארכו אם זרק במקרה מחצלת

בקרקעיתו חייב שהרי מחצלת אינו בר בטול והוא אינו מתכוין למעט בגבהו אבל אם חלקו במחצלת לרחבו שהוא מכוין למעט הרי נתבטלה לשם ונסתלקו המחיצות שהרי עובי המחצלת ממעטת כל רוח מהם מארבעה כך נראה לי בביאור שמועה זו ופסק שלה והרבה מפרשים טורחים מה בין זה לזה לפטור באחת ולחייב בחברתה עד שמפרשין וזרק לתוכה חייב כשהבור עמוק ולא תפש עמוק עשרה אלא משום רחבו ואין זה כלום ולשיטתנו אף אתה צריך לצדד ממנו בביאור הסוגיא ולפרש לאביי דפשיטא ליה דמחצלת מבטלא מחיצתא ר"ל כל שהיא בת ביטול כל שכן חוליא שהיא בת בטול בכל ענין לר' יוחנן דמבעיא ליה חוליא פשיטא ליה במחצלת הואיל ורוב פעמים אינה בת ביטול ומ"מ הלכה כאביי שלא היה זה מחלקת ר' יוחנן אלא שהתלמוד נושא ונותן כן ואינו שכל שעיקרו לשם ביטול בטול הוא ומ"מ יש פוסקים לחיוב מצד שהתיחס כן לדעת ר' יוחנן וגדולי המחברים כתבוה כדברינו:

בור ברה"ר עמוק עשרה ורחב ארבעה ומלא מים וזרק לתוכו חייב שאין המים מבטלין מחיצות הואיל וקצת דברים משתקעין במים אבל מלאה פירות פטור שהפירות ממעטין את המחיצות ויש שואלין בה והלא בעירובין פרק חלון אמרו חריץ שבין שתי חצרות עמוק עשרה ורחב ארבעה שהוא מפסיק בין החצרות מערבין שנים ואין מערבין אחד ואפי' מלאה בתבן או בקש אבל אם מלאן בעפר וצרורות מערבין אחד והרי מ"מ תבן וקש אין מבטלין מחיצה וכל שכן פירות עד שתירצו גאוני הראשונים זו שבכאן כשביטלן בפירוש או שאין דעתו לפנותן לעולם ואין זה כלום שאפי' בטלן בפירוש בטלה דעתו וחכמי התוספות תירצוה בפירות של טבל שמתוך שאין ראוים לטלטל באותה שבת מבטלן ואף זו אינה שאם כן אדפליג במים ופירות ליפלוג ולתני בדידה אלא לענין שמועה שבפרק חלון לסתימת החריץ אנו צריכים וכל שנתמלא בעפר וצרורות הרי הכל אחד ואדם יכול לעבור מזו לזו אבל מלאו בתבן וקש או פירות היאך הוא עובר עליהן והכל מתקלקל בדריסתו ולא עוד אלא שכשהוא ממלא בתבן וקש ופירות עדין החלוק יש ביניהם ונעשין עדין כשנים אבל לענין רה"י כל שהוא מעכב העמדת הדבר בתוכו בטול מחיצות היא ומים מיהא הרי רוב דברים מישתקעין ויורדין עד קרקעיתם:

הזורק מן הים שהוא כרמלית לאיסרטיא שהוא רה"ר או מאיסרטיא לים פטור ומ"מ אם זרק מאיסרטיא למקום מיוחד שבים ומופלג ממנה אפי' הוא מלא מים אם יש בעמקו עשרה ורחבו ארבעה חייב שהרי רה"י הוא ובלבד שלא יהו מי הים צפין עליו כמו שביארנו בפרק ראשון:

המשנה השלישית הזורק ארבע אמות בכותל למעלה מעשרה טפחים כזורק באויר למטה מעשרה טפחים כזורק בארץ הזורק בארץ ארבע אמות חייב זרק לתוך ארבע אמות ונתגלגל חוץ לארבע אמות פטור חוץ לארבע אמות ונתגלגל לתוך ארבע אמות חייב אמר הר"ם פי' כבר ביארנו בתחלת זה הפרק כי למעלה מעשרה טפחים ברה"ר מקום פטור הוא וכן למטה מעשרה בארץ והעקר אצלנו המעביר ארבע אמות ברה"ר חייב ואמרו כזורק בארץ ר"ל שהוא חייב ובתנאי שיהא אותו הדבר שזרק נדבק בכותל כמו הטיט השמן או הדבק ודומה לו אז נמדוד מן המקום שהוא עומד בו בעמידה ברה"ר לאותו דבר שדבק בכותל אחר שנדמה קו בכותל ישר שיצא מן המקום שזרק ממנו מרה"ר ואמרו פטור באותו שזרק לתוך ארבע אמות ונתגלגל חוץ לארבע אמות מבואר ביותר לפי שהוא לא נתכוון לזריקה של איסור ואמרו בהפך זה חייב בתנאי שינוח חוץ לארבע אמות ואפי' זמן מועט אבל אם לא נח כלל פטור:

אמר המאירי המשנה השלישית והכונה לבאר בה החלק השלישי והוא שאמר הזורק ארבע אמות בכותל למעלה מעשרה פטור שהרי צד הכותל שכנגד רה"ר כרה"ר הוא וכל אויר שברה"ר למעלה מעשרה פטור אבל למטה מעשרה חייב כזורק לארץ ופי' בגמ' בדבר הנדבק בכותל כדבילה שמנה ולמדנו שאע"פ שלא נחה במקום מיוחד כגון חורי הכותל הנחה היא ומ"מ בדבר שאי אפשר לו לנוח שם כגון אבן וכיוצא בו ונפלה בקרקע בסמוך לכותל פטור שהרי אנו עסוקים בשהיה שם ארבע אמות מצומצמות וכשנפל אי אפשר שלא נתגלגל לאחוריו מעט ונמצא שלא זרק ארבע אמות שהנגיעה שנגע בכותל אינה הנחה כלל ואף בכותל אם היה טיט או דבר שהוא בר בטול פטור שכבר נתמעט השיעור בעובי הדבילה כמו שביארנו ואם היה רחוק מן הכותל עד שכשנפלה היה רחוק גם כן ארבע אמות חייב ואם חזרה לאחוריה ונתגלגלה בתוך ארבע אמות הואיל ולא נחה תתלה ברחוק ארבע אמות פטור הזורק ארבע אמות בארץ חייב שהזריקה תולדת הוצאה היא כמו שביארנו:

זרק לתוך ארבע אמות ונתגלגל חוץ לארבע אמות פטור שמאחר שנחה בתוך ארבע אין הגלגול שאחר הנחתו מחייבו אפי' היתה כונתו למקום שנתגלגלה לשם ואפי' לא נח בלא גלגול אלא שמיד שהגיע לארץ התחיל להתגלגל זרק חוץ לארבע אמות ונתגלגל תוך ארבע אמות חייב ושאלו בגמ' והא לא נח ופירשו בה שנח על גבי משהו פי' תוך שלשה ואח"כ נתגלגל ונכנס ומאחר שנח על גבי משהו ואח"כ הגיע לארץ אע"פ שנתגלגל חייב אבל אם לא נח כלל פטור כך אנו מפרשים במשנה זו ולשטה זו מה שאמרו בגמ' במה שאמר רבא תוך שלשה לרבנן צריך הנחה על גבי משהו בענין זורק מרה"ר לרה"ר ורה"י

באמצע שאינו חייב לדעת חכמים אלא בתוך שלשה ושנחה על גבי משהו כמו שהתבאר ונאמר עליה בגמ' היינו מתניתין דאר"י והוא שנח על גבי משהו ואע"פ שבאה בתוך שלשה חוץ לארבע אמות צריך מ"מ שתנוח על גבי משהו והשיבו נתגלגל קא אמרת כלומר אע"פ שאמרו בענין משנתנו שצריך שתנוח על גבי משהו לא היית למד ממנה בענין קלוטה שהמתגלגל הואיל ואין סופו לנוח בבירור ראוי שנצריך לחיובו שתנוח על גבי משהו אבל קלוטה הואיל וסופו לנוח על כל פנים הייתי סבור שנקלטה תוך שלשה יהא חייב בלא הנחה על גבי משהו ומ"מ י"מ במשנתנו שלא נחה על גבי קרקע כלל והם מפרשים זרק לתוך ארבע אמות וקודם שתצא מתוך ארבע עכבתה הרוח מעט ואח"כ נתגלגלה מצד הרוח שבא מצד אחר למקום שכיון בלא הגעה לארץ פטור שעכוב הרוח בטל את כחו של זורק לגמרי ונעשה כחו של רוח אבל אם זרק חוץ לארבע אמות ועכבתה הרוח והוא שהחזירה לאחוריה ונתגלגלה לתוך ארבע אמות ולא הגיעה לארץ עד שהיתה בתוך ארבע אמות חייב שכשנתעכבה אנו דנין שהונחה ושאלו עליה בגמ' והא לא נח כלומר שהרי החזירה הרוח מיד והם גורסין אר"י והוא שנח משהו כלומר שבאה נשיבת הרוח בחוזק ועכבה מעט ואח"כ באה נשיבה אחרת קודם שתפול לארץ והחזירה לתוך ארבע אמות והם גורסים תניא נמי הכי זרק חוץ לארבע אמות ודחפתו הרוח והכניסתו אע"פ שחזרה והוציאתו פטור אחזתו הרוח משהו אע"פ שחזרה והכניסתו חייב ומ"מ אף הם מפרשים אחזתו הרוח בתוך שלשה לארץ ולשטה זו צריך לפרש במה שאמרו תוך שלשה לרבנן צריך הנחה על גבי משהו ושאלו בה היינו מתניתין דאר"י והוא שנח משהו ר"ל שעכבתהו הרוח מעט ואע"פ שהיא תוך שלשה צריך שתנוח מעט והשיב שהמתגלגל באויר אין סופו לנוח ר"ל במקום חיוב ומתוך כך ראוי להצריכו שתנוח אבל קלוטה כיון שסופו לנוח הייתי אומר אע"ג דלא נח כמאן דנח דמי קמ"ל ולשטתנו אין אנו גורסין בברייתא זו תניא נמי הכי אלא תניא לבד ומ"מ לענין פסק ראיתי לרוב פוסקים שלא הביאו זו של דחפתה הרוח ואחזתה הרוח ונראה שהם פוסקים כדעת ראשונה אבל אחיזת רוח אינה הנחה כלל ומ"מ לשטה שניה כל שהגיעה לארץ כלל אע"פ שלא נחה חייב וכן הדברים נראין:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

הזורק ברה"ר למעלה מעשרה והלכה ונחה בחור כל שהו פטור ואין אומרין חוקקין להשלים ר"ל שנידון את החור כאלו נחקק בשיעור שיעשה אותו רה"י לחייב את הזורק בתוכו אלא דנין על פי מה שהוא:

תל המתלקט עשרה מתוך ארבע ר"ל שהוא משפע ועולה במדרון אלא שאין עליית המדרון נוחה כל כך כגון שאם תמדוד משיפוליו עד מקום גבהו אי אתה מוצא בו אלא שפוע ד' אמות והוא מתלקט ועושה מדרון עד שכלה בראשו לעשרה טפחים הרי הוא רה"י והזורק מרה"ר לתוכו חייב וכל שכן מתוך שלש אמות ומתוך שתים שהרי כל עוד שהוא זקוף ביותר אין תשמישו נוח לבני רה"ר ולא בא למעט אלא שאם היה מדרונו בא מתוך חמש אמות ניחא תשמישתיה והרי הוא כרה"ר שהרי כבש המקדש כך היה וכמו שאמרו כל כבשים שהיו במקדש אמה לשלש אמות ועשרה טפחים לחמש אמות הוא אחת לשלש:

מבוי שהוא שוה מתוכו ונעשה בצד ראשו מדרון לרה"ר כגון שהיה קרקע המבוי גבוה מקרקע רה"ר והוצרך לשפע אצל פתחו לצד רה"ר או שהיה שוה לרה"ר ומדרון בתוכו כגון שהיתה דרך רה"ר גבוהה מקרקע המבוי וכן כניסת המבוי גבוהה וצריכה לשפע כנגד דופן האמצעי אותו מבוי אינו צריך לא לחי ולא קורה שהרי מופלג ומובדל הוא מרה"ר וי"מ שאותו גובה שבצד הפתח היא לו מחיצה אע"פ שמשפע והולך דרך פנים או דרך חוץ:

המשנה הרביעית הזורק בים ארבע אמות פטור אם היה רקק מים ורשות הרבים מהלכת בו הזורק בתוכו ארבע אמות חייב וכמה הוא רקק מים פחות מעשרה טפחים רקק מים ורשות הרבים מהלכת בו הזורק לתוכו ארבע אמות חייב אמר הר"ם פי' הים הוא כרמלית ופי' רקק מים אמת המים וענין אמרו רה"ר מהלכת בו בתוכו שהיו בני אדם מהלכין בו וכשיהיה בגובה אותו רקק עשרה טפחים או יותר אינה נחשבת מרה"ר לפי שהיא חלקה רשות לעצמה כמו שנבאר פעמים ומה שכפל מהלכת בו פעמים ללמדך אפי' היה רחבו ארבע אמות כיון שיש בגבהו פחות מעשרה טפחים רה"ר נחשוב אותו כיון שמהלכין בו רבים וכשיהיה בגובה זה הרקק עשרה טפחים אפי' היה ברחבו פחות מארבעה טפחים שבני אדם יכולים לעברו במהירות לא יחשב כרה"ר והשוה בזה ימות החמה וימות הגשמים:

אמר המאירי המשנה הרביעית והכונה בה להתחיל בביאור ענין החלק הד' והוא שאמר הזורק ארבע אמות בים פטור מפני שהים מתוך שאין דרך בני אדם ללילך שם כרמלית הוא היה רקק מים ורה"ר מהלכת בו ר"ל שאינו ים אלא מים שאפשר לעבור בהם ברגליו והוא ברה"ר ובני רה"ר מהלכים בו לפעמים על ידי הדחק ואין בו עשרה טפחים הרי זה רה"ר והזורק בו ארבע אמות חייב שהלוך ע"י הדחק שמיה הלוך והוא הדין לזורק מרה"י לתוכו וביאר שרקק זה הוא פחות מעשרה בעומק שאם היה בו עשרה היה בכלל

כרמלית והוא קרוי אגם ודינו כנהרות וימים ואפילו רחב ארבעה אבל רה"י אינו שלא אמרו שאין מים מבטלים מחיצות אלא בבור שהביאו מים לתוכו ושמחיצותיו ניכרות אבל האגם דינו כימים ונהרות וחזר ואמר ורקק מים שרה"ר מהלכת בו הזורק לתוכו ארבע אמות חייב ופי' בגמ' בהלוך הלוך שבא להודיענו שהלוך על ידי הדחק שמיה הלוך הא תשמיש על ידי הדחק לא שמיה תשמיש ומעתה אע"פ שבעמוד תשעה אמרו שנידון כרה"ר בגומא תשעה אינו כן כמו שביארנו בפרק ראשון וברקק רקק פירשו שבא להודיענו שרקק זה נדון כרה"ר בין בימות החמה בין בימות הגשמים ואין אומרין שלא לעשותו רה"ר אלא בימות החמה שההלוך בו מצוי כדי להקר או כלך לדרך זה שלא יאמר אלא בימות הגשמים שכבר נטנפו הבגדים ואין אדם חושש לטינוף ועוברים דרך רקק ואין חוששין אלא זה בשניהם נאמר כן וכן פי' בגמ' שאין חלוק ברקק זה ברחבו בין שהיה בו ארבע אמות רחב או ארבעה טפחים הואיל ומ"מ אין בו עשרה טפחים עומק רה"ר הוא ואין מדקדקין ברחבו ואפי' פחות מארבעה טפחים שהיה ראוי לומר בו שאדם מפסעו ושלא לילך בו כלל ותהא נידונת ככרמלית אינו כן אלא רה"ר היא שהרי בזורק על דף שבגשר המוטל לרחב הגשר כשאר הדפין אלא שזה מובדל מן האחרים אמרו שהוא חייב ונדון כגשר ואע"פ שרוב בני אדם מפסעין עליו ואין מהלכין בו מקצת בני אדם מ"מ מניחין רגליהם עליו ובוקעין בו ר"ל מתמידים דריסתם עליה ואף זו כך היא:
זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שפרשנו הלכה היא ולא נתחדש עליה בגמרא דבר שלא ביארנוהו:

דף ק:

המשנה החמשית הזורק מן הים ליבשה ומן היבשה לים ומן הים לספינה ומספינה לחברתה פטור ספינות קשורות זו לזו מטלטלין מזו לזו אם אינן קשורות אע"פ שמוקפות אין מטלטלין מזו לזו אמר הר"ם פי' כבר ביארנו כי הים כרמלית ואמרו קשורות מטלטלין מזו לזו אחר עשיית העירוב לפי שהן כמו שתי חצרות ומוקפות הוא שיקיף ביניהם כלן מחיצה מיריעות וכיוצא בהן:
אמר המאירי המשנה החמשית והכונה בה ככונת מה שלפניה והוא שאמר הזורק מן הים ליבשה ר"ל לרה"ר ומן היבשה לים פטור כדין מוציא מרה"ר לכרמלית או מכרמלית לרה"ר מן הספינה לים ומן הים לספינה פטור שהספינה רה"י הוא אחר שעמקה עשרה ורחבה ארבעה ואע"פ שבעירובין צ' א' נחלקו רב ושמואל שלדעת רב היא שנקראת רה"י כמו שאמרו ספינה רב אמר מותר לטלטל בכלה דהא איכא מחיצה הא לשמואל אינה

רה"י שהרי אמרו ושמואל אמר אין מטלטלין בה אלא בארבע אמות מחיצות להבריח מים עשויות כלומר ואינם עשויות למה שבתוכן מ"מ הלכה כרב ועוד שאף שמואל לא אמרה אלא כשהיא ביבשה שמאחר שאינן עשויות אלא להבריח מים וביבשה מיהא אין צריך בכך בטלו להו מחיצות אבל בים אף הוא מודה בה מאחר שהמחיצות צריכות שם להברחת המים חשובות הן לצורך מקומן ואף כותלי הבית כך הם שהם עשויות לשמירה ולמנוע את הנזקים וי"מ אותה לצדדים אחרים כמו שיתבאר במקומו בע"ה:

מספינה לספינה פטור שאע"פ ששתיהן רה"י לכתחילה מיהא אסור הואיל וכרמלית באמצע שהכרמלית הואיל ואסור בעצמו לטלטל בכולו כך אסור לטלטל ממנו לרה"י או רבים או מהם לתוכו או מרה"י לרה"י וכרמלית באמצע אלא שאם עשה כן פטור היו הספינות קשורות זו בזו ר"ל שהם סמוכות זו לזו בלא הפסק ים בנתים ושהם קשורות מותר לטלטל מזו לזו ואם אין קשורות אע"פ שמוקפות ר"ל סמוכות בלא הפסק ים מלשון אין תורמין אלא מן המוקף אין מטלטלין מזו לזו וכן הלכה אלא שבגמ' שאלו קשורות וסמוכות מה הוצרך ללמדנו הואיל ושתיהן לאדם אחד ואין הפסק ים בנתים ושהם קשורות שאין הים יכול להפסיקן והעמידה כשהם של שני בני אדם וא"ת ואפי' הקשורות היאך הותרו בלא עירוב ופירש ספינות של שני בני אדם קשורות וסמוכות מטלטלין מזו לזו ע"י עירוב ואם אין קשורות ר"ל שהותרו נאסרו לטלטל מזו לזו חזרו ונקשרו בין שוגגים בין מזידין בין אנוסים בין מוטעים חזרו להיתרן הראשון שכל מחיצה שנעשית בשבת בין בשוגג בין במזיד שמה מחיצה וכן הלכה:

ומ"מ י"מ דוקא אם נקשרה בשוגג וממה שהקשו בגמ' והא אמר רב נחמן לא שנו אלא לזרוק ולחומרא אבל לטלטל לא ותירץ כי קאמר רב נחמן אמזיד והלכה כרב נחמן ולא חזרו להיתרן אא"כ נקשרו בשוגג ולא אמרו כל מחיצה שנעשית בשבת שאפי' במזיד שמה מחיצה אלא לזרוק משום קנסא ולא אמרו חזרו להיתרן אלא בשוגג ואף גדולי המחברים כתבוה כן ומ"מ נראין הדברים שלא הקשה רב נחמן אלא במחצלאות הפרוסות לרה"ר שאמרו בהם ג"כ מערבים ומטלטלים מזו לזו נגללו נאסרו חזרו ונפרסו בין שוגגים בין מזידין חזרו להיתרן הראשון ופירשה רב נחמן ולא חזרו להיתרן לטלטל אלא בשוגג אבל במזיד אינה מחיצה אלא לזרוק ר"ל לחייב הזורק מרה"ר לתוכו ושמא תאמר והא מ"מ נלמוד ממנה לספינה אינו כן שמחצלאות כשחוזר ופורסן הוא עשיית מחיצה מתחילה אבל זו שבספינה הרי הספינה רה"י היא ואינו בא אלא להתיר עירובו וכל שאינו מחדש מחיצה אלא מעמידה על חזקה ראשונה אין לה קנס וכן הסכימו בה רבותינו הצרפתים והם מפרשים כי איתמר דרב נחמן אמזיד איתמר אמזיד דעלמא

איתמר אבל בזו אף במחצלאות מותר ופירשו שמועת המחצלאות לא נגללו דוקא אלא שהרחיקן הרוח והפסיק רה"ר ביניהם שאין עירוב מועיל וחזרו ונפרסו שחזר הרוח והדביקם שהותרו על ידי עירוב הראשון:

קשירה זו שאמרנו פי' בגמ' בקשרוה בדבר המעמידן ואפילו בדבר שאינו חזק כל כך כגון חוטין שאדם מחזק בהם שפת הסרבל וכיוצא בהם הא בדבר שאינו מעמידן אף בעודן קשורות אסור וגדולי המחברים פירשו במוקפות שהן מוקפות מחיצה ואין הדברים נראין:

זהו ביאור המשנה וכלה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

ממה שכתבנו למדת שאין ממלאין לכתחלה מן הים להכניס לספינה וכן שאין שופכים מים מן הספינה לים כיצד הוא עושה להתיר דברים אלו לכתחילה דבר זה נחלקו בו בסוגיא זו והוא שרב הונא אמר מוציא ממנה זיז כל שהוא וממלא מן הזיז לספינה מפני שהוא סובר שמכניסין ממקום פטור לרה"י לכתחילה והוא סובר שעשרה טפחים הנתונים לכרמלית לתפוס מאוירו מקרקעית הים הם נמדדים וא"כ כל שהוא משפת הים ולחוץ כלפי מעלה מקום פטור הוא שהרי עובי המים עשרה על כל פנים שאין ספינה מהלכת בפחות מעשרה טפחים מים וכל שאין שם עומק עשרה מים מתעכבת היא ואינה מהלכת ואע"פ שיש לספינה מורשה ר"ל חדוד ראש הספינה שהוא גבוה מן המים והולכת אף בפחות מעשרה עד שתגיע קרקעית הספינה לאותו מקום שאין שם עומק עשרה ותתעכב ושמא ימלא בעוד שמורשת הספינה לשם ונמצא דולה מכרמלית אין זה כלום והוא שאמרו גשושי אזלי קמא כלומר בני אדם מגששים בכלונסאות את עומק המים ואין מניחין ליכנס ראש הספינה אלא במקומות שהקרקעית יכול לילך שם והילכך כשהוא מוציא המים מן הים מקום פטור הוא וממקום פטור לרה"י הוא מכניס וא"כ אפי' לזיז לא הוצרכנו שהרי מותר להכניס ממקום פטור לרה"י אלא להיכרא בעלמא שיכירו שהזיז מיהא מקום פטור ודוקא כל שהו שאם היה הזיז רחב ארבעה וגבוה מן המים שלשה הרי זה כרמלית ונמצא מוסיף איסורו ומ"מ רבה ורב חסדא נחלקו בה לומר עושה בה מקום ארבעה וממלא ומקום ארבעה זה פירושו שעושה גוזוטרא בשפת הספינה וחוקק בה ד' טפחים על ארבעה טפחים ומשלשל לה מלמטה סביב הגוזוטרא מחיצות עשרה ואע"פ שאין מגיעות למים שמחיצה תלויה מתרת במים הן שישלשל מלמעלה למטה ואינה נוגעת במים הן מלמטה למעלה ואינה נוגעת בגוזוטרא והוא שאמרו בשמועת גוזוטרא בין בלמעלה בין בלמטה ואף לדעת גדולי המחברים שנחלקו בבור להצריך שקוע המחיצה במים בגוזוטרא מיהא מודים ונמצא עכשיו שתכף

שהמים יוצאים מן הים הן ברה"י ואינו מכניס אלא מרה"י לרה"י ואע"פ שאמרו סתם עושה מקום ארבעה נסמכים הם על מה שאמרו בעירובין פרק משתתפין גזוזטרא שהיא למעלה מן הים אין ממלאין ממנה בשבת אא"כ עשו לה מחיצה גבוהה עשרה ומ"מ גדולי הדורות שלפנינו התירו אף בלא מחיצות מטעם פי תקרה יורד וסותם ואע"פ שבגזוזטרא החמירו בספינה הקלו ופירוש גזוזטרא הוא קירוי היוצא מן הבית על הים והוא נקרא בלשון לעז אנוואן וא"כ לדעת רב הונא שדיו בזיז בגזוזטרא ראוי להחמיר שהרי אין כאן היכר שמא אין במים עמק עשרה ואע"פ שהגזוזטרא למעלה מעשרה מ"מ יחשב עליה שאין בו עשרה ואף לדעת רב חסדא בגזוזטרא שהיא קבועה ראוי להחמיר אבל בספינה הואיל ומתנדנדת תמיד ראוי להקל בו ובתיקון זה מיהא מותר אף לשפוך דרך בה ואע"פ שהמים הנשפכים שם יוצאים ומתפשטים חוץ לאויר המחיצות אין חוששין בכך וכן התבאר בעירובין אבל בלא תקון זה אסור הואיל ועמוקה עשרה שהוא רה"י שאם אינה עמוקה עשרה הרי היא כרמלית ומותר להדיא שאע"פ שאין דין כרמלית ומקום פטור בכלים כמו שביארנו בפרק ראשון ספינה כקרקע היא נידונת אבל בעמוקה עשרה שהיא רה"י אסור מפני שאותן עשרה טפחים הנתונים לכרמלית משפת המים הם נחשבות ונמצא שכל העשרה מיהא הם כרמלית ואפי' היו דפנות הספינה גבוהות משפת הים יותר מעשרה ונמצא בשעת הכנסה לספינה ממקום פטור הוא נכנס מ"מ כל שדולה מכרמלית ומכניס לרה"י אפי' מקום פטור באמצע אסור לכתחילה אחר שלא נח במקום פטור ולא עוד אלא שלדעת קצת מפרשים אפי' הניחו במקום פטור אסור שלא התירו לכתחילה אלא להשתמש מרה"ר או מרה"י למקום פטור אבל להחליף מזה לזה לא כמו ויתבאר במקומו וכל שכן בעמוקות עשרה ואינה גבוהה עשרה כגון שהיא משוקעת במים:

ומ"מ י"מ דוקא בשאין גבוהה עשרה שאלו כן מותר הואיל וממקום פטור הוא בא לשם ומתירים מכאן להביא חפץ מכרמלית לרה"י דרך חלונו ולא יראה כן שהרי בגזוזטרא אמרו דוקא במחיצה עשרה אלמא שאף בגובה עשרה כן ויראה שאף בספינה כן ומ"מ אפשר שבספינה הקלו וכל שהיא למעלה מעשרה דיו בזיז וכן פסקוה גדולי המחברים ומ"מ בתלמוד המערב נראה לדעת רבנן שאף בגבוהה עשרה אסור ולא תפשו כאן אין גבוהה עשרה אלא לדעת ר' יהודה והוא שאמרו שם ספינה שבים גבוהה עשרה אין מטלטלים מתוכה לים ולא מן הים לתוכה ר' יהודה אומר אם היתה עמוקה עשרה טפחים ואינה גבוהה עשרה טפחים מטלטלים מתוכה לים ולא מן הים לתוכה למה מתוכה לים מותר מפני שאין גבוהה עשרה מן הים לתוכה אסור מפני שעמוקה עשרה

אין כיני אפי' מתוכה לים אמר ר' בון מתוכה לים מותר מפני הסכנה סלע שבים גבוהה עשרה טפחים אין מטלטלים מתוכה לים ולא מן הים לתוכה פחות מכאן מותר מה בין סלע לספינה ספינה עולה ויורדת סלע במקומה ושאלו שם על מה שאמר בסלע פחות מכאן מותר מעתה שתי כרמליות סמוכות זו לזו מטלטלים מזו לזו מכיון שהים מקיפה מכל צד כלה כרמלית אחת היא ולמדת מ"מ לדעת חכמים אף למעלה מעשרה אסור וכל הגאונים מסכימים לפסוק כרבה ורב חסדא ולענין שופכים המאוסים שאם ישפכם דרך גוזוטרא יהא מאוס לו לדלות מים שהוא שותה דרך שם התירו לו לשפכם על דופן הספינה מבחוץ והם נופלים מאליהם לים ואין כאן זריקה שלו ואע"פ שמ"מ כחו הוא כחו בכרמלית לא גזרו ולא אמרו מטלטלין מתוכה לים אלא דרך חדה על הדרך שכתבנו וכן הדין במשתין מן הספינה לים ומ"מ בצרכיו הגדולים יש בה לדון קצת דברים יתבארו במסכת עירובין בע"ה:

זה שכתבנו שכחו בכרמלית לא גזרו סתם נאמרה וא"כ בכל כרמלית נאמר כן ומעתה שופכין מים מן החצר לביב והמים יוצאים לכרמלית וכן כתבוה גדולי המחברים ויש לשאול בה שהרי בפרק כיצד משתתפין אמרו בכיוצא בזה גזירה שלא יוציא מים בכלים שבבית לחצר שנראה שלא התירו אלא בספינה שאינו חושש לקלקולה הא בחצר מתוך שחושש לקלקול חצרו יוציא בידים אחר שאתה מתירו לטלטלן לשפכן בבית דרך ביב ומ"מ יש צדדין לישבה בזו ושם יתבאר הענין בע"ה:

דף קא.

ספינה זו שעשינו את דינה כרה"י ושמותר לטלטל בכלה כרה"י ובלבד בעמוקה עשרה ורחבה ארבעה לא סוף דבר בשאף קרקעיתה רחב ארבעה אלא אף כשמתקצרת בקרקעיתה לפחות מד' ולא תאמר שחודו של קרקעיתה קצר אלא שמתרחב בסמוך לו בפחות משלשה עד שתוך שלשה לקרקעיתה רחב ארבעה או שמקומות שבהם רחבה ארבעה הם ביתר משלשה אלא שנשארים עשרה טפחים גובה ברחב ומלא אותו הקצר קשין ותבן שנמצאו משפת הקשין רחב ארבעה בגובה עשרה אלא אפי' אין בהם רחב ארבעה עד למעלה דנין את כלה ברחב ארבעה ואומרין בה גוד אחית מחיצתא וכאלו הן יורדות ומגיעות עד הקרקע:

מחיצה שביבשה אין אומרין בה גוד אחית מחיצתא והוא שאמרו במי שנעץ קנה ובראשו טרסקל וזרק ונח על גביו שפטור ואפי' הדרן מחיצתה ר"ל שעומד הפוך על הקנה ראשו למטה ודפנותיו נוטות כלפי קרקע שאין אומרים גוד אחית מחיצתא לדונו כרה"י מפני

שמחיצה זו הגדיים בוקעים בה ודורסים שם כאלו לא היה שם מחיצה הא בים אומרים בה גוד אחית וכו' ואע"פ שהדגים בוקעין בה בקיעת דגים לא שמה בקיעה הואיל ואין בקיעתם ניכרת מעתה עמוד ברה"ר גבוה עשרה ורחב ארבעה ואין בעקרו ארבעה ויש בקצר שלו שלשה ר"ל שאותו קצר שלו ארוך שלשה שאין לבוד מרוחב ארבעה לקרקע וזרק מרה"ר לתוכו לפי מה שכתבנו פטור שאין אומרים גוד אחית והיאך אמרו בה חייב י"מ שאף זו אין הגדיים בוקעין בה וכן נראה מן הסוגיא שהוא מתרץ מידי איריא התם גדיים בוקעים הכא אין גדיים בוקעים כלומר טרסקל הוא מחיצה שהגדיים בוקעים תחתיה אבל זו אין גדיים בוקעין תחתי' וא"כ אין הדבר תלוי בים ויבשה אלא בבקיעת גדיים ומ"מ חכמי התוס' פירשוה שבקצרה שלו עובי שלשה טפחים אבל לא בארכה וא"כ אין גדיים בוקעים בפחות משלשה:

לפי מה שכתבנו מחיצה תלויה מתרת במים אבל לא בחורבה ר"ל שאם נפלו מחיצות של חורבה מלמטה והם תלויות וקיימות מלמעלה אין אותם המחיצות מתירות לטלטל בחורבה ושמא תאמר והלא אמרו במסכת עירובין שקורה ארבעה מתרת בחורבה אע"פ שיש בה בקיעת גדיים ותירצו גדולי הדורות שפי תקרה וגוד אחית שני דינין ואין מקשין מזו לזו והראיה שהרי פי תקרא הוא בארבעה וגוד אחית אינו אלא במחיצה עיקרה על הדרך שכתבנו בגזוזטרא וכן יראה בפרק כיצד משתתפין בשמועת בור שבין שתי חצרות ואע"פ שאמרוה בטרסקל וטרסקל סתם אין בו גובה עשרה הם מפרשים אותה בגבוה עשרה וכן הם מפרישים בעמוד שהזכרנו בשמועה זו שמה שבו ברחב ארבעה גבוה עשרה אלא שיש לדון בשתי אלו שמאחר שהם נוגעים בארץ טרסקל ע"י הקנה ועמוד ע"י הקצר שלו יש לדון בה גוד אחית אף בלא עשרה:

מאחר שביארנו שמחיצה תלויה אינה מתרת אלא במים ושכל מחיצה שיש בה בקיעת גדיים תחתיה אינה מחיצה לדון בה גוד אחית משלשל בדפנות מלמעלה למטה שהכשיר רבי יוסי במסכת סוכה אין הלכה כן אלא כחכמים שאמרו מלמטה למעלה אם גבוהה עשרה כשרה הא מלמעלה למטה כל שגבוהות מן הארץ שלשה טפחים פסולה ומ"מ יש פוסקים בה כר' יוסי וקל הוא שהקלו בסוכה הואיל ואין בה אלא עשה:

דף קא:

זה שהתרנו בספינות קשורות לטלטל מזו לזו פירושו מזו לזו דוקא אבל מזו לזו ע"י ביצית קטנה שביניהם שאינה קשורה בהם לא ויש חולקים להתיר ממה שאמרו בכאן משה שפיר קאמרת מיהו מזו לזו תנן אלמא אלא מיחה בדבריו אלא מלשון המשנה

ומ"מ מודה הוא לו בהוראה ומ"מ אנו גורסין משה שפיר קאמרת בתמיהה והא מזו לזו תנן כלומר מזו לזו דוקא הא ע"י ביצית לא וכן הדברים נראין:

ספינות קשורות שהתרנו טלטולן מזו לזו יראה לפרש כשאין ביניהם שלשה ומ"מ בירושלמי התירו אף ביש ביניהם שלשה אלא שנחלקו אם דוקא כשאין ביניהם ארבעה או אף ביש ביניהם ארבעה ויראה לפסוק כדעת המחמיר:

ספינה המקבלת טומאה כגון ספינת הירדן על הדרך שהתבאר וקשרה בדבר המעמידה והיה ראש הקשר באהל המת או נוגע בכזית מן המת אם היה הקשר של ברזל כגון שלשלאות וכיוצא בהן והרי החרב כחלל בכל מיני מתכות כמו שביארנו בראשון של חולין ונמצא הקשר אבי אבות ומביא לספינה טומאה עד שהיא נעשית אב הטומאה והספינה מביאה טומאה לכלים שבתוכה שהרי אב הטומאה היא ואדם וכלים מקבלים טומאה מאב הטומאה אבל אם לא היה הקשר של ברזל אלא שהוא מדברים אחרים המקבלים טומאה אין כלים שבתוך הספינה טמאים שהקשר אינו אלא אב הטומאה והספינה ראשון ואין אדם וכלים מקבלין טומאה אלא מאב הטומאה וי"מ שמועה זו בספינה שאינה מקבלת טומאה ומפרשי' שהשלשלת נטמא במת ומאהיל על כלים שבספינה והוא מטמא באהל המת מתורת חרב הרי הוא כחלל ואע"פ שלא נאמר חרב כחלל להיותו מטמא באהל אפשר דוקא כשנטמא החרב באהל אבל אם נטמא במגע החלל דינו כחלל לטמא אף באהל ואין הדברים מחוורים ועיקר הדברים בשמועה זו מה שחדשו בה מקצת רבותינו הצרפתים והוא שאין גורסין בשמועה זו חרב הרי הוא כחלל ופרשו הענין שהטומאה בתוך הספינה מאהלת על הטומאה והכלים ואמר שאם היא קשורה בשלשלאות של ברזל הרי היא אהל קבוע ומטמאה כלים שבתוכה באהל אבל אם לא נקשרה בשלשלאות של ברזל אע"פ שהיא קשורה בשאר דברים המעמידים אותה אין שמו קשר להיותה נקראת אהל קבוע וכל שאינו קבוע אינו אהל והוא ששנינו באהלות אלו לא מביאים ולא חוצצין העוף הפורח וטלית המנופפת וספינה השטה על פני המים קשר את הספינה בדבר המעמידה מביאה את הטומאה והדברים נראין:

דף קב.

המשנה הששית הזורק ונזכר לאחר שיצתה מידו קלטה אחר קלטה כלב או שנשרפה פטור זרק כדי לעשות חבורה בין באדם בין בבהמה ונזכר עד שלא נעשתה חבורה פטור זה הכלל כל חייבי חטאות אינן חייבין עד שתהיה תחלתן וסופן שגגה תחלתן שגגה וסופן זדון תחלתן זדון וסופן שגגה פטורין עד שתהא תחלתן וסופן שגגה אמר הר"ם פי'

כשתדקדק לשון זאת המשנה תמצא בה קושיא והיא כי הוא אומר כי כשנזכר הוא אסור ואח"כ קלטו אחר לאותו דבר שזרק שהוא פטור ואם לא קלטו אחר אלא שנפל לארץ יהיה חייב וזה אחר שנזכר ואח"כ אמר כי כל חייבי חטאות אינם חייבים עד שתהא תחלתם וסופם שגגה ושערוה בתלמוד כך הזורק ונזכר לאחר שיצאת מידו או שלא נזכר וקלטה אחר או קלטה כלב או נשרפה פטור הא נחה חייב חטאת במה דברים אמורים כשחזר ושכח אבל לא חזר ושכח פטור שכל חייבי חטאות אינן חייבין עד שתהא תחלתן וסופן שגגה:

אמר המאירי המשנה הששית והכונה בה לבאר ענין החלק החמשי והוא שאמרו הזורק ונזכר לאחר שיצא מידו ר"ל שזרק בשוגג ואחר שיצאת מידו קודם שהונחה נזכר שהוא שבת והרי שנמצא שוגג בעקירה ולא בהנחה וזה שאמר קלטה אחר ר"ל שנעקר ממקומו וקבלה שנמצאו שנים שעשאוה או שקלטה כלב בפיו שאין כאן הנחה שהרי אין בפי הכלב מקום ארבעה או שנשרפה קודם הנחה פטור ודבר זה אי אתה צריך לו לנזכר שאף אם היתה תחלתו וסופו שגגה על צדדין אלו מיהא פטור וכן אם נזכר אף בלא צדדין אלו פטור שהרי תחלתו שגגה וסופו אונס ומתוך כך פירשוה בגמ' בחזר ושכח שנמצאת תחלתו וסופו שגגה ואמצעיתו זדון ואמר שמ"מ הואיל ותחלתו וסופו שגגה חייב אע"פ שיש ידיעה לחצי שעור בזריקה שאני הואיל ואין יכול לעכבה בשעת זכירתו הא במעביר על דרך זה פטור שידיעת חצי שיעור מחלקת ומתוך שבזריקה מיהא חייב כאלו לא היתה ידיעה בנתים כלל אמר שאם היו שם צדדין אלו ר"ל שקלטה אחר או נשרפה או שנחה על גבי מקום שאין בו ארבעה פטור וכבר ביארנו בקלטה אחר שנעקר ממקומו וקבלה שאם לא נעקר ממקומו אלא שעמד במקומו וקבלה ודאי חייב ואין זה קלטה אחר אלא שהיא נחה על גביו מאליה:

הזורק לעשות חבורה בין באדם בין בבהמה ונזכר קודם עשיית חבורה שאסור לעשות חבורה בשבת פטור שהרי תחלתו שגגה וסופו בידיעה וכלל הדברים שאין חיוב חטאת אלא בתחלתו וסופו שלא בידיעה:

זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שביארנו הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

מי שקשר חבל בכלי וזרק את הכלי וראש החבל בידו אפי' זרקו כמה פטור שאין זו זריקה גמורה שתחייבהו חטאת בשוגג הואיל ובידו להחזירה אצלו:

מי שהעביר שש אמות ברה"ר שתים ראשונות בשוגג ושתים אמצעיות במזיד ר"ל בידיעה ושתים אחרונות בשגגה פטור שידיעה שבנתים מחלקת שיש ידיעה לחצי שיעור ומ"מ

בזורק על דרך זה חייב כמו שביארנו במשנה הואיל ותחלתו וסופו בשגגה ר"ל שלא בידיעה ואין ידיעה שבנתים מחלקת אחר שאין בידו להחזירה ושמועה זו לא נחלקו בה כלל אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי שהפוטר תופס ענינה במעביר והמחייב בזורק וי"מ שיש מחלקת ביניהם ואין הדברים נראין:

זה שביארנו שאינו חייב עד שיניח על גבי מקום ארבעה פירושו כשאינו מכוין להניחה באותו מקום אבל אם היה מכוין להניחה ע"ג אותו מקום הרי מחשבתו עושתהו מקום מעתה זרק בפי הכלב או בפי הכבשן הואיל וכונתו לכך חייב וכן המוציא אוכלין בפיו אע"פ שאין דרך הוצאה בפה לגבי אוכלין מיהא הואיל והוא אוכל דבר זה וחישב בו להוציאו בפיו מרשות לרשות חייב שמחשבתו עושתהו מקום כמו שהתבאר:

יש אוכל אכילה אחת וחייב עליה ארבע חטאות ואשם אחד טמא שאכל חלב והוא נותר מן המוקדשין ביום הכפרים ואיסורין אלו מהם באיסור כולל ומהם באיסור מוסיף וכבר ביארנו ענינה במסכת שבועות פרק שלישי:

ונשלם הפרק תהלה לאל:

דף קב:

פרק שנים עשר בעזר הצור:

הבונה וכו' כבר ביארנו בראש המסכתא על החלק הראשון שבה שהוא בא לבאר המלאכות שאסורות בשבת מן התורה ועל איזה צד הוא חייב בהם ועל איזה שיעור ושהקדים לבאר בענין זה מלאכת ההוצאה מצד היותה עיקר המלאכות והיותר ארכת הדברים שבכלם ועכשיו התחיל בשאר המלאכות לבאר בהן על איזה צד חייב בהן ובאיזה שיעור וביאר מהן בזה הפרק שלש ועל זה הצד יחלקו ענייניו לשלשה חלקים הראשון במלאכת הבנין והדומים לו והשני במלאכת החרישה והדומים לה והשלישי במלאכת הכתיבה זהו שרש הפרק דרך כלל אלא שיבאו בו דברים שלא מן הכונה על ידי גלגול כמו שיתבאר:

והמשנה הראשונה הבונה כמה יבנה ויהא חייב הבונה כל שהוא המסתת והמכה בפטיש ובמעצד והקודח כל שהוא חייב זה הכלל כל העושה מלאכה ומלאכתו מתקיימת בשבת חייב רבן שמעון בן גמליאל אומר אף המכה בקורנס על הסדן בשעת מלאכה חייב מפני שהוא כמתקן מלאכה אמר הר"מ פי' מסתת הוא הנגר המישר המלאכה והמחליק אותה בכלי ידוע אצלו וזאת המלאכה היא תולדת המכה בפטיש ומעצד כלי אומנות ידוע חרש ברזל וקודח הנוקב והוא תולדת המכה בפטיש ורבן שמעון

בן גמליאל סובר כי המכה בקורנס על הסדן אע"פ שלא הכה על שום דבר מהדברים שהוא רוצה לרקען או להחליקן שהוא חייב ובתנאי שתהיה ההכאה בשעת מלאכה לפי שכך עושין הנפחים והם חרשי ברזל פעמים רבות יכו על הברזל הכאות הרבה ועל הסדן הכאה אחת או שתים כאלו אותה ההכאה מתקנת אותן ההכאות כלן ואין הלכה כמותו:

אמר המאירי המשנה הראשונה ממנו תבאר ענין החלק הראשון והוא שאמר הבונה כמה יבנה ויהא חייב כל שהוא ופי' בגמ' שכן בעל הבית שיש לו נקב בכירתו סותמה ונמצא סתימת הנקב עושה בנין וכן במשכן קרש שנעשה בו תולעת ופגם את הקרש היו סותמין אותו באבר ויש שואלין בה והרי מ"מ בנין כלים היה והיאך למדין ממנו וכן שואלים בפטפוט כירה שהרי בנין כלים הוא ותירצו בתלמוד המערב שהקרשים הואיל ומחוברות כאדנים הם ואף בכירה יראה לומר כן שהכירה מחוברת לקרקע היא וכך שנאוה שם כמו שאמרו מה בנין היה במשכן שהיו נותנים את הקרשים על גבי אדנים ולא לשעה היה אמר ר' יוסי מכיון שהיו חונים ונוסעים על פי הדיבור כמו שהוא לעולם א"ר יוסי מכיון שהבטיחן הקב"ה שהוא מכניסן לארץ כמי שהוא לעולם הוא הדא אמרה בנין לשעה בנין הדא אמרה אפי' מן הצד הדא אמרה אפי' אדנים כקרקע הם:

המסתת את האבן ר"ל שמפצל ממנה בליטות שנשארו שם ומרבעה ויתבאר בגמ' לדעת רב שאף הוא חייב משום בונה שכל שהוא מתאר את האבן ומיפה אותה לצורך בנין בנין הוא ואין אנו צריכים למה שפירשו בו שמחליקין אותן שהמחליק משום ממחק הוא וגדולי המחברים פסקו בה שהוא חייב משום מכה בפטיש מפני שר' יוחנן אמרה בגמ' ולא יראה כן כמו שהקשו בה והא תנן המסתת והמכה בפטיש ואע"פ שתרצו בה המסתת כמכה בפטיש אין סומכין עליו:

והמכה בפטיש והוא גמר מלאכה שבכל דבר ודבר והוא בבנין מצד שכשאדם רוצה לפסול האבנים הרי הוא מפוצץ הסלע סביבותיה עד שמתיקה מארבע רוחותיה מן ההר וכשהשלים חציבת סביבותיה מכל צד הוא מכה בפטיש הכאה גדולה על האבן והיא מתפרקת ונופלת מאליה ונמצא דבר זה גמר מלאכה ואע"פ שהוא כעין בונה הוא אב מלאכה בפני עצמו ועל דרך זה כל שהוא גמר מלאכה חייב משום מכה בפטיש ותולדה שלו:

ובמעצד והוא כלי העשוי להחליק העץ ולהסיר קליפותיו והוא תולדת בונה וגדולי הרבנים פירשוהו כעין מכה בפטיש וכתבו שהוא קורנס גדול של ברזל עשוי למלאכת ברזל והדברים נראין כדעת ראשון:

והקודח במקדח לנעוץ עץ בכותל ובכללו כל התוחב עץ בעץ וכן כל דבר שמחבר דבר אחד עם דבר אחר הרי זה תולדת בונה וכל אלו שיעורן בכל שהוא ובקודח אפילו לא עבר בעבר השני משקדח כל שהוא חייב:

זה הכלל כל העושה מלאכה ומלאכתו מתקיימת ר"ל שאדם עושה כיוצא בה ומקיימה בלא תוספת אם עשה כיוצא בה בשבת חייב רשב"ג אומר אף המכה בקורנס על הסדן בשעת מלאכה חייב שהוא כמתקן מלאכה ואע"פ שאינו מכה אלא על הסדן שכך היו עושין במשכן מכין שלש על הטס ואחת על הסדן להחליק את הקורנס שלא יהא בו פגימה שלא יבקע את הטס שהוא דק וכן עושים בעלי המטבעות:

זהו ביאור המשנה וכלה הלכה היא ואע"פ שגדולי הפוסקים והמחברים לא הביאו זו של רשב"ג נראין הדברים שהלכה היא ודברים שנכנסו תחת משנה זו בגמרא אלו הן:

המצדד את האבן ר"ל שמושיבה בקרקעית יסוד הבנין במקום הראוי לה חייב משום מכה בפטיש שמתוך שהוא מצדדה מכינה ומישבה בקרקע להיות יושבת שם לעולם והוא גמר הענין לאותה האבן ואפי' לא נתן שם טיט שבנין התחתון של יסוד נוהגים היו קצתם להניחם בלא טיט אלא בצרורות ועפר ואם היה בבנין האמצעי אין נתינת האבן או צרורות מחייב אלא נתינת הטיט ומעתה נתן אחד את הטיט ואחד את האבן הנותן את הטיט חייב ובבנין העליון ר"ל כשנשלמה הכותל בהנחת האבן לבד הוא חייב אף בלא טיט שכך היה מנהגם להניח דימוס של אבנים ר"ל אבנים כבדות על שטח הכותל הנחה בעלמא בלא טיט כך יראה משיטת גדולי הרבנים ולשיטה זו אנו גורסים מציעאה בעי נמי טינא כלומר עם הצרורות והעפר ומ"מ יש גורסין מציעאה נמי בעי טינא ופוסקים שהתחתונה והאמצעית שוות ואין שיטת הסוגיא מוכחת כן:

העושה נקב בלול של תרנגולין כדי להכניס להם אורה משם חייב משום בונה ושיעורו בכל שהוא המכניס בית יד של הקרדום בתוך נקב הקרדום או היתד הקטן שתוחבין בתוך בית יד של קרדום כשהוא בנקב הברזל כדי להדקו שלא יסור משם לעולם חייב משום בונה ויש שואלין בענין זה והלא בכמה מקומות אמרו אין בנין בכלים וכן בשני של יום טוב אמרו שזוקפין את המנורה של חוליות מפני שאין בנין בכלים וכן במסכתא זו בפרק כלים אמרו דלת של שידה תיבה ומגדל נוטלים אבל לא מחזירים וטעם איסור החזרה שמא יתקע ומ"מ הנטילה מותרת אע"פ שהיא סתירה שאין בנין וסתירה בכלים שאלו היה הבנין אסור אף הסתירה היתה אסורה וכן כמה שמועות ועיקר הדברים בדבר זה שלא אמרו אין בנין בכלים אלא בכלי שנתפרק ורוצה להחזירו כגון מנורה של חוליות אבל עשיית כלי מתחלתו אסור שאין זה בנין כלי אלא עשיית כלי ומעתה כל כלי

שנתפרק אם אין ההדיוט יכול להחזירו הרי הוא עשיית כלי ויש דברים שהם פירוק כלי ושהדיוט יכול להחזיר ונאסרו מגזרת שמא יתקע וכבר רמזנו על אותם הדברים בסוף פרק כירה וכבר כתבנו גם כן שהמגבן והמחבץ חייב משום בונה ואם בכלים אין בנין היאך נאמר שבאוכלים יש בנין אלא שלא אמרוה בעשיית דבר מתחלתו:

דף קג.

גולם של כלי הראוי לחוק בו קב וחקק בו שיעור פחות מקב אע"פ שבלבו להוסיף עליו חייב שהרבה עושין כן ומעמידין אותו על דרך זה:

המשנה השניה החורש כל שהו המנכש המקרסם המזרד כל שהו חייב המלקט עצים כל שהן ואם להסיק כדי לבשל ביצה קלה המלקט עשבים לתקן כל שהן ואם לבהמה כמלא פי גדי אמר הר"ם פי' מנכש הוא החופר סביב עקרי גפנים והצמחים והוא ממלאכות העבודה והיא והחרישה שוה מקרסם הוא הקוטע הירקות והכורת מהם מה שיעלה על פני כל הארץ ומזרד הכורת ענפי האילנות וזה המקרסם והמזרד כשהוא מתכוין לתועלתו במה שכרת הוא מאבות מלאכות ואם נתכון לתקן הצמח כדי שירבו ויגדלו כאשר יעשו בזמירת הגפנים הוא זורע וענין אמרו יתקן ר"ל לתקן הארץ לחרישה ואם היתה כונתו בלקיטת העצי' לשרפן או באסיפת העשבים לגדשן ולהאכילן לבהמתו הוא נקרא מעמר:

אמר המאירי המשנה השנית וענינה לבאר בה ענין החלק השני והוא שאמר החורש שיעורו בכל שהוא ופרשו בגמ' מפני שהוא יכול לזרוע שם זרע אחד של דלעת והוא שאמרו חזי לביזרא דקרא ואע"פ שלענין הוצאה אמרו זרע דלועים שנים דוקא לזריעה שאין אדם מוציא נימא אחת לזריעה אבל בחרישה כל גומא וגומא ראויה להפיל שם נימא אחת לזריעה ויש מוחין פירוש זה שאף חרישה י"ל בה שאין אדם חורש בשביל זרע א' ומפרשי' בה לביזרא דקירא לחרוש סביבות הזרע שכל שהוא נזרע טורח הוא אף באחת ויש גורסין לבירא דקרא ר"ל שעושין גומא אחת בעיקר הזרע ומתמלאת מים ואף במשכן היתה שם חרישה בשיעור מועט ראויה לקלח של סמנים:

המנכש והוא הסרת עשבים רעים מתוך הירקות ואף הוא תולדת חורש ויש מחייבים אותו משום זורע והמקרסם והוא הקוצץ ענפים יבשים מן האילן לתקון האילן והמזרד והוא קציצת ענפים אף מן הלחים מצד שיש שם הרבה יותר מדאי ואף הם תולדת חורש ויש מחייבים בהם משום נוטע וכל אלו שיעורם בכל שהו המלקט עצים מן האילנות אם לתקן את הקרקע או האילן שיעורו בכל שהוא ככל אותם שהזכרנו ואם להיסק שיעורן

בכדי לבשל בהן ביצה קלה וכן המלקט עשבים מן המחובר אם לתיקון הקרקע שיעורו בכל שהוא ואם לבהמה כמלא פי הגדי ואע"פ שהקרקע מ"מ מתקן בכך הואיל ואינו מתכוין פטור מצד התקון ואע"פ שהוא פסיק רישיה פירשוה בגמ' בשאין הקרקע שלו ואין נוח לו בכך וכל שאין נוח לו במלאכה הנמשכת ממעשיו אין בו דין פסיק רישיה אבל בקרקע שלו חייב אף מצד התקון אע"פ שאינו מתכוין לו ואם עשה משהו חייב מצד התקון לבד ואם עשה בכדי מלא פי הגדי חייב שתים:

זהו ביאור המשנה ודברים שנכנסו תחתיה בגמ' אלו הן:

התולש עולשין והמזרד זרדים והם מין קנים שבעודם רכות ראויות למאכל אדם וכשנתקשו מעט ראויות למאכל בהמה וכשיבשו מכל וכל ראויות להיסק ומעתה כל שהוא תולש בהן אם לאכילה שיעורם בגרוגרת ואם לבהמה כמלא פי הגדי ואם להיסק כדי לבשל ביצה קלה ואם ליפות את הקרקע בכל שהו שכל שמתכוין בתלישה מן המחובר ליפות את הקרקע תולדת חורש הוא הא כל שאינו מכוין לכך פטור מצד התקון ואע"פ שהוא פסיק רישיה אתה מפרשה באגם שאין אדם קפיד על יפויו כלל או בקרקע של חברו על הדרך שביארנו במשנה:

זה שביארנו במשנה שכל שאין לו תועלת במלאכה הנמשכת מאותה מלאכה של היתר אין בו דין פסיק רישיה גדולי הרבנים כתבו שמ"מ איסור יש בה וכמו שאמרו בפרק שרצים האי מסוביתא דנזייתא אסיר להדוקי ביומא טבא ופירשו הם משום סחיטה ואף לר' שמעון שפסיק רישיה הוא ואע"פ שאין לו הנאה בכך מ"מ אסור הוא ולר' יהודה חייב וכן בפרק תולין לא ליהדק איניש אורדא אפומא דחביתא ואע"פ שבמסכת סוכה פרק לולב אמרו הדס שענביו מרובין מעליו פסול מעטן כשר ואין ממעטין ביום טוב ומשום ר' אלעזר בר' שמעון אמרו ממעטין והקשו עליו והא קא מתקן מנא ותרצו הכא במאי עסקינן בשלקטן לאכילה כלומר שאינו מכוין לתקון ור' אלעזר בר' שמעון סבר ליה כאבוה דאמר דבר שאין מתכוין מותר והקשו והא מודה ר' שמעון בפסיק רישיה ותירץ לא צריכא בדאית ליה הושענא אחריתי כלומר ואינו צריך לאותו תקון הנמשך ממנו ונמצא שלר' שמעון כל שבדרך זה מותר לכתחילה אפשר שמצוה שאני הא בעלמא אסור ואע"פ שבמילה לא התירו אפי' שבות כמו שביארנו בפרק כלל גדול בזו הואיל ולא התרתו אלא על ידי אכילה זכור הוא כמו שכתבנו בפרק כלל גדול או שמא בזו הואיל ויש לו הושענא אחריתי אין בזה תיקון כלל שהרי אין תיקון זה בגוף הכלי אלא תקון לקיום מצותו ואינו שהרי אין צריך לו וכן עיקר הא בעלמא אסור ולרבי יהודה חייב שהרי הוצרכו לומר בזו ורבי אלעזר בר' שמעון סבר לה כאבוה והטעם שר' יהודה עושה

שאין מתכוין כמתכוין והרי הוא כמתכוין להכשיר וכן בחותה גחלים בשבת והובערו מאליהם אע"פ שאינו צריך להן מחייב ר' יהודה חטאת במסכת כריתות ור' שמעון פוטר וי"מ שר' שמעון מתיר לכתחילה ומפרשים איסור מסוביתא דנזייתא משום בונה וכמו שאמרו במקום אחר שוייה דופן לקירוייה וודאי נוח לו במלאכה זו שלא תהא המגופה נעתקת ממקומה ויש לך צד אחר בדין פסיק רישיה שהוא מותר לכתחילה לר' שמעון ולר' יהודה פטור והוא כשהמלאכה הנגררת ממנה קשה לו ע"ד מ"ש בפרק כלל גדול דכמה דאית ביה נשמה טפי עדיפא ליה ואע"פ שבאותה שמועה מיהא פטור אמרו מותר לא אמרו טעם הדבר מפני שיש מלאכה אחרת עמה כמו שאמר ולחייב נמי משום נטילת נשמה הא כל שאתה מוצא מלאכת היתר ונגררת עמה מלאכת איסור שהיא קשה לו מותר לכתחלה וא"כ גורר אדם וכו' אפילו בפסיק רישיה כגון גדולים ביותר שהרי החרץ קשה לו ואין אנו צריכים למה שפרשו גדולי הרבנים שאף הגדולים אין בהם פסיק רישיה ואם לחשך אדם לומר מה שאמרו בפ' טומנין בכל חפין את הכלים חוץ מכלי כסף בגרתקון שהוא אסור משום גרירה והרי מ"מ קשה לו כשממחק את הצורות מ"מ ניחא ליה ליפות את הכלי ונזיר שאינו סורק ניחא ליה בהשרת הנימין:

נמצא לשיטה זו שכל פסיק רישיה והדבר קשה לו מותר לכתחילה ואף לדעת ר' יהודה ואם אין הדבר קשה לו וכן אין נוח לו אסור לכתחילה לר' שמעון ולר' יהודה חייב ואם הדבר נוח לו וצריך לו חייב אף לר' שמעון ודוקא כשהמלאכה הנגררת איסור תורה הא כל שאינה אלא דרבנן ואינו צריך לו מותר לכתחילה לדעת ר"ש ויש כאן דעות אחרות לקצת מפרשים וכבר כתבנום בפרק שני וזו עיקר אלא שהרבה שמועות מראות לנו שכל שאין הדבר נוח לו אע"פ שאינו קשה לו מותר לכתחילה ואתה צריך לפרשן לשיטה זו על הדרך שפרשת בענבי הדס שמצוה שאני או שהדבר אינו תקון מצד עצמו אלא מצד מה שצריך לו ממנו ומאחר שאינו צריך לו אין תקונו כלום כגון ענבי הדס לדעת שני שכתבנו בו וכן מוכרי כסות שלובשין כדרכן אתה מפרשו בשאין צריך לחומו כלל כגון שהיה לבוש כדי צורכו וכל שכן תולש שער האמור בבכור שעושה מקום לקפיץ אע"פ שתולש בודאי וכן כנגדו בי"ט מותר הואיל ואינו מתכוין לתלישה אע"פ שהיא פסיק רישיה שהרי אין אצל הבהמה בתלישה שום תקון מצד עצמו הא כל שיש במלאכה תקון כגון גרירה שיש בחרץ השואת גומות אע"פ שאינו צריך לה היה אסור אא"כ מפני שהדבר קשה לו וכן בכלם אתה מפרשה לשיטה זו כמה שתוכל וכבר כתבנו שיטה זו בפרק כלל גדול:

המשנה השלישית הכותב שתי אותיות בין בימינו בין בשמאלו בין משם אחד בין משני שמות בין משני סימנותיו בכל לשון חייב אמר ר' יוסי לא חייבו שתי אותיות אלא משום רושם שכך היו רושמין על קרשי המשכן לידע איזהו בן זוגו אמר ר' יודה מצינו שם קטן משם גדול שם משמעון ומשמואל ונח מנחור ודן מדניאל אמר הר"ם פי' אמרם בין בימינו בין בשמאלו ר"ל מי שהוא משתמש בשתי ידיו והם קורין אותו שולט בשתי ידיו אבל שאר בני אדם אינה נקראת כתיבה אלא כתיבת ימין אבל כתיבת שמאל אינו אלא רושם לא כותב סמנונות הוא לשון רבים של סימן והם סימנין כמו שכותבין בני אדם א' שיורה על אחד וב' שיורה על שנים בכל לשון בכל כתיבה ור' יוסי אומר כי כותב שתי אותיות אינו חייב משום כותב אלא משום רושם ורושם אצלו מאבות מלאכות כיון שהיה במשכן כי קרשי המשכן היו עשרים מצד צפון ועשרים מצד דרום ושמנה מצד מערב ותכלית מה שהיו מונין שם כ' והיו כותבין על הקרש הראשון א' בצדו האחד ועל הקרש השני ב' וכך היו עושין עד הקרש האחרון שהיו כותבים עליו כ' וכיון שכן הוא בעצמו כמו שאמרו מי שכתב בקרש אחד עשרה י"א והם שתי אותיות וככה עד הי"ט חייב משום רושם ותועלת היותו משום כותב או משום רושם כי לדעת האומר משום כותב יתחייב על שתי אותיות כשכתב כתיבה בשבת בשוגג ואחר כך כתב שתי אותיות בהעלם אחד אינו חייב אלא חטאת אחת לפי שהיא מלאכה אחת והאומר משום רושם וימנה רושם מאבות מלאכות חייב שתים פי' בן זוגו חברו ר"ל שהוא לצדו כסדר ואמ' ר' יהודה כי אם נתכוון לכתוב שמעון כיון שכתב שמ' יתחייב לפי שכתב שם אע"פ שמ"ם של שם סתומה וזאת פתוחה לא נחוש אלא הלשון וזה הדבר אמת לפי שלא נחוש לכונתו אלא בגמר המלאכה הראיה אלו נתכוון לארוג בגד מעשרים אמה בשבת שלא יהיה חייב עד שיגמור העשרים אמה ויארוג כל השבת ויהיה פטור זה שקר אלא משעה שיארוג שני חוטין יתחייב אע"פ שכונתו להשלים אריגת הבגד וכזה תדון בכל המלאכות ואין הלכה כר' יוסי:

אמר המאירי המשנה השלישית והכונה בה להתחיל בביאור ענין החלק השלישי והוא שאמר הכותב שתי אותיות בין בימינו בין בשמאלו חייב ופרשו בגמ' בשולט בשתי ידיו אבל אם אינו שולט אלא באחת אינו חייב אלא באותה שהוא שולט בה ונמצא שרוב בני אדם אם כתבו בימינם חייבים בשמאלם פטורים ומי שהוא אטר אם כתב בשמאלו חייב בימינו פטור שהיא אצלו כשמאל אצל שאר בני אדם:

בין משם אחד ר"ל שכתב אות אחת שתי פעמים כגון שכתב שתי אלפין בין משני שמות ר"ל שתי אותיות שאין זו כזו כגון שכתב א' וב' ומ"מ בגמ' נחלקו באות אחת שתי פעמים

אם חייב בה אע"פ שאין אותן שתי אותיות תיבה בעולם כגון אא או אינו חייב אא"כ הן תיבה בפני עצמה אע"פ שלא כיון הוא לאותה תיבה כגון שש רר תת גג דד חח וגדולי המחברים פוסקים בה לקולא ואפי' היו אותן שתי אותיות הכפולות תיבה בפני עצמה בקמיעין ובאלו ההבלים שמקצת המוניים כותבים בלחישות והוא הנקרא בגמ' גילטורי בעלמא אבל גדולי הפוסקים נראה דעתם שחייב בכל פנים כסתם משנתנו הא בשתי אותיות מיהא אע"פ שאינן תיבה בשום מקום כגון א' וק' או ב' וס' וכיוצא בהן חייב:

משני סמניות ר"ל שכתב אחת בסימן אחד ואחת בסימן אחר הואיל ושניהם נכתבו בסימנים שרשומן מתקיים כגון דיו וסיקרא וקומוס וקנקנתוס על הדרך שיתבאר למטה ולימדנו כאן שאם כתב אחת בדיו ואחת בסיקרא חייב הואיל ואם כתב שתיהן באחת מאלו חייב וכן הלכה וכן הדין בכל לשון ר"ל שכתב שתי אותיות מאיזה כתב של שבעים אומות:

א"ר יוסי לא חייבו חכמים בכתיבה אלא משום רושם וחולק עם תנא קמא שלדעת תנא קמא אם עשה שני רשומין שאינם אותיות פטור ולר' יוסי חייב ושהן אב מלאכה שכל עצמה של כתיבה לא יצא איסורה אלא מרשום והוא שהיו רושמים קרשי המשכן מפני שכשירצו להחזירו אחר שנתפרק לא יתחלף להם סדר הקרשים והוא שאמרו בירושלמי והקמות את המשכן כמשפטו וכי יש משפט לעצים אלא קרש שזכה לינתן בצפון ינתן בצפון בדרום ינתן בדרום ועל ידי גלגול אנו מסיימי' את הירושלמי כדי ללמוד ממנו מוסר ומדה חמודה והוא שאמרו דבי רב הושעיא ודבי רב פזי הוו אזלין ושיילין בשלמא דנשיאותא בכל יומא והוו הלין דר' הושעיא עייליין קומיי ונפקין קומוי אזלו הילין דבי רב פזי ואתחתנון בנשיאותא אתון בעיין מיעל קומוי אישתאלת לר' אמי א"ל והקמות את המשכן כמשפטו וכו' ועוד אמרו שם תרתין זרעייתא הוו בצפורי בולטיא וסגניא הוו בולטיא אזלין ושיילין בשלמא דנשיאותא ועייליין קומוי וסגניא עייליין ונפקין בתריהון אזלי סגניא זכון באורייתא אתון בעין מיעל קומוי דבולטיא אשתאיל לרבנין על ר' יוחנן ודרשה ממזר ת"ח קודם לכ"ג ע"ה סברין מימר לפדות ולהחיות ולכסות הא לישיבה לא א"ר אבין אף לישיבה שנ' יקרה היא מפנינים מכ"ג שנכנס לפני לפנים:

ונשוב לדברינו והוא שבקרשים לא היתה שם כתיבה אלא לרשום ונמצא שאף הרשום אב מלאכה והילכך כל שעושה שני רשומין או שתי סריטות וצריכות לו לרשום חייב וכן הלכה אלא לא שהן אבות אלא תולדת כותב ויראה לפסוק שאם סרט שריטה אחת על שני נסרים או שתי שריטות על נסר אחת חייב אלא שיש בה חולקים א"ר יהודה מצינו שם קטן וכו' ופי' דברי ר' יהודה הוא שסובר שלעולם באות אחת כפולה אינו

חייב אפילו היתה תיבה בפני עצמה ובשתי אותיות פטור אם אינם תיבה שלימה כגון שם משמעון דן מדניאל שבאלו אע"פ שהיתה כונתו לתיבה גדולה ולא עשה אלא קטנה חייב ואין הלכה כדבריו אלא כת"ק לחייב באחת כפולה כל זמן שהיא תיבה ובשתים אע"פ שאינן תיבה בשום מקום:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הם:

ממה שכתבנו במשנתנו בענין שמאל וימין למדו קצת גאונים שכל שאדם חייב לעשותו בימין כגון כוס של ברכה ולולב אטר יד ימינו עושה אותן בשמאל וכל שהיא בשמאל כגון אתרוג ותפלין עושה אותן בימין שהרי הוא נעשה על ימין שמאל ועל שמאל (שהוא) ימין ובתפלין מיהא אין נראה כן שהרי לשומה כנגד הלב הוא צריך:

דף קג:

זה שכתבנו שחייב באות אחת כפולה אם היא תיבה או בשתי אותיות אע"פ שאינן תיבה לא סוף דבר כשהיתה כונתו למה שעשה לבד אלא אפי' היה בדעתו להשלים תיבה או פסוק וכן בכל המלאכות ר"ל שכל המתכוין לעשות מלאכה והתחיל בה מכיון שעשה כשיעור המבואר בה נתחייב אע"פ שלא גמר מחשבתו ולא נפקע מזו דין מלאכת מחשבת שהרי גמר מלאכה זו הוא מאחר שנעשה בה כשיעור שהוא אצלה מלאכה כיצד נתכוון לכתוב פסוק או אגרת משכתב שתי אותיות חייב ולא סוף דבר כשהן תיבה כגון שם משמעון אלא אפי' שאינן תיבה כגון אר מאריוך אע"פ שאינן תיבה וכן נתכוון לארוג בגד שלם מכיון שארג בו ב' חוטין נתחייב אע"פ שדעתו להשלים וכן בכל המלאכות והוא שדרשו אחת מאחת הנה מהנה אחת שהיא הנה הנה שהיא אחת אחת זו היא כל המלאכה מאחת מקצת המלאכה ר"ל כשיעור ממנה הנה אבות מהנה תולדות אחת שהיא הנה זדון שבת ושגגת מלאכות שהוא חייב על כל אחת ואחת הנה שהיא אחת שגגת שבת וזדון מלאכות שאינו חייב בהן אלא אחת על הדרך שהתבאר:

המגרר ראשי כלונסאות של ארז או קלף וכיוצא באלו חייב וחיובו משום ממחק וי"מ משום מחתך ושיעורו בכל שהוא המעבד עור שיעור עבודו בכל שהו ר"ל אע"פ שלא השלים עבודו אלא שהתחיל בו ומ"מ צריך שיהא בעור כדי לעשות קמיע לא נאמר כל שהו אלא מצד העבוד כמו שביארנו בפרק המוציא:

הצר צורה בכלי צורה כל שהוא חייב ולא סוף דבר כשאותו משהו משלים כל הצורות שבזו הרי יש בה משום מכה בפטיש אלא אף כשאינו גמר מלאכה שהצורות אדם צר לפעמים צורה קטנה בכלי גדול ונמצא שהצורה אדם מעמידה בכל שהוא:

ספר תורה ותפלין ומזוזות צריך להזהר בכתיבת אותיותיהם ולא יחליף בהם כלום ר"ל שלא יעשה אלפין עיינין אע"פ שהעלגים עושין להם אחת ולא ביתין כפין אע"פ שדומות בצורה וכן בכל כיוצא באלו וכן שלא יעשה פרשיות סתומות שבה פתוחות או הפתוחות סתומות וכן שלא יכתוב בספר תורה פרשה אחת כתבנית השירה ולא השירה כתבנית שאר הפרשיות ובכל אלו אם עשה כן או שכתב אות אחת שלא בדיו אלא בשאר מיני צבעונים או בזהב פסל כמו שיתבאר במקומו:

דף קד.

בסוגיא זו אמרו מאי טעמא כרעיה דקוף תליא ר"ל שאינה מחוברת עם גוף האות ולמדת שצורת הקוף הוא שלא יתחבר רגל שלה עם גוף האות עד שמכאן הסכימו קצת רבנים לפסול ספר תורה בכך ומטעם דבוקה ואין נראה לי כן שמעולם לא הוזכר פסול דבוקה אלא בדבוק אות באות עד שלא תהא האות מוקפת גויל מארבע רוחותיה אבל בדבוק של עצמה לא נפסלה ואין האות בעצמה פוסלת אלא כשנפסלה צורתה לגמרי עד שדומה לאות אחרת אע"פ שבראוי לכתבה כן שא"כ אף מה שאמר בסוגיא זו מאי טעמא הדר תאגיה דקוף לגבי ריש והוא כמין זיין שעושין בסופו של גג אלו לא עשאה אתה פוסל ספר תורה ונמצאת מרבה פסול בספרים ולא עוד אלא שצורות האותיות משתנות קצתם בדבוק ובתליה ובשאר צורות ממקום למקום מצרפת לספרד וכן משאר מקומות וא"כ על כל פנים אתה פוסל בזה מה שאתה מכשיר בזה אלא דברים אלו לא לפסול נאמרו כלל אלא ליסוד כתיבה ואף מקצת חכמי דורנו חזקו טעם זה ממה שאמרו בשלישי של מנחות אמר רב אשי חזינא להו להני ספרי דוקאני דחטרו להּ לגגה דחית ר"ל שעושין לה תג בגגה כמין חוטר כגון זו וז ותלו לה לכרעה דה"א ר"ל שלא תהא דבוקה עם הגג והרי שדבוק רגל הה"א עם גגה אינו פוסל שא"כ לא היה מיחס פירודה לספרי דוקאני ר"ל שמדקדקים לעשות כתב מיושר וכן אתה למד מענינו וענינה כענין מה שאמר עליהם דחטרו לה לחית שאין במניעתה שום פסול והדברים ברורים ושמא תאמר והרי בה"א נפסדה צורתה ודומה לחית וכבר פסלוה בבריתא זו שאמרו תגנז יראה לי שזו של מנחות בשעשה גג הה"א רחב עד שהבריח נכנס בפנים מעוקץ הגג כגון זו ח שאין דבוקה מפקיע שלא תדמה לה"א אבל כל שאין עוקץ גג הה"א יוצא לחוץ ודבוקה עושה אותה לגמרי כצורת חית ודאי ופסולה:

דף קד:

המשנה הרביעית הכותב שתי אותיות בהעלם אחד חייב כתב בדיו בסם בסיקרא בקומוס ובקונקונתוס ובכל דבר שהוא רושם על שני כותלי זוית על שני לוחי פנקס והם נהגין זה עם זה חייב הכותב על בשרו חייב והמסרט על בשרו ר' אליעזר מחייב חטאת ור' יהושע פוטר אמר הר"ם פי' דיו ידוע כותב על הספר ובדיו וסם שם העקר אי זה עקר שיהיה ורצונו בכאן עקר צובע סיקרא גם כן ידוע והוא כמו אבן שצובע צבע אדום קומוס מין עפר וצבעו שחור ובערבי אלא"ג קונקנתוס ממין הקומוס וכן נקרא בערבי וכל שהוא רושם ר"ל שיתקיים רשומו פינקס ספר חשבון הסוחרים נהגים נקראים מן והגית בו יומם ולילה ר"ל שתהיה אות כנגד האות השניה ואמרו מסרט על בשרו הוא שיכתוב בשריטה על שטח בשרו ואפי' הוציא דם אינו חייב חטאת לדעת ר' יהושע לפי שאין דרך כתיבה בכך והלכה כר' יהושע:

אמר המאירי המשנה הרביעית והכונה בה ככונת מה שלפניה והוא שאמר הכותב שתי אותיות בהעלם אחד חייב הא בשתי העלמות פטור שהידיעה שבנתים מחלקת שיש ידיעה לחצי שיעור ורבן גמליאל חולק עליה בסוף משנתנו ואין הלכה כמותו אלא כרבנן כתב בדיו בסם בסיקרא בקומוס ובקנקנתוס ובכל דבר שהוא רושם חייב ר"ל שהוא רושם ורשומו עומד כתב שני אותיות בשני כותלי זוית ר"ל שכתב אחת על כותל מזרחי' במקצוע הסמוך לצפון ואחרת על כותל צפוני' במקצוע הסמוך למזרח עד שנהגים זה עם זה ר"ל שאפשר לקראן ביחד חייב וכן בשני לוחי פנקס והם לוחות דקות שאדם נושא לכתוב שם הקפותיו ושאר דברים שאדם מתירא שישכחם מהם שאדם עושה טוחות בשעוה ומהם שאדם כותב בהם ואע"פ שכתב אחת בלוח זה ואחת בלוח זה כל שהם נהגים זה עם זה בסקירא אחת כגון שכתב על שתי הקצוות הסמוכות זו לזו חייב וכן הכותב על בשרו בדיו כגון שצריך לכתיבת איזה דבר וכותב על ידו או על איזה מקום שבבשרו חייב שהרי על עור כתב ואע"פ שחמימות בשרו מעברת הכתב לאחר זמן אין זה אלא ככתב שנמחק המסרט על בשרו במכתב או בסירא ר' אליעזר מחייב וחכמים פוטרים מפני שאין דרך בכך והלכה כדבריהם:

משנה כתב במשקין ובמי פירות ובאבק דרכים ובאבק סופרים ובכל דבר שאינו מתקיים פטור לאחר יד ברגלו בפיו ובמרפקו כתב אות אחת סמוך לכתב כתב על גבי כתב נתכון לכתוב חי"ת כתב שני זיי"נין אחד בארץ ואחד בקורה על שני כותלי הבית על שני דפי פנקס ואינן נהגין זה עם זה פטור כתב אות אחת נוטריקון ר' יהושע בן בתירא מחייב וחכמים פוטרין אמר הר"ם פי' אחת בארץ ואחת בקורה ר"ל כתב אות אחת בארץ ואחת

בקורה ונוטריקון הוא שיכתוב אות אחת מראש המלה וכן מאותו אות כל המלה כמו שיכתוב ק' וינקוד עליה ויהיה רמז על קרבן או יכתוב מ' ויהיה רמז על מעשר ויובן ממנו זה כפי מה שהסכימו אנשי נוף אחד או אנשי מדינה אחת ור' יהושע בן בתירא אומר כיון שהכל מבינים מאותה אות המלה כלה כאלו כתב אותיות הרבה והלכה כחכמים:

אמר המאירי כתב במשקין ר"ל בדברים שאין רישומן עומד במי פירות באבק דרכים ר"ל שחוקק באצבעו בתוך האבק צורת אותיות ובאבק סופרים ר"ל עפרורית הנשאר בקסת הסופר וכן בכל דבר שאינו מתקיים פטור וכן אם כתב בדיו על דבר שאין הכתב מתקיים בו כגון על הירקות וכיוצא בו פטור כשם שאין חיוב אלא בכותב בצבע העומד כך אינו חייב אא"כ כותב על דבר העומד כך כתבוה גדולי המחברים וכך היא שנויה בתלמוד המערב והוא שאמרו שם כתב בדיו על עלה של ירקות או במשקין ומי פירות על הלוח פטור עד שיכתוב בדבר של קיימא על דבר של קיימא:

כתב לאחר ידו ר"ל בגב ידו כגון שאחז את הקולמוס באצבעותיו והפך ידו וכתב או שתפש הקולמוס בפיו ובמרפקו או ברגלו וכתב פטור שאין זה דרך כתיבה כתב אות אחת סמוכה לכתב ר"ל שהיתה שם אות אחת כתובה וכתב הוא אות אחת בסמוך לו עד שנעשו בזווגו שתים פטור שמ"מ לא כתב הוא אלא אחת כתב ע"ג כתב ר"ל שהיו מטושטשות מעט וחדשן בהעברת קולמוס עליהן פטור שאין כאן כתיבה הואיל וכבר היה רשומן ניכר:

נתכוין לכתוב חית ודלג את הקולמוס בשעה שהיה כותב את גגה ונעשה הפסק בגגה עד שנעשו כשני זיי"נין פטור שהרי לא היתה מחשבתו אלא באות אחת ומ"מ אם עשאן בכונת שנים חייב אע"פ שהם משם אחד שהרי תיבה היא בלשון תלמוד כמו שאמרו לא זז משם:

כתב אחת בארץ ואחת בקורה שנמצא שאינן נהגים זה עם זה בסקירה אחת וכן על שני כותלי הבית שלא במקצועות הסמוכים זה לזה אלא באמצע הכותלים עד שאין נהגים זה עם זה או על שני דפי פנקס ר"ל זו בדף אחד וזו בדף אחר או באיזה צד שאין נהגים זו עם זה פטור שאין שם שתי אותיות לחייב עליהן אלא כשנקראות זו עם זו:

דף קה.

כתב אות אחת נוטריקון ר"ל שמשמשת במקום תיבה כגון מ' נקודה על גבה במקום ארבעים או במקום מעשר ר' יהודה מחייב וחכמים פוטרין והלכה כחכמים:

משנה הכותב שתי אותיות בשני העלמות אחת בשחרית ואחת בין הערבים רבן גמליאל מחייב וחכמים פוטרין אמר הר"ם פי' הכונה בזאת ההלכה כי העושה קצת מן המלאכה בשעה אחת מיום שבת גמר אותה בשעה אחרת והוא שוגג בשתי השעות אלא שנזכר בין שתי השעות שאותה הקצת שעשה עבר ואחר כך שגג וגמר המלאכה רבן גמליאל אומר אין ידיעה לחצי שיעור ואותה ידיעה שאני חושב שידע אלו נתרחק עשיית הקצת קודם השלמת הכל הרי הוא כאלו לא היתה ולא עשתה רושם כלל ובהעלם אחד עשה המלאכה כלה ולפיכך הוא חייב חטאת וחכמים אומרים יש ידיעה לחצי שיעור ונבדיל קצת המלאכה מן הקצת בידיעה ולפיכך הוא פטור מן הקרבן אבל הוא חייב מכת מרדות על חצי שיעור כאשר ביארנו כי אמרו פטור זו היא כונתו במה דברים אמורים כשעשה חצי שיעור במזיד אבל אם היה שוגג אינו לוקה והלכה כחכמים:

אמר המאירי כתב שתי אותיות בשתי העלמות אחת שחרית ואחת ערבית רבן גמליאל מחייב מפני שהוא סובר שאין ידיעת חצי שיעור מחלקת וחכמים פוטרין שיש ידיעה לחצי שיעור לחלק והלכה כחכמים ומ"מ בהעלמה אחת אפי' כתב אחת שחרית ואחת ערבית חייב וזה שאמר כאן אחת שחרית ואחת ערבית פטור על שתי העלמות היא אמורה ומפני שאין דרך למי שכתב אות אחת ונזכר עליה שיהא חוזר ושוכח לשעתו לכתוב אחרת הוא תופשה אפי' אחת שחרית ואחת ערבית הא בהעלמה אחת ודאי חייב וגדולי הרבנים מפרשים אותה בהעלמה אחת ומפני שהשיעור הארוך מחלק ואין הדברים נראין כלל ואף בירושלמי רמוזה כדברינו כמו שיתבאר:

זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שביארנוה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמ' אלו הן:

יתבאר במקומו שאין כותבים את הגט אלא בדבר שרשומו עומד כגון דיו וסיקרא וקומוס וקנקנתוס כתבו באבר בשחור ר"ל פחם ובשיחור ובמי טירא ר"ל מים הנוטפי' מעצים שבתקרת הבית בשעת הגשמים והם מקבלות שם אדמימות כשר אלא שאין כותבין באלו לכתחילה ומי עפצים כותבין בהם לכתחילה כמו שיתבאר במקומו:

אף לענין שבת כתב באבר ובשחור ובשיחור ומי טריא ואפצא חייב שהרי רשומן עומד:

ספר תורה שנכתבה בו אזכרה אחת שלא לשמה או שלא בכונה פסולה היה צריך לכתוב את השם ועלה במחשבתו לכתוב יהודה וטעה במחשבתו ולא הטיל בו דלת פסול ואפי' חדשו בהעברת קולמוס עליו מתוך כונה אין זה כלום שכתב על גבי כתב אינו כלום כמו שביארנו במשנה:

אע"פ שביארנו שאם כתב אות אחת סמוך לחברתה פטור וכן הדין בארג חוט אחד על האריג מ"מ אם כתב אות אחת והשלים בו ספר או ארג חוט אחד והשלים בה בגד חייב שכל שהשלים בה חשובה היא כשתים וחייב משום כותב וחכמי הדורות שואלים בה כהוגן ויתחייב בה משום מכה בפטיש וכמו שאמרו בפרק כלל גדול האי מאן דשקיל וכו' חייב משום מכה בפטיש ותירצו שלא נאמר מכה בפטיש אלא במלאכה שנשלמה כלה כגון שחצב אבן בהר ונתפרקה כלה מסביבותיה ונמצא שנשלמה מלאכת האבן אלא שלא נפלה וזה מכה בפטיש ומפילה שנמצא המלאכה בגוף אותו דבר כבר נשלמה וכן מה שאמרו בשקיל אקופי בגלימיה שהרי הגלימא כלה עשויה אבל באלו לא נשלם הספר והבגד עדיין וכל שהוא עושה לצורך השלמה אינו מכה בפטיש שאם לא כן אף המלאכות שתחלתן וסופן בא כאחד כגון קצירה וכיוצא בה היה ראוי להתחייב בה משום מכה בפטיש:

כתב אות א' בטבריא והלך באותה שבת לצפורי וכתב שם אות אחרת במגלה אחרת חייב אע"פ שאין נהגין זה עם זה מ"מ הואיל ואם היה מקרבן זה עם זה היו נהגין זה עם זה חייב ואינו דומה לשני דפי פנקס או שני כותלים שזה אינו מחוסר מעשה לקריבתם:

אע"פ שכתבנו במתכוין לכתוב אות אחת וכתב שתים שפטור מ"מ הגיה אות אחת ועשה בדיוקו שתים חייב הואיל ומ"מ מתכוין הוא להיותם שתים כגון שטעה הסופר ועשה ח' ממה שהיה ראוי להיותו שתי זיינין ובא זה ומחק באמצעה עד שנעשו שתי זיינין חייב וכן הדין אם נטל גגו של דלת ועשאו ריש ופירשו בה בירושלמי שהוא נידון כשתים מפני שמחק אחת וכתב אחת והמחיקה מצטרפת לכתיבה וגדולי הרבנים פירשוה שכל המגיה הוא כמשלים את הספר וי"מ אותה דוקא בלא תשתחוה לאל אחר שטעה הסופר וכתב אחד ובא זה ותקן שהרי הגהה זו מתקנת כל הספר מעקרו:

נתכוון לכתוב ח' וכתב שני זיינין אפי' נשלמו שתי הזיינין בצורותיהם ואין צריכות שום תקון פטור כמו שביארנו במשנה ומ"מ לענין ביאור הסוגיא אתה צריך לשאול לדעת המחייב בכך כל זמן שאין צריכות תקון והוא המכוון באמרו דלא בעי זייני והרי בפרק כלל גדול אמרו בנתכון לזרוק שתים וזרק ארבע שפטור הואיל ולא נתכוון לזריקת איסור י"ל שבזריקה אין ארבע אמות בכלל מחשבתו כלל שאין ארבע בכלל שתים אבל בזו כבר נעשית מחשבתו ששתי זיינין בכלל מחשבת החית הם ויש מתרצים שבזריקה פטור מפני שאין במחשבתו איסור בשום מקום אבל באותיות הואיל ויש באות אחת חיוב במקומות כגון בהשלמת ספר מחייבין אותה בזו:

בתלמוד המערב אמרו שאם כתב אות אחת בשבת זה ואות אחרת בשבת אחרת בהעלמה אחת פטור שימי החול מחלקין הא בשבת אחת חייב כמו שכתבנו במשנה ועוד אמרו שם הממתח את צדדיו חייב משום תופר נאמר משום תופר ונאמר משום קושי ולמדו הגאונים מכאן שתפירות אלו הנעשות בצד ובבתי הזרועות בחוט או ברצועה קצרה וארוכה שמושכה כשרוצה והיא מתהדקת ומתירה כשהוא רוצה מלאכה היא ובכלל תפירה היא וכך היא רמוזה בפ' כלל גדול:

כבר ביארנו שהמחיקה בכלל אבות מלאכות היא ושיעורה ככתיבה או שמחק שתי אותיות או שמחק אות אחת גדולה שיש לכתוב במקומה שתי אותיות בינוניות:

המעביר דיו על גבי סיקרא חייב שתים משום מוחק ומשום כותב דיו על גבי דיו או סיקרא על גבי סיקרא או סיקרא על גבי דיו פטור:

הקורע על העור כתבנית כתב חייב רשם על העור כתבנית כתב פטור:

ונשלם הפרק תהלה לאל:

פרק שלשה עשר בעזר הצור:

ר' אליעזר אומר האורג וכו' מצד שהתחיל באלו הפרקים לבאר במלאכות האסורות מן התורה על איזה צד חייב בהן ועל איזה צד פטור ואיזהו שיעורן כמו שביארנו בפרק בונה היתה הכונה בזה הפרק לבאר הענין הנזכר מן המלאכות ועל זה הצד יחלקו עניני הפרק לשני חלקים הראשון במלאכות הראויות בבגדים כגון אריגה ותפירה וקריעה וכן בצמר בלבון ונפוץ וצביעה והשני במלאכת הצידה זהו שורש הפרק דרך כלל אלא שיבאו בו דברים על ידי גלגול כמשפט סוגיית התלמוד על הדרך שקדם:

והמשנה הראשונה ר' אליעזר אומר האורג שלשה חוטין בתחלה ואחד על הארוג חייב וחכמים אומרים בין בתחלה בין בסוף שיעורו שני חוטין אמר הר"ם פי' אחד על הארוג הוא שארג אפי' חוט אחד על אותה מסכת בשבת הוא חייב לדברי ר' אליעזר והלכה כחכמים:

אמר המאירי המשנה הראשונה ממנו תחל בביאור ענין החלק הראשון והוא שאמר ר' אליעזר אומר האורג שלשה חוטין בתחלה ואחד על האריג חייב ר"ל אריגה שנמנית בכלל אבות מלאכות שיעורה במתחיל לארוג שלשה חוטין ובמוסיף על האריג שיעורו בחוט אחד שאריגת חוט אחד על האריג הוא חשוב כשלשה בתחלת אריגה וזהו שאמרו בגמ' על הגס ר"ל על הבגד שיש בו אריג הרבה ועל האימרא ר"ל שפה שמתחילין בה לארוג שר' אליעזר אומר אחת פירושו על הגס לבד לא על האימרא וחכמים אומרים ששיעור אריגה שני חוטין בין בתחלת אריגה בין בתוספת אא"כ הוא משלים את הבגד

שבזו שיעורו באחד כמו שכתבנו למעלה הא כל שאינו משלים שיעורו בשני חוטים בין בתחלה בין בסוף וכן הלכה ודבר זה אין בו חלוק בין חוטים גסים לדקים ושיעור רחבה של אריגה לא התבאר כאן ויתבאר למטה שיעורו ברחב כמלא הסיט כפול ומ"מ יתבאר בגמ' שאם ארג בשפת היריעה חוט של מיני צבעונין כמנהג שהאורגים עושים במפות וכלי פשתן שאורגים בסוף היריעה חוט של תכלת או של מיני צבעונין אין צריך לחיובו מלא רחב הסיט אלא שיעורו ב' חוטין ברוחב שלשה בתי נירין אין זה אלא כאורג צלצול קטן ר"ל שלשלת של חוטי משי בשפת הזרוע שאין אדם נוהג בה אלא בשיעור זה ר"ל שני חוטין ברחב (ב') [שלשה בתי] נירין וי"מ בה שאדם אורגה באמצע הטלית להיותה לסימן למתעטף שיהא אותו צלצול בראשו כנגד עיניו:

משנה העושה שתי בתי נירין בנירין ובקירוס בנפה ובכברה ובסל חייב התופר שתי תפירות והקורע על מנת לתפור שתי תפירות אמר הר"ם פי' הנירין הניר וכבר פרשנו אותו בפרק השביעי וקירוס יריעה ארוגה מן הסיב נפה ידועה וגם כן כברה וזכר בכאן אלו הדברים על דרך נתינת השיעורין וזכר בפרק כלל גדול כל אלו המלאכות על דרך מנין אבות מלאכות:

אמר המאירי העושה שני בתי נירין חייב כמו שהתבאר במשנת אבות מלאכות ולא נשנית לחדש בה דבר שהרי שיעורה נזכר הוא עמה ר"ל בעשיית שני בתי נירין ולא נשנית אלא מפני שעקרה במלאכת בגדים דקים וקצרים הנארגים ביד העשויים בתים בתים כאריגת נפה וכברה ופרשו בגמ' שהנירין הוא עשוי בשני חוטין אחד בניר קטן ואחד בניר גדול ונעשה חורים חורים אחד גדול בתוך ארבעה דקים שתים מצד זה לגדול ושתים מצד האחר וכן כל האריגה ופירשו בקירוס מצוביתא והוא יריעה נעשית חורים דקים להעמידה לפני נשים יקרות שיהו רואות ואינן נראות ויש גורסין קירום מלשון קרמין וכן במין זה סירוג חבלים שבמטה ומעשה סבכה וכל הדומים כמו שביארנו במשנת אבות מלאכות:

דף קה:

משנה הקורע בחמתו ועל מתו כל המקלקלין פטורים והמקלקל על מנת לתקן שיעורו כמתקן אמר הר"ם פי' מקלקל על מנת לתקן ר"ל כמי שהורס וכונתו על מנת לבנות ואמרו הקורע בחמתו או על מתו פטור כשאינו חייב לקרוע על אותו המת ואמרו בחמתו פטור סברא דחויה היא והלכה הקורע בחמתו או על המת שחייב עליו קריעה חייב

והטעם שיהיה הקורע בחמתו או על מתו חייב מפני שדעתו מתישבת וחמומו מתפשר לאותו הקרע והוא דומה למתקן:

אמר המאירי התופר שתי תפירות וכן הקורע על מנת לתפור שתי תפירות כגון שהיה הבגד בולט והוא קורעו כדי לישבו והוא שאמרו בגמ' בכיסתא כלומר שהוא בולט ככיס וכבר זכרנום בביאורן במשנת אבות מלאכות ולא הוזכרו כאן אלא על ידי גלגול קורע בחמתו ועל מתו שהוא פטור מצד שהוא מקלקל ופרשוה בגמ' במה שאין לו עליו חיוב קריעה לא מצד קורבה ולא מצד מעלת המת שאלו כן היה לו מתקן בקריעתו הואיל ומקיים בה המוטל עליו וכלל אח"כ שכל המקלקלין פטורים אא"כ יש בו צד תקון כמו שביארנו בקריעה ומ"מ כל המקלקל על מנת לתקן חייב ושיעורו כמתקן על הדרך שביארנו בקורע על מנת לתפור ששיעורו שיקרע על מנת לתפור שתי תפירות:

משנה שיעור המלבן והמנפץ והצובע והטווה שיעורו מלא רחב היסט כפול האורג שני חוטין שיעורו מלא היסט אמר הר"ם פי' רחב היסט שתות הזרת והוא השיעור הראשון הקרוב לדעתי שראיתי בפירוש היסט והוא הנכון אצלי כאשר ביארתי בפרק שלישי ממסכת ערלה ויהיה רוחב היסט כפול שליש הזרת וראיתי לגאון שהוא בין הגודל והאצבע כשיפתח ידו כל מה שיוכל האדם וכשילבן האדם מן הצמר וינפץ ממנו או יצבע ממנו שיעור היסט שיטוה חוט ויהיה ארכו רחב היסט כפול שהוא חייב והמובן אצלי מפירוש אלו המלות שפרשו הקדמונים כי אמרם מלא היסט הוא שתות הזרת ומלא רחב היסט הוא ריחוק מה שיראה בין הגודל והאצבע:

אמר המאירי המלבן והמנפץ והצובע והטווה שנשנו כלם באבות מלאכות שיעורם כמלא רוחב הסיט כפול והאורג שני חוטים שיעורן אע"פ שלא ארג כמלא רוחב הבגד אלא כמלא הסיט כפול וכבר ביארנו בשיעור זה שיש מפרשים ריוח שבין אצבע לאמה בהרחבה בכל היכולת וי"מ בין גודל לאצבע בדרך זה ר"ל בהרחבה בכל היכולת ושיעור זה בכפילו הוא כד' טפחים וגדולי המחברים כתבו בשיעור אורג רוחב שתי אצבעות:

זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שכתבנו הלכה היא אלא שבמקלקלים יתבארו בגמ' קצת תנאים ודברים שנכנסו תחת משנה זו בגמ' אלו הם:

כבר ביארנו שהקורע על מתו שאמרו במשנתנו פטור פירושו במת שאין לו עליו חיוב קריעה שאלו כן מתקן הוא וחייב והוא שאמרו הקורע על מתו חייב שאע"פ שחלל את השבת מ"מ יצא כדי קריעה וכן בחכם אע"פ שאינו קרובו חייב שהרי הכל כקרוביו לחיוב קריעה וחליצת כתף והבראה ברחובה של עיר וכן בכל שקרע על אדם כשר חייב שמתקן הוא מצד מה שאמרו שמצוה להברות ולהתאבל על אדם כשר ולהספידו

כראוי ואין צ"ל בחכם והקריעה בכלל האבול הוא ואפי' באדם שאינו כשר אם היה שם בשעת יציאת נשמה חייב לקרוע כספר תורה שנשרף שהמצות בלב האדם כאותיות בגויל והילכך כל שקרע למת על אחד מדרכים אלו חייב הא כל שאין שם אחד מדרכים אלו אפי' היה קרובו פטור הואיל ומן הקרובים שאינו חייב להתאבל עליהם הוא:

קורע בחמתו שביארנו במשנתנו שהוא פטור מצד שהוא מקלקל ביאורה בשאין בה צד תקון ואף לדעת הפוסקים כר' יהודה שאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה לא אמרה אלא במתקן הא במקלקל לא ומ"מ כל שיש בה צד תקון כגון שהוא עושה להטיל אימה על אנשי ביתו חייב לדעת ר' יהודה ולשטת הפוסקים כמותו הא כל שאינו עושה כן אלא דרך כעס גמור פטור שאין בזה צד תקון אע"פ שעושה נחת רוח ליצרו שהרי הוא חוטא בה וכמ"ש הקורע בגדיו בחמתו והמשבר כליו בחמתו והמפזר מעותיו יהיו בעיניך כעובדי ע"ז ואף בזו גדולי המחברים כתבו שהוא חייב וכן במבעיר גדישו או שורף דירתו הואיל וכונתו להנקם משונאו וכן חובל בחבירו בשעת מריבה שכל אלו מתקנים הם אצל יצרם הרע והם דברי תימא אלא שכבר הרגישו בהם גדולי המגיהים ואע"פ שהתרנו לקרוע בגדים ולשבר כלים כדי להטיל אימה על אנשי ביתו ושנאמר בכאן שהרבה מן החכמים היו נוהגים כן ראוי לכל חכם שלא ירגיל עצמו בכך שמא ילמדו ממנו אנשים שאינם מהוגנים:

לפי דרכך למדת שלדעת הפוסקים כר' שמעון במלאכה שאין צריך לגופה שפטור עליה אפי' קורע על מתו פטור ואינה נקראת צריכה לגופה מצד קיום המצוה ומ"מ דוקא מפני שאין למצוה שעה עוברת ואדרבה אע"פ שיצא בה שלא בזמנה עשאה שאם לא כן ודאי צריכה לגופה היא וכן הענין במוציא המת לקברו ולמדת שסתם משנתנו כר' שמעון:

דף קו.

כל המקלקלים פטורים ואפי' חובל ומבעיר ואפי' לדעת הפוסקים כר' יהודה לחייב במלאכה שאינה צריכה לגופה ואע"פ שאמרו בחובל בחבירו או מבעיר גדישו בשבת שפטור מפני שמתחייב בנפשו אינה משנה שהרי אינו מתחייב בנפשו ואם תמצא לומר משנה דוקא כשיש שם צד תקון אע"פ שמ"מ מכוין לקלקל חובל בצריך לדם היוצא מן החבלה כדי ליתנה לכלבו שנמצא מתקן אצל כלבו וכן מבעיר בצריך לאפרו ושלא בכונת השחתה לבד וכ"ש חובל בצריך לבשר ומבעיר בצריך להתחמם או לבשל או להאיר הואיל והתקון הוא בשעת הקלקול או בגוף הקלקול אלא שתפשוה בצריך לאפרו ולדמו מפני שהמשנה עסוקה במדליק גדישו של חבירו שהוא מכוין לקלקל אבל אלו תקון

גמור הם ואף בדבר שהקלקול מרובה על התקון הואיל ומתקן בגוף הדבר כמו שאמרו בפסחי' לדברי האומר מקלקל בחבורה פטור שוחט קדשים בחוץ מה תקן תקן להוציאו מידי אבר מן החי וזה שאמר בברייתא חוץ מחובל ומבעיר שנראה שבחובל ומבעיר חייב אף בלא שום צורך העמידוה בגמרא לדעת ר' שמעון שסובר מקלקל בחבורה חייב אף בלא שום תקון ומשנתנו שפוטרת כרבי יהודה שסובר מקלקל בחבורה פטור כל שאין בה צד תקון ובזו הלכה כר' יהודה אלא שמחלקת זו של מקלקל בחבורה לא מצינו לו עיקר בתלמוד וגדולי הרבנים כתבו שהוא יוצא מעקר מחלקתם במלאכה שאין צריכה לגופה שר' שמעון פוטר ור' יהודה מחייב והם מפרשים לדעת ר' שמעון שאין לך חובל ומבעיר צריך לגופה כלל וכשחייבה בהם תורה חדוש הוא שהרי אף המבעיר לבשל קדירה פטור מן הדין שהרי מקלקל הוא בהם ומה שהוא מתקן בהם אצל אחרים אין צריך לגופה הוא ומאחר שחייבה בהם תורה ממה שאסרה שריפת בת כהן בשבת שלא מצד נטילת נשמה שהרי מיתת בית דין היה ראוי שתהא דוחה את השבת אלמלא שכתוב בה לא תבערו אש בכל מושבותיכם ופי' במושבות ב"ד כמו שהתבאר ברביעי של סנהדרין וכן ממה שהוצרך להתיר מילה בשבת למדנו שחובל ומבעיר חייב אף במקלקל גמור ולר' יהודה באלו מתקן הוא אצל אחרים שהרי המילה תקון האיש הוא בהסרת המותר כמו שאמרו בדרש כבכורה בתאנה מצאתי את אבותיכם מה תאנה אין בה פסול אלא עוקץ אף האבות לא היה בהם פסול אלא הערלה בלבד ומה לי מתקן כלי במשכן מה לי מתקן האיש מה לי בשול סמנין במשכן מה לי בשול פתילה של אבר לשריפה שהוא תקון וצירוף אצל האבר ואע"פ שמ"מ מלאכה שאין צריך לגופה היא הרי לדעתו חייב עליה כל שיש בה תקון ומעתה מקלקל בחבורה מיהא בלא שום תקון פטור כשאר המקלקלים שהרי אין כאן שום חדוש:

ויש פוסקים אף בזו כר' שמעון וכדעת ר' אבהו שפרט ואמר חוץ מחובל ומבעיר הואיל ומחלקתם נגררת ממחלקת מלאכה שאינה צריכה לגופה והם פוסקים בה כר' שמעון למדת לשיטה זו שכתבנו שר' אבהו ור' יוחנן חלוקים זה בזה ובא לו ר' אבהו כר' שמעון וכברייתא ור' יוחנן כר' יהודה וכמשנתנו וכשהקשו בסוגיא זו ממשנתנו לא הקשו ממנה אלא לר' אבהו ולמדת שר' שמעון מחייב במקלקל בחבורה אף בלא שום תקון ור' יהודה פוטר אלא שאף הוא מודה לחייב במקום קצת תקון כגון חובל וצריך לכלבו ומבעיר וצריך לאפרו:

ומ"מ חכמי ההר שואלים בה והלא בחופר גומא ואין צריך אלא לעפרה פטור אף לדעת ר' יהודה אחר שהוא מקלקל וכמו שאמרו בפרק כלל גדול ואפי' לר' יהודה דאמר מלאכה

שאינה צריכה לגופה חייב עליה ה"מ מתקן אבל מקלקל פטור וחופר גומא מקלקל הוא ומעתה אף חובל מקלקל הוא ואם צריך לדמו לכלבו אף זה צריך לעפרה לכסות בה צואה ומ"מ נראה לי שאין דמיון ביניהם שחבלה לצורך הוצאת דם החבלה עצמה הוא צורך הוצאת דם ושאי אפשר בזולתה וכן שהכל בא כאחד מה שאין כן בחפירה שאין בה צורך להוצאת העפר כל כך שהרי העפר מצוי לו בכמה מקומות וכן שאין התקון בא לו אלא לאחר זמן ומ"מ הם חוזרים ומקשים ממה שאמרו בכתובות מהו לבעול בתחלה בשבת מתקן הוא אצל הפתח או מקלקל אם תמצא לומר מקלקל הוא במקלקל בחבורה הלכה כר' יהודה דפטר או כר' שמעון דמחייב אלמא שר' יהודה פוטר אף במקום תקון ר"ל מצות בעילה ראשונה שהרי אף במשנתנו הוא קורא קיום מצוה צד תקון כגון קריעה על מתו ומ"מ יראה לי שלא נקרא צד תקון הואיל ואין בביאה זו סרך לפריה ורביה אלא שמ"מ הם חוששים לקושיות אלו וכן שקשה להם לומר מה שכתבו גדולי הרבנים שאף מבעיר לבשל תבשילו יהא קרוי מקלקל ומלאכה שאינה צריכה לגופה וכן נראה לי שהרי שוחט ומבעיר מאבות מלאכות הם ומצינו שר' יהודה מודה בכלם כמו שאמרו רבי יהודה מוסיף אף השובט והמדקדק ואין הוספה אלא במודה על הראשונות ומפרשים מתוך דברים אלו שמחלקת מקלקל בחבורה אינו תלוי במלאכה שאין צריכה לגופה כלל אלא שקבלה היתה בידם שר' יהודה פוטר במקלקל בחבורה ור' שמעון מחייב ועקר המחלקת תלוי בטעמים אלו שהוזכרו כאן במחלקת מילה ושריפת בת כהן וכן מפרשים שר' יהודה פוטר אפי' במקום שיש שם תקון מצד אחר והוא שאמרו במשנתנו כל המקלקלין פטורים ואפי' חובל ומבעיר ומשנתנו בשיש שם קצת תקון דומיא דקורע על מתו ואע"פ שהעמדנו זו של קורע על מתו כר' שמעון רישא ר' שמעון וסיפא ר' יהודה או שמא תנא של משנתנו סובר כר' שמעון באחת וחולק עליו באחת ובריייתא שחייבה בחובל ומבעיר ר' שמעון שאמר מקלקל בחבורה חייב ומ"מ דוקא בצד תקון שהרי למדה מהבערת בת כהן ומילה ויש באלו צד תקון של קיום מצוה וא"כ אף זה חובל בצריך לכלבו ומבעיר בצריך לאפרו ואע"פ שקיום מצוה אינו קרוי תקון לר' שמעון בקורע על מתו בחובל ומבעיר נקרא תקון דומיא דמילה ובת כהן וא"כ אף ר' אבהו שוה לדעת זה אלא שר' יוחנן ביאר את דבריו וכשהקשו ממשנתנו בין לר' אבהו בין לר' יוחנן הקשו ומ"מ אף לשיטה זו איפשר שר' אבהו חולק בה עם ר' יוחנן וכן נראה לי ממה שאמרו בשלישי של קמא יש חייב על מעשה שורו ופטור על מעשה עצמו כיצד שורו שהדליק גדישו של חבירו חייב הוא עצמו פטור מפני שמתחייב בנפשו ודייק בה ר' אבהו שורו דומיא דידיה מה שורו דלא בעי ליה כלל אף הוא עצמו ואפי' הכי פטור בממון מפני

שמתחייב בנפשו ור' יוחנן סבר שורו דומיא דידיה ובשור פקח עסקינן דאית ליה מכה ובעי לאיגנדורי בקטמיה ומ"מ אפשר שאף בזו ר' יוחנן פירש לו דבריו ונמצא מ"מ לדעת זה שלא יתחייב חובל לרבי יהודה אלא לשחיטה ולא מבעיר אלא להיסק ולאפיה:

וביאור הסוגיא לשיטה זו מדאצטריך למישרא מילה חובל בעלמא חייב בקצת תקון וכן בהבערה ממה שאסרה בבת כהן ואין ללמוד האחרים משתי אלו ששני כתובים הם ואע"פ שצריכים הם שהרי זה בא להתיר וזה לאסור איפשר לתרץ בה שמאחר שכל המלאכות אינן בתקון מצד אחר אלא באותו דבר בעצמו נמצא חובל ומבעיר חדוש ומחדוש לא גמרינן ואע"פ שאין אומרין חדוש הוא בשני דברים כמו שאמרו בפסח ראשון מאי חדוש זה בפני עצמו וזה בפני עצמו נראה שבזו כאחת היא או שמא כך היתה הקבלה שלא ללמוד משם ולר' יהודה שפטר אף בחובל ומבעיר אף בתקון הבא מצד אחר נתן טעם להיתר מילה ואיסור הבערה בבת כהן משום דהתם מתקן הוא ואין שם קלקול ולא מצד קיום המצוה לבד אלא שהמילה מתקנתו לאכול פסח וקדשים ונמצאת חבלתו צריך להנאתו והרי הוא תקון גמור כחובל בשחיטה שלא נקרא מתקן מצד מצות השחיטה לבד אלא מפני צורך אכילתה או שמתוך מיאוסה הוא תקון גמור כתקון כלי וכן בהבערה לבת כהן הוא מתקן גמור שהוא כמבעיר עצים לבשל סמנין או קדרתו או להתחמם שהוא חייב אע"פ שהוא מקלקל אצל העצים הואיל ודרך מלאכתם והנאתם בכך ואף בשול פתילה בדרך זה הוא ונמצאת הבערתו תקון והנאה לצורך גופו שעשה מהן מלאכתו הצריכה לו ואע"פ שאין זה הנאת גופו כדרך שביארנו במצות מילה שהנאתה להכשירו באכילת קדשים ואין בביעור זה אלא הנאת קיום מצות ובערת הרע ומ"מ בשעת הבשול אין כאן מצוה אלא הנאת הגוף לעשות מלאכה הצריכה לו או שמא ביעור הרשעים הנאת גופו כמו שאמרו מיתה לרשעים הנאה להם והנאה לעולם וא"כ מה לי בשול פתילה מה לי בשול סמנים וי"מ לשיטה זו שלא נאסרה הבערה בבת כהן מתורת הבערה שבהבערה ודאי פטור הואיל ומקלקל הוא בעצים ושלא להנאת גופו אלא להנאת מצוה אלא חיוב זה לא היה אלא משום מבשל שהוא מלאכה בפני עצמה והרי לענין בישול אין כאן קלקול כלל ואע"פ שבשולו בא לקלקל בת הכהן הרי זה כאופה פתו כדי לזרקו לים והוא שאמר מה לי לבשל פתילה מה לי לבשל סמנין שכמו שחייב בבשול סמנין כך חייב בבשול פתילה אע"פ שהסמנין משתנין על ידי האור ואין חוזרים לקדמותם ופתילת האבר מתקשה וחוזרת כמו שהיתה שאעפ"כ בשול הוא כמו שביארנו בפרק כלל גדול בשמועת האי מאן דארתח (ספרא) [כופרא]:

ולשיטה זו כללו מפרשים אלו בענין זה שכל המקלקל על הדרך שאדם רגיל באותו דבר לצורך תקונו והנאתו ושהדבר ניכר בשעת הקלקול שלצורך תקון הוא חייב אף לר' שמעון שפוטר במלאכה שאין צריכה לגופה ואם הוא בחבורה אף לדעת ר' יהודה הפוטר במקלקל בחבורה ואין זה קלקול כלל אלא תקון כגון חובל בשרצים ופוצע בחלזון וחובל בשחיטה ומבעיר לאפות או לבשל או לחמם ואפי' היה הקלקול יתר על התקון כמו שכתבנו למעלה וכן שאמרו בפסחים פסח ששחטו שלא לשמו חייב אף לר' יהודה הפוטר במקלקל בחבורה שהרי תקן בה שאם עלו לא ירדו והטעם מפני שזהו מתקנו כמנהג העולם וכן נצרר הדם אע"פ שמקלקלו נקרא תקון שדרך העולם להכותם כדי להחלישם שיהו נוחין ליכבש ופוצע חלזון אע"פ שאינו צריך לחלזון עצמו אלא לדם היוצא ממנו ואין זה כחובל וצריך לדם לכלבו וחופר גומא וצריך לעפרה שדרך העולם להורגו בשביל הדבר שצובעין בו ומלאכה הצריכה לגופה היא שהוצאת הדם היא עיקר המלאכה ומטעם זה נקראים זורה ובורר מלאכה הצריכה לגופה אע"פ שאין הכונה אלא לדחיית המוץ בזורה והפסולת והצרורות בבורר מפני שהוא מתקנה על מנהג העולם ואין אומרין אין זה אלא הסרת נזק שאין אומרין כן במה ששתיהן נבראין יחד כגון המוץ והתבואה וחיוב כל אלו וכיוצא בהם בין לר' יהודה בין לר' שמעון:

ויש מקלקל שקלקולו בדבר אחד ותקונו בדבר אחר ובשעת הקלקול אין הדבר ניכר שיהא עשוי לתקון זה כגון חופר גומא וצריך לעפרה לכסות בה צואה ובזו פטור לדברי הכל:

ויש בה צד שלישי והוא מקלקל שתקונו אינו באותו דבר אלא בדבר אחר אבל התקון ניכר בשעת הקלקול כגון הורג נחשים או צדן שלא ישכוהו ומכבה את הנר בשביל החולה וחס על השמן והנר וקורע בחמתו להטיל אימה ועל מתו לקיום מצוה ואלו הם הנקראים מלאכה שאין צריכה לגופה שהם במחלקת שר' יהודה מחייב ורבי שמעון פוטר וכן המחלקת במקלקל שתקונו באותו דבר אלא שאין התקון ניכר ואינו בא עד לאחר זמן כגון סותר על מנת לבנות מוחק על מנת לכתוב קורע ע"מ לתפור וכיוצא באלו בקלקול שהתקון הבא אחריהם הוא במלאכה אבל אם אין שם מלאכה כגון סותר לישב על האבנים אינו תקון אא"כ הוא ניכר בשעת הקלקול וכן המחלקת במלאכה שהיא צריכה לו אלא שבאה לו בהכרח ועושה אותה להסיר הנזק כגון מוציא את המת לקברו וכזית מן הנבלה או מן המת וכעדשה מן השרץ לפנות את הטומאה ומוציא כיס של זב להציל מן הטנוף וכן המחלקת בחובל וצריך לכלבו ומבעיר וצריך לאפרו אלא שבשני אלו הסברא מתהפכת להיות ר' יהודה פוטר ור' שמעון מחייב ור' יהודה פוטר בהם

אפילו כשיש בה תקון בשעת הקלקול כמו שהתבאר בבעילה בתחלה בשבת ומילה והבערה חיובם מפני שאין שם קלקול אלא תקון גמור ור"ש מחייב בשני אלו מכח מילה והבערת בת כהן שלא נחשבו אצלו תקון גמור באותו דבר אלא תקון מצד המצוה שאין זה נקרא תיקון וה"ל לפטרם אלא שהכתוב מחייבם ומ"מ דוקא בתקון כל שהוא כגון צריך לכלבו דומיא דמילה והבערה שיש בהם תיקון קצת הא אם אין צרך כלל לא לחבלה ולא לדם אע"פ שהחבלה צריכה לו לדבר אחר פטור לרבי שמעון ומצד מלאכה שאינה צריכה לגופה והוא הענין שאמרו בסנהדרין פ' חנק אלא הא דתנן מחט של יד ליטול בה את הקוץ ליחוש דילמא עביד חבורה ותירץ מקלקל בחבורה הוא (ותירץ) הניחא למאן דאמר פטור אלא למאן דאמר חייב מאי איכא למימר ותירץ מאן שמעת ליה דאמר חייב ר' שמעון הא אמר מלאכה שאין צריכה לגופה פטור עליה אלמא כל חבלה שאינו צריך לגופה כזו שאינו לא לחבלה ולא לדם היוצא ממנה אלא להוציא את הקוץ שאינו מגופו כלל שר' שמעון פוטר:

זו היא שטתם והדברים נאים ומתקבלים חוץ ממ"ש שסותר על מנת לבנות ומוחק על מנת לכתוב היא במחלקת ואין זה נראה אלא שאף ר' שמעון מודה באלו וכבר כתבנו דבר זה בפרק שני ומטעם שקלקול זה הוא תחלת התקון ואין מקום לתקון בזולת הקלקול וכן כל מלאכה שהיא לרפואה כגון צד נחש לרפואה ומפיס מורסא לעשות לה פה כדרך שהרופאים עושים וכן מוציא ריח רע לגמר ומקיז דם לרפואה חייב לדברי הכל שמלאכה הצריכה לגופה היא וכבר כתבנו בפרק שני שגדולי המחברים פסקו כר' יהודה במלאכה שאינה צריכה לגופה אלא שהדברים נראים לפסוק בה כר' שמעון הכל כמו שכתבנו שם:

זה שכתבנו במקלקל בחבורה שהוא במחלקת ר' יהודה ור' שמעון אף בהבערה כן שחובל ומבעיר במדה אחת הן וכן כתבוה גאוני עולם כלשון זה לר' יהודה מקלקל בחבורה ובהבערה פטור לר' שמעון חייב וכן אתה למד כן ממסכת כריתות פרק ספק אכל חלב בשמועת החותה גחלים בשבת כמו שיתבאר למטה ואע"פ שבשאר עניני שבת ר' שמעון לקולא ור' יהודה לחומרא במוקצה ונולד ובמלאכה שאין צריכה לגופה חובל ומבעיר נשתנו להם משאר מלאכות להפך בהם סברתם מכח קבלתם בענין מילה והבערת בת כהן שלר' שמעון מילה מלאכה שאין צריכה לגופה היא אלא להסרת המותר ולא היה צריך להתירה אלא שמע מינה חובל בעלמא חייב והואיל וחדש בה חדש לחייב אף במקלקל ולר' יהודה אין בה חדוש כלל ופטור בהם מדין מקלקל על הדרכים שביארנו:

במסכת כריתות אמרו החותה גחלים בשבת להתחמם בהם והובערו מאליהן תאני חדא חייב ותאני חדא פטור הא דתני חייב קסבר מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה והא דתני פטור קסבר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה אלמא שמבעיר להתחמם לר' שמעון פטור ובכאן אמרו לדעתו שאף מבעיר לקלקל חייב ומ"מ בגמרות מדויקות אין גורסין שם להתחמם ואף למי שגורס כן פירושו שההבערה אינה נוחה לו והוא שאומר והובערו מאליהן:

מה שכתבנו שלר' יהודה מקלקל בהבערה פטור יש שואלים בה ממה שאמרו במסכת כריתות החותה גחלים בשבת חייב חטאת ור' אלעזר בר' צדוק מחייב שתים אחת משום מכבה ואחת משום מבעיר מפני שהוא מכבה את העליונות ומבעיר את התחתונות והעמידוה שם בנתכוון לכבות והובערו מאליהן תנא קמא סבר לה כר' שמעון דדבר שאין מתכוין מותר ור' אלעזר בר' צדוק סבר לה כר' יהודה דאמר דבר שאין מתכוין אסור והרי שבכאן אין צרך להבערה כלל ונמצא מקלקל בהבערה וחייב אף לר' יהודה ותירצו בה שר' אלעזר בר' צדוק סבר לה כר' יהודה בדבר שאין מתכוין ובמלאכה שאין צריכה לגופה וכר' שמעון במקלקל בהבערה ומ"מ יש לך לשאול לדעת התולה מחלקת מקלקל בחבורה והבערה במחלקת מלאכה שאינה צריכה לגופה היאך אתה אומר כן אלא שאתה יכול לפרש שאף במלאכה שאין צריכה לגופה סובר כר' שמעון ואע"פ שמחייב בכבוי אתה מפרשה בכבוי של פחמין שנמצא גוף הכבוי צריך לה:

המשנה השניה ר' יהודה אומר הצד צפור למגדל וצבי לבית חייב וחכמים אומרים צפור למגדל וצבי לגנה ולחצר ולביברים רשב"ג אומר לא כל הביברין שוים זה הכלל כל המחוסר צידה פטור ושאינו מחוסר צידה חייב אמר הר"ם פי' ביבר מקום שמכניסים בו העופות והבהמות והלכה כחכמים כאשר פירש רבן שמעון בן גמליאל:

אמר המאירי המשנה השניה והכונה בה לבאר החלק השני והוא שאמר ר' יהודה אומר הצד צפור למגדל ר"ל שהפריחו עד שהכניסו למגדל של עץ שהוא שמור בתוכו והרי הוא ניצוד ומגדל זה פירושו מענין שידה תיבה ומגדל וכן הרודף את הצבי עד שנכנס לבית חייב הא צפור לבית אינו ניצוד שיוצא הוא דרך חלונות או דרך חורי הבית או דרך הרעפים וכן צבי אם הכניסו לגינה או לחצר אינו ניצוד ופטור וחכמים אומרים צפור למגדל כדברי ר' יהודה אבל צבי אף לגינה ולחצר חייב שניצוד הוא וכן בביברין ר"ל קרפיפות המוקפים הא בטרקלי' גדולים פטור שאין זו צידה והוא שהביברין שהזכרנו פירש בו רבן גמליאל דוקא ביבר קטן ופי' בגמ' דמטי ליה בחד שחייא ר"ל שמגיע לו בכפיפה אחת ויש גורסין בחד שהייא כלומר שמגיעו בריצה אחת וכן הדין בקרפף

שכותליו קרובים כל כך שהצל מתערב משל זו לזו והלכה כחכמים ובביאור של רבן גמליאל:

דף קו:

משנה צבי שנכנס לבית ונעל אחד בפניו חייב נעלו שנים פטורין אם לא יכול אחד לנעול ונעלו שנים חייבין ר' שמעון פוטר אמר הר"ם פי' טעם אמרם שניהם פטורים כבר קדם בתחלת המסכתא ואין הלכה כר' שמעון:

אמר המאירי צבי שנכנס לבית בשבת ונעל זה עליו חייב שהרי הוא הצד ציד לגמרי ואם נעלו שנים ר"ל בזה יכול וזה יכול פטורים מדין שנים שעשאוה ואם לא יכול אחד מהם לנעול ונעלו שנים שניהם חייבים וכן הלכה ור' שמעון פוטר ואין הלכה כדבריו:

משנה ישב אחד על הפתח ולא מלאהו ישב השני ומלאהו השני חייב ישב הראשון על הפתח ומלאהו ובא השני וישב לו בצדו אע"פ שעמד הראשון והלך לו הראשון חייב והשני פטור למה זה דומה לנועל ביתו לשמרו ונמצא צבי שמור לתוכו אמר הר"ם פי' אמרם פטור בכאן הוא פטור ומותר:

אמר המאירי ישב אחד על הפתח ולא מלאהו והרי שהיה הצבי יכול לברוח ובא השני ומלאהו השני חייב שהרי הראשון לא עשה כלום ואע"פ שנמצא מהנה שאף השני אינו ממלא מקומו של פתח מ"מ הראשון בשעה שישב לא נעשה צד כלל והשני נעשה צד בשעת ישיבתו:

ישב הראשון ומלאהו ובא השני וישב לו בצדו או בפניו אפילו עמד הראשון ונשאר השני בסגירת הפתח וגורם שלא להיות הצבי בורח מ"מ השני פטור שלא נעשה צד בשעת ישיבתו שכבר היה ניצוד ואע"פ שהוא שומרו אח"כ מלברוח אין זה אלא כנועל את ביתו לשמרו ופטור זה פירושו פטור ומותר שכל שניצוד כבר בלא הוא יכול הוא לשמרו ומותר לו לישב לשם עד הלילה שיהא נוטל והולך וכן הלכה:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמ' אלו הן:

במסכת י"ט אמרו שאין צדין דגים מן הביברין ביום טוב אפילו מביברים שבבית והם בריכות של מים מוקפות מארבע רוחות שמ"מ הדגים נשמטים לחורים וסדקים ונמצאו מחוסרי צידה ואפילו הכינם מאתמול אין הכנתם מועלת ואין נותנים לפניהם מזונות ואף למי שהתירם ליתן לפני הכלבים באלו אסור הואיל ואין מזונותם עלינו אבל צדין חיה ועוף מן הביברים אע"פ שלא הכינם מאתמול שמזומנים הם ונותנין להם מזונות וביברים של חיה ועוף לא כביברים של דגים הם אלא קרפיפות מוקפות מארבע רוחות

ומ"מ אין הדבר שוה בחיה ועוף שהקרפף שהחיה בתוכו אין צריך שיהא מקורה שהרי אין החיה קופצת בגובה הכותלים אבל צריך שיהא קטן שיהא יכול ליטלן בשחייה אחת או בריצה אחת לדעת קצת על הדרך שביארנו ובעופות צריך שיהא קטן ומקורה ואף זה בצפור דרור אסור שאינה מקבלת מרות מתוך שדרכה לדור בבתים ונשמטת מזוית לזוית וכבר ביארנו ענינים אלו במקומם במסכת יום טוב:

הצד צבי סומא וישן חייב שעשויין הם להשמט אבל חגר או חולה או זקן פטור וגדולי המחברים כתבו כן בקטן ואפשר קודם שיהא יכול לרוץ כ"כ ואין הפרש בחולה שהזכרנו בין חולה מחמת עייפות לחולה מצד שאר סבות:

לא נאמר חיוב בצידה אלא כשיש במינו ניצוד אבל מה שאין במינו ניצוד פטור מעתה הצד חגבים וגזים והם מין חגבים וכן הצד צרעים ויתושים פטור ואין צ"ל בחגבים בשעת הטל שעיניהם סמויות והרי הם כניצודות אלא אף בשעת השרב וכן הצד פרעושים יתבאר בפרק שרצים שהצדן פטור:

הצד ארי בשבת אינו חייב עד שיכניסנו לכיפה שאוסרין אותו בה שעד כאן אין קרוי ניצוד:

דף קז.

מי שנכנסה לו צפור תחת כנפיו יושב ומשמרה עד שתחשך ומותר לכתחלה כל פטור האמור במסכתא זו פירושו פטור אבל אסור חוץ משלשה והם צידת צבי כמו שכתבנו וצידת נחש ושאר המזיקין שאפי' לא היה צד סכנה בנשיכתם כל שמתכוין שלא ישכוהו מותר לצודם ר"ל שיהא כופה עליהם קערה או מקיף עליהם או קושרן וכן מפיס מורסא שאם לעשות לה פה לרפואה אסור שהרי הוא מתקן המכה והרי הוא כתקון כלי שעושה לה פה להכניס האויר לתוכה שלא תחזור לסורה וזה הוא צרך גופו שקפיד הוא על אותו הפתח שיעמוד פתוח אבל אם לא נתכון אלא להוציא ליחה שיש שם עכשיו ועוקצתו ואינו חושש אם תחזור ליסתם מותר וכבר ביארנו ענינם בפרק ראשון וכן מחט של יד נטלת לכתחילה ליטול בה את הקוץ שהוא מצערו וזהו תקון המורסא שהרי אינו חושש אחר שתצא אם יחזור הנקב ויסתם:

כופין לכתחילה את הקערה של חרס על הנר שלא תאחוז בקורה אע"פ שאפשר שתכבה לסיבה זו וכן על צואה של קטן שלא יוחלקו בה רגליו ויכשל וכן על עקרב שלא ישוך אפי' במקום שאין סכנה בנשיכתו כמו שביארנו:

דברים אלו כלם יתבארו בפרק שרצים שכלם לדעת ר' שמעון הם שנויות שסובר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה ולמדנו מהם שהלכה כר' שמעון כמו שביארנו בפרק שני ומ"מ יש טורחים להעמידם אף לר' יהודה וסוגית פרק שרצים סוגיא בעלמא הוא וכן יראה מדברי גדולי המחברים שפסקו כר' יהודה ופסקו באלו שפטור ומותר על הדרך שביארנום בפ' ראשון וכן ראיה שהרי שמואל הוא בעל שמועה זו של פטורים אלו שהם בדין פטור ומותר והוא בעצמו נאמר עליו בפרק שלישי שסובר כר' יהודה ואע"פ שיש טורחים לתרץ שלא אמר שמואל שמועת פטור ומותר אלא לדעת הסובר כר' שמעון שנויא דחיקא היא ואין לסמוך עליו:

ונשלם הפרק תהלה לאל:

פרק ארבעה עשר בעזר הצור:

שמנה שרצים וכו' זה הפרק הכונה בו להשלים מה שכבר הותחל לבאר למעלה מעניני מלאכת הצידה ולהתחיל בו בביאור החלק השני שבמסכתא זו במלאכות האסורות מדברי סופרים ובפרט במה שנאסר מחמת שנראות כמלאכה לצרך חול ובמה שנאסר מחמת סרך רפואה ועל זה הצד יחלקו עניני הפרק לשלשה חלקים הראשון להשלים ביאור עניני מלאכת הצידה והשני בקצת מלאכות נאסרו מדברי סופרים מחמת שנראית כמלאכה הנעשית לצרך חול והשלישי בקצת מלאכות נאסרו מדברי סופרים מחמת סרך רפואה:

והמשנה הראשונה שמנה שרצים האמורים בתורה הצדן והחובל בהם חייב ורמשים החובל בהם פטור הצדן לצרך חייב ושלא לצורך פטור חיה ועוף שברשותו הצדן פטור והחובל בהם חייב אמר הר"ם פי' דע כי החובל והעושה חבורה אינו חייב אלא בשני תנאים האחד שיעשה חבורה בנפש חיה שיש לה עור ויצא ממנו דם או שיהיה הדם צרור תחת העור כמו שיארע מהכאת האבן וכיוצא בו והתנאי השני הוא שיתכוין באותה חבורה שיהנה באותו דם או באותו בשר לרפואה או להאכילה לבהמה אבל אם לא נתכוון אלא להיזק הבהמה או לצערה הרי הוא מקלקל וכבר קדם להם העקר באמרם כל המקלקלין פטורין וזהו ענין אמרם החובל בצריך לכלבו והבעיר בצריך לאפרו אז יהיה חייב והשורף דבר מן הדברים ומתכוין לאפרו הוא מבעיר המנוי בכלל אבות מלאכות והחובל ונתכוון למה שזכרנו הוא תולדת לפי שהוא מפרק אותו דבר ומבדילו מחברו ואמר בכאן כי אלו השמנה מינים הנזכרים בתורה לענין הטומאה והם החולד והעכבר והצב למינהו והאנקה והכח והלטאה והחומט והתנשמת הם כלם בעלי עור ולפיכך החובל בהם כמו שהתנינו יהיה חייב וזולתם מן השרצים והרמשים אין להם עור ולפיכך

החובל בהם פטור לפי שהוא מתחדש וחוזר לקדמותו וכמו כן ההורגן פטור אלא הנולד מהם מזכר ונקבה וכבר נתברר במלאכת הרפואות כי העור כשנחבל לא ישוב כמו שהיה לעולם ולפיכך הוא חייב על כל מה שיש לו עור:

אמר המאירי המשנה הראשונה ממנו אמנם תיוחד לבאר ענין החלק הראשון והוא שאמר שמנה שרצים האמורים בתורה והם החלד והעכבר והתנשמת והאנקה והכח והחמט והצב והלטאה הצדן חייב שכלם מחוסרי צידה הם והחובל בהם חייב מפני שיש להם עור לענין שבת להיות חבורה שלהם נקראת חבורה שעורן קשה ליקרא עור כבהמה וחיה ועוף אבל שאר שקצים ורמשים אין להם עור שיהא קרוי עור לענין זה ולפיכך החובל בהם פטור ולענין צידה אין חלוק ביניהם לשמנה שרצים ולא הפליג ביניהם אלא לענין חבלה והצדן לצורך כגון לצורך רפואה חייב הואיל ומחוסרי צידה הם ושלא לצורך פטור מצד מלאכה שאינה צריכה לגופה ואף בשמנה שרצים כן ומשנתנו כר' שמעון ומ"מ גדולי המחברים פסקו כשיטתם בכלם שבין לצורך בין שלא לצורך כגון לשחק בהם חייב שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייבין עליה ומ"מ חיה ועוף שברשותו שאין מחוסרים צידה הצדן פטור והחובל בהן חייב וצריך שתדע שחבלה הנזכרת במשנה זו לחייב בשמנה שרצים ולפטור בשאר שרצים הוא שנצרר הדם ולא יצא שמתוך קושי העור הדם נשאר נצרר במקומו והרי הדם נעקר לגמרי אלא שהעור מעכבו והרי היא חבורה שאינה חוזרת ואע"פ שלא יצא חבורה היא אבל שאר שרצים ושקצים ורמשים מתוך רכות העור אלו היה הדם נעקר לגמרי לא היה הדם עומד נצרר אלא יוצא היה שאין כאן עור שיעכבנו אלא שלא נעקר הדם לגמרי ואין כאן חבלה ומתוך כך כל שלא יצא הדם פטור הא מ"מ אם יצא הדם אף באלו חייב שמאחר שאם הרגן חייב מה לי קטלא כלה מה לי קטלא פלגא שאיסור חבלה משום נטילת נשמה הוא וכל הוצאת דם נטילת נשמה הוא כמו שיתבאר בגמרא וכן הלכה ושמא תאמר לר' יוחנן שפירש חובל חייב בצריך לכלבו נצרר הדם מה תקון יש בו כבר ביארנו למעלה שכך המנהג להכותם כדי שיצא הדם והרי נעשית מקצת כונתו והוא כשם משמעון שהוא חייב וגדולי הרבנים פירשו בחובל שנצרר הדם שחיובו משום צובע ואין נראה כן אלא משום נטילת נשמה שבאותו מקום ומ"מ בתלמוד המערב שבפרק כלל גדול נראה לכאורה כדבריהם והוא שאמרו שם מה צביעה היתה במשכן שהיו משרבטין בבהמה ועושים עורות אלים מאדמים א"ר יוסי הדא אמרה העושה חבורה ונצרר הדם חייב משום צובע המאדים אודם בשפה חייב המוציא דם חייב משום נטילת נשמה שבאותו מקום אלא שיש מפרשו שכל שרוצה בצביעתו חייב אף משום צובע:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:
חובל אינו בכלל אבות מלאכות וחיובו יראה שהוא משום שוחט וכן הסכימו רוב מפרשים שהרי קצת נטילת נשמה הוא וכן יראה ממ"ש מה לי קטלה כלה וכו' ומ"מ גדולי המחברים כתבו שהיא תולדה של מפרק והוא תמה:
זה שביארנו במשנה בחיה ועוף שברשותו שהצדן פטור מ"מ לכתחילה אסור כדין כל פטורי דשבת ומכאן יש שמתמיהין היאך צדין אותן לכתחלה ביום טוב והרי היה אפשר מבערב ופירשו שמאחר שבשבת פטור ביום טוב ולצורך אוכל נפש מותר לכתחילה ואף בחצר גדולה שלא הצריכו לקטן אלא בביבר ומ"מ כתבו בנמוקי קצת רבנים שאם יצאו תרנגוליו בחוץ בשבת אסור להשיבם בבית דרך צידה אלא קורא להם ואם יבאו יבאו או עומד בפניהם שלא ירחיקו ללכת אבל בחצרו מותר ויש אומרים שלא נאמרה משנה זו אלא בעוף וחיה המדבריים שגדלו ברשותו אבל תרנגולים ואווזים ושאר הבייתיים אף מרה"ר לבית מותר:
שמנה שרצים כבר ביארנו במסכת חולין פ' העור והרוטב שבארבעה מהם והם האנקה והכח והחומט והלטאה אין להם עור חלוק בפני עצמו אלא עורותיהן כבשרן לטמא בכעדשה אבל החלד והעכבר והצב והתנשמת עורן חלוק מבשרן ואינו מטמא ולמדת שאין הלכה כר' יהודה שאמר הלטאה כחולדה כמו שביארנו שם:

דף קז:

שאר שרצים כבר ביארנו במשנה שהחובל בהם פטור בנצרר הדם מפני שאין עור שלהם קרוי עור הא כל שהוציא מהם דם חייב וכן ההורגן אף בלא הוצאת דם חייב ומכאן אמרו ההורג פרעוש בשבת חייב אבל הצדו ממקום שאינו ניצוד ועומד אלא שהפרעוש קופץ על בגדיו או על הקרקע והוא צדו משם פטור אבל אסור אבל כינה הואיל ואינה פרה ורבה אלא זיעה בעלמא מותר להרגה לכתחלה ואין זה בכלל נטילת נשמה כלל ויש מקילין אף בפרעוש ממה שאמרו בשאר מזיקים שאם היו רצים אחריו מותר ופרעושים כרצים אחריו הם ואין נראה כן שאין היזק פרעושים דומה להיזק שאר מזיקים שיהא נכלל בשם מזיק בנשיכתו:
כבר ביארנו במשנה שזה שאמר הצדן שלא לצורך פטור לדעת ר' שמעון היא שנויה שסובר במלאכה שאינה צריכה לגופה שפטור עליה אבל צידת נחש ומפיס מורסא שאמרו בסוגיא זו שאף הם לדעת ר' שמעון נאמרו נראה לדעת הפוסקים שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה וכן שפסקו במפיס מורסא וצידת נחש פטור ומותר

שסוגיא זו אינה נשנית בדיוק כאמרו איכא דמתני לה וטורחים להעמידם אף לדעת ר' יהודה שהם פוסקים כמותו:

השולה דגים מן הים אפי' ניצודו מערב שבת בתוך הים שאין שם איסור צידה משיבש בו כסלע חייב משום נטילת נשמה ודוקא בין סנפיריו ולא סוף דבר יבש ממש אלא שכשנוגע שם באצבעו רירין נמשכין משם ואם לא היה ניצוד חייב שתים:

הושיט ידו למעי הבהמה ודלדל עובר שבמעיה ר"ל שעקרו ממקומו אע"פ שלא הוציאו חייב משום עוקר דבר מגדולו ואפי' לא מת שאלו מת הרי חייב משום נטילת נשמה ומ"מ גדולי הדורות מפרשים אותה אף במת ואינו חייב משום נטילת נשמה שכל שלא נולד אינו ראוי לומר בו נטילת נשמה כדכתיב ולא יהיה אסון ונמצא שאם הכה את האשה והפילה אינו חייב משום נטילת נשמה:

והתולש כשות שבין היזמי והיגי ועומד שם בלחותו משום יניקת הארץ הרי הוא כתולש מעציץ נקוב וחייב משום עוקר דבר מגדולו אפילו תולש כמהין ופטריות מאזן הכד או מן הקורה חייב משום עוקר דבר מגדולו שכך היא דרך גדילתן משא"כ בעציץ שאינו נקוב שהתולש ממנו פטור אבל אסור:

דף קח.

כותבין תפילין על גבי עור בהמה טהורה ועל גבי עור חיה טהורה ואפי' על גבי נבלות וטרפות שלהם ונכרכות בשערן ונתפרות בגידן אבל לא על גבי עור חיה טמאה ובהמה טמאה ואין צריך לומר על גבי נבלות וטרפות שלהם ואין נכרכות בשערן ואין נתפרות בגידן:

עור של עוף טהור הרי הוא כשר לתפלין ואע"פ שיש בו נקבים נקבים מפני מושב הנוצה הרי אמרו כל נקב שהדיו עובר עליו אינו נקב אבל דגים אין כותבין על עורם ר"ל אפי' טהורים שבהם מפני שאין זוהמתן פוסקת בעבודן וכן הדין בכל אלו בס"ת ומזוזה:

עולת העוף כבר התבאר שמולק ומבדיל ר"ל שחותך כל הסמנים כמו שכתבנו בראשון של חולין וממצה דם הראש ודם העוף על קיר המזבח למעלה מן החוט וכל שמצה דם הראש ולא מצה דם העוף פסולה הא אם מצה דם העוף ולא מצה דם הראש כשירה ואח"כ מקטיר את הראש בפני עצמו ר"ל שנוטלו ומקיפו בבית מליקתו למזבח וסופגו במלח וזורקו על האש שעל המזבח ואח"כ נוטל את הגוף ומסיר את מוראתו ועור שעליה ונוצתה ובני מעיה ומשליכן לבית הדשן ואח"כ משסע את העוף בידו בכנפיו ר"ל בעוד שכנפיו לשם אלא שאינו צריך להבדיל ואם הבדיל כשר וסופג במלח ומקטיר על האש

ואינו צריך להפשיט את עורה כדרך האמור בעולת בהמה שאע"פ שהוא קרוי עור התורה רבתהו להקטרה שנאמר בכנפיו לרבות את העור:
עצמות הדג ועורו אין כלים העשויים מהם מקבלים טומאה כלל לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים ומעתה העושה מהם אהל הרי הוא מביא טומאה לכל מה שתחתיו אבל הוא עצמו ר"ל האהל טהור לגמרי כמו שיתבאר במקומו:

דף קח:

המשנה השניה אין עושין הלמי בשבת אבל עושה הוא מי מלח וטובל בהן פתו ונותן לתוך התבשיל אמר ר' יוסי והלא הלמי בין מרובה בין מועטת ואלו הן מי מלח המותרין נותן שמן בתחלה לתוך המים או לתוך המלח אמר הר"ם פי' הלמי הוא המים והמלח ואין בין הלמי ומי מלח אלא שהלמי שיעור גדול ומי מלח שיעור קטן ור' יוסי מחמיר ואוסר אפי' מי מלח ואינו מתיר אלא שישפוך על המלח או על המים ואין הלכה כר' יוסי:
אמר המאירי המשנה השניה והכונה בה בביאור החלק השני והוא שאמר אין עושין הילמי בשבת והוא תערובת מים ושמן ומלח שהיו נותנין מלח בתוך הכלי ומים עליהם והיו אותם המים עזים ואח"כ נותנין שם מעט שמן להטעים וענין איסורו מפני שנראה כמי שעושהו לתקון אוכלין הניתנין בתוכן שיתקיימו יפה והרי זה כמולח את הבשר להעמידו לצרך חול שלא יסרח ואע"פ שבפרק כלל גדול אמרו אין עיבוד באוכלים פירושו לענין חיוב כרת וחטאת הא מ"מ איסור חכמים יש בו כמו שכתבנו שם ג"כ במליחת הבשר והוא שאמרו במסכת י"ט שאסור למלוח בשר ביום טוב אא"כ לצורך היום אבל עושין מי מלח ופי' בגמ' מי מלח מועטין פירוש לעשות הילמי מועט ולא בא להפקיע משם את השמן שאף בתערובת שמן הם קרויים מי מלח או הילמי אבל בא להתיר כל זמן שהם מועטין שאדם מרגיש בהם שאינם נעשות אלא לצורך השבת לטבול שם את פתו או ליתן לתוך התבשיל ולא ליתן שם אוכלין מרובין להתקיים שם אחר שעה עד שיהא סבור שהוא עושה כן לצורך חול ור' יוסי מחמיר בזו אף במועט ואמר והלא היא הילמי בין מרובה בין מועטת ומאחר שאף המועטת נקראת הילמי יאמרו מ"מ הילמי מותר ואין חילוק בין רב למעט אלא אלו הן מי מלח המותרין שנותן שמן תחלה לתוך המלח קודם שיבאו המים לשם או למים קודם שיבא המלח לשם וכל שהשמן קודם לעירוב המים והמלח אינו נקרא הילמי שחלקות השמן ומתיקותו מונע חוזק תערובת המים והמלח שאינן נעשות עזים ולא ראויות לקיים שם אוכלין אלא לטבל בהם פת לשעתו או ליתן לתוך קערות תבשיליהן אבל כשנתערבו המים והמלח

תחלה כבר נעשו עזים וראויים לכך ואין השמן מוציאן מחזקתן או שהרואה נתינת המלח והמים אינו מרגיש שיהא השמן עתיד לבא לשם ויחשוב שלקיים אוכלין הוא עושה ומ"מ הלכה כתנא קמא כמו שאמרו בראשון של מציעא ובמסכת עירובין אין הלכה כר' יוסי לא בהילמי ולא בלחיים ר"ל שהיה מצריך ברחבן ועוביין שלשה טפחים ואינו כן אלא גבהן עשרה ורחבן ועוביין כל שהוא ואחר שכן הילמי מותרין בכל ענין ובלבד במועטין שיהא ניכר בהם שלצורך שעה הם עשויים הא כל שלקיים אף לשבת עצמו אסור שנראה כעושה לצורך חול וכ"ש אם עושה אותן בדרך שנראה שלקיים אוכלין הוא עושה כגון על הכבשים ר"ל על הירקות שאדם כובש להתקיים ובתוך גיסטרא והוא כלי חרש הנשבר שאינו ראוי לתשמישו הראשון ומקצין אותו לכך:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמ' אלו הם:

מי מלח בלא שמן כל שהם עזים הרבה לא היה דרכן לעשותו לטבול בהן פתן לשעתן אלא להצניען לערב מהם כל השבוע במורייסן ואחר שכן אף במועטין אסור לעשותן הא כל שאינן עזים כל כך מותר וא"כ לא אסרו במשנתנו מי מלח בלא שמן אלא בעזים ואיזהו שיעורן לאיסור כל שיש שם שני שלישי מלח ושליש מים והיאך אתה מרגיש בדבר זה כל שהביצה שאדם רוצה לטבל בתוכו צפה ואינה שוקעת הרי הן מי מלח עזים שכח חוזק המלח מונעו מלשקוע על דרך מה שאמרו דרך הפלגה לא טבע איניש בימא דסדום וכל ששוקע' אינה אלא הילמי שהתרנו במשנה:

מותר למלוח את הביצה בשבת לאוכלה אבל צנון אסור למלחו ר"ל עגול על עגול ומלח באמצע כדרך שעושין הרבה בני אדם אבל מותר לטובלו במלח בשעת אכילתו שאין זה אלא כמליחת ביצה:

ימה של סדום היה ידוע אצלם במים שבה שהיו מרפאין את העינים ואע"פ שבמלח היוצא מהם אמרו שמסמא את העינים הפיכא סדום והפיכן מלהא מימיה מרפאין ומלח היוצא מהן מסמא או שמא כח המלח חזק יותר מדאי או שמא מרפאין את החולה ומסמאין את הבריא כדרך הרבה מהדברים הרפואיים מעתה מותר ליתן מאותם המים על גב העין אף במקום שאין שם סכנה שלא גזרו הרפואה למי שאין צריך לה כל כך אלא מגזירת שחיקת סמנים וכל שאין ניכר שיהא לרפואה לא גזרו בו ומ"מ אסור לו להיות מתמיד בפתיחת העין וסגירתו בעוד שהמים על גב העין והוא הנקרא כאן מעמץ ומפתח שנראה בזה כמכוין לרפואה בתחלה אלא נותן על גב העין ואם יכנסו יכנסו ומ"מ נתינה בתחלה בתוך העין אסור וכן הדין והענין ביין שנתינתו בתחלה לתוך העין אסור על גב העין מותר ובלבד שלא יעמוץ ויפתח והוא שאמרו שורה אדם פתו ביין ונותנו על גב

העין בשבת וכן שורה אדם קילורין מערב שבת ונותן על גב עינו בשבת אבל רוק תפל אפי' על גב העין אסור שרפואתו ידועה לכל והכל מרגישין בה אבל שאר הדברים אפי' הקילורין אין הדברים ברורים בהם כל כך שהן לרפואה אחר שאין חולי ניכר בעינו כל כך ושאינו נותנם לתוך העין ולא עוד אלא שאמרו טובה טיפת צונן שחרית ורחיצת ידים ורגלים בחמין בערבית מכל קילורין שבעולם ולא עוד אלא שאף הרואה יאמר שדרך רחיצה היא ואינו מרגיש בו שהוא קילור ולעצמו מיהא הואיל ומזקיקים אותו לשרותם מערב שבת אין כאן גזירה ומ"מ י"מ בקילור זה לא קילור וכחול הידוע לכך אלא ששורה עשבים מערב שבת במים על הדרך שעושים עכשיו בשומר שמימיו יפין לעינים ונותן מאותן המים על גבי עיניו שאין הדבר ניכר:

דף קט.

צריך אדם להזהר בנטילת ידים שחרית מפני שרוח רעה שורה על הידים וצריך להעבירה ודרך אזהרה אמרו על רוח רעה השורה בהן שמקפדת עד שלשה פעמים ר"ל שאינה עוברת משם יפה עד שישפוך מהן שלשה פעמים על היד ויזהר שלא יגע בהן באחד מאבריו עד שיטול והוא שאמרו יד לעין תקצץ והוא שאמרו עליה יד מסמא יד לאוזן תקצץ והוא שאמרו עליה יד מחרשת יד לחוטם או לפה תקצץ והוא שאמרו עליה יד מעלה פוליפוס ר"ל ריח הפה או ריח החוטם יד לחסורא ר"ל נקב ההקזה תקצץ מפני שמעפשתו ומעלה שם בשרו נימא וכן יד לאמה ולפי הטבעת יד לגיגית שבו שכר או יין תקצץ שאף הוא גורם להיות יינו מזיק את שותיו:

יד לאמה ראויה ליקצץ מצד אחר מפני שמביאתו לידי הרהור עבירה וטומאת קרי והוא שאמרו בשני של נדה היד המרבה לבדוק בנשים משובחת באנשים תקצץ שהנשים אין ראייתן בהרגש וצריכות לבדוק תמיד אבל אנשים ראיית קרויין בהרגש והזדעזעות באבריו ואין צורך לו בבדיקה כלל ולא אמרו בו תקצץ במרבה לבד אלא אף בפעם אחת אלא שנמשך אחר לשון המשנה ומ"מ לענין זיבה למנות ראיותיו אף באנשים משובחת שהרי הוא בא מדרך חולי ובלא הרגש והתעוררות כמו שביארנו במקומו ואף בקרי אם היה חושש בעצמו ובא לבדוק בצרור או בחרס או בסמרטוט קשה ומטלית עבה עושה שאין בנגיעה זו התעוררות כלל:

אף במקומות הצנועים אסור לו להביא עצמו לידי הרהור כלל והוא שאמרו דרך הערה כל האוחז באמה ומשתין מביא מבול לעולם מפני שמביא עצמו לידי הרהור והרהורו מביאתו לידי עבירה ולהשחתת דרך כענין דור המבול ושמא תאמר היאך יעשה והרי

ניצוצות ניתזין לו על רגליו ונראה ככרות שפכה ונמצא מוציא לעז על בניו מ"מ איפשר לו לעמוד על מקום גבוה או ישתין בעפר תיחוח שאין ניצוצות ניתזות משם ואם אין לו מקום גבוה ועפר תחוח מוטב שיוציא לעז על בניו ואל יעשה שעה א' רשע לפני המקום וכן הזהירו מטעם זה שלא להוציא שכבת זרע לבטלה שלא יראה עצמו כמתכוין לענין זה להנאת הגוף אלא לקיום המין ולכוונת הממציא ית' ומ"מ כל שהיה במקום שמתירא להיות ניצוצות ניתזות למקום קדש הותר לו לאחוז באמה כדי שיתרחקו מימיו והוא שאמרו על אחד מן החכמים שהיה עומד על גג בית הכנסת ולאיזו סיבה הן פחדים הן שאר סבות לא היה יכול לירד משם והוצרך להטיל מים והתירו לו באחיזת האמה להרחיקן ולהרהור במקומות אלו אין חשש מתוך אימת הקדש שעליו אין פנאי להרהר וכ"ש במקום שאחרים עמו לשם או גדולים ממנו ודברים אלו כלם לא נאסרו אלא במי שהוא קל להתפעל להרהר אבל אם היה נשאוי מותר לא נאסר אלא ברווקים הטיילים שהרהורן סמוך להם ואף באלו כל לסייע בבצים מלמטה מותר וכן מחוט העטרה ולמטה לצד המילה ואינו דומה לבדיקה שהיא אסורה שהבדיקה צריכה משמוש גדול הא כל שמעטרה ולמעלה אסור מחשש הרהור ואם היה מקשה עצמו לדעת הרי הוא בנדוי שמים ונקרא משומד שכן אומנותו של יצר הרע היום אומר לו עשה כך עד שעובד ע"ז וכן כל דרך ניאוף אסור לא הותרה אלא ביאה המותרת בכונת תולדה וקיום המין דרך הערה אמרו ידיכם דמים מלאו אלו המנאפים ביד וכן אמרו הגרים והמשחקים בתנוקות מעכבים את המשיח והקשו בשלמא גרים כדאמר ר' חלבו קשים גרים לישראל כספחת אלא משחקים בתנוקות מאי היא אי משכב זכור בני סקילה נינהו אי דרך אברים בני מבול נינהו אלא דנסבי קטנות דלאו בני אולודי נינהו:

כל זה שאסרנו בנתינת כחול לעינים בשבת דוקא כשאין לו חולי אבל אם היה שם סכנה מותר והוא שאמרו בשני של ע"ז עין שמרדה מותר לכחלה בשבת ואפילו לשחוק סמנין להביאם דרך רה"ר הא כל שאין שם סכנה כגון סוף החולי או שאין מתכוין אלא להבהיק את מאורם אסור אף כשהיו הסמנין שחוקים מאתמל וכן אמרו שם שגידי האזנים שירדו למטה ממקום חבורם ונתפרקו הלחיים מעלין אותם בשבת בין ביד בין בסם ויש אוסרין בסם וכן אמרו שמעלין אונקלי בשבת והיא שנקראת בלשון בני אדם אובילה שנכפפה לצד פנים ועכבה את הנשימה ובראשון של ע"ז אמרו הבולע נימא של מים מותר להחם לו חמין בשבת:

במסכת יומא התבאר שהחושש בפיו מטילין לו בה סם מפני שהוא ספק נפשות וכל ספק נפשות דוחה שבת ואפי' בספק שתי שבתות ר"ל שאם אמדוהו לשמנה ימים

והראשון שבת אין אומרים לעכבו עד הלילה שלא נחלל שתי שבתות אלא מחללים לאלתר וכן אמרו שם מחמין לחולה חמין בשבת בין להשקותו בין להברותו ר"ל בין להשקותו שהוא דבר מועט בין להרחיצו כל גופו כדי שיבריא ואין אומרין נמתין לו עד שיבריא ר"ל עד שיתברר לנו מפי הרופאים שיבריא בכך אלא אפילו מספק והוא שאמר אח"כ אלא מחמין לו מיד וספקו דוחה שבת ואפי' ספק שבת אחרת על הדרך שביארנו ואין עושין דברים הללו על ידי גוים ועל ידי קטנים אלא ע"י גדולי ישראל ואין אומרים לעשות דברים אלו ע"י נשים ולא ע"י כותיים מפני שמצטרפים לדעת אחרת ודבר זה מבולבל מעט ביד המפרשים ועיקר הדברים בפירושו שזה שאמר תחלה אין עושין דברים אלו על ידי גוים ועל ידי קטנים לא סוף דבר שאין צורך בכך אלא שאין ראוי לעשות כן אלא ע"י גדולי ישראל שמא יאמרו הרואים בקושי התירו פקוח נפש ולא רצו להתיר אלא ע"י גוי וקטן ויבאו לפשוע ומ"מ בנשים עושין על ידם וז"ש אין עושין על ידי נשים ועל ידי כותיים פירושו שאין מיחדים להם מלאכות אלו כלומר לא יתעסק בדבר זה אלא פלניתא או פלוני כותי שמא יהא לבם עלינו ויבאו להרהר ולומר הם אינם מתעסקים ומכשילים אותנו להתעסק והם מתרשלים מצד דבר זה וזהו מפני שמצטרפין לדעת אחרת כלומר למחשבה שאינה וי"מ שיאמרו מאחר שהם מתירים לנו האסור להם אף כמה דברים כן או שהדברים אלו מותרים לנו אף בשאין בו סכנה ויש גורסים אבל מצטרפין ומפרשי' אין אומרים לעשות דברים הללו ע"י נשים ועל ידי כותיים כלומר אין סומכין עליהם להתיר על ידם את החלול ר"ל כשיאמרו הם חולי זה יש בו סכנה אבל מצטרפים לדעת אחרת שאם יש כאן שני רופאים שיאמרו שאין ראוי לחלל עליו או מפני שאין בו סכנה או מפני שלא יועיל לו או מפני שרפואה זו בדוקה ובא רופא אחר ואמר שראוי לחלל עליו ואשה זו כדבריו מצטרפת עמו להיותם תרי ותרי ומחללין מספק נפשות וראיה אצלי לפי' זה שלא אמר אין עושין דברים הללו ע"י נשים על הדרך שאמרו בגוים וקטנים אלא אין אומרים לעשות אלא שיש מערערין בפי' זה היאך נאמר שלא לחלל על פי אשה בקיאה והרי אמרו קורין לה חכמה ממקום אחר וכן אמרו אם היתה צריכה לנר חברתה מדלקת לה את הנר ואם היתה צריכה שמן חברתה מביאה שמן ומ"מ אומר אני שכל לענין הולדה בקיאה היא ואין מדמין שאר חליים לענין זה ומ"מ אף הם מערערים בה מצד הלשון שהי' לו לומר אין מחללין על פי נשים ומפרשים כמו שכתבנו תחלה:

כל מאכל שאין אכילתו ניכרת שהיא לרפואה אע"פ שהוא מועיל לרפואה ושהוא אוכלו לרפואה מותר שאין הדבר מוכיח שהוא נעשה לרפואה כגון שיאכל גרגיר להאיר את

העינים או תרדין לשלשל וכיוצא באלו שהרי אף הבריאים אוכלים אותו שלא לכונת רפואה וכן הדין בכל המרקחות הרפואיים או המחזקים שכלם אף הבריאים אוכלין אותם דרך הנאה וחזוק אבל העשבים שאין אכילתם לעולם אלא לרפואה אסור לאכלן בשבת:

שירקא טייא והוא למרוק ולטוח שמן ובצים מגולגלים על הצלי כשהוא חם משחשיכה מותר הואיל ומגולגלים הם וראויים לאכילה בלא כך אין מעשיו כלום ובלבד שלא יהא רותח כדי לבשל ולצמק לגמרי אבל פעפועי ביעי ר"ל לטרוף בצים מגולגלים בקערה אסורי מפני שנראה כרוצה להשליכם בקדרה:

נותן אדם יין צלול ומים צלולים לתוך המשמרת בשבת ואינו חושש שמאחר ששתייתם ראויה בלא כך אין מעשיו כלום במקום שאין שם מלאכה:

מי שלקתה ידו או רגלו ונגפה צומתה ביין ואינו חושש אבל לא בחומץ מפני שהוא רפואתו ומי שהוא מעונג וידיו רכות עד שהיין יפה לו כחומץ אף ביין אסור ודוקא בשאין המכה בגב היד או בגב הרגל שאלו כן כבר אמרו במכה שעל גב היד ורגל שהיא כמכה של חלל ומחללים עליה את השבת:

מים שדרכן של בני אדם לרחוץ בהם בחול שלא לרפואה רוחצין בהם בשבת ואף לרפואה כגון מים שמלוחים מעט ולא כל כך או חמי טבריא וע"ד זה אמרו רוחצים במי גרר במי חמתן במי עסיא שכל אלו אע"פ שהם מלוחים קצת אדם נוהג לרחוץ בהם בחול וכן בחמי טבריא ואפי' נשתהא שם כמה מותר ואפילו היתה סבתו נכרת כגון שהיו לו חטטין בראשו וכיוצא באלו וים הגדול מותר לרחוץ במים היפים שבו שאף אלו דרך בני אדם לרחוץ בהם בחול ואף בשהייה אבל מים הרעים שבו אסור אם נשתהא שם עד שיהא נראה מדעתו שכונתו לרפואה אבל אם לא נשתהא שם מותר וכן הדין במי משרה ר"ל מים ששורין בו את הפשתן ובימה של סדום אף ביפין שבה שמרוב מליחותה אין נוהגין לרחוץ בהם בחול ואסור ובלבד כששהא וכן הדין ברחיצת ידים במים הבאושים או בחומץ לרפואת הגרב והחכוך שאסור:

כל הימים דינן כמעין לטהר אף בזוחלין אבל מ"מ אין נקראין מים חיים ופסולין לטהרת זב ומצורע ולקדש בהם חטאת שכל אלו צריכים מים חיים כמו שיתבאר במקומו:

דף קט:

המשנה השלישית אין אוכלין אזוב יון בשבת לפי שאינו מאכל בריאים אבל אוכל הוא את יעזר ושותה את אבוברואה כל האוכלין אוכל אדם לרפואה וכל המשקין הוא שותה

חוץ ממי דקרים וכוס העקרים מפני שהן לירוקה אבל שותה הוא מי דקרים לצמאו וסך שמן עקרין שלא לרפואה אמר הר"ם פי' אזוב יון הוא בערבי אסטובדוס ויעזר הוא בערבי פודג וכיוצא בו ואבוברו"אה בערבי עצ"א אלדמי ומה שאמ' כל האוכלי' אוכל אדם לרפואה ענינו כי כל דבר שדרכו שאוכלין אותו הבריאים שנזונין בו שהוא מותר לאדם לאכלו על דרך רפואה כיון שהוא מזון אצל בני אדם בכלל ובארץ ישראל שני דקלים וביניהם מעיין מים והשותה מהם ישלשל וירפה בני מעיו ואלו המים נקראים מי דקרים ואסור לאדם לשתות אספרגוס והוא סם משלשל בשבת כלל וכוס העקרין הוא שיחברו עקרין בד בבד ודכין אותן ושותין אותן ביין ומי שהיא זבה ושותה מהן שלשה כוסות תתרפא ותחיה מחליה וכששותה ממנו בעל הירקון באחד ממיני היין יתרפא ויהיה עקר ולא יוליד ולפיכך הוא הנקרא כוס העקרין וירוקה שם החולי הנקרא ירקון ובערבי ירקאז ואותם העקרים הם זא"ג מאסכנדריא ועשב סרו בערבי עשבא אלס"ר ופירשו עשב השמחה וכרכם:

אמר המאירי המשנה השלישית והכונה בה בביאור החלק השלישי והוא שאמר אין אוכלין אזוב יון בשבת ופרשו בו אברתא בר הות ומפרשים בו אזוב הגדל בין הקנים ויש קורין אזוב יון בקמצות היוד והוא"ו כלומר שבא מארץ יונים ואמר שאין אוכלין אותו בשבת לפי שאינו מאכל בריאים כלל והדבר ברור שאינו אוכלו אלא לרפואה להוציא התולעים שבמעים והוא שאמרו עליו לקוקני וכל שהוא ברור שאוכלו לרפואה יש לגזור בו משום שחיקת סמנין אבל אוכל הוא את יועזר והוא עשב ידוע אצלם לתולעים שבכבד והוא האמור בגמ' עליו לארקתא והיו הרבה מן הבריאים אוכלים אותו ושותה את אבובראה והוא משקה ידוע אצלם והיו אף הבריאים שותים ממנו הרבה פעמים והוא עוזר לרפואה למי ששתה מים מגולים:

דף קי.

כל האוכלים אדם אוכל לרפואה ר"ל כל האוכלים שדרך הבריאים לאכלן ואפי' היה בו קצת הוכחה שלרפואה הוא אוכלו כגון שהוא מזיק לאיזה דבר כגון טחול שהוא מזיק לשנים והוא אוכלו לרפואה לאיזה דבר אין חוששין שיאמרו היאך אפשר שהוא אוכלו והרי הוא מזיק לשנים אלא שהוא אוכלו לרפואה שמאחר שהוא מאכל הרבה בריאים בחול אין חוששין לכך וכן שותה כל המשקים שהבריאים שותים מהם בחול חוץ ממי דקלים שהם משלשלים לגמרי ופי' בגמ' שלא בכל מי דקלים הוא אומר כן אלא ששני דקלים היו במקום ידוע להם שהיה מעין של מים יוצא מביניהם שכוס א'

מהם היה מרפה בני מעים ומרויחם והשני היה משלשל שלשול גמור ובירושלמי נסחא אחרת והיא מי דקרים ופירשו שם שדוקרין את המרה וכן כוס עקרין אסור והוא משקה שכותשין לתוכו עיקרי עשבים ובשמים ומתוך כך הוא קרוי כוס של עקרין והוא עשוי למעין פתוח יותר מדאי שלא יזוב דמו או לרפואת ירקון וקורין לו ג"כ כוס של עקרין מפני שהשותה מהם הן איש הן אשה נעשה עקור מלהוליד עוד ובאלו הדבר ניכר שלרפואה הן אבל שותה מי דקלים לצמאו וסך שמן עקרין שלא לרפואה:

דף קיא.

משנה החושש בשניו לא יגמע בהן חומץ אבל מטבל כדרכו אם נתרפא נתרפא החושש במתניו לא יסוך בהן יין וחומץ אבל סך הוא את השמן ולא שמן ורד ובני מלכים סכין על גבי מכותיהן שמן ורד שכן דרכן לסוך בחול ר' שמעון אומר כל ישראל בני מלכים אמר הר"ם פי' החושש בשניו לחזק רפיון בשר השנים אסור לו לגמוע החומץ ולזרקו מפיו אבל מותר לו לגמעו ולבלעו והוא אמרם לא יגמע ויפלוט אבל מגמע ובולע ומגמע כמו מגמא ומגמא מגז' הגמיאיני נא והלכה כר' שמעון וצריך שתהיה אותה המשיחה משתמשין בה בני אדם הרבה:

אמר המאירי החושש בשניו לא יגמע בהם את החומץ מפני שהכל מכירין שלרפואה הוא עושה ואע"פ שכתוב כחומץ לשנים במקום מכה שאני כמו שהתבאר בגמ' ומ"מ לא נאסר אלא כשהוא מגמע ופולט מגמע ופולט אבל מגמע ובולע מותר ויתבאר בגמ' שאף במגמע ובולע לא הותר אלא קודם אכילה שאינה שעת רפואתה אבל לאחר אכילה אסור שזו היא רפואתה אף בבליעה ואע"פ שאמרו בטעם זה בגמ' הדר ביה וכו' משנה זו מעידה כן והוא שאמר מטבל הוא בו פתו ואוכל ואם נתרפא נתרפא:

החושש במתניו לא יסוך יין וחומץ אף שלא בכונת רפואה שזו היא רפואה ידועה לכל אבל סך הוא בשמן ואף זו לא בשמן ורד מפני שדמיו יקרים והכל מכירים שאינו עושה אלא לרפואה:

בני מלכים סכים מכותיהם בשמן ורד שהרי דרכן כן אף בחול ואין הדבר נראה כמכוין לרפואה ר' שמעון אומר כל ישראל בני מלכים הם כלומר ומותרים בו אחר שאין מתכוין ופירשו בגמ' לדעתו אף במקום שאין השמן מצוי אלא שחלק רב לומר דוקא במקום ששמן זה מצוי אבל כשאינו מצוי אסור אא"כ לבני מלכים כמו שאמר שכל שהוא מצוי שם אין הדבר נכר שיהא עושה כן לרפואה והלכה כרב ויש פוסקים אף במקום שאין השמן מצוי כר' שמעון שכל שאין מתכוין מותר כמו שיתבאר בגמרא:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:
מצות אזוב האמור בענין פרה אדומה הוא שהיה אדם טהור נוטל שלשה קלחים של אזוב ואוגדן אגודה אחת וכל קלח וקלח אין צריך שיהא בו אלא בד אחד וטובל ראשי הגבעולים במים שבכלי ומתכוין ומזה על הטמא על הצד שיתבאר במקומו:
כבר ביארנו במקומו שהחכם שמת ונשיא או אב ב"ד שמתו מספידין אותן כל אחד כפי מה שראוי לו כמו שביארנו שם ומ"מ מטכסיסי המנהגים ומן הראוי למכבדי התורה והחכמה שיזהירו העם למעט בשמחה ולגדור בה גדרים בכל זמן שיצא צדיק מופלג מביניהם והעובר בהם בנשיכת נחש של תלמידי חכמים והוא שאמרו כי נח נפשיה דרב גזר ר' יצחק דלא לימטי איניש אסא לבי הלולא כלה שתא אזל חד אמטי וטרקיה חויא והיו משתדלים הרבה ברפואתו והיה ידוע להם ברפואה נשיכת נחש לקרוע את החמור ולהושיב את הנשוך עליו ובלבד שלא ימצא החמור טריפה ואמרו על זה הוו תליסר חמרי בפומבדיתא קרעינהו כולהו ואשתכחו טרפות אשתייר חד חמרא באידך גיסא דפומבדיתא אדאזלי אכליה אריא ואמרו עליו חויא דרבנן טרקיה דכתי' ופורץ גדר ישכנו נחש:
זה שכתבנו בשתיית כוס עקרין שהיא מותרת ואין חוששין בה לסירוס ר"ל מה שהוא עוקרו מלהוליד י"מ כמה שנ' בתחלת הסוגיא מפני שאינו סירוס בידים אלא ממילא וכשאינו מתכוין וכמו שאמר ר' יוחנן הרוצה לסרס את תרנגולו בהיתר יטול כרבלתו ויסתרס מאליו ואע"פ שנדחו דברים אלו ממה שאמר רמות רוחא הוא דנקיטא להו כלומר שדואגים על כרבלתם ואינם מזדוגים אבל מ"מ אלו הם מזדווגים אין כאן סירוס כלל הא אלו היה שם סירוס היה אסור אפשר שדחייה היא ודרך סוגיא נאמרה ומ"מ הואיל ואינו מתכוין לכך מותר ודבר זה לדעת הפוסקים כר' שמעון ומ"מ לדעת הפוסקים כר' יהודה על כרחך אסור ואף לדעת הפוסקים כר' שמעון כתוב בשאלתות שלא פסקו כמותו אלא בשבת ואין נראה כן שהרי בפרק המוציא הוציא ר' יוחנן שהלכה כר' שמעון ממה שאמרו בנזיר שהוא חופף ומפספס וכן בבכורות פרק פסולי המוקדשין בענין מקיז דם לבכור ומעתה אף בזו אתה צריך לומר שלר' שמעון מותר ושמא תאמר והרי אף לר' שמעון פסיק רישיה הוא ואם מפני שאין נוח לו בכך זו ודאי לא נאמרה אלא לענין שבת שלמלאכת מחשבת אנו צריכים אבל בשאר איסורין אין חלוק בין ניחא ליה ללא ניחא ליה והראיה שהרי בפרק כל התדיר אמרו בענין מתנדב יין ומזלפו על גבי האישים שהקשו בה והא מכבה הוא אע"פ שאין לו בכיבוי מ"מ אפשר שבאיסור חכמים מיהא אין פסיק רישיה מעכב כמו שביארנו במסכתא זו בענין צירוף האמור במסכת יומא

וסירוס זה אינו אלא מדברי סופרים ואע"פ שדרשוה מן המקרא ר"ל ובארצכם לא תעשו קרי ביה לא תעשו כלומר אפי' ממילא אסמכתא בעלמא הוא או שמא אין כאן פסיק רישיה שקצת בני אדם שותים ואין נעקרין למדת מדברינו שלדעת הפוסקים כר' יהודה אסור ושמא תאמר להתיר מיהא בסריס שאף עכשיו אינו מוליד הרי אמרו במסרס אחר מסרס שהוא חייב והוא שאמר ונתוק וכרות להביא נותק אחר כורת ר"ל שאם כרתן הא' ונשארו עדיין בכיס ובא זה ונתקן חייב וא"ת בזקן הרי אפשר לו להוליד בקצת השתדלות והוא שאמר ר' יוחנן במסכת גיטין פרק קורדיקוס על קצת דברים הן החזירוני לנערותי ר"ל לתשמיש אלא על כרחך אין היתר לר' יהודה בכוס של עקרין אלא באשה שאינה מצווית על פריה ורביה וכ"ש בזקנה שאין כאן חזרה לנערות:

בכור שאחזו דם יתבאר במקומו שמותר להקיזו ובלבד שלא יתכוין להטיל בו מום ואם נעשה בה מום בהקזה שוחטו עליו:

יתבאר במקומו שהמחמץ אחר מחמץ חייב ר"ל שכל עשיותיה של מנחה נאסרו בחמץ ואם לשה אחד בחמוץ ובא השני וערכה בחמוץ וכן השלישי ואפאה בחמוץ כלם חייבים שנ' לא תאפה חמץ לא תעשה חמץ אפיה בכלל היתה למה יצתה לחייב עליה בפני עצמה ודינה כמסרס אחר מסרס שחייב אע"פ שלא הועילו מעשיו על הדרך שביארנו:

יום הכפרים אע"פ שאסור ברחיצה טובל הוא טבילה של מצוה שכל חייבי טבילות טובלים כדרכן בין בט' באב בין ביום הכפרים כמו שהתבאר במקומו:

בתוספתא אמרו אין לועסין מוסטכי בשבת אימתי בזמן שמתכוין לרפואה ואם מפני ריח הפה מותר לא ישוף אדם סם בשיניו בשבת בזמן שמכוין לרפואה ואם מפני ריח הפה מותר החושש בגרונו לא יערערנו בשמן אבל נותן שמן הרבה לתוך אניגרון ובולע:

מסוביתא דנזייתא והיא כריכת בגדים שהחבית מגופה בו אסור להדקה בי"ט וכ"ש בשבת משום סחיטה ואע"פ שאינו מתכוין לסחיטה אסור שהרי פסיק רישיה הוא כך פירשוה גדולי הרבנים ויש חולקים עליהם מצד מה שאמרו ומסננין את המים בסודרין ואין גוזרים משום סחיטה ומפרשים אותה במגופה של עץ ומסרך איסור בנין שהרי עושה דופן לקרויה ונמצא שהוא כבונה וכן עיקר ומה שראוי לבאר בה ממה שמצינו דינים חלוקים בפסיק רישיה כבר התבאר במה שקדם:

דף קיא:

מקצת חכמים כתבו מתורת פסיק רישיה שצריך להזהר שלא ליטול ידיו בפרדס ושאר מקומות שיש שם עשבים מחוברים אע"פ שאינו מתכוין להשקאה שהרי פסיק רישיה

אבל מתירין הם להשתין מים לשם מפני שמי רגלים עזים ושורפים וכל שכן שאין מצמיחין וכן התירו בשפיכת יין שאף היין אינו מצמיח:

ונשלם הפרק תהלה לאל:

פרק חמשה עשר בעזר הצור:

אלו קשרים וכו' כבר ביארנו בחלקי המסכתא שהראשון שבה הוא לבאר המלאכות האסורות בו מן התורה ושהרבה פרקים באו בזה הענין ושהחלק הד' שבה לבאר בו הדברים שאדם מותר לעשותם מן הדברים הדומים למלאכות וזה הפרק אמנם בא בביאור אלו הענינים ועל זה הצד יחלקו עניני הפרק לשני חלקים הראשון במלאכת הקשירה וההתרה שנמנו באבות מלאכות והשני בביאור קצת דברים שהותרו לעשותם אע"פ שיש בהם קצת מלאכה זהו שורש הפרק דרך כלל אלא שיתגלגלו בו דברים ע"י גלגול כמשפט סוגיית התלמוד על הדרך שקדם:

והמשנה הראשונה אלו קשרים שחייבין עליהם קשר הגמלים וקשר הספנים כשם שהוא חייב על קשרן כך הוא חייב על התרן ר' מאיר אומר כל קשר שהוא יכול להתירו באחת מידיו אין חייבין עליו אמר הר"ם פי' העקר שתסמוך עליו הוא זה כל קשר שהוא של קיימא חייבין עליו ושאינו של קיימא אין חייבין עליו אבל אם היה הקשר בלולאות או בחבור קצוות ועניבתם בלבד הוא מותר לכתחלה ואם הוא קשר הוא פטור אבל אסור אם אינו של קיימא ואין הלכה כר' מאיר:

אמר המאירי והמשנה הראשונה ממנו תחל בביאור עניני החלק הראשון והוא שאמר אלו קשרים שאדם חייב עליהן וצריך שתדע שדבר זה חלוק על שלשה דינים קשר שהוא חייב בו וקשר שפטור אבל אסור וקשר שמותר לכתחילה וכל שהוא חייב או פטור או מותר בקשורן כך הדין בו בהיתרן וכלל הדברים בדינין אלו שכל שהוא קשר של קיימא ר"ל שאינו עשוי לינתק ומעשה אומן חייב שכך היו קושרין במשכן חוטי היריעות שנפסקו וכל שהוא קשר של קיימא או כעין קשר של קיימא אבל אינו מעשה אומן או שהוא מעשה אומן ולא קשר של קיימא פטור אבל אסור וכל שאינו קשר של קיימא ולא מעשה אומן מותר לכתחילה וכן הדין בכלן בהתרתן והוא מזכיר תחלה את שהוא חייב בהם והם קשר הגמלים וקשר הספנים וענין קשר הגמלים פי' בגמ' שהיו נוקבין את הנאקה בחוטמה ונותנין בה רצועה כעין טבעת כענין שביארנו בענין יוצאה נאקה בחוטם וקושרין אותה במעשה אומן ועומדת שם לעולם וכן בקשר הספנים פי' בגמ' מין עקל או רצועה כעין טבעת יוצאה ונקשרת שם קשר של קיימא ובמעשה אומן ר' מאיר

אומר כך קשר שהוא יכול להתירו בידו אחת אין חייבים עליו אע"פ שהוא עשוי שלא לינתק לעולם ואין הלכה כמותו:

משנה יש לך קשרים שאין חייבין עליהם כקשר הגמלים וכקשר הספנים קושרת אשה מפתחי חלוק וחוטי סבכה של פסיקיא ורצועות מנעל וסנדל ונאדות יין ושמן וקדרה ר' אליעזר בן יעקב אומר קושרין לפני בהמה בשביל שלא תצא וקושרין דלי בפסיקיא אבל לא בחבל ור' יהודה מתיר כלל אמר ר' יהודה כל קשר שאינו של קיימא אין חייבין עליו אמר הר"ם פי' זאת המשנה יש לה שיעור וזהו אמרו כי יש קשר שאינו חייב על קשירתו כמו שהוא חייב על קשר הגמלים והספנים ולא זכר אותו הקשר והם הקשרים שקושרן כדי שיתקיימו זמן ידוע מן הזמן כמו שקושרין קשר במתג להנהיג הסוס ואחר כך מתיר אותו וחזר ואמר כי יש קשרים הוא מותר לקשרן לכתחלה והתחיל לזכרן ואמר קושרת אשה מפתחי חלוק והם שפתי הבגד ואפי' היה לבגד שתי שפתות וחוטי סבכה הם חוטי הכובע שעל הראש פסיקיא חתיכה של בגד וחבל האורג מותר לקשור בהם הבהמה לדברי הכל כי כלי האורג כלם חבלים ועצים וקנים כלן מותר לטלטלן בשבת לפי כשאר כל הכלים והלכה כר' אליעזר ואין הלכה כר' מאיר שהתיר לקשור הדלי בחבל:

אמר המאירי והוא מזכיר אח"כ הדרך השני והוא שאמר יש לך קשרים שאין חייבים עליהם כקשר גמלים וספנים שהזכרנו אבל אסור לעשותם והם קשרים השניים לאלו שהזכרנו והוא שהגמלים כשמביאים את הבהמה לפני האבוס קושרים חבל היוצא מכותל האבוס ברצועה זו ואין קשר זה מעשה אומן אבל מאחר שלפעמים מניחה שם הרבה נעשו כעין קשר של קיימא וכן ברצועה היוצאת מראש הספינה כשהספן רוצה להעמיד את הספינה קושר רצועה באותה רצועה היוצאת משם וקושרה ביתדות התחובות בארץ ומעמידה כן זמן ואחר שכן הרי הוא כעין קשר של קיימא או שמא בבהמה פעמים שכשהוא מתירה מתיר הקשר הסמוך לאבוס והחבל נשאר בקשורו עם הרצועה הראשונה למשכו בה וכן בספינה ובגמ' יתבארו בחלק זה מינים אחרים בשאינו מעשה אומן והוא של קיימא או שאינו של קיימא והוא מעשה אומן:

והוא מזכיר אח"כ את שהותרו לכתחילה ואמר שקושרת אשה מפתחי חלוק אע"פ שיש לה שני פתחים והם כעין לשונות שהיו יוצאים בבגדיהם בגד עליון כנגד הצואר שקושרים לשון של ימין בכתף של שמאל ולשון של שמאל בכתף של ימין ואחר שבכל יום ויום עושים כן אין בו קשר של קיימא ואין לחוש שמא תפתח האחת והשנית תעמוד סגורה וקשורה זמן רב והוא כעין קשר של קיימא אלא פעמים שמתיר את זו ופעמים שמתיר את זו ואין בא' מהם קשר של קיימא וחוטי שבכה והוא המקיף מאוזן לאזן

ונקשרין בחוטיהן אחורי העורף ומתירתן בכל לילה ואין לחוש שמא לא תתירה אלא מוציאתה מראשה קשור ומחזירתו דרך מלבוש שהאשה חסה על שערה ואם עשה כן הרי היא מרצצת שערותיה בלבישה והפשטה וכל שכן בכובע של איש שהוא עשוי להתיר תמיד ושל פסיקיא והוא אזור רחב שאינו מקיף כל הגוף וחוטין תלויין בו משני קצותיו ליקשר בהם ואין חוששין שתוציאהו דרך ראשה או מרגלותיה ויעמוד האזור קשור שאין זה צניעות לה:

ורצועות מנעל וסנדל פי' בגמ' שרצועות אלו יש מהן חייב ויש מהן פטור אבל אסור ויש מהן מותר לכתחילה ופירוש הדברים במנעל שזה שהוא חייב בו בשל אושכף ר"ל בקשר שהאושכף עושה בשעה שעושה את המנעל כשתוחב הרצועה במנעל שקושרה בתוך המנעל קשר של מעשה אומן ושלא לינתק לעולם שלא היה דרכם בתפירת הרצועה כמנהג של עכשיו אלא בקשר במקום התפירה ושזה שפטור אבל אסור הוא בקשר ראש הרצועה אחר שננעל המנעל שאדם קושר ראשי הרצועה להדקה על הרגל ובמנעל של תלמיד חכם וכיוצא בו שמתוך שהלוכם בנחת אין מהדקין אותו כ"כ ויכולים לחלצו ולנעלו בלא התרה ונמצא קשר של קיימא אלא שמ"מ אין בקשר זה מעשה אומן וז"ש מותר לכתחילה בשל שאר בני אדם שהלוכן ברעש ורוגז לעסקיהם וצריכים להדוק גדול והם צריכים להתירו ולקמטו תמיד לפי הלוכם או עמידתם ונמצא שאין כאן לא קיימא ולא מעשה אומן ופירוש הדברים ג"כ בסנדל שזה שהוא חייב בשל סוחרים שהאושכף קושר בהם רצועות בקשר חזק והם מעשה אומן וקשר של קיימא וזה שהוא פטור אבל אסור בקשר ראש הרצועה הבא אחר שננעל הסנדל על ידי עצמן שאינו אלא קשר פשוט אלא שהוא בא לקיימא שאינו מהודק כל כך שיהא צריך להתירו בשעה חליצת הסנדל וזה שאמרו מותר לכתחילה במין זה שהזכרנו שהקשר נעשה על ידי עצמן וכן שאינו של קיימא כגון שמשתמשין בו שנים אחד גדול ואחד קטן ממנו שצריכין תמיד להתיר ולקשור וכן כל כיוצא בזה וי"מ דבר זה בענין אחר אלא שאין צריך בהזכרתו:

ונאדות של יין ושל שמן ופי' בגמ' אע"פ שיש להם ב' אגנים להוציא פעמים בזה ופעמים בזה ואין חוששין שמא קשר זה שקשר בשבת יעמוד קשור ויוציא באזן האחר ונמצא זה מיהא של קיימא שהרי אין לו ענין בזה יותר מזה:

וקדירה של בשר שצומדת לה פתיל לשמרה ופי' בגמ' אע"פ שיש לה ב' אזנים וקושרה משני צדדין בחבל או חתיכת בגד קשר פשוט של מעשה הדיוט ואין חוששין שכשתוציא את הבשר לא תתיר אלא מצד א' ותניח את האחר קשור ועומד:

וכן אמר ר' אליעזר בן יעקב שקושרין בפני בהמה ופי' בגמ' אפי' שני חבלים ברחב הפתח שלא תצא ואין חוששין שכשירצה להוציאה יתיר את התחתון וישאר החבל העליון קשור וכן הלכה וכ"ש בחבל אחד:

קושרים דלי בפסקיא ר"ל בחתיכת בגד ארוכה שאין זה של קיימא שהרי יתירנו לאלתר אחר שידלה הדלי אבל לא בחבל שכך הוא דרכו ולבטלו אצל הכלי ופי' בגמ' אפי' בחבל של גרדי שהוא צריך לו ואין דרכו לבטלו ואיסורו מגזירת חבלי' דעלמא ור' יהודה מתיר פי' בשל גרדי שאינו גוזר משום חבלים דעלמא והלכה כדבריו כמו שיתבאר בגמ' וצריך שתדע שכל מה שכללנו במשנה זו הוא על שיטת גדולי הפוסקי' אבל גדולי המפרשים חלוקים לומר שכל שהוא של קיימא אפי' היה מעשה הדיוט חייב וכל שאינו של קיימא אלא שנראה כשל קיימא שמשתהא לפרקים ואינו מתפרק אלא לזמן פטור אבל אסור ומה שעשוי להתירו בסמוך לקשירתו או ביומו מותר ומפרשים במנעל של חכמים שאינו קשר של קיימא אלא שנראה כקשר של קיימא שאין צריכין להתיר אלא בימות הגשמים מפני הטיט שנכנס לתוכן וצריכים להדקו וכן פירשו גדולי הרבנים וכן פרשו בסנדל בענין חמרתא דקטרי אינהו מפני שנראה כשל קיימא שפעמים שמתקיים שבת או חדש:

וזהו ביאור המשנה וכלה על הצד שביארנוה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמ' אלו הן:

דף קיב.

יתבאר במסכתא זו שכל הכלים הניטלים שבריהם נטלים בין נשברו בשבת בין נשברו קודם השבת ואפי' אינם ראויים לכעין מלאכתן ראשונה הואיל וראויים למלאכה כלל כגון לכסות באותו שבר את החבית או לסמוך בה כרעי המטה ולמדת שאם נפסקו רצועות סנדלו ונפלה הסנדל מעל רגלו שהוא יכול לטלטלה שהרי ראויה היא לכסות בה את הכלי או לסמוך בה כרעי המטה או ציר הדלת ואין הלכה כר' יהודה שהיה מצריך בזו כעין מלאכתן ראשונה מעתה צריך לעיין בשני מעשים אלו שהוזכרו בכאן בנוסח זה ר' ירמיה הוה קא אזיל בתריה דר' אבהו בכרמלית איפסיקא רצועה דסנדליה כלומר ונפל הסנדל מעל רגלו ואמר לו שקיל גמי לח כלומר הראוי למאכל בהמה שהוא מותר בטלטול והדקהו עליו עד שתבא לביתך והרי שהתיר טלטולו קודם שיהא ראוי לנעילה שהרי על כרחך היה לו לטלטל את המנעל להדק בו את הגמי ואמרו אח"כ אביי הוה קאי קמיה דרב יוסף בחצר איפסיקא ליה רצועה דסנדליה אמר ליה מאי אעביד ליה אמר ליה שבקיה כלומר שאסרו שלא להכניסו בבית מחמת איסור טלטול ושאלו על זה

מאי שנא מדר' ירמיה ותירצו התם לא מינטר הכא מינטר כלומר התם לא מינטר וחסו על פסידתו הכא מינטר ומאחר שאין שם פסידא אף אתה אסור בטלטולו ומעתה תמה על עצמך אם טלטולו נאסר היאך נתירהו בפסידא מועטת כל כך ועוד טלטולו מפני מה נאסר והרי אף הוא ראוי למלאכה כמו שכתבנו תדע שהרבה פסקו מטעם זה כר' יהודה ואין כאן תשמיש למלאכה ראשונה ואע"פ שהיא ראויה להחליפה לרגלו האחר והוא שמנעלים שלהם היו להם שתי תרסיות שנכנסים בהם הרצועות האחת נקראת חיצונה והאחת נקראת פנימית והיא אותה שסמוכה לרגלו האחר וכל שהחיצונה קיימת היא ראויה לנעילה אע"פ שנפקעה הפנימית שאין בני אדם רואים בפנימית ואין אדם קפיד עליה וכל שהחיצונה נפקעה אינה ראוייה כלל אפי' היתה הפנימית שלימה ומעתה כשנפקעה החצונה אם בשל ימין היא יכול הוא להחליפה בשל שמאל וחזרה לה חיצונה פנימית ואמרו על זה שאף הוא סובר שמאחר שנפסדה צורתה לרגל זה אין מה שהיא ראויה לרגלו האחר עושתה כלי לדין מלאכה ראשונה ומתוך כך אסור לטלטלה לדעת ר' יהודה:

וא"ת ומה תתרץ בראשונה והיאך התירוה בכרמלית משום דלא מינטר לא שאנו חוששין לפסידא מועטת כזו אלא שמא יחוש הוא עליה ויבא להביאה בידו וכעין מה שהתירו בכיסו בפרק אחרון ואף גאוני הראשונים פירשוה בהבאה פחות פחות מארבע אמות וגמי הלח הוא כדי שיהא ניטל בשבת דומיא דככר או תינוק ומ"מ גדולי הפוסקים והמחברים וגדולי המפרשים כלם מחליטים לפסוק כרבנן ולהתיר בטלטול כל שבר אחר שהוא ראוי למלאכה כלל וראיה לדבר מה שאמרו במחלקתם שמחלקתם בנשברו בשבת שלרבי שמעון מוכן הוא שאין לו מוקצה ונולד לר' יהודה נולד הוא ומאחר שהוחלט לפסוק כר' שמעון במוקצה ונולד לשבת אף זו מותרת וחזרה שאלה למקומה ואף לדעת הפוסקים כר' יהודה כל שראוי להחליף משמאל לימין מלאכתו ראשונה היא ובזו מיהא אין הלכה כר' יהודה כמו שיתבאר בענין טומאה אלא שגדולי המפרשים תירצוה ששאר כלים שנשברו הואיל ונפקעה מהן מלאכה ראשונה מכל וכל אף הוא מייחדן למה שהן ראויים וכל שראויים למלאכה כלל מותר לטלטלו אבל סנדל שנפסק לבו עליו לתקנו ואינו מיחדו בלבו לשום מלאכה ונמצא שכל שלא נתקן אינו ראוי לשום מלאכה שהרי כל שהיא במקום השמור מקצה דעתו ממנה עד שתתקן ובמקום שאינו נשמר התירו שאף הוא מיחדו לכך עד שיוליכנו לביתו ואיני מקצה דעתו ממנה ולא הוצרך לגמי לח אלא לנעלו בו שלא להביאו ביד ואף ברה"ר מותר:

כבר ידעת שכל כלי שנשבר אחר שנטמא אם נפסדה צורתו ותשמישו פקעה טומאתו וכן אותם השברים אינם מקבלים טומאה וכל הכלים שיעור שבריהן או נקיבתם מבואר במקומו איזה מהם מפקיעו מידי טומאה מעתה סנדל שנפסקה אחת מאזניו או אחת מתרסיותיו עדיין הוא בטומאתו שאין זה מפסיד צורתן ותשמישן ואפי' בחיצונה שתי אזניו או שתי תרסיותיו או שניטל רוב הכף ר"ל שנפחת עד שאינו מקבל רוב הרגל טהור סנדל שהוא טמא מדרס ונפסק' אחת מאזניו שהוא בטומאתו ר"ל שהוא טמא מדרס כשהיה ותקנה ואח"כ נפסקה שניה ותקנה טהור מן המדרס כאלו לא תקן את זו הראשונה ונפסקה שאע"פ ששתיהן קיימות פנים חדשות הם שבאו לכאן ומ"מ עדיין טמא מגע מדרס אבל אם לא תקן את הראשונה עד שנפסקה השניה טהור מכלום:

דף קיב:

כלי עץ וכלי עצם שנטמאו כמה שיעור שבר המפקיעם מידי טומאה כל כלי בעלי בתים שאינו עומד לימכר שיעורם משינקב במוציא רמון וברמון בינוני לא גדול ולא קטן נקב כמוציא זית או פחות מכאן וסתמו וחזר ונקב כמוציא זית או פחות וסתמו וכן עד שהושלם למוציא רימון טהור אע"פ שהוא סתום שהרי מ"מ פנים חדשות הן שבאו לכאן וכלים קטנים שאין מחזיקים רמון שיעורן במוציא זית וכל כלי האומן שעומדים לימכר שיעורן בכזית:

חליצה צריך שתהא מעל רגלו של יבם הימנית ואם חלצה בשמאל פסולה אבל חלצה בימין אלא שהיה הסנדל של שמאל כשרה ובלבד שיהא הסנדל ראוי לענינו והוא שיהא מקבל רוב הרגל כמו שיתבאר במקומו:

דף קיג.

העניבה מותרת ומעתה חבל דלי שנפסק מחבר שתי קצותיו וכורך עליהם חוטין של משיחה או חתיכת בגד ועונבה ואין גוזרים מעניבה לקשירה שאין עניבה מתחלפת בקשירה:

חבל שהיה קשור בבהמה קושרו באבוס וכן אותו שקשור באבוס קושרו בבהמה אבל אסור להביא חבל מתוך ביתו לקושרו בבהמה או באבוס מפני שמבטלו שם ונמצא עושה קשר של קיימא ובחבל של גרדי מותר שאינו מבטלו ומשום טלטול אין כאן שמותר הוא לטלטלו כמו שיתבאר בסמוך וכן למדת שהלכה כר' יהודה כמו שבארנו במשנה וכן פסקו גדולי המפרשים:

כלי קיואי והם כל כלי האורג שחבל הגרדי בכללם מותר לטלטלם בשבת והוא שכלים אלו ראוים לשאר דברים ואין דרך הגרדי להיות מקפיד עליהם עד שיהו מיוחדים לאותה מלאכה ויקראו מלאכתן לאיסור והיתר טלטולן אף מחמה לצל ככלי שמלאכתו להיתר ויש מפרשה דוקא לצורך גופו או מקומו וללמדך שלא יצאו מתורת שאר כלים אע"פ שהם מיוחדין במקום אחד שאדם קפיד אף על שינוי מקומם כדרך שאמרו בסיכי זייארי ומסרי דאפי' רבנן מודו כמו שיתבאר ואפי' כובד העליון וכובד התחתון אע"פ שאין תשמישן נוח כל כך לדברים אחרים ומ"מ העמודים התחובים בארץ אסור לטלטלם שמא יטלם ממקומם ונמצא עושה גומות ואע"פ שהגומא כבר היתה שם מאליה שמא יבא להשוותם ואע"פ שבטומן לפת וצנונות תחת הגפן אמרו שאם מקצת עליו מגולים אינו חושש לא משום כלאים ולא משום מעשר ולא משום שביעית וניטלין בשבת כמו שביארנו בפ' במה טומנין אינו דומה שהשדה אין אדם קפיד להשוות בו גומות כל כך אבל בית אדם קפיד בכך הרבה ויש לשאול בסוגיא זו והיאך אמרו גומא ממילא הויא והלא בענין דקר נעוץ אמרו במסכת יום טוב והא עביד גומא עד שהוצרך לתרץ כר' אבא דאמר החופר גומא ואינו צריך אלא לעפרה פטור עליה והואיל ובשבת פטור בי"ט לצורך שחיטה מותר ופירשו בה שלא על הגומא הבאה מצד נטילת הדקר הוא אומר כן אלא על העפר שנוטל משם כדי לכסות וי"מ שזו שבכאן אינן תחובים כל כך אבל הדקר נעוץ בדוחק ונמצא עושה בהוצאתו גומא ואין זה כלום שאף העמודים צריכים הם להיות תחובים שם בדוחק אלא ראשון עיקר ויש פוסקי' בכלי קיואי שכובד העליון והתחתון אסור לטלטלם:

חותלות של תמרים ושל גרוגרות מותר להתירן כדי לאכול מהם בשבת ואפי' להפקיע ולחתוך כמו שיתבאר:

במקום אחר התבאר שקשר שאינו של קיימא מותר לעשותו לכתחילה בשבת כגון למדידה של מצוה ונימת כנור שנפסקה במקדש קושרין אותה אבל במדינה לא יקשרנה לכתחלה אפי' בשבת:

המשנה השניה מקפלין את הכלים אפי' ארבעה חמשה פעמים ומציעין את המטות מלילי שבת לשבת אבל לא משבת למוצאי שבת ר' ישמעאל אומר מציעין את המטות מיום הכפרים לשבת וחלבי שבת קרבים ביום הכפרים וחלבי יום הכפרים קרבים לשבת ר' עקיבא אומר לא של שבת קרבים ביום הכפרים ולא של יום הכפרים קרבים בשבת אמר הר"ם פי' מקפלין בכאן ר"ל הבגדים שמנהג בני אדם לקפלן ולהצניען ואמרו בכאן כי זה הקפול יש לו ארבעה תנאים ואז יהיה מותר להטיל קפולו ואלו הן שיהיה המקפל

אדם אחד ולא שיהיו שנים המקפלים ושיהיה הבגד המקופל חדש ושלא יהיה צבוע אלא לבן ושלא יהיה אצלו בגד אחר להחליף משום כבוד שבת ולפיכך הוא מותר לקפלה ולהתיר קפולו כדי שיראה כי עתה הותר מקפולו ומציעין הצעות בגדים על המטות לישן עליהם והרבה יש כמו מטה מוצעת והיה מלה עברית יצועי עלה ואין הלכה כר' ישמעאל:

אמר המאירי המשנה השניה ועניינה לבאר החלק השני והוא שאמר מקפלין את הכלים ר"ל את המלבושים בשעה שהוא פושטן מפני שמתוך רכותם אם מניחם פשוטים בלא קפול הם מתקמטים ומקפלן אפי' ארבעה או חמשה פעמים ר"ל שאם אינו מקופל כרצונו חוזר ומקפל עד שיהא מקופל כרצונו כל זמן שדעתו לחזור וללבשן בו ביום או בליל שבת על דעת ללבשן למחרתו לשבת ומ"מ בגמ' פי' שאין קיפול זה מותר אלא בארבעה תנאים ע"י אדם אחד שאם בשנים הרי הוא כתקון גמור ובחדשים שאין הקמוט מצוי בהם כ"כ ואין התקון תקון גמור וכן שיהו לבנים שהצבועים קפולם צריך להם הרבה להעמדת הצבע והיא מתקן גמור וכן בשאין לו בגדים אחרים של שבת להחליף וכל שחסר אחד מתנאים אלו אסור לקפל וכן מציעין את המטות מלילי שבת לצורך השבת ואף ביום השבת לצורך עצמו אבל לא משבת למוצאי שבת וכן הלכה ור' ישמעאל אומר מקפלין את הכלים ומציעין את המטות מיום הכפרים לשבת אם חל יום הכפרים להיות בערב שבת לפי ששבת חמור מיום הכפרים וכן חלבי שבת ר"ל אברי תמיד של בין הערבים שנשארו עד הלילה שהרי זמנם כל הלילה קרבים ביום הכפרים שחל להיות במוצאי שבת אבל לא חלבי (שבת ביום הכפרים) [יום הכפרים בשבת] שיום הכפרים לגבי שבת עולתו כעולת חול ור' עקיבא אומר שיום הכפרים ושבת שוין אין זה נדחה אצל זה בשום דבר וא"כ אף של (יום הכפרים) [שבת] אין קרבות (בשבת) [ביום הכפרים] וכן אין מקפלין כלים ולא מציעין מטות מזה לזה והלכה כר' עקיבא וכל שכן בזמן הזה שאין יום הכפרים בא לא בערב שבת ולא במוצאי שבת והיאך מתירים מיום הכפרים לשבת אחר שיש חול באמצע והרי אמרו שבות קרובה התירו שבות רחוקה לא התירו:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמ' אלו הם:

מטכסיסי כבוד שבת ומן הגדולים שבהם הוא שיכבדהו בהחלפת מלבושים נאים שנ' וכבדתו שלא יהא מלבושך של שבת כמלבושך של חול וע"ד מה שהיה ר' יוחנן קורא לבגדיו מכבדותי ודרך הערה אמרו מנין לשינוי בגדים מן התורה שנאמר בהוצאת הדשן ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים בגדים שבשל בהם קדרה לרבו לא ימזוג בהם כוס לרבו ואם אין לו להחליף ישנה במנהג הלבישה והוא שאמרו אם אין לו להחליף ישלשל

כלומר שיהו נראין כמלבושים ארוכים כמי שאין צריך לו בבגדים קצרים בשביל טורח מלאכה וכן ראוי לכבדו בשאר דברים והוא שאמרו מעשות דרכיך שלא יהא הלוכך בשבת כהלוכך בחול ר"ל שלא ילך בפסיעה גסה כמי שהולך לעסקיו ואף בחול ימנע ממנה כמה שאפשר לו אלא לפי הצורך שפסיעה גסה מזקת לעינים אלא שכל שהוזק בה בחול מתרפא ממנה במנוחת שבת והוא המשל בקידושא דבי שמשי כלומר משיכנס בקדושת שבת ופסיעה גסה פירשו בה כל שהיא יותר מאמה בת ששה טפחים:

דף קיג:

היה מהלך בשבת ופגע באמת המים אם יכול להניח רגלו ראשונה קודם שתעקר שניה כגון שאין רחבה יתר מפסיעה אחת מותר אף לדלג בשתי רגליו כאחת ואם לאו אסור שהרי דלוג וקפיצה הלוך חול הוא ומ"מ אם לא היה אפשר לו אלא בדלוג כגון שאם ילך למקום שאמת המים כלה או קצרה בו ביותר נמצא מרבה בהלוך ואם ישים רגלו בתוך אמת המים שמא יטמינו בגדיו ויבא לידי סחיטה יעברנה אף בדילוג וקפיצה וכן דרשו שלא להשתדל בעסקיו אף בדברים ממצוא חפצך חפציך אסורין וחפצי שמים מותרים כגון עסקי צבור או רבים וארוסין ושדוכין ופסיקת צדקה ופסיעה גסה ללילך לבית הכנסת ובית המדרש והשתדלות בהצלת נפשות הא כל הילוך לצורך חול אסור והוא שאמרו בערובין לא יטייל אדם לסוף שדהו בשביל לידע מה היא צריכה וכן כל כיוצא בזה ודבר דבר שלא יהא דבורך של שבת כדבורך של חול שלא יוציא דבריו לבטלה ובעסקי הבאי וכל שכן במקח וממכר וחשבונות אלא בדבר תורה ואם אינו כדאי לדברי תורה יתעסק בנפלאות השם ובמצותיו וכיוצא בזה בענינים אלו ודרך צחות אמרו בירושלמי אמיה דרבי שמעון בן יוחאי כד הות מישתעיא סגין הוה אמר לה שבת היום ואע"פ שהדבור אסור הרהור מותר כגון שיהרהר כך וכך הוצאה אני צריך לזה שלא נתנה תורה למלאכי השרת:

אלו שאוכלים עפר ואדמה דרך רפואה לקצת חליים ידועים בתאות הדברים הרעים בשבת אסור כשאר הרפואות ואף בחול צריך להזהר בכך מפני שהיא מלקה ומביאה לידי חולי:

אע"פ שהצניעות משובחת אצל הכל בנשים מיהא משובחת ביותר וראוי לה שתצדד עצמה בכל צד שלא יהא שום צד של פריצות נמצא בה דרך הערה אמרו ברות המואביה ויאמר בועז לנערו למי הנערה הזאת וכי דרכו של בועז לשאול בנערה אלא דבר חכמה ראה בה שתים לקטה שלש לא לקטה וכמו שידעת שנים לקט שלש אינם לקט ויש

אומרים דבר צניעות ראה בה עומדות מעומד נופלות מיושב ואינה שוחה ליטלן כדי שלא יראה משוקה לאחריה כלום ולמדת מכאן שאף שכחת קמה שכחה היא ובתורת לקט שהרי עומדות פירושו שלא נקצרו ודבר זה דוקא בנקצרו סביבותיה כולם עד שאם יכפפוה אין ראשה מגעת לקמה שבצדה וכל כיוצא בזה אינה יכולה ליקצר עם הקמה:

דף קיד.

תלמיד חכם כשם שהוא מופלג משאר העם בחכמתו ודיעותיו כך צריך שיהדר עצמו בסלסול ובהעדר כל פחיתות ממנו אסור לו לצאת במנעלים המטולאים טלאי על גבי טלאי ובצלא ר"ל עור העליון וכן צריך שלא יהא נמצא בו שום דבר מגונה הן במלבושיו הן במדותיו וכל שנמצא בו שום דבר מגונה הרי הוא גורם לתורה שתתחלל ותתמעט ערכה בעיני בני אדם והוא שאמרו כל תלמיד חכם שנמצא רבב בבגדו חייב מיתה ורבב הוא מושאל לחלב ושעוה וזפת ושאר מינין הדומים לאלו ויש אומרים רבד והוא כתם של דם או של שכבת זרע מלשון רבדתי ערשי כלומר שלא תמצא טומאתו בשוליו ובכלל ענין זה שלא תמצא בו שום מדה מגונה שהמדות מושאלות בלשון בגדים כמו שידעת וחסרון מדה אחת בין שאר מדותיו הרי הוא ככתם בבגד וכמו שהכתמים רישומן ניכר בבגדים הדקים והנכבדים יותר מן הגסים כך מדה מגונה אצל החכם מגונה ביותר ולא יקל בעצמו לשום מדה מגונה ואפי' נעשית בצניעות ויבוש מנפשו במקום שאין שם בשת אחרים ודרך צחות אמרו איזהו ת"ח שנחזיר לו אבידה בטביעות העין זה המקפיד על חלוקו להפכו כלומר אפי' חלוקו שאינו נראה לבריות אם לבשו שלא כתקנו מקפיד עליו עד שיהפכנו:

איזהו ת"ח שראוי למנותו פרנס על הציבור כל ששואלים אותו דבר הלכה בכל מקום ואומר ואפי' במסכת כלה כלומר אע"פ שאינה רגילה וי"א בה להקל וגורסים בהלכות כלה כלומר בהלכות מועדות שהיה מנהגם לדרוש בהם תמיד ובכלל זה בכל ענינים שצריכים לאיסור והיתר אע"פ שאינו בקי כל כך בדינים וכן יראה לפרש במסכת תענית כמו שהתבאר שם:

איזהו ת"ח שבני עירו מצווים לעשות מלאכתו זה שמניח חפציו ועוסק בחפצי שמים שכל כיוצא בזה ראוי לטרוח בשבילו להמציאו כדי צרכו דרך כבוד והוא שאמרו במסכת יומא ועשית לך ארון עץ וכתיב ועשו ארון מכאן לת"ח שבני עירו מצוים לעשות מלאכתו מבית ומחוץ תצפנו כל ת"ח שאין תוכו כברו אינו תלמיד חכם וכן אמרו שם למה זה מחיר ביד כסיל לקנות חכמה ולב אין אוי לו לת"ח שעוסק בתורה ואין לו יראת שמים

דרך צחות אמרו חבל על דלית ליה ביתא ותרעא לביתיה עביד ולא עוד אלא שהוא טורח בחנם והוא שאמרו אמר להו רבא לתלמידיו לא תירתו תרתי גיהינם ודרך צחות דרשו וזאת התורה אשר שם משה לא זכה נעשית לו סם מיתה זכה נעשית לו סם חיים:

ת"ח הראוי להשיב כראוי לכל שהוא שואלו במסכתא שהוא עסוק בה ראוי למנותו פרנס בעירו אע"פ שלא ידע להשיב במסכתות אחרות שהרי אמרו כי קאי רב בהאי מסכתא לא תשייליה במסכתא אחריתי ואם מזומן לכל שואל [אפילו במסכתא שאינו עוסק בה] ראוי למנותו ראש ישיבה והוא ענין מה שאמרו איזהו ת"ח כל ששואלין אותו דבר הלכה בכל מקום ואומר למאי נפקא מינה למנוייה אי במסכתא באתריה ואי בכלה תלמודא בריש מתיבתא:

כבר ידעת בענין טבילת אדם או הטבלת כלים הטמאים שכל שהיה שם דבר החוצץ כגון בצק או טיט וכיוצא בהם אין טבילתם טבילה ומדברי סופרים שאפי' לא היה אלא במיעוטו של כלי ואפי' טפה כחרדל חוצץ ובלבד שהוא מקפיד עליו ולבו להעבירו ובמקומו יתבאר אלו דברים חוצצין באדם ואלו דברים חוצצין אף בכלים ומ"מ דברים החוצצין בכלים על המרדעת אינו חוצץ אא"כ היה שם הרבה עד שנבלע בבגד ונראה מצד שני וכן הדין בבגדי עם הארץ אבל בגדי תלמידי חכמים והם הנקראים בשם בנאים על שם שהם עסוקים בבנינו של עולם וכשם שאמרו בירושלמי באחד מגדוליהם שאמרו אייתו לי נטורי קרתא ואייתו ליה סנטורי קרתא ואמר אלין אנון נטורי קרתא אלין אנון חרובי קרתא אלא מאן אינון נטורי קרתא רבנן ואמר עליהם שמאחר שהם מקפידים על בגדיהם להיותם נקיים אף מצד אחד חוצץ ומ"מ כל שחופה רוב הכלי או האדם אפילו אינו מקפיד עליו חוצץ מדברי סופרים כמו שיתבאר במקומו ודברים אלו אין בהם הפרש בין בגד לבגד ולא סוף דבר בלבנים שהכתם נראה בהם ביותר אלא אף בכלים האוליירים ר"ל הצבועים בצבעים האמצעיים כגון ירוק ואדום וכיוצא בהם או אפי' בשחורים שכלם מקפיד עליו הוא:

אע"פ שביארנו שאין חלבי שבת קרבים ביום הכפרים מ"מ ביום טוב קרבים שנ' עולת שבת לימד על חלבי שבת שקרבין ביום טוב אבל נדרים ונדבות ושאר קרבנות שאין זמנם קבוע אין קרבין ביום טוב כמו שביארנו במקומו:

דף קיד:

יום הכפרים שחל להיות בע"ש לא היו תוקעים שאין תקיעה אלא לבטל ממה שאסורים בה עכשיו והרי אין כאן מלאכה מותרת ואפי' לדעת האומר חלבי שבת קרבים ביום

הכפורים אין אומרים לתקוע כדי להבין שקדושת שבת חמורה ממנו לפעמים והוא שכשיחול במוצאי שבת יהיו חלבי יום שבת קרבים בו שכהנים זריזים הם ואינם צריכים סימן ואע"פ שאמרו במסכת סוכה אין פוחתים מעשרים ואחת תקיעות במקדש ושלש מהן להבטיל ממלאכה ושלש מהן להבדיל בין קדש לחול לא להיות סימן לעצמם אלא לשאר העם שבירושלים על הדרך האמור ביומא בנברשת של זהב שעשתה הילני המלכה על פתחו של היכל שבשעה שחמה זורחת ניצוצות יוצאות הימנה והכל יודעין שזמן קריאת שמע הוא שלא נעשה אלא לשאר העם שהרי אנשי משמר שלא בזמנה היו קורין אותה וכן אין תוקעין כדי שידעו קולו של יום הכפרים להתיר קניבת ירק מן המנחה ולמעלה שאין דוחין שבות של תקיעה להתיר אלא לאסור כגון להבטיל ממלאכה וכיוצא בה וכל שכן להיתר רחוק שאין צריך לו לשעתו וכן אם חל יום הכפרים להיות במוצאי שבת לא היו מבדילין כלל שאין הבדלה אלא להתיר מה שנאסר ואע"פ שחלבי שבת קרבים ביום הכפרים הרי מ"מ היו מותרים אף בשבת והוא שאמרו על זה בירושלמי כלום מבדיל הוא אלא להתיר דבר האסור לו ושאלו עוד ויבדיל שכן מותר להדיח ביום הכפרים כבשים ושלקות כלום הוא מותר בכך אלא מן המנחה ולמעלה יבדיל מן המנחה ולמעלה כלומר שמאחר שלא הותר בו עכשיו אין כאן דין הבדלה ודברים אלו אין להם מקום בזמן הזה שאין יום הכפרים לא בערב שבת ולא במוצאי שבת:

יום טוב שחל להיות בערב שבת תוקע כדי להבטיל ממלאכת אוכל נפש שדוחים שבות לאסור ואין מבדילין שהרי מקדושה קלה לקדושה חמורה הוא בא ואם חל להיות במוצאי שבת מבדיל אבל אינו תוקע כדי שיבינו שמותרים הם במלאכה שאין דוחין שבות להתיר אף בדבר שהוא צריך לו עכשיו שאף שבות קרובה לא התירו:

קניבת ירק זה שהתרנו ביום הכפרים מן המנחה ולמעלה פירושה בתלוש והיא הסרת העלין מן הקלח וחתוך המעופש שבהם וקציצת הנשאר לתקן לאכילה וי"א הדחה בעלמא ודבר זה יש מתירים אותו אף בי"ה שחל להיות בשבת ממה שר' יוחנן אמרה כן ותניא כותיה ומ"מ גדולי המחברים והפוסקים כתבוה לאיסור אלא ביום הכפרים שחל להיות בחול וכשם שהתירו בקנוב ירק כך בפצוע אגוזים ופירוך רמונים ולא התירוהו אלא מפני עגמת נפש ואנו מפרשים בה מפני עגמת נפש העתידה לבא אם יהא צריך במוצאי שבת לטרוח בקנוב זה אלא שגדולי הרבנים פירשו בה דברים שאין נראין וכן לא התירוה אלא מן המנחה ולמעלה שהיא שעה שדרך בני אדם לתקן בה מאכלם בחול ויכירו הכל שלצורך הלילה הוא עושה אבל קודם המנחה אסור שנראה כמתקן לצורך היום וכן שמאחר שמן המנחה ולמעלה הוא ועבר רובו של יום בקדושה הרי הוא כפת

בסלו ולא יבא לידי מכשול ובזמן הזה כבר נהגו כל העולם איסור בדבר זה כשבת הגמור והדין כן מפני עמי הארץ שנכנסין בפרצה דחוקה ומשירין צרורות ואף בסוגיא זו רמזוה להחמיר במ"ש דבי רב יהודה מקנבי כרבא כלומר היו רגילי' בכך כיון דחזא דקא מחרפי ר"ל שהיו מקדימין קודם למנחה אמר להו אתא אגרתא ממערבא משמיה דר' יוחנן דאסור ולא אמרה אלא שיהו מאמינין בו ויחזיקו באיסור:

קניבת ירק זו לפי מה שפירשנו בה ושכן כתבוה גדולי המחברים ורוב מפרשים יש לתמוה והרי אמרו האי מאן דפריס סילקא חייב משום טוחן והיאך הותרה מלאכה בשום פנים בשלמא פירוך רמונים ופציעת אגוזים הואיל ודרך אכילתם לשעתן בכך הרי הותר לעשות כן בשבת עצמו לצורך אכילה וכל שהותר בשבת עצמו לצורך אכילה לשעתה ראוי להתירו ביום הכפרים מן המנחה ולמעלה שאין זה אלא כחותך את הככר לחתיכות קטנות ומעתה ראוי להתיר כן בירקות שאכילתן כשהן חיים כגון חזרת וכיוצא בו אבל דברים שאין אכילתן אלא במבושל היאך הותרה ושמא תאמר שלא הותרה אלא בדרך זה שאנו אומרים כגון בצל וכרתי הרי אמרוה בכרבא וקרא וראיתי לקצת מפרשים שפרשוהו שנתבשלו קצת מאתמול לברר ולנקות בסמוך לאכילה ולהגיסן בקדרה וכן מפרשים בקנוב זה שאינו אלא הדחה בעלמא:

ונשלם הפרק תהלה לאל:

דף קטו.

פרק ששה עשר בעזר הצור:

כל כתבי הקדש וכו' כבר ביארנו בפתיחת המסכתא על החלק השני שבספר שהוא בא לבאר הדברים שאסורים לעשות בשבת מדברי סופרים הן מצד ששש שמא יבא מתוכן לעשיית מלאכה הן מצד שאותן הדברים דומין למלאכה או יש בהם נדנוד סרך מלאכה ושהחלק הרביעי שבה לבאר בה המלאכות שמותרות בו אע"פ שיש בהם נדנוד דמיון למלאכה או איזה ששש וזה הפרק אמנם ענינו בפרטים הנכללים באלו החלקים ובפרט בענין הדליקה שכל שהוא מציל מחצר שהדליקה בתוכו לחצר אחרת הותר בספרים אע"פ שיש בהם נדנוד הוצאה ובאוכלים דוקא בשאין שם נדנוד הוצאה ומה שנאסר בענינים אלו הוא מחשש שמא מתוך בהלתו יבא לכבות והכיבוי מלאכה גמורה ומתוך חששא זו נאסר מה שנאסר להציל וזהו מן החלק השני ויתבאר עוד על ידי גלגול בגוי שעשה מלאכה על איזה צד יכול ישראל ליהנות בה ועל איזה צד אסור ועל זה הצד יחלקו עניני הפרק לארבעה חלקים הראשון לבאר בו את שמותר להציל בכתבי הקדש

ואת שאסור להציל וכן את שמותר להציל על איזה צד מותר והשני לבאר בו את שמותר להציל באוכלין ומשקין ושאר דברים ועל איזה צד מותר והשלישי לבאר בו דין נכרי או קטן שבאו מאליהם לכבות ודין שאר תחבולות שמותר לעשותם שלא תתפשט הדליקה הרביעי בגוי שעשה מלאכה על איזה צד ישראל מותר ליהנות בה ועל איזה צד אסור זהו שורש הפרק דרך כלל אלא שיבאו בו דברים ע"י גלגול מענין החלק השלישי ר"ל הדברים שאדם חייב לעשותם מדרך חובה או מצוה כגון שלש סעודות ושאר מיני עונג שבת וכן יתגלגלו בה שאר דברים כמו שיתבאר בפרטים:

והמשנה הראשונה כל כתבי הקדש מצילין אותם מפני הדליקה בין שקורין בהן בין שאין קורין בהם ואע"פ שכתובין בכל לשון טעונין גניזה מפני מה אין קורין בהן מפני בטול בית המדרש מצילין תיק הספר עם הספר ותיק התפילין עם התפלין אע"פ ששם בתוכן מעות להיכן מצילין אותן למבוי שאינו מפולש בן בתירה אומר אף למפולש אמר הר"ם פי' כתבי הקדש שקורין בהם הם הנביאי' ושאין קורין בהם הם הכתובים ור"ל שלא יקרא כל אחד ואחד בהם בביתו כדי שלא יבטל בית המדרש ולא אסרו הקריאה בהם אלא בשעת בית המדרש בלבד ומה שאמר טעונין גניזה ר"ל בשאר ימים כשנקרעו או בלו אבל מפני הדליקה אין מצילין אותן אלא אם כן יהיו כתובים בכתב אשורית ובלשון עברי תיק הוא כמו כסוי של עץ וזה המבוי שקראוהו מפולש אינו מפולש משתי רוחות כי הוא רשות הרבים בלי ספק אבל רוצה באמרו מפולש אחד והוא שלא יהיה בו לחי ושאינו מפולש הוא השער שיש בו לחי כאשר יתבאר בעירובין ואין הלכה כבן בתירא:

אמר המאירי המשנה הראשונה ממנו תחל בביאור ענין החלק הראשון והוא שאמר כל כתבי הקדש מצילין אותם מפני הדליקה ר"ל שאם נפלה דליקה בבית זה והיו שם ספרי הקדש כגון תורה נביאים וכתובים ולא נאחזה בהם האור עדיין מצילין אותם ומוציאין אותם לחצר אחרת שבאותו מבוי ויתבאר בסמוך אפי' לא עירבו הואיל ויש למבוי שלש מחיצות ולחי אחד שמאחר שאין כאן אלא חסרון עירוב וטירחא בעלמא הקלו בה להצלת כתבי הקדש ובירושלמי אמרו שלדעת האומר מלאכה שאין צריכה לגופה פטור עליה אם אינו יכול להציל אלא בכיבוי מציל שאין לך שבות עומד בפני כתבי הקדש אלא שלא יראה מסוגיא זו כן את שקורין בהם ר"ל בצבור כגון תורה ונביאים שהתורה קורין בה את הפרשה והנביאים מפטירין בהם ואת שאין קורין בהם כגון כתובים ומאחר שאין קריאה בהם בצבור אף הם אסורים לקרות בהם בינם לבין עצמם בשעת בית הכנסת ושאלו טעם בכך מפני מה אין קורין בהם מפני בטול בית המדרש ר"ל שהכתובים הם דברים שמושכים את הלב ובשבת היו דורשים לבעלי בתים שעוסקים

במלאכתם כל ימות השבוע ובתוך הדרשה היו מורים להם בעניני איסור והיתר ובעניני עבירות שבידם ובעניני האמונות ויבאו להתבטל משמועת דברים אלו ולפיכך אסרום ומ"מ יחידים בבתיהם או בציבור לאחר זמן זה מותר:

ואע"פ שכתובים בכל לשון וכו' פי' בגמ' בד"א שכתובים בלשון הקדש אבל בשאר לשונות אין מצילים אפי' במקום שערבו אלא שטעונין גניזה בחול שלא להניחם במקום הפקר עד שיגרום להם שיאבדו ויתבאר בגמ' שכל שטעון גניזה אף מקק שלו ר"ל רקב של אכילת התולעת טעון גניזה ומ"מ גדולי המחברים פוסקים שאסור לקרות בהם אף בחול ושמניחם אם רצה במקום הפקר שיאבדו מאליהן הא לאבדם ביד מיהא אסור וכן הדין אם לא היו כתובים בכתב אשורי שאין בכלל קדושה והצלה אלא כתב אשורי ולשון הקדש ואין חלוק בדבר זה בין תורה לנביאים או כתובים הא למדת שספרים שאין של קדש אסור להצילן וכל שכן שאר דברים שאינן בכלל אלו המבוארים בפרק זה ומ"מ כתבו רבותי' הצרפתים שלא אסרו להציל אלא בדברים שהם באותה חצר שהדליקה לשם ומחשש שמא יבא לכבות אבל חצר אחרת הסמוכה לה שאדם מתירא שמא תתפשט הדליקה לתוכו הואיל ואין הדליקה לשם עדין מותר להציל כל מה שבתוכה למקום שעירבו שאין כאן חשש שמא יבא לכבות והדברים נראין:

מצילין תיק הספר עם הספר ר"ל הואיל ודבוק הוא עמו וכן תיק התפלין עם התפלין אפי' היו שם מעות שאסורי' בטלטול והיכן מצילין אותן ר"ל כל כתבי הקדש אלו שהזכרנו למבוי שאינו מפולש ר"ל שיש בו שלש מחיצות ולחי אחד אע"פ שלא נשתתפו הואיל ומ"מ ראוי הוא לשתוף אחר שיש שם שלש מחיצות ולחי אחד ובן בתירא אומר אף במפלש ואין הלכה כדבריו:

זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שביארנו הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

מאחר שביארנו במשנה שכל שכתוב בשאר לשונות אין מצילין אותם מפני הדליקה אף אם כתבו תרגום הדין כן ואע"פ שהיו רגילים לפרש בו התורה והמקראות תמיד שהרי מ"מ לא נתנה לקרות בהם שהתורה שנכתבה בכל לשון נפסלה כמו שביארנו בתלמוד מגלה חוץ מלשון יוני ומעתה אם נכתבה בלשון יוני מצילין אותן ומ"מ כבר ביארנו במגלה שבזמן הזה נשתקע שם לשון יוני ואבד זכרו וכל שנכתבה באיזה לשון אין מצילין וכן חדשו גאונים בזמן הזה שכל שכתובה תרגום מצילין אותם מפני שתרגום ניתן ליכתב מטעם עת לעשות לי"י הפרו תורתך וניתן לקרות בהם ומתוך כך מצילין אותם ודבר זה אין בו חלוק בין תורה ונביאים לכתובים אלא הכל בכלל וכן כתבו הגאוני'

שבזמן הזה מצילים ספרי הגדה וספרי תלמוד שכלם נתנו עכשיו ליכתב וכמו שאמרוה בחמשי של גיטין מטעם עת לעשות לי"י ובמסכת תמורה אמרו ר' יוחנן וריש לקיש הוו מעייני בספרא דאגדתא אמרי מוטב תעקר אות אחת מן התורה ולא תשתכח תורה מישראל הא מ"מ כתבוה בלעז או בשאר לשונות אין מצילין אותם וגדולי המפרשים חוככים לומר שאם היתה כתובה גפטית לגפטיים מדית למדיים וכן כל לשון לאותם שרגילים בו מצילין אותם שהרי במגלה התירו גפטית לגפטיים אע"פ שכתוב בו ככתבם וכלשונם וכ"ש שאר ספרים והילכך נתנו לקרות בהם הוא ומצילין אותם אלא שאף הם חזרו לומר שלא התירו במגלה כן אלא בשעת הדחק לאותם שאין מכירין בלשון הקדש ואין להם מגלה כתובה בלשון הקדש ומשום פרסומי ניסא התירוה לשעה לקריאת מגלה לבד אבל לשאר דברים לא:

דף קטו:

הברכות ר"ל הקבועות במחזורים ותפלות כגון שמנה עשרה ושאר ברכות שבהם וכן הקמיעים אע"פ שיש בהם אותיות של שם וענינים הרבה של תורה כגון כל המחלה וכגון לא תירא מפחד לילה וכיוצא באלו אין מצילין אותם מן הדליקה אלא נשרפים במקומם הם ואגרותיהם ומכאן אמרו כותבי קמיעין כשורפי תורה ומ"מ כל הגורם לאבדם הרי הוא כמאבד שאר כתבי הקדש ומעשה באחד שהיה כותב בברכות בצדן ובאו והודיעו את ר' ישמעאל והלך ר' ישמעאל לבדקו וכשהיה עולה בסולם הרגיש ונטל טומוס של ברכות ר"ל קבוצת קונדרסין ושקען במים ובלשון הזה אמר לו גדול עונש האחרון יותר מן הראשון ומ"מ אף בזו כתבו גדולי הראשונים שבזמן הזה כבר נהגו לכתוב ברכות ומצילין אותם וכ"ש שאין מערערים על הכותבים אותם:

היו כתובים בסם ובסיקרא ושאר מיני הצבעים או בקומוס וקנקנתוס אע"פ שאין אלו כתב של קיימא הואיל וכתובים אשורית ולשון הקדש מצילין אותן שהרי לא נפסלו נביאים וכתובים בכתיבה שלא בדיו אלא ספרי תורה ותפלין ומזוזות לבד ומאחר שמצילין שאר הספרים מצילין את אלו אע"פ שנפסלו יש שואלים היאך אמרו בסוגיא זו על הקומוס והקנקנתוס שאינו של קיימא והרי בענין סוטה אמרו שאין כותבין את מגלתה בקומוס וקנקנתוס מפני שאין יכולים לימחות אלא בדיו שהוא נמחק ומתרצין שזה שאסרו בסוטה פירושו קנקנתוס מעורב בדיו אבל מעצמו אינו מתקיים ואינו כן שהרי בספר תורה אמרו שאם כתבו במי עפצא וקנקנתוס כשרים אלא שהם חוזרים ומפרשים שלא אמרו בסוגיא זו אלא בקומוס עצמו או בקנקנתוס עצמו לא במים הנעשים

מהם עם מי העפצים אלא בגופן שלהן עצמם כעין שרטוט ועליו הוא אומר שאינו מתקיים וי"מ שלא נאמר בכאן שאינו מתקיים אלא שהם חזקים יותר מדאי ואוכלים את הקלף ואינו נראה אלא עיקר הדברים שלא אמרוה אלא בקנקנתוס עצמו שאין הכתב כתב אלא בדיו או כעין דיו והוא קבוץ דברים המדביקים עם דברים המשחירים:

ספר תורה שבלה או שנמחק ונטשטש ומ"מ נשארו שם אותיות מפוזרות שהם בקיומם אם נשארו מהם שמנים וחמש כשיעור פרשת ויהי בנסוע הארון הרי היא בקדושתה ובלבד מתוך תיבות שלמות הא אם לא נשארו כשיעור זה אלא באותיות מפוזרות אין מצילין אותן ותיבות שלמות שהזכרנו אפי' היה בכללם יגר שהדותא שהוא תרגום וכן אפי' לא היה באותן התיבות שום אזכרה שאם היתה שם אזכרה אפילו פחות משמונים וחמש אותיות מצילין אותם מעתה פרשת ויהי בנסוע הארון אע"פ שחסרה מצילין אותה הואיל ויש בה אזכרות ודוקא במקום שנכתבה שעיקרה בקדושה הא אם נכתבו שמונים וחמש אותיות אלו לבד אין מצילין אותן אלא נשרפין במקומן אפי' עם אזכרותיהן כמו שכתבנו למעלה בענין ברכות:

פרשת ויהי בנסוע הארון עשה לה הכתוב סמניות לפניה ולאחריה לומר לך שאין זה מקומה ולא כתבה כאן אלא להפסיק בין פורענות לפורענות פורענות ראשונה מה שנ' בפרשות שלמעלה הימנה ויסעו מהר י"י דרך שלשת ימים ופירשו בו שסרו מאחרי יי' שניה מתאוננים ופירשו בה גדולי הרבנים שבתוך שלשה למסעיהם התאוו תאוה והוא שאחר פרשת ויהי בנסוע נכתבו שתי פורעניות מתאוננים ומתאוי תאוה וא"א לומר שהם פורענות אחת שהרי נאמר ויהי העם כמתאוננים ותבער בם אש י"י ויצעק העם ויתפלל משה ותשקע האש ואח"כ אמר והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה ועון מתאוננים לא נתפרש בתורה וקצת מפרשים פירשו בו שהם אותם שנאמר עליהם במשנה תורה ותאמרו נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו את הארץ שלא האמינו בהבטחת השם ונביאו ומ"מ יש לרבותי' בה דרש אחר לדעתי והוא שאמרו אספה לי שבעים איש וכו' זקנים הראשונים שנאמר בהם ויעל משה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים איש מזקני ישראל היכן היו מלמד שנשרפו במתאוננים אלא שהיתה שריפתם כשריפת נדב ואביהוא שאף הם הקלו ראשם בהר סיני שנ' ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו ומתוך שהקלו ראשם היו ראויים לישרף ולמדת שבשריפת נדב ואביהוא נשרפו ובאותה סבה וחכימא ברמזא ונשוב לדברנו והוא שלדעת גדולי הרבנים ויסעו מהר י"י הוא פורענות מתאוי תאוה ויש שואלים להם והלא כמה בהמות היו בידם צאן ובקר ומקנה כבד מאד ופירשו בו שהם התאוו בשר בלא טורח שהיה להם לעול מה שלא הותר להם בשר תאוה ולא היו רשאים

לשחוט אלא באהל מועד והיו צריכים להמתין הקרבת אמורין וזריקת הדם ולקיחת המנות ואף אחר כל זה אלו אירעה לו טומאה הפסיד ומ"מ יש בה מקום עיון היאך נפרש בפורענות זו מתאוי תאוה והיא היא שנתאחרה בספור אחר של מתאוננים אלא שעקר הדברים מה שראיתי לקצת גדולי הדורות שפירשו שפורענות מתאוננים ומתאוי תאוה שתיהם לאחר מסעיהם היה וזה הנרמז בויסעו מהר יי הוא פורענות שלישי שהיה קודם מסעם ורצה להפסיק ביניהם שלא יהיו שלש פורעניות רצופים שלא להחזיקם בפורענות והוא שאמרו בהגדה ויסעו מהר י"י מלמד שנסעו מהר יי בשמחה כתנוקות הבורחים מבית הספר אמרו שלא ירבה עלינו מצות ר"ל כשלא שמעו שם אלא עשרת הדברות:

דף קטז.

גליונים של ספרים של מעלה ושל מטה ושבין פרשה לפרשה ושבין דף לדף ושבתחלת הספר ושבסוף הספר אין מצילין אותן ושמא תאמר ומה הוצרכת להודיע את זו והרי אף במקום הכתב כל שנמחק אמרת שאין מצילין אא"כ יש בו ללקט שמנים וחמש אותיות הפך את דבריך שמקום הכתב לא נתקדש אלא מכח הכתב וכל שהלך הכתב הלכה קדושתו אבל גליון שמעצמו נתקדש הייתי טועה לומר שקדושתו במקומה עומדת ובא ולימד שאף היא פרחה במחיקת הכתב ומה ששאלו בגמ' ותיפוק לי משום ההוא פירושו משום אותו גליון והוא שמה ששאל בתחלה ותיפוק לי משום גליון דידיה פירושו על הקלף הנמחק ושואל עכשיו ותיפוק לי משום ההוא ר"ל משום אותו גליון בעצמו ונציל את הנמחק בשביל הגליון של מעלה ומטה ותירץ בה דגייז ושאדי כלומר שכבר נחתכו הגליונים ומ"מ אין אנו צריכים לכך שהגליונים אין מצילין אותן אלא אגב הספר הא גליון בפני עצמו או מספר שנמחק אין מצילין אותן כמו שביארנו:

כבר ידעת שבתחלה היו מניחין ככרות של תרומה בצד הספרים ואומרין זה קדש וזה קדש והעכברים באים ומקרעים את הספרים עד שגזרו שכל תרומה שתגע באחד מכתבי הקדש תהא טמאה טומאת שלישי כאלו נגעה בשני וכן הידים הטהורות שנגעו בספר שיהו טמאות טומאה שניה לטמא את התרומה גליונים שבספר הן של מעלה הן של מטה הן שבתחלה ובסוף הן שבין פרשה לפרשה או בין דף לדף כשהם מחוברים בספר הרי הם בדין זה וכן הדין בספר שנמחק ונשתייר בו כדי ללקט שמנים וחמש אותיות על הדרך שביארנו:

ספרי מינין והם שכתבום המינים לעצמם אחר שנשתמדו וכן ספרים שכתבום דרך ויכוח על אמונתנו אע"פ שכתובים בהם הרבה מקראות של תורה שהם מביאים מהם ראיה

לדבריהם אין מצילים אותם לא מן הדליקה ולא מן המים ולא מן המפולת ולא מדבר המאבדם ולא עוד אלא שאף בחול קודר את האזכרות וגונזן ושורף את השאר דרך צחות אמרו אפילו ארי רץ אחריו של אדם נכנס לבית ע"ז ואינו נכנס לבתיהם של אלו שהללו מכירין וכופרין והללו אין מכירין וכופרין ויש פוסקי' שאף האזכרות הוא שורף וכמו שאמרו ומה לעשות שלום בין איש לאשתו אמרה תורה שמי שנכתב בקדושה ימחה על המים הללו שמטילין קנאה ואיבה ותחרות בין ישראל לאביהם שבשמים על אחת כמה וכמה ועליהם אמר דוד הלא משנאיך יי אשנא:

דף קטז:

כבר ביארנו במשנה שלא נאסרה קריאה בכתובים בשבת אלא בזמן בית המדרש והיא שעה שהצבור בבית הכנסת שהם מתכנסים לשמוע הדרשה אבל שלא בזמן בית המדרש ר"ל אחר הדרשה קורין אפי' במקום בית המדרש ר"ל בבית הכנסת עצמה מעתה אין צריך לומר ששונין בהם ר"ל במדרש שלהם ודורשין בהם ושאם נצרך לו פסוק אחד מביא ספר ורואה ומ"מ בתורה ונביאים היו מתירין להם לקרות קודם הדרש מפני שהדרש הוא מענינים אלו וכשהקדימו בקריאת הספר וההפטרה הם מבינים יותר בעניני הדרשה וכתבו גדולי הראשונים שעכשיו שאין נוהגים בדרשות אלו מותר לקרות בכתובים ובכל שאר הספרי' כתורה ונביאים עצמן ומ"מ שטרי הדיוטות כגון של חשבונות וספורים אסור לקרות בהם בשבת וגדולי הרבנים כתבו כן אף באגרות השלוחות והרבה למדו מדבריהם שאגרות השלוחות אסור לטלטלם ומ"מ נהגו עכשו לקראם מפני שכל שאין אדם יודע מה כתוב בה אינו קרוי שטר הדיוטות שמא יש בה דברי תורה או צרך מצוה ויש נוהגין לקרותה בעודה בכפו של גוי שמא אין בהם צרך כלל ואם התירו הקריאה מספק אין מתירין בטלטול אלא שרוב בני אדם מקילין בה אף בטלטול:

ברביעי של גיטין התבאר שכל הקובע סעודתו בשעת המדרש יצפה לעונש המיועד לו מדה כנגד מדה ודרך הערה אמרו שתי משפחות היו בירושל' אחת קבעה סעודתה בערב שבת ואחת קבעה סעודתה בשבת ושתיהן נעקרו:

קרבן הפסח אחר ששחטוהו ושפכו את דמו מפשיטין אותו וקורעין את בטנו ומוציאין את אמוריו ומקטירין אותן חלבי כל זבה לבדו וכל אחד ואחד הולך לביתו עם הזבח והעור ואוכל פסחו לערב חל ארבעה עשר להיות בשבת כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת ואין אומרי' שלא להפשיט אלא עד החזה ולהוציא אמוריו ולהקטירן שכבר נעשו צרכי גבוה והרי אפשר להוציא אמוריו בכך וימתין גמר הפשטתו עד לערב שאין מן

הדין להטיל קדשי השמים כנבלה וכ"ש שלא יוציא את האמורין קודם הפשטת העור שהרי יש לחוש להיות נימין של צמר נדבקין באמורין:

לענין ביאור הסוגיא מה שאמרו כאן מאי אהדרו ליה חבריה וכו' כך היא ביאורה פליגי בטלטול ופליגי במלאכה ולענין מחלקת מלאכה לא השיבו לו דבר אלא שר' ישמעאל אוסר בהפשט מן החזה ואילך אפי' קודם הוצאת אימורין ורבנן התירו להפשיט את כלו אפי' לאחר הוצאת אימורין שלא יהו קדשים מוטלין כנבלה או שלא יסריחו ובענין מחלקת הטלטול חכמים מתירין אף טלטול העור עם הפסח ואפילו נפשט מן החזה ולמעלה הואיל ומחבר עמו מעט ור' ישמעאל אוסר אחר שכבר הוציא את האמורין ועל זה השיבו אם מצילין תיק הספר עם הספר אף לחצר שאינה מעורבת ולמבוי שאינו משותף לא נתיר לטלטל עור אע"פ שאינו ראוי לטלטל אגב בשר אף לאחר שהוציא את האמורין שאף הבשר מ"מ קדש הוא וטלטול העור אגבו כטלטול התיק אגב הספר שהותרה מפני קדשת הספר והקשה מי דמי התם תיק הספר נעשה בסיס לדבר המותר שהרי הספר אף באותם שאין קורין בו עכשיו הרי מ"מ קורין בהם בו ביום לאחר הדרשה כמו שכתבנו ואף לדעת האוסר כל היום שונין בהם ודורשין בהם ואם הוצרך מביא וקורא ואף התיק עצמו מותר בטלטול אבל זו הרי העור בסיס לדבר האסור שהבשר אסור בטלטול ואע"פ שאמרו בפרק מפנין בשר חי מותר לטלטלו אינה אלא מפני שהיא ראויה לאכילה אבל בשר הפסח אינו ראוי לאכילה עד לערב ואפילו לאכילת כלביו שהרי אסור להאכילה לכלבים ואף העור עצמו אסור בטלטול מחמת עצמו והיאך נתירהו דבר האסור מצד עצמו הוא וכן שהוא בסיס לדבר האסור ואין זה דומה לשלחין שאמרו בפ' טומנין שניטלין בשבת שביאורה מפני שראוי לישב עליהם אבל זו מתוך לחותן אין ראוין לישב עליהם עדיין כלל וכן שעדיין מחוברים מעט בבשר ותירץ אלא הכי קאמרי ליה אם מצילין תיק הספר עם הספר אע"פ שיש בתוכו מעות ושהתיק נעשה בסיס להן ואנו מתירין כן משום קדושת הספר לא נתיר עור אגב בשר ג"כ מתוך קדשת הבשר שלא להטילה כנבלה וחזר והקשה התם נעשה בסיס לדבר האסור ולדבר המותר ר"ל לספר ולמעות הכא אין כאן בסיס אלא לדבר האסור וחזר ופירש אם מביאים תיק שיש בו מעות מעלמא להציל בו ס"ת וכו' וחזר ושאלו זו מנין לך שאם תאמר מדהיכא דאיתיה לא מצרכינן למשדייה אייתויי נמי מייתינן לא דמי דאי מצרכת למשדיי אדהכי והכי נפלה דליקה אבל מעות אדהכי והכי לישדינהו ומסקנא כמו שפירשוה תחלה ולא נחלקו אלא בטלטול וזה שאמרו אם מצילין וכו' לא נפשיט את הפסח מעורו שנראה שבגוף המלאכה נחלקו פירושה לענין טלטול והוא שחכמים התירו להפשיט אף לאחר

הקטרת אימורין מפני כבוד הבשר הואיל ואין כאן מלאכה אלא טלטול ועליו השיבו אם מצילין תיק הספר וכו' שהרי מתוך שהאמורין ראויים להקטיר בו ביום הרי הם דבר המותר וכל שאר הבשר כבית יד לאלו ונמצא העור בסיס לדבר המותר והרי הוא כתיק הספר עם הספר וטלטולו מותר אע"פ שהפשיט בכדי לקיחת האמורין שמאחר שהותרה כדרכה עד החזה מתירין אותה מן החזה ולמעלה בשלא כדרכה ר"ל בצד שאין בה מלאכה כגון שאין מתכוין לצורך העור ואינו דומה להפשט אלים מאדמים ותחשים שהפשטתן לצורך עורן היתה ואע"פ שמ"מ פסיק רישיה הוא שקיל לה בברזי כלומר בחתיכות חתיכות מלשון מעיקרא עוצבא והשתא אברזין שמראה שאינו רוצה בעור והרי הוא מפשיט וחותך מפשיט וחותך שאין זו הפשט ואין כאן אלא שבות ואיסור טלטול אין כאן כמו שביארנו ושמא תאמר ומה ענין פסיק רישיה בדבר המתכוין ואין כאן אלא טעם מלאכה שאין צריכה לגופה אף הוא כך דעתו לומר והלא אף כשאין מתכוין שמותר בפסיק רישיה מיהא אסור ואף בזו על כרחך אף הוא עושה לצורך גופו שהרי בודאי צריך הוא לעורו עד שתירץ לו שהוא מראה ומגלה דעתו שאינו רוצה בו ומ"מ ר' ישמעאל אע"פ שמודה בהיתר הטלטול אוסר בהפשטה אפילו בזה אחר שנעשו צרכי גבוה ויכול ליטול אמוריו בלא הפשטה גזירה שמא יפשיט כדרכו:

זהו ביאור השמועה לדעתנו ולענין פסק הלכה כחכמים ואין צריך למסקנה זו אלא אף הפשטה גמורה מותרת בה ואין צריך לומר טלטולה כל שהיא מחוברת מעט בבשר אלא שיש מוסיפין בהיתר הפשטת כלו דוקא קודם הקטרת אמורין שנראה כמפשיט לצורך הקטרה ולענין פרטים הנזכרים בה כל שהוא בסיס לדבר המותר מותר לטלטלו אגבו ואם היה בסיס לדבר האסור ולדבר המותר אם אינו יכול לזרוק את האסור מטלטלין אותו אגב המותר הא אם יכול לזרוק זורק ומטלטל את המותר כמו שיתבאר בפ' נוטל בענין תרומה טהורה וטמאה ובכלכלה מלאה פירות שהאבן בתוכה ולענין הבאת תיק שיש בו מעות להציל ספר תורה אם יכול לזרוק המעות זורקן ואם הוא בדרך שאינו יכול לזרקן בפתע ומתירא שמא מתוך איחורו תפול הדליקה על הספר מביאו עם המעות ומציל:

דף קיז.

מבוי סתום והוא שהוא סתום משלשת צדדיו הכשרו בלחי אחד מרוח רביעית או קורה כבית הלל ואין הלכה לא כבית שמאי שמצריכין לחי וקורה ולא כר' אליעזר שמצריך שני לחיים אבל מבוי מפולש צריך צורת פתח מצד אחד ולחי או קורה מצד אחר וחצר החלוקה בדיורין שאין לה אלא שלש מחיצות צריכה שני לחיים מצד רביעי אחד מצד

ימין ואחד מצד שמאל וכל שהוכשר כדינו הן חצר הן מבוי מותר לטלטל בכלו בחצר מבית שבה לבית שבה ובמבוי מחצרות שבו לחצרות שבו ומדברי סופרים שלא לטלטל עד שיערבו מערב שבת במאכל אחד כלומר שכלנו מעורבים זה בזה ויד כלנו שוה בכל החצר ובכל המבוי כבני רשות אחת ואותו של חצר הוא קרוי עירוב ושל מבוי נקרא שיתוף וכבר ביארנו במשנה שכל שהמבוי בשלש מחיצות ולחי אחד אע"פ שלא נשתתפו מצילין ספרי הקדש מחצר לחצר הואיל והמבוי ראוי לשתוף ולבן בתירא אפי' בשאין שם לחי ואין הלכה כדבריו כמו שביארנו ומ"מ פירשו בסוגיא זו שחכמים ובן בתירא שניהם לדעת ר' אליעזר אמרוה שהוא מצריך שני לחיים ונמצא שמשנתנו אף בשלש מחיצות ולחי אחד אינו ראוי לשתוף והקלו בה לכבוד ספרי הקדש מה שלא הקלו כן באוכלין ומשקין והוא הענין שבספרים שנו למבוי שאינו מפולש ובאוכלים שנו לחצר המעורבת ומה ענין לשנות הלשון ולטלטלו ממבוי לחצר והיה לנו לומר באוכלין למבוי המשותף כלומר שבספרים אף בלא שתוף ובאוכלים דוקא בשיתוף אלא מתוך שלא דבר במבוי הראוי לשתוף לא היה יכול לומר למבוי המשותף והוא שאמר לחצר המעורבת ולשיטה זו פסקו גדולי הראשונים בספרים כבן בתירא שמאחר שהכל מודים להקל בספרים יותר מבאוכלים ולא הצריכו חכמים בכאן שלש מחיצות ולחי אחד אלא לדעת ר' אליעזר שהיה מצריך שני לחיים והקלנו בספרים בלחי אחד א"כ אנו שפסקנו כב"ה בעלמא בזו נתיר אף בלא לחי ומדר' אליעזר נשמע לב"ה ונמצא לספרים קולא בשתים אחת בלא שתוף ואחת בלא ראוי לשתוף הואיל ומ"מ סתום משלשת צדדיו ובאוכלין ומשקין דוקא למבוי המשותף או לחצר המעורבת ומ"מ נראין לי דברי גדולי הפוסקים שלא להתיר אלא בשלש מחיצות ולחי ואין כאן קולא אלא שלא הוצרכו למבוי המשותף וזה שהוצרכו לומר בגמ' דתרוייהו אליבא דר' אליעזר סוגיא דחויה היא ולא הוצרכה אלא לדעת בן בתירא שהתיר במפולש והוצרך לפרש עליו שלא התיר אלא כשהוא מפולש לדעת ר' אליעזר וזהו בלחי אחד שאם אתה אומר שהם באים לדעת בית הלל אתה צריך לומר לדעת בן בתירא שהוא מתיר בלא שום לחי וטרח רב חסדא להעמידה לדעת ר' אליעזר מפני שחס על כבודו של בן בתירא שלא להתיר בלא לחי כלל:

אבל עיקר הדברים שחכמים של משנתנו לדעת בית הלל באו ותנא קמא מתיר בלחי אחד ובלא שתוף ובן בתירא היה מתיר אף בלא לחי אלא שהסוגיא כסתו ואף רב אשי שהוא אחרון שבשמועה הוציא בן בתירא אף מדבריו של ר' אליעזר שר' אליעזר לא היה מתיר אלא בלחי אחד וזה ששאלו בגמ' לרבנן נציל בתוכו אוכלין ומשקין אתה צריך לשאול בה והלא אוכלין לא התירו בהם נדנוד הוצאה כלל והיאך יציל אוכלין אף בזה

אחר זה אחר שאינו משתף יראה לי שכך הוא מקשה אם אתה מפרש משנתנו לדעת ר' אליעזר ודברי תנא קמא בשני לחיים שהוא מבוי הניתר בכל הלכותיו כל שדקדק בו כל כך ודאי אף הם אי אפשר שלא שתפו וא"כ יציל אוכלין ומשקין וכו' וכן מה שהעמידוה בשתי מחיצות ושתי לחיים ולדעת ר' יהודה שהיה אומר בשני בתים בשני צדי רשות הרבים שבלחי מכאן ולחי מכאן מותר לשאת ולתת באמצע עד שאמרו לו שאין מערבין רה"ר בכך על הדרך שביארנו בפרק ראשון מ"מ יש לשאול בדרך זה שכל שהוא מדקדק להשלים שני לחיים מדקדק הוא אף בשתוף והעמידוה בשלש מחיצות ולחי אחד וכל שמפרשים בלחי אחד אפשר שעדין אינו מדקדק בשיתוף ונשאר המחלקת במבוי הראוי לשיתוף ואינו משותף עדין על הדרך שביארנו וזה שהעמידוה בשני בתים ובשני לחיים ונמצאת קודם לזה שאינו מפולש רבא לטעמיה שסובר בלחי משום מחיצה וכן זה שאמרו שלש מחיצות בלא לחי זהו מפולש לא מפולש דוקא אלא פתוח ומצד רביעי כעין מה שאמרו מבואות המפולשים לרה"ר שפירושו פתוחים לרה"ר ויש מפרשים סוגיא זו בדרך אחרת אלא שדברים רחוקים הם:

דף קיז:

המשנה השניה מצילין מזון שלש סעודות הראוי לאדם לבהמה כיצד נפלה דליקה בלילי שבת מצילין מזון שלש סעודות שחרית מצילין מזון שתי סעודות במנחה מצילין מזון סעודה אחת ר' יוסי אומר לעולם מצילין מזון שלש סעודות אמר הר"ם פי' האדם חייב בשלש סעודות בשבת האחת ליל שבת והשניה יום שבת והשלישית במנחה ועוד יתבאר כי זאת ההצלה אינה לחצר המעורבת ומה שחייבנו שלא נתיר לו להציל כל מה שיוכל דילמא (אפי') [אתי] לכבויי לפי שהוא בהול על אבוד ממונו וכשנאמר לו אין מצילין אלא שלש סעודות יסכים באבוד ממונו ולא יחוש לכבות האש ואין הלכה כר' יוסי:

אמר המאירי המשנה השניה והכונה בה בביאור עניני החלק השני והוא שאמר מצילין מזון שלש סעודות שהוא מזון הצריך לו לאותה שבת וכן הראוי לבהמה מציל ממנו כשיעור שתוכל להתפרנס היום ואין מתירים לו ביתר משיעור זה ואע"פ שאין בו נדנוד עבירה שהרי סרך טלטול אין כאן שבהיתר הוא מטלטל ולא סרך הוצאה שהרי באוכלין לא התרנו אלא בחצר המעורבת ולא נאסר אלא מחשש שמא אם נתירהו להציל את הכל שמא מתוך בהלתו יבא לכבות ופירש אח"כ שאם נפלה דליקה בלילי שבת שעדין לא סעד אחת משלש סעודות מצילין מזון שלש סעודות ואם בשחרית שכבר עברה

סעודת הלילה מציל מזון שתי סעודות ובמנחה אינו מציל אלא אחת ר' יוסי אומר לעולם מצילין מזון שלש סעודות הואיל והותרה הצלתן למקצת שבת ואין הלכה כר' יוסי ומ"מ יש מפרשים בדבריו אפי' בפעם אחת כגון שהוא מקפל שנים ושלשה כלים בתוך הטלית ומוציא הטלית מקופלת עם הכלים וכן י"מ אף לר' יוסי דוקא קודם שסעד סעודת המנחה:

משנה מצילין סל מלא ככרות ואע"פ שיש בו מזון מאה סעודות ועגול של דבילה וחבית של יין ואומרין לאחרים באו והצילו לכם ואם היו פקחים עושין עמו חשבון אחר השבת להיכן מצילין אותן לחצר המעורבת בן בתירא אומר לשאינה מעורבת אמר הר"ם פי' לפי שהסל כלי אחד התירו לו להוציאו כלו אע"פ שיש בו יותר ממזון שלש סעודות ופי' אם היו פקחים כאשר אגיד לך והוא כי כל מה שהצילו המצילים מן הדליקה הכל הוא להם מן הדין כי מהפקירא קא זכו אבל דבר באנשים חסידים שאינם רוצים לעצמם דבר שאינו שלהם ואינם גם כן רוצים ליגע עצמם בחנם על כן אומר כי אם היו המצילים פקחים ר"ל (מסודרים) ידעו כי השכר שיקחו ממנו אחר השבת אינו שכר שבת ויהיה אסור אלא שכר עמלם ויהיה מותר ואין הלכה כבן בתירא:

אמר המאירי מצילין סל מלא ככרות אע"פ שיש שם מאה סעודות פי' בגמ' שלא נאמר שלא להציל אלא שיעור שלש סעודות אלא בבא לקפל ר"ל כגון שממלא כלי ומוציאו ומערה ממנו וחוזר וממלאו או שמציל בכלים הרבה אבל אם בא להציל ר"ל להוציא כלי אחד בהוצאה אחת אפילו היו שם כמה סעודות מותר ולא סוף דבר שמצאו מלא אלא אף הוא ממלאו ומוציאו או פורס טליתו ומקבץ לתוכה כל מה שיוכל להציל ודוקא שישפוך מה שבשנים או שלשה כלים לטלית אבל אם נטל הכלי והניחו עם האוכלים שבתוכה לטלית וכן בשנים ושלשה כלים עד שהוציא הטלית מקפלת עם הכלים אסור כמו שהתבאר מפני שזה טורח יתר ודרך חול וכן מצילין עגול של דבילה בפעם אחת אע"פ שאין צריך לו כל כך וכן חבית של יין שמאחר שבפעם אחת הוא מוציאו אנו אין לנו ואומר לאחרים באו והצילו לכם ר"ל שהוא מפקיר להם והם מצילין לעצמן כל אחד כצורך שלש סעודות או כלי אחד מחזיק הרבה ואם רצו הרי הוא שלהם שהרי מן ההפקר זכו ואם נוהגים במדת חסידות ורוצים להחזיר לו אלא שרוצים שכר טרחם מותרים ליטול ממנו שכרם ואין זה שכר שבת שהרי יכולים להחזיק בכל בהיתר וגדולי המחברים כתבו שהרי אין כאן מלאכה ולא איסור ואין הטעם נראה שאף בשל היתר אין אדם יכול ליטול שכר שבת אלא שאין כאן שכר הואיל ויכולין להחזיק בכלן:

משנה ולשם הוא מוציא כל כלי תשמישו ולובש כל מה שיכול ללבוש ועוטף כל מה שיכול לעטוף ר' יוסי אומר שנים עשר כלים וחוזר ולובש ומוציא ואומר לאחרים באו והצילו עמי אמר הר"ם פי' שמנה עשר בגדים הם מנויים בתלמוד זה המשנה והם בגד ישימו אותו על הראש ומצנפת והבד יתכסה בו האדם בכניסתו למרחץ ושני המנעלים ובגד הזיעה כלומר שהוא דבק לבשרו של אדם וחלוק שעושה בו מלאכתו וחלוק אחר רחב לובשין אותו על שני הבגדים ובתי שוקים לבית השוקים ובתי ידים מלבישין אותו על הידים ומגיעין עד השחי כי ארצם היתה קרה והיו מכסין ידיהם תמיד וכסות אחר על השוקים ורדיד קטן יעטף בו ראשו וכתפיו ושני רדידין יתנגב בהן כשהוא רוחץ בבית המרחץ ובגד נכבד ילבש אותו על בגדיו ומפה ינגב בה ידו בעת נטילה ואזור ואין הלכה כר' יוסי:

אמר המאירי להיכן מצילין אותן לחצר המעורבת ואע"פ שהקלו בספרים להציל למבוי שאינו משותף ולחצר שאינה מעורבת באוכלים ושאר דברים החמירו ודוקא לחצר המעורבת ובמבוי המשותף בן בתירא אומר אף לשאינה מעורבת ואין הלכה כדבריו וכן מוציא כל כלי תשמישו הצריכים לו לאותה שבת כגון מטתו ומלבושיו וכלי תשמיש של סעודה ומ"מ בדרך מלבוש מוציא כל מה שיכול ללבוש ומתעטף בכל מה שיכול להתעטף ר' יוסי אומר דוקא שמנה עשר כלים שהוא דרך מלבוש לקצת בני אדם ומנאום בגמ' על הדרך שהיו רגילים בהם ומ"מ הנראה לי הלכה כחכמים להוציא אף יתר משמנה עשר בכל מה שיוכל להוציא בפעם אחת ולובש ומוציא פי' לרבי יוסי נאמרה אבל לתנא קמא שהלכה כמותו אינו חוזר ומוציא אבל מפקיר לאחרים ואומר להם באו והצילו והם מצילים לעצמם על הדרך שביארנו בסעודות:

זהו ביאור המשנה ובכלה הלכה כסתם משנה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

כבר ביארנו במשנה שזה שלא התרנו באוכלין אלא בשלש סעודות אע"פ שבהיתר הוא מטלטל טעם הדבר שאם נתירהו לטלטל כרצונו שמא יבא לכבות יש שואלין והלא בפרק כירה אמרו בכיוצא בה הפך הטענה בענין מת כמו שאמרו שם מתוך שאדם בהול על מתו אי לא שרית ליה אתי לכבויי ומתרצים שבענין מת שהיה הדין שלא להתירו בטלטולו כלל מתוך שבהלתו על המת גדולה יחוס על כבודו בשעת חמום ויבא לטלטלו על כל פנים ומתוך כך התירו לו לטלטל מן הצד אבל בזו הואיל ואתה מתירו בכדי צרכו אין כאן בהלה כל כך להפקיעו מזכירת האיסור וכל שהוא זכור אין בהלתו מביאתו לעבור ואע"פ שבמי שהחשיך אמרו שנותן כיסו לנכרי שאם אין אתה מתיר יבא להביאה הוא בעצמו הוא מפני שבמקום שממונו אבד בידים אינו מוציא בעצמו (לכבדו) [לאבדו]

ואם אין אתה מתירו בכך יבא להביאה אבל דליקה שמאליו הוא אבד לא יבא לידי כך ואלו אתה מתירו כדרכו בחול שמא ישכח בתוך בהלתו ויכבה ומ"מ במלבושים אתה מתירו בכלם דרך מלבוש שמאחר שאין אתה מתירו אלא על ידי לבישה זכור הוא:

שמועה זו י"מ אותה לדעת ר' יהודה האומר במלאכה שאינה צריכה לגופה שחייב עליה שאם לדעת ר' שמעון אף כבוי עצמו גזרה והיאך נגזור גזירה לגזירה ואין זה כלום שהרי אמרו למטה בר' יוסי שגוזר בה אע"פ שסובר כר' שמעון מפני שהשכחה מצויה בענינים אלו והרי הוא בודאי שיכבה:

מי שנשברה לו חבית בראש גגו ויינו נשפך הרי הוא מציל ממנה מה שצריך לו ולביתו ולאורחיו לבד כיצד מביא כלי קטן או גדול ומניח תחתיה כדי לקלוט בתוכו קלוח היין ובלבד שלא יביא כלי אחר כשנתמלא כלי זה לקלוט בתוכו או שיערה כלי זה לתוך כלי אחר ויחזור ויקלוט בזה וכן שלא יביא כלי ויצרפנו להעמידו בשפוע כדי שילך קלוחו למרחוק וישפכנו לאותו כלי שני הגדול העומד בסמוך לו שלא היה בו כח להביאו לשם שאם אתה מתירו להרבות בכלים שמא יביא כלי דרך רה"ר ואם נזדמנו לו אורחים מביא מביתו כלי אחר וקולט או מצרף ולא יקלוט ואח"כ יזמין את האורחים אלא יזמין ואח"כ יקלוט שיהו האורחים בביתו בשעת קליטה ולא יערים בכך לזמן בשביל שיציל ואם הערים כתבו גדולי המחברים שמותר וכן הדין אחר שר' יוסי בר' יהודה היה מתיר לכתחלה להערים ובאחרון של יום טוב הרחבנו הדברים בפסק זה יותר:

אותו ואת בנו שנפלו לבור ביום טוב מעלה את הראשון על מנת לשוחטו ואינו שוחטו ומערים ומעלה את השני רצה זה שוחט רצה זה שוחט וכבר ביארנוה באחרון של ביצה:

הציל פת נקיה מן הדליקה אינו חוזר ומציל פת הדראה שאין יכול להערים ולומר שבפת הדראה הוא מתרצה יותר אבל אם הציל פת הדראה יכול להציל פת נקיה שהרי מערים ואומר לפת נקיה אני צריך ומציל מיום הכפרים לשבת הסמוכה לו אבל לא משבת ליום הכפרים שחל להיות בא' בשבת ואין צריך לומר משבת ליום טוב וכן אין מצילין משבת לשבת הבאה ולא מיום טוב לשבת שימי חול בנתים:

מי ששכח פת בתנור וקדש עליו היום מציל מזון שלש סעודות ואומר לאחרים באו והצילו לכם וכשהוא רודה לא ירדה במרדה והוא כלי העשוי לרדות בו את הפת מפני שזה דרך חול אלא יתלשנו בסכין ואע"פ שאמרו ברדיית הפת ותקיעת שופר שחכמה היא ואינה מלאכה כל שאיפשר לשנות משנין וכבר כתבנו דברים בענין רדיית הפת בפרק ראשון:

לעולם ישכים אדם להוצאת שבת מערב שבת רמז לדבר והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו והכינו לאלתר ר"ל סמוך להבאה הכנה והבאה בבקר היתה שנ' וילקטו אותו בבקר בבקר:

חייב אדם לבצוע על שני ככרות בשבת שנ' לקטו לחם משנה ומ"מ אינו חייב לבצוע את שתיהן אלא לוקח שנים ובוצע על האחד שאין לחם משנה אמור אלא בלקיטה שנ' לקטו לחם משנה וראוי לבצוע בציעה גדולה ומהודרת ומ"מ אין צריך לבצוע כשיעור כל אכילתו ולא עוד אלא שנראה כרעבתנות מעט:

מגדולי החכמים כשהיה מזדמן להם פת של עירובי תבשילין היו בוצעין בו בליל שבת שכבר הוכנו צרכי שבת שמאחר שנעשית מצוה אחת באותה הפת ראוי לעשות בה מצוה שנית ואע"פ שאמרו שאין מברכים שתי ברכות על כוס אחד מטעם מצות חבלות חבלות זהו כשנעשה הכל ביחד אבל זה שאינו נעשה בבת אחת אין בו ענין מצוה חבלות חבלות:

זה שהצרכנו לבצוע על שני ככרות גדולי המחברים פרשוה בכל סעודה משלש סעודות וכן הצריכו בשלשתם לקבעם על היין וכן הצריכו לעשות כן אף בימים טובים וכן הדין שהרי כשם שלא היה המן יורד בשבתות כך לא היה יורד בימים טובים והיה יורד להם לחם משנה מערב יום טוב:

שלש סעודות אדם חייב לאכל בשבת אחת בלילה של כניסתו ואחת בשחרית ואחת במנחה ויש מצריכים כן אף בימים טובים אלא שלא נהגו בני אדם כן ויש אומרים ששלש סעודות אלו כך הוא זמנן ר"ל ערבית שחרית ומנחה אבל אלו שעושין בשחרית שתי סעודות ומפסיקין בברכת המזון אינו כלום ומביאים ראיה ממה שאמרו בפסחים בארבעה עשר שחל להיות בשבת שאינו משייר מן החמץ אלא מזון שתי סעודות ומ"מ אין בה הכרח שאין הכונה אלא שישייר בכדי שובעו לליל שבת ולשחרית אבל מ"מ יכול הוא להפסיק בה ולהעלותה לחשבון שלש או שמא אין לו ליתן לב על שלש כדי שלא ימשך אחר שלחנו וכן עיקר ויש מקילין לומר שאם השלים סעודה שלישית בפירות ומיני תרגימא יצא ואין הדברים נראין שאין סעודה אלא בפת:

דף קיח.

עני שיש לו מזון שתי סעודות אסור לו ליטול מן התמחוי ומותר בקופה ואם היה לו מזון ארבע עשרה סעודות אסור לו ליטול מן הקופה ומותר בלקט שכחה ופאה עד שיהו לו מאתים זוז:

אין פוחתין לעני העובר ממקום למקום מככר אחד הנמכר בפנדיון כשיהיו החטים נמכרים ארבע סאין בסלע ואם לן נותנין לו פרנסת לינה והוא מצע וסדין על הדרך הרגיל ואם היה שבת נותנין לו מזון שלש סעודות ואם יש עמו אחת אומרים לו שיאכלנה תחלה ואם הוא אומר שהוא מצניעה לכשילך אף אנו אומרים לו שאנו נותנים לו סעודה לכשילך ודבר זה כשאין מכירין אותו אבל אם היו מכירין אותו נותנין לו לפי כבודו מכאן אתה למד ששלש סעודות אף לעני שבישראל נאמרו ואף למתפרנס מן הצדקה לא אמרו עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות אלא שלא להרבות בהוצאותן ובהוצאות אחרות שבשבת אלא כמסת ידו ומ"מ כל שרבוי האכילה מזיקתהו פטור מהם:

הנשים הרי הן כאנשים לענין שבת הן לבצוע על שתי ככרות הן לחיוב שלש סעודות הן לחיוב קדוש והבדלה כמו שיתבאר במקומו:

קערות שאכל בהם בליל שבת מותר להדיחן לצורך שחרית ושאכל בהן שחרית מותר להדיחן לצורך מנחה הא מן המנחה ולמעלה אינו מדיח ואפי' רצה לאכל שאין החיוב אלא בשלש וזה שאמרו כאן בצהרים וכו' לדעת ר' חידקא היא שנויה שמצריך בארבע סעודות ואין הלכה כן אבל כוסות וקיתוניות וצלוחיות מדיח והולך כל היום כלו שאין קבע לשתיה:

דף קיח:

מצות עונג שבת גדולה עד מאד וענינה הוא לפי ממונו של אדם ולפי מה שרגיל בו בחול והוא שאמרו אפי' דבר מועט ועשאו לכבוד שבת הרי קיים מצות עונג שבת וכלל הדברים עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות ובירושלמי אמרו במה מענגו מר אמר בשינה ומר אמר בתלמוד תורה ולא פליגי כאן בתלמיד כאן בבעל הבית ופירשו בה רבותי שהתלמיד מענגו בתלמוד תורה ובעל הבית בשינה ואני אומר הפך הדברים שהתלמיד ששונה כל ימי השבוע מקיים בשבת עונג שינה שלא יהא שכלו לואה יותר מדאי אבל בעל הבית שמתעסק כל ימות החול בעסקיו ראוי לו להתעסק מעט בשבת בתלמוד תורה דרך עונג והוא שראיתי שם לא ניתנו ימים טובים ושבתות אלא לעסוק בהם בדברי תורה על ידי שהוא טריח בחול ואין לו פנאי ניתנו לו ימים טובים ושבתות לעסוק בהם בדברי תורה ואף במדרש מתן תורה ראיתי בסוף פרשתא תליתאה ר' יוחנן בשם ר' יוסה לא ניתנה שבת אלא לתענוג ר' חגאי בשם ר' שמואל לא ניתנה שבת אלא לתלמוד תורה ולא פליגין מאן דמר לתענוג אלו תלמידי חכמים שיגעים בתורה כל ימי

השבוע ובשבת מתענגים מאן דמר לתלמוד תורה אלו הפועלים שעוסקים במלאכתן כל ימות השבוע ובשבת באים ומתענגים בתלמוד תורה:

הקורא הלל בכל יום הרי הוא כפורק עול מן התפלה שהלל לא נתן אלא להודאה על מה שעבר באיזה נס או באיזה גאלה וכל שקובעו בכל יום דומה כמי שאין לו לצעוק ולהתפלל לזמן העומד או להבא ועל דבר זה הוא קוראו מחרף וי"מ הטעם שמתוך שאומרו תמיד ושלא בטעם אינו מרגיש להתעורר עליו בימים שנקבע בו להודאה על הנסים שארעו בהם ויבא מזה להכחיש בהם ובירושלמי פירשו שמתוך שגירותו ורגילותו אינו מכוין בו והרי הוא קורא י"י עשה עצביהם ונמצא מחרף אבל פסוקי דזמרה והוא מתהלה לדוד עד סוף תלים מצוה לאומרם בכל יום:

ועקר המצוה בתפלה בין בשחרית בין במנחה להתחילה עם דמדומי חמה כמו שביארנו במקומו:

לעולם יזהיר אדם בביתו להקדים בקבלת שבת ולאחר ביציאתה דרך צחות אמרו יהא חלקי ממכניסי שבת בטבריא וממוציאיה בצפורי והוא שטבריא היתה בבקעה והיה נראה להם כחשיכה ומקדימין וההפך בצפורי וכן אמרו יהא חלקי ממושיבי בית המדרש ולא ממעמידיו ויהא חלקי מגבאי צדקה ולא ממחלקיה ויהא חלקי עם מי שחושדים אותו בדבר ואין בו ומ"מ דוקא שיתרחק הוא מדבר המביא לידי חשד כמו שאמרו הרחק מן הכיעור ומן הדומה לו:

לעולם יהא אדם מסולסל בדבורו דרך צחות אמרו לעולם לא קראתי לאשתי אשתי ולשורי שורי אלא לאשתי ביתי ולשורי שדי וכן יהא צנוע בארחותיו אף בדברים שבינו לבין עצמו אמרו עליו על רבינו הקדוש שלא הכניס ידו תחת אבנטו מעולם וכן העידו על אחד מחכמיהם שלא ראו קורות ביתו אמרי חלוקו:

לעולם יהא אדם נשמע לחבריו ומקבל את דבריהם אפי' היו חוץ מדעתו דרך הפלגה אמרו אני איני כהן ואם אומרים לי חברי עלה לדוכן הייתי עולה:

לעולם יהא אדם קיים בדבורו ולא יהא הדריין והפכפך דרך הערה אמרו לא אמרתי דבר וחזרתי לאחורי וי"מ שלא יאמר דבר ויצטרך לחזור בו כשישאלוהו שאם יאמר על חבירו דבר שאינו והולכי רכיל ספרו לזה והלך אצלו לומר היאך אתה אומר דבר זה עלי הוא צריך לחזור אם אינו כן וי"מ לא ספרתי לשון הרע על אדם עד שאהא צריך להחזיר פני לאחורי אם שום אדם שומע במה שאני אומר:

דף קיט.

לעולם ראוי לתלמידי חכמים להיותם מחבבים זה את זה דרך צחות אמרו באחד מגדוליהם שהיה אומר פסילנא ליה לצורבא מרבנן לדינא דחביב לי כגופאי ואין אדם רואה חובה לעצמו:

כשם שאדם צריך לקיים מצות עונג שבת באכילה ושתיה כך צריך לכבדו במלבוש נקיה ובשאר הדורים מגדולי החכמים היו רוחצים בחמין ומנקים את עצמם בערב שבת ומתעטפים ומלבישים עצמם בערב שבת כאדם המקוה להיות המלך או החתן נכנס בביתו והוא שאמרו מתעטף ואומר בואי כלה בואי כלה:

מטכסיסי מצות שבת להיות כל אדם אפי' גדול שבגדולים משתדל בצרכי הכנה שבו חכמים הראשונים נאמר עליהם רב ספרא מחרך רישא רבא מלח שיבוטא רב הונא מדליק שרגא וכן כל כיוצא בזה:

ימים טובים אף הם ראוי לכבדם ולענגם במאכלים ולהדרם במלבושים ויום הכפרים עולה על כלם במצות הדור מלבושים נכבדים ובגדים מצויינים דרך הערה אמרו ולקדוש י"י מכובד זה יום הכפרים שאין בו לא אכילה ולא שתיה אמרה תורה כבדהו בכסות נקיה:

מי שהוא עשיר ועושה ימי החול כשבת לענין אכילה ומלבושים עד שאין צריך לו להרבות בשבת על כל פנים ירבה במאכלות או ישנה ואם אי אפשר לו לשנות ישנה בזמן אכילה אם מקדים בחול יאחר בשבת ואם מאחר בחול יקדים בשבת:

דף קיט:

המתפלל ערב שבת אפי' יחיד צריך לומר פרשת ויכלו ותקנו הגאונים לאמרה מעומד מפני שהוא כמעיד על הקב"ה שברא את העולם ואין עדות אלא מעומד:

לעולם יסדיר אדם שולחנו בערב שבת אע"פ שאינו צריך אלא לכזית וכן לעולם יסדירנה במוצאי שבת אפי' לא היה צריך אלא לכזית:

אע"פ שכל התפלה צריכה כונה מ"מ בקדיש כשאדם עונה אמן יהא שמיה רבה צריך לענותו בכל כחו ובכל כונתו מפני שיש בו רמז לייחודו ית' ולנצחותו והוא שייעדו עליו שפותחין לו שערי ג"ע ויש מפרשים הטעם מפני שאמן והשם המיוחד בכתיבה וקריאה עולים לחשבון אחד לצ"א:

לעולם יהיו גדולים מוכיחים את הקטנים ומיסרים אותם ויהו הקטנים נשמעים להם וכלם יהיו נשמעים לתלמידי חכמים ומכבדים אותם בתכלית הכבוד דרך הערה אמרו

לא חרבה ירושלים אלא בשביל שהשוו בה קטן וגדול שנ' והיה כעם ככהן וכו' הבוק תבוק וכן אמרו לא חרבה ירושלים אלא בשביל שלא הוכיחו זה את זה שנאמר היו שריה כאילים לא מצאו מרעה מה איל זה ראשו של זה בצד זנבו של זה אף ישראל שבאותו הדור כבשו פניהם בקרקע ולא הוכיחו זה את זה וכן אמרו לא חרבה ירושלים אלא בשביל שבזו בה תלמידי חכמים שנ' ויהיו מלעיבים במלאכי אלהים ומתעתעים בנביאיו עד עלות חמת י"י עד אין מרפא והוא שאמרו כל המבזה תלמיד חכם אין רפואה למכתו:

כובע של ראש הרי הוא בכלל המלבושים ומותר לצאת בו בשבת ולא סוף דבר בכובע העשוי לנשאו תמיד אלא אף בכובע העשוי להגן מן החמה ומן הגשמים מותר לצאת בו בשבת ועליו אמרו בעירובין סיינא שרי ויש מפרשים בו ענין אחר ומ"מ גדולי הרבנים כתבוה כדברינו וגורסים בפרק זה בשמועת יוסף מוקר שבי אפרחיה זיקא לסייניה:

דף קכ.

המשנה השלישית ר' שמעון בן פזי אומר פורשין עור של גדי על גבי שדה תיבה ומגדל שאחז בו את האור מפני שהוא מחרך ועושין מחיצה בכל הכלים בין מלאים בין ריקנים כדי שלא תעבור הדליקה ר' יוסי אוסר בכלי חרס חדשים מלאים מים שאינם יכולים לקבל את האור והן מתבקעין ומכבין את הדליקה אמר הר"ם פי' שדה צורתה ידועה אצלנו והיא תיבה קטנה וגם כן תיבה ידועה ומגדל אוצר של עץ ידוע אצלנו ונקרא בערבי מנשאר ואמרו מפני שהוא מחרך יודיעך תועלת פריסת עור גדי כי הוא יתחרך ולא יתלהב וימנע העץ מהגיע אליו האש ור' יוסי סבר גרם לכבוי אסור אפי' בשעת נפילת האש ואינה הלכה:

אמר המאירי המשנה השלישית ועניינה להתחיל בה בביאור ענין החלק השלישי והוא שאמר פורסין עור של גדי על גבי שדה תיבה ומגדל כדי שלא יאחוז בהם האור מפני שעור הגדי אינו נשרף אלא שמתחרך ומתכווץ ונמצא מגין על התיבה וכן הדין בכל שאר הענינים המגינים או המעכבים את הדליקה עד שאפשר שיבאו עממים בתוך כך ויכבו וכן עושה מחיצה בין הדליקה למקום שבגדיו לשם בכל הכלים בין מלאים בין רקים כדי שלא תעבור הדליקה ר' יוסי אוסר בכלי חרס חדשים מלאים מפני שאין יכולים לקבל את האור והם מתבקעים ומכבים את האור ואין הלכה כמותו אלא אף בכלי חרש חדשים מלאים ואע"פ שהדבר מצוי להם להתבקע כל גורם לכבוי במקום דליקה מותר ומעתה מותר אף בכל כלים שדרכם להשתבר וכן כתבו קצת מפרשים שאם לא היו לו כלים המגינים מכל וכל כגון של מתכת מותר להגין בכלי עץ הקשים אע"פ שאיפשר שהאור

שולט בהם לכונה לעכב האש מעט שלא יעבור במהירות ושמא בין כך ובין כך יבאו גוים ויצילו מאליהם ואע"פ שגורם להבעיר אף גורם להבערה במקום פסידא התירו:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

טלית שאחז בה האור פושטה ומתכסה בה ואם כבתה כבתה וכן ספר תורה שאחז בה האור פושטה וקורא בה ואם כבתה כבתה ולענין אם יכול ליתן מים בסמוך לאור עד שלא יוכל להתפשט לשם יראה שמותר שהרי רב יהודה אמרה בפירוש טלית שאחז בה האור נותן עליה מים מצד אחר ואם כבתה כבתה והעמדנוה לדעת תנא קמא של משנתנו שהתיר בכלי חרס חדשים מלאים אע"פ שגורם לכבוי ומאחר שפסקנו כמשנתנו אף בזו הלכה כן ואע"פ שגדולי הפוסקים נמנעו מלכתבה שמא בקעה מצאו ולא רצו לפרסמה ואע"פ שאמרו בפרק כירה אין נותנין כלי של מים תחת הנר לקבל הניצוצות מפני שמקרב את כבויו אינו דומה שהרי ניצוצות אלו נופלות בתוך המים והם כבות מיד ואין זה גורם אלא מכבה אבל זו שבכאן אינו אלא גורם שלא תתפשט הדליקה ויש אוסרין בנתינת מים כלל וממה שגדולי הפוסקים לא הביאוה וכן מזו שהזכרנו מכלי תחת הנר וכתבו שלא התירו אלא במחיצה של כלים אבל לא במחיצה של מים והדברים נראים כדעת ראשון להתיר אבל אם היה האור נאחז בה משני צדדים אם נותן מים באמצע אם לאו יש מפקפקין בה לומר שאף לרבנן אסור ואין הדברים נראין שהרי אף בשני צדדים אתה יכול לומר שמא לא תתפשט והרי היא כבה קודם שתגיע למים ואין כאן פסיק רישיה ואף בתלמוד המערב נראה כשטתנו שלא לאסרה אף משני צדדין אלא לדעת ר' יוסי והוא שאמרו שם ר' ירמיה בשם רב מצד אחד נותן מים כנגד השני ואם כבה כבה משני צדדין נוטלה ומתכסה בה ואם כבה כבה ר' שמואל בר' זעירא אמר ר' יוסי היא אמר ר' יוסי הוינא סברין מימר מה פליגין ר' יוסי ורבנן במחיצה של כלים אבל בשל מים לא מאן דמר ר' שמואל בר' זעירא ר' יוסי היא הדא אמרה אפי' במחיצה של מים היא המחלקת ומ"מ הירושלמי אינו מדוקדק שהרי אתה צריך לומר לפי שטתו שבצד אחד מודה ר' יוסי בהיתר נתינת מים ואינו כן לפי שטת הבבלי ואם אתה קורא מחיצה של מים משני צדדין אף מצד אחד כן:

דף קכ:

מי ששכח נר דולק ע"ג טבלא מנער את הטבלא בנחת והיא נופלת ואם כבתה כבתה שהרי אינו מתכוין ופסיק רישיה אין כאן שאפשר שלא תכבה אחר שהוא עושה בנחת ופירשוה גדולי הדורות כשאין שם שמן ואפשר שתפול ולא תכבה שאם יש שם שמן אי

אפשר שלא תכבה בשפיכת השמן וי"מ אותה בנר של שעוה וכיוצא בה וי"מ שמאחר שהיא מלאכה שאינה צריכה לגופה ואינו מתכוין אף בפסיק רישיה מותר ועוד שהוא פסיק רישיה דלא ניחא ליה שאינו רוצה בהפסד השמן וי"מ שמאחר שאינו מכבה אלא גורם אף בפסיק רישיה מותר ומ"מ אם לא שכחה אלא שהניחה לשם במתכוין נעשית הטבלא בסיס לדבר האסור ואסור לטלטלה כדי לנערה אפי' כבתה ושמא תאמר והלא דבר שמלאכתו לאיסור לצרך גופו ולצרך מקומו מותר חלוק יש בין מוקצה למלאכתו לאיסור שהרי נר שהדליקו בה באותה שבת אסור לטלטלה אף לצרך גופו ומקומו כמו שהתבאר:

נר שאחורי הדלת אסור לפתוח ולנעול שמאחר שהוא קרוב לדלת כל כך אי אפשר שלא יהא הרוח מכבה והרי הוא פסיק רישיה ושמא תאמר והרי אין בכבוי זה אלא איסור חכמים אפי' היה מתכוין בו שהרי סוגיא זו לדעה ר' שמעון והרי הוא סובר שמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה וכבר ביארנו שכל פסיק רישיה במלאכת סופרים שמותר בענין זה כמו שביארנו בצירוף ושמא תאמר על רב שהוא בעל שמועה זו שהוא סובר כר' יהודה שמחייב במלאכה שאינה צריכה לגופה ויש כאן איסור תורה אינו כן שאם כדבריך אף הוא אומר לו ומשום דסבירא ליה כר' יהודה מאן דתני כר' שמעון מילט לייט ליה ומ"מ תירצו בה גדולי הדורות שלא אמרו שלא לחייב בפסיק רישיה באיסור חכמים אלא בדבר שאין באותה מלאכה איסור תורה כלל כגון מצרף אבל בכיבוי שיש בו איסור תורה בפתילה שצריך להבהבה לא ולי נראה שמן הדין מותר לפתוח וכל שמצאנוה בלשון קללה ר"ל לייט עלה פלוני אינה במקום איסור פשוט שכל שיש בו איסור פשוט אין בו מקום לקללת חכם וקם ליה בדרבה מיניה אלא אין קללה אלא במקום שאין איסורו מבורר וההתר בו מצוי ומקללין אותו מצד פרצה ועוז מצח ושאלו לו מהיכן הוא מקלל אחר שלר' שמעון מותר לגמרי ותירץ שאף לדעת ר' שמעון ראוי לקללו שמאחר שהוא אוסר בכל שאינו מתכוין כל שהוא פסיק רישיה אף כל שהוא בקרוב לפסיק רישיה ושהדבר מצוי נקרא העושה פורץ גדר וראוי לקללה ולא אמר בהא אפי' ר' שמעון מודה אלא שהוא ראוי לקללה ומ"מ ברוח שאינה מצויה אפשר שהוא פסיק רישיה אף המדורה אסור לפתוח דלת כנגדה ברוח שאינה מצויה שהרוח באה ומבערת ואף ברוח מצויה יש להחמיר מצד גזירה ואע"פ שאין בה איסור ראוי לחוש בה לקללת חכם כל שהוא נראה שהיא מדלקת:

מי שהיה שם כתוב על בשרו אע"פ שאין הכתב חוצץ כגון שהיה הדיו לח וכבר אמרו הדם והדיו והדבש והחלב יבשים חוצצין לחים אין חוצצין ואפי' היה יבש כל שמעביר

עליו קולמוס ומלחלחו אינו חוצץ לדעת קצת מפרשים אעפ"כ הרי זה לא ירחץ ולא יסוך מצד הרשות שמא ימחק השם ונמצא גורם במחיקתו וכן לא יעמוד במקום הטנופת מפני קדושת השם שעליו נזדמנה לו טבילה של מצוה אין אומרים הואיל ואין טבילה בזמנה מצוה ימתין עד שימחק מאליו אלא כורך בגד או גמי על השם שיהא מגין עליו משטף המים וטובל ויזהר שלא יהדק כדי שלא יחוץ וכל שכן שלא ישפשף על הגמי שלא ימצא מוחק בידים ואם אין לו בגד או גמי מוכן לו צריך שיחזר עליו שהרי אין טבילה בזמנה מצוה והמתנת בגד או גמי אינה מרבה כל כך וכן זה שהשם כתוב בבשרו אסור לו לעמוד ערום אפי' הניח ידו על השם שהידים עסקניות ותשמט אבל בכריכת גמי מותר וגדולי המחברים פירשו עצמו של דבר מפני שאסור לעמוד בפני השם ערום ואף סוגיא זו מוכחת כדבריהם במה שאמר היינו טעמא דרבנן דקסברי אסור לעמוד בפני השם ערום ושנדחית הסוגיא הראשונה שאם מפני מחיקת השם מה ענין לגמי והרי אם מהודק חוצץ ואם אינו מהודק אינו מועיל ומ"מ דרך סוגיא נאמרה וכל שאינו מהודק אינו חוצץ ומועיל מצד שאין המים נכנסים לשם בשטף אלא מצד שאנו צריכים לפרשה בלחה אף כל כניסת מים מוחקת מ"מ הואיל ואינו נמחק לאלתר הדיו מתחיל להתייבש מעט ואפשר שלא תמחק ומ"מ הואיל ויש בה לחות מעט אינו חוצץ כמו שביארנו ומ"מ לדבריהם אי אתה יכול לפרשה בטבילת מצוה שלעולם אסור אבל טבילת הרשות שאין בה איסור חציצה טובל בכריכת גמי ועל ידי הדוק:

דף קכא.

טבילה בזמנה אינה מצוה ואע"פ שכתוב והיה לפנות ערב ירחץ לא משום מצוה אלא עצה טובה שיעריב שמשו היום ואם ימתין מלטבול עד הלילה לא יהא לו הערב השמש עד ליל מחרתו:

הזב והזבה והמצורע והמצורעת ובועל נדה וטמא מת טבילתן ביום הז' שלהן משהאיר פני מזרח ואם חל שביעי שלהן ביום הכפרים טובלין כדרכן לאכל תרומה לערב אבל נדה ויולדת אין טבילתן אלא בלילה ר"ל שאין טובלות בשביעי שכן אמרו תהיה בנדתה שתהא בטומאתה כל שבעה ואם חל שביעי שלה ערב יום הכפרים טובלת בליל שמחרתו יום הכפרים כדי להעריב שמשה למחרתו:

בזמן שתקנו טבילה לבעלי קריין לדברי תורה ותפלה אע"פ שאינו אוכל טהרות טובל ביומו ולשעתו ואם ראה ביום הכפרים קודם שיתפלל תפלת המנחה טובל לצרך תפלתו אבל אם ראה אחר שהתפלל תפלת המנחה אינו טובל ביומו שאם מצד שהוא זמן

טבילה הרי אין טבילה בזמנה מצוה ולתפלת ערבית אינו טובל שהרי יכול הוא להתפלל משתחשך וכן תפלת נעילה הואיל ופסקנו שהיא פוטרת של ערבית יכול הוא להתפלל בלילה וכן כתבו גדולי הרבנים ויש חולקין בה מצד סוגיא האמורה בסוף יומא על שמועה זו וכשתדקדק בה כהוגן אפשר לפרשה על שיטה זו:

האשה שיצאתה מלאה ובאה ריקנית ואינה יודעת מה ילדה ואימתי ילדה והיא מספקת בזמן טבילתה אם טבילת זכר לשבעה אם של נקבה לשבועים ובלילה אם של יולדת זכר בזוב לסוף שבעה ונקיים שלה וביום או יולדת נקבה בזוב לסוף שבעה נקיים שלה וביום גם כן ומספק ארבע טבילות אלו עם ספק זמן לידתה אם אתה אומר טבילה בזמנה מצוה אתה מטבילה בכל יום וכל לילה שיש לספק בזמן טבילתה עד שירבו בה הרבה טבילות על הדרך שהתבאר במסכת נדה פרק מפלת ומ"מ אחר שפסקנו שאין טבילה בזמנה מצוה דיה לטבילה באחרונה כמו שיתבאר במקומו:

יש שואלים במה שכתבנו שמאחר שפסקנו בדבר שאין מתכוין שמותר גרמא למחיקת השם מפני מה נאסרה ומפרשים שאין מחלקת זו תלויה במחלקת דבר שאין מתכוין כלל שלדעת האוסר אף לר' שמעון הוא אוסר שלא אמרו דבר שאין מתכוין מותר אלא כשאינו עושה המלאכה הנמשכת בידים כגון גרירת מטה שאינו עושה החריץ בידים אבל גרמא זו הואיל ומכניס את השם במים הרי הוא כגופה של מחיקה וכלך לדרך זו שהמתיר מתיר אף לר' יהודה שלא אסרו אלא בשעושה המלאכה הנגררת בידים כגון גרירת מטה שעושה החריץ בגרירתו אלא שאינו מתכוין לה אבל מחיקה זו אינה נעשית בידים כלל ועל הדרך הזה בעצמו כתבו במחלקת דליקה הנזכר במשנתנו שהמתיר מתיר אף לר' יהודה ולא אמרו בעלמא אסור אלא שהוא עושה בידים אלא שאינו מתכוין אבל זה בהיתר הוא מתעסק וכן האוסר אוסר אף לר' שמעון ומשום דאי שרית ליה אתי לכבוייה כמו שהתבאר למעלה:

המשנה הרביעית נכרי שבא לכבות אין אומרין לו כבה ואל תכבה מפני שאין שביתתו עלינו קטן שבא לכבות אין שומעין לו מפני ששביתתו עלינו אמר הר"ם פי' זה מבואר:

אמר המאירי המשנה הרביעית והיא מענין החלק השלישי גם כן והוא שאמר נכרי שבא לכבות אין אומרין לו כבה ואל תכבה כלומר אם בא ושאל תרצה שאכבה אין אומרי' לו כבה ואם בא לכבות מאליו אין אומרים לו אל תכבה שהרי לדעת עצמו הוא עושה ואין שביתתו עלינו ובגמ' אמרו שמותר לו לומר כל המכבה אינו מפסיד אבל קטן שבא לכבות אין שומעין לו מפני ששביתתו עלינו ופי' בגמ' דוקא בקטן העושה לדעת אביו ר"ל שיודע להבחין שנוח לו לאביו שתכבה הדליקה והוא עושה בשבילו ואע"פ שאיסור

סופרים הוא שהרי אין צריכה לגופה וכבר אמרו ביבמות פרק חרש שבאיסורי סופרים לכלי עלמא אין בית דין מצווים להפרישו מ"מ בזו הרי הוא כמי שצוהו הוא לעשות ובתוספות פירשוה בצריך לפחמין או לדעת ר' יהודה ואינו צריך אבל שלא לדעת אביו ר"ל שהוא קטן כל כך שאין בו הבנה להכיר דעת האב אינו מוטל על האב למחות בידו שקטן אוכל נבלות אין בית דין מצווים להפרישו וכן הדין במלאכת שבת כל שאינו עושה לדעת אביו אלא שמ"מ ראוי שלא להרגילו בכך ולגעור בו שלא יהא רגיל בכך בין האב בין שאר בני אדם הרואים וכן באכילת נבלה וגדולי המחברים כתבו דוקא כשאכל מעצמו אבל להאכילו בידים אסור אף באיסורי סופרים ויש חולקים באיסורי סופרים שמותר להאכילם ומ"מ לדבריהם למדו רבים מכאן שלא להאכיל בני ביתו גבנת הגוים והדומים לה ואף משמועה זו אתה למד כן שהרי כבוי מלאכה שאינה צריכה לגופה היא ובקטן העושה לדעת אביו אין שומעין לו וכן למדנו משמועה זו שאף שבות דשבות אסור במקום הרשות שהרי כבוי זה שבות ואמירה לגוי בו אסורה ובמקום מצוה מותר כמו שיתבאר בפרק מילה ובמקום היזק אף שבות מותר כמו שביארנו בפרק כירה בגחלת של עץ:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ולא נתחדש עליה בגמרא דבר שלא ביארנוהו:

המשנה החמשית כופין קערה על הנר בשביל שלא תאחוז בקורה ועל צואה של קטן ועל עקרב שלא תשוך אמ' ר' יהודה מעשה בא לפני רבן גמליאל ואמר חוששני לו מחטאת אמר הר"ם פי' העקר כי כל צואה או לכלוך תהיה בבית שבתו של אדם שמותר להוציאה בשבת לפי שהוא גרף של רעי שהוא אצלנו מותר לטלטלו בשבת אבל כל מה שאמרו בצואה של תרנגולין כשתהיה בבית הבשול והמלאכה יש לכוף כלי למקומה גזרה שמא יכנס לשם קטן ויתלכלך בה ולפיכך קראה צואה של קטן כלומר שישחק בה הקטן ומן החיות המזיקות שמהן שממיתות בהכרח כשנושכות את האדם כמו מיני קצת האפעה והנחשים וכלב שוטה אלו כלן מותר להרגן בשבת כשיזדמנו ואין בזה מחלקת כלל וזולת אלו מבעלי הארס מאותן שהן נושכות ולפעמים אינם ממיתות אבל הם מצערות ומכאיבות ומינין אלו ודומיהם אם רדפו אחרי האדם לנשכו מותר להרגן ואם אינן רודפות האדם אלא עומדות במקומן יש לכוף עליהן כלי כדי שלא ישכו ואם רצה האדם לרדפן ולהרגן בעת ההליכה הרי זה מותר והצד נחש וכיוצא בו בשבת אם צד אותו כדי לשחק בו הרי זה אסור:

אמר המאירי המשנה החמשית והכונה בה בענין החלק השלישי גם כן והוא שאמר כופין קערה ר"ל של חרס על הנר כדי שלא תאחוז בקורה וכן על צואה של קטן ופי'

בגמ' על צואה מפני קטן כלומר כופין עליה קערה שלא יתלכלך בה קטן אע"פ שאין בה דין גרף של רעי כגון שהיתה באשפה שבחצר שאם היתה בבית או בחצר מותר לפנותה בדרך כבוד הבית מתורת גרף של רעי וי"א דוקא כשהיא בקרקע של אבנים שאין בה משום אשויי גומות ונראין הדברים אף בקרקע שאינה של אבנים וכן כופין את הקערה על עקרב שלא ישוך ואע"פ שהוא ניצוד בכפיית קערה עליו שהרי אינה צריכה לגופה ובמקום סכנה התירו ור' יהודה חולק בה והעיד בשם ר' יוחנן שאמר חוששני לו מחטאת ונמשך לדעתו שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה ויש פוסקין כר' יהודה ואעפ"כ פוסקין זו שבעקרב משום סכנה כמו שהתבאר וכפיית קערה על עקרב הוא הדין בהריגה ממש ומשום דתני רישא כופין תנא סיפא נמי כופין שהרי צידה אב מלאכה היא כהריגה ומה בין זו לזו אלא שאם אפשר להרגו לפי תמו אינו הורגו בידים:
זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

דף קכא:

יש גורסין בסוגיא זו אשכחיה דהוה מתני ועל צואה של קטן וכו' אמר אבין שטיא היכי מתני שטותיה לבריה והלא היא עצמה מוכנת לכלבים וא"כ מותר לטלטלה ולהוציאה וכי תימא דלא חזיא מאתמול והתניא נהרות המושכים ומעיינות הנובעים הרי הם כרגלי כל אדם כלומר שאינן קונים שביתה אחר שהם נדים ולמדת מ"מ שמותר לטלטלם אחר שהן ראויות ודעתו של אדם עליהן הואיל ודרכן לבא אלא היכי איתניה אמר ועל צואה של תרנגולים ר"ל אע"פ שאין ראויה לכלום מפני היזק קטן ומצד גרף של רעי אין היתר בטלטולן שכבר ביארנוה באשפה שבחצר כמו שכתבנו:
חמשה מזיקים נהרגים בשבת אע"פ שאין רצים אחריו זבוב שבמצרים וצרעה שבנינוה ועקרב שבהדייב ונחש שבארץ ישראל וכלב שוטה בכל מקום ולפי הסוגיא פירושו אף בשאין רצים אחריו ולדעת ר' שמעון שלדעת ר' יהודה הואיל ואין רצים אחריו חייב ולדעת הפוסקים כר' יהודה דוחים סוגיא זו ואומרים אפילו לר' יהודה שכל אלו יש סכנה וחוששים להם אף כשאין רצים ושאר המזיקים אע"פ שאין בהם סכנה אם היו רצים אחריו נהרגים לדברי הכל זו היא שיטת גדולי הפוסקים וא"כ מה שאמרו כאן ברצין אחריו ודברי הכל הוא חוזר על מה שאמר ר' יהושע שכל המזיקין נהרגין ודבריו אמורים אף לר' יהודה ומ"מ הרבה מפרשים כתבו שר' יהושע כר' שמעון וכל שבחשש נזק נהרגין הואיל ומלאכה שאין צריכה לגופה היא והקשוהו מברייתא של חמשה נהרגין וכו' ולר' יהודה ודאי אף אלו אסור הואיל ואין כאן סכנה אלא שלר' שמעון היא שנויה ודוקא

באלו אבל באחרים לא ותירץ ברייתא זו של חמשה נהרגין וכו' ברצים אחריו שיש כאן סכנה אבל שאר מזיקין שאין סכנה בנשיכתן אפי' ברצים אחריו אין נהרגין אלא לדעת ר' שמעון ונמצא שלדעת הפוסקי' כר' יהודה בחמשה נהרגים אסור כשאין רצים ובשאר אף ברצים ואע"פ שהסוגיא מוכחת כשיטה זו גדולי הפוסקים והמחברים כתבוה כדעת ראשון ושמועה זו הבאה אח"כ לומר שבנחש ועקרב דורסו לפי תומו יראה שהיא שנויה לדעת ר' שמעון שבאין רצים מיהא ראוי לו להשתדל שלא להרגו בידים אלא לפי תומו בדריסה ואע"פ שמתכוין לכך אלא שיעשה כמי שאינו מתכוין שכל שיש לנו לשנות ולמעט בחילול שבת עושין והוא שאמר במשנה כופין את הקערה על עקרב שאין הצידה נכרת כל כך שאין צידה רצונית לעקרב וכל שיכול לכפות כופה וכל שאין יכול לכפות דורס לפי תומו וכל שאין יכול לדרוס הורג בידים וכן כתבו גדולי המפרשים והדברים נראין ומ"מ לדעת ר' יהודה שאין היתר אלא בחמשה הידועים בסכנה וברצים אחריו אין צרך לכפיית קערה ודריסה לפי תומו שכל שהסכנה מחזרת ובאה אין מאחרין בהצלה ונמצאת סוגיא זו קצת ראיה לפסוק כר' שמעון אלא שי"מ הריגה בדריסה לפי תומו לדעת ר' יהודה שאין מתכוין להרגו אע"פ שהוא סובר בדבר שאין מתכוין אסור במקום סכנה מותר וכן כתבוה גדולי הרבנים:

רוק שבקרקע אין צריך להביא כלי לכפותו עליה אלא דורסו לפי תומו:

פמוטות גדולות ר"ל מנורות הואיל ואין שם חידקי חוליות מותר לטלטלן בשבת ואפי' הם גדולים שאין ניטלין אלא בשני בני אדם והוא שאמר לו כאותם של בית אביך וי"מ דוקא בקטנים שניטלין באדם אחד אבל בגדולים אסור ושל בית אביך פירושה לגנאי שלא היה משתמש אלא בקטנות והעיקר כדעת ראשון ואף לדעת האוסרים בגדולה בשאר [כלים] מיהא אפי' היו צריכים ארבעה וחמשה מותר לטלטלן בשבת והוא שאמרו בעירובין ק"ב א' ההיא שריתא ר"ל קורה דהוה בי ר' פדת דהוו שקלי ליה בי עשרה ושדו לה אדשא אמר זו תורת כלי עליה וכן אמרו ההוא אסיתא דהוה בי מר שמואל דהוה מחזקא אדרבא והוו שקלי לה בי עשרה ושדו לה אדשא אמ' זו תורת כלי עליה וא"כ לא אסרו במנורה אלא שמן הסתם אדם קובע לה מקום והוא שאמרו קרונות של ר' מותרים לטלטלן בשבת ומה שאמרו בעירובין סלם הצורי כבדו קובעו טעם הדבר מפני שעומד מוטה על הכותל לעלות ממנו לגג וכל כלים של תשמיש מחובר לקרקע החמירו בהם ואף גדולי הרבני' פירשו שם שלא אמרו כבדו קובעו לענין הסולם שהסולם מותר הוא לטלטלו אלא לענין הכותל כמו שיתבאר שם בע"ה:

דף קכב.

יין הבא בקרונות של גוים בחותם אחד מותר וכן כל יין של ישראל שביד גוי בחותם אחד ודוקא בחותם ע"י מפתח שכל שיש שם חותם אחד מפתח עומד במקום חותם שני ויש מתירין חותם אחד אף בלא מפתח כמו שביארנו במקומו ומ"מ ממה שאמר כאן אי משום אימתא דבי נשיאה ופירושו שהיה גוי המביא ירא מן הנשיא שהוא שליט על פי המלכות יראה שאף לדעת המצריכים חותם בתוך חותם במקום שיש אימת מלכות דיו בחותם אחד:

כל מה שהתרנו בענין דליקה בגוי אף עבדים שלא מלו וטבלו בדין זה ואין צריך לומר אם לא קבלו עליהם שבע מצות אלא אפילו קבלום שגר תושב מותר לעשות מלאכה לעצמו בשבת אף בפרהסיא ומה שנ' וינפש בן אמתך והגר ופירשו בגר זה שהוא גר תושב פירושו לרבו אבל לעצמו מותר ואם לא קבל עליו שבע מצות אף לרבו אין שביתתו עלינו ולא נאסרה מלאכתו אלא על הצדדין שנכרי שעשאה אסורה לנו כמו שיתבאר והילכך בדליקה מיהא כל שמותר לעשות מלאכה לעצמו מותר לכבות מעצמו וכן יראה לי בכל אלו להתירן בכל חולי שאין בו סכנה ולקצת חכמי הדור דעות אחרות במלאכת העבדים כבר ביארנום במסכת יום טוב פרק יום טוב:

המשנה הששית נכרי שהדליק את הנר מותר להשתמש לאורו ישראל ואם בשביל ישראל אסור עשה כבש לירד בו ירד אחריו ישראל ואם בשביל ישראל אסור מלא מים לבהמתו משקה אחריו ישראל ואם בשביל ישראל אסור מעשה ברבן גמליאל וזקנים שהיו באים בספינה ועשה גוי כבש לירד בו וירדו אחריו זקנים אמר הר"ם פי' אלו השמיענו נר בלבד היינו אומרי' נר לאחד נר למאה ולפיכך אם הדליק לעצמו משתמש אחריו ישראל אבל מים אפי' מלא לעצמו לא ישקה אחריו ישראל ואלו השמיענו מלא מים היינו אומרי' בזה בלבד אם בשביל ישראל אסור כי ניחוש שמא ירבה בשאיבת המים בשביל ישראל אבל נר אפי' הדליק בשביל ישראל ובשבילו מותר ואמרו כבש מקום חלק שיורדין בו ואין בו מעלות כמו סלם ולא זכר זה אלא להשמיענו מעשה רבן גמליאל וזקנים ודע כי כשיהיה גוי וישראל והוא יודע בו ומכירו אסור לו להשקות בהמתו אחריו כי מפני הכרתו וידיעתו בו שמא ירבה בשאיבת המים בשבילו ובזה כל מה שאפשר להרבות ולהוסיף עליו יהיה אסור בו זה הענין:

אמר המאירי המשנה הששית ועניינה לבאר בה החלק הרביעי והוא שאמר נכרי שהדליק את הנר לצרכו ישתמש לאורו ישראל הואיל ולא בשבילו נעשה ואם בשביל ישראל אסור מדרבנן ר"ל לאותו ישראל שנעשה בשבילו:

מלא מים מבור שברה"ר שיש בו הוצאה מרה"י לרה"ר להשקות לבהמתו משקה אחריו ישראל הואיל ולא בשבילו נעשה ואם בשביל ישראל אסור לאותו ישראל ופירשו מקצת רבני צרפת שלא נאסר לזה אלא בבהמתו שנמצא שהועילו לו מעשי הגוי שהרי אי אפשר לבהמתו שתרד לבור ויש לחוש לומר לו לך והבא לי או לך ועשה מלאכה זו בשבילי אבל לשתות הוא עצמו מהם מותר שהרי אף בלא מעשיו הוא יכול לשתות מהם כמו שאמרו מטפס ויורד מטפס ועולה ונמצא שאם הביאה מן הנהר או ממקום שזה יכול להוליך הבהמה לשם להשקותה משקה מהם אף במלואו של גוי והבאתו לרה"ר ומעתה לא נאסרה שום הבאת הגוי ברה"ר אא"כ הביאה ממקום שלא היה הוא יכול לילך לשם ולשתות או לאכול שם או ללבוש כגון שהביא מחוץ לתחום ואף גדולי קדמונינו שבנארבונאה כתבוה כן וחכמי התוספות מקשים עליהם ממה שאמרו גוי שלקט עשבים לבהמתו מאכיל אחריו ישראל ואם בשביל ישראל אסור והרי לקוט עשבים לא הועילו לו מעשיו שהרי יכול להאכילה במחובר כמו שאמרו מעמיד אדם את בהמתו על גבי עשבים בשבת ובמכילתא אמרו למען ינוח שורך וחמורך הנח לה והיא תולשת וזו היא נייח שלה ואעפ"כ בליקט גוי בשביל ישראל אסור ומ"מ הם פירשוה בשלא היה יכול להוליכה למקום הלקוט כגון מחוץ לתחום או בתרי עברי נהרא וכיוצא בדברים אלו ומ"מ דברים רחוקים הם שאם כן כשדקדק על מה שאמר מאכיל אחריו ישראל ואמר בשאין מכירו אבל במכירו אסור הי"ל לדקדק עמ"ש ואם בשביל ישראל אסור בד"א במחוץ לתחום אבל בתוך התחום מותר ומאחר שסתם נאמרה יראה שכל שהובא ברה"ר בשביל ישראל אסור אע"פ שיכול לילך שם לצורך אותו דבר וצריך שתדע בביאור משנה זו לענין פסק ששלשה דינים אלו שהוזכרו כאן והם הדלקת הנר ומלוי מים ועליית הכבש שביארנו שכל שהגוי עשאם לעצמו משתמש בהם ישראל דוקא כשאין מכירו ואין לחוש שמא ירבה בשבילו אבל אם היה מכירו אין הדין שוה בשלשתם אלא הדלקת הנר ועשיית כבש שאין לחוש בהם להרבות בשבילו שהרי נר וכבש לאחד נר וכבש למאה מותר. אבל מלוי מים וכיוצא בו אסור ודוקא כשעשה מלאכה זו בפניו אבל שלא בפניו אפילו מכירו מותר בכלם:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הם:

כבר ביארנו שמעמיד אדם בהמתו על המחובר להאכילה עשבים בשבת ואין לחוש שמא יתלוש בידו ויאכיל אבל גוי שלקט עשבים לצרכו שהתרנו להאכיל אחריו ישראל אינו מעמידה לגמרי שהרי מוקצין הם ואיסור מוקצה נוח לישכח ויבא ליטול מהם ולהאכילה אלא עומד לו בפניה שלא תפנה למקום אחר והיא הולכת שם ואוכלת:

מכלל מה שכתבנו למדת שאסור לישראל לומר לגוי לעשות לו מלאכה בשבת ואפי' אמר לו מקודם השבת ואפי' אינו צריך לאותה מלאכה עד לאחר השבת ואם עבר ואמר לו לעשות מכין אותו מכת מרדות ואסור ליהנות עד לערב בכדי שתעשה אותה מלאכה כדי שלא ישתכר כלום בעשייתו ואם עשאה הנכרי מעצמו בשביל ישראל אסור ליהנות עד מוצאי שבת ומ"מ יראה שאין צריך להמתין בכדי שיעשו הואיל ומעצמו עשה וגדולי המחברים מצריכים אף בזו בכדי שיעשו ומ"מ דוקא בדבר שאינו מפורסם עד שיהו הכל יודעים שבשבילו נעשה שכל כיוצא בזו מחמירין בה לכדי שיעשה או אף ליותר לדעת קצת מפרשים עשאה הנכרי לעצמו באינו מכירו מותר ליהנות בה לאלתר וכן במכירו אם נעשית שלא בפניו אבל במכירו ובפניו כל שיש לחוש להרבות בשבילו אסור עד לערב ואם אין לחוש להרבות בשבילו כגון נר וכבש מותר:

עשאה בשבילו ובשביל ישראל אם יש לשער איזה מהם הוא העיקר שבשבילו נעשה הולכין אחר העיקר מעתה עיר שישראל וגוים דרים בה והיתה בה מרחץ המרחצת בשבת אם רוב גוים מותר לרחוץ בו למוצאי שבת מיד אבל לא בשבת שהרי אף בחמין שהוחמו מערב שבת אסור ואם רוב ישראל אסור עד בכדי שיחמו חמיו וכן נר שהדליקו במסיבה אם רוב גוים מותר להשתמש לאורו לאלתר ואם רוב ישראל אסור ומחצה על מחצה בשניהם אסור כרוב ישראל ומ"מ לא כל הרבים שוים שאם יש שם אדם חשוב כ"כ שהדברים מוכיחים שבשבילו נעשה הולכין אחריו וכן כל הדומה לזה:

דף קכב:

לא היה הדבר מתברר לצורך מי נעשה אסור והוא שאמרו שמואל איקלע לבי תורן והוא שם מקום אתא ההוא גוי אדליק שרגא אהדרינהו שמואל לאפיה כיון דחזא דאייתי שטרא וקרי אמר אדעתא דנפשיה אדליק ואהדרינהו לאפיה לגבי שרגא נתברר לו שלצורך שניהם הדליק אף זה אסור וכן אמרו בירושלמי לצרכו ולצרך ישראל מהו נשמעיניה מן הדא שמואל איתקבל גבי חד פרסאי איטפי בוצינא אזל פרסאה אדלקה הפך שמואל אפוי עד דחמתיה מתעסק באונותיו וידע דלאו בגיניה אדלקה וא"ר יעקב בר אחא הדא אמרה לצורכו ולצורך ישראל אסור ומה שאמרו שם בירושלמי אמר ר' שמואל שניא היא שאין מטריחין את האדם לצאת מביתו ופירשו שהוא חוזר למה שאמר לצרכו ולצורך ישראל אסור כלומר בכל מקום והשיבו שכל לעצמו ולישראל בביתו של ישראל מותר שאין מטריחין אותו לצאת אבל זה שהפך שמואל את פניו מפני שלא היה בביתו הרי מ"מ חזרו והשיבו אם אין מטריחין את האדם לצאת מביתו למה הפך את

אפוי כלומר שאף בביתו של זה יש לך לומר שלא להטריחו אלא ודאי כל לצורכו ולצורך ישראל אסור לאותו ישראל אלא שלישראל אחר מותר אפי' עשאה כלה בשביל ישראל כמו שביארנו וכן למדנו מן הירושלמי שאפי' ישראל יושב ובא הנכרי ומדליק בסמוך לו כל שהוא עושה בשבילו צריך להרחיק משם וכן למדת ממה שכתבנו שעבד ושפחה המדליק או מביא מים אע"פ שהוא עצמו נהנה מהם הואיל ואף בשבילם הוא עושה אסור לכלם וכל שכן בעל הבית שעיקר תשמישם בשבילו הוא:

המבשל בשבת בשוגג כבר ביארנו במסכת חולין שאסורה ליומה בין לו בין לאחרים ומ"מ יש פוסקים שמותרת ביומה כר' מאיר ושואלים בכאן היאך החמירו במלאכה הנעשית ע"י גוי בשבת מעצמו יותר מישראל עצמו שבשל בשבת בשוגג ותירצו שישראל בדבר חמור אין לו לגזור שוגג אטו מזיד ואפי' אתה מתירו שוגג ידוע הוא שאסור אבל מלאכה הנעשית ע"י גוי קלה היא בעיניו וצריך להחמיר בהם ואע"פ שאף באמירתו אין כאן אלא שבות ונמצא שלא באמירתו גזירה לגזירה כלה חדא גזירה היא:

כל מה שהתרנו במלאכה שעשאה הגוי לצורך עצמו פירושה במקום שאין שם מוקצה שהרי לקט עשבים אין מוקצה לבהמה וכן כבש לירד אפי' קצץ העצים היום אין טלטול בירידה ואינו אלא משתמש בעלמא וכיושב על האבן אבל לטלטל את הכבש אסור הואיל ונתלשו בשבת וא"כ כל שאפאו או בשלו גוי לעצמו בשבת ואין בו משום בשולי גוים מותר לישראל לאכל ממנו בשבת עצמו ובלבד שיהא ראוי לכוס הא לא היה ראוי לכוס יש בו משום מוקצה:

הרבה דברים ראוים להתגלגל בכאן מענין שכירות מרחצו או שדהו לגוי וסחורה או שתוף שבין ישראל לגוי היאך עושין בשכר שבת והיוצא בדברים אלו וכבר ביארנו הכל בארוכה במסכת עבדה זרה בסוף פרק ראשון:

ונשלם הפרק תהלה לאל:

פרק שבעה עשר בעזר הצור:

כל הכלים וכו' כבר ביארנו בפתיחת המסכתא על זאת המסכתא בכללה שרוב עניניה באים בביאור עניני ההוצאה ושכל מה שאמרוהו באיסור טלטול הוא ממין ההוצאה וכמו שאמרו במסכת יום טוב ובפרק זה אטו טלטול לאו משום הוצאה הוא ובא בפרק זה לבאר עניני הטלטול וצריך שתדע דרך כלל שכל כלי שמלאכתו להיתר כגון קערה לאכל בה וסכין לחתוך בו וכיוצא באלו הן של עץ הן של אבן הן של מתכת הן של חרש מותר לטלטלו בשבת אפי' בשביל עצמו של כלי מחמה לצל שלא ישבר או מן הגשמים כדי שלא יפסד או שלא יגנב וכיוצא בזה וכל שכן לצורך גופו או לצורך מקומו

וכל כלי שמלאכתו לאיסור כגון מכתשת ורחיים וכיוצא בהן הן של עץ של אבן הן של מתכת הן של חרש מותר לטלטלו לצורך גופו ולצורך מקומו אבל לא לצורך עצמו וענין לצורך גופו כגון מכתשת לשבר עליה אגוזים או לעלות עליה למטה וענין לצורך מקומו הוא לישב במקום שאותו הכלי לשם ובזו כל שטלטלו ממקומו מוליכו למקום שרוצה להניחו ואין אומרין שלא לטלטלה אלא בכדי שישאר המקום פנוי שהרי בפרק כירה פירשו חבית שנשברה בראש גגו מביא כלי תחתיה וכן נותנין כלי תחת הדלף בצריך למקומן אלמא כל שצריך למקומו מוליכו באיזה מקום שירצה וכל שאינו כלי כלל כגון אבנים ומעות וקנים אסור לטלטלם וכן כל שהוא מוקצה מחמת חסרון כיס והוא כלי שמקפיד עליו שמא יפחת כגון כלים המוקצים לסחורה וכלים היקרים ביותר וכן כלי המוקצה מחמת איסור כגון נר שהדליקו באותה שבת אע"פ שכבה ושולחן שהיו עליו מעות אע"פ שנפלו אבל כלי המוקצה מחמת מיאוס כגון נר ישן מותר לטלטלו לאיזה צורך וכן שברי כלים הן שנשבר הכלי בשבת הן שנשבר קודם השבת כל שהשבר נעשה מעין מלאכה אע"פ שאין עושה מעין מלאכתם ראשונה מותר לטלטלם וכן יש דברים שנאסרו בטלטול מחמת איזו גזירה ובא זה הפרק בביאור קצת אלו העניינים אלא שיש מהם דברים מבוארים בפרקים הבאים ועל זה הצד יחלקו עניני הפרק לחמשה חלקים הראשון בשברי כלים השני בכלי שמלאכתו לאיסור השלישי במה שאינו כלי הרביעי בכלי המוקצה מחמת חסרון כיס החמשי בקצת דברים האסורים בטלטול שהותר טלטולם מחמת חבורם בכלי ולבאר בקצת דברים אם נאסר טלטולם מחמת איזו גזרה אם לאו וזהו שורש הפרק דרך כלל אלא שנתגלגלו בו דברים שלא מן הכונה כמו שיתבאר:

והמשנה הראשונה כל הכלים ניטלין בשבת ודלתותיהן עמהן ואע"פ שנתפרקו בשבת ואינן דומין לדלתות הבית לפי שאינם מן המוכן אמר הר"ם פי' אמרו אע"פ שנתפרקו בשבת שיעורו ואע"פ שנתפרקו בחול ניטלין בשבת ואינן דומין לדלתות הבית שאם נעקרו שאינן מטלטלין ואפי' נעקרו בשבת לפי שלא חשב לטלטלן ולהניען ולא נעשו לזה וזהו ענין אמרם לפי שאינם מן המוכן:

אמר המאירי והמשנה הראשונה ממנו תחל בביאור עניני החלק הראשון והוא שאמר כל הכלים ניטלים בשבת ודלתותיהן עמהן כלומר כל הכלים שיש להם דלתות כגון שידה תיבה ומגדל ניטלין בשבת ודלתותיהן עמהן ואמר אח"כ אע"פ שנתפרקו אין דומין לדלתות הבית לפי שאינם מן המוכן כלומר אע"פ שנתפרקו הדלתות מן הכלים ניטלין הם ואינם דומים לדלתות הבית לפי שדלתות הבית אינן מן המוכן לטלטל שאין תורת כלי עליהם שחבורם לקרקע מפקיעם מתורת כלי אבל אלו הם כלי על גב אביהם

ומתורת שבר כלי אי אתה אוסר שהרי ראויים הם אף למלאכתם ראשונה לכסות בה את השדה או את התיבה והמגדל ומה שאמרו אע"פ שנתפרקו בגמ' היו סבורים לפרש אע"פ שנתפרקו בשבת ושאלו עליה בגמ' והלא בנתפרקו בשבת ראוי להתיר יותר מבנתפרקו בחול שהרי כשנתפרקו בשבת היו ראויות לטלטל אגב אביהם בין השמשות ואע"פ שאמרו למטה מחלקת שנשברו בשבת אבל נשברו מערב שבת דברי הכל מותר הואיל והוכנו למלאכה אחרת מבעוד יום אלמא בנשברו מערב שבת התירן פשוט יותר זו אינה אלא בנשברו שאין לומר בהן מוכנים אגב אביהן שהרי הכלי גופו נשבר אבל משנתנו בנתפרקו שלא נשבר הכלי אלא שהדלת נתפרק ובזו ראוי לומר הואיל ומוכן אגב הכלי והיה ראוי לשאול אדרבה וכו' ותרצה אע"פ שנתפרקו בחול ומעתה בין שנתפרקו בשבת בין שנתפרקו בחול מותר לטלטל אף הדלתות וכן הלכה:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

דלת של שידה תיבה ומגדל הואיל ורפויי' הם נוטלים אותן בשבת מצירֵיהם ואין בהם משום סתירה שאין בנין וסתירה בכלים הואיל ונכנסין בחליותיהן ברפיון ומ"מ חזרתם אסורה אף ברפויים ואע"פ שאין בנין מ"מ גזירה שמא יתקע שם יתד או מסמר להדקן והוא ענין הכאה בפטיש אבל דלתות של לול של תרנגולים הואיל ומחוברים הם בקרקע יש בנין וסתירה בקרקע אף ברפויים ואסור כדלתות הבית שדלתות הבית אע"פ שכלים הם אין תורת כלי עליהם שחבורם לקרקע מפקיעם מתורת כלי ולפיכך אם נתפרקו אפי' בשבת אין מטלטלין אותם:

גדולי המחברים כתבו שהתוקע איסורו משום בונה ויש לתמוה א"כ בדלתות הכלים היאך גוזרים שמא יתקע והרי אין בנין בכלים ועוד בתשמיש המחובר שהלכה יש בנין מה טעם לאסור משום שמא יתקע תיפוק לי שהחזרה גופה בנין כמו התקיעה ואיפשר שאף הם לא נגעו בתקיעה משום בונה אלא במחובר לקרקע כלומר שמא יתקע והוה ליה בונה שיש בנין וסתירה בקרקע הא אם לא תקע אינו בנין מפני שהוא עראי ולכשיתקע יתחייב משום בונה ולא משום מכה בפטיש:

במסכת עירובין אמרו ציר דלת של שידה תיבה ומגדל במקדש מחזירין במדינה דוחקין אבל לא מחזירין גזירה שמא יתקע שאם תקע חייב חטאת והעליון כאן וכאן לא יחזיר של בור ושל דות ושל יציע לא יחזיר ואם החזיר חייב חטאת ומאחר שהתירו חזרתן במקדש אין בנין בכלים ועל כרחך אתה מפרשה כשאין רפויים מכל וכל שיש בה בנין של שבות ואין שבות במקדש אבל במדינה אין מחזירין אלא שדוחקין בה מעט ביד אחר

חזרתן ועליון אי אפשר להחזיר בלא תקיעת יתד או מסמר ולפיכך אף במקדש אסור או שמא דיו בהחזרת התחתון ושבות צריכה התירו שאין צריכה לא התירו:

כבר ביארנו שאע"פ שאין בנין בכלים עשיית דבר מתחלתו מ"מ אסור ומעתה כל שאין הדיוט יכול להחזירו עשיית כלי מתחלתו הוא אף בנתפרק וכן התבאר שבאדם יש בו תורת בנין שהגודלת שערה חייבת משום בונה וכן במפיס מורסא לעשות לה פה ורמז לדבר ויבן י"י את הצלע אבל אוכלין שאסרנו במגבן משום בונה אתה צריך לפרשו מתורת עשיית דבר מתחלתו וכבר כתבנו מענינים אלו במסכת יום טוב בענין ואין זוקפי' את המנורה ביום טוב וכן בפרק כירה ובפרק בונה:

דלתות החלונות יראה שהם כדלתות הבית שהרי מחוברות לקרקע הם כדלתות הבית והוא שידות הדלת נכנסות בנקב המשקוף העליון והתחתון שהם מחוברים לקרקע ויש בנין וסתירה בקרקע ואף הדלתות שאין להם ציר מתוך עצמן אלא רצועה של ברזל תחובה בהם ונקובה בראשה ליכנס דרך בה ציר של ברזל הואיל ואף ציר זה תחוב בכותל מחובר לקרקע הוא ואסור אף ברפויים ויש מקילין שלא לדון את זו כמחובר לקרקע ומ"מ אף לדעת זה בדלתות הבית הגדולות העשויות בדרך זה אסור שכבדן קובעתן:

המשנה השניה נוטל אדם קורנס לפצוע בו את האגוזים קרדום לחתוך בו את הדבילה מגרה לגרר בה את הגבינה מגריפה לגרוף בה את הגרוגרת ואת הרחת ואת המזלג לתת עליו לקטן ואת הכוש ואת הכרכר לתחוב בו מחט של יד ליטול בו הקוץ ושל שקאין לפתוח בה את הדלת אמר הר"ם פי' קורנס הפטיש וקרדום הגרזן ומגרה המשור שמנסרין בו הנגרים את העץ מגרפה מגרפות יעים רחת לוח יזרו בה החטה וצורתה ידועה מזלג עץ ארוך וראשו האחד מתחלק לשלשה עצים כצורת אצבעות היד יבררו בו התבן מן הזרעים כוש עץ ארוך דק שבו טוות הנשים והוא הפלך כרכר הוא הכישור שנותנות בפלך בעת הטויה מחט של יד מחט התפירה ומאמרם ליטול בה את הקוץ יש ראיה שמוציא מה שנכנס בבשר האדם מן הקוצים ומן הברקנים בשבת וכמו כן מותר לסחוט החבורה כדי שתצא הליחה ממנה אבל לא להרחיב הפה ומחט של שקאין היא המחט הגדולה שתופרין בה יריעות השער והם הנקראים שקים:

אמר המאירי המשנה השניה והכונה בה לבאר ענין החלק השני בכלי שמלאכתו לאיסור ואמר על זה נוטל אדם קורנס לפצוע בו את האגוזים ר"ל אפי' קורנס שאינו עשוי לכך אלא של נפחים שמלאכתו לאיסור שמאחר שהוא צריך לגוף הכלי מותר לטלטלו וכן פרשוהו בגמ' אף בקרנס של זהבים שאע"פ שקפיד עליו מצד שהוא צריך להיות חלק לרדד את הטסין הואיל ומתקנו על ידי הכאה שמכהו על הסדן אינו מקצהו לגמרי אבל

של בשמים אסור שקפיד הוא עליו שלא לימאס ומיחד הוא לו מקום ואסור לטלטלן אף לצורך גופן כגון לפצוע בו את האגוזים על הדרך שביארנו וכן נוטל קרדום אע"פ שמלאכתו לאיסור ביקוע עצים כדי לחתוך בו דבילה של תאנים שהיא עבה וגדולה ואין אדם יכול לחתכה בסכין מגירה לגרור בה גבינה ישנה יבשה שאם יבא לחתכה בסכין תפרר:

מגריפה לגרוף בה את הגרוגרות מן החבית רחת ומזלג ליתן עליהן מזונות לקטן כגון מי שלא נטל ידיו או שידיו טמאות ובתרומה ונוטל האוכלין ברחת ומזלג ומניחן לפני הקטן כוש וכרכר שניהם עץ חד וראוי לתחוב באוכלים כגון תותים וכן לפגה שטמנה בתבן וחררה על גבי גחלים שתוחב בהן הכוש או הכרכר וגחלים נופלים מאליהם וכן מחט של יד העשויה לתפירה מטלטלין אותה ליטול בה את הקוץ שנתחב בבשרו ושל סקאין ר"ל מחט גדולה וגסה העשויה לתפירת שקים ואינה ראויה ליטול בה את הקוץ ומטלטלים אותה לפתוח בה את הדלת שאם אבד מפתחו מכניס את המחט במקום המפתח ודוחה העשת הנכנס בחור המנעול ומסירו משם וכן הדין במכתשת לישב עליו או לעלות עליו למטה וכן כל כיוצא בזה:

זהו ביאור המשנה וכלה הלכה פסוקה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

דף קכג.

כבר ביארנו שכל שאדם קפיד עליו ומקצה לו מקום אסור לטלטלו אף לצורך גופו והוא שאמרו הכל מודים בסיכי זיירי ומזורי שאסור לטלטלו ופי' סיכי יתדות העשויות לנער בהם את המשי וזיירי ר"ל קרשים שכובשין בהן את הבגדים כענין מכבש ומזורי כלי עב שהכובס מכה בו את הבגדים על האבן בעת שמלבנם וכל אלו הוא קפיד עליהם ביותר אם ללכלוכן אם לפגמן שאם יפגמו יצאו מהם קיסמין ויקרעו הבגדים או המשי וכן לכלוכם גורם לכלוך לבגד או למשי הא כל שאינו ממין זה אע"פ שמלאכתו לאיסור מותר לטלטלו לצרך גופו ואין הלכה כדברי האומר שאין כלי ניטל אף במלאכתו להיתר אלא לצרך תשמישו המיוחד לו או אף במלאכתו לאיסור לדעת המפרשים דברי ר' נחמיה דוקא במלאכתו לאיסור ומעתה נוטלים מדוכה לצורך גופה ומקומה אע"פ שאין בה שום או איזה אוכל וכן העלי שמלאכתו לאיסור כמו שביארנו במסכת יום טוב מותר לטלטלו ואפי' קצב עליו בשר לצרך גופו ומקומו ולא אמרו ושוין שאם קצב עליו בשר שאסור לטלטלו אלא שלא לצרך גופו ומקומו אלא לצרך עצמו ושלא לטעות להתיר סופו משום תחלתו אבל לצרך גופו ומקומו מותר וא"כ לא היה לו להקשות ממנה בסוגיא זו

ואף הוא היה יכול לתרצה בדרך שכתבנו אלא שלרוחא דמלתא היה מתרצה אף לדבריו לומר שאף לצרך גופו אסור ולא הותרה תחלתו אלא משום שמחת יום טוב ואיסורו מפני שחס עליו הרבה שאם יסיר קיסם ממנו כשחותך עליו אין הריפות נכבשים יפה לתוכו אח"כ אלא שאין הלכה כן אלא על הדרך שפירשנו:

יש שואלים בסוגיא זו לדעת האוסר בכלי שמלאכתו לאיסור אף לצורך גופו היאך התיר על ידי שום וכמו שאמרו לדעתו מדוכה אם יש בה שום מטלטלים אותה ואם לאו אין מטלטלי' אותה והרי אמרו לא אמרו ככר או תינוק אלא לענין מת בלבד וגדולי קדמונינו שבנרבונה תירצוה שכך פירושה לא אמרו לטלטל דבר על ידי ככר או תינוק שמניחין בו בשבת אלא לענין מת בלבד אבל כל שהככר לשם מערב שבת כל דבר שמלאכתו לאיסור ניטל בשבילו ומעתה לענין פסק אף שלא לצורך גופו ומקומו שהרי שלא לצורך גופו ומקומו לדעת חכמים כצורך גופו ומקומו לדעת ר' נחמיה שהיה אוסר בכלי שמלאכתו לאיסור אף לצורך גופו ומקומו ויש מתרצים לא אמרו ככר או תינוק להתיר טלטול במה שאינו כלי אלא במת בלבד אבל באבנים ומעות וכיוצא בהן לא אבל כל שיש לו תורת כלי ניטל על ידי אכל לר' ירמיה לצרך גופו ולדידן אף שלא לצורך גופו ומקומו ויש חולקים בכל אלו ומפרשים שהמדוכה כל שיש שום בתוכה הרי היא כמלאכתו להיתר מפני שהוא כקדירה ובשר בתוכה ושמא תאמר וא"כ אף בקדירה לא תתיר לאחר שהוציא ממנה הבשר והתבשיל בדין היה לומר כך לדעתו אלא שהותר מדין גרף של רעי שכל דבר המאוס אנו מתירי' לטלטלו להוציאו מלפנינו ולדעתם אף מדוכה שלא לצורך גוף ומקום אינה ניטלת ע"י פת אלא על ידי שום דוקא ואין הדברים נראין:

ולענין נר שהדליקו באותה שבת לאחר שכבתה יש אוסרין אף בפת אע"פ שתורת כלי עליו ואפי' היה שם פת מאתמול שאין דומה כלי שמלאכתו לאיסור למוקצה מחמת איסור וראיה לדבר ממה שאמרו שם מניחין נר על גבי דקל בשבת וכו' וכן כתבוה גדולי הדורות שלפנינו:

תאנה שלא נתבשלה כל צרכה והיא הנקראת פגה שטמנה מבעוד יום בתבן שאינו ראוי לבהמה והרי הוא מוקצה לטיט או להיסק וכן חררה שטמנה מבעוד יום בגחלים שברמץ ובא ליטלן בשבת אם מגלה מקצתה ויכול לאחזה במקום המגלה מותר לטלטלה אע"פ שהתבן והרמץ אסור לטלטל שהרי משמיטן מתחת התבן או הרמץ ואינו צריך להגביה התבן והרמץ אלא מושך פגה וחררה והם נשמטים מאליהם ואין כאן טלטול אפי' מן הצד ואם לאו תוחב בהן כוש או כרכר ומגביהן והתבן או הרמץ ננערות מאליהן ואע"פ שיש כאן טלטול מן הצד שהרי מטלטל התבן והרמץ על ידי הכוש או הכרכר טלטול

מן הצד לא שמיה טלטול ושמא תאמר והרי בפרק כירה פסקנו טלטול מן הצד שמיה טלטול כבר פרשנו שם דוקא במת ובאבנים וכיוצא בהם אבל באוכלין לא שמיה טלטול וכן כתבוה גדולי הפוסקי' ומ"מ יש מקשים עליהם ממה שאמרו בעירובין פרק הלון כפה ספל ממעט והקשו עליה מזו של פגה והיאך לא תירצוה באוכלין שאנו ומתוך כך יש מפרשים שזו של פרק כירה הוא שמטלטל האיסור ר"ל המת מתוך ההיתר ר"ל המטה אבל כאן הוא מטלטל ההיתר ר"ל פגה וחררה מצד האיסור ר"ל הגחלים וכל שעקר טלטולו בהיתר אע"פ שמטלטל את האיסור בטלטול מן הצד לא שמיה טלטול: **גדולי** המפרשים כתבו ששמועה זו דוקא בשוכח אבל במניח לא שהרי נעשית בסיס לדבר האסור וכמו שאמרו באבן שעל פי חבית ובמעות שעל גבי הכר שבמניח אסור הואיל ונעשה בסיס לדבר האסור ואע"פ שלשון טמנה מוכיח שבמניח הוא אומר כן אין זה כלום שהרי על כרחך טמנה בחול הוא אלא ששכחה בשבת ומ"מ גדולי הדורות שלפנינו פסקוה אף במניח וכוללים בזה שטלטול מן הצד שהתרנו הוא שעקר טלטול בהיתר כמו שכתבנו והאיסור מיטלטל אגבו ומותר בדבר שלא נעשה בסיס לדבר האסור שכל שנעשה בסיס לדבר האסור אף לאחר שניטל האיסור אם על ידי גוי אם שנפל מאליו נאסר הבסיס לטלטלו מפני שהוקצה לאיסורו והוא שאמרו בפרק כירה הנח לנר שמן ופתילה הואיל ונעשה בסיס לדבר האסור ובזו הנר והפתילה והשמן צריכים הם לאיסור שאין לאיסור מקום בזולתם וכן מעות שעל הכר הרי הכר נעשה בסיס למעות וצריך להם שלא היה להם היכן להניחם וכן אבן על פי חבית הוא צריך לשמירת האבן ונותן לה מקום בפי החבית ונמצא בכל אלו שההיתר הוא בא לצרך האיסור אבל בכאן החררה אינה באה לצרך הגחלים ולא הפגה לצרך התבן ואדרבה התבן והגחלים באים לצרך ההיתר ר"ל הפגה והחררה ועל דרך זה קדרה שטמנה או כסה בדבר שאינו ניטל אין הקדרה נעשית בסיס להטמנה וכסוי ואדרבה הם באים בשבילה ולפיכך התירו לנער את הקדרה ומ"מ אנו מצריכים אותה למגלה מקצת שאם אינה מגלה מקצתה אי אפשר לעשות לה טלטול מן הצד אחר שהכיסוי מקיפה מכל צד עד הקרקע וכן מת שעל גבי המטה אין המטה בסיס לדבר האסור שאם מת בשבת הרי נעשה בין השמשות בסיס לדבר המותר ואפי' מת מערב שבת אין המטה צריכה לו כלל אדרבה כל עצמנו אנו צריכים להטילו בקרקע ומפני זה הותר לטלטל את הכר שתחתיו וכן הטומן לפת וצנונות אפילו מלמטה למעלה ר"ל שהעלין למטה והקצר מלמעלה שנמצא מזיז העפר כשהוא שולפו משם ואעפ"כ מותר הואיל ומגלה קצת אין הלפת והצנון תשמיש להטמנה אדרבה העפר תשמיש להם ואף באלו יש אומרים שאם לא היו מגלים כלל תוחבן בכוש

או כרכר אחר שאינן קבועים שם אלא דרך הטמנה משנתלשו ויש לחלוק בה הואיל ומגביה העפר שאף בן תדאי לא התיר אלא בשישמט החררה מתחת הגחלים והגחלים נופלות מאליהן ומ"מ בזו של לפת וצנונות יש בה טעם אחר שלא ליקרא בסיס לדבר האסור במגלה קצת שהרי ההיתר נח על האיסור ולא האיסור על ההיתר:

ולעיקר השמועה יש שואלים תינח פגה שטמנה אבל חררה על גבי גחלים הרי הוא מכבה או מבעיר בנדנוד הרמץ ומ"מ אנו פירשנוהו בפרקים שעברו בשאין שם עכשו גחלת כלל אלא אפר ומ"מ מוקצה הוא ומ"מ גדולי הדורות פירשוה אף כשיש שם גחלים ומשום דבר שאין מתכוין ופסיק רישיה אין כאן שאפשר שלא לכבות ולא להבעיר והוא שאמרו בירושלמי ר' אלעיר בן תדאי ור' שמעון אמרו דבר אחד:

זה שהתרנו במשנתנו לטלטל מחט של יד ליטול בה את הקוץ דוקא במחט שלימה אבל אם ניטל חררה או עוקצה אסור לטלטלה שאינה עשויה אלא להשליכה בין גרוטאות שלו ובטל שם כלי ממנה אבל גולם של מחט ר"ל העתידה לינקב אע"פ שלענין טומאה אינו כלי שהרי לא נגמרה מלאכתה לענין שבת מ"מ כלי הוא שנמלך הוא ואינו נוקבה ועושה אותה כלי כמות שהיא לנטילת הקוץ ולמדת שיש כלים שאינן כלים לענין טומאה והם כלים לענין שבת וכענין קנה של זיתים האמור במשנתנו ובורית טהורה האמור בפרק במה אשה וכן הרבה ואף רבא שאמר מדלענין טומאה לא הוי מנא לענין שבת לא הוי מנא לא אמרה אלא בסוף טומאה ר"ל שהיתה מקבלת טומאה ונשברה בדרך שהופקעה טומאתה ומאחר שלענין טומאה פרחה טומאתה מצד שבטל תורת כלי ממנה אף לענין שבת כן:

אסובי ינוקא נחלקו בה בסוגיא זו רב נחמן ורב ששת רב נחמן אוסר ורב ששת מתיר וענין אסובי ינוקא פי' בו גדולי הרבנים קטן שנולד ואבריו מתפרקין שמותר להחליק סדר אבריו בידיו ולישבם ואין זה לפופי ינוקא שנאמר עליו מותר לדברי הכל שהלפוף אינו אלא שמעטפו וקושרו בחגורות אבל זה דומה למ"ש שאין מעצבי' את הקטן בשבת ופירשנוה דוקא בחומרי דשדרא מפני שנראה כבונה ומעתה אסובי ינוקא שארי חוץ מחומרי השדרא והלפוף מותר על כל פנים וודאי לענין פסק הן הן הדברים אבל לענין פירוש יש להקשות עליהן היאך אמר רב נחמן מנא אמינא לה דתניא אין עושין אפיקטויזין בשבת ר"ל משקה להקיא ומה ענין אפיקטויזין בזו ומ"מ גאוני הראשונים פירשו שכשנופלת ערלת הגרון של תנוק ומעכבת מאכלו משימה החיה אצבעה בפיו ומגביהתה ורוב פעמים בא התינוק בסבה זו להקאה וזהו שמדמה לה לאפיקטויזין ויש מפקפקי' אף בזה שהרי עיקר הרפואה אינה מצד ההקאה וההקאה בלא מתכוין היא

באה עד שפירשו שאין מדמין אותה לאפיקטיויזין אלא שכמו שסתימת פי האסתומכא אסור לעשות לה פה ברפואת אפיקטויזין כך סתימת הגרון אסור לעשות לה רפואה כדי לפתחה ומה שאמרו מותר ליחנק בשבת ופירשו בו עצם הגרון אינו כן לשטה זו אלא חולי אחר ידוע בספרי הרפואה והותרה רפואתו מפני שהוא סכנה וי"מ באיסובי ינוקא כפי' הרבנים ומ"מ לא ביום הלידה שזו לא הוצרכה להזכירה כאן אלא אף לאחר חדש או שני חדשים:

דף קכג:

המשנה השלישית קנה של זיתים אם יש שם קשר בראשו מקבל טומאה ואם לאו אין מקבל טומאה בין כך ובין כך ניטל בשבת אמר הר"ם פי' עושין מקל לחבוט בו הזיתים כשהן בגת ועושין בראשו קצת אותם המקלות כמו רמון עגול או קשר וכשמהפכין בו הזיתים ירימו המקל ויביאו באותו רמון אם יש בו שמנינות אם לאו וידמה כלי קבול ולפיכך טמאה:

אמר המאירי המשנה השלישית והכונה בה בביאור עניני החלק השלישי והרביעי והוא שאמר קנה של זיתים והוא שלאחר שמסקן וצברן במעטן להתחמם כדי שיהא שמנן נוח לצאת תוחב קנה בתוכן ומוציאו והופכו כדי שישאר השמן לתוכו ובודק בו אם נמוחו כל צרכן שיהו ראויות לעצור ואמר שאם יש קשר בראשו ר"ל כעין פקק של קנה מקבל טומאה לפי שהוא עשוי לקבלה שהרי בשעה שהוא מהפך הקנה לבדוק במה שנכנס בתוכו הוא הופכו בחלל ראשו ומשתייר שם מן השמן הזב מן הזיתים והואיל ויש בה קשר פקוק אין המשקה זב ממנו וזהו קבלתו ואם אין קשר בראשו הרי אין חללו מקבל כלום שהרי אם הופכו המשקה יוצא וזב על בגדיו ועל ידיו ולפיכך אינו מקבל טומאה ובין כך ובין כך ניטל בשבת שאע"פ שאין שם קשר הואיל והוא כלי חזק ומתוקן שיהא ראוי להפוך בו זתים הרי הוא כלי לענין שבת וכתבו גדולי המפרשים דוקא בקנה של זתים אבל קנה דעלמא שאינו מיוחד למלאכה ולא מתקן למלאכה לא שהרי אמרו בפרק תולין האי כתניתא מישלף קניא מינה אסיר כמו שיתבאר שם ובפרק זה אמרו קנה שהתקינו בעל הבית להיות פותח ונועל בו הרי זה פותח ונועל בו אלמא דוקא מיהא במתוקן לכך:

משנה ר' יוסי אומר כל הכלים ניטלין בשבת חוץ ממסר גדול ויתד של מחרישה כל הכלים הניטלים ניטלים לצרך ושלא לצרך ר' נחמיה אומר אין ניטלין אלא לצרך אמר הר"ם פי' מסר הגדול הוא המגרה הגדולה שבה מגרדין העץ העבה ויתד של מחרישה

ידועה ואמרו לצרך ושלא לצרך רוצה בו בין לצרך גופן בין לצרך מקומן ואפי' מחמה לצל וצריך שיהיו אותם הכלים ראויים להשתמש בהן כמו הסכינין והכסאות והם נקראים דבר שמלאכתו להיתר אבל כלים שהם דבר שמלאכתו לאיסור כמו המדוכות והרחים מותר לטלטלן לצרך גופן ולצורך מקומן אבל לא מחמה לצל וזהו העקר בטלטול שבת וזכור ואל תשכח ואין הלכה כר' נחמיה:

אמר המאירי ר' יוסי אומר וכו' פי' ר"י לא בא לחלוק עם ת"ק שמודה הוא שמה שאינו כלי אסור לטלטלו אבל בא לחדש מוקצה מחמת חסרון כיס ואמר שכל הכלים ניטלין אע"פ שמלאכתו לאיסור לצורך גופן ומקומן חוץ מן המסר הגדול העשוי לנסר בו קורות שהוא חס עליו שלא יפגם מפני שתקונו כבד ויתד של מחרישה והוא הכלי שבו נעשה החריץ של תלם המענה שבכלים אלו הוא קפיד עליהם ומיחד להם מקום שאם יתקלקלו הפסדן מרובה ומתוך כך אסורים אף לצורך גופן ומקומן:

זהו ביאור המשנה וכלה על הדרך שכתבנו הלכה היא אבל מה שאמר אח"כ כל הכלים ניטלין לצורך ושלא לצורך ור' נחמיה אומר אין ניטלין אלא לצורך פי' בגמ' למסקנה שלה כל הכלים אע"פ שמלאכתן לאיסור ניטלין לצורך ר"ל לצורך גופו ושלא לצורך ר"ל שלא לצורך גופו אלא לצורך מקומו אבל לעצמו כגון מחמה לצל או שלא יגנב לא וכן הלכה ור' נחמיה אומר אינו ניטל אלא לצורך י"מ אותה אף במלאכתו להיתר וי"מ אותה דוקא במלאכתו לאיסור ולענין פסק אין לנו אלא כמו שכתבנו ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

כל הכלים הניטלים בשבת לא סוף דבר בדברים הקלים אלא אף בצריך לשתי ידים ולא עוד אלא אפי' בעשרה בני אדם ודוקא בדברים שלא נתיחד להם מקום שהוא קפיד עליהם הרבה כמו שביארנו ובירושלמי נחלקו בה והוא שאמרו שם כלי הניטל בשנים מטלטלין אותו בשנים בארבעה וחמשה אסור אמר ר' זעירא מכיון דאת אמר בשנים מותר אף בארבעה וחמשה כן:

כלי חרס המנוקב שמזלפי' בו מים על הבגדים וכן שמעשני' בה את הכלים והוא הנקרא אובלא דקצרי וכן סכין גדול של רצענים וסכין גדול של קצבים ומעצד של נגרים כל אלו וכיוצא בהם דינם כמסר גדול ויתד של מחרישה ואין מטלטלין אותן בשבת אפי' לצרך גופו ולצרך מקומו שכלם הוא מקצה אותם בידים:

אפיית לחם הפנים אינה דוחה שבת ויום טוב אפי' חל יום טוב של ראש השנה חמשי וששי אופין אותו מיום רביעי וכן אין סדור הקנים הנתונים בין חלה לחלה להכניס ביניהם אויר שלא יתעפשו ונטילתם דוחה שבת אלא נכנס מערב שבת ושומטן מן

המערכה הישנה ונותנן לאורך השלחן ומסדר את החדשה בלא קנים ולמוצאי שבת נכנס ונותן הקנים ביניהם ואע"פ שהקנים ראויים לטלטל מ"מ אין כאן צורך כלל שהרי בשיעור זה אין העפוש מצוי בו כלל וכל שאין בה צרך כלל אין ראוי לטלטלו בחנם:

הפסח לאחר שנשחט תולין אותו ומפשיטין אותו ומסמרות היו קבועים בעזרה לתלותו לשם ומי שלא מצא מקום לתלות נוטל מקלות דקים וחזקים שהיו שם ומניח על כתפו ועל כתף חבירו ותולה ומפשיט ואם היה שבת מניח ידו על כתף חבירו ויד חבירו על כתפו ותולה ומפשיט ואע"פ שהמקל ראוי לטלטל הואיל ואפשר בכך לא הקלו ויש חולקים בזו מצד שחכמים לא הודו בה וכן נראין הדברים:

דף קכד.

נגר שיש בראשו קלוסטרא שמוכחת עליו שהוא כלי מוכן לנעילה עד שאינה כשאר קורות הבית נועלי' בו בשבת שמותר הוא לטלטלו ואין צריך לשמטו לטלטלו טלטול מן הצד אלא מטלטלו טלטול גמור:

חצר שהבתים פתוחים לתוכה צריכה עירוב מדברי סופרים כמו שיתבאר במקומו וכל שלא עירבו אסור להם להשתמש מבתים לחצר ומחצר לבתים ותוך הפתח הרי הוא כלפנים ואסור לטלטל מן החצר לשם ומעתה נגר שנעל בו מבחוץ כשהוא מסירו שומטו מפתח זה ותולה בחבירו ולא יטלטלנו לגמרי שמא ישתמש בו בחצר:

הבקעת אין תורת כלי עליה ומתוך כך אסורה לטלטל בשבת אף לצורך גופו ומקומו ואף ביום טוב אין סומכין בה הקדרה או הדלת ויראה הטעם מכאן מגזרת יום טוב אטו שבת ולא מתורת מוקצה הואיל וראויות להסקה ומ"מ במקומה במסכת יום טוב פירשנוה משום מוקצה ומטעם לא נתנו עצים אלא להסקה:

מי שהיו לו פירות שטוחים בגג וראה גשמים ממשמשים ובאים מותר לו להשיל פירותיו דרך ארובה מן הגג לבית הואיל ואין כאן טורח יתר וכבר ביארנוה במקומה באחרון של יום טוב:

אותו ואת בנו שנפלו לבור מעלה את הראשון על מנת לשחטו ואינו שוחטו ומערים ומעלה את האחר רצה זה שוחט רצה זה שוחט וכבר ביארנוה במקומה באחרון של יום טוב:

מותר להוציא את הקטן ואת הלולב וספר תורה לרה"ר ביום טוב הואיל ויש בהן צורך מצוה קטן למולו לולב לצאת בו ספר תורה לקרות בו אע"פ שאין לו בהם שום צורך גופו

שמתוך שהותרה הוצאה לצורך אכילה הותרה שלא לצורך אכילה אחר שיש להם בו איזה צורך השוה לכל נפש וכבר ביארנוה במקומה בראשון של יום טוב:

מקצת מפרשים כתבו שלא נאסר במלאכתו לאיסור מחמה לצל אלא לדעת האוסר במוקצה אבל לר' שמעון שמתיר במוקצה ושאנו פוסקים כמותו בשבת מותר ואין זה כלום שאף לר' שמעון ודאי אסור מפני שאין כאן צורך שבת כלל ונמצא מטלטל לצורך חול ר"ל להצניעו שישתמש בו למחר ואין ענין זה תלוי במוקצה כלל שהרי ר' יהודה אוסר במוקצה והוא בעצמו אמר בפרק שני שמטלטל את השופר אע"פ שמלאכתו לאיסור הואיל וראוי לגמע בו מים לתנוק וכן נאמרו בדברים אלו סברות אחרות ואין לחוש להן כלל:

כלי שמלאכתו להיתר מותר לטלטלו אף מחמה לצל כמו שביארנו ואע"פ שאין לו בהם שום צורך שהרי מ"מ לצורך עצמו הוא עושה שלא להפסד ואם הוא דבר שאינו נפחת בחמה כל כך אינו מטלטלו אלא לאיזה צורך ומ"מ היו לו בגדים בחמה הואיל ומלאכתן להיתר אע"פ שאין נפחתים בחמה ושאין צריכין לו עכשו מותר לטלטלם שהרי אפשר שיבא מי שישב עליהם ונמצא כאן קצת צורך:

מכבדות של מילת ר"ל של בגדים העשויות לכבד את השלחן מן הפירורין מותר לטלטלן אף מחמה לצל שהרי מלאכתן להיתר הוא אבל מכבדות של תמרה העשויות לכבד בהן את הבית יראה מסוגיא זו שאסור לטלטל אא"כ לצרך גופו ומקומו שמלאכתן לאיסור היא ולמדת שכבוד הבית אסור בשבת ומשום השואת גומות ומ"מ גדולי הפוסקים כתבו שלא נאמרה אלא לדעת ר' יהודה אבל לר' שמעון מותר שהרי הכבוד לדעתו מותר הואיל ואינו מתכוין להשואת גומות וכן שאינו פסיק רישיה ועכשו שאנו פוסקים כר' שמעון מותר לכבד ואין צריך לומר שמותר לטלטל את המכבדות מעתה לדעתם מה שנ' בפרק מצניע והמכבד והמרבץ והרודה חלות דבש בשבת בשוגג חייב חטאת במזיד ביום טוב לוקה דברי ר' אליעזר וחכ"א אחד זה ואחד זה משום שבות ונאמר בסוף הסוגיא והאידנא דקיימא לן כר' שמעון מותר לכתחלה אף במכבד אמרוה ולא כדעת גדולי קאטאלונייי"אה שפירשוה דוקא במרבץ אבל כבוד הבית פסיק רישיה הוא ושפירשו אחד זה ואחד זה בשבת ויום טוב אבל לא במכבד ומרבץ שהמכבד ודאי לא נחלקו בו אלא אף על הכבוד כן ומה שהביאו ראיה לשטתם ממה שאמרו בפרק מפנין מאי אבל לא האוצר שלא יגמור את האוצר ומטעם השואת גומות אתה מפרש לשטה זו אוצר שאני שהוא פסיק רישיה מפני שהוא עשוי גומות מצד שקצים ורמשים המצויים שם לחטט אחר הפירות ואף חכמי הדורות שלפנינו סוברים כשטתנו ופירשו בה דילמא אתי לאשוויי גומות בידים

מפני שחס על פירותיו שלא יפלו לגומא ופירושו שאם יגמור יראה את הגומות וישוה אותם ומתכוין בהם להשוות קרקע אוצר וכל שכן לפני אורחים:

וכן מה שאמרו בפרק תולין אבוס של קרקע מי איכא מאן דשרי והא קא משוי גומות הוא בעצמו הטעם שאין גורפין אותו ולא מסלקין עפרוריתו מפני שהוא עשוי כלו גומות והוא מתכוין ומשוה אותו ביד שלא יתעכבו לשם עפרורית וקוצים ויזיקו למאכל הבהמה וכל עצמו אין גורפין אותו אלא לכך וכל שאתה מוצא דילמא אתי לאשווי גומות פירושו שמא יבא לעשות כן לדעת והראיה שהרי באוצר לא במכבד הוא היא שנויה אלא במפנה קופות ואעפ"כ חששו שמא דרך הפנוי ישוה גומות וכל שכן לכבוד אורחיו ותלמידיו שיתקן להם מקום שוה ומה שאמרו טיט שעל גבי רגלו אין מקנחו בקרקע דילמא אתי לאשווי גומות אף זה פירושו שמא לפי תומו אחר שתתירהו בקנוח בקרקע יכול לקנחו במקום גומא:

וכבר ביארנו שגדולי המפרשי' מכריעים לומר שכל שנתכבד מערב שבת ולא נפלו בו בשבת קלפי אגוזים וכיוצא בהן מן הדברים האסורים בטלטול אלא שרוצה לכבדו משום פירורין או קלפי פולין ורמונים ואפונים ועצמות הראויים למאכל בהמה מותר אבל אם לא נתכבד מערב שבת אסור שאי אפשר לבית שלא נתכבד בלא גומות וכל שיש גומות כבודו פסיק רישיה וכן אם נתכבד אבל נפלו שם קלפי אגוזים ורמונים אסור וגדולי הדורות חולקים בזו שאם כן היאך מכבד כלל והרי מ"מ מזיז העפר ממקומו ומ"מ נראה לי שמאחר שנתכבד אין זה אלא אבק בעלמא ואין כאן עפר מכנס שיאסר בטלטול ואפי' נתכנס אפשר להתיר טלטולו מדין גרף של רעי וכבר ביארנו קצת דברים שבענין זה בפרק המצניע ובמסכת יום טוב:

דף קכד:

המשנה הרביעית כל הכלים הניטלין בשבת שבריהם ניטלין ובלבד שיהו עושין מעין מלאכה שברי עריבה לכסות בה את החבית שברי זכוכית לכסות את הפך ר' יהודה אומר ובלבד שיהיו עושין מעין מלאכתן שברי [עריבה] לכוף לתוכו מקפה שברי זכוכית לצוק לתוכו שמן אמר הר"ם פי' עריבה הוא קערה ומקפה תבשיל או מרק קפוי והמחלקת שביניהם הוא כשנשברו בשבת אבל אם נשברו מערב שבת אפי' אינן עושין מעין מלאכתן:

אמר המאירי המשנה הרביעית והיא מענין החלק הראשון אלא שנשנית שלא כסדר והוא שאמר כל הכלים הניטלין בשבת בין שנשברו בשבת בין שנשברו קודם השבת

שבריהן ניטלין ובלבד שיהו עושים מעין מלאכה אע"פ שאין עושין מעין מלאכתן הראשונה כגון שברי עריבה לכסות בה את פי החבית שברי זכוכית לכסות בהם את פי הפך הא אם אין השברים ראויים לשום מלאכה אסור לטלטלם ור' יהודה אומר שאף מעין מלאכה אסור עד שיהו ראויים לכעין מלאכתן ראשונה כגון שברי עריבה לצוק לתוכן מקפה שברי זכוכית לצוק לתוכן שמן והלכה כתנא קמא וכמו שפסקנו בהרבה מקומות שאין מוקצה לשבת ויש פוסקין כר' יהודה בזו מפני שסתם מתניתין ר' מאיר ור' מאיר ור' יהודה הלכה כר' יהודה וגדולי הפוסקים משיבין עליהם שלא נאמר כן אלא במה שנחלקו ר' מאיר ור' יהודה זה עם זה להדיא אבל לא בסתם משנה אלא הלכה כסתם משנה ואע"פ שנחלקו בה אין חוששין למחלקת של בריתא כלל ואע"פ שאמרו ביבמות שכל שהוזכר מחלקת במשנה אינה קרויה סתם מ"מ הואיל ושנויה בלשון חכמי' נראה שהלכה כר' מאיר ואיני יודע למה הוצרכו בטורח זה והרי לענין מוקצה הלכה כר' שמעון בשבת ומ"מ אף הפוסקים בזו כר' יהודה מודים שלא אמרה ר' יהודה אלא בנשברו בשבת שכל שאינו עושה כעין מלאכה ראשונה הרי הוא ככלי אחר והוה ליה נולד אבל נשברו מערב שבת הואיל וכבר הוכן לאיזו מלאכה מבעוד יום מותר:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

מסיקין בכלים ביום טוב שהרי הכלי' ראויי' הם לטלטל וכן מסיקין בשבריהן אם היו ראויים למעין מלאכתן הא כל שאין ראויים לכעין מלאכתן אע"פ שהם ראויים לאיזו מלאכה אסור שהרי נולד הוא והלכה כר' יהודה לאסור מוקצה ונולד ביום טוב ומ"מ נשברו מערב יום טוב עצים בעלמא נינהו וכבר הוכנו להיסק מבערב:

לבנים שנשארו או שנישרו מן הבנין מותר לטלטלם בשבת שהרי ראויים הם לישב עליהם אבל אם סדרם זה על גב זה כבר הוא מקצה אותם בסדורו ואסור:

חרס קטנה מותר לטלטלה ולא סוף דבר בחצר או בבית שהרי היא ראויה לכסות בה את הכלי אלא אפי' ברה"ר שהרי אף ברה"ר ראויה היא לקנח בה טיט שבמנעלו או בבגדיו:

מגופה של חבית שנתכתתה ר"ל שהחבית נתכתתה מותר לטלטל ר"ל המגופה ושבריה ר"ל שברי החבית שהרי ראויים הם לכסות בהם את הכלי ולא יספות ממנה שבר לכסות בה את הכלי ולסמוך בה כרעי המטה ר"ל שלא יחתוך מלשון וסופת את האבטיח והענין שלא יתקן השברים להסיר בליטותיהן ועוקציהן להלמן לכסוי הכלי או לסמיכת כרעי המטה שזהו תקון והכאה בפטיש ואפי' זרק המגופה בשבת לאשפה אין אומרין שבטלה עכשו מתורת כלי שהרי מ"מ ראויה היתה בשבת והרי הוא כאלו זרק שם גלימתו שאינה בטלה שבטלה דעתו אבל אם זרקה מבעוד יום לאשפה כבר נתבטלה מאתמול ולא

נראית בשבת וכגון זה לא בטלה דעתו ואסורה לטלטל ואע"פ שאילו זרק גלימתו אף מבעוד יום לא נאסר טלטולה בזו שאני הואיל ונדחית מערב שבת נדחית מה שאין כן בגלימא:

דף קכה.

שירי מחצלאות שבלו מותר לטלטלן בשבת כשם שמחצלת עצמה היתה ראויה לכסות בה עפר כך השירים ראויים לכך גם כן ולכיוצא באלו ויש שואלין בזו מה הוצרך לכעין מלאכתו ראשונה והלא דיו כשיהא ראוי לשום מלאכה כלל שהרי אין אנו צריכים לכעין מלאכתן ויש מתרצים שכל שראויים לכעין מלאכתן מותר לטלטלם כדין כלים שלמים אבל אם אין עושין כעין מלאכתם אע"פ שעושין כעין מלאכה אין ניטלין אלא לצורך אותו ענין שהם ראויים לו עכשיו ואין הדברים נראין אבל יש שמתרצים שמאחר שהמחצלת קודם שנעשה לא היו חלקיו עומדים אלא לשריפה הייתי סבור שאף כשנתפרמו יהיו חוזרות לקדמותן בא ולמד שמאחר שראויים לכעין מלאכתם דינם כדין המחצלאות עצמם ומ"מ אני אומר שלא נאמרה אלא לרווחא דמילתא כלומר שראויים הם שבריה אף לכעין מלאכתן והוא הדין אם היו ראויות לשאר דברים:

שירי פרוזמיות ר"ל טליתות ושאר בגדים אם אין בהם שלש על שלש אסור לטלטלן שהרי אין ראויים לא לעניים ולא לעשירים ולשון פרוזמיות הוא ענין טליתות וכמו שאמרו במסכת סכה רמא תכלתא לפרוזמא דאינשי ביתיה ר"ל שתלה ציצית בטלית של אשתו ויש לתמוה אף בפחות משלש מאיזה טעם נאסרו והלא ראויות לקנוח ויראה שכל פחות מכן אדם זורקו לאשפה כמו שהתבאר בפרק שני בשמועת פתילת הבגד שאם לא תלאה במגוד ולא הניחו אחורי הדלת אסור שהן כשברי עריבה שאין בה כדי לכסות פי החבית ומ"מ גדולי המפרשים פרשוה כאן דוקא בבלאות טלית של מצוה שאדם בודל מהם ואינו רוצה לקנח עצמו בהם ולא להשתמש בהם תשמיש המגונה אלא שהוא זורקם ובלים מאליהם אבל שירי בגדים אחרים מותר הואיל וראויים לקנוח ולא גרעי מחרס קטנה שהתרנוה מתוך שראויה לקנח בה את הטיט ואיני רואה צרך בכך שכל שהוא פחות משלש אצבעות ארך ורחב אף לקנוח אינו ראוי:

שברי תנור ישן שכבר הוסק וחרסיו קשים הרי הם ככל הכלים הניטלים בחצר ובלבד שיהו עושי' כעין איזו מלאכה כגון לכסות פי החבית וכיוצא בה ואע"פ שאינו ראוי לכעין מלאכתו לאפות שכבר פסקנו שהלכה כר' מאיר ומ"מ לדעת הפוסקים כר' יהודה אסור ואפי' עושין מעשה טפקא והוא הקרוי במקום אחר בוביא ובלעז לינ"א שאין

זה מעין מלאכתו שהרי תנור הסקו מבפנים ותשמישו מעומד ר"ל שהפת שבו דבוקה בדפני התנור ועומדת והבוביא הסיקה מבחוץ ואין תשמישה מעומד אלא מוטלת על הבוביא בשטח:

כסוי של תנור העשוי לינתן על פיו למעלה שלא תצא הבלה אע"פ שאין בו בית יד ליאחז בו מטלטלין אותו וכתבו גדולי המפרשים שתנור זה אינו מחובר אלא מיטלטל היה בעודו שלם ומתוך כך שבריו ניטלין וכסויו אינו צריך בית יד שלא הצריכו חכמים בית אחיזה ותורת כלי אלא בכלים המחוברים לקרקע או מכל דבר שהוא תוספת או תשמיש למחובר כגון נגר הנגרר או פקק החלון וקנה שהתקינו להיות פותח ונועל ומעשה שהוזכר בפרקים שעברו בשריתא דבי ר' פדת ואסיתא דבי מר שמואל וכל כיוצא בהן משמשי מחובר הם וגוזרין בהם משום כסויי קרקעות והדומים להם אבל כל שהוא משמש את התלוש אינו צריך לא בית אחיזה ולא תורת כלי אלא שיהא מתקן ושמא תאמר ואף תקון היאך הוא צריך והרי שברי עריבה דיינו שיהו ראויים לכסוי חבית ומי תקנם לכך בשבת בזו הואיל ובא מכלי גדול כבר הוכן אגב אביו ומ"מ תנור חדש אינו כלי ושבריו אסורים בטלטול ואנו מפרשים אותה אף בשחברוהו בקרקע ומפרשים ותבריהו בארעא האמור למטה בחביות הטמונות כמו שיתבאר למטה:

כבר ידעת שאין הכלי מקבל טומאה עד שתגמר מלאכתו והתנור גמר מלאכתו משיסיקנו לאפות בו סופגנין אע"פ שאי אפשר לו לאפות לחם בהיסק זה ותנור זה בימיהם היה עשוי כעין קדירות גדולות שלנו ומושיבן בארץ ומדביק טיט סביבותיו שיהא מחזיק יפה את חמו ויהא הבל שלו מתקיים ומ"מ אע"פ שאינו מחובר בארץ אפי' היה תלוי בצואר גמל הרי זה טמא משום תנור ואע"פ שכתוב יותץ ואין נתיצה אלא במחובר או קרוב למחובר כגון שנוגע בארץ וכל שהוא רחוק מן הארץ אינו קרוב למחובר מ"מ כפל הכתוב וטמאים יהיו לכם מ"מ מעתה תנור שנתנו על פי הבור או על פי הדות ר"ל בתוכם ובאוירם ונתן אבן חוצצת בין דופן הבור לדופן התנור מכל צדדיו כדי שיהו אותם האבנים דוחקות אותו ומעמידות אותו באויר שלא יפול התנור בקרקעית הבור אע"פ שאינו ניסוק אלא מתוכו כשאר תנורים טמא ואע"פ שהוא עומד באויר ואין הלכה כר' יהודה שהיה אומר אם מסיק מלמטה והוא ניסוק מלמעלה טמא כלומר שאם היו דפני התנור קרובים לדפני הבור עד שלא הוצרך להעמדתו באותו אויר אלא אבנים דקות ואין אויר ניכר בין דפני הבור לדפני התנור שיעכב היסק הנעשה בקרקע הבור להחם את התנור שהרי אויר שביניהם קצר ואין החום יוצא דרך שם אלא שמתפשט בתוך התנור ונמצאו דפני הבור מועילות להחזיק חום קרקע התנור ולהכניסו

לתנור שנמצא ניסוק מלמעלה בהיסק שלמטה הרי זה טמא שזהו תנור שאע"פ שהוא עומד באויר מ"מ הרי הוא כאלו היה סמוך לקרקעית הבור וכן הדין אם היה התנור קצר מלמטה ורחב מלמעלה עד שאין התנור עומד באוירו ואינו נופל לתוכו או שהיה הבור רחב מלמטה וקצר מלמעלה אבל אם היה שם אויר גדול הרי אין דפני הבור מועילות לו ואין כאן היסק שאם יתלה העצים באוירו אינו מחזיק חמו מחמת אויר שבין שוליו לבור אלו הן דברי ר' יהודה ואין הלכה כן אלא כל שהוא ניסוק מ"מ אף לאפיית סופגנין באיזה צד טמא ואף ר' יהודה לא אמרה אלא בהיסק ראשון העושהו כלי אבל כל שהוסק היסק ראשון כדינו במחובר לקרקע או לאבן עבה והוסק שם ונעשה כלי ובסוף נתצו משם ונתנו על פי הבור ונטמא לשם טמא מדין תנור אלא שהלכה כחכמים ואף בהיסק ראשון כן:

המשנה החמשית האבן שבקירויה אם ממלאין בה ואינה נופלת ממלאין בה ואם לאו אין ממלאין בה זמורה שהיא קשורה בטפיח ממלאין בה בשבת אמר הר"ם פי' קירויה הוא כלי חרסי ששואבין בו מים ותולין בו אבן כדי שיכבד וירד לתחתית המעיין טפיח קומקום קטן והטעם שבעבורו לא התירו לשאוב בשבת כשאינו מתוקן גזירה שמא יחתוך ממנו בידו בשבת ויתקנהו לשאוב:

אמר המאירי המשנה החמשית והכונה בה בביאור ענין החלק החמשי והוא שאמר האבן שבקירויה פי' קירויה דלעת יבשה חלולה שממלאין בה מים לתוך הבור בחבל ארוך ומתוך קלותה צפה על פני המים ואינה שואבת יפה ונותנין בה אבן להכבידה ואמר שאם ממלאין הימנה ואין האבן נופלת ר"ל שתהא מהודקת יפה הרי היא כגוף הכלי וממלאין בה ואם לאו אין ממלאין בה שהאבן דינה כשאר אבנים ואסור לטלטל את הקירויה אגבה ואף לאחר שנפלה האבן אסור לטלטל הקירויה שהרי נעשית בסיס לאבן ואע"פ שהאבן בא בשביל הקירויה ולא הקירויה בשביל האבן אדרבה הואיל ואינה מהודקת לשם אף הוא מניחה עליה להשתמר שם שתהא מזומנת לה כל זמן שירצה לשאוב וכן הלכה:

דף קכה:

זמורה של גפן ארוכה וקשורה בטפיח ר"ל בדלי כמין חבל כדי לשאוב בו ממלאין בה בשבת מפני שהיא ר"ל הזמורה נעשית כלי כגוף הטפיח וזמורה זו פירושה בתלושה אבל לא במחוברת שאין משתמשין במחובר או שמא במחוברת וכגון שמשתמש בה בפחות משלשה סמוך לקרקע כגון לשאוב מן המעיין שאינו עמוק ומותר להשתמש

באילן למטה משלשה כמו שיתבאר בעירובין וכן פרשוה בגמ' שנקשרה בדלי מערב שבת הא אם לא נקשרה אע"פ שייחדה לכך מבערב לא ולא משום טלטול זמורה שהרי חבלי עצים מותר לטלטלן כל זמן שייחדן לישיבה מבערב וכן לא משום קשר שאין לזמורה עם הדלי קשר של קיימא שאינה אלא כעין עניבה ומ"מ איסור' מגזיר' שמא יקטום שמא יהא ראשה דק או חלוש או נרקב ויתירא שמא יפול וחותכו ומתקנו לעשותו כלי וכן הלכה:

משנה ר' אליעזר אומר פקק החלון בזמן שהוא תלוי פוקקין בו וחכמים אומרים בין כך ובין כך פוקקין בו אמר הר"ם פי' פקק החלון הוא המסוה שתולין כנגד החלונות כדי שיסתיר אותם ופירוש פקק המסגר כמו הדבר שסוגרין בו ומה שאמרו חכמים בין כך ובין כך בין קשור ובין שאינו קשור כיון שהוא מתוקן פוקקין בו והמחלקת היא בתוספתא באהל עראי ר' אליעזר אומר אין מוסיפין באהל עראי ואפי' ביום טוב וחכמים אומרים מוסיפין על אהל עראי ואפי' בשבת והלכה כחכמים:

אמר המאירי ר' אליעזר אומר פקק החלון והוא נסר העשוי במדת החלון לסתמו ואין שם ידות וציר שיסוב עליו בזמן שקשור בחלון ותלוי שם באויר על יד אותו הקשר ר"ל שאינו נוגע בארץ פוקקין בו שהרי אין כאן בנין מחדש וכבר נעשה כל הבנין מבערב ואם לאו ר"ל שאינו תלוי אע"פ שהוא קשור אלא שנוגע בארץ הרי זה תוספת אהל וחכמים אומרים בין כך ובין כך פוקקין בו ואפי' אינו לא קשור ולא תלוי אלא שהוא בארץ לגמרי ובלבד שיהא מתוקן לכך שזהו תורת כלי והלכה כחכמים:

משנה כל כסוי הכלים שיש בהם בית אחיזה ניטלין בשבת אמר ר' יוסי בד"א בכסוי הקרקעות אבל בכסוי הכלים בין כך ובין כך ניטלין בשבת אמר הר"ם פי' אין ביניהם מחלקת כי כסוי הכלים ניטלין בין שיש להם בית אחיזה בין שאין להם בית אחיזה וכסוי הקרקעות אין ניטלין אלא אם כן היה להם בית אחיזה אבל המחלקת בכלים המחוברים לקרקע ר' יוסי סבר כי אין הפרש בין מחוברין לאין מחוברין ינטלו בכסוייהן ואע"פ שאין להם בית אחיזה וחכמים סוברין שהם כקרקע והלכה כחכמים והוא העקר האמתי כי כל המחבר לקרקע הרי הוא כקרקע:

אמר המאירי כל כסויי הכלים שיש להם בית אחיזה ניטלין בשבת שאע"פ שהן פשוטי כלי עץ ואין דומין לכלי כיון שיש להם בית אחיזה הכל יודעי' שלצרך סתימת כלי הותקנו ואם לאו אסור לטלטלם א"ר יוסי בד"א שהוא צריך לבית אחיזה בכסוי קרקעות כגון של בור ודות או של חבית הטמונה בארץ שאם אין שם בית אחיזה הוא נראה כבונה בסתימתו ועכשו בית אחיזתן מוכחת שאינה עשויה לסתימת בנין אלא להסירה תמיד

לכשירצה אבל כסוי הכלים אף בלא בית אחיזה ניטלין שהדבר ניכר שאינה לסתימת בנין ומ"מ דוקא בעשויים במדה שיש להם תורת כלי הא אם אין עשויים כמדת הכלי אסור אחר שלא הותקן לכך ופי' בגמ' שהכלים המיטלטלין מתחלתן אלא שאדם מחברם אחר עשייתם בקרקע כגון תנורים אף אלו דינם ככלים ואין כסוייהם צריכים בית אחיזה ואין גוזרין בהם אטו בור ודות וכן הלכה:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

האבן שהיתה מונחת על פי החבית והוא רוצה ליטול מן היין והרי האבן אסורה לטלטל מטה את החבית על צדה והיא נופלת ואם היתה בין החביות ומתירא שלא תפול האבן על החביות ותשברם מגביהה לחבית כלה ומסלקה מבין החביות למקום אחר ומטה אותה שם על צדה בד"א בשוכח ר"ל ששכח את האבן על פי החבית אבל במניח נעשה חבית בסיס לאבן שעליה ואע"פ שהאבן באה בשביל החבית מ"מ הוא נותן לה מקום להצניעה שם ונמצאת באה בשביל האבן כמו שכתבנו למעלה והילכך אף להטות את החבית אסור שאפי' אם נפלה האבן מעל החבית אסורה החבית לטלטלה הואיל ונעשית בסיס לדבר האסור ופירוש מניח שהניחה לשם לכסותה לשעתה בלא סתות האבן ותקונה שאם הניחה על דעת בסיס לא הוצרכה ללמד ולא עוד אלא שר' אסי לא אמר אבל במניח נעשה כסוי לחבית אלא ודאי במניח על דעת כסוי נחלקו שלדעת רבה א"ר אמי בשם ר' יוחנן לא נעשית כלי בהנחה זו הואיל ולא עשה מעשה בגוף האבן לעשותה שם כסוי הראוי לקביעות ולדעת רב יוסף אמר רב אסי בשם ר' יוחנן במעשה כל שהוא הוא עושה כלי:

והלכה כר' אמי אמר ר' יוחנן ולחומרא ולא מפני שרבה ור' יוסף הלכה כרבה שלא נאמר כן לדעת קצת מפרשים אלא בשמועות שבבבא בתרא כמו שביארנו בקצת מקומות ועוד שאין זה מחלקת שלהם אלא תלויה בגדולים מהם אלא שאף רב הונא בשם רב אמרה כן בפרק נוטל וכן שמאחר שלא הותקנה לכך אלא שהונחה לפי שעה אין כאן תורת כלי ואפי' היו מתמידין בהנחת אותה אבן לשם תמיד שאף בכסויי הכלים ששנינו פירשנוהו בתורת כלי ופירשו גדולי הרבנים תורת כלי צורת כלי וכן אמרו בירושלמי תאר כלי וכן בנגר שבראשו קלוסטרא הותר מתורת כלי הא אין עליו תורת כלי אע"פ שהורגלו לפתוח ולנעול בו אסור ומ"מ כל שהתקינה לעשותה במדה ככסוי כלי הרי יש עליה תואר כלי ומותר לדברי הכל ומה שאמרו בפרק טומנין או שכסה בדבר שאינו ניטל פירושו כגון שכסה באבנים שלא הותקנו לכך אבל במה שהותקן ונעשה דבר הראוי לכסוי של קבע נעשה כסוי לקדרה ומותר:

מאחר שלא הותר טלטול האבן אלא בהתקנה לכלי מדבך של אבנים ר"ל קבוץ אבנים שהוקצו לבנין ונמלכו מערב שבת לישב עליהן למחר לא דיו שיחשב עליהם לישב עליהם למחר ולא אף במעשה מועט כגון שפשוף מן הטיט אלא צריך מעשה רב כעין התקנה והוא למוד ר"ל לסדרם ולהושיבם מלשון עושה לו למודים האמור במועד קטן ר"ל סדור נסרים על פי הבור:

סואר של קורות הסדורות לצורך בנין שלא יתעקמו אסורות בטלטול עד שיסדרם מבערב לצורך ישיבה למחר וגשוש של ספינה והוא עץ ארוך שהספן מגשש בו במים שלפני הספינה לידע אם יש בעומקה בכדי שתוכל הספינה להלך בהם אסור בטלטול מפני שהוא קפיד עליה ומיחד לה מקום ומקצה אותה בידים ומ"מ אבן או קורה שיש עליהם צורת כלי אפי' לא היתה ניטלת אלא בעשרה בני אדם מטלטלים אותה:

אע"פ שביארנו באבן שאין הזמנה מועלת בטלטולה אלא על ידי התקנה ומעשה יש דברים שאין צריכות אלא יחוד לבד או מעשה לבד ולא כל ההזמנות שוות כיצד חריות שגדרן לעצים ר"ל שקצצם לצרך עצים אם חשב עליהם מבעוד יום לישיבה מותרות אע"פ שלא עשה בהם מעשה ר"ל שלא קשרם לתקנם לישיבה וכן הדין במעשה בלא מחשבה כגון שישב עליהם מבעוד יום במקרה עה"ד שביארנוה בפרק במה טומנין ולבנים שנשארו מן הבנין מותרים בלא כלום מפני שראויים הם לישיבה מה שאין כן במדבך של אבנים אם מפני שדמיהן יקרים אם מפני שישיבתם קשה כמו שאמרו בירושלמי אבנים שישבנו עליהם בנערותנו עשו עמנו מלחמה בזקנותנו ונראין הדברים שחריות של דקל מתוך שראויים הם בייחוד לבד נעשה כהונח מערב שבת על דעת כיסוי קבוע ומתקן לכך ואע"פ שר' יוחנן בעצמו אמר למטה והוא שיש בה תורת כלי אף אני אומר שמעשה כל דהו עושהו תורת כלי ובאבן דוקא בהתקנה ואין אנו צריכין לומר שאף באבן אין צריך התקנה אלא כל שהונחה מבערב על דעת כסוי הראוי מקומו מוכיח עליו ומותר בלא שום תקון כמו שכתבו גדולי הראשונים שבקאטאלונייא"ה אלא התקנה בעינן אבל חריות מחשבתן או ישיבתן עושה כלי הואיל וראויים הם לכך והוא שדמו בפרק טומנין ישיבת החריות ליציאת פיקרין וציפה ותבן שע"ג המטה שהם דברים הראויים לכך ודיים במעשה כל שהוא כמו שהתבאר שם ובקנה שהתקינו בעל הבית להיות פותח ונועל בו אמרו שאע"פ שאינו קשור פותח ונועל בו ואע"פ שבנגר הנגרר כתבו גדולי הפוסקים והוא שקשור בדלת פירושו בשלא התקינו לכך אבל במתוקן אינו צריך קשור וכן בקשור אינו צריך תקון:

ומה שאמרו בקנה שצריך שיהא עליו תורת כלי פירושו שיהא ראוי לפתוח ולנעול וכן פירשו חכמי האחרונים שבצרפת ולא שיהא צריך לצורת כלי שיהא ראוי לתשמיש אחר כמו שפירשו גדולי הרבנים אלא שיהא ראוי לאותו תשמיש שהוא צריך לו ואע"פ שבנגר שיש בו גלוסטרא נראה דוקא בגלוסטרא שהוא תאר כלי פירושו בלא קשור ותקון אבל בקשור או תקון דיו בראוי לאותו דבר או שמא גלוסטרא אינה שיהא נראה ככלי לכתוש בו אלא שמוכיח שהוא עשוי לנעילה וכן כתבוה גדולי המחברים וכן בכסויי כלים שהצרכנום לתורת כלי ר"ל שיהא ראוי לכסוי וכן כל דבר שהותקן לאיזה דבר תורת כלי שלו הוא שיהא ראוי לאותו דבר שתקנוהו לו ומ"מ בלא תקון כלל אינו קרוי תורת כלי ויש חולקי' בקצת דברים שכתבנו לדמות חריות של דקל לאבנים להצריכן מעשה של קשור ואף חכמי הדורות שלפנינו כתבוה כן וכן שבאבן אף בלא תקון כמו שכתבנו וכן שפירשו ענין התקנה במחשבה לבד ועקר הדברים כשטה שבירנו:

כל מה שאסרנו בחריות ומדבך של אבנים וכיוצא בהם פירושו שהיו צריכים לטלטלן לישב עליהם במקום אחר שאלו לישב במקומן אף מחשבה אין צריך בהם שישיבה בלא טלטול אינו כלום ומעשים בכל יום שיושבים על האבנים שאין זה טלטול אלא נגיעה בעלמא כנגיעה בכותלים או בקרקע וכל שנאסר בטלטול מותר הוא בנגיעה לבד שאין הנגיעה כלום אלא שבדברים שאפשר לנגיעה שתבא לידי טלטול ראוי להפריש הואיל ואין צריך לנגיעתו ויש חולקין בזו אלא שגדולי הדורות שלפנינו כתבוה כן:

אין עושין אהל עראי ביום טוב וכל שכן בשבת כגון לפרוס מחצלת על ארבע מחיצות או ארבעה קונדסין אבל מוסיפין בשבת וכל שכן ביום טוב והתוספת כגון שהיתה מחצלת פרוסה עליהם ונשאר בה אויר ולמחר פושטה ואף בעשיית אהל עראי פירשו גדולי הרבנים דוקא בגג אבל מן הצד למחיצת צניעות מותר לפורסה אף לכתחלה וראיה להם במ"ש במסכת עירובין פרק כל גגות שאמרו שם רב ושמואל הוו יתבי באותו חצר נפל גודא דביני ביני אמר להו שמואל נגידו לי גלימא אהדרינהו רב לאפיה ושאלו בה היכי עבד שמואל הכי והא איהו הוא דאמר זה עד עיקר מחיצה וזה עד עיקר מחיצה ותירצו שמואל לצניעותא בעלמא הוא דעבד ולא הקשו ושמואל היכי עבד הכי והא אין עושין אהל עראי אלמא אין לחוש לאהל עראי במן הצד ורב דאהדרינהו לאפיה פירשו הם מפני שהיה רב אוסר הבאת הגלימא מפני שהיה אוסר שלא לטלטל אלא בארבע אמות כמו שהתבאר שם ומ"מ יש מקשים עליהם ממה שאמרו פעם אחת שכחו ולא הביאו ספר תורה מערב שבת ולמחר פירסו סדינים על גבי עמודים והביאו ספר תורה וקראו בו ושאלו פירסו לכתחלה והא אין עושין אהל עראי ומ"מ הם מוחקים גירסא זו שאין

במחיצה תורת אהל ומפרשי' פרסו לכתחלה והיאך הביאום דרך רה"ר וכן יש מקשים עליהם שהרי פקק חלון מן הצד הוא ואינה קושיא שמ"מ במחיצה קבועה מן הצד הרי היא כאהל עראי ולא נתלה מחלקתם כאן באהל עראי אלא שמחיצה קבועה מן הצד ואהל עראי של גג הכל אחד ותוספת אהל שמותר אפי' דרך גג מותר ובעירובין אמרו הנהו דיכרי דהוו ליה לרב הונא דביממא בעו טולא ר"ל מפני החום ובלילא אוירא להנאת הקור והיו פורסי' עליהם מחצלאות ביום והיו נוטלין אותם בלילה ובשבת לא היה יודע מה לעשות אתא לקמיה דרב אמר ליה כרוך בוריא ושייר ביה טפח כלומר שלא תסתלק מבערב מכל וכל אלא שתכרכם ותעמידם על טפח שיהא שם אהל מעט למחר פריס עלייהו מוסיף על אהל עראי הוא ומותר ומ"מ גדולי אחרוניהם מקשים עליהם על מה שפירשו דאהדרינהו רב לאפיה מאיסור הבאת הגלימא והרי איפשר להביאה דרך מלבוש וכן באותה שפרסו סדינין שבהדיא הקשו עליה והא אין עושין אהל עראי ומ"מ זו אינה קושיא לדעתי שכל שמכוין לעשות מחיצה גמורה ודאי אף מן הצד אהל הוא ולא התירוה אלא לצניעות שהרי בהדיא אמרו נפל הדופן לא יעמיד בה אדם וכלים והקשו והא תניא עושה אדם את חבירו דופן ותרצוה כאן בדופן שלישית כאן בדופן רביעית שדופן רביעית הואיל ואינו צריך לה אין כאן אהל ואינה באה אלא לצל בעלמא וכן עיקר:

וזה שכתבנו שאין עושין אהל עראי י"א דוקא כשהקונדסין נעוצים בקרקע ופירס על גביהן שזהו דרך אהל שעושין תחלה מה שהאהל ראוי לישען עליו ואח"כ פורסין אותו אבל אם פרס האהל תחלה בידי אדם ואח"כ נתן תחתיו קונדסין ונשמט ונעשה אהל מאליו מותר שאין דרך אהל בכך וזהו שאמרו בפרק כירה חם להם מלמעלה מביאין מחצלת ופורסין עליהן חם להם מלמטה זה זוקף מטתו ונשמט וכו' אלמא שמתחלה הגג עומד על ידיהם וסומכין לו במטות ומותר בדרך זה אף לכתחלה:

תוספת אהל שכתבנו פירושו כשנפרס טפח מאתמול אבל אם לא היה פרוס טפח מאתמול אהל כתחלה הוא ומה שאמרו בשמועת דיכרי הנזכרת למעלה כרוך בוריא ושייר בה טפח כלומר שתהא המחצלת כרוכה כולה שיהא האויר נכנס ושישייר ממנה טפח פרוסה ובדרך זה הוא פושטה למחר ובמסכת עירובין אמרו הני כיפי דארבא בזמן שיש בהן טפח או אין בהן טפח אלא שאין ביניהם שלשה למחר מביא מחצלת ופורס עליהם ופי' כיפי דארבא שנועצין בספינה כעין מעגלים הנעוצים במטה שנושאין את המת עשויים כמן כיפה לפרוס את הטלית עליה ונועצין אותם בספינה ראשו אחד בדופן זה וראשו אחד בדופן זה ומרחיק כחצי אמה ונועץ וכן על פני כל הספינה ופורסין עליהם

בגדים ומחצלות להגין מפני החום או הצנה או הגשמים וכל שיש בראשי הכיפין עובי טפח הרי הוא אהל ואין פריסת המחצלת אלא תוספת אהל וכן אף כשאין להם עובי טפח אלא שתורת לבוד מחברם:

דף קכו.

כבר ביארנו בפקק החלון שאם נתקן לכך אינו צריך שיהא תלוי באויר ולא אפי' קשור כלל מ"מ נגר הנגרר ר"ל יתד שתוקעין בחור שבמפתן ונועלין בו את הדלת והוא נגרר ר"ל שקשרוהו בדלת בחבל ארוך וראשו נגרר לארץ אם היה קשור ותלוי אפי' לא היה תלוי לגמרי באויר אלא שראשו מגיע לארץ נועלים בו אבל אם לא היה תלוי כלל אלא שהחבל ארוך כל כך שהוא נגרר כלו בארץ עד שאדם שומטו ומניחו בקרן זוית הרי זה כמי שלא נקשר ואין כאן הוכחה שלנעילה הוא עומד ובמקדש מותר והוא שיהא קשור בדלת עצמה ששבות בעלמא הוא אבל אם לא היה קשור בדלת אלא במזוזה אין זה כלום ואף בקשור במדינה אסור ושמא תאמר ומאי שנא נגר שאתה צריך בו במדינה לקשור אף לר' יהודה שהלכה כמותו וכבר ביארנו שיש מתרצים מפני שאין בו התקנה הא אם היה בו התקנה לכך לא היה צריך קשור ואין שיטת הסוגיא מוכחת כן שא"כ היה לו לתרץ כן ולא הוצרך לומר אנא דאמרי וכו' ועיקר הדברים שבנגר לא מתורת טלטול נגעו בה שאלו כן לא היה צריך קשור ודיו בהתקנה אלא משום בנין שכל שאינו קשור הרי הוא כבונה ואע"פ שאמרו ר' אליעזר היא מפני שדומה לשטתו ומ"מ הפרש יש ביניהם וי"מ בנגר מפני שאין בה צורת כלי הא אם עשו לו בית יד או קלוסטרא בראשו או שום תורת כלי אינו צריך קשור ויש פוסקים כר' אליעזר ומפני שסתמו של נגר הנגרר בעי קשור אלא שגדולי הפוסקים כתבוה כשטתנו ומכח סתמא אחרינא שאמרו מדבריהם למדנו שפוקקין ומודדין וקושרין ר"ל שפוקקין בדבר שאינו קשור ותלוי ומודדין מקוה ומטליות וקושרין קשר שאינו של קיימא כמו שיתבאר בפרק אחרון במעשה שפקקו את המאור בטפיח ומ"מ יש משיבים על אותו מעשה שלא בא אלא לאפוקי מדר' אליעזר שהיה אוסר בתוספת אהל ואין משם ראיה לפסוק כר' אבא שאמר בין קשור בין שאינו קשור שלא נחלק ר' אבא אלא במה שעושה פקק החלון כלי שזה אומר בקשור וזה אומר בהתקנה לבד אבל לפקוק בטפיח שהוא כלי גמור לא נחלקו שמותר לרבנן שאין חוששים לתוספת אהל עראי ולדעתם נגר הנגרר ופקק החלון אין הבדל ביניהם ושניהם צריכים קשור וכן לדעתם קנה שהתקינו להיות פותח ונועל בו בעי קשור ואין הלכה כרשב"ג שאמר מתוקן אע"פ שאינו קשור ומ"מ לשיטה זו פי' מותקן ר"ל הזמנה בעלמא

אבל תקון בידים תורת כלי עליו ורבן שמעון בן גמליאל אינו מצריך לתורת כלי ואע"פ שר' יוחנן שפסק כמותו הצריך בכסויי הכלים תורת כלי סבר לה כותיה בחדא ופליג עליה בחדא או שמא פקק החלון ונגר הנגרר חמירי הואיל והם תשמיש במחובר מה שאין כן בקנה:

ולענין ביאור סוגיא יש לשאול לדעת ר' אסי אמר ר' יוחנן שאמר למעלה אבל במניח נעשה כסוי לחבית ואינו מזקיק לתורת כלי שאין ר' יוחנן מצריך תורת כלי בכסויי כלים אלא לטלטלן בחצר ממקום למקום או לעשותו כסוי לכתחילה בשבת אבל במונח מערב שבת על הכלי על דעת כסוי הראוי להיות קבוע מקומו מוכיח עליו ואין צריך תורת כלי אחר ומ"מ כבר פסקנו כלשון ראשון שבמניח נעשה בסיס וכו' ואין כסוי ניטל אא"כ יש עליו תורת כלי:

דף קכו:

כבר ביארנו במשנתנו שכסויי כלים הטמונים בקרקע צריכים בית אחיזה והוא ענין הנזכר כאן וחברינהו אארעא אבל כסוי תנור אינו בכלל חברינהו אארעא וכמו שאמרו למעלה כמאן מטלטלינן האידנא כסויי דתנורי וכו' כלומר אע"פ שאין להם בית אחיזה ומגדולי הראשונים מגיהים על גדולי הפוסקים במה שפסקו בכלים וחברינהו אארעא שצריכים כסוי מפני שהם מפרשים חברינהו אארעא בתנור וכירים כדברי גדולי הרבנים והיה קשה להם היאך פסקו להם לחומרא ואינו כן אלא חברינהו אארעא פירושו בחביות הטמונות בארץ וכן כתבוה גדולי המחברים ויש מתרצים שזו שהותרה בתנור פירושו בטלטול ממקום למקום אבל כסוי התנור נראה כבונה:

כבר ביארנו שכל שיש עליו תורת כלי ואינו קבוע עד שיאמר עליו כבדו קובעו אלא שעשוי להטלטל אע"פ שצריכים הרבה בני אדם בטלטולם מותר לטלטלם וכבר הזכרנו מה שאמרו במסכת עירובין ההיא שריתא דהוה בי ר' פדה ר"ל קורה מלשון בצל קורתי שתרגומו בטלל שרותי והוו שקלי לה עשרה ושדו לה אדשא אמ' זו תורת כלי עליה ופירשו הגאונים שהיה לה תקון בית יד או דבר שמוכיח עליה שהוא כלי וכן אמרו שם ההיא אסיתא דהוה בי מר שמואל דהוה מחזקא אדרבא ר"ל ט"ו סאין והוו שקלי ליה בי עשרה ושאדו לה אדשא ואמר זו תורת כלי עליה:

ונשלם הפרק תהלה לאל:

פרק שמנה עשר בעזר הצור:

מפנין אפי' ארבע וכו' כבר ביארנו בפתיחת המסכתא על קצת חלקי זאת המסכתא שבאו לבאר הדברים שאסורים לעשותן בשבת מדברי סופרים וקצת דברים במינים הדומים למלאכות שמותר לעשותן אם לכבוד שבת אם לצרך רפואה אם מצד מצוה אם מצד הרשות ובא זה הפרק לבאר קצת ענינים אלו ועל זה הצד יחלקו עניני הפרק לשלשה חלקים הראשון לבאר מה שהותר מדברים הנראין לאסור מצד מצוה לכבוד אורחים שהכנסתם מצוה ומפני בטול בית המדרש והשני בענין זה בקצת דברים שהותרו מצד הרשות לצרך בעלי חיים השלישי בקצת דברים שהותרו מצד רפואת חולי ובפרט בעניני היולדת זהו שרש הפרק דרך כלל אלא שנתגלגלו בו דברים כמו שיתבאר:

והמשנה הראשונה מפנין אפי' ארבע וחמש קופות של תבן ושל תבואה מפני האורחים ומפני בטול בית המדרש אבל לא את האוצר מפנין תרומה טהורה ודמאי ומעשר ראשון שנטלה תרומתו ומעשר שני והקדש שנפדו והתורמוס היבש מפני שהוא מאכל לעזים אבל לא את הטבל ולא את המעשר ראשון שלא ניטלה תרומתו ולא את המעשר שני וההקדש שלא נפדו ולא את הלוף ולא את החרדל רבן שמעון בן גמליאל מתיר בלוף מפני שהוא מאכל לעורבים אמר הר"ם פי' מפנין מלה עברית מן פניתי הבית ואמרו אפי' ארבע וחמש על דרך הרבוי כאלו אמ' אפי' מנין גדול ובתנאי שלא יפנה האוצר כלו עד שלא יניח שם שום דבר וזהו ענין אמרו אבל לא את האוצר והטעם בזה כי קרקע האוצר חפור וחרב ונחוש שמא ישוה קרקעו בידו והוא אמרם דילמא אתי לאשוויי גומות ולא התירו זה אלא לדבר מצוה כמו שהמשיל מפני האורחים ומפני בטול בית המדרש ואם הוצרך אדם לפנות לא יפנה יותר מארבעה או מחמשה אלא כל חד וחד מפנה לנפשיה והתירו טלטול התרומה ואפי' היה ישראל כיון שהיא ראויה לכהן ובתנאי שתהיה תרומה טהורה שהיא ראויה לאכילה וכמו כן הדמאי הוא ראוי לעניים על העקר שהוא אצלנו מאכילין את העניים דמאי ואמרו כי מותר להניע תרומה ומעשר ראשון שניטלה תרומתו ולטלטלו אינו רוצה במעשר ראשון כשהוציאו כמשפטו ואח"כ הוציאו ממנו מעשר מן המעשר כפי החיוב כי אינו מדבר בכיוצא בו כי לא נשאר בו טעם שימנע הנעתו וטלטולו אבל מדבר במעשר ראשון שהוציאו הישראלי בשבלים קודם שיודש ויהיה דגן ויוציאו ממנו התרומה הגדולה בחיוב והודיענו כי המעשר שהוציאו על זה הדרך לא יתחייב הלוי להוציא ממנו אלא תרומת מעשר בלבד החוק שנשאר עליו אבל חלק תרומה גדולה שיתחייב בה אותו המעשר לא לפי שאותה תרומה אינה חלה אלא על החטה אחר הדישה והבירה ואמרם מעשר שני והקדש שנפדו אפי' פדה אותם לעצמו שיתחייב בתוספת חומש כיון שנתן הקרן וטלטלו אע"פ שנשאר עליו החומש

ואמרם ולא את הטבל אפי' טבל מדרבנן כשנזרע בעציץ שאינו נקוב ואמרם ולא את מעשר ראשון שלא ניטלה תרומתו אינו רוצה בו שלא הורם ממנו תרומת מעשר כי זה מבואר וכל מה שלא הוציאו ממנו חובתו מתרומה גדולה אע"פ שהוציאו ממנו תרומת מעשר וזה ראוי וחובה כשהוציאו המעשר מן הזרע אחר הדישה והבירה ואפי' הוציאו ממנו תרומה גדולה מקודם ואמרם מעשר שני והקדש שלא רוצים בו שלא נפדה כהלכה כגון שיפדה מעשר שני על חתיכה של כסף וזה הפדיון אינו הגון ולא נעשה כהלכתו עד שיפדה על כסף מפותח ר"ל מעות מצויירים כמו שאמר הכתוב וצרת הכסף בידיך ואמרו חכמי' דבר שיש בו צורה או יחלל ההקדש על הקרקע ואין דין ההקדש שיפדה במטלטלין כמו שאמ' ונתן את הערכך ביום ההוא שיהיה זה דבר הניתן מיד ליד וכבר הקדמנו פי' אלו הענינים בעצמם וביאורם בתכלית הביאור בפרק שביעי מברכות ונשנו אלו העקרים במקומות רבי' מסדר זרעים ומה שזכרנו בכאן מזה הענין לא היה אלא על דרך זכרון כאשר הקדמנו ולוף מין ממיני בצלים בלי ספק ואין הלכה כרבן שמעון בן גמליאל:

אמר המאירי והמשנה הראשונה תיוחד לבאר ענין החלק הראשון והוא שאמר מפנין ארבע וחמש קופות של תבן ושל תבואה מפני האורחים ומפני בית המדרש ר"ל אם היה צריך למקומם להושיב שם אורחים להסב בסעודה או תלמידים לדרשה ושאלו עליה בגמ' השתא חמש מפנין ארבע מבעיא ותירצה רב חסדא ארבע מאוצר קטן וחמש מאוצר גדול כלומר שבאוצר קטן שאין שם אלא חמש או שש קופות אינו מפנה אלא ארבע כדי שלא יגמור את פנויו מכל וכל ואם הוא אוצר גדול מפנה משם חמש ולא עוד אפי' היו שם הרבה משום טרחא וזה שאמר אח"כ אבל לא את האוצר פירושו שלא יתחיל באוצר כלומר שלא הותר פנוי זה אלא בשהתחיל לפנות להסתפק ממנו למאכלו או לבהמתו ואי אפשר לפרש שלא יגמור שאין צריך לומר שלא יגמור שאף באוצר גדול אינו מתיר אלא בחמש ונמצא כשאוסר בהתחלתו שהוא סובר כר' יהודה במוקצה ושמואל תירצה ארבע וחמש כדאמרי אנשי כלומר כמה שצריך לו ומפני זה הוצרך לומר אבל לא את האוצר כלומר שלא יגמרהו מכל וכל משום אשוויי גומות שדרך השרצים לחטט באוצר וכשמפנהו כלו ישוה את הגומות ואע"פ שאינו מתכוין ואין כאן פסיק רישיה שמתוך שאדם קפיד באוצר יבא להשוות במזיד ומתכוין מה שאין לחוש כן במכבד את הבית אבל ההתחלה מותרת וכר' שמעון שאין לו איסור מוקצה ולענין פסק יש פוסקין כר' חסדא מכל וכל להתיר חמש לבד ושלא להתחיל וכל שכן לגמור ומשום סוגיא דשמעתא שאמרו הני ארבע וחמש קופות וכו' וכן סתם מתניתין שאמרו שאין מתחילין באוצר

תחלה ויש פוסקין כשמואל מתוך שהעמידה כר' שמעון וכן נראה לי ממה שאמרו ועימר את כל השדה כלה ומ"מ יש מכריעין לפסוק כר' חסדא בשיעור וכשמואל בהתחלה שרב חסדא שהעמידה כר' יהודה הולך אחר שיטתו שאמר בשר תפוח אסור לטלטלו ואין הלכה אלא כר' שמעון בשבת בין באכילה בין בטלטול וא"כ זו שאמרו אין מתחילין באוצר אין הלכה כן אא"כ מפרשה ביום טוב שיש בו איסור מוקצה וכמו שאמרו הלכה כר' יהודה ביום טוב:

ואח"כ אמרו בפנוי זה שלא כל הדברים הותרו בו אלא דברים הראויים אם לבהמה אם לאדם כגון תבן שהוזכרה תחלה שראויה לבהמה ובתבואה כגון אלו שהוא מזכיר:

תרומה טהורה ואע"פ שאינה ראויה לו הואיל וראוי לכהן ולבהמתו אבל לא טמאה שהרי לשריפה עומדת ואינה ראויה אף לכהן טמא כמו שיתבאר במקומו ודמאי הואיל ומ"מ ראוי לעניים או אף לעצמו אם יפקיר את נכסיו ומעשר ראשון שניטלה תרומתו ר"ל תרומת מעשר שבו ומפרש בגמ' אפי' הקדים מעשר זה לתרומה גדולה שהיתה ראויה ליטול תחלה אחת מחמשים והפריש זה תחלה מעשר ראשון ולא הפריש תרומה גדולה אלא מהנשארות שנמצא חלק קטן של תרומה גדולה מעורבת עם מעשר זה וכגון שהקדימו בשובלין קודם שנעשה דגן כגון שנתן לו חמשה עמרים מחמשים שלא חל עליהם בשעת המעשר חיוב תרומה גדולה עד שיעשה דגן ואע"פ שאין ראוי לעשות כן לכתחלה מ"מ ראוי הוא לאכילה הא אם הקדימו בכרי טבל גמור הוא ואסור לטלטלו ומעשר שני והקדש שנפדו ופירשוה בגמ' אע"פ שלא נתן את החומש שאין חומש מעכב והתורמוס היבש אע"פ שהוא מר מפני שהוא מאכל לעזים מה שאין כן בלח שאין ראוי אף לבהמה ואינו בר טלטול:

אבל לא את הטבל ופי' בגמ' אפי' טבל טבול מדרבנן כגון עציץ שאינו נקוב ולא התירו טלטול לצורך מקומו אלא בכלי אע"פ שמלאכתו לאיסור אבל מה שאין תורת כלי עליו אין מטלטלין אותו אף לצורך גופו ומקומו כמו שביארנו ואע"פ שבפרק כירה אמרו טבל מוכן הוא שאם עבר ותקנו מתוקן לא נאמר לטלטול גופו אלא לטלטל כלי ליתנו תחתיו ושלא ליאסר משום בטול כלי מהיכנו כמו שביארנו שם ולא מעשר ראשון שלא ניטלה תרומתו ר"ל תרומה גדולה המתערבת בו ופי' בגמ' כגון שהקדימו בכרי ולא מעשר שני והקדש שלא נפדו ופי' בגמ' אע"פ שנפדו אלא שלא נפדו כהלכתן כגון מעשר על גב אסימון שאין עליו צורה ואינו מטבע היוצא והתורה אמרה וצרת הכסף בידך דבר שיש לו צורה שהוא מטבע עובר בכל מסחר ובהקדש כגון שפדאו בקרקע והתורה אמרה (וצרת) [ונתן] הכסף וכו' ולא את הלוף והוא מין קטנית שאינו ראוי לבהמה אלא לעורבים שהוא

עוף טמא וכן לא את החרדל שהרי אינו ראוי לאכלו בעין ובשבת אין ראוי לתקנו רשב"ג מתיר בלוף מפני שכל ישראל בני מלכים הם ומגדלים עורבים דרך שעשוע ומזונותם עליהם כשאר בהמותיהם ואין הלכה כרשב"ג הואיל ומ"מ אין רוב בני אדם מגדלים אותם וכך כתבוה גדולי המחברים ומ"מ יש פוסקים כרשב"ג ואין הדברים נראין שהרי העמידוה בגמ' בשיטה ומ"מ בחרדל הלכה שמטלטלים הואיל והוא מאכל ליונים כמו שיתבאר בגמרא:

משנה חבלי קש וחבלי עצים וחבלי זרדין אם התקינן למאכל בהמה מטלטלין אותן ואם לאו אין מטלטלין אותן אמר הר"ם פי' חבלות הם האגודות זרדין ענפי האילנות שכורתין בשעת הזמור וכיוצא בו:

אמר המאירי חבילי קש וחבילי עצים וחבילי זרדים אם התקינן למאכל בהמה כל שהזמינן לכך מטלטלי' אותן ואם לאו אין מטלטלין אותן שמן הסתם להיסק הן עומדות ואסור לטלטלם:

זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שביארנו הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

זה שביארנו בתרומה טמאה שאינה ראויה לו ולא לכהן ומתוך כך אסור לטלטלה יש שואלין בה והלא ראויה היא לבהמתו של כהן שהרי בשני של פסח ראשון אמרו בתרומת חמץ בפסח שאם רצה כהן מריצה לפני כלבו דרך ביעור ותירצו בה גדולי הרבנים שלא נאמרה אלא בחול המועד אבל לא ביום טוב שהרי ביעור הוא ואין מבערים קדשים ביום טוב וכל שכן בשבת ומ"מ גדולי הראשונים שבגירונא"ה כתבו שלא נאמרה אלא בתרומת חמץ בפסח והיא טהורה ולדעת ר' יוסי הגלילי שהיה מתיר חמץ בפסח בהנאה אבל תרומה טמאה אינו יכול להריצה לכלבו ואין לה ביעור אלא שריפה על דרך שביארנו בפ' במה מדליקין ולשרפה או להסיקה תחת תבשילו בשבת אי אפשר ונמצא שאינה ראויה לו והיא שאמרו בסוף תמורה אלו הן הנשרפים חמץ בפסח ר"ל לדעת ר' יהודה שהיה אומר אין ביעור חמץ אלא שריפה ותרומה טמאה ומ"מ אינה ראיה ואדרבא הואיל והשריפה מותרת לו תחת תבשילו כ"ש לבהמתו והדברים מספקים וכבר כתבנו מענין זה בפרק במה מדליקין:

דף קכז.

כבר ביארנו במשנה שזו שאמרו אין מתחילין באוצר תחלה אין הלכה כן לשטתנו ומ"מ לדעת הפוסקים כן מודים הם שיכול הוא לעשות בו שביל ברגליו ר"ל שמפנה ברגלו

לכאן ולכאן דרך הליכתו נמצאת אומר לשטתנו שתבואה צבורה אפי' לא הותחל בה מערב מותר להסתפק ממנה לבהמתו בשבת שאין דין מוקצה בשבת וביום טוב אסור ולשיטה האחרת אסור וכמה שיעור תבואה צבורה ליאסר אף לדעתם לכך והוא ט"ו סאין אבל פחות מכאן אף לשיטתם מותר וי"מ תבואה צבורה אף לשטתנו ולענין טלטול לפנות לפני האורחים כלו' תבואה צבורה שאינה בקופות בזמן שהתחיל בה מערב שבת מותר לטלטלה לפנותה מפני האורחים ומפני המדרש ואם לא התחיל בה אסור אחר שיש שם שיעור מרובה כל כך ר"ל לתך:

ארבע וחמש קופות שהתרנו אם רצה למעט במשאוי ולרבות בהלוך כגון שיעשה מחמש קופות אלו עשרה שיפנה אותם בעשר פעמים אינו רשאי והוא שאמרו מעוטי בהלוך עדיף וזה שאמרו בעשר בחמש עשרה פירושו שיכול לפנות עשר כדין או חמש עשרה בחמש קופות ונמצא בכדים גדולים שאין הקופה מחזקת אלא אחד ארבע וחמש מנין הכדין כמנין הקופו' ואם הכדים בינוניים שתהא הקופה מחזקת שנים מהם מפנה עשר כדין בחמש קופות ואם הם קטנים עד שתהא קופה מחזקת שלש מהם מפנה חמש עשרה כדין בחמש קופות וכן על סדר זה אפי' כמה:

ארבע וחמש קופות שהתרנו לפנות לא התרנו באורח אחד אלא הכל לפי האורחים ולרב חסדא אף בכמה אורחים אינו מפנה יותר ולשמואל מפנה יותר הכל כמו שצריך לו וכן נראה ממה שעמר ר' את כל השדה כלה ר"ל שפינהו מן העמרים מלשון ישרשו שהוא משמש בדבר והפכו וכן אין אחד מפנה לכלם אלא כל אחד לעצמו ואם הוא אדם חשוב מפנה אחר בשבילו ועמור זה שהיה בשדה אתה צריך לפרשו בפחות פחות מד' אמות:

לעולם ישתדל אדם בהכנסת אורחים שאין לך מצוה גדולה הימנה דרך הערה אמרו גדול הכנסת אורחים כהשכמת בית המדרש וכן אמרו ששה דברים אדם עושה אותם בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא הכנסת אורחים ובקור חולים והשכמת בית המדרש והמגדל בניו לתלמוד תורה והדן את חברו לכף זכות וכוון תפלה ובמקום אחר הוסיפו בכלל זה כבוד אב ואם וגמילות חסדים והבאת שלום בין אדם לחברו אלא שאף אלו בכלל גמילות חסדים הם:

דף קכז:

במשנת חסידים אמרו לעולם הוי דן את האדם לכף זכות והענין שכל שהוא מוחזק בחסיד אפילו ראו בו מעשה שהדברים מוכיחים בו לחובה אל תהרהר אחריו אלא השתדל לדונו לכף זכות אחר שיש לך לדונו לזכות אף באפשר רחוק ומזה המין באלו

המעשים הנזכרים הנה באדם אחד שירד בגליל העליון ונשכר אצל בעל הבית שלש שנים ערב יום הכפרים אמר לו תן לי שכרי אלך ואפרנס אשתי ובני אמר לו אין לי תן לי מעות אמר לו אין לי תן לי בהמה אמר לו אין לי תן לי פירות אמר לו אין לי תן לי כרים וכסתות אמר לו אין לי וכו' הפשיל כליו לאחוריו והלך לביתו בפחי נפש לאחר הרגל נטל בעל הבית את שכרו ועמו משאוי שלשה חמורים אחד של מאכל ואחד של משתה ואחד של מיני מגדים והלך לביתו לאחר שאכלו ושתו נתן לו שכרו אמר לו בשעה שאמרתי לך אין לי מעות במה דנתני אמר לו שמא פרקמטיא בזול נזדמנה לו ולקח בהן בשעה שאמרתי לך אין לי בהמה במה דנתני אמר לו שמא מושכרות הן ביד אחרים בשעה שאמרתי לך אין לי פירות במה דנתני אמר לו שמא אינם מעושרים בשעה שאמרתי לך אין לי כרים וכסתות במה דנתני אמר לו שמא הקדיש ר' את נכסיו לשמים אמר לו העבודה כך היה הקדשתי כל נכסי לשמים בשביל הורקנוס בני שלא היה עוסק בתורה עד שבאתי אצל חברי שבדרום והתירו לי את נדרי ואתה שדנתני לזכות המקום ידין אותך לזכות:

וכן מעשה בחסיד אחד שפדה ריבה אחת מישראל למלון השכיבה תחת מרגלותיו למחר ירד וטבל ושנה לתלמידיו אמר להם בשעה שהשכבתיה אצלי במה דנתוני אמרו לו שמא יש בנו תלמיד שאינו בדוק לך בשעה שירדתי וטבלתי במה דנתוני אמרו לו שמא מפני טורח הדרך ראה קרי אמר להם העבודה כך היה ואתם שדנתוני לזכות המקום ידין אתכם לזכות וכן פעם אחת הוצרך דבר לתלמידים אצל מטרוניתא אחת שכל גדולי רומי מצויים אצלה אמרו לו מי ילך אמר להם ר' יהושע אני אלך הלך ר' יהושע ותלמידיו כיון שהגיע לפתח ביתה חלץ תפליו ברחוק ארבע אמות ונתנן לתלמידיו ונעל את הדלת אחר שיצא ירד וטבל ושנה לתלמידיו אמר להם בשעה שחלצתי את תפלי במה דנתוני אמרו לו כסבור ר' אל יכנסו דברי קדושה למקום טומאה ובשעה שנעלתי דלת בפניכם במה דנתוני שמא דבר מלכות בינך לבינה בשעה שירדתי וטבלתי במה דנתוני אמרו שמא נתזה צינורא מפיה על בגדו אמר להם העבודה כך היה ואתם שדנתוני לזכות המקום ידין אתכם לזכות למדת מכל אלו שאע"פ שהמעשים נוטים לחיוב אחר שהמעשה יוצא ממוחזק בחסיד ראוי לדונו לזכות אף באפשר רחוק ומ"מ בהפך זה ר"ל שהוא מוחזק ברשע ראוי לדונו לכף חובה אף באפשר רחוק כאמרו כי יחנן קולו אל תאמן בו ובאדם סתם ראוי לדונו אחר הוכחת המעשה ואדם סתם ומעשה סתם ר"ל שאף המעשה אפשר לדונו בשני פנים ואין הכרע באחד יותר מבהפכו ראוי לדונו לכף זכות מצד מעלת מדת המכריע וכך היא מבוארת בביאור גדולי המחברים למשנת חסידים ולענין מה שאמרו

אל יכנסו דברי קדושה למקום טומאה דוקא בעמידת קבע אבל דרך העברה מותר אף במקום הטנופת כמו שהתבאר במקומו:

אע"פ שהדמאי אסור מדרבנן הקלו בו על נותני צדקה להאכילה לעניים ועל מכניסי אורחים להאכילו לאורחים הנכנסים בבתיהם אם אין לו תבואה אחרת והוא שאמרו מאכילין את העניים דמאי ואת אכסניא דמאי וי"מ אכסניא של המלך שמזונותיהם על העיר ולא יראה כן:

ממה שאמרו בסוגיא זו בענין דמאי כיון דאי בעי מפקר לנכסיה והוי עני וחזי ליה למדנו שמפקירין בשבת ואע"פ שאמרו אין מקדישין אינו דומה שההקדש כעין מכר הוא וכמו שאמרו מה לי מכרו להדיוט מה לי מכרו לשמים אבל הפקר אין כאן שינוי רשות ואפי' זכה בו אחר מאליו הוא זוכה ושמא תאמר ומה הוצרך דמפקיר לנכסיה ודיו בשיפקיר אותה תבואה ותהא ראויה לו אף בעשיר שהרי הפקר פטור מן המעשר אפי' טבל גמור ואע"פ שזכה הוא בו וכמו ששנינו המפקיר את כרמו והשכים בבקר ובצרו פטור מן המעשר וחייב בפרט ועוללות ושכחה ופאה כמו שיתבאר במקומו פירשו גדולי הדורות שלפנינו שאין הפקר פוטר ממעשר אלא שהפקירו קודם שיגיע לחיוב מעשר ר"ל שהפקירו בשובלין אבל משנתחייב במעשר ר"ל שנעשה דגן אין הפקר מפקיעו:

כבר ביארנו במשנה שהתרומה מותר לטלטלה הואיל וראויה לכהן ולשיטה זו אנו גורסין בגמ' כיון דחזיא לכהן ויש גורסין כיון דאי בעי מתשיל עלה וחזיא ליה ובעלי שיטה זו מפרשים שכל שאינה ראויה לו בשום פנים אינו מטלטלה אע"פ שראויה לחבירו וכעין דמאי שהוצרכו לומר מגו דאי בעי מפקר לניכסיה ולא אמרו מגו דחזי לעניים ואין הדברים נראין שהדמאי אפי' עשרו אינו חייב ליתנו לעניים אפי' מעשר עני שבו שלא הצריכוהו אלא בתרומת מעשר שיש בה עון מיתה ומעשר שני שהוא לבעלים אבל התרומה על כל פנים הוא צריך ליתנה לכהן ומתוך כך הוא אומר מגו דחזיא לכהן ומ"מ למדת לשיטתם שכל שאינו ראוי לו עכשיו הואיל ועל ידי שאלה ראוי לו מותר לטלטלו ודוקא לצורך השבת שאין מפירין נדרים בשבת אלא לצורך השבת כמו שיתבאר ויש אומרים שאי אפשר לישאל אלא בתרומות הואיל ותרומה ניטלת באומד ומחשבה ונותן עיניו בצד זה ואוכל בצד אחר אבל מעשר שאינו ניטל במחשבה אא"כ הפרישן אינו יכול לישאל עליו:

דף קכח.

דברים הראויים לבהמה חיה ועוף המצויים אצל רוב בני אדם מטלטלין אותם ואף מי שאין לו אותה בהמה או אותה חיה או אותו עוף מטלטלם לצורך של אחרים כיצד מטלטלין את החצב והוא עשב המשתרש בקו ישר ובו תיחם יהושע את הארץ מפני שהוא מאכל הראוי לצבאים ואת החרדל מפני שהוא מאכל ליונים וכן העצמות אחר שהן מאכל לכלבים וכן כל הקלפין והגרעינין הראויים לבהמה אבל אותם שאין ראויים אוכל את האוכל וזורק את הקלפין לאחוריו ואסור לטלטלן שכל אלו מצויים הם ליגדל אצל בני אדם אבל הראויים לבהמה חיה ועוף שאין מצויין ליגדל אצל רוב בני אדם אין מטלטלין אותם מעתה אין מטלטלין שברי זכוכית אע"פ שראויים לנעמיות ולא חבילי זמורות אע"פ שראויים לפילים ולא את הלוף אע"פ שראוי לעורבים מפני שאין אלו גדלים אצל רוב בני אדם ומ"מ יראה מסוגיא זו שאם היו לו נעמיות או פילין או עורבים מטלטל הראוי להם לא נאסר אלא למי שאין לו:

בני מלכים סכין על מכותיהם אע"פ שאין בהם סכנה שמן ורד ואין גוזרי' לשחיקת סמנין שכך הוא דרכן לסוך בחול ומ"מ האחרים אסורים ואין אומרים כל ישראל בני מלכים הם:

כבר ביארנו במקומו שמסדרין לבעל חוב כשם שמסדרין בערכין ומניחין לו כסות שנים עשר חדש ומ"מ אין מניחים לו אלא כסות הראויה לו לפי ערכו ומעלתו אבל אם היה לבוש איצטלית ושאר מיני בגדי משי ואינם ראויים לו מפשיטין אותו ומלבישין אותו מתוכו איצטלית הראויה לו:

חבילי קש וחבילי עצים שהזכרנו במשנה שאם הזמינן למאכל בהמה מטלטלין אותן לא סוף דבר בחבילה הניטלת בידו אחת אלא אף בשהיא ניטלת בשתי ידים:

חבילי סאה ואזוב וקורנית והם מיני קטניות פחותים שעיקרן למאכל בהמה אלא שלפעמים אוכלים מהם בני אדם הכניסם לעצים אין מסתפק מהם בשבת למאכל בהמה מסתפק מהם בשבת וקוטם ואוכל ובלבד שלא יקטום בכלי ואם רצה הוא לאכול מהם מולל בראשי אצבעותיו ובלבד שלא ימלול בידו הרבה כדרך שהוא עושה בחול וכשמנפח מנפח אפי' בידו אחת ובכל כחו אפי' בתוך הכף ואם רצה לשנות מיד ליד ולנפח בידו אחרת רשאי אבל לא שינפח בשעת הרקתו מיד ליד וכן באמיתא וכן (בפינס) [בפיגס] ושאר מיני תבלים ומ"מ מיני קטניות המיוחדים למאכל אדם וכל שכן מיני תבואות מלילתן אסורה אלא שאם מלל מערב שבת למחר מנפח בידו אחת על הדרך שביארנו זו היא שיטתנו ומ"מ גדולי הפוסקים והמחברים מדמים קטניות אלו לשאר

מיני קטניות ותבואות ופסקו שהמלילה מותרת לגמרי בשבת וכבר ביארנו ענין זה ככל הצורך בראשון של יום טוב:

בשר חי מותר לטלטלו בשבת שהרי ראוי הוא לאוכלו באומצא ולפי דרכך למדת שדם הנבלע באיברים כל שלא פירש מותר לאוכלו אף בלא מלח שהרי המליחה אסורה בשבת וכן בשר תפוח מותר לטלטלו ולא סוף דבר שנתפח מבערב שאף לר' יהודה מותר הואיל ומאתמל עומדת לכלבים אלא אף בנתפח בו ביום שהלכה כר' שמעון בשבת אף במוקצה לאכילה וכ"ש במוקצה לטלטול ומ"מ ביום טוב כל שנתפח בו ביום אסור שהלכה כר' יהודה ביום טוב אף במוקצה לטלטול ויש גורסין בכאן בשר תפל ואע"פ שבשר חי ובשר תפל הכל אחד הם מפרשי' בשר חי שנמלח מעט ותפל שלא נמלח כלל והיה רב חסדא אוסר מצד שאינו סובר שיהא ראוי באומצא אלא עוף וכן נראה שהרי הקשו לרב חסדא מההוא בר אווזא וכו' ותירצו שאני בר אווזא דחזי לאומצא ואלו בתפוח לא היה ראוי לאומצא ומ"מ בין בתפל בין בתפוח הלכה שמותר זו מפני שראוי לאומצא וזו מפני שראוי לחיה כמו שביארנו:

דג מליח מותר לטלטלו שהרי נאכל הוא מחמת מלחו דג תפל אסור לטלטלו שדג תפל אינו ראוי לכלום ולכלבים אינו עומד אבל בשר בין חי בין מליח מותר כמו שביארנו מטלטלין את העצמות בשבת מפני שהם ראויים לכלבים ובשר תפוח מפני שראוי לחיה ומים מגולים מפני שראויים לחתול ואסור לשהותן מפני הסכנה:

דף קכח:

המשנה השניה כופין את הסל לפני האפרוחים שיעלו ושירדו תרנגולת שברחה דוחין אותה שתכנס מדדין עגלים וסייחים והאשה מדדה את בנה אמר ר' יהודה אימתי בזמן שנוטל אחת ומניח אחת אבל אם גורר אסור אמר הר"ם פי' זה שהתירו לתת סל לפני האפרוחים ואינו מבטל כלי מהיכנו לפי שהיא אינה עומדת עליו וסייח הוא עיר בן אתונות ופירוש מדדין כמו מסייעין או מנהיגין ביד והיא מלה עברית אדדה כל שנותי ויותר מבואר אדדה עד בית אלהים ובכל מקום שאומר ר' יהודה אימתי הוא מפרש דברי חכמים ולפיכך הלכה כר' יהודה:

אמר המאירי המשנה השניה והכונה בה לבאר ענין החלק השני והוא שאמר כופין את הסל לפני האפרוחים כלומר אע"פ שהאפרוחים אסורים לטלטל כופין את הסל לפניהם לעלות עליו וממנו למקום גבוה שמזונות לשם שהכלי ניטל אף לצרך דבר שאינו ניטל ומשום ביטול כלי מהיכנו אין כאן שהרי חוזר ונראה לכשירדו אחר שלא היו שם בין

השמשות שיאסר במיגו תרנגולת שברחה והרי היא אסורה לטלטל דוחה אותה עד שתכנס ופי' בגמ' דוקא דוחין אבל לא מדדין ר"ל שאין לו לאחזה בגפיה ושיהו רגליה נוגעות בארץ ומוליכה בקרקע בגפיה ופי' הטעם משום דמקפיא נפשה ר"ל שמגבהת עצמה מן הארץ ונמצא זה מטלטלה ואף בחצר אסור מטעם זה וי"מ בזו שנשמטת מן היד ואגפיה נתלשים וכן כתבוה גדולי המחברים ומ"מ באווזים ושאר עופות מותר לדדות ודוקא בחצר אבל לרה"ר אסור שמא יבא להביאם ולמדת שהגבהת כל בהמה חיה ועוף אסורה אף בחצר משום טלטול ומדדין עגלים וסייחים ר"ל שאוחזן באזניהם או בצדי צואריהן ומוליכן אף ברה"ר שאין באלו חשש הגבהה והבאה הא קטנים שבבהמה דקה וחיה דקה אסור מחשש הגבהה והבאה:

האשה מדדה את בנה ר"ל שאוחזתו בזרועותיו ומוליכתו אף ברה"ר ואע"פ שיש בו חשש הגבהה והבאה לא גזרו מפני צער התינוק ופירש ר' יהודה דוקא בזמן שנוטל אחת ומניח אחת ר"ל שהתינוק מניע רגלו אחת ומניח אחת אבל לגררו אסור שהרי זה כנושאתו ארבע אמות או מכניסתו מרשות לרשות וגדולי הרבנים מפרשים בהיתר דדוי התינוק מפני שאף אם יבא להגביהו נושא את עצמו ואע"פ שנחלקו בה חכמים עם ר' נתן באדם מיהא מודים אף בתינוק והדברים מתמיהים שהרי בפרק נוטל אמרו בענין תינוק רבא כר' נתן סבירא ליה אלמא כל תינוק שאינו יכול לילך ברגליו הרי הוא כבהמה חיה ועוף והוא במחלקת והלכה כחכמים אלא שהטעם נראה כמו שכתבנו ומ"מ י"מ אותה של פרק נוטל בתינוק שאינו נוטל רגלו אחת כלל:

זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שביארנו הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

ממה שכתבנו למדת שהמוציא בהמה חיה ועוף אפי' חיים חייב ואין אומרין בהם חי נושא את עצמו הא באדם פטור אא"כ היה כפות או חולה כמו שיתבאר וכן בקטן חייב כל שאין יכול לילך ברגליו ואין אומרין בו חי נושא את עצמו אלא שהותר דדויו בזמן שנוטל אחת ומניח אחת וגורר מיהא חייב ומ"מ יש חולקים בקצת דברים אלו לפסוק חי נושא את עצמו אף בבהמה חיה ועוף ואם הוציאן פטור אלא שאיסור גדול בדבר וכן פסקו שאף גורר בתינוק מותר ואין הדברים נראין:

בהמה שנפלה לאמת המים בשבת מביאים כרים וכסתות ומניחים תחתיה ואם עלתה עלתה ואע"פ שמבטל כלי מהיכנו שהרי משליכו לתוך המים הואיל ואיסור ביטול כלי אינו אלא מדברי סופרים מפני שהוא דומה לבונה שכל שאינו יכול ליטלו הוא נראה כמוסיף בנין על הקרקע וצער בעלי חיים מן התורה כדכתי' עזוב תעזוב עמו מותר ומ"מ

דוקא כשאין יכול לפרנסה שם אבל אם יכול לפרנסה שם עושה לה פרנסה במקומה עד מוצאי שבת:

השוחט את התרנגול יהא כובש את רגליו בארץ או יגביהם שמא יזדמן וינעוץ צפורניו בארץ ויתאמץ עליהם ויבא לידי עיקור סימנים ומכאן נוהגים רבים ברוב עופות לאחוז אחד מרגליהם בידיהם בשעת שחיטה ומ"מ אין צורך בכך כל שהוא מגביהו מן הקרקע בכדי שלא יוכל לנעוץ צפרניו בארץ:

המשנה השלישית אין מילדין את הבהמה בשבת אבל מסעדין ומילדין את האשה בשבת וקורין לה אשה חכמה ממקום למקום ומחללין עליה את השבת וקושרין את הטבור ר' יוסי אומר אף חותכין וכל צרכי מילה עושין בשבת אמר הר"ם פי' מילדין הוא משיכת הולד מהרחם מסעדין הוא שעוזרין האשה בהתרה רגליה ונדנודה ונענועה וכיוצא בה וחכמה היא האשה המקבלת הולד וקורין אותה בלשון עברי מילדת ורוצים באמרם ממקום למקום כי אין משגיחין ואין חוששין לאיסור תחומין ואמ' מחללין עליה את השבת ר"ל שעושין לה כל צרכיה מהדלקת הנר ושחיטה ובשול ושחיקת סמנין לשתות וקשירת החבלים במה שתתלה עצמה בעת הלידה וזולתם מכל צרכיה הכל שוה בין אמרה צריכה אני או לא תאמר אבל אין מתחילין בחלול שבת עד שתשב על המשבר ויתחיל הדם להיות שותת ומאותה שעה לתשלום שלשה ימים מחללין עליה את השבת בין אמרה צריכה אני בין אמרה איני צריכה ולתשלום שבעה ימים מחללין עליה את השבת גם כן אבל עושין כל צרכיה על ידי גוי לפי שהיא כמו חולה שאין בו סכנה והעקר אצלנו כי חולה שיש בו סכנה מחללין עליו את השבת ואין עושין חלול שבת קטנים ולא גוים ולא עמי הארץ כדי שלא ינהגו עצמם בחלול שבת ויקל עליהם כי לא ידעו שזה החלול לא התירו לעשותו אלא מפני הצורך הגדול וההכרח אבל עושין אותו גדולי ישראל ואם חולה שאין בו סכנה עושין צרכיו על ידי גוי וכן אמרו דבר שאין בו סכנה אומר לגוי ועושה ואומר תנא קמא שקושרין טבור הולד ומניחין אותו הכסוי נתלה ממנו עד מוצאי שבת וכורתין אותו ואינה הלכה אבל כורתין אותו ומנקין אותו ונותנין עליו אבק ההדס ודומה לו וכורכין אותו בבגדים כל זה בשבת ועוד יתבארו צרכי מילה בפרק שאחר זה והלכה כר' יוסי כאשר זכרנו:

אמר המאירי המשנה השלישית והכונה לבאר בה ענין החלק השלישי והוא שאמר אין מילדין את הבהמה ביום טוב וכל שכן בשבת ומשום טורח יתר אבל מסעדין ופי' בגמ' אוחז את הולד שלא יפול או דוחק את בשרה כדי שיהא הולד יוצא ונופחין בחוטמו אם הוא סתום ברירין ונותן דד לתוך פיו כדי שיינק ואף בשבת כן אבל מילדין את האשה

בשבת ואין צריך לומר ביום טוב וקורין לה חכמה ר"ל מילדת ממקום למקום ומחללין עליה את השבת מפני שדבר של סכנה הוא וקושרין את הטבור של ולד שהוא ארוך ואם לא יקשרוהו יצאו מעיו דרך בו ר' יוסי אומר אף חותכין אותו שמא יכרך הנשאר אחר הקשר ביד האשה ותמשכהו יותר מדאי ויסתכן וכל צרכי מילה נעשין בשבת על הדרך שיתבאר בפרק הבא ויש גורסין וכל צרכי חיה נעשין בשבת:

זהו ביאור המשנה וכלה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

מרחמין על בהמה טהורה ביום טוב ר"ל שמאהבין את ולדה עליה וכיצד הוא עושה מביא בול של מלח ר"ל אגרוף של מלח ומניח לה בתוך הרחם ומכאיבתה ומתוך כאבה זוכרת כאב הלידה ומרחמת על התינוק וכן מזלפין מי שליא על הולד ר"ל ששורין את השליא במים ומזלפין על הולד כדי שתריח ריחו ותרחם עליו ומ"מ דוקא בטהורה אבל בטמאה לא שאין דרכה לרחק את הולד וכשמרחקתו שוב אינה מקרבתו ומ"מ בשבת אף בטהורה אסור:

יולדת שאמרנו שמחללין עליה את השבת לא סוף דבר למה שהוא נעשה לה לרפואה אלא אף במה שאינו נעשה אלא לישב את דעתה כיצד היתה צריכה לנר חברתה מדלקת לה את הנר ואפי' היתה סומא שאע"פ שאינה רואה מ"מ דעתה מתישבת בו שאם תהא צריכה כלום יהו חברותיה רואות ועושות לה ואע"פ שבאחרון של יומא החמירו שלא להאכיל אלא על פי מומחה מ"מ בכאן מתוך פחדה יכולה להסתכן וצריך לישב את דעתה מ"מ כל שאפשר לשנות עושין ע"י שנוי כיצד היתה צריכה שמן מביאין לה אף דרך רה"ר אלא שאין מביאין לה בכלי אלא ביד ואם אין לה ספק בשל יד מביאה לה בשערה שסכה שערה שמן וכשבאה אצלה מקנחתו ומשום סחיטה אין כאן שאין סחיטה בשער שמתוך שהוא קשה אינו בולע וכן אין בו משום לבון כדין קצת מיני הסחיטה ואם אין ספק בשל שערה מביאה בכלי דרך שערה ר"ל שכורכת הכלי בראשה ושערה או בחגורתה וכיוצא בזה ואע"פ שבשאר חולים אין צריך שנוי יולדת שאני שרובן אין בהן כל כך סכנה:

חיה ר"ל יולדת כל זמן שהקבר פתוח אע"פ שכבר ילדה בין שאמרה צריכה אני בין שאמרה איני צריכה מחללין עליה את השבת נסתם הקבר אמרה צריכה אני או שלא אמרה כלום מחללין עליה מן הסתם אמרה איני צריכה אין מחללין ומאימתי פתיחת הקבר גדולי המחברים פסקו משעה שהדם מתחיל להיות שותת ויורד אע"פ שאינה יושבת עדיין על המשבר וגדולי הפוסקים כתבו משעה שהדם שותת ויורד ותשב על המשבר ונראה כדעת ראשון מטעם ספק נפשות:

דף קכט.

זה שביארנו שכל שנפתח הקבר אפי' באמרה איני צריכה מחללין עליה פירושו קודם שתלד אבל לאחר שתלד אע"פ שלא נסתם הקבר יש בו שיעור כיצד משעה שהתחיל הדם להיות שותת ויורד עד שתלד ואחר שתלד שלשה ימים אפילו אמרה איני צריכה מחללין משלשה ואילך תוך שבעה אם אמרה צריכה אני מחללין וכן בסתם אמרה איני צריכה אין מחללין מסוף שבעה עד שלשים אפילו אמרה צריכה אני אין מחללין אלא עושין לה ע"י ארמית שכל צרכי חולה שאין בו סכנה נעשין על ידי גוי הא משם ואילך אף על ידי גוי אסור:

החיה לא תטבול לאכול טהרות עד שלשים יום מפני הצנה בד"א כשאין בעלה עמה אבל בעלה עמה טובלת בזמנה אם תרצה שבעלה מחממה:

עושין מדורה לחיה אע"פ שאין האש צריך לה לרפואה מפני שהקור מזיק לה הרבה ודבר זה אפי' בימות החמה אבל אין עושין מדורה לחולה אחר שאינו צריך לו לרפואה כך כתבוה גדולי המחברים ומ"מ כל שאר מפרשים פסקוה אף לחולה וכן נראה שהרי אמרו הקיז דם ונצטנן עושין לו מדורה אפי' בתקופת תמוז וכל שאין לו עצים מזומנין להיסק מבקע את התיבות ושאר הכלים לעשות מהן מדורה ואין נמנעין משום בל תשחית והוא שאמרו בל תשחית דגופאי עדיף לי:

דף קכט:

כשם שהותרה קשירת הטבור וחתיכתו כך הותרה הטמנת השליא והוא שהיו נוהגים להטמין את השליא והיה זה רפואה אצלם כדי שיחם הולד והיו נוהגות שבנות מלכים בשבת טומנות בספלים מלאים שמן הואיל ולא היו יכולות לטמנו בארץ ובנות עשירים בספוגים של צמר ובנות עניים במוכין ובחול מיהא אלו ואלו טומנות אותה בקרקע ופירשו הטעם בירושלמי כדי ליתן ערבון לארץ:

כל האמור בפרש' תוכחה עושי' לחיה בשבת ומולדותיך ביום הולדת אותך מכאן שמילדין אותה בשבת לא כרת שרך מכאן שחותכים אותו בשבת ובמים לא רחצת למשעי מכאן שמרחיצין את הולד כדי להחליק את בשרו והחתל לא חתלת מכאן שמלפפין את הולד בשבת כמו שיתבאר:

ונשלם הפרק תהלה לאל:

דף קל.

פרק תשעה עשר בעזר הצור:

ר' אליעזר וכו' כבר ביארנו בראש המסכתא על זאת המסכתא שאחד מחלקיה הוא מה שהותר בקצת מלאכות לצרך מצוה וזה הפרק הוא מכלל זה החלק ובפרט במצות מילה ועל זה הצד יחלקו עניני הפרק לארבעה חלקים הראשון לבאר אם הותר מכלל מכשיריה של מילה להיות דוחה שבת כמילה עצמה אם לאו השני במה שהותר לעשות לקטן בין לפני המילה בין לאחר המילה השלישי בקצת קטנים שאין דוחין שבת מפני מילתם הרביעי בקצת סבות שמאחרין את המילה בשבילם ועושין אותה שלא בזמנה ושמילה שלא בזמנה אינה דוחה שבת ואם עשה כן שלא כדין אם חייב אם פטור וכן שמאחרין את המילה גם כן לחולשת התינוק ובביאור עניני גוף המילה זהו שרש הפרק דרך כלל אלא שיתגלגלו בו דברים כמשפט סוגיית התלמוד על הדרך שקדם:

והמשנה הראשונה ר' אליעזר אומר אם לא הביא כלי מערב שבת מביאו בשבת מגלה ובסכנה מכסהו על פי עדים ועוד אמר ר' אליעזר כורתין עצים לעשות פחמין לעשות ברזל כלל אמר ר' עקיבא כל מלאכה שאפשר לעשותה מערב שבת אינה דוחה שבת מילה שאי אפשר לעשותה מערב שבת דוחה שבת אמר הר"ם פי' מפני זה יביא אותו מגלה לחבובי מצוה ויכסה אותו בשעת הסכנה על פי עדים כדי שלא יחשדו אותו שהוא מחלל שבת וכשפשע בסכין יביא אותו בשבת אבל דרך גנות ור' אליעזר מתיר להביא דרך רה"ר ואינה הלכה כי העקר אצלנו שנתן ר' עקיבא אמתי והמילה אי אפשר מערב שבת לפי שמצותה בשמיני על כל פנים:

אמר המאירי והמשנה הראשונה ממנו תחל בביאור החלק הראשון והוא שאמר ר' אליעזר אומר אם לא הביא כלי מערב שבת ר"ל איזמל למול בו מביאו בשבת ואמר על זה שמביאו מגלה כלומר שיהו הכל רואים שאיזמל הוא מביא ופי' בגמ' משום חבוב מצוה שאלו מפני החשד שלא יחשדוהו במביא כלים תחת כנפיו דיו שיביאהו מכסה ובעדים וכמו שאמר אח"כ שבשעת הסכנה שגזרו הגוים עליהם שלא למול מכסהו על פי עדים אלא רישא משום חבוב מצוה היא ועוד אמר ר' אליעזר שאם לא היה להם איזמל עושין אותו לכתחלה אפי' היה צריך לכרות עצים לעשות מהם פחמין לעשות מהם ברזל לעשות ממנו איזמל עושין את הכל שהוא סובר שכל מכשירי מצוה דוחין את השבת כמצוה עצמה:

כלל אמר ר' עקיבא כלומר בא לחלוק על ר' אליעזר לומר שמכשירי מילה אינן דוחין את השבת ואמר דרך כלל שכל מלאכה שאפשר לעשותה מערב שבת ופשע ולא עשאה

אינה דוחה שבת אבל מילה שלא היה אפשר לעשותה מערב שבת דוחה שבת והלכה כר' עקיבא ונמצא שאין עשיית האיזמל או הבאתו ברה"ר דוחה שבת:

ולענין אם יכול להביאו דרך גגות וחצרות וקרפיפות לא נזכר במשנתנו ובגמ' הוזכר בענין זה מחלקת רבנן ור' שמעון שלדעת ר' שמעון מותר אף על ידי ישראל מפני שהוא סובר גגות וחצרות וקרפיפות רשות אחת הן ומותר לטלטל בכלן ר"ל שמותר לטלטל כלי ששבת בחצר מקרפף לגג שכלן רשות אחת הן ומטלטלין מזו לזו ר"ל שאם שבת כלי בחצר בין עירבו אנשי החצר ביניהם בין לא עירבו מותר להעלות מן החצר לגג ומן הגג לגג האחר ומגג לחצר אחר וכן כל המדינה דרך גגות וחצרות וקרפיפות אחר שלא נכנס לבית ואין בהם אפי' שבות ואפי' בדבר הרשות וכל שכן בדבר מצוה ודוקא לכלים ששבתו בתוכן ר"ל שהיו שם כשקדש היום אבל כלים ששבתו בתוך הבית ולא עירבו חצרות עם בתים אף לר' שמעון אסור אלא שיש להתיר בהן על ידי גוי מפני שהוא שבות שאין בו מעשה ולא עוד אלא שהרבה גאונים התירו למעשה על ידי גוי אף בהבאה דרך רה"ר הא על ידי ישראל אסור אלא בשבתו בתוכן ולדעת רבנן אסור מפני שהם סוברים שאינו רשות אחת ויש מגאוני הראשונים שפסקו כחכמים מהרבה ראיות אלא שאין בהם ראיה כלל חדא משום דיחיד ורבים הלכה כרבים ועוד ממה שפסקנו בכאן כר' עקיבא והרי מ"מ היה אפשר לעשות מבערב ועוד ממה שאמרו בפסחים ערל והזאה ואיזמל העמידו דבריהם במקום כרת כלומר שלא לדחותם משום פסח אע"פ שיש במניעתו כרת ערל ממה שאמרו הפורש מן הערלה כפורש מן הקבר הזאה ממה שאמר הזאה שבות ואינה דוחה שבת איזמל דתניא כשם שאין מביאין אותו דרך רה"ר כך אין מביאין אותו דרך גגות וחצרות וקרפיפות וכן נעזרו ממה שאמרו בירושלמי ר' שמואל בר אבדימי הוה ליה למגזר רב ששנא בריה אנשו מייתי איזמל שיילין לר' מונא אמ' לון מישחק קונדיטון לא אנישיתון מייתי איזמל אנשיתון ידחה למחר:

ודברים אלו כלם כבר דחאום גדולי הפוסקים ממה שנפסק בהדיא בעירובין כר' שמעון וא"כ אין דין יחיד ורבים אמור במקום שנפסקה הלכה בתלמוד כיחיד ועוד שהרי בפרק זה הוזכר שעשו מעשה כר' שמעון ומעשה רב כמו שאמרו פעם אחת שכחו ולא הביאו איזמל בערב שבת והביאוהו בשבת דרך גגות וחצרות שלא כרצון ר' אליעזר שהיה מתיר אף ברה"ר ושלא כרצון חכמים שהיו אוסרים אף בדרך גגות וחצרות אלא כר' שמעון וכששבתו בתוכן כמו שביארנו ואם מפני שפסקנו כאן כר' עקיבא לא אמרנוה אלא במה שנחלק בה עם ר' אליעזר והוא הבאה דרך רה"ר אבל גגות וחצרות הוא מחלקת אחרת שלדעת חכמים יש בה איסור שבות ואין דוחין אותו אף במקום מצוה ולר' שמעון

אין בה אפי' שבות שכלן רשות אחת הן ומותר לטלטל בהן אף בדברי הרשות וכבר נפסקה במחלקת זו הלכה כר' שמעון וזו של פסחים לא נאמרה אלא לדעת חכמים או אף לדעת ר' שמעון ובכלים ששבתו בתוך הבית וכן זה שהביאו מתלמוד המערב אפשר שלא היה להם מקום להביאו דרך גגות וחצרות בלא הפסק רה"ר או שלא היה האיזמל שובת בתוכן והם הם דברים הנראין ולא עוד אלא שגדולי המפרשים כתבו על הגאונים שחס ושלום שטעו בדבר פשוט כזה אלא שהם סוברים שמה שהעידו על מעשה הנזכר בפרק זה שהיה באיזמל ששבת בתוך הבית וקראו לדבר זה ברצון ר' שמעון שמאחר שר' שמעון מתיר כלים ששבתו בתוכם אף במקום הרשות דין הוא שיהא מתיר באיזמל אף בשבת בבית ועל זה אמרו שאין הלכה כר' שמעון להתיר בשבת במקום מצוה את האסור בו משום שבות וממה שאמרו באיזמל שהעמידו דבריהם במקום כרת:

וזה שכתבנו שגגות וחצרות וקרפיפות כלן רשות אחת הן ושמטלטלין בכלן בלא עירוב יש פוסקים דוקא בשלא עירבו אנשי חצרות עם הבתים שאין לחוש שיוציאו מן הבית לחצר אבל אם עירבו אסור שמא יוציאו מן הבית לחצר ויוציאו אח"כ מן החצר לגג ונמצאו מתירין בכלים ששבתו בתוך הבית וכן אמרה רב בעירובין ואע"פ שנחלק בו שמואל לומר שאפי' לא עירבו אין חוששין הלכה כרב באיסורי ואף על פי שאף ר' יוחנן חלק עמו שם ורב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן גדולי הגאונים פסקוה כרב ומכח שמועה האמורה בפרק זה במבוי שלא נשתתפו שאמרו אין מטלטלין בו אלא בד' אמות ואם לא עירבו חצרות עם בתים מותר לטלטל בכלן אלמא כשעירבו גוזרין שמא יבא להוציא כלי מבתים לחצרות כמו שיתבאר למטה ומ"מ רוב פוסקים כתבוה כר' יוחנן כמו שיתבאר שם בע"ה ומ"מ כל שעירבו בין בתים בין חצרות וגגות וקרפיפות ומבואות עירוב אחד מותר אף מן הבית להם:

וכן לענין מה שהתחלנו לבאר בשם הגאונים שהתירו הבאת איזמל דרך רה"ר על ידי גוי הוא שכתבו קצת גאוני הראשונים כן וכן לעשותו אף מתחלה או להשחיזו אם נפגם והביאוה ממה שאמרו במסכת עירובין ההוא ינוקא דאשתפיך חמימיה ר"ל שנשפכו מים חמים שהכינו לו וקודם מילה היה שכל שנשפכו מימיו או נתפזרו סימניו לאחר מילה ודאי עושין לו בשבת אף על ידי ישראל מפני הסכנה אלא קודם מילה היה ואמר להו רבה ליתו ליה מגו ביתא כלומר דרך רה"ר ואמרו לו והא לא עירבו ניסמוך אשתוף והא לא שתיפו לימרו ליה לגוי וליזיל ולייתי והם מפרשים שיחם לו הגוי לכתחלה ויביא והקשה אביי ממה שאמרו הזאה שבות ואמירה לגוי שבות מה הזאה שבות ואינה דוחה שבת אף אמירה לגוי שבות ואינה דוחה שבת ואמר ליה ולא שני לך בין שבות דאית ביה

מעשה לשבות דלית ביה מעשה ואין גורסין דהא מר לא אמר דלימא לגוי זיל אחים אלא שמפרשים בין שבות שיש בו מעשה כלומר שהישראל בעצמו עושה בו מעשה לשבות שאין בה מעשה אצל ישראל כגון אמירה לגוי אף למלאכה גמורה שאע"פ שיש מעשה גמור אצל הגוי מ"מ אין מעשה אצל ישראל ומעתה שבות של מעשה לישראל אסור אף במקום מצוה שבות של אמירה לגוי אף במלאכה גמורה מותר במקום מצוה ומטעם זה התירו חכמי פורובינצא בחבוריהם לומר לגוי להדליק לו את הנר לסעודת שבת וכן כל כיוצא בזה מהבאה דרך רה"ר או שאר מלאכות כל שהוא לצרך מצוה:

ויש מקשים לדבריהם שהרי מצינו אמירה לגוי בדבר שיש בו מלאכה אצל הגוי חמורה יותר ממעשה של ישראל בדבר שאין בו אלא שבות שהרי בפרק המצניע בההוא שיכבא דהוה בדרוקרת התירו להוציאו לכרמלית ולא הותרה קבורתו על ידי עממין אלא שתירצו קצת מפרשים לדבריהם שאין זה אלא מכבוד המת שגנאי הוא לו להתחלל עליו שבת ויום הכפרים במלאכה גמורה והראיה שהרי בכל המלאכות הנעשות בשבת מותר לערב בכדי שיעשו ואלו במת שנינו הרי זה לא יקבר בו עולמית ומ"מ גדולי הפוסקי' דוחים סברות אלו בהלכותיהם לומר שלא הותרה אמירה לגוי במלאכה גמורה אף במקום מצוה ואין מתירין במקום מצוה ליעשות על ידי גוי אלא בדבר שאלו עשאו ישראל אין בו אלא משום שבות וכשעושהו על ידי גוי הוא שבות דשבות והם גורסין בזו של עירובין ולא שני לך בין שבות שיש בו מעשה לשבות שאין בו מעשה דהא מר לא אמר דלימא לגוי זיל אחים אלא דלייתי ופירוש הדברים לדעתם לא שני לך בדין אמירה לגוי שיש בה חלוק בין אמירה שאלו היה ישראל עושה היה בה מעשה ר"ל מלאכה גמורה ובין אמירה שאלו היה ישראל עושה לא היה שם מלאכה גמורה ואתה צריך לפרשה בהבאה דרך כרמלית שאף בישראל לא היה בו אלא משום שבות ואין הדברים חוזרין להזאה כלל אלא לגוף האמירה ונמצא שבמקום מצוה אין מתירין על ידי גוי אלא מה שאלו היה עושהו ישראל לא היה בו אלא שבות וזה שאמרו בלוקח בית בארץ ישראל שכותבין עליו אונו אפי' בשבת ורוצה לומר על ידי גוי משום יישוב ארץ ישראל הקלו בה ויש מתרצין שבזו ראוי להקל שאין בו חשש לבא הוא לידי כך שאינו בקי בנסח שטרותיהם ובגופן וכתיבה שלהם ואף גדולי המחברים נוטים לדעת זה וכתבו שכל שאינו אסור לישראל אלא משום שבות מותר לומר לגוי לעשותו בסבת מקצת חולי או צרך גדול או מצוה כגון לומר לו לעלות באילן או לשוט על פני המים להביא לו סכין למילה או להביא מים חמין להרחיץ את הקטן או המצטער מחצר לחצר בלא עירוב וכל כיוצא בזה כגון שופר ולולב אבל מה שהוא מלאכה גמורה לישראל אסור והחמירו עוד לומר שאף בערב שבת

אסור לומר לו לעשותה בשבת וכן נראה מזו שאמרו בפרק ראשון אין משלחין אגרות מערב שבת וכו':

ומ"מ שבות דשבות שלא במקום מצוה באמירה מערב שבת יש מקילין והדברים נראין להחמיר הא בשבת עצמו אסור אלא במקום מצוה ואפי' בשבות דשבות שאין בו אלא אמירה בעלמא כגון מה שאמרו בפרק שואל לא יאמר אדם לחברו לשכור לו פועלים בשבת ופירושה לחברו גוי וכן שאין מקדישין ביום טוב מגזרת מקח וממכר ומקח וממכר עצמו גזירה שמא יכתוב וכשם שאסרנו אמירה לגוי בדבר שהוא מלאכה אצל ישראל במכשירי מצוה הוא הדין לצרך המצוה עצמה אא"כ בעשה שיש בה כרת ושעתו עוברת אבל מילה אין עשייתה בזמנה בכרת ותדחה עד למחר ובתוספות גורסין בההוא ינוקא דאישתפוך חמימיה לישייליה לאימיה אי צריכה ליחם ליה עכו"ם אגב אמיה וזו ראיה לגדולי הפוסקי' ומגדולי הדורות שלפנינו החמירו אף בשבות דשבות אף במקום מצוה ולא הותרה לדעתם אלא בצרכי מילה ובחולה ואין לנו היתר בשבות דשבות יותר משבות של מלאכה אלא באלו וכל שכן שלא במקום סרך מצוה שהרי בדליקה לא התירו לומר לגוי לכבות אע"פ שאלו היה הוא עצמו מכבה לא היה בו אלא שבות לדעת הפוסקי' במלאכה שאין צריכה לגופה פטור ומ"מ מצינו שהתירו שבות הנעשה על ידי ישראל במקום פסידא כגון צנור שעלו בו קשקשים שהתירו למעכן ברגלו אלא שהוא דבר שאינו ניכר כלל:

זהו ביאור המשנה ומה שנראה לנו לגלגל בפסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

בשר עוף בחלב אסור מדברי סופרים ומ"מ יש נוהגים לאכל חלב וגבינה אחר בשר עוף ויש נזהרין אף מזה וכבר ביארנו הענין במקומו במסכת חולין בפרק כל הבשר וכן מה שנתגלגלו בו מענין תפלין שלא לישן בהם ושלא להפיח בהם כבר ביארנו הענין במקומו במסכת ברכות:

דף קל:

חצר שלא עירבו בה עם הבתים שאסור להוציא מן הבתים לתוכה מותר לטלטל בכלה מה ששבת בתוכה ולא סוף דבר בחצר שיש בה שלש מחיצות וברביעית פס ארבעה או שני לחיים וכן שיש בה דיורין ר"ל שהוא מקום שמשתמשין בו תמיד אלא אף מבוי שלא נשתתפו בו עם החצרות שאסור לטלטל מן החצרות לתוכו מטלטלין בכלו מה ששבת בתוכו או בגדים שהוציאן לתוכו דרך מלבוש ואין דנין אותו ככרמלית שלא לטלטל בו

אלא בד' אמות במה דברים אמורים שלא עירבו חצרות עם הבתים שאסור להם להוציא מן הבתים לחצר אבל אם עירבו חצרות עם הבתים אין מטלטלין במבוי אף מה ששבת בתוכו אלא בד' אמות הואיל ולא נשתתפו עם החצר ולא מטעם שכל שעירבו חצרות עם הבתים חזרו להם כל החצרות כבתים ונמצא שאין למבוי חצרות ואין המבוי נקרא מבוי להיותו ניתר בלחי וקורה עד שיהיו בתים וחצרות פתוחות לתוכו שאם כן אף בשלא עירבו אתה יכול לומר שהבתים כסתומים הואיל ואין מהם תשמיש לחוצה להם ואע"פ שאפשר לבטל רשותם לאחד ומאחר שהכל שלו יהא מותר לו להשתמש מבית לחצר מ"מ אין כאן אלא בית ואנו לשני בתים של שני בעלים אנו צריכים ואע"פ שאפשר לבטל מצפרא עד פלגא דיומא לחד ומפלגא דיומא עד רמשא לחד לדעת האומר שמבטלין וחוזרין ומבטלין כמו שיתבאר במקומו מכל מקום בעדנא דאיתיה להאי ליתיה להאי אלא ודאי כל ששתי חצרות פתוחות למבוי ושני בתים לכל חצר בין עירבו בין לא עירבו תורת מבוי עליו וזה שאמרו שכל שעירבו חצרות עם הבתים ולא נישתתפו עם המבוי אסור לטלטל במבוי אלא בד' אמות אף מה ששבת בתוכו ובלא עירבו מותר טעם הדבר מפני שמי גרם לחצרות שיאסרו בתים והרי אינן כלומר מי גרם לחצרות ליאסר בהוצאה מהם למבוי בלא שתוף בתים שאלמלא הבתים הרי חצרות ומבוי רשות אחת הן כר' שמעון שהלכה כמוהו כמו שביארנו למעלה שאמר שגגות וחצרות וקרפיפות ומבואות רשות אחת הן לטלטל מזה לזה אבל הבתים רשות אחרת הם ומתוך שבעירבו מטלטלין מן הבתים לחצרות אם נתיר מחצרות למבוי נמצאנו מטלטלין כלי ששבת בבית למבוי ומתוך כך הצריכו שיתוף אף מחצרות למבוי כדי שיהו הבית והחצר והמבוי כאחד וכשעירבו ולא נשתתפו אוסרין לטלטל אף מה ששבת בתוכו מגזירת הוצאה מחצר לתוכו ועכשו הואיל ולא עירבו חצרות עם הבתים הרי אינן ר"ל שכבר נסתלק תשמישם לחצר ומותר להוציא אף מן החצר למבוי מתורת רשות אחת וכל שכן לטלטל בכלו וכן הלכה ואע"פ שגדולי הרבנים כתבו בראש סוגיא זו שמן החצר לתוכו וממנו לחצר פשיטא לן דאסור לדעת חכמים אמרוה שהיו אומרי' שחצר ומבוי אינן רשות אחת ומ"מ סוגיא זו לדעת ר' שמעון היא שנויה שהלכה כמותו ואליבא דרב שפסק כמותו בשלא עירבו לבד זו היא שטה גדולי הגאונים שפסקו בעירובין כרב שלא לפסוק כר' שמעון אלא בשלא עירבו ומ"מ לדעת גדולי הפוסקים שפסקו כשמואל ור' יוחנן לפסוק כר' שמעון בין בעירבו בין שלא עירבו חצר ומבוי רשות אחת הן ומטלטלין מחצר למבוי וכל שכן במבוי עצמו בכלו ולדעתם אין הלכה כסוגיא זו וכן פסקוה גדולי המפרשים אבל מבית למבוי לא ושמא תאמר א"כ מה שאמרו בסוגיא זו מבוי שלא נשתתפו הוה

ואייתיוה מהאי רישא להאי רישא הרי מ"מ איזמל שבת במבוי ותינוק בבית והיאך יכול למולו באיזמל והרי מבית למבוי לכלי עלמא אסור פירשוה בירושלמי שאף התנוק שבת במבוי ואינו נראה כן ומ"מ לשטה שניה אפשר לפרשה שמלו אותו בחצר והתינוק שבת בבית הפתוחה לחצר ושכל החצר לאדם אחד או שעירבו שנמצא שמותר לטלטל מבית לחצר הואיל ועירבו וממבוי לחצר אע"פ שלא נשתתפו ולגדולי המחברים ראיתי שפוסקי' כדעת ראשון לאסור בעירבו אלא שכתבוה מטעם הנזכר ראשון בגמ' שנעשה המבוי כאלו אין פתוחי' לתוכו חצרות אלא בתים ואין זה מבוי והוא תמה:

וי"מ לענין ביאור ששאלת סוגיא זו לא נשאלה אלא לרבנן שדנין חצר ומבוי כשתי רשויות וכשתעיין בדבריהם אי אפשר להעמידם שאם כן לא היה להם לחלק בין עירבו בין לא עירבו שאף בלא עירבו נחוש שמא יכניס הכלים ששבתו במבוי לחצר שהרי לדעתם אסור להוציא מזה לזה ומ"מ לענין פסק אנו אין לנו:

דף קלא.

שתי הלחם הבאים בעצרת אין מכשיריהן ר"ל לישתם ועריכתם ואפייתם דוחין שבת ויום טוב אלא אופין אותם מערב יום טוב ואם היה ערב יום טוב [בשבת] אופין מערב שבת ונאכלין בשלישי לאפייתן ואין צריך לומר שכן בקצירתן ומה שאמרו בסוגיא זו תאמר בשתי הלחם שאם מצא קצור אינו קוצר פירושו תאמר בשתי הלחם שלא נאמרה בו קצירה למצותו אבל מנחת העומר שבפסח צריך קצירה לשם מצוה ואפי' מצא קצור שלא לשם עומר קוצר לשם מצוה וקצירתו בלילה שמחרתו ששה עשר וכן קצירתו דוחה שבת וכן טחינתה והרקדתה ושאר מעשים שבה:

לולב ושופר בזמן הזה אין דוחין את השבת כמו שהתבאר במקומו ומ"מ אף בזמן שהיו דוחים את השבת מכשיריהם מיהא כגון קציצת הלולב ותקון השופר והבאתם מחוץ לתחום אין דוחין את השבת וכן במכשירי הסכה ר"ל עשייתה וכן במצה ר"ל לישתה ועריכתה ואפייתה ואין צריך לומר בתליית ציצית בבגדו ועשיית מזוזה בפתחו שאין דוחין את השבת שהרי אף ר' אליעזר שחלק בראשונות לומר שדוחות את השבת באלו מודה הואיל ובידו להפקירן ונמצא בטלית שאולה ובדר בפונדק שכל שלשים יום פטור מן הציצית ומן המזוזה וכבר ביארנו למעלה שמפקירין אף בשבת:

דף קלא:

איסור טלטול אינו מן התורה אלא מדברי סופרים שלא יהא טלטול השבת כטלטולו של חול שמא יבא לתקן ולהגביה מפנה לפנה או מבית לבית ויבא לידי הוצאה וכן שאם יטלטל כלים שמלאכתן לאיסור יבא להתעסק בהם וכן שקצת בני אדם אינם בעלי מלאכה בחול ואין שביתה ניכרת בהם אלא במניעת טלטול:

לולב טעון ארבעה מינים כמו שהתבאר במקומו וניטל ביום ואם נטלן בלילה לא יצא וכן בשופר ומ"מ סכה נוהגת בלילות כבימים והנשים פטורות בהם אבל מצה נוהגת בנשים כבאנשים כמו שיתבאר במקומו:

תקיעת שופר חכמה היא ואינה מלאכה והילכך לא נאסרה אף תקיעת הרשות מן התורה אלא מדברי סופרי' מתורת שבות ותקיעת מצוה נאסרה מגזרת העברה ברה"ר כמו שהתבאר במקומו ואף רדיית הפת חכמה היא ואינה מלאכה כמו שביארנו בפרק ראשון:

כבר ביארנו במקומו שתקיעת שופר ביום הכפרים של יובל היתה מעכבת ביובל ר"ל שמראש שנה ועד יום הכפרים לא היו עבדים נפטרים לבתיהם אלא שמ"מ לא היו משתעבדין לאדניהם ולא השדות חוזרות לבעליהן אלא עבדים אוכלין ושותים ושמחים ועטרות שחרורם בראשיהם כיון שהגיע יום הכפרים תקעו בית דין בשופר נפטרו עבדים לבתיהם ושדות חוזרות לבעליהן:

דף קלב.

יש טמאות שהנזיר מגלח עליהן וסותר כל מה שמנה ומונה שבעה ומביא קרבנות טומאה והימים הראשונים נופלים ומתחיל למנות תחלת נזירות ויש שאין הנזיר מגלח עליהן ולא סותר את הקודמים ולא מביא קרבנות טומאה ואע"פ שנטמא טומאת שבעה שלא נאמר וכי יטמא לנפש אלא וכי ימות עליו מת עד שיטמא בעצמו של מת אלא שמ"מ ימי הטומאה אין עולין לו נגע בעצם כשעורה או נשאו הרי זה מגלח אע"פ שאינו מטמא באהל וכן אם האהיל על הדברים שבגופו של מת המטמאין באהל אבל אם נטמא ברביעית דם אע"פ שהיא מטמאה באהל אינו מגלח שאין זה גופו של מת והרי הוא כנוגע בדברים שאין מגופו של מת כגון גולל ודופק ודומיהם על הדרך שיתבאר במקומו:

אע"פ שאין מכשירי מילה דוחין את השבת מילה עצמה דוחה שבת כמו שנ' ביום ואפי' בשבת כמו שביארנו ומ"מ דוקא מילה בזמנה אבל שלא בזמנה לא מעתה גדול שלא מל אותו אביו ולא בית דין שחייב למול את עצמו תכף שיגדל אינה דוחה שבת אע"פ שזהו

זמנה לחיוב עצמו שכל מילה שלא בשמיני אינה דוחה שבת ומילה בין בזמנה בין שלא בזמנה אינה אלא ביום ומצותה משתנץ החמה ומ"מ משעלה עמוד השחר כשר וכל היום כשר למילה אלא שהזריזין מקדימין ואם מל בלילה אע"פ שבטלה תורת מצותה מ"מ נימול הוא ואין צריך כלום:

מחוסרי כפרה ר"ל טמאים שהוצרכו קרבן אחר טבילתם והערב שמשם כגון זב וזבה יולדת ומצורע אע"פ שנאמר בהם ביום אינן דוחים את השבת לא נאמר עליהם ביום אלא למעט שאם הקריב בלילה לא עשה כלום שאין קרבן בלילה ואע"פ שכבר היה בכלל שאר הקרבנות שנאמר עליהם ביום צוותו שמא הייתי טועה לומר הואיל וכשרים בדלות שהרי זב וזבה בתורים או בבני יונה ומצורע ויולדת יש בהן קרבן בעשירות ודלות כמו שנזכר במקראות שיהא קרבנו כשר אף בלילה בא זה ומיעטו לחזור ולכללו בדין שאר קרבנות ליפסל בהקרבת לילה ובשאר פסולי שאר קרבנות כגון זר ואונן וכיוצא בהם:

מצות מילה בשמיני ואם לא מל בשמיני מל והולך כל זמן שירצה אע"פ שאינה זמנה וכל זמן שימול מקיים מצוה אבל קודם שמנה אין בה מצוה כלל ואם מל בשביעי או קודם לו לא קיים מצוה ומ"מ אינו צריך כלום שהרי נמול הוא מ"מ ולא הצריכו בנולד מהול הטפת דם ברית אלא מספק ערלה כבושה כמו שיתבאר:

כבר ידעת שהתורה החמירה בצרעת שלא לקוץ בהרתו ר"ל סימני טומאה שבו כדי שיהא הכהן רואהו בלא סימני טומאה ויהא מטהרו והוא שכתוב השמר בנגע הצרעת ואפי' במקום שהעבדה נפקעת כגון שהיו רוב צבור בפסח מצורעים או הכהנים שאין אומרים יקוצו צבור בהרתם ויאכלו פסחים או הכהנים ויעבדו נמצאת עבדה בטלה מפני הצרעת ואעפ"כ שבת נדחה מפני עבודה בתמידין ומוספין ומ"מ מילה דוחה אף הצרעת שאם היתה בהרת בעור הערלה חותכה עם הערלה בין בזמנה בין שלא בזמנה וכן דוחה את השבת אלא שזו דוקא בזמנה כמו שכתבנו:

דף קלב:

מצוה על האב למול את בנו וכל שלא נימול על יד אביו בית דין חייבים למולו ואם לא נימול על ידי אלו חייב הוא עצמו לכשיגדל למול את עצמו ועליו הוא אומר שאם לא מל חייב כרת לא על האב ומ"מ אף הוא עצמו אינו חייב כרת להיות הוא וזרעו בכלל עד שימות אלא שמבטל מצות עשה בכל יום:

כבר ביארנו שהצרעת דוחה את העבודה שהרי טמא הוא ואין טמא עובד ואין אומרין יבא עשה של עבודה וידחה לאו של קציצת בהרת ויקוץ בהרתו שהרי מ"מ עדין מחוסר

טבילה ומפני עבודת מחר אין דוחין אותה ושמא תאמר ובנגעים טהורים מיהא כגון בהק ופרחה בכלו שהם בכלל איסור קציצה שהרי אף קודם שיראה לכהן הוא בכלל לאו זה וכמו שאמרו בספרי אין לי אלא משנזקק לטומאה עד שלא נזקק לטומאה מנין ת"ל ככל אשר יורו ובזו מיהא יקוץ ויעבוד שהרי יטהרנו הכהן לכשיראהו אע"פ שעבר ר"ל שעבר את הנגע מ"מ אין עשה דוחה את לא תעשה אלא כל שבשעה שעוקר את הלאו מקיים את העשה כגון מילה בצרעת שבשעת קציצה עוקר את הלאו ועושה עקר המצוה ואע"פ שמל ולא פרע כאלו לא מל מ"מ המילה עקר המצוה וכן ציצית בכלאים שבשעת הלבישה נעקר הלאו ומתקיים העשה אבל עבודה הרי אין העבודה בשעת הקציצה ולדעת זה מי שאין לו מצה מן הישן בלילי ראשון של פסח אוכל מן החדש אע"פ שלא קרב העומר ומ"מ ראיתי לחכמי מפרשי המקראות שכתבו שאין עשה דוחה את לא תעשה אא"כ היתה כתובה בצדה ושמא תאמר אף לדעתנו כלאים בציצית מיהא למה הותר והרי אמרו כל מקום שנ' עשה ולא תעשה אם אתה יכול לקיים את שניהם מוטב ואם לאו יבא עשה וידחה את לא תעשה ובזו הרי יכול לעשות טלית מצמר ותכלת שהוא מין צמר ואין כאן כלאים שאני ציצית שבהדיא הותרה בתורה מכח סמוכים הא כל שלא נאמר בה כן אינה דוחה אלא בשאי אפשר לקיים בדרך אחרת ושתהא המצוה מתקיימת בשעת העבירה וכל שהוא בדרך זה דוחה אף לאו ועשה שהרי צרעת יש בו לאו ועשה כמו שנאמ' בסוגיא זו ומ"מ יש מקומות שגלתה תורה שאינו דוחה לא תעשה ועשה אף במקום שהלאו והעשה באים כאחד שהרי שריפת נותר עשה ואעפ"כ אמרה תורה והנותר ממנו עד בקר ליתן בקר שני לשריפתו שאין שורפין קדשים ביום טוב וכן עולת שבת בשבתו ולא עולת חול בשבת ויום טוב וכן דרשו שמילה שלא בזמנה אינה דוחה שבת ויום טוב שהשבתון עשה ונמצא בהם עשה ולא תעשה:

דף קלג.

זה שהוצרכה תורה להתיר קציצת בהרת במקום מילה ולא התרנוה מטעם שאין מתכוין מפני שפסיק רישיה הוא וכן מה שאמרו שמותר למצורע להביא מוט על כתפו אע"פ שיש בהרת בכתפו או לקשור סיב על גבי רגלו ואינו צריך ליזהר שלא לידחק על הבהרת אלא ידחק ואם עברה עברה ובלבד שלא יתכוין לכך הוצרכה התורה להתירו וכמו שאמרו השמר בנגע הצרעת לשמור ולעשות לעשות ואי אתה עושה בסיב שעל גבי רגלו ובמוט שעל כתפו לא הוצרכה התורה לכך אלא מפני שהוא פסיק רישיה ואלו לא היה שם פסיק רישיה לא היינו צריכים להיתר הכתוב במקום מילה אא"כ היה מל את עצמו

ומתכוין לקוץ הבהרת או היה אבי הבן מל את בנו ומתכוין לקוץ בהרתו ומתוך כך אם היה שם אחר שאינו מתכוין וחושש לטהרתו נעשין על ידי אחר ומ"מ אחר שהתורה התירה אף במתכוין אין אנו צריכים לכך ולדעת האומר דבר שאין מתכוין אסור כל שכן שהוצרכה תורה להתיר ולפי דרכך למדת לענין ביאור שר' יהודה שאמר דבר שאין מתכוין אסור באיסור תורה הוא אומר שהרי הוצרכה תורה להתירו ויש שואלין בה והלא התירו צירוף במקדש (אע"פ שמתכוין) [באינו מתכוין] מטעם שאין שבות במקדש ומשיבים שבענין שבת שלמלאכת מחשבת אנו צריכים אין בה איסור דבר שאין מתכוין אף לר' יהודה אלא מדרבנן אבל בשאר מצות אפי' דבר שאין מתכוין יש בה איסור תורה ויש חולקין בה וכבר כתבנו מענין זה בפרקים שעברו:

כלל אמרו בפסח כל שאפשר לעשותו מערב שבת אינו דוחה שבת אם חל ארבעה עשר להיות בשבת כגון הבאתו מחוץ לתחום או חתיכת יבלתו וכל שקבוע לו זמן ביום ואי אפשר לעשותו מבערב כגון שחיטת הפסח וזריקת דמו ומיחוי קרביו והקטר חלביו דוחין את השבת צלייתו והדחת קרביו אין דוחים שבת שהרי אפשר לעשותם לאחר השבת:

המשנה השניה עושין כל צרכי מילה מוהלין ופורעין ומוצצין ונותנין עליה אספלנית וכמון לא שחק מערב שבת לועס בשניו ונותן לא טרף יין ושמן נותן זה בעצמו וזה בעצמו אין עושין לו חלוק לכתחלה אבל כורך עליה סמרטוט אם לא התקינו מערב שבת כורך על אצבעו ומביא אפי' מחצר אחרת אמר הר"ם פי' פורעין הוא כאלו אמ' קורעין הקרום שעל הערלה אספלנית הוא כמו משיחה עבה ונקראת בערבי מרהם כמון ידוע לועס ידוע והוא שאוכל אדם וכותש בשניו ואינו בולע סמרטוט בגד בלה וחלוק הוא שיקוב חתיכה של בגד כדי שתכנס המילה באותו הנקב ויכרוך שאר הבגד על האבר ואחר כך אמר שיביא מבית לבית אפי' הם בלי עירוב וכמו כן יביא מחצר אחרת והוא ענין אמרם אפי' מחצר אחרת:

אמר המאירי המשנה השניה ועניינה לבאר עניני החלק השני והוא שאמר עושין כל צרכי מילה בשבת מוהלין ר"ל חתיכת הערלה ופורעין ר"ל פריעת עור המכסה את ראש הגיד ומוצצין את הדם ונותנין עליה אספלנית ר"ל תחבשת למקום המילה והוא עשוי מערב שבת וכן נותנין עליו כמון שחוק מאתמול שהם רפואה לו ואם לא שחק מערב שבת לועס בשבת בשניו ומניח ואין מאחרין את המילה אחר שדי לו בלעיסה וכן אם לא טרף יין ושמן מערב שבת שהיו רגילים בכך לרפואת מקום המילה אין מתירין לו לכתחלה לטרוף בקערה אלא נותן בקערה זה בפני עצמו וזה בפני עצמו ואם נתערבו

נתערבו אבל לא יטרפם הוא ביד ואח"כ מושח מקום המילה בהם ואין עושין חלוק לכתחלה והוא שהיו עושין דמות חלוק קצר וצר כשיעור העטרה ומלבישים את ראש הגיד שלא יחזור העור ויכסה את הגיד ואסור לעשותו לכתחלה בשבת שזהו תקון כלי וסכנה אין כאן שאפשר בסמרטוט שיהא כורכו על המילה ואם לא התקין ר"ל שלא הזמין סמרטוט זה מבערב ואינו מוצאו במקום שהוא מוהל שם כורך על אצבעו ומביא אף מחצר אחרת שהרי מלבוש הוא ואין זה דומה לאיזמל שאי אפשר לו דרך מלבוש ומ"מ דרך רה"ר לא הואיל וקודם מילה הוא ויש מקילין אף בזו הואיל ודרך מלבוש הוא הא לאחר מילה מביאו אף דרך רה"ר אלא שצריך לשנות כגון שיקשרנו בשערו על הדרך שביארנו למעלה בהיתה צריכה לנר:

משנה מרחיצין את הקטן בין בפני מילה בין לאחר מילה ומזלפין עליו ביד אבל לא בכלי ר' אליעזר אומר מרחיצין את המילה ביום השלישי שחל להיות בשבת שנ' ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים ספק אנדירוגינוס אין מחללין עליהם את השבת ר' יהודה מתיר באנדרוגינוס אמר הר"ם פי' אמרו מזלפין הוא מפורש הרחיצה שהזהיר עליה כאלו אמר כיצד מרחיצין את הקטן מזלפין ביד אבל לא בכלי והזילוף הוא זריקת מים או כל משקה וחלק ר' אלעזר בן עזריה על זה ואמר כי מותר לרחוץ כל גופו לפני המילה ולאחר המילה וביום השלישי למילה זאת הרחיצה היא רחיצה בחמין ואין הפרש בכאן בין חמין שהוחמו מערב שבת או בשבת לפי שהוא סכנת נפשות והלכה כר' אלעזר בן עזריה ואין הלכה כר' יהודה:

אמר המאירי מרחיצין את הקטן ר"ל במים חמין בין לפני המילה בין לאחר המילה במקום שנהגו להרחיצו הן כל גופו הן מקום מילתו ומ"מ לצדדין היא שנויה שלפני המילה אין מחמין לו בשבת ולא על ידי גוי אלא מרחיצין אותו במים שהוחמו מערב שבת ולאחר המילה הואיל ומקום סכנה הוא מחמין לו אף בשבת היו לו בכדי רחיצה שלפני מילה ואין לו בכדי שאחר מילה או שנשפכו אותן שהכין לאחר מילה קודם המילה י"א שאין מלין אותו הואיל ויודע קודם מילה שהוא צריך לחלל את השבת ואין אומרין כן אלא בנשפכו אחר מילתו ורוב מפרשי' מקילין בה הואיל ואין כאן מכשירין דוחין שהרי יש לו בכדי לרחץ קודם מילה ואחר שנמול יש כאן סכנה ומיחם לו ומזלפין עליו ביד אבל לא בכלי פי' בגמ' בשלישי למילה שחל להיות בשבת שאין מרחיצין אותו אלא מזלפין עליו מים חמין ביד אבל לא בכלי ור' אלעזר בן עזריה חולק לומר שאף בשלישי סכנה הוא ומרחיצין וכן הלכה וכל שכן בשני שלא נאמר ביום השלישי בהיותם כואבים אלא שעדין היו כואבים ואלו היו מאחרין היו מתרפאין ויש חולקין לומר שבשני

למילתו אין מרחיצין וכן יש חולקין לומר שאף קודם מילה מחמין לו בשבת וכן נראה מלשון גדולי הפוסקים והמחברים ואין הדברים נראין:
זהו ביאור המשנה וכן הלכה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

דף קלג:

המוהל בשבת כל זמן שהוא עוסק במילה אם נשארו בפריעתו ציצין ר"ל רצועות בשר אפי' דקות כחוט השערה מחוברות עדין בעטרה חוזר לפרעם בין על ציצין המעכבין את המילה ר"ל שאינה כשרה כגון שהם חופות רוב העטרה בין שאין מעכבין כגון שאין חופות אלא מיעוטה של עטרה שהרי עדין הוא עוסק במצוה והרי ניתנה שבת לידחות אצלה אבל אם סלק ידו על ציצין המעכבין חוזר וזהו הנקרא הלקוט כמו שאמרו מהלקטין את המילה על שאין מעכבין אינו חוזר שזהו כהתחלה עצמה ולא ניתנה שבת לידחות עליהם:
מי שמל בשבת ונשארו ציצין המעכבין ולא לקטם אינו ענוש כרת משום חבורה שלא לשם מצוה שהרי ברשות התחיל ואע"פ שלא סיים יסיים אחר והרי עשה הוא תחלת המצוה ואם איחר עד בין השמשות של מוצאי שבת ואמרו לו היאך אתה מתחיל ואי אפשר לסיימה בשבת ונמצאת חובל שלא לצרך ולא נשמע להם והתחיל ענוש כרת שהרי לא ברשות התחיל ונמצא חובל שלא במקום מצוה שמל ולא פרע כאלו לא מל ואף הפריעה שגמר בלילה אינה מצוה שאין מילה אלא ביום ומתורת מקלקל אי אתה פוטרו שהרי מ"מ מתקן הוא במה שעשה:
ארבעה עשר בניסן שחל להיות בשבת כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת מפשיטין את כלו כדרך שהוא עושה בחול ואין אומרין שלא להפשיטו אלא עד החזה שהוא יכול להוציא אמוריו בכך אלא מפשיט את כלו:
לעולם יהא אדם משתדל לקיים את המצות בהדור ובנוי דרך הערה אמרו זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצות סוכה נאה ולולב נאה שופר נאה ציצית נאה תפלין נאים ספר תורה נאה בדיו נאה בכתיבה נאה ולכרכו בשיראין נאים וכן דרשו בו ואנוהו הדמה לו כלומר אני הוא מה הוא רחום וכו' וכן בשאר המדות כמה שאפשר לו:
עדים שראו את החדש חייבין לילך ולהעיד ואפי' בשבת ואפי' נראה בעליל ר"ל בגלוי לכל לא יאמרו כשם שנראה לנו כך נראה לכמה בני אדם קרוב להם אלא כל שראוי להעיד ואין בינו ובין מקום בית דין אלא לילה ויום או פחות מחללין עליו את השבת כמו שביארנו במקומו:

כבר ידעת שמצוה לסדר לחם הפנים על השלחן בכל שבת ושבת ואין מסלקין את הישן עד שיסדרו את החדש שנ' לפני י"י תמיד שלא יהא השלחן בלא לחם וכיצד היו מסדרין אותו ארבעה כהנים נכנסים שנים בידן שני סדרי הלחם שש המערכת לכל אחד ושנים בידן שני בזיכין מלאים לבונה ליתן אחת על כל מערכה מהם וארבעה כהנים מקדימין לפניהם שנים ליטול שני בזיכין הישנים ושנים ליטול שני סדרים הישנים והשלחן היה נתון ארכו ממזרח למערב ורחבו בין צפון לדרום המכניסים עומדים בצד צפון ופניהם לדרום והמסלקים עומדים בצד דרום ופניהם לצפון אלו מושכין ואלו מניחין טפחו של זה בצד טפחו של זה שנ' לפני י"י תמיד ואין אומרין יטלו אלו תחלה ואח"כ יניחו שכל שאינו לן בלא לחם תמיד הוא אלא לא יעמוד אפי' רגע בלא לחם ואלו שיוצאין עם הלחם הישן נותנין אותו בשלחן של זהב אחר שהיה באולם ומקטירין את הבזיכין ואח"כ מחלקין את החלות כמו שיתבאר במקומו:

כל מוהל שאינו עושה מציצה סכנה הוא ומעבירין אותו והראיה שהרי הותרה בשבת ואלמלא שהיא סכנה למה התרנוה ואם מפני שהאדם מיפקד פקיד ר"ל מופקד ועומד כנתון בכלי ואין במציצה זו חבורה אינו כן אלא חבורי מיחבר כלומר כשהוא יוצא על ידי מציצה שאין הדם ניתק ממקום חבורו אלא על ידי מציצה:

דף קלד.

דברים שאין עושין למילה בשבת עושין לה ביום טוב שוחקין לה כמון וטורפין לה יין ושמן שהרי דברים אלו אפשר לו לעשותם ביום טוב לקדירה ואע"פ שטריפת יין ושמן אף בשבת ראויה לחולה אע"פ שאין בו סכנה בזו אינו צריך לטרפה כל כך אלא זו בפני עצמה וזו בפני עצמה ובזו כבר התרנוה אף בשבת כמו שביארנו במשנה:

תלמיד חכם החולק עם רבים אין לו להקל ולעשות כמעשה עצמו ואפי' היו אחרים עושים על פיו וכבר כתבנו בברכות מה שתמהו על רבן גמליאל בירושלמי פליג אדרבנן ועביד עובד כנפשיה ודרך הערה אמרו כאן אין טורפין יין ושמן לחולה בשבת משום ר' מאיר אמרו טורפין אמר ר' שמעון בן אלעזר פעם אחת חש ר' מאיר בעיניו ובקשו לטרוף לו יין ושמן ולא הניחנו אמרו לו ר' דבריך יבטלו בחייך אמר לנו אע"פ שאני אומר כך וחברי אומרי' כך מימי לא מלאני לבי לעבור על דברי חברי ואמרו על זה הוא ניהו דאחמיר אנפשיה אבל לכלי עלמא שארי:

אין מסננין את החרדל ביום טוב במסננת שלו מפני שנראה כבורר שהרי הפסולת נשארת במסננת ואע"פ שאמרו נותנין ביצה במסננת של חרדל ומסננה לתוך החרדל

כדי ליפות מראיתו אין זה כבורר שהרי יוצאה כלה דרך המסננת בלא שיור פסולת ואין לפקפק בנקור הירך מטעם בורר שכל שהוא מחתך בידו אינו נקרא בורר:

אין ממתקין את החרדל בגחלת של עץ מפני שהוא מכבה אבל ממתקין אותו בגחלת של מתכת שאינו נעשה פחם ואינו נקרא כבוי גמור ואע"פ שבשר בגחלים אף של עץ מותר ואע"פ שהוא מכבה אין זה כבוי גמור שהרי סופו מבעיר אבל זו כבוי גמור הוא והכבוי אסור אף לצרך אכל נפש זו היא שטת גדולי הפוסקים והם גורסים מאי שנא מבשרא אגומרי התם ליכא כבוי הכא איכא כבוי ומ"מ יש חולקי' לומר שהכבוי לצרך אכל נפש מותר כהבערה עצמה וגורסין כאן הכא אפשר התם לא אפשר ופרשו בו גדולי הרבנים שבחרדל אפשר מבערב ובבשרא אגומרי אי אפשר מבערב שבת יומה חשובה יותר ואין נראה כן שאם כן אף שחיקת החרדל תאסר ומ"מ י"מ כן בדבריהם ששחיקת החרדל אסורה ביום טוב שאם לא כן היאך אמר על מיתוקה אפשר מבערב אלא שיש מפרשים בדבריהם שכל שלא עשאה מבערב מותר לעשותה ביום טוב ולמתקה אבל על אותה שנעשית מבערב הוא אומר שאין ממתקין אותה ביום טוב ואין נראה כן שאם כן היה לו ללמדנו היתר כבוי בשל עץ בששחק היום יותר מכבוי של מתכת בששחק מאתמול ועוד הוספת במלאכה הוספת להקל וי"מ לדבריו שכל שעשאו מאתמול אין ממתקין אותו כלי אף בשל מתכת ובעשאו ביום טוב הוא שמתירין במתכת ולא בשל עץ הואיל ואפשר למתקה מבערב ר"ל לכתשה ולהרתיחה בחמין וסוף דבר אין אלו אלא דברים מעורבבים ועקר הדברים הכא אפשר לאכלו בלא מתוק והילכך אין מתירין בו כבוי של עץ התם לא אפשר שהצלי מובחר שבמאכלים וא"ת על ידי שפוד הרי הוא כמהו לכבוי שהשומן זב ומכבה וא"ת בתנור גרוף וכי כל מה שרוצה לאכל בשרא אגומרי יחם את התנור ויגרפנו וי"מ בדרך אחרת כמו שכתבנו בשני של יום טוב וזה עקר ולמדת שמותר לעשות חרדל ביום טוב וכמו שאמרו בירושלמי השום והשחלים והחרדל נידוכין כדרכן ומ"מ אם עשהו מאתמל אין ממתקו ביום טוב ויש לדקדק בקצת דברים אלו מצד מה שאמרו במסכת יום טוב שבמכשירין מחלקין בין אפשר מבערב לאי אפשר אבל באוכלין עצמן לא וכבר ביארנו שם בענין זה בכדי הצרך:

חלב שנחבץ אסור לגבנו ביום טוב ואין זה דומה ללישה שהלישה אי אפשר מבערב שפת חמה או בת יומה חשובה יותר אבל זה אפשר מבערב לגבנה שלא אמרו גבינה בת יומה מעליא אלא אף בית יומה כלומר שמאתמול חשובה יותר ויש מפרשי' התם אפשר לאכלה בחלב ופי' אף בת יומה כלומר ומ"מ החלב חשוב יותר וכן אם לא נתחבץ אסור לחבצו כמו שביארנו בפרק המצניע:

חלוק שעושין לקטן למילתו צריך להוציא שפתו חוץ מראש הגיד שלא תהא סמוכה לבשר ראש הגיד שלא יצא חוט מן השפה וידבק בנקב וכשבא להפשיטו יקרע ראש הגיד ויעשה כרות שפכה:

קטן הנראה בשמיני שלו אדום הרבה הוא סימן שלא נבלע דמו ויצא הרבה ממנו דרך מילתו עד שיסתכן ומאחרין אותו עד שיבלע דמו וישוב כמראה שאר הקטנים ומה שנאמר במעשה זה הצצתי בו ולא ראיתי בו דם ברית כלומר הראוי לצאת מצד הברית לבד וכן אם נראה ירוק ביותר אין בו דם עדין כל כך מבושל ויסתכן אף ביציאה מעט ממנו לפיכך מאחרין אותו עד שיפול בו דמו וכן כל שאירעתהו סבה וצריך ליזהר בדברים אלו על פי מוהל חכם ובקי:

אין נותנין חמין ושמן על גבי מכה בשבת במקום שאין שם סכנה גזירה משום שחיקת סמנין אבל נותן חוץ למכה ושותת ויורד למכה שאין הענין מוכיח כל כך שלרפואה הוא מתכוין ונותנין על גבי מכה מוך יבש וספוג יבש וכתיתין יבשים חדשים שאין זה נעשה לרפואה אלא שלא ישרטו הבגדים את מכתו אבל לא גמי יבש ולא כתיתין ישנים מפני שהם נעשים לרפואה וכן כל כיוצא באלו ויש מפרשי' במוך יבש וספוג יבש מצד שאין לחוש בו לסחיטה:

בסוף עירובין התבאר שרטיה שפרשה מעל גבי המכה בשבת מחזירין אותה אפי' פרשה לגמרי ואין צריך לומר שאם הוחלקה ונשמטה למטה דוחקה למעלה להחזירה למקומה ומגלה מקצת רטיה ומקנח פי המכה אבל רטיה עצמה לא יקנח מפני שהוא ממרח ואם מירח חייב חטאת שזהו ממחק השנוי באבות מלאכות וכן לא יטול את כל הרטיה לגמרי משם ויקנח שהרי זה כמניח לכתחלה וזה שהתרנו ברטיה שפרשה שמחזירין אותה דוקא שפירשה על גבי כלי כגון בתוך מטתו או על הכר או על הכסת אבל על גבי קרקע אסור מפני שהוא כמניחה לכתחלה:

דף קלד:

המשנה השלישית והכונה בה לבאר בענין החלק השלישי והוא שאמר ספק ואנדרוגינוס אין מחללין עליו את השבת ופי' ספק כגון שנולד בין השמשות ערב שבת ואין ידוע אם שמיני שלו בשבת או בערב שבת וכן שנולד במוצאי שבת בין השמשות ואין ידוע אם שמיני שלו בשבת אם ביום ראשון ומספק אין מוהלין אותו בשבת ואי אתה מפרש ספק זה ספק בן שבעה ספק בן שמנה ומטעם שמא בן שמנה הוא ואין מלין אותו שכל כיוצא בזה כבר התבאר בגמ' שמילתו דוחה שבת שאם בן שבעה הוא חי ומן

הדין ראוי למולו ואם בן שמנה הוא אינו אלא כמחתך בבשר בעלמא ומ"מ יש דוחים סוגיא זו ופוסקים שאף זה אין מחללין עליו את השבת וראשון עקר וכן ראיתיו מוסכם לרוב גאונים וכן כתבו גדולי המחברים:

וכן אנדרוגינוס אין מילתו דוחה שבת שנאמר ערלתו ערלתו גמורה ולא מי שחציו נקבה ור' יהודה מתיר באנדרוגינוס מפני שהוא לענין זה זכר גמור וכן שהבא עליו חייב סקילה מטעם משכב זכור ואין הלכה כר' יהודה לא לענין מילה ולא לענין משכב זכור אלא כחכמים אלא שבמשכב זכור מכין אותו מכת מרדות אפי' בדרך נקבותו ומכל מקום התבאר במקום אחר שהאנדרוגינוס מותר לישא אשה ויש חולקין לפסוק כר' יהודה כמו שכתבו גדולי הפוסקים בהלכותיהם ואין נראה כן ומ"מ הטומטום אם נקרע מערב שבת ונמצא זכר הואיל ונימול לשמיני כמו שהתבאר בב"ב דוחה שבת ויש חולקין ומ"מ אם לא נקרע מערב שבת אין קורעין אותו מספק:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

אנדרוגינוס לא נדחית מילתו בשבת מתורת ספק אלא שאינה ערלה גמורה ולמדו מפי השמועה ערלתו ולא אנדרוגינוס אבל מ"מ חייב הוא במילה על כל פנים ומעתה אם גדל ולא מלוהו אחרים הרי הוא בתליית כרת עד שימול:

דף קלה.

נולד כשהוא מהול צריך להטיף ממנו דם ברית שמא יש שם ערלה כבושה ר"ל מעט עור דק דבוק בבשר שמתוך דקותו ודבקותו ומיעוטו אינו ניכר ולאחר זמן תתפרק ותתכסה העטרה ואע"פ שלדעת רב ואליבא דבית הלל אינו צריך הואיל ונחלקו בה אחרוניהם ר"ל רבה ורב יוסף (ור' אלעזר הקפר) וכלם מודים שצריך אלא שזה אומר מחשש ספק ערלה וזה אומר מודאי ערלה הלכה כדבריהם ולענין מחלקתם הלכה כרבה שבא בחיוב הטפתו מספק ערלה כבושה ומעתה צריך למולו מעט כעין קלפה להטיף ממנו דם ברית ומ"מ אחר שהטפה זו אינה אלא מספק ערלה כבושה אינה דוחה שבת והטפה זו הנעשית מספק ערלה כבושה הזהירו הגאונים לעשותה בנחת ובעיון דק וביד ולא בברזל ואם נראה לו בודאי שיש שם ערלה כבושה הטפתו דוחה שבת ומ"מ ראוי להתבונן בה הרבה ואם רואה שיצטרך להמתין לה ימתינו ולא יעשו בה אלא על פי בקי:

גר שנתגייר כשהוא מהול ואין בו שום ספק ערלה כבושה והוא שנמול בגיותו אם לסבת חולי או כגון ערבי מהול וגבעוני מהול שנתגיירו נראה לכאורה שאין צריך להטיף ממנו דם ברית שהרי כשמתגייר הוא כקטן שנולד ונולד כשהוא מהול אלמלא ספק ערלה

כבושה אינו צריך הטפה או שזה כמי שנימול שלא בשעת חיוב כגון ששכחו ומלוהו בשביעי שאין צריך הטפה וכן נראה מסוגיא זו שפסקנו כר' שמעון בן אלעזר והרי הוא אומר שבגר שנתגייר נחלקו ואמרו בית הלל שאין צריך להטיף ממנו דם ברית ומ"מ רוב גאונים מסכימים שצריך הטפה להכנסה תחת כנפי שכינה ומביאים ראיה ממה שאמרו בפרק הערל אין לי שאינו נימול אלא ביום אלא נימול לשמנה אבל לתשעה ועשרה לאחד עשר לשנים עשר וגר שנתגייר כשהוא מהול מנין ת"ל וביום ומ"מ אפשר לדחותה שמא בגר שלא נימול בידי אדם הוא אומר כן ובספק ערלה כבושה וכן מה שהביאו ראיה ממה שפסקנו שם אינו גר עד שימול ויטבול ונאמרה סתם אף בישמעאלים (אי) אפשר שלא אמרוה אלא על רוב גרים שהם ערלים אבל מ"מ יש להם ראיה ממה שאמרו שם הרי שבא ואמר מלתי ולא טבלתי ר' יהודה אומר מטבילין אותו ור' יוסי אומר אין מטבילין אותו והלכה כר' יוסי ופרשו הגאונים מפני שר' יוסי חושש שמא ערבי מהול הוא וכן פירשו שם גדולי הרבנים ומ"מ יראה לי לדחותה שאף זו אפשר לפרשה לדעת ר' יוסי שמא נולד כשהוא מהול ונמצא שצריך הטפה מספק ערלה כבושה אבל כל שנימולו בודאי אין צריכין הטפה כלל:

ומ"מ לשטתם שהם מצריכים בהם הטפה אף הם כתבו שמברך עליה אשר קדשנו במצותיו וצונו להטיף דם ברית ומפני שאין הטפה זו מספק אלא מתורת הכנסתם תחת כנפי השכינה אבל קטן שנולד כשהוא מהול לדעתם אחר שהטפתו מספק ערלה אין מברכין עליה וכן אין האב מברך עליה להכניסו שאין זה ערלה גמורה שתהא הסרתה קרויה הכנסה וכן דעתם במילת אנדרוגינוס הואיל ואין חיוב מילתו ודאי וכן כתבוה מקצת גאונים ואף גדולי המחברים בכללם שכל ספק דבריהם אין מברכין עליו לדעתם אף בספק הבא מחשש תורה ואף לדעת המפרשים שבספק הבא מחשש תורה מברכים הם סוברים שזו אינה בכלל זה אחר שכמה חכמים נחלקו לומר שאין צריך להטפת דם ברית כלל ואף רב בכללם אבל כל שהוא ספק תורה הן שהדבר בעצמו ספק הן שהדבר ודאי אלא שספק יצא ספק לא יצא חוזר ומברך כמו שאמרוה בברכות בספק קרא קרית שמע ספק לא קרא ומ"מ גדולי הדורות חולקים לומר שאין חוזר ומברך אלא כשהספק בעצמו של דבר כגון זו שבפרק שני בדמאי אבל כל שספק נטל לולב או תקע שופר שיש בחזרתו ספק ברכה לבטלה חוזר ואינו מברך ולא אמרוה בקרית שמע אלא מפני שהוא כקורא בתורה שזמנו בכל שעה וכמו שאמרו הקורא מכאן ואילך לא הפסיד וחכמי נארבונאה כתבו שצריך בה לברך כדין כל ספקי תורה על הדרך שביארנו בפרק שני לשטתנו וכן עשו בה מעשה ונסח הברכה אשר קדשנו וכו' להטיף דם ברית וגדולי

הדורות כתבו בה על המילה שאף הטפת ברית בספק ערלה מילה היא אלא שגדולי הפוסקים השיבו תשובת שאלה בשם גאוני הראשונים שאין מברכין על המילה אא"כ נראית לו ערלה כבושה ונראה שהם מודים שמברכים עליה להטיף ממנו דם ברית וזהו עקר הדברים ולשיטת הגאונים שכתבנו אני תמה שהם מצריכים ברכת הטפה במי שאין בו ספק ערלה כלל כגון גר שכבר נימול לאיזו סבה מטעם כניסה תחת כנפי שכינה והרי הקטן אף הוא נכנס תחת כנפי שכינה בברית ואם מפני שכבר הוא מזרע ישראל הרי אמרו בשלשה דברים נכנסו ישראל תחת כנפי שכינה במילה ובטבילה ובקרבן וכי מפני שנתוסף עליו חיוב ספק ערלה מיגרע גרע אלא ודאי דברים שאינן הם ועקר הדברים שכתבנו:

ומ"מ מילת הגר אין צריך לומר שאינה דוחה שבת אף בשאינו מהול כלל שכל שאינו נימול לשמנה אינו דוחה שבת ולא עוד אלא אף טבילתו אינה דוחה שבת שהרי מתקן גברא הוא והסכימו הגאונים שישראל שנשתמד וילדה אשתו בן בשבת שמותר למולו בשבת שזרעו של אברהם הוא וכל שכן שאמו ישראלית והולך אחריה ואין בנו פקפוק:

בן שבעה מחללין עליו את השבת אבל בן שמנה אין מחללין עליו את השבת ובן שמנה הוא שנולד בשמיני בודאי כגון שבא על אשתו ופירש ונולד אח"כ בשמיני ושראו שערו לקוי ואין צפרניו שלמים שזהו בן שמנה בודאי שלא היה ראוי לצאת אלא בתשיעי ועל זה נאמר שהוא כאבן ואסור לטלטלו אבל אמו שוחה עליו ומניקתו מפני הסכנה ר"ל סכנת האם מצער החלב ואין צריך לומר שאין מחללין עליו את השבת ספק בן שבעה ספק בן שמנה כגון שלא נודע אימתי נתעברה או שנולד בתשיעי למקטעי' או שנולד בשמיני בודאי ושערו וצפרניו שלמים שאפשר בכיוצא בזה שיהא בן שבעה ונשתהא אע"פ שלא יצא מכלל נפל עד עשרים כמו שיתבאר ביבמות י"א שמלין אותו בשבת ויש פוסקים שאין מילתו דוחה שבת וראשון עקר כמו שכתבנו למעלה ומ"מ בשאר דברים לדברי הכל מחללין עליו את השבת ואף בבן שמנה גמור אם שהה שלשים יום על דרך הזרות מטלטלין אותו ודינו בסימניו מוכיחין עליו מפני שתולין את הענין בחסרון הכרתנו בסימנין אלו ודנין אותו כבן שמנה שגמרו סימניו שאע"פ שלא יצא מכלל נפל עד עשרים לענין אבלות ולענין כמה דברים כמו שיתבאר במסכת יבמות מחללין עליו את השבת ויש מי שכתב שעכשו אין אדם בקי בסימני שערו וצפרניו ואין לנו בן שמנה ודאי וכלם מלים אותם בשבת ומחללין עליהם את השבת:

דף קלה:

יוצא דופן ונכרית שילדה ונתגיירה מיד יראה מסוגיא זו הואיל ונתלה במחלקת תנא קמא ורב חמא בענין יליד בית ומקנת כסף ולא נפסקה הלכה כמי שהולכין בו להחמיר להצריכה מילה בשמנה ולא למולם תכף שנולדו ושלא לחלל עליהן את השבת וכן פסקוה רבותי' הצרפתים אבל גדולי הדורות שלפנינו פסקו מה שאמרו כאן הא בהא תליא ומאחר שנמולי' לשמנה מחללין עליהם את השבת ומלין אותן בשבת ואין הלכה כדברי האומר שכל שאין אמו טמאה לידה אינו תלוי בשמנה וגדולי המחברים כתבו כדעת ראשון:

מי שיש לו שתי ערלות אין מחללין עליו את השבת אלא נדחה את מילתו עד למחר ושתי ערלות אלו י"מ שני גידי' ואין ידוע איזה עקר בריאתו וי"מ שני עורות של ערלה זה על גב זה ומ"מ יש שמוחים בפי' זה שכל שיש לו שתי ערלות חייב הוא לכרות את שתיהן וודאי כריתת שתיהן דוחה שבת:

יליד בית ומקנת כסף כתובים בהם שני מקראות שבאחד מראה שמילתם בשמנה ואחד מראה שאין הדבר תלוי בשמנה הראשון המול ימול יליד ביתך ומקנת כספך והרי שלא תלה ענין בשמנה והשני ובן שמנת ימים ימול לכם כל זכר לדורותיכם יליד בית ומקנת כסף ומכאן אמרו יש יליד בית נימול לאחד ויש יליד בית נימול לשמנה יש מקנת כסף נימול לאחד ויש מקנת כסף נימול לשמנה והענין הוא שכל שהוא דומה לישראל ר"ל שנולד ברשותו נימול לשמנה שזהו לכם וכל שאינו נולד ברשותו נימול לאחד כיצד לקח שפחה ונתעברה ברשותו שהרי אין עובר זה בדין מקנת כסף שהרי כשקנה את האם לא היה העובר נוצר והרי זה יליד בית גמור וילדה אצלו נימול לשמנה ואפי' ילדה קודם שהטבילה שאין אמו טמאה לידה הדין כן שאין הדבר תלוי בטומאת לידה כמו שכתבנו לקח שפחה לעוברה הרי שזה קנין פירות וכבר ידעת שאינו כקנין הגוף וכשנתעברה אצלו וילדה אצלו נימול לאחד שכיון שאין לו חלק באם אין זה לכם ובמקרא שתלה יליד בית לשמנה כתיב לכם או שלקח שפחה על מנת שלא להטבילה והואיל ואין בה שייכות מצוות כלל אין זה דומיא דלכם הא אם התנה שלא להטביל אף הולד אינו נימול לא לאחד ולא לשמנה כמו שיתבאר ביבמות:

לקח שפחה ועוברה עמה אלא שלא ילדה עדין והרי שאף העובר בכלל מקנת כסף זהו מקנת כסף הנמול לשמנה ואפי' ילדה קודם שהטבילה כמו שכתבנו לקח שפחה וולדה עמה שכבר נולד בשעה שלקחו זהו מקנת כסף הנימול לאחד כלומר תכף שלקחו לקח

זה שפחה וזה עובר אפי' הטבילה תחלה נימול לאחד שהרי אין לו חלק באם ואין כאן לכם ויש חולקים בקצת דברים שכתבנו וזו עקר:

כל ששהה שלשים יום באדם אינו נפל וכל שמת תוך שלשים הרי זה נפל ואין מתאבלין עליו ודבר זה אינו נאמר אלא בשאין ידוע אם הוא בן שמנה אם לאו שכל שנתברר זמנו אינו תלוי בשלשים ותכלית הענין הוא שכל שנודע שכלו לו חדשיו בודאי כגון שנולד לתשעה שלמים או לשבעה אפי' מקטעים אפי' מת ביום שנולד מתאבל עליו אפי' יצא ראשו חי וכן כל שנודע שהוא בן שמנה וגמרו סימניו אף לאחר שלשים אינו מתאבל עליו עד שיהא בן עשרים שאם לא גמרו סימניו הרי אסור לטלטלו ומ"מ אף בלא גמרו סימניו משלשים ולהלן מטלטלין אותו ומחללין עליו את השבת לרפואתו ואע"פ שחכמים אמרו שאי אפשר לו לחיות אם היה כן על דרך הזרות תולין את הדבר בחסרון בקיאותנו כמו שכתבנו למעלה ודנין אותו כגמרו סימניו ומ"מ אינו יוצא מכלל נפל עד עשרים אבל כל שהוא ספק בן שבעה ספק בן תשעה כגון שאינה יודעת זמן עבורה או שנכנסה לתשיעי וילדה למקטעים הרי זה תלוי בזמן שלשים שאם מת בתוך שלשים הרי הוא בחזקת נפל ואין מתאבלין עליו ואם עבר שלשים יצא מכלל נפל ומתאבל עליו ויום שישים כשלפניו ויש חולקים לומר שאף בבן שמנה שגמרו סימניו מתאבל לאחר שלשים וכן אף בלא גמרו אחר שחיה שלשים שהרי תולין את הענין בחסרון בקיאותנו ודנין אותו כגמרו סימניו ותלו ראייתם ממה שאמרו כאן כל ששהה וכו' כלומר אף בבן שמנה ומ"מ אנו מפרשים כל ששהה לצדדין שספק בן תשעה ספק בן שמנה שהוא בתוך שלשים ספק נפל בא זמן שלשים ומוציאו מחזקת ספק נפל ומעמידו בחזקת בן קיימא ובן שמנה שגמרו סימניו שהוא בתוך שלשים בודאי נפל בא זמן שלשים ומוציאו מכלל ודאי נפל ומעמידו בחזקת ספק נפל ואין מתאבלין עליו עד שיהא בן עשרים ואף לשטתנו יש אומרים ובבן שבעה תלוי בזמן שלשים וסוגיא של יבמות בפרק הערל מעידה על שטתנו אלא שבעלי שיטה שניה טרחו ופירשוה על פי דרכם לומר שלא נאמרה אלא לענין עונשין כסריס ואילונית הנזכרים שם אבל לענין אבלות אף בן שמנה תלוי בזמן שלשים ונמצא לשטתנו שלש מדות בקטן הראשונה כלו חדשיו ואין מדקדקין עוד בגמר סימנים השניה לא כלו חדשיו אבל גמרו סימניו השלישית לא כלו חדשיו ולא גמרו סימניו וכבר הארכנו בפרטי ראיות אלו בחבור התשובה בהלכות אבלות שבו ומ"מ לענין פדיון אפי' נודע שכלו חדשיו אינו בר פדיה עד שיעברו עליו שלשים יום ואחר שכן זה שהביאו ראיה לתוך שלשי' שהוא בחזקת נפל מדכתו' ופדויו מבן חדש תפדה כלומר שכל תוך שלשים אינו בר פדיה אסמכתא בעלמא הוא שהרי לנדון שלפנינו כל

שנתברר שכלו חדשיו דנין אותו בבר קיימא ואלו לענין פדיה אפי' נתברר שכלו חדשיו אינו בר פדייה עד שלשים יום כמו שביארנו:

כל ששהה שבעה ימים בבהמה אינו נפל וראוי להקרבה ופחות מכאן אע"פ שנודע שכלו חדשיו אינו ראוי להקרבה עד שיעברו שמנה ולענין אכילה כל שנודע שכלו חדשיו מותר לאלתר ובספק הדבר תלוי בשבעה וכשעברו שבעה מותר לאכלו בתחלת שמיני אבל בתוך שבעה אסור ומנשיאי בארצא"לונאה כתבו שאין הגוי נאמן עליו וכן הדין שאין הגוי נאמן באיסורין אלא שיש מקילין לומר שאינו כן אלא כשהדברים מוכיחים שאינו בן שבעה אבל בשאין שם שום הוכח מותר מכח תרי ספקי שמא בן שבעה הוא ואם תמצא לומר שאינו בן שבעה שמא כלו חדשיו ואם משום דבר שיש לו מתירין ספק ספיקא אינו נאסר מכח דבר שיש לו מתירין אלא שגדולי המפרשים חולקים בסברא זו במסכת יום טוב וכבר שמענו מי שנותן בזה סימן שכל זמן שתולה טבורו אינו בן שבעה וכן שכל שיש לו שבע שנים יש לו שבעה ימים שכל יום מיתוספת לו שן אחת:

דף קלו.

זה שביארנו בקטן שמת בתוך שלשים שהוא בחזקת נפל ואין מתאבל עליו לא סוף דבר בפיהק ומת כלומר שמת מאליו בלא חולי עד שנראה שחסרון שנים טבעו והמיתו אלא אפי' מת בסבה כגון נפל מן הגג או אכלו ארי הדין כן ואינו מתאבל עליו אלא שיש חולקים שבנפל מן הגג מחזיקין אותו לבן קיימא וכן בנהרג או בשאר הסבות ואין הדברים נראין כלל אלא שאף לשטה זו אני אומר שכל שמת בסבת חולי הרי הוא כפיהק ומת שחסרון שלמות טבעו גורם לחליו ולא אמרה בלשון פיהוק אלא שכך הדרך בקטן כל כך שמעט חולי ממיתו בנקל וכן הדברים נראין:

כל שהולד בחזקת בן קיימא הוציאתו מדין זיקה ואם נתקדשה אע"פ שמת בתוך שלשים אינה צריכה חליצה כלל אבל כל שהולד בכלל ספק ומת בתוך שלשים וכבר נתקדשה אם נתקדשה לישראל חולצת שהרי אינה נאסרת לו בכך אבל אם היא אשת כהן אינה חולצת ודנין אותו כבן קיימא אחר הרוב שלא לאסרה על בעלה וכן יתבאר ביבמות ולשטה האחרת כוללין בזה שבפיהק ומת דברי הכל מת הוא ולא שנתירה להתיבם אלא שצריכה חליצה ואפי' נתקדשה לכהן ובנפל מן הגג אסורה להתיבם על כל פנים ואם נתקדשה לישראל חולצת כדעת רבן שמעון בן גמליאל ולכהן אינה חולצת שלא לאסרה על בעלה כדאי הם רבנן לסמוך עליהם וכל שכן במקום שיש לדון כן אחר הרוב:

טרפה שנשחטה שחיטתה מטהרתה מידי נבלה ואפי' ולד שלא כלו חדשיו ולא שהה שבעת ימים להוציאו מכלל נפל שחיטתו מטהרתו כטרפה ולענין אכילה כל ששחטו עד שיעברו שבעה אסור אפי' שחטו בשביעי אע"פ שהשחיטה סבה הבאה מחוץ שהרי כתבנוה כן באדם בנפל מן הגג או אכלו ארי הא כל שנודע שכלו חדשיו מותר אף ביומו והוא שאמרו עגל שנולד ביום טוב שוחטין אותו ביום טוב וכן בבכור שאם נולד ומומו עמו הרי זה מן המוכן כמו שביארנו במקומו:

דף קלו:

טמטום ואנדרוגינוס אינם נערכים ר"ל שאם אמר אחד מהם על עצמו ערכי עלי או שאמר אחר עליהם ערך פלני עלי אינו חייב כלום שלא נתנה תורה ערכים אלו הקצובים אלא לזכר ודאי ולנקבה ודאית כמו שיתבאר במקומו:

דף קלז.

לענין פרה אדומה שאיבת המים ונתינתם לכלי הוא הנקרא מלוי ונתינת אפר הפרה על המים נקרא קדוש ומלוי זה וקדוש זה הכל כשרים בו אפי' אשה ואפי' טומטום או אנדרוגינוס חוץ מחרש שוטה וקטן כמו שיתבאר במקומו:

המשנה הרביעית מי שהיו לו שני תינוקות אחד למול אחר השבת ואחד למול בשבת ושכח ומל את שלאחר השבת בשבת חייב אחד למול ערב שבת ואחד למול בשבת ושכח ומל את של ערב שבת ר' אליעזר מחייב חטאת ור' יהושע פוטר אמר הר"ם פי' העקר אצלנו מילה שלא בזמנה אינה דוחה שבת לפיכך יחייב אותו ר' אליעזר לפי שהוא חובל ואינו מקלקל שיהיה פטור וכן אמרו לגבי מילה מתקן הוא ומה שפטר אותו ר' יהושע לפי שהוא מל האחד שיהיה חייב להמול בשבת ברשות ואמר והואיל וניתנה שבת לידחות לזה האדם ויש לו למול אחד מן הבנים לא יתחייב על האחר והחלק הראשון שהורה בו ר' יהושע שהוא חייב חטאת זה אצלו אינו חייב אלא כשקדם ומל בערב שבת אותו שהיה חייב להמול בשבת ואחר כך מל בשבת אותו שהיה חייב להמול ערב שבת אז יהיה חייב לדברי הכל כי לא נתנה שבת לידחות והבן שתדחה בשבילו בשבת כבר נמול בערב שבת אבל אם לא קדם למול בערב שבת ונשארו שניהם ערלים ומל של ערב שבת בשבת הרי זה פטור לדעת ר' יהושע הואיל ונתנה שבת לידחות:

אמר המאירי המשנה הרביעית והכונה לבאר בה ענין החלק הרביעי והוא שאמר מי שהיו לו שני תינוקות אחד למול אחר השבת ואחד למול בשבת ושכח ומל את שלאחר

השבת בשבת חייב חטאת שהרי אין כאן מצוה כלל הואיל ולא הגיע זמן חיובו וכן הלכה אחד למול ערב שבת ואחד למול בשבת ושכח ומל את של ערב שבת בשבת ר' אליעזר מחייב הואיל ומ"מ אע"פ שהגיע זמן חיובו מילה שלא בזמנה היא ור' יהושע פוטר שטועה בדבר מצוה הואיל ומ"מ מצוה היא שהרי הגיע זמן חיובו פטור וכן הלכה:

משנה קטן נמול לשמנה לתשעה לעשרה לאחד עשר לשנים עשר לא פחות ולא יותר כיצד כדרכו לשמנה נולד בין השמשות נמול לתשעה נולד בין השמשות של ערב שבת נימול לעשרה יום טוב אחר השבת לאחד עשר שני ימים של ראש השנה לשנים עשר וקטן החולה אין מוהלין אותו עד שיבריא אמר הר"ם פי' עקר זאת ההלכה כי בין השמשות הוא ספק אם היום או מן הלילה ומילה שלא בזמנה אינה דוחה לא את השבת ולא את יום טוב כי מילה מצות עשה ויום טוב עשה ולא תעשה כי השם הוא צוה לשבות בו והוא אמרו שבתון ומנע בו מן המלאכה והעקר אצלנו לא אתי עשה שבה ודחי לא תעשה ועשה שבה ועוד עקרי אצלנו כי שני ימים טובים של ראש השנה בלבד שהם קדושה אחת ועוד יתבאר במקומות רבים שהם כיום אחד נתנו וכשתדע אלו העקרים תהיה זאת ההלכה מבוארת ואמרו עד שיבריא רוצה בו עד שיצא מחליו ותגמר ידיעה החולי וישאר אחר ירידתו שבעה ימים שלמים והם ימי הטוהר אז ימול וענין אמרו שלמים שיהיו מעת לעת ודע כי מי שנולד ונסתפק אם נולד בחדש השביעי שהוא בן קיימא או בשמיני ואע"פ שברוב לא תתקיים ולא יהיה ראוי שימול ביום השמיני ובשבת כי אם הוא של בן קיימא הרי מילתו בשבת חובה ואם הוא נפל לא עשה כלום מי שמל אותו אלא הרי מעשיו כמחתך חתיכה של בשר והוא אמרם מחתך בשר בעלמא הוא:

אמר המאירי קטן נימול לשמנה לתשעה לעשרה לאחד עשר לשנים עשר לא פחות ולא יתר כיצד כדרכו לשמנה בין השמשות לתשעה ר"ל לספק תשעה ערב שבת בין השמשות לעשרה שספק זמנה אינה דוחה שבת ואם יום טוב אחר השבת לאחד עשר שהרי מילה כל שאינה דוחה שבת אינה דוחה יום טוב ואם שני ימים טובים של ראש השנה לשנים עשר והוא הדין לשני ימים טובים של גליות אלא שמשנה זו נשנית בזמן שלא היו עושין שני ימים אלא מראש השנה בלבד קטן חולה אין מוהלין אותו עד שיבריא ר"ל שיתחזק מחולשת החולי ופי' בגמ' שבחולי של כל הגוף כגון קדחת וכיוצא בו נותנין לו שבעה שלמים מעת לעת אחר שיתרפא מן החולי אבל אחזו כאב בעינו או באחד מאיבריו אין ממתינין לו אלא עד שיבריא בלבד ועל הדרך שאמרו בר' נתן באותו שלא נבלע בו דמיו כמו שהתבאר וכן בפרק הערל בההוא דהוה כאיב עיניה לינוקא וכו':

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

כל שהוציא ראשו הרי הוא כילוד ואחר שכן הוציא ראשו בין השמשות נימול לתשיעי אע"פ שלא נולד עד הלילה ואם נשמע קולו בין השמשות אע"פ שלא הוציא ראשו עד הלילה דוחין אותו וכן התבאר במסכת נדה פרק דופן שכל שנשמע קולו הוציא ראשו חוץ לפרזדור הוא שאלו היה במעי אמו הרי פיו סתום וטבורו פתוח:

מקצת גאונים כתבו דרך מנהג שכל תינוק שמת קודם שנימול מסירין ערלתו בבית הקברות ומנהג זה אין לו רמז בתלמוד אלא שכך נהגו מעולם בהרבה מקומות:

המשנה החמשית ואלו הן הציצין המעכבים את המילה בשר החופה את רוב העטרה ואינו אוכל בתרומה ואם הוא בעל בשר מתקנו מפני מראית העין מהל ולא פרע את המילה כאלו לא מהל אמר הר"ם פי' ציצין הם קצוות החופה ראש האבר ואמרו החופה את העטרה רוצה בו רוב גובה העטרה וכל זמן שהוא מתעסק במילה יחתוך בשבת בין ציצין המעכבין ובין ציצין שאינם מעכבין ומשגמר המילה וסלק ידו אסור לו לשוב ולחתוך בשבת אלא ציצין המעכבין בלבד ולזה הענין רמז באמרו בתחלת זה הפרק עושין כל צרכי מילה ואמרו אינו אוכל בתרומה אם הוא גדול ונשאר ערל בלא מילה והעקר אצלנו הערל וכל הטמאים לא יאכלו בתרומה כאשר יתבאר בשמיני מיבמות ובעל בשר איש שמן רפוי הבשר כי מרפיון הבשר ודלדולו יראה האדם ערל בלא מילה אע"פ שהוא מהול והעקר בכל זה שיבוקר האדם בשעה שהוא מתקשה אם נראה מהול מניחין אותו כמות שהוא ואם אינו נראה מהול חותכין הבשר סביב עד שיראה מהול כשיתקשה ואמרם כאלו לא מל שישוב ויפרע בשבת אע"פ שסלק ידו מן המילה וממה שאני חייב להזכירך בכאן שהאדם כשעבר ולא מל את בנו או יליד ביתו וחס עליו ביום השמיני כי עבר על מצות עשה גדולה וחמורה כי אין בכל המצות כמוה ולא יתכן לו לעולם לשלם זאת המצוה אבל זה הענין קשה יותר ממה שעבר על חג הסוכות ולא עשה סוכה או ליל הפסח ולא אכל מצה לפי שזה אחר שעבר יום שמיני למילה לא נפטר מזאת המילה אבל הוא מצווה ומוכרח למולו תמיד וכל זמן שלא ימול אותו ויהיה ערל יהיה עובר על מצות עשה שהגיע זמנה וכשימול אותו תסור ממנה זאת העבירה ויעשה מצוה וכמו כן כל מי שיראה זה האדם ר"ל הילוד הערל ולא ימול אותו עובר על מצות עשה עד שימול אותו כאלו היה בנו וכשיגדל הילד ויגיע לזמן חיוב המצות נפטר כל אדם ממילתו ונתחייב הוא למול את עצמו מיד וכל זמן שלא ימול את עצמו עובר על מצות עשה עד שימול וכשימול ואפי' באחרית ימיו אז עשה מצוה וסר ממנו העון ואם מת והוא ערל אז יהיה מחוייב כרת הנזכר בתורה במי שלא ימול ואיני יודע בכל המצות מצוה כזאת ר"ל שלא יתחייב בה מלקות והוא מכשול גדול כדי שימות החוטא בחטאו:

אמר המאירי המשנה החמשית והיא מענין החלק הרביעי ג"כ והוא שאמר אלו הן ציצין המעכבין את המילה ר"ל שאינה מילה עד שיוסרו בשר החופה את העטרה ופי' בגמ' רוב גבהה של עטרה וכל שלא הוסרו אינה מילה ואם היה כהן אינו אוכל בתרומה אלא הרי הוא ככהן ערל ואם היה בעל בשר ר"ל שמן ביותר ולאחר שניטלה הערלה כלה נראה עדין כאלו בשר חוזר וחופה את רוב הגיד מתקנו מפני מראית העין ומשפע באיזמל מאותו עובי מל ולא פרע כאלו לא מל ואם עשה כן בשבת ולא פרעו אחריו חלל שהרי עשה חבורה שלא במקום מצוה כמו שהתבאר:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

דף קלז:

קטן המסרבל בבשר ונראה כמי שאינו מהול רואין אותו אם בעת שיתקשה נראה מהול אינו צריך כלום אלא יתקן הבשר מעט מפני מראית העין ואם אף בעת שיתקשה אינו נראה מהול חוזרין וקוצצין את הבשר המדולדל מכאן ומכאן עד שתראה העטרה גלויה בעת שיתקשה ודבר זה מדברי סופרים:

לענין ברכת מילה המוהל אומר אשר קדשנו במצותיו וצונו על המילה יש מי שאומר בין במל את בן חברו בין במל את בנו ויש אומרים שבמל את בנו מברך למול את הבן ובפסחים יתרחבו הדברים בענין זה:

אבי הבן מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו להכניסו בבריתו של אברהם אבינו ונהגו לברכה בין מילה לפריעה מפני שמאחר שלא פרע עדין עובר לעשייה הוא ונמנעים מלברכה קודם מילה מפני שתלוי בדעת מוהל ואם האב בעצמו מוהל אף הוא יכול לברכה קודם המילה אלא שנהגו להיות המדה שוה בכל והעומדים שם אומרים מי שהכניסו לברית הוא יכניסהו לתורה ולחפה ולמעשים טובים ואם אין שם אב גדולי המחברים כתבו שאין לאחרים לברכה ומ"מ בהרבה מקומות נהגו לברכה הסנדקוס או אחד מן הקרובים וכן כתבו גדולי המחברים ואח"כ מברך המוהל בא"י אמ"ה אשר קדש ידיד מבטן חק בשארו שם וצאצאיו חתם באות ברית קדש על כן בשכר זאת אל חי חלקנו צורנו צוה להציל ידידות שארנו משחת למען בריתו אשר שם בבשרנו בא"י כורת הברית וברכה זו כלה בנויה על יצחק ודרך צחות אמרו ואת בריתי אקים את יצחק נוטריקון של אקים אשר קדש ידיד מבטן וקורהו ידיד על שנאמר אשר אהבת וגדולי המחברים כתבו שאבי הבן מברך שהחיינו ולא נהגו כן ולא עוד אלא שאין ראוי כן משום צערא דינוקא:

המל את הגרים אומר אשר קדשנו במצותיו וצונו למול את הגרים ולהטיף מהם דם ברית שאלמלא דם ברית לא נתקיימו שמים וארץ שנ' אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי ויש שואלין מה נשתנה נסח זה לברך עליו למול ולא על המילה והיה לנו לומר על מילת הגרים או על המילה עד שתירצו מפני שעקר מצות המילה לגר לעצמו הוא הואיל וגדול הוא וכל שהוא כן הרי הוא בכלל מה שנאמר בפסחים לא סגיא דלאו איהו מהיל ואע"פ שאף אבי הבן מברך על המילה לדעת קצת מפני שאין עקר החיוב לו בערך אל גוף הבן לכשיגדל שהרי אין עליו חיוב כרת הנאמר בה ולדעת הפוסקי' שאבי הבן מברך למול יש לפרש שמילת הגר הואיל ואין לו קרוב שתמסר לו חובת מילתו עקר המצוה על המוהל שיזדמן לו כחובת שאר המילות אצל האב ויש שואלים עוד למה כללו שתי ברכות של מילה בנסח אחד והיה לו לברך ברכת מילה תחלה ואח"כ ברכה אחרת ותירצו שלפי שאינו גר עד שימול ויטבול לא ברכו על המילה כשם שאין מברך על הטבילה אלא שהוא בעצמו בעלייתו מברך עליה וכללו הכל בברכה אחת מפני שדם המילה בריתן של ישראל ומ"מ יש גורסין בשמועה זו שתי ברכות הראשונה על המילה והשניה למול ולהטיף וכו' ואינו נראה שהרי למול להבא משמע והיאך יברכהו אחר מילה ויש מפרשי' במה שנ' כאן למול ולהטיף שלצדדין נאמר כלומר למול אם אינם נמולים ולהטיף אם הם נימולים והדברים נראין שלכלם הוא מברך את שתיהן ומפני שקצת הגרים מתגיירים כשהם נימולים תקנו נסח זה לכלם ויש אומרי' שמתוך שהם בני דעה והם רואים דמם נוטף מזכירין להם הטפת דם ברית כדי שיקבלו עליהם עול תורה ומצות בשמחה ולא יהו דואגים לדמם הנוטף וגדולי המפרשי' פרשו הטעם מפני שאין נכנסין לברית אלא מכח דם זה אבל קטני ישראל כבר נכנסו מקדשת אבות:

המל את העבדים מברך אשר קדשנו וכו' למול את העבדים ולהטיף מהם וכו' ומסיים בה בברכת המילה האמורה בגרים:

כבר ביארנו במסכת ברכות שהמל את הגדול צריך לכסות ערותו ומברך ואח"כ מגלה ומל הגר שנימול אין מטבילין אותו עד שיתרפא למילתו וכשהוא טובל יתבאר במסכת יבמות שהולכים עמו שלשה שהם בית דין ומזהירים אותו כדרך שהזהירוהו בשעת המילה להודיעו קצת עול מצות ועונשין על הדרך שיתבאר שם וגוזזין שערו וצפרני ידיו ורגליו וצריכין לראותו בשעת טבילתו וכשעולה מן המים מברך על הטבילה וכן עבד משוחרר וכן עבד ושפחה הלקוח משאר האומות ומודיעין אותו המצות שיתחייב בהם על הדרך שיתבאר הכל שם:

אין המילה כשרה אלא על ידי ישראל הן עבד הן אשה הן קטן הן ערל שמתו אחיו מחמת מילה אבל שאר עממין אין מילה כשרה על ידם כמו שיתבאר במסכת עבדה זרה ומ"מ אם מל הואיל ואין כאן ספק ערלה כבושה אין צריך כלום:

ונשלם הפרק תהלה לאל:

פרק עשרים בעזר הצור:

ר' אליעזר אומר תולין וכו' כבר ביארנו בפתיחת המסכתא על החלק השני שבה והוא ביאור הדברים שנאסרו בה מדברי סופרים ועל החלק הרביעי והוא ביאור הדברים שהותרו מכלל הדברים הדומים למלאכה שהם יתבארו באלו הפרקים האחרונים ביחד ובערבוב וזה אחד מהם ועל זה הצד יחלקו עניני הפרק לשני חלקים הראשון בביאור קצת דברים שנאסרו מדברי סופרים והשני בקצת דברים מענינים הדומים למלאכות שהותרו אלא שנתערבו החלקים כמו שיראה בפרטי הענינים זהו שורש הפרק דרך כלל אלא שיתגלגלו בו דברים שלא מן הכונה כמשפט סוגיית התלמוד על הדרך שקדם:

והמשנה הראשונה ר' אליעזר אומר תולין את המשמרת ביום טוב ונותנין לתלויה בשבת וחכ"א אין תולין את המשמרת ביום טוב ואין נותנין לתלויה בשבת אבל נותנין לתלויה ביום טוב אמי הר"ם פי' משמרת הוא שק שנותנין בתוכה שמרי יין והיין יורד ממנו זך וצלול והמשמרת קולטת את השמרים ואסרו חכמי' לתלותה בשבת שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול והמצנן שמרים בשבת במשמרת עושה מלאכה שהוא תולדת בורר או מרקד והלכה כחכמים:

אמר המאירי המשנה הראשונה ממנו תחל בביאור החלק הראשון והוא שאמר ר' אליעזר אומר תולין את המשמרת ביום טוב ופי' משמרת מסננת שמסננין דרך בה שמרי היין לכלי ונשארים בה השמרים והיין נצלל לתוך הכלי ואומר עכשיו שתולה אותה על הכלי והוא שמותח פיה לכל צד בעגול ונעשית כאהל על חלל הכלי ונותן בתוכה השמרים לצלול יין לשתות ואע"פ שיש כאן סרך עשיית אהל ביו"ט ואע"פ שבשבת אסר ר' אליעזר אפי' תוספת אהל כמו שביארנו בפקק החלון בפרק כל הכלים ביום טוב הוא מתיר אף עשייתו לכתחלה מפני שהוא סובר כר' יהודה להתיר מכשירי אוכל נפש ולא עוד אלא שמקל יותר מר' יהודה שר' יהודה לא התיר אלא במכשירין שאי אפשר לעשותן מבערב כגון שפוד שנרצם ביום טוב עצמו ור' אליעזר מתיר אף במכשירין שאפשר להם מבערב שהרי תליית המשמרת אפשר לה מבערב ואין צריך לומר בנתינת השמרים לתוכה שהרי אוכל נפש הוא וא"ת מכשירים הם אי אפשר להם מבערב שמא לא נזדמנו לו שמרים עד עכשיו:

ונותנין לתלויה בשבת כלומר שבשבת אין תולין שהרי אף תוספת אהל הוא אוסר כ"ש עשיית אהל מעיקרו אבל אם היתה תלויה מערב שבת נותנין לתוכה שמרים בשבת שאין זה דרך ברירה וחכמים אומרים אין תולין אותה לכתחילה ביום טוב שעשיית אהל מעיקרו אסור לדעתם אפי' בי"ט והתוספת מותר כמו שביארנו בפרק כלים ובשבת אין נותנין אף בתלויה מפני שדרך ברירה הוא אבל נותנין לתלויה ביום טוב כשאר כל אוכל נפש ואם תדון את הנתינה כמכשירים שמא חכמים אלו ר' יהודה ואי אפשר מבערב שמא לא היו לו שמרים ומ"מ עיקר הדברים שאוכל נפש גמור הוא ומותר לדברי הכל והלכה כחכמים ולענין מכשירין אין הלכה כר' יהודה אלא שהותרו קצת מכשירין וכבר ביארנו הענין בהם במקומו במסכת יום טוב:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

דף קלח.

תליית המשמרת שאסרנו משום אהל אם תלאה אין כאן חיוב חטאת בשוגג ולא סקילה וכרת במזיד שאין זה אלא כעין מי שתולה כלי ביתד שאין כאן סרך חיוב ולא עוד אלא שאין כאן מתכוין אלא שחכמים אסרו בתליית משמרת שלא נעשה כדרך שהוא עושה בחול והרבה דברים נאסרו מטעם זה אף במה שאין מתכוין ומכח סרך אהל אבל המשמר אף בתלויה בשבת חייב והתראתו משום בורר ויש פוסקים משום מרקד ועיקר הדברים שהתראתו בכל אחד מהם:

כשם שביארנו שתליית משמרת אסורה מדין אהל מדרבנן כך הענין בכל כיוצא בו כגון הנאד ויש גורסין הגוד והכל אחד והענין הוא חמת מים והולכי מדברות נועצים ארבע יתדות בארץ וקושרין חמת זו בחוטין עבים ותולין אותם בארבע יתדות אלו כדי שיצננו מימיו וכן פרישת הכילה כל שיש בגגה טפח וכן הדין בכסא גלין והוא של חוליות ונותנין עליו קרשים ויושבים עליו וכשעומדין מפרקין אותו ואף הוא טעם איסורו משום אהל ולא מגזרת שמא יתקע כמו שפירשו גדולי הרבנים ודבר למד מענינו אהל קבוע לא יעשה ואם עשה חייב חטאת ומ"מ תוספת אהל מותר כמו שכתבנו וי"מ שכילה שיש בגגה טפח אהל קבוע הוא ומה שהזכרנו כילה בדין פטור אבל אסור כדין נאד ומשמרת פי' בשאין בגגה טפח ואין הדברים נראין אבל מטה ר"ל מטה שלנו שעומדת זקופה מותר לנטותה ולישבה על רגליה וכן כסא וטרסקל ר"ל שולחן וכן אסלא ר"ל כעין ספסל ויש אומרים כסא נקוב באמצעיתו להפנות בו שאין בזה נדנוד אהל כלל שאין כאן דבר הפרוש על יתדות ולא פרוש על כלי ולא עשוי לשום מחיצה וכיוצא באלו

אלא הושבת דבר הזקוף ומותר לכתחלה וי"א בשולחן דוקא בשכרעיה מחוברים עמה ואם אין מחוברים עמה יושיבוה תחלה ואח"כ ישימו הכרעים תחתיה ומטה שכרעיה וארכובותיה קבועים בארץ ואדם משים קרשים עליהם והיא הנקרא מטה דקרנאי אסור:

לא תצא אשה בעיר של זהב ואם יצאה אינה חייבת חטאת וכבר ביארנוה במקומה בפרק ששי:

טלית כפולה והוא שקושרין אותה בין שני כותלים והיא משולשלת ומגעת לארץ ואדם נכנס בין שני קצותיה וישן ביניהם בצל ויש בגגה טפח וזהו אהל עראי ואם הכין בה חוטין מאתמל עד שאין צריך עכשיו פרישה אלא שמושך אותם חוטים והיא נפרסת מותר לכתחלה שאין זה אלא תוספת אהל וגדולי הפוסקי' כתבוה בשאין בגגה טפח ואין נראה כן שכל אהל שאין בו טפח מותר לפרסו לכתחלה כמו שאמרו כילת חתנים מותר לנטותה ומותר לפרקה ובשאין בגגה טפח שאין זה אהל כלל אבל בגג טפח הוא אהל אלא שהוא אהל עראי:

כל שמותר לנטותו מותר לפרקו והוא שאמרו בכילי דבי רב דמאורתא נגידן ומצפרא חביטא רמיא וי"מ בה מאורתא נגידן שמבערב הם נטויות ולערב פורשן קצת ולמחר היו פורשים אותם מכל וכל וזהו תוספת אהל:

וילון והוא פרכת העשוי למחיצה מותר לנטותו ומותר לפרקו וגדולי הרבנים פירשו הטעם שאין אהל אלא בגג וילון מחיצה הוא ומ"מ יש אוסרין במחיצה כגג כמו שביארנו בפרק כלים ומה שהתירוה כאן מפני שהיא פרוסה קצת מאתמול אפי' טפח ואינו אלא תוספת עראי או שמא אף בשאינה פרוסה כלל ומפני שהיא מחיצה שאינה צריכה שאינה עשויה אלא לצניעות וכמו שאמר רב נחמן נגידו לי גלימאי ומ"מ וילונות שאדם נוהג בהם עכשו בלולאות וטבעות הקשורים בחבל לפני המטה אהל קבוע הוא ואסור:

דף קלח:

כילה כבר ביארנו לשיטתנו שכל שאין בה גג טפח מותר לנטותה וכל שיש בה גג פטור אבל אסור כל שיש בפחות משלשה סמוך לגגה טפח הרי הוא כגגה וכן כל שיורדת משפת המטה ולמטה טפח אותו טפח נעשה כותל והמטה נעשית גג ואסור וכילת חתנים הנזכרת כאן דינה כשאר כילות וגדולי הרבנים הפרישו ביניהם לענין פירוש ואין צרך בכך וכן יש ספרים שכתוב בהן ולא אמרו אלא בשאין בשפועה טפח אבל יש בשפועה טפח שפועי אהלים כאהלים דמו ואין זה כלום שהרי בראשון של סוכה אמרו שפועי אהלים לאו כאהלים דמו:

סיינא והוא כובע שאדם משים על ראשו ומאהיל עליו מפני השמש אע"פ שמתפשט טפח מראשו ואילך מותר ואין כאן אהל שאין זה אלא כהופך כנף בגדו על ראשו ופורשה מראשו ואילך טפח ומ"מ דוקא בשמעמידו בהדוק שאם לא כן יש לחוש שמא יגביהנו הרוח ויבא להביאו ד' אמות וגדולי המחברים כתבו שהמהודק אסור ומתורת אהל ואין הדברי' נראין:

גוד בכוסכיו והם חוטים העבים שקושרין אותו בהם על הדרך שביארנו למעלה מה שכתבנו בו שהוא אסור דוקא באדם א' שהוא מותחו על יתד זה וקושרו ואח"כ חוזר ומותחו על זה וקושרו והוא נעשה אהל אבל בשני בני אדם מותר לכתחלה שאין כאן מתיחה ובבת אחת הוא פרוס וכל שהוא ראוי למתיחה אינו אהל אלא במתיחה ומ"מ כילה אפי' בעשרה בני אדם אסור שאי אפשר לפרסה בבת אחת בלא (פריסה) [מתיחה] מעט:

כירה שנשמטה אחת מירכותיה אסור לטלטלה אע"פ שתורת כלי עליה עדיין גזירה שמא יתקע כשהוא מחבר לה הרגל ר"ל שתוקעו שם בחוזק ומ"מ בנשמטו שתים מירכותיה אי אתה צריך לכך שהרי אסור לטלטלה מצד עצמה שאין תורת כלי עליה:

כלי חרס מיטמא מאוירו וכלי עץ מגבו כמו שביארנו כמה פעמים התנור שנמצא שרץ מאוירו והיו שם ככרות התנור ראשון והפת שניה ואין אומרין שיהא התנור כאלו מלא טומאה והרי נגעה הטומאה בפת ותהא הפת ראשונה אינו כן אלא נטמא התנור מכח שרץ שבאוירו והפת מכח התנור ומעתה היו כלי עץ בתוך התנור לא נטמאו שאם מכח השרץ הרי אין לכלי עץ טומאת אויר ואם מלח התנור הרי אין כלי מטמא כלי ואלו היית רואה את התנור מלא טומאה היו טמאי' מטומאת גבן אלא שאין רואין כן כמו שביארנו:

דף קלט.

מה שהתרנו בפריסת כילה בכריכת חוט ומשיחה על הדרך שביארנו מ"מ במקום שאינן בני תורה אין מקילין להם בכך וכן מה שידעת שכלאי הכרם אסורין ושאין כלאי הכרם אלא במיני תבואות וירקות אבל אילנות מותר לנטעם בכרם והכשות נחלקו בו אם מין אילן הוא ואינו כלאים אם מין ירק ואסור והתרנוהו בחוצה לארץ מפני שכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחוצה לארץ מ"מ במקום שאינן בני תורה אין מקילין להם מפני שדומה לירק ומ"מ נאמרו עליה בסוגיא זו דברים שיש לדון בהם והוא שאמר רב עמרם מנגיד עלה ר"ל על הזורע כשות בכרמו ולמה והרי מ"מ אינו חייב עד שיזרע שנים בזולת הכרם שנ' לא תזרע כרמך כלאים וכמו שאמרו הטה ושעורה וחרצן ותירצו שלא נאמר

כן אלא לחייב את הזורע אבל לענין איסור הנאה אף במין אחד נאסר הכל וכמו שאמרו המעביר עציץ נקוב בכרם קדש וזה שהיה מנגד על הזריעה לא לאיסור הזריעה אלא שמא יבא בהם לידי מכשול ויש מפקפקים בה ממה שאמרו בברכות נהוג עלמא כתלתא סבי כר' יאשיה בכלאים וכו' ואם מ"מ אסורים הם היאך נהגו כן ר"ל שלא לאסור אלא בשנים אלא ודאי אף כל שאין כלאים בזולת הכרם מותר ושמועת עציץ נקוב פירושה בשיש בעציץ שני מינים וא"כ זה שהיה מנגד פירושו בזריעת מין אחר עמה וכן מה שאמרו רב משרשיא יהיב פרוטה לתינוק גוי וזרע ליה והקשו וליתיב ליה לתינוק ישראל שהרי קטן אוכל נבלות אין בית דין מצווים להפרישו ואע"פ שמ"מ אין מאכילין אותו בידים בזו ראוי להקל שאף בגדול אין עקר האיסור אלא מגזרת מין אחר ותירץ בה משום דאתי למיסרך ובעירובין בענין זמן של יום הכפרים אמרו גם כן ליתביה לינוקא דלמא אתי למיסרך ואין ללמוד מכאן מה שלמדו קצת מפרשים שאסור להטעים לתינוק בתשעה באב וביום הכפרים כוס של מילה שאין אומרין אתי למיסרך בקטן כל כך וכן בדבר שאין לו זמן קבוע וכן אין למדין מכאן שכל מין האסור לזרוע בכרם מותר על ידי גוי שהרי אף קיומן אסור אלא בזו אינה אלא מפני שמותר היה אצלו לגמרי אלא שהיה רוצה לשנות בה מפני שדומה לירק:

דף קלט:

המת ביום טוב ראשון יתעסקו בו עממין ביום טוב שני יתעסקו בו ישראל בין שנשתהא בין שלא נשתהא ואפי' בשני ימים טובים של ראש שנה מה שאין כן בביצה שנולדה בזה אסורה בזה ומ"מ במקום שאין בני תורה בין ביום ראשון בין ביום שני מחמירין להם וכבר ביארנו ענין זה בכדי צרכו בראשון של יום טוב:

מתעטף אדם בכילה ובכוסכיה ר"ל אותם רצועות התלויות בה כדי לפרסה ויוצא בה לרה"ר ואין אומרין שאותם הכוסכין אינם עשויים אלא לפריסת אהל ולא לצרך עטוף כלל והרי הן משאוי אבל היוצא בטלית שאין מצויצת כהלכתה חייב חטאת ולא מפני הטלית שהעטוף כמלבוש הוא אלא מפני הציציות שהן משאוי ושמא תאמר ומה בין ציציות הטלית לכוסכין שבכילה כבר אמרו בסוגיא זו ציציות לגבי טלית חשיבי ולא בטלי כוסכין לגבי כילה לא חשיבי ובטלי ופירשו בה גדולי הרבנים ציציות חשיבי מפני שהם של תכלת ולמדו רבים מדבריהם שטליתות שלנו הואיל ואין שם תכלת בטלים הם אצל הטלית ואע"פ שאינה מצוייצת כהלכתה יוצאין בה וגדולי המחברים פירשו ציציות חשיבי כלומר שדעתו עליהם לתקנם וא"כ אף בלא תכלת כן ובמצוייצת כהלכתה מותר

אף בלילה שאינו זמן ציצית שאין הציצית הגמורה משאוי אלא הרי הוא מנויי הטלית ומטכסיסיו כמו האימרא שאלו היה משאוי לא היה הציצית דוחה שבת אף בעשוי כהלכתו שאין מצות עשה בלא כרת דוחה שבת ולמדת ששאר בגדים שהיה יוצא מהן מלל אפי' חוטין ארכים יוצאין בהן שאין קפדים בהם ויש דנין עכשו כל טליתות שלנו כטלית שאינה מצוייצת כהלכתה ואין דבריהם נראין וכבר ביארנוה:

אע"פ שביארנו שאין תולין את המשמרת ביום טוב מערים ותולה אותה לצורך הנחת רמונים בתוכה או שאר פירות שהרי לא נאסר אלא שלא יעשה כדרך שעושין בחול והנחת פירות אינו דרך חול ומאחר שנתלית לכך מסננין בה שהרי נותנים לתלויה כמו שביארנו במשנה ומ"מ צריך שיתן בה רמונים תחלה על הדרך שביארנו כדי שיהא שם קצת הוכחה ולא תהא הערמתו ניכרת ואע"פ שבמועד אמרו מטילין שכר במועד לצורך המועד הן שכר של תמרים הן של שעורים ואע"פ שיש לו ישן מערים ושותה מן החדש אלמא שאף בלא שום הוכחה מותר להערים בזו אין הערמתו ניכרת שהרואה אומר לצורך המועד הוא שאין הכל יודעין שיהא לו מן הישן:

מותר לתלמיד חכם ליתן גרגיר של שום בנקב החבית המטפטף ומערים ואומר שלהצניעו נתנו לשם ומ"מ בעץ אסור שהוא מתקן כלי לגמרי וכן מותר לו לילך לישן בספינה שבמים שהיא של גוי ויודע שיעבירוה לצד אחר ומערים ועובר לשמור פירותיו שכל זה אינו אלא הערמה בעלמא ואינו אסור אלא מדבריהם ותלמיד חכם אין לחוש להקל בכך אלא מדרך צרך גדול ובאדם אחר מיהא אסור בראשונה מפני שהוא כעין תקון כלי ובשניה מפני שהיא בכלל גזיר' שיטה שעל פני המים שאף כאן יש לגזור שמא יעשה חבית של מלחים וכן כתבוה גאוני הראשונים וגדולי המחברים התירו את אלו אף באדם אחר ואין הדברים נראין:

המשנה השניה נותנין מים על גבי שמרים בשביל שיצולו מסננין את היין בסודרין ובכפיפה מצרית ונותנין ביצה במסננת של חרדל ועושין אנומלין בשבת בכוס ביום טוב בלוגין במועד בחבית ר' יצחק אומר הכל לפי האורחין אמר הר"ם פי' יצולו כמו יסננו כי הדבר הזך קורין אותו צלול והוא הפך עכור ומסננין כמו צוללין בסודר ובתנאי שלא יטה בידו הבגד בפי הכלי כדי שיהיה שופך במקום משופע כדי שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול והתנאי בכפיפה מצרית שלא תהיה גבוהה מתחתית הכלי טפח אלא פחות מזה כדי שלא יעשה אהל עראי בשבת לפי שהוא אסור כמו שביארנו וטבע הביצים שטורפין אותם ונותנין אותם בדברים העכורים ויזככו אותם ויבדילו העב מן הדק ואנומלין הוא יין ודבש ופלפלי' ולגין כד ומה שאמר ר' צדוק הכל לפי האורחין

אפשר לפרשו בשני פירושים האחד מהם כי הוא חולק על ר' יהודה במאמרו ובמועד בחבית ואמר ובמועד הכל לפי האורחים בין בשבת בין ביום טוב בין במועד והלכה כתנא קמא והוא שיעשה מן האנומלין בכל מה שירצה:

אמר המאירי המשנה השניה והכונה להתחיל בה בביאור החלק השני והוא שאמר נותנין מים על גבי שמרים בשבת כדי שיצולו והוא שכשנשארו השמרים לבדם בחבית של יין היו נוהגים ליתן לתוכם מים כפי כמות השמרים ולאחר שלש שעות או ארבע אותם המים קולטים ריח היין וכן שלחלוחית היין שבין השמרים מתערב בהם ומוציאין אותם ושותים אותו ואמר שהוא מותר שאין כאן ברירה כלל שאין כאן נתינה במסננת כלל ואין זה אלא כמזיגת מים ביין וגדולי הרבנים פי' על גבי שמרים הנתונים במשמרת מבעוד יום כדי שיהו צלולים ויצאו הרבה דרך המסננת ומסננין את היין בסודרין מפני הקמחי' הקרויים קאנש ובכפיפה מצרית העשויה מצורי הדקל ואין זה ברירה שהרי אדם יכול לשתותו עמהם וגדולי המפרשים פירשו שהסודר נקביו רחבים וכל שכן הכפיפה ואין ברירת הקמחים ניכרת בה כ"כ שאינם עשויות אלא לזגים וחרצנים ואיני מבין בסודר מיהא היאך פירשוה כן ונותנין ביצה במסננת של חרדל ר"ל ביצה שהיא טרופה מאתמול ונותנים במסננת של חרדל והחלמון נוטף לתוך החרדל ומאדימו והחלבון מתוך שיש בו דבקות נשאר למעלה ואין כאן ברירה שאף החלבון אוכל גמור הוא ואי אתה מפרשה לתוך התבשיל ומסננת של חרדל משום שינוי שאם לתוך תבשיל חם הרי מבשל ואם לתוך תבשיל קר הרי מפסידו אלא כמו שפירשנו:

ועושין אנמלין בשבת ופירושו בדרך זה שיתן הדבש ופלפלין השחוקים מאתמול בכוס ואח"כ יהא נותן היין עליו וטורף באצבעו וי"א שאינו טורף ביד אלא מנענע את הכלי עד שיתערבו הדבש והפלפלין עם היין ור' יהודה אומר וכו' ולא בא לחלוק עם תנא קמא אלא להוסיף ולפרש בשבת בכוס על הדרך שביארנו ולא בפעם אחת לשיעור שני כוסות בי"ט בלגין ובלבד לצורך י"ט לבדו ובמועד בחבית כחול ור' יצחק אומר הכל לפי האורחי' ר"ל ביום טוב ובמועד:

זהו ביאור המשנה וכלה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

נותן אדם יין צלול ומים צלולים לתוך המשמרת ואינו חושש שהרי אין כאן סרך ברירה כלל אבל בעכורים לא שנראה כבורר ובין הגתות שהיין תוסס ועב ועכור אלא שאין עכירותו כעכירות שבישן שעכירות שבין הגתות אדם שותהו הוא ושמריו ואין כאן תקון גמור הילכך טורף חבית ושמריה ר"ל טורף ומנענע ונותן לתוך המשמרת ואינו חושש

וגדולי המחברים לא התירו אף בצלול אלא בסודר וכפיפה ופירשו משנת סודר וכפיפה בצלול ושלא כזעירי אלא במשמרת לעולם אסור:

אע"פ שהתרנו לסנן את היין בסודרין מפני הקמחים צריך להזהר שלא יעשה גומא מן הסודר בפי החבית או הכלי שמסנן לתוכו שזהו מעשה חול ואסור וכן מה שהתרנו לסננו בכפיפה מצרית דוקא שלא יגביה הכפיפה מקרקעית כלי התחתון שהיין יורד לתוכו טפח שזהו סרך אהל:

מטלית ששוטחין על הגיגית לכסותה והיא הנקראת פרונקא אין נותנין על כלה אלא על מקצתה או שמשיירים בה מעט שלא יהא בדרך אהל ומשפך שמריקין היין דרך בו מן החבית לקיתון או לאשישה לא יהדק בנקב שבו קשין וקסמין דקין שהרי זה כמשמרת לגמרי ויש ברירה ולפי שטתנו דוקא בעכור אבל בצלול מותר ולדעת גדולי המחברים אף בצלול ומ"מ מריקין מכלי אל כלי דרך נחת שיערה את הצלול וישאר הפסולת בשולי הכלי ויזהר כשיגיע לפסולת שלא ימצה מעט מעט טיפה טיפה מן היין הנשאר עם הפסולת שזהו ברירה אלא כיון שיצא הצלול יניחהו מיד וזהו ביאור שמועת שאפו ממנא למנא ובקצת ספרים גורסין ממנא למנא בציבתא ואינו כלום:

דף קמ.

חרדל שלשו מערב שבת למחר ממחהו בין ביד בין בכלי ונותן לתוכו דבש ולא יטרוף הדבש בכח כדרך שטורפין ביצים בקערה אלא מערב וכן שחלים ששחקם מערב שבת למחר נותן לתוכם שמן וחומץ וממשיך לתוכם אמינתא הקרויה מינט"אה בלעז שהיא יבשה ושחוקה מאתמל ונעשית אבק ונאכלת עם השחלים ואמר שמעפר באותו אבק עליהם ובלבד שלא יטרוף אלא מערב וכן שום שריסקו מערב שבת למחר נותן לתוכו פול או גריסין מבושלים מאתמול ולא יטרוף אלא מערב:

אע"פ שהתרנו במשנה עשיית אנימלין בשבת אלונטית מיהא אסורה והוא יין ישן ומים צלולין ואפרסמון ועושין אותו לשתותו אחר המרחץ והרי הוא דוגמת רפואה:

המשנה השלישית אין שורין את החלתית בפושרין אבל נותן לתוך החומץ אין שורין את הכרשינין ולא שפין אותן אבל נותן הוא לתוך הכברה או לתוך הכלכלה אין כוברין את התבן בכברה ולא יתננו במקום גבוה בשביל שיזרה המוץ אבל נוטל בכברה ונותן לתוך האבוס אמר הר"ם פי' שורין מלה ידועה חלתית היו משתמשין לפי שהיתה ארצם קרה כרשינין הוא זרע נקרא בערבי כרשנה ובלשון הקדש כוסמת ומאכילין אותה לבקר ושפין פירושו כמו מקנחין או ממרחין ביד אבל נותן הוא לתוך הכברה והיא מתקנחת

שם מאליה כלכלה סל כוברין פעולה מן כברה מוץ התבן הדק אבוס מקום שאובסין שם הבהמות אבוס בעליו:

אמר המאירי המשנה השלישית והיא חוזרת לביאור עניני החלק הראשון והוא שאמר אין שורין את החלתית בפושרין פי' חלתית הוא מין פרי ששורין אותו בפושרין ושותין אותו לרפואה לחולי הנקרא יוקרא דלבא כלומר כאב הלב מפני שהוא נכר שלרפואה הוא עושה וגזירה משום שחיקת סמנין אבל נותן את החלתית לתוך החומץ ומטבל מאכלו באותו חומץ ואין כאן היכר לרפואה שכל השנה אדם נוהג בטבול אין שורין את הכרשינין ויש גורסין אין שולין והכל אחד והענין הוא הצפת מים עליהם בכלי והפסולת עולה למעלה ואדם אוכל מן התחתונות שרויות ואיסורו משום בורר וכן אין שפין אותם ביד להסיר פסלתן שכל זה דרך ברירה אבל נותנין לתוך הכברה או לתוך הכלכלה שהיא נקובה ומקצת הפסולת נופל מאליו והוא אוכל מתוך הכברה שהרי ברירה זו מאליה היא באה אין כוברין את התבן בכברה כדי להפיל ממנה המוץ הדק הבא מזקן השבולת שלא יזיק לבהמה שזהו כבורר וכן לא יתננה במקום גבוה כדי שיהא הרוח שולט בה ויזרה את המוץ שזהו דרך ברירה אבל נותן לתוך הכברה ואינו כובר ומוליכה עד האבוס וקצת המוץ נופל מאליו:

זהו ביאור המשנה וכלה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

מאחר ששריית החלתית אין איסורה אלא שלא יעשה דרך חול ומגזרת רפואה אם שרה אינו חייב חטאת ואם שרה מאתמל מותר לשתותו בשבת מפני שהוא משקה שאדם שותהו לפעמים אף בלא רפואה ושריית שבת מיהא שהיא אסורה לא סוף דבר בפושרין אלא אף בצונן ואם התחיל לשתותה יום חמשי ויום ששי ובשבת לא היה אצלו שרוי מאתמל ומתירא שמא יסתכן בהנחתו מותר לשרות בשבת בצונן ולא עוד אלא שנותנה בחמה:

חלוק של פשתן שנתכבס מותר לכסכסו בשבת ר"ל לפשפשו בין שתי ידיו שאין זה נעשה אלא לרככו ואע"פ שהלבון מצהיל על ידי הכסכוס מ"מ הוא אינו מתכוין אלא לרככו שהלבון אחר שהוא לובשו תחת בגד אחר אינו קפיד עליו אבל הסודר סתמו מקפיד הוא על לבונו ומתכוין הוא לכך ואסור וגדולי הדורות שלפנינו פוסקים להיתר אף בסודר מפני שאין גורסין דבעי מיניה ופשט לי לאיסורא אלא ופשט לי כלומר להיתרא ופירשו שבחלוק אדם מתכוין ללבנו יותר מן הסודר:

דף קמ:

חלוק זה ששטחה כדי לנגבה ותחב קנה מבית יד לבית יד כשהוא בא לנוטלה בשבת ישלפנה מן הקנה ולא ישלוף הקנה מתוכה מפני שהקנה אינו כלי ואסור לטלטלו ואם היא מכלי קיואי ר"ל קנה של אורגים תורת כלי עליה ומותר לטלטלה וכן בקנה המדה:
הוצא דירקא ר"ל אגודה של ירק שאינו ראוי למאכל אדם אם ראויה למאכל בהמה מותר לטלטלה ואם לאו אסור תליא דבשרא ר"ל חתיכת בשר מליח ועל שם שתולים אותה בחבל קורא לה כן מותר לטלטלה מפני שראויה היא באומצא ושל דגים גדולים אסור ופירשו גדולי הרבנים שאין ראויים ליאכל חיים וגדולי הפוסקים פירשוה משום מוקצה מחמת מיאוס מחמת ריחו וא"כ אחר שפסקנו כר' שמעון להתיר אף מוקצה מחמת מיאוס בשבת אף בדגים מותר ומ"מ גדולי המפרשים כתבו שלא אמרו במוקצה מחמת מיאוס שמותר לטלטלו בשבת אלא בדבר הראוי לכסות בו כלי או לאיזה תשמיש כגון נר ישן אבל דבר שאינו ראוי לכלום הרי הוא כאבן ואסור לטלטלו וי"מ אותה בדג תפל ואע"פ שבבשר אתה מפרשה במליח יראה לי שכל אחד הוא קרוי תליא לענינו שהבשר אין דרך לתלותה אלא משנמלחה והדגים דרכן לתלותן בגמי כשהוא תפל וכבר התבאר שדג תפל אסור לטלטלו שכל שאינו ראוי ליום וכן שאינו עומד לכלבים אין מטלטלין אותו:
לעולם יתנהג אדם במדה בינונית ויצמצם בהוצאתו כפי ענינו ואם הוא עני ישתדל לעשות דברים שמהם יבא לידי הסדר בהוצאה ואם הוא עשיר אל יפחית עצמו בצמצום המאכלים אלא בכדי הראוי דרך צחות אמרו אמר רב חסדא בעניותאי ובעתירותאי לא אכלית ירקא בעניותאי משום דגריר לבא וגורם לאכל ביותר ובעתירותאי משום דאמינא היכא דעייל ירקא ליעול בישרא וכוירי וכן אמרו דרך הערה לעני לצמצם בתוך ביתו כמה שיוכל האי מאן דאיפשר למיכל נהמא דשערי ואכיל דחטי עובר משום בל תשחת דאפשר ליה בשכרא ושתי חמרא עובר משום בל תשחת וכן אמרו האי דזבין כתנתא ליזבון מנהר אבא וניחוורה כל תלתין יומין כלומר שיקנה פשתן של מקום פלני שהוא חשוב ולא ירבה בכבוס יותר מדי כדי שלא יצטרך לקנות אלא משנה לשנה וכן אמרו לא ליתיב אציפתא חדתי דלא ליבליין מאניה כלומר שלא ישב במחצלת חדשה שלא יבלו כליו:
מידת הצניעות משובחת ובנשים יותר דרך הערת צניעות אמרו בתלמידים ההולכים ממקום למקום בר בי רב לא לישדר מאניה לאושפיזא כלומר שלא ישלח חלוק שלו לאושפיזתו לכבסה שמא טומאתה בשוליה והדבר גנאי לו ודרך הערה היה מגדוליהם

אומר לבנותיו איצטניעו באפי גבריכו לא תיכלו נהמא באפייהו כלומר שמא מתוך אכילתכם בשעה שהוא שבע תהא אכילתכם אצלו כבלענות ולא תיכלו ירקא בליליא כלומר מפני שאכילתם נותנת ריח הפה לשעתו ולא תפנון היכא דמיפנו גברייכו כלומר שמא בשעת חבה יזכור ויבא לידי איסטניסות וכי קרי איניש אבבא לא תימרו מנו אלא מני כלומר לא תשאלו כדרך שאדם שואל לזכר עד שהשומע בכם יכיר בכם שאתם חושבות עליו שזכר הוא ויחשדו עליכם אלא כשואלות בדרך שהשומע יכיר בכם שאתם חושבות שנקבה היא נקטת מרגניתא בחדא ידא ובורא בחדא ידא אחוי מרגניתא ובורא ליעכב בידך עד דליצטער והדר אחזי ליה כלומר אם את אוחזת מרגלית ביד אחת וצרור ביד אחרת ובעליך שואל בשתיהן הראי לו המרגלית מיד והצרור לא תראי לו עד שיצערך להראותו ומתוך שבאה לו ראייתה דרך כוסף אף היא חשובה בעיניו והוא משל שאף הכעורה שבכעורות אם עומדת בצניעות ומיקרת עצמה אצל בעלה אף היא חשובה בעיניו ולא תתגנה לו וי"מ בדרך אחרת וזו עיקר:

המשנה הרביעית גורפין מלפני הפטם ומסלקין לצדדין מפני הרעי דברי ר' דוסא וחכמים אומרים נוטלין מלפני בהמה זו ונותנין לפני בהמה אחרת בשבת אמר הר"ם פי' פטם השור שמשמנין אותו ותרגום בריאות פטימתא וראי כמו רעי ובלשון עברי צפיעי בקר וחכמים אוסרין לגרוף מלפני הפטם ואפי' היה המספא בקפה או דומה לה אבל אם היה אבוס של קרקע והמספא לשם אסור הוא לדברי הכל דילמא אתי לאשוויי גומות וכמו כן אוסרין סלוק לצדדין אבל לסלק מלפני בהמה מותר אצלם ובתנאי שיסלק מלפני החמור ויתן לפני השור ולא שיסלק מלפני השור ויתן לפני החמור כי מה שהניח החמור הוא ראוי לאכילת השור ומה שהניח השור אינו ראוי לאכילת החמור כי הוא הפסידו ברירו והלכה כחכמים:

אמר המאירי המשנה הרביעית והכונה בה ככונת מה שלפניה והוא שאמר גורפין מלפני הפטם כלומר שור של פטם ר"ל שמפטמין אותו גורפין אבוס שלפניו בשבת כדי ליתן בתוכו שעורים ולא יתערב בו עפרורית עד שיקוץ בהם ואין גוזרים משום אשוויי גומות ופי' בגמ' באבוס של כלי ואין גוזרין בו משום אבוס של קרקע ומ"מ באבוס של קרקע אסור משום אשוויי גומות ואפילו לדעת המתיר בכבוד הבית מפני שאין השואת גומות פסיק רישיה ודבר שאין מתכוין מותר פירשוה בגמ' בכאן מחשש שמא יבא להשוות גומות בידים ומסלקין לצדדין מפני הרעי כלומר שאר בהמות של רעי של מרעה שאין מדקדקי' בהם כל כך ולא הורגלו באסטניסות מסלקין את העפרורית לצדי האבוס אבל אין גורפין מכל וכל דברי ר' דוסא וחכמים אוסרים ופי' בגמ' אוסרין בשתיהן בגריפה

לפני הפטם ובסלוק צדדין מפני הרעי בין באבוס של כלי בין באבוס של קרקע ובכלם שמא יבא להשוות גומות בידים:

נוטלין מלפני בהמה זו ונותנין לפני בהמה אחרת כלומר נוטלין התבן והשעורים הנשארים באבוס של בהמה זו ונותנין לאחרת ופי' בגמ' דוקא מחמור ופרה מפני שאין החמור מטיל ריריין ואין הנשאר לפניו מאוס אצל הפרה עד שתאמר שטרח שלא לצרך הוא אלא אוכלת היא מהן אבל לא מפרה לחמור מפני שהפרה מטלת ריריין ושיריה נמאסים אצל החמור ומ"מ מחמור לחמור ומפרה לפרה מותר וכן גמלים וסוסים ופרדים נוטלין מכל הבהמות להם ומהם לכל הבהמות:

זהו ביאור המשנה וכלה על הדרך שכתבנו הלכה פסוקה היא ולא נתחדש עליה בגמרא דבר שלא ביארנוהו:

דף קמא.

המשנה החמשית הקש שעל גבי המטה לא ינענע בידו אבל מנענו בגופו ואם היה מאכל של בהמה או שהיה עליו כר או כסת או סדין מנענו בידו מכבש של בעלי בתים מתירין אבל לא כובשין ושל כובסין לא יגע בהן ר' יהודה אומר אם היה מותר מערב שבת מתיר את כליו ושומטן אמר הר"ם פי' נענוע הוא הטלטול כר הוא שמשימין תחת הרקה והאוזן סדין הרדיד הקטן הידוע אצלנו ונקרא בערבי אלא ראש מכבש נקרא בערבי תכת והם שני לוחות שמשימי' בהם הבגדים המכובסים מקופלים ואחר כך קושרין הלוחות ומהדקין אותם כדי שיתישרו הבגדים ויהיה הקפול נאה ואין הלכה כר' יהודה:

אמר המאירי המשנה החמשית והכונה בה ככונת מה שלפניה והוא שאמר הקש שעל גבי המטה והרי הוא מוקצה מפני שמטה זו אינה עומדת לשכיבה והרי תבן זה סתמו אינו עומד למאכל בהמה מפני שנכתש ביותר ובא לו בשבת לשכב עליו ומנענע את הקש כדי שיהא רך לשכב עליו לא ינענענו בידו מפני שהוא מוקצה אבל מנענו בגופו בכתפו שטלטול מן הצד אינו טלטול ואם היה ראוי למאכל בהמה או שהיה עליו כר או סדין מערב שבת שהדבר מוכיח שנתיחד לישיבה הרי זה מנענו ביד מכבש של בעלי בתים והוא כלי עשוי משני לוחות זו על גב זו שסודרין הבגדים על התחתון ומורידין העליון עליו דרך עמודים העשויים בלולים כדי להדקם ואמר שמתירין אותם בשבת שהרי אינו עושה אלא לצורך שבת ליטול מלבושיו אבל לא כובשין שהרי אין זה אלא דרך חול ושל כובסים לא יגע בו שהרי אין הבגדים שלו ואינו עושה אלא לאיזה תקון ור' יהודה בא לפרש שאם היה מותר מערב שבת מעט שומט את כליו משם אע"פ שאין לו צורך בהם

וגדולי הרבנים פירשו שאינה עשויה בלולים אלא יש בעמודים נקבים וכשהדקה כרצונו תוחב יתד בנקב שלא תעלה ואמר שמסיר אותו יתד אבל אינו מחזירו ושל כובסים מתוך שנוהגים בהדוק גדול הסרת היתד נקראת סתירה ואם היה רפוי מערב שבת מותר ואין גוזרין רפוי מפני שאינו רפוי:

זהו ביאור המשנה וכלה הלכה פסוקה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

מאחר שטלטול מן הצד אינו טלטול הטומן לפת בארץ להתקיים והיה ממנו קצת מגולה שאינו צריך ליגע בעפר מותר לחלצו משם אע"פ שהוא מזיז העפר ולא סוף דבר בשראשו הרחב מלמעלה והקצר מלמטה שנמצאת הגומא רחבה מלמעלה ואין מזיז העפר כשהוא שומטה אלא אף אם ראשה הרחב למטה שנמצאת הגומא קצרה מלמעלה ועל כל פנים מזיז העפר בהוצאתה מותר הואיל ואינו מזיזה אלא עם הלפת שטלטול מן הצד אינו טלטול:

מותר לדוק בשבת פלפלין אפי' הרבה גרגרין כאחד לצורך אבק בשמים לתבשילו ובלבד ביד הסכין אבל לא ברחים ומדוכה והוא הדין במלח ויש מחמירין במלח הואיל וכך דרכו בחול ואין הדברים נראין ומ"מ אף לדבריהם מותר לדוקה בחתיכת הככר או בין אצבעותיו או מכסה המלח בשולי המפה ודק ביד הסכין על המפה ויש מעמיד שמועה זו בי"ט מפני שקשה לו להתיר דיקת פלפלין בשבת ואין זה כלום שהרי בי"ט כל התבלים נידוכין כדרכן ועוד דבר הלמד מענינו:

הרוחץ במים בשבת ינגב עצמו ואח"כ יעלה מן הנהר כדי שלא יעלה עם המים שבגופו לרה"ר ויביאם ד' אמות ברה"ר אבל בעודו בנהר מותר לו לילד בתוך הנהר שהנהר כרמלית הוא והבאה זו אינה הבאה ממש אלא הבאה מכחו וכחו בכרמלית לא גזרו גדולי הפוסקים כתבו בשמועה זו דילמא אתי לאייתויי ד' אמות בכרמלית ונראה מדבריהם ששפת הנהר כרמלית הוא ושמא תאמר בתוך הנהר היאך הוא הולך ומהו שאמרו כחו בכרמלית לא גזרו לא אמרוה אלא בדחיית המים וכמו שאמרו כי קא נחית דחי ד' אמות כלומר שדוחה את המים בכחו ר"ל הניצוצות ועל זו אמר כחו בכרמלית לא גזרו אבל הבאתו אסורה וא"כ אף הוא אסור לילך בתוך המים ומ"מ גדולי הדורות שלפנינו כתבו אף לשיטה זו שבעודו רוחץ אין כאן הבאה ארבע אמות שמי הנהר מעבירין המים שעליו ונמצאו אלו מעבירין את אלו ונמצא שלא הביא מהם ארבע אמות שלמות ומ"מ אין לבי מתיישב שהרי אינו עומד כלו בתוך המים והרי כשהכניס כל גופו במים להדיח ואחר כך הלך בנהר בקומה זקופה נמצאו המים שעל כתפו בהבאה גמורה ומתוך כך יש לדון כלשון ראשון ומ"מ לקצת מפרשים ראיתיה כן כלומר שכל נהר עמוק באמצעיתו יותר

מבשפתו ואמר שכשרוצה לצאת ורואה שאין המים עמוקים כל כך יעמוד שם עד שינגב מה שבגופו חוץ למים וכן מעט מעט והיא חומרא גדולה:

טיט שעל גבי רגלו ורצה לקנחו יש פוסקי שאסור לקנחו בין בכותל בין בקרקע בכותל מפני שהוא נראה כבונה ובקרקע משום השואת גומות אלא יקנחהו בקורה וגדולי הפוסקים פסקו שבכותל מותר שאין זה דרך בנין אבל בקרקע אסור ועיקר הדברים לפסוק ולהתיר בין בכותל בין בקרקע שדבר שאין מתכוין מותר ואין כאן חשש השואת גומות בידים שאין דרך בכך וכך פסקוה גדולי הראשונים שבגי"רונדאה והסכימו בה גדולי הדורות שלפנינו:

לעולם יזהר אדם שלא לישב על שפת המבוי שאין בו אלא לחי מפני שאין בו היכר ושמא יתגלגל בסמוך לו איזה חפץ ויבא להביאו אצלו ונמצא מכניס מרשות לרשות:

לא יצדד אדם להעמיד את הכובא בקרקע אף במקום ישר שאין בו גומות שמא יבא לצדדה במקום שיש שם גומות ויבא להשוותם בידים ובכונה להיותו חס ומתיירא על הטיית הכובא:

לא יהדק אדם מוכין או בגד העשויים לסתימה על פי האשישה שמא יבא לידי סחיטה:

טיט שעל גבי בגדו מכסכסו ר"ל מפשפשו מבפנים כנגד גופו שהרי לבון אין כאן שאין נותן בו מים ונראה כלבון אין כאן הואיל ומבפנים הוא אבל מבחוץ ר"ל מצד החיצון שכלפי העם אסור שנראה כמלבן ומ"מ מותר לגררו בצפורן:

דף קמא:

מה שהתרנו בטיט שעל גבי רגלו שמקנחו בין בכותל בין בקרקע אף על גבי מנעלו כן ופירשוה בטיט לח והוא שאמרו ברבא דאיטוס מאניה במיא ושקל שמעיה חספא וכפר ליה אבל ביבש שהוא צריך גרירא אין גוררין במנעל חדש וכל שכן בישן שהוא קולפו מתחלה ונמצא ממחק ולא סוף דבר בחורפת הסכין אלא אף בגבו ומ"מ מותר לשכשכו במים שמאחר שהוא של עור אין כאן לבון ובבגד אסור משום מלבן ואף בשל עור כבוסו אסור משום סחיטה ואע"פ שאין בו ליבון שמא יבא לסחוט דבר שיש בו משום לבון אלא שהשכשוך מותר כמו שהתבאר בזבחים פרק דם חטאת:

לא יסוך אדם את רגלו שמן והוא בתוך המנעל או בתוך הסנדל מפני שבדרך זה המנעל בא לידי עבוד אבל סך את רגלו שמן ואח"כ מניחו בתוך המנעל או בתוך הסנדל וסך כל גופו שמן ואח"כ מתגולל על קטבוליא ר"ל עור שלוק לשטחו לעשות ממנו שולחן ואינו חושש בד"א בשאין שמן מיטפטף מגופו אלא בשיעור צחצוח העור והואיל ואינו מתכוין

אף לצחצוח מותר אבל אם היה שם כדי שיעור עבוד אע"פ שלא נתכון לעבוד אסור שהרי פסיק רישיה הוא ואע"פ שבענין מיחם אמרו בפרק כירה שלא סוף דבר כשיעור הפשר אלא אף כשיעור לצרף מותר הואיל ואינו מתכוין צירוף שאני שהוא מדרבנן אבל עבוד דאוריתא ויש פוסקין שאף בשיעור לעבד מותר מפני שאין להם הבדל בין צירוף לעבוד ואין הדברים כלום:

לא יצא אדם קטן במנעל גדול שמא ישמט מרגלו ומביאו ארבע אמות ברה"ר אבל יוצא בחלוק גדול שחשש השמטה אין כאן ולשלפו לכתחלה אין לחוש שאין אדם עשוי להפשיט בגדיו בחוץ ולא תצא אשה במנעל מרופט ר"ל קרוע שמא יתלוצצו עליה ותבא לשלפו ולא תחלוץ במנעל זה שהרי כחלוץ מאליו הוא ואינה חליצה גמורה ואם חלצה כשירה אחר ששני קצותיה מחוברים ואינה קרועה לשנים כמו שיתבאר במקומו בפרק מצות חליצה וי"מ כאן מרופט רפוי ומשתרבב מן הרגל וכן לא תחלוץ במנעל זה שאין זה מעל רגלו לגמרי ואם חלצה כשרה כן לא תצא אשה במנעל דחוק או חדש שהאשה קפדה למנעל מכוון למדת הרגל ותבא לשולפו ומ"מ כל שיצתה בו שעה אחת מבעוד יום מותר:

ומנעל של גבי האמום מותר לשמטו בשבת ואע"פ שאינו רפוי שהוא צריך על כל פנים לטלטל האמום ואע"פ שהאמום מלאכתו לאיסור הרי צריך לשומטו לצורך מקומו ר"ל המנעל ולענין טומאה מנעל שעל גבי האמום הואיל והדיוט יכול לסלקה מעל האמום ואינה צריכה לאמן שם כלי עליה ומקבלת טומאה שהרי נגמרה מלאכתו הוא וכבר כתבנוה בשביעי של סנהדרין:

ונשלם הפרק תהלה לאל:

פרק עשרים ואחד בעזר הצור:

נוטל אדם וכו' זה הפרק כלו הכונה בו לבאר הדברים שיצאו להיתר מכלל איסור טלטול אלא שיבאו בו דברים על ידי גלגול כמשפט סוגיית התלמוד על הדרך שקדם והמשנה הראשונה נוטל אדם את בנו והאבן בידו כלכלה והאבן בתוכה ומטלטלין תרומה טמאה עם הטהורה ועם החולין ר' יהודה אומר אף מעלין את המדומע באחד ומאה אמר הר"ם פי' התירו לטלטל כלכלה והאבן בתוכה בשלשה תנאים האחד שיהיו בכלכלה פירות אבל אם אין בה פירות נעשה בסיס לדבר האסור ובתנאי השני שיהיו הפירות מן הפירות שדרכן להלכלך כמו הענבים והתותים והפרישין אבל אם היו אגוזים או שקדים לא לפי שאפשר לו לנערן מן הסל בארץ והתנאי השלישי שתהיה האבן בנקב מן הסל לסתום אותו הנקב לפי שהוא חלק מן הסל והמדומע הוא הדבר המעורב מחולין ותרומה ודמע

שם התרומה וכבר קדמו משפטי המדומע כלם במסכת תרומות וממה שקדם זכרו כי כשנפל חלק אחד מתרומה במאה חלקים חולין צריך להפריש מן הכל שיעור התרומה והשאר יהיה מותר כי התרומה עולה באחד ומאה ואמר ר' יהודה כי מותר להוציא אותו החלק בשבת ויהיה אותו החלק שהוציא היא התרומה שנפלה בעצמה ולולי זה הדמיון לא יהיה השאר מותר ואין הלכה כר' יהודה:

אמר המאירי והתחיל במשנה הראשונה ממנו בטלטול האבנים ובטלטול הדברים האסורים באכילה והוא שאמר נוטל אדם את בנו והאבן בידו ר"ל בחצר ואין דנין כאלו היה האב מטלטל את האבן וכן אין חוששים שאם תפול שיגביהנה ויטלנה הוא ומ"מ פי' בגמ' שבדינר אסור שמא יפול מיד התנוק ויחוס עליו ויטלטלנו ואפי' לאחוז בידו אחת ושיהא התנוק מהלך ברגליו ואף באבן דוקא בבן שיש לו געגועין על אביו ויש בדבר צער לתינוק אע"פ שאין שם סכנת חולי אבל בבן שאין לו געגועין על אביו אין מתירין לו אחר שאין כאן צער לתינוק וכן נוטל כלכלה והאבן בתוכה פי' כלכלה מלאה פירות שנמצאת מתחלתה בסיס לדבר המותר וכן פי' בגמ' שאלו לא היו שם פירות הרי הכלכלה בסיס לדבר האסור ומה שהוא בסיס לדבר האסור לא הותר בה טלטול גמור אף בשוכח ולא הותר טלטול באבן על פי החבית בשוכח אלא במטה על צדה שאין כאן טלטול גמור אבל במגביה לא ומתוך כך העמידוה בכלכלה מלאה פירות ואף במניח מותר שכל שהוא בסיס לדבר האסור ולדבר המותר ניטל בשבת ואין אומרין שהפירות יהו בסיס לאבן שאין לפירות צורך באבן כלל ועוד שאין אוכלין נעשין בסיס ושמא תאמר והלא באבן על פי החבית לא הותר להטות אלא בשוכח אבל במניח לא והרי חבית שיש בה אוכלים ואעפ"כ נעשית בסיס לאבן ומאי שנא תירצו בה שהאבן על פי החבית אחר שאינו יכול להוציא האוכלים אלא דרך פיו ממילא נאסרו ואף לאחר שנפלה האבן הואיל ונעשה בסיס מ"מ ואע"פ שבתרומה אמרו למטה לא שנו אלא שטהורה למטה וטמאה למעלה ואע"פ שא"א לטהורה בלא טלטול האיסור הואיל ויש שם היתר אין אומרין נעשית בסיס לדבר האסור בזו הואיל ואוכלים הם אין אכל נעשה בסיס לדבר האסור אע"פ שהוא עליו אבל אבן על פי חבית הכלי נעשה בסיס לה והאוכלים שבתוכה נאסרו הואיל וא"א לו להוציאם אלא בטלטולה והצריכו עוד בגמ' בהיתר זה שני תנאים אחד הוא ששאלו אע"פ שהכלכלה מלאה פירות היאך הותר ויזרוק את הפירות בקרקע עם האבן ותשאר האבן בקרקע ויחזיר הפירות לכלכלה אחר שצריכים לו שאם אין צריכים לו נפלו פירות בחצרו לוקט אחת אחת ואוכל אבל לא לתוך הסל ולא לתוך הקופה והעמידוה בפירות המיטנפים כגון תאנים וענבים ותותים הא בפירות היבשים שאין

מקבלים טנוף אסור לטלטלה עם האבן וחזרו ושאלו ואף במיטנפים ינער את הכלכלה עד שיזרוק את האבן משם בניעורו ופירשוה בשהכלכלה נקובה והאבן דופן לה ואם יזרקנה יפלו הפירות דרך הנקב ויקבלו טנוף ונמצא שאין היתר אלא במלאה פירות ופירות הלחים וכלכלה נקובה ואין להתירו מתורת דופן אף בלא פירות כאבן שבקירויה שאמרו עליה בטולי בטלה ושווייה דופן שאין האבן דופן לכלכלה אלא בשביל הפירות וכשאין בה פירות אינו חושש לה מה שאין כן בקירויה זהו הנראה לפסוק לפי סוגית הגמרא אלא שבדברי גדולי המחברים ראיתי שכלכלה נקובה שסתם נקב שלה באבן מותר לטלטלה ואח"כ כתבו שהכלכלה שהיא מלאה פירות רטובים נוטלה עם אבן שבתוכה שאם ינער הפירות יטנפו בעפר ובמקום הפסד לא גזרו ונראה שהם גורסים בגמ' אלא אמר רב חייא בכלכלה פחותה וכו' כלומר שלא במלאה פירות אלא בשאין בה פירות ובכלכלה פחותה וכו' ומ"מ עדיין לא נתישבנו בדבריהם שאם בפירות הרטובים ינער והרי לפי סוגית הגמרא אין בניעור חשש טינוף ושמא אינם גורסים ולינערינהו וכו' אלא בפירות המיטנפים וגורסין אח"כ רב חייא אמר בכלכלה פחותה וכו' ויש דוחקין לפרש בדבריהם שלא התירו בטלטולה אלא לצורך מקומה שאין הניעור מועיל לו שהרי מ"מ צריך הוא למקומה והוא שהתירו במעות שעל הכר לטלטלו עודם עליו הואיל וצריך למקומו וכן פירשו במה שהתירו בפרק כירה לטלטל כנונא אגב קיטמא אע"פ שיש עליה שברי עצים ולא שאלו בה לינערינהו נעורי כדי להפיל שברי העצים בצריך למקומו:

ומטלטלין תרומה טמאה עם הטהורה ועם החולין אבל בפני עצמה לא שאינה בת טלטול אחר שאינה ראויה לאכילה ואף בזו דוקא בפירות המיטנפים אבל ביבשים זורקם ומניח את הטמא ונוטל את הטהור אלא שאם צריך למקומה נוטל את שתיהן כאחד וטומאה זו אתה מפרשה בטומאה שלישית שאינה עושה רביעי בתרומה שאם לא כן הרי נטמאת הטהורה אגבה או שמא כשהטהורה לא הוכשרה ואף זו פי' בגמ' כשהטהורה למטה והטמאה למעלה שאי אפשר לו אלא בטלטול הטמאה אבל טהורה למעלה וטמאה למטה נוטל את הטהורה ומניח את הטמאה וכל אלו כשיש כאן טהורה וטמאה אבל טמאה לבד אסור במניח משום בסיס לדבר האסור ולצרך מקומו מותר בשוכח:

ר' יהודה אומר מעלין את המדומע באחד ומאה ר"ל סאה של תרומה שנפלה למאה של חולין שאע"פ שבטלה באחד ומאה מ"מ צריך להעלות את הסאה ואע"פ ששאר איסורין בטלים ואין צריכים העלאה אלא בטל כל אחד עם ההיתר בשיעורו כגון ערלה וכלאי

הכרם באחד ומאתים ושאר איסורין בששים ושאר השיעורים המבוארים להם במקומם בזו פירשו בירושלמי שצריך להעלות מפני גזל כהן וכל שלא העלהו אסור ואעפ"כ הוא מתיר להעלותה בשבת לאכול מן החולין ואין זה אצלו תקון מפני שהוא סובר שאף בחול נותן עיניו בצד זה להעלותו בתרומה ואוכל בצד אחר ומאחר שיש צד לאכלו בלא העלאה אף בחול אין העלאתו תקון ואין הלכה כר' יהודה שהעלאת המדומע תקון גמור הוא ואף בחול אין אומרין נותן עיניו בצד זה וכו' שכל שאיסורו מן התורה אין בו ברירה ויש פוסקין אף בזו כר' יהודה מפני שהדמוע מדברי סופרים:

ולענין ביאור מיהא יש שואלים והרי לדעת ר' יהודה מין במינו לא בטיל והיאך המדומע עולה אפי' במאתים עד שמתוך כך פי' בקמח שעורים שנתערבה עם קמח של חטים שזהו מין בשאינו מינו שאינו ניכר וגדולי המפרשים כתבו שלא אמר ר' יהודה מין במינו לא בטיל אלא בדבר הנימוח או הפולט כגון חתיכת חלב בשומן או של בשר שכל אחת בולעת מחברתה אבל בדבר נגוב שאינו לא נימוח ולא פולט לא וראיה לדבר זה מה שאמר הוא בעצמו באגוזי פרך מדאורייתא חד בתרי בטיל כמו שיתבאר במסכת גיטין:

זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שביארנוה הלכה פסוקה היא אלא שגדולי הפוסקים לא הביאו בהלכותיהם בענין כלכלה סוגיית טינוף וניעור כלל ונראה מדבריהם שלא הצריכו אלא לכלכלה מלאה פירות שכל שהוא בסיס לדבר האסור ולדבר המותר מותר לטלטלו בלא שום צורך לדבר אחר וכן פסקו הרבה ואף במלאה פירות קצרו בה את הדברים אלא שנסמכו על מה שכבר התירו בקנוניא אגב קטמא וי"א שאף הם סוברים כסוגיא זו אלא שהשמיטו ענין ניעור כנסמכים על מה שכתבו בחבית ומעות שצריכים להטות ולהפיל את האסור אף בשלא נעשו בסיס כגון בשוכח וכן השמיטו זו של כלכלה פחותה שפשוט הוא שכל שהוא דופן לכלכלה לצורך הפירות אי אפשר בניעור שהרי הפירות נופלים בניעורו ודברים שנכנסו תחת משנה זו בגמרא אלו הם:

המוציא תינוק חי וכיס תלוי לו בצוארו חייב משום כיס מפני שאינו מבטל הכיס אצל התינוק והרי הוא כמי שהוציא את הכיס בידים ועל התינוק אם הוציאו בחיקו חייב עליו שאין אומרין בתינוק חי נושא את עצמו שהתינוק כבהמה ואפי' מניח רגלו אחת ונוטל אחת וי"מ שאם התינוק נוטל אחת ומניח אחת פטור אף בהבאתו בחיקו וכבר כתבנוה בפרק המצניע ובפרק מפנין תינוק מת וכיס בצוארו פטור על הכיס שמתוך מרירותו מבטל הוא הכיס אצל התינוק ועל התינוק לדעת הפוסקים מלאכה שאין צריכה לגופה פטור עליה פטור ולדעת הפוסקים חייב עליה חייב והחי במטה פטור אף על המטה שהמטה טפלה לו והחי נושא את עצמו וכבר כתבנוה בפרק הצנעה:

דף קמב.

המוציא כליו מקופלים ומונחים על כתפו וסנדליו וטבעותיו בידיו חייב ואם היה מלובש בהם פטור הוציא אדם וכליו עליו וסנדליו וטבעותיו בידיו פטור ואלו הוציאם כמות שהם חייב:

כבר ביארנו במשנה במה שהתרנו טלטול טמאה עם הטהורה שלא נאמר אלא בטהורה למטה וטמאה למעלה ובפירות המיטנפים שאי אפשר לזרוק את הכל לקרקע ולברור את הטהורה ובניעור אי אפשר שהרי אי אפשר בניעור זה שלא יצאו מפירות הטהורה עם פירות הטמאה ודברים אלו דוקא לצורך גופו אבל לצורך מקומו בין שטהורה למעלה וטמאה למטה בין שטמאה למעלה וטהורה למטה ואף בפירות היבשים מטלטלין אותה ואפי' במניח הואיל ואינה בסיס לדבר האסור לבד אלא לדבר האסור ולדבר המותר אבל אם היה הכל טמאה אין מטלטלין אותה אף לצורך מקומו במניח אלא בשוכח מפני שנעשית בסיס לדבר האסור לבד הא בשוכח מיהא מותר כדין מעות שעל הכר שלצורך גופו מנער את הכר והם נופלות ולצרך מקומו מטלטלין בעודן עליו וזה שבארנוה בצורך גופו פי' שצריך לטהורה ואתה צריך לשאול ומה יועילנו טלטול הכלי שהתרומה בתוכו והרי צריך ליטול הטמאה ביד אחר שאינה בת זריקה לקרקע וטלטול ביד אי אפשר שהרי מוקצה הוא ושמא יכול לנער הטמאה שהיא למעלה עד שתתגלה הטהורה או שמביא הקופה עד שמגיע אצל טבלא או מטה ומריק שם את הכל ואח"כ נוטל את הטהורה ומניח את הטמאה ואע"פ שמבטל כלי מהיכנו שהרי אסור לו אח"כ לטלטל הטבלא או המטה הרי כשזרקם עליה לא בטלו מהיכנו שהרי טהורה וטמאה היתה שם וכשנוטל את הטהורה הוא שהמטה מתבטלת מהיכנה ונמצא ביטול היכנה בא מאליו ולא בידים ויש מתרצים שאין זה בטול כלי מהיכנו אחר שיכול לנער את המטה או הטבלא והם נופלות:

סאה תרומה שנפלה לפחות ממאה של חולין ונעשה הכל מדומע ונפל מן המדומע למקום אחר אינו מדומע אלא לפי חשבון כיצד הרי שנפלו עשר סאין של תרומה לתשעים סאה של חולין ונדמע הכל אם נפל ממדומע זה עשר סאין לפחות ממאה של חולין נדמעו שהרי אף לפי חשבון יש בעשרה סאין אלו סאה של תרומה אבל אם נפלו תשעה סאין לפחות ממאה לא נדמעו שהרי אין כאן אלא סאה פחות עשיריתו של סאה וכן כל כיוצא בזה:

סאה תרומה שנפלה למאה שנמצאת ראויה להעלות ולא הספיק להעלותה עד שנפלה אחרת יתבאר במקומו שאם ידע בראשונה קודם שתפול השניה לא נדמעו אלא מעלה

שני הסאין והשאר מותר שכל שהיה ראוי להעלות הרי הוא כאלו עלה ואם לא ידע בסאה ראשונה אלא אחר שנפלה השניה הרי זה מדומע כאלו נפלו שתיהן כאחת חומרא זו אינה אלא בתרומה מפני שצריכה העלאה אבל בשאר איסורין אינו כן שאם נפל כזית חלב בקדירה ונימוח ויש בה ששים בטל ואם נפל אח"כ כזית אחר באותה קדירה עצמה אף הוא בטל ולא עוד אלא שאף הראשון מצטרף להתיר אם היה השני כזית ועוד וכן אמרו הערלה מעלה את הערלה כיצד סאה ערלה שנפלה לתוך מאתים של חולין ואח"כ נפלה סאה ועוד של ערלה לשם בטל וזו היא שאמרו הערלה מעלה את הערלה:

גדולי הפוסקי' לא הביאו בהלכותיהם בהיתר טלטול טמאה עם טהורה תנאים אלו שהזכרנו ומכאן פסקו רבים שמותר לטלטל טמאה עם טהורה עכ"פ ולא התירוה בפסקיהם אלא בסתם אלא שגדולי המפרשים כתבו שהם סמכו להניחה על מה שאמרו לא אמרו ככר או תינוק אלא למת בלבד כלומר שבשביל הנחת הככר על המוקצה לא יהא רשאי ליטול את המוקצה הואיל וההיתר עליון ויכול ליטלו בלא טלטול האסור אבל טהורה למטה הואיל ואין יכול ליטול ההיתר בלא טלטול האיסור מותר וכעין מ"ש שמואל מטלטל להו אגב ריפתא ויש חולקין שלא אסרו טלטול ע"י ככר אלא כשמניחו בשבת אבל אם היה שם מע"ש מותר:

דף קמב:

המשנה השניה האבן שעל פי החבית מטה על צדה והיא נופלת היתה בין החביות מגביהה ומטה על צדה והיא נופלת מעות שעל גבי הכר מנער את הכר והם נופלות היתה עליה לשלשת מקנחת בסמרטוט היתה של עור נותן עליה מים עד שתכלה אמר הר"ם פי' מנער את הכר והם נופלות זהו כשהוא צריך לכר אבל אם הוא צריך למקום הכר נוטל את הכר ואת המעות עליו ובלבד אם היה שוכח אבל אם הניח המעות ערב שבת על הכר הרי זה בסיס לדבר האסור ואסור לנערו לשלשת לכלוך וטנוף מקנחה ידוע כלומר מקנח אותו הטנוף אשר על הכר סמרטוט ר"ל בלויי הבגדים:

אמר המאירי המשנה השניה והכונה בה ככונת משנה שלפניה והוא שאמר האבן שעל גבי החבית ורוצה להריק מיין שבתוכה מותר לו להטות את החבית והאבן נופלת ופי' בגמ' דוקא בשוכח ר"ל ששכח האבן עליה בין השמשות ולא מדעת נעשית החבית בסיס לה אבל אם הניחה לשם בין השמשות על דעת בסיס ובכונה שיטה ויפיל את האבן אף החבית נעשית מוקצית ואסור לטלטלה הא בשוכח לא נעשית בסיס והותר לו להטות בחבית ולא לטלטל את האבן לגמרי היתה אותה החבית בין חביות ומתיירא שאם יטנה

תהא האבן נופלת על חבית אחרת ותשבר מגביהה ומסלקה משם ומביאה למקום אחר ומטה על צדה ומוטב לנו להתיר טורח בהיתר משנתיר לטלטל אבן בידים:

מעות על גבי הכר והרי הם גורמים לאיסור תשמיש הכר מגביה את הכר מצד אחד ומנער והם נופלים מאליהם ומביא את הכר אח"כ למקום שירצה ופי' בגמ' שאם היה צריך לאותו מקום שהמעות מתנערים לשם נוטל את הכר עודן עליו עד שיפנהו למקום שאין צריך לו ואף זו פירשוה בגמ' בשוכח אבל במניח אסור אף לצורך גופו ומקומו:

היתה עליה לשלשת ר"ל על הכר ופי' לשלשת דבר מאוס כגון טיט או רוק או איזה טנוף מקנחה בסמרטוט אבל אינו נותן עליו מים שהרי כר של בגד הוא ובגד שרייתו במים זהו כבוסו ואם הוא כר של עור נותן עליו מים עד שתכלה שאין שרייתם נקראת כבוס כמו שהתבאר בזבחים ומ"מ כבוס ממש לא שמאחר שהם רב יש עליהם תורת כבוס:

זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שביארנוה הלכה פסוקה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

הבורר קטנית ביום טוב בורר כדרכו ר"ל פסולת מתוך אוכל בחיקו בתמחוי אבל לא בנפה וכברה ומ"מ אם פסולת מרובה על האוכל נוטל את האוכל ומניח את הפסולת ויש בענין זה סברות לקצת מפרשים וכבר ביארנו הכל במקומו בראשון של יום טוב:

היתה חבית מונחת באוצר או שהיו כלי זכוכית מונחים תחתיה מגביהה למקום אחר ומטה על צדה והיא נופלת ונוטל הימנה מה שצריך לו ומחזירה למקומה:

מי שהיתה לו ארנקי של מעות או לבנה או איזה דבר האסור לטלטל בחצר אסור לטלטלו אף על ידי ככר או תינוק ולא סוף דבר במניח על דעת כן אלא אף בשוכח שלא אמרו ככר או תינוק אלא למת בלבד ומ"מ דוקא בשאוחז בדבר האסור ומטלטלו אגב היתר אבל כשאוחז בהיתר מותר וכן יש אומרים דוקא להניח הככר עליו בשבת עצמו אבל אם היה עליו מבעוד יום נעשה בסיס לדבר המותר ומותר לטלטלו אא"כ הוא מוקצה מחמת איסור ומביאים ראיה ממדוכה שיש בה שום וטלטול טמאה עם טהורה ומ"מ דוקא בדבר שיש עליו תורת כלי אבל באבן וכיוצא בו אף מאתמל אסור וי"מ שכל שיש תורת כלי עליו אף ביומו מותר וזה שאמרו לא אמרו ככר או תינוק אלא למת בלבד פירושו בדברים הדומים למת כגון אבנים וכיוצא בהם:

הכלי הרי הוא כככר או תינוק להתיר את האסור בטלטול לטלטל (את) [על] ידו והוא שאמרו רבא מנח סכינא אבר יונה כלומר שהיה שם בן יונה חי ומליח והיה מתיירא על הפסדו והיה מניח הסכין עליו ומטלטלו וכן אביי היה מניח את התרווד על העמרים ומטלטלם ממקום למקום להצניעם ואע"פ שלא הותר אלא במה שנתערב בו אונס כגון

ששכחום שם במקום הפסד אבל מה שהונח שם במזיד על דעת לטלטלם בדרך זה למחר לא נאמר בו היתר זה לכתחלה באלו מיהא מותר אף בדרך זה מפני שהעמרים ראויים לישב עליהם והבר יונה היה ראוי לאכלו באומצא ומעצמם היה בהם צד היתר ולרווחא דמילתא עשו כן ומ"מ אם לא היה ראוי לאומצא לכתחלה מיהא לא אע"פ שהוא ראוי לשונרא שמוכן (לבהמה) [לאדם] אינו מוכן (לאדם) [לבהמה] ומה שאמרו טווי לי בר אווזא ושדי מעיה לשונרא שנראה שראוי לטלטלם מצד השונרא באלו כדקתני טעמא הואיל ומסרחי מאתמל דעתיה עלויהו אבל אלו אינן עומדות לבהמה ולענין פירוש דבר זה פירשוהו גדולי הרבנים בשנשחט האווז ביום טוב עצמו והם מפרשים כיון דמסרחי כלומר שעומדי' להסריח הוא נותן עיניו בהם לכך מאתמול ומקשים עליהם שאם כן למה יאסר בטלטול אפי' לא יתן לפני כלבו ושונרו והרי מ"מ אם רצה לאכלם הוא בעצמו אוכל ואם מפני שאין דרך בני אדם בכך הרי כיוצא בו בשבת אומצא אין דרך בני אדם בכך ולפיכך פירשו בתוספות שנשחטו מבערב על דעת לאכל ביום טוב ועכשו מסריחין ואינם ראויים לו ולא הותרו אלא מצד הכלב והחתול וא"ת והלא גרעני תמרה לא היו ראויים מאמש ודעתו עליהם להסיקם שאני גרעינים שהם צריכים לתמרים עד שעה שיאכלם שהרי אם יטלם יתקלקלו התמרים ולענין פסק למדת שבין נשחט מבערב בין נשחט היום מותר לטלטל בני מעים וליתן לכלבו ושונרו וכן כל כיוצא בזה ולענין מה שיש לפקפק בשמועה זו ממה שאמרו בדג תפל בפרק מפנין כבר רמזנו שם שדג תפל אינו ראוי אף לבהמה והרי הוא כאבן מה שאין כן בבשר:

דף קמג.

אשה לא תכנס לבין העצים ליטול מהן אוד והוא מקל ארוך לתקנו לגרוף בו את התנור שזהו תקון כלי ואוד שנתקן מערב יום טוב ונשבר ביום טוב אסור להסיקו שמסיקין בכלים ואין מסיקין בשברי כלים אם נשברו ביום טוב וכבר ביארנוה ברביעי של יום טוב: **המשנה** השלישית בה"א מעבירין מעל השלחן קלפין ועצמות בש"א מסלק את הטבלא כלה ונוערה מעבירין מעל השלחן פרורין פחות מכזית שער של אפונים ושל עדשים מפני שהוא מאכל בהמה ספוג אם יש לו עור בית אחיזה מקנחין בו וחכ"א בין כך ובין כך מקנחין בו אמר הר"ם פי' מה שהרשו בית הלל טלטול הקלפות והעצמות לפי שהן ראויין למאכל הבהמות וטבלא לוח גדול ישימו עליו השלחן כדי שיפלו עליו הפירורי' ושער של אפונים הם קלפות האפונים וספוג ידוע והוא כמו צמר נעשה לחוף הים ושואב המים ומסתפגין בו ובית אחיזה שלו הספוג הנזכר כשיש לו בית אחיזה ואוחזין אותו

בו ואינו מתעצר ואינו נסחט כלל כשמסתפגין בו ואפי' ר' שמעון אוסר להסתפג בשאין לו בית אחיזה לפי שהוא מתעצר ונסחט בהכרח וכל דבר שיהיה הכרחי מודה ר' שמעון אע"פ שאינו מתכוין כי ר' שמעון אינו אומר דבר שאינו מתכוין מותר אלא כשהתפעלות המלאכה אפשרי שיהיה ואפשרי שלא יהיה כאמרם גורר אדם מטה כסא וספסל ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ כי אפשר לגרר ולא יעשה חריץ אבל דבר הכרחי לא והוא אמרם מודה ר' שמעון בפסיק רישיה ולא ימות ומאמר החכמים בין כך ובין כך ר"ל בין שיהיה לו בית אחיזה שמותר להסתפג בו או לא יהיה מותר לטלטלו בשבת:

אמר המאירי המשנה השלישית והכונה בה ככונת מה שלפניה והוא שאמרו בש"א מגביהין מעל השולחן עצמות וקלפין ר"ל אע"פ שנתפרק בשבת הקלפין מן הפירות והעצמות מן הבשר שאין מוקצה בשבת ובה"א מסלק את הטבלא שיש תורת כלי עליה אבל הקלפין והעצמות לא יטלטל בידים כר' יהודה שאוסר במוקצה ונמצא בית הלל כר' יהודה ומ"מ בגמ' אמרו אנו אין לנו אלא ב"ש כר' יהודה וב"ה כר' שמעון כלומר אין אנו סומכים על משנה זו על הדרך שהיא שנויה אלא מוחלפת השיטה ב"ש כר' יהודה וב"ה כר' שמעון שהרי לא שנאוה בבחירתא בקולי ב"ש וחומרי ב"ה וא"כ הלכה שמגביהין העצמות והקלפין וכבר ביארנו בראשון של יום טוב שאם יש בשר בעצמות ופרי בקלפין אף לר' יהודה מותר ואף ביום טוב ואם אין שם כלל והם גרעינים וקלפים קשים אף לר' שמעון אסור אף בשבת הואיל ואין ראויים לאכילה ולא נחלקו אלא בעצמות וקלפין שאין עליהם שום אוכל אלא שהם רכים וראויים לבהמה ובאלו נחלקו והלכה כר"ש בשבת אבל ביום טוב מיהא אסור ומסלק את הטבלא וכבר ביארנוה בראשון של יום טוב:

מעבירין מעל השולחן פירורין בפחות מכזית ולא נאמר שמאחר שמותר לאבדן ביד הרי הם כעצמות אלא מותר לטלטלן מפני שהם מאכל בהמה ואין צריך לומר ביש בהם כזית שהרי אוכלים גמורים הם ואסור לאבדם וכן מעבירין שער של פולין ושל עדשים ר"ל קליפתם העליונה מפני שהוא מאכל בהמה ופי' בגמ' לדעת ר' שמעון שהלכה כמותו בשבת ואף הוא לא אמרה אלא בראויים לבהמה כמו שביארנו:

ספוג והוא שהיה מנהגם לטבלו במים ולקנח בו את הטבלא אם יש לו עור בית אחיזה ר"ל בית אחיזה של עור לאחזו בו מקנחין בו אבל אם אין לו בית אחיזה אסור אחר שהוא טבול במים שהרי כשאוחזו נסחט בין אצבעותיו ויש כאן איסור סחיטה ואף לר' שמעון שהרי פסיק רישיה הוא בין כך ובין כך ר"ל אע"פ שאין לו בית אחיזה אם הוא נגוב ניטל בשבת מפני שתורת כלי עליו ואין גוזרין נגוב אטו טבול ואינו מקבל טומאה שהרי אינו ממין הכלים המקבלים טומאה ר"ל בגד ועור ושק ומתכת ועץ וחרס:

זהו ביאור המשנה וכלה על הדרך שביארנו הלכה פסוקה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

פירורין שאין בהם כזית שהזכרנו במשנה שמותר לאבדם ביד יש חולקים בה וגורסים אסור לאבדם ביד ומפרשים בה ממה ששנו במשנתנו מעבירין ולא התירו לזורקם ש"מ אסור לאבדם ביד:

גרעינים של אותם תמרים הנקראים תמרי ארמייתא והוא שהאכל דבוק עם הגרעינים ומשתייר ממנו על הגרעין מותר לטלטלן בשבת שהרי יש כאן אכל אבל אותם הנקראים תמרי פרסייאתא והם שאין האוכל נדבק בהם כלל ואין שם שום אכל אסור לטלטלם וגדולי הפוסקים פירשו תמרי ארמייתא שהם רכים ונאכלים עם התמרים עצמן ופרסייתא שהם קשים ואין נאכלי' עם התמרים וי"מ תמרי ארמייתא שהם קשים ומתוך קשיין אדם נותנם לבהמה והבהמה אוכלתם בגרעיניהם אבל תמרי פרסייתא הם רכים ואין עומדים לבהמה וראיה להם שהרי בפרק שני אמרו אכל תמרי ושדי קשייאתא לחיואתא ואמרו שם מאי לאו בפרסיאתא אלמא שאף הם ראויים לבהמה ועל דרך זה כתבו גדולי הפוסקים שלא נאמר כן אלא במקום שמאכילים תמרים לבהמות כגון בבל ויריחו אבל במקום שאין מאכילין תמרים לבהמות אלו ואלו אסורין ואין הדברים נראין אלא כל שראויים למאכל בהמה מותר לטלטלם בכל מקום וא"כ מה שאמרו כאן שמואל מטלטל להו אגב ריפתא לא היה צריך לכך שהרי אף הוא סובר כר' שמעון שכל שראוי למאכל בהמה אע"פ שנולד בשבת מותר לטלטלו וכן בפרק שני אמרו בזה שלא נאסרו אלא לדעת ר' יהודה אלא דרך מדה יתירה היה עושה כן וכמו שאמרו למעלה אי לאו דאדם חשוב אנא סכינא אבר יונה למה לי וי"מ שלא התיר ר' שמעון אלא ביום טוב אחר שהם ראויים להיסק לדעתו שאינו אוסר מוקצה ונולד אבל בשבת הואיל ואין עומדין לבהמה ואין ראויים להיסק הרי אין ראויים לכלום ואין תורת כלי עליהם ושמא תאמר אחר שכן היאך היה מטלטלם אגב ריפתא ולא אמרו ככר או תינוק אלא למת בלבד הרי בזו אינו מטלטל ביד אלא ההיתר והאיסור מיטלטל מאליו אגב ההיתר כגון הגרעינין על הפת או בתוך הספל כמ"ש רבא מטלטל להו אגב ליקנא דמיא ושמא תאמר לאסור טלטול הפת מטעם בסיס לדבר האסור וא"ת שאין דין בסיס אלא במניח מערב שבת הרי אמרו מטה שלא ייחדה למעות אם יש עליה מעות אסור לטלטלה ר"ל אע"פ שלא היו שם מאתמל תירצו בה גדולי המפרשים שהמטה מתוך חשיבות המעות נעשית בסיס ובטלה אצלם אבל גרעינים בטלים הם לגבי פת וכן קלפין לגבי טבלא ויש מתרצים שלא אמרו בסיס אלא כשהיו שם בין השמשות ומטה שאני שמתוך חשיבות המעות

היא בטלה אצלם אף כשלא היו שם עד השבת וגדולי הדורות פירשו שהמטה לא משום בסיס הוא ולא נאסרה אלא בעוד שהמעות עליה הואיל ולא היו שם בין השמשות הא אם היו שם מבערב נעשית בסיס וטלטולה אסור אף לאחר שהוסרו:

גרעינים האסורים בטלטול אם היה אוכל הפירות שעצמותיהם בתוכם אוכל וזורק את הגרעין בפיו לאחוריו ר"ל לאחורי השלחן שהוא אוכל בו או לאחורי המטה שמיסב עליה אבל אינו זורקם לפניו כדי שיתלכלך הבית בהם ויהא מותר לו לטלטלם מדין גרף של רעי שאין עושין גרף של רעי לכתחלה כמו שביארנו במקומו:

אע"פ שאין הלכה כדברי האומר עושה אדם כל צרכו בפת כמו שביארנו בז' של ברכות במקום שאין חשש מיאוס משתמשין בו כמו שכתבנו בשני של יום טוב ומעתה גרעינין אלו הניטלין על ידי פת אין כאן חשש מיאוס ומותר לדברי הכל:

ונשלם הפרק תהלה לאל:

דף קמג:

פרק עשרים ושנים בעזר הצור:

חבית שנשברה וכו' זה הפרק הכונה בו לבאר קצת דברים שנכנסו תחת החלק השני שבספר בביאור הדברים שאסור לעשותם מדברי סופרים ולבאר קצת דברים שנכנסו תחת החלק הרביעי בביאור קצת דברים שהותרו מכלל הדברים הדומים למלאכה ועל זה הצד יחלקו עניני הפרק לשני חלקים אלו ואמר על זה המשנה הראשונה חבית שנשברה מצילין מזון שלש סעודות ואומר לאחרים באו והצילו לכם ובלבד שלא יספג אמר הר"ם פי' הטעם אשר בעבורו לא יספוג כדי שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול:

אמר המאירי חבית של יין שנשברה והיין נשפך מצילין ממנה בכדי שלש סעודות כגון בלילי שבת שלא סעד עדיין כלל ויש לו לסעוד שלש סעודות וכתבו בה גדולי הרבנים אפי' בהרבה כלים ומ"מ מה שכתבו שבכלי אחד מציל אפי' כמה אין הלכה כן אלא לצורך סעודתו לו ולאורחיו וכבר ביארנו בפרק כתבי הקדש על הצלה או שמביא כלי ומניח תחתיה ובלבד שלא יביא כלי אחר ויקלוט כלי אחר ויצרף כמו שביארנו שם ואומר לאחרים באו והצילו לכם ומציל כל אחד בכדי שלש סעודות ובלבד שלא יספוג ר"ל שלא ישאיר ספוג ביין להיותו שואב ממנו ולהטיפו אח"כ בכלי גזירה שמא יבא לידי סחיטה ובגמ' פי' שכיוצא בה בשמן לא יטפח ר"ל והוא שיכניס ידיו בשמן שהוא דבק ביד ויקנח בשפת הכלי שמריקו לתוכו שאע"פ שאין כאן סחיטה אסור שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול אף במה שהוא מציל לצורך שבת וכן פירשו שאם נתפזרו לו

פירות בחצרו מלקט על יד על יד ואוכל אבל לא לתוך הסל ולא לתוך הקופה שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול וגדולי המחברים פירשו עוד בה שמא יכבשם בידו בתוך הקפה ויבא לידי עימור ובהפך סברא זו ראיתי לקצת מפרשים שכתבו שלא נאסר אלא בשנתפזרו במקום עפר וצרורות כגון בחצר וכיוצא בו ונראה בלקיטתם והנחתם בסל כבורר ואפי' בפירות גסים אבל אם נתפזרו לו בבית מותר אפי' ליתן לתוך הסל או לתוך הקפה מפני שעשוי להתכבד בכל יום וסתם בית אין בה עפר וצרורות:

זהו ביאור המשנה וכלה עם מה שנתגלגל בה הלכה היא ולא נתחדש עליה בגמרא דבר שלא ביארנוהו:

המשנה השניה אין סוחטין את הפירות להוציא מהם משקין אם יצאו מעצמן אסורין ר' יהודה אומר אם לאוכלין היוצא מהן מותר ואם למשקין היוצא מהן אסור חלות דבש שרסקן מערב שבת יצאו מעצמן אסורים ור' אליעזר מתיר אמר הר"ם פי' מאמר ר' יהודה אם לאוכלין ר"ל כי כשהכניסו אותן הפירות לאכילה היוצא מהן מותר כי לאכילה היה מזומן אותו הדבר הזב ממנו ואם הכניסן למשקין אותן משקין אינם מותרין לפי שאין לו רשות לשתות מאותן המשקי' בשבת ועקר מחלקותם בזאת המשנה הוא בתותים ורמונים בלבד אבל ענבים וזיתים הכל מודים שהיוצא מהן אסור ושאר פירות מלבד ענבים וזיתים ותותים ורמונים הכל מודים שהיוצא מהן מותר ואפי' הכניסן למשקין ומחלקותם בתותים ורמונים כי החכמים דמו אותם לענבים וזיתים לפי שדרך בני אדם לעצר אותם כענבים וזיתים ור' יהודה דן כל מין ומין לעצמו כאשר תראה והלכה כר' יהודה והלכה כר' אליעזר:

אמר המאירי המשנה השניה והכונה בה ככונת מה שהזכרנו והוא שאמר אין סוחטין את הפירות להוציא מהם משקין כלומר לא סוף דבר בזיתים וענבים שעיקרן לסחיטה עומדות אלא אף בתותים ורמונים מפני שהוא מפרק ותולדה של דש ואם יצאו מעצמן אסורים אע"פ שלא כנסם אלא לאכילה ואע"פ שהי' לנו לומר אוכלא דאיפרת הוא אחר שכנסם לאכילה מ"מ יש לחוש שמא ימלך לעשות מהם משקה ור' יהודה אומר אם לאוכלים היוצא מהם מותר שאין המשקה היוצא מהם נוח לו והרי הוא אוכלא דאיפרת אבל אם היו מכנסים למשקין אסור שמא יסחוט ופסק הדברים בענין זה לפי מה שהתבאר בגמ' הוא שזיתים וענבים הואיל ועיקרן לסחיטה אין סוחטין אותן בשבת ואם יצאו מעצמן אסורין עד מוצאי שבת אפי' היו עומדות לאכילה ולמדת שהגיגית שיש בה ענבים שלא נדרכו אסור בשבת להוציא מן היין הזב משם מעצמו ותותים ורמונים אסור לסחטן ואם יצאו מעצמן אם לאוכלים מותר ואם למשקין אסור ויראה מסוגיית הגמ'

שאם הכניסם בסתם הרי הוא כהכניסם למשקין ואסור שהרי אמרוה כן לדעת ר' יהודה שהלכה כמותו אבל שאר פירות כגון פרישין ותפוחים ועוזרידין וכיוצא בהן סוחטין אותם אפי' לכתחלה שאינו אלא כמפרר אוכל מאוכל ואפילו היה מכוין לשתות משקה היוצא מהם ואין אומרין הואיל ואחשבינהו הוה להו משקה ויש פוסקי' בזה לאיסור וכבר כתבנוה בראשון של יום טוב:

חלות דבש שריסקן מבעוד יום ויצאו מעצמן ר"ל שהדבש זב מאליו מתוך השעוה מצד ריסוקו אסורים גזירה מרסקים אטו שאין מרסקים וגזירה חלות אטו זיתים וענבים ור' אלייעזר מתיר שאין גוזרין בהם הואיל ומאליהם יוצאות ועל הדרך שהתרנו בפרק ראשון בטעינת קורת בית הבד שכל שבא מאליו אין גוזרין שמא יסחוט לכתחלה וכן הלכה וכן אמרו בגמ' בזיתים וענבים שריסקן מע"ש ויצאו מעצמם שמותרים:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה על הדרכים שכתבנו ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

חלב הזכר אינו משקה ואינו לא מקבל טומאה ולא מכשיר לקבל טומאה אבל חלב האשה מטמא ר"ל מקבל טומאה ומכשיר הואיל וראוי לקטנים וטומאתו בין לרצון כגון שהוא חולב בכונה בין שלא לרצון כגון שהיה החלב זב מאליו שסתמו משקה הוא אבל חלב הבהמה אינו מיטמא ולא מכשיר אלא לרצון ואע"פ שחלב הבהמה מיוחד יותר למשקה מ"מ אשה דם מגפתה טמא ר"ל דם מכתה וחבורתה שדם חללים הוא וכמו שאמרו מה לי קטלא כולה מה לי קטלא פלגא ודם מגפתה שלא לרצון הוא אבל בבהמה דם מגפתה טהור ויש פוסקין שאף באדם ואשה דם מגפתה טהור ואין אומרי' טמא אלא בזב וזבה וחבריהן:

דף קמד.

החולב לרפואה טמא אבל המקיז דם לרפואה טהור וזו ראיה לאומרים שדם מגפה טהור באדם שהרי דם הקזה כדם מגפה הוא ומ"מ יש לישבה לשיטה האחרת שאין להקזת דם רפואה שם משקה אבל אם הוציאה לשתיה כגון להשקותה לאיזו בריה או לאיזו צורך טמא ומכשיר:

סלי זיתים וענבים שהמשקים מנטפים מהם אינן משקה כלל לא ליטמא ולא להכשיר אחר שהולכין לאבוד אא"כ נתכוון להוציא משקה דרך שם אבל בשאר כלים סתמן משקה:

דף קמד:

כל שרואה בכרמו כלאים ומניחם הרי זה קדש ואסורות לכל אדם ומ"מ דוקא שקיים דבר שזורעים כמוהו הרבה באותו מקום אבל אם ראה בכרמו עשב שאין דרך בני אדם לזרעו אע"פ שהוא רוצה בקיומו לבהמה או לרפואה לא קדש ומ"מ אם היו נוהגים כן באותו מקום קדש ומעתה המקיים קוצים בכרם בערביא שרוצים בהם לגמליהם הרי זה קדש הא בשאר מקומות לא קדש:

כל שאין עושין ממנו מקוה לכתחילה אם נשתנה המקוה למראיתו פסול אפי' מקוה שלם ומעתה תרדין שסחטן ונתן מימיהן למקוה פוסלין אותו בשינוי מראה אע"פ שאינו פוסלו מתורת מים שאובים וכן אם נתן לתוכו יין או מיחל של זיתים ושינה מראיתו פסול הואיל ואין עושין ממנו מקוה לכתחילה:

המיחל היוצא מן הזיתים יש ממנו שהוא נקרא משקה לענין קבלת טומאה והכשר והוא היוצא מעגול בית הבד הואיל וכבר הונחו בבית הבד לסחטן אבל מיחל היוצא מהן כתחלה כשעוטן אותן במעטן להתחמם וכן היוצא מהן אחר שנתחממו ודחקו זה את זה והוא הנקרא בתר איצצא אינו משקה שאין באלו צחצוחי שמן כלל:

סוחט אדם אשכול של ענבים לתוך הקדירה ר"ל שיש בה אוכל שמאחר שסוחטו לתוך אוכל הרי הוא כמפרר אוכל לתוך אוכל שכל משקה הבא לאכל הרי הוא כאכל ולפיכך מותר אפי' בשבת וכן באשכול של בוסר וכיוצא באלו ואין בזה הפרש בין שהאשכל עומד לאכילה בין שעומד למשקין ואע"פ שגדולי המפרשים כתבוה בעומד לאכילה אינו כן שאם כן העומד למשקה אף באכילה יאסר ולא מצינו בגמרא איסור אלא למשקין היוצאין מהן אלא אף בעומד למשקין מותר אבל לא לתוך הקערה ר"ל שאין בה אוכל שזהו מפרק ויש חולקין לומר שלא הותר אלא בי"ט אבל בשבת לא שהרי משנתנו אין סוחטין וכו' ואין הדברים כלום שסתם משנתנו בסוחט לעצמו שלא לתוך האוכל:

חולב אדם עז לתוך הקדירה אבל לא לתוך הקערה ולתוך הקדירה מיהא אף בשבת מותר לשיטתנו שמאחר שנתלית בחברתה ר"ל בשמועת סחיטת ענבים כמו שאמרו מדברי רבינו נלמוד וכו' כשם שזו בשבת כך זו בשבת ואע"פ שהעז מוקצית בשבת מחמת שחיטה ביאורה כשהיא ראויה כגון שיש כאן חולה שחלה מבעוד יום שאין העז מוקצית וזהו דעת גדולי המפרשים ואע"פ שמ"מ אין האם אוכל עכשו ונעשה היוצא ממנה אוכל מה שאין כן בענבים שהם אוכל מעיקרן מ"מ אף העז אוכל הוא ומגדולי הדורות מפרשים אותה אף בלא חולה הואיל והיא עומדת לאכילה בחול שאין איסור שחיטה עושתה מוקצה אחר שאם יזדמן לו חולה שוחטה בהיתר וכבר ביארנו בראשון

של ביצה דעת שלישית לגדולי הראשונים בחבוריהם שאין החלב אסור בתורת מוקצה של אם והוא שאין אוסרים ביצה בתרנגולת העומדת לגדל ביצים כל שהביצים עומדים לאכילה אלא שכבר ביארנו סתירתו בראשון של ביצה ומ"מ גדולי הפוסקים פי' בי"ט ולא נתלית בסחיטת אשכול אלא לענין קדירה וקערה זו כדינה בשבת וזו כדינה בי"ט אבל לא לדמותן מכל וכל שאינו דומה חליבת עז שהאם מוקצית מחמת שחיטה וראוי לאסור אא"כ במקום סכנה לסחיטת ענבים שאף הענבים מותר לאכלן:

היניקה מדדי הבהמה אסורה אפי' בי"ט ובמקום צער חולי אע"פ שאין בו סכנה מותרת אפי' בשבת וכמ"ש במסכת כתבות גונח יונק חלב בשבת מפרק כלאחר יד הוא ובמקום צערא לא גזור רבנן ר"ל צער חולי וא"כ זה שאמרו במסכת יבמות פ' חרש שבמקום צער בשבת אסור ובי"ט מותר אין הלכה כן וי"מ זו שביבמות בצער שלא במקום חולי כגון צער תאבון כעין מ"ש נשבע על הככר ונצטער עליה ואכלה וכן כתבוה רבותינו הצרפתים ולא יראה כן שצער תאבון אינו כדאי להתיר סרך איסור עליו וכבר ביארנו ענינים אלו בראשון של ביצה ושמא תאמר ואף בצער חולי יעשה ע"י גוי כשאר דבר שאין בו סכנה תדע שרפואת החלב היא כשהיא יונקה רותח וכמ"ש בפ' מרובה בחסיד א' שהיה גונח מלבו ואמרו אין לו תקנה עד שיינק חלב רותח משחרית לשחרית והביאו לו עז וקשרוה בכרעי המטה:

מפרק זה שכתבנו כבר התבאר שרבותינו הצרפתים פירשוהו שהוא תולדת דישה והוא שכתבו בו שנותק דבר ממקום שגדל בו ולא מן המחובר אלא מן התלוש כענין הדש שמפרק התבואה מקשים שלה ומגדולי אחרוניהם כתבו שאין מפרק תולדת דש אלא בגדולי קרקע אבל זה שבכאן הוא תולדת ממחק ובתוספות פי' שמפרק בבעלי חיים תולדת גוזז שמפרק הצמר מן הבהמה:

גדולי הפוסקים הביאו בכאן ע"י גלגול הגונח מה שנ' בכתובות בשמועה זו צינור שעלו בו קשקשים ר"ל שמעכבים מרוצת המים ממעכן בצנעה בשבת ר"ל שמשפילם ברגלו אבל לא להסירם הנה והנה ואע"פ שאמרו הקש שעל גבי המטה לא ינענענו בידו אבל מנענעו בגופו אין דרך הקש לנענעו בגופו אבל קשקשים דרכן בכך ואינו נזכר ומה שיש לפקפק בה ממה שאמרו כל שאסרו חכמים משום מראית העין אף בחדרי חדרים אסור כבר כתבנוה בראשון של ביצה ומ"ש בה מתקן כלאחר יד הוא ובמקום פסידא לא גזור רבנן יש שואלים בה למה אסרו לכבות דליקה לדעת הפוטר במלאכה שאינה צריכה לגופה ואין זה כלום שהכבוי מלאכה גמורה הוא אלו היה הוא צריך לגופה ומתוך כך אסרוהו אף במקום פסידא אף ע"י גוי אבל זה אינו אלא כלאחר יד:

דף קמה.

כבשים שסחטן ר"ל ירק חי הכבוש בחומץ וכן שלקות ר"ל ירק המבושל אם סחטן לגופן ר"ל לאכל הכבשים או השלקות וסוחטן ממשקה הצף עליהן והנבלע בהם מותר לכתחילה אף בשבת שאין זה מפרק אחר שאינו מכוין להוציא משקה (לתוך) [מתוך] אוכל ואם למימיהם הוא צריך אסור לכתחילה אבל אינו חייב בהם חטאת כדריכת זיתים וענבים שאין זה מפרק גמור שמשקה זה אינו כנוס וגדל בתוכם ואין איסורן אלא מגזירת זיתים וענבים ולתוך קדירה מותר לכתחילה וכן דג לצירו ר"ל סחיטת דג להוציא את צירו לתוך הקדירה מותר לתוך הקערה פטור אבל אסור ויש מתירין בדג לצירו אף לכתחילה ודבר תורה אינו חייב אלא על דריכת זיתים וענבים שסחיטתן מלאכה גמורה לסקילה וכרת וחטאת אבל שאר הסחיטות כלן מדברי סופרים:

ממה שכתבנו למדת שלא הפרשנו בין קדירה לקערה אלא שהקדירה סתמה יש בה אוכל והקערה סתמה אין בה אוכל הא קערה שיש בה אוכל אף היא מותרת ומ"מ יש שכתבו בשם גדולי הרבנים שהקערה אף אם יש בה אוכל אסור הואיל ואין הדבר מצוי שיהא בה אוכל גוזרים בה ואין הדברים נראין כלל:

מה שאמרו במסוביתא דנזייאתא אסור להדוקה ביומא טבא ופירשוה מטעם סחיטה יש שואלים בה והרי אמרת שאין מן התורה איסור סחיטה אלא בזיתים וענבים ושאר סחיטות מדרבנן ואחר שכן סחיטת מסוביתא מדרבנן היא ובדבר שאין מתכוין אין בו דין פסיק רישיה כמו שהתבאר תדע שהרבה מפרשים פירשוה משום מלבן כדין סחיטת בגדים ומהם שפירשו שאין ביין משום מלבן ופירשוה משום בונה כענין דופן לקירויה ואין צורך בכך שאף האומר שאין ביין משום מלבן לא אמרו אלא שאין לגזור היתר אטו דידיה אבל מ"מ איסור תורה יש שאע"פ שאין מלבן לגמרי מ"מ מלבן הוא קצת ומעביר הכתם אלא שאין לגזור בו משום שמא יבא לידי סחיטה ויש שואלים עליה משמועת ספוג האמורה בפרק הקודם לזה שאם אין לו בית אחיזה אין מקנחין בו את הטבלא והרי אינו מתכוין ופסיק רישיה בדברי סופרים אינו כלום עד שנמנעים מלפסקה ונסעדים בה ממה שלא הביאוה גדולי הפוסקים בהלכותיהם ונראה לומר שהספוג מתוך ששואב הרבה דינו כזיתים וענבים לענין סחיטה ואסור מן התורה מדין מפרק ואף לגדולי הדורות ראיתי שנסכמים לומר שזה שאמרו דבר תורה אינו חייב אלא על דריכת זיתים וענבים פירושו למעט כבשים ושלקות שאין שם משקה כנוס מגופם ואף הבא עליהם אינו נבלע בהם וכן שאר פירות כגון תותים ורמונים אין המשקה כנוס בהם אבל בגדים שהמשקים

בלועים בגופם ואינן ממינם שיאמר עליהם מיבלע בליעי יש בהם דין מפרק כזיתים וענבים והדברים נאים ומתקבלים:

ומסובייתא דנזייאתא אין ביאורה בברזא שהיין יוצא דרך בה שהרי אמרו בה כלי עלמא לא פליגי דשרי שאינו מבטלה לשם שאין קבע לשתייה וכל היום צריך להוציאו ומוציא ומחזירו לאלתר וא"כ מה לי של עץ מה לי של בגד הרי אינו בנין כלל אלא פירושו נקב גדול שנוקבין מלמעלה ומהדקה הרבה בין בשל עץ בין בשל בגד כדי שלא יתקלקל לשם והרי זה בונה:

אע"פ שלענין שבת אמרו משקה הבא לאכל כאכל לענין טומאת זיבה אמרו שהזב החולב את העז אף לתוך הקדירה החלב טמא ואלו היה אוכל היינו מטהרין אותו מצד שלא הוכשר אלא שמשקה הוא לענין זה עד שבא לתוך האוכל וכבר נישא על ידו ומשיצאה טיפה ראשונה נטמא ויש פוסקים שאף בזה אוכל הוא אלא שהוכשר בטיפה המלוכלכת שעל פי הדד והוא שהיו מלחלחין בטיפה ראשונה את פי הדד מדעת שתהא נוחה ליחלב ואותה טיפה הוא משקה כסתם חלב:

אוכלין אין מטמאין אחרים אלא בכביצה אבל משקין מטמאין אחרים בכל שהו מעתה טמא מת שסחט זיתים וענבים שהוכשרו והרי שלא נטמאו המשקין שבתוכם בטומאת האוכלין שהמשקין כפקדון הם אצל האוכל והוא כגוף אחר מובדל ממנו כמו שאמרו בפסחים משקין מיפקד פקידי ואין הלכה כדברי האומר מבלע בליעי הילכך אם לא היה בהם אלא כביצה מכוונת הרי המשקין היוצאין מהן טהורים אחר שלא נגע בהם שהרי משיצאתה טיפה אחת נתמעט שיעורן מכביצה ולא טמאו הזיתים והענבים את המשקה ואם היה שם יתר מכביצה אפי' משהו טמאין משיצאה טיפה ראשונה נטמאת בכביצה ואותה טיפה מטמאה כל המשקין הבאים אחריה ואפי' היה משקה זה יורד לתוך האוכל לשיטתנו ולשיטה האחרת דוקא לתוך הקערה ושיעור זה יתר מכביצה בין האוכלין והמשקין ושמא תאמר ולאחר שהמשקין מפקד פקידי היה לנו להצריך יתר מכביצה באוכלין לבד אפשר שלא אמרו מיפקד פקידי אלא מקודם שנסחטו אבל לאחר שנסחטו מיבלע בלעי והכל אחד ולא דברו אלא על הטיפה היוצאת שנגעה בטהרות אבל המשקין היוצאין אחריה כבר נטמאו משנסחט מעט ומ"מ י"מ כביצה ויתר מכביצה באוכלין לבד וי"מ שמועה זו לדעת האומר מיבלע בלעי ומפרשי' אותה בפירות שלא הוכשרו והרי אין הכשרם אלא לאחר שנסחטו ובכביצה כשנסחטו והוכשרו אין באוכלין כביצה ולפי' זה אתה צריך לפרש שאף לענין קבלת טומאה צריך שיעור כביצה וכבר כתבנו בהרבה מקומות שלא נאמר בהם שיעור אלא לטמא אחרים אבל לטומאת עצמן בכל

שהן אלא שיש מפרשים שאין האוכל מקבל הכשר בפחות מכביצה שבפסוק של הכשר כתי' מכל האכל וכו' ואין אוכל בפחות מכביצה ומ"מ י"א שאף לקבל טומאה צריך שיעור כפשוטה של שמועה זו לפי' שני וכן שהרבה שמועות מוכיחות כן בתחלת העיון עד שדעת אחרוני הרבנים לפסוק כן ומ"ש בספרי מכל האכל מלמד שהוא מיטמא בכל שהוא פירושה בכלי מלא חרדל שנגעה טומאה בגרגיר אחד שכלן טמאין שהכלי מצרפן אלא שקשה לפרש מה שאמרו בסוף שמועה זו אם היה זב וזבה אפילו גרגיר א' אלמא אין צריך שיעור לקבלת טומאה ומתוך כך פי' גדולי הדורות שלפנינו שזו שאמרו בספרי שהאוכל מקבל טומאה בכל שהוא פירושו כגון שהוא דבר בפני עצמו כעין ביריא כגון אגוז או גרגיר של ענבים אפי' גרגיר של חרדל הואיל ותחלת בריתו כך היא אבל בשאר אוכלין אף לקבלת טומאתם צריך שיעור:

דבר זה בטמא מת שאינו מטמא במשא וכן הדין בטמא שרץ אבל זב שסחט אפי' גרגיר א' ואפי' לא הוכשר ולא נגע במשקה הכל טמא שהרי נטמאת טיפה ראשונה כמו שביארנו בחולב:

נחתום שהוא מחליק פני ככרותיו בענבים המרוסקי' והוא שסוחט עליהם מעט משקה לא הוכשר ואתה צריך לפרשה בשנילושה במי פירות שאין מכשירין שנמצא שלא הוכשר ג"כ מצד אחר ואע"פ שאין אומרין לענין טומאה משקה הבא לאוכל כאוכל מ"מ משקה העומד לצחצח לבד אינו קרוי משקה ויש פוסקין כר' יהודה לומר שהוכשר:

המפצע בזיתים ר"ל שממעכן ביד כדי לרככן הוכשרו ואם נגעם בידים מסואבות פסלם שהרי נוח לו במשקה הנוטף עליהם ואם לא היה מפצען אלא לספתן במלח שאלו היו נשארות בקשיין אין המלח נדבק בהם ומפצען לרככן כדי לקבל המליחות יפה לא הוכשר שאין זה מכוין למשקה כלל וכן אם היה מפצען לידע אם הגיעו זיתיו למסוק מצד שהוא צריך לידע אם שמנן ראוי להוציא אם לאו אף זה לא הוכשר שהרי משקה זה לאבוד הוא הולך ואין כאן רצון בעלים:

דף קמה:

עד מפי עד כשר לעדות בכור ר"ל לעדות בכור בהמה שהוא ביד כהן להעיד עליו שנפל בו מום מאליו ולא בגרמתו ומפני שנחשדו הכהנים על הבכור להטיל בו מום הוצרכו בו לעדות ואפי' בנו ובתו נאמנים בכך אבל לא אשתו מפני שהיא כגופו ואי אתה מפרשה בבכור אדם לומר ששמע מאביו שזהו בכור שאפי' עד אחד אינו נאמן בכך כמו שביארנו במסכת סנהדרין פרק בורר וא"כ אין גורסין כאן מה שגורסין כאן במקצת ספרים ג'

נאמנים על הבכור חיה ואביו ואמו שזו בבכור אדם נאמרה והגירסא הנכונה בזה אימא לעדות שהאשה כשרה לה דתניא ר' יהושע אומר בכור ביד כהן צריך שנים מן השוק להעיד עליו רבן שמעון בן גמליאל אומר אפי' בנו ובתו אבל אשתו לא מאי טעמא אשתו כגופו:

המשנה השלישית כל שבא בחמין מלפני השבת שורין אותן בחמין בשבת וכל שלא בא בחמין מלפני השבת מדיחין אותו בחמין בשבת חוץ מן המליח הישן וקולייס האספנין שהדחתן היא גמר מלאכתן אמר הר"ם פי' אמר כי כל מה שנתבשל קודם השבת ואחר כך הוציאו מן המרק והצניעו שמותר להשרותו במים חמין בשבת וכל מה שלא נתבשל קודם השבת שאסור להשרותו אלא מדיחין אותה בלבד חוץ מן הדג המליח ומן הדג דק הקלפה והוא הנקרא קולייס האספלנית לפי שאלו הדחתן מכשרתן לאכילה ויהיה אם כן כמו שבשל אותם בשבת:

אמר המאירי המשנה השלישית והכונה בה ככונת מה שלפניה והוא שאמר כל שבא בחמין לפני השבת ר"ל שנתבשל כל צרכו אלא שרוצה עכשו לשרותו כדי לרככו להיותו ראוי לאכילה יפה יפה שורין אותו בשבת בחמין שהוחמו מבערב עד שתתרכך שאין כאן בישול שהרי כבר נתבשל כל צרכו וכל שלא בא בחמין מלפני השבת אלא שאוכלין אותו בשבת על ידי הדחק בלא בישול כגון בשר מליח ביותר מדיחין אותו בחמין בשבת ואין אומרין הדחתו זהו בישולו שאף ההדחה אינה מספקת להאכילו בריוח ושלא ע"י הדחק אבל לא שורין כלומר שעה או חצי שעה שהשראתו הואיל ובכלי ראשון היא מבשלתו קצת חוץ מן המליח הישן ר"ל של שנה שעברה וקולייס האספלנין והוא דג שאוכלי' אותו על ידי הדחתו בחמין שכל אלו אף בהדחה לבדה נאסרו שאף בחול הדחתם זהו גמר בשולם וי"מ כל שבא בחמין שנתבשל כמאכל בן דרוסאי ואין זה נראה שהרי מ"מ מצטמק ויפה לו הוא אלא שנתבשל כל צרכו וכמו שהתבאר ובכל אלו שהזכרנו ששרייתם או הדחתם אסורה אם שרה או הדיח חייב חטאת:

זהו ביאור המשנה ולא נתחדש עליה בגמרא דבר:

דף קמו.

המשנה הרביעית שובר אדם את החבית לאכל ממנה גרוגרות ובלבד שלא יתכוין לעשותה כלי אין נוקבין מגופה של חבית דברי ר' יהודה ר' יוסי מתיר לא יקבנה מצדה אם היתה נקובה לא יתן עליה שעוה מפני שהוא ממרח אמר ר' יהודה מעשה בא לפני רבן יוחנן בן זכאי בערב ואמ' לו חושש אני לו מחטאת אמר הר"ם פי' לא יקבנה מצדה

ר"ל החבית ושעוה הוא הדונג ממרח כמו מחלק כמעט שחייב ר' יוחנן חטאת לזה שנתן שעוה על פי הנקב והלכה כר' יוסי:

אמר המאירי המשנה הרביעית והכונה בה ככונת מה שלפניה והוא שאמר שובר אדם את החבית לאכל הימנה גרוגרות ר"ל שאם החבית מלאה גרוגרות ואינו יכול להוציאם שוברה באיזה מקום שבה בסכין או בסייף שהמקלקל לצורך אוכל מותר לכתחילה ובלבד שלא יתכוין לעשות בה נקב יפה עד שיעשהו כלי וז"ש לשון שובר שלא יכוין בנקב לעשותה במדה ובנוי עד שיהא ככלי ולפי מה שאמרו בגמ' לא סוף דבר בדרוסות בעגול שהוא צריך לחתכן שהוא צריך לטלטל את הסייף כדי לחתוך את הגרוגרות שלא הוצרך כן אלא לדעת ר' נחמיה שסובר אין כלי ניטל אלא לצורך תשמישו ומשטלטלו לגרוגרות טלטלו לחבית הא לרבנן שכל כלי ניטל לצורך גופו ולצורך מקומו אפי' במפורדות מותר אע"פ שאין לו צורך לטלטלו בשביל הגרוגרות ואע"פ שבמפורדות דיו בנקב מועט מ"מ מכוין הוא לעין יפה ליתנם לפני האורחים בריוח וכמי שמראה עצמו כשמח באכילתם:

אין נוקבין מגופה של חבית וכו' מגופה היא הדבקה בפי החבית והיא של חרס אלא שלא נאפה בתנור כחבית עצמה אלא מגבלת ונתיבשה בחמה וכשרוצין להתחיל בשתיית יין שבחבית נוקבין אותה מגופה נקב צר ומטין את החבית ומוציאין יין דרך אותו נקב ואמר שאין עושין כן בשבת מפני שהוא כמתקן פתח אלא יסירנה לגמרי דברי ר' יהודה וחכמים מתירין שאין דרך פתח בכך שאין קיימא נפתח זה שהרי המגופה אינה מגוף החבית והלכה כחכמים ומ"מ לא יקבנה מצדה שהרי עכשו נוקב בגוף החבית ומלאכה של קיימא היא ואם היתה החבית נקובה ורצה לסתמה לא יתן לתוכה שעוה מפני שהוא ממרח שהרי הוא צריך להחליק השעוה להדביקה בדופן הכלי וחייב משום ממחק ואפי' הוא נזהר בכך מ"מ אסור לו ליתן השעוה לשם כלל שמא יבא לידי מירוח והחלקה ומעשה בא לפני ר' אליעזר אמר חוששני לו מחטאת כלומר שמא מירח והחליק שכל שמירח והחליק ודאי חייב חטאת ופי' בגמ' שאף בשמן עבה אסור אע"פ שאינו צריך מירוח מרוב רכותו גזרה משום שעוה:

זהו ביאור המשנה וכלה על הדרך שכתבנו הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הם:

מביא אדם חבית של יין ומתיז את ראשה בסייף ומניחה לפני האורחים וכן חותלות של תמרים ושל גרוגרות מתיר ומפקיע וחותך וחותלות הם סלים העשויים מסיב הדקל

ודומיהם ומתיר ענינו אם הכסוי קשור בחבל שמתיר את קשרו ומפקיע הוא שאם נעשה החבל בשרשרת סותר את השרשרת וחותך הוא שחותכו לגמרי בסכין:

אסור לנקוב פי החבית בכלי של ברזל העשוי לכך והוא הנקרא בלשון תלמוד בורטיא שאין זה אלא כמכוין לפתח:

אין נוקבין נקב חדש בכלי לכתחילה וכן אם בא להוסיף אינו מוסיף ואע"פ שהיה לנו להתיר בתוספת מפני שכל פתח שאינו עשוי להכניס ולהוציא אינו פתח מן התורה ורבנן הוא שגזרו משום לול של תרנגולים שעשוי ליכנס בו אויר ותוספת בלול של תרנגולים אינו מצוי שיכנס בו שרץ וימית את התרנגולים מ"מ בזו שמא לא נתקנה יפה מתחלתה ויבא להרויח בה אבל נוקבים נקב ישן ר"ל שכבר נקב אלא שנסתם שזה אינו כפתח מתחלתו שכבר הוא עשוי ועומד ואין בסתימה כלום ואף זה דוקא במקום העשוי לשמר ר"ל שסתימת הנקב לא נעשית אלא לשמר את ריח היין שלא יצא ויתקלקל וסתימה שאינה עשויה אלא לכך אינה סתימה גמורה אבל אם נעשית לחזק את הכלי שלא יצא יינו הרי היא סתימה גמורה ונקיבתה פתח מתחלתו ואם בסתם כל שעשוי למעלה מן השמרים זהו לשמר וכל שעשוי למטה מן השמרים לא נסתם אלא שלא יצא היין והרי הוא לחזק כך פירשו גדולי הרבנים בענין שמור זה אבל גדולי הפוסקים פירשו לשמר במקום העשוי להוציא היין מעל השמרים וסתימה זו עתידה היא ליפתח ואין מהדקין אותה כל כך אלא בכדי שלא תתנדנד מאליה אבל למטה מן השמרים אין סתימה זו עשויה ליפתח לעולם שהרי אין מוציאין יין משם והכלל שכל שלא פקע שם נקב מעליו בסתימתו אינו כנקב מתחלתו על הדרך שאמרו בפתח שנסתם שאם לא פירץ את פצימיו עדין יש לו שם פתח עליו ויש לו ארבע אמות ואינו מטמא את סביביו כקבר ואם פירץ את פצימיו פקע שם פתח ממנו ואין לה ארבע אמות ומטמא את סביביו כקבר על הדרך שביארנוה בנזיקין בראשון של בתרא וחכמי הדור כתבו שלא הותר בישן אלא של עץ בשל חרס אבל של עץ בשל עץ סתימה גמורה היא ולדעתנו אף של עץ בשל עץ ומעתה אם נשברה ברזא בקנקן שלנו נוקבה אף בכלי שמלאכתו לאיסור שהרי צורך גופו הוא:

זה שכתבנו שכל פתח שאינו עשוי להכניס ולהוציא אינו פתח מן התורה יש שואלין במפיס מורסא היאך אמרו אם לעשות לה פה חייב ופירשוה משום בונה והוא עשיית פתח והרי אין כאן מכניס ומוציא עד שקצת מפרשים פי' דוקא כשנותן בתוכה פתילה של בגד הנקראת קאלגאה שלא יסתם הנקב וי"מ בה להכניס לתוכה אבק הסמים וי"מ שאף היא עשויה להוציא ההבל ולהכניס האויר וזה עיקר:

דף קמו:

אין חותכין לכתחילה שפופרת של קנה או של עץ חלול לעשותו ברזא לחבית או לקנקן אפי' ביום טוב ואין צריך לומר בשבת אבל אם היתה חתוכה אלא שאינה מתוקנת בקנקן מותר לתקנה לשם לכתחלה אף בשבת ואין צריך לומר שאם נפלה מחזירה:

אסור לקטום עלה של הדס או של עשב אחר ליתן לתוך הנקב של חבית לקלח בו את היין שלא יהא שותת בדפני החבית ואפי' בקטום ומונח מבערב מפני שהוא כעושה מרזב וכן פסקוה גדולי המחברים וי"א שאין איסורו אלא שמא יקטום ובקטום ומונח לשם מבערב מותר:

בי סדיא והוא מין לבדים העשויים לקפלן לישב עליהם מותר להוציאם דרך עטוף ומלבוש אע"פ שאינו מתכוין אלא להוצאה לישב שם בכרמלית או ברשות הרבים בד"א ברכים או שאין קשים לגמרי אבל קשים אסור שמאחר שאין בהם חמום אין שם מלבוש חל עליהם והרי הוא כמשאוי וכן כל כיוצא בזה:

המשנה החמשית נותנין תבשיל לתוך הבור בשביל שיהא שמור ואת המים היפים ברעים בשביל שיצננו ואת הצונין בחמה בשביל שיחמו אמר הר"ם פי' אולי יעלה על הדעת כי אסור ליתן תבשיל לתוך הבור גזרה שמא ירד הכלי לתחתית הבור ואתי לאשוויי גומות וכן יעלה על הדעת שלא יתן צונן לתוך חמין גזרה שמא יטמין ברמץ ולכך הודיענו בכאן כי מותר לעשותן ואמר הדומה להם ואם היא מבואר והוא אמרם ואת המים היפים ברעים:

אמר המאירי המשנה החמשית והכונה בה ככונה הנזכרת במשניות שלפניה והוא שאמר נותנין תבשיל לתוך הבור שיהא שמור בתוכו מן הכלבים או שיהא שמור בתוכו שלא להסריח מחמת החום מפני שהבור קר ופירושו בור שאין בו מים ובא להשמיענו שאין גוזרים משום השואת גומות כשמושיב הקדירה לשם שלא תטה לכאן ולכאן ואת המים היפים לתוך הרעים כדרך המקומות שאין שם בורות מתוקים ומביאים מים מן הנהרות הזכים אלא שהם חמים ובקיץ מקררין אותם בתוך הבורות של מים מלוחים או רעים וזהו שאמר בשביל שיצונו וכן נותנין את הצונן בחמה כדי שיחמו ואין גוזרין שמא יטמין ברמץ ויש שאין גורסין בשביל שיצונו אלא ונותנים מים היפים ברעים ופירושו להשתמר שלא יצטננו בימות החורף שהמים המחוברים פושרין הם ואין גוזרים שמא יבא מתוך כך להטמין בחמין ואע"פ שאסרו בפרק כירה להביא סילון של צונן לתוך אמה של חמין משום גזרת הטמנה ואף בערב שבת וכ"ש בשבת בזו הוא מפני שהיו

המים מתערבים זה עם זה אבל זו שבכאן כל אחת ואחת בפני עצמה שהרי הוא נותנם בכלי ונותן הכלי לתוך הבור:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ולא נתחדש עליה בגמרא דבר שלא ביארנוהו:

המשנה הששית מי שנשרו כליו במים מהלך בהם ואינו חושש הגיע לחצר החיצונה שוטחן בחמה אבל לא כנגד העם אמר הר"ם פי' נשרו מגזרת משרה ושורין שוטחן אומר שמותר לשטוח בגדיו השרויים בחמה ושוטחן מלה עברית שוטח לגוים משטח חרמים אבל לא כנגד העם כדי שלא יחשבוהו שרחצן בשבת וזה ההיתר דחוי ואין היתר לשטחן כי העקר אצלנו כל מקום שאמרו חכמים מפני מראית העין אפי' בחדרי חדרים אסור:

אמר המאירי המשנה הששית והיא מענין מה שלפניה והוא שאמר מי שנשרו כליו במים מהלך בהם ואין מזקיקין אותו לפשטם ואינו חושש שמא יחשדוהו שבשבת נתכבסו ויראה לי אפי' נשרו לו כליו לבד שהוא לובשם מתחלה ומהלך בהם הגיע לחצר החיצונה ר"ל הסמוכה למבוא העיר שהוא מקום המשתמר ורצה לשטחם נכנס לחצר ופושט ושוטח אבל לא כנגד העם שמא יחשדו אותו שבכונה כבסם:

זהו ביאור המשנה וגדולי הפוסקים דחו זה שאמרו שוטחן בחמה ממ"ש כל שאסרו חכמים מפני מראית העין אפי' בחדרי חדרים אסור ומטעם שהקשו ממנה בראשון של ע"ז והוא שאמרו שם מאי אינו נראה אילימא דלא מיתחזי והא אמר רב יהודה אמר רב כל מקום שאסרו חכמים משום מראית העין אפי' בחדרי חדרים אסור אלמא הלכה היא ומ"מ יש פוסקים כסתם משנתנו וכבר הכרענו בה כראוי בראשון של יום טוב ודברים שנכנסו תחת משנה זו בגמרא אלו הן:

דף קמז.

המנער טליתו בשבת חייב חטאת ופירשוה גדולי הרבנים במנערה מן העפר והרי הוא מלבן וי"א דוקא במנערה מן הטיט ומן הטנוף ולא אמרו אלא בטלית חדשה ושחורה שהניעור מהטינוף או העפר ניכר בה הרבה אבל בישנים או בלבנים ואדומים מותר ואף בחדשים ושחורים אם אינו מקפיד מותר וגדולי המפרשי' כתבו שהמנערה מן הגשמים אף הוא מנערן אם אינו מקפיד והביאוה ממ"ש בסמוך א"ל אביי לרב יוסף הב לי כומתאי ר"ל כובע להניחו על הראש חזא ביה טלא ר"ל טל הוה קא מחסם אמר ליה נפיץ שדי אנן לא קפדינן וטל דומיא דגשמים ומ"מ יש מפרשים טלא דבר טינוף ואינו נראה:

היוצא בטלית מקופלת ומונחת לו על כתפו בשבת חייב חטאת ופירשו גדולי הרבנים שלאחר שנתנה על ראשו הגביה שפוליה על כתפו וחייב חטאת מפני שאינה דרך

מלבוש והרי הוא משאוי ומכאן יש מי שאוסר בחתנים שלנו לצאת בטלית כמנהג החתנים עד שישלשל טליתו ומ"מ גדולי הדורות שלפנינו כתבו שלא נאסר אלא במקפל כנף ימין לכתף של ימין וכנף שמאל לכתף של שמאל שזהו דרך משאוי ומה שאמרו למטה פעם אחת יצא ר' לשדה והיו שני צדי טליתו מונחים על כתפו יאמרו לו בזו לא היה מחייב ר' מאיר חטאת הא מ"מ אסור הוא לשלשל טליתו בזה לא קפל אלא הצדדים שלפניו אבל שלאחריו עומדים ומשתלשלים לאחוריו בלא שום קפול ונמצא שכל שנתקפלו שני הצדדין חייב חטאת ואם לא נתקפלו אלא הצדדין שלפניו פטור אבל אסור אבל אותם שלנו שמקפלין כנף ימין לצד שמאל וכנף שמאל לכתף של ימין דרך מלבוש הוא ומותר לכתחילה הואיל ומתהפכים סביב הצואר הרי הוא כפתח בית הצואר ויש נוהגים שלא לקפלו אלא מצד אחד והאחר נשאר משולשל למטה:

אף סודר שהרטנים יוצאין בו ר"ל הרצים מלשון ריהטא וכמו שגורסין בקצת ספרים הרהטנים ומתוך שהם צריכים לרוץ תמיד מביאין סודר קצר וארוך על כתפותיהם דרך מלבוש עליון מותר לצאת בו בשבת ואפי' לא היתה נימא כרוכה לו על אצבעו לעכבה שלא תפול מכתפו:

אסור לאדם לעשות מרזב בשבת ופירשו בענינו כיסי בבליאתא ופירשו גדולי הרבנים שמסלקין את הבגדים ומגביהים אותם כשהם ארוכים יותר מדאי וכופלים אותם כלפי מעלה ומחזיקין אותם בחוטין היוצאים וכפילת השולים עושין אותם כמין כיס וכמין מרזב ואיסורם משום תקון כלי ומ"מ דוקא כל שהוא מכוין לכנופי ר"ל להעמידו כך תמיד מתוקן אבל להתנאות לפי שעה להיות בגדיו הלומים עליו מותר ולמדו רבים מדבריו שמותר למשוך חוט שבצדדים ושל בית יד הנקראים קורדאר להדק את המלבוש ולהלמו על הגוף וכן על פתח בית יד להדקו ולהלמו על הזרוע וכשרוצה לפשוט מתיר את החוט ואין כאן משום תופר ומ"ש בפרק כלל גדול המותח חוט של תפירה חייב משום תופר דוקא בתפירה של קיימא אבל זה עשוי תמיד למתחו ולהתירו ואין כאן תפירה ולא מרזב ומ"ש בתלמוד המערב המותח צדדיו בשבת חייב משום תופר פירושו בחוט של תפירה ומ"מ יש אוסרין ענין זה ומפרשים ענין מרזב האמור כאן בענין אחר ואף לעקר הפירוש משיבים בתוספות שדבר למד מענינו ולא נתעסקו כאן אלא באיסור משאוי והוצאה ולא בתיקון כלי והם פירשו לענין טלית שמקפל טליתו מן הצדדין על כתפו קליפין הרבה זה על גב זה וזה קטן מזה ודומה למרזב שיש דפנות בין זה לזה וריוח בנתים והרי הוא משאוי כל שמקפלו לכנופי כלומר שלא ישתלשל ויעכב את הלוכו אבל להתנאות מותר שבדרך מלבוש הוא ואין זה דומה לטלית מקפלת שטלית מקפלת

שפוליה מקפלים ומונחים על כתיפיו אבל זו שפוליה משולשלים על זרועותיו והדברים זרים וגדולי קדמונינו פירשו שמקפל צדדיה כמין כפול ומניחה כנף ימין על כנף של שמאל ושל ימין בימין ומאחר שמקופלת כעין גלילים עגלים והחלל כנגד השדרה הוא נראה כעין מרזב ואסור אלא אם כן הוא להתנאות וגדולי המחברים פירשו בענין לכנופי כדי שלא יקרעו או יתלכלכו ויראה לי שכיסים שבבבל היו עשויין בדרך זה ר"ל שהעור נגלל בצדדיה לחזוק אלא שקשה לי והלא טלית מקופלת אף בלא מרזב אסורה לפי מה שפירשנו איפשר שהמרזב בזה אסורה אף בלא משאוי והוצאה כגון בגלימות שלנו שהקפול בלא מרזב מותר וגדולי המפרשים פירשו שמועת טלית המקופלת בלא דרך מלבוש ועל הדרך שיחסום לסוחרי כסות אלא שמתכוין להגין עליו מפני החמה או הגשמים אבל דרך עטוף איסורו משום מרזב ועיקר הדברים כמו שכתבנו ויש גורסין כישי בבליאתא כלומר אגדות של ירק והוא כמו שפירשנו שהאגדות כעין גלילים הם:

חנוני היוצא במעות הצרורות לו בסדינו חייב חטאת וכן הדין בכל אדם אלא שדרך חנוני בכך ודברו בהווה ויש שואלים בה והואיל ואין דרך בכך אלא חנוני שאר בני אדם מפני מה נאסרו והרי אומן דרך אומנותו דוקא חייב לדעת הפוסקים כן כמו שהתבאר ואין זה כלום שהבאת מעות צרורות בסדינו דרך כל אדם הוא ומכאן אתה למד בקצת בני אדם שנותנים מעות או זהובים בבגד כפול ותפור סביבותיו שהוצאה היא ולא דרך מלבוש ואינן בטלים אצל הבגד שאין חלוק בין צרורים לתפורים ואע"פ שאמרו בפרק במה אשה פורפת אשה על האגוז ובמטבע לא תפרוף לכתחילה בשבת הא אם פירפה בו מערב שבת יוצאה בזו מתוך שהיא צריכה לפריפה בטל אגב המלבוש כך כתבוה גדולי הדורות והדברים נראין:

המשנה השביעית הרוחץ במערה או במי טבריא מסתפג אפי' בעשר לונטיאות ולא יביאם בידו אבל עשרה בני אדם מסתפגים בלונטית אחת ביניהן ידיהם ורגליהם ומביאין אותם בידם אמר הר"ם פי' זו הרחיצה אינה אלא במקום שמותר לו לטלטל ממנו לביתו ומביתו לאותו המקום כמו שהיה בחצר או במדינה ויהיה שם עירוב ולא נשאר להזהיר אלא הלילה שמא יסחוט הבגד שמסתפג בו כשנשרה ואז יוציאנו כשהוא יבש וכשנאמר לו כי אין הדרך להוציא זה הבגד שנסתפג בו ממקום רחיצתו יניחנו שם ולא יחוש לו בין שהיה יבש או שרוי ואמר כי אפי' נסתפג בעשר רדידים והם הנקראים אלונטיות כי האלונטיות האחרונה בלי ספק אין בה מים שיצטרך לסחוט אותה ואפי' סחט אותה לא יצא ממנה דבר ואעפ"כ לא יביאם בידו גזרה שמא יביא הראשונה ויסחוט אותה ואם הרוחצי' רבים בטלה הגזרה לפי שהם מזכירים אלו את אלו ולפיכך יביאו הרדיד

שמסתפגין בו ואפי' הוא שרוי לפי שרבים נסתפגו בו וזאת המשנה דחויה והפסק כי אפי' אחר יביא הרדיד שנסתפגו בו בידו:

אמר המאירי המשנה השביעית והיא ג"כ מענין שאר המשניות שלפניה ואמר שהרוחץ במי מערה ובחמי טבריא ונסתפג אפי' בעשר אלונטאות ר"ל שנתקנח אפי' בעשרה סדינין שנמצא שאין בכל סדין וסדין מים אלא מעט הרי זה לא יביאם בידו אף במקום שאין שם איסור הוצאה כגון ע"י עירוב מפני חשש סחיטה שאפי' באלו שאין צריכים סחיטה כ"כ הואיל ומ"מ איפשר לסחטן שמא יקפיד עליהם ויסחוט הואיל ואין שם אלא אחד אבל עשרה בני אדם מסתפגים אף לכתחילה אף באלונטית אחת שנמצאת האלונטית טבולה הרבה וצריכה לסחיטה ומביאין בידם במקום עירוב או דרך מקום פטור ואין גוזרין לסחיטה שבטוחים אנו בהם שיזכיר אחד לחבירו ואפי' בהסתפגות כל גופם ולא תפשו לשון פניהם ידיהם ורגליהם אלא שאין דרך להסתפג כמה בני אדם באלונטית אחת אלא פנים ידים ורגלים:

זהו ביאור המשנה ואין הלכה כן אלא אף א' באלונטית אחת מביא במקום עירוב ומסתפג לכתחילה ומשנתנו לענין פסק זה בין בחמין בין בצונן הוא ובגמ' דקדקו בה שמאחר ששנאה בלשון דיעבד ר"ל הרוחץ אינה שנויה אלא בחמין שאם בצונן אף הרחיצה מותרת לכתחילה וכן בחמי טבריא וא"כ לא נשנית בלשון דיעבד אלא לענין מי מערה ואחר שכן צריך אתה לידע מהו מערה לענין זה ותדע שגדולי הפוסקים והמחברים פירשו אף בחמי טבריא אלא שהמערה מכוסית וכמ"ש במסכת בבא קמא פרק הפרה מערה מירבעא ומיטללא ומתוך כך הבלה גדול ונאסרה לכתחילה משום זיעה ולמדת לדבריהם שהזיעה אסורה אבל חמי טבריא פירושו שאינם מכוסות ואין שם הבל מרובה ולא יבא ברחיצתו לידי זיעה ומותר לכתחילה וכבר ביארנו בפרקים שקדמו בהפך סברא זו שהזיעה יותר מותרת מן הרחיצה שהרי לא נאסרה אף בחמי האור אלא מגזרת רחיצה ואחר שהרחיצה מותרת בחמי טבריא אף במכוסית היאך תאסר הזיעה וא"כ עיקר הדברים כמו שפי' גדולי הרבנים שהמערה הם חמי האור שהיה מנהגם להחם מערב שבת והיו מריקים אותם למערה שהבלה גדול להעמיד המים בחומם אבל חמי טבריא אפי' במכוסית ואפי' יבא להזיע אלא שיש מזהירים שלא להכנס לבית הזיעה מגזירת מרחץ ר"ל חמי האור ומ"מ יש להקל ולומר שאין זיעה אסורה אלא בתולדת אש כמרחץ וכדי שלא יהו רוחצין ויאמרו מזיעים אנו כמו שהתבאר:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

לא ישתטף אדם כל גופו בחמין בין בכלי בין בקרקע אבל בצונן מותר ולא אסרו אלא בחמי האור אבל בחמי טבריא מותר אף לרחוץ והשטיפה הוא ענין שפיכתן על גופו וכבר ביארנוה בפרק כירה:

גגות וחצרות וקרפיפות כלן רשות אחת הן לטלטל כלי ששבת בתוכם מזה לזה ויש חולקים בזו וכבר כתבנוה בפרק מילה:

האוליירין ר"ל בלנים מביאין בלורי נשים ר"ל הסדינים שמסתפגות בהם ברה"ר ובלבד שיתכסה בהם ראשו ורובו שזהו דרך מלבוש ואע"פ שבאלונטית אין צורך לראשו ורובו במבי' לצורך אחר החמירו וכן כתבו גדולי המפרשים וסבינתא והוא סודר של בגד כעין טלית שיש בו בית ראש שהראש מתעטף בו ושאר הבגד משתלשל על הגוף אם היה מתכסה בו בשבת צריך שיקשר שני ראשיו בצוארו תחת זקנו שלא ישמט שאינו כעין סרבל שיתעכב על הכתפים ואם לא יתקשר ישמט ויפול ויבא להביאו וישראל המביא בגדים לגוי שמוטל עליו לשמשו ויביא לו בשבת ומתכסה בו צריך שיזהר שלא יהו השולים מונחים בכתפיהם שלא יהא כמשאוי אלא משוכים למטה שיהא דרך מלבוש וגדולי המחברים פירשו בענין סבינתא טלית קצרה כמו אבנט וצריך שיקשר ראשיה למטה מכתיפיו:

המשנה השמינית סכין וממשמשין אבל לא מתעמלין ולא מתגרדין אין יוצאין לפילומא ואין עושין אפיקטפיזין בשבת אין מעצבין את הקטן ואין מחזירין את השבר מי שנפרקה ידו או רגלו לא יטרפם בצונן אבל רוחץ כדרכו אם נתרפא נתרפא אמר הר"ם פי' סכין כלומר נמשחין בשמן וממשמשין הוא מגזרת משה משיתיהו וענין משיכה וגרירה כלומר כשמושכין וגוררין הידים על בשר האדם בחוזק מתעמלין מתיגעין מגזרת עמל שיעמול האדם עמלו בוניו בו והוא העמל והיגיעה מתגררין מגזרת להתגרר בו וכמהו בלשון רבים מתחככים פילומא בור המים ויש בו חמימות לפי שהמים מכונסין בו והנכנס לשם יזוע והזיעה ביום שבת אסורה אפיקטויזין פירושו הקיא והיא מלה מורכבת ממלות ארמיות אפיק טפי זון הוצאת הלחם מן הבשול ר"ל שיקיא הלחם ויוציאנו מן האצטומכא קודם שיתעכל ובתנאי שישתה סם המקיא וזהו האסור אבל להכניס אצבעו לתוך פיו מותר מעצבין הוא השבת חליות השדרה ועריכתן והוא כמו בונה אבל כריכת הולד בבגדים וחתולו מותר ואמרם אין מחזירי' את השבר אינה הלכה והפסק מחזירין את השבר נפרקה ידו ר"ל נשמט פרק היד או הרגל:

אמר המאירי המשנה השמינית והיא ג"כ מענין מה שלפניה סכין וממשמשין ר"ל שממשמש בידו באותם השמנים על כל גופו להנאתו ופי' בגמ' דוקא שלא יעשה כדרך

שהוא עושה בחול והוא סיכה תחלה ואח"כ משמוש אלא סך וממשמש בבת אחת אבל לא מתעמלין ר"ל לשפשף בכח וגדולי המחברים פירשו שדורכין על גופו בכח עד שייגע ויזיע או שייגע עצמו באיזו תנועה ויזיע ולא מגררין ר"ל במגררת שקורין אשטרגול מפני שהוא דרך חול ואפי' שינה במגררת כגון שעשה מגררת של כסף וכיוצא בו אסור ומ"מ התבאר בגמ' שאם היו ידיו מלוכלכות בטיט ובצואה גורר כדרכו וקצת גאונים כתבו גוררין את המנעל בשבת בגבה של סכין אבל לא בחורפו ודוקא ישן אבל חדש לא וכבר ביארנוה:

דף קמז:

אין יורדין לקורדימא והוא שם נהר ועינה שיש שם טיט הרבה בקרקעיתה והיורד שם אותו טיט דבק בו ולפעמים טובע לשם ומזקיק שאר בני אדם להעלותו ושמא יכשלו להביאו וי"א שאותם המים משלשלין ויתבטל עונג שבת והוא שאמרו במקום אחר שאין רוחצין בשבת במי משרה הבאושים ובמים הרעים מפני בטול עונג שבת ואם עולה לו מיד אפי' יש לו חטטים בראשו מותר וכן אמרו בגמ' שאסור לעמוד בקרקעיתה של דמסית והוא שם נהר מפני שהיא מעמלת ר"ל מחממת ומרפאה מתוך מליחותה:

ואין עושין אפיקטויזין ופי' בגמ' דוקא בסם אבל ביד ר"ל להכניס אצבעו לתוך גרונו כדי שיקיא מותר וכל שעושה כן שלא לצורך אלא להריק את האצטומכא ליתן מקום לאכילה הבאה ולפנות ישן מפני חדש אף בחול אסור מפני הפסד אוכלין אלא יאכל לכשיתעכל אבל לצורך כגון שמצטער לגסות אכילתו ומקיא אוכלים שבבטנו כדי להתרפות מותר בשבת ביד ובחול אף ע"י אפיקטויזין:

אין מעצבין את הקטן ר"ל תקונו ויישוב עצמותיו זה עם זה מלשון ידיך עצבוני ויתבאר בגמ' דוקא בקשרי השדרה מפני שנראה כבונה אבל שאר הגוף ואיבריו מותר והוא מה שאמרו לפופי ינוקא בשבתא שפיר דמי ודברים אלו לאחר זמן הא ביום הלידה הרי אמרו כל האמור בפרשת תוכחה עושין לחיה בשבת ואין מחזירין את השבר ר"ל עצם שנשבר ונישוף ממקומו ומ"מ בגמ' התבאר שמחזירין ומ"מ נפרקה ידו או רגלו ר"ל שנשמט מפרק שלו לא יטרפם להשתטף על מקום השבר לבדו אחר שאין שם סכנה שנראה כמכוין לרפואה ולא רוחץ כל גופו ואם נתרפא נתרפא:

זהו ביאור המשנה וכלה הלכה היא חוץ מחזרת השבר כמו שביארנו ולא נתחדש עליה בגמ' דבר שלא ביארנוהו ומה שהביאו גדולי הפוסקים כאן מענין לחישת נחשים

ועקרבים ושאלה בשדים והעברת כלי הראוי לטלטלו על גבי העין בשבת כבר כתבנוה במקומה באחרון של סנהדרין:
ונשלם הפרק תהלה לאל:

דף קמח.

פרק עשרים ושלשה בעזר הצור:
שואל אדם וכו' כבר ביארנו דרך כלל באלו הפרקים האחרונים שהם יבאו בביאור קצת הדברים הנכללים בחלק השני שבספר בענין הדברים שאסור לעשותם מדברי סופרים ולבאר קצת דברים שנכנסו תחת החלק הרביעי בענין הדברים שדומים למלאכה וזה הפרק הוא מזה המין גם כן ועל זה הצד יחלקו ענייניו לשני חלקים אלו אלא שיתגלגל בו חלק שלישי בקצת דברים שעשאן הגוי לצורך ישראל מעצמו אם אסור אם מותר:
והמשנה הראשונה שואל אדם מחברו כדי יין וכדי שמן ובלבד שלא יאמר לו הלוני וכן אשה מחברתה ככרות אם אינו מאמינו מניח טליתו אצלו ועושה עמו חשבון לאחר השבת וכן ערבי פסחים בירושלם שחל להיות בשבת מניח טליתו אצלו ואוכל את פסחו ועושה עמו חשבון לאחר יום טוב אמר הר"ם פי' הטעם לאסור שיאמר אדם לחברו הלוני גזרה שמא יכתוב ויתר הדברים מוכנים ומבוארים:
אמר המאירי והמשנה הראשונה הוא ממין שני החלקים ואמר על זה שואל אדם כדי יין וכדי שמן מחברו בשבת ובלבד שלא יאמר לו הלוני ויראה לי שההלואה והשאלה שניהם נופלים על כדי יין וכדי שמן אע"פ שלשון שאלה מיוחדת על הכלים הואיל וחוזרים בעין ואין לשון הלואה נופל בהם וכן לשון הלואה מיוחד על המעות מתוך שניתנים להוצאה ואין תשמישן ע"י עצמן כדי יין וכדי שמן הואיל ותשמישן בעצמן נופל בהם לשון שאלה ככלים וכן מאחר שאין חוזרים בעין נופל בהם לשון הלואה והוא מתיר שאלתם ובלבד שיזכיר בהם לשון שאלה ולא לשון הלואה ופי' הטעם בגמ' השאילני לא אתי למכתב הלוני אתי למכתב שהלואה ענינה מובן לזמן מרובה ויתירא שמא ישכח אבל שאלה מובנה לזמן מועט ולא יבא לכתוב ופי' בה גדולי הרבנים מפני שסתם הלואה שלשים יום כמו שביארנו בראשון של מכות ואין סתם שאלה שלשים יום אלא הרי זה צריך להחזירה כל זמן שירצה המשאיל וקצת ראיה לדבריהם מ"ש באחרון של חגיגה מנא לשבעה לא מושלי אינשי אלא שיש מפרשים בו שעל כלי של טמא מת הוא שצריך הזאת שלישי ושביעי והילכך אין אדם עשוי להשאיל כלי שיהא השואל צריך להמתין

שבעה לתשמישו וי"מ אותו שמ"מ ענינו בכלי שאין אדם רגיל לעמוד בזולתו שתשמישו צריך לו תדיר וכגון זה אין לומר על סתם שאלתו שלשים:

ויש שואלים בה ממה שאמרו טלית שאולה כל שלשים יום פטורה מן הציצית לאחר שלשים חייבת והם מפרשים תוך שלשים יום פטורה דרחמנא אמר כסותך ואע"פ שאין יכול להכריחו להחזירה מ"מ אינה כסותו לאחר שלשים הואיל והיה לו לתבעה ולא תבעה הרי הוא כמוחלה אצלו לכל זמן שתצטרך לו והרי היא כשלו ומ"מ יש להשיב בה אדרבא איפכא מסתברא תוך ל' תתחייב שהרי אינו מוכרח להחזירה לאחר ל' תפטר הואיל והלה יכול להכריחו להשיבה אצלו אלא זו של טלית לא בסתם שאלה נשנית אלא שכל שלשים ניכר הוא ששאולה היא ולאחר שלשים אפי' שאלה בפירוש לכל אותו זמן אין הדבר ניכר שהיא שאולה וי"מ בה לאחר שלשים חייבת כלומר אם שאלה ליותר משלשים חייבת מיד וכן במזוזה השוכר בית כל שלשים יום פטורה מן המזוזה הא משלשים ואילך חייבת כלומר שאם שכרה ליותר משלשים חייבת לאלתר הואיל ודעתו לדור בה כל כך ולדעתי סתם הלואה שלשים יום וכן סתם שאלה בדבר שאין תשמישו תדיר ולא דקדקו בכאן אלא על הלשון שלשון שאלה מורה דבר שסתמו להחזירו לשעה מפני שהנחתו מיוחדת לדבר החוזר בעין ואדם עשוי להחזירו לכשנשתמש בו אבל לשון הלואה מורה דבר שסתמו לעכב ולא להחזירו לשעה ואע"פ שכדי יין אינם חוזרים בעין מ"מ אינו הולך אחר הענין אלא אחר הלשון וכל שהוא אומר לו לשון שאלה הוא בטוח על מהירות חזרתו ואינו כותב ומכאן כתבו קצת מפרשים עכשו ששניהם בלשון לעז לשון אחד שיהא אדם מדקדק בלשון לומר בלשון נתינה או מסירה וכיוצא באלו וכן אשה שואלת ככרות מחברתה על הדרך שכתבנו בכדי יין ושמן:

ואם אינו מאמינו וכו' שאע"פ שהלואת יום טוב או שבת ניתנה ליתבע בחול בבית דין מ"מ אינו סומך על אמונתו עד שאם יכפור יצטרך לעדים וב"ד ואמר שרשאי להניח טליתו אצלו מאליו כלומר שיצניעהו לו ולא שיאמר לו בפי' יהא זה משכון אצלך על מה שתמסור לי אלא מניחו סתם ועושה עמו חשבון לאחר השבת אבל אינו מחשב עמו ביומו שהרי כתוב ממצוא חפציך ודבר דבר וכן ערבי פסחים שחל להיות בשבת ולא נזכר לקנות את פסחו או שאבד הימנו עושה עמו חשבון אחר יום טוב ולא סוף דבר לימנות עם אחרים בשה שכבר הוקדש אלא שאף הוא לוקח שיו ומקדישו היום ואע"פ שאמרו אין מקדישין ביום טוב וכל שכן בשבת שעה עוברת שאני כמו שיתבאר בגמ':

זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שביארנוה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הם:

נשים המביאות מים ביום טוב אין צריכות לשנות כלל וכן אע"פ שספוק וטפוח ורקוד ביום טוב אסור נשים העושות כן אין מוחין בידם וכן מה שאנו רואים בהן שבאות בכדיהן ויושבות על שפת המבוי ואע"פ שאמרו לא ליתיב איניש אפומא דלחיא דילמא מיגנדר ליה חפץ ואתי לאייתויי אין מוחין בידם הנח להן לבנות ישראל מוטב שיהו שוגגות ואל יהו מזידות ואף בקצת דברים שיש להן סרך בתורה כגון תוספת יום הכפרים ודברים אלו צריכים ביאור וקצרנו ענינם בכאן מפני שכבר הרחבנו בהם את הדרך ברביעי של יום טוב:

דף קמח:

זה שכתבנו במשנה בהלואת אשה ככר לחברתה אינו צריך לשומה בדמים כדי שאם תוקר לא תשלם אלא כמה שקצץ בה שהככרות הואיל ודבר מועט הוא ואין הלואתם מצויה אלא ליום ומחרתו אין לחוש בהם לשנוי שער ועוד שהרי מצויים אצל הכל והרי הוא כיש לו וכבר התרנו סאה בסאה ביש לו כמו שיתבאר במקומו וכדי יין ושמן מיהא שיש לחוש בהן לשינוי שער לא הותר בהם להחזיר לו יין ושמן שזהו סאה בסאה אלא דמים ובחשבון מה שהיו שוים בשעה שהשאילם ר"ל ביום טוב ושמא אף עליה נאמר ועושה עמו חשבון לאחר היום טוב כלומר שמחשב כמה היו שוים ביום טוב וכן בפסחים של ערבי פסחים שחל להיות בשבת:

הלואת יום טוב ושבת נתנה ליתבע בחול בב"ד והם נזקקים לה ומגבין אותה שאם תאמר לא נתנה ליתבע אף הוא אינו מוצא ואתי לאימנועי משמחת יום טוב ויש פוסקין שלא נתנה ליתבע ואינה עיקר ומ"מ אף לדבריהם אם תפש אין מוציאין ממנו והוא שאמרו על רבה בר עולא מערים איערומי כלומר שהיה לווה מאותו שמסר לו בי"ט ואח"כ אומר לו שהוא מעכב במה שמסר לו ואפי' היה הלה תובעו בבית דין על מה שהלוהו או שגזלו אין נזקקין לו שאין כאן גזילה או הלואה ואם חזר זה ותפש ממנו באותו שיעור נזקקין לו שהראשון כשתפש נפרע מחובו וזה שחוזר ותופש ממנו גזילה גמורה היא ומ"מ י"א שאם לא תפש הראשון אלא משכון וחזר זה ותפש אותו משכון בעצמו אין ב"ד נזקקין לו שהרי לא קנאו הלה ואת שלו ראה ונטל:

שביעית אינה משמטת אלא בסופה ומעתה אפי' הלוה בשביעית עצמו גובה כל חובו כל השנה וכשתשקע החמה בליל כניסת ראש שנה של שמינית נשמט טבח ששחט את הפרה וחלקה בראש שנה על דעת שהוא יום טוב והוא ראש שנה של מוצאי שביעית ובאו שלוחים שנתעבר אלול ונמצא אותו היום סוף שביעית הרי זה משמט ואע"פ

שהלואת יום טוב ניתנה ליתבע בא שביעית והשמיטה ואע"פ שהקפה אינה נשמטת ביאורה בזקפה עליו במלוה ואע"פ שאין זקיפת מלוה ביום טוב שמא עבר ועשה ואם לאו אינו משמט וגובה בב"ד כמו שביארנו:

המחזיר לחבירו חוב בשביעית ר"ל שעברה עליו שביעית מדת חסידות היא ורוח חכמים נוחה הימנו וצריך המלוה לומר משמט אני ואם אמר לו אעפ"כ הרי זה יקבל הימנו ויזהר שלא יאמר לו שבחובו הוא פורע אלא שהוא נותן לו משלו בשיעור חובו:

אין מקדישין ואין מעריכין ואין מחרימין מפני שכל אלו כמקח וממכר הם ומקח וממכר אסור מגזרה שמא יכתוב וכן ללוות ולהלוות ומ"מ מקדיש אדם את פסחו בשבת וחגיגתו ביום טוב אחר שהיא חובת היום והולך אדם אצל רועה הרגיל אצלו ונותן לו טלה לפסחו ומקדישו ואין מגביהין תרומות ומעשרות מפני שהוא דומה למקדיש ועוד מפני שהוא מתקן ומה שנתגלגל בקצת ספרים בכאן אין נמנין על הבהמה כתחלה ביום טוב אינה בספרים המדוייקים ומ"מ אנו כבר ביארנוה במקומה בשלישי של יום טוב:

המשנה השניה מונה אדם את אורחיו ואת פרפרותיו מפיו אבל לא מן הכתב מפיס אדם עם בניו ועם בני ביתו על השלחן ובלבד שלא יתכוין לעשות מנה גדולה כנגד קטנה משום קובייא ומטילין חלשים על הקדשים ביום טוב אבל לא על המנות אמר הר"ם פי' טעם מה שאסרו למנות מן הכתב גזרה שמא יקרא אגרות שלום בשבת כי לבד ספרי הנבואות ופירושיהם אסור לקרות בשבת וביום טוב ואפי' היה אותו הספר בחכמה מן החכמות ומפיס פירושו מטיל גורלות ושיעור זאת המשנה כך ומפיס עם בניו ועם בני ביתו על השלחן בשבת אבל לא עם אחר ובחול מותר להפיס עם אחר ובלבד שלא יתכוין לעשות מנה גדולה כנגד מנה קטנה משום קובייא וקוביא שם נופל על כל מיני שחוק שיוסכם עליו שיקח אדם ממון חברו בהסכמת אותו השחוק כמו הכסיפסין והנרדשיר וזולתם מן הדומים להם וחלשים מין מן הגורלות והוא שיקבצו דברים שלא ידמה אחד מהם לחברו כמנין האנשים ויפרש כל אחד מאותן האנשים דבר אחד מאותן הדברים ואותן החפצים לעצמו ויתנו אותן החפצים לאיש אחר נכרי שיבא במקרה וישים אותם החפצים חפץ אחד על כל מנה ומנה ממנות הקדשים ונוטל כל אחד מנתו כפי גורלו התירו חכמים לעשות זה ביום טוב לפי שהזריזות באכילת קדשים וליטול מהם מנה גדולה ויפה מצוה ומה שאמרו אבל לא על המנות ר"ל מנות של חולין שאין מטילין עליהם חלשים ביום טוב ומלת חלשים מלה עברית חולש על גוים:

אמר המאירי המשנה השניה והיא מענין מה שלפניה והוא שאמר מונה אדם את אורחיו שהוא רוצה לקראם לסעודה בשבת כדי לידע כמה ככרות יתן לפניהם וכן מונה את

פרפרותיו ר"ל כך וכך פרפראות אני נותן לפניהם מפיו ר"ל על פה אבל לא מפי הכתב ר"ל שאם כתבם מע"ש כדי שלא ישכחם אסור לו למנותם בשבת מפי אותו הכתב ולא עוד אלא שאסור לקרותו שמא יתחרט על איזה מהם וימחנו מספרו או שמא נודע לו שסרב לאכול עמו לאיזו סבה והוא מוחקו שלא יטעה שלוחו לחזור ולקוראו ויש עוד טעם אחר לאיסור שלא נתירהו לקרות בהם שמא יקרא בשטרי הדיוטות שאין בהם תועלת קריאה ולא שום צורך יום טוב או שבת וקריאת שטרי הדיוטות אסורה מאיסור טלטול או שלא יהא בעיניו כחול ויבא למחוק וכן הלכה:

מפיס אדם עם בניו ועם בני ביתו על השלחן ר"ל מטיל גורלות עמהם להגריל איזה חלק יגיע לכל אחד מהם אע"פ שהם קפדים על החלקים ופעמים שזה רוצה בחלק שהגיע לחבירו ובלבד שלא יכוין מנה גדולה כנגד קטנה שאם יכוין קטנה כנגד גדולה הרי זה כמשחק בקוביא אחר שהחלקים אינם שוים ושחוק בקוביא הוא ממין מקח וממכר הא לא הותר אלא בחלקים שוים ואין מפייסים אלא לחשיבות הבשר שזה רוצה מן הצואר וזה מן הירך וכן הלכה ויש פוסקים בה שאף גדולה כנגד קטנה מותר שאין בני בית מקפידים זה על זה וכן מטילים חלשים ר"ל גורלות על הקדשים בין הכהנים ביום טוב ופי' בגמ' בשל יום אבל לא על המנות ר"ל בשל אתמל שכבר היה אפשר להם לחלוק מבערב והוא שפי' בגמ' אבל לא על מנות של חול בי"ט:

זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שביארנוה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

דף קמט.

זה שביארנו במשנה טעם איסור מנין אורחים משתי סבות אחת שמא ימחוק ואחת שמא יקרא בשטרי הדיוטות יש צדדין ששני הטעמים בהם ויש צדדין שאין לחוש אלא לאחת מהן ואוסרין מאותו הטעם ויש צדדין שאין שם אחת מהן ומתירין לו לקרות כיצד היה כתוב בכתב או על גבי טבלא ופנקס הרי יש כאן חשש מחיקה וכן יש בה חשש קריאה בשטרי הדיוטות שטבלא ופנקס כדאי הם לטעות בכתב אבל אם היה כתוב על הכותל אין כאן חשש קריאת שטרי הדיוטות שאין כתל מתחלף בכתב אבל אסור מטעם מחיקה ואפי' היה גבוה כמה על הדרך שאמרו בקריאה לאור הנר אפי' גבוה שתי קומות אפי' שתי מרדעות היה חקוק על טבלא ופנקס אע"פ שאין שם חשש מחיקה אסור מטעם קריאת שטרי הדיוטות אבל אם היה חקוק על הכותל מותר שכל שהוא חקוק אין בו חשש מחיקה ולקריאת שטרי הדיוטות אין לחוש שאין כותל מתחלף בכתב ויש חולקים

בקצת דברים שכתבנו מצד נסחאות ופירושין שיש להם בסוגיא זו ועיקר הדברים כמה שכתבנו לחוש לשתי הסבות ושלא להתיר אלא במקום שאין לחוש לאחת מהן וכבר האריכו בה גדולי הראשונים בחבוריהם והתירו את הכל בחקוק אפי' בטבלא ופנקס וכן גדולי המחברים התירו אף בכתב על הכותל ועל הטבלא והדברים נראין כמו שכתבנו:

אין רואים במראה של מתכת בשבת שהרואה במראה רואה לפעמים שערותיו שאינם שוים ויבא לגזזם ואין לחוש שמא ילך למספרים ותער שאלו כן אדהכי והכי זכור הוא אלא שהמראה עצמה אחר שהיא של מתכת ראויה לחתוך בה וסומך חתיכה לראיה ואף בקבועה אסור מגזירת שאינה קבועה אבל בשל זכוכית ושאר מיני המראות מותרים אף בשאין קבועות שאין עשויות להשיר בהם נימין ולמספרים ותער אין חוששין שאין חשש שכחה אלא במזומן לפניו ואין גוזרין של שאר מינין אטו מתכת שמין אחד אינו מתחלף במין אחר ובמין אחד הוא שיש לגזור קבוע אטו שאינו קבוע על הדרך שביארנו בקריאה לנר גבוה אטו נמוך ויש חולקין להתיר את הקבועה אף במתכת ויש אוסרים לאיש אף בשאר מראות ואף בחול ומשום לא ילבש גבר שמלת אשה ושמועה זו בנשים נאמרה אבל באנשים לא הותרה מראה אלא בקרובים למלכות או במסתפר מן הגוי ומחשש שמא יזיקנו כמו שהתבאר בשני של ע"ז וכן היא שנויה בתלמוד המערב שבמסכתא זו פרק במה אשה והוא שאמרו אין רואין במראה בשבת וכו' והאיש אף בחול אסור לפי שאינו דרך כבוד שלשה דברים התירו לבית ר' שיהו מספרים ורואים במראה ושיספרו קומי ושילמדו את בניהם לשון יונית וכן כתבנוה בשני של ע"ז ומ"מ דוקא ברואה דרך התקשטות כעין שהמסתפר עושה לראות אם שערותיו מכוונות ומתוך כך אלמלא חשש ההיזק לא הותר אבל כל שאינו עושה דרך התקשטות מותר:

כתב המהלך תחת הצורה והדיוקנאות כגון בני אדם שצרין בכותל חיות או דיוקנאות ר"ל צורות של בני אדם לזכירת מעשיהם כגון מלחמות המלכים וכבושיהם וכותבין תחתיהם ביאור אותם הענינים כלומר צורה זו של פלוני שעשה כך וכך במלחמה זו כדי שיבינו הרואים ענין הצורות והדיוקנאות אסור לקרותם בשבת שאין לך שטרי הדיוטות גדול מזה ודיוקני עצמה אסורה אף בחול להביט בה שהם דברים המושכים לבו של אדם ומפנים אותו לבטלה ומיאשים אותו מעבודת בוראו:

זה שהתרנו במשנה להפיס עם בני ביתו מנות שוות דוקא עם בני ביתו שאינם קפדים ואע"פ שאסור לאדם להלוות בניו ובני ביתו ברבית וכמו שהתבאר במקומו משום דילמא אתי למסרך מ"מ לענינים אחרים אין קפידת בני ביתו קפידא ואין בה איסור מודד או שוקל בשבת או ביום טוב ולא משום לווין ופורעין ביום טוב וכל שכן שאין בהם משום

רבית שאף באחרים אין כאן רבית שהרי פסקנו בככרות שאין כאן רבית ובאחר מיהא אסור בשבת אף בהשואה שכל שמקפידין זה על זה יש בהם משום מודד ושוקל ובחול גדולה כנגד קטנה באחרים אסור מפני שהוא כעין קוביא ואע"פ שאין הקוביא פוסלת אלא בשאין לו אומנות אלא הוא מ"מ איסור יש בדבר הא גדולה בגדולה אין כאן קוביא ובחול מותר אף באחרים:

דף קנ.

המשנה השלישית לא ישכור אדם פועלים בשבת לא יאמר אדם לחברו לשכור לו פועלים אין מחשיכין על התחום לשכור פועלים ולהביא פירות אבל מחשיך הוא לשמור ומביא פירות בידו כלל אמר אבא שאול כל שאני זכאי באמירתו זכאי אני להחשיך עליו אמר הר"ם פי' הכל מודים כי מותר לאדם שיאמר לחברו שמור לי פירותי שבתחומך ואני אשמור לך פירותיך שבתחומי וכמו שמותר לו לצוות חברו בשמירה כך מותר לו שיחשיך לשמור וזהו ענין אמרם כל שאני זכאי בשמירתו רשאי אני להחשיך עליו וענין להחשיך על התחום שילך בשבת עד סוף התחום שבת וישב בתוך התחום עד שיצא שבת ויעשה דבר פלני וכבר ידעת כי אסור לנו בשבת הדבור והעצה וההשתדלות בשום דבר שנעשה אותו לאחר השבת מן הדברים שהם אסורים לעשותם בשבת כמו שפירש ואמר ממצוא חפצך ודבר דבר וכתו' עשות חפציך ביום קדשי מלבד אם הוא דבר מצוה ויהיה הדבור חפצי שמים כגון שידבר אדם בשדוכי הנערים והנערות ולמוד הבנים תורה או כתב או מלאכה כי ההשתדלות באלה הדברים כלם מצוה:

אמר המאירי המשנה השלישית והיא מענין מה שלפניה לא ישכור אדם פועלים בשבת לצורך מלאכת מחר והשכירות הוא שיפסוק להם דמים כך וכך אתן לכם ולא יאמר לחבירו לשכור לו ופי' בגמ' אף לחבירו גוי אלא שהקשו עליה אמירה לגוי שבות היא כלומר ואף זו כבר למדנוה מנכרי שבא לכבות כך פירשוה גדולי הרבנים ונראה לשיטתם שאף בדבר שאם יעשנו הוא בעצמו אין בו אלא שבות אמירה לגוי אסורה בו שהוא שבות דשבות ומ"מ י"מ אותה בתמיהה אמירה לגוי שבות היא כלומר אמירה לגוי בדבר שאף לישראל אין בו אלא שבות שבות היא ולשיטה זו מותר לומר לגוי לשכור לו לצורך מחר וכבר הארכנו בדין שבות דשבות בפרקים שעברו ומ"מ חזרו בגמ' ופירשוה בחבירו ישראל ולהשמיענו מתוך איסורו היתר לומר הנראה שתעמוד עמי לערב כלומר לכשתחשך אע"פ ששניהם יודעים שעל מנת לשכרו לפעולתו היא הואיל ואין מפרש לו כן להדיא מותר שאין זה אלא כעין הרהור למלאכה ודבור אסור הרהור מותר:

ואין מחשיכין על התחום והוא שילך בשבת עד סוף התחום כדי שבשעה שתחשך יהא קרוב לפועלים וישכרם מיד או שיהא קרוב לפרדס ויביא משם פירות ופירשוה בגמ' בפירות המחוברים שמאחר שאסור לו לקצצן בשבת וכן בפועלים אסור לשכרם בשבת אף הוא אסור להחשיך עליהם אבל פירות תלושים הואיל ואלו היו שם מחיצות היתה הבאתם מותרת בשבת אף הוא מותר להחשיך עליהם אבל מחשיך הוא לשמור ר"ל להיות קרוב לצאת ולשמור פירותיו שהרי שמירת פירות מותרת בשבת אלו היה שם עירוב והרי הוא רשאי לומר לחבירו שמור לו פירות שבתחומך ואני אשמור לך פירות שבתחומי וכל שהוא זכאי בו זכאי הוא בהחשכתו ומביא פירות אפי' מן המחוברים הואיל ולא היתה עיקר כוונתו לכך:

כלל אמר אבא שאול להוסיף כל הדומים לאלו כל שאני זכאי בשבת באמירתו אם לגוי אם לחברו ישראל לעשותו למוצאי שבת או בעשייתו זכאי אני להחשיך עליו ואבא שאול אינו חולק על תנא קמא אלא שנותן כלל להוסיף כל כיוצא בו:

משנה מחשיכין על התחום לפקח על עסקי כלה ועל עסקי המת להביא לו ארון ותכריכין אמר הר"ם פי' לפקח פירושו בזה המקום לשאול ולחקור עסקי כמו צרכי ארון ארון עץ תכריכין ידוע והם הבגדים שבהם נקבר המת:

אמר המאירי יאמר אח"כ מחשיכין על התחום על עסקי כלה להביא לה הדס לאפריון ועל עסקי המת לתקון ארון ותכריכין ואע"פ שהדברים אסורים מצד עצמן שהרי הם מעשה האסור בשבת מ"מ מתוך שהוא מצוה מותר לומר לחבירו בשבת לך בערב למקום פלוני להביא ארון ותכריכין או הדס לכלה ומאחר שמותר לומר כן אף הוא עצמו מותר להחשיך:

זהו ביאור המשנה וכלה הלכה היא וי"מ שתנא קמא לא התיר החשכה לשמור אלא לשדות שבתוך התחום ואבא שאול חלק להתיר כל שהוא רשאי באמירתו והלכה כאבא שאול והכל עולה לטעם אחד לענין פסק ומ"מ לענין פירוש נראה כדעת ראשון ודברים שנכנסו תחת משנה זו בגמרא אלו הן:

בית המרחץ ובית הכסא אסור להרהר בו בדברי תורה ויש חולקים בה כמו שביארנו במס' ברכות ובן נח ערום אסור לקרות קרית שמע כנגדו שאע"פ שנאמר עליהם בשר חמורים בשרם מ"מ הרי נאמר בהם וערות אביהם לא ראו הכתוב קראו ערוה אבל ערות בהמה מותר לקרות כנגדה וכבר ביארנו ענינים אלו במסכת ברכות:

זה שאסרנו בשבת בדבור דוקא לדבר הרשות אבל לדבר מצוה מותר שנ' ממצוא חפצך ודבר דבר חפציך אסורים חפצי שמים מותרים מכאן אמרו חשבונות של מצוה מותר

לחשבן בשבת ופוסקין צדקה לעניים בשבת ולא לחשב בלבד ר"ל כמה הם צריכים לפסוק אלא אף לפסוק כך וכך לפלוני וכך וכך לפלוני ואע"פ שהוא נראה כמקדיש שלא אסרו אלא להקדיש דבר ידוע אבל לחייב עצמו בדבורו לגבוה מותר והולכין לבתי כנסיות ובתי מדרשות להתיעץ באסיפתם היאך יעשו עצתם הולכים לטרטראות וקרקסיאות והם ערכאות ובית הועד שלהם לפקח עסקי רבים בשבת ר"ל להוציא לאור עניניהם ומשדכין על התינוקות בשבת ליארס למחר ועל התינוק ללמדו ספר וללמדו אומנות שאף זו מצוה כמו שיתבאר במקומו:

חשבונות של מה לך ושל מה בכך כלומר שאין בהם צורך ולא תועלת כאדם המחשב כמה צריך הוצאה למי שירצה לבנות חורבה פלונית כך וכך באבנים כך וכך בסיד וכיוצא בזה מדברים שאינם שלו ואינו מכוין לכלום אלא שטבעו נהנה בכך מותר לחשבן בשבת ומ"מ בשלו כל חשבון שהוא מחשבו על העתיד אסור כגון שיאמר כך וכך אני צריך להוציא בבנין זה אבל במה שעבר כגון כך וכך הוצאתי מותר ומ"מ אם הוא מערים בכך כגון שיש שם עמו פועלים ומחשב בפניהם שכך הוציא לפועלים מצד שהוא רוצה לידע עכשיו להוציא מפיהם כמה רוצים ליטול עכשיו הרי זה כחשבונות העתידים והצריכים ואסור וכן כל כיוצא באלו:

דף קנ:

ולעולם יהא אדם זהיר בכך שאף מחשבתו לא יטרידנה בשבת בענינים אלו שהיום כלו קדוש לי"י ואל יוציא קדשי קדשים לחולין והנזהר בכך מקומו מושכר לו פעלתו אתו ושכרו לפניו מעשה בחסיד אחד שנפרצה לו פרצה בתוך שדהו ונמלך עליה בשבת לגדרה נזכר שהוא שבת וגדר בעצמו שלא יגדרנה לעולם ונעשה לו נס ועלה בו צלף וגדרה ולא עוד אלא שממנו היתה פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו:

דף קנא.

מותר לאדם לומר לחבירו לכרך פלוני אני הולך למחר לך אתה עמי שהרי אם יש שם בורגנין ר"ל סוכת שומרי פירות משבעים אמה ושירים לשבעים אמה ושירים הולך אפי' בשבת שהכל כעיר אחת וכל שיש בו תקנה לעצמו בשבת מותר לאמרו אף במקום שלא נעשית התקנה מעתה קש המחובר ותבן המוסרח שהוא מוקצה שהיו חוץ לתחום הואיל ואין להם תקון בשבת אין מחשיכין עליהם אבל תלושים וראויים הואיל ואם יש שם מחיצות מביא מחשיכין עליהן כמו שביארנו בפירות וקש הוא זנב השבולת ותבן הוא

קנה התבואה הנדוש וכן מעתה מה שאמרו במשנה שמחשיכין על עסקי המת להביא לו ארון אלמא לדבר אחר אסור אע"פ שאין כאן אלא איסור הבאה והרי אלו היו שם מחיצות מותר פירושו לתקן לו ארון ותכריכין שנמצאו חסרים מלאכה האסורה בשבת וכן הדס לכלה שהוא צריך לקצצה ולמדת שמותר לומר לחברו או לגוי בשבת הבא לי פירות שיש לי במקום פלוני למחר שאף הוא עצמו היה יכול להביא אלו היו שם מחיצות או בורגנין אבל במחוברים אסור לומר לגוי שיביאם לו למחר ומ"מ אף בתלושים אסור לו לומר לגוי מבערב הבא לי בשבת וכ"ש בשבת להביא ביומו שאפי' הביא לצורך ישראל אסור:

זה שביארנו במחשיך לשמור שמביא לכשיחשך אף מן המחובר דוקא לאחר שהבדיל ומ"מ לא הבדלה על הכוס ולא אפי' הבדלה בתפלה אלא שאם הוא תכוף למלאכה זו יאמר המבדיל בין קדש לחול ופירשוה גדולי הרבנים אף בלא הזכרת שם שאינו אלא להיכר בעלמא ואע"פ שלא הבדיל לא בתפלה ולא על הכוס וגדולי הפוסקים כתבו בברכה ר"ל בא"י המבדיל בין קדש לחול אע"פ שלא הזכיר שאר הבדלות וכן עיקר ואח"כ מבדיל בתפלה ובכוס וכל שכן שאם הבדיל בתפלה מותר במלאכה אע"פ שלא הבדיל על הכוס:

מחשיכין על התחום להביא בהמה ואם היתה עומדת חוץ לתחום קורא לה אף בשבת והיא באה ויש גורסין בזו אין מחשיכין ומפני שבהמה וכל בעלי חיים חוץ מאדם אסורין לטלטל והרי הוא כתבנא סריא ואין הדברים נראין ומחשיכין על עסקי כלה ומת כמו שביארנו ואומרין לו לך בערב למקום פלוני ואם לא מצאת במקום פלוני לך עד מקום פלוני ואם לא מצאת במנה הבא במאתים ובלבד שלא יזכור לו סכום מקח הבא לי תכריכין בכך וכך מדה ובסך פלוני כל קנה וקנה וכיוצא בזה ובאחר אסור להחשיך לתקונם כמו שביארנו ומ"מ תוך התחום מחשיכין בו אף לתלוש מן המחובר אבל לא יטייל בתוך שדהו לידע מה היא צריכה וכן לא יטייל על פתח מדינה כדי שיכנס למרחץ לכשיחשך מיד שהרואה אותו מטייל לשם מכיר שכונתו בכך:

השוכר את הפועל לשמור לו את הפרה או את התינוק אין נותן לו שכר שבת לפיכך אין אחריותן בשבת עליו ואם היה שכיר שבת או חדש או שנה נותן לו שכר שבת לפיכך אחריות שבת עליו ולא יאמר לו תן לי שכרי של שבת אלא תן לי שכרי של שמנה ימים ובדומה לזה:

המשנה הרביעית גוי שהביא חלילין בשבת לא יספוד בהן ישראל אא"כ באו ממקום קרוב עשו ארון חפרו את הקבר יקבר בו ישראל ואם בשביל ישראל לא יקבר בו עולמית אמר הר"ם פי' חלילין כלים חלולים עושין בהם קול ידוע לעורר הבכי והאבל ואמרם

ממקום קרוב מתוך המדינה אבל אם לא היו עמו במדינה אסור לעשות אבל בהם גזרה שמא מחוץ לחומה באו שהוא רה"ר ואמרם בארון וקבר ואם בשביל ישראל לא יקבר בו עולמית לפרסם הדבר אצל כל בני המדינה וכל מה שהתירו ממה שעשו הגוים בשבת אינו מותר עד שימתין למוצאי שבת בכדי שיעשו וכן אלו החלילים אע"פ שראינום שבאו מהמדינה:

אמר המאירי המשנה הרביעית והיא מענין מה שנתגלגל לבאר בקצת מלאכות שעשו הגוים מעצמן על איזה צד ישתמש בהן ישראל והוא שאמר גוי שהביא חלילין לא יספוד בהן ישראל ופירשו בה גדולי הרבנים שלא יספוד בהם לעולם עם אמרם שלא הביאו למת זה אלא למת סתם שידים מוכיחים שבשבילו הביאום ואע"פ שבמרחץ אמרו אם רוב ישראל בכדי שיחמו חמיו אלמא דיו בכדי שיעשו טעם הדבר הואיל ומ"מ אף בשביל גוים נעשה אבל זו לא באה אלא בשביל ישראל ומבשל בשבת שלא נעשה אלא בשביל ישראל ואעפ"כ דינו בכדי שיעשו בזו אין הדבר מפורסם כל כך או שמא במת החמירו משום לועג לרש ומ"מ יש להשיב עליהם שאם כן היה לו לומר עולמית כמו שאמרו בסוף המשנה אם בשביל ישראל לא יקבר בו עולמית ועוד אם בשביל שנעשית בו מלאכה בשביל ישראל אתה אוסרם לעולם אף בבאו ממקום קרוב יש לך לאוסרם שהרי הובאו ד' אמות ברה"ר ונעשית בהם מלאכת איסור תורה אלא עיקר הדברים שלא נאמר כאן לא יספוד בהן ישראל אלא עד בכדי שיעשו ואפי' הביאם לצורך ישראל זה אחר שבאו בצנעה ומ"מ לענין פירוש יראה שלא הובאו לשם ישראל זה אלא למת סתם וסתם הדברים לשם ישראל היה שאין דרכן של גוים לספוד בחלילים ולפיכך אסורים לכל ישראל שאלו היו באים בשביל גוים מותר היה מיד:

ואמר אח"כ אא"כ באו ממקום קרוב ושאלו בה בגמ' מאי מקום קרוב ופי' רב אמר מקום קרוב ממש כלומר עד שנראהו בא בבקר שנתברר לנו שמתוך התחום באו ומאחר שכן אין חוששין שמא בלילה הביאם עד לחומה ועכשו נכנס בבקר ולשמואל חוששין שמא חוץ לחומה לנו כלומר וממקום רחוק באו בלילה עד שהגיעו לחומה ואם כן זה שאמר אא"כ באו ממקום קרוב פירושו אא"כ המתין עד שיבאו ממקום קרוב ר"ל מחוץ לתחום והיינו בכדי שיעשו וזהו נסח גדולי הפוסקים ופסקוה כשמואל ועל הדרך שביארנו ומ"מ גדולי הרבנים פירשו שמחלקת זו רב מחמיר ואומר קרוב ממש כלומר שיתברר לנו שמתוך התחום באו הא ספיקא תולין לחומרא ושמואל מיקל ואומר שאף הספק מותר וחוששין שמא חוץ לחומה לנו ר"ל תוך התחום ואע"פ שלשון חוששין מורה להחמיר כבר מצאנוה לקולא וכמו שאמרו בחגיגה ט"ו א' חוששין שמא באמבטי עברה

ובמסכת גיטין ע"ג ב' חוששין משום זנות ולא משום קדושין וגירסת הספרים לדעתו דייקא מתניתי' כוותיה דשמואל עשו ארון ועשו קבר יקבר בו ישראל אלמא מספיקא שארי ותולין שמא לצורך גוי נעשה ובריית כוותיה דרב עיר שישראל וגוים דרים בה והיתה בה מרחץ וכו' מחצה על מחצה ימתין עד בכדי שיחמו חמיו אלמא חוששין מספק שמא לצורך ישראל נעשה ומ"מ קשה לי לגירסתו שהרי זה של עיר שישראל וגויים דרים בה משנה היא במס' מכשירים אלא עיקר הגירסא מתניתי' דהכא כשמואל ומתניתי' דהתם כרב ולשיטה ראשונה גורסין בהפך ולענין פסק איפשר שהכל אחד ולשיטת גדולי הרבנים נפסוק כרב וכל שבאו ולא נודע מהיכן באו ימתין להם עד בכדי שיבאו ממקום קרוב:

ואמר אח"כ עשו ארון וחפרו את הקבר כלומר ולא נודע לשם מי אם לישראל אם לגוי יקבר בו ישראל ופירושו מיד שמן הסתם לדעת עצמן עשאוהו שאין דרך לעשות גוי ארון וקבר לצורך ישראל בסתם והרי הוא כעשאוהו לשם גוי ושאלו בה בגמ' הכא נמי נימא ימתין בכדי שיעשו ותירץ כשהקבר עומד באסרטיא שזהו דרך קברי גוים והארון עומד לשם שהוא מוכיח שלאותו הנקבר שם הוא מוכן ומ"מ יש ספרים שאין גורסין כן ולעולם קבר וארון בסתם לשם גוים הוא נעשה ומותר לקבור בו ישראל מיד וסוגיית הגמרא חוזרת לדבריהם על מה שאמרו אח"כ שאם בשביל ישראל לא יקבר בו עולמית ושאלו אמאי לימא בכדי שיעשו ר"ל שלא יאסר אלא בכדי שיעשו וכמו שביארנו בחלילין ופירשוה בעומד באיסרטיא שהוא מקום מפורסם והכל יודעין שחללו בשבילו את השבת וכן הארון עומד סמוך לקברו אבל כל שהוא בצנעה דיו בכדי שיעשו ואף בחלילים כן שאם בפרהסיא לא יספוד בהן עולמית ומ"מ למת אחר מותר בכדי שיעשו בארון ובקבר ובחלילים ונמצאו לשיטתנו חלילי' וארון וקבר בחדא מחתא שאם בצנעה יקבר ויספוד בכדי שיעשו ואם בפרהסיא לא יקבר ולא יספוד עולמית למת זה אלא שבמת אחר דיו בכדי שיעשו ובחלילים שבאו בודאי מחוץ לעיר או שאין (בדבר) [דרכם] להיות מצויות בעיר הואיל ולא נתברר שמתוך התחום באו חוששין להם לכדי שיעשו שאם לא נודע שמחוץ לעיר באו ושדרכם להיות מצויות בעיר אין לחוש לכלום כך יראה לי וכך מצאתיה וחכמי האחרונים וי"א בחלילים הואיל ואין תשמישם תדיר אצל מת זה אלא לשעה אף בבאו בשבילו בפרהסיא דיו בכדי שיעשו ועיקר הדברים כדעת ראשון:

ובמסכת מכשירין אמרו עיר שישראל וגוים דרים בה והיתה בה מרחץ המרחצת בשבת אם רוב גוים מותר לרחוץ בה מיד ואם רוב ישראל ימתין עד כדי שיחמו מחצה על מחצה ימתין עד כדי שיחמו ואם הוא אמבטי קטנה שיש לתלות בה שמחשיכה הוחמה אם

יש שם רשות ר"ל גוים שליטים ונכבדים שיש להם עבדים הרבה שכשרוצים לרחוץ מחמין להם מהרה על ידי עבדים וקומקמוסין הרבה תולין שמשחשיכה נעשה ורוחצים בה מיד וכן כל כיוצא בזה זו היא שטתנו בענין זה ויש חולקים בקצת דברים ואף הרבה מפרשים מחדשים נסחאות וביאורים בסוגיא הבאה על משנה זו ועקר הדברים לענין פסק הוא מה שכתבנו:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ולא נתחדש עליה בגמרא דבר שלא ביארנוהו:

המשנה החמשית עושין כל צרכי המת בשבת סכין ומדיחין אותו ובלבד שלא יזוז בו אבר ושומטין את הכר מתחתיו ומטילין אותו על החול בשביל שימתין וקושרין את הלחי לא שיעלה אלא שלא יוסיף וכן קורה שנשברה סומכין אותה בספסל או בארוכות המטה לא שתעלה אלא שלא תוסיף אין מאמצין את המת בשבת ולא בחול עם יציאת נפש וכל המאמץ עם יציאת נפש הרי זה שופך דמים אמר הר"ם פי' כששומט אדם מה שתחת המת מן הבגדים נמצא מוטל על החול וזו היא כונתו באמרו ומטילין אותו על החול לא שיזיזוהו ממקומו ויטילו אותו על הארץ כי זה כבר התנה ברחיצתו ואמר ובלבד שלא יזיזו בו אבר לפי שטלטול המת בשבת אסור ומאמצין עצימת העינים וסתימתם:

אמר המאירי המשנה החמשית והכונה בה כענין המשניות הראשונות והוא שאמר עושין כל צרכי המת בשבת והוא שסכין אותו בשמן ומדיחין אותו במים ובלבד שלא יזיז בו אבר ר"ל שלא יגביה ידו או רגלו או אפי' ריסי עיניו שטלטול מקצת שמיה טלטול ושומטין את הכר מתחתיו שלא יסריח מחמת חום הבגדים ומטילים אותו על החול ר"ל אחר ששמטו את הכר הוא נופל על הארץ או על החול לפי מה שהוא בשביל שימתין מהסריח והוא הדין שאם אי אפשר לשמטו שמטלטלין אותו על ידי ככר שאף זה כמוטל בחמה וכך המנהג:

דף קנא:

קושרין את הלחי שלא יפתח פיו ביותר לא שיעלה ר"ל לסגור מה שכבר נפתח שהרי זה הזזת אבר אלא שלא יוסיף וכן קורה שנשברה ומתיירא שתפול סומכין אותה בספסלים שהם ראויים לטלטל לא שתעלה שהרי זה כבונה אלא שלא תפול או שלא תוסיף בקיעתה ומשום ביטול כלי מהכנו אין כאן מפני שמניחם רפויים שיהא יכול ליטלם אם ירצה בהם:

אין מעמצין עיניו של מת בשבת שהרי מזיז בו ריסי עיניו ובחול מיהא יזהר שלא יעמצם עם יציאת נשמה עד שימות לגמרי שהגוסס הרי הוא כחי ואפשר שבמעט הזזה יקרב את מיתתו:

זהו ביאור המשנה וכלה הלכה פסוקה היא ומ"מ חוכך אני להקל עכשיו שנוהגים לטלטלו על ידי ככר לאמץ את עיניו הואיל ומ"מ הותר בהזזת כלו הותר בהזזת מקצתו שהרי לא נאסרה אמיצת עיניו אלא מאיסור הזזה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

אין סכין ואין מדיחין קרקע בית המרחץ ואע"פ שהמרחץ רצפת אבנים היא אין בה משום השואת גומות שמא יתחלף בקרקע אחר וכבר ביארנוה בפרקים שעברו:

מביאין כלי מיקר כגון של זכוכית וכלי מתכות ונותנים על כריסו של מת להקר שלא יבא לידי נפח וסותמי' את נקביו שלא יכנס בהם הרוח:

תינוק בן יומו חי מחללין עליו את השבת אמרה תורה חלל עליו שבת אחת כדי שיזכה ויקיים שבתות הרבה דוד מלך ישראל מת אין מחללין עליו את השבת שכיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצות:

אסור לישן בבית יחידי וכן בכל שהוא מביא עצמו לידי נסיון של פחד אסור והכל לפי טבעו ומ"מ אם אירע לו כן יחזק את עצמו בבטחון בשם ויתעסק בתוך לבו בדברי תורה על דרך מה שאמרו במסכת ברכות כל הקורא את שמע על מטתו כאלו אוחז חרב פיפיות בידו שנ' רוממות אל בגרונם וכו':

לעולם יעשה אדם צדקה וגמילות חסדים בעוד שהוא מוצא למי ומצוי לו הממון ועודן בידו ר"ל שהוא חי ולא עזב עדיין חילו לאחרים והוא שאמר וזכור את בוראך וכו' עד אשר לא יבאו ימי הרעה וכו' ויזהר אדם במדה זו ואל יבטח בעשרו שהעניות מצויה תמיד דרך הערה אמרו אם לא יבא הוא לידי עניות בא בנו ואם לא בנו בא בן בנו שנ' בגלל הדבר הזה גלגל הוא שחוזר בעולם דרך הערה אמרו ונתן לך רחמים ורחמך כל המרחם מרחמים עליו:

לעולם ישתדל אדם להיותו יודע באומנות שאין העוני מצוי בבעל אומנות דרך צחות אמרו במקום אחר שב שני הוו כפנא ואבבא דאמנא לא חליף ואם יגמור חסד השם עליו להיותו בעוסקי תורה נשמר הוא ממנה והוא שאמרו דרך הערה צורבא מרבנן לא מעני וכששאלו עליה והא קא חזינן דמיעני השיבו אהדורי אפתחא לא מהדרי שאי אפשר להיות עוני מכוער שולט בהם:

דף קנב.

מת שאין לו מנחמים ר"ל שאין לו אבלים שיהו צריכים לנחמם באים עשרה בני אדם כל שבעה יושבים להם בבית שמת שם ובאים אחרים ומקיפים אותם כאלו הם הצריכים לנחם וזה הוא כבודו של מת:

דף קנב:

לעולם יהא אדם רודף אחר התשובה עד שלא ימות בחטאו שאם ימות בחטאו אין לו עוד כפרה דרך צחות אמרו והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה תנה לו כמה שנתנה לך משל למלך שחלק בגדי מלכות לעבדיו פקחים שבהם קפלום והניחום בקופצא טפשים שבהם הלכו ועשו בהם מלאכה לימים בקש המלך את בגדיו פקחים שבהם החזירום כשהם מגוהצים והטפשים החזירום מלוכלכים שמה המלך לקראת פקחים וכעס לטפשים על הפקחים אמר כלי ינתנו לאוצר והם ילכו לבתיהם לשלום ועל הטפשים הוא אומר כלי ינתנו לכביסה והם יחבשו בבית האסורים:

דף קנג.

ולעולם אל יאמר אדם לכשאפנה אשנה שמא לא יפנה דרך הערה היה ר' אליעזר אומר שוב יום אחד לפני מיתתך ושאלו לו תלמידיו וכי אדם יודע איזה יום ימות אמר להם כל שכן ישוב היום שמא ימות למחר ונמצאו כל ימיו בתשובה וכן אמר שלמה בחכמתו בכל עת יהיו בגדיך לבנים וכו' משל למלך שזימן את עבדיו ולא קבע להם זמן פקחים שבהם קשטו את עצמן וישבו על פתח המלך אמרו כלום בית המלך חסר כלום טפשים שבהם הלכו ועשו מלאכה אמרו כלום יש סעודה שאין בה טורח בא המלך פתאום ובאים לסעודה הללו נכנסים מקושטים והללו מנוולים שמח המלך לקראת פקחים וכעס לטפשים הללו אוכלים והללו רעבים הללו שותים והללו צמאים שנ' הנה עבדי יאכלו ואתם תרעבו עבדי ישתו ואתם תצמאו וכבר הארכנו בענינים אלו בכדי הצורך בילדותינו בחיבור התשובה. ונשלם הפרק תהלה לאל:

פרק עשרים וארבעה בעזר הצור:

מי שהחשיך לו בדרך וכו' זה הפרק הוא גם כן ממין הפרקים הסמוכים לו בביאור קצת הענינים הנכללים בחלק השני בעניני הדברים האסורים מדברי סופרים ובביאור קצת הענינים הנכללים בחלק הרביעי בהיתר קצת הדברים שהם כעין מלאכת איסור סופרים ועל זה הצד יחלקו עניני הפרק לשלשה חלקים הראשון במה שהותר מכלל

איסור הבאה אם על ידי נכרי או על ידי חמורו אם על ידי עצמו השני בעניני מאכל בהמה מה הותר מכללו ומה נאסר השלישי בעניני הפרת נדרים בשבת ופקיקת מאור ומדידת מקוה וכיוצא באלו המלאכות:

והמשנה הראשונה מי שהחשיך לו בדרך נותן כיסו לנכרי אם אין עמו נכרי מניחו על החמור הגיע לחצר החיצונה נוטל את הכלים הניטלים בשבת ושאינם ניטלין מתיר חבלים והשקים נופלים אמר הר"ם פי' התרנו לו שיתן כיסו לנכרי מפני שאדם בהול על ממונו ואי אפשר שיזרוק כיסו ולולי זאת ההתרה היה מביא אותו הוא בעצמו ומה שאמר מניחן על החמור בשעת הלוכו וכשיעמוד שיטלנו מעליו כדי שלא יעשה הנחה וכשיחזור לילך מחזירו עליו עד שיגיע לפתח ביתו ויטלנו מעליו כשהוא מתהלך ויזרקנו לתוך ביתו כלאחר יד כדי שלא יהיה מכניס מרה"ר לרה"י ומה שהטרחנו אותו להניחו על הבהמה כשהיא הולכת כדי שלא יהיה מחמר ומחמר הוא הנותן דבר על גבי הבהמה ומנהיג אותה או ינהג אותה במשאה וימהר אותה ללכת אע"פ שלא נתן עליה דבר ואפי' יהיה המשא דבר מועט ופסק ההלכה המחמר בשבת פטור וכבר הודעתיך כי פטור שבת פטור אבל אסור ואם אין עמו לא בהמה ולא גוי מביא אותו וילך בו פחות מארבע אמות ומה שאמר הגיע לחצר החיצונה אינו נקשר בדין הכיס:

אמר המאירי והמשנה הראשונה תחל בביאור החלק הראשון והוא שאמר מי שהחשיך לו בדרך בערב שבת נותן כיסו לנכרי קודם שיקדש היום כך פירשו גדולי הרבנים ומ"מ יש אומרים אף משקדש היום ואע"פ שכל שאסור לעשותו אסור לומר לגוי לעשותו הקלו בה שאין אדם עשוי לאבד ממונו בידים ואם אינך מתירו ליתנה לנכרי אף הוא מניחה במקומה והולך עמה שאינו מוצא עצמו לזרוק ממונו בידים ויבא לידי חיוב סקילה מה שאין לומר כן בדליקה:

ואם אין עמו נכרי מניחה על חמורו שאם היה נכרי עמו מוטב שיתננה לנכרי משיתננה על חמורו ופי' בגמ' הטעם מפני שהחמור אתה מצווה על שביתתו והנכרי אי אתה מצווה על שביתתו וכן פי' שלא הותרה בבהמתו אלא שידקדק בדבר ולא יניחנה עליה אלא בעוד שהיא מהלכת שאם בשעה שהיא נחה הרי היא עוקרת המשאוי ונמצא מחמר אבל כשהיא הולכת אין כאן עקירה וכשתרצה לנוח להטיל גללים או לאיזו סבה יטלנה מעליה וכשתלך יחזור ויניחנה:

ומה שאמרו בנכרי וחמור שנותן לנכרי י"א דוקא בחמור שלו שהוא מצווה על שביתתו אבל אם אין הבהמה שלו הואיל ואינו מצווה על שביתתה נותנה על החמור ויש שואלים בה אם אין עמו נכרי היאך נותנה על חמורו שלו אחר שיש כאן איסור תורה ואם

מחשש שמא יבא לידי העברה ברה"ר שהוא חמור יותר ששביתת בהמה אינה אלא עשה והיכן מצינו חשש איסור תורה נדחה מחשש חמור הימנו ואפשר שמאחר שהעמדנוה במהלכת אין כאן איסור תורה אלא שהם משיבים שלא נאמר כן אלא להפקעת דין מחמר שהוא בלאו שנ' לא תעשה כל מלאכה אתה ובהמתך איזוהי מלאכה שבאתה ובהמתך זו מחמר ודין מחמר אף בבהמת חבירו הוא והוא ששאלו והלא מחמר אבל מ"מ על שביתת בהמתו שאינה אלא עשה דלמען ינוח ובבהמה שלו לא הקשה כלל שפשוט היה לו שהוא נדחה מחשש איסור חמור הימנו שאם לא כן היה לו לשאול והלא מצווה על שביתת בהמתו ומכאן נראה להם לפרש שהכל נכלל בשאלה אחת והלא מחמר ואסור אף בבהמת חבירו וכל שכן בשלו שאפי' לא היה הוא מחמר יש בו איסור שביתת בהמתו ותירץ שדין מחמר נפקע בהנחה דרך הלוך ואם מפני שביתת בהמה ביאורה בבהמת חבירו ולשיטה זו בבהמה שלו אסור אף אם אין עמו נכרי ולא הותר אלא בבהמת חבירו שאין כאן דין שביתה ושאלה ושכירות אין קונין וענין זה שיהא דרך הלוך שאין כאן מחמר וכן כתבוה גדולי הדורות שלפנינו אלא שהרבה נוטים לדעת ראשון להתיר אף בשלו ולדחות איסור קל מפני חמור ולומר שכל שבדרך זה אף דין שביתה אין כאן ובשעת הדחק אפשר לסמוך אלא שצריך ליזהר שלא ינהיג אפי' בקול בעוד שהכיס עליה שלא יהא מחמר:

הגיע לחצר החיצונה ר"ל הסמוכה לעיר שהוא מקום המשתמר ובא לפרק מעל החמור אם הם כלים הניטלים נוטלם ביד ואם הם כלים שאין ניטלים מתיר את החבלים והשקים נופלים ויש לשאול ועד עכשו היאך עשה שהרי בכיס לא התרנו אלא בנוטל ומניח לכשתלך ובשקים אי אפשר לומר כן ופירשו בה שמשנה זו מילי מילי קתני ואין זו נמשכת אחר הראשונה וכך פירושה ואם לא החשיך לו בדרך אלא שתכף שהגיע לחצר החיצונה קדש היום נוטל את הראויים לטלטל ומתיר את החבלים באותם שאין ראויים לטלטל וראש המשנה האמורה בכיסו פירושה כשאין משאוי על הבהמה או שמא אף זו בשקים דקים שאפשר לנטלן ולהחזירם בכיס אבל משואות גדולות אסור על כל פנים אם הולכת מחמת קולו משום מחמר ואף בבהמת חברו ואם הולכת מעצמה משום עשה של שביתה ובשלו ולמדת שהמוציא משא על בהמתו בשבת או מניח לאדם אחר לעשות כך ואינו מחמר אחריה עובר בעשה של שביתת בהמתו ר"ל למען ינוח והמחמר אפי' בבהמת חברו עובר בלאו אע"פ שאינו לוקה עליו כמו שנבאר בגמרא:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

זה שהתרנו ליתן כיסו לנכרי דוקא כיסו שלו אבל מציאה אסור שאין אדם בהול על מה שלא הגיע לידו ולא יבא להביאה ומ"מ אם כבר הגיעה לידו וזכה בה קודם שתחשך הרי הוא ככיסו שכל שהגיע לידו חם לבבו עליו כשלו ויבא להביאה ואע"פ שבגמ' נשארה בספק ספק חכמים היא ולקולא וכל שכן שבלשון ראשון הותרה בגמ' להדיא:

לא היה עמו נכרי והיו עמו חרש שוטה וקטן וחמור מניחו על החמור שזה בהמה ואלו אדם לא היה עמו נכרי ולא חמור והיו עמו חרש שוטה וקטן נותנו לשוטה וכן שוטה וקטן או חרש ושוטה נותנו לשוטה היו עמו חרש וקטן לבד לא הוברר ומאחר שכן נותנו לאיזה מהם שירצה שכל ספק חכמים להקל ויש שואלין בקטן והא כתיב לא תאכלום לא תאכילום להזהיר גדולים על קטנים ופירשוה שנותן עליו כשהוא מהלך על הדרך שביארנו בבהמה:

דף קנג:

לא היו עמו נכרי וחמור ולא חרש שוטה וקטן יש עוד היתר אחר והוא שמוליכו פחות פחות מארבע אמות ואין מורין היתר זה לכל שלא יקלו בדבר ויבאו לידי העברת ארבע אמות ולמדת מ"מ שלא הותרה אלא במקום שאין נכרי וחמור ולדעתנו מציאה הואיל והתרנו ליתנה לנכרי אם אין נכרי מוליכה פחות פחות מארבע אמות הא כל שיש נכרי אסור וכן מציאה שלא הגיעה לידו הואיל ואסרנו ליתנה לנכרי אסור גם כן להוליכה במקום שאין נכרי וקל וחומר ומעתה ראוי לתמוה על גדולי המחברים שכתבו במציאה שלא הגיעה לידו שאסור ליתנה לנכרי אלא שיחשיך עליה או יוליכנה פחות פחות מארבע אמות וכבר נשאלו בה מצד חכמי הדורות והשיבו שלא חלקו בגמ' בין כיס למציאה אלא בנכרי וחמור שהרי לא נשנית עדיין הולכת פחות פחות מארבע אבל משנשנית הולכה זו הרי היא משמשת אף למציאה ובכיסו שהוא בהול אם תתירהו בהולכה זו יוליך אף בארבע אבל מציאה אסרוה בנכרי הואיל ואפשר להעמיד עצמו עליה והתירו בהולכה פחות פחות מארבע מפני שהיא בצנעה ובלא שום המיה וחכמי ספרד חלקו עליהם הרבה מסוגיית הגמ' ומפני שלא התירו דבר זה במציאה אלא בתפלין אלא שיש סעד לדבריהם ממה שאמרו בו ביום מחקו סאה כלומר שגזרו שלא להוליך פחות פחות מארבע אלא במקום שאין נכרי והיה להם להתירה יותר מנתינה לנכרי שמא אין לבו סמוך על הנכרי ויבא להביאה:

כל מה שהתירו בכיסו יראה לחכמי האחרונים דוקא למי שהחשיך לו בדרך וחששו בו שמא יקל לומר עדין שהות ביום אבל אם שכח בשבת והוציא כיסו לרה"ר לא התירו

לו כלום ומה שאמרו בפרק נוטל פעם אחת שכחו ארנקי בסרטיא והניחו עליה ככר או תינוק וטלטלוה דוקא במחיצה של בני אדם אבל לא בהולכה מכאן למדו למי שבאו ליסטים בביתו שאין נוטל המעות מפניהם להטמינם אלא ליסטים בביתו כדליקה ושנינו מצילין תיק הספר עם הספר אע"פ שיש בתוכו מעות אבל בשביל הפסד מועט לבד לא ומ"מ רבותינו הצרפתים מתירין להטמין את הכיס בפני הליסטים או השוללים הבאים בביתו וכן נראה לי אף בשוכח ומוציא לדונה כמי שהחשיך לו שאם תאמר שזה פושע אף זה כן והרי לא באו עליה אלא מתוך שאדם בהול על ממונו ומה בין זה לזה ומה שהקשו בכאן מדליקה שלא התרנו לכבותה או אף לומר לגוי מטעם זה כבר כתבנו בפ' כתבי:

חמשה לא יתרומו החרש והשוטה והקטן ונכרי שתרם את של ישראל אפי' ברשות ישראל וישראל התורם את שאינו שלו בלא רשות הבעלים וכל אחד מאלו אם תרם אין תרומתו תרומה כלל והרי הם חולין גמורים:

זה שהתרנו בכיסו על חמורו בחברו כיוצא בו אסור אע"פ שאין עקירה והנחה ע"י הנושא שכל שבגופו חייב חטאת בחברו פטור אבל אסור וכל שבחברו פטור אבל אסור בחמורו מותר לכתחלה:

מי שהיתה חבילתו מונחת לו על כתפו מבערב וקדש עליו היום משעקר רגליו הרי זה רץ תחתיה עד שיגיע לביתו שהרי אין כאן עקירה ודוקא רץ שיהא לו היכר בדבר אבל אם היה הולך בנחת כיון שאין לו היכר אסור שמא יעמוד מעט ונמצא עושה עקירה והנחה ושמא תאמר והרי כשמגיע לביתו מיהא מתעכב ונמצא עוקר ומכניס מרה"ר לרה"י ודאי כך הוא אלא שזורקה כלאחר יד שלא בדרך זריקה כגון מכתפו ולאחוריו ויש לשאול וא"כ אף בכיסו נאמר כן שמא חבילה יש לו היכר במרוצתו אבל בכיס אין לו היכר ושמא ינוח ויעקור ויניח ועוד שהולכה פחות פחות מארבע נוחה מזו שאי אפשר לה לבוא לידי איסור תורה הואיל ונח תוך ד' אמות ובחבילה מצד שאי אפשר לו בהולכה פחות פחות מארבע שהרי טורח כמה פעמים והדבר כבד עליו התירו לו לרוץ ולהכניס וכן יש שואלים אף בכיסו בהולכה פחות פחות מארבע היאך לא שאלו מה יעשה בהכנסה ופירשוה גם כן בזריקה כלאחר יד ומ"מ בכיסו הואיל ולא הותרה אלא במקום שאין נכרי משנכנס לעיר אי אפשר שלא ימצא נכרי וימסור לו כיסו או הבהמה עם הכיס:

דף קנד.

המחמר בשבת ר"ל שמנהיג בהמתו טעונה אע"פ שעבר בלאו שנ' לא תעשה כל מלאכה אתה ובהמתך כמו שביארנו פטור מכלום אינו לוקה שלאו שלו ניתן לאזהרת מיתת בית דין ואינו חייב חטאת בשוגג שאין חטאת אלא במעשה ומחמר אינו אלא מנהיג בקול שנאמר תורה אחת יהיה לכם לעושה בשגגה והנפש אשר תעשה ביד רמה הוקשה כל התורה לענין חטאת לע"ז מה ע"ז דעביד בה מעשה וכו' במזיד אין בו סקילה שהרי אמרו לענין סקילה המחלל את השבת בדבר שחייבין על שגגתו חטאת [חייבין] על זדונו סקילה הא אין חטאת בשוגג אין סקילה במזיד אבל תחומין של שנים עשר מיל שהוא מן התורה אע"פ שאין שם סקילה וקרבן מ"מ לוקה והבערה כבר פסקנו שהיא בכלל שאר מלאכות לכל דבריה ולא יצתה ללאו אלא לחלק כמו שהתבאר:

דף קנד:

כבר ביארנו במשנה שכל שהגיע לחצר החיצונה אם היו כלים הניטלים כגון כלי זכוכית ודומיהם נוטלם ביד ואם אינם ניטלים מתיר את החבלים והם נופלים מאליהם ומעתה הגע עצמך שהיו חבלות שאם יפלו על גבי קרקע ישברו כיצד הוא עושה מביא כרים וכסתות ומניח תחתיהן ומתיר את החבלים והשקים נופלים עליהם בד"א בחבלות קטנות וכלים קטנים שאפשר לו אחר שנפלו עליהם להשמיט הכרים והכסתות מתחתיהם שנמצא שאין כאן בטול כלי מהיכנו ואע"פ שנתינת כלי תחת התרנגולת לקבל ביצתה יכול ג"כ לנערה וכן בנתינת כלי תחת הנר לקבל השמן פירשוה גדולי הראשונים בשמקצה את הכלי לכך כל היום הא דעתו לנערם מותר ומ"מ אף בסתם נראה לי שהדבר כך הוא שאין דעתו לנער בשמן וביצה שמא תשבר הביצה וישפך השמן אבל זו שבכאן עקר הכונה הוא לשמטם לשעתו וי"מ מפני שהפסד הביצה והשמן הפסד מועט הוא ולא חששו כמו שיתבאר בסמוך אבל זו הפסד מרובה הוא ומתוך כך הקלו בו ואסור בסיס לדבר האסור אין כאן שלא הונחו על דעת בסיס אלא להסירם לשעתם או שלא הונחו שם בין השמשות לדעת קצת אלא שכבר סתרנוה בפרק נוטל ומ"מ אם היו גדולות עד שאין יכול להשמיט הכרים והכסתות מתחתיהם אסור שאין מבטלים כלי מהיכנו אלא יניחם עד מוצאי שבת וממה שאמרו שמביא כרים וכסתות ומניח תחתיהם אתה למד שכלי ניטל אף לדבר שאינו ניטל ומה שיש לשאול בה לענין פי' שהרי רב הונא שהוא בעל השמועה סובר כר' יצחק בפ' כירה שמא דוקא בשביל מת ודבר שאין

עליו תורת כלי ויש בה דרכים אחרים וכמו שביארנו בפ' כירה אלא שלענין פסק אין לנו צורך בהם:

ויש שואלים ואף בביטול כלי מהיכנו למה נאסר והלא בפ' מפנין אמרו בהמה שנפלה לאמת המים מביא כרים וכסתות ומניח תחתיה ואם עלתה עלתה שבטול כלי מהיכנו דרבנן וצער בעלי חיים דאורייתא ואתי דאורייתא ודחי דרבנן ואף בזו יש צער בעלי חיים בהעמדת הבהמה טעונה אפשר שבזו הרי יכול להפקיע צערה בהתרת החבלים ומפני הפסד מועט אין מתירין בטול כלי מהיכנו בידים והוא שאמרו למטה חמורו של ר"ג היתה טעונה דבש ולא רצה לפרקה עד מוצאי שבת ולמוצאי שבת מתה ושאלו עליו והתנן נוטל את הניטלים ודבש ראוי לטלטל הוא ופירשוה כשהדביש שאינו ראוי עוד אלא לכתיתא דגמלא ואין להתירו מהכנה זו שהרי אסור ליתנה לשם משום רפואה ושאלו עוד ויתיר החבלים והשקים נופלים ותירץ קא מיצטרו זיקי כלומר שיתבקעו בנפלה והקשו עוד ויביא כרים וכסתות ותירץ מיטנפי ואיכא בטול כלי מהיכנו ושאלו עוד והא איכא צער בעלי חיים והי"ל להתיר והפסיד הכל ותירץ קסבר צער בעלי חיים דרבנן ומ"מ לדעתנו שצער בעלי חיים דאורייתא כמו שהתבאר צריך להתיר החבלים:

יש שואלים בדברים שאין ניטלים ושליפי זוטרי שאין בהם ביטול כלי מהיכנו מה צריך לכרים וכסתות ויטלם ביד שהרי צריך הוא למקומם ואם מפני שאינו יכול להשתמש במקומו שהרי גב הבהמה הוא ואסור להשתמש בבעלי חיים הרי מ"מ צריך למקומו שלא תמות בהמתו נראה שאין צורך מקומו נאמר אלא שצריך למקומו ממש לישב בו וא"ת ואף ברברבי יביא כרים וכסתות ויטלם אח"כ ביד מצורך מקומו שהוא הכר והכסת שצריכים לו יראה שמאחר שהוא עושהו בסיס להן לכתחילה אין מתירים עוד בגוף הכרים לצורך מקום אחר שהוא בעצמו עשאו [בסיס] שא"כ לא הועילו כלום:

זה שהתרנו בהבאת כרים וכסתות דוקא במקום שיש פסידא גדולה אבל בפסידא מועטת לא שהרי מ"מ יש כאן בטול כלי מהיכנו במקצת והוא כל אותה שעה שהאיסור עליה מעתה היתה טעונה חתיכות של זכוכית שאף הוא צריך לשברן עוד מתיר את השקים ונופלי' בקרקע אע"פ שיש כאן פסידא מועטת מהרבה דקיקים שלא יוכל ללקטם שלפסידא מועטת כזו לא חששו אע"פ שבפרק משילין מצינו חששא לפסידא מועטת זו אינה חשובה לכלום וכן הדין אם היתה טעונה תבואה של טבל אבל יין שיש כאן פסידא מרובה מותר והוא שאמרו בפ' כירה חבית של טבל שנשברה מביא כלי ומניח תחתיה:

היתה בהמתו טעונה שליף של תבואה ר"ל משאוי של גדישים מניח ראשו תחתיו ומסלקו לצד א' והוא נופל מאליו:

אסור לאדם להשען או לשפשף עצמו על גבי בהמה בשבת מפני שמשתמש בבעלי חיים ומ"מ דוקא צדדין אסורים אבל צדי צדדים מותרים ומה הם צדדים דפני בהמה ועוקציה וערפה שהם מקומות שאין ראויים לרכיבה ואיסורם מפני שהם כנגד הגב שהוא מקום רכיבה וצדי צדדין הוא המרדעת שעל החמור ולגדולי המפרשים ראיתי שמקומות אלו אפי' היו עליהם עשר מרדעות זה על זה אסור לסמוך עליהם ואפילו שקים רקים המשתלשלים עליהם אבל שק המלא ובולט לאויר שבצדדין הוא הנקרא צדי צדדין ומותר להשתמש בהם וכן מה שתחתיה כגון מעיה וגי' דוקא במ"ש בגמ' בסוגיא זו מאי לאו גוולקי דהוו להו צדדים כלומר סלים העשויים מזמורות דקות והם שטוחים וחבוקים על דפני הבהמה כעין מרדעת ולא שיהו בולטות באויר ותירץ לא באבר גוולקי כלומר סלים של משאוי גדול שהם ארוכים הרבה ובולטים באויר הצדדים וכשמתיר את החבלים הוא סומך את עצמו עליהם ולא על דפני הבהמה ויש גורסים בראשונה חבר גוולקי ופירושו סלים החבוקים והמחוברים בבהמה על הדרך שכתבנו וי"מ בע"א:

כל שאנו אוסרים בתשמיש זה דוקא שבא להשען בכח בידו או ברגלו או בזרועו ובכונת תשמיש אבל הנגיעה מותרת שאין הנגיעה תשמיש והוא שאמרו בתלמוד המערב באחרון של י"ט אית תנאי תני נשענין על גבי בהמה ואית תנאי תני אין נשענין מאן דמר נשענין בבריא מאן דמר אין נשענין בתש ועוד אמרו שם בנסח אחר דמר נשענין בהאי דמיסתמיך ציבחר ר"ל,,, דמר אין נשענין בכובש את כבדו וכן ראיה ממסכת חגיגה שאמרו יוסף בן יועזר אומר שלא לסמוך ואמרו עליה שמע מינה סמיכה בכל כחו בעינן דאי לאו הכי מאי קא עביד ליסמוך ואף בתלמוד המערב אמרו שם הדא אמרה צריך לכבוש את כבדו דאי לא כן וכי אסור ליגע בבהמה ואע"פ שהלכה כהלל שהיה מתיר לסמוך ומשום דסמיכה צרך קרבן הוא ולא חששו בו לשבות מ"מ למדנו שאף שלא במקום מצוה לא אסרו אלא בבא לישען בכח וה"ה לאילן ושניהם מדברי סופרים באילן שמא יתלוש ובבהמה שמא יחתוך זמורה או מקל להנהיגה וכל שכובש את כבדו שאסרנו בבהמה פירושו בין כבדו של עצמו בין כבדו של כלי או של שום דבר ומ"מ דוקא שלא לצורך הבהמה אבל לצורכה מותר ליתן עליה בגד או מרדעת מפני הצנה או מפני החמה אלא שלא תצא בהמתו בה לרה"ר כמו שהתבאר בפרק חמשי:

העושה סוכתו בין האילנות והאילנות דפנות לה כל שהם חזקים או שקשרם וחזקם שלא תהא רוח מצויה מנידתם כשירה שאלמלא כן כל מחיצה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה של יבשה אינה מחיצה עשה סוכתו בראש האילן עד שכשהוא עולה צריך לעלות באילן כשירה אבל אין עולין לה ביום טוב שאין משתמשין באילן אפי' בצדדיו

וכן שקרקע הסוכה נקשר בדפני האילן וכשנותן כליו לשם נמצא משתמש באילן ואפי' היו שם שתי דפנות בידי אדם שקרקעית הסוכה נשען עליהם ובשלישית הוא נשען על האילן ואין עולין לה ביום טוב אבל שלש בידי אדם ורביעית באילן עולין לה ביום טוב שהרי אלו ניטל האילן יכולה לעמוד באותם שבידי אדם וי"מ בה יכולה לעמוד בכשרות שהרי דופן האילן אינו לא מעלה ולא מוריד כמו שיתבאר במקומו:

דף קנה.

יתבאר במקומו שהמערב צריך שיהא הוא ועירובו במקום אחד כדי שיהא אפשר לו לאכלו בין השמשות ומעתה אם נתכוון לשבות ברה"ר והניח עירובו ברה"י או בהפך אינו עירוב שאי אפשר לו להוציאו בין השמשות כדי לאכלו אלא בעבירה אבל אם נתכוון לשבות ברה"י או ברה"ר והניחו בכרמלית הרי זה עירוב שהרי בין השמשות מותר להוציא מרה"י לכרמלית לדבר מצוה או בשעת הדחק מעתה הרי שנתכוון לשבות תחת האילן שהוא רה"ר ונעץ יתד באילן ותלה בה כלכלה שסתמה רחבה ארבעה ונתן בה עירובו אם הכלכלה למטה מעשרה עירובו עירוב שהרי הוא ועירובו ברה"ר ושמא תאמר והלא כל שרחב ארבעה וגבוה משלשה ולמעלה ואינו גבוה עשרה אתה דנו ככרמלית כמו שביארנו בפרק ראשון מ"מ אף בכרמלית כשר כמו שהקדמנו אלא שאף לעיקר הפירוש לא נאמר כן אלא במקום המסויים כגון עמוד או חריץ אבל מקום שאינו מסויים לא וכמ"ש הזורק ד' אמות בכותל ברה"ר למטה מעשרה כזורק בארץ והרי היתד ככותל והכלכלה עומדת באויר ולא עוד אלא אפי' היתה מונחת בארץ אין כרמלית בכלי למעלה מעשרה הואיל ורחבה ארבעה הרי זה רה"י ואין עירובו עירוב:

לא נעץ שם יתד אלא שהניח הכלכלה בגוף האילן אע"פ שעכשיו משתמש בצדדים ואסור לכתחילה שהרי אמרו צדדים אסורים צדי צדדין מותרים ואין צדי צדדים בכאן אלא שינעוץ יתד ויתן כלכלה ביתד לענין עירוב מ"מ עירובו עירוב שכל שהוא מדברי סופרים לא גזרו עליו בין השמשות במקום מצוה או בשעת הדחק כמו שביארנו ולענין אחר אסור להשתמש בצדדין מעתה סוכת שומרי פירות העשויה על גבי קונדיסין לראות מתוכה ועולין בה בסולם וסומכין את הסוכה לאילן כדי שיסמכו ראש סולם על האילן יזהר בשבת שלא יסמוך ראש הסולם על האילן ממש שהרי משתמש בצדדין בעלייתו אלא יתקע יתד בצידי האילן ויסמוך הסולם עליו וכן יזהר שלא יניח רגלו ביתד אלא על שליבות הסולם או על הקנים היוצאים מן הקונדיסין כדי שלא יהא משתמש בצדדין:

המשנה השניה מתירין פקיעי עמיר לפני בהמה ומפספסין את הכיפין אבל לא את הזירין אין מרסקין לא את השחת ולא את החרובין לפני בהמה בין דקה ובין גסה ר' יהודה מתיר בחירובין לדקה אמר הר"ם פי' פקיעין וזירין הם אלומות עמיר אלא שהפקיעים הם קטנות והם משתים שתים והזירין הם גדולות משלשה שלשה ואמרו אבל לא את הזירין ר"ל אין מפספסין את הזירין אבל להתיר האגדות מותר ופי' מפספסין כמו מפרכין והוא שמחתכין אותן בין שתי הידים וכיפין מין מן הפקיעים ומרסקין כמו מחתכין ושחת ידוע ובלשון עברי גז אחר גזי המלך ואין הלכה כר' יהודה:

אמר המאירי המשנה השניה והכונה בה בביאור ענין החלק השני והוא שאמר מתירין פקיעי עמיר לפני הבהמה ר"ל קשין של שבלים שאגדם מתירים אותם שיהא נוח לה לאכלם וסתם פקיעים הוא שיש בהם שני קשרים אחד לצד ראשן ואחד לצד זנבן והוא הדין לדעת תנא קמא שמפספסין ר"ל שמחתכין אותם לדקקם כדי שיהא נוח לבהמה לאכלם ביותר:

ומפספסין את הכיפין ר"ל ג"כ קשין של שבלים אלא שסתמן קשורים בג' אגדים אחד בכל צד ואחד באמצע וטעם חכמים שכל אלו הבהמה עשויה לאכלם בלא התרה ובלא פספוס ונמצא שאינו טורח אלא בהיתר ר"ל בראוי לה ואין כאן שוויי אוכלא אלא מיטרח באוכלא אבל לא את הזירין לא בהתרה ולא בפספוס וזירים הם ענפי אילנות לחים וסתמן להיסק ואין הבהמה עשויה לאכלם אלא בהתרה ופספוס ונמצא כשהוא טורח שטורח באיסור ובדבר שאין ראוי לה והרי זה שוויי אוכלא:

אין מרסקין את השחת ר"ל שאין מחתכין אותו לדקדקו לפניה וכן לא את החרובין ופי' בגמ' בשהשחת צריך ריסוק כחרובין כגון לעיירים הקטנים שאף השחת צריך שירסקוהו להם ומתוך כך הרי הוא שווי אוכלא ואסור ור' יהודה מתיר בחרובין לדקה וטעמו שהוא סובר שכל שהוא שווי אוכלא מותר אבל מיטרח באוכלא אסור אחר שאף בלא כך ראוי לה בהפך סברת חכמים ולא סוף דבר שחלק ר' יהודה בזו אלא אף בכלם ולדעתו מתירים פקיעי עמיר שאין אכילתם מצויה בלא התרה והרי זה שווי אוכלא והתירוהו שלא תמות בהמתו אבל לא פספוס שהרי דרך אכילתה אף בלא פספוס ונמצא הפספוס בא בחנם וכן הדין בכיפין אבל הזירין מתירין ומפספסין שאין דרך אכילתם אלא בהיתר ופספוס וכלל הדברים לדעתו של ר' יהודה שווי אוכלא מותר מיטרח באוכלא אסור והילכך אין מרסקין את השחת פירושו לבהמה שהשחת ראויה לה בלא רסוק הא אם אינה ראויה לה מרסקין לה וכן החרובין לדקה והלכה כר' יהודה ויש ספרים שגורסין כיפין במקום זירין ונמצא לדבריהם זירין מה שביארנו בכיפין קשין של שבלים קשורים בשלשה

מקומות ואוסרים בהם אף ההתרה וכן מצאוה בקצת הלכות גדולי הפוסקים ואינו כן שהרי לגרסתם זירין ופקיעין הכל אחד אלא שזה בשני קשרים וזה בשלשה ושבוש הוא שנמצא בהלכות שכתוב בהן ולא את הזירין לא לפספס ולא להתיר ובהלכות מדוייקות מצאנו לא לפספס אלא להתיר ועל הדרך שכתבנו אלא שלגדולי המחברים ראיתי דברים בנוסח זה מתירין אלומות של עמיר לפני הבהמה ומפספס בידו אלמות קטנות אבל לא גדולות מפני הטורח שבהם שמא הם פירשו פקיעין תרי קבוץ שתי אגודות זירין תלת קבוץ שלשה אגודות ומ"מ אני תמה היאך התירו הפספוס בקטנות ואיני יכול ליישב את דבריהם:

דף קנה:

משנה אין אובסין את הגמל ולא דורסין אבל מלעיטין ואין מחמרין ואין מאמירין את העגלים אבל מלעיטין אותם ומהלקטים לתרנגולין ונותנין מים למורסן אבל לא גובלין ואין נותנין מים לפני דבורים ולפני יונים שבשובך אבל נותנין לפני אווזים ותרנגולים ולפני יוני הדרסיאות אמר הר"מ פי' אבוס שם המקום שמשימים בו המספא לבהמה וענין אמרם אין אובסין שלא יאכילנה מזון ימים רבים והוא אמרם אין עושין לה אבוס בתוך מעיה ודורסין הפי' הקרוב אצלי שלא ישימו בחזקה הגמל על המאכל כדי שיאכל הרבה מלעיטין נתינת המאכל לתוך פי האוכל ממרין זריקת המאכל למעי הבהמה עם המים ואמרם מלעיטין למקום שיכולה להחזיר וממרין למקום שאין יכולה להחזיר ושתיהן מלות עבריות מלעיטין מגזרת הלעיטני נא וממרין מענין הפטום שור ומריא מהלקטין שישים האוכל בידו והם לוקטין אותו מורסן ידוע גובלין כמו לשין הדרסיאות יוני הבית והם מיוחסות להודורוס שהיה מגדל אותם בהיכלו:

אמר המאירי אין אובסין את הגמל פי' בגמ' שאין עושין לה אבוס בתוך מעיה ליתן לה מאכל הרבה ביד בכדי שנים או שלשה ימים שכך הוא דרך הטייעים ההולכים במדברות שאין מצוי להם מקום לקנות מספא לגמליהם והוא טורח גדול שאינו רוצה לאכול מעצמו כל כך ובשבת אין לנו לטרוח כל כך וכן לא דורסין והוא ענין זה בעצמו אלא שאינו שיעור גדול כל כך כאותו האמור באובסין ובא ללמד שאף לשיעור הראוי לו ביומו כל שהוא דורס השעורים בידו לגרונו עד מקום שאין הבהמה יכולה להחזירם אסור אבל מלעיטים ר"ל שאם אינו רוצה לאכול הראוי לו לעצמו מלעיטין לו בגרונו עד מקום שיהא יכול להחזירם ואין ממרין את העגלים והוא שמרביצה ופוקס את פיה ר"ל נותן לתוכו חכה שלא יוכל לסגור את פיו ומאכילו כרשינים ומים בבת אחת והמים

מכניסים את הכרשינים בבית הבליעה על כרחה עד מקום שאינה יכולה להחזיר אבל מלעיטין והוא שמאכילה על עמדה בהגבהת הראש ואינו מרביצה ונותן לה כרשינין בפני עצמן ומים בפני עצמן ובדרך [זו] אינן נכנסות אלא עד מקום שהיא יכולה להחזיר ולפיכך מותר ושניהם ביד ולא בכלי ומהלקטים את התרנגולים והוא כעין הלעטה האמורה בבהמה שמכניס האוכלים לפיו בידו עד מקום שהתרנגול יכול להחזיר וכ"ש שמלקיטין והוא שנותן לפניו והוא לוקט מאליו אבל יוני שובך ויוני עליה אין מלקיטין וכל שכן שאין מהלקטין ומה הפרש בין זה לזה פי' בגמ' שהתרנגולין מזונותן עליך ואלו אין מזונותן עליך ומ"מ עופות שהיה מזונותן עליו מלקיטין אבל לא מהלקטין ונותנים מים למורסן אבל לא גובלים ויתבאר בגמ' שלא גובלים כדרכו אבל ע"י שינוי מותר ודרך שינויו יתבאר בגמ':

אין נותנים מים לפני יונים שבשובך וכן לפני הדבורים ואפי' היו מזונותם עליו שמלקיטין להם מזונותם כמו שביארנו מים מיהא אסור שהרי דרכם לעוף ומוצאים מהם הרבה בנהרות אבל נותנים לפני אווזים ותרנגולים ויוני הרדסיות שאין דרכן לעוף כל כך ודוקא במזונותם עליו על הדרך שביארנו:

משנה מחתכין את הדלועין לפני הבהמה ואת הנבלה לפני הכלבים ר' יהודה אומר אם לא היתה נבלה מערב שבת אסורה לפי שאינה מן המוכן אמר הר"ם פי' ואין הלכה כר' יהודה:

אמר המאירי מחתכין את הדלועין התלושין לפני הבהמה בשבת אפי' נתלשו היום ע"י גוי או לאיזו סיבה ואת הנבלה לפני הכלבים אפי' נתנבלה היום ואע"פ שלא הוכנו מאתמול וכגון שהחתוך צריך להם לשויי אכלא כגון שהיו כלבים קטנים או שהיתה הנבלה טפלה ובשרה קשה וכיוצא בה בדלועי' ור' יהודה אוסר אא"כ נתנבלה מערב שבת ומתורת מוקצה והלכה כר' שמעון בשבת וכר' יהודה ביום טוב וכבר ביארנוה בראשון של י"ט:

ושאר המשנה כלה על הדרך שביארנוה הלכה פסוקה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

ממה שכתבנו למדת שאין מפרכין את התבן לפני הבהמה אלא מניחים אותו שלם ומ"מ אם היה תבן קשה ולא היה ראוי לאכילתה אלא בפספוס וחתוך מחתכין אותו שכל שוויי אוכלא מותר ומה שנאמר בסוגיא זו תיבנא סריא לאו דוקא אלא שהוא כסרוח לענין אכילתה עד שיחתך הא תיבנא סריא לגמרי הרי אינו ראוי לטלטל ואפי' שלם אין

נותנים אותו לפניה ומכאן התירו לפרך הפת לתרנגולים שהרי שוויי אוכלא הוא שאין אכילתם נוחה להם אלא בפירוך:

נותנים מזונות לפני הכלב ואין נותנים מזונות לפני החזיר ומה הפרש בין זה לזה כלב מזונותיו עליך חזיר אין מזונותיו עליך ולפיכך אסור ואפי' במזונות הראויים לאדם שהרי מים ראויים ואמרו עליהם שלא ליתנם לפני יונים ודבורים ושמא תאמר והלא בפרק ראשון אמרו נותנים מזונות לגוי בחצר נטלם ויצא אין נזקקין לו כבר פירשנוה מפני דרכי שלום ועוד שאין לדמות בני אדם לשאר בריות לקנין זה ואפי' עובדי האלילים וכבר ביארנוה בפרק ראשון:

בעל חיים שבלע כזית מן המת ונכנס לבית לא טימא שאין טומאה בלועה מטמאה באהל כמו שביארנו במסכת חולין פ' מקשה אבל אם מת בעל חיים זה שכזית בשר המת במעיו אם לא נתעכל אותו בשר המת עדיין הרי הוא מטמא כל הבית שאין הבולעו מציל עוד מלטמא אבל אם נתעכל טהור וכמה תשהא במעיו בשעת מיתתו שיהא קרוי מעוכל ויהא טהור בכלב שלשה ימים מעת לעת ובעופות ודגים כדי שתפול לאור ותשרף:

הקמח הוא מחוסר גבול וגבולו נקרא גבול ומתוך כך נתינת מים לתוכו אינה מחייבת אלא שלכתחילה אסור שמא יגבל אחד נתן קמח ואחד נתן מים שניהם פטורים ומה שאינו מחוסר גבול כלל חייב בנתינת מים לבד שנתינת מים לתוכו הוא גבולו ובכלל זה נתינת הסמנים השחוקים לתוך המים לעשיית דיו וכן נתינת מים לתוך האפר לשריקת פי תנור וכיוצא בה ומה שהוא חסר גבול ואין גבולו גבול כגון מורסן נתינת מים מותרת לכתחילה מעתה נותנין מים לתוך המורסן לתרנגולים או לשוורים אבל לא גובלים ומ"מ הואיל ואין גבולו גבול גובלין ע"י שנוי וכיצד משנה מוליך בו את הכף שתי וערב אבל אינו מסבב בו את הכף וכ"ש שאסור למרס ביד ואם אינו מתערב כראוי מנערו מכלי לכלי ומ"מ אין ספין אותן ר"ל שאין מבליעין אותם ממנו ביד אף במקום שיכולים להחזיר אלא נותנין לפניהם ואם יש שם עגל שלא למד שאינו אוכל והוא ענין דלא נקיט בלישניה מלקיטין אותו ר"ל עד מקום שיהא יכול להחזיר ומותר לפרק בשבת מתוך כלי שלפני בהמה זו ליתן לפני בהמה אחרת וכן יותר ליתן לפני בהמה בשבת תבואה ולא סוף דבר כמדתה בחול והוא האמור בכאן חדא קמי חדא כלומר מדה אחת לאחת ושתים לשתים אבל לא שיעור מדות לאחת אלא אפי' כור ואפי' כורים בין לפני בהמה אחת בין לפני בהמות הרבה:

דף קנו.

קמח של תבואה שנתיבשה כשהיא לחה ונעשית קליות הוא הנקרא קלי ולעולם הוא מתוק והוא הנקרא קמחא דאבשונא ועושין ממנה תבשיל הנקרא שתית והוא שמערבים בה מים בחומץ עם מעט מלח ושמן ותבלין ופעמים עושין אותה עבה ופעמים עושין אותה רכה ועל זה אמרו אין גובלין את הקלי ר"ל עשייתו בעובי אבל בוחשין אותו בתרווד ר"ל עשייתו ברך ואף זה לא הותר אלא בשינוי והוא שבחול נוהגי' ליתן את החומץ תחלה ובשבת צריך ליתן את הקמח תחלה ואח"כ נותן את החומץ ונתינת מים לתוך הקלי לבד ושלא לעשות ממנו שתית מותר על ידי שינוי ודרך שנויו הוא שיעשה מעט מעט ויש מתירין בעבה בשינוי כמו שכתבו גדולי הראשונים בחבוריהם:

שותים זיתום המצרי בשבת אע"פ שאינו משקה הרגיל כל כך והוא דומה למשקה כעין רפואה שהרי מ"מ הרבה שותים ממנו בבריאותם וכבר אמרו כל המשקים אדם שותה:

מפנות הדת ומיסודות האמונה להאמין שהבחירה ביד האדם בכל פעולותיו לעשות כרצון איש ואיש ואם נודע מדרך החכמה שממערכת הכוכבים באו בנולד כחות וקנין מדות אם מכח היום אם מכח השעה כמו שתאמר דרך משל שהנולד במאדים יהיה לפי טבעו שופך דמים עד שאם יולד בן מלך באותה שעה ישפטו עליו מצד משפט הכוכב שיהיה בעל מלחמות ונוצח והורג ואם הוא מבני הפחותים יורו עליו שיהיה טבח וקצב וכיוצא באלו וכן בשאר הכוכבים על הדרך שהתבארו משפטיהן הכלליים והפרטיים בספרי החכמות מ"מ יש להאמין שכל זה לא ימנע הבחירה ממנו ולא יקרא בזה מוכרח רק חוטא בבחירה ורצון מפני שהשם נתן בידו בחירה להכריח טבע תולדתו וגדרי הדת ישיבוהו מטבעו למשול בעצמו לבלתי לכת אחרי עקבות תולדתו ויוכל לבחור בעצמו דרך אחרת בזולת טבע תולדתו במעט עמל והשתדלות וכונת התורה באחד מחלקיה סובבת על ענין זה כמו שתאמר דרך משל שאם הוא כילי בטבעו ומאמץ את לבבו וקופץ את ידו הנה מצות הצדקה ונתינת התרומות והמעשרות ודומיהן ירגילוהו להעתק טבעו וכן אם יהיה לפי טבעו תר אחר לבבו ואחר עיניו בדברים המגונים הנה גדרי הדת יגדרו דרכיו באיסורי העריות ומניעת חברת שאר האומות עד שגם באשת חיקו ישימו לו גבול חוק בל יעברנהו וכן בכל המדות אחת לאחת וכן צריך להאמין שהתפלות והזכיות והצדקות ישנו הנגזר עליו לפי מהלכות הכוכבים לטוב גם ממות לחיים מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב ובאו בסוגיא זו דברים יורו על זאת האמונה ואמרו דרך כלל אין מזל לישראל ורוצה בשם ישראל הגדור בדרכי הדת ואל תביט למאמר האומר יש מזל לישראל שפעמים היו קצת חכמים נבוכים בראותם העדר הסדור באופני עונש וגמול

בני אדם כמאמר האומר חיי בני ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא וסופר במקומו שלא הביאו לומר כן אלא מה שראה למי שהיה צדיק וחכם וחסיד וראהו קשה יום ובלתי מצליח באלו הענינים וכן אמר א' מהם על אמרם דלת הננעלת לא במהרה תפתח וכן כל שמריעין לו לא במהרה מטיבין לו אמר אחד מהם לעולם אין מטיבין לו וכבר סופר במקומו שלא הביאו לומר כן אלא מה שראה מקשי מזלו עם צדקו נפשו עד שנאמר עליו ולא היא משום מילתא דנפשיה הוא דקאמר הכי וכל זה הוראה שאינם אלא מאמרים נאמרים לפי מה שהיו רואים בעצמם או בזולתם מקשי יומם עם דעתם צדקתם ותומת יושרם אבל המאמר הכללי שאין מזל לישראל ר"ל שאמונת הגמול והעונש יכריח הכל והוא שהעידו בסוגיא זו שאירע להם שבחנו ונתברר להם שבאו עד שערי מות ושנודע להם כן מצד הוברי שמים החוזים בכוכבים וניצולו בזכות הצדקה ואיני צריך להזכיר המעשים שבאו ע"ז בסוגיא זו שכבר הסוגיא פשוטה לפניך ובתלמוד המערב אמרו בששי של מסכתא זו תרין תלמידין הוו נפקין ומייתי קיסין חמתין חד איצטלוגלוגוס אמר אלין תרין נפקין דלא מיעל מן דנפקין פגע בון חד מסכן אמר לון זכוון עמי דאית לי תלתא יומין לא טעמית כלום הוה גבהון חד עגול ר"ל ככר לחם אחד קטן פלגיה ויהבון ליה מן דאכל צלי עליהון אמר לון כמה דיהבתון לי נפשאי בהדין יומא כן יתיהבון לכון נפשכון בהדין יומא קטעון מובליהון ועלון בשלום מן דעלין הוו תמן בני נש דשמעין קליהון אמרי ליה לא אמרית דאילין תרי נפקין דלא מיעל אמר או ההוא גברא שקר או איצטרוגלגיא דידיה שקרא פשפשון מובליהון ואשכחון אובינא פלגא גו מובלא דהן ופלגא גו מובלא דהן אמ' לון מה מצוה עבדתון הנון ליה עובדא אמ' מה אנא יכול עביד ואלהון דיהודאי מתרצי בפלגות עגול וכן העידו שם שאין ראוי לבטוח באלו הענינים ולא לשאול בהם והוא שאמרו חד גיור הוה איצטרוגלוגוס והיה מתעסק בהדין לסוטא חד זמן אתא בעי מיפוק אמר כדון נפקין כלומר שהרהר בעצמו לפי חכמתו במשפטי הכוכב אם היתה אותה שעה ראויה לצאת חזר ואמר כלום דבקית להדין אומתא קדישתא אלא בגין מפרוש מן אלין מליא נפיק על שמיה דרחמנא כיון דמטא מיכסא יהב ליה חמריה ואכליה שבקה ועלת למדינתא אמ' מאן גרם ליה דליפול בגין דהרהר ומאן גרם דאישתיזב דאיתרחיץ בברייה הה"ד והבוטח ביי' חסד יסובבנו וכבר הארכנו בעיקרי אמונות אלו בילדותנו בחיבור התשובה:

דף קנו:

כבר כתבנו הרבה פעמים בענין מוקצה שהלכה כר' שמעון בשבת וכר' יהודה ביום טוב ואע"פ שבסוגיא זו אמר ר' יוחנן הלכה כר' שמעון והקשו לו ממשנת בקוע עצים שהיא בי"ט אלמא שר' יוחנן פסק כר' שמעון אף ביום טוב עד שמכאן פסקו גדולי הרבנים כר' שמעון אף ביום טוב א"א להעמידה ומ"מ סוגיא זו נאמרה על דעת ר' שמעון שהיה מתירו אף ביום טוב אלא שמ"מ ראה ר' דבריו של ר' יהודה בי"ט ושל ר"ש בשבת כמו שביארנו במסכת י"ט והוא שאמרו כאן בכל השבת כלה הלכה כר' שמעון ר"ל בענין מוקצה ואפי' במחמת מיאוס כגון נר ישן חוץ ממוקצה מחמת איסור והילכך אף הכלים מותר לטלטלן בשבת אא"כ הוקצו מחמת איסור ומ"מ אף הוא מודה בחסרון כיס כגון המסר הגדול וכיוצא בו ובקצת מוקצים אחרים כמו שהתבאר ומ"מ גדולי קטלוניא כתבו שזה אמרו כאן בכל השבת כלה כלל גדול הוא לפסוק כר' שמעון בין במוקצה בין במלאכה שאין צריכה לגופה ובדבר שאין מתכוין ובמקלקל בחבורה ומעתה כראכי דזוגי והם מחצלאות שאדם מביא בספינה לכסות המשואות של סחורה מותר לטלטלן וכבר הארכנו דרך כלל בענין המוקצה בראשון של י"ט ומה שנתגלגל כאן בענין בהמה שמתה ובקוע עצים והתחלה בערימת התבן ושחיטת המדבריות כבר ביארנו הכל במסכת י"ט וכן ענין הגבהת עצמות וקליפין ואיסור מסר גדול ויתד של מחרישה כבר התבאר במסכתא זו בפרקים שעברו:

ממה שכתבנו למדת שמחתכין את הנבלה לפני הכלבים בשבת וביום טוב אסור ומ"מ מותר לבדוק את הבהמה בי"ט אע"פ שמא תמצא טרפה ותאסר לטלטל שהולכין אחר הרוב ולכשיתברר איסורה תאסר אף בטלטול שהרי אין מחתכין אותה אף לכלבים ומ"ש בסוגיא לוי כי הוה אתי טריפתא לקמיה לא הוה חזי לה אלא אקילקלתא ביאורו שאם היה בודקה בביתו שמא תמצא טרפה ויהא ביתו מטונף בה ויש חוששין שלא לבדוק כלל במה שנולד בו ספק וכבר כתבנוה במסכת י"ט פרק שלישי:

דף קנז.

המשנה השלישית מפירין נדרים בשבת ונשאלים נדרים שהן לצרך השבת אמר הר"ם פי' ההפרה הוא שיפר הבעל או האב כאשר יתבאר במסכת נדרים ושאלה הוא שיתחרט וישאל לחכם ויתיר לו נדרו וההפרה מותרת בין לצרך שבת בין שלא לצרך שבת אבל שאלה אינה מותרת אלא לצרך שבת:

אמר המאירי המשנה השלישית והכונה בה לבאר החלק הג' והוא שאמר מפירין נדרים בשבת ונשאלים לצורך השבת ופי' בגמ' שלא הוזקקנו לצורך שבת אלא לשאלה אבל לא להפרה וביאור המשנה שההפרה היא מבעל לאשתו ובעל לאשתו אין הפרתו אלא באותו היום ואם לא יפר לה היום אין יכול להפר לה עוד דכתיב ביום שומעו ואין הלכה כדברי האומר מעת לעת אלא אפי' שמע סמוך לחשכה אם לא הפר לה קודם שחשיכה שוב אינו יכול להפר ומאחר שאין לו עוד זמן מיפר בשבת אף שלא לצורך שבת ואע"פ שמ"מ אף בלא הפר או אף בקיים יש לה שאלה והיתר ע"י חכם לדעתנו כמו שיתבאר במקומו וכמו שכתבו מפרשי ההלכות במשנה זו אין אדם רוצה שתתבזה אשתו בבית דין ומתוך כך מותר אף בשבת ושלא לצרך אבל השאלה וההיתר על ידי חכם כגון נדרי האיש או האשה שאינה נשואה או אף נשואה ושלא הפר לה בעלה או אף בקיים שיש לה היתר ע"י חכם לדעתנו אין עושין אותה בשבת אלא לצורך שבת כגון אם נדרה שלא לאכול בשר וכיוצא בזה היום אבל אם אינו לצורך שבת אין מתירין לו וימתין עד מוצאי שבת הא לצרך מיהא מותר ויתבאר בגמ' אפי' היה לו פנאי מערב שבת ואין זה נראה כדן את הדין שהרי נעשה אף בקרובים ובלילה אפי' היה אפשר לו מבעוד יום ומעומד מה שאין כל אלו בדין והילכך מותר בין ביחיד מומחה בין בשלשה הדיוטות:

זהו ביאור המשנה וכלה על הדרך שביארנוה הלכה היא ולא נתחדש עליה דבר שלא ביארנוהו:

המשנה הרביעית פוקקין את המאור ומודדין את המטלית ואת המקוה מעשה בימי אביו של ר' צדוק ובימי אבא שאול בן בטנית שפוקקין את המאור בטפיח וקושרין את המקדח בגמי לידע אם יש בגיגית פותח טפח ואם לאו מדבריהם למדנו שפוקקין ומודדין וקושרין בשבת אמר הר"ם פי' ופוקקין את המאור הוא שיסתמו את החלון שממנו תכנס האורה בכלי מן הכלים אבל לסתמו בבגד תלוי כמו מסך כבר נתפרש דינו בפרק שבעה עשר ומטלית חתיכה של בגד מודדין לה לידע אם יש בה שלש אצבעות על שלש אצבעות ואם יש בה יותר היא מקבלת טומאה כאשר יתבארו אלו העקרים במסכת כלים ואם היא מזה השיעור אינה מקבלת טומאה וכמו כן ימדדו המקוה לידע אם יש שם שיעור מקוה והוא אמרו אמה על ברום שלש אמות אם לא וטפיח קיתון מקדח לוח קטן גמי גומא גיגית קערה ועלת זה המעשה כי כשיש מת בבית אחד ויש בין אותו בית ובין בית אחר חלון אם יש באותו חלון טפח על טפח או יתר נטמא הבית השני כי העקר אצלנו טפח על טפח מביא את הטומאה כאשר נבאר במקומו במסכת אהלות ובאותו זמן היה בין שני בתים חלון ובאותו חלון קערה של זכוכית כמו שמשית וקשרו באותה השמשית

שבר וקשרו לוח אחד בעץ וקשרו אותו הלוח בגמי להניח אותו הלוח על מקום השבר הפתוח בשמשית ואחר כך מדדו הלוח אם היה בו טפח על טפח יביא את הטומאה ואם היא פחות אינו מטמא בבית האחר בטומאת האחר וזה שהתרנו מדידה בשבת בתנאי שתהיה מדידה של מצוה וכמו כן קשירה של מצוה ותנאי שני בקשירה שלא תהיה קשירה של קיימא בגמי ודומה לו כאשר המשיל:

אמר המאירי המשנה הרביעית והיא מענין החלק השלישי גם כן והוא שאמר פוקקין את המאור ור"ל סותמין בין שהפקק קשור שם בין שאינו קשור והוא שמתוקן לכך שיש עליו תורת כלי כמו שביארנו בפרק כל הכלים במשנה החמשית ומודדין את המקוה אם יש שם עמק שלש אמות ורחב אמה על אמה ומודדין את המטלית שנגעה בטהרות אחר שנגעה בטומאה אם יש בה שלש אצבעות על שלש אצבעות ומעשה בימי אביו של ר' צדוק ואבא שאול בן בטנית שפקקו את המאור בטפיח ר"ל בפך של חרס ונראה שמתוך שהיה כלי גמור הרי הוא כמתקן לכך ואע"פ שאין דבר חוצץ בפני הטומאה ואפי' אינו מקבל טומאה אא"כ הוא מבטלו ובשבת מיהא אינו מבטלו שהרי יש שם משום בונה אין צריך ביטול אלא למי שלא הניחו שם על דעת שלא לחוץ בפני הטומאה אבל כל שהניחו על דעת זה אינו צריך ביטול ויש שתירצוה בפנים אחרים כבר ביארנום במסכת מגלה:

ונשוב לדברינו והוא שקשרו את המקידה והוא שבר כלי חרס בגמי לידע אם יש בגיגית פותח טפח אם לאו ופי' בגמ' בענין זה הילקטי קטנה היתה בין שני בתים וגיגית סדוקה מונחת על גבן ופקקו את המאור וקשרו את המקידה בגמי לידע אם יש בגיגית פותח טפח אם לאו ופירשו בה גדולי הרבנים שהילקטי זה הוא שביל קטן שהיה בין שני בתים וגיגית סדוקה ר"ל שהיה בה נקב היתה מונחת על גבי אותה שביל וסותמת כל האויר שביניהם והמת מוטל בהילקטי תחת הגיגית כנגד הסדק ולפני מותו סתמו מאור שהיה בכותל הבית שחששו שמא אין בנקב שהמת כנגדו פותח טפח ומצא המת מוטל באהל והטומאה נכנסת בבית דרך המאור ומתוך כך סתמוהו בכלי חרס שגבו לצד ההילקטי וחרס אינו מטמא מגבו וחוצץ ואח"כ קשרו את המקידה בשיעור טפח בגמי לח שהוא ראוי לבהמה ומותר לטלטלו וקשרוהו בראש הקנה עד שהגיעה בסדק הגיגית אם יוכל לצאת דרך הסדק עד שאם מצאו שיש בו טפח שיטלו הטפיח ויפתח את המאור וי"מ בקשירת מקידה בגמי שחתיכת החרס היתה נתונה לשם ושבר כלי חרס אינו ראוי לטלטל והקיפוהו בגמי לידע אם יש בהקפו שלשה טפחים וזו היא הקשירה וגדולי הרבנים פירשו בקשירה זו שלא נעשית בגמי לח אלא מפני שראוי למאכל בהמה

ואינו מבטלו לשם עד שיהא הקשר עושהו קשר של קיימא וקשה לפרש שאם אין תחת הגיגית כנגד הנקב אלא כזית טומאה הרי אמרו בארובה שטומאה כנגדה לבד אפי' באין בה פותח טפח שכל הבית טהור ואם היה מת שלם ונמצאת מקצת הטומאה תחת האהל ומקצתה תחת הארובה הרי אף בפותח טפח כל הבית טמא ומ"מ ראיתי מי שפי' שהטומאה תחת הנקב לבד היתה והמקידה היתה כבר באותו הנקב וכל שיש בארובה טפח ונתן עליו מקידה הרי הוא אהל ועירב את הטומאה וטימא את הכל ואם לא היה שם טפח הרי אין המקידה אהל וכמי שאינה ומתוך כך קשרו את המקידה כדי למדוד הקיפה והם מדמים ענין המקידה לנתן אדם רגלו בארובה האמור באהלות והדברים זרים ונראה לומר על משנה זו שלענין טומאה לא כהלכה נשנית אלא שלענין שבת למדנו ממנה שלשה דברים והם פוקקין ומודדין וקושרין קשר שאינו של קיימא בשבת ומ"מ דוקא במדידת מצוה אבל שאינה של מצוה אסור אם כונתו למדידה לצורך אבל אם אינו מתכוין למדידה אלא שהוא מתעסק בעלמא אף בשאינה של מצוה מותר:

במסכת קדושין התבאר שהאשה שנדרה ושמע בעלה והפר לה והיא לא ידעה הפרתו הפרה אלא שאם עברה עליו צריכה כפרה אחר שהזידה מתוך מחשבתה ועל זה נאמר אישה הפרה ויי' יסלח לה כמו שיתבאר במקומו בעזרת הצור ובישועתו אמן ואמן סלה:

ונשלם הפרק תהלה לאל ונשלמה המסכתא ת"ל ומהנה נשלם מה שנראה לנו לכללו במסכת שבת תהלה לאל יבא אמריו מה שיראה לכללו במסכת עירובין בעזרת הצור ובישועתו אמן אמן סלה.